Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել տվյալ նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

Ազգաթանգեղոս

Պատմութիւն Նայրի

Հտ. 1- պրակ 2-րդ

1656

Ց/47. 925)
Ա-17

Ց/47 925)
Ա-17

Թիֆլիս
1909

ՊԱՏՄԱԳԻՐՔ ՀԱՅՈՑ

ՀԱՏՈՐ ԱՌԱՋԻՆ, ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԴ.

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ

ВОЗВРАТИТЕ КНИГУ НЕ ПОЗЖЕ
обозначенного здесь срока

ՊԱՏՄԱԳԻՐՔ ՀԱՅՈՑ

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ

ՊԱՏՄԱԳԻՐՔ ՀԱՅՈՑ

Ի ԼՈՅՍ ԸԾԵԱԼ

ԲԱՂԴԱՏՈՒԹԵԱՄԲ ՁԵՌԱԳՐԱՑ

Ի ՁԵՌՆ

Գ. ՏԷՐ-ՄԿՐՏՉԵԱՆ, ՍՏ. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆՑ, ՍՏ. ԿԱՆԱՅԵԱՆՑ ԵՒ ԱՅԼՈՑ

ԸՆԴ ՎԵՐԱԿԱՑՈՒԹԵԱՄԲ

ՍՏ. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆՑ

ՀԱՏՈՐ ԱՌԱՋԻՆ. ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԴ.

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԺՈՂՈՎ

ԷՋՄԻԱԾԻՆ—ՏՓՂԻՍ

9(47.925)
Գ-17
234
2004

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԱՅ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ

ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՄԲ

Գ. ՏԷՐ-ՄԿՐՏՉԵԱՆ ԵՒ ՍՏ. ԿԱՆԱՅԵԱՆՑ

ԾԱԽԻՒՔ ՏԵԱՌՆ ՍՈՒՔԻԱՍԱՑ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՓԱՐՋԵԱՆՑ

ՏՓՂԻՍ
ԱՐԱԳԱՏԻՊ ՄՆԱՑԱԿԱՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՑԻ
ՊՈՒՇԿԻՆԵԱՆ ՓՈՂՈՑ, 3
1909

18694

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

I

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍԻ ՏՊԱԳՐԵՐՆ ՈՒ ՁԵՌԱԳՐԵՐԸ

1. Առաջին տպագիր Կ. Պոլսի 1709—1710 թ.=k: Աղեքսանդր կաթողիկոսի ինքնաձեռագիրը: 2. Երկրորդ տպագիր, Օրտագիւղ 1822-ին (1824)=o: Անիքի Ձ—իրը: 3. Երրորդ տպագիր, Վենետիկ 1835: Վենետիկի «օրինակները»: 4. Չորրորդ տպագիր, Վենետիկ, 1862-ին: Հինգերորդ տպագիր, Թիֆլիս 1883-ին=t: 5. Նոր Հայկազեան բառգիրք. Վիեննայի Մխիթարեանների կրկնագիրը. Նորայր Բիւզանդացու «Կորիւն վարդապետ»: 6. Առաջին խմբի Ձ—րեր, կամ «կարճ» յառաջաբանով Ձ—րեր: 7. Ա Ձեռագիր: 8. Բ Ձ—իր: 9. Գ Ձ—իր: 10. Դ Ձ—իր: 11. Ե Ձ—իր: 12. Զ Ձ—իր: 13. Է Ձ—իր: 14. Ը Ձ—իր: 15. Ամփոփում. Առաջին խմբի Ձ—րերի ծննդաբանական պատկերը: 16. Դուրս եղած Առաջին խմբի Ձ—րեր: Թ Ձ—իր: 17. Ժ, Ի, Լ Ձ—րեր: Ամփոփում: 18. Երուսաղէմի Ձ—րեր՝ Խ, Ծ, Կ: 19. Էջմիածնի Ձ—իրը՝ Հ: 20. Առաջին խմբի բոլոր Ձ—րերի ծննդաբանական պատկերը: 21. Անորոշ խմբի Ձ—րեր՝ Ձ, Ղ, Ճ, Մ, Յ, Ն, Շ: 22. Երկրորդ խմբի Ձ—րեր. b Ձ—իր: 23. Եզրակացութիւններ b-ի մասին: 24. Երկրորդ խմբի ուրիշ Ձ—րեր. v^5 R, v^1, v^6, p, E, x_1 v^7 կամ Ցոյնը. Ամփոփում եւ պատկեր Երկրորդ խմբի: 25. Երրորդ խմբի Ձ—րեր. a Ձ—իր: 26. c եւ c^2 Ձ—իր: 27. d Ձ—իր. 28. d^2 Ձ—իր: Ամփոփում. Պատկեր Երրորդ խմբի եւ Ագաթանգեղոսի բոլոր Ձ—րերի: 29. Հնագոյն հատուածներ. α հատուածը: 30. β հատուածը: 31. Միւս հատուածները. g եւ g^2 հատուածներ: 32. h հատուածը: 33. l եւ n հատուածներ: 34. s հատուածը: 35. w հատուածը: 36. w^2 հատուածը: 37. w^3 հատուածը: 28. w^4 եւ z հատուածներ: 39. Ամփոփում հատուածների: 40. Մեր համեմատութեան եղանակն եւ այլ հանգամանքներ:

---

1. *Ագաթանգեղոսի Առաջին տպագրութիւնը սկսուել է Կոստանդնուպոլսում Հայոց ՌՃԾԸ (=1158) և Փրկչական 1709 թուականի մարտի 11-ին և աւարտուել է Հայոց ՌՃԾԹ (=Փրկչ. 1710) թուի ապրիլի մէկին: Ուրեմն լոյս տեսնելու բուն տարին է 1710-ը, մեզնից գրեթէ ուղիղ երկու դար առաջ: Այդ հրատարակութիւնն ունի հետեւեալ ճակատը. «Գիրք վիպասանութեան՝ որ կոչի համանունակի Ագաթանգեղոս. Շարադրեալ դսա Ագաթանգեղոսի մեծի իմաստասիրի. Ատենադպրի Տրդատայ արքային Հայոց: Յաղագս ծննդեան և սնընդեան, և վարուց. Եւ յաճախապատում քարոզութեան սրբոյն Գրիգորի մեծի Լուսաւորչին մերոյ. Եւ Տրդատայ թագաւորին Հայոց: Յամի մարդեղութեան բանին*

կենաց. ՌՆՃԹ. իսկ ըստ Հայոց. ՌՃՄԸ. Եւ յամսեանն մարտի ԺԱ-երորդի։ (Տպագրութեան սկսուելու թուականն է։)

Ի յերրորդ ամի Հովուապետութեան եկեղեցւոյն Քրիստոսի, տեառն Աղեքսանդրի սրբազան կաթողիկոսին ամենայն Հայոց Սրբոյ Էջմիածնի։ Սորին հրամանաւ գաղափարեալ Տպագրեցաւ ի քաղաքիս Կոստանդինուպօլսոյ. ի տպարանի և ձեռամբ Գրիգորի դպրի որդւոյ Մկրտչի Մարզուանեցւոյ»։

Գրքի յառաջաբանում, որ կոչւում է «Ծանուցումն առ պայծառ ընթերցօղսն», յիշւում են հրատարակութեան հանգամանքները։ Գլխաւոր կէտերը քաղուածաբար դնում ենք.

«Ըստ այսմ տարազու՝ շարժեալ և աղդեալ եղև գերերջանիկ և սրբազան հայրն հասարակաց (զ)Աղէքսանդր ամենայն Հայոց Հայրապետն ի վերուստ... սակս տպագրութեան գրոյս, որ կոչի Ագաթանգեղոս Պատմագիր... Յորժամ նորին հրամանաւ՝ ես նուաստ Աստուածատուր վարդապետ, ձեռնասուն աշակերտ ի մանկութենէ սոյն հայրապետին, գայի ի նուիրակութիւն ի մայրաքաղաքս Բիւզանդիոն՝ ետ ինձ զգիրքս, զի բերեալ տացից մահտեսի Գրիգոր դպրին, որպէսզի տպեսցէ. և ՌՃՄԶ թուոջ և յամսեան ապրիլի եօթներորդի ժամանեալ հասի ի Կոստանդնուպօլիս. և տեսի զի խռովութիւնք յոլովք յուզիւր ի քաղաքիս, որպէս ամենեցունց յայտ է, յաղագս որոյ եղև խափանումն իրողութեանս մինչև ի թիւն ՌՃՄԸ. և ըստ կենարարի մերոյ ՌՆՃԹ ամին և յամսեանն ապրիլի։ Վասնորոյ կամ եղև, զի անդրէն յետս յղեցից զգիրքս առ վեհն ի սուրբ Էջմիածին։ Եւ ապա ոմն երկիւղած յաստուծոյ՝ Պարոն Գալուստ, որդի Թոմայ Մուրատի Ագուլեցւոյ Գողթնեաց և յաշխարհէն Հայոց. Սա յանդուլ խաղացմանէ շնորհաց հոգւոյն, տենա նովիմբ զմայլեալ շարժեցաւ ի սէր աստուածային զանձին յանձն առնելով արդեամբք տալ օգնութիւն վերոյգրեալ տպագրապետ Գրիգոր դպրին զի տպեսցէ...»

Այս «յառաջաբան—ծանուցմանը» հետեւում են Գալուստի երկու ոտանաւորները, առաջինը նուիրուած Լուսաւորչին, երկրորդը՝ Աղեքսանդր կաթողիկոսին։ Երկու ոտանաւորների էլ սկզբնատառերը կազմում են «Բան Գալուստի է» ասացուածը։ Այս հրատարակութիւնն ունի երեք պատկեր. առաջինը ներկայացնում է Աղեքսանդր կաթողիկոսին գահի վրայ բազմած, «Աղեքսանդր կաթողիկոսն բուռն հարեալ գաւազանի Լուսաւորչին» ներքնագրութեամբ. երկրորդը՝ Տրդատ թագաւորին և Լուսաւորչինն է, «Տրդատէս արքայն Հայոց խնկիզըն առաջ չարչարանաց Լուսաւորչին»՝ գրութեամբ. իսկ երրորդը՝ վարդապետութեան սկզբում, «Յաճախապատում վարդապետութիւն առն Աստուծոյ» ներքնագրութեամբ։ Ունի նաև խորան և զարդ բոլոր էջերում։ Սորին լուսանցքում ամեն էջ ունի իր բովանդակութիւնը մի երկու բառով նման այս խմբի Ձեռագրերին, որ մեր տպագրութեան մէջ դանց են առնուած։ Օրինակ՝ այսպէս. «Պատմագիր. ժողովելն Խոսրովու զօրս բազումս. ելն Խոսրովու ի խնդիր արեանն Արտաւանայ. Յաղթահարելն թագաւորին Պարսից ի Խոսրովու. գետահեղձ լինելն Անակայ (անյարմար էջում դրուած). Խորհուրդ նենգութեան Անակայ. գալն Անակայ առ Խոսրով» եւայլն։ Ագաթանգեղոսի երկրորդ տպագրութեան

ժամանակ այս համառօտ լուսանցքագրութիւնները, կոկելով և ընդարձակելով՝ դարձել են գլխակարգութիւն և մանրամասն բովանդակութիւն ամբողջ գրքի, որն և թեթև փոփոխութեամբ տալիս ենք մեր յառաջաբանի վերջում։ Այս առաջին հրատարակութեան մէջ առանձին խնամքով, թաթերով և աստղանիշերով, ցոյց են տրուած աստուածաբանական-դաւանաբանական կարևոր ասացուածներն ու բառերը։ Ագաթանգեղոսից յետոյ Դաշանց թուղթն է։ Հրատարակութեան վերջում կայ ընդարձակ յիշատակարան, որից քաղում ենք. «Փառք... որ ետ ինձ կարողութիւն՝ իւրոյ անպիտան ծառայիս Գրիգոր դպրի՝ ձեռնարկել ի գործ տպագրութեան այսմ... յորդախաղաց վտակիս, որ կոչի Ագաթանգեղոս... Որ այս սուրբ մատեանս թէպէտ անուանակոչութիւնն գոյր ի մէջ Հայոցս թէ Ագաթանգեղոս պատմագիրք. այլ ի յոլով երկիրս և յաշխարհս և ի քաղաքս տեղիս և առ գրոց աշակերտս ոչ գտանիւր, զի ընթերցեալ օգտեսցին ի սմանէ... վասն որոյ վեհն հոգևոր Տէր Աղեքսանդր սրբազան կաթողիկոսն մեր իւրոյ սրբանուէր ձեռամբ գրեալ զօրինակն յղեալ առ նուաստութիւնս մեր և հրաման արարեալ զի տպագրեսցի այս սուրբ մատեանս... ի Թուաբերութեան Փրկչին ՌՉԺ (=1710) և ի հայկազունեաց ՌՃԾԹ. ընդ հովանեաւ սրբուհւոյ Աստուածածնին, որ յարքայանիստ քաղաքին Բիւզանդիոյ և ի հայրապետութեան նորին տեառն Աղեքսանդրի... և ի յառաջնորդութեանս երկուց սրբոց աթոռոցն յերուսաղէմի և կոստանդինուպօլսի Իսահակ արհի եպիսկոպոսին, յերկրէն էդուշեցւոյ, ի տպարանի մեղապարտ Գրիգոր դպրի... եհաս աւարտումն սուրբ մատենիս. ՌՃԾԹ. ապրիլ Ա»։ Այս է հրատարակութեան բուն թուականը, այն է 1710, ապրիլ 1։ Յիշատակարանում մանրամասն յիշուած են գործին օժանդակողները—«Մուրադեան որդի» պարոն Դալուան ու Յարութիւնը, որոնք նուիրեցին թղթի մի մասը. էջմիածնի գանձապետ մահտեսի Պաղտասարը, որ էջմիածնի գանձանակից օգնութիւն է արել. տպագրողի երեքտասանամեայ մանուկ Ներսէսը, որ «գլխով աշխատանս կրեաց ի շարաբարդելն գրոց, (և) թէ ի սրբագրութիւնս ամենայն առաջափորձ թղթիցն տպմանց». տէր Ոհան յԱկնայ, գրքի սրբագրողը. աշխատաւոր մշակներ՝ Թանաք եփող Սահակը, ադուաչ Եսային, Մակարը։ Յիշւում է նաև «իշխան Խոջուկ Սահապիևար աղան, որ հանգեաւ յԵրուսաղէմ ճանապարհին»... «որ շնորհեաց ինձ ութթևեան տպագրի մամուլս երկաթեան, յոյժ գեղեցիկ, միջնորդութեամբ յոհաննէս վարդապետի ամասիացւոյ»։ Զանազան դասակարգի, աստիճանի, հասակի մարդկանց մի գեղեցիկ գործակցութիւն։ Տպագրում արաբական թուանշաններ չեն գործածուած. կան գաղափարագրեր, «երկինք, երկիր, աշխարհ, որպէս» եայլն, որոնց ցանկը դրուած է էջ ԴՃԻԲ։

Այս բոլոր տեղեկութիւններից մեզ համար կարևորագոյնն է՝ տպագրին իբրև գաղափար ծառայող Ձեռագրի մասինը։ Այդ միակ Ձ-ը, ինչպէս տեսանք, ընդօրինակուած է եղել նոյն ինքն Աղեքսանդր կաթողիկոսի ձեռքով Հայոց ՌՃԾԶ թուի ապրիլի 7-ից առաջ, (1707)։ Մանրամասն համեմատութիւնը, ինչպէս և առաջին ակնարկից նկատելի գրքի սկսուածքը «Ի ժամանակաց Թագաւորութեան Պարթևաց...» ցոյց

են տալիս, որ այս ձեռագիրը, ուստի և Առաջին տպագիրը, որ մեր հրատարակութեան մէջ նշանակուած է Ե տառով՝ պատկանում են Գ և Ը ձեռագրախմբերին։ Այս editio princeps-ը ամենայն իրաւամբ կարելի է կոչել Էջմիածնի հրատարակութիւն, ինչպէս և մի տեղ յիշատակարանում ասուած է «(Հոգին սուրբ) շնորհեաց մեզ կարողութիւն տպագրել ի տպարանիս մերում յանուն սուրբ Էջմիածնի»։

2. Երկրորդ տպագրութիւնն ունի հետեւեալ ճակատը. «Ագաթանգեղոս Յորում պարունակի պատմութիւն Տրդատայ արքայի և սրբոյն Գրիգորի։ Եւ ևս աստուածախօս վարդապետութիւն Նորին սրբոյն Գ.ի Լուսաւորչին մերոյ։ Վեհափառ հրամանաւ տեառն տեառն Կարապետի սրբազան և աստուածարեան արքեպիսկոպոսի, և արժանաժառանգ պատրիարգի Թագաւորեալ մայրաքաղաքիս Կ—ոյ։ Ի տիպ արձանացեալ յամի Տեառն 1822 յՕրթագիւղ, ի տպարանի Պօղոսի Արապեան»։ Այս տպագիրն առաջին տպագրի նման ունի Հաւատամքը և Դաշանց Թուղթը։ Կարճ յառաջաբանում հրատարակիչ ճանիկ մահտեսի Սիմէոնեան տալիս է հետեւեալ կարևոր տեղեկութիւնները։ «...Այս մատեան սքանչելի՝ թէպէտ և տպագրեալ էր ի Կոստանդնուպօլիս, յամի Տեառն 1709 (ինչպէս տեսանք աւելի ճիշտ կլինի ասել 1710), բայց քանզի անցմամբ ժամանակաց մաշեալ և պակասեալ՝ դժուարագիւտ էր ընթերցասիրաց, սմին իրի հոգացաք այժմ նորոգ տպագրութեամբ սեղանաւորել ամենեցուն, ըստ սրբագիր օրինակին՝ զոր բարեացապարտ պատուելի Գէորգ դպիրն Պալատական՝ բաղդատութեամբ ընդ հնագիր ընտրելագոյն գաղափարի՝ մաքրեալ էր ի վրիպակաց և յայլայլութեանց մուծելոց յանհմտութենէ գրչաց և յանհոգութենէ տպագրողաց. որ նա ինքեան իւրով գրչաւ գրեալ էր յիշատակարան այսու օրինակաւ. «Գիրքս որ կոչի Ագաթանգեղոս, ի բազում պղտորեալ և մթարեալ իմացուածոցն իւրոց՝ պայծառացաւ. և ի շատ պակասութեանց և թերութեանցն զերծեալ՝ լրացաւ... մեղուաջան աշխատութեամբ որուն Գէորգայ դպրի Կոստանդնուպօլսեցւոյ, (վերը կոչուեց «պալատական» այսինքն Կ. պոլսի «Պալատ» թաղից), հայելով ի ձեռագիր օրինակ ինչ վաղեմի, որ թէպէտ չունէր յայտնի ցոյց ամի գրչութեան իւրոյ թուականաւ նշանակեալ, սակայն որպէս ցուցանէր՝ արդեամբ յոյժ ընտիր էր։ Յորոյ վերայ գուն գործեալ ջան եդ, և փոխադրեաց զնոյն անպակաս ըստ ի տպեալս և չակերտիւք և այլ զինչ և իցէ նշանախեցիւք դրոշմեաց ի յէջսն և ի լուսանցսն. ի քաղաքի արքայականի Բիւզանդիոնի, յամի Տեառն 1770, ի գարնան եղանակի։ Իսկ զգրչեալ օրինակն գծեալ էր փոքր գրիչն յԱմիթ քաղաքի»։

Ուրեմն այս Բ. տպագիրը, բացի Ա. տպագրից օգտուել է նաև Պալատցի Գէորգ դպրի կազմած բաղդատութիւնից, որին հիմք ծառայել է Ամիթում գրուած մի անթուական ձեռագիր։ Ճանիկ մահտեսի Սիմէոնեանը Բ տպագրի լոկ հրատարակիչն է։ Այս հրատարակութեան գրական աշխատաւորն է Գրիգոր դպիր Փեշտմալճեան, որ խնամքով օգտուել է Գէորգ դպրի բաղդատութիւնից, զանց առնելով նշանակել Ա. տպագրի և այդ բաղդատութեանց տարբերութիւնը։ Ամբողջ Ագաթան-

գիրքը բաժանել է գլուխների և կազմել մանրամասն գլխակարգութիւն, դնելով նոյնը և վերջում իբրև բովանդակութիւն գրքի։ Չնայելով Ագաթանգեղոսի յառաջաբանը, որ ինչպէս Ա և Բ տպագրերում, նաև ԱԲԳԴԵԶԷԸ ձեռագրերում պակասում «համառօտ» յառաջաբանն է՝ Փեշտեմալճեանի գլխակարգութեամբ Ագաթանգեղոսի առաջին մասը (վարք և պատմութիւն Գրիգորի) ԼԴ գլուխ է, երկրորդ մասը (Վարդապետութիւն)՝ ՀԹ գլուխ, երրորդ մասը՝ ԼԸ գլուխ. ընդ ամէնը ուրեմն 151 գլուխ, որ Վենետկեան հրատարակութիւնը վերածել է 120 գլխի, առանց գլխակարգութեան և բովանդակութեան։ Մեր նոր հրատարակութեան մէջ պահեցինք վենետկեան բաժանմունքը, կցելով դրան մեր նախարանի վերջում և Փեշտեմալճեանի բովանդակութիւնը (որ լոկ գլխակարգութեանց ի մի հաւաքումն է), աւելացնելով գործածողների դիւրութեան համար և մեր համառօտութիւնը։

Երկրորդ տպագիրը մեր նոր հրատարակութեան մէջ նշանակուած է O տառով (=Օրթագիւղ)։ Այս Բ տպագրի հիմք կազմող Ամիթի ձեռագիրը, ինչպէս երևում է մեր բաղդատութիւններից՝ բոլորովին մօտ է Գ ձեռագրին։ Բնագրի տեսակէտով Բ տպագիրը լաւ է առաջին տպագրից և ունի շատ յաջող ընթերցուածներ։

3. *Երրորդ տպագրութիւնն* եղել է Վենետիկում 1835-ին։ Այս հրատարակութեան հիմք են ծառայել (տես հրատարակութեան յառաջաբանը) հետևեալ օրինակները.

Ա. Պարիզի ձեռագիրը, որի յիշատակարանն է. «Գրեալ ի Վարդանայ քահանայէ ի թուականիս Հայոց ՉԳ. (703=Փրկչական 1254) ի քաղաքիս Ռիմ, ընդ հովանեաւ սուրբ տաճարին, որ յանուն սուրբ աւետարանչացն Յովհաննու և Մատթէոսի, որ էր նա հոգևորն Հայոց»։ Այս ձեռագրի գլխաւոր նորութիւնը՝ ամբողջական «յառաջաբան» ունենալն է, որով լրացուեց նախկին տպագրերի պակասը՝ «առ ընկերս և անուն — ժամանակաց գաւղցն իցեն». (մեր հրատարակութեան § 2, տ. 8—§ 15, տ. 19)։ Ունի և այլ բազմաթիւ կարևոր և անկարևոր տարբերութիւններ։ Այս միակ հայ ձեռագիրն է, որ ունի Տիբերէս և Կիւրակոս եպիսկոպոսների անունները, որով եպիսկոպոսների 12 թիւը լրանում է (§ 845). նոյնն ունինք այժմ նաև Մառի հրատ. Արաբ Ագաթանգեղոսից։ Միւս յատուկ յիշուած ընթերցուածներն են «մահու նուիրեցան», փխ. հին տպագրութեան «մահու նման երևեցան». ունին և ԱԲ (§ 482, ծ. 8) Պարիզեանի նման։ § 482, տ. 5 «ոչ ծանուցեալ», ԽԱԲ չիք ոչ. ուրեմն ունի միայն պարիզեանը. § 355, «Աստուած... անփոփոխ է». ad «անփոփոխ են», Ա «անանփոփ», Բ «անանփոխ», միւսները անփոփ։ Ուրեմն Պարիզեանը և ad-ն «անփոփոխ» ունին, մինչդեռ ԱԲ-ի խումբը նախնաբար՝ (չհաշուելով աղճատումները) «անանփոփ», որ թւում է լաւագոյնը։ § 477 «Գոչեաց [Յիսուս] ի ձայն մեծ». abdԱԲ «կոչեաց իսկ Եսայի», զանազան մանր տարբերութիւններով (տ. ծ. 11)։ Այստեղ անշուշտ նախնաբար եղել է Յիսուս անուան առաջական ձև, յետոյ դուրս ձգուած կամ շփոթմամբ Եսայի կարդացուած։ § 424 «և յետոյ անհետ՝ չէ ի միջի». ԱԲ «...անհետ չմիջի», b «...ոչ ի միջի», a «...ոչինչ ի միջի»։

Որովհետև մեր հրատարակութեան մէջ է-ն է հիմք առնուած (միջ-նորդաբար բերած Պարիզեանից), ուստի և այս ընթերցումներն առանց յատուկ յիշատակութեան մնալ են բնագրի մէջ։ Իսկ տեղ-տեղ, երբ հարկ է համարուել յատկապէս յիշել Պարիզեանը՝ մեր տպագրի մէջ այդ նշա-նակուած է v¹ (այսինքն Վենետիկեան հրատարակութեան Ա. օրինակ)։

Բ. օրինակն է «ընտիր, գրչագիր հին, գրեալ ի Դերջան, ի թուա-կանիս Հայոց ՉՂԹ» (799=Փրկչ. 1350)։ Այս ձեռագիրն ունի արդէն Սեղբեստրոս ընթերցուածը փոխանակ Եւսեբիոսի. (տ. մանրամասն § 875, ծ. 4)։ Ուրեմն մեզ յայտնի հնագոյն օրինակն է «Սեղբեստրոս» ըն-թերցուածով։ Թէ Ա. թէ Բ օրինակներում չկայ «Դաշանց թուղթը»։ Մի երկու տեղ, երբ մեզ յայտնի է եղել այս Բ օրինակից ընթերցուած՝ նշանակել ենք v²։

Գ. օրինակը՝ «Գրեալ յԱմիթ քաղաքի, անթուական։ Յօրինակէ առեալ է վերջին տպագիր Կոստանդնուպօլսոյ յամի Տեառն 1824»։ Պոլսի կամ Օրթագիւղի տպագիրն եղել է 1822-ին. ուրեմն 1824-ը վրիպակ է։ Բայց հետաքրքրական է, որ նոյն 1824 թուականն ունի և Զարբհա-լեանը, (Մատենագրութիւն, 1883, էջ 5). նոյնը և Տաշեանը Վիեննայի Մխիթարեան ձեռագրերի Ցուցակի ցանկում։ Նոյնը և «Ագաթան-գեղոս առ Դէորգայ ասորի եպիսկոպոսի», էջ ա.։ Թերևս Պոլսում 1824-ին եղել է արտատպութիւն 1822-ի հրատարակութիւնից։ Յամենայն դէպս՝ մեր ձեռքին եղած Օրթագիւղի հրատարակութեան օրինակը կրում է «յամի Տեառն 1822.» (տ. վերը՝ երկրորդ տպագրութիւն)։ Վենետիկի այս օրինակը, ուրեմն Ամիթի ձեռագիրը՝ մեր հրատարակութեան մէջ նշանակուած է v³։

Դ. «օրինակն է առաջին տպ. Կոստ. յամի Տեառն 1709» (=1710)։ Վենետիկի այս օրինակը մի քանի տեղ նշանակել ենք v⁴. բուն տպագրից առնուած համեմատութիւնները, ընդարձակ չափով, մանաւանդ Ագաթանգեղոսի առաջին մասում՝ նշանակուած են k (տ. վերը առաջին տպագրութիւն)։ Ուրեմն k և v⁴ նոյնն են։ Երկուսն էլ բղխում են Ակեր-մանցի կաթողիկոսի ինքնաձեռագիր օրինակից։

Ե. «օրինակն է գրչագիր նոր՝ գրեալ ի թուին Հայոց ՌՃԽԶ (1146 =Փրկչ. 1697)». մեր հրատարակութեան մէջ նշանակուած է v⁵։

Զ. «օրինակն է նոտրագիր, անկատար, գրեալ ի Լեհաստան։ Բա-զում մասամբք սա գնէտ ընթանայ Ա. օրինակին Փարիզեան»։ Մեր հրատարակութեան մէջ նշանակուած է v⁶։ Ուշադրութեան արժանի է այս օրինակը՝ Պարիզեանի հետ ունեցած նմանութեամբը։

Է. «Յանուարէն որ. Ագաթանգեղոս ի սմա պակասի վարդապետու-թիւն Լուսաւորչին. և ի կարգի ևս պատմութեան ուրեք ուրեք համա-ռօտեալ է» եայլն. մեր այս հրատարակութեան մէջ նշանակուած է v⁷, բայց աւելի յաճախ՝ Ցոյնը։

Ուրեմն Վենետկեան եօթն օրինակներից v^7, v^4 ձեռագիր չեն․ v^3 երկրորդ տպագրում (մեր հրատարակութեան մէջ նշանակուած o տառով) գործածուած ձեռագիրն է. v^1 և v^6 Պարիզեանն է և նրան մերձաւոր ազգակից Լեհաստանում գրուած Թերատ ձեռագիրը։ Սրանք Թիֆլիսի հրատարակութեամբ (=t) առնուած են մեր համեմատութեան մէջ ընդարձակ չափով։

Մնում են աւելի անծանօթ v^5 և v^2։ Բայց բարեբախտաբար v^5-ից մեզ ծանօթ է մի կարևոր ընթերցուած—«Տանեա փեսայ Արտաւանայ» եայլն (տես § 121, ծ. 3), որով ապահովապէս որոշւում է, որ v^5 պատկանում է մեր b-ի խմբին։ v^2-ից երկու ընթերցուած է միայն մեզ յայտնի. «փառակաւն չեմակաց» (տ. § 211, ծ. 5) և «Սեղբեսարոս» (տ. § 875, ծ. 4), որ շատ քիչ է՝ ապահովաբար խումբը որոշելու համար։

Վենետկեան այս հրատարակութիւնը մինչև այժմ եղածներից լաւագոյնն է, թէև բաւական ուղիղ ընթերցուածներ երկրորդ տպագրից անուշադիր է թողել և իր տպագրութեան տակ եղած ձեռագրերից շատ վայր ի վերոյ է օգտուել, առնելով նրանցից գրեթէ ոչինչ, և հետևելով միմիայն Պարիզեանին, և այս որչափ հաւատարմութեամբ՝ մեզ անյայտ է։ Հրատարակութեան վերջում (էջ 661—671) տալիս է «կարևոր» ընթերցուածների ցուցակ, մեծ մասամբ առանց նշանակելու թէ ինչ ընթերցուած ինչ Ձ—ից է։ Այս բոլոր ընթերցուածներն առնուած են մեր հրատարակութեան մէջ՝ երբ յայտնի է ձեռագիրը՝ v^1—v^7 տառերով, երբ անյայտ է ձեռագիրը՝ v տառով, առանց թուանշանի։ Ուրեմն v-ն ոչ թէ մի, այլ տարբեր ձեռագրեր է նշանակում, ուստի և միաժամանակ տեղ-տեղ ունինք մի քանի հատ v, միևնոյն բառի տարբեր ընթերցուածներ նշանակող։

4. *Չորրորդ տպագրութիւն Ագաթանգեղոսի*՝ Վենետիկում 1862-ին, լոկ արտատպութիւն է երրորդ տպագրից, «զուրկ նաև, Տաշեանի խօսքերով ասած, դոյզն յառաջաբանէն և վարկպարագի ձեռագրաց համեմատութենէն»։ Մի երկու տեղ, ինչպէս երևաց մեր համեմատութիւնից՝ երրորդ տպագրի վերջում եղած ընթերցուածներից մտել են սրա բնագրի մէջ։

Հինգերորդ տպագրութիւնը՝ Թիֆլիսում, 1883-ին, Հրատարակչական Ընկերութեան ձեռքով, լոկ արտատպութիւն է չորրորդ տպագրից, մի տեղ տող բաց թողած, և մի երկու վրիպակներով։ Այս տպագիրն ընտրեցինք մենք մեր համեմատութեան համար, նշանակելով t տառով, որովհետև մատչելի և համեմատաբար շատ տարածուած է ուսանողների մէջ. t-ն ուրեմն ներկայացնում է Պարիզեան ձեռագիրը, հարկաւ այն չափով՝ որ չափով որ նա գործ է ածուած Վենետկեան հրատարակութեանց մէջ։ Չորրորդ և Հինգերորդ տպագիրները այսպիսով ձեռագրական ոչ մի նորութիւն չունին։

5. Մեր անմիջապէս գործածած ձեռագրերին անցնելուց առաջ կարևոր է մի քանի խօսք ասել և հետևեալ երկերի մասին, որոնք ձե-

ուղղական նոր նիւթ են տալիս Ագաթանգեղոսի հայ բնագրի վերականգնման համար։ — Նոր Բառգիրք Հայկազեան լեզուի, երկու հատոր, 1836 և 1837 թուին Վենետիկ, (մեր հրատարակութեան մէջ նշանակուած Հայկ. Բառ.), պարունակում է բազմաթիւ վկայութիւններ Ագաթանգեղոսից, ոչ միայն տպագրերից այլ և, ինչպէս երևեց ուշադիր բաղդատութիւնից՝ զանազան վենետկեան ձեռագրերից։ Բնագիրը կազմելու ժամանակ հարկ համարեցինք մեծ չափով օգտուել այդ վկայութիւններից։ Մեր ենթադրած ազգակցութիւնը b ձեռագրի և v^5-ի (տ. վերը) հաստատուեց և Հայկ. Բառ.-ից։ Այստեղ կան վկայութիւններ, որոնք կարող են առնուած լինել մի միայն b-ի նման մի ձեռագրից, և որովհետև գիտենք, որ այդպիսի մէկը կայ Վենետկում — v^5, ուստի և դժուար չէ մակաբերել, որ այդ վկայութիւնները բղխում են v^5-ից։

Վիեննայի Մխիթարեանների կրկնագիր Ագաթանգեղոսի մասին եղած տեղեկութիւններ և հրատարակուած ընթերցուածներ։ Մենք շատ քիչ բան ենք ունեցել ձեռքի տակ. քաղել ենք այն բոլոր ընթերցուածները, որ յառաջ են բերուած Զարբհանալեան հ. Գարեգինի Հին Դպրութեան (1897) էջ 232—233, նշանակելով p տառով։ Դժբախտաբար ձեռքի տակ չենք ունեցել Ե. Վ. Զագրեանի աւելի կարևոր աշխատութիւնը այդ մասին (Եւրոպա լրագիր 1848, թիւ 6, 8, 9) և այս պակասը լրացնելու համար դիմեցինք Հ. Գ. Վ. Գալէմքարեանին, խնդրելով, եթէ հնարաւոր է՝ տալ մեր հրատարակութեան համար իւր պատրաստած աշխատութիւնը, ուր «վերջնականապէս ընթերցած է (կրկնագրից) այժմ ընթեռնլի ամեն էջ և ուղղած (—ամբողջն իբր 120 էջ—)... որ և այս ամենն ոչ շատ ժամանակէն ի լոյս պիտի հանէ» (տ. Տաշեան Ցուցակ. էջ 265)։ Բայց տեղեկանալով, որ Հ. Գալէմքարեանը մտադիր է առանձին հատորով հրատարակել իւր աշխատութիւնը՝ որոշեցինք առ այժմս բաւականանալ այս քչով, սպասելով որ խոստացուածը լոյս տեսնի։ Մեր ունեցած ընթերցուածներից երևում է, որ p-ն մօտ է աւելի ՃԱԲ խմբակցութեան, քան acdβ-ին (որոնց մասին տես վարը)։ Յուսալու է, որ այս մեր հրատարակութիւնը, բաղդատութեան նոր նիւթ տալով, դիւրացնէ կրկնագրի աւելի լրիւ վերծանութիւնը։ Կրկնագրի մասին աւելի մանրամասնութիւններ տես Տաշեան Ցուցակ № 56, էջ 261։

Ներսէս Բիւզանդացու «Կորիւն վարդապետ և նորին թարգմանութիւնք, Տփղիս 1900»։ Այս մանրակրկիտ և լուրջ աշխատութեան մէջ Ագաթանգեղոսի շատ ուղղութիւններ և ընթերցուածներ կան, վերջիններս առնուած են մեծ մասամբ Եղեանի ձեռագրից։ Այս ձեռագիրը, ինչպէս տեսնելու ենք ներքևում, պատկանելով մեր ԱԲ խմբին՝ մեզ առանձին նորութիւն չէ տալիս. իսկ այն տեղերը, ուր մէջ են բերուած Բիւզանդացու սրբագրութիւնները կամ կարծիքները՝ նշանակուած են Ներ. Բիւզ. Կոր. համառօտութեամբ։ Մի քանի կարևոր դիտողութիւններ չեն առնուած մեր հրատարակութեան մէջ, մանաւանդ սկզբի մասերում, ուր աշխատեցինք բառ կարելւոյն չհեռանալ մեր ձեռագրերի տուածներից։ Այդպիսիներից յիշելու է Բիւզանդացու առաջարկած ուղ-

ղութիւնները—«գիրս մատենագրել», փխ. «գիրս մատենագրել» (§ 7) «ընդ կոյս կոյսս հարկանելոյ», փխ. «ընդ կոյս հարկանելոյ» (§ 13) են, որոնք թէև չեն արդարանում մեր ձեռագրերով՝ բայց ընդունելի են թւում: Նոյնը պիտի ասել Բիւզանդացու առաջարկած կէտադրութեան համար. «և առաջի նոցա, ընթերցեալ զԹորգոմայ ազգին», փխ. «և առաջի նոցա: Ընթերցեալ...» (§ 15 և 16):

6. Այժմ անցնինք անմիջապէս մեր ձեռքի տակ եղած ձեռագրերին: Առաջին իսկ հայեացքից Ագաթանգեղոսի ձեռագրերը արտաքին նշաններով կարելի է բաժանել երկու մեծ խմբակցութեան: Դրանցից առաջին խումբը, ձեռագրերի մեծամասնութիւնը, ունին առաջին և երկրորդ հրատարակութեան կարճ յառաջաբանը, § 2-ի և § 15-ի միջև եղած մեծ պակասով: Ներքևում առաջ բերուած ԱԲԳԴԵԶԷ ձեռագրերը, նաև Ը ձեռագիրը, որ «յառաջաբանը» չունի, սակայն դատարկ թուղթ է թողել՝ յետոյ լրացնելու համար, տպագրերից Ա և Օ-ն, ուրեմն և սրանց հիմք ծառայող ձեռագրերը՝ Աղեքսանդր կաթողիկոսի, այժմ անյայտ, ընդօրինակութիւնը, Վենետիկի Մ^3, Մ^4, Մ. Թամամշեանի և Եղեանի օրինակները. ուրեմն առ այժմ ընդամէնը տասներկու ձեռագիր և երկու տպագիր, չունին յառաջաբանի մեծ հատուածը՝ «առ ընկերս և անուն—ժամանակաց դալոցն իցեն» (§ 2, ծան. 7): Ակներև է, որ այս պակասը առաջ է եկել մեքենայապէս, ձեռագրից ամբողջ տետր դուրս ընկնելով: Գիտակցական փոփոխութեան կամ խմբագրութեան մասին այստեղ խօսք չէ կարող լինել, քանի որ միտքը մնում է թերի և պակասն զգացւում է նոյն-իսկ առաջին ակնարկից:

Եւ իսկապէս, մանրամասն համեմատութիւնը, ամբողջ այս խմբի տուած ընթերցուածները և բոլոր առանձնայատկութիւնները անհերքելի կերպով ապացուցեցին, որ այդ արտաքին նշանին համապատասխանում է և ներքինը—բոլոր գլխաւոր ընթերցուածների նոյնութիւնը, հարկաւ չհաշուած՝ ժամանակի ընթացքում բազմաթիւ ընդօրինակութիւններից հետզհետէ առաջացած սխալներն ու այլափոխութիւնները: Եթէ մեզ հնարաւոր լինէր գտնել այս խմբի մայր ձեռագիրը՝ կարելի կլինէր առանց որևէ կորուստի դուրս ձգել հրատարակութիւնից բոլոր ընդօրինակութեանց աւելորդ ընթերցուածները: Բայց քանի որ այդ չկայ՝ մեզ մնում է անցնել աւելի մանրամասնութեանց, տալով նախ մի մայր ձեռագրից բղխած այդ ընդօրինակութեանց համառօտ նկարագիրը և ապա իւրաքանչիւրի գնահատութիւնը և խմբակցութեանց ստորաբաժանումը:

Անմիջապէս մեր ձեռքի տակ եղած ձեռագրերը դասաւորում ենք ժամանակի կարգով, նշանակելով հայ տառերով:

7. Ա. № 1617 (Կարենեան ցուցակ 1615), մեծ. 27×18 հրգմտր: կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, երկսիւն: Բովանդակութիւն—Ագաթանգեղոս, Թուղթ Դաշանց, Պատմութիւն զարմից Լուսաւորչին, Տեսիլ սրբոյն Սահակայ, Պատմութիւն Եղիշէի: Գրուած Բաղէշ, Ծննդակատար մենաստանում. գրիչ՝ Յակոբ սարկաւագ. յիշատակարան տ. մեր հրատարա-

կութեան էջ 372. այլ յիշատակարան Ագաթանգեղոսի (Հաւատամքի) վերջում. այսպէս. «Փառք... որ ետ կարողութիւն տկար անձին իմոյ և մեղսամած մատանցս ծրել զպատմութիւն երից երանեալ և երջանիկ հօրն մերոյ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին ի սուրբ ուխտս Խնդրակատար ի Բաղէշ քաղաքի ի թվ. ՌԺԸ (1018=1569 Փրկչական)։ Ես Յակոբոս գծագրեցի ձեռամբ իմով, որ յետինս եմ ի չարս բանասիրաց, անուամբ սարկաւագ...»։ Յիշւում են Ներսէս քարտուղարս (Ամկեցի) ևայլք. տ. էջ 372։ Գիրքը եղել է և Վարագում։ Ագաթանգեղոսի և Դաշանց թղթի սկզբին, ստորին լուսանցքում, կայ հետևեալը. «Գիրքս յիշատակ է Կարապետ վարդապետին ի դուռն Վարագա սուրբ Նշանին»։ Գրքի վերջին յիշատակարանից առնում ենք հետևեալը, նոյն գրչից. «...ի հայրապետութեան տէր Միքայէլին, ի թագաւորութեան աշխարհակալ արքային Սոլթան Սէլիմ Խոնդքարին, ի յայսմ ամի գրեցաւ գիրքս, ի դառն և ի չար ժամանակի...»։ Ձեռագիրս ունի զարդեր և մի քանի պատկեր. Նկարողն է Վարդան վարդապետ Բաղիշեցի Մարգորդեցի։ Այս Բաղիշեցի Վարդանը չպէտք է շփոթել Բ ձեռագրի Վարդան Բաղիշեցու հետ։ Մարգորդեցին մի դարով առաջ է վերջին Վարդանից։ Համառօտութեան համար զանց ենք առնում աւելի մանրամասն նկարագրութիւնը։

Այս ձեռագրի գլխաւոր յատկանիշն է օ գրութիւնը (զօակ=զաւակ) գրեթէ առանց բացառութեան, և Ագաթանգեղոսում Զենոբ Գլակից առնուած ընդմիջարկութիւնը. տես. մեր հրատ. § 34, ծան. 13։

8. Բ. № 611 Գէորգեան ցուցակ (Նախկին համար 2463). Պատմագիրների ժողովածու, մանրամասն նկարագրուած Գալուստ Տէր-Մկրտչեանի «Խորենացու պատմութեան ուսումնասիրութեան» մէջ (Արարատ 1891, էջ 542—549. առանձին արտատպութիւն 1896, Վաղարշապատ) գլ. Դ։ Աւելի համառօտ՝ «Ղազար Փարպեցու ձեռագիրը» յօդուածում B տառի տակ (Արարատ 1901, նոյեմբ.—դեկտեմբ.)։ Նորից նկարագրուած այս «Պատմագիրք Հայոց» հրատարակութեան մէջ, Ղազար Փարպեցի, յառաջաբան Ստեփան Մալխասեանցի, էջ Ե—Զ. ուստի դնում ենք միայն մեզ կարևորը։

Մեծութիւն 19×25, կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, երկսիւն, ընտիր գրչութիւն։ Ստացող Վարդան վարդապետ Բաղիշեցի, գրիչ Պօղոս երէց Գուրզեցի. գրութեան տեղը Բաղէշ, սուրբ ուխտ Յովհաննու Մկրտչի—Ամրդոլու վանք. թուականը ՌՃԻԱ (=Փրկչ. 1672. տես ընդարձակ յիշատակարանը «Վարդապետութեան» վերջում, էջ 372)։ Ա ձեռագրից չէ կարող ընդօրինակուած լինել՝ բայց այլ մանր նշաններից յատկապէս այն պատճառով, որ չունի Զենոբ Գլակի ընդմիջարկուած հատուածը։ Բնորոշ է այս ձեռագրի համար և բնագրի մէջ առնուած մի քանի գունաւոր պատկերներ ունենալը (Տրդատ խոզակերպ՝ շատրում և այլն)։

9. Գ. № 1668 (Կար. 1626) մեծ. 19×12, թուղթ, նոտրագիր, անյիշատակարան։ Բովանդակում է Խորենացու Պատմութիւնը, Ագաթանգեղոս, Դաշանց թուղթ, բայց ոչ Յաճախապատում, ինչպէս սխալմամբ

առում է Կարենեան ցուցակում (էջ 180), երևի «Յաճախապատում» անունով հանկանալով Ագաթանգեղոսի «Վարդապետութեան» մասը։ Ձեռագիրս ունի երկու թերթ մագաղաթեայ պահպանակ՝ միջին երկաթագրով («բոլորակուսի» երկաթագիր) մեկնութեան կամ ճառի մասն (նիւթը՝ Աւետարանի փարիսեցին և մաքսաւորը). էջ 178բ, 187ա, 235բ, 325բ, 426ա կնիքներ։ էջ 187ա Ագաթանգեղոսի «յառաջաբանի» վերջում, կնքի փակագիրը կարդացւում է «Տէր ծռ. Գրիգոր վարդապետ թվ. ՌՃԺէ». նոյնը և 178բ, 235բ, 325բ. իսկ 426ա, գրքի վերջում, ուրիշ կնիք՝ հազիւ վերծանելի «գիրքս որ էջմիածնայ է»։ Պայմանաբար ձեռագրիս թուականը դնում ենք ՌՃԺէ (1117=1668 Փրկչական) թուին։ Հարկաւ կնիքը կարող էր ձեռագրից և առաջ և յետոյ փորագրուած լինել։ Նոյն գրչութեամբ, էջ 1ա դատարկ թերթի վրայ, կայ և հետևեալը, անպայման ձեռագրի գրութիւնից յետոյ գրուած. «Թուին ՌՃԻԵ (1676) յունիսի մէկին՝ ը. ժամայն արեգակն խաւարեցաւ»։ (Շարժական տարուայ նաւասարդ 1=4 հոկտեմբերի)։ Գրութեան տեղը հաւանականաբար էջմիածինն է։

Այս ձեռագրում բնորոշ է Ագաթանգեղոսի սկզբնաւորութիւնը «ի ժամանակաց թագաւորութեան», փխ. «ընդ նուազել ժամանակաց թագաւորութեան» (տ. § 18, ծան. 3)։ Ձեռագրերի մի խմբակցութիւն, ԳԵԷԼ, այսպէս է սկսւում։ Սրանցից հնագոյնն է Գ-ը։ Սրանք բոլորը ծագել են մի մայր ձեռագրից, որի սկզբնաւորութեան առաջին երկու բառը «ընդ նուազել» գրուած չեն եղել, այլ դատարկ տեղ է եղել թողած, ըստ սովորութեան գրիչների, որպէս զի ծաղկողը յետոյ գեղով զարդարէ։ Բայց ծաղկողն անուշադրութեամբ երկու պակաս բառերի տեղ գրել է Ի։ Այս խմբակցութիւնից էր և Աղեքսանդր կաթողիկոսի ինքնաձեռագիրը, որից տպուեց Ե-ն։

10. Դ. № *1661 (Կարեն. 1619)*. մեծութիւն 31×23, կաշեկազմ, թուղթ, նոտր, երկսիւն, ընդ ամենը 554 թերթ։ Ձեռագրիս ստացողն է Մինաս վարդապետ (էջ 517բ). գրիչներ՝ Թումա (էջ 441բ) և Գրիգոր քարտուղար։ Յիշատակարաններ. «Գրեցաւ թվին ՌՃԻԵ ի գիւղն Ալիփունար ձեռամբ Գրիգոր քարտուղարի» (էջ 365ա)։ էջ 111ա «Ով հայր սուրբք, Նարին վարդապետն գրահանայքն որ մատնեաց ի ձեռն Ղափլան փաշային՝ եւ փախստական և անճարակ տեղի նստեալ գրեցի զայս տետրս. թվն էր ՌՃԻէ փետրվարի ամսոյն ԺԶ, օրն շաբաթ (տպ. ուրբաթ)»։ Շատ տեղեր կայ կնիք, «Նահապետ վարդապետ» ընթերցւածով։ Ուրիշ մանրամասնութիւններ թողնում ենք։ Ուրեմն ձեռագիրս գրուած է ՌՃԻԵ—ՌՃԻէ (=1676—1678) թ.։ Այս ստուար և մեծադիր ձեռագիրը պատմիչների ժողովածու է և պարունակում է իւր մէջ՝ Խորենացի, Ասողիկ, Լաստիվերտցի, Եւսեբիոսի Եկեղեցական Պատմութիւն, Ագաթանգեղոս (էջ 184ա—243ա), Դաշանց թուղթ, Մեսրոբ Երէց, Զենոբ, Յովհան Մամիկոնեան, Փաւստոս, Եղիշէ, Օրբելեան Ստեփան, Միխայէլ Ասորի, Վարդան, Կիրակոս, Սոկրատի Եկեղեցական պատմութիւն։ Այս համառօտ նկարագրութիւնն առնում ենք «Հայագիտութեան Հանդիսից», Zeitschrift für armenische Philologie, *1904*. էջ 269—270, Դալեան

Տէր-Մկրտչեանի «Փաւստոսի Ձեռագրերը» յօդուածից: Վերատառադրելով «ՌՃԻԷ փետրվար ամսոյն ԺԶ, օրն շաբաթ» խօսքը՝ նկատելու է, որ ձեռագրում նախապէս գրուած է եղել «ուրբաթ», բայց նոյն գրչից ջնջած և չինած է «շաբաթ»: Նախապատուութիւնը տալու է վերջին ընթերցուածին, որովհետև 1678 թուին փետրվարի 16-ը իսկապէս ընկնում է շաբաթ (եօթներեակ Բ):

Բնորոշ է այս ձեռագրի համար Ագաթանգեղոսի վերջաւորութիւնը, ուր պակասում են, առանց թերութեան արտաքին որեւէ նշանի, § 891—§ 900 հատուածները, նաև «Հաւատամքը» (տես § 890, ծան. 9): Մինչդեռ ԱԲԳԵԶԷԸ չունին միայն § 891—§ 897 հատուածները (տես § 890, ծան. 10): Սոյն Զ-ը նկարագրուած է և Սոկրատի յառաջաբանում (հրատ. Մեսրոպ վարդապետի, Վաղարշապատ 1897) էջ ԻԵ. (Կարենեանցի թուահամարը պիտի ուղղել 1619. տպուած է 1629), աւելի մանրամասն՝ էջ ԻԹ: Ալիփուղար գիւղի մասին հմմ. Տաշեան ցուցակ № 72 Աւետարան, գրուած «ի Համիթ քաղաքն» և նուիրուած Ալիփողարու սուրբ Աստուածածնի (էջ 319):

11. Ե. № 613 Դէօրգեան ցուցակ. մեծութիւն 20×14. կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, ոսկեզօծ եզրերով, մի քանի պատկերներով և զարդերով: Բովանդակութիւն—Ագաթանգեղոս և Դաշանց թուղթ, Ընդհանրական Ներսէսի, Թուղթք Շնորհալու և այլոց, հատուածներ և քաղուածներ կրօնական հարցերի մասին, մանրամասն ցանկ նիւթերի, էջ ՃՄԲ—ՃՄԴ. ընդ ամէնը ԿԲ համար. (վերջինը՝ մի քանի փոքրիկ հատուած Ակակի և Պետրոսի նամակներից): Ցետոյ նոյն գրչից՝ «Պատմութիւն տեառն Ներսէսի կաթողիկոսի հայոց Կլայեցւոյ» և «Թուղթ սրբոյն Դիոնէսի առ Տիմոթէոս յաղագս մահուան Պետրոսի և Պօղոսի և նահատակութեան նոցին»: Մի քանի յիշատակարաններից գլխաւորը էջ ՅԺԲ. «Փառք... Արդ գրեցաւ գիրս այս և ի վճար բանիս կրկնակի որ գրոցս, այսինքն Ագաթանգեղոսի և Ընդհանրականի, և այլ մանրաւոր բանից, ի թուահաշուութեան տոհմիս արամեան ՌՃԽԱ (=1692) յամսեանն փետրվարի ԺԵ, ի թագաւորութեան ազգին կարմրագլխաց (=Ղզլբաշ) Շահսուլէհմանին, յամս աստուածապատիւ և հոգևոր տեառն մերոյ Նահապետ կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, ի գաւառս արքայանիստ և ի քաղաքս Թագաւորական Իսպահան կոչեցելոյ. որոյ էր հովիւ և առաջնորդ յաւուրս յայս տէր Ստեփաննոս Արքեպիսկոպոս և բանիբուն վարդապետ... Արդ ստացաւ սուրբ գիրքս... պայազատ պարոն Գրիգորն ի յալալ յընչից իւրոց, և ետ վաղմ որ Ամենափրկչի վանքին, ի վայելումն Դաւիթ վարդապետին, յիշատակ իւրն և ծնողացն՝ Պարոն Յովաննէսին և Մարիանէ, և եղբայրն իւր Պարոն Ոհանջանին, և որդին իւր նորաբողբոջ Պարոն Պետրոսջանին, և դստերքն իւր Անայի խաթունին և Մուրասա խաթունին. յիշեցէք... զպարոն Գրիգորն և զկողակիցն իւր մանուկ Նազլուխանն, և զուստրն իւր Զիբիթա խաթունին, որ հանգուցեալ են ի Քրիստոս... դարձեալ յիշեցէք զպարոն Գրիգորն և զվերջին կողակիցն իւր Շրմէլն, և զդստերքն իւր Ագաթլու և Լէլիխանն... զանարժան գծօղ սորա զՍարգիս քահանայս...»: Կայ և «Զուգայեցի մահ-

տեսի Դաւիթ վարդապետի» յիշատակարանը (էջ յժբ), «ապաստաւոր և առաջնորդ սուրբ Ամենափրկչի վանիս, թւին ՌՃՀԴ (=1725 Փրկչական)... յօժար կամօքն վաղմ և յիշատակ ետու սուրբ Ամենափրկչի աթոռիս...»: Զանց ենք առնում միւս յիշատակարանները:

Ուրեմն 1725-ին գիրքը դեռ Ամենափրկչում էր, էջմիածին տարւել է՝ հաւանօրէն Գէորգ կաթողիկոսի ժամանակ «Նուէր յԱստրախանայ», ինչպէս կարդում ենք գրքի կողքին փակցրած տոմսում:

12. Զ. № 1660 (Կարէն. 1618). մեծութիւն 19×14. կաշեկազմ, թուղթ, նոտր: Բովանդակութիւն՝ Ագաթանգեղոս, Դաշանց թուղթ, Պատմութիւն Զարմից Լուսաւորչին, Տեսիլ սուրբ հայրապետին Ներսէսի, Տեսիլ ս. Սահակայ, Պատմութիւն Եղիշէի: Բազմաթիւ մանր յիշատակարաններ, որոնցից մինը տես § 715, ծան. 5:

Գրիչն և ստացողն է Ղուկաս քահանայի որդի Ղազվինցի Յոհաննէս վարդապետը (=եպիսկոպոս, էջ ձեռագրի 193ա). գրուած է էջմիածնում ՌՃԾԴ թւին (=1705 Փրկչական): Համառօտում ենք և վերջին յիշատակարանը (ձեռագրի էջ 346ա) «Փառք... գրեցաւ ի սուրբ և ի հռչակաւոր վեհարան մեծի երկնահանգէտ Աթոռոյս Էջմիածնի և աւարտեցաւ ի թուին ՌՃԾԴ և սեպտեմբերի հինգ. Ձեռամբ յոգնամեղ և եղկելի և ամենաթշուառ Յոհաննէս վարդապետի Ղազվինցւոյ... Յիշեսջիք... զմէր Թորոս Պարոնտէրն, որ է հոգևոր հայրն իմ, որ բազում նեղութիւնս և չարչարանս կրեաց վասն իմ, որ մինչ ի չափս իմ հասոյց... Եղև կատարումն սուրբ գրիս ի հայրապետութեան տեառն Տէր Նահապետ կաթողիկոսին, որ յայսմ ամի հանգեաւ ի Քրիստոս...»

Մանրամասն բաղդատութիւնը, իր արժէքից աւելի, մեզ համոզեց, որ այս ձեռագիրը ընդօրինակուած է Ա ձեռագրից: Համեմատել մասնաւորապէս ԱԶ-ի ընթերցուածները մեր հրատարակութեան մէջ Ագաթանգեղոսի առաջին մասում:

13. Է. № 612, Գէորգեան ցուցակ. մեծութիւն 21×15. կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր. բացի պատկերներից և ոսկեզօծից՝ ամեն բանով յար և նման է Ե ձեռագրին: Ագաթանգեղոսի յառաջաբանի վերջում՝ «Զանարժանս յիշատակի յոգնամեղ տէր Սարգիս յիշեցէք ի Քրիստոս, որ մեղսամակարդ ձեռօք սկսայ գրիծս...»: Առաջին մասի վերջում՝ «Զունայնս բարեաց... տէր Սարգիս անհմուտ գծող սորին յիշել աղաչեմ... և զորդին իմ զնորաբողբոջ Յովհաննէսն...»: Ներսէսի Ընդհանրականից առաջ գրուած ցանկը փոխանակ ԿԲ համարի, ինչպէս որ է Ե ձեռագրում՝ ունի միայն ԾԷ համար: Յիշատակարանն այս էջում բերուած է: Պետրոսի և Ակակի նամակների պատառիկներից յետոյ՝ այս ձեռագիրն ունի ընդարձակ Վիճաբանութիւն ընդդէմ Յունաց. «Յաղագս թէ փափն իցէ ուղղափառ» են. թուղթ Պիղատոսի. ի Մնացորդաց յաղագս Սողոմոնի. ի Մնացորդաց Յեսեցորդէն, զոր բազմաջան յուզմանէ հազիւ կարացի գտանել. Կարգաւորութիւն աւրհնութիւնաբեր ցուցակի, և այլ թուղթք և հատուածք, որ պակասում են Ե ձեռագրում: Գրիչը փոխւում է 296ա էջից յետոյ: Երկրորդ գրիչը, թէև շատ նման առաջինին՝ բայց

տարբեր անձն է։ Այս գրչի յիշատակարանից քաղում ենք (էջ 373ա) «Փառք... որ... ետուր կարողութիւն մեղապարտ և դատապարտեալ քո ծառայիս Յակոբ յանարժան քահանայի տեսանել յաւարտ գծիս և ի վճար բանիս կրկնակի սուրբ գրոցս, այսինքն Ագաթանգեղոսի և Ընթանրականի և այլ մանաւոր բանից... ի վայելումն և զբօսանս ան Սիմոն աստուածաբան վարդապետի, արհի և քաջ եպիսկոպոսի... յամի Թուահաշուութեան տոհմիս ՌՃԿԳ (=1714 Փրկչական) յամսեանն յունիսի Ժ, ի դուռն արքայանիստ և ի քաղաքս Թագաւորական, ի գրոց Ծոչ կոչեցեալ, որ այժմ Աստրահան պռոսաձայնի։ Ընդ ժամանակաւ Թագաւորութեան պարսից շահ սուլթան Յուսէնի, ի հայրապետութեան տեառն Աղէքսանդրի և առաջնորդութեան տն Մովսէս վարդապետի, ընդ հովանեաւ Սուրբ Հոգւոյ եկեղեցւոյ։ ...Յիշեսջիք ի Քրիստոս զստացող սորին զտէր Սիմոնն մեծ բարունին, և զհանգուցեալ ի Քս ծնողսն իւր, զհայրն իւր Սարգիսն, և զմայրն իւր Յուդիտայն... Նաև զեղբայրն իւր Մովսէս վարդապետն...»։ Յիշատակարանին հետևում են տոմարական ցանկեր, բացատրութիւններով, նոյն Յակոբ գրչի ձեռքով գրուած։

Է ձեռագրի Ագաթանգեղոսի գրիչը, Սարգիս քահանայ, հաւանաբար նոյն Սարգիս քահանան է, որ գրել է Ե ձեռագիրը։ Գրչութեան մէջ բաւական տարբերութիւն կայ։ Է-ի գրչութիւնը աւելի կոպիտ, աւելի խոշոր է, կարծես թէ աւելի անվարժ, բայց այս կարող է ծագած լինել ժամանակի տարբերութիւնից։ Ե-ն գրուած է 1692-ին, մինչդեռ Է-ն՝ 1714-ին, 22 տարուայ տարբերութիւն, երբ տէր Սարգիսը ծերացած պիտի լինէր և չկարողացաւ նոյն-իսկ ամբողջ ձեռագիրը վերջացնել։ 1714-ը ըստ ինքեան ձեռագրի վերջին մասի թուականն է, մինչդեռ Ագաթանգեղոսը առաջին մասումն է, բայց հազիւ թէ շատ կանուխ ժամանակով։ Պայմանաբար այդ մօտաւոր թուականը, 1714-ը, առնում ենք Է Ագաթանգեղոսի վրայ։ Հարկաւ կարող է պատահել, որ այս գրիչ Սարգիսը ուրիշ Սարգիս է, և սորա գրութիւնն էլ՝ նոյն-իսկ 1714-ից տարիներ առաջ եղած, և յետոյ միայն շարունակուած Յակոբ գրչից։

Յամենայն դէպս Ե և Է գրուած են Սպահանում, մօտ տասնամեակներում, Սարգիս քահանայ գրչից, նոյն գրքով, տափ շատ նման բովանդակութեամբ և ընթերցուածների (Ագաթանգեղոսում) չափազանց մօտ նմանութեամբ (համեմատիր ընթերցուածները), և անշուշտ բղխած մի նախագաղափարից։ Է-ն եղել է Հնդկաստանում. ձեռագրի սկզբի դատարկ թողած թերթերից (բնագրի թղթից, նոյն ջրային նշաններով) մէկի վրայ կարդում ենք. «Ավ (=Աստուծով) թիվն Փրկչին մերոյ ՌՉՁԶ (1786) և փոքրն՝ Ազարիայ ԱՃՀԱ, արեամ գ, լուսի չորսին, ի Մուշի բանդարումն լուսաւորեալ հոգի տէր Յակոբի որդի պարոն Մատուրն երադի տեամանայ, որ մէկ սեղանի նման բաժնուանդակ տեղայ լինում, և ի մէջոյ նորայ մին աղբիւր այ բըղխում, որ ի հարցանելն ասեն. «այս է նշան սրբոց Սուրխաղանց մարմինքն յայտնըվեցոյ». զոր ես նուաստ տէր Գրիգոր մեղապարտ յարեցայս, թիվն ՌՃՀԲ և շբթ ժԱ, Բումբյուց եկի տեղս Սրէքանդրն [այսպէս] և վերոյիշեալ պարոնն ինձ

պատմէց. տեղս գրեցի շրթ ԻԹ-ումն. անմենք վերջն ինչ լինելոց է և կատարումն (=կատարումն) ինչպէս կըլինի»։

Ագարիայի թուականն սկսւում է 1616 շամս ամսով (մարտի 21-ին), ուստի և ԱՃՀԱ (=171) թիւը ճիշտ համապատասխանում է (171+1615) 1786 Փրկչ. թուականին։ «Արխամ Գ. լուսի չորսին»=Արամ ամսուայ 3, որ է դեկտեմբեր 18, լոյս 4-ին, այն է՝ 3-ի և 4-ի մէջև եղած գիշերը։ ԱՃՀԲ շրթ ԺԱ=172 թ. Ագարիայի (=1787 Փրկչ.) շրաթ ամսուայ 11, որ է 30 մայիսի։ Շրաթ 29-ը, յիշատակարանի գրութեան օրը՝ ընկնում է 17 յունիսի 1787 թուին։ Ուրեմն այս թուին է ձեռագիրը դեռ Հնդկական ովկիանոսի ափերումն էր։ Յիշուած բանդարներից (=նաւահանգիստ) Մուչլին թերևս Անգլիական քարտէզների Cutch կամ Bhuj-ն է, թէ այս և թէ Սրէքանդարը կարծեմ պիտի որոնել Bombay-ի և Ինդոսի գետաբերանի մէջեր (Հմմտ. Encyclopaedia Britannica[9], Vol. XII.)։ 1840 թուի մարտի 21-ին այս Զ—իրը ընծայւում է մի արքեպիսկոպոսից (անունը չկայ. տես ձեռագրի սկզբի դատարկ թերթերը) վաղարշապատցի Բզնունեան Գէորգ վարդապետին։ Գէորգ կաթողիկոսի օրով մտնում է Գէորգեան ցուցակը։ Է-ի պարդարուն կաշեկազմի վրայ դեղեցիկ խոշորագրով երկաթագրով կարդացւում է «յի քի ծա. Սիմոն վարդապետին, թվ. ՌՃՀԴ-ումն». ուրեմն գրութիւնից մի տարի յետոյ է կազմուած, 1715-ին։ Տեղ-տեղ կան և կնիքներ, բայց գիտակցաբար ջնջուած, երևի վերջին ստացողներից։

14. Ը. № 614 Գէորգեան ցուցակ. մեծութիւն 20×14, թղթակազմ, թուղթ, մանր նոտր. գլխակարգութիւնները կարմրով, սոսրին լուսանցքներում նշանակուած է բովանդակութիւնը (տ. Ա. տպագիր), շատ տեղ, մանաւանդ Վարդապետութեան մէջ՝ իբրև գլխակարգութիւն մտած բնագրի մէջ։ Զուռի յառաջաբանը, թէև երկու թերթ դատարկ է թողած, որ գտնուելու էր այս խմբի ձեռագրերին յատուկ կրճատ յառաջաբանը։ Պակասում է Ագաթանգեղոսի երրորդ մասը, ուրեմն վերջանում է Վարդապետութեամբ, որ համարելու է լոկ պատահական երևոյթ, գիրքը հաւանականաբար կազմուած լինելով գրչից թերակատար մնացած վիճակում։ Էջ 10ա կնիք, որի փակագիրը կարդացւում է «քի. ծա. Պետրոս վարդապետ»։ Զուռի որևէ յիշատակարան. կողքին կպցրած տոմսի վրայ նշանակուած է նորագոյն գրչութեամբ «նուէր յԱստրախանայ»։

Ընթերցուածներից երևում է շատ մօտ Բ ձեռագրին, թէև սխալաշատ և յաճախ «թաւչքներով». (տես համեմատութեանց մէջ Ը-ի չիրերը)։ Բնագրում շատ տեղ էջի կէսը, մի երրորդը կամ պակաս՝ դատարկ թողած, երևի պատկերների համար։ Հաւանօրէն այդպիսի բացատներ է ունեցել իր նախատիպը։ Այս ենթադրութիւնը հաստատւում է հետևեալ խոսքից, որ անշուշտ նշանակուած էր պատկերագրողի համար. «Հան աստ զսուրբն Գրիգոր գաւազանաւ, և զՏրդատ՝ խոզ անկեալ առաջի նորա։ Եւ զամենայն նախարարսն խոնարհեցուցանել մարդկային կերպիւ, բայց այլադէմ, ի լսել զվարդապետութիւն նորա». (էջ 41բ, վարդապետութիւնն սկսուած էջի սորին լուսանցք)։ Մի տեղ պահուած

է նաև պատկերահանին ուղղուած ոտանաւորը (էջ 35բ, մեր տպագրի § 212). «Նախաշ ճարտար ամենեւին կազմեա զու շամբ եղեգային, զոլով տեղի թագաւորին Տրդատ Հայոց մեծ աշխարհին: Շինեա խոզանս ի մէջ շամբին, զՏրդատ անդ կնճթային (Զ. կնոջ թային), և այլ զազանս ի մէջ շամբին՝ արջ և առիւծ ընկեր նորին»։

Ճիշտ նոյն տեղում, «Եւ այնուհետև մտեալ յեղէգն խոտաճարակ լեալ» (§ 212), պատկեր ունի Բ ձեռագիրը (էջ 34ա) կէս երեսի վրայ, ուր նկարուած է փարաղաձև Տրդատը, խոզեր, եղջերու, արմաւենու ձևով ծառեր, երեք եղէգ, թռչուններ, ծաղիկներ, ալեձև ջուր. միւս կենդանիներից թերևս մէկը զամէշ է, միւսը ցիռ։ Տակը հազիւ ընթեռնլի նկարչի անունը. «զվանեցի Սահակ ծաղկողս յիշ.»։ Նոյն ձեռագրում (Բ) էջ 40ա, վարդապետութեան սկիզբը, կայ պատկեր. նկարուած է Լուսաւորիչն ալեզարդ, գլխաբաց, աջը զաւազան, նրա առաջ խոզաձև Տրդատը ծնկաչոք և Տրդատի յետևը այլակերպ նախարարները։ Սորին լուսանցքում գտնւում է նոյն խրատը բառացի—«Հսմ ասա զսուրբն Գրիգոր...», ինչ որ ունի Ը ձեռագիրը։

Ա ձեռագիրը նկարագրելիս յիշեցինք, որ պատկերներ ունի. համառօտութեան համար մանրամասնութեանց մէջ չմտանք։ Բայց այժմ Ը ձեռագրի առնչութեան հանգամանքները որոշելու համար պէտք է մէջ բերել Ա-ի, գոնէ Ագաթանգեղոսի մասում եղած՝ պատկերների նկարագիրը, առանց յիշելու խորանազարդերն և այլ մանր զարդանկարները լուսանցքներում։

Ագաթանգեղոսի սկզբին Ա ձեռագիրն ունի ամբողջ երեսի մեծութեամբ Տրդատի, Լուսաւորչի և Ագաթանգեղոսի պատկերները։ Տրդատը նստած է, յետևը մութաքայ՝ կանաչ երեսով. Լուսաւորիչը կանգնած օրհնում է Ագաթանգեղոսին, իսկ Ագաթանգեղոսը կանգնած է գրակալի առաջ, որի վրայ գիրք կայ։ Գլուխների վերևում գրուած է. «Տրդատ թագաւորն և սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն խնդրեն յԱգաթանգեղոսէ զպատմութիւն Հայոց Հայրապետաց և թագաւորացն»։ Պատկերի ներքևում, նոյն գծգոյն կարմիր թանաքով, ծաղկողի ձեռքով բարակ գրերով հետևեալը. «Եղուկ Վարդանս Բաղիշեցի, որ ի Մարդորդ գեղջէն էի, յոյժ ցնորեալ եմ յաշխարհի, եղեռնագործ և զազրալի, մատամբ իմով մեղաւմածի զԱգաթանկեղս ծաղկեցի, զձեզ աղաչեմ եղբարք բարի, որ ինձ աւէք տէր ողորմի, զի տէր Աստուած ամենայնի, որ է առատ ի շնորհս բարի, մեզ և ձեզ ողորմեսցի և յիշողացն տայ ձրի զարքայութիւն իւր երկնային. ամէն»։

Լուսաւորչին վիրապը ձգելուց յետոյ (այս հրատ. § 122), կարմրով գրուած «Եղև նա յայնմ վիրապի ամս երեքտասան» բառերի վերևը, նկարուած է Լուսաւորիչ վիրապում կանգնած աղօթելիս, ոտքերի տակը և կողքին օձեր, ծաղկող Վարդանի վրձնագրով. «Սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն է ի խոր վիրապին»։

Ագաթանգեղոսի ԺԴ գլխի սկզբին (§ 137), լուսանցքում նկարուած է Հռիփսիմէն՝ երեսը բաց, գլուխը կապած, կապոյտ ներքնազգեստով, կարմիր սոլերով։ § 212, ճիշտ այնտեղ, ուր գրուած է Ը ձեռագրում «Նախաշ ճարտար» ոտանաւորը, ուր և Բ ձեռագիրն ունի պատկեր (տես

վերեւ), Ա-ն ամբողջ երեսի մեծութեամբ դնում է մի ֆանտաստիկ նկար, այժմեան ցեխաղեմանների ոճով, ուր երեւում են մի մեծ ժանեկաւոր վարագ, խոզեր, խոճկորներ, արջ, առիւծ, թաշնակաց մի կենդանի, մի ուրիշը այծի ոտքերով և պոչով, բայց առանց մորուքի, ծառս եղած արջի թիկունքին, կապտագոյն (երեսի գիւտնարներին վարող դեռ է), չամբ են։ Ներքեւում Վարդանի ձեռքով գրուած է. «Նզաշ ագէտ մնգոր ի լին, կայմեալ զու չամբ եղեգնային, զոլով տեղի թագաւորին Տրդատ Հայոց մեծ արքային, շինեալ խոզանս ի մէջ չամբին, զՏրդատ անեղ կընճրթային, վարազ եղև ի մէջ խոզին վասն կուռին սուրբ Հռիփսիմեին, 'ւայլ ընկերաց որոց նորին էառ պատիժ պատուհասին. զոր Տէր Աստուած ամենայնի ազատեսցէ յախտ գիւին, ամէն»։ Համեմատել այս տողերը Ը ձեռագրի «Նախաչի» հետ։ Հետաքրքրական է, որ Ը-ի «արջ և առիւծը» նոյնպէս նկարուած են Ա-ի այս պատկերում։

Կան պատկերներ և Վարդապետութեան, Գրիգորի տեսլեան և Դաշանց թղթի սկզբներին։

Այսպիսով ուրեմն ոչ մի յիշատակարան չունեցող Ը-ի կապը Բաղէշի ձեռագրերի հետ հաստատւում է։ Հաւանական է որ միջին օղակները մեզ պակասում են։ Շատ ձեռագրեր պիտի եղած լինէին, պատկերազարդ և տառանուրներով։ Տրդատի վէպը՝ Մակեդոնացու վէպի նման շատ յարմար նիւթ էր գեղարուեստի համար։

15. Անմիջապէս մեր ձեռքի տակ եղած այս Առաջին խմբի ութ ձեռագրերի նկարագրութիւնն անելուց յետոյ մեզ մնում է հանել եզրակացութիւնը։ Ամփոփելու համար՝ թւում ենք ձ-երը, կցելով իւրաքանչիւրի գրութեան տեղն ու թուականը. Ա Բաղէշ 1569 թուին, Բ Բաղէշ 1672 թուին, Գ Էջմիածին 1668—1676-ի միջերը, Դ Ալիփուղար 1676—1678 թ., Ե Ասպահան 1692 թ., Զ Էջմիածին 1705 թ., Է Ասպահան 1714 թ. (1787-ին Հնդկաստանում), Ը անյիշատակարան, նորագոյն, ստացուած Աստրախանից։ Ուրեմն ԺԶ, ԺԷ և ԺԸ դարերի ձ—րեր։ Գրութեան տեղի և ծագման համեմատ կարելի է բաժանել 3 ընտանիքի, այսպէս. ա) Բաղէշի ընտանիք (Ա, Բ, Զ, Ը), բ) Էջմիածնի կամ Արեւելեան (Գ, Ե, Է), գ) Դիարբեքիրի (Ամիդ, «Տիգրանակերտ») ընտանիք (Դ)։ Միայն Զ-ն անմիջապէս ընդօրինակուած է Ա-ից։ Միւների ծագումը մէկը միւսից հարկաւ անմիջական չէ, այլ անշուշտ եղել են միջին օղակներ և թերևս մեր ունեցածներից հնագոյն օրինակներ, բայց բոլորն էլ առանց բացառութեան ծնունդ են մի հնագոյն մայր օրինակի, որի գրութիւնը կանուխ է 1569 թուից (Ա-ի թուականը) և որի մէջ «յառաջաբանում» թերթ էր ընկած, որով առաջացել է «կրճատ» յառաջաբանը։ Եթէ գտնուի այդ մայր օրինակը՝ նրա թերթերի մէկի verso-ն պիտի ունենայ վերջին տողում հետեւեալ բառերը «ազատացեալ զատարկացին եւ յաւութիւն/», իսկ հետեւեալ recto-ն պիտի սկսուի այս բառերով. «որք հարցեալ զհայրենական...» (տես մեր տպագրի էջ 3, տող 7, էջ 12, տ. 19)։ Նշանակելով այդ անծանօթ մայր օրինակն X-ով՝ կունենանք հետեւեալ ծննդաբանական պատկերը.

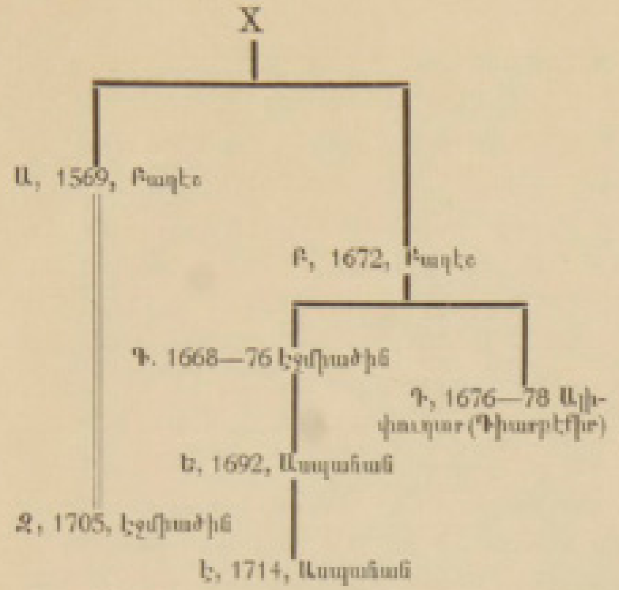

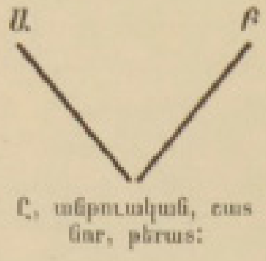

Մայր օրինակին ամենից մօտ կանգնած երկու օրինակները՝ Ա և Բ՝ միմեանցից բոլորովին անկախ են։ Ա-ն ընդմիջարկուած է Զենոբ Գլակի հատուածով (տես մեր տպագրի էջ 23), մինչդեռ Բ-ն ազատ է այդ ընդմիջարկութիւնից։ Ուստի և ԱԲ-ը հնարաւոր ճշտութեամբ տալիս են մեզ կորած մայր օրինակի հարազատ ընթերցուածները։ Սրանց շատ մօտ է Դ-ն, որի մերձաւոր ազգակից մի օրինակ ծառայել է Օրթագիւղի տպագրութեանը (=O), իսկ աւելի աղճատ ԳԵԷ խմբակցութեան պատկանող մի օրինակ եղել է առաջին տպագրութեան (=k) գաղափարը։ Այս իսկ պատճառով մեր հրատարակութեան մէջ ծայրէծայր հաւասարմութեամբ նշանակուած են ԱԲ-ի ընթերցուածները, իսկ միւսներինը միայն առաջին մասում, և այն աստիճանաբար դուրս ձգելով։ Աւելի երկար պահուած են որոշ ընդհատումներով Զ և Դ-ի ընթերցուածները՝ Զ-ի անմիջական ծագումը Ա-ից ապացուցանելու համար, և Դ-ի համեմատաբար աւելի կարևոր դերը չեշտելու նպատակով։ Ուշադիր ընթերցողը կտեսնէ, որ ԱԲ-ը տալիս են բոլոր կարևոր ընթերցուածները, իսկ միւս տառերը գրեթէ ոչինչ նոր կամ կարևոր, այլ մի միայն պատկերացնում են բնագրի հետզհետէ արտագրուելով աղճատուելու պրոցէսը։ Եթէ անհրաժեշտ համարուէր տալ Գ—Ը Ձ-երի բոլոր ընթերցուածները մանրամասնութեամբ՝ մեր հրատարակութեան ծաւալը մի քանի անգամ աւելի կմեծանար, առանց որևէ բան շահելու պարզութեան և ճշտութեան համար։ ԳԵԷ-ի մերձաւոր պատկերը տեսնել ցանկացողը կարող է դիմել առաջին տպագրին (k), իսկ Դ-ի համար երկրորդ տպագրին (=o)։ Ը-ը շատ աղճատ և թերատ օրինակ է, ԱԲ-ի ազգակից, իսկ Զ-ն, ինչպէս ասացինք՝ անմիջական ընդօրինակութիւն է Ա-ի։ Ուրեմն և գիտական տեսակէտից՝ ընթերցողը կարող է լրիւ բաւականութիւն ստանալ ԱԲ-ով Ագաթանգեղոսի այս առաջին խմբի Ձ-երի հետ ծանօթանալու համար, միանգամայն ազատուելով աղէտ գրիչների հազարաւոր աղճատ ընթերցուածներից։

16. *Այս Առաջին խմբի Ձ-ներ կան և դրսում, որոնցից մեզ յայտնիները նշանակում ենք հետևեալ տառերով.*

Թ. Մի Չ-իր, որ եղել է ուսուցչապետ Մասի ձեռքում՝ կրելով № 4, այժմս գտնւում է Պետերբուրգի Ասիական Մուզէում. (Аз. Муз.)-գրիչն է Աղեքսանդր վարդապետ, թուղթ, կաշեկազմ, նոտրագիր, ունի կիւրճներ, յիշատակարաններ։ «Յիշատակ է Աղեքսանդր վարդապետին». կնիք «Բի ծռ. Գասպար ՌՄԿ.» Համառօտ յառաջաբանով. սկզբնաւորութիւնը «ի ժամանակաց», աւելի նման Գնէլ խմբակցութեանը։ Ունի «Հաւատամք»-ը, Դաշանց թուղթ, Ընդհանրական Ներսէսի են, բուռ բովանդակութեան բոլորովին նման Ասպահանի Չ-երին։ Գտնում ենք գլխաւոր յիշատակարանը. Փառք... Տէր Աղէքսանդրի... տեսանել (նախապէս, անշուշտ, մայր օրինակում պիտի լինէր՝ հասանել) յաւարտ գծի... Ագաթանգեղոսի և Ընդհանրականի և այլ մանաւոր բանից, զոր գծեալ գրոշմեցի... յիշատակ հոգոյ և հօգեոր ծնողի... տեառն Դաւթի աստուածարան վարդապետի և արհիական եպիսկոպոսի Նոր քաղաքի... և ծնօղաց իմոց մահտասի Կոստանդեայ և Զերեթեայ... ՌՃԼԹ (=1690 փրկչ.) յամսեանն յունվարի ա-ումն... շահ Սուլէմանին... եպիսկոպոս կաթողիկոսի... ի քաղաքս ի Սպահան, որոյ էր հովիւ... տէր Սանփանոս արքեպիսկոպոս.....»։ Այս համառօտութիւնն առնում ենք Մեսրոպ վ. Տէր Մովսիսեանի հաւաքածոյից։ Նոյնն ունի և մի ուրիշ Չ-ի նկարագրութիւն՝ Ալեքսանդրապոլ քաղաքի Թադէոս Բարայեանին պատկանող մի Ագաթանգեղոսի։ Մանրամասն բաղդատութիւնից համոզւեցանք, որ Բարայեանի Չ-իրն է, որ տեղափոխուել է Պետերբուրգ, նախապէս անցնելով Մասի ձեռքով։ Չ-իրն ունի և այսպիսի մի յիշատակարան, մի քանի անգամ տպուած ուղղագրական տարբերութիւններով։ Գտնում ենք Մեսրոպ վարդապետի արտագրածը. «Թվին ՌՄԿԱ թանկութիւն սով եղև Ղարսայ քաղաքըն. շատ մարդ անօթութենէն մեռաւ... շատ մարդ իւր որդին ծախեց. մէկ մարդըմ էլ իւր կինը Ե կատ պարու տվեց. կանայք փողոցը թափեցան, աղէք կամ կօպտոն կամ արիւն կերան։ Պըղընձի հօխէն Ա փարի տվին. Լ դշի (=դուրուշի) խալի կամ կարպետ, Ը դշ. անձաղ կէնէր. վերջը արեւնի վըրէն կըռվան կամ ծեծկըռվան, վերչը Ա. կինըմ էլ մեռուցին. պէսպէս փորցանք. ես անարժան գոլով տիրացու Խաչատուրըս սակամ (սակաւ?) գրաք շատ իմացէք»։ Նոյն յիշատակարանը քիչ տարբեր տես «Կրթէ. Կարս քաղաք, էջ 107, Մոսկուա 1893. Նաև «Յիշողութիւններ Ճաշրերունու», գլ. Ե. Լոնդոյ 1903, էջ 63։

Առաջին տպագիրը նկարագրելիս մենք տեսանք, որ Է-ի գաղափարն ընդօրինակուած է Աղեքսանդր Ա. Ջուղայեցի կաթողիկոսի ձեռքով 1707 թուի ապրիլի 7-ից առաջ։ Իսկ այս Չ-րից տեղեկանում ենք, որ Աղեքսանդր վարդապետը Սպահանում (Նոր Ջուղայ) 1690 թուի յունուարի 1-ին ընդօրինակել է այս Ագաթանգեղոսը։ Մեզ թւում է, որ ամենայն հաւանականութեամբ Աղեքսանդր վարդապետը և Աղ. կաթողիկոսը միեւնոյն անձն են, և Ասիական Մուզէումի օրինակը Է-ի գաղափարն է։ Չ-րը Նոր Ջուղայից տեղափոխուել է Էջմիածին և Աղեքսանդրի կաթողիկոսութեան ժամանակ (1706—1714) ուղարկուել է Պոլիս տպագրուելու, և այնուհետև երկար թափառումներով և նորանոր յիշատակարաններ ընդունելով հասել է Պետերբուրգ։

17. Ժ. Լազարեան ճեմարանի № 1167 Ձ-իրը՝ ըստ Նոր ցուցակի (Մոսկուա 1888, էջ 73), թուղթ, կաշեկազմ, նոտր։ Ըստ Մեսրոպ վարդապետի՝ չունի յառաջաբանը (որ լինելու էր անշուշտ համառօտը). սկսում է «ի ժամանակաց թագաւորութեանն Պարթևաց», ուրեմն ԴԵԷԷ ընտանիքից։ Ունի «Հաւատամք»-ը, Դաշանց թուղթ. գրուած է թուին ՌՃԽԸ (=1699 փրկչ.)։ Ունի նաև Խորենացի, Սամուէլ Անեցի և ուրիշ գրութիւններ։ Մեսրոպ վարդապետն իր նկարագրութեան մէջ նկատում է, որ բացի «յառաջաբանից» նախապէս «պակասում էր և առաջին թերթը և թղ. 3—6 մի-մի սպիտակ, որ կրկին կազմողը լրացրել է», ուստի կարևոր է նոր հետազօտութիւն՝ Ձ-րի արժէքը և խումբը ճշտելու համար։

Ի. Սանասարեան Ձ-իր № 126, Եղեանցի մօտ. ըստ Մեսրոպ վարդապետի ԺԷ դարու Ձ-իր. թուղթ, կաշեկազմ, նոտր։ Ունի «Հաւատամք»-ը, Դաշանց թուղթն և այլ գրութիւններ։ Սկզբնաւորութիւնն է «ի ժամանակաց», ուրեմն ԴԵԷԷ ընտանիքից, անշուշտ «համառօտ» յառաջաբանով, որ թերի է։

Լ. Ձ-իր Միքայէլ Յովհ. Թամամշեանի մատենադարանի, Թիֆլիսում. թուղթ, նոտր, անյիշատակարան. «Համառօտ» յառաջաբան. սկզբնաւորութիւնն է «ի ժամանակս թագաւորութեանն». ունի «Հաւատամք»-ը և Դաշանց թուղթը։ ԴԵԷԷ ընտանիքից։

Այսպիսով մեր «Արևելեան» ընտանիքին պատկանող հետևեալ Ձ-երն են մեզ յայտնի. Գ, Էջմիածին 1668—1676 թ., Թ, Աստրահան 1690 թ., որից Է տպագիրը, Ե, Աստրահան 1692 թ., Ժ, (այժմս Լազարեան ճեմարանում) 1699 թ., Է, Աստրահան 1714 թ., Ի և Լ անթուական, Եղեանցի և Թամամշեանցի գրադարաններից։ Սրանց պիտի աւելացնել նաև $Ս^4$ (տես վերևը), որ հաւանականաբար Ձ-իր չէ, յամենայն դէպս չէ կարող լինել Է-ի գաղափարը, այլ տպագրի վրայ կատարուած ձեռագրական բաղդատութիւն, կամ թերևս Ժ-ից ընդօրինակութիւն։ Ուրեմն ընդ ամենը 7 կամ 8 ձեռագիր և մի տպագիր=ԴԹԷԵԺԷԻԼ$Ս^4$։

18. Երուսաղէմում կան հետևեալ Ձ-երը ըստ Մեսրոպ վարդապետի տեղեկութեան.

Խ. Աղաթանգեղոս № 310 Հայոց վանքի մատենադարանի։ Ունի «համառօտ» յառաջաբան, «Հաւատամք»-ը, Դաշանց թուղթը։ Թուղթ, կաշեկազմ, բոլորգիր։ Գրիչ Գրիգոր, ստացող Մոկացի Կարապետ վարդապետ «ի թվին Հայոց Ո և Ձ (=1631 փրկչ.) ի ժամանակս յորում էր հայրապետ սբ Երուսաղեմի Դանձակեցի տր Գրիգորն սրբասնեալ... եւ նուաստ Մոկացի պիտակ անուն վարդապետ Կ պատուական գիրքս տուի յիշատակ սուրբ Երուսաղէմայ ի դուռն սբ Յակոբայ. նախ Աստուածաշունչ՝ հին և նոր կտակարանքն ի մի տուփ, երկրորդ գիրքն՝ է պատմագիրքն և մեծ հարանց վարքն ի մի տուփ. երրորդ գիրքն՝ է արտաքին Սահմանքն Դաւթի, բովանդակ ընարանքն և մեկնիչքն և լուծմունքն է, ի մի տուփ. չորրորդ գիրքն՝ Տաթևացոյ շինած նոյն արտաքին է գրոց լուծ՝՝. ի մի տուփ. հինգերորդ գիրքն՝ Կանոնգիրքն և Դատաստանագիրքն և տասն ասացուածքն ի մի տուփ...»։ Անշուշտ

Ա խմբի Ձ-իր է, «համառօտ» յառաջաբանով։ Թուականն ընծայաբերութեան թուականն է և ոչ Ձ-րի գրչութեանը, որ աւելի կանուխ է լինելու։

Ծ. Ագաթ. № 230, թուղթ, նոտր. գրիչ Սարգիս եպիսկոպոս Եւդոկացի, «յԵրուսաղէմ ի վանքն ս. Փրկչի» ՌՃԻԸ (=1679 Փրկչական) թուին. «ի հայրապետութեան Եղիազարու և ի վերակացութեան Մարտիրոսի»։ Բովանդակութիւնն է՝ Ագաթանգեղոս, «համառօտ» յառաջաբանով. ունի «Հաւատամք»-ը, Դաշանց թուղթ, «Պատմութիւն յաղագս գիւտի Նշխարաց ս. Գրիգորի Հայոց Լուսաւորչի ի մեծի քաղաքին Կ. Պոլսի, ի ժամանակին յորում Հայոց ՃԽԵ (=696 Փրկչական) էր», Պատմութիւն Մ. Խորենացւոյ, Բուզանդարան պատմութիւնք (Փաւստոս), Եւսեբիոսի եկեղեցական պատմութիւն. թերի է վերջին տասներորդ գլուխը։ Արտագրուած լինելով Երուսաղէմում՝ Ծ-ն հաւանական է որ նախընթացի ընդօրինակութիւնն է։ Պատկանում է մեր Առաջին խմբին իւր «համառօտ» յառաջաբանով»։

Կ. Ագաթ. № 314, թուղթ, նոտր, ԺԷ դարու Ձ-իր, «համառօտ» յառաջաբանով, ուրեմն մեր Առաջին խմբից. միւս մանրամասնութիւնները մեզ պակասում են։ Երուսաղէմի այս 3 Ձ-երը՝ ԽԾԿ, հաւանաբար պատկանում են Բաղէշի ընտանիքին։ Հնագոյնի ստացողը և ընծայաբերողը Մոկացի Կարապետ վարդապետը լինելով՝ կարելի է ենթադրել, որ Խ-ն ծագում է Հայաստանի հարաւից, ուր տարածուած էին լինելու Բաղէշեան ընտանիքի օրինակներ։ Եթէ մեր այս ենթադրութիւնը ճըշտուի՝ այդ ընտանիքից կունենանք ժամանակի կարգով Ա 1569 թ., Խ 1631 թուից առաջ, Բ 1672 թ., Ծ 1679 թ., Ձ 1705 թ., Ը և Կ անթուական, ընդ ամենը 7 Ձ-իր=ԱԽԲԾՁԸԿ։

19. Հ. Կարապետ Եդեսացի Ձ-իրը, պատմագիրների մեծ ժողովածու. նկարագրուած է Ստ. Մալխասեանից (տես Ասողիկ, Պետերբուրգ 1885, յառաջաբան, էջ ԼԲ—ԼԹ, ուր և դիմել մանրամասնութեանց համար)։ Առնում ենք միայն մեզ համար կարեւորը։ Թուղթ, կաշեկազմ, նոտր, գրիչ Ագաթանգեղոսի՝ Աբրահամ. Ձ-րի միւս մասերն ունին և ուրիշ գրիչներ։ Ագաթ—ի ստացողը՝ Ամթեցի խօճա Թարզի Սահակ։ Թուականով յիշատակարանը—«գրեցաւ ձեռամբ Աբրահամ անարժանի ի Տիգրան քաղաքի ի մատրանին սուրբ Սարգսի ՌՃԺԷ (=փրկչ. 1668) թվականին։ Աղաչեմ յիշել զիս և զծնօղքն իմ զտէր Յովհաննէսն և զԹամամն» են։ Ձ—րի մեծութիւնը 27½×20 հըմար. (Մալխասեանը թղթի մեծութիւնն է չափել, կազմը փոքր ինչ աւելի կլինի. կազմելու ժամանակ շատ անգամ լուսանցքները կտրելով՝ գիրքը փոքրանում է). «տրոհեալ յէջս երկուս», այսինքն երկսիւն, ինչպէս որ է և մեր Դ-ն, որի դիրքը փոքր ինչ մեծ է (31×23)։ Տիպի կազմութիւնը բոլորովին նման մեր Դ-ին, թէև վերջում ուրիշ գրիչներից աւելի ճոխացած (ընդ ամենը 18 պատմագիր)։ Աբրահամ գրչիցն են առաջին 11 պատմագիրները, ճիշտ նոյն կարգով՝ ինչ որ Դ-ում, այսինքն է Խորենացի, Ասողիկ, Լաստիվերցի, Եւսեբիոսի Եկեղեցական Պատմութիւն, Ագաթանգեղոս, Դաշանց Թուղթ են։ Ձ—իրը խնդրեցինք Եդեսեանից, և ուղարկեց մեզ (այժմ Մեսրոպ վարդապետի մօտ է), և համոզուեցանք, որ իւր ընթեր-

ցուածներով բոլորովին համընթաց է մեր Դ-ի հետ։ Ինչպէս վերեւում տեսանք՝ Դ-ն գրուած է Ալիփունար գիւղում։ Մի քանի Ալիփունար կամ Ալիփունարներից (փունար, փունդար նշանակում է աղբիւր) Դ-ի գրութեան տեղը անշուշտ Դիարբէքիրի Ալիփունարն է, որ վերջերս տխուր հռչակ ստացաւ. Այդ գիւղիցն էր Արփիարեանին սպանողը։ «Ալիփունար գիւղը գտնւում է Դիարբէքիրից կէս ժամ հեռաւորութեան վրայ դէպի արեւմուտք, և նրա բնակչութեան կէսը հայեր և կէսը քիւրդեր են» («Մշակ» լրագիր 1908, № 132, էջ 4, սիւնակ 2)։

Այսպիսով Դիարբէքիրի ընտանիքից ունինք՝ Հ 1668 թ., Դ 1676—1678 թ., Ե³ անթուական։ Վերջինս է, ինչպէս տեսանք, Օրթագիւղի հրատարակութիւնը (=Օ), իսկ բուն Ձ—իրը («գրեալ յԱմիթ քաղաքի անթուական», տես վերը Վենետիկեան հրատարակութեանց Ձ—երը) պիտի գտնուի Մխիթարեանների մօտ՝ եթէ միայն նրանց ունեցածը լոկ տպագրի վրայ կատարուած բաղդատութիւն չէ։ Ուրեմն այս ընտանիքից մեզ յայտնի անդամներն են ՀԴԵ³Օ։

20. Տանք այժմ մի պատկերով Առաջին խմբի բոլոր Ձ—երի ուսումնասիրութիւնից մեր ստացած հետեւանքները։

Մայր Ձ—իր

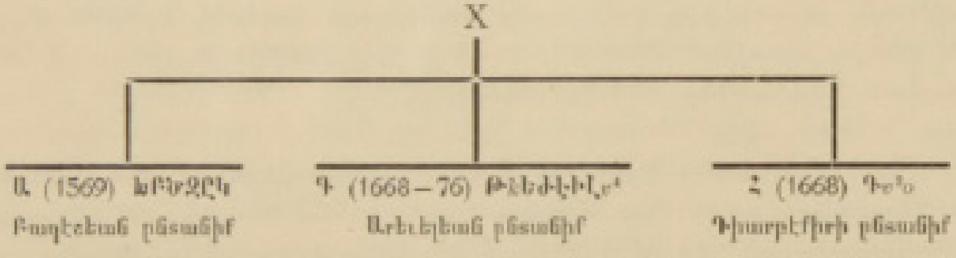

Այս պատկերը մօտաւոր գաղափար է միայն տալիս։ Հազիւ թէ Արեւելեան ընտանիքը անմիջապէս X-ից ծագած լինի։ Նոյնը պիտի ասել և Դիարբէքիրի ընտանիքի մասին։ Դ և Հ չափազանց մօտ և համընթաց են Բ-ի հետ։ Ամենայն հաւանականութեամբ՝ սրանց ծագումը նոյնպէս Բաղէշեան ընտանիքի մեզ չհասած մի օրինակից է, մօտաւորապէս այսպէս.

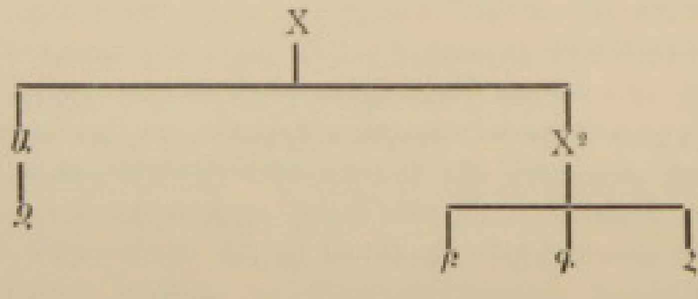

Այս բոլոր Ձ—երը, թւով 18, և երկու տպագիր, Ե³ ծագած են մի մայր օրինակից, որի յառաջաբանից թուղթ էր ընկած և որն ունէր արդէն մեզ յայտնի բնորոշ պակասը։ Այդ մայր Ձ—իրը, ինչպէս ասուեց՝

1569 թուից առաջ գոյութիւն ունէր։ Մեր տպագրի մէջ ԱԲ լիովին տալիս են Բաղէշեան ընտանիքի կարեւոր ընթերցուածները, ինչպէս որ Է տպագիրը Արեւելեան ընտանիքի հարազատ ներկայացուցիչն է, իսկ Օ տպագիրը՝ Դիարբէքիրինը։

21. ՁԵՌԱԳՐԵՐ, ՈՐՈՆՑ ԻՆՉ ԽՄԲԻ ՊԱՏԿԱՆԵԼԸ ՄՆՈՒՄ Է ԱՆՈՐՈՇ։

Դրսում եղած մի քանի Ձ—րերի մասին մեր ունեցած տեղեկութիւններն այնչափ թերի են, որ հնարաւորութիւն չեն տալիս գոնէ մօտաւորապէս որոշելու այդ Ձ—րերի ինչ խմբի պատկանելը։ Այստեղ յարմար ենք համարում տալ այդ Ձ—րերի ցանկը։

Ձ. Յիշուած է Ղ. Փիրղալէմեանից (Նօտարք Հայոց, Կ. Պոլիս 1888, թիւ 16, էջ 17)։ Յիշատակարանն է. «փառք... որ ետ կարողութիւն տկար անձին իմոյ գրել զպատմութիւն... սրբոյն Գ. Լուսաւորչին ի սուրբ ուխտս որ սուրբ խաչ յորջորջի, յերկիրս Հիզան քաղաքի, ի թուին ՊԾԱ (=Փրկչական 1402)։ Ես Յոհաննէս գծագրեցի ձեռամբ իմով... անուամբ հաւատոր կոչեցեալ... յիշել... և զծնողս իմ զԱլեքսան քահանայն... եւ առաւել զբազմերջանիկ հայրն մեր Յոհաննէս և զԿիրակոս վարդապետք, որ էին առաջնորդք սուրբ ուխտին... զՄկրտիչ հարպետ և ինձ արհանատու զհօրեղբարսն զՊետրոս և զՍտեփանոս կրօնաւորք... զԳրիգոր սարկաւագ, որ զթուղթ խաղէր...»։ Ունի Դաշանց թուղթը, որի վերջում յիշում է Տարօնոյ եպիսկոպոս Տէր Աստուածատուրը, «որ օծնական եղև ի նիւթն տառիս, պատահողք մատենիս յիշեսջիք զնա»։ Փիրղալէմեանն այս ընդօրինակութիւնը կատարել է 1867 թ. յունուարի 16-ին «ի Վան ի գիւղն Բէլու»։ Մեր առաջին խմբի բոլոր Ձ—րերն ունին Դաշանց թուղթը, ուստի և հաւանօրէն այս Ձ—րն էլ պիտի լինի առաջին խմբից։ Եթէ ճշտուի այս ենթադրութիւնը՝ այդ խմբի հնագոյն ներկայացուցիչը կլինի այս Ձ—իրը և թերևս նոյն-իսկ մեր փնտրած Մայր Ձ—իրը, որ ինչպէս տեսանք՝ պիտի լինէր յամենայն դէպս 1569 թուից առաջ գրուած։

Ղ. Յիշուած նոյնպէս Ղ. Փիրղալէմեանից (Նօտարք Հայոց, թիւ 220, էջ 186—187), որ օրինակել է հետեւեալ յիշատակարանը 1867 թուի յունուարի 26-ին «ի Վան, ի Բէլու գիւղն»։ «Ի թ. Հայոց ՋԶ (=Փրկչական 1457) ես անպիտան ծառայ՝ սպասաւոր սրբոյն Թումայի առաքելոյ սքանչելագործի սուրբ գերեզմանին (ըստ Փիրղալէմեանի՝ այս ուխտը գտնւում է Վարագայ սարի ձորամիջում, «հանդէպ Կողպանից գեղջ» և այժմս տեղացիներից կոչւում է սուրբ Գրիգոր) Տէր Աբրահամ վարդապետ, որ ի յԱգթամար սուրբ խաչին, առնէի չորս գամիչ և չորս եզ և աջի համբուրից փարէն մեր վանիցն է, ով որ յանգգնի սուրբ առաքելոյ անէծքն ի վերայ նորա եղիցի ամէն։ Վկայ Աւետիս եպիսկոպոսն և այլ միաբանք սուրբ վանիցս...»։ Հարց կարող է ծագել, թէ այս Ղ-ը արդեօք ուրոյն Ձ—իր է, թէ նախընթացն (=Ձ) է, որի մի որևէ բացատում կարող էր այս յիշատակարանը գրուած լինել։ 1867 թուի յունուարին Բէլու գիւղում Ագաթանգեղոսի արդեօք մի ձեռագիր կար թէ երկու։

Ճ. Վենետիկեան Ձ—րերի մէջ տեսանք, որ Ն²-ը Դերջանում գրուած մի Ձ—իր է 1350 թուին, որի ինչ խմբի լինելը մեզ համար մնաց անորոշ (տես վերը)։ Մի ուրիշ աղբիւրից (Մեսրոպ վարդապետ) մեզ յայտնի է մի այլ Վենետիկեան Ձ—իր, որ ընդօրինակուած է Դերջանի Ձ—րից։ Այս ընդօրինակութիւնն անուանում ենք Ճ։ Ճ-ի մասին ունինք հետեւեալ տեղեկութիւնը. «Ի թուին ՌՄԸ հոկտ. 20 (=Փրկչական 1759) Ագաթանգեղոս օրինակեալ ուղղագրեցաւ ի Հաղբատ ի գրչագիր օրինակէ ինչ, որ էր գրեալ ի թուին Հայոց ՉՂԹ (=Փրկչական 1350) ի Դերջան գաւառի, որ հուպ է ի քաղաքն Կարնոյ»։ Ուրեմն Վենետիկում երկու Ձ—իր պիտի ունենան, Ն² և Ճ, վերջինս առաջինից ընդօրինակուած Հաղբատում։ Վերևում տեսանք, որ Ն²-ը մեզ յայտնի հնագոյն օրինակն է «Սեղբեստրոս» ընթերցուածով։ Այս իսկ կէտը մեզ թւում է կասկածելի։ Թերևս վենետիկցիք ունին միայն Ճ-ն, որի մէջ արտագրողից կարող էր ներմուծուել «Սեղբեստրոս» ընթերցուածը փոխանակ «Եւսեբիոս»-ի։ Եթէ մեր այս կասկածն արդարանայ՝ այն ժամանակ պէտք է որոնել, թէ ուր է գտնւում այժմ Դերջանի Ձ—իրը, որ 1759-ին եղել է Հաղբատում։ Մխիթարեաններին է մնում այս մութ կէտը պարզել։

Մ. Ագաթանգեղոսի մի ուրիշ Ձ—իր յայտնի է մեզ Տաշեանից (Ագաթանգեղոս առ Գէորգայ Ասորի եպիսկոպոսի, Վիեննա 1891, յառաջաբան էջ Ժ)։ Տաշեանի տեղեկութիւնը հետեւեալն է. «Ձեռագիր Բարձրահայեաց ս. Աստուածածնի վանաց Արղնայ, թիւ 212, ուրիշ 10 կտոր գրութեանց մէջ, բայց դժբաղդաբար թուականը չենք գիտեր։ (Համե. Գ. Սրուանձտեանց, Թորոս Աղբար. Կ. Պոլիս 1885, Մասն Բ, էջ 392)»։

Յ և Ն. Երկու Ձ—իր յիշւում են Գալուստ Շերմազանեանի մատենադարանից, որ անցեալ դարու վաթսունական թուերին այրուեց և կողոպտուեց Թիֆլիզում խառնակութեանց ժամանակ։ Մեսրոպ վարդապետից ունինք հետեւեալ կարճառօտ տեղեկութիւնը. «Берже», էջ 12, հ. XXVI (առանց հրատարակութեան անուան). Շերմազանեան Ձ—իրք. 1. Ագաթանգեղոս և Դաշանց, 2. Ագաթանգեղոս թերթ մի ի սկզբան պակաս, նոտրգիր, 3. Նոր-Ջուղայ Ամենափրկիչ վանք, «Բանք սրբոյ Լուսաւորչին և Տրդատայ...»։ Սրանցից երրորդը երևի մի քաղուածք է Ագաթանգեղոսից. Մնում են առաջին երկուսը, որ նշանակում ենք Յ և Ն տառերով։ Յ-ն որովհետև ունի Դաշանցը՝ ամենայն հաւանականութեամբ պատկանում է մեր Առաջին խմբին, իսկ Ն թերևս նոյնպէս Առաջին խմբին. երկուսն էլ երևի Արևելեան բնագրերին։ Յ-ի և Ն-ի մասին պիտի լինին տեղեկութիւններ Փարիզի ազգային մատենադարանում. տես Մակլէրի ցուցակը № 296, Inventaire des Mss. Armén. de M. Galust Vartanian, ancien maire de Tiflis, rédigé en 1863, envoyé par Bergé à Langlois. ուր նաև ցուցակ Տաթևի վանքի Ձ—րերի. ուղարկուած Բերժէից Լանգլուային (Ancien Suppl. Armén. 82)։

Շ. Կայ Ագաթանգեղոսի մի օրինակ Տոքթ. Յ. Թիրեաքեանի մօտ,

ձեռք բերուած Պարսկաստանում։ Ուրիշ տեղեկութիւններ պակասում են։ Տեղից դատելով՝ թերևս պատկանում է Առաջին խմբի Արևելեան ընտանիքին։

Այսպիսով անորոշ խմբի Ձ—րեր ունինք 8 հատ—ՁՂՃՄՅՆՇ և ս²։ Ղ-ը հաւանօրէն նոյնն է Ջ-ի հետ. Ճ-ն ընդօրինակութիւն է ս²-ից, եթէ վերջինը Պերջանի Ձ-րն է, ապա թէ ոչ՝ Ճ և ս²-ը նոյնանում են, և մնում է գտնել, թէ ուր է գտնւում այժմ Պերջանի Ձ—իրը։ Բացի ս²Ճ-ից, որ հաւանօրէն պատկանում են երկրորդ խմբի Ձ—երին՝ մնացածները պիտի լինեն ըստ մեր ենթադրութեան Առաջին խմբից։ Ապագայ հետազօտողներին է մնում այս բոլորը ճշտել։

22. ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՈՒՄԲ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ.

Ե. Այս խմբի Ձ—երից մեր ձեռքի տակ ունեցած միակ Ձ—իրն է Ե-ն։ Նախապէս այս Ձ—իրը դասաւորուած էր Երրորդ խմբի մէջ՝ նշանակուած յատուկ տառերով. բայց հարկ եղաւ, մեր ծանօթանալուց յետոյ՝ հանել նրան Երրորդ խմբից և տեղափոխել Երկրորդ խումբը՝ առանց նշանատառը փոխելու։ Ձ—րի կարևորութիւնն ստիպում է մեզ՝ աւելի մանրամասն կանգ առնել նրա վերայ։

Ե-ն կաշեկազմ, հաստ ողորկ թուղթ, խոշոր բոլորգիր մի մեծ Ձ—իր է։ Այժմ թերթերի մեծութիւնը մերձաւորապէս 29×21 հրմտր. կազմը թէև հին, բայց ոչ նախնականը։ Ինչպէս երևում է շատ նշաններից՝ կազմելու ժամանակ լուսանցքները կտրուած են, որով գիրքը բաւական փոքրացել է։ Գրութիւնը երկսիւն, իւրաքանչիւրը 22 տող։

Մեր մատենադարանում այս Ձ—րի համարն է 1656, Կարենեան ցուցակ 1614։ Նախապէս ունեցել է յառաջաբանը ամբողջութեամբ. այժմ թուղթ է ընկած սկզբից, ուստի թերի. սկսուածքը ըստ մեր տպագրի էջ 2, ծանօթութիւն 4. ունի ընկած թերթեր, պակասներ, և այդ բոլորը մանրամասն նշանակուած են մեր հրատարակութեան մէջ իրենց տեղերում։ Փոքր յիշատակարանների և լուսանցքագրութեանց մի մասը նշանակուած է մեր բնագրի տակ, այստեղ ամփոփում ենք բոլոր յիշատակարանները՝ Ձ—րին լաւ ծանօթանալու համար։ Այժմեան կազմում թերթերը խառնաշփոթ են և տեղափոխուած։ Խնամքով վերստուգելով տալիս ենք թերթերի նախնական շարքը, որով պիտի կարդալ բնագիրը, այսպէս էջ 4, 3, 5—94, 131—134, 99—130, 95—98, 135—143, 156—157, 146—149, *151—155, 144—145, *158—234, *236—261, 326—365։ (Աստղանիշերը ցոյց են տալիս՝ թերթ ընկած։ Կազմողը այս տեղերում դրել է մի-մի դատարկ թուղթ, էջ 150 և 235)։

Յիշատակարաններ. էջ 1ա. իբրև պահպանակ գրուած. դատարկ թղթի վրայ, հին նոտր գրութիւն. «Թվ. Ռ[ՃԻ] խաւարեցաւ արեգակն ողոստոսի բ օրն գ շբթի»։(Թուականի փակագծուածը ծակուած, բայց ընթեռնելի)։ ՌՃԻ=1671 փրկչական թուականին,(և ոչ 1670-ին, ինչպէս պիտի լինէր ըստ Թէոդիկայի և Դիւլորիէի)։ 1671-ին հայ եօթներեակն Ե՝ է, և իսկապէս օգոստոսի 2-ը ընկնում է չորեքշաբթի, մինչդեռ 1670-ին նոյնն ընկնում է երեքշաբթի։ Այս թուականից առաջ է այժմեան կազմը։

էջ 15բ, ստորին լուսանցքում, բուն գրչից աւելի մանր տառերով. «Ով եղբարք թվի թէ պակաս է յայս գէմս. և ի յաւրինակէս է որ չը-գնեմ մեզ վասն Աստուծոյ»։ (Տես մեր տպագրի էջ 25, ծան. 12)։

էջ 47ա, ստորին լուսանցք, բուն գրչից, մանր. «որ յս ողոր-մեցի Վարհամ միայնակեցի որ գիմ չուխայն կոխել երեառ». Խօսքն անշուշտ չուխան լմելու (=կոխել) մասին է։ (Տես մեր տպ. էջ 77, ծան. 2)։

էջ 48ա, նոյն գրչից. «Ով համագումար դասք... յիշեցէք ի Քս զորդորիչ գործոյս գհայրապետն և զՄխիթեն փակակալ...»։ Տես ամբողջը մեր տպ. էջ 78, ծան. 6)։

էջ 83բ, նոյն գրչից, ստորին լուս. «Վայ մարմին...»։ (Մեր տպ. էջ 128, ծան. 9)։

էջ 87բ, Ագաթ—ի առաջին մասի վերջում, նոյն գրչից. «Յաննուագ բարէն և յանապատ լուսոյն, յանծայրածաւալ մխիթարութեանցն, և յանխնայ ողորմութեանցն, անվայրափակ գթութեանցն և անխմանալի քաղցրութեանցն, ի հաւրէն մեծէ՝ և յորդւոյն միածնէ, և ի սուրբ հո-գոյն հայցեցէք ով հոգելից և հաւատարիմ եղբարք աղքատիս հոգւոյ՝ բարի, խաւարելոյս մեղաւք՝ լոյս, տարակուսելոյս չարեք՝ մխիթարու-թիւն, քաղցեալ գազանիս՝ ողորմութիւն յողորմածէն յէ (յիսուսէ), որ է աւրհնեալ յաւիտեանս»։ (Մեր տպ. էջ 133, ծան. 13)։

էջ 108բ. ստորին լուսանցքում նոյն գրչից. «Ով մեծ տառապա-նացս թէ ես յինէ ո՞ւր փախչիմ, գտեղն կու փոխեմ ու գլխ ոչ»։ (Մեր տպ. էջ 160, ծան. 6)։

էջ 174բ, ստոր. լուսանցք, նոյն գրչից. «Շնորհալի...»։ (Մեր տպ. էջ 243, ծան. 9)։

էջ 247ա. միակ յիշատակարանը նոյն գրչից, որ պահել է գրչի անունը. «զամենամեղս... զգրիչս Դաւիթ յիշել... և զներսէս զհոգևոր եղբայր...»։ (Տես ամբողջը մեր տպ. էջ 355, ծան. 3)։

էջ 261ա, Վարդապետութեան վերջում, նոյն գրչից. «Սուրբ լու-սաւորիչ բարեխաւսեայ առ քս վս մեղուցեալ զաւակացս քո զոր ծնար սուրբ աւազանաւն յանուն սբ երրորդութեանն»։

էջ 275բ, նոյն գրչից «Քս ած յիշեայ...» (մեր տպ—ի էջ 392, ծան. 12։

էջ 325ա, Ագաթ—ի վերջում, նոյն գրչից. «Ողորմութեամբն այ սկսայ ի յամսեանն դեկտեմբեր. ԺԸ. և շնորհաւք սուրբ հոգոյն կատա-րեցի ի մարտ. Լ. Որ հասուցեր զմեզ ի գիծ վերջի այսմ նամակի սբ երրորդութիւն. քեզ փառք յերկնաւորաց և յերկրաւորացս և ի հա-մայն եղելոցս»։ Մեր տպ. էջ 472, ծան. 3. ուր տպագրի ԺԷ-ն պիտի ուղղել ԺԸ։ Ամբողջ Ագաթանգեղոսը գրուած է ուրեմն 106 կամ 107 օրում։

էջ 325բ. մի երես դատարկ թողած, որից օգտուել են յետագա-ները, զանազան ժամանակ, այլեայլ ձեռքով, տարբեր թանաքով և գրչութեամբ աւելացնելով յիշատակարաններ, խառն ի խուռն գրչա-փորձեր են։ Դրանցից մեզ համար կարեւոր են հետեւեալները.

1. խոշոր բոլորգրով. «Արդ գրեցաւ գիրս /ի թվին Հայոց/. Ջժ.»։

Ուրեմն Հայոց ՉԺ կամ փրկչական 1261 թուից յետոյ չէ կարող լինել այս Ագաթանգեղոսի գրութիւնը։

2. Ուրիշ գրչութեամբ, բոլորգիր. «յանուն այ / յապաւել (յետոյ ուղղած՝ ապաւել) քարիմ ծառայ այ / ի թվիս հայոց։ ՊԽ։», որ կարդում եմ 840 (=փրկչ. 1391), ուրեմն տասնեչորսերորդ դարից։

3. Թերևս նախընթաց ձեռքից. «Ոսկան չահամիր ծառայ այ»։

4. Աւելի նորագոյն գրչութեամբ. «Արդ ես Արիստակէս սուտանուն երեցայ որ զա՛ծարան գիրք[ս] տեսայ ու բերի ի վանքս Մեղաննու ի դուռն սուրբ լուսաւորչին. ով որ կարդայ ու բան ասկտի ած թողու զիւր մեղքն և զծնողին։ Գրեցաւ գիրս. ՋՀԲ». ուրեմն հայոց 972 կամ Փրկչական 1523 թուին այս Ագաթանգեղոսը բերուել է Մեղրաւնէ։ Զանց ենք առնում աւելի նորագոյն յիշատակարանները։

էջ 326ա, նոյն Դաւթի գրչութեամբ սկսւում է «Ոսկեբերանի» Լուսաւորչի ներբողեանը. «Երանելոյն յովհաննու ոսկեբերանի Կոստանդնուպոլսի եպիսկոպոսապետի ասացեալ, վասն փառուց... Հրաշալի է մեզ տաւնս» են։ (Տես Սոփերք Դ, Վենետիկ 1853)։

էջ 365բ երկրորդ սիւնակը վերջանում է հետևեալ տողերով. «ի բանտարկու_թշնամոյն փրկեցար։ Ընդ Բի», և այսպէս մնում է թերատ Լուսաւորչի ներբողեանը (տես Սոփերք, Դ, էջ 81, ներքևից 2-դ տող)։ Ներբողի վերջին մասը և Դաւիթ գրչի վերջին մեծ յիշատակարանի սկիզբը պակասում են. 365 և 366 թերթերի միջև թուղթ է ընկած, ինչպէս նաև յիշատակարանի վերջից։

էջ 366ա—367բ, սկզբից և վերջից թերի ‿այդ յիշատակարանն է, բաւական մնասուած, տողերն լուսանցքները կտրուած և տեղ-տեղ կարկատաններով կամ անընթեռնելի։ Յիշատակարանիս պարբերութեանց սկզբնատառերը սովորականից խոշոր են, և, պակաս մասը ենթադրաբար լրացնելով՝ կազմում են հետևեալ ծայրայանգը կամ ակրոստիքը։

«[Ջ]Դաւիթ գր]իչ Յի[շ]եցէք ի տէր»։ Դնում ենք յիշատակարանիս մնացորդն ամբողջութեամբ։

«իսկ յետ բազում ժամանակաց ծագեաց լոյս ա՛ծգիտութեան ի խաւար մեղաւք յաշխարհն Հայաստանեայց, զոր և ինքն իսկ ակէր մեր ասաց՝ Ոչ են կամք հաւր իմոյ թէ կորիցէ ի փոքրկանցս յայսցանէ։ Նաև գթացեալ փոխանակ առաքելոցն առաքէ զմն սուրբ, զԳրիգորիոս ասեմ, զբազմաչարչարն, զխոստովանողն, զխարազնազգեցն, զԲաւսէրն, զհամբերատարն, զիշխանակիցն Պետրոսի և Պաւղոսի սբ առաքելոցն,

Զարչարեալ տասն ղանազան տանջանաւք, որ և զայս Նամակս (հմմտ. վերևը էջ 325ա յիշատակարանում նոյն ասացուածը) շարագրեաց մեծ[ահանճար] քարտուղ[արն ագա]թանգեղոս [ի սկզբան(է)] մինչև ցկատա[րումն]։ (Փակագծուածները կարկատանի վրայ)։

Յայս իսկ [.......][*] թար եալ (տողամիջում՝ եղ=եղեալ*) ի բազմաչար մեծագին զանձուցս սուրբ եղբարց մեծ և հռչակաւոր անապատիս Ակներ կոչեցեալ, զի ունելով այլ գիրս զժուարընթեռնլի, զի ոչ

*) Բնագրում իւրաքանչիւր տողը մերձաւորապէս 15 տառ ունի. մեր ամեն մի կէտը մի տառ է նշանակում։

ախորժէին ընթեռնուլ ի ժամատեղ կամ ի սեղան համարձակ (Նախապէս՝ համարձակապէս)։

Իսկ կամակից եղեալ առաջնորդք ուխտիս փոխեալ (=փոխել) զայս յայլ գիր, որով և իմ յանձն առեալ գհրամանաւս ի պատուական հարց և եղբարցս գրել զսա.

[Ցնորհ]աւք ամենա[......] կատարե[......] կարողութեան [......] ոչ եթէ գիտէի զարուեստ գրչութեան յանդգնեցայ ի գործս. այլ ըստ յուսոյ մեր որ ի սուրբ յոյսն, և ըստ հրամանի պատուական եղբարցս, որպէս և գրեալ է, թէ Կեանք է լսողութիւն։

Եւ արդ աղաչեմ և մաղթեմ զձեզ ով ամենամաքուր և հոգեպայծառ որ զսաք քահանայից և միայնակեցաց որք հանդիպիք այսմ տառի կամ ընթերցմամբ՝ կամ գաղափար առնլով. յիշել առ Քս զպատուական հայրն զՏէրիգոր մաքրակրօն քահանայ, և զտէր Բարսեղ, և զՎարդան վարդապետ, արանչելի վարուք փայլեալ ի մէջ եկեղեցոյ. և զփակակալ Սիմեոն և զՃայրապետ (Հմմտ. վերի յիշատ. էջ 48ա) ամենայնի սրբասէր և ա՛ծահաճոյք, նաև զհոգևոր եղբայրս իմ զՆերսէս և Յոհաննէս յոյժ պիտանի և աւգտակար ի գործս բարիս. և զայլ ամենայն եղբայրութիւնս որ ոչ էր կար մի ըստ միոջէ անուանել։ Աղաչեմ յիշել և զԹորոս միակեաց և զՏէրիգոր որ աշխատեցան ի կոկ թղթիս, նաև զմնտես և զմարմպան (=մարմնապան) և զհայցպան և զփոմպան (=փոխնապան) և զամենայն աշխատողս առ Քս յիշել. զսուրբ ծերունիք զՍարգիս և զԿարապետն [......]։

Ցուցից և ձեզ սիրելիք փոքր ի շատէ զթշուառութիւն իմոյ ակարութեանս, որ տրուպ և անարգ և անպիտան յամենայն գործս. զի չեմ արարեալ գործ բարի, այլ զամենայն խոտոր և չար և անչահ։

Էի և ինձ պատմել, զի գոլով իմ ի նախնեացէն յարենից, յԱյրարատեան գաւառէն, ի գեղջէն Բջնոյ, և իմ խոցեալ չար վիրաւք հոգովս զանազան մեղաւք. ապա այնուհետև որպէս զչար վիրաւք հարեալ մարդ՝ ի խնդիր եղեալ բժշկի և ոչ ուրեք գտեալ, այլ միայն դէմ եդեալ գնալ ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ և ի Հռոմ՝ ի պատկերն անձեռագործ [և որ, (վրան աւելացրած զ=զսուրբ) Պետրոս] և Պաւղոս, նաև յա՛ծածին որ ի ծագս տիեզերաց և ի որ առաքեալն Յակոբ։

Քանզի ոչ եթէ վասն պանծանաց գրեմ զայս, այլ վասն մեծ մեղաց իմոց որ անհուն է և անչափ է։

Իսկ դարձեալ (պիտի աւելացնել և լսեալ) զհամբաւ բարեաց և որ կրաւնք և կանոնք այսմ մենաստանիս (և) յոյժ ցանկացայ, և եկեալ իմ յուսով մեծաւ և աշխատութեամբ յոյժ և տուայ[տանաւք]։

Տեսեալ զիս սուտ և պանդուխտ ողեւէր եղբարցս՝ և զթացին յիս իբրև զծնաւղ և ցուցին ինձ սէր իբրև զոր Յս, զոր հատուցէ Քս սոցա ըստ իմ[.........կ]եանս տացէ հանդերձեալ յաւիտենից ընդ սրս իւր. և ոչ միայն զայս, այլ եւ տուեալ ցուցին յիս զթութիւն։

Եւ ես ոչ ունելով զձև սոցա և զկարգ, զի ամենեքեան իբրև զհրեշտակս ա՛յ արթուն և զուարթուն ի յաւրհնաբանութիւնս ա՛յ ի տուէ և ի գիշերի անդադար և անհանգիստ, և զայս տեսանելով իմ, վայ

և եղուկ ասելով անձին իմոյ, զի թափուր գոլով ի կրանից սոցա և յառաքինութենէ։

Բամեալ զիս այնուհետև զմտաւ ածի զգործս զայս թերևս լինիմ կցորդ բարեաց սոցա։ Ուրեմն և որդորելով (Համտ. որդորել, յիշտ. էջ 48ա) զիս և խրախուսելով սր հարցդ որ ի վերոյ գրեցաք. քանզի և մեր արն անարգամեծար է, ընդունի պաշխատութիւնս իմ որպէս զխերեեշ այրոյն և զմաղ այծեաց ի սպաս տաճարին։ Եւ դարձեալ մեխրամած զիմաւք և սրտառուչ հառաչմամբ աղաչեմ զսրբութիւնդ ձեր անմեղադիր լինել սխալմանցս և սիրով ուղղել, զի այս էր կարողութիւն իմ, այլ ի սոսոյդ աւրինակէ գրեցի և ըստ չափու զգրաղարձ...»։ Այստեղ վերջանում է Ե-ն, Զ—իրը և յիշատակարանը մնում են թերի։

23. Այս մանրակրկիտ հետազոտությունից ստանում ենք հետևյալ եզրակացությունը։ Ե-ի գրիչն է Դավիթ Բջնեցի, որ ուխտ է գնացել Երուսաղէմ, Հռոմ և այլ արևմտյան ուխտատեղիներ։ «Անձնապարծ» գրչության պատկերի յիշատակությունը Հռոմում՝ հազիւ թէ կարուն ծառայէ որևէ ժամանակագրական վարկածի։ «Աբգարի» դաստառակի Գոլսից Իտալիա փոխադրուելու զրոյցը աւելի նոր է։ (Համտ. Ս. Դաստառակ, Մադաքիա վ. Սամուէլեանի, Վիեննա 1850. նոյնը կայ և գերմաներէն)։ «Ա՛ծածին ի ծագս տիեզերաց» համտ. Գաբրիէլ Ղալաթիացու († ՌՃԺԱ =1662, սեպտ. 17, չորեքշաբթի) վկայաբանութեան մէջ ասուածի հետ. «Գնաց յերկիրն Յորանկաց... շրջեալ ի տեղիս ուխտից որ անդր կան. առ տապանի սրբոյն Յակոբայ տեառն եղբօրն, և ուխտս արարեալ առ սուրբ Աստուածածինն որ Եղր ասի, և առ սուրբ առաքեալքն Պետրոս և Պօղոս»։ (Հայոց Նոր Վկաները, Յ. Մանանդեանի և Հ. Աճառեանի, 1903, Վաղարշապատ. գիտակ. հրատ. էջ 485)։ Դավիթ Բջնեցին ուխտագնացությունից վերադառնում է Կիլիկիա՝ Ակներ կամ Ականց հռչակավոր վանքը, ուր «հայր» էր Գրիգոր «քահանան» (անշուշտ կուսակրօն). յիշւում են նաև տէր Բարսեղ, Վարդան վարդապետ, Սիմեոն վանականը, Հայրապետ և ուրիշները։ Ակներում կար մի այլ Աղաթանգեղոս, հին, անշուշտ երկաթագիր, «գծուարընթեռնլի», այնպէս որ միաբանները դժուարանում էին կարդալ ժամատեղում կամ սեղանատանը. և ահա Դավիթն այդ Աղաթանգեղոսը փոխում է «յայլ գիր», այն է ընդօրինակում է խոշոր և դիւրընթեռնլի բոլորգրով. եկեղեցում կարդացուող ընթերցուածների կողքին խաչով նշանակելով վերնագիրը †«Համբարձմանն» (էջ 175բ). †«Հոգեգալստեանն» (էջ 177բ). ևն։ Եթէ Ե-ի մայր օրինակը նոյնչափ հնութիւն ունէր, որչափ ունի այժմ Ե-ն մեզ համար (6—7 դար)՝ այն ժամանակ այդ դժուարընթեռնլին պիտի լինէր Զ կամ Է-երորդ դարու գործ, որին մենք ոչ մի արգելք չենք գտնում։ Սակայն պէտք է աւելի ճիշտ որոշել Ե-ի ժամանակը։ Հէնց առաջին հայեացքից իրադեկ բանասէրը կհամոզուի գրութեան ձևից և թղթի որակից, որ Ե-ն ԺԳ-երորդ դարու գործ է։ Վերևը մէջ բերինք երկրորդ ձեռքից յիշատակարան, որ ասում է. «Արդ գրեցաւ գիրս ի թվիս Հայոց ՉԺ (=1261)։ Գիրս բառով մենք հասկացանք յիշատակարանս։ Բայց հնարաւոր է և ուրիշ մեկնութիւն։ Գիրս կարող է

նշանակել գիրքս, այսինքն «գիրքս (=Ագաթանգեղոս) գրուեց ՉԺ-ին»։ Երևի յիշատակարան գրողը ազդուել է Դաւթի գրածից—«զի ունելով այլ գիրս դժուարընթեռնլի... (փոխեցի) զայս յայլ գիր»։ Իսկ ՉԺ թուականն առած կարող է լինել՝ մեծ յիշատակարանի այժմս պակասող մասից։ Այս ենթադրութեամբ Ե-ն գրուած ենք համարում ՉԺ թուին։ Շարժական տոմարով այս հայ տարին ընկնում է 1261 յունուարի 15-ից (=1 Նաւասարդի) մինչև 1262 յունուարի 14-ը։ Այսպիսով Դաւիթ Բջնեցին սկսած պիտի լինի իւր ընդօրինակութիւնը 1260 թւի դեկտեմբերի 15-ին և վերջացրած 1261 (=ՉԺ) մարտի 30-ին։

Յամենայն դէպս Ե-ն չէ կարող Հայոց ՇՂ=Փրկչ. 1141 թուից առաջ լինել, որովհետև այդ թուին է «Ոսկեբերանի» Լուսաւորչին նուիրուած ներբողեանի թարգմանութիւնը Աբրահամ Ղրամատիկոսի ձեռքով. (տես Սոփերք, Դ, էջ 86 և ներքևում մեր β ձեռագիրը), և ոչ էլ ուշ 1261-ից։ Այնների վանահօր (Գրիգոր), փակակալի (Սիմեոն) և այլ միաբանների անունները հնարաւորութիւն պիտի տան ապագայում աւելի ևս ճշտելու մեր որոնած թուականը։ Այնների մասին տես մանրամասն Սիսուան Ալիշանի, էջ 153—156, Տաշեան ցուցակ, էջ 361, 661, 790. Բջնու մասին՝ Այրարատ էջ 270—276։

24. Երկրորդ խմբից՝ անմիջապէս մեր ձեռքի տակ եղած միակ Ձ—իրն է Ե-ն։

v⁵. Ե-ին շատ մօտ, համանման ընթերցուածներով, մի Ձ—իր է Վենետիկի v⁵, գրուած ՌՃԽԶ=1697 թուին։ Ե-ն և v⁵-ն միայն ունին «Տաճատ փեսայ Արտաւանայ» են. (տես մեր հրատ. § 121, ծան. 3) ընթերցուածը։ Ամենայն հաւանականութեամբ v⁵-ը միջնորդաբար կամ անմիջապէս ընդօրինակութիւն է Ե-ից։ v⁵-ի մասին տես վերևը, Վենետիկեան տպագիրները։

Մի թեթև ակնարկ մեր հրատարակութեան վրայ՝ բաւական է համոզելու, որ բացի մի քանի առանձնայատուկ ընթերցուածներից Ե և t-ն միևնոյն խմբից են և ամբողջ Ագաթանգեղոսում ծայրէ ծայր ընթերցուածներով ընթացակից։ t-ն (=Թիֆլիսի տպագիրը) արտատպութիւն է Վենետիկեան հրատարակութիւններից (պարզութեան համար այդ հրատարակութիւնները անուանենք va և vp), իսկ վերջիններս բղխում են Փարիզի Ձ—րից։

R. Փարիզի Ձ—րի մասին վերևում խօսեցանք։ Գրուած է Վարդան քահանայից Հայոց ՉԳ=Փրկչական 1254 թուին «Լիմ» քաղաքում։ Սորա յիշատակարանը ամբողջապէս չունինք։ Տես բացի վերևում մէջ բերուածից և Սամուէլ Անեցի, Վաղարշապատ 1893, հրատ. Արշակ Տէր Միքէլեանի, էջ 266, ծան. 22)։ Գրուած է Յովհաննէս եպիսկոպոսի խնդրանքով։ Մակլէրը Փարիզեան հայ Ձ—րերի նոր ցուցակում աւելացնում է նաև՝ pour l'usage de l'évêque Jean et de ses prêtres Daniel et Siméon (տես № 112)։ Փարիզեան այս Ագաթանգեղոսը անուանում ենք R. R-ից է վենետիկցիների ունեցած ընդօրինակութիւնը=v¹ և տպագրի վրայ բաղդատութիւնները։

Վենետիկցիների Ձ—րերի մասին ունեցած մեր տեղեկութիւններն

ընդհանրապէս անբաւարար են և հակասական։ Նաև անգամ որոշ չէ, թէ Զ—իր կամ «օրինակ» անուանուածը իսկապէս բուն Զ—ի՞ն է, թէ տպագրութիւն, կամ լոկ բաղդատութիւն տպագրի վրայ։ R-ից եղած մի ընդօրինակութեան մասին հետևեալ տեղեկութիւնն ունինք Մեսրոպ վարդապետից. «Ագաթ. նոր նոտրգիր, վարդապետութիւնը միայն. օրինակեալ է Պարիզ յօրինակէ գրելոյ ի թուին ՉԻ ի Վարդան քահանայէ ի Ռիմ քաղաքի»։—«Տպագիր բաղդատեալ ընդ օրինակին Փարիզու, 1824 թիւ»։ Վենետիկցիների ունեցած այս բոլոր նիւթերը հասկանալով v^1 նշանագրի տակ՝ կունենանք հետևեալը ծագման կարգով. R—v^1—va —vb (Վենետիկեան տպագրեր) և է։

v^6. Վենետկեան մի ուրիշ Զ—իր՝ v^6 նոտրգիր, թերի, գրուած Լեհաստան, ըստ Մխիթարեանների վկայութեան «բաղդում մասամբ սա զհետ ընթանայ Փարիզեան օրինակին» (տես վերևը)։ Այս Զ—իրն էլ ուրեմն R-ի խմբից կարելի է համարել և նրանից կամ նրա նման մի օրինակից ծագած։

p. Վիեննայի կրկնագրի (p) մասին վերևը խօսեցանք։ Իւր ընթերցուածներով, որչափ որ մեզ ծանօթ է՝ p-ն շատ մօտ է bt-ին. տես Ագաթ—ի յառաջաբանի ընթերցուածները և Տաշեան Ցուցակ էջ 263—265, ուր կայ մի քանի էջ կրկնագրից։ «Կրկնագրիս մէջ Ագաթանգեղեայ հատակոտորք կան Յառաջաբանէն, Առաջին մասէն և նաև Վարդապետութենէն։ Վերջին պատմական մասէն ամենևին հատակոտոր չկայ, և այն արդէն կը պակսէր ապահովապէս նախնականին մէջ»։ (Տաշ. Ցուցակ էջ 261)։ Վերջին կէտին հազիւ թէ կարելի լինի համաձայնել։ Քանի որ p-ն ունի Յառաջաբանում Ագաթանգեղոս անունը, Կորիւնից ընդմիջարկուած հատուած՝ պէտք ունենար ապահովապէս և վերջին (Երրորդ) մասը, ուր կայ Ագաթ—ի դիմումը Տրդատին և Կորիւնի հատուածների ամենամեծ թիւը։ Ընդմիջարկուած կտորները Ագաթանգեղոսի սկզբում և վերջում կապուած են միմեանց հետ օրգանապէս և միևնոյն գրչից են։ Ուստի p-ի Երրորդ մասի պակասելը պէտք վերագրել լոկ պատահականութեան։ Կրկնագրի թերթերը նոր գրութեան համար գործածողը օգտուել է որոշ թուով թերթերից, և դրանից հազիւ թէ ուրիշ հետևանք կարելի լինի հանել։ Անշուշտ p-ի ամբողջական հրատարակութիւնը կարող է փոփոխել մեր դատաւորութիւնը, բայց առ այժմս, մեր ձեռքի տակ եղած նիւթի վրայ հիմնուած՝ p-ն դասում ենք Երկրորդ խմբում։ Ըստ Տաշեանի՝ p-ն ամենաուշը Թ—Ժ դարու գրութիւն է։

α. Այս խմբիցն է նաև α ճառընտիրը իւր Ագաթանգեղոսեան հատուածներով, շատ աւելի մօտ bt-ին քան Երրորդ խմբին։ α-ն ԺԲ-երորդ դարու վերջումն է գրուած. տես վարը ճառընտիրների մէջ։ α-ի ընթերցուածները տես մեր հրատարակութեան էջ 30-ից սկսած, նաև Վարդապետութեան մէջ։

E. Այս խմբիցն ենք համարում նաև մի հին Զ—րի մնացորդը, մագաղաթեայ երկու պատառիկ, որոնց վրայ կարդացւում են մեր հրա-

տարակութեան § 190—193 պարբերութեանց մասերը։ Այդ Զ—իրն անուանում ենք E։ Դասելով այժմեան չորս մասի բաժանուած մագաղաթեայ թերթից՝ E-ն եղել է երկու սիւնակով, իւրաքանչիւր սիւնակը 23 կամ 24 տող, խոշոր երկաթագիր, երեսի մեծութիւնը մերձաւորապէս 34×28 հրմտր., գրութիւնից և ուղղագրութիւնից դատելով՝ ամենաուշը ԺԲ-երորդ դարու գործ։

X. Այս Երկրորդ խմբիցն է նաև Առաջին խմբի մեր որոնած մայր Զ—իրը=X։ Մեր այս ասութիւնը կարող է շփոթել ընթերցողին—Առաջին խմբի Զ—րը վերագրում ենք Երկրորդ խմբին։ Բայց ինչ է խումբ կոչուածը։ Երբ մի օրինակից կատարւում է երկու ընդօրինակութիւն, նոյն-իսկ միևնոյն գրչի ձեռքով՝ անհրաժեշտօրէն այդ երկու ընդօրինակութեանց մէջ առաջ են գալիս տարբեր ընթերցուածներ, մի քանի բառ մոռացւում են, այս կամ այնտեղ աւրւում են վրիպակներ և այլն։ Նոր ընդօրինակութեանց ժամանակ հետզհետէ, կամայ և ակամայ, աւելանում է տարբերութեանց թիւը, և գնալով՝ նախկին երկուորեակ սերունդը ճիւղաւորւում է, և նոյն ընտանիքի անդամները հեռանում են միմեանցից, ներկայացնելով իւրաքանչիւրը տարբեր ընթերցուածների աւելի մեծ թիւ։ Լուսանցքագրութիւններից, գիտակցաբար կատարուած սրբագրութիւններից աւելի ևս բարդանում է գործը և շեշտւում այլազանութիւնը։ Դասաւորողի հայեցողութիւնից է կախուած ընտրել այս կամ այն մոմենտը խմբերի բաժանման կէտը որոշելու։ X-ը թէև բաւական շատ տարբեր ընթերցուածներով՝ անշուշտ Երկրորդ խմբի ձեռագիր էր։ Մի արտաքին պատահար—թերթերի անկումն յառաջաբանում, առաջ բերեց կերպարանափոխութիւն, և ստացուեց «համառօտ» յառաջաբանը։ Բոլոր Զ—րերը «համառօտ» յառաջաբանով՝ անուանեցինք Առաջին խումբ։ Բազմաթիւ ընդօրինակութիւններ, անթիւ վրիպակներ, ագէտ գրիչների գործ, անուշադրութիւնից առաջացած պակասներ, նաև ընդմիջարկութիւն Ջենոբ Գլակից (Ա, Զ) մեծամեծ փոփոխութեանց ենթարկեցին Առաջին խմբի օրինակները։ Եթէ ունենայինք X-ը՝ առանց այլևայլութեան կարելի կլինէր դուրս ձգել բաղդատութիւնից ամբողջ Առաջին խումբը։ Մեր հրատարակութեան մէջ X-ին փոխարինում են ԱԲ, որոնց մասին վերևը խօսեցինք և գնահատութիւնը տուինք։ Բաւական է մի ակնարկ մեր բաղդատութեանց վրայ, և կտեսնուի որ ծայրէ ծայր ամբողջ Ագաթանգեղոսում ԱԲ (=X) զուգընթաց են ԵԺ-ին և ԵԺԱԲ հակադրւում են a (c) dβ-ին (Երրորդ խումբ)։

Ուրեմն Առաջին խումբը ծագում է Երկրորդ խմբի մի Զ—րից՝ X-ից, իսկ X-ին փոխարինում են մեր հրատարակութեան մէջ ԱԲ։

Յոյնը v'. Այս խմբի Զ—րից է թարգմանուած յոյնը (վերջին անգամ հրատ. Լագարդ)։ Յոյնը յատկապէս մօտ է իր բազմաթիւ ընթերցուածներով Ե-ին։ Այս ազգակցութիւնը ապացուցանելու համար հարկաւոր է յատուկ ուսումնասիրութիւն։ Բաւականանանք մի երկու օրինակով։ Քաղաքական և կրօնական (Քաղկեդոն) պատճառներով Հայերից ատուած Մարկիանոսի՝ բանաւորների թւում յիշուելը (§ 868, ծան. 11) ունին Յոյնը, Ե-ն և ճառընտիրներից ց-ն։ R և նրանից ծագածներն ունին

Մարտիանոս։ Երկրորդ խմբի միւս անդամները, նաև Առաջին և Երրորդ խումբը՝ չունին Մարկիանոս։ Բոլոր Զ—երի «մինչև ի սահմանս Կասպից» ասացուածի փոխանակ՝ միայն Յոյնը և Ի-ն ունին «մինչև ի դրունս Կասպից»=πυλῶν Κασπίων (Լագարդի հրատ. էջ 77, տող 70)։ § 36-ում մինչդեռ Առաջին խումբը կարդում է Ոյծքն, R' Ոյծք, Երրորդ խումբը՝ Մոյծք, միայն Ի-ն ունի Մոյզն, որի ստացի թարգմանութիւնն է յոյնը τόπος κάστματος (էջ 12, տող 77)։ Եւ այսպէս ուրիշ տեղեր։ Միւս կողմից Ի-ն նոյն խոկ յատուկ անուանց ուղղագրութեան մէջ յաճախ ստացի հաւատարիմ է մնում յոյն ձևերին, օրինակ «Կապպադովկացւոց». մինչդեռ միւսները, հայ լեզուի օրէնքների համաձայն, մի պ-ով, խոկ Երրորդ խումբը՝ Կապուտկացւոց (§ 796, ծան. 3)։ Նոյնը ճշտութեամբ կրկնւում է և § 861, ծան. 12։

Ամփոփելով այս բոլորը՝ Երկրորդ խմբից կունենանք հետևեալ Զ—երը —

p (Թ—Ժ դար), E (ԺԲ դար), α (ԺԲ դար), R (1254 թ.), ƀ (1261 թ.), X (1569 թուից առաջ), v⁵ (1697 թ.), v⁶ (թուականն անյայտ), v¹ (անյայտ կամ 1824), և տպագրեր՝ vա (1835 թ.), vբ (1862 թ.), t (1883 թ.)։ Սրանց վրայ աւելացնելով և Յոյնը՝ ընդ ամենն 9 ձեռագիր, 3 տպագիր և Յոյնը։

Մեզ յայտնի բոլոր Զ—րերը, բոլոր խմբերի, նաև Յոյնը՝ ազատ չեն Կորիւնի ընդմիջարկուած հատուածներից։ Մինչև այստեղ մեր նկարագրած Զ—րերը դասաւորելով՝ կստանանք հետևեալ պատկերը.

Կորիւնեան խմբագրութիւն.

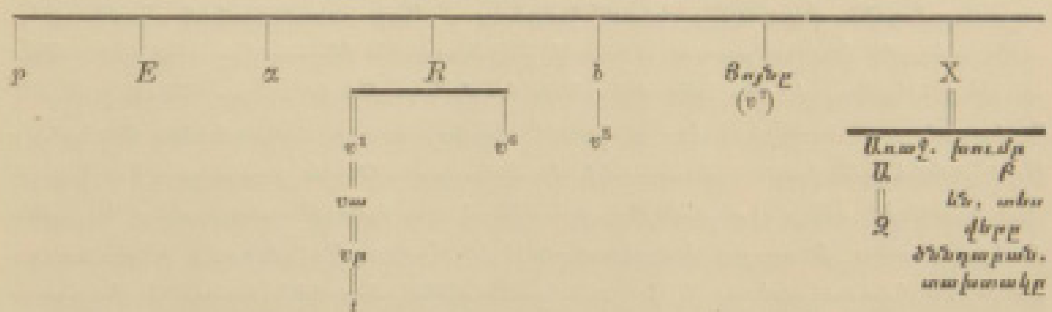

(Երկու գիծը ցոյց են տալիս անմիջական ծագում, մի գիծը՝ ենթադրական կամ միջնորդաբար, կողմնակի (մի որևէ ազգակից Զ—րից) ծագում)։

25. ԵՐՐՈՐԴ ԽՄԲԻ Զ—ՐԵՐ։

Այս խմբից անմիջապէս մեր ձեռքի տակ ունինք 3 Զ—եր (ամբողջ Աղաթանգեղոս)—a, c, d և մի տնական՝ β։

a, № 1655 մեր մատենադարանի, Կարենեան ցուցակ 1613, կաշեկազմ, թուղթ (ոչ մագաղաթ), հին բոլորագիր։ Կազմը քայքայուած, թերթերը շատ տեղ պատառոտուն, լուսանցքները (մանաւանդ ստորին) կարկատաններով։ Անհրաժեշտ է անպայման նորից կազմել Զ—րը, կորստից ազատելու համար։ Անաղարտ մնացած թերթի մեծութիւնն է 33×25 հմտր. երկսիւն, տող 25, նորոգուել է մի քանի անգամ։ Նորո-

գութեան համար գործ են ածուած հին ձեռագրեր, տպագրի թերթեր, և չգրուած հին թուղթ։ Ինչպէս այս, նոյնպէս և նախընթաց Ն Չ—րը մանրամասն նկարագրուած են Ստ. Կանայեանցից. տես Հանդէս Հայագիտութեան=Zeitschrift für armenische Philologie. Մարբուրգ, 1904, էջ 286—303։ Մեր և Կանայեանցի նկարագրութեան մէջ տեղ-տեղ եղած տարբերութիւնները վերստուգութեան արդիւնք են։ Սկզբից, շատ տեղեր մէջից և վերջից, թերթ ընկած։ α-ի պակասները մեր հրատարակութեան մէջ լրացնում ենք c-ից, որ, ինչպէս պիտի տեսնենք՝ ընդօրինակութիւն է α-ից։ Բացի Ագաթանգեղոսից α-ն ունի և «Լուսաւորչի» Յաճախապատումը։ Այս Չ—րից օգտուել է և Արշակ Տէր-Միքելեանը (տ. «Յաճախապատում», էջմիածին 1894։) Չ—րս «Հաւատամք» և «Դաշանց թուղթ» չունի, ինչպէս և սպասելի էր։ Նոր ցուցակագրողը բովանդակութեան մէջ յիշում է և «Դաշանց թուղթ». անշուշտ սխալմամբ, միւս Ագաթանգեղոսների բովանդակութիւնից խաբուած։ Չ—րիս թերթերը դասաւորուած են շատ խառնաշփոթ, յետ և առաջ։ Կանայեանցն աշխատել է վերականգնել և տալիս է թերթերի սկզբնական կարգը, թէ Ագաթ—ի և թէ Յաճախապատումի համար, ստորանիշերով նշանակելով ընկած թերթերը։ Չ—րով օգտուողը պիտի դիմէ Կանայեանցի աշխատութեանը։ Մանր-մունր յիշատակարաններ, Զաքարիայի տառանուրը են գանց ենք առնում (տ. Հանդէս Հայագիտ.)։

Ձեռագրի վերջում կայ գրչի յիշատակարանը, դժբախտաբար առանց անուան. «Յամենայնի զաւրացուցչին խմս, և աստուածաբար խնամողին, յսկզբան գրոց մինչև ի վերջին գիծս, փառք, պատիւ» են։ Հետևում է բուն յիշատակարանը. «Յիշատակարան սուրբ գրոցս. որք աստուածային փառացն են ցանկացեալ... Արդ պատուական հայրապետին տեառն Համազասպայ, յուսով բարերարին Աստուծոյ տեառն Յիսուսի նահեցեալ ի սեր վկայիցն և ի համբերութիւն սուրբ հաւրս մերոյ Գրիգորի լուսաւորչիս, ետ գրեալ (=գրել) զսուրբ մատեանս կոչեցեալ Ագաթանկեղոս վասն յիշատակի և միջնորդութեան յաւուր ահ[ա]որ և մեծ աւուրն, անդ ուր բանքն սպառին և գործքն թագաւորեն։ Եւ ընձաեցոյց զսա ի սուրբ Կարապետն, ի Վանս Յոհաննու, ի լուսաւորութիւն հաւատացելոց և ի վարժումն մանկանց եկեղեցւոյ և ի փառս անմահ բանին աստուծոյ որ է աւրհնեալ յաւ՚՚»։ Ի թվ. ՉԽԲ (=1293 փրկչ.)։ Հետևում է նորագոյն թղթի վրայ Զաքարիա սարկաւագի ձեռքով գրուած նորոգութեան յիշատակարանը. «Շնորհօք... եղև նորոգումն այսմ պատմագրի... ի թուին Ռ. և ճ. Խ և Գ. (=փրկչական 1694) ի Թորգոմեան սեռի, յերկրիս Արարատեան ի գաւառս Կարբւոյ, ի հրաշափառ և գերապանծ սուրբ ուխտս Յոհաննու վանք... ի թագաւորութեան պարսից Շահ Սուլէմանի և յիշխանութեան տանս Արարատեան Շահղուլի բէկի (նոտրագրուածը ուրիշ թանաքով, թէև նոյն ձեռքից՝ յետոյ աւելացրած)։ Եւ ի կաթողիկոսութեան սբ էջմիածնի Տեառն Նահապետի։ Եւ առաջնորդութեան սուրբ ուխտիս՝ Սարգիս վարդապետի։ Ձեռամբ ադկադկի՞ և տրպի Զաքարիա արշտարկաւագի Քանաքեռցւոյ, որ ամս Ծ և Դ առ ծառայեմ անհանոյ գեղերմամբ։ Որ ԿԵ ամի կենաց իմոց նորոգեցի՞ չքաւորութեամբ և աղքատութեամբ իմով, և ոչ որ էր

որ ժամանակ լինէր։ Սակայն որպէս և է նորոգեալ աւարտեցի և աւանդեցի զսա յառաջին բնակութիւն իւր Յօհաննուվանք ի դուռն մեծի ամլորդւոյն, որ յՈտին Արագածու, հանդէպ Արաու լերինն, ի գլուխ բարձրաբերձ քարանցն, ի վերա կարկաճահոս և ծիծաղայծաւալ Քասաղու։ Արդ որք կայք աստ և ընթեռնուք զսայ՝ յիշեցէք զա Քրիստոսնեալ (զա Քոսնակ, պէտք չէ կարդալ «տուրագունակ») և ամբնկալ յաղօթս ձեր զաստւածորդ վանիցս... (յիշում է միաբաններին. տես Կանայեանցի և կամ Տէր-Մինասեանի ընդօրինակութիւնը) և զիս խեղ Զաքարիայս, որ բազում չարչարանօք հազիւ կարացի կատարել. քանզի յոյժ ապականեալ էր. վասն զի բազում լուսանցս հատեալ էին և բարեանց կարիքն անցուցեալ, և ես զոր ինչ կարացի նորոգեցի և զոր ոչն կարացի ներեցէք ինձ և զաշխատանս իմ ապախտ մի առնէք վս Այ. զի և զու որ ընթեռնուս յԱյ առցես զվարձս։ Ամէն»։ Հմմտ. Զաքարիայի մի ուրիշ յիշատակարանի հետ 1687 թուից. «Յիշատակ Դատակնքաց Գորիա և Շմոնի վկայից», Վաղարշապատ 1896, էջ 43 և շար.։ Համազասպ եպիսկոպոսի (=հայրապետ) մասին տես Այրարատ Ալիշանի էջ 170. Պատմութիւն Զաքարիա սարկաւագի, Էջմիածին, Հատ. Գ. էջ 19, 30 ևն։

Այսպէս ուրեմն ա-ն գրուած է 1293 թուին, ստացողն է Տէր-Համազասպ, ընծայուած է Յովհաննու վանքին։ Ուղիղ 4 դար յետոյ նորոգուած է Զաքարիայից 1694 թուին։—(Ն Զ—իրն այս խմբից չէ. նրա մասին տես վերը)։

26. c. № 1658 մեր մատենադարանի, Կարենեան ցուցակ № 1616. կաշեկազմ, բոլորգիր, երկսիւն, անպիտան ծրաղ թուղթ, անյիշատակարան։ Ագաթանգեղոսին հետեւում է (էջ 120ա) ուրիշ, նորագոյն նոտր, ձեռքով (=c^2) «Հաւատամք» և Դաշանց թուղթ, որ վերջից թերի է։ Հինգ էջ դատարկ (Դաշանց թղթի համար թողած)։ էջ 125ա, առաջին գրչից, բոլորգիր, սկսւում է «Յաճախապատում»-ը։ Մեծութիւնն է 25×19½ հրմտր. տողերի թիւը 37։ Բոլոր հանգամանքներից դատելով՝ գրչութիւն է 17-դ դարու։ Ընդհանրապէս լաւ պահուած, տեղ-տեղ կարկատաններով, մասամբ ցեցակեր։

Առանձին ուշադրութեան արժանի են Զ—րիս պահպանակները, երկ-երկու թերթ սկզբից և վերջից, կոկուած լաւ թղթից, անցման գրով, ճիշտ նման այն երկու մեծ ճառընտիրների գրութեան, որ նկարագրուած են Գորիա և Շմոնի վկաների հրատարակութեան յառաջաբանում։ Ուրեմն 12 դարու գրչութիւն։ Պահպանակների, նաև կողերի ներքին երեսների վրայ կարդացուածները (ընդ ամէնը 10 երես) Յակոբիկի վկայաբանութիւնից են (տ. Վարք և վկայաբանութիւն սրբոց, Վենետիկ 1874, հատոր Բ, էջ 108)։ Կազմի մէջ, կաշու տակ, ոչ թէ ինչպէս պէտք էր սպասել, տախտակ է, այլ նոյն հին ճառընտրի թերթեր միմեանց շրէշած՝ ստուարաթղթի կամ կարտոնի նման ծառայել են կազմին, ուրեմն և այս կազմի մէջ պահուած ունինք հին ճառընտրի մի քանի տասնեակ թերթեր։ Կազմը չքանդեցինք. այդ թերթերը մնում են տակաւին չուսումնասիրուած։

C-ի մանրամասն, ծայրէ ծայր հետազօտութիւնը համոզեց մեզ բոլորովին, որ այդ մի անմիջական ընդօրինակութիւն է A-ից, բայց այնպիսի մի ժամանակ գրուած, երբ A-ն դեռ չէր քայքայուել, և թէև տեղ-տեղ ունէր կարկատաններ, (այդ հին կարկատանների տակը մնացածը C-ն չէ կարդացել,) բայց դեռ թերթերի յետևառաջութիւնը չկար։ Ուրեմն C-ն ընդօրինակուել է Զաքարիայի նորոգութիւնից (1694 թ.) առաջ և կարդացել է Զաքարիայի կարկատանների տակ մնացած մասերը։ Մեր այս հետազօտութեան արդիւնքը մի քանի տեղ տուել ենք ծանօթութեանց մէջ, բնագրի տակ։ Տես յատկապէս էջ 385, § 740, ծան. 15, ուր ապացուցւում է, որ C-ն, առանց պակասը նկատելու, A-ի մի ընկած թերթի հիշտ չափովը պակաս ունի։ էջ 418, ծան. 11, ուր A-ի հին կարկատանի և C-ի յարաբերութեան խնդիրն է որոշւում։ Կամ տես AC-ի միատեսակ չիքերը (Յառաջաբանում). երկուսն էլ նոյն բառերը և նոյն ասացուածները բաց են թողել, էջ 3, ծան. 13, 16, 17. էջ 5, ծան. 3. էջ 7, ծան. 1, 3, 17. էջ 12, ծան. 2, 16. էջ 11, ծան. 12. և այլ անթիւ։ C-ն լոկ ընդօրինակութիւն չէ A-ից։ Ընդօրինակողը մի ուրիշ Զ—րի հետ բաղդատել է իւր արտագրածը և լուսանցքներում ու տողամիջերում լրացրել մի երկրորդ Զ—րից։ Որովհետև բաղդատութիւնը միևնոյն գրչից է՝ շատ անգամ դժուար է լինում որոշել յետոյ աւելացրած բառերը, մանաւանդ երբ տողում բաւական բաց տեղ է եղել նոր բառերը գրելու համար։ Բաղդատութեան օրինակը Աղաթանգեղոսի առաջին խմբի օրինակ է, շատ մօտ մեր Գ-ին (1668—1676-ի միջերում գրուած էջմիածնում), համանօրէն նոյն-իսկ մեր Գ-ը, որովհետև A-ից ընդօրինակութիւնը կատարուած պիտի լինի Արագածոտնի վանքերից մէկում (Սաղմոսավանք կամ Յովհաննավանք), իսկ «Արևելեան» ընտանիքի Զ—երից 1694-ից առաջ միայն Գ-ը կարող էր լինել ընդօրինակողի տրամադրութեան տակ բաղդատութեան համար։ Պիտի յիշել որ Գ-ի ընտանեկից Ե-ն (Ասպահան 1692), Թ-ն (Ասպահան 1690-ին) չէին կարող այդ բաղդատութեանը ծառայել, հեռաւորութեան, համանօրէն նաև ժամանակի պատճառով, միայն երկու կամ չորս տարով առաջ լինելով Զաքարիայի կարկատաններից։ Զաքարիան իւր օրինակն արդէն քայքայուած է գտնում. մինչդեռ C-ի ընդօրինակութեան ժամանակ A-ն համեմատաբար ամբողջ էր, թերթերը իրանց շարքերը չէին շփոթել, Աղաթանգեղոսի յառաջաբանից թերթեր չէին ընկած։ Իսկ Գ-ի ընտանեկից միւս օրինակները (Է, Ասպահան 1714-ին և այլք) ժամանակով արդէն շատ ուշ են Զաքարիայի նորոգութիւնից։

Օրինակի համար տես «Սեղբեստրոս» ընթերցուածը (§ 875), որ միայն Գ-ի ընտանեկից օրինակների մէջ է պատահում և C-ի լուսանցքում (C էջ 118ա)։ Այսպիսով C-ն A-ի և Գ-ի «բարդութիւնն» է։

C-ն միակ օրինակն է անմիջապէս մեր ձեռքի տակ եղած Զ—երից, որ իւր առջի վիճակում ամբողջովին ունի ընդարձակ Յառաջաբանը։ C-ից օգտուել ենք մեր հրատարակութեան մէջ ամբողջ Յառաջաբանում և բոլոր այն դէպքերում, երբ A-ից թերթ է ընկած և C-ն ունի այդ պակասները։ Միւս դէպքերում C-ն մեզ աւելորդ էր, քանի որ ունէինք A-ն, և Գ-ի փոխարէն՝ լաւագոյն ԱԲ։ Մի տեղ նաև Վարդապետութեան մէջ

կողք կողքի մէջ ենք բերել a և c-ի ընթերցուածները (տ. էջ 326, ծան. 3), իսկ էջ 326 փորձ ենք արել ուղղահայեաց գծերով բաժնել c-ի լուսանցքներից և տողամիջերից առնուած ընթերցուածքները իբրև նմուշ։

Իբրև ամփոփում ստանում ենք հետևեալը.

c-ն 17-դ դարում՝ հաւանօրէն 1668—1694-ի միջև, ընդօրինակուած է a-ից և յետոյ յաւելումներ ստացած Առաջին խմբի մի Զ—րից, ամենայն հաւանականութեամբ Գ-ից, ուրեմն $c = a + Գ$, և բնագրի համար կարևոր է միայն այն մասերով, որոնք a-ում այժմս պակասում են։

c², էջ 120ա, «գրչաւ գրքի ճարտարի» բառերով (տես § 894) c-ում սկսւում է նոտրագիր գրչութիւնն ուրիշ ձեռքից, որից են և «Հասատամքն» ու Դաշանցը։ c-ի այս մասը նշանակել ենք c². c²-ը գործ էր ածուած «Հասատամք»-ի բաղդատութեանց մէջ, բայց տպագրութեան ժամանակ, երբ «Հասատամք»-ի համեմատութիւնները դուրս ձգեցինք՝ c-ից մնաց միայն մի ընթերցուած էջ 473։

27. d. Մեր մատենադարանի № 1659, Կարին. № 1617. կաշեկազմ, թուղթ, հնագոյն նոտրգիր։ Մեծութիւն 21×15 հրմտր. երեսում 22 տող։ Շատ ագէտ գրիչ, վրիպակներով լի, բայց դիւրընթերց։ Անշուշտ շատ հին օրինակից արտագրուած։ էջ 1ա դատարկ թերթի վրայ նման նոտրով, բայց տարբեր թանաքով, ուրիշ ձեռքով գրուած է հետևեալը. «աէր Դաւթին գրածն Ագաթանկեղոսն»։ Յառաջաբանի վերջում. «աէր աստուած ողորմեայ դաւթէ ամէն»։ Ուրիշ յիշատակարան չունի։ Մնացած հանգամանքները, թերթեր են, մանրամասն նշանակուած են մեր բաղդատութեանց մէջ։ Յառաջաբանը այս Զ—րում սկսւում է առանց թերութեան որևէ արտաքին նշանի, «Պատմութիւն որ առ մեզ գործեցան» բառերով (տ. § 7, էջ 6, տող 1) ուրեմն և այդպէս գտել էր իւր օրինակում։ Երրորդ մասը վերջանում է «Նոյնպիսի և այլոց մարգարէից հրամայեալ» բառերով երեսի կիսում։ Բացի Ագաթանգեղոսից ուրիշ գրութիւն չկայ այս Զ—րում։

Համեմատութեանց սկզբում d-ի բազմաթիւ վրիպակների պատճառով բաւական արհամարհական էր մեր վերաբերմունքը դէպի այդ Զ—րը։ Ակներև կոպիտ վրիպակները դանց արինք նշանակել, մեր ծանօթութիւնները չխճողելու համար։ Բայց հետզհետէ ստիպուած եղանք մեր վերաբերմունքը գլխովին փոխել։ d-ն մեր լաւագոյն և հազուագիւտ Զ—երից մէկն է։ Ամբողջ գործի ընթացքում ծայրէ ծայր իւր ընթերցուածներով միանում է a-ի հետ. բայց a-ից (ուրեմն և c-ից) անկախ է, որով և a-ի հետ հաւասարարժէք մի Զ—իր։ Բոլորովին պարզ է, որ d-ն չէ կարող ac-ից ընդօրինակուած լինել։ c-ն ունի ամբողջ Յառաջաբանը. a-ն նոյնպէս ունեցել է ամբողջը, և նոյն-իսկ այժմեան թերի վիճակում ունի մասեր՝ որ չկան d-ի մէջ. տես օրինակ մեր տպագրի էջ 9, ծան. 12, d-ի մեծ պակասը, որն ունին ac։ Կամ էջ 199, ծան. 9, ուր ac-ն պակաս ունին, մինչդեռ d-ն այդտեղ պակասաւոր չէ, ուստի և չէ կարող ac-ից ընդօրինակուած լինել։ Մեր բաղդատութեանց մէջ կան և ուրիշ այդպիսի պարզ ցուցումներ, որ թուելն աւելորդ է։

Դատելով գրչութիւնից և թղթից՝ d-ն ամենաուշը 16-դ դարու,

համանօրէն նաև փոքր ինչ կանուխ, Զ—իր է. գրիչն է, երևի՝ «տէր Դաւիթ». տեղը, գրութեան տարին անյայտ են։

d-ի առաւելութիւնն այն է, որ c-ի նման ընդմիջարկուած չէ որևէ այլ Զ—րի բաղդատութեամբ, և թէև վրիպակներով, բայց ագէտ գրչի հաւատարմութեամբ ներկայացնում է մեզ հնագոյն մի երկաթագիր Զ—րի արտագրութիւն, երբեմն շատ հին ընթերցուածներով. տես օրինակ, առաջի Յեշով կամ Յիշով ձևի փոխանակ՝ d-ի «յիշելով» ընթերցուածը (Զ—րի էջ 75բ, մեր տպագրի՝ § 316), ուր բոլոր միւս Զ—երը, նոյն իսկ a-ն, ունին Յեսու։

β. acd-ին համընթաց է իր ընթերցուածներով մի լաւ հին ձեռա-կան՝ β, 1220 թուից, որի մասին տես վարը։ β-ն իր ընդարձակ հատուածներով բանում է գրեթէ մի ամբողջական Զ—րի տեղ։ Մեր հրատարակութեան մէջ acdβ (c-ն քիչ է գործածուած) շատ լաւ, լրիւ տալիս են Երրորդ խմբի կատարեալ պատկերը։

28. d²։ Դրսում եղած Զ—երից այս խմբին է պատկանում անկասկած Վիեննայի Մխիթարեանց մատենադարանի № 314-ը (հին թիւ 54), գրուած ՌԽԳ=1594-ին։ Այս Զ—իրն անուանում ենք d², որովհետև մեզ թւում է, որ նա մեր d-ից անմիջական ընդօրինակութիւն է։ Մեծութիւնը (20,5×15, միասին), տողերի թիւը (22), թուղթը և գրչութիւնը (նոտր) բոլորովին մեր d-ի նման, բայց աւելի նոր։ Բովանդակութիւնը՝ Ագաթանգեղոս, Զենոբ և Յովհան Մամիկոնեան։ Գրիչ՝ Աստուածատուր եպիսկոպոս, գրութեան տեղը «ի դուռն սուրբ Արգըլմբաս վկային»։ 1783-ին յիշատակ է տուել Շնչու ս. Կարապետին, 1845-ից առաջ մտել է Վիեննայի Մխիթարեանց մատենադարանը (մանրամասնութիւնները տես Տաշեան Ցուցակ, էջ 748 և շար.)։ Տաշեանի նկարագրութիւնից տեղեկանում ենք, որ d²-ի Յառաջաբանը սկսւում ճիշտ մեր d-ի նման «Պատմութիւնք որ առ մեաւք գործեցան» բառերով. Յառաջաբանի վերջում կայ, յար և նման մերինին՝ «Տէր Աստուած ողորմեայ գրգէ ամէն» յիշատակարանը. թերի է մնում Երրորդ մասը՝ «Նոյնպիսիք և այլոցն մարգարէիցն հրամայեալ» բառերով, ճիշտ d-ի նման։ Ուրեմն կէտ առ կէտ մեր d-ի նման։ d²-ից մեզ ծանօթ է միայն մի ընթերցուած «զուգուէն», փոխ. «զօգուան». նոյնն ունի («զուգուէն») և մեր dն (տպագրի էջ 373, ծան. 3), անշուշտ առաջացած երկաթագիր «զաւգուան» բառը «զաւգուէն» կարդալուց (Տ և Մ-ի շփոթութիւն), որից և «զուգուէն»։

d²-ն ունի յիշատակարաններ, որոնցից մէկը Ագաթանգեղոսի վերջում այսպէս. «Գրեցաւ սա ի դուռն սուրբ Արգը[լ]մբաս վկային, ձեռամբ Աստուածատուր եպիսկոպոսիս և բանի սպասաւորիս, այսմ ամի թւին, ՌԽԳ (=1594) բազում հարկապահանջութիւն եղեաւ» են, տ. Տաշ. Ցուց. էջ 749.։ Կամ այն է որ d և d²՝ երկուսն էլ ընդօրինակուած են մի մայր Զ—րից, և կամ d²-ը ընդօրինակուած է մեր d-ից, որ մեզ աւելի հաւանական է թւում, աչքի առաջ ունենալով մեր d-ի ակներև հնութիւնը և սրա յիշատակարանի («գրգէ») կրկնութիւնը d²-ի մէջ։

Մխիթարեաններին է մնում ճշտել ի ստոյ այս հանգամանքը, ունենալով մեր d-ի բոլոր մանրամասնութիւնները մեր համեմատութեանց մէջ։

Մնում է մի երկու խօսք ասել, թէ ինչ հիման վրայ acdd²β Զ—երը բաժանում ենք մենք Առաջին և Երկրորդ խմբի Զ—երից և անուանում ենք Երրորդ խումբ։ Ինչպէս տեսանք՝ Առաջին խումբը լոկ մի ճիւղաւորութիւն է Երկրորդ խմբի մի Զ—րից, պատահական անդամատութեան շնորհիւ առաջացած, որով ստացուել է «համառօտ» Յառաջաբանը, և այնուհետև այդ խմբի անդամները վարել են իրանց անջատ կեանքը՝ ենթարկուելով հետզհետէ, բազմաթիւ ընդօրինակութեամբ, աղճատման պրոցէսին։

Երրորդ խումբը նոյնպէս մի ճիւղաւորութիւն է Երկրորդից, բայց ոչ պատահարար առաջ եկած, այլ արդիւնք գիտակցաբար կատարուած թեթև խմբագրութեան։ Երկրորդ խմբի մի հնագոյն օրինակ խմբագրուել է գլխաւորապէս ոճի և ոչ իրական բովանդակութեան կողմից։ acβ-ի չեղերի մեծ մասը ոչ թէ գրիչների անուշադրութեան արդիւնք է, այլ խմբագրողի համառօտութիւն։ Խմբագրութիւնը զգալի է մանաւանդ Երրորդ մասում։ Այդ բանին համոզուելու համար համեմատելու է յատկապէս Կորիւնից ընդմիջարկուած հատուածները (Երրորդ մասում) մի կողմից ԱԲԷ և միւս կողմից acβ-ի մէջ, ուր ընագիրը կազմելիս մանրամասն չեշտել ենք այդ հանգամանքը։ Երրորդ խմբի ընթերցուածները, բոլոր այն տեղերում, ուր չէ զգացւում նոր խմբագրողի ձեռքը՝ մեծաւ մասամբ շատ ընտիր են և նախնական ընագիրը վերականգնելուն անհրաժեշտ։

Ունինք Երրորդ խմբից ուրեմն հետևեալ Զ—երը, ըստ ժամանակագրական կարգի.—β 1220 թուին, a 1293 թ. Յովհաննավանք, d 16-դ դար, 1594-ից առաջ, d² 1594-ին, c 1694-ից առաջ, ընդ ամենը հինգ Զ—իր։ Դասաւորելով ըստ ծագման՝ կստանանք հետևեալ ծննդաբանական պատկերը.

Կորիւնեան խմբագրութիւն.

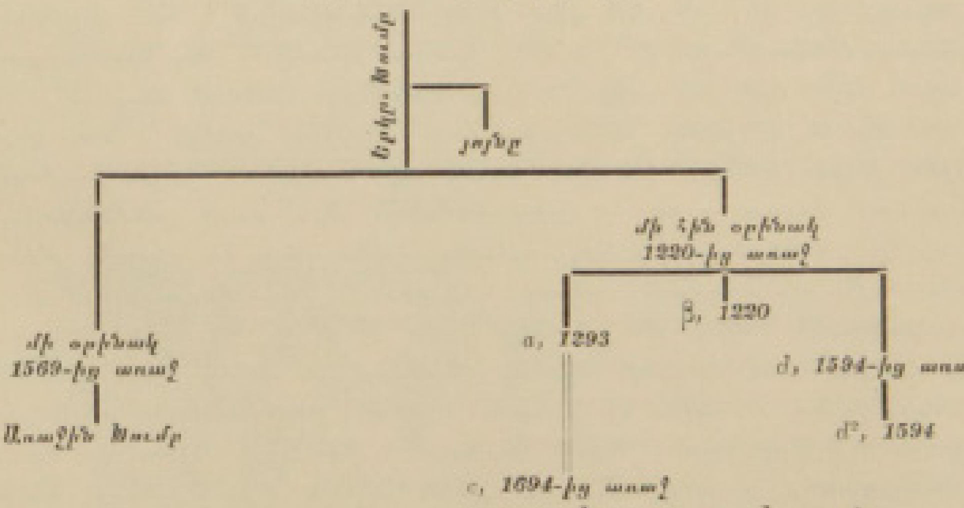

Երրորդ խումբ

Այստեղ մենք ունինք ոչ միայն Երրորդ խմբի ծննդաբանական պատկերը, այլ և մեր երեք խմբերի յարաբերութիւնը։ Հնագոյնն է Եր-

կրորդ խումբը, որից ծագել են Երրորդն ու Առաջինը։ Խմբերի անուանակոչութիւնը ոչ թէ ըստ ժամանակագրական կարգի է, այլ ըստ մեր ուսումնասիրութեան, ծանօթներից անցնելով դէպի անծանօթը։

Այժմ անցնենք ճառընտիրներին։

29. ՀՆԱԳՈՅՆ ՃԱՌԸՆՏԻՐՆԵՐ, α և β.

α. Գէորգեան ցուցակի № 130. մեծադիր (46×32 հրմտր.) ճառընտիր, կաշեկազմ, թուղթ, անցման երկաթագիր, երկսիւն։ Սկզբից և վերջից թերի, միջից տեղ-տեղ թերթեր ընկած։ Ստացող Յովհաննէս քահանայ. ստացողի հայրը՝ Թորոս, մայրը՝ Աշխէն (էջ 259բ), եղբայրները՝ Սարգիս և Կոմանոս (230բ. չկարդալ Ռոմանոս). գրիչ՝ Գրիգոր. գրութեան տեղը և ժամանակն անյայտ. սակայն կան նորագոյն զանազան գրչութեամբ յիշատակարաններ լուսանցքներում։ α-ն, ինչպէս երեւում է կնքից (էջ 1ա), բերուած է Ախալցխայից և Կարնեցի Կարապետ եպիսկոպոսի ժողոված Զ—երից է։ Աւելի առաջ հաւանօրէն եղել է Դերջանում (ՌՄԿԲ թուին, տես էջ 116բ), նաև Կարնում (էջ 132ա)։ էջ 160ա, ստորին լուսանցքում՝ «Ես Ներսէս վարդապետս տաճնորդ որ Լուսորչի վանից թվին ՌՃՀԴ»։ էջ 196բ «Թվ. ՌԿԴ (=1615 փրկչ.) ձմեռն ձուն չեկաւ, զարուն աղբուրք ամենայն ցամաքեցաւ»։ էջ 244բ նորոգութեան յիշատակարան. «...յիշեցէք զտէր Աստուածատուրս Թէոդոսպոլսի (=Էրզրում), որ զգիրքս նորոգեցի, կարկատեցի և կազմեցի, ընդ նմին և զծնողսն մեր զտէր Գրիգոր... և զեղբայրն իմ զԳէորգն»։

Յամենայն դէպս α ճառընտիրը 1158 թուից յետոյ է գրուած, որովհետև ունի Ս. Սարգսի վկայաբանութիւնը Ներսէս Շնորհալու խմբագրութեամբ, բայց հաւանօրէն չէ ուշ 12-դ դարու վերջերից։ Ինչպէս տեսանք՝ α-ն պատկանում է մեր Երկրորդ խմբին (տես վերը)։ α-ի մանրամասն բովանդակութիւնը տես Գէորգեան Ցուցակ (անտիպ)։

30. β. Մեր հիմն. մատենադարանի № 1753, Կարին. Ցուց. № 1712. կաշեկազմ, թուղթ, անցման գիր, խառն երկաթագրի և հին բոլորգրի տառերով։ Մեծութիւնն 25½×16½ հրմտր. միասիւն. մեզ հետաքրքրող առաջին մասը երեսում ունի 19 տող. երկրորդ մասում տող 21, 24, 22 են։ Մինչև էջ 203բ մի գրչից (այս առաջին գրչիցն է նաև գրքի վերջին թերթ 325-ը)։ Առաջին մասը մի տօնական է, ամբողջովին նուիրուած Լուսաւորչին և Հռիփսիմեանց։ Այս մասի բովանդակութիւնն է—«Ոսկեբերան»-ի ներբողեանը (Հմմտ վերը Ե), սկզբից թերի. վերջում «Աբրահամ գրամատիկոսի» (β-ն գրում է «մատամարտիկոս») յիշատակարանը ՇՂ հայոց թուականից (տես Սոփերք Դ), որի մէջ կայ ներբողեանի հնագոյն գրչի անունը «Գրիգորիսի Հայոց Կաթողիկոսի» բառերից յետոյ այսպէս. «և գրեցաւ [ի ձեռն] Սահփաննոսի գրչի», որ պակասում է Սոփերքում։ Սրան հետեւում է β-ի գրչի (Առաջին մասի) յիշատակարանը այսպէս. «Աղաչեմ վասն սիրոյն Քի և սուրբ հաւրս (=Լուսաւորչի) առաջիկք Տէր տառուած որ հաւրս բարեխաւսութեամբ և ամենայն սրբոց քոց ողորմեայ Մխիթարա գրչի և ծնողաց իւրոց և դուք յիշեալ լիջիք յայ։ Ամէն, ամէն»։ Հետևում են Ագաթանգեղոսի

ընդարձակ հատուածները, որ առնուած են մեր համեմատութեանց մէջ։ Արանց հետեւում է (էջ 165ա) Թորենացուց, առանց հեղինակի յիշատակութեան «[Յ]աղագս մահուան, և գիւտ նշխարաց սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ.—Ի յետին և ի տատն ամի թագաւորութեանն Տրդատա...» մինչև գլխի վերջը, բաւական մեծ տարբերութեամբ ընթերցուածների (Հմմտ. Թոր. Բ, 91)։ Հետեւում է (էջ 167բ) «Պատմութիւն յաղագս գիւտի նշխարաց սրբոյն Գրիգորի Հայոց լուսաւորչի ի Կոստանդինուպօլիս.—Ի ժամանակին յորում երեք հարիւր քսան և հինգ էր թուականութեանս Հայոց մերոց...»։ Հետեւում է մի հատուած Սեբէոսից (էջ 175բ) «Գիւտ նշխարաց սրբոյն Հռիփսիմեայ.—Եւ եղև յամի քսան երրորդի ութերորդի Աղրակղ Թագաւորի...» (տ. Սեբէոս Իե, էջ 88—89, Պետերբուրգ 1879) ընդարձակուած, ընդմիջարկուած հատուածներով։ Հետեւում է գլխաւոր յիշատակարանը. «Արք ընթեռնուք յիշելոյ արժանի համարեսջիք պատուպելոյ և զաւրհնակսուելոյ մեղաւք զանպիտան գրիչս զի տատի և անդի գրեցի յաղագս սիրոյ սրբոցս, որ ա՛ծ զձեզ յիշէ։ Կատարեցաւ... յամի վեցհարիւրերրորդի վաթսներրորդի իններրորդի ձեռամբ անպիտան և տխմար գրչի, որոյ զանունն գրեսցէ Քս ի գիրն կենդանի» ևն։ Գրչութիւնը վերևում յիշուած Մխիթարինն է, ուրեմն β-ի թուականն է Հայոց ՈԿԹ (=1220 փրկչ.)։ Հետեւում են նոյն գրչից՝ Փառատնից վկայաբանութիւնը և Եփրեմի «Պայտակն» ճառը։ Զ—րի երկրորդ մասը աւելի հին գրչութեամբ է, պատահմամբ կազմուած նախընթաց տետրակների հետ։ Բովանդակութիւնն է Զենոբ Գլակ, Յովհան Մամիկոնեան և Մեսրոպ Երէց, պակասներով, տեղ-տեղ պատառոտուն են, շատ նշանաւոր իբրև հնագոյն օրինակ այդ պատմիչների և յատուկ ուսումնասիրութեան կարօտ։ Վերջին մասի գրիչն է Մարտիրոս (էջ 240բ)։

β-ն, ինչպէս վերևում տեսանք՝ մեր Երրորդ խմբի հնագոյն ներկայացուցիչն է։

α և β-ի բոլոր ընթերցուածները, իբրև հնագոյն օրինակների, ամենայն մանրամասնութեամբ առնուած են մեր համեմատութեանց մէջ, մինչդեռ հետեւեալ ձեռագրերից առնուած են ընթերցուածներ ընտրովի, և գնալով դէպի ցած՝ հետզհետէ ընթերցուածների թիւը պակասեցրած, բաւականանալով հատուածների սկիզբն և վերջը նշանակելով, սակայն ամբողջը ծայրէ ծայր կարդալով, որպէս զի որևէ կարևոր բան չփախչի մեր ուշադրութիւնից։

31. ՄԻՒՍ ՃԱՌԸՆՏԻՐՆԵՐԸ.

ց. № 943 մեր հիմնական մատենադարանի, Կարենեան ցուցակ 917. կաշեկազմ, ընտիր թուղթ, անցման երկաթագիր (եռասում այլ), երկսիւն։ Մեծութիւն 47×34 հրմ։ Բովանդակութիւնը տես Կարեն. ցուց.։

էջ 218բ «ի թուին ի. ՈԾ. ի ժամանակս բարեպաշտ ամիրսպասալար Զաքարիայի ի հրամից ամսեան բովանդակ. ԻԲ. ար թաթաեկն և գետայարոյց եղև». բնագրի գրչով, ուրեմն 1201 փրկչ. թուին.

էջ 97բ «Յիշեսջիք ի սրբամատոյց յաղօթս ձեր զՅովաննէս քահանայ՝ զառաջի գիծն որ սկսաւ կատարել և ոչ ժամանեաց, այլ

փոխեցաւ ըստ աստուածային կամացն. ես Գէորգ հայր Յովաննիսի յանձն առեալ խաւար աչաւք Թերևս կարացից կատարել զյիշատակս Յովաննիսի, խնձ ծնողիս և Յովհաննիսի և Մխիթարչին մեղաց Թողութիւն խնդրեցէք ի Քէ»:

էջ 438ա. «Զգէորգ մեղապարտ գրծողս և զորդի իմ զՄխիթարիչ անուն, որ փոխեցաւ ես անտրտունջ ի յիւր հալալ վաստակոց, ի յիշատակ իւրն, և զիս զուասանուն գրողս Յիշեսջիք ի սրբամատոյց յաղաւթս. և աղաչեմ զամենեսեան մի մեղադրէք, զի ոչ էի ուղղեկ բայից և բառից, այլ բնաւ չունէի. վասն այնր յաւժարեցայ ի ժամ ծերութեանս զի զառաջի զգիծն Յովաննես եր սկսեալ եւ տարաժամ փոխեցաւ յաշխարհէ: Այս Յովանես և Մխիթարիչս եղբարք էին, յիշեսջիք, եւ զգրողս որ հայրս եմ»: Լուսանցազարդերից յատուկ ուշադրութեան արժանի է երկգլխեան արծիւը էջ 3բ: Նորագոյն յիշատակարաններ՝ էջ 336բ, որոնցից մէկը Ոհաննէս երէցից ՉԾ (=1301) թուից: Միւս մանրամասնութիւնները զանց ենք առնում:

գ². Այս տառով նշանակուած են մեր հրատարակութեան մէջ գ-ի մի-երկու հատուածները, Ազաթ-ի միևնոյն կտորների կրկնութիւնները, ճառընտրիս զանազան մասերում, նոր ընթերցուածներով, տարբեր ուղղագրութեամբ:

32. Ի. № 940 Հիմնական մատենադարանի, Կարին. ցուց. № 920. «Հրաշափառ տօնական». կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, երկսիւն, մեծութիւն 33×45 հրմտր. բովանդակութիւնը տ. Կարին. ցուցակ:

Բովանդակում ենք քաղելով վերջում եղած (էջ 767ա—768բ) ընդարձակ յիշատակարանից հրական մասը. «փառք... ես Տէր Մթս [=Մատթէոս] երէց... բազում սիրով զծագրեցի զՀրաշափառ զարմանազան... տօնականս:... Յիշեցէք... հարազատան իմ զբրբառնեալ վանականան զՁգնաւորս... և զնայիւն բանիբուն փիլիսոփայն և անհաս նկարող, որ երփն երփն գունով ծաղկափթիթ զարդարեաց զհրաշափառ... տօնականս և կազմեալ զսա... զոր գրեալ կայր սա զամս իբրև քսանից... Տէր Աստուած վայելել տացէ սոցա... եղբարքն իւրեանց Թադէոս քահանայիւ և Սահականոս և նոցին հարազատաւքն Աբրահամասիւ և Յուսկանաւն: Այլ և զկուսութեամբ ճգնեալ և զհնաւին պահող քոյր սոցին և սաղմոսող... որ բազում աշխատութեամբ սպասաւորեաց մեզ, նաև զմայր սոցա, որ զամս Լ. մեծաւ ճգնութեամբ... կեցեալ փոխեցաւ առ Քս: Այլև զհայրն իմ զմեծն Սուքիան և զեղբայրն իմ Իկլիթադայն և զՔոջբէկ, և զմայրն իմ զպարոն Թուխթէնի, և զԹուխծամ, որք բազում երախտիք ունին ի վերայ իմ Թշուառացելոյս. և զեղբարսն իմ զՓառուխշահն և զՄալուքշահն... Գրեցաւ Հրաշափառ տօնականս ի Վերի Նորավանս, թվին ՋԵ. (=1456 փրկչական): Վերին Նորավանքի մասին հմմտ. Սիսական Ալիշանի:

33. Լ. № 671 Գէորգեան ցուցակ. Մեծադիր ճառընտիր, կաշեկազմ, թուղթ անսլիսան, ծրրդ. բոլորգիր, երկսիւն, մեծութիւն 46×31½ հրմտր.: Գրութեան տեղն և ժամանակն անյայտ. վերջին մեծ յիշատա-

կարանը չէ պահուած, բայց խորաբանչիւր վարքի վերջը մի քանի տող յիշատակութիւն կայ, որով բազմաթիւ մանր յիշատակարաններ, որոնցից երեւում է, որ ստացողն է՝ Պարոն Տուած և Պարոնիկ Թայիս. գրիչը՝ Սովթենէս. կենակից պարոն Տուածի՝ Փոքր-Տիկին, որդին՝ Ներսէս, եղբայրը՝ Մարիպշահ: Էջ 242բ կայ ստանաւոր, որի առաջին տողը՝ «Լուսոյք բանից աստուածական»: Տողերի սկզբնական տառերը կազմում են «Լորեցոյ Վարդանայ Գեղփիրեաց քահանայից»: Գեղփիրիք կամ Գեղփիրիս թւում է տեղի անուն. այդտեղի քահանաներին են ակնարկում կարծես ստանաւորի հետեւեալ տողերը. «ցանկացելոց տաւիս պիտան Քահանայիցն վեհականն»: Յիշւում են նաև «մեծ քաջապետն Աւետիս և սուրբ եղբայր նորա Գրիգոր»: Էջ 270ա «յիշեսջիք և զԱստուծո միակեցն»: Էջ 274բ «զհոգևոր եղբայրն մեր զԱմբան... քահանայն զՅովհաննէս, զնախնի սկզբնաւորն սուրբ գրոցս, որ ի Քրիստոս փոխեցաւ»: Յիշւում են նաև Գրիգոր քահանայ, Թագնիկ տիկին, Վարդան և ուրիշներ:

ը. № 672 Գէորգեան ցուց. Ստուար ճառընտիր, մեծութիւն 38×26, կոկուած թուղթ, բոլորգիր, անթուական. գրիչ՝ Նասեր (էջ 285ա, 198բ). տեղն անյայտ: Յիշւում են բազմաթիւ ստացողներ, խորաքանչիւր ճառի կամ վկայաբանութեան վերջում առանձին առանձին: Ստացողները մեծ մասամբ հասարակ դասակարգից, արհեստաւորներ. յիշւում են՝ Ներկարար, կաւշկար, բաղաղ, եկեղեցպան, քահանայ, ճոն, ջուլահ, սարկաւագ, ոսկերիչ, դանկրար, կառուգործ, ապրեհեց, «հուռն», թուկիր, դերձակ, ժամակոչ, դանկագործ, զինեծախ, դարբին, էգէպան, սանդրգործ են: Յիշւում են Վարդերես Շիրաացի, Ստեփանոս Վանեցի և մի ուրիշը (անունը քերուած), «որ էր ի տղայութեանն յազգէն Բուծորայ և եկաց Քս պաշտ նորա և հայեցաւ ի Քս և հաւատաց և եղև միանձնաւոր և սր ճգնաւոր»: Թւում է թէ գրուած է քաղաքում, ուր այդպիսի բազմատեսակ արհեստաւորներ կարող էին լինել, և այնպիսի մի քաղաքում, ուր խաղող է հասնում («էգէպան»):

34. Ց. Ճառընտիր № 945 մեր մատենադարանի, Կարենեան ցուց. № 925. կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, երկսիւն, մեծութիւն 30×20 հրմտր.: Ամեն հատուածի վերջում, ինչպէս լինում է յայսմաւուրքներրում, ինչպէս նաև լը-ում, յատուկ յիշատակութիւն ստացողի՝ «Իշխանաց Իշխան պարոն Շալուէին», նրա մերձաւորների և Զ—րի գրչութեան որեւէ կերպ նպաստողների: Բերում ենք միայն վերջին մեծ պատմական յիշատակարանից քաղուածքներ: «Փառք... ի թուաբերութեանս հայկազեան տումարի ՊԼԱ (891) և կենարարին փրկչին մերոյ յի քի ՌՆԽԴ (1444) և յեւանելոյն Ադամայ ի դրախտէն ՏՈՄԲ (6642) կատարեցաւ տեսիլ Սահակա հայրապետին...»: Նկարագրում է կաթողիկոսական աթոռի վերահաստատութիւնը Էջմիածնում, իբրև լրումն Սահակ Պարթևի տեսլեան. «...հինն էանց և եղև ա՞մ ինչ նոր... ի ձեռն սբ հարանց, որ ժողովեցան յարեւելից և յարեւմտից, ի հարաւոյ և ի հիւսիսոյ ի Վարդգէս, ի Նոր քաղաքս, Վաղարշապատ, ի սբ Էջմիածինս, որ է մայր ա՞մ եկեղեցեաց և ծնող և լուսատու Հայոց ազգիս... Հայրս մեր հոգևոր տր Կիրակոս

կծզկս, որ յիւր ժամանակն ոչ միս է կերել և ոչ գինի խմել և ոչ սուտ ասել և ոչ երդումն կերել, ոչ նզովք և անէծք ի բերանն է ելել, ԽԷ տարի է որ յանապատի է և որ կենդանանթաղ Թոք Վիրապին աղաւթաւորել. Զսա ընդրեաց Հոգին սուրբ... սա է սող ունկին որ ի վերջք մազաղաթին գրեալ էր... Եւ ի սոյն (ժա)ժամանակի եղև կոտորումն անմեղ քրիստոնէիցն Սամշուիլդոյ*), որ նահատակեցան վասն Քի և են մարտիրոսք։ Վասն զի շարժեցան ի սատանայէ ազգն Սկիւթացւոց Ջահանշահ միրզէն և սա ընդ ինքեան զբազմութիւն լեգէոն զաւրացն և նստաւ ի վերա բերդին Դ ամիս և ի նեղութիւն էարկ զնոսա, զի բազումք մեռան ի սովոյ։ Եւ անաւրէնքն երդուեցան յԱծ կենդանի, թէ առնել չենք ձեզ վնաս։ Եւ նոքա վստահացեալք ի սուտ երդումն նոցա բացին զդուռն բերդին և անաւրէնքն զիմեցին ի ներքս և սուր ի վեր (=վերայ) եդեալ կոտորեցին անխնայաբար աւելի քան Վ. (=3000). և զողբումն և զաղիողորմ և զկսկիծ դառնութեան ոչ կարեմ ընդ գրով արկանել։ Զի զոմանս սրով խո(ղ)խողեցին, զոմանս քարկոծեցին, զոմանս բրաւք ջարդեցին, զոմանց զգլուխն հատին և Դ մինարս շինեցին... Եւ էր թիւ գերելոցն աւելի քան զ. Թ. (=9000), որ բաժանեցին զմայր ի յորդւոյ... զեղբայր յեղբաւրէ, զհայրն ի փեսայէ... և զմատաղ աղայքն յափշտակէին անողորմաբար ի մաւր գրկացն և արկանէին ի գետ և մարքն աղեխարշեալ լալով գնային ի գերութիւն։ Զոմանս ի նոցանէ յարևելս տարան ի Խորասան, զոմանս յարևմուտս ի Համատան, զոմանս ի հարաւ ի յԱրաբստան, զոմանս հիւսիս ի Լակզստան (Լեկերի կամ Լեզգիների երկիրը, Կովկասեան լեռնաշղթայում)... Ի յայս դառն և ի նուրբ և ի նեղ և ի սուգական ժամանակիս այր մի բարեպաշտաւն... քաղաքաւն և ուղղափառ, այր հսկայազաւր ի մրցմունս պատերազմաց, զինուորական ի յաղթող և պայազատ ի յիշխանաց։ Ի յազանց և ի տոհմէ ազգանաղեան սեռից պր Շալուէ որդի մեծ իշխանին աւաւէր պր Սարգսին և թոռն պր Բուղլախին... պր Շալուէս ցանկացաւղ եղև... աւետարանիս... ստացաւ զսա... և ետ գրել զսա... յիշատակ պր Բուղլախին, հաւրն պր Սարգսին, և մաւրն պր Թամսին և եղբաւրն պր Գրիգորին, որ ի ծրագրել սորա փոխեցաւ ի յաշխարհէս... և միւս եղբաւրն պր Փանուէլին. Եւ բերդն Սրթխաթունին և Թենկին, և ամուսնոյ իւրոյ պր Դովլաթ խաթունին և միւս այլ կենդանի կենաց կցորդի իւրոյ պր Գուլփաշին. և նորաբողբոջ դեռաբուսիկ զաւակի սոցա պր Դաւթին... դարձեալ աղաչեմ յիշել ի տր զտր Յովհաննէս եպիս մականուն Ոսկեփոր, որ է ուսուցիչ մեր այժմ գործոց։ Արդ ծրագրեցաւ սա յերկիրս Արարատեան ի գեւղս որ կոչի Սերկեւիլ (տես Այրարատ էջ 164—5 ծն), ընդ հովանեաւ սր Յովհաննիսիս և այլ սրբութեանցս. ի հայրապետութեան և իշխանութեան տէր Գաբրիէլի սրբ և քաջ կրաւնաւորի և ի խանութեան Ջահանշահին և ի թագաւորութեան վրաց [Վա]խթանկին։ Եւ յիշխանութեան անդուոյս պր Ալիբեկին և պր Շալուին առաւել զրոյս և պր Վաչ[է]ին... պր Բեբրթին [և պր Սա]րգս[ի]ն...

*) Սամշուիլդէի աւերակները կան այժմեան Թիֆլիսի նահանգում, Բորչալուի գաւառում։

Դարձեալ աղաչեմ… յիշել… զայս գեղիս զկրաւնաւորքս և զքահանայքս զտէր Խաչատուր կրաւնաւորն խրատիչ և ուսուցիչ սոցա, վասն զի եաւթանասնամեայ անձամբ հեծեծմամբ գնացեալ է յԵ՛՛էմ յերկրպագութիւն սուրբ տնաւրինակացն և ի տեսութիւն գերեզմանին Քի Այ մերոյ… և ի դարձ նորա առել է զքարտէզս(ս) և բազում աշխատութեամբ և տառապանաւք հասոյց առ մեզ… աղաչեմ կրկին յիշել զտէր Մանուէլ քհնյ, զՅհ՛՛ս (=զՅհանէս) կրաւնաւոր սպասաւորք սուրբ ուխտիս… զտէր Յակոբ կրաւնաւոր զըփակակալ [որ] Յով՛՛սէփ, զեղբայրն իւր զԻշխան, և զմայր սոցա զնարին և զհարսն սոցա զԹուլփաշայ… որ բազում աշխատութեամբ և տառապանաւք սպասաւորէին մեզ ի ծրագրել սորայ… զգեղի տանուտէրքն զՄովսէսն, զԱիրապետն, զՄէհրապետն, զխաւջա Մկրտիչն, զհանգուցեալ Սարգիսն… և զայլ քրիստոնեայքս որ յառ սոս հաւաքեալ կան ըր Շալուէն… Այլ և աւրհնեսցէ Քս զԹանսուէն և զԹուլմելիքն, զի բազում աշխատեցան յերթևեկութիւն և ի կերակրել զմեզ… աւրհնեսցէ… զԻշխան[աց] իշխան զպարոն Շալուէն. Թշնամիք սորա ընդ մի ճանապարհ գայցեն և ընդ հազարսն փախիցեն… Եւ ես անարժանս… սուտանուն Յոհաննէս միայնակեաց ի գաւառէն Վրացտանայ ի յամուրն զգեակէն Թմոգոյ*) ըստ իմում անարժանութեանս գծագրեցի զսայ, զի լիցի մասն մեր ի սմայ… և սխալանաց սորա, ծաղկիդ և կազմիդ, զի կար մեր այդչափ էր… »:

Սամշուիլդէի կոտորածի մասին համե. Ջամչեան Պատմ. Հայոց հատ. Գ. էջ 471—2, այլ մանրամասնութեանց համար Թովմա Մեծոփեցին: Հայ թուականը ՊՂԱ պիտի համապատասխանէ ըստ շարժական տոմարի 1440, 1 դեկտ.—1441, նոյեմբ. 30, կամ ըստ անշարժի (Սարկաւագի)՝ 1441, 11 օգոստ.—1442, օգոստ. 10: Քրիստոսի թուականը (1444) մեր գործածած «սովորականը» չէ: Քրիստոսի և հայ տարբեր թուականների մասին առիթ կունենանք ուրիշ տեղում խօսելու:

35. ա. № 938 մեր մատենադարանի, Կարին. ցուց. № 918. շատ մեծ, հաստափոր ճառընտիր. կաշեկազմ, թուղթ, խոշոր բոլորգիր, երկսիւն, մեծութիւն 48×31 հրմտր. տարբեր գրիչներից և տարբեր թղթի վերայ: Գրիչներն են՝ Յովհաննէս քահանայ. Յովհաննէս կրօնաւոր, Աւետիք սարկաւագ: Բովանդակութիւնը տես Կարին. ցուցակ: Ստացողն է Հայրապետ կրօնաւոր. բազմաթիւ մանր ու խոշոր յիշատակարաններ վերջին ստացողներից. Աւետիս գրչի մեծ յիշատակարանից մէջ ենք բերում միայն հետեւեալը. «…ի զամն և ի վշտալից ժամանակիս, որ է բոլոր աշխարհս ի գերութիւն և ի տար(մ՛կնակեր)… ու ի ձեռն անաւր[էն] զանին Լանկթամուր[այ], որ էր թիւս հայոց ՊԾ[Ա]: Այլև

*) Թիֆլիսի նահանգի այժմեան Ախալքալաքի գաւառում Վերին-Թմոգուի (= Zéda-Thmogwi) և Ներքին-Թմոգուի, տ. M. Brosset, Rapports sur un Voyage archéologique dans la Géorgie et dans l'Arménie են, St-Pétersbourg, 1850, էջ 154—156 են: «Թմոք բերդն» յիշւում է և Ջուանշերին ընծայուած Վրաց Պատմութեան մէջ, ԺԶ. էջ 107 (Վենետիկ 1884): Վրաց մատենագրութեան մէջ յայտնի է իբրև մատենագիր և թարգման պարսկական ռոմանի (Վիս և Ռամին) Սարգիս Թմոգուեցին (Ս. Թմոգուելի), կարծեմ հայ:

* *
* *

գրեցաւ սայ ի գերահռչակ և յերկնահանգէտ սբ ուխտս Վարագ... յառաջնորդութեան և յեպիսկոպոսութեան անդոյս տր Սահակայ...»։ Ուրեմն գրուած է Վասպուրականում 1402 փրկչ. թուին։ Տօնականիս առաջին ընթերցուածքն սկսւում է ծննդեան Ճրագալուցից։

36. ա². № 909 մեր մատեն—ի, Կարեն. ցուց. № 889, փոքրագիր ճառընտիր. կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, երկսիւն, մեծութիւն 26×18 հրմար.։ Ճառընտրիս ընթերցմունքներն սկսւում են բուն բարեկենդանի կիւրակէից։ Վերջին մեծ յիշատակարանից քաղում ենք. «Փառք... ի դառն և ի նեղ ժամանակի զոր տատանեալ կամք ի յանաւրինաց... գծագրեալ եղև այս սուրբ մատեանս, որ կոչի ճառընտիր. զոր ընտրեալ և հաւաքեալ է սբ վարդապետաց և եդեալ ի մի տուփ. յոհան ոսկէբերանի, յո՛ն Մանդակունեցոյ, Սարգիս շնորհալից վարդապետի, Զաքարիայ հայոց կաթողիկոսի։ Զոր սահմանեալ են և եդեալ ի պայծառութիւն և ի զարդ աղուհացից պահոցն և սուրբ յարութեանն... Եղև սարտ գրգոյս (երեք բառս լուսանցքում, կարմրագրով) ի թվիս Հայոց ՋԻԷ (927=1478 փրկչ.) և ի դառնութեան Յայղուպ պէկին, որդոյ Հասան բէկին, թոռինն Աւթմանայ, զոր յայսմ ամի էսպան զեղբայրն իւր զուլթան Խալիլն՝ և էառ զսուլթանութիւնն։ Եւ ի յաթոռակալութեանն Վաղարշապատու տէր Սարգիս կաթողիկոսի, և մերում Նահանգի եպիսկոպոսութեան՝ տէր Յոհաննէս(իս)ի և տր Եղիշէի, հոգևոր եղբարց։ Եւ էառ զգրաւ ձեռամբ խեղագար և փցուն գրչի Դաւիթ... իրիցի... ի յերկիրս Վայոցձորոյ, ի գեաւղս որ կոչի Սրկղունս», ևն։ Յիշատակարանից ընդարձակ քաղուածքներ տես Սիսական Ալիշանի, էջ 130։

Կան վերջին ստացողների յիշատակարաններ. ոմն Տիկինջան ստացել է ՋՁԴ (=1535) թուականին։ Մի ուրիշը՝ տէր Մելքէսէթ, ՌՀ (1621) թուին։ Յիշւում է ի թիւս այլոց այս տէր Մելքէսէթի քոյրը Ղզլար, «որ է ի ձեռն այլազգեաց ի քաղաքս Յերեան իշխան ոմն Ամիրգունայի տուն գերեցեալ (զ)որ և հաւատով քրիստոնէութիւն առնէ»։ Յիշւում են նաև Դոլաթ խաթուն և նրա կողակիցը (այրը) Թանղրիղուլի, որոնց դուստրը Սանդուխտը նոյնպէս «է ի ձեռն այլազգեաց, որ ունի սէր ընդ քրիստոնէից և ինքն ոչ է ուրացեալ, այլ պահէ ինքն և ընկերակիցն իւր Ղզլարն զպահս և զաղօթս ի թագըստի»։ Մի ուրիշը՝ Անայ խաթուն, առել է «սբ գրոցս գին Ռ դկ (հազար դեկան)»։ Արքառեցի Թովմայ քահանան նորոգել և կազմել է «ճառընտիրս ի թվականիս մերոյ ՌՃԺ-երորդի (1661 թ.) ի հայրապետութեան Վաղարշապատու Յակովբայ տեառն՝ սրբազան կաթողիկոսի»։

37. ա². № 127 Դէորգեան ցուցակի. կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, երկսիւն, մեծութիւն 35×27 հրմար. ստացող Յովանէս և տիկին Աւագուհի. (յիշւում են իւրաքանչիւր վարքի վերջում) Գրիչ՝ Կարապետ, որդի Ստեփաննոս քահանայի և Մինայի։ Վերջին ստացող՝ «Մուրատբաշխ և կենակիցն իւր Նուշիկ»։ Էջ 589ը կայ յիշատակարան մի ոմն Յովաննէսի, կարծեմ գրքի ստացողի, այսպէս. «Փառք... աղաչեմ... յիշել... զբարեպաշտ տանուտէր զԹումա որ վերըստին կազմել ետուր

գիրքս... Ես Յովանէս որ զԹումէն ինձ որդեգիր էրի որ գիրքս կալ[մ]եղ տուր, և յանձնեցի զգիրքս ի Թումէն որ խնամք տանու և լաւ տիրութիւն անէ, և այլ ոչ ում իշխանութիւն չկա ի վեր[ա] գրոցս. Թումին անցել որ ինձ հոգւոյ որդի եմ էրել, թէ ինքն Թումէն իմ գրոցն խնամք տանու՝ ա՛ծ ուրն ողորմի ամէն։ Կազմեցաւ ի թվ. ՋԲ (902=1453) ի վանքս Սղգաօ ընդ հովանեաւ սբ ա՛ծածնիս ի յառաջնորդութեան հեզահոգի կրաւնաւորին Մխիթա[րա], զի բազում աշխատութեամբ ծառայէր մեզ ի պէտս մեր զոր փոխարէն յա՛յ առնու [ա]մէն։ Եւ ինձ մեղապարտի Վարդան անուն մեղաւորի[ի] և ծնողացն ամենայնի կազմողի սուրբ գրոցս ա՛ծ ողորմեսց[ի]...»։ Ուրեմն ճառընտրիս գրութեան թուականը 1453-ից առաջ է, և հաւանօրէն ոչ շատ առաջ, թէև «վերստին» կազմելու մասին խօսք է լինում։ Սղգայոյ վանքն անշուշտ գտնւում է Սղգայ գաւառում. «Սա ...անփոփոխանեաց ...զգաւառն Սղգայ ի Տոսպ գաւառէ, որ առ ստորոտով լերինն Վարագայ... առնու զամրոցն և տիրէ գաւառին»։ (Թովմա Արծրունի Գ. ԻԹ, էջ 262, Ս. Պետերբ. 1887)։ Այս համանուն ամրոցը ՊՀԶ (=1427) թուին մի ճաշոցի յիշատակարանում «գեաւղ Սխգայ»-ն է, որ ըստ Փիրղալէմեանի անցեալ դարի վերջում չէն էր։ «Սոյն չէն 48 հայ ընտանեօք կար կանգուն յարևելից կուսէ մերձ յԱյգեստան Վանայ» (Նօտարք Հայոց թիւ 87, էջ 83. Պոլիս 1888)։ Ըստ Հ. Հիւբշմանի Սղգայ գաւառը=Σελγία Պտղոմէոսի (H. Hübschmann, Die altarmen. Ortsnamen, § 74, էջ 340. Strassburg 1904)։ Այժմեան կազմը Հայոց ՌՃԿԶ թուից է (յուլիսի 15-ին) Աստուածատուր կաթողիկոսի ժամանակից. (տ. յիշատակարան Ձ-րի, էջ 726ա)։ Կան և այլ նորագոյն յիշատակարաններ, որոնցից մէկը «ՌՃՁ և մէկ թվոջ, մայիս ամսոյ տասն և ութ, առուր համբարձման տեառն...»։ Եւ իսկապէս՝ 1732 թուին (=Հայոց ՌՃՁԱ) զատիկն ընկնում է ապրիլի 9-ին. իսկ համբարձումը մայիսի 18-ին. գիր տարւոյն է Ճ։

38. ա՛. № 937 մեր մատենադարանի. Կարեն. ցուց. № 921. կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, երկսիւն. մեծութիւն, 45×31 հրմտր. գրիչ Յովանէս, ստացող Էլմելիք, վերջին ստացող և նորոգող Մովսէս վարդապետ Շատիկոյ անապատից։ Հին մասը հաւանօրէն 15-դ դարու գործ է։

շ. № 1754 մեր մատ—ի. Կար. ցուց. № 1713. կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, միասիւն. մեծութիւն 20×14 հրմտր. փոքրագիր ճառընտիր, հաւանօրէն գրուած 17-դ դարում։ Ճառերի վերջում յիշւում են ստացողներ Հախպէնտէ, հայրը՝ Շահպէնտէ, մայրը Ճանպէկի, Պայրար, Ըսպանտիար։

Ձ—րիս հէնց սկզբում գտնւում է մի մեծ հատուած Ագաթանգեղոսից, առանց հեղինակի անուան։ Սխալաշատ գրչութիւն, որից քիչ բան է առնուած մեր համեմատութեանց մէջ։

39. Այժմ ամփոփենք այս ճառընտիրների ուսումնասիրութիւնից մեր ստացած տեղեկութիւնները։ ց-ն գրուած է 1201 թուին, հաւանօրէն

հիւսիսային Հայաստանում, որովհետև ունի Զաքարէ ամիր սպասալարի յիշատակութիւն: կ-ը գրուած է 1456 թուին, Վերին Նորավանքում: Բազմաթիւ Նորավանքերից (տ. Ալիշանի Սիսականը) հաւանօրէն սա այն Վերին Նորավանքն է, որ յիշւում է «Սիսական»-ում էջ 203, Վայոց Ձոր գաւառում, ուրեմն նոյնպէս Արաքսից հիւսիս: լ և ղ ձեռագրերի տեղը և ժամանակը յայտնի չէ: Դատելով բոլոր հանգամանքներից՝ երկուսն էլ 15-դ դարու գործ են: Բովանդակութեամբ էլ (ափի կազմութեամբ) այս երկու ձեռագրերը շատ մօտ են միմեանց: Գէորգեան ցուցակում կողք կողքի են արձանագրուած այս երկուսը (№ 671 և 672), որից կարելի է ենթադրել, որ միաժամանակ են բերուած Էջմիածին և հաւանօրէն միևնոյն տեղից: Լոռեցի Վարդանի յիշատակութիւնը հազիւ թէ ծառայէ տեղը որոշելու, որովհետև լոռեցին կարող էր այդ ժամանակ չլինել Լոռիում (այժմեան Բորչալուի գաւառ), այլ պանդխտութեան մէջ: Նոյնը պիտի ասել ղ-ում յիշուած «Վանեցի», «Շիրազցի» են տեղական կոչումների համար: Տեղը որոշելու համար աւելի կարևոր են Պարոն Տուածի անունը, և մանաւանդ Գեղփերիս կամ Գեղփերիք գիւղի անունը (լ-ում), որ որևէ յիշատակարանի կամ արձանագրութեան մէջ կարող է երևան գալ: Ժամանակի սղութիւնը արգելում է մեզ նոր հետազօտութեանց մէջ մտնել, ուրեմն այդ մնում է ապագային: ց-ը գրուած է 1441—1442-ին Սերկեւիլի գիւղում (Սաղմոսավանքի և Յովհաննավանքի միջև), ուրեմն նոյնպէս Արաքսից հիւսիս:

Մի բոլորովին տարբեր, լաւ գծերով որոշուած, խմբագրութիւն են ներկայացնում ա, ա^2, ա^3, ա^4 ձեռագրերը: ա-ն գրուած է Վարագում 1402 թուին, ա^3-ը գրուած է Աղքայոյ վանքում, Վասպուրականում, շատ մօտ Վարագին, 1453 թուին: ա^4-ի գրութեան տեղը և ժամանակը յայտնի չէ, բայց դատելով այլ հանգամանքներից՝ հաւանօրէն գրուած է նոյն 15-դ դարում, և նոյնպէս Վասպուրականում, յետոյ անցած Արաքսից հիւսիս և նորոգուած Շատիկ անապատի Մովսէս վարդապետից: Հաւանօրէն այս Մովսէսը 1674-ին յիշուած Շատիկ անապատի (Վայոց Ձոր) «Հայր» տէր Մովսէսն է (տես Սիսական էջ 159), որով որոշւում է նորոգութեան ժամանակը: Վերջապէս ա^2-ը, աւելի փոքր դիրքով և ափի ուրիշ կազմութեամբ ձեռագիր, գրուած է 1478-ին, նոյնպէս Վայոց Ձորում, Արկղունք գիւղում: Արկղունքի մասին տես Սիսական էջ 129 և շար.:

Այս խմբակցութեան ձեռագրերը (ա—ա^4) ներկայացնում են Ագաթ-ի մի բոլորովին նոր խմբագրութիւն, որի ծագման վայրը ամենայն հաւանականութեամբ Վարագն է: Խմբագրողը հիւսել է Ագաթանգեղոսի հետ Խորենացու անունով մեզ հասած «Հռիփսիմեանց Պատմութիւնը», Գրիգորի նշխարաց գիւտը են: Յատկապէս նպատակն է եղել Վարագի վերաբերեալ աւանդութիւնները ներմուծել Ագաթանգեղոսի մէջ: Տես մեր հրատարակութեան էջ 73 ծանօթ. 1, այս ձեռագրերի համառօտ բովանդակութիւնը: Վարագից, իբրև կենտրոնից, այս խմբագրութիւնը տարածուել է Աղքայոյ վանք, Արկղունք և Շատիկ՝ Վայոց Ձորում (հին Սիւնիք, այժմ Երևանի նահանգում): Խմբագրութեան տեղի մասին վկայում են նաև Վասպուրականի գաւա-

տարարրատի հետքերը, որ երեւում են այս ձեռագրերում. տես, օրինակ, «Անախիտ» ընթերցուածը § 48, ծան. 3։ Այս խմբագրութիւնը կատարուած պիտի լինի 1402 թուից (=ω-ի թուականը) առաջ. բայց որովհետեւ Հռիփսիմէի նահատակութեան ամիսը Վարագայ ընտանիքի բոլոր Զ—երն էլ դնում են սեպտեմբերին (տես § 210, ծան. 15), առանց ամսաթուի, որով հայ Հոռի ամիսը «զուգաւորուած» է սեպտեմբերի հետ, ուրեմն Նաւասարդը օգոստոսի հետ, և որովհետեւ այդպիսի զուգաւորութիւն, Նաւասարդ=Օգոստոս, ճշտիւ համապատասխանում է Սարկաւագի անշարժ տոմարին, ուստի ակներեւ է, որ Վարագայ խմբագրութիւնը չէ կարող 1084 օգոստոսի 11-ից առաջ լինել։ Սարկաւագի տոմարում հաշուի սկզբնակէտն է 1084 օգոստոսի 11-ը. բայց այդ տոմարի կազմութեան և գործածութեան մտնելու ժամանակը պիտի լինի տարիներով աւելի ուշ։ Հայ թուականի սկզբնակէտի (552 փրկչ.) վրայ աւելացնելով զատկական կամ «Հինգհարիւրեակ»-ի բոլորակը (=532 տարի)՝ ստացւում է 1084, որի վրայ աւելացնելով նորից մի հինգհարիւրեակ՝ ստացւում է Ազարիայի թուականի սկիզբը (552+532=1084+532=1616), այն է փրկչական 1616 թուականը։ Սրանից պարզ երեւում է, որ հայ զանազան թուականները սերտ կերպով կապուած են զատկական հաշիւների հետ, ինչպէս որ է և Վրաց քրոնիկոնը, նոյնպէս հինգհարիւրեակներով (=532) կազմուած*)։ Նաւասարդ=Օգոստոս զուգաւորութիւնը հանդիպում է և շարժական տոմարում, բայց շատ կանուխ, հինգերորդ դարում. ուստի և այս ձեռագրերում պահուած Ագաթանգեղոսի Վարագայ խմբագրութեան մէջ պատահող զուգաւորութիւնը՝ ակներեւ է որ չէ կարող լինել շարժական տարով։ Այս խմբագրութեան ժամանակը կարելի էր աւելի եւս ճշտել, բայց հարկ կլինէր դրա համար ի մօտոյ քննել α ձեռագրի ամբողջ տիփ կազմութիւնը, ուստի և երկարութիւնից խուսափելով այդ թողնում ենք, բաւականանալով մեր ձեռք բերած հետեւանքով, այն է՝ Ագաթանգեղոսի այս խմբագրութիւնը կատարուել է 1084—1402 թուերի միջեւ, հաւանօրէն՝ մօտաւորապէս 12—14-դ դարերում։ Վերջին ձեռագիր ε, 17-դ դարից, տեղն անյայտ, մնում է առանձնացած։

Մեր գործածած բոլոր ձեռագրերից միայն β-ն, ինչպէս տեսանք, ապահովապէս պատկանում է Ագաթանգեղոսեան Զ—երի Երրորդ խմբին, α և միւսները թղթում են Երկրորդ, այն է հիմնական խմբից. γ-ը ծագած է թւում δ-ին շատ մօտիկ մի Զ—ից, տես «դժոխայց պահա-

*) Եւ որովհետեւ «հինգհարիւրեակի» գիւտը Աղեքսանդրիայում, մեր ունեցած հին և վաւերական տեղեկութիւններով, (Անանիա Շիրակացի և շատ ուրիշներ) փրկչ. 562 թուին էր, ուստի և հետեւում է անհրաժեշտօրէն, որ ոչ 552-ին, ոչ էլ Ներսէս Բ-ի ժամանակ Դուինի ժողովում, ոչ էլ հէնց 562-ին չէր կարող «դրուել» զատկական հինգհարիւրեակի հետ սերտ կապուած հայ թուականը, այլ պէտք էին տարիներ, մինչեւ որ 562-ից յետոյ Աղեքսանդրիայի տոմարը մուտ գործէր հայերի մէջ և ընդունուէր։ Մեր թէ հին և թէ նոր գրողները չփոթում են երկու բոլորովին տարբեր բան. 1. հայ թուականի հաշուի սկզբնակէտը, որ է 552 փրկչ. թուականը. 2. Հայ թուականի դրուելու կամ պաշտօնապէս ընդունուելու տարին, որ դեռ դիտականօրէն ճշտուած չէ, թէեւ չեն պակասում մեզ կարեւոր տեղեկութիւններ այդ մասին մեր հին գրականութեան մէջ։

կինը ընթերցուածը, էջ 16, ծան. 8։ Հնագոյններից ց-ն արդէն սկսում է համառօտել, փոփոխել (§ 107), բառ յարմարութեան հատուածներ տեղափոխել (§ 443, 475, 496 են), կամ Խորենացուց փոխառութիւն անել (§ 859)։ Այդ նոյն գործողութիւնն աւելի ևս շեշտւում է նորագոյնների մէջ։ Միանման չէքերը, սկսուածք և վերջաւորութիւն, լաւ գաղափար են տալիս ձեռագրերի միմեանց հետ ունեցած յարաբերութեան և ընդհանուր ծագման մասին։ Բազմաթիւ ծանօթութեանց մէջ ուշադրութեան արժանի կարևոր կէտերը մատնանշել ենք բնագրի տակ, ուստի և աւելի ի մօտոյ ուսումնասիրել ցանկացողը պիտի դիմէ ծանօթութիւններին։

Թէ մեր մատենադարանում և թէ մասնաւանդ դուրսը մնում են դեռ ևս շատ Չ—րեր՝ Ագաթանգեղոսից հատուածներ ունեցող։ Այդ բոլորն աչքէ անցնել և որոշ չափով համեմատութեանց մէջ առնել մեր ուժից բարձր էր։ Բաւականացանք 12 ձեռագրով, որոշ գաղափար ստանալու համար, թէ ինչ կարելի է սպասել ձեռագրերից Ագաթանգեղոսի բնագրի համար, և մասամբ նաև պարզելու զանազան խմբերի ծագումն ու ճիւղաւորութեան ընթացքը։ Աւելին մնում է ապագայ ուսումնասիրողներին։

40. Այժմ գանք մեր համեմատութեան եղանակին և հանգամանքներին։ Ագաթ-ի այս նոր հրատարակութիւնը Չ-երի համեմատութեամբ յանձն էին առել Ստեփան Կանայեանց և Մեսրոպ վարդապետ Մաքսուտեանը։ Մի Չ-րի, մեր Ա-ի, համեմատութիւնն սկսել էին և գրեթէ հասցրել մինչև Ագաթ-ի Առաջին մասի վերջերը, երբ Մաքսուտեան վարդապետը պաշտօն ստանալով դրսում՝ ստիպուեցաւ գործը թողնել և հեռանալ։ Նրան փոխարինեց Գալուստ Տէր-Մկրտչեանը։ Լաւ համարուեց գործը աւելի հիմնաւոր դնելու համար նախապէս Չ-երի ուսումնասիրութեան դիմել և բառ կարելւոյն, արտաքին նշանների վրայ հիմնուած, Չ-երը բաժանել խմբերի, նաև լրացնել Չ-երի թիւը Կարենեան ցուցակը չմտած օրինակներով։ Մեր երկուսիս գործակցութիւնն սկսուեց 1903-ի յունուարի 22-ին։ Կանայեանցն ու Մաքսուտեանը մի քանի ամիս առաջ արդէն սկսել էին իրենց աշխատութիւնը, այնպէս որ ամբողջ գործը սկզբից մինչև վերջը՝ տևեց մօտ եօթը տարի։

Ըստ որոշման հրատարակչական նախապատրաստական ժողովի, տեղ և ժամանակ խնայելու նպատակով, պարտաւորուած էինք համեմատութեանց մէջ չառնել հետևեալ ընթերցուածները.

աւ=օ. Մեր հնագոյն Չ-երն ընդհանրապէս ազատ են օ-ի գործածութիւնից, յատկապէս a Չ-ը. նորագոյններում հետզհետէ տիրող է հանդիսանում օ գրչութիւնը։ Ա Չ-րում գլխովին տիրում է օ-ն, նոյն իսկ այնպիսի դէպքերում, ուր մեր այժմեան դրութեանց մէջ աւ է, օրինակ Դօիթ=Դաւիթ, կարդեցօ=կարդեցաւ, հաստատեցօ=հաստատեցաւ և այլն։

ե=է. Հնագոյն Չ-երի, մասնաւորապէս a-ի և մասամբ նաև b-ի մէջ, դժուարին է, տեղ տեղ նաև անհնարին, որոշել ե և է գրերը միմեանցից։ ժԲ—ժԳ դարու շատ Չ-երում յաճախ պատահում է այս

երևոյթը (Հմմտ. Գ. Տէր-Մկրտչեան, Ագաթ-ի աղբիւրները, Յիշատակ դատակնքաց Գուրիա և Շմոնի վկայից, յառաջաբանը, Վաղարշապատ 1896)։ Ուրիշ դէպքերում, ինչպէս թն, էթէ (յաճախ d Ձ-րում), եսի և էի գործածութիւնը ոչ թէ տառերի նմանութեամբ է բացատրւում, այլ ծագում է տարբեր ուղղագրութիւնից։

ը. Մի քանի բառերում, ինչպէս մշտընջենաւոր, խորհըրդական հրըշտակաց, տըւած (=տուած), կամ տողադարձի մէջ՝ ըղնա կամ գընա, յատկապէս ամեն դէպքում չեն նշանակուած այս տարբերութիւնները։

լ=լ՛. Փշիկով լինը կամ ղատը տպագրական դժուարութեան պատճառով՝ նոյնպէս չէ նշանակուած ամեն անգամ, այլ բնագրի մէջ առնուած են սովորական ձևերը՝ այլ (=այղ), Եղեկիելի (=Եղեկիեղի) և այլն։

յ. Մի կողմից այսպիսի ընթերցուածներ, ինչպէս օրինակ թանձրայլատակ, հրաշալիքտ, նայ (=նա), մյ (=մ), ապայ, և այլն, միւս կողմից ի վերա, արքաի, աստուածաին, վանկշական և այլն, յաճախ են մանաւանդ հնագոյն Ձ-երում։ Իսկ d-ն, որ ամենից և ավէտ գրչութիւն է, ոչ միայն բաց է թողնում շատ անգամ բառերի վերջում չհնչուող յ տառը, այլև յաճախ գեղչում է յ նախդիրը, օրինակ՝ արարչէ (=յարարչէ), նաև երբեմն բառի սկզբնատառ յ-ն, օրինակ գոյս, ուսալից (=գյոյս, յուսալից)։

ւ. Այս տառի գործածութիւնը նոյնպէս մեծ տատանումների է ենթարկուած։ Նորագոյն Ձ-երը յաճախ ունեն հոգով, եկեղեցոյ, ազատնոյ, փոխանակ հոգւով, եկեղեցւոյ, ազատնւոյ և այլն։ Շատ հազուադէպ չեն նաև ու-ի տեղ գործածուած ւ-երը, մանաւանդ Ա Ձ-ում, օրինակ. ստեղծաւած, յաւրինւածոց, և այլն։ Ցատուկ ուշադրութեան արժանի է նաև մակարոյծ ւ տառը, մանաւանդ a Ձ-ում, օրինակ որդէւ, հոգէւ, մարդկոյն, միայնւոյ և այլն։ Իսկ d-ն աւելի ևս հեռու է գնում և ունի այսպիսի ուղղագրութիւն, ոչ հազուադէպ, կենդանոյն=կենդանւոյն, սիրւոյն=սիրոյն, եցւոյց=եցոյց, միացւոյց=միացոյց և այլն։

Պատիւ. Պատիւները հնագոյն Ձ-երի մէջ, ինչպէս յայտնի է, հազուադէպ են, և գործ են ածւում մի միայն Տէր, Յիսուս, Քրիստոս, Աստուած և նման բառերի մէջ։ Հետզհետէ պատուագրութիւնը տարածւում է անխտիր բոլոր բառերի վրայ, մանաւանդ —թիւն, —թեան, —թեամբ և նման վերջաւորութեանց համար։ Պատուին աւելանում է և սղման նշանը (՟)։ Տեղ-տեղ միայն, կարևոր համարուած դէպքերում, մեր համեմատութեանց մէջ յիշւում են պատուագրութիւնները։ Պատիւների բանալը աշխատել ենք մեծ ուշադրութեամբ անել։ Պատահում են և առանց պատուի արտաքին նշանի սղումներ, օրինակ a Ձ-ում, «զաւրութին», «զփառաւորութին», փոխանակ զօրութեան, զփառաւորութեան և այլն։ d Ձ-րն այս կէտումն էլ աչքի է զարնում իր տարօրինակ պատուագրութեամբ. այսպէս օրինակ, ամյզաւրաց, ամյփրկիչն, ամյգէտ, ամյպրգև, ամյկար (պատիւները միշտ առաջին այբի վրայ), որ կարդացել ենք «ամենազօրաց, ամենափրկիչն, ամենագէտ, ամենապարգև, ամենակար» և այլն։ Բառի մէջի թարմատար յ-ն ուղղագրական տարբերութիւն է—ամենայկար, ամենայփրկիչ և այլն։ Պատուա-

գրական սովորութիւնները նոյնպէս շատ տարբեր են այս կամ այն Ձ-րի մէջ, օրինակ Ա Ձ-րը —թիւն վերջաւորութիւնը համառօտում է սովորաբար թի, իսկ գծերոշով թին (=թիւն), մինչդեռ նոյն խմբի Բ Ձ-րը թին է գրում թիւն վերջաւորութեան համար, իսկ թինն (=թիւնն)՝ գծերոշով վերջաւորութեան համար։ Գրութեան այսպիսի տարբեր ձեւերից այլազան ընթերցուածների թիւը անհամար է։ Յատուկ ուշադրութիւն է դարձուած մեր համեմատութեանց մէջ այսպիսի պատճառներից առաջացած սխալների վերականգնելուն։

Կէտադրութիւն և տողադարձ. Ձ-երի շատ անգամ միմեանց հակառակ կէտադրութիւնը հարկաւ հնարաւոր չէր պահել։ Տպագրի մէջ եղածն էլ շատ տեղ ըստ իմաստի փոփոխել ենք, հազիւ երբեմն կարևոր համարուած դէպքերում ծանօթութեանց մէջ նշանակելով մեր մտցրած փոփոխութիւնը։ Իսկ մեր տպագրի մտցրած կէտադրութեան սովորական մասը, մասնաւորապէս ստորակէտների և բութերի գործածութիւնը, նաև տողադարձն ամբողջապէս թողնուած էր Ստ. Մալխասեանցի հայեցողութեանը։

Համառօտագրութիւններ. Ընթերցուածների պակասները նշանակել ենք չիք-երով. փխ. (=փոխանակ) համառօտագրութիւնը գործ է ածուած՝ երբ մի ընթերցուածի տեղ այլ Ձ-ր մի ուրիշ ընթերցուած ունի, օրինակ ուր, փխ. յոր։ Երբ մի ուղղագրական տարբերութիւն տիրում է մի ամբողջ Ձ-ում, և կարճութեան համար հարկ է համարուել խուսափել իւրաքանչիւր անգամ յատուկ նշանակելուց՝ այդ յայտնել ենք (յաճ.)=յաճախ համառօտագրութեամբ, օրինակ «Ժ այնուրիկ (յաճ.)», որ նշանակում է, թէ Ժ-ն յաճախ *այնորիկ* բառը գրում է «այնուրիկ»։ Սովորական փակագծի մէջ (պատ.)՝ նշանակում է պատիւ. ուրեմն այս դէպքերում ընթերցուածը Ձ-ում պատիւ ունի, և հարկ է համարուել այդ մատնանշել։ Երբ տողի մէջ միևնոյն բառը մի քանի անգամ է պատահում, անորոշութիւնից խուսափելու համար չիք-ի առաջ կլոր փակագծի մէջ գրուած է և հետևեալ բառը, օրինակ՝ «չիք և (առաց)». այս նշանակում է, որ պակասում է մի քանի և-երից այն և-ը, որ գտնւում է «առաց» բառի առաջ։ Տեղ-տեղ հանդիպող աստղանշով ընթերցուածը ցոյց է տալիս, որ այդ ընթերցուածը տպագրական վրիպակ չպէտք է համարել իր տարօրինակ գրչութեան պատճառով. օրինակ՝ ԱՁ* հրեշտաց, մինչդեռ միւս Ձ-երն ունին «հրեշտակաց», «հրշտակաց», և այլն։ Տիրէն (—) նշանակում է մինչև, յատկապէս գործածուած չիք-երի մէջ, օրինակ՝ «չիք և ինքն իսկ թագաւորն—բանակին և ի խոր վիրապին»։ Տիրէն գործ է ածուած նաև Ձ-երի տառերի համար, օրինակ՝ Ա—Ը նշանակում է ԱԲԳԴԵԶԷԸ, Ա—Դ= ԱԲԳԴ և այլն։

Անկիւնաւոր փակագիծը, [ ], գործ է ածուած այնպէս Ձ-երի նման տառացուածի մէջ այս կամ այն Ձ-րին յատուկ տարբերութիւնները նշանակելու համար, առանց կրկնելու մի քանի անգամ ամբողջ տառացուածը, օրինակ՝ «ՅաեժԱԲ «և ի ներքսագոյն խորանացն [Յժ խորանին, ա խորանն] ի վերայ հանգստարանացն կենդանագիր [Յա կենդանագիր]» տառացուածքի մէջ վեց ձեռագիրն էլ յար և նման ընթերցուած ունին,

բացի անկիւնաւոր փակագծերով նշանակուած բառերից: Այս փակագծի գործածութեամբ ձեռք է բերւում մեծ պարզութիւն և տեղի խնայողութիւն:

Բառերի յետևառաջութիւնը՝ ընթերցուածների մէջ առաջ է բերուած առանց որևէ նշանի, օրինակ բնագիր՝ «և ասէ թագաւորն», ընթերցուած «և թագաւորն ասէ»:

Մնացած համառօտութիւններն ինքն ըստ ինքեան հասկանալի են, օրինակ տեղ տեղ տ. այսինքն է տե՛ս, էջերի թուանշաններից յետոյ տ.=տող. հմմտ=համեմատել, պարբ.=պարբերութիւն կամ հատուած, միւսները կամ միւսն.=միւս Ձեռագրերը և այլն:

Ամբողջ Ագաթանգեղոսը բաժանեցինք 900 հատուածի կամ պարբերութեան, որոնուած բառը կամ տեղը դիւրաւ գտնելու համար: Կորիւնից եղած կոչումները նոյնպէս նշանակուած են հատուածաթուերով (§§)՝ ապագայ տպագրութեան համար Գ. Տէր-Մկրտչեանի արած արտահումների համեմատ:

Ագաթ-ի մեր այս բաղդատութիւնը կատարուել է հետևեալ ձևով:

Տփղիսի տպագրութիւնը (=Լ), իբրև մատչելի և տարածուած օրինակ, ընտրեցինք բաղդատութեան համար: Ընթերցուածները գրի առնելու գործը ամբողջովին Ս. Կանայեանցինն է: Ձ-երին հետևել է Գ. Տէր-Մկրտչեանը, տպագրին՝ Կանայեանցը, երկուստեք հետևելով Ձ-րի և տպագրի տարբերութեանցը: Ընթերցումն եղել է փոխնիփոխ, ձայնի յոգնութիւնից խուսափելու համար: Նկատուած տարբերութիւնները տող-տող գրի են առնուել, տպագրի տողերի համաձայն: Փորձը ցոյց տուեց, որ այս տեսակ համեմատութեան ժամանակն էլ անխուսափելի են երկու տեսակ սխալ—աչքի և ականջի: Աչքի սխալները առաջ են գալիս Ձ-րին կամ տպագրին անուշադիր հետևելուց. բայց որովհետև հսկողութիւնը երկուստեք էր՝ այսպիսի սխալները իսկոյն նկատւում էին: Ականջի սխալը թելադրելուց կամ «տուն տալուց» է առաջ գալիս, մանաւանդ երբ երկար լսուած աշխատանքից յոգնութիւնն աւելանում է: Օրինակ, շատ սովորական է, երբ «ըստ» և «զ» շփոթւում են լսողութեան յոգնութիւնից («ըստ նոցա»—«զնոցա» և նմանները): Մեր բաղդատութեան մէջ մինչև այժմ ուշադրութեան են առնուած եղել՝ տառերի նմանութիւնից առաջացած աչքի սխալները, տառացուածքի վերջի նման բառերից կամ նման վերջաւորութիւնից ծագած թռիչքները,—մանաւանդ երբ ընդօրինակութիւն է, և օրինակողը ստիպուած է գաղափարում կարդացածը գրել և նորից աչքերը դարձնել գաղափարին՝ ընդհատուած տեղից վերստին կարդալու համար,—կամ անանջատ բառերը (հին, երկաթագիր գրութեանց մէջ) անյաջող անջատելուց ծագած թիւրիմացութիւնները: Մինչդեռ ուղղագրական տարբերութիւնների մեծ մասը ծագած են թւում թելադրութիւնից: Թելադրուած բառը լսողը կամ լսողները գրում են իւրաքանչիւրն ըստ իւր լսածի և իւր գիտեցած ուղղագրութեան, և երբ գրողները մի քանիսն են՝ մի անգամից, մի թելադրութիւնից ստացւում են բազմաթիւ տարբեր օրինակներ, այլ և այլ ուղղագրութեամբ և զանազան վրիպակներով: Օտար ազգերի, օրինակ Յոյների և Հռովմայեցոց մէջ, շատ յայտնի են ընդօրինակու-

թիւններ պատրաստող գործարաններր, ուր վաճառքի համար պատրաստւում էին մեծ քանակութեամբ Զ-եր՝ թելադրութեամբ: Մեզնում աներկբայ է, որ պիտի լինէին քիչ թէ շատ նման հաստատութիւններ, մասնաւորապէս վանքերում: Ամենայն դէպս «տուն տալու» յիշատակութիւններ կան Զ-երի մէջ, որոնցից բերենք մի օրինակ: Մեր Մատենադարանի № 934 (=Կարին. 914) ձեռագրում կարդում ենք «... (յիշել) այլ և զարթնեալ եպիսկոպոսն զտէր Յոհանէս Ալւարենց, որ զայս. Բ. ձեռս աշխատութեամբ տուն եբետ, *որ գրեցաւ» (էջ 351ա): Կամ «...տէր Յոհաննէսին Ալւարենց եպիսկոպոսին և ծնողաց,... որ աշխատեցաւ ի* տուն տալն*» (էջ 359բ):*

Տուն տալու աչքի սխալները, անյաջող վերծանութիւն, թռիչքներ և այլն, անդրադառնում են թելադրութեամբ գրողների օրինակներում, ուր աւելանում են նաև գրիչների ագիտութեան (վատ ուղղագրութեան) և ականջի, այն է լսողութեան, սխալները: Մեզ մեծապէս նպաստեց Զ-երի խմբերի բաժանումը՝ այս թերութիւններից խուսափելու: Խմբակից Զ-երի միմեանցից ունեցած տարբեր ընթերցուածները յատուկ ուշադրութեան արժանացան, որով պատահական աչքի կամ ականջի սխալների առաջն ըստ կարելւոյն առնուեց:

*Բոլոր Զ-երը բաղդատելուց յետոյ ստացուած ընթերցուածները փոխանակ անմիջակ կերպով միմեանց կողքին շարելու, ինչպէս անում են ոմանք, նպատակայարմար համարեցինք համախմբել, գործածելով ուղղանկիւն փակագիծ, որի մասին տես վերը: Համախմբման գործը աւելի մեծ լարուածութիւն և յոգնութիւն պատճառող գործ է, նոյնպէս ենթակայ սխալների և թիւրիմացութեան: Ընթերցուածները §§ 1—20, 179—497 և 802—805 համախմբել է Գալուստ Տէր-Մկրտչեանը, իսկ §§ 21—178, 498—801 և 806—900 Ստեփան Կանայեանցը: Համախմբելու և բնագիրը կազմելու ժամանակ բոլոր կասկածելի տեղիք տուող ընթերցուածները նորից և նորից վերստուգուել են Զ-երով *):*

Ընթերցուածների համախմբումների վրայ հիմնուած մեր հրատարակութեան բնագիրը կազմել է Գ. Տէր-Մկրտչեանը, օգտուելով Ս. Կանայեանցի և Ստ. Մալխասեանցի խորհուրդներով, աչքի առաջ ունենալով նաև Կանայեանցի կազմած բնագիրը (§§ 498—801), այլ և իր՝ տպագրութեան համար պատրաստած Կորիւնի հիմնական Զ-րի ընթերցուածները: Մալխասեանցը բացի տպագրութեանը և սրբագրութեանը հսկելուց՝ շատ օգտակար է եղել նաև բնագրի կազմութեանը, իւրաքանչիւր մամուլի համար ընդարձակ և յաջող դիտողութիւններով, ցուցումներով և կասկածելի թուացող կէտերը մատնանշելով, որ կրկին վերստուգել ենք: Այսու ամենայնիւ բնագրի կազմութեան ամբողջ պատասխանատուութիւնը մնում է Գ. Տէր-Մկրտչեանի վրայ, որի վերջնական ցուցումները տպագրութեան մէջ գործադրուել են ճշտութեամբ:

**) Համախմբման ժամանակ զանց են առնուած մեծ մասամբ յ և ե—է տառերի տարբերութիւնները. օրինակ՝* բնագիր եթէ, ընթերցուած ԱԲ թե, *փոխանակ նշանակելու՝ Ա թե, Բ թէ, այսպէս նաև մեծ մասամբ նշանակել ենք՝ ԱԲ վերա, փոխանակ գրելու՝ Ա վերայ, Բ վերա և նմաններ:*

Բոլոր վկայութիւնները ժողովել է Ս. Կանայեանցը, Սուրբ Գրքինը իւր աշակերտ Գէորգեան ճեմարանի ուսանողներ՝ Իսրայէլ սարկաւագի և Սիմէոն Գրուզինեանի օգնութեամբ։ Բնագրի կազմութեան ժամանակ Գ. Տէր-Մկրտչեանը, աչքի առաջ ունենալով և նախկին բանասէրների աշխատանքներն այդ մասին (Հ. Բարսեղ Սարգսեան, Պաուլ դը Լագարդ, Մառ), վկայութիւնները վերստուգել է և տեղ-տեղ լրացրել, թէև այսու ամենայնիւ մնում են հարկաւ պակասներ։ Փաւստոսից և Կորիւնից առնուած ցուցմունքները նոյնպէս լրացրել է Գ. Տէր-Մկրտչեանը, յատկապէս Կորիւնինը, առնելով տպագրութեան համար իւր կազմած բնագրից։ Տպագրութեան վերջում վկայութեանց ցանկն ամփոփողն է Ս. Կանայեանցը։ Սկզբներում բաւականացանք միմիայն ուղղակի «կոչումները» նշանակելով, բայց յետոյ լաւ համարեցինք աւելացնել նաև «ակնարկները» Ս. Գրքից, առանց յաւակնութիւն ունենալու նիւթն սպառած լինելու, մանաւանդ որ մանաւորապէս Վարդապետութիւնը Ս. Գրքի ամփոփումն է սկզբից մինչև վերջը, որով և գլխովին տոգորուած Ս. Գրքով։

Դրսում եղած Զ-երի մասին մեր հաւաքած տեղեկութեանց մի մեծ մասը պարտական ենք Մեսրոպ վարդապետ Տէր-Մովսիսեանին, որ մեր տրամադրութեան տակ դրեց իւր տետրակները, որոնցից և քաղեցինք մեզ հարկաւորը, ինչպէս և յիշուած է վերևում։ Անուանց ցանկը տոմսակներով ժողովել է Ս. Կանայեանցը, դասաւորել ենք միասին, իսկ Գ. Տէր-Մկրտչեանը տեղ-տեղ լրացնելով տուել է վերջին ձևակերպութիւնը։ Մեր այս յառաջաբանի նիւթը և Զ-երի ուսումնասիրութիւնը բաղդատութեանց ընթացքում՝ մեր երկուսինն է, իսկ վերջնական ամփոփումը Տէր-Մկրտչեանինը։ Բովանդակութեան ցանկը Տէր-Մկրտչեանինն է, Ագաթանգեղոսի վերաբերեալ մատենագրութեան ցանկը Կանայեանցինը։ Իւրաքանչիւրս կատարել ենք այնչափ, որչափ ներել են մեր ոյժերն ու ժամանակը, աւելին և լաւագոյնը սպասելով ապագայ աշխատաւորներից։

Գ. Տէր-Մկրտչեան
Ստ. Կանայեանց

Մնում էր ինձ մի գլուխ նուիրել Ագաթ-ի տարբեր խմբագրութիւններին, թարգմանութիւններին, հեղինակին և գրութեան ժամանակին։ Մառի հրատարակութիւնը, արաբ «Ագաթանգեղոս», ռուս թարգմանութեամբ և յատուկ ուսումնասիրութեամբ, նոր լոյս է սփռում այս բոլոր խնդիրների վրայ։ Կարևոր էր նաև մեր այս հրատարակութեան մէջ երևան եկած նոր ուշագրաւ ընթերցուածները, տարական ձևով յատուկ անունները, բազմաթիւ սրբագրութիւններ և ուղղումներ, ի մի ամփոփել ընթերցողի դիւրութեան համար. բայց գործի շատ ուշանալը և մանաւանդ իմ առողջական վիճակը արգելում են ինձ այդ. թերևս ուրիշ պատեհ առթիւ հնարաւոր լինի այդ խնդիրներին վերադառնալ։

Գ. Տ.-Մ.

9 ապրիլի 1909.
Ս. Էջմիածին.

II

Դնում ենք այստեղ արդի հայերէն Ագաթանգեղոսում պահպանող հատուածը—սկիզբը, որ պահպանուած է յունարէնում։ Թարգմանութիւնը առնում ենք Հ. Գ. Զարբհանալեանից (Հայկական Հին Դպրութիւն, երրորդ տպ., Վենետիկ 1897, եր. 206—212)։ Արտաշիրի վէպը հասել է մեզ և պահլաւերէն, որի գերմաներէն թարգմանութիւնը, կատարուած Թ. Նէօլդեքէ'ից, կրում է հետեւեալ խորագիրը. Geschichte des **Artachsir i Pâpakân**, aus dem Pehlewi übersetzt, mit Erläuterungen und einer Einleitung versehen von Th. Nöldeke. Separat—Abdruck aus der Festschrift zum fünfzigjährigen Doctor-jubiläum des Herrn Professors Benfey. (Beitrage zur Kunde der Indogermanischen Sprachen, IV. Bd.). Göttingen, 1879.—*Կայ նոյն վէպի և հայ թարգմանութիւնը պահլաւերէնից—«Արտաշիր Բաբական* **Կարնամակ**. *պահլաւ բնագրէն թարգմանեց համեմատ ծանօթութեամբք գրեց Յ. Թիրեաքեան, Փարիզ 1907»։*

Ա. Ըղձիւք բղձացեալքն յօժարութեամբ ընդ ծով նաւարկութեան՝ ինքնակամ մտին ի ջուրցն վտանգ. զուարթամիտք ձեռն մխեն ի չինուած նաւուց, և անդրժէն ծովային անցուցանել կեանս. կայտս կամեցնեն, և թեւք ուղղեկաց՝ զալեացն խորտակեն զրռնութիւն. և ընդ որ կոյս կամք իցեն՝ զնաւն ուղղեն, զհաստատիչ զծղաւոր զառախտակն՝ իբրև զկամօղ բառ կամի սանձայարեալ: Որոց ոչ ինչ աւ արկանէ, ոչ կոհակացն ուժգնութիւն, և ոչ քարաժայռիցն ընդ առաջ ելք կասեցուցանեն. վասն զի ի վտանգս յաճախեալ զիննդաղական ընթացս՝ ի հպաւորն մահու զեղերել ցանկան, զի կարող լինիցին զկարեւորն անձանց մատակարարել։ Են որ ի սակս քաղաքացն ապրանաց ճարակի՝ ուղի հատանեն. և են որ ի դէտս զարդու զհնութեան արանց և կանանց մինչև ցհընդկայինն նաւարկեալ ծով, և զազնուագիծ ականց խնդութիւնս՝ բաղձացեալցն բերեալ մատուցանեն։ Յայսպիսիս գոգցես անդունդս խորոց և իմ միջամուխ լեալ ի տուրեաս Հայաստան աշխարհի, բուռն հարից ի գիր արձանացուցանել զեղեալսն, զգործեցեալս յաշխարհին Պարսից և ի Հայոց, և զմարտս պատերազմաց զոր եատն ընդ միմեանս։

Բ. Պարթևք՝ իբրև դէպք ի բարձր յաջողէին նոցա, զթագաւորութիւն Պարսից, զՀայոց և զՀնդկաց՝ որ սահմանակիցք են արևելեան Պարսից, նա և զխառնակեալ զազգն Մասքթաց՝ յիւրեանս կորզեալ ժառանգէին, այսպիսի իմն կարգաւ. երիցագոյնն ի Պարթևաց տոհմէ, որ առա զարշակունի ընկալեան անուն, հասակաւ բարգաւաճ և արութեամբ շքեղ, գեր ի վերոյ քան զայլս երևեալ, նա կալաւ զիշխանութիւն արքայութեանն Պարսից։ Եւ որ երկրորդն էր զկնի նորա՝ զՀայաստանեայց առնոյր յինքն զթագաւորութիւն. իսկ որ երրորդն էր՝ զՀնդկացն կալաւ զտէրութիւն, զհպաւորն սահմանաց Պարսից։ Իսկ չորրորդն ի նոցանէ՝ զՄասքթացն ընկալաւ զիշխանութիւն թագաւորութեանն։ Այս կարգ էր տոհմին Պարթևաց, և այնիմ զբազում ժամանակս յերկարեցան յաջողութեամբ։

Գ. Անտի սկիզբն արարից՝ ուստի գիւրոյ գլորմանն ծագ եցոյց Պարթեւն։ Արտաւան որդի Վաղարշայ ի Պարթեւական ծննդոց, քաջագէտն գոլով գիտութեամբ ներհուն, զընթացս և զհոլովմունս աստեղացն համարեալ և իրացն հանդերձելոց կանխագէտ, իբրև յառաջագոյն էր ընդ կնոջն, ամբառնայր զաչսն յաստեղս ի վեր և խորհրդոց լեալ հասու, ասէ առ թագուհին. Տեսի զընթացս աստեղ. և այս թուի ինձ նշանակ, զի եթէ ոք վտարանջեալ ի տեառնէ իւրմէ՝ ելցէ ընդդէմ նորա մարտի պատերազմաւ, յաջողեսցի նմա առնել ի գլուխ զյաղթութիւնն և նկուն առնել զտէր իւր։ Զայս ասացեալ՝ ի քուն լինէր։ Եւ որպէս գիտող օրէնք են, մի ի նաժշտաց թագուհւոյն ի նմին սենեկի առագաստին ունէր իւր զադար անկողնոյ առ ի պէտս կարեաց հարկի սպասարկութեան առ ի նմանէ հրամայելոցն։ Ծուսար էր սա ուրումն յաւագ ծառայից, և ընտանի մերձաւոր ումեմն ի գլխաւոր իշխանաց, որոյ անուն Արտաշիր, ի գաւառէն Ստահրեստանեայց, որոյ ի ցանկութիւն տարփանաց ըմբռնեալ իսկ էր։ Վասն որոյ ի լսել անդ զբանս թագաւորին, եւ ի սենեկէ անտի զանխուլ յարքայէն և ի տիկնոջէն, ընթացաւ առ Արտաշիր որդի Սասանայ, յորմէ Սասանականքն՝ որ ի նմանէ՝ և ի թագաւորացն Պարսից ընկալան զծագումն։

Դ. Մտեալ սորա ի խորանն՝ քանզի և ոչ ոք ի սպասաւորաց կարէր արգելուլ զնա, գիտելով զառ միմեանս սիրելութիւնն, այսպէս խօսէր ընդ նմա. Սիրեցեալդ իմ Արտաշիր, ի բաց արա զքուն յարտեւանաց քոց և բուռն հարցես զխորհրդոցն զոր խորհեցար երբեմն. զօրացիր և քաջ լեր ի վերայ հասեալ զուշակութեան արքային. քանզի ժամ է արդ գեղեցիկ զինուորութեան, արդ ընդ իմաստուն խորհրդակցութեան, արդ դէպ ժամանակ ի ճակատ զումարելոյ զբազմութիւն զնդիցն. վասնզի քննեաց թագաւորն զընթացս աստեղաց և ասէ. Եթէ ոք ի ծառայից ընդդէմ դարձցի տեառն իւրում, յաղթեսցէ. և արդ երթ, ի խորհուրդ ժողովեա և կարկառեսցես առ իս զաջ քոյ, և հաստատեսցես երդմամբ զբանս իմ. և եթէ յաջողեսցի քեզ բերել ի ձեռս զարքայութիւն Պարսից, և զիս մի որոշեսցես յանկողնոյդ. զի զդոյն հանապազ ասէիր, յորմէ հետէ եղև ի սրտի քում խորհուրդդ այդ և ինձ պատմեցաւ։ Զայսոսիկ Արտադուխտ։

Իսկ Արտաշիր շնորհս կալաւ զնմանէ. և աջովն ի վեր յերկինս բարձրացուցեալ զձեռս կնոջն, ասէ. Անհաւատչիկ տեսցեն յանդիման զիցն զօրութիւնք, արև և հուր, օդ և հող, զի յայսմ և ի սոյն աւուր խորհուրդ արարեալ ընդ աւագաց Պարսից, և նշկահեալ զարքայն, վաղվաղակի ի պատիւ տիկնութեան ամբարձից զքեզ։

Ե. Եւ զայս լուեալ Արտադուխտայ ասէ. Արդ ես ձեպիմ փութամ ի խորան թագաւորին, զի պարտ է ինձ այսօր զանցելոց աւուրց առնել ի գլուխ զսպասաւորութիւն. զի թէ և յաջողեսցի մեզ հնարագէտ ճարտարութեամբ բերել ի ձեռս զպատուութիւն, բայց հարկ ի վերայ կայ սպաս առնել ի պէտս արքունի։ Եւ զայս ասացեալ երթայր ի խորան արքային, և զաղտ ի մահիճսն ընկողմանէր։ Իսկ Արտաշիր յարուցեալ ժողովեաց զմեծամեծս ի Պարսից և յՍտահրեստանեայց, ընդ որս և զառաջինն ի խորհուրդ մտեալ էր. եկաց ի մէջ նոցա և ասէ. Ո՞ քաջքդ

Պարսիկք և Ասորեստանեայք, զգաղթութիւն Պարթևաց ի վաղ ժամանակաց գիտեմք, և թէ զիարդ զայլոցն վատաւէս յափշտակէին՝ ճանաչեմք. զործին յանիրաւել իւրեանց, ոչ դադարեն տարապարտ ապանանել. զարշին ի Պարսից և յԱսորեստանեայց՝ Պարթևքդ եկամուտք ի մեր աշխարհ՝ յերկրէ քուրբարտաց։ Եւ արդ զի՞նչ ունիք ասել. եթէ արդարև սուտ իցեն բանք իմ, կացցէ մնասցէ նա որ թագաւորէն անիրաւութեամբ. ապա եթէ խօսեցայ ճշմարտութեամբ, զինու զարդու վառեսցուք. զի լաւ է մեզ մեռանել, քան եթէ ծառայել թագաւորի անիրաւի։ Զայսոսիկ Արտաշիր։

Զ. Իսկ իշխանքն Պարսից զասացեալսն խնդամիտ ընդունէին։ Քանզի ցանկային թօթափել զլուծ ուժութեանն Պարթևաց, և յիւրեանց ի բնիկ ազգատոհմէն Պարսից ունել զոք թագաւոր. որոյ վասն ասեն առ Արտաշիր. Դու լիջիր առաջնորդ ասացուածոց և արդեանց գործոց ընտրեալ առ ի մէնջ. որոց զիմաստսն խորհրդոց քոց առեալ է զփորձ, և գիտեմք զհրամանատարութիւն քոյ առաքինի ողջութեամբ ի վեր եղեալ. և արդ զոր կամիս արա, և առաջնորդ զքեզ ընծայեցո. ասացիկ մեք պատրաստ եմք հնազանդել զկնի բանից քոց, առնել որ ինչ միանգամ յօժար երկարանչիր կողմանց իցէ։ Ապա ի ծագել առաւօտուն ի մարտ պատրաստեալ Պարսից, հանդերձ Արտաշիրաւ առաջնորդաւ իւրեանց, զենազէն արձակեցին նախ առ արքայ Արտաւան զՋիկ և զԿարէն, զառաջնորդս զինւոր նահապետութեանց և զզօրավարս զօրաց։ Երթեալ սոքա յանդիման եղեն մեծի արքային. և այսպէս խօսել սկսան ընդ նմա և ասեն. «Հրեշտակութեամբ եկեալ հասեալ եմք յաշխարհէն Պարսից. եթէ հանդարտեսցեն միտք քո ի լուր պատգամացն Պարսից, խօսեսցուք և մեք զբանս հրեշտակութեան մերոյ աներկիւղ և անվտանգ. քանզի և այս հրամանք օրինաց են՝ կարգեալ յառաջնոց անտի, որ ազատ կացուցին զդեսպանս յամենայն վնասու. և արդ եթէ տացես հրաման, արքայ, խօսեսցուք»։ Եւ թագաւորն Արտաւան հրամայեաց նոցա ասել զոր կամէին։

Է. Յայնժամ խօսել սկսան և ասեն. «Փոյթ պնդութեան է արքայ առ մեզ Պարսիկս՝ ծառայից հպատակ կալ արքայի, իբրու զոլով նորուն ամենայնի տէր. և թագաւորին՝ հաւատարութեամբ և արդարութեամբ լինել իրացն խնամատար, և հեռի ի խժդժացոյն բարուց կառավարել. անհարկու առ թշնամիսն երևել և մարդասէր առ հպատակս։ Քանզի զիարդ իցէ նմա զանիրաւս պատուհասել, եթէ ինքն ինքեամբ յանիրաւութիւնս հասեալ իցէ. որպէս զեղեռնագործս ընդ ասնջանօք արկանել, եթէ ինքն ի չարիս վնասակարս իցէ յօժարեալ։ Արդ մեք ի վերայ հասեալ ծանր-ծանր վնասուց քոյոցդ յանցանաց, ի բաց որոշեցաք զմեզ ի բումէ իշխանութենէդ. ոչ ի հպատակութենէն տաղտկացեալք, այլ յապիրատ թագաւորէն խուսափեալք. ոչ զրկանաւորութենէ բուռն հարեալք, այլ անագորոյն մասց բանաւորի տանել չկարացեալքս»։ Զայս խօսեցան Պարսիկք ընդ արքային։

Իսկ թագաւորն Արտաւան դաչս ի խոնարհ ունելով՝ զմեծ ժամս զյատակս տանն նշմարէր, իբրաղէտ, կանխագէտ կործանման թագաւորութեան իւրոյ։ Հայեցեալ ապա առ պատգամաւորսն ասէ. Ես ինքն եմ

պատճառք չարեաց, զի զոմանս ի ձէնջ իշխանութեամբ և աւագութեամբ մեծարեցի, զայլս ընչիւք ճոխացուցի, և զյոլովս արքունի պարգեօք ազատակաց և կալուածոց տեարս կացուցի։ Հապա դուք փութայջիք ի կատարումն խորհրդոց ձերոց, և զիս ինքն տեսանիջիք ի ձերդ խորհուրդ պատշաճեալ. տաց ձեզ գիտել չլինել ընդդիմակաց թագաւորի. իսկ դուք որ առաքեալքդ էք ի բաց գնացէք. և մի ևս յաւելուցուք այսպիսեաց բանից լինել պատգամաւորք, գուցէ արդեօք ի ձէնջ սկսայց զվրէժ չարեաց յիս անիրաւելոց։

Ը. Զայսոսիկ իբրև լուան Չիկ և Կարէն՝ չոգան յառեան խորհրդոյ Պարսից, և պատմեցին զամենայն Արտաշրի և աւագանւոյն Պարսից. և յաւելին ի կարգի բանիցն՝ զյանդուգն սրտմտութիւն յիմարութեան թագաւորին, որ ոչ ևս այնուհետև սպասեալ մնայր պատգամաց, այլ զխորհուրդս իւր զինեալ էր ընդդէմ իշխանացն։ Իսկ Արտաշիր յղեալ առ Արտաւազդ՝ ի բաց կոչեաց զնա. և արգել փակեաց զնա ազխիւքն հանդերձ յամուր գղեկի. և ինքն միաբանութեամբ ընդ Պարսից և ընդ Ասորեստանեայց վառեալ կազմէր ընդդէմ Արտաւանայ արքայի մեծի։ Եւ ի վերայ հասեալ Արտաւանայ իրացն, եթէ պատրաստին ի մարտ ընդդէմ իւր, պատրաստէր և ինքն միաբանութեամբ Պարթևաց, ունելով և ի Պարսից ոչ սակաւս համակամս և հաւանս։ Եւ յառաջնում յարձակման անդ՝ յորում հարան ընդ միմեանս, բազումք յերկաքանչիւր կողմանց թաւալգլոր անկանէին ի Պարսից և ի Պարթևաց. այլ զօրանայր կողմն Արտաշրի՝ ի կրանել թողուլ և այլոց ևս բազմաց զԱրտաւան, և գալ լինել յինքն յԱրտաշիր։ Ապա իբրև յերկրորդում նուագի անդ հարան ընդ միմեանս, բազումք անկանէին ի Պարթևաց, և ինքն Արտաւան ճողոպրէր ի փախուստ. բայց ապա դարձան միւսանգամ ի տեղի մարտին։ Արդ իբրև զամիսս երկոտասան ճակատեալ կային ընդդէմ միմեանց, երբեմն ի մարտ մատուցեալք և երբեմն դադարեալք, ապա միւսանգամ բուռն հարեալ զմարտն, իբրև այն ինչ առ միմեանս մերձեցեալ կամէին յիրեարս խառնել, ձայնեաց առ արքայ Արտաւան և ասէ.....

Թ. Թագաւորեաց ի վերայ մնացելոցն Պարթևաց և Պարսից և Ասորեստանեայց. զամենայն ինչ բարեկարգութեամբ ուղղեալ, սիրող երևեալ արդարութեան և հաւասարադատ իշխանութեան. քանզի զուն գործէր արժանի երևել գովութեան, որ կորզեաց յանձն զարքայութիւնն Պարսից։

Այս ամենայն անցք որ գործեցան լու եղեն յականջս Խոսրովու Արշակունւոյ, թագաւորին Հայոց մեծաց, եթէ որդին Սասանայ Արտաշիր զօրացեալ բռնացաւ ի վերայ թագաւորութեան Պարսից, և կորոյս զեղբայր նորա զԱրտաւան։ Յաւելին գուժկանքն և ասեն թէ և Պարթևք հաճեալ հաւանեալ են յոյժ ընդ թագաւորութիւն Արտաշրի, քան ընդ համազգւոյն նորա և արեան հարազատին. և զի վաղվաղակի յղեն խոստեցին......

III

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ա.—ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Կ. Պոլիս, 1709. «Գիրք վիպասանութեան՝ որ կոչի համանուամբ Ագաթանգեղոս...»։ Դաւանութիւն և Դաշանց թուղթ։

2. Կ. Պոլիս 1822 (1824?),8°. «Ագաթանգեղոս. յորում պարունակի պատմութիւն Տրդատայ...»։ Դաւանութիւն և Դաշանց թուղթ։

3. Վենետիկ 1835, 12°. «Ագաթանգեղոս, «Պատմութիւն Հայոց»։

4. Վենետիկ 1862, 12°. «Ագաթանգեղայ Պատմութիւն»։

5. Տփղիս 1883, 8°. նախընթացի արտատպութիւն։

Այս հինգ հրատարակութեանց մասին ընդարձակ խօսուած է մեր յառաջաբանում։

Բ.—ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Յովհաննէս Ստիլտինգ, որ առաջին անգամ թարգմանեց լատիներէն Մետափրաստէսի յունարէն բնագիրը, Πρόλογος Ἀγαθαγγέλου, ἐν οἷς καὶ τὸ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, Ֆլորենտիոյ Լաւրենտեան մատենադարանի (թիւ VII, 25) ձեռագրից և հրատարակեց ընդարձակ ներածութեամբ և քննութեամբ և ծանօթութիւններով (Acta Sanctorum, Septembris 30. Tomus VIII. Antverpiae, 1762, pp. 295—319, և 320—413)։

2. Մխիթարեանք Վենետիկի թարգմանեցին իտալերէն յառաջաբանով և ինչ ինչ ծանօթութիւններով. Storia di Agatangelo, Versione italiana, illustrata dai monaci armeni Mechitaristi, riveduta quanto allo stile da N. Tommaseo. Venezia, Tipografia armena di S. Lazzaro, 1843.

3. Վիկտոր Լանգլուան հրատարակեց ֆրանսերէն թարգմանութիւն, ներածութեամբ և ծանօթութիւններով, յոյն բնագրով և Ստիլտինգի լատիներէն թարգմանութեամբ, որ պակասում են սակայն կրօնական մասերը։ Victor Langlois, Agathange, Histoire du règne de Tiridate et de la prédication de Saint Grégoire l'Illuminateur, avec

suppression des passages purement religieux, sur le texte arménien, accompagné de la version grecque. Collection des Historiens Anciens et Modernes de l'Arménie, Tome I, pp 99—194, Paris 1867. in 8։

4. Պաուլ դը Լագարդ. Ստիլտինգի հրատարակած սխալաշատ յոյն բնագիրը և Migne-*ի* Patrologie CXV, 943 *շշ. միասին հրատարակեց* Paul de Lagarde, *ի հանդէսի* Göttingische Gelehrte Anzeiger, XXXV. 1887, *հետևեալ բաժանմունքներով 1.* Agathangelus, *2.* Die Akten Gregors von Armenien, *3. Բացատրութիւնք Ագաթանգեղոսի և յաւելուածներ* (Paul-Wissowa, Realencyklopädie, *տ. բառս Ագաթանգ.*)։ *Այս գրքի մասին մի քննութիւն գրեց* E. Nestle, *ի թերթին* Theologische Literaturzeitung. herausg. von Ad. Harnack, Leipzig 1888 (XIII), № 14, s. 355—357։ *Տէզա իտալացի հայագէտը, որ Ստիլտինգի հրատարակած յունարէն բնագրի վրիպակներն ուղղեց, համեմատելով բնագրի ձեռագրի հետ* (E. Teza—*Հմմտ. Գ. Զարբ. Պատմ. Հայ. Դպր. 1886, էջ 203. ծան, 1. 1897, էջ 223, ծան. 1*), *ձեռագրի տարբերութեանց մի նոր էջ հրատարակեց ի* Instituto di Scienze, Lettere, Padua, 1890. *(Մատենական Թարգմ. Բազմավէպ 1890, էջ 376—384)*։

5. Ի. Բիդէս. Բելգիոյ արքայական ճեմարանի հանդէսի մէջ Académie royale de Belgique de la classe des lettres et des sciences morales et politiques et la classe de beaux—arts. 1900, № 7, pp. 608. *և այլն։* I. Bides *անունով գիտնականը համառօտ բայց կարևոր տեղեկութիւններ հաղորդեց յունարէն լեզուով գրուած մագաղաթեայ մի կրկնագրի մասին. (Արարատ ամսագիր 1900. դեկտեմբ. էջ 621—622, ուր երկու հատուած յունարէն բնագրից արտատպուած է)*։

6. Նիկողայոս Մառ. Արաբերէն բնագիրը, Սինայի մատենադարանի № 460. ռուսերէն թարգմանութեամբ և հմտալից ծանօթութիւններով և արաբերէն երեք լուսատիպով հրատարակեց Ռուսաց Կայսերական Հնախօսական Ընկերութեան կարգադրութեամբ ի Записки восточн. отдѣл. Имп. Русск. Археолог. общ. томъ XVI, *էջ 63—211, այս վերնագրով.* Н. Марръ, Крещеніе Армянъ, Грузинъ, Абхазовъ и Алановъ святымъ Григоріемъ. (Арабская версія). С.-Петербургъ 1905, *որ առանձին գրքով ևս լոյս տեսաւ*։

7. Կ. Ֆ. Նոյման (C. F. Neumann) *հայերէնագէտը Ագաթանգեղոսի մի հատուած հրատարակեց ի թերթին* Journal Asiatique, Paris, 1829.

8. Մարգարիս Սամուէլեան, Վիեննայի Մխիթարեան հայրերից, հրատարակեց Ագաթանգեղոսի մասամբ բառական և մասամբ քաղուածոյ գերմաներէն թարգմանութիւն յառաջաբանով և ծանօթութիւններով. Bekehrung Armeniens durch den heiligen Gregor Illuminator, Wien 1844, XIX, 200 s. 8°.)։

Գ.—ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Բացի վերոյիշեալ թարգմանութեանց մէջ եղածներից)։

9. Միքայէլ վ. Չամչեան, Պատմութիւն Հայոց, Վենետիկ հատ. Ա. 1784. էջ 359—420. 613—679։

10. Սուքիաս Սոմալ. Mons. Placido Sukias Somal, Quadro della storia litteraria di Armenia, Venezia, 1829, p. 11.

11. Կ. Ֆ. Նոյման. C. F. Neuman, Versuch einer Geschichte der Armenischen Litteratur, Leipzig, 1836, s. 18 *և այլն։*

12. Գաթրճեան Հ. Յովսէփ. Տիեզերական Պատմ. Վիեննա, հատ. Բ. 1852, էջ 459—464 և 476—480։ Հանդէս Ամսօրեայ, 1889, թիւ 2, էջ 24—25։

13. Պաուլ դը Լագարդ. Paul de Lagarde, Gesammelte Abhandlungen. Leipzig, 1866, *մանաւանդ էջ 92, 178, 179, 294 և այլն։*

14. Ալֆրէդ Գուտշմիդ. Alfred von Gutschmid, Agathangelos, *ի* Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. Band XXXI (1877) s. 1—60. *որ լոյս տեսաւ և առանձին հրատարակութեամբ* Leipzig 1877, Druck von G. Kreysing։ *Տես և հեղինակի* Kleine Schriften, Dritter Band, XIII, *էջ. 339—420,* Leipzig 1892, in 8։ *Այս գրութեան մի մասի թարգմանութիւնը հրատարակուեց Բազմավէպում 1878, էջ 297 և այլն, 1879, էջ 10 և այլն, և 237. «Թարգմանութիւնը տեղ տեղ բաւական մթին և անյաջող է»։ Թարգմանիչը, Հ. Ներսէս Ջնայեան, իր կողմից մի համառօտ տեսութիւն եւ հրատարակել է նոյն թերթում 1878, էջ 229—232։*

15. Կարապետ Թումայեան. G. Thoumaïan, Agathangelos et la doctrine de l'Eglise arménienne au V-e siècle, Lausanne, imprimerie Georges Bridel, 1879, 8°.

16. Ռիսէլ. Rissel, V. Ein Brief Georgs, Bischofs der Araber, an den Presbyter Iesus, aus dem Syrischen übersetzt u. erläutert. Mit einer Einleitung über sein Leben u. seine Schriften. Erweiterter Separatabdruck aus den „Theol. u. Krit". Gotha 1883 (II. 278—371)։

17. Ֆելիքս Նև. F. Nève, L' Arménie chrétienne et sa Litterature, Louvaine, 1886.

18. Նորայր Ն. Բիւզանդացի. Կորիւն վարդապետ և նորին թարգմանութիւնք. գիրք Մակաբայեցւոց, Ագաթանգեղոս և Փաւստոս Բիւզանդ. հանդերձ գիտողութեամբք, տեղեկութեամբք և լուսաբանութեամբք. էջ 36—39, , 174—289, 289—316, 316—319, 478—479 և 482—483. Տփղիս, 1900։

19. Տաշեան Հ. Յակովբոս. Ագաթանգեղոս առ Գէորգայ արաբ եպիսկոպոսին և Ուսումնասիրութիւն Ագաթանգեղայ գրոց. Վիեննա, 1891։ Այս գրուածքից քաղեցինք Ագաթանգեղոսի ուսումնասիրութեան աղբիւրների մեծ մասը։

20. Սարգիսեան Բարսեղ վ. Ագաթանգեղոս և իւր բազմադարեան գաղտնիքը. քննադատութիւն, Վենետիկ, 1890. 8°։ Գրուածքիս ներածութիւնը և Ագաթանգեղոսի ու Կորիւնի բանաքաղութեան խնդիրը տես

և Բազմավէպ 1889, թիւ 1. էջ 6—13, թիւ 7, էջ 193—199. և թիւ 8, էջ 225—232։ (Վերջին խնդրի մասին հմմտ. Տաշեան, Ագաթ. առ Գէորգայ..., էջ 72—79)։

21. Տէր-Մկրտչեան Գալուստ (Միաբան). Ագաթանգեղոսի աղբիւրներից. Յիշատակ դաւանողաց Գուրիա և Շմոնի վկայից որ վկայեցին յՈւռհա։ Վաղարշապատ 1896։ Արտատպուած Արարատ ամսագրից 1896, օգոստոս, էջ 385—392, սեպտեմբեր, էջ 425—440։ Այս մասին տես պրոֆ. Ն. Մառի ռուսերէն քննադատականը Византійскій Временникъ, 1897, № 3. (Սրա հայերէն թարգմանութիւնը Հանդէս Ամսօրեայ 1898, էջ 267—271։ Տես և էջ 121)։

22. Զարբհանալեան Հ. Գարեգին. Հայկական հին դպրութեան պատմութիւն, Վենետիկ Բ. տպ. 1886, էջ 181—213, Գ. տպ. 1897, էջ 202—233։

23. Կարրիէր. Carrière, Les huit sanctuaires de l'Arménie payenne d'après Agathange et Moïse de Khoren. Paris, 1899։

24. Սիմոն Վեբէր. Die Katholische Kirche in Armenien. Ihre Begründung u. Entwickelung vor der Trennung. Ein Beitrag zur Christlichen Kirchen-u. kulturgeschichte von Simon Weber, Doktor der Theologie, A. O. Professor der Apologetik zu Freiburg in Br. էջ 132 շշ. և 490. Freiburg in Breisgau, 1903.

25. Նիկողայոս Ադոնց. Н. Адонцъ, Тексты и разысканія по Армяно-Грузинской филологіи, кн. XI. Арменія въ эпоху Юстиніана, политическое состояніе на основѣ нахарарскаго строя, էջ 46—48, 291—295. 326—329, 338—345 և այլն։ С.-Петербургъ, 1908։

26. Գաբրիէլ Վ. Նահապետեան. Ուղղագրութիւնք ազգային մատենագրաց. Վենետիկ 1909։ Արտատպուած Բազմավէպից։ Ագաթանգեղոսի մասը Բազմավէպ 1907, էջ 103—106 և 147—149։

27. Լրագրեր են (քաղուած Հ. Ա. Ղազիկեանի «Հայկական Նոր Մատենագիտութիւն և Հանրագիտարան» գրքից, էջ 17. Վենետիկ 1909)։ Արշալոյս Արարատեան 1851 թ. 397, 403—408։—Ճռաքաղ 1859, էջ 310։—Եւրոպա 1848, թ. 9։—Հանդէս Ամսօրեայ 1889, էջ 24. «Հատուկտորք ի գրուածոց Հ. Գաթրըճեանի».—1896, էջ 254, 383, «Ագաթանգեղոսի և Եղիշէի աղբիւրները»։—Հանդէս Ամսօրեայ 1898, էջ 316, առաջին սեան ծանօթութիւնը։ Տես եւ «Նկատողութիւններ Ագաթանգեղոսի և Փաւստոսի մասին» (Յակոբ Թոփչեան). Արարատ 1901, էջ 516։—Լուսաբեր, պրակ Ա. «Պատմական նկատողութիւններ Ագաթանգեղոսի մասին»—Տես Տաշեանի Ցուցակը (ցանկին մէջ), և Հայապատումի Ա. մասը։ Լումայ 1903, թ. 5, էջ 76, «Պրոֆ. Ն. Մառի վերջին գիտական ուղեւորութեան արդիւնքը»։ Նոյն գործի մասին Բազմավէպ 1903, թ. 10։—Ագաթանգեղեայ «հանգստապատական» բառի մասին, Բազմավէպ 1897, էջ 271։ Տես և Մշակ 1896, թ. 27 «քառանդակ» բառի մասին. նոյն առթիւ տես և Արարատ (Ալիշանի) էջ 204, են են։

IV

ՀԱՄԱՌՕՏ ՑՈՒՑԱԿ

բնագրում՝ եւ մեր յառաջաբանում՝ գործածուած տառանիշների։
(Ցոյց տրուած էջերը մեր Յառաջաբանին են)։

a = Ճառընտիր Գէորգ. ցուց. № 130, ԺԲ դարու գրչութիւն. էջ խդ, լե, լէ)։

β = Ճառընտիր հիմնական մատենադարանի Էջմիածնի № 1753, գրուած 1220 թուին. էջ խգ—խդ։

a = Ագաթ. № 1655 հիմն. մատ., գրուած 1293 թուին. էջ լէ—լթ։

b = Ագաթ. № 1656 հիմն. մատ., գրուած 1261 թուին. էջ իթ—լգ։

c = Ագաթ. № 1658 հիմն. մատ., ընդօրինակութիւն *a* Ձ-ի, ԺԷ դարից. էջ լը—խա։

c^1 = Նախընթացի (*c*-ի) նորագոյն մասերը ուրիշ ձեռքից. էջ լը, խա։

d = Ագաթ. № 1659 հիմն. մատ., ԺԶ դարու գրչութիւն. էջ խա—խբ։

d^1 = Ագաթ. № 314 Տաշեան ցուցակի. հաւանօրէն ընդօրինակուած նախընթացից (*d*-ից) 1594 թուին. էջ խբ—խգ։

E = Մագաղաթեայ երկաթագիր պահպանակ, հաւանօրէն ԺԱ դարից, Ագաթ-ի հատուածներով. էջ յե—յգ։

g = Ճառընտիր № 943 հիմն. մատ., գրուած 1201 թուին. էջ խե—խզ։

g^1 = Նախընթացի (*g*-ի) մի քանի մասերը ուրիշ տարբերութիւններով. էջ խզ։

h = Ճառընտիր № 940 հիմն. մատեն., «Հրաշափառ տօնական» անունով, գրուած 1456 թուին. էջ խզ։

k = Ագաթ-ի առաջին տպագրութիւնը 1710 թուին Կ. Պոլսում. էջ ե—ը։ Հմմտ. նաեւ v^4 տառանիշը։

l = Ճառընտիր № 671 Գէորգ. ցուց., հաւանօրէն ԺԷ դարու գրչութիւն. էջ խգ—խէ, ծը։

n = Ճառընտիր № 672 Գէորգ. ցուց. հաւանօրէն ԺԷ դարու գրչութիւն. էջ խէ, ծը։

o = Ագաթ-ի երկրորդ տպագրութիւնը, կատարուած Օրթագիւղում 1822 (կամ 1824) թուին. էջ ը, ժ։

p = Ագաթ. երկաթագիր № 56 Տաշեան ցուցակի. նորագոյն գրչութիւն, ոչ ուշ Ժ դարից. էջ ծը, յե։

R = Ագաթ. Փարիզի մատեն. № 112 Մակլէրի ցուցակի, գրուած 1254 թուին. էջ ը—ժ, յը։

s = Ճառընտիր № 945 հիմն. մատեն., գրուած 1442 թուին. էջ խէ—խը։

t = Ագաթ-ի հինգերորդ տպագրութիւն 1883-ին Թիֆլիսում. էջ ծա։

v = Ագաթ-ի Վենետիկեան տպագրից (1835 թ.) առնուած այն ընթերցուածները, որոնց Ձ-երը յատկապէս չեն նշանակուած այդ հրատարակութեան մէջ. էջ ը—ծա։

v ա = Ագաթ-ի երրորդ տպագրութիւն, Վենետիկ 1835 թուին. էջ յէ եւ ը—ծա։

v բ = Ագաթ-ի չորրորդ տպագրութիւն, Վենետիկ 1862 թուին. էջ ծա, յէ։

v^1 = Փարիզի Ձ-ի (*R*) այն ընթերցուածները, որոնք մեզ յայտնի են Վենետիկեան (1835) տպագրից. էջ ը—ժ, յզ։

v^2 = Վենետ. տպագրից (1835) առնուած այն ընթերցուածները, որոնք բերում են 1850-ին Դերջանում գրուած մի Ձ-ից. էջ ժ։ Այս Ձ-ի մասին տե՛ս եւ ներքեւում հայ տառանիշների մէջ ճ ձեռագիրը։

v^3 = Վենետ. տպագրից (1835) առնուած այն ընթերցուածները, որոնք բերում են Անիի Խաչափում գրուած մի անթուական Ձ-ից. էջ ժ։

v^4 = Վենետ. տպագրից (1835) առնուած այն ընթերցուածները, որոնք բերում են Կ. Պոլսի տպագրից (1710)։ Ան-

վերջապէս Պօլսի այս տպագրից առնուած ընթերցուածները նշանակուած են Է տառով (տե՛ս վերեւում). էջ մ:

v^5 = Վենետ. տպագրից (1835) առնուած այն ընթերցուածները, որոնք քաղուած են 1697-ին գրուած մի Ձ-րից. էջ մ, լզ, լէ:

v^6 = Վենետ. տպագրից (1835) առնուած այն ընթերցուածները, որոնք քաղուած են Լեհաստանում գրուած մի Ձ-րից. էջ մ, լե, լէ:

v^7 = Վենետ. տպագրից (1835) առնուած յայն Աշտր-ի ընթերցուածները. էջ մ եւ լզ: Ուղղակի յայն բնագրից առնուած համեմատութիւնները նշանակուած են՝ *Ցայտ*:

w = Ճառընտիր № 938 նիւթ. մաս., գրուած 1402 թուին. էջ խբ—ծ, ծբ—ծգ:

w^2 = Ճառընտիր № 909 նիւթ. մաս., գրուած 1478 թուին. էջ ծ, ծբ, ծգ:

w^3 = Ճառընտիր № 127 Գէորգ. ցուցակի, գրուած 1453 թուից առաջ. էջ ծ—ծա, ծբ—ծգ:

w^4 = Ճառընտիր № 937 նիւթ. մաս., ԺԷ դարու գրչութիւն. էջ ծա, ծբ, ծգ:

x = Եփրատեան մայր Ձ-իր, գրուած 1569 թուից առաջ, որից քաղուած են Աշտր-ի առաջին խմբի բոլոր ձեռագրերը. էջ խա-խբ, լզ—լէ:

x^2 = Նախընթացից (*x*-ից) ծագած Եփրատեան Ձ-իր, գրուած 1668 թուից առաջ. էջ խզ:

z = Ճառընտիր № 1754 նիւթ. մաս., ԺԷ դարու գրչութիւն. էջ ծա:

Ա = Աշտր. № 1617 նիւթ. մաս., գրուած 1569 թուին. էջ ձզ—ձդ, ի, խա—խբ:

Բ = Աշտր. № 611 Գէորգ ցուց., գրուած 1672 թուին. էջ ձդ, խա—խբ:

Գ = Աշտր № 1668 նիւթ. մաս., գրուած 1668-1676 թուերի միջեւ. էջ ձզ—ձէ, խա—խբ:

Դ = Աշտր № 1661 նիւթ. մաս., գրուած 1676-1678 թուին. էջ ձէ—ձզ, խա—խբ:

Ե = Աշտր. № 613 Գէորգ ցուց., գրուած 1692 թուին. էջ ձզ—ձէ, խա—խբ:

Զ = Աշտր. № 1660 նիւթ. մաս., գրուած 1705 թուին. էջ ձէ, խա—խբ:

Է = Աշտր. № 612 Գէորգ. ցուց., գրուած 1714 թուին. էջ ձէ—ձը, խա—խբ:

Ը = Աշտր. № 614 Գէորգ. ցուցակի, համանման ԺԸ դարու գրչութիւն. էջ ձը—խբ:

Թ = Աշտր. Ինքնաձեռագիր Աղէքսանդր Կարգիզեցու, գրուած 1690 թ., էջ խգ:

Ժ = Աշտր. № 1167 Լազար. ճեմարանի, գրուած 1699 թուին. էջ խգ:

Ի = Աշտր. № 126 Սանասարեանի, Եզնկանցի մաս. ԺԷ դարու գրչութիւն. էջ խգ:

Լ = Աշտր. Միհրդատ Թամամշեանի. էջ խգ:

Խ = Աշտր. № 310 Երուսաղեմի մաս., գրուած 1631 թուից առաջ. էջ խդ—խե:

Ծ = Աշտր. № 230 Երուսաղէմի մաս., գրուած 1679 թուին. էջ խե:

Կ = Աշտր. № 314 Երուսաղ. մասին., անթուական. էջ խե:

Հ = Աշտր. Կարապետ Եզեանցի. գրուած 1668 թուին, էջ խե—խզ:

Ձ = Աշտր. Փիրղալէմեանից յիշուած. գրուած 1402 թուին. էջ խէ:

Ղ = Աշտր. Փիրղալէմեանից յիշուած, գրուած 1457 թուին. էջ խէ:

Ճ = Աշտր. Վենետիկի Մխիթարեանների մասին., գրուած 1759 թուին. էջ խը: Հմմտ. նաեւ v^2:

Մ = Աշտր. № 212 «Բարձրահայեաց ս. Աստուածածնի վանաց Արղնայ». էջ խը:

Յ, Ն = Աշտր. Գալուստ Տէրմաղաքեանի. էջ խը:

Շ = Աշտր. սուրբ. Յ. Թիրեաքեանի. էջ խը—խթ:

Բացի այս վարպետ տառանիշներից եւ Ս. Գրքի վկայութեանց համառօտագրութիւններից՝ յաճախ գործ են ածուած նաեւ **Հայկ. բառ.** = «Նոր Բառգիրք Հայկազեան», տե՛ս էջ ծա—ծբ. **Նար.**=Նարեկ. **Փաւս.**=Փաւստոս. **Նոր. Բիւզ. Կոր.**=Նորայր Բիւզանդացու «Կորիւն Վարդապետ եւ նորին թարգմանութիւնք», տե՛ս էջ ծբ—ծգ. **Սեբ.**=Սեբէոս. **Ուխտ.**=Ուխտանէս. **Եփր.**=Եփրեմ, եւ այլ նմանները: Միւս համառօտագրութեանց մասին տե՛ս էջ ծգ—ծէ:

Հրատարակութիւնը օգտուողներից խնդրում է՝ գործածելուց առաջ նախապէս ուղղել տպագրական վրիպակները, որոնց ցանկը տե՛ս գրքի վերջում:

V

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԵԱՅ

Նմանութիւն ծովու և վաճառականի։

§ 1. *Իղձք նաւելոց. ընդոստուցեալ ալիք, մրրկածին օդք, կապոյտ դաշտ, անքայլ գնացք, անընթացք ոտք. շահ օգտութեան, մահ մրցանաց, ափնածիր աւազագիր սահմանք։* 2. *Խորք անդնդոց, ահագին ծով. ընտանիք և դրացիք, բանութիւն իշխանաց, լուծ ծառայութեան թագաւորաց։* 3. *Ջրեղէն լերինք, ծովային ձորք, ուռուցիկ փոթորիկք, անքոյթ նաւահանգիստ, յետին տնանկութիւն, գլխոց փրկանք, պարատուք և օգուտ շահի։* 4. *Վաճառականութեան արուեստ, ծանրագին մարգարիտ, նոր և չքնաղ գիւտք, անուշահոտ խունկք, դեղք և արմատք օգտակարութեան։* 5. *Երթևեկ վաճառք, շահատակումն ընդ ալիս, մահ կամ կեանք։*

§ 6. *Սոյն օրինակ հարկ վտանգի ստիպէ նաւել ի վերայ իմաստութեան ծովուն. ոչ յանդգնութեամբ, այլ ի բանութենէ իշխանաց։ Մատենայած ծով պատմութեան։* 7. *Աղքատիմաց խանութ, հրաման թագաւորաց. անցեալ իրք, յայտնական պատմութիւնք որ առ մեօք գործեցան. կարգ զրուցաց, դարգք դարգք պատմութեան։*

§ 8. *Հոգևորացն առաքինութիւն իբրև զմարգարիտն բոլորասեր. Հնդկային աշխարհ, մեծագնաց թանգարք, երկարուղի ճանապարհք, արտախոյր պսակի ի վերջաւորն փողփողեալ։* 9—10. *Գործք հոգևորացն, որ նաւեալք ընդ մէջ մրրկեալ աշխարհակիր մեղացն վտանգեցան և պսակ մատուցին լուսաւոր թագաւորին։* 11. *Գինք այսպիսի վաճառաց. ականջք՝ աման պատգամաց, գինդ կախեալ, կոչումն արքայական, անուշութիւն խորտկաց, անթառամ զգեստ, շուշան ծաղիկ։*

§ 12—14 *Ագաթանգեղոս ոմն ի մեծն Հռովմայ, Հռովմայերէն և Յունարէն ուսեալ դպրութիւն, տեղեակ ձեռնարկութեան նշանագրաց. դուռն Արշակունի, ուժեղ Տրդատ, ըմբշամարտ սկայազօր. հրաման նորա վիպասանել զմարտամբոլս պատերազմաց. բովանդակութիւն վիպասանութեանս. Խոսրով քաջ, մահ նորա, հօրամոյն քաջութիւն Տրդատայ. սիրելի վկայքն Աստուծոյ (=Հռիփսիմեանք), արանչելիք ցուցեալք յաշխարհիս Հայոց ի ձեռն առն միոյ (=Գրիգոր). (եկամուտ բանք Կորեան). լուսաւոր վարդապետութիւն նորա, ամենեքեան հնազանդեալ աստուածակարգ լծոյն. կործանումն մեհենից, կանգնումն եկեղեցեաց. նոյն ինքն (=Գրիգոր) հովիւ կացուցեալ. երթն Տրդատայ յաշխարհն Յունաց յամս Կոստանդեայ, ուխտ եդեալ, դարձ նորա ի Հայս պարգեւօք. տեղիք նուիրեալք Աստուծոյ. վարդապետութիւն սրբոյն (Գրիգորի)։*

§ 15. Երիվար մատչ. յեղեղուկ անիւ պատմութեան. ժամանակագրական ծով։

§ 16. Վերստին նկատումն բանք Կորեան. կրկնութիւն գործոց սրբոյն (Գրիգորի)։

§ 17. Դիմումն Ագաթանգեղեայ առ Տրդատ. նկարագիր ծովու, թանգարական վաճառք խանթից։

ՎԱՐՔ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ

Ա*, § 18— 22. Պատերազմ Խոսրովու արքային Հայոց ընդդէմ Արտաշրի, ի վրէժխնդրութիւն արեանն Արտաւանայ թագաւորին Պարթևաց . . . . էջ 15

Բ, § 23— 34. Մահ Խոսրովու դաւաճանութեամբ Անակայ Պարթևի և կոտորած ամենայն տոհմին Անակայ, բաց յերկուց մանկանց նորա, որք ի ձեռն դայեկաց փախուցեալ ապրեցան, մին ի կողմանս Պարսից և միւսն ի կողմանս Յունաց 19

Գ, § 35— 38. Հարուած և գերութիւն Հայաստան աշխարհին, և զերծումն Տրդատայ ի ձեռն դայեկաց իւրոց ի դուռն կայսեր, և յարելն առ նա Գրիգորի որդւոյ Անակայ, որ կայր ի կողմանս Յունաց 24

Դ, § 39— 47. Յաղթելն պատերազմաւ իշխանին Գթաց ի վերայ կայսերն Յունաց և մենամարտիկ յաղթութիւն կայսերակերպին Տրդատայ, և թագաւորել նորա և տիրել ի վերայ հայրենի աշխարհին Հայոց 26

Ե, § 48— 67. Ստիպելն Տրդատայ զսուրբն Գրիգոր պաշտօն մատել Անահտական պատկերին. և հրաժարումն նորա և պատասխանի առ արքայ 30

Զ, § 68— 73. Սպառնալիք Տրդատայ և առաջին չարչարանք սրբոյն Գրիգորի. գայլ ի բերան, շառաչեալ աղի ի վերայ ոտին, գելոցք կրծից 38

Է, § 74— 98. Երկրորդ չարչարանք. կախելն գլխիվայր, ծխել ի ներքոյ աղբ, և գան բրօք գալարովք։ Աղօթք Գրիգորի ի կախաղանին 41

Ը, § 99—108. Երրորդ չարչարանք. կոճեղք փայտից ըստ ոլորքի խոտոյաց ոտիցն, պնդեալք առասանօք։ Չորրորդ չարչարանք. բևեռք երկաթիք վարեալք ընդ ներբանս ոտիցն։ Հինգերորդ չարչարանք. կուփք ի գլուխն։ Վեցերորդ չարչարանք. աղ և բորակ և բարկ քացախ ի բիթան և զգլուխն ի մամուլս հիւսանց։ Եօթներորդ չարչարանք. պարկ օդենի լցեալ մոխրով, ագուցեալ ի գլուխն 60

---

*) Դիւրակարդութեանց բովանդակութեան այս ցանկը առնում ենք Երկրորդ տպագրից թեթև փոփոխութեամբ, յարմարեցնելով մեր տպագրին։ Կազմողն է գալիր Գրիգոր Փէշտմալճեան։

Թ, § 109—114. Ութերորդ չարչարանք. ոտք պնդեալք ի հրապոյրս ոկաց և կախեալ գլխիվայր. ձագար և ջուր։ Իններորդ չարչարանք. քերել կողիցն երկաթի քերչօք։ Տասներորդ չարչարանք. տատասկ երկաթի 65
Ժ, § 115—120. Մետասաներորդ չարչարանք. կապինք երկաթիք ի ծունկսն, ուռոյցք ստուարք, և բառնալ ի կախաղան։ Երկոտասաներորդ չարչարանք. կապար հալեալ և հոսեալ զմարմնովն 67
ԺԱ, § 121—124. Տեղեկանալն Տրդատայ վասն Գրիգորի, թէ որդի է Անակայ Պարթևի, և արկանելն զնա ի վիրապն մահապարտաց։ Բանք զՏրդատայ՝ «իբրև զաէզն Տրդատ...»։ Աւերումն երկրին Պարսից և Ասորեստանի։ Կին ումն այրի ի բերդին Արտաշատու 70
ԺԲ, § 125—136. Հրովարտակ Տրդատայ վասն դիցն պաշտաման։ Երկրորդ հրովարտակ վասն յուզախնդիր լինելոյ քրիստոնէից և մատնելոյ յարքունիս 73

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀՌԻՓՍԻՄԵԱՆՑ.

ԺԳ, § 137—150. Դեղապանծ վայելչութիւն Հռիփսիմեայ և խնդրելն զնա Դիոկղետիանոսի ի կնութիւն։ Աղօթք Հռիփսիմեանց։ Փախուստ Հռիփսիմեանց ի Հռովմէացւոց աշխարհէն ի սահմանս Հայոց . 78
ԺԴ, § 151—156. Հրովարտակ Դիոկղետիանոսի առ Տրդատ վասն յուզախնդիր լինելոյ Հռիփսիմեայ 86
ԺԵ, § 157—172. Գտանելն Հռիփսիմեանց ի հնձանս Վաղարշապատ քաղաքի. հրաման Տրդատայ ածել զՀռիփսիմէ յարքունիս ի կնութիւն իւր։ Յորդորական խրատ Գայիանեայ առ Հռիփսիմէ և աղօթք Հռիփսիմեայ 88
ԺԶ, § 173—179. Գալն հրաւիրակաց արքունի զՀռիփսիմեայ. աղաչանք կուսանացն առ Աստուած, որոտումն և ձայնն երկնային ի քաջալերութիւն Հռիփսիմեանց։ Հրաման Տրդատայ բռնի ածել յարքունիս զՀռիփսիմէ և խնդրուածք սորա առ Աստուած . 95
ԺԷ, § 180—196. Ոգորումն Հռիփսիմեայ. պարտութիւն թագաւորին. յորդոր քաջալերութեան Գայիանեայ։ Կրկին պարտութիւն թագաւորին և բռնաբար երթալն Հռիփսիմեայ յարքունի ապարանից առ ընկերս իւր. գոհացողական աղօթք նորա առ Աստուած 99
ԺԸ, § 197—201. Վկայական մահ Հռիփսիմեայ և ընկերաց նորա . 106
ԺԹ, § 202—210. Ախշութիւն մտաց թագաւորին վասն Հռիփսիմեայ. հրաման սպանման սրբոյն Գայիանեայ.

զոհութիւն նորա առ Աստուած և կատարումն ընկերօք իւրովք 108
Ի, § 211—225. Խոզակերպ լինելն Տրդատայ. տեսիլ Խոսրովիդխտոյ. ելանելն ս. Գրիգորի ի վիրապէն. դիմելն յոտս նորա զխուարագխ նախարարացն և թագաւորին 113
ԻԱ, § 226—242. Աստուածուսոյց խրատ սրբոյն Գրիգորի առ ամենայն բազմութիւն մարդկանն 118
ԻԲ, § 243—258. Դարձեալ խրատ Գրիգորի և բովանդակութիւն (§ 252) Վարդապետութեան նորա 125

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ.

ԻԳ, § 259—261. Ինքնագոյ աստուածութիւն միաձնական սուրբ երրորդութեան. արարչութիւն երկնի և երկրի 134
ԻԴ, § 262—276. Արարչութիւն հրեշտակաց և առաջին մարդոյն: Աստուածակերպ նմանութիւն և անձնիշխանական պատիւ մարդոյն 136
ԻԵ, § 277—287. Անկանելն Ադամայ ի դրախտէն պատրանօք դիւին 145
ԻԶ, § 288—295. Ծնունդ որդւոցն Ադամայ և առաջին նահապետաց 150
ԻԷ, § 296—297. Շինութիւն տապանին Նոյի և ջնջելն ջրհեղեղին զանօրէնս: Շինութիւն բաբելոնեան աշտարակին և բաժանումն լեզուաց 154
ԻԸ, § 298—305. Կոչումն Աբրահամու ի հաւատս. երեւելն Աստուծոյ և խոստումն պարգեւական զաւակին: Տեսանելն Յակոբայ զՏէր և երթալ նորա սովոյն պատճառաւ յԵգիպտոս առ որդին իւր Յովսէփ. 155
ԻԹ, § 306—315. Չարաչար տանջանք որդւոցն Յակոբայ յԵգիպտոս, և ելանելն նոցա ձեռամբ Մովսէսի յանապատ 158
Լ, § 316—317. Մտանել որդւոցն Յակոբայ յերկիրն Աւետեաց. իշխանութիւն դատաւորացն և թագաւորութիւն Դաւթի. 162
ԼԱ, § 318—327. Երեւումն Աստուծոյ առ մարգարէս զանազան տեսլեամբ, և կարգելն զհրեշտակս ի պահպանութիւն մարդկան 163
ԼԲ, § 328—334. Երեւի Աստուած զանազան նմանութեամբ՝ վասն ընդելացուցանելոյ զմարդիկ. 168
ԼԳ, § 335—339. Ազատութիւն որդւոցն Իսրայէլի ի ծառայութենէ Եգիպտոսի և պաշտել նոցա զկուռս ազգաց երկրին Աւետեաց 171
ԼԴ, § 340—342. Գերութիւն որդւոցն Իսրայէլի ի Բաբելոն. ազա-

տութիւն նոցա յետ ամացն եօթանասնից, և նորոգութիւն տաճարին 172
ԼԵ, § 343—351. Գուշակութիւնք մարգարէից վասն գալստեանն Քրիստոսի յաշխարհ. հալածանք և կատարումն նոցա 174
ԼԶ, § 352—360. Պատճառ յամելոյ գալստեանն Քրիստոսի յաշխարհ։ Անտեսութիւն բնութեանն Աստուծոյ և երեւումն նորա արդարոց և մարգարէից զանազան կերպարանօք վասն տկարութեան մարդկան . 177
ԼԷ, § 361—363. Դաւանութիւն ուղղափառ հաւատոյ յամենասուրբ երրորդութիւնն և ի մի աստուածութիւն 181
ԼԸ, § 364—371. Գալուստ միածնին յաշխարհ և մարդեղութիւն նորա ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ 182
ԼԹ, § 372—376. Կատարումն գուշակութեան նահապետաց և մարգարէից գալստեամբն Քրիստոսի 186
Խ, § 377-386. Դաւանութիւն ուղղափառ հաւատոյ ի մարդեղութիւնն Քրիստոսի 188
ԽԱ, § 387—390. Առաքումն Հոգւոյն սրբոյ ի կոյսն Մարիամ . 193
ԽԲ, § 391—395. Ծնունդ Յիսուսի Քրիստոսի ի սրբոյ Կուսէն և յաւիտենական թագաւորութիւն նորա. . . 195
ԽԳ, § 396—400. Գուշակութիւնք մարգարէից վասն ծննդեանն Քրիստոսի 197
ԽԴ, § 401—403. Թլփատութիւն Քրիստոսի և փախուստ նորա յԵգիպտոս ըստ գուշակութեան մարգարէից. . 200
ԽԵ, § 404—407. Գալուստ Քրիստոսի յԵգիպտոսէ ի Նազարէթ. սքանչելի վարդապետութիւն նորա յԵրուսաղէմ՝ յերկոտասանամեայ հասակին 201
ԽԶ, § 408—417. Մկրտութիւն Քրիստոսի ի Յովհաննէ, և հաստատութիւն խորհրդոյ մկրտութեան նորոյ օրինաց 203
ԽԷ, § 418—428. Իջումն Հոգւոյն սրբոյ ի նմանութիւն աղաւնւոյ, և վկայութիւն Հօր Աստուծոյ ի մկրտութեանն Քրիստոսի 208
ԽԸ, § 429—435. Յովհաննէս տայ զքահանայութիւնն, զօծութիւնն, զմարգարէութիւնն և զթագաւորութիւնն ցՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս 213
ԽԹ, § 436—447. Վկայութիւն Յովհաննու վասն Յիսուսի, թէ նա է Քրիստոսն։ Վկայութիւնք մարգարէից, թէ Քրիստոս է տէր, հովիւ և դատաւոր ամենայնի 216
Ծ, § 448—453. Կոչումն յառաքելութիւն Պետրոսի և Անդրէի և Յակոբայ և Յովհաննու. աստուածագործ նշանք և սքանչելիք Քրիստոսի 222
ԾԱ, § 454—456. Պատուիրան խորհրդոյ մկրտութեան նորոյ օրինաց. փրկութիւն հաւատացելոցն ի Քրիստոս և դատապարտութիւն անհաւատից 225
ԾԲ, § 457—458. Ժողովքն Քրիստոսի զերկոտասան և զեօթանա-

սուն և երկու աշակերտացն, և տալ նոցա զաւետիս գալստեան Հոգւոյն սրբոյ 226

ԾԳ, § 459—466. Նախազեկոյց աղղարարութիւն Քրիստոսի վասն չարչարանաց, մահու և յարութեան իւրոյ. գալն ի լեառն Ձիթենեաց և կալ նորա յաղօթս առ Հայր 227

ԾԴ, § 467—471. Դաւանելն Պետրոսի զՅիսուս՝ Քրիստոս. տուչութիւն փականացն արքայութեան ի ձեռս առաքելոցն. գալուստ Քաւի ի կատարածի աշխարհիս 230

ԾԵ, § 472—478. Կամաւոր չարչարանք Քրիստոսի և փրկագործ խաչելութիւն նորա 233

ԾԶ, § 479—487. Թաղել Քրիստոսի ի գերեզմանի և փառաւոր յարութիւն նորա 237

ԾԷ, § 488—492. Երեւումն Քրիստոսի աշակերտացն իւրոց դրօքն փակելովք ի վերնատանն. 241

ԾԸ, § 493—496. Երեւումն Քրիստոսի աշակերտացն իւրոց առ Տիբերիական ծովուն. և վերանալ նորա յերկինս առ Հայր 245

ԾԹ, § 497—502. Համբարձումն Քրիստոսի յերկինս և գալուստ Հոգւոյն սրբոյ ի դասս առաքելոց 246

Կ, § 503—509. Կանխասացութիւնք մարգարէից վասն գալստեան Հոգւոյն սրբոյ, և խորհրդածութիւն հրակերպ երեւման շնորհաբեր լեզուաց ի սուրբ վերնատանն 249

ԿԱ, § 510—516. Խոստմունք հոգեւոր պարգեւաց հաւատացելոց և սպառնալիք պատժոց անհաւատից 253

ԿԲ, § 517—520. Հաստատումն վարձուց և պատժոց ըստ իւրաքանչիւր գործոց 256

ԿԳ, § 521—526. Ունայնութիւն պաշտաման մեռեալ կռոց և մշտընջենաւոր դատապարտութիւն հեթանոսաց . . 258

ԿԴ, § 527—531. Յաւիտենական փառք հաւատացելոց ի Քրիստոս ի յարութեան մարմնոց 262

ԿԵ, § 532—537. Գտանել զթողութիւն զղջացելոցն յայսմ կեանս և աններելի պատուհասն անզղջից. 265

ԿԶ, § 538—540. [illegible] ամբարշտութիւն Սոդոմայեցւոց և հրդեհակէզ պատուհաս նոցա 269

ԿԷ, § 541—545. Յուսադրութիւն ներողութեան առ անզխտութեամբ ապաշխարելոյ զուրբ կուսանն, և յորդոր ապաւինելոյ յողորմութիւնն Աստուծոյ . 271

ԿԸ, § 546—548. Սիւնն անձրեւածիր և հրացայտ՝ օրինակ գթութեանն Աստուծոյ առ զղջացեալսն և բարկութեանն՝ առ անզեղջսն. 274

ԿԹ, § 549—556. Երեւումն Աստուծոյ ամպով լուսատեսիլ և հրաբորբոք՝ ի նշանակ լուսաւորելոյ զարդարս և այրելոյ զմեղաւորս 276

Հ, § 557 - 561. Պատիժն ամբարշտաց յառաջին դարուն ի զգաստութիւն ապագայից. 281

ՀԱ, § 562—564. Երանական փառք սրբոց Հռիփսիմեանց և հաշտարար քաջախօսութիւն նոցա 283

ՀԲ, § 565—569. Յանարգել բանին Աստուծոյ յերկիր՝ ի լուսաւորել զհաւատացեալս և ի կիզուլ զանհաւանսն 286

ՀԳ, § 570—576. Առատ մարդասիրութիւնն Քրիստոսի ի կոչել զմեղաւորս յարքայութիւնն երկնից 288

ՀԴ, § 577—581. Շինութիւն վաղափուլ աշտարակին և բաժանումն լեզուաց 292

ՀԵ, § 582—590. Պնդութիւն հաւատոց առաքելոցն Քրիստոսի և սրբոց վկայից, և յորդոր հաստատելոյ ի նոյն հաւատս ճշմարտութեան։ Կատարել Քրիստոսի զկամս Հօր՝ զփրկութիւն ազգի մարդկան, և տալ իշխանութիւն սրբոց՝ որդիս Աստուծոյ լինել . 295

ՀԶ. § 591—596. Հարկաւորութիւն մարդեղութեանն Քրիստոսի ի փրկել զաշխարհ 300

ՀԷ, § 597—601. Բնակել Հոգւոյն Աստուծոյ յոսկերս սրբոց վկայիցն, որք յանձն առին զտանջանս և զմահ վասն անուան նորա 304

ՀԸ, § 602—604. Մեկնութիւն բանից Տեառն մերոյ՝ Լինել խորագէտ իբրև զօձ, և միամիտ իբրև զաղաւնի . . 306

ՀԹ, § 605—611. Աղաւնակերպ վերանալն արդարոց յերկինս, և դատողական իշխանութիւն առաքելոց ի կատարածի 309

Ձ, § 612—617. Խորհրդածութիւն վասն իջանելոյն Հոգւոյն սրբոյ հրեղէն լեզուօք ի դասս առաքելոց յաւուր պենտեկոստէին 313

ՁԱ, § 618—627. Բաժանումն լեզուաց ի Բաբելոնի՝ վասն ամբարշտութեան մարդկան։ Խորհրդաւոր երեւումն ամենասուրբ երրորդութեան ի հնումն և յայտնապէս ի նորումս 316

ՁԲ, § 628—629. Համեմատութիւն Բաբելոնեան աշտարակին ընդ կենարար խաչին Քրիստոսի 321

ՁԳ, § 630—637. Համբերել առաքելոց տանջանաց և մահու՝ վասն ապրեցուցանելոյ զմարդիկ ի յաւիտենական մահուանէն 322

ՁԴ, § 638—640. Նմանել առաքելոց կռածոյ փողոյ ի քարոզել տիեզերաց զբանն կենաց 326

ՁԵ, § 641—648. Բողբոջել ծառոց և բուսոց ի գարուն եղանակի, օրինակ ընդհանուր յարութեան մարմնոց ի կատարածի 328

ՁԶ, § 649—651. Բուսանել ծաղկանց և փշոց իւրաքանչիւր բնութեամբ՝ օրինակ յարութեան արդարոց և մեղաւորաց իւրաքանչիւր գործովք 334

ՁԷ, § 652—654. Դոսանալ անպտուղ թզենւոյն յանիծից Քրիս-

տոսի՝ օրինակ դատապարտութեան մեղաւորաց յաւուրն դատաստանի. 337

ՂԸ, § 655—658. Արգասիք թռչնոց ի ժամանել գարնան՝ ազդաբերութիւն կոչման փողոյն յարութեան . . . 339

ՉԹ, § 659—665. Յաճախութիւն հոգեւոր շնորհաց և գիտութեան առաքելոցն Քրիստոսի, և տիեզերաքարոզ վարդապետութիւն նոցա ըստ կանխասացութեան մարգարէից 341

Ղ, § 666—670. Թարգմանութիւն վեցաթիւ աւուրց արարչագործութեան աշխարհի և եօթներորդի աւուրն հանգստեան 344

ՂԱ, § 671—679. Հեղումն շնորհաց Հոգւոյն Աստուծոյ ի մարդիկ ի յետին ժամանակս՝ ըստ նախագուշակութեան մարգարէից 347

ՂԲ, § 680—685. Նշանագործ զօրութիւն առաքելոց ի լուսաւորել զտիեզերս աստուածեղէն շնորհօք և վարդապետութեամբ 351

ՂԳ, § 686—687. Բարձրագոյն իշխանութիւն առաքելոցն Քրիստոսի, համբերութիւն նոցա ի հալածանս հակառակորդաց, որով աւարեցին զազգս ամենայն 355

ՂԴ, § 688—693. Սփռելն առաքելոց ընդ ամենայն ազգս՝ աւետարանել զբանն կենաց 357

ՂԵ, § 694—698. Արուեստ քարոզութեան առաքելոցն ի բարբարոսական կողմանն 359

ՂԶ, § 699—701. Գրաւոր աւանդութիւն աւետարանական քարոզութեանն ազդմամբ Հոգւոյն սրբոյ 362

ՂԷ, § 702—706. Գիտելն առաքելոց զմիաբանական սուրբ երրորդութիւնն և զաստուածութիւնն Քրիստոսի ի յայտնութենէ Հոգւոյն Աստուծոյ 364

ՂԸ, § 707—715. Համաձայնութիւն առաքելոց ի վարդապետութիւնս հաւատոյ ի նշանակ առնլոյ նոցա զպարգեւս շնորհաց միենոյն Հոգւոյ 367

ԴԱՐՁ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆ.

ՂԹ, § 716—721. Յորդորումն ս. Գրիգորի ի շինել զվկայարանս ս. Հռիփսիմեանց 373

Ճ, § 722—725. Քարոզելն ս. Գրիգորի զաւուրս վաթսուն և հինգ՝ առ ի հաստատել զժողովուրդն ի հաւատս Քսի. 376

ՃԱ, § 726—730. Աղաչանք թագաւորին Տրդատայ և նախարարացն առ ս. Գրիգոր՝ բժշկել զհարուածեալսն ի դիւաբախ պատուհասէն. 378

ՃԲ, § 731—755. Տեսիլ սրբոյն Գրիգորի և մեկնութիւն տեսլեանն 381

ՃԳ, § 756—759. Շինութիւն վկայարանաց ս. Հռիփսիմեանց ըստ օրինակին որ ցուցաւ ս. Գրիգորի ի տեսլեանն 392
ՃԴ, § 760—762. Զետեղումն նշխարաց ս. Հռիփսիմեանց յիւրաքանչիւր արկեղ հանգերձիւք իւրեանց . . . 394
ՃԵ, § 763—765. Բժշկութիւն ձեռաց և ոտից թագաւորին Տրդատայ աղօթիւք ս. Գրիգորի 396
ՃԶ, § 766—772. Ամփոփումն նշխարաց ս. Հռիփսիմեանց իւրաքանչիւր արկեղօք ի վկայարանս իւրեանց։ Որոշումն տեղւոյ լուսանկար սրբոյ էջմիածնի շըրջապատ որմով 397
ՃԷ, § 773—776. Բժշկել Տրդատայ ի խոզակերպ կերպարանացն և բազմութեան մարդկանն՝ յիւրաքանչիւր ախտից և ի հարուածոց 401
ՃԸ, § 777—783. Աւերումն երազամոյն մեհենին Տրի դից, փախուստ և պատերազմ դիւաց։ Կործանումն Անահտական մեհենին նշանաւ խաչին, աղաղակ և փախուստ դիւաց ի կողմանս Կաւկասու . . . 403
ՃԹ, § 784—786. Աւերումն մեհենին ապարանափառ դիցն Բարշամինայ, և փախուստ դիւաց ի կողմանս Խաղտեաց։ Կործանումն բագնին Արամազդայ հօրն անուանեալ դիցն ամենայնի. պատերազմն դիւաց և խորտակումն ոսկի պատկերին Անահտական կանացի դիցն։ Աւերումն Նանէական մեհենին դստերն Արամազդայ 407
ՃԺ, § 787—790. Բարձումն բագնաց ի բազում տեղեաց։ Աւերումն Միհրական մեհենին որդւոյն Արամազդայ . . 410
ՃԺԱ, § 791—794. Խորհուրդ թագաւորին Տրդատայ և մեծամեծացն՝ վասն քահանայապետութեան սրբոյն Գրիգորի. հրաժարումն նորա և ապա յանձնառութիւն յաստուածային յայտնութենէ 412
ՃԺԲ, § 795—801. Գումարումն նախարարաց և իշխանաց տանել զս. Գրիգոր ի Կեսարիա՝ առնուլ զպատիւ քահանայապետութեան։ Պատճէն հրովարտակին Տրդատայ առ արքեպիսկոպոսն Ղեւոնդիոս . . 414
ՃԺԳ, § 802—808. Գնայն ս. Գրիգորի ի Կեսարիա, ձեռնադրութիւն նորա յարքեպիսկոպոսէն Ղեւոնդեայ և դարձն յաշխարհն Հայոց 418
ՃԺԴ, § 809—811. Աւերումն Վահեվանեան մեհենին, բագնին Ոսկեմօր Ոսկեծին դից և մեհենին Աստղկան դից, որ է Ափրոդիտէ։ Ամփոփումն նշխարաց Յովհաննու կարապետին և Աթանագինեայ վկային մօտ ի գետն Եփրատ 421
ՃԺԵ, § 812—816. Կործանումն բագնաց նշանագործ հզօրով խաչին Քրիստոսի։ Սկիզբն շինութեան եկեղեցեաց աշխարհին Հայոց ի տեղի մեհենիցն. մկրտու-

թիւն լինի և տուն բիւր մարդկան։ Յիշատակ սրբոցն յեօթն ամսոյն սահմի 423

ճԺԶ, § 817—826. Երթալն Տրդատայ ընդ առաջ Գրիգորի։ Պատճէն թղթոյն արքեպիսկոպոսին Ղեւոնդեայ առ Տրդատ 426

ճԺԷ, § 827—831. Յորդորել ս. Գրիգորի զՏրդատ և զաշխարհախումբ բազմութիւնն՝ ամսօրեայ ժամանակաւ ի պահս և յաղօթս յամել, առ ի լինել արժանի սրբոյ մկրտութեան 431

ճԺԸ, § 832—834. Մկրտութիւն թագաւորին Տրդատայ և ընտանեաց նորա, և մեծամեծաց, և արքունական զօրաց՝ աւելի քան զհնգետասան բիւր մարդկան, և նշանք սքանչելեաց որ երևեցան ի մկրտութեան նոցին 433

ճԺԹ, § 835—838. Մկրտութիւն չորեքհարիւր բիւր մարդկան. կարգումն տօնի սրբոցն Յովհաննու կարապետի և Աթանագինեայ վկայի՝ յաւուր տօնի Հիւրընկալ գիցն Վանատրի։ Շինութիւն եկեղեցեաց և գրելն Տրդատայ չորս չորս հողս երդոց յագարակ տեղիս և եօթն եօթն հողս յաւանսն՝ ի ծառայութիւն քահանայութեանն 435

ճԻ, § 839—844. Շինութիւն դպրոցաց և ժողովումն մանկանց, մանաւանդ որդւոցն քրմաց, ի հրահանգս ասորի և հելլէն դպրութեան։ Տարածումն քարոզութեան աւետարանին ընդ ամենայն երկիրն Հայոց ի ծագաց մինչև ի ծագս. 437

ճԻԱ, § 845—848. Հաստատութիւն վանականաց ի շէնս և յանշէնս։ Անուանք երկոտասան եպիսկոպոսաց, որք ընտրեցան յորդւոցն քրմաց։ Հանդէս խաչակիր ճգնութեան սրբոյն Գրիգորի յանապատ տեղիս յայրս և ի փապարս լերանց 441

ճԻԲ, § 849—853. Իջանելն ս. Գրիգորի յանապատէ լերանց մերթ ընդ մերթ՝ յայցելութիւն եկեղեցեաց և ամենայն հօտին. 444

ճԻԳ, § 854—860. Ձեռնադրելն ս. Գրիգորի աւելի քան զչորեք հարիւր եպիսկոպոսս. հրաման թագաւորին առ մարդիկ աշխարհին՝ հաստատուն կալ ի հաւատս Քրիստոսի։ Հանապազորդ բնակութիւն ս. Գրիգորի յանապատ տեղիս։ Տեղեկանալն Տրդատայ զՎրթանիսէ և զԱրիստակեսայ որդւոցն Գրիգորի. առաքումն երից աւագ իշխանաց ի Կեսարիա ածել զնոսա յաշխարհն Հայոց 447

ճԻԴ, § 861—866. Հասանելն Վրթանիսի և Արիստակեսայ առ Տրդատ արքայ. Ձեռնադրութիւն Արիստակեսայ ի սրբոյն Գրիգորէ։ Հանդէս բարեպաշտութեան արքային Տրդատայ։ Նախածանօթ հմտութիւն

	նորա հելլենախօս գիտութեան, որում չափ սատարութիւն քրիստոսական հաւատոյ. . . .	451
ՃԻԵ, § 867—871.	Հաւատալն ի Քրիստոս կայսերն Կոստանդիանոսի. հրամանահան լինել նորա ընդ ամենայն տիեզերս՝ հնազանդել հաւատոյն Քրիստոսի . . .	455
ՃԻԶ, § 872—883.	Երթալն Տրդատայ և ս. Գրիգորի առ կայսրն Կոստանդիանոս. պատուասիրութիւն կայսերն և հայրապետին Եւսեբեայ. դաշինք սիրոյ զոր հաստատեցին ընդ միմեանս թագաւորքն երկոքին	459
ՃԻԷ, § 884—900.	Երթալն հայրապետին Արիստակեայ ի ժողովն Նիկիոյ. յօրինելն սրբոյն Գրիգորի ճառս յաճախապատումս	465
	—Դաւանութիւն ուղիղ հաւատոյ, յառաջ բերեալ յանտեղիւք վարդապետութենէ սրբոյն Գրիգորի	472

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԵԱՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

1 Իղձք բաղձացեալք ցանկալեացն զկամս նաւելոցն ի նաւահանգիստն հասուցանել՝ խնդութիւն է խաղաղութեամբ. վասն զի ի մէջ ընդոստուցեալ ալեացն որ ընդդէմ գանձան, մրրկածին օդովքն ի մարտ պատրաստին, ընչաբաղցիցն և օգտածարաւեացն ժամ եղեալ բազմաց, միտսն սանձեալ թիակօքն զերկմտաբար տախտակագործացն բեռնակալ երկաթագործացն՝ զմխեալս քաջալերելով, կապեալ երկիւղի սրտիւք ի կապոյտ դաշտին ծիածանակ լինելն, անդայլ գնացիւք անընթաց ոտիւք թռուցեալ ի վերայ ծովուն մկանանց ջուրցն ալեացն կուտակելոց. որ բարկացայտ ալիքն լեռնաձև կուտակին, մէտ ի մէտ խոնարհին, բառաղեղէն պատմողին մարմնաբնար Դաւթեան երգոյն, թէ «Ելանեն

1 Վերնագիր. ան բուզը ընկած / c յառաջաբան ագաթանգեղեայ պատմութեան / մ չունի պակասի արտաքին նշան, բայց այսու ամենայնիւ չունի «յառաջաբանի» առաջին մասը, եւ առանց վերնագրի սկսւում է «պատմութիւնք որ առ մեզ գործեցան» բառերով. Տես ներքեւում մ-ի սկզբնաւորութիւնը/
ԱԲԳԴ ագաթանգեղեայ [ագաթանգեղ] աւգնեայ [Բ աւէլ. ինձ] յիշաւս քրիստոս աստուած իմ և ամէր. ի գործս բարին առաջնորդեայ ամէն [ԲԴ չիք ի գործս բարին—ամէն] / ԵԷէ ագաթանգեղ օգնեա յիշաւս աստուած իմ և ամէր / Զ ագաթանգեղեայ օգնեա սուրբ հոգի աստուած. ԹԺԾԴ Թուին յունիսի է Բ. հաս ի Յ յոգնութիւն / օ ագաթանգեղոս
Ը յառաջաբանի փոխարէն երկու բնէր բաց
է Յառաջաբան Ագաթանգեղայ պատմութիւն
αβ եւ միւս բոլոր ձեռագրերը չունին նաւամներ յառաջաբանից
3 c ԱԲԳԴԵԶէէo բաղձացեալք [Գ բաղմացեալք] ցանկալեացն [Ա ցանկալեացն] զկամս նաւելոցն / է բղձացեալք ցանկացելոցն զնաւելոցն
3 Զ զնաւահանգիստն / օ ի նաւահան-գիստ
4 Ա—ԴԶէ հասանել / Եէ հասանիլ
5 cԴԵէo ոստուցեալ
5 Ա—էo մրրկածին
5 cԱ—էէo աւդովքն [օդովքն] / է օդովք
6 Ա օկտածարաւեացն
6 ԴԵէo բազմացն
7 cԱ—էէo թիակաւքն [թիակօքն] / է թիակօք
7 Զ չիք բեռնակալ երկաթագործացն
8 Գ չիք կապեալ
8 cԱ—էէo երկեւղի [երկիւղի] / է երկիւղիւ
8 cԱԲԳԴԵԶէo սրտիւք / Գէէ սրտիւ
9 c ծիածանակ լինելն / ԱԳ—էէo ծիածանակ լինէլն / Բ ընդածանակ լինէլն / է չիք ծիածանակ լինելն
9 Դօ գնացիւքն
9 Դ չիք անընթաց ոտիւք / ԱԲԳԴԵԶէէo և անընթաց ոտիւքն
10 Ա—Զօ մկանաց
10 Ա—Զէo ալեաց / է զալեաց
10 cԱ—էէo որ բարկացայտ [բարկացայտ] / է որ բարկացեալ
11 Ա—է լեռնաձև / է լեառնաձև
12 Ա—էէ աղէղեան պատմողի / օ ընդ աղէղեան բառ պատմողի / c աղեղեան
12 Ա—էէo երգոցն
12 c թէ «Ելանեն / միւսները չիք թէ

լեռնական, և ի ձմեռն դաշտական. ուր ուրեմն ապրեալք ի ծփանացն՝ արշաւանս գնեն յիւրաքանչիւր գաւառս. զայս մեք պատմեն մերձաւոր սիրելեաց—զանցս եղելոյ աշխատութեան ուղւոյն ճանապարհաց, գեղեցիկս տարաբեր անդաստարն սահմանաց, զբօսական եղեալ զանձինս շահաւորն օգտութեան, և կէտ՝ զմահ մրցանաց յաղթութեան. ընդ մեծանալ վաճառացն փոխանակին զինքեանս. զի թէպէտ և տեսանիցեն զբռնութիւն սաստկութեան հողմակոծեալ ալեացն տատանելոյ, որ յերփն երփն զերանգս շրջշրջեն բուռն սաստկութեան ծփանացն, դիզադէզ յեղեղուկ փրփրացեալ զմիմեանց կարգեալ զկնի աղիցին, և յամենածիր յաւազագիր սահմանս բարձրացելոցն ընդդէմ՝ հասեալ ի ցամաքականն ծիծաղեացին:

2 Իսկ ի մէջ ըմբռնելոցն խորոցն անդնդոցն լցեալ խռովեցեալ խոխոջելովն ահագին որոտեալ զօրհասն գուշակեն. զի թէպէտ և զինքեանս շարժունս տեսանիցեն ի վերայ յաղթ ջուրցն բազմութեան, սասանելոցն ապաստփելոցն, սակայն զկարգեալն առաջի ածեալ ընդ միա՝

1 Սաղմ. ձԴ, 8

1 ԱԲԴ—էk լեռնանան / t լեռռնանան
1 Ա—էkօ ապրեալ
1 cԱԲԴ—էkօ ի ծփանաց
2 cԱ—էkօ գաւառ
2 ԱԴ մէա, փխ. մէք
3 cԱ—էkօ զանցս աշխատութեան [Աէ աշխատութեանց] ուղոյն [c ուղղոյն] ճանապարհացն [Դէkօ ճանապարհաց] / t զանցս եղելոյ աշխատութեան ճանապարհացն
4 b գեղեցիկ [Այս բառով սկսւում է b-ն] / Դ գեղեցիկն
4 bcԱ—էkօ տարուբեր
4 b անդաստարն սահմանաց / cԱ—էkօ անդաստար սահմանացն
4 bcԱ—էkօ եղեալ / t եղեալ
5 c շահաւոր օգտութիւն (պտտուով) / ԱԲՁէ օգտութեան
5 bcԱ—էkօ յիւ և
5 է յիւ զմահ
5 cԱԲԴ մրցանակ / Դօ մրցանակին / Ձ մցանակ / ՆԵէk զմրցանակ
6 bcԱ—էkօ զմեծանայն վաճառաց [c վաճառոց] / t զմեծանալ վաճառացն / Ուղղում եմ ընդ մեծանայն վաճառաց
6 c փոխանակեալ
6 b զինքեանց
7 t հողմակոծեալ / bcԱ—էkօ հողմակոծ
7 ԱԲԴԵkօ որ երփն երփն / Ձ երբն երբն / ԴԵէ երփ երփ / b յերփն յերփն / t յերփն երփն / bct յիւ որ
8 Ձ զերանգսն / ԵԷk զան, փխ. զերանգսն / Դ զերանգսն
8 Եkօ շրջեն / bԱ—ԴՁէ շրջշրջեն / c շրջշրջին
8 bcԱ—էkօ բուռ սաստկութեան / t բուռ մանկութեան, փխ. սաստկութեան
8 c դեզադեզ / b դէզ առ դէզ
9 c յեղյեղուկ / b յեղեղուն
9 bcԱ—էkօ զկնի [cԵէk կնի] կարգեալ [ԴԵէk կարգեալ, b կարգեաւ]
9 cԱ—էkօ աղեացին
9 Ա—ԴՁkօ յիւ և (յամենածիր) / c յամենածիրս
10 Ձ յիւ յաւազագիր / ԲԴԴօ յաւազածիր / Եէk յազածիր
10 Ձ ի ցամաքացեան / ԴԵէk ցամաքականն (յիւ ի)
11 b ծիծաղիցին
12 Ա—էkօ ի խորոցն յանդընդոցն [Բ յանդնդոց]
12 Ձ խորովեցեալ / Դ խռովեալ / Ե խուռվեալ / Է խառովեալ / օ խառովեալ
13 b խողխոջեցեալ / c խողոջելովն / ԱԲԴ խողխոջելով / Ձ խողխոջեցեալ /
13 bcԱ—ԴՁօ ահագին որոտեալ / t կրեալ, փխ. որոտեալ / ԵԷk ահագէտ
13 bcԱ—էkօ զի թէպէտ և / t յիւ զի
14 b ի շարժունս / c ի շարժուն / Ա—ԴՁօ ի շարժմունս / ԵԷk ի շարժմանս
15 b շաւշափելոյն, փխ. ապրաստփելոյն
15 c զկարգեալսն առաջի եղեալ ընդ միաս / մ ածել ընդ միաս / Դ ընդ միաջան անդիմադրեալք / ԵԷk ընդմիջանան դիմադրեալք

ջանան դիմագրաւեալք ընդ խռովութիւն ահագին ծովուն, զի թերևս դարձեալք օգտութեամբ զգիւտս իւրեանց խնդութեամբ ցուցանիցեն առ իւրաքանչիւր ընտանիս, և զպարծանս վաստակոյն՝ իւրեանց դրացեացն. զի ուր հարկ է զաղքատութեան անուն յանձանց թօթափեալ, և զառատապէս ընտանեկան թափեալ ի գրաւահարկ իշխանացն բռնութենէ, և յիւրեանց շահիցն բերելոց հաճեալ զպարտս վտանգին՝ ի լծոյ ծառայութեան թագաւորացն ազատացեալ զատարկացին։ Եւ լաւութիւն առ ընկերս, և անուն առատ և բարդաւաճանք առ թշնամիս, և ուրախութիւն առ իւրեանց սիրողս։

3 Վասն այսորիկ ընդ անհնարին պատերազմ մարտնչին ի մէջ բարձրացելոց ջրհեղձ լերանց և ի մէջ խոնարհելոց ծովային ձորոցն, ջանան զապրուստ անձանց փրկութեան գտանել, զի ի շրջանացն չփոթել ուռուցիկ փոթորկացն բռնացելոց զերծանել և յանդորթ նաւահանգիստն հասանել կարասցեն. զի արդարև իսկ շատ այնք են, որ ոչ առ ագահութեան զանձինս ի մահ դնեն, այլ առ չքաւորութեան աղքատութեան կարօտութեան յետին տնանկութեան՝ շտապեալք առ վտանգի անկեալք տարակուսանաց վասն զհարկին հաճելոյ, թերևս զլխոյ

1 ԵՁk ընդ խռովութե (պաս.)
2 bcԱ—էko դարձեալք / t դարձեալ
2 b խնդութեանցն ուներցին առ / Ա—էko խնդութեամբ իւրեանց ընդանեաց իւրեանց [k իւրոց] ցուցանիցեն [Եէk ցուցանեն] և / ct ցուցանեն
3 acԱ—էko վաստակոյն / bt վաստակոցն / Այսպիսից սխալում է a-ն
3 b յիւրեանց ի դրացիսն, զի և ի հարկէ զաղքատութեանն
4 ac զի հարկ է / Ա—էko զի հարկէ և / միայն է զի ուր հարկ է
4 ԳԴԵԷk անունն
4 c անձանց / aՁ * յանձանձ
4 t թափեալ / abcԱ—էko թաւթափել
4 ab չիք և զառատապէս—թափել / cԱ—էko ընդանեկան թափել / t ընտանիքն թափել / Ուղղում եմ թա-փեալ
5 ԴԵԷk ի գրահարկ
5 a իշխանաց / ԱՁ իշխանտանց
6 Գ և իւրեանց
6 Գ շահից
6 abcԳk բերելոց / ԱԲԴ—էko բերելոցն
6 Բոլորը հաճել. ուղղում եմ հաճեալ
6 a վտանկի / bcԱ—էko վտանգի
6 abcԱ—էko լծոյ (չիք ի)
7 b ի թագաւորաց
7 abcԱ—էko Եւ լաւութիւն [Գ լաւու-թեան] / t չիք և (լաւութիւն) / Նշա-նութիւնն Եւ առ ընկերս բառերի միջեւ բացուած է թէև մի կամ մի քանի բառ պակաս։
7 Ա—էko չիք առ ընկերս և անուն— ժամանակաց զալոցն իցեն։ (Պար-բերութիւն ՃԷ)
7 ac առ օտարս, փխ. առ ընկերս
8 b չիք և անուն առատ
8 b բարդաւաճութիւնք
9 b սիրելիս
11 abc բարձրացելոց ջրհեղձ լերանց և ի մէջ խոնարհելոց ծովային [c ծո-վականն] ձորոցն [ac խորոցն] / t չիք ջրհեղձ լերանց և ի մէջ խոնարհելոց
12 ac անձանցն
12 b փրկութեան գտանել / Այսպէս ընդ-հատուած է b-ն, բայց ընկած / act չիք գտանել
13 ac ուռուցիկ / a փոթորակացն / c փոթորկացն / t ուռուցեալ ի փոթոր-կացն
13 ac չիք և յանդորթ նաւահանգիստն հասանել
14 pac կարասցեն, զի [p չիք զի] ար-դարև իսկ շատ այնք իսկ [ac չիք իսկ] են, որ ոչ առ [p վասն] ագահութեան զանձինս ի մահ դնեն, այլ [ac չիք այլ] առ չքաւորութեան / t չիք զի ար-դարև—ի մահ դնեն
16 ac չիք կարօտութեան
16 t տնանկութեան
17 ac չիք անկեալք
17 ac վասն զհարկին / t չիք վասն
17 ac զլխոյ / t զլխոց

փրկանս գտանել, ի պարտուց զանձինս թափել կարասցեն. փոխ են ի պարտուցն ի վերայ առնուլ, թերեւս երկպատիկ օգտութեան եկի աղագս գտանել կարասցեն. միանգամայն զպարտատուսն հանել, եւ անձանց եւս միանգամայն օգուտ շահի աւելադրոյն առնուլ։

4 Զի բազումք այն են, որ առ այսպիսի աղէտս տարակուսանաց ի վաճառականութեան արուեստս տուայտանօք անկանել յօժարեն։ Իսկ են բազումք, որ զիւրեանց առատութիւն եղեալ՝ աշխարհի օգուտ գործեն, զարդարել զթագաւորս ի գիւտ ծանրագին մարգարտին, եւ զանազան ականց պատուականօք եւ կերպասու յերանգ երանգս գունոյն։ Նա եւ զաղքատս մեծացուցանեն՝ զփոքր ինչ ընդ յարգանօք արկեալ, եւ զաշխարհ պատկեն նոր եւ չքնաղ գիւտիւք։ Նորա եւ զկարօտս լցուցանեն մեծամեծ շահիւք օգտութեամբ. նորա եւ զփափագելի մարդկան զգէստն պատրաստեն. նորա եւ զարմանեն զանձինս բազմաց. նորա եւ զտունս բժշկաց լցուցանեն ազգի ազգի անուշահոտ խնկովք, դեղովք օգտակարութեան. նորա եւ զանենչալի բժշկութեան արմատոց օգտակարութեան բերեալ զպտուղս՝ զպիտոյսն լցուցանեն. նորա եւ զարդ քաղաքաց, նորա եւ մեծութիւն գաւառաց. նորա եւ համբաւաբերք երկրին ճանապարհաց. նորա եւ ուղեցոյցք աշխարհի. նորա եւ ճաշակիչք օտարութեան. նորա եւ զամենեսին խնդացուցանեն. նորա եւ ոյժ բազմաց, նորա եւ կարողութիւն աշխարհի. նորա եւ զմերկս զգեցուցանեն, նորա եւ զքաղցեալս յագեցուցանեն, նորա եւ զծարաւիս արբուցանեն. նորա եւ մթերեն իսկ զգանձս ընչեղաց։

5 Զի թէպէտ եւ ի բնութենէ են հարկաւորք, սակայն ուսումն առ

1 ac գտցեն
1 c չիք ի պարտուց—թափել կարասցեն
1 t փոխ են ի պարտուցն եւ ի վերայ / ac փոխ ի պարտուցն եւ վերայ
2 t աւելի եղագս / pa եկի աղագս / c եկի յաղագս
3 pac զպարտատուսն / t զպարտատուորսն
3 ac շահել, փխ. հանել
5 ac բազումք / t բազում
5 ac տարակուսանաց / t տարակուսօք
6 ac տուայտանաւք / t տուայտանաց
7 ac աշխարհի աւգուտ գործեն / t օգուտ աշխարհի
8 ac զարդարեալ / t զարդարել
8 ac ծանրագիւտ, փխ. ծանրագին
9 ac պատուականաւք կերպասու յերանգ [a յերանկ] երանգ / t պատուականօք եւ կերպասուց երանգ երանգս
10 ac զփոքր ինչ ընդ յարգանաւք արկեալս / t փոքր ինչ յարգանօք, եւ
11 ac չիք եւ (զկարօտս)
11 ac զկարաւտս / t զկարօտեալս
12 ac շահիւքն / t շահիւք
12 a զգէստն / c զգէսն / t զգէստ
14 t խնկօքն դեղովք օգնականութեան / ac խնկովք դեղաւք օգտակարութեան
16 ac զպիտուցսն. չիք զպտուղս / t զպտուղս. չիք զպիտոյսն / Ուղղում եմ՝ միացնելով երկու ընթերցվածները
16 t աղքատաց, փխ. քաղաքաց
17 c զաւառաց. նորա եւ ուղէցոյցք աշխարհի, նորա եւ համակարք երկրին ճանապարհաց
18 ac չիք եւ (ճաշակիչք)
18 ac օտարութեան / t օգտութեան, փխ. օտարութեան
19 ac նորա ոյժ բազմաց, նորա եւ կարողութիւնք աշխարհի, նորա եւ զամենեսեան խնդացուցանեն, նորա եւ զմերկս զգեցուցանեն, նորա եւ զքաղցեալս / t չիք նորա եւ զմերկս զգեցուցանեն
21 a զծարաւիս / c ծարաւիս / t զծարաւեալս
21 ac մթերեն եւ զգանձս ընչեղաց / t ինչեղացն
23 c ի բնութենէն հարկաւորք
23 ac սակայն ուսումն առ վճարին հնարաւորութեամբ / t չիք ուսումն / t հնարաւորութիւն

վշտին հնարաւորութեամբ զանձինս ապրեցուցանել, և այլոց օգուտ մարթեն լինել։ Արդ և նոյն իսկ սովորակի իմաստութիւնն քաղցրեաց նոցա. ընդելակի հանապազորդեալք երթեւեկն տարաբերեալ վաճառօքն՝ զփոքր մասունս յարգել, ի հազարս և ի բիւրս բազմացուցանելով։ Վասն այսորիկ իսկ ընդ ծաղկացեալ ալեան բազմութեան համատարած ծովուն ընդխառնեալք շահատակիցեն, ոչ ըստ անձանց կամաց, այլ ըստ վարիչ օգւոյն վարելոյ, բռնավարեալք ի վերայ յորձանացն յաճախատարած լայնացելոցն զանգաչիցին վասն օգտուն զատանելոյ. զանձինս ի մէջ մահու և կենաց եդեալ՝ անձամբ զանձինս խորոցն մատնեն, կամ մահու կամ կենաց, և մի յերկուց զատեալ՝ անձանց համարին։

6 Սոյն օրինակ տեսանեմք հարկ վտանգի հասեալ ստիպեալ զմեզ, տառել ի հարկէ նաւեալք ի վերայ իմաստութեան ծովուն. զի ոչ որ է ամենեքին այն ի մարդկանէ, որ կարող իցէ զայսպիսի ջան վաստակոց քննալից աշխատութեամբ անձամբ անձին մատուցանել, եթէ ոչ իշխանութեան հրամանի հասեալ՝ ստիպեալ զայս առնել տայ տագնապիցէ. և ո՞վ այն իցէ կարող, որ զխորս անդնդոց ծովուն քննել խորախտեսցի. այլ շահս օգտութեան վաճառացն երկայն ճանապարհօքն անձանց և եթ կամին մատուցանել։ Սոյն օրինակ և մեք ոչ յանդգնութեամբ տղայաբար բարուք ինչ ի ներքս անկանել անմտաբար հասեցաք, այլ ակամայ ընթացեալ ըստ հրամանացն ի բռնութենէ հարկապահանջ իշխանացն՝ զիմեալ նաւեցաք ի մատենայած ծովս պատմութեան։

7 Վասն զի ստիպեաց զազգատիմաստ խանութս մեր հրաման թագաւորաց, և ի մէնջ հարկ պահանջեալ զանգեալ իրացն եղելոց գիրս

2 ac չիք և / ac սովորակի իմաստութիւն / t սովորականի
3 ac ընդելակի / t ընդելականն
3 ac չիք երթեւեկն—վաճառօքն
5 ac այսորիկ իսկ / t չիք իսկ
5 ac ծաղկացեալ / t ծաղկաձև
6 ac շահատակիցեն / t նահատակիցին
6 ac կամի
6 p վարչին, փխ. վարիչ
7 pac աւգոյն / t օգւոյն
7 ac յաճախատած
8 ac զանգաչիցեն / t զանգաչիցին
9 ac մահու և կենաց / t կենաց և մահու
9 ac մատնեն. կամ մահու կամ կենաց մի յերկուց զատեալ անձանց համարին / t մատնեն. և մի յերկուց զատեալ անձանց համարին կամ մահու և կամ կենաց
11 ac ստիպել զմեզ տառել ի հարկէ / t ստիպեաց զմեզ, տառել զի և ի հարկէ / Ուղղում եմ ստիպեալ
13 ac ամենեքին այն / t այն ամենեքին
13 ac որ կարող իցէ զայսպիսի ջան ի մարդկանէ վաստակել / t որ կարող է այսպիսի ջան վաստակոց
14 ac եթէ / t թէ
15 ac հասեալ ստիպեալ / t ստիպեալ հասեալ
16 ac խոխատեսցի / t խատեսցի / Ուղղում եմ խորախտեսցի
17 ac շահ
17 ac ճանապարհաւք
18 pac և մեք ոչ յանդգնութեամբ տղայաբար բարուք [a տղաաբար բարուք] ինչ / t և մեք ոչ յանդգնութեամբ բարբառովք ինչ
19 a հասեցա / c հասեցայ | Ուղղում եմ հասեցաք
19 ac այլ ակամայ ընթացեալ ըստ հրամանացն ի բռնութենէ հարկապահանջ իշխանացն զիմեալ նաւեցաք ի մատենայած [a ի մատենայյած] ծովուս պատմութեան / t այլ ըստ զմեզ ակամայ ընթացեալք ի բռնութենէ հրամանացն հարկապահանջ իշխանացն, ըստ բռնութեան նաւեալք մատենայած ծովուս գրեցաք
23 ac հարկս / t հարկ
23 Բոլորը պահանջել. ուղղում եմ պահանջեալ
23 ac իրաց եղելոց իրս / t իրացն եղելոց գիրս

մատենագրել՝ յայտնական պատմութիւնք, որ առ մեօք գործեցան։ Սակայն մեծ և բազում ջան եղեալ թողուլ այնոցիկ որ յետ մեր գալոցեն՝ զկարգս գրուցաց դարուց ի դարս յիշատակել. զի ոչ եթէ կամօք ինչ յօժարեցաք հաւանել առնել զայս, այլ իբրև ոչ կարի ինչ ընդդէմ մարթացեալ դառնալ արքայատուր հրամանացն, որչափ յուժի կայր՝ մարթացեալ ըստ հրամանացն պատմեսցուք։ Եւ մեր զայս ջան յանձին կալեալ, անկեալ ի վաճառականութիւն բանից, առեալ զա՞ն երկիւղի, և տուեալ զգեղեցկագիր յարմարումն պատմութեանն։ Վասն զի ի խնդիր եղեալ և խուզիւք ի մէջ բերեալ զկարգս կարգս պատմութեան՝ զմարմնաւորացն մատենագրութիւն՝ ըստ կարգի պատմութեան, ըստ օրինին, ըստ ժամանակին, ըստ իւրացն եղելոցն, ըստ հրամանացն ի վաճառ մատուցցուք։

8 Իսկ զհոգևորացն առաքինութիւն աստուածասէր սիրողացն մեծութիւն իբրև զմարգարիտն պատուական, զբոլորաակն, զլուսաւորն, զչքնաղագիւտն, որ ոչ ունի զգեղութիւն բաժանման իւրոյ ճաճանչաւոր լուսոյն, այլ լռութեամբ զարդ անձին վայելուչ զԹագս Թագաւորացն զարդարեսցէ. և կամ ականք պատուականք ի Հնդկային աշխարհէն, որ ի վայելչութիւն զարդու ի խոյր պսակի զարդարիցեն զԹագաւորս։ Իսկ արդեօք այս գիւտք կամ որպէս գտանիցի ունիք վայրապար, եթէ ոչ ի մեծագնեաց Թանգարացն, որք և մեծն աշխատանօք, երկայնուղւոյ

1 ac յայտական / t յայտնական
1 t պատմութիւն / acd պատմութիւնք / Այս բառով սկսւում է d-ն
2 acd սակայն մեծ / t սակայն և մեծ
2 acdt եղեալ. ուղղում եմ եղեալ
2 c չիք մեր
3 acd չիք ինչ
4 acd այլ ոչ իսկ մարթ էր ընդդէմ դառնալ
5 acd կայ [a կա] պատմեսցուք. չիք մարթացեալ ըստ հրամանացն
6 acd չիք և մեր
7 cd անձին
7 d բանի / acd զա՞ն երկիւղի [d երկուղի] / t զման երկիւղի
8 c զգեղեցկայարմարումն, փխ. զգեղեցկագիր յարմարումն
9 acd խուզիւք / t խուզիւքն / acd ի մէջ բերեալ զկարգս կարգս պատմութեան՝ զմարմնաւորացն մատենագրութիւն՝ ըստ կարգի պատմութեան, ըստ օրինին, ըստ ժամանակին, ըստ իւրացն եղելոցն, [d ըստ հրամանացն] ի վաճառ մատուցցուք / t պատմութեան զմարմնաւորացն մատենագրութիւն։ Վասն զի ի խնդիր եղեալ և խուզիւք ի մէջ բերեալ զկարգ պատմութեան՝ իբրև կարգս պատմութեան բերեալ ըստ օրինին ըստ ժամանակի իւրացն եղելոց ի վաճառ ըստ հրամանացն մատուցաք
13 acd և, փխ. Իսկ
13 acd զաստուածասէր
14 ac զմարգարիտ / d զմարգարիտն / t զմարգարիտս
14 acd պատուական / t պատուականս
14 acd զբոլորաաէրն
15 acd յիւրոյ / t իւրոյ
15 d ճաճանջաւոր
16 acd լռութեամբ (կարող էր կարդացուել լռութեամբ) / t յռութեամբ
16 acd անձին / t զանձին
16 acd զԹագս / t զԹագ
16 ac Թագաւորաց
17 acd զարդարիցէ
17 acd ի Հնդկային աշխարհէ / t հընդկային յաշխարհէն
18 ad ի վայելչութիւն
18 acd ի խոյր պսակի զարդարիցէ [d զարդարիցեն] զԹագաւորս / t զխոյր պսակին զարդարիցեն Թագաւորաց
19 d արգօք
19 acd այսք
19 acd գտանիցեն
20 acd ի մեծագնեաց / t ի մեծագանձ
20 act Թագաւորացն / d Թանգարացն
20 acd մեծն / t մեծ
20 t երկայն ճանապարհացն / acd երկայն

ճանապարհաց գթոչակին բանեցուցին, և մեծաջանք եղեալ ի գտանել՝ զթագաւորս զարդարեցին: Իսկ սոցա ճաճանչ լուսոյս, զոր մեր ի վաճառ ինչուցեալ, ոչ միայն ի զարդ գլխոյ թագաւորին բովանդակի առ ի սեռ այլոցն, այլ և զամենեսեան զարդարէ, զամենեսեան լուսաւորէ, զամենեսեան լցուցանէ, ամենեցուն բաւէ, զամենեսեան մխիթարէ, զամենեսեան բժշկէ: Զթագաւորս շքեղացուցանէ ի նմանութիւն արտախոյրն պսակի ի վերջաւորն փողփողելոյ. նա և զաղքատս լցուցանէ, թօթափէ բարձրացուցանէ յաղբեաց և հաւասար իշխանաց կացուցանէ. նա և պսակումն աշխարհաց օրհնութեամբ լցուցեալ, պսակ բոլորեալ տարւոյ քաղցրութեամբ:

9 Նորա և զկարօտս լցուցանեն երկնաւոր առատութեամբն. նորա և աշխատութեան կարօտելոցն հանգիստ պատրաստեն. նորա զարման անկարօտ լի ամենայն բարեօք. նորա կարեն տալ բժշկութիւն առանց դեղոց խնկոց արմատոց. նորա կարեն շինութիւն շնորհել քաղաքաց մարդասիրութեամբ Տեառն իւրեանց. նորա կարեն մեծացուցանել զաշխարհ աղօթիւք նահատակութեան իւրեանց. նորա կարեն ցուցանել զելս երկնաւոր ճանապարհացն առ Աստուած վերանալոյ. նորա են ուղեորք արքայութեանն ճանապարհացն Աստուծոյ. նորա են որ չարչարեալք վասն Տեառն իւրեանց մեռան, և ի կենդանութիւն փոխեցան, և զանուն և զօգուտ պտղոց իւրեանց քաջութեան յաշխարհի թողին: Նորա կեանք և փրկութիւն այնոցիկ որ մեղօքն են աղքատացեալ. Նորա են մեծութեան գանձ ծածկեալ յերկրի երկնաւոր արքային. Նորա հաւատովք իւրեանց խնդացուցանեն և ուրախ առնեն զայնոսիկ, ոյք

ուղոյ ճանապարհաց / p երկայնուղայ ճանապարհաց
1 acd գթոչական / t գթոչակն
1 ac չիք և մեծաջանք—զարդարեցին /
2 t չիք զթագաւորս զարդարեցին / t ի գտանել զթագն
2 ac ճաճանչ
3 ac չիք ոչ միայն
3 acd ի զարդ գլխոյ / t ի գլուխ զարդու
3 acd չիք բովանդակի
4 t այլ (չիք և)
4 t զարդարեն
4 t լուսաւորեն
5 t լցուցանեն / ac ցուցանէ
5 t չիք ամենեցուն բաւէ
5 d զամենեսին (մխիթարէ) / t մխիթարեն
5 t չիք զամենեսեան բժշկէ
6 t շքեղացուցանեն
6 d և ի նմանութիւն
6 c արտախոյր
7 acd վերջաւորն (չիք ի)
7 ac փողփողելով
7 t լցուցանեն
7 t թօթափեն, բարձրացուցանեն
8 t շքեղացուցանեն, փխ. իշխանաց կացուցանէ
9 ac տարոյ
10 acd քաղցրութեան
11 acd չիք և
11 t զկարօտեալս
11 t առատութեամբ
12 ac աշխատութիւն
12 acd կարօտելոց
14 t դեղոյ
14 acd շնորհել շինութիւն
16 t կարեն զելսն ցուցանել
17 t զօրութիւն, փխ. զելս
17 ac չիք առ Աստուած վերանալոյ / d առ Հայր վերանալոյն
17 ac չիք նորա են ուղեորք—ճանապարհացն Աստուծոյ / d արքայութեան. չիք Աստուծոյ
18 acd որք
19 t չիք իւրեանց
20 acd պտղոյ
20 d աշխարհի
21 ac որք
21 t մեղաւորքն / ac մեղաւք / d մեղաւքն
22 ad յերկրի / c երկրի / t ի յերկրի
23 t չիք ոյք յաստուած—զխնդացուցանեն և զայնոսիկ (էջ. 8, ծ. 1)

յԱստուած մեծացեալ գանձն. նորա զմերկս զգեցուցանեն, և զայնոսիկ, որք մերօքն են մերկացեալ ըստ նմանութեանն Ադամայ՝ լուսաւոր պատմուճանօք զգեցուցանեն. նորա և զբաղցեալս յագեցուցանեն, որք անզգաստութեան մերօքն իցեն սովեալք. նորա և զծարաւիս արբուցանեն առաքինութեան բաժակաւն. նորա և զգանձն երկնաւոր յաւելուն առն այնոցիկ որ առաւելագոյն ունիցին. զի «Որ ունիցին՝ տացի նմա և յաւելցի». և առ ամենեսին բանան զդրունս գթոյ մարդասիրին Քրիստոսի: Վասն այսորիկ խոկ սիրեցին զՏէրն իւրեանց, և սիրեցան ի նմանէ, և բարեխօսութեամբն լցուցանեն զամենայն կարօտս:

10 Այսպիսի մարգարիտ ոչ միայն ազգս, այլ և մարմնոյ զարդ և պայծառութիւն է. շինութիւն աշխարհի՝ յԱստուծոյ նոցա բարեխօսութեամբ է շնորհեալ. զի զութ աստուածութեանն ի նոսա իջեալ՝ ողորմութիւն և քաւութիւն շնորհէ աշխարհի. զի վասն այսորիկ խոկ նաւեալք ընդ մէջ մրրկեալ աշխարհակիր ծովացն վտանգեցան, պատերազմեալք ճգնութեամբ ընդդէմ ալեացն, ի վերայ խորոցն սահեցան, հասանել ի նաւահանգիստն խաղաղութեան երկնաւոր նաւապետին: Մատուցին պսակ պարծանաց լուսաւոր թագաւորին, զերծեալք ի բռոյ ամբարշտութեան, հասեալք ի քաղաքն, պատրաստեալք անանց ուրախութեան և աղցեալք մարգարտովն պատուականաւ, և հոգևոր լուսոյ ակամբք պաճուճեալք. որք և վաճառեցին զկեանս իւրեանց մատնելեացն

7 Մատթ. ԺԳ, 12. Իե, 29.

1 d աստուած
2 t որ մերօք
3 ac պատմուճանաւ
3 t չիք զգեցուցանեն
3 c զբաղցեալսն
3 t որք և անզգաստութեամբ մերով
5 Սկսեալ և b-ն նորա բառով
5 t գանձ
5 abcd յաւելոյն
6 abcd այնոցիկ որք
6 abcd առաւելագոյն ունիցի
6 d զի զոր
6 b առաւել տացի
7 ac բանա
7 abc մարդասէրն քրիստոս | d մարդասէրին
8 t այնորիկ / d այսուորիկ
8 abcd չիք խոկ. չիք իւրեանց
8 abcd չիք ի նմանէ և բարեխօսութեամբն
9 abcd կարօտեալս
10 t և ոչ / b որ ոչ
10 t չիք զարդ և պայծառութիւն է
11 t շնորհի, փխ. աշխարհի
11 b նոցա շնորհեալ բարեխաւսութիւն, զի
12 t չիք է շնորհեալ
12 acd շնորհեալ աստուծոյ
12 abc զութր
12 t աստուածութեան
13 b չիք և
13 d այսուիկ / t այնորիկ / b չիք ընդ մէջ—պատերազմեալք / t ընդ (չիք մէջ)
14 ac աշխարհակիր ի ծովացն [c յետոյ ուղղած աշխարհի ծովացն] / d աշխարհի ի ծովացն
14 acd վտանգեցան
15 ac ընդդէմ ծովացն
15 t չիք ճգնութեամբ / bt ընդդէմ ճգնութեան ալեացն պատերազմեցան
16 ac հասեալ
17 abcd զպսակ
17 b պարծանացն
17 acd չիք լուսաւոր թագաւորին
18 bd ամբարշտութեանն
18 abcd ի քաղաք
18 b պատրաստեալք անճանց ուրախութիւն / d ուրախութեանն
19 abcd չիք և (աղցեալք)
19 bt լցեալ
19 bcd մարգարտով
19 ac լուսով
20 bd ակամբ
20 d մատնելով

ի տանջանս, և մեծացան յանանցն մեծութիւն, որք և բարձեալ ունին զշինութիւն աշխարհի կանգուն, անվթար, անշարժ, հաստատեալ ի նաւս հաւատոց իւրեանց։

11 Իսկ այսպիսի վաճառաց մեր ուրուք արդեօք գի՞նչ գին բաւեսցէ. այո՛ այո՛, և կարի քաջ. միայն յօժարութիւն կամաց սրտին՝ սիրով մատուցանել զնկէնս, հաստատմբ ձգտեալ զականջս՝ ամաս պատգամաց, և անդէն ի կամս սրտին հասեալ զեղեցկագոյն իբրև զպատուական մարգարիտն ծանրագին ընդ յօժարութեանն զարդ ականջաց՝ զինդ եդեալ կախեսցի. միայն զգլուխդ խոնարհեսցես, և անդէն հոգեորական պսակն ի վերայ գլխոյդ դնի, և առաւել քան զակամս պատուականս զարդարեսցէ զքեզ։ Միայն յօժարեա՛ց ի կոչումս արքայականս, և անդէն քաղցրութեան անուշութիւն խորտկացն ի քիմս քո պարարեսցի. միայն ծարաւի լեր սիրոյն, և անդէն աղբիւր կենդանութեան զխրախութիւն ծարաւոյն պապակոյն յագեցուսցէ զքեզ. միայն լուա՛ զքեզ յաղօթս, և անդէն անթառամ և լուսաւոր զգեստուն առաւելագոյն ևս քան զանուշահոտ շուշան ծաղիկն զքեզ զգեցուսցանէ։

12 Արդ՝ ջան յանձին կալեալ մատնել ի պատմագիր մատենից խորութիւն, ցուցանել այնոցիկ, որք իմաստութեամբ կամիցին ունկնդիր լինել օգտակար պատմութեանս։ Արդ՝ հրաման հասեալ առ իս ումն Ագաթանգեղոս, որ ի քաղաքէ ի մեծն Հռովմայ, և վարժեալ հայրենի արուեստիւ, Հռոմայերէն և Յունարէն ուսեալ դպրութիւն, և ոչ կարի ինչ անտեղեակ լեալ ձեռնարկութեան նշանագրաց. և ի վերայ այսոցիկ

1 b տանջանաւք / t տանջանացն
1 act յանանց / d անանց
1 t մեծութիւնն / d մեծութիւնսն
2 b չիք կանգուն
4 bt վաճառաց [b վաճառոց] արդեօք ուրուք գինչ / d արդոք
4 t բաւիցի
6 b զնեկիսն
6 abcd ձգեալ [d ձգտել] զականջ
7 c անտէն
7 t և պատուական
8 b և ծանրագին / t և ծանրագինն
8 abcd ականջացն
9 c կախեսցի
9 acd խոնարհեցոյ զգլուխս [d զգլուխդ]
9 b հոգեոր
10 t չիք դնի / b գլխոյդ դնի և քան զակամս պատուականս առաւել ևս զարդարեսցէ / acd պսակսն առաւել քան ակամբք [c զակամբք, d ակամբ] պատուականաւք
11 b ի կոչմունս արքայական
12 ac անուշահոտութիւն / b քաղցրութիւն անուշութեան
12 bt պատրաստեսցի / ac պարարեսցիս / d պարարես / Այստեղ, սկսած առաջին էջերի, պակասում է d-ում «Միայն ծարաւի լեր—նուիրեմք զայեօք ժամանակս...» (Պարբ. 15)
13 b սիրելոյն
13 b աղբերն
14 ac ծարաւել պապկելոյն / t պապակոյն / b պապակել ծարաւելոցն յագեցուցանէ. միայն
15 ac զգեստուն
15 t և քան
16 ac ծաղիկ շուշանն
16 b ցուցանէ / t լցուցանէ
17 b ի պատմագիրս մատենիցն խորութիւնս / ac մատենիցն
18 b այնոց՝ որ իմաստասիրութեամբքն / ac որք / t իմաստասիրութեամբ
19 bt ումն ագաթանգեղոս [b ագագանգեղոս] / ac չիք ումն / ac ագագանգեղոս
20 ac մեծն (չիք ի)
20 t հռովմայ
20 ac որ վարժեալ
21 b արուեստիւն
21 abc ուսեալ հռոմաերէն / pt հռոմերէն
21 a յունաերէն / c յունայերէն
21 t ոչինչ կարի անտեղեակ
22 p չիք ինչ / p լինեալ
22 abc այսորիկ

հասեալ ի դուռն Արշակունեաց, յամս քաջի և առաքինւոյն, ուժեղ և պատերազմողն Տրդատայ, որ քան զամենայն նախնիսն քաջ եղեալ՝ զանցոյց արութեամբք, որ ընդդիմամարտ ակայագոր քաջութիւնս գործեաց ի մարտս պատերազմաց։ Ոչ գիր ինչ քաջութիւն՝ սոսա հրամայեաց մեզ վիպասանել, և ոչ զթմապարդ բանից ինչ առասպելս աւելի քան զարժանն ընթանալ. այլ իբր որ եղեալք վասն յեղանակաց յեղափոխ ժամանակաց, մարտամբոխ պատերազմաց, աւարակոխ բազմահեղ արեանց կոտորածոյ, անհուն զօրաց չփոթելոց, գերութեան աշխարհաց, աւերածոյ գաւառաց, քանդելոյ քաղաքաց, մաշելոյ աւանաց, հարկանելոյ բազմութեան մարդկան վասն քաջութեան քինախնդիր վրիժուց։

13 Արդ՝ հասեալ առ ի հրաման ի մեծ արքայէն Տրդատայ՝ կարգել ինձ ի ձեռնարկութենէ նշանագիր ժամանակագրացն՝ պատմել նախ զհայրենեացն գործս քաջութեան քաջին Խոսրովու, և որ ինչ գործք գործեալք քաջութեան մարտից պատերազմացն, ընդ շրջշրջումն տէրութեանն փոխելոյ ընդ կողմս հարկանելոյ, և ազգաց խառնելոյ. և կամ վասն մահուանն քաջին Խոսրովու, թէ ուստի և կամ զիարդ և կամ որպէս, և կամ զինչ անցք անցին. և կամ վասն հզօրանոյն քաջութեանն Տրդատայ, և որ ինչ գործ գործեաց յամս յաւուրս իւրոց ժամանակաց. և կամ վասն սրբելոց վկայիցն Աստուծոյ, թէ որպէս և կամ զիարդ եղեալ, իբրև լուսաւորք ծագեցին, փարատել զմէգ խաւարի ի Հայաստան աշխարհէս. կամ որպէս զանձինս իւրեանց փոխանակեցին

1 ac արշակունեաց
1 ac առաքինոյն / b և առաքինւոյ
2 t պատերազմող
2 ac չիք նախնիսն
2 ac քաջ եղեալ / bt քաջ եկեալ
3 b արութեամբն
3 ac չիք ակայագոր
3 b քաջութիւնան
3 pb գործէր
4 b ի մարտ
4 abc պատերազմացն
4 b ինչ սոսա / t գիր քաջութիւնն սոսա ինչ
5 ac թմապարդ բանից առասպելս ինչ / p չիք ինչ
5 b աւելի ինչ քան
6 p այլ
6 ac որք
6 pbt յեղափոխ պատերազմաց մարտամբոխ ժամանակաց
7 ac չիք բազմահեղ
8 pb կոտորածոց
8 b զաւրացն
8 ac չփոթելոյ
8 c գերութիւն
9 c մաշանել աւանաց
9 ac հարկհանելոյ
10 t բազմութեանն
10 b մարդկանն
10 b վրիժուցն
11 t հրամանի
12 t նշանագիւտ / b նշանակիւր / pac նշանագիր
13 pb զքաջութեան
13 b չիք և
14 bc գործեալ
14 t քաջութեանն մարտիցն
15 ac տէրութեանց / b * տէրութեացն փոխելոց
15 c չիք ընդ կողմս հարկանելոյ
15 abc խառնելոյ և / t խառնելոց. չիք և
16 ac մահուան
16 ac ուստի կամ
16 ac զիարդ, կամ որպէս և զինչ / t զիարդ հանդեսապատակման և կամ որպէս: Չկայ ետ ոչ մի ձեռագրում հանդեսապատական
17 b և զինչ
17 b հօր, անոյն
18 ac գործեաց յաւուրս իւրոյ ժամանակաց / t գործեաց յամս յաւուրց / b ժամանակաց իւրոց
19 b Աստուծոյ, և կամ որպէս, կամ զիարդ / ac որպէս կամ
20 abc եղեալք
21 b յաշխարհէս

ընդ Աստուծոյ ճշմարտութեանն. և կամ որպէս գթացեալ Աստուծոյ՝ այց արար Հայոց աշխարհիս, ի ձեռն առն միոյ եղեալ զարմանալիս մեծամեծս, որ համբերութեամբ բազում և ազգի ազգի փորձութեանց և կապանաւոր վշտաց մնացեալ մենամարտիկ երկպառակին բռնութեան յԱրտաշատ քաղաքի վասն Քրիստոսի յաղթութեամբ տարեալ, որոյ զվկայ անուն ժառանգեալ, որ ի մահ համեալ մտեալ, և կամօքն Աստուծոյ այսրէն դարձեալ՝ ի վերակացութիւն դառնայր յերկիրս Հայոց։ Սա մտեալ ի դրունս մահու՝ դարձեալ անտի կամօքն Աստուծոյ, վարդապետութեանն Քրիստոսի պատգամաւոր գտեալ, յետ Աստուծոյ սքանչելագործ պատուհասին մարգարէութեան։ Իսկ բարեացպարան Տրդատ յանկարծակամ՝ կենացն ասպնջական ցանկալի ամենեցուն լինէր, որ աշխարհամեռուեղ հայրենեացն որդի գտանէր շնորհօքն Աստուծոյ, և յաւիտենական կենացն մերձաւոր լինէր։

14 Եւ արդ՝ քանզի ըստ օրինակի գրեցաք առ ի մէնջ՝ ոչ եթէ ի հին համբաւուց տեղեկացեալք մատենագրել զայս կարգաւ, այլ որոց մեզէն իսկ եղեալ ականատես կերպարանաց և տրփթերակաց հոգևորական գործոցն, և լուսաւոր շնորհապատում վարդապետութեանն, ըստ աւետարանական հրամանացն, և կամ որպէս լուսաւոր վարդապետութիւնն դէր ի վերայ ամենեցուն շնորհօքն Աստուծոյ յարգեցաւ։ Զոր առեալ թագաւորին՝ զամենեսեան աստուածակարգ լծոյն հնազանդեցուցանէր. մանաւանդ թէ ոչ նա, այլ կամք մեծազօրին Քրիստոսի։ Եւ կամ որպէս զմեհեանսն ի ձեռս առեալ՝ կործանեալ աւերեցին, և սուրբ հիմունք եկեղեցեաց կանգնէին. կամ որպէս զնոյն իսկն աշխարհի հովիւ կացու-

19. Հմմտ. Կորիւն § 65—67. «բազում և ազգի ազգի—ըստ աւետարանական հրամանացն»:

2 a *հաոց
2 ac սքանչելիս
3 abc համբերութեամբ բազում և ազգի ազգի / Կորիւն բազում և ազգի ազգի / t բազում համբերութեամբ ազգի ազգի
4 t սանութեան / p բռնութեան / abc Կ բռնութեանն
5 ac որ և վկա անուն / b որում
6 abc ժառանգեաց
6 b ի մահն
6 abc չիք մտեալ և
7 ac չիք դառնայր
7 ac երկիրս հաոց
7 abc որ, փխ. սա
8 b անդէն, փխ. անտի
10 b մարգարէութեանն
10 b բարեաց պարան
11 Կորիւն յանկարծահաս Հայկ. բառգ. յանկարծական
11 b չիք ասպնջական
11 t ամենեցունցն
12 t աշխարհահածուեղ
12 t հայրենեաց
12 ac որդւոյ. չիք գտանէր
12 ac աստուծոյ, և յաւիտենական կենացն մերձաւոր լինէր / bt աստուծոյ, մերձաւոր կենաց [b կենացն] վայելէր
14 a գրեցաք / c գրեցոյ
15 b համբաւուց իմչ տեղեկացեալ զայս կարգեալ, այլ որոց մեզէն / t չիք զայս կարգաւ / t չիք որոց
16 bt չիք եղեալ / t տրփթերակայ
17 b լուսաւորք
18 b վարդապետութեանն դէրբ վերայ / t չիք ըստ աւետարանական — վարդապետութիւնն
19 t *ամենեցուցն շնորհօքն / ac շնորհաւք
19 t որ
20 ac զամենեսին աստուածակարգ
21 act եթէ
21 b մեծազաւրն
21 bc աստուծոյ, փխ. քրիստոսի
22 b առեալս
22 ac կործանեալս
23 bc կանգնէին և կամ

ցեալ՝ փայլէլին ի նորուն վարդապետութեանն. և կամ որպէս դարձաւ Տրդատ անդրէն յաշխարհն Յունաց յանս աստուածասէրն Կոստանդեայ, թագաւորի կացելոյ Յունաց և Հռովմայեցւոց աշխարհին, և կամ որպէս ուխտ եդեալ, հաստատեալ զնա յաստուածպաշտութիւն՝ դարձեալ լինէր անտի մեծաւ պարգևօք և բազում փառօք, և կամ որպէս զբազում անգիտ՝ Աստուծոյ նուիրեալ Տրդատ մատուցանէր։ Զայս ամենայն մի ըստ միոջէ ծանօ պատմեսցուք, Վարդապետութեամբ սրբոյն, որ արժանի եղև ի մեծ յեպիսկոպոսական աթոռն հասանել, և զհայրապետական անուն ժառանգեալ, մեծամարտն ատարինութեամբ, թէ ուստի, յորմէ կամ ո որ էր, կամ յորմէ ազգէ, որ զայս արժանի եղև գործել աստուածատուր շնորհօքն ասելովք։

15 Արդ՝ եկից ի մասն երիվարն, և յարմարեսցից պատրաստեցն հանճարոյ, ուղղեցից զնաւատակն խորհրդոյ, և թափ տաց ուժի բազկացս և ձգեցից ի կորովս գրչի մատանցս, և լեզուաւս զխորհուրդս յուզեցից, և շրթունքս ի շշնջել իմաստանս կարասցեն, և կարգել հաստատական, յեղեղուկ հոլովել զանձն պատմութեան բանիցս, զի կամակարացոյս նուիրեմք զալեօք ժամանակագրական ծովուս. պատմել յազգ յայլ ժողովրդին ասացելոյ, որք օրհնեսցեն զտէր, որք յետ այսր անցեալ ժամանակաց զալոցն իցեն, որք հարցեալ զհայրենական մատեանն՝ պատմեսցի նոցա, և զծրագիր կարգեալս՝ և ասասցի նոցա։

16 Ընթերցեալ զթորգոմայ ազգիս, զհայաստան աշխարհիս զաս-

18. Հմմ. Սաղմ. ՃԱ, 19: Հմմ. Կորիւն § 1:

1 abc ի նորին վարդապետութեան
2 ac չիք տրդատ անդրէն
2 t աստուածասէր
3 t թագաւոր / b կոստանդիանոս թագաւորին
3 bt հռոմոց
3 c չիք աշխարհին
4 ac հաստատեալ զնա յաստուածպաշտութիւն / t չիք հաստատեալ / t ընդ նմա զաստուածպաշտութիւնն / b հաստատէր ընդ նմա աստուածպ...
5 b մեծաւ փառաւք և բազում պարգևաւք
5 ac բազում անգ [c ուղղուած անգիտ]
6 b տրդատայ
7 ac արժանի էր
8 abc եպիսկոպոսական
9 ac անուանն... մեծամարտ
9 b եթէ ուստի և կամ յորոց
10 ac ոյ որ
10 bt չիք ազգէ
10 ac գործեալ արժանի եղև
12 b երիւարն
12 b * պատրաստեցան հանճարոյ
13 t ուղեցից
13 b խորհրդոց
13 bt ուշի
13 t բազկացս
14 t մատանց և լեզուով / b լեզուաւ
15 t շրթունք շշնջել / ac և շրթունքս ի շշընջել իմաստունան կարասցեն, ի կարգել / b զշշնջել իմաստունս նկարեսցեն, ի կարգել հաստական ի յեղյեղուկ
16 ac պատմութեանս
16 ac չիք բանիցս
17 c կամարարացոյս
17 t նուիրեմք
17 t չիք պատմել—զալոցն իցեն (տ. 19)
18 p յազգս յայլ զժողովրդին / acd այլ
18 abcd որ աւրհնեսցեն
19 b ժամանակի
19 abcd զալոց
19 t զհայրական
20 Ա—ԴՁԷko պատմեցի
20 Ա—Է չիք և (զծրագիր) / Դ զծիրագիր
20 Ա—ԴՁԷko ասացի
21 ԷԷt ընթերցեալ / Դ ընթերձեալ / միւսներ ընթերցեալք
21 t զթորգոմեայ
21 ԽԱ—Էko ազգին
21 ko հայաստան
21 ԽԱԲԳԴՁԷko աշխարհին

տուածապարգև աւետեացն աւետարանին քարոզելոյ բանին կենաց. թէ որպէս կամ զիարդ ընկալան, և որպիսի արամբ, կամ ո՞ ոք ուստեք, որ զայս նորոգատուր զաւարկելաբար շնորհս յանձին ցուցանելով՝ այնպիսի աստուածեղէն շնորհօք երևեցաւ։ Եւ վասն նորին լուսաւոր վարդապետութեանն և հրեշտակակրօն վարուցն առաքինութեան և կարգացն, այնուհետև համբերութեանցն շնորհալից մեծազօր նահատակին, որ և խոստովանող Քրիստոսի զանեալ և վկայ ճշմարտութեան. և կամ որպէս յայնմ հետէ շինութիւն և խաղաղութիւն, լիութիւն և պտղաբերութիւն և բժշկութիւն աղօթիւք նորա շնորհեցաւ յԱստուծոյ։ Եւ թէ զիարդ նորուն աստուածախրութեամբ և Քրիստոսի զօրութեամբ նմա տուեալ՝ անկան փշրեցան ունայնութեան պաշտամունքն, և աստուածպաշտութիւն տարածեցաւ ընդ ամենայն երկիրս Հայոց։ Եւ կամ որպէս շինեցան եկեղեցիք ի Հայաստան աշխարհիս, և քակեցան ունայնութեան պաշտամունքն, այն որ ի սովորական մոլորութենէ նախնեացն՝ ընդվայրակոչեան, զրթախաղաց քարանցն և փայտիցն յիմարութիւնքն էին, և սրբապաշտ թմբրութիւնքն անզգայութեանց. իբրև արբեալք անմտութեամբքն, պակուցեալք շաղղութեամբն մեղաց, զեղցախելաւ մրրկաւ զնայիւն ի մէջ ծովացեալ մեղացն չարութեան։ Որ կամօքն Քրիստոսի քարոզ զանեալ արդարուսոյց՝ ամենեցուն Հայաստան աշխարհիս, չկարել

1 k աստուածապարգև
1 acd չիք աւետեաց / Դէo աւետեաց
1 acd քարոզութիւն բանին կենաց աւետիս, թէ [d և] որպէս / bԱ—էko քարոզութեան / bէ և կամ / t չիք թէ
2 acdԱԲԴԶo չիք և (որպիսի)
2 b կամ որպիսի, փխ. և որպիսի
2 o արամբք
2 Բ—էko ով որ [k չիք որ]
3 t չիք նորոգատուր—ցուցանելով
3 pabcd զաւարկելարան
3 b ցուցեալ / ԱԲԴԵԶէk ցուցանել
4 acd շնորհաւ / cԱ—էko երևեալ / t այսպիսի շնորհով աստուածեղէն երևեցաւ
4 acԱԴԵէ վարդապետութեան / ԲԴԶ վարդապետութիւն (պաս.)
5 acdԱ—էko չիք և (կարգացն)
5 t կարգաց
6 t համբերութեամբն / Ա—էko համբերականն / b համբերութեան
6 acd շնորհալիցն
6 t նահատակ
7 b խոստովանողն
7 bdԱԲԴԶko ճշմարտութեանն
7 bէt որպիսի
8 b և լիութիւն / t լիութիւն, պտղաբերութիւն
9 Ա—էko եւ կամ որպէս, փխ. և թէ զիարդ / abcd եւ կամ զիարդ
10 ԴԶ նորայն / k նորուոյն
10 t աստուածախրութեամբն
10 b զաւրութեամբն
10 t տալով
11 o անգան / Զ անկան
11 k փրշեցան
11 abcԱԴo աստուածպաշտութիւնն
12 abcd երկիր
12 t չիք և
13 acd ի հայաստան աշխարհիս. որի փոխարէն bԱ—էko ընդ ամենայն երկիրս [b երկիր] հայոց
14 acd մոլորութենէ / Ա—էko մոլորական / b նախնեացն մոլորական
14 Ա—էko ընդ վայրա կոչեան զրթաղաց
15 b քարանց
15 t փայտից յիմարութիւնք
16 b թմրութիւնք / է թմրութիւնքն / Զ թմպրութիւնքն
16 t արբեալք էին ստութեամբն / b Ա—էko անմտութեամբ
17 abcdԱԲԴԵԶէko շաղղութեամբ մեղացն / Դo շաղղութեամբք
17 o զիյցախելար / b զիյցախելարն
17 t մրրաւ / b մրրով / c մրրկոք
18 ad չիք որ
18 t աստուծոյ, փխ. քրիստոսի
19 bԱ—էko արդ որ ուսոյց / acd չիք արդար, այլ միայն ուսոյց
19 acd ամենայն / b զամենեցուն

ընդ դարշապարս մեղաց ի ծովանման յաշխարհիս յայսմիկ։ Այլ ի հողմախաղաղ յանդորոյթ նաւահանգիստն հասեալ աստուածահօրն շինութեան, կենաց մշտնջենաւորաց անդ պատրաստեաց օթեվանս նոցա։

17 Իսկ իմ անցեալ սահեալ շրջեալ ի վերայ յորձանախոր, լայնանիստ, յարաձօձ, անդնդապատոյս, ասպատակէր, անհանգիստ, արշաւասոյր, ողավար, ջրակուտակ յուղակ ալեացն, որոտավարացն մրրկ-գնելոցն, ձգտեալ ի կղզիս քաղաքացն և յաշխարհս հեռաւորս, գտեալ լցեալ մեծարեան խոստարեաւունս, ինչ ինչ պատուականս և արդոյ, ի զարդ և յօգուտ՝ եկեալ հասուցար ի կայս հանգստեան ձերոյ օգտութեան. փութացեալ բացցուք զթանգարականն վաճառս խանիթից. վաճառեսցուք լսելեաց զգիտս աշխատութեան մերոյ, առնուլ զունկնդրութիւն և տալ զպատմութիւն։ Մանաւանդ վասն քոյոյդ հրամանի, քաջ արանց Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց, բերեալ զշահ վաճառին աշխարհի շինութիւն՝ քեզ ի գանձ յաւելցուք ի մերոյ ծովավաստակ նաւաստեացս։

---

a abcd ի դարշապարս
1 b մեղացն
1 acd յայսմիկ ի ծովանման աշխարհիս / b յայսմ ի ծովանման աշխարհիս
2 acd յանդորյթ նաւահանգիստն հասեալ աստուածահօրն շինութեան՝ կենացն մշտնջենաւորաց անդ [ac անտ] պատրաստեաց ութեանս նոցա / bԱ—Էtko այլ ի հողմախաղաղ անդորյթ [b անդորյթն, Զ ի հողմախաղաղական քոյթ] մտեալ [b մտանել] աստուածահօրն շինութեան ի նաւահանգիստն [ԱԴ ի նաւահանգիստ] կենաց նոցա օթեվանս [ԱԴ չիք նոցա, Բ չիք նոցա ութեվանս պատրաստեաց] պատրաստեաց / ko պատրաստեաց [k պատրաստեալ] նոցա
4 acd իսկ իմացեալ [c յուսանցնում ուղղուած իմ անցեալ]
4 d շրջել / o շրջեալ սահեալ
4 abcdԱ—Էko յորձախոր
5 Է յօրաձօձ
5 ԲԴ անդրնդապատոյս
5 ac ասւսատակէր [c ուղղ. ասպատակէր] / b ասյամակէր / d ասյատակէր / Է ասրուսակէր / Աէ ասատատակէր
6 abcd չիք ջրակուտակ
6 b ալեաց / a բնդնաւսում և ալեացն բառով. բերբ ընկած
6 c որվորավարացն. ուղղուած որոտավարացն / d որվարաց / b որոտավարաց / ԱԲԴԵԶԷ որոտվարաց
6 Զ մրկընելոցն
7 k ձգտել
7 o ի կղզիսն / b չիք ի կղզիս—գըտեալ / c ի կղզիս հեռաւորս քաղաքաց / d ձգտել ի կղզիս քաղաքաց
8 bcdԱԴԶo մեծարեան / Բ մեծարեան / ԴԵԷէ բեռն / t մեծարան
8 Ա—Զko խոստարեաունս / Է խոստարեաունս / c առարեաունս, ուղղուած խոստարեաունս / d տալ րեաունս / b մխտարեաունս / t առրեաունս
8 Ա—Էk մինչ, փխ. ինչ ինչ / o մի ինչ / c ինչ մինչ
8 bcdԱ—Էk չիք և
9 bcdԱ—Էko և յօգուտ / t ի յօգուտ
9 b կայս (չիք ի)
9 ԱԲ ակրտութեան
10 Դ զթանգարական / o զթանկարական / d զթանգարան
10 b վաճառ
10 Ա—Էko հանիթից / b խանութիցս
11 b լսելեաց ձերոց
11 d զգիտ
11 Ա—Էk առ նուաղ, փոխ. առնուլ
11 Ա—Էko ունկնդրութիւն
12 c չիք և տալ զպատմութիւն
12 Ա—Էko քոյոյ / k քոյոց / d քոյոյդ / cb քոյոյդ / Զt քո
12 cd հրամանի / bԱ—Էtko հրամանից
12 Դ ջաջ, փխ. քաջ
13 cd զշահս
13 ԵԷ շինութեան
14 Ա—Էko յաւելուցուք / b յաւելուցումք
14 Ա—Էko ծովակուռաւ / c ծովավաստակն
14 ԴԵԷk նաւաստեացս / o նաւաստեաց
14 d յաստղայարանի վերյուշ. տէր աստուած ողորմեայ զաւրգէ ամէն։

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԵԱՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐՔ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ

18 Ա. Ընդ նուազել ժամանակաց թագաւորութեանն Պարթևաց, ի բառնալ տէրութեանն յԱրտաւանայ որդւոյ Վաղարշու, ի սպանանել զնա Արտաշրի որդւոյ Սասանայ,—որ էր նախարար ոմն ի Ստահր գաւառէ, որ եկեալ միաբանեաց զզօրս Պարսից, որք լքին խոտեցին մերժեցին անարգեցին զտէրութիւնն Պարթևաց, և հաճեցան հաւանութեամբ ընտրել զտէրութիւնն Արտաշրի որդւոյ Սասանայ,—արդ իբրև յետ մահուն հասանելոյ զուժիս այսորիկ առ Խոսրով թագաւորն Հայոց,—որ էր երկրորդ տէրութեանն Պարսից, զի որ Հայոց թագաւոր էր՝ նա էր երկրորդ Պարսից տէրութեանն, — արդ՝ թէպէտ և վաղու լուեալ

1 Վերնագիրն. a բնաբ բնկած / b * վկայաբանութիւն սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի և տարեկանման վարդապետի յագաթանգեղայ պատմութենէ / cԱԲԳՁԸ պատմութիւն յաղագս ծննդեան և սննդեան և վարուց և վարդապետութեան սրբոյն գրիգորի մերոյ լուսաւորչին [Գ լուսաւորչի] յագաթանգեղոսէ [c-ի վերնագիրը ստորին լուսանցքում] / d վարք և պատմութիւն (լուսանցք) / Eko վարք և պատմութիւն սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին / ե յունին վերնագիր / t ագաթանգեղ՛այ պատմութիւն

3 c ընդ յայս նուազել ժամանակաց / dԱԲԳՁԸo նուազել ժամանակաց [Ը * նուազեալ] / ԳԵԷէ սխալմամբ ևն ի ժամանակաց թագաւորութեան. յունին ընդ նուազել / b նուազել ժամանակաց / t նուազել ժամանակի

4 c ի բանակալութեան (փխ. ի բառնալ տէրութեանն) արտաւանայ / Ա—էko յարտաւանա(յ)

4 Բ վաղարշայ

5 Գ որ է

5 Գ չիք ոմն

5 c ի ստահր

6 Գ գաւէ / Ը գաւառէն

6 c զօրս

6 cd որ (լքին)

6 b լքեալ

6 ԱԳՁէԸ խոտեցին / ԲԳ խորտակեցին / c խոտեցին, ուղղուած խոտորեցին

8 ԱՁ ընտրել / b ընտրեալ

8 ԳԵԷ զտէրութիւն

8 b չիք իբրև

9 Գ խոսրով

10 be չիք զի որ հայոց—տէրութեանն / d թագաւորն էր նայ երկրորդ տէրութեանն պարսից / ԱՁ նայ / ԱԵՁ տէրութեան / o տէրութեանն պարսից

11 Ա—Ըէ այլ / միայն b° արդ

11 Գo թէպէտ վաղ / cd թէպէտ վաղու [d վաղ] լուեալ / միայն c վաղու. մնացած բոլորը վաղ

զրօթն՝ ոչ ինչ ժամանակս համարել յամբոխ գործոյն պատերազմի իւրոյն պատրաստութեանն։ Յետ այսորիկ դարձեալ լինէր յիւրոյն եղելոց մեծաւ տրտմութեամբ, զի ոչ եհաս ինչ նմա գործել գործ. ի մեծ ի տրտմութենէն և յիւրոյն վճարելոյ դարձեալ անցեալ եկեալ լինէր յաշխարհն իւր։

19 Արդ՝ ի միւս ևս ի գլուխ տարւոյն սկսանէր Խոսրով թագաւորն Հայոց գունդ կազմել և զօր բովանդակել, գումարել զզօրս Աղուանից և Վրաց, և բանալ զդրունս Ալանաց և զՃորայ պահակին, հանել զզօրս Հոնաց, ասպատակ դնել ի կողմանս Պարսից, արշաւել ի կողմանս Ասորեստանի, մինչև ի դրունս Տիզբոնի։ Աւար առեալ զերկիրն ամենայն՝ յաղթականութիւն դարձուցանէր զշինածոյս քաղաքացն և աւանացն ցանկալեաց. զշէն երկիրն ամենայն թափուր և աւերակ թողոյր. ջնջել ի միջոյ ի բաց կործանել, խլել քակել, հիմն ի վեր ջանայր առնել, համարէր բառնալ զօրէնս տէրութեանն Պարսից։ Ուխտ եդեալ միաբանգամայն՝ վրէժ խնդրել մեծաւ քինութեամբ զանկանելն իւրեանց ի տէրութենէն. ապա ապա ջանայր զվրէժ խնդրել, մեծաւ քինու նախանձաւորեալ լինելով. մեծամեծս փոյթ՝ ի բազմութիւն զօրացն ապաստան եղեալ, և ի քաջութիւն զօրացն յուսացեալ։ Վաղվաղակի ի

1 ԴԵէk ժամանակաց
1 c չիք համարել
1 ԱԶ յամբոխով / Բ յամբոխովկ / Դcc յամբոխ [Դ յուստագէ. Կոր.=յամբոխկ] / b յամպրոպ / d յամբովկ / e յամբոխ (հակառակս յամբոխկ)
1 bcd գործոյն իւրոց պատրաստութեան [c պատրաստութիւն] պատերազմին
2 bcd արդ յետ այսորիկ / Դ այնորիկ / Ա—Ըt չիք արդ / ԱԲԳԵ—Ըt այնորիկ
2 Ը չիք եղելոց—տրտմութենէն և
3 cd միայն ուրիշ ինչ
3 cdԱ—Զk ի մեծի. կարդում եմ ի մեծ ի / bէԸto ի մեծ
4 b վճարելոց
4 cd եկեալ անցեալ / b չիք անցեալ / o չիք եկեալ
4 Բ չիք լինէր
5 Ը *յաշխարհն
6 ԴԵէԸk արդ միւս
6 bcd գլուխ (չիք ի)
6 ԱԲԶ տարոյն
6 Դ խոսրով
7 cԱ—Ըko գունդս
7 d կազմել, զաւր
7 b զաւր բովանդակել / t եւ միւսներբ զօրս բովանդակել
7 Ը զօրս աղուանից / ԴԵէk զօր / ԱԲ աղուանից / d զաւրս
8 Ը ալանայ
8 bcs միայն ճորայ պահակին, միւսները ճիւրայ պահակին=Ցուցակ.
8 cԱ—Ըko հանէր / d պահակի, հանել զաւրս
9 է հունաց
9 Ա—Ըko առնել, փխ. դնել / c եղեալ
9 ԴԵէk չիք պարսից, արշաւել ի կողմանս
10 b տիզբոնի / d տըզպոնի / c տիզբոնի / ԱԲԴԶ տիզպոնի / ԴԵէtko տզբոնի
10 bԴ աւար առնել
11 b դարձուցանել
12 Ը աւանեացն
12 Ա ցանկալեաց
12 Ը չիք զշէն երկիրն—աւերակ թողոյր / ԱԶ չիք թափուր և աւերակ թողոյր
13 b ջնջէր
14 cdԱԲԴէԶԸk առնել ջանայր
14 Ե տէրութեան
14 bԸ ուխ, փխ. ուխտ
15 bcd արարեալ, փխ. եդեալ
15 bcdԱ—էk չիք մեծաւ քինութեամբ / Ը չիք մեծաւ քինութեամբ—խնդրել
15 cd զվրէժ
16 Եk ի տէրութենէն իւրեանց
16 c ի ապաստանուն
16 b ջանան վրէժ
17 d փոյթայր, b փութեայր, Ծիսուում է o-ն
17 Ը չիք ի բազմութիւն—եղեալ
18 d ապաստանեալ / b ապաստանել, և
18 a լեալ, փխ. եղեալ
18 ԱԶ չիք ապաստան եղեալ—զօրացն
18 a ի քաջութիւնս նոցայ յուսացեալ

թիկունս հասանէին մեծաւ բազմութեամբ ժիր և քաջ արանց և ձիոյ և բուռն կազմութեամբ Աղուանք, Լփինք և Ճիղպք, Կասպք և այլ ևս որ ի սմին կողմանց, զի զվրէժ արեանն Արտաւանայ խնդրեսցեն։

20 Զի թէպէտ և էր խնդրն ի մեծի արամութեան վասն ընութեան եղբայրութեան ազգատոհմին, զի հնազանդեցան և ի ծառայութիւն մտին համբարձելոյ թագաւորութեան Ստահրացւոյն, և ընդ նմին միաբանեցան. զի թէպէտ և էր Խոսրով և զեսպան արարեալ, զի իւրեանց տոհմայինքն ի թիկունս եկեսցեն և նոցա ընդդէմ կայցեն ընդ նորա թագաւորութեանն, անտի սմա ձեռն տուեալ ի կողմանց Քուշանաց, և յայնմ մարզէ և յիւրեանց ի բուն աշխարհէն և ի քաջ ազգաց և ի մարտիկ զօրացն զի ի թիկունս հասցեն. սակայն տոհմքն և ազգապետքն և նախարարքն և նահապետքն Պարթևաց ոչ լինէին ունկնդիր. զի միաբանեալ և հաւանեալ և նուաճեալ էին ի տէրութիւնն Արտաշրի, քան ընդ տէրութիւն իւրեանց ազգատոհմին և եղբայրութեանն։

21 Սակայն առեալ Խոսրով զբազմութիւն զօրաց իւրոց, և որ ուստեք ուստեք եկեալ հասեալ էին ի թիկունս օգնականութեան նիզակակիցք գործոյն պատերազմի։ Իսկ իբրև եհաս թագաւորն Պարսից

1 *ad* և ժիր և
2 ԱԲ Աղուանք / ԴԸ Աղուանքն
2 ԴԸ Լփինք, ճիղպք / ԲԴ յԼփինք ճիղպք / ԵԷk Լփնիք ճիղպք / *c* Լփնիք և ճիղբք / *abd* Լփինք, ճիղփք [*d* ճիղբք] Կասբք [*bd* Կասպք] և այլ ևս ի նմին կողմանց, զի զարեանն վրէժն [*b* վրէժ] Արտաւանա [*d* Արտաւանայ] / Ա—Ը*c* չիք որ
3 Ը կողմանաց
3 *ad* չիք զի
4 *b* ի մեծ / Ը չիք ի (մեծի)
4 ԱԶ արամութեանն
5 Դ յազգաց տոհմին, փխ. ազգատոհմին
5 *abd*Դ չիք և
6 *abd* համբարձելոյն / Դ*c* համբարձելոց / ԱԲԳԵ—Ը*k* համբարձելոյն [Բ ուղղուած համբարձելոյ]
6 Ը թագաւորութեանն
7 Ա—Ը*kc* զի թէպէտ և / *b* չիք թէպէտ և / *abd* զի թէպէտ յղեալ [*b* և ի յղեալ] Խոսրով և զեսպանս / Ա—Ը*k* յղեալ [Դ յուղեալ] Խոսրով [Դ Խոսրով] զեսպանս
7 *d* զիւրեանց, փխ. զի իւրեանց
8 Ը չիք եկեսցեն
8 Դէ կայցեն ընդ նորա թագաւորութեան / *ad* և ընդդէմ կայցեն [*d* կացցեն] նորայ թագաւորութեանն / *b* և նմա ընդդէմ կայցեն ընդ նոր թագաւորութեանն, անտի նմա
9 Բ տալ [Ամենայն տուեալ] / Ը տալով / *abd* տուեի [*d* տուեալ] ի կողմանցն / Դ ի կողմանցն
10 Բ յայսմ
10 Դ յիւրեանց բուն / է*c* յիւրեանց բուն / *ad* բուն աշխարհէ / *b* և իւրեանց ի բուն աշխարհ և քաջացն և ի մարտիկ
11 Ա—Ը*kc* չիք և ի մարտիկ զօրացն / Դ և քաջ / *c* զաւրաց
11 Ը զթիկունս, փխ. զի ի թիկունս
12 ԱԶ նախապետքն
12 *d* պարթևացն
13 *abd* միաբանեալք [*c* միայնանեալք] և հաւանեալք և նուաճեալք
13 *bd*ԲԴԶէԸ*k* ի տէրութեանն / Ա ի տէրութեան / *b* ի տէրութիւն
14 *c* քան թէ ընդ / *b*ԱԶԸ ընդ տէրութեանն / ԵԷ*k* ընդ տէրութեան / Բ ընդ տէրութիւնն
14 Ա իւրոց (սլաս.)
14 *d*ԴԵԷ եղբայրութեան
16 Դ Խոսրով
16 *abd* զաւրացն / ԱԶ զօրացն
16 *b* չիք և / *c* ուր, փխ. որ
17 *b* որ ուստեք եկեալ / ԱԶ ուստէք ուստեք
17 *d* հասանէին
17 *ab* նիզակակից
18 *abd* զօրծոց պատերազմացն [*b* պատերազմին] / Դ պատերազմին

գայն ամբոխ բազմութեան զնդի, որ մեծաւ ուժով դիմեալ եկեալ հասեալ էին ի վերայ նորա՝ ել և նա ընդ առաջ նոցա ի պատերազմութիւն պատերազմի: Բայց սակայն ոչ կարաց ունել զդէմ նոցա, փախստեայ լինէր առաջի նոցա. զհետ մտեալ կոտորէին զամենայն զօրսն Պարսից, և զաշտացն և ճանապարհացն ցիր դիաթաւալ կացուցանէին և չարախառնավաս վասանէին և անհնարին հարուածս ի վերայ հասուցանէին: Եւ թագաւորն Հայոց դառնայր ի մեծ կոտորածէն մեծաւ յաղթութեամբ և բազում աւարաւ և ցնծալից ուրախութեամբ ի կողմանսն Հայոց յԱյրարատ գաւառ, ի Վաղարշապատ քաղաք, մեծաւ ուրախութեամբ և բարի անուամբ և բազում պատուաւ:

22 Այս հրաման տայր ընդ կողմանս կողմանս զկապանս արձակել, հրովարտակս տանել, յեօթն բագինս մեհենիցն ուխտաւոր լինել պատկերաց կոցն դիցն պաշտամանն: Սպիտակ ցլուք և սպիտակ նոխազօք, սպիտակ ձիովք և սպիտակ ջորովք, ոսկեղէն և արծաթեղէն զարդուք, ի վերջաւորս փողփողեալս, նշանակեալ պայծառակերպ մետաքսիւքն և ոսկովք պսակօք և արծաթի զոհարանօք, յանօթս ցանկալիս ակամբք

1 Զ ամբոխ
1 ad բազմութեան / մեծագահներք կողմութեան
1 Դ զնդին
1 abd դիմեալ եկեալ / ԱԲԵ—Ըtko եկեալ դիմեալ / ԴԴ չիք դիմեալ
2 d հասանէին
2 adԴ—Ըtko ընդ յառաջ
2 ԱԶ ի պատերազմութիւնն
3 a պատերազմին
3 Զ տանել, փխ. ունել
3 Ը չիք զդէմ
3 a նոցա, փխ. նորա
4 abd փախըստական / Ը փախստեան
4 Դ լինէին
5 abd զաւրսն [b զզաւրսն] ամենայն / ԴԵԷԸk զօրս
5 Է ի ճանապարհացն
5 abd ցիրս
5 d դիթաւալս / Է և դիաթաւալ / Դ դիաթաւալ ցիր
6 abc չարախառնավառ / d ի չարախառնավառ, Ա—Ըtko չարախառնավար
6 b մասանէին, փխ. վասանէին
6 abdԱԲԴԶԷԸk ի վերայ (ի վերա) նոցա հասուցանէին
7 a չիք մեծ / Դ ի մէջ, փխ. ի մեծ
7 Ա—ԵԷԸko մեծաւ աւարաւ և բազում յաղթութեամբ և
8 Ը ցնծալից
8 b ի կողմանց
9 a յարարատ / d յարայրատ / c այրայրարատ
9 ԱԶ գաւառն / Ը գաւառ ի Վաղարշապատ
9 Ը քաղաքի, և
10 Ա անուամբ / Ա աւարաւ (յաճ.)
10 Ը չիք և բարի անուամբ և բազում աւարաւ: Այս
11 Ա ապայ
11 ad ընդ ամենայն [d չիք ամենայն] կողմանս զկապանս / Ը չիք կողմանս
11 Ը զկապանն և
11 a արձակեալ
12 Զ արձակել, փխ. տանել
12 d ի յեւթն / Ա յեաւթն
12 a մեհենացն
12 Բ ուխտաւորս
13 b կոոցն
13 ad դից / b չիք դիցն
13 bեk պաշտապան / Ը պաշտաման
13 b դի սպիտակ
13 ab ցլուք
14 a ձիաւք / ԴԶ ձիօք
14 d արծաթէնք
14 ԴԵԶԸo զարդիւք
15 adԲ—Ըko և վերջաւորս / b և *կերջաւոր փողփողեալ
15 a մետաքսէիւք և ոսկեաւք / Դ մետաքսիւք
15 ad չիք և
16 Զ պսակովք
16 ԱԲԵԶԷk զոհարանաւքն / Ը զօհրանօքն
16 Ա յանօթս ցանկալիս / Ը ցանկալի
16 ԱԸ ակամբ պատուականաւք

պատուականօք, ոսկով և արծաթով, ի հանդերձս պայծառս և ի զարդս գեղեցիկս, զիւր ազգին Արշակունեաց զհայրենեացն պաշտամանց տեղիսն մեծարէր։ Նա և հինգերորդ ևս հանէր յամենայն մեծամեծ աւարացն ածելոց, և մեծամեծ պարգևս քրմացն շնորհէր։ Իսկ զօրացն որ զիւրեաւն էին՝ ևս պարգևս և արձակեաց յիւրմէ։

23 Բ. Իսկ ի գալուստ ամին միւսոյ զօր բազում կուտէր յոյժ, գումարտակ առնէր, զնոյն զօր կոչէր, և ևս բազում քան զնոյն առպատակ սփռեալ զկողմամբքն Ասորեստանի. մանաւանդ զի և զօրք Տաճկաց ի թիկունս եկեալ էին. աւար առեալ զերկիրն ամենայն՝ յաջողութեամբ դառնային յիւրաքանչիւր տեղիս։ Եւ ամս մետասան ամէպ ամէպ զայս օրինակ աւար առեալ՝ աւերէին զամենայն երկիր սահմանացն, որ ընդ Պարսից թագաւորութեամբն և ընդ իշխանութեամբն էր։

24 Իսկ իբրև զայն ամենայն չարիս ետես թագաւորն Պարսից, որ եկին հասին ի վերայ նորա՝ նեղեցաւ, տառապեցաւ, տագնապեցաւ, տարակուսեցաւ, վարանէր յանձն իւր. առ ինքն կոչէր զամենայն թագաւորս և զկուսակալս և զնախարարս և զզօրավարս և զպետս և զիշխանս իւրոյ տէրութեանն. ի խորհուրդ մտանէին. աղաչէր զամենեսեան՝ հնարս ինչ մարթել խնդրել գտանել. ազգի ազգի պարգևս

1 ԳԵԷԸk ոսկովք / ԱԸ ոսկւով
1 ԵԷԸk և արծաթովք
2 Ա—ԴԶ զարշակունեաց / b արշակունեաց
2 ԲԵ—Ըk զհայրենեաց / Ա հայրենեաց / Դo զտեղիսն զհայրենեաց
2 Ա—Էko չիք պաշտամանց
3 ab զտեղիս / d զտեղիսն
3 a Նա հինգերորդ / Ա հինգերորդ / b և հինգերորդս և / d Նայ հինգերորդս ես
3 ԱԲԶ մեծամեծաւարացն / b մեծամեծաց / b յաւատարացն, փխ. յաւարացն / Ը արանցն, փխ. աւարացն
4 a յածելոց
4 ԳԵԷk չիք աւարացն ածելոց և մեծամեծ
4 Ը չիք մեծամեծ պարգևս—իսկ
4 Ա քրմացն / Դ քրմանց
4 ԱԶ շնորհէ
4 ԵԷ իսկ ի զօրացն
5 d զիւրև / ԳԵԷk զիւրեաւ
6 Ա—Ըko իսկ ի գալ [Ը իսկ գալ] միւս [Ա միւսն] ամին զօր
6 abd զաւր կուտէր բազում յոյժ
7 Զ չիք առնէր
7 a զաւրն կոչեալ / bd կոչել
7 b առպատակս
8 adԵԷԸk զկողմամբք
8 d Ասորեստանի
8 Ա զաւրք / ԵԳ զաւրքն / Ը զօր
9 o առնել
9 abd զերկիրն ամենայն / միւսմերը զամենայն երկիրն
10 Զ յիւրաքանչիւր
10 c յամս
10 ac ամսն և մի / dԵ ամսն մի / e ամս մետասան / ԲԳԴԵԷ և ամս Ժ. / ԱԶԸto ամս ամսն
10 Ա ամէպ ըէպ
11 Ա—Ըko չիք զայս օրինակ
11 b զայսու աւրինակաւ, որ առեալ
11 bc երկիրն / Եk չիք երկիր
11 b չիք սահմանացն
12 adԱ—Ըk թագաւորութեամբն / to թագաւորութեամբ / b թագաւորութեան
12 abd և ընդ իշխանութեամբն / ԱԲԴԶ և իշխանութեամբն, t և իշխանութեամբ (չիք ընդ) / ԳԵԷԸk չիք և իշխանութեամբն
13 ԴԶԸ չարիսն
13 abd պարսից թագաւորն
13 Դo որ եկն եհաս
14 ԵԷԸk չիք նորա
14 ԵԷԸ նեղացաւ / abd նեղեցաւ, տառապեցաւ, տագնապեցաւ / Ա—Ըko չիք տառապեցաւ
16 ad չիք և (զպետս)
17 ԳԵԷ տէրութեան
17 ԴԸ խորհուրդ (չիք ի)
17 a մտանէր
17 ab զամենեսեին / Բ զամենեսեան

խոստմնայր. թերևս որ միայն գոցի, ասէ, որ զվրիժուց հատուցումն խնդրել մարթասցէ. յերկրորդական զահ իւրոյ տէրութեանն մատուցանել խոստմնայր, թէ միայն նախանձու մեծի ձեռն արկեալ հատուցէ որ. բայց միայն աթոռովս ես ի վեր եղէց քան զնա, եթէ կարի յանարգաց որ իցէ կամ ի պատուականաց. ազգի ազգի պատիւս և պարգևս և վարձուց հատուցմունս շնորհել խոստմնայր:

25 Արդ՝ ամն ի միջոյ խորհրդեանն գլխաւոր նահապետ էր Պարթևաց տէրութեանն, որոյ անուն էր Անակ. յոռն կոչեալ, ի մէջ անցեալ՝ յիւրմէ ազգէն իբրև ի թշնամւոյ վերայ խոստմնայր վրէժ խնդրել:

26 Խօսել սկսաւ ընդ նմա և ասէ. «Եթէ միայն զայդ նախանձ խնդրեսցես միամտութեամբ՝ զբնութիւնն պարթևական, զձեր սեփական Պալհաւն ի ձեզ դարձուցից, և քեզ թագ եդեալ փառաւորեցից, և երևելի և փառաւոր ի թագաւորութեանս իմում արարից, և երկրորդ ինձ կոչեցից»:

27 Պատասխանի ետ Պարթեւն և ասէ. «Զինացորդս ազգի իմոյ կեցուսցես դու. այլ ես և եղբայր իմ հարազատ այսօր հրաժարիմք ի քէն»:

28 Յայնմ ժամանակի հանդերձեցաւ կազմեցաւ Պարթեւն եղբարբն իւրով հանդերձ, ընտանեօք կանամբք և որդւովք և ամենայն աղխիւ.

1 Գ խոստմնայր և վարձուց հատուցումն շնորհել
1 Գ չիք թերևս որ միայն—հատուցմունս շնորհել խոստմնայր (տ 6)
1 ԱԲԳԵ—Ըko ասէ գոցի որ
1 Զէ զվրէժուց
1 b հատուցմունս
2 ad զահի / b զահու
2 abէ տէրութեան
2 a մատուցանելոյ
2 Գ հատուցանել, փխ. մատուցանել
3 bd նախանձու
3 bԸ մեծ [Ը մեծի] ի ձեռն
3 միայն Ը հատուցէ / t եւ միւսները հատուցէ
4 ad թէ / b և թէ
5 abdԱԲԳԵ—Ըko և կամ
5 Գ ազգի ազգի
5 Եէko պարգևս և պատիւս խոստմնայր / a չիք և պարգևս և
6 bԱ—Ըko խոստմնայր և վարձուց հատուցումն [b և հատուցմունս վարձուց] շնորհել: Արդ / d պարգևս վարձուց / a *վարգձուց / d չիք և (վարձուց)
7 ԳԵէk չիք ամն
7 Ը նախապետ
7 Գ չիք էր
8 Գէ տէրութեան
8 ԳԸ անունն
9 ԱԲԶ ի թշնամոյ
9 a վրէժս / b զվրէժ
10 abd արդ խաւսել / Ա—Ըko չիք արդ
10 ԳԵէko չիք և ասէ
10 ad թե
11 abd զբնութիւն / ԳԵէէ զբնակութիւն / ԱԲԳԶԸlo զբնակութիւնն
11 ad սեպհական / ԱԲԸv սեփհական / եԳ—Էko սեփական
12 abd զպալհաւն [b պահլաւն] զայն / t պալհաւն / bԱԳԵ—Ըkv պահլաւն
13 Եk երևելի փառաւոր
13 ad թագաւորութեանս [d թագաւորութեան] իմոյ / bԱ—Ըko ի թագաւորութեան
13 Գ կացուցից, փխ. արարից / b արարից զքեզ, և
14 dԱ—Ըko կոչեսջիր / abc կոչեսցիս (ճռուածքներով) / a այսպէս բնիկասւում է, բայց ընկած չինելով (Տես պարբ. 17)
15 է զինացորդս
15 Գ ազգի / Ը ազգին
15 Ը կացուցես
16 bcdԱ—Ըko հրաժարիմք / t հրաժարեցուք
17 Ա կազմեցօ (յան.)
18 b հանդերձ եղբարբ իւրով / c իւրով (յատանցման) / d չիք իւրով
18 bԱ և [b չիք և] ընդամենայք
18 b կանամբ (երկնին)
18 ԱԲԶ որդովք
18 c աղխիւն / bd ախիւն / Եէk ախիւ / Զ աղախիւ

խորհրդոց. չու արարեալ յուղի անկեալ, դէտ ածն կալեալ ճանապարհացն՝ ելեալ երթայր հասուածի պատճառաւ ի կողմանս Հայոց, իբրև թէ ապստամբեալ իցէ յարքայէն Պարսից։ Եկեալ յանդիման եղև թագաւորին Խոսրովու յՈւտի գաւառի, ի Խաղխաղ քաղաքի, ի ձմերոցս արքայութեանն Հայոց։

29 Իբրև ետես թագաւորն Հայոց՝ ցնծացեալ ել ընդ առաջ նորա և մեծաւ խնդութեամբ ընկալաւ զնա. մանաւանդ իբրև կեղծաւորութեամբ և դաւով սկսաւ խօսել ընդ նմա և զիւրոյ գալոյն հաւատարմութիւն ցուցանէր. «Վասն այնորիկ եկի ես առ քեզ, ասէ, զի համարձակ զհասարակաց վրէժ խնդրել մարթասցուք»։

30 Արդ՝ իբրև ետես թագաւորն զայրն, զի զիմեալ եկեալ էր առ նա ամենայն ընտանեօքն հանդերձ, և մտերմութեամբ հաւատայ ի նա. յայնժամ տայր նմա պատիւ ըստ օրինաց թագաւորաց, և հանէր նստուցանէր զնա յերկրորդ աթոռ թագաւորութեանն. և զամենայն ժամանակս ձմերայնոյն ուրախութեամբ զաւուրս ցրտաշունչ հողմաշունչ սառնամանեացն անցուցանէին։

31 Իսկ իբրև եկին հասին աւուրք ջերմն հարաւահողմն գարնան գրանցն բանալոյ՝ համբարձաւ թագաւորն ի կողմանցն յայնցանէ. եկին

1 Ա խորց (պակ.) / ԵԷԿ խորոյ
1 bdԲԳԵԷԸk չիք արարեալ
1 Գ անգեալ
1 Գ *դէտածն
2 Ա հասուածի / Ը հասուածին
2 bcd իբրև / Ա—Ըko իբրու
3 Ա ապըստամբեալ / b ապստամբել (յաւ.)
3 ԱԳ արքային
3 bcd յանդիման եղեալ [b լինէր]
4 bcd չիք Խոսրովու
4 cԲ—ԵԷԸko յուտի [յօտի] / ԱՁ յոտի / b յուխտի
4 Ը ի խաղաղ
4 Գ չիք ի ձմերոցս արքայութեանն Հայոց
5 ԳԵԷ արքայութեան / Ջ յարքայութեան
6 bcd չիք Հայոց
6 Ա—Ըko չիք ցնծացեալ
6 d չիք ել
6 Ա ընդ յառաջ
7 cdՋ չիք և
7 Ա ընկալոյ զնայ
7 bd կեղծաւորութեամբն դաւով
8 b սըկսեալ
8 Ա նմայ (յաւ.)
9 bcd ցուցեալ
9 b այսորիկ
9 bd եկի ասէ ես առ քեզ, զի / Ա—Ըko եկի [ԵԷko եկի ես] ասէ առ քեզ, զի / c չիք ասէ
9 o հասարակս հասարակաց
10 b զվրէժ
10 Ա *խնդել
10 Գ մարթասցես
12 Ա նայ (յաւ.)
12 Ա ընդանեաւքն
12 bcԵԸk չիք և
12 Ա—Էko միամտութեամբ / bcd մըտերմութեամբ / Ը միաբանութեամբ, փոխ. միամտութեամբ
13 ԱԲԳԵ—Ըk պատիւս
13 d ըստ օրինացն
13 b թագաւորացն
13 bcd և հանեալ
14 c յերկրորդական
14 cdԱ—Էo թագաւորութեան, զամենայն / b թագաւորութեանն իւրոյ, և
15 c ձմերայնոյն / d ձերանւոյն / Ա ձմերանոյն / Ջk ձմեռայնոյն
15 ԵԷk ուրախութեան
15 d կողմաշունչ / Ը չիք հողմաշունչ
16 cԱ—Ըko սառնամանեացն / dk սառամանեացն
17 Ա—Ըk չիք իսկ
17 Ը ջերմահարաւահողմն / b հարաւահողմն / d հարաւահողմ / ԱԵՁԷk հարաւակողմն
17 bcd գարունն
18 bcdԲԳԸ գրոցն / Ջ գրց (պակ.)
18 d համբարձան / Ա—Ըko չիք համբարձաւ թագաւորն ի կողմանցն յայնցանէ
18 b և եկեալ իջին

իջին յԱյրարատ գաւառ, ի Վաղարշապատ քաղաք. և մինչդեռ ուրախութեամբ հանգուցեալ էին, ի միւս արկեալ թագաւորին՝ գումարտակ առնէր՝ անզգէն արշաւել ի կողմանս Պարսից:

32 Իբրև զայն լսէր Պարթևն՝ զերդումն ուխտին յիշէր որ ընդ Պարսից արքային ուխտեալ էր: Նա և զխոստմունսն յիշէր զպարգևացն, և ի բուն աշխարհն փափագէր որ Պալհաւն կոչէր, և վասն խորհրդոյ ի միտ արկանէր. առնոյր զթագաւորն մեկուսի նա և եղբայր իւր հարազատ՝ իբրև ի պատճառս ինչ զբօսանաց, իբրև խորհուրդ ինչ խորհել ընդ նմա. և զսուսերսն պողովատիկս թերաքարձեալս ունէին. յանկարծ յեղակարծումն ժամանակի զէնս վերացուցեալ՝ զթագաւորն դիաթաւալ կացուցեալ յերկիր կործանէին: Անդուստ ուստեմն իբրագգած եղեալ իրացն որ եղեն՝ գոյժ աղաղակի ամբոխին թանձրանայր. մինչ այս մինչ այն՝ նորա հեծեալ յիւրաքանչիւր երիվարս փախստական լինէին:

33 Իսկ իբրև զայն գիտացին նախարարք հայակոյտ զօրացն՝ գունդ գունդ հասանէին, զկնի լինէին. ոմանք ընդ ցամաքն անապարեալ, հասանել ի խելս կամրջացն առ դրանն Արտաշատ քաղաքի: Զի գետն

1 d յարայրատ
1 ԴԵէk գաւառի
1 Ա—Ըko քաղաք համբարձեալ ի կող-մանցն յայնցանէ, և
2 bcd ի միւս արկեալ թագաւորին / Ա ի միւս էառ / Բ—Ըtko ի միւս առ
3 Ը անզգէն
4 cd լուաւ
4 c յիշեաց
5 b ուխտեայն
5 b նա, և
5 ԴԸ զխոստումն / Զ զխոստմունսն
5 d պարգևացն / Ը զպարթևացն. վրիպ. զպարգևացն
6 Դ և բուն
6 ԱԲԶ փափաքէր
6 bԱԴԵ—Ըk պահլաւն
6 d չիք և (վասն)
6 cd խորհուրդս
6 c ի մտի
7 c մերկուսի / Ա մէկուսի
7 c զեղբայրն / bd եղբայրն / Ը զեղ-բայր
8 bcd իբրև / Ա—Ըtko իբրու
8 d պատճառս / Ը զպատճառս
8 Բ զբօսանաց
8 bcd իբրև / Ա—Ըtko իբրու
8 Ա խորհուրդ
8 bcd խորհել / Ա—Ըtko խորհելոյ
9 cԱ—Ըko զուսերն
9 c պաւղաւատիկս / d պողաւատիկս
9 Դ թերաքարաշեալս / Ե թերաքարայեալ / Էk թերաքարայեալս / Ը թերաքարամեալս
9 Դ ունէր
9 Ա յանգարծ
10 c յեղակարծում / Ը յեղանակարծումն
10 b վերացուցեալս / d զաւրացուցեալ, վրիպ. վերացուցեալ
10 Դ զթագաւորս
10 Ա—Ըko զիաթաւալ / bcdt դիթաւալ
11 ԱԲԴ—Ը չիք կացուցեալ
11 bd անդուստ ուստեմն / cԱ—Ըtko անդուստ ուրեմն
11 bԱԵԶէo իբրագգաց / ԲԴԳԸ իբրաւգդաց
11 bcd եղեալ իրացն / Ա—Ըtko եղեն իրացն
12 b իրացն եղելոյ գոյժ
12 cd ամբոխն / b ամբոխ
12 b թանձրանայք
12 Ը մինչ զայն մինչ զայս / e մինչ յայս մինչ յայն
13 Ա նորայ (յամ.)
13 cdԱԲԵէԸko հեծեալք
13 d երիւարս
13 b փախստեայ / Դ փախստակ
14 Ա—Էko չիք իսկ
14 bc նախարարքն
14 d հայափիկոյս / Զ հայակոյս
14 Զ զօրացն
15 ԵէԿ հասանէին, վրիպ. հասանէին / (Ըյսանդիկ վերակուեւմ k ու Sbu kr. 20, 8. 14.)
15 abdԲ—ԵէԸko ոմանք ի ցամաք / Ա ոմանք ի ցամաքն
15 ad անապարեալք / b անդր անապա-րեալ
16 ad հասանալք / bԱ—ԴէԸko հասանալ
16 Ա կարմրջացն / ԶԸ կարմիճջացն

Երասխ յարուցեալ գայր ի գարիւ և գարիւ, սաստկանայ, ջրակուտակ, ձիւնասույզ, ձիւնախառն բազմութեամբն յաւելու իւրոյ պղտորութեամբն։ Կիւրն անցեալ ընդ կամուրջն Վաղարշապատ քաղաքի, որ և կամուրջ Մեծամօրի կոչեն՝ անապարէին հասանել յառաջ մի ի խելս կամրջին Արտաշատու։ Ի կիրճս ճանապարհացն արգելլին գնոսա, ի մէջ առարեալ գնոսա՝ ի Տափերական կամրջացն գետամէժ առնէին գնոսա։ Եւ խնդրեմք անդրէն դարձեալ՝ վայիւք, ճչովք և ողբովք, և ամենայն երկիրն ժողովեալ գթագաւորն աշխարէին։

34 Եւ մինչ դեռ ջերմ ովկին ի ծոցոյն չև էին թափեալ, և շաւնչ փախճանին չև էր հասեալ՝ հրաման տայր զազգատոհմն սատակել։ Յայնժամ սկսան սատակել և կոտորել. մինչև ոչ թողին յերախասարդաց մինչև յայն՝ որ ընաւ գալ և գնալ ոչ գիտէր. Նաև զիգական առէին մաշէին ի սուր սուսերի իւրեանց։ Բայց միայն երկուս մանկունս փոքրկունս յորդւոցն Պարթևին ապրեալ ոմն ապրեցուցանէր ի ձեռն

1 b յի գարիւ և / adԱ—Ըko չիք յի / ԴԴԵԷԸk գարիւ գարիւ
1 Դ—ԶԸko սաստկանայ / Է սաստկանան
2 b ձիւնասույզ, սաստախառաղ բազմութեամբ / c ձիւնախառնախառ / ԵԱ—Ըko բազմութեամբ
2 b պղտորութեանն / Ա—Ըko պղտորութեանց
3 a ընդ կամուրջ / d ընդ * կարմունջ / Դ ընդ կարմուջ / ԶԸ ընդ կարմունջն
3 Զ և զոր
3 ԴԸ զոր և կարմուջ / Զ կարմունջ
4 d մեծամաւրի
4 ad կոչէին
4 b յառաջին ի խելս / Դ չիք յառաջ
4 ԵԱ—Էko չիք մի
4 d ի խելս կարմնջին / Ա կամրրջին / Զ կարմունջին / Ը կարմրջին
5 Դ ճանապարհին
5 abd չիք գնոսա
6 abdԱ—ԴԶԸo տափերական / Ե պատերական / Էk տապերական
6 ԱԶ կամրրջացն / Ը կարմնջացն
6 adԲ—ԵԷԸko գետամէժս / Զ գետամրէժ
7 abd դարձեալք
7 ԴԷ վայիւ
7 bdԲ—Ըko և ճչովք
7 b չիք և (ամենայն)
7 Զ յերկիրն
8 Ա—Ըko աշխարէին գթագաւորն
9 Դ ջերմագինք ի ծոցոյն չէին / a ովւկինն ի ծոցոյն չէին
9 ad չիք և (շաւնչ)
10 abԱԶ փողձանին / d փողշանին
10 b չև էին
10 a զազգատոհման / Ե զազգատոհմն
11 Դo սատակել և կոտորել. յայնժամ / b չիք սատակել և
11 b կոտորեալ (յաճախ) գնոսա մինչև ոչ / ad մինչև ոչ թողին / Ա—Ըko կոտորել, և ոչ թողին
12 d այն / Ը ցայն
12 a չիք ընաւ
12 Զ և ի ձախ
12 ad չգիտէր / Է գիտենայ, և
12 b և, փխ. Նաև
13 Ա իւրոց (պաշ.) / ԱԶ չիք բայց միայն երկուս մանկունս—ի կողմանս յունաց առեալ փախչէին. Բայց այս պարբերութեան տեղ Ե, թղ. 7բ—8բ, Զ, թղ. 8ա—9ա ունին Զենոբ Գլակի «Պատմութիւն Թղթոյն Աւարայ և պատմութիւն վասն Ինձակենեան տեղեացն և պատերազմին որ յԱրձանայ պատճենի հեռեալ եղաւ». «Իսկ Բագրատ դայեակ որդւոյն Դրեգորի էրէն եռեալ—և եհաց ա ներա մինչև թագաւորեաց ի տեղի հօր իւրոյ». (Զենոբ. Բ. տպ. Վենետիկ 1889, էջ 22) / k («Իւրեանց»-ից յետոյ ունի k) Արք երկուս մանկունս փոքրիկսն... թղ. 375բ. ընծայած է. «Ի յիշատակի որդւոյն զրեգորի Հայոց լուսաւորչի յազգաթանդեղեա պատմութենէ»
14 a փոքունս / b փոքրիկս / Բ—ԵԷԸko չիք փոքրկունս
14 ab յորդւոց / Դ յորդց (պաշ.) / Ե յորդւոցն
14 b փրծեալ
14 b չիք ոմն
14 ԴԴԵԷԸko ապրեցուցանէր ոմն

գայլեկաց ուրումն. զմին ի կողմանս Պարսից, և զմին ի կողմանս Յունաց առեալ փախչէին։

35 Գ. Եւ եղև իբրև լուաւ զայս ամենայն թագաւորն Պարսից՝ զուարճանայր, զուարթանայր, տօն մեծ ուրախութեան առնէր զօրն զայն, և բազում ուխտ ատրուշանացն կատարէր։ Զօրաժողով լինէր, խաղայր գնայր, ասպատակ սփռէր զկողմամբք Հայաստան աշխարհին. զխօսուն և զանասուն, զծեր և զտղայ, զերիտասարդ և զմանուկ առ հասարակ խաղացուցանէր ի գերութիւն։

36 Անդ ոմն պրծեալ ապրեցուցանէր ի հինէ անտի յորդւոցն Խոսրովու թագաւորին Հայոց՝ մանկիկ մի փոքրիկ, անուն Տրդատ. առեալ գայլեկացն փախուցեալ ի դուռն կայսեր ի կողմանս Յունաց։ Եւ գերկիրն Հայոց այնուհետև եկեալ արքային Պարսից յիւր անուն զան-գիտն անուանէր. և զզօրսն Յունաց փախստական արարեալ հալածական տանէին մինչև ի սահմանս Յունաց։ Վերն փոխադրեցեալ՝ սահմանս հաստատէին, և տեղւոյն անուն եդեալ Դրունս Փոսից, առ տեղեաւն որում Սոյգն կոչէին։ Եւ զայլ մարդիկ երկրին խաղացոյց, և զաշխարհն յինքն գրաւեաց։

37 Արդ՝ երթեալ, մնեալ և ուսեալ Տրդատայ առ կոմսի ումեմն Լիկիանէս անուն կոչեցելոյ։ Իսկ որդի Պարթևին որ ի կողմանս Յունաց

1 եէէk գահեկաց որումն
1 aԳo զմինն / Դ զի մինն
1 aԳԳo և զմինն
3 Զ չիք եղև
3 abd զայս ամենայն / Ա—Ըtko չիք ամենայն
3 a թագորն / d թգորն (պաս.)
3 h չիք և եղև իբրև լուաւ—զաշխարհն յինքն գրաւեաց (պարբ. 36)
4 Ա տաւն (յոծ.)
4 եէէk մեծ կատարէր զօրն
5 abd ուխտս / Գեէէk տօն, փխ. ուխտ
5 Դ ատրուշանացն
6 abd սփռեալ
6 bԱ—Ըk զկողմամբքն
6 d աշխարհի / b աշխարհի»
7 Ա—Ըko զխօսունն
7 ԱԲԴ—Էko զանասունն / dԳԸ զան-խասունն [d զանխասունն], փխ. զա-նասուն
7 abdԱ—Ըko զծերն և զտղայն [b զտղայ] զերիտասարդն
7 abdԱԳԳԵԷԸko զմանուկն / Զ մանուկն
8 abd խաղացուցանէին / Դ խաղացու-ցեր / Ը խաղացուցանէ
8 abdԲԸ ի գերութեան
9 abdԳեէէko արդ, փխ. անդ
9 abdԱ—Ըko պրծեալ ոմն
9 b ի հէնէ / Դo ի գերութենէ, փխ. ի հինէ
9 abd անտի յորդւոց անտի խոսրովու
10 adԱ—Ըko մանուկ
10 Ա—Ըko տրդատ անուն / d տրատա
11 bd գայլեկաց
11 ԱԶ ի դուռ
11 abd իսկ, փխ. և
12 Ա—Էko եկեալ այնուհետև արքայիքն / a թագաւորին, փխ. արքային / b չիք եկեալ
12 ԱԶ զանգիտ
13 Ա անուանէր / ԱԶ զաւրսն
13 b փախստականս
13 abd արարեալ / Ա—Ըko փախստա-կան առնէր / a տանէր, փխ. առնէր
14 Ը փախուցեալ, փխ. փոխադրեցեալ
15 Գեէէk հաստանէին, փխ. հաստատէին
15 ԱԲ տեղոյն
16 Ա—Ըko արոյ ոյծքն / ad այծք / b այցն / t ոյծք
16 dԱ—Ըko կոչին / a մարդիկք
16 b խաղացոյց յառաջ, և
18 h և [փխ. արդ] երթեալ մնեալ տրդատէս ի հոռմ առ
18 Զ վարժեալ, փխ. ուսեալ
18 Ե առ կամսի
19 Ա—Էko լիկիանէ / Ը լիկիանոս
19 a կոչեցելւոյ / dԱ—Ըko կոչեցելոյ / b կոչեցելոյն / t կոչեցեալ
19 Ը չիք իսկ որդի պարթևին որ ի կող-մանս / bd որդին

զաղթեաց՝ մնանէր և ուսանէր ի Կեսարիայ Կապադովկացւոց քաղաքին. և մերձաւորեալ գնա մտոյց զայնկապ երկիւղին Քրիստոսի. և ուսեալ ևս զքրիստոսական դպրութեան հանգամանս, ընտանի եղեալ զրոց Աստուծոյ, և մերձեալ յերկիւղ Տեառն, որոյ անուն ճանաչէր Գրիգորիոս: Իբրև տեղեկացաւ ի զայնկայն հայրենի գործոյն որ եղեալն էին՝ եկ և գնաց առ Տրդատիոս ըստ հեշտ պաշտամանս: Եւ թաքուցանէր զանձն, և զայն ինչ ի վեր ոչ հանէր, թէ ով, կամ ուստի, կամ որպէս, կամ զինչ. զանձն ի ծառայութիւն տուեալ ի հնազանդութեան պաշտէր առաջի նորա:

38 Ընդ ժամանակս ընդ այնոսիկ իշխանն Յունաց ի հալածել կայր զեկեղեցի Աստուծոյ: Իսկ իբրև զգացեալ Տրդատիոս վասն Գրիգորի, թէ Քրիստոսական պաշտամանն հաղորդ է՝ սկսեալ այնուհետև պատուհասակոծ առնէր զնա, և ազգի ազգի արհաւիրս արկանէր ի վերայ նորա. բազում անգամ ի բանդս և ի կապանս տանջանօք նեղէր

1 b զաղթեալ
1 Ը զրկզորիսս ի կեսարիայ
1 b ի կապադովկացւոց / ԱԵԷԸէ կապադովկեցւոց / ad քաղաքի
2 adԱ—Ըko և մերձաւոր եղեալ
2 bԱ—Ըko մտոյց գնա զայնկապք / Դ զաճեկոք (յոմ.) / ad զանկապըն / t զայնկապն
2 adԲՁԸko երկիւղած / ԱԴԳԵԷ երկեւղած / b երկիւղածաց
3 b դպրութիւն
3 ab զհանգամանս և / d զընտանի
4 Դo կրթեալ, փխ. մերձեալ / ԵԷէ մերձ եղեալ
4 ab յերկիւղն / Ա յերկեւղ
4 a ճանաչի / d ճանաչէր / bԱ—Ըko ճանաչիւր
5 a տեղեկացաւ / Ա տեղեկացօ
5 abd ի զանկայն / մեւմներբ ի զայնկէն իւրմէ
5 ԳԵԷէ հօր գործոց [ԵԷէ հայր գծյս պաս.] որ / a գործոյն / ԱԴՁԸo գործոց
5 dԱԴ—Ըko եղեալ էին
6 abdԱ—Ըko եկ գնաց
6 Զ գնեա, փխ. ըստ հեշտ
6 a պաշտամանն / ԳԵԷէ պաշտապան
6 adԱԶ թագուցանէր
7 abd և զանձն [b զանձն իւր] թագուցանէր [b թաքուցանէր], և
7 d ուստ / ad չիք կամ որպէս
8 a այլ զանձն / b զանձն իւր
8 a ի ծառայութիւն / bdԳԵԷէ ի ծառայութիւն / ԱԲԴՁԸo ի ծառայութեան
8 Ա—Ըko ի հնազանդութիւն
10 bԱԲԴԵՁko ընդ ժամանակն / g ակսուում է. Ընդ այն ժամանակս իշխանն, բղ. 286ա. Վէնետիկ. «Ի յազգազանդեղեալ պատմութենէ» / ա ա² ա³ ա⁴ սկսւում են. Ի ժամանակին յայնմիկ իշխանն... Վէնետիկ. ա բղ. 561ա, ա² նոյն էջ, ա³ բղ. 479ա, ա⁴ բղ. 512բ—«Հինգերորդ չարաթ ուրն վկայաբանութիւն սրբոյն Գրիգորի հայոց լուսաւորչին, որ վկայեաց առաջի Տրդատայ թագաւորին» / ո սկսւում է. Ընդ ժամանակս ընդ այնմ իշխանն».. Վէնետիկ. բղ. 252բ. «Վեցերորդ չարաթ ուրն յիշատակ է սրբոյն Գրիգորի հայոց լուսաւորչին. յազգազանդեղեալ պատմութենէն»
10 Զ իշխան
11 abdԱ—Ըkok զեկեղեցիս [h զեկեղեցի] Աստուծոյ
11 h շարունակում է բղ. 375բ «և հալածեալ ամբարշտանէր որոգայթագիր թշնամին—որ ի նմանէ անցանէր ընդ եկեղեցին Աստուծոյ» (Տես պարբ. 142).
11 ad իբրև զիտացեալ տրդատիոս / ԱԲԴԶ ազդեալ
12 b եթէ / d էթէ
12 ԳԸ պաշտամանն / b պաշտաման
12 b բղ. 15բ (սոսրին յուսանելիում ունի բնագրի զրչով, բայց անելի մանր գրութեամբ) «Եվ եղբարբ թուի թէ պակաս է յայս զէմս և ի յաւրինակս է որ չգնես մեզ վասն Աստուծոյ»
12 abdէց, այնուհետև սկսեալ [g սկսաւ]
13 g առնել / bԱ—Ըko չիք զնա
14 g ի վերայ նմա
14 b և ի տանջանս / g տանջանաց

զնա՝ թողուլ ի բաց լինել նմա յերկրպագութենէն Քրիստոսի, և ի հնազանդութենէն դառնալ նմա գիցն մեռելոց և պղծութեանն պաշտաման։

39 Դ. Յաւուրս ժամանակացն այնոցիկ զօրաժողով լինէր իշխանն Գթաց, և բազում գունդս զօրաց ժողովեալ՝ գայր տալ մարտ պատերազմի ընդ իշխանին Յունաց։ Պատգամս յղէր օրինակաւ այսուիկ, եթէ «Ընդէ՞ր բնաւ եղանիմք խառնամխի ի պատերազմ՝ տալով զզօրս մեր, և փառաց և տագնապ մեծամեծս աշխարհի հասուցանեմք. ես աւասիկ առանձեան եկանեմ քեզ ի միջոյ զօրաց աստի, և դու ինձ ի յունականաց աստի. հասցուք եկեսցուք ի մարտի տեղի. եթէ ես զքեզ յաղթահարեցից՝ Յոյնք ինձ հնազանդեսցին ի ծառայութիւն. և թէ դու ինձ յաղթեսցես՝ մեք կեամբս քեզ նուաճեսցուք և հնազանդեսցուք. և առանց արեան և կոտորածոյ լիցի շինութիւն կողմանցս երկոցունց։

40 Եւ իբրև զայն ամենայն լուաւ թագաւորն Յունաց՝ երկեաւ. քանզի օրինօք կազմութեամբ, գունդ առ գունդ ճակատել ոչ առնուին յանձն, և ըստ պատգամին պատաշաճի ոչ կարէր ունել յանձին, քանզի տկար էր յամենայն զօրութեամբ. սրտաթափ եղեալ զարհուրեցաւ, քանզի ոչ գիտէր, զինչ տացէ բանիցն պատասխանի։

1 ԴԵԷէk չիք զնա
1 b և ի բաց
1 ad յերկրպագութենէ
1 dԱ—Ըtko չիք և
1 Դo ի հնազանդութիւն (պաս.)
2 Դ առնել, փխ. դառնալ
2 Ա նմայ (յաճ.) / a չիք նմա
2 a գիցն պաշտաման մեռոյ պղծութեանն / g գից / bd մեռելոց և պղծութեան / ԱԴԵԶէkg պղծութեան / ԵԵէkg պաշտամանն
3 garᵃwᵇwᶜ չիք յաւուրս ժամանակացն այնոցիկ—զօրացաւ ի վերայ սահմանաց նորա: (պարբ. 47). / b չիք յաւուրս ժամանակացն այնոցիկ—յանդգնեան առաջի թագաւորին կացուցանէր: (պարբ. 45).
4 bdԱԲԶ գգաց / Զ գթած
4 abdԱ—ԴԶէ գունդս գունդս
4 abdԱ—Ըko ժողովէր գալ
4 o մարտս
4 adԱ—Ըko պատերազմի / bt պատերազմ
5 abdԴ պատգամ
5 ԱԲԴԵԶէk օրինակաւ
6 ad թե / b թէ
6 ԱԲԴԵ—Ըko չիք բնաւ
6 abs խառնամխի / d խառնմխի / Ա—Ըtko խառնամբոխ
6 ԱԴԶ զօրս
7 Ա—Ըko և փառնկ տագնապի հասուցանեմք աշխարհի
7 Զ ես, փխ. ես
8 b չիք աւասիկ / Դ ահաւասիկ
8 ԴԵէk չիք քեզ
8 Ա—Ըko չիք զօրաց
9 Բ ի յունաց
9 Ա—էko և եկեսցուք
9 Եk թէ
10 d յաղթարհարեցից / Ը յաղթահարից
10 Դ յոյնքն / d ինձի
10 b հնազանդեսցեն
10 d էթէ, փխ. և թէ / bԱԲԴԶԸo և եթէ
11 Ա—ԴԶԸo յաղթես / Եk յաղթահարեսցես / է յաղթահարեսցիս
11 adԱ—Ըko մեքքս քեզ
11 abd նուաճեսցիս [b նուաճեսցեն] և հնազանդեսցիս / Ա—Ըtko նուաճին և հնազանդին
12 ԱԶ արեանն
12 abdԱ—Ըko լիցի / t լինիցի
12 aԲԵէk կողմանց / dԱԴԴԸo կողմանցն / Զ երկուցունց
13 b չիք և
13 Ա—Ըk լուաւ զայն թագաւորն
13 abd զայն ամենայն / Ա—Ըtko չիք ամենայն
14 ԴԵէk կազմութեան
14 ad ոչ առնոյին / bԱ—Ըtko առնույր
15 Զ յանձն (յաճ.) / b յանձն, այլ ըստ
15 d կամէր, փխ. կարէր
16 abdԱ—Ըko տկար էր / t չիք էր
16 Ա—Ըko զօրութեամբ յամենայն [ԴԵէ ամենայն]
17 ԱԲԴԶo թէ զինչ
17 b տայր պատասխանի / Ա պատասխանի

41 Յայնմ ժամանակի հրաման տայր Թագաւորն՝ հրովարտակս և գեսպանս առնել առ իշխանս և զօրս զօրութեան իւրոյ, զի ուր և իցեն՝ առ նա հասանիցեն վաղվաղակի։ Յայնմ ժամանակի իշխանք և զօրք և նախարարք առ նա հասանէին վաղվաղակի։ Առեալ և Լիկիանէ զբուն գունդն որ ընդ իւրով ձեռամբն էր՝ փութայր հասանէր ի տեղի պատերազմին՝ յանդիման լինել Թագաւորին, և Տրդատէս ընդ նմա։

42 Եւ մինչ դեռ գային գունդք զօրացն՝ դէպ եղև նոցա գալ մտանել ի նեղագոյն տեղի մի, յառաւամէջս այգեստանեացն, ի փողոցամէջս համբարացն, առ դրունս քաղաքին. քանզի զդրունս քաղաքին աղխեալ էր, զի ժամ էր հասարակ գիշերոյ։ Իբրև ոչ գտաւ խար երիվարաց զօրուն բազմութեան զարման կերակրոյ մինչև ի մէջ գիշեր՝ հայեցեալ տեսանէին ի զուարափակ քաղաքորմն միոջ, զի խոտահամբար մթերեալ էր. և ոչ ոք կարաց ձգել զձեռն իւր վասն ուժոյն բարձրութեանն։ Յայնժամ Տրդատէս ելեալ և իջեալ՝ հանէր ընկենոյր բարդս բարդս ի մէջ զօրացն մինչ ի լնութիւն բաւականի։ Նա և զհամբարապանն իսկ

1 Դ յայնժամ / Ը յայն
1 abdԱԲԴԶԷԸko հրաման տայր Թագաւորն / Դ չիք Թագաւորն / Եt Թագաւորն հրաման տայր
1 Ա—Ըk հրովարտակ
2 Ա—Ըko չիք իշխանս և
2 abd առ զաւրս
2 abdԴ իւրոյ / ԱԲԴԵ—Ըtko իւր
2 ԱԲԶk և ուր և
2 ad չիք և (իցեն)
2 ԱԶ իցէ
3 Ա նայ (յան.)
3 adԴo հասցեն / b եկեսցեն, փխ. հասանիցեն
3 a չիք յայնմ ժամանակի իշխանք—հասանէին վաղվաղակի
3 b յայն ժամ
3 bԱ—Ըko իշխանքն
3 b զաւրավարքն, փխ. զօրք
4 bԱ—Ըko նախարարքն
4 Դ առ նա հասին
4 Ա—Ըko և Լիկիանէ առեալ
4 adԱ—Ըko զբունն / Դ զբունն իւր որ ընդ իւրով
5 adԱԲԴԵԶ չիք գունդն / b զգունդն (ուղղուած զգունդն)
5 b ձեռամբն էին, և
5 a հասանեալ / dԸ հասանել
5 aԴ պատերազմի
6 b յանդիման լինել / Ը չիք յանդիման լինել / adԱ—Էtko չիք լինել
6 abdԱ—Ըko Թագաւորին և տրդատէս [Ը տրդատ էր] ընդ նմա [d նոսայ]։ Եւ մինչդեռ գային գունդք [d գունդքն] զաւրացն, դէպ եղև / t Թագաւորին։ Եւ մինչդեռ գային գունդք զօրացն և տրդատէս ընդ նմա, դէպ եղև
8 ԱԲ յառաւամէջս (յան.)
8 ԱԲԶ այգեստանոյն
8 d ի փողոցամէջսն / ԴԵԷԸk փողոցամէջս (չիք ի)
9 abdԱ—Ըk և զդրունս
9 ԱԶէk աղխեալ էր / abdԲ—ԵԸto ախեալ
10 bd քանզի ժամ
10 b գիշերույ / d գիշերոյց
10 d առտ, փխ. խար / n խառ, փխ. խար
10 bd երիւարացն / a *եւերացն
11 Ա—Ըko բազմութեան [Ը բազմութիւն] զօրուն / b զաւրու
11 b կերակրոյն
11 n ի մէջ գիշերի
12 b տեսանէր
12 ԲԴԵԷԸko ի զուարափակի
12 ԱԴԶԸ ի քաղաքորմի / Եk քաղաքի որմի / n ի պատուարափակ որմի
12 abdԱ—Ըko խոտ համբարս
13 b կարէր / a ձգեալ
13 abdn ուժոյն / Ա—Ըtko տեսլոյն, [ԱԶ տեսոյն], փխ. ուժոյն
14 abd տրդատիոս
14 Բ ելեալ իջանէր / Դօ ելեալ ի մէջ իջեալ / ԱԲԴԵԷԸk չիք և
14 b և ընկենոյր / Ա ընդենոյր
15 abd մինչև
15 b ի լնութիւն բաւականութեան
15 ԴԵԷk զհամբարապանսն / Ը համբարպանն
15 abdԱ—Ըkon իսկ և / t չիք իսկ

և բազումս ի շանց յայսկոյս որմոյն ընկենոյր ի մէջ զօրացն, և ինքն անդրէն եկեալ իջանէր։

43 Զայն ամենայն այժմ պնդութեամբ տեսեալ Լիկիանէս զարմացաւ։ Իսկ իբրև այգն զառաւօտն մերկացաւ՝ զրահք քաղաքին բացան, և զօրքն ամենայն առ հասարակ ի ներքս մտանէին. և Լիկիանէս յանդիման լինէր թագաւորին, և ամենայն մեծամեծքն և սպարապետքն և զօրագլուխքն և իշխանքն։

44 Ապա կոչ պատմեաց թագաւորն իշխանացն զամենայն պատգամս թագաւորին Գթաց։ Յայնժամ խօսել սկսաւ Լիկիանէս ընդ արքային և ասէ. «Մի ինչ զարհուրեսցի սիրտ տեառն իմոյ. զի գոյ աստ այր մի ի գրան քում, զի իբրև այդ նոխա փճարին. Տրդատէս անուն նորա, ի տոհմէ թագաւորին Հայոց աշխարհին»։ Եւ կոչ պատմեաց զերեկորին զգործս քաջութեան նորա։ Յայնժամ հրաման ետ, և ածին զՏրդատիոս յանդիման թագաւորին. և պատմեաց նմա կարգաւ զամենայն։ Յայնժամ ժամ եառն կազմութեան մարտի՝ առ ի ժամ վաղուի զմիմեանս տեսանել պատերազմաւ։

45 Իսկ ի միւսում աւուրն ընդ այգն ընդ առաւօտն հրամայեաց արկանել ծիրանիս. և զարդարեցին զՏրդատիոս ի զարդ կայսերական,

1 a և բազբշեան / bԲԳԴkn բշեանս / ԱԶԸo բշանս / d և բազում բշեան կամ բշխան, ուղղուած բշան / Եէ բշխանս / t բշեան։ Յուշարկեր՝ «և բազումս ի շանց պահապանաց»։ Ուղղում եմ բազումս ի շանց
1 ab յայսկոյս / dԱ—Ըtko յայնկոյս / Զ չիք յայսկոյս
1 adԶ չիք որմոյն
1 Ա ընկենոյր (յաւ.)
1 Ա զաւրացն (յաւ.)
1 Եէk և ինքն եկեալ անդրէն իջանէր
2 ԲԳk անդէն
3 a զայս
3 Եէ ամ
3 Զ պնդութիւն
3 a լիկիանէ
4 abdԱ—ԳԶԸ իսկ իբրև / Եէtko չիք իսկ
4 Գ առաւօտն
4 b մերկանայր
5 abdԱ—Ըko ամենայն առ հասարակ / t առ հասարակ ամենայն
5 Գ լիկանէս
6 d մեծամեծացն / Ը մեծատուանքն, փխ. մեծամեծքն
7 b չիք և զօրագլուխքն
8 a և ապա
8 aԱԶ էկաց
8 a չիք իշխանացն / Ա—Ըko իշխանացն իւր զպատգամս
9 bdԱԲԶo զգաց / ԳԴԵէԸk զթայ / abd զթաց [bd զգաց] թագաւորին
9 abd ապա [b յայնժամ] խօսել / Ա—Ըtko չիք յայնժամ
9 Գ լիկանէս
9 bԱ—Ըko ընդ թագաւորին [Դo ընդ թագաւորն], փխ. ընդ արքային
10 b իմոյ արքայի
11 Ա նոխս (յաւ.) / Զ նոխս
11 abdԱ—ԳԶէԸko տրդատիոս
11 b անուն նորա ի տոհմէ / adԱ—Ըtko չիք անուն նորա
12 a ի հաոց / ad աշխարհէն
12 abԱԶ և եկաց
13 abd զերեկորայն [b զերեկորին] զգործս / Ա—Ըtko զերեկային
13 ad յայնմ ժամանակի
13 adԱ—Ըko ետ թագաւորն, և
14 Ը զտրդատէս
14 bԱ—Ըko առաջի իւր [bԵէk նորա, չիք իւր], փխ. յանդիման թագաւորին
14 b պատմեց
15 abdԱ—Էk յայնժամ [ad յայնմ ժամանակի] ժամ եառն / t յայնժամ եառն
15 bdԱ—Ըk կազմութեան / at կազմութիւն
15 ԵԷk մարտ
15 Եk առ ի վաղուի / b վաղուին
17 ad չիք իսկ
17 d ի միւում, փխ. ի միւսում
18 o ծիրանի
18 abd զտրդատիոս և զարդարեցին / Ա—Ըko զտրդատիոս / t զարդատ
18 d և զարդ, b զարդ, փխ. ի զարդ

արկեալ զնովաւ գնչան թագաւորութեանն. և ոչ ոք գիտէր վասն նորա. հրաման եւ ամենեցուն, թէ ինքն իսկ կայսրն իցէ։ Եւ նորա առեալ զգունդն զօրաց բազմութեան՝ ի ձայն փողոյ տարփողաւ յառաջ մատուցանէր մինչև յանդիման թշնամեացն։ Իբրև յանդիման եղեն միմեանց կայսերականքն և թագաւորն՝ մարտ ի կուշտ արարեալ երկվարացն ի միմեանս հասանէին. անդ յաղթահարէր կայսերականքն զթագաւորն. ձերբակալ արարեալ՝ ածեալ յանդիման առաջի կայսերն կացուցանէր։

46 Յայնժամ մեծացոյց յոյժ թագաւորն զՏրդատիոս, և մեծամեծ պարգևս ետ նմա. թագ կապեաց ի գլուխ նորա և ծիրանեաւ զարդարեալ մեծացոյց զնա, և կայսերականքն զարդու շքեղացուցեալ մեծարեաց զնա. և գումարեաց ի ձեռս նորա զօրս բազումս յօգնականութիւն նմա, և արձակեաց յիւրական աշխարհն Հայոց։

47 Եւ յետ մարտին յաղթութեան քաջութեանցն զոր արար՝ դարձեալ լինէր ի կողմանցն Յունաց Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց։ Թագաց գնաց թագաւորն ի կողմանս Հայոց, և եկն եգիտ անդ զօրս բազումս Պարսից, զի զաշխարհն յինքեանս գրաւեալ էին ի ծառայութիւն. զբազումս կոտորէր, և զբազումս փախստականս արարեալ ի կողմանս Պարսից արկանէր. և զհայրենեացն տէրութիւն յինքն նուաճեաց, և զօրացաւ ի վերայ սահմանաց նորա։

1 Ա—Ըko գնչան թագաւորութեան [Գ թագաւորական] գնովաւ / ad թագաւորութեան / b թագաւորական
2 ad եա, փխ. եւ
2 Ը չիք թէ
2 bdԱFեԸko ինքն իսկ / aԳԴՁէt չիք իսկ
2 d չիք կայսրն իցէ
2 abd և նորա առեալ / t նա առեալ
2 bԱ—Ըo և հանեալ զգունդս [b զգունդ] / abd զգունդ զաւրացն / k և հանեալ զօրաց զգունդս բազմութեան
3 d փողոյն
3 b մատուցանէին
4 b յանդիման լինել
4 bdԱ—ԴՁէko և իբրև
5 է չիք և թագաւորն—յաղթահարէր կայսերականքն (s. 6.)
5 ԴՁ ի կուշտն
6 եէ յաղթահարեալ
7 d ձերբակալ
7 abd արարեալ ածեալ / Ա—Ըko ածեալ առաջի / t չիք ածեալ
7 abdԱ—Ըko կայսերն / t թագաւորին, փխ. կայսերն
8 ԴեէԸko ցուցանէր, փխ. կացուցանէր
10 d պարգև
10 a և թագ
10 abdԱ—Ըko կապեաց / t կապեալ
10 Ա—Ըko և եդ [եՁէ եա] ի գլուխ / abd ի գլուխ / t ի գլուխն
11 abd մեծարեաց, փխ. մեծացոյց
11 adF—եէԸ կայսերականքս
11 abd զարդուք շքեղացոյց
12 Ը մեծացոյց, փխ. մեծարեաց / abd չիք մեծարեաց
12 a ի ձեռն
13 b իւրական
14 Ա—Ըko մարտի
14 Ա—Ըko քաջութեանց
15 bԱԳԴՁԸէ ի կողմանց / Fեէo ի կողմանցն
16 bԱ—Ըko յունաց, փխ. հայոց
16 b և եկն / adԱ—Ըtko չիք և
16 Ա—Ըko չիք անդ
16 Ը զօրս պարսից բազում զի
17 Ձ զաշխարհն
17 bՁ յինքեան
17 abd գրաւեալ էր / Ա գրեալ (յոձ.)
17 Ը ի ծառայ
18 d բազումս կոտորէր
18 aԴԸo փախստական
19 Ա—Ըtko զհայրենեաց
19 adԱեՁէ տէրութիւն / b տէրութիւնս / FԳԴԸtko տէրութիւնն
19 b նուաճէր, և զաւրացեալ
20 Ա չիք և
20 b սահմանացն իւրոց / a նոցա

48 Ե. Յառաջին ամին Տրդատայ թագաւորութեանն Հայոց մեծաց, խաղացին եկին հասին յԵկեղեաց գաւառ, ի գեւղն Երիզայ, ի մեհեանն Անահտական, զի անդ զոհս մատուսցեն. և իբրև կատարեցին զգործն անարժանութեանն՝ իջին բանակեցան առ ափն գետոյն զոր Գայլն կոչեն։

49 Իբրև եկն եմուտ ի խորան անդր և յընթրիս բազմեցաւ, և իբրև ընդ գինիս մտին՝ հրաման ետ թագաւորն Գրիգորի, զի պսակս և թաւ ոստս ծառոց նուէրս տարցի բագնին Անահտական պատկերին։ Այլ նա ոչ առնոյր յանձն պաշտօնատար լինել դիցն երկրպագութեան։

50 Յայնժամ խօսել սկսաւ թագաւորն ընդ Գրիգորի և ասէ. «Այր մի օտարական և անաշխարհիկ՝ եկիր յարեցար ի մեզ, և զիարդ իշխես պաշտել զԱստուածն զայն, զոր ես ոչ պաշտեմ»։ Եւ առ այն օր պահել հրամայեաց։ Եւ ի վաղիւ անդր հրաման ետ, և ածին զԳրիգորիոս առաջի թագաւորին։

51 Խօսել սկսաւ թագաւորն ընդ Գրիգորի և ասէ. «Այսչափ ամք են, զի եկիր ես զքեզ, և յամենայն զօրութենէ քումմէ ծառայեցեր դու ինձ միամտութեամբ. և ես գոհ էի զվաստակոց քոց և ունէի ի մտի կեցուցանել զքեզ. ընդէ՞ր ոչ առնես զկամս իմ»։

52 Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Հրամայեալ է յԱստուծոյ,

1 Այստեղից սկսած ենք առնում Տշանա-կել ԴԴԵԸԸԸ ձեռագրերի ընթերցուած-ները: Տես Յառաջաբան:
1 Սկսւում են—
α թղ. 127ա / β թղ. 48բ «Վկայու-թիւն սրբոյն գրիգորի հայոց լուսա-ւորչին։ Յառաջին։ / b թղ. 376ա «Ի յիշատակի սրբոյն գրիգորի յագա-թանգեղեայ պատմութենէ. (Տեսրին յաւանեցնում) «Մուտն ի վիրապն։ » ներ Լե., l թղ. 243ա. «Վկայաբա-նութիւն սրբոյն գրիգորի լուսաւոր-չին հայոց» [l հայոց լուսաւորչի]։ Յա-ռաջին ամին տրդատայ... / z թղ. 2ա (յաւելի վերնագիր. տես գրչութիւն)։ «Յառաջին ամի թագաւորութեան հայոց մեծաց / g Սեա այսորիկ յառաջնում ամի թագաւորութեանն *տրդատայ
1 βdՁz թագաւորութեան
2 βdԱՁg յեկեղեց
2 b գաւառն
2 αd ի գեղն / b ի գեաւղն / Ձ ի զօղն
2 Ա ի մեհեանն
3 ա¹ա⁴ անախիտա / ա³ անախտախ
3 βad չիք և
4 ab և բանակեցան
4 α առաջն, փխ. առ ափն
4 ԱբՁg որ
4 z զայն
5 abg և իբրև
5 βa անդր թագաւորն և
5 βad չիք և (իբրև)
6 α ընդ գինի / z ընդ գեան, փխ. ընդ գինիս
6 b մտին, հրամայեաց թագաւորն
6 αβabdԱբՁ չիք զի
7 z թաւուրս, փխ. թաւ ոստս / ԱՁ ոստ, փխ. ոստս
7 αβabdԱբՁ զի նուէրս
7 ag տարցէ / բ տացի
7 g ի բագինն
7 g չիք անահտական պատկերին
8 b ոչ առ յանձն
8 a լինեալ / g լինել պաշտաւնատար
8 g չիք երկրպագութեան / ԱՁ եր-կրպագութիւն
9 b ընդ գրիգորիոս / Ձ առ գրիգորի
10 g անաշխարհիկ / s աշխարհիկ
10 a չիք և (զիարդ)
11 αabdԱբՁ զաստուած / n զաստուած աւատր, զոր
11 g զոր մեք ոչն պաշտեմք
11 g աւրն
11 βadg պահել հրաման ետ, և
12 αβabdg և ի վաղիւ անդր / ԱբՁt և ի վաղիւն
12 a ետ հրաման
14 αb չիք ընդ գրիգորի
15 ԱբՁ չիք ես
15 βad դու ինձ / bԱբՁt չիք դու
16 βadԱբՁ որ, փխ. և (ունէի)
18 d տատուծոյ

զի «Մտաւոյք հնազանդ լիցին մարմնաւոր տերանց», որպէս օրէն է, որպէս և դուք իսկ վկայեցէք ինձ, զի ծառայեցի քեզ յամենայն զօրութեանս իմում։ Այլ զԱստուծոյ զպատիւն և զպաշտօն ոչ ումեք վայել է տալ. զի նա միայն է արարիչ երկնից և հրեշտակաց, որ փառաւորիչք են մեծութեան նորա, և երկրի և մարդկան, որ ի նմանէ են ստեղծեալ. որոց պարտ է պաշտել զնա և առնել զկամս նորա. և այլ ամենայն որ է ի նոսա, որ ի ծովու և ի ցամաքի»։

53 Արքայ ասէ. «Գիտասջիր, զի ապախտ արարեր զվաստակսն զոր ինձն վաստակեցեր, որում ես եմ վկայ։ Արդ՝ փոխանակ կենացն զոր պարտ էր առնել քեզ՝ յաճախեմ քեզ նեղութիւնս, և փոխանակ պատուին՝ անարգանս. և փոխանակ բարձ տալոյ և յառաջ ձգելոյ՝ բանդ և կապանս, և մահ՝ որ հասանէ զլոյս կենաց մարդկան, եթէ ոչ առնուցուս յանձն զերդն պաշտօն մատուցանել, մանաւանդ այսմ մեծի Անահտայ տիկնոջս, որ է փառք ազգիս մերոյ և կեցուցիչ, զոր և թագաւորք ամենայն պատուեն, մանաւանդ թագաւորն Յունաց. որ է մայր ամենայն զգաստութեանց, բարերար ամենայն մարդկան բնութեան, և ծնունդ է մեծին արին Արամազդայ»։

1. Եփես. Զ, 5:

1 αβabdԱԲՁg տերանց, որպէս և [βbd չիք և] օրէն է, որպէս [ԱԲՁ չիք որպէս] և [αad չիք և] դու [βad դուք] իսկ [βadg չիք իսկ] վկայեցեր [ԱԲՁ վկայես] / t տերանց, որպէս և դու վկայես ինձ / a չիք ինձ
2 αg զի ծառայեցի / βbd որպէս և ծառայեցի / aԱԲՁt որպէս ծառայեցի
2 βd ես քեզ
3 Ձ յաստուծոյ
3 αβabd պատիւն
3 αβabdԱԲՁ զպաշտաւնն [զպաշտօնն]
3 ԱՁ ումէք
3 αg տալ վայել է, զի
4 αβabdԱԲՁg երկնից
4 t երկնի և երկրի
4 αβab փառաւորիչք / d փառաւորիչ / t փառաբանիչք / Ա փառայբանիչք / Ձ փառափանիչք
5 a չիք են
5 βad ածութեան (դրա.), փխ. մեծութեան / g մեծութեանց
5 αβabdԱԲՁg նորա, և երկրի և մարդկան / t չիք և երկրի
5 ag ի նմանէն / a չիք են
5 βa ստեղծեալք
6 g չիք պարտ է
6 αβad զնա պաշտել / g չիք զնա
6 β այլ և / ԱԲՁ և այլն
6 αβadg որ են ընդ նոսա
7 αβabdg են ի ծովու
8 αβabdԱԲՁ զվաստակսն [βa զվաստակ, b զվաստակս, ԱԲՁ զվաստակըն] քո զոր / g զվաստակսն ամենայն զոր
9 ad չիք ինձն / ԱԲՁg ինձ
9 β վաստակեցեր ինձ
9 β ես վկայ եմ
10 s ունել, փխ. առնել
10 α յաճախեմ առնել քեզ
10 βadg պատուի
11 b փոխան բարձ
11 αβadԱԲՁg կապանք
12 βabd չիք կենաց
12 βdg թէ / αβabdg ոչ առնուս
13 ԱԲՁ պաշտաւն մատուցանել զերդն
13 αb այս մեծի / α անահիտ
14 αβabdԱԲՁ տիկնոջ / g տիկնոջ
14 βabd ազգի / g ազգին
14 α մերում
14 աա[2]ա[3]ա[4] չիք և կեցուցիչ զոր—մեծին արին արամազդայ (s. 17)
14 α թագաւորք ազգաց պատուեն / βb թագաւորքն / ԱԲՁ ամենայն թագաւորք
16 β զզաստութեանց / bg զգաստութեանց / ԱԲՁ ազատութեանց
16 b և բարերար
16 αβabdԱԲՁ բնութեան մարդկան
16 g չիք բարերար ամենայն մարդկան բնութեան
17 βadg չիք է
17 a արամաստայ / b արամազդդայ

54 Ասէ Գրիգորիոս. «Ես քեզ միամտութեամբ վաստակեցի. ինձէն երբեք զիմ վաստակս ապախտ ոչ արարից. զի և գրեալ է յԱստուծոյ, եթէ «Ծառայեսցեն մարմնաւոր տերանց»։ զի այսմ տէր է հատուցանող բարեաց. զի ոչ ինչ ակն ի քէն ունէի եթէ հատուսցես ինձ, այլ յԱրարչէն, որոյ են ստացուածք իւր, երևելի և աներևոյթ արարածք ամենայն։

55 «Այլ վասն որոյ ասեսն, թէ նեղութիւն յաճախեմ քեզ փոխանակ կենաց՝ հանելով զիս յայսց կենաց. առա՜ յաճախես ինձ զպատրաստեալ ուրախութիւնն Քրիստոսի. այն որոյ տէրութիւնն յաւիտենից է, և արքայութիւնն ոչ անցանէ, և բարիքն ոչ պակասեն։ Եւ փոխանակ պատուոյն զոր ասես անարգանս՝ շնորհես ինձ զպատիւն հրեշտակաց, փառաւորչաց Արարչին իւրեանց ցնծութեամբ։

56 «Եւ որ ասեսդ, թէ փոխանակ բարձ տալոյ և յառաջ ձգելոյ ի բանտս և ի կապանս արկանեմ՝ երանի է ինձ, զի առից յանձն զօրինակ կապանաց Տեառն իմոյ. և ընդ նմին ուրախ եղէց և ցնծացայց յաւուր գալստեան նորա։ Եւ մերժելով ի քոց բազմականացդ՝ առա՜ արկանես

3. Եփես. 2, 5:

1 αβad ծառայեցի, փխ. վաստակեցի
1 αβabdg և ինձէն
2 Ա երբեք / g չիք երբեք
2 α վաստակն
2 α ոչ արարից / βabdԱԲՉ: ոչ արարի
3 αβadg թէ
3 αβabdg զի և / ԱԲՉ: որպէս և
3 dԱՉ յայնմ
4 b բարեացն
4 αβabg զի և ոչ ինչ / ԱԲՉ զի ես ոչինչ
4 αβabdg ի քէն ակն
4 ԱԲ ունէի ի քէն / dԱԲ թէ
4 αβa հատուսցես / bdԱԲՉ: հատուցանես
5 Չ ստեղծուածք, փխ. ստացուածք
5 αβabdg չիք իւր
5 βabdg երևելիք և աներևոյթք արար…
5 αα²α³ չիք արարածք ամենայն։ Այլ վասն—չինելոց են յարքայութեանն Աստուծոյ (Եփ. 33, ս. 2)։ Եւ ուովհանէ շարունակում են խիստ նմանատիպով եւ բոլորով՝ ուսաք առանց միջից երշանակում են միայն ուշադրութեան արժանի կէտերը, տարբերութիւնները։
7 αβabd ասես
7 dg եթէ / αβab թե
7 βad յաճախեմ քեզ նեղութիւնս / αβabdgԱԲՉ նեղութիւնս / αbg չիք քեզ
8 b կենացն (հանելով)
8 d հանելոյ
8 bg յայս ; d յայսոց / ԱԲՉ յայսմ կենացս
8 α առա՜ յաճախես / βabdԱԲՉ: չիք առա
9 α ուրախութիւնն / s արքայութիւնն, փխ. ուրախութիւնն
10 g արքայութիւն
10 ԱԲՉ բարութիւնքն, փխ. բարիքն
10 βԱԲՉ ոչ պակասին
10 Ա փոխանան / Չ փոխան
10 g չիք պատուոյն որ ասես / ԱՉ ասեսն
11 g անարգանացդ
11 a զպատկ, փխ. զպատիւն / bg զպատիւ / d զպատիւ
11 ag հրեշտակացն / βbd հրշտակացն (d յաձ.)
12 βabd փառաւորչացն / g չիք փառաւորչաց արարչին իւրեանց ցնծութեամբ
13 ≡ չիք և որ ասեսդ թէ—և ամենեքեան ոյք յուսացեալ են ի նոսա (Պարբ. 67)
13 αβad ասեսդ / bԱԲՉ: ասես
13 d էթէ (յաձ.) / b չիք թէ
13 αβabdԱԲՉg փոխանակ / ι փոխան
14 ԱԲՉ բանտ և կապանս
14 ԱԲՉ չիք արկանեմ
14 d երանելի է
15 ԱԲՉ ցնծացայց յուրախութիւն նորա. և
15 ԱԲՉ չիք յաւուր գալստեան
16 b մերժելով զիս
16 β ի քոյ / ab ի քոց
16 a բազմականաց / Ա բազմականացդ
16 Ա առայ (յաձ.)

ինձ բազմականս առ հօրն հաւատոյ Աբրահամու, և ընդ արդարսն ամենայն, որ ուրախ լինելոց են յարքայութեանն Աստուծոյ։

57 «Եւ որ պատրաստեաց ինձ մահու՝ առնս խառնեա զիս ի գունդն Քրիստոսի, ուր են ամենայն կոչեցեալքն, հարքն և արդարք, և մարգարէքն և առաքեալքն, մարտիրոսքն և ամենայն ընտրեալքն։

58 «Այլ որ ասեսդ, եթէ մահուամբ զդոյս համառեալ կենաց՝ որպէս քո յոյսդ հատեալ է, և ամենայն աստուածապաշտաց և աստուածասիրաց յոյսն զօրացեալ է։ Իսկ որ միանգամ են իբրև զքեզդ, որ պաշտէք զկուռս համերս և անշունչս, ձեռագործս մարդկան՝ արդարև իսկ էք յուսահատք ի ճշմարիտ կենաց անտի Աստուծոյ։

59 «Այլ զոր դուդ կոչես մեծ Անահիտ տիկին՝ լեալ իցեն արդեօք մարդիկ ոք յայնժամ երբեմն ժամանակի։ Քանզի դիւցապաշտ կախարդութեամբ զմարդիկն որ յայնժամն էին, ցնորիւք կերպս ի կերպս լինելով դիւացն՝ հաւանեցուցին մեհեանս շինել և պատկերս կանգնել և երկիր պագանել։ Որ ոչ իսկ են, ոչ չար և ոչ բարի ումեք ինչ կարեն

1 χ բազմականս առ հաւր
1 χβadg հաւատոյ / ԱԲԶ հօատոյն
3 ԱԲԶ պատրաստա
4 χ ուր են իսկ առաջինքն ամենայն հարքն և մարգարէքն և առաքեալքն ամենայն և մարտիրոսքն
4 b են այն կոչեցեալք / Զ կոչեցեալսն
4 βadԱԲԶ արդարքն
4 b չիք և (մարգարէքն) / g չիք հարքն և—և առաքեալքն / βad չիք առաքեալքն
5 ag [a և] մարտիրոսքն / b և մարտիրոսքն
5 b չիք և ամենայն ընտրեալքն
6 βabd ասեսդ / χԱԲԶ: ասես
6 χβabdԱԲԶ ասես(դ) դու
6 ԱԲԶ թէ
6 b մահուամբ որ
6 χ զյոյսն / ԲԶ զյոյս քո / β զյոյսդ
6 abg համառեալ [b համառէ] զյոյս
6 χ զկենացն / ԱԲԶ ի կենաց / b կենաց անեալ ի վերայ քո որպէս
6 χβabdԲ որպէս քո [a և քոյդ] իսկ (յոյսդ)
7 a յոյս
7 a աստուածապաշտից
8 χβabdg յոյս
8 χ է զաւրացեալ / β հաստատեալ է, փխ. զօրացեալ է / g չիք է
8 g էին, փխ. են
8 ԱԲԶ որպէս և [Զ որպէսս], փխ. իբրև
8 χβabdԱԲ զքեզդ / Զ քեզդ / t զքեզ
8 g պաշտեն
9 Զ անշունչ / b ձեռագործս
9 χβabd արդարև իսկ էք յուսահատք / ԱԲԶ իսկ յուսահատ էք / t արդարև յուսահատ էք / [illegible] չիք արդարև իսկ էք յուսահատ—պահանջել յանձնեցուցեալ առհասարակ (Պարբ. 60)
11 ag դու / b չիք դուդ
11 ԱԲԶ լեալ էին
12 βad մարդիկ [a մարդիկք] ոք արդեաւք / g չիք արդեօք
12 χԱԲԶg որք, փխ. ոք
12 g յերբեմն
12 ԱԲԶ չիք ժամանակի / b ժամանակին
12 βabd և քանզի / χ վասնզի / g և, փխ. քանզի
12 βabdg դիւցապաշտ
12 χβabdg կախարդութեամբն
13 χbg զարհուրեցուցին [b զարհուրեցուցանէին] զմարդիկն [b զմարդիկ] / ԱԲԶ զմարդիկ
13 χg որ [g որք] յայնմ ժամանակի էին / b որ յայնժամ մարդիկ էին / βad յայնժամ
13 a ցնորաւք
13 χdg [χ և] կերպս կերպս / ԲԶ իկերպս կերպս
14 χ լինել / b լեալ
14 χb հաւանեցուցանէին / βad հաւանեցուցեալ
14 βad շինեալ [βd և] պատկերս
14 βd կանգնեալ
14 χβad չիք և երկիր պագանել
15 χabdgԱԲԶ որ ոչինչ իսկ
15 abdԱԲԶ են որ ոչ չար / χ չիք ոչ չար և ոչ—զթշնամացիրս իւրեանց (Եր. յ4. ա. 2)
15 βabd ումեք ինչ / aԱԲԶ: չիք ումեք / ԱԲԶg չիք ինչ

առնել. ոչ պատուել կարեն զպաշտօնեայս իւրեանց, և ոչ անարգել զթշնամանողիս իւրեանց. զոր դուքն ցնորեալ պաշտէք յափշութիւն մտաց ձերոց: Եւ փոխանակ Աստուծոյ, յորոյ ի բարիսդ վայելէք՝ պաշտէք զփայտեղէնս և զքարեղէնս և զոսկեղէնս և զարծաթեղէնս, զոր Աստուծոյ կարգեալ է ի սպաս և ի պէտս և ի փառաւորութիւն մարդկան:

60 «Իսկ ինձ լիցի ամենայն հնազանդութեամբ և ամենայն միամտութեամբ և երկիւղիւ պաշտել զԱստուած արարիչ և զՈրդին նորին և զՀոգին կազմիչ արարածոց, որ արար զամենայն, և եղծանել կարէ, և դարձեալ նորոգէ ողորմութեամբ իւրով: Այլ մեր կեանքս չեն յուսահատութեամբ. զի պաշտեմք զկենդանին, որ կարող է կենդանութիւն տալ մեզ, յորժամ և կամի. զի թէպէտ և մեռանիմք՝ կենդանի եմք: Զի որպէս որդին Աստուծոյ մեռաւ և եկեաց՝ և մեզ եցոյց օրինակ կենդանութեան յարութեամբն իւրով. զի որ մեռանիմքս վասն նորա՝ լինելոց եմք կենդանիք, յորժամ յայտնեսցի Թագաւորութիւն Արարչին առ արարածս իւր, յորժամ խնդրեսցէ զվրէժ ամբարշտութեան, անաչառ դատաստանաւն ատուցութեամբ պահանջեալ յամենեցունց առ հասարակ»:

1 g առնել մարդկան
1 Զ կարեն առնել զպաշտօնս
1 Ա զպաշտօնեայս
1 βabdg անարգել կարեն
2 g զթշնամանօղիւքս / s զթշնամանիչս
2 αβabdԱԲԶg և [bԱԲԶg չիք և] զուք
2 a ցնորել
2 b պատուէք, փխ. պաշտէք
2 βad յափշութեան [a յափշութեն] (դտս.) / bԱԶ յապշութիւն / s յափշտակութեամբ, փխ. յափշութիւն
3 d որոյ, b յորոյ, ԱԶ որ, փխ. յորոյ
4 αβabdg պատուէք [βd պատուեն], փխ. պաշտէք
4 αβabd զքարեղէնսդ [α զքարեղէնս] և զփայտեղէնսդ [ab և զփայտեղէնս] / ԱԲԶ չիք զփայտեղէնսդ
4 g զքարեղէնս և զոսկեղէնս / ab զոսկեղէնս և զարծաթեղէնս / βadԱԲԶ չիք և զոսկեղէնսդ / βad չիք և զարծաթեղէնսդ
5 b տուուած
5 a կարգել է / α պարգևեալ է, փխ. կարգեալ է
7 ԱԲԶ խմաստութեամբ, փխ. միամտութեամբ / g չիք և ամենայն միամտութեամբ
8 β զարարիչ / g զարարիչն
8 a զորդւի
9 a զհոգւին
9 ԱԲԶ ամենայն արարածոց
9 αb կարող է
10 g ողորմութեամբն
10 g այդ մեր կեանք
10 bg ոչ են
11 αβabdg զի պաշտեմք / ԱԲԶs և, փխ. զի
11 g զկենդանին տուուած
11 αβabdg որ և մեզ կարող է [a կարող է մեզ] զկենդանութիւն [αb կենդանութիւն] տալ, յորժամ
12 b կենդանանամք
13 ԱԲԶ և որդին
13 αβbdgs եկեաց [β եկաց, ուղղուած եկեաց] / aԱԲԶs եկաց
13 ԱԶ օրինակս
13 β կենդանութեանն
14 βad յարութեանն / g յարութեան
14 βadg չիք իւրով / b չիք յարութեամբն իւրով
14 αβadg որ [a որք] մեռանիմք / b որ և մեռանիմք
14 g լինիցիմք
15 αβadԱԲԶ կենդանի
16 g խնդրիցէ
16 α վրէժս / βad վրէժ / b զվրէժս
16 b ամբարշտութեան մարդկան
16 ad և անաչառ
17 adg դատաստան / βs դատաստանաւ / α դատաստանաւն / ԱԲԶs դատաստանն
17 αβdg ատուցութեան / s ատուցութեանն
17 b պահանջեալ / αβadԱԲԶs պահանջել

61 *Արքայ ասէ. «Որ ասացերդ, թէ ի քէն ակն ոչ ունէի և ոչ պիտոյ իսկ՝ ես գիտեմ զի մահ խնդրես դու և անդէն ի գերեզմանի զհանգուցանեմ քեզ, ուր են իսկ առաջինքն որ մեռանն. վաղվաղակի յղեմ զքեզ՝ ուր կամիցիս երթալ։ Կամ ո՞վ այն Քրիստոսն իցէ. ցոյց ինձ, զի գիտացից. ո՞ այն որ իցէ հատուցանող փառակիցն քոց, զոր կոչես դու արարիչ. մինթէ նա որ իցէ շահապետ գերեզմանաց, որում դուն ցանկաս հասանել, կամ բանդական կապանաց քոց նա իցէ արձակիչ։*

62 *«Եւ ո՞ւր իցեն արդեօք անպակաս ուրախութիւնքն զոր ասես, և կամ զի՞նչ գալուստն իցէ, ոչ գիտեմ. կամ զի՞նչ հրեշտակք իցեն, զոր ասես, կամ զի՞նչ յոյսն ձեր իցէ և մեր յուսահատութիւնն. ասէ, դու ասա ինձ զայս ամենայն մեկնել։ Այլ ոչ թողից քեզ զանարգանս դիցն զոր թշնամանեցեր զնոսա. զի ասացեր, բա՛ս, մարդիկ են, և ի մահկանացու բնութենէ իջուցեր զնոսա. և անձնարին թշնամանս զոր եդեր դիցն և կամ մեզ իսկ թագաւորացս. զի ասացեր, եթէ խելագարք են թագաւորք որ պաշտեն զնոսա»։*

63 *Գրիգորիոս ասէ. «Քրիստոս է որդի Աստուծոյ, յորոյ ի ձեռն արար նա զաշխարհս և կազմեաց. դատիչ կենդանեաց և մեռելոց, տէր և հատուցանող բարերարացն բարիս և չարարարացն չարիս միանգամայն։*

1 ց չիք որ ասացերդ թէ—ընդ նմին և գայլ (Պարբ. 68, եր. 38, ж. 9)
1 βad ասացեր
1 αb եթէ
1 βad չունէի
1 b ոչ պիտոյ. իսկ ես
2 αβad զմահ
3 α քո, փխ. քեզ
3 βad ենն
3 ԱԲԶ չիք իսկ
3 α մեռան
4 βad կամիցիսն
4 βads կամ ո այն
5 α ով, փխ. ո
5 βad ով այն որ իցէ հատուցանողն / αԱԲԶէ չիք որ
5 βadԱԶ փառակից
5 b կոչեսն
6 βd մի եթէ նա
6 ԱԲԶ չիք որ
6 bԱԲ դու
7 b և կամ
7 β կապանացն (արգ)ելք որ նա իցէ / ԱԲԶ կապանաց նա որ իցէ / d կապանացն քո / a որ, փխ. քոց / βab չիք քոց / b նա որ իցէ
7 α արարիչ, փխ. արձակիչ
8 αβb արդեաք
9 α չիք և (կամ)
9 ԱԲԶ չիք կամ (զի՞նչ գալուստն)
9 αβabd գալուստն իցէ / միւսներն է
9 ԱԶ չիք կամ զինչ հրեշտակք են զոր ասես / αbf հրեշտակքն / βabd իցեն / միւսներն են
10 a և կամ
10 ԱԲԶ իցէ յոյսն ձեր
10 βf յուսահատութիւն
11 αβabdԱԲԶ ասա [α ասա ինձ] դու
11 βad և այլ
11 ԱԶ զքեզ
12 βd բաս / ԱԶ բայ / է բա
12 βabd եին
13 αb թշնամանացն / βad թշնամանացդ
13 ab եդեր / αβdԱԲԶէ եդիր
14 a չիք և
14 a և ի մեզ իսկ ձգանեցար, զի
14 βdԱԲԶ թագաւորաց
14 αβabdԱԲԶէա եթ
14 αβabdեa խելագարք / c խելատարք / ԱԲԶէ խելարք
16 αβabd ասէ գրիգորիոս
16 Զ որդի է
16 βabdԲ յորոյ ձեռն
17 αb իսկ նա արար / βad արար իսկ նոյ
17 b թագաւոր, փխ. դատիչ
17 α և տէր
18 βabdԱԲԶa բարեկամացն
18 αβabdn և չարակամացն [d չարկամացն]
18 α պչարիսն
18 ԱԶ միանգամման

64 «Նա, որպէս ասացեր իսկ դու, արդարև շահապետ է գերեզմանաց և պահապան. զի իբրև մեռաւ նա կամօքն իւրովք և եմուտ ի գերեզման, որ պահէ զոսկերս ամենայն մարդկան, և յարութեամբն իւրով եցոյց և յայտնի արար զյարութիւն մեռելոց. զի ինքն իսկ է յարութիւն և կեանք, և յարուցիչ և նորոգիչ ամենայն մարմնոց. և պահէ զշունչս մարդկան կենդանիս: Վասն զի նա ինքն է կենդանութիւն, զի նորոգեսցէ զշունչս մարդկան՝ զգեցեալ նովին մարմնով. և այսպէս յայտնի արասցէ ըստ իւրաքանչիւր փառացն զիւրաքանչիւր հատուցմունս. զի նա արձակեսցէ զկապեալս ի տանէ կապանաց կռապաշտութեան, որ կապեալ են ի մեղս, և խզեսցէ զշղթայս անօրէնութեան՝ որ են իբրև զերկաթ: Իսկ յայդպիսի կապանաց, զոր դուդ սպանանաս՝ ամօթ է յայտնել զզօրութեան զշնորհս և փրկել զյուսացեալս իւր:

65 «Եւ անպակաս ուրախութիւնքն այն են, յորժամ զիւր սիրեցեալսն և զկոչեցեալսն և զհրաւիրեալսն և զպատուիրանապահսն անմահացուսցէ յիւր աստուածութիւնն, և զմեղաւորսն անմահացուսցէ ի տանջանսն յաւիտենից: Եւ զայրումն այն է, յորժամ զայցէ առնել զայս ամենայն: Եւ հրեշտակքն այն են, որ սպասաւորքն են նորա մեծութեանն և աստուածութեանն, մշտնջենաւոր արքայութեանն:

1 b Նաև
1 αβabd ասացերդ
1 αβabd [b և] արդարև իսկ [b չիք իսկ] շահապետ
2 αβabdԱԲՁ և պահապան [α իսկ] է [d չիք է] գերեզմանաց զի
2 d զի է իբրև
2 αβabdԱԲՁ կամաւք
2 βad չիք իւրովք
2 b ի գերեզմանն
3 αβabd որ պահէ / ԱԲՁt և պահէ
3 αβ զամենայն ոսկերս մարդկան
3 a եցուցց / d եցոյց (շատ յաճ.)
4 b իսկ արար
4 α զյարութիւն ամենայն մարմնոյ
4 βa էր
5 βdԱԲՁ մարմնոյ / Բ մարդոյ, փխ. մարմնոց / α մեռելոց, փխ. մարմնոց
5 βabd որ և պահէ
6 β կենդանի
6 αβad չիք նա
6 β ինքն իսկ է
7 ԱԲՁ մեր, փխ. մարդկան
8 α չիք իւրաքանչիւր / d զըստ իւրաքանչիւր
8 γaԱԲՁ փառաւորաց
9 γabd և զի / β և նա
9 α արձակէ
9 β զկապեալսն
10 β կապեալսն են / ad կապելոց են / ba կապեալ զնին
10 b անօրէնուէն (դաս.)
10 αβabdԱԲՁ որք
10 βad էնց
11 ԱԲՁ յայնպիսի
11 b ի կապանացն
11 ԱԲՁ քոց զոր / αβad որով. փխ. զոր
11 b դու
12 ԱԲՁ զզօրութիւն իւր (չիք զշնորհս)
12 α շնորհս / βad շնորհն / b շնորհան
12 βad փրկեալ
13 βdԱԲՁ ուրախութիւնք
13 αβabdԱԲՁ անց լինին, փխ. այն են
13 a յորժամ զսիրեցեալսն
14 Ձ կոչեցեալսն
14 α չիք և զհրաւիրեալսն
15 b աստուածուէն (դաս.) / Ա աստուածութիւն
15 βad զմեղաւորս
15 adԱ ի տանջանս / d և ի տանջանսն
16 αβabd յաւիտենականս
16 d զայրուստ
16 βabdԱԲՁ ինքն այն [b այն (դաս.)] է
16 αβabdԱԲՁ զա
16 d առնէ
17 β որք
17 αβab սպասաւորք / Ա *սպասր
18 α չիք և աստուածութեանն
18 β մշտնջենականն / abd մշտնջենականին / ԱԲՁ մշտնջենականաւ
18 βdԱՁ արքայութեան

66 «Իսկ մեր յոյսն այսմ ակն կալեալ սպասէ. և ձեր յուսահատութիւն այն է, զի ոչ ճանաչէք զԱրարիչն ձեր, որ պահանջէ ի ձէնջ վասն այնորիկ, զի ոչ եղէք ի խնդիր տեառն Արարչին ձերոյ, և ոչ ծանեայք զնա։ Արդարև իսկ իբրև զձիս եղէք կամ իբրև զջորիս, զի ոչ գոյ ի նոսա իմաստութիւն, և բան զեղն և զէշ ևս պակասամտագոյն գտայք, զի ոչ ծանեայք զձեր հաստիչն. որ ի ժամանակի իւրում ի սանձս և ի դանդանաւանդս ճմլեսցէ զկզակս ձեր, որ առ նա գուք ոչ մարթայցէք մերձենալ։

67 «Այլ զոր ասացերն, թէ զիցն թշնամանս եդիք, զի՞նչ ինչ արգեօք իցէ նոցա այն թշնամանք՝ որ երբեք և պատուելոյն ուրուք զնոսա ոչ զգան. զի ի ձեռաց մարդկան են տեսցեալք, և ի խեցեղէնս կարծեաց յերազոց իցեն հաստեալք և եղեալք։ Քանզի յանզգրիագործ պատկերաց առաջին մարդկանն հրապուրեցան գործել զայն, յոր և անզէն իսկ մոլորեցան, կուրացեալք ի լուսոյ Արարչին։ Իսկ որ զնոսայն պաշտեն՝ յիրաւի են իբրև զանասունս. զի «Բերան է նոցա, և ոչ խօսին. աչս ունին, և ոչ տեսանեն. ականջս ունին, և ոչ լսեն. ռունգս ունին, և ոչ հոտոտին. ձեռս ունին, և ոչ շօշափեն. ոտս ունին, և ոչ գնան, և ոչ գոյ շունչ ի բերանս նոցա։ Նման նոցա եղիցին որք արարին զնոսա, և ամենեքեան որք յուսացեալ են ի նոսա»։

4 Հմմտ. Սաղմ. ԼԱ, 9. / 5 Եռ. Ա, 3. / 6 Սաղմ. ԼԱ, 9. / 19 Սաղմ. ճԺԴ, 58. ճԼԴ, 16—18.

1 ՃՅաբդ յոյսն / ԱԲԶէ յոյս
1 ե այնմ
1 ա կալեալս
1 Ճաե յուսահատութիւնն
2 Յդ զարարիչ
2 Ճս ի ձէնջ զոգիս ձեր
3 Յե այսորիկ / ԱԲԶ այդորիկ
3 Ճե տեառնն
3 ե և արարչին
4 ՃՅաբդ արդարև իսկ / ԱԲԶէ չիք իսկ
4 ա եղայք
4 Յադ չիք իբրև (զջորիս)
5 ՃԱԲԶ չիք ևս
5 ՃՅաբդն պակասամտագոյն / ԱԲԶսէ պակասագոյն
5 ս գտայք մտաւք, զի
6 ս ի սանձս մերժեսցին կզակք ձեր
7 Ա դանդանաւանդս (շտս յաճ.)
7 ՃՅաբդԱԲԶ չիք գուք
7 ՅդԱԲԶ ոչ մարթացէք / ա ոչ մարթէք
9 Զ որ
9 Յդ ասացերդ / ե ասացէք
9 Ճ զի՞նչ ինչ արգեօք էին այն նոցա թշնամանք / ՃՅաբդ էին / ե նոցա արգեաւք այն / Ա չիք ինչ / ՅադԱԲԶէ չիք արգեօք
10 ԱԲԶ պատուելոյ / ՃՅաբդ ուրուք զնոսա / ԱԲԶէ զնոսա ունեք

11 ԱԶ զգալ նա
11 Յադ մարդկանէ [Յ ի մարդկանէն] են
11 ՅադԱԶ տեսցեալ զի ի խեցեղէնս / եԲ տեսցեալք, զի ի խեցեղէնս
11 Ճ չիք և ի խեցեղէնս կարծեաց—կուրացեալք ի լուսոյ արարչին (տ. 14)
12 Յաբդ և ի յերազից [ե յերազոց] են հաստատեալք [դ հաստեալք] / ԱԲԶ յերազի
12 ա չիք և եղեալք
12 Յաե անզգրիագործ / ԱԲԶս գործ, փխ. յանզգրիագործ
13 ե առաջի
13 Յադ որ և / ե յոր և / Ճէ և յոր / ԱԲԶ չիք յոր
14 ՅաբդԱԲԶ կուրացեալ
14 Ճ զնոսա / Ա զնա (դտս.) այն / Զ զնայն (դտս.) / Յադ զայն / ե զայս
16 Ճ չիք ռունգս ունին—որք յուսացեալ են ի նոսա (տ. 19)
17 Ա խօսաւորին / Յ ոտն
18 ս բարբառս ի կոկորդս, փխ. շունչ ի բերանս
18 Յաբդ այք, փխ. որք
18 ԱԲԶ արարիչքն նոցա, փխ. որք արարին զնոսա
18 ա չիք և
19 եԱԲԶ որ, փխ. որք

68 Ձ. Խօսել սկսաւ թագաւորն և ասէ. «Քանիցս անգամ ասացեալ է քեզ խրատ և պատուէր, զի մի երկրպագեսցես առաջի իմ դհաստուածս բանիցդ առասպելաց, զոր յօդեալ և ուսեալդ ես, զոր ոչ վայել է քեզ խօսել. վասն որոյ ես խնայեցի ի քեզ՝ իբրև ի վաստակաւոր, զի եկեսցես ի կարգ ուղղութեան՝ պաշտել զդիսն։ Զորոց դու ասես զնոցա պատկերն՝ ումպէտ կարգաս արարիչ. և որ են իսկ ճշմարտիւ արարիչ՝ թշնամանես, և զմեծն Անահիտ, որով կեայ և զկենդանութիւն կրէ երկիրս Հայոց. և ընդ նմին և զմեծն և զարին Արամազդ, զարարիչն երկնի և երկրի. ընդ նմին և զայլ աստուածսն կոչեցեր անշշունչս և անմռունչս. և ի մեզ ևս ձգեցար զնել թշնամանս, համարձակեցար ասել ձիս և ջորիս։ Եւ քանզի զամենայն թշնամանս յաճախեցեր, մինչ իշխեցեր ևս մեզ ասել անասունս՝ արդ ես արկից զքեզ ի տանջանս և եղից զանդամանուանդ ի կապանս քո. զի գիտասցես եթէ ի սին բանից քոց, զոր յաճախեցեր առաջի իմ ասել՝ վաղվաղակի եղեն քեզ ար-

1 αԱԲԶ թագաւորն / βabde թագաւոր
1 d անգամ
1 d ասելոյ, փխ. ասացեալ
1 βd չիք է
2 a դհաստուածդ / Զ դյաստուածս
3 a առասպելացդ
3 αβabd չիք և
3 αβabdԱԲԶ ուսեալ ես
3 αbԱԲԶ ոչ
3 αb վայել է / βd վայել էր / c վայելէ
4 α խօսել քեզ
4 α ի վաստակաւոր և իբրև ի սիրելի, զի
5 c զդիսան, փխ. զդիսն
5 bd զորոյ
6 βa զպատկերն
6 b որ ումպէտ / c զայլ ոմն, փխ. ումպէտ
6 Զ արարիչն
6 β չիք և
6 βad ենն
6 βa ճշմարիտ
7 αԱԲԶ չիք և (զմեծն)
7 ԱԶ ըզմեծ անահիտն
7 αabdԶ կայ [αa կեայ] իսկ
8 aԱԲԶ չիք և (ընդ)
8 ԱԲԶ չիք և զմեծն
8 ab չիք և (զարին)
8 a արամաստ / c արամազդ
8 βabdԱԲԶ զարարիչ
9 αβad երկնից
9 abd և ընդ
9 βad զաստուածս
9 g վասն զի զաստուածսն *անշշունչս անմռունչս կոչեցես և զմեզ ձիս և ջորիս և զամենայն թշնամանս յաճախեցեր մինչև կոչել զմեզ անասունս, արդ ես / αabg անշունչս / Զ անշքութիւնս, փխ. անշշունչս
10 βd և մեզ ևս ձգեցար / b և ի մեզ իսկ ձգեցար / a ձգեցար / ԱԲԶ ձգեցար / ԱԶ չիք ևս
10 a զնել անարգանս
11 Զ զջորիս
11 αb մինչև
12 bԱԶ և, փխ. ևս / βadԲ չիք ևս
12 aԲ ասել մեզ
12 α անասունս ասել
12 d արդէն արկից / bԱԲԶ արկից [b և արկից], փխ. եղից
13 Զa զանդամանուան / ԱԲ զադամանուանդս / Զ զանդամանուանդս
13 c գիտասցես զզուրութիւն բանից քոց
13 βad թէ զոր [β զորս] սին [β զուն] բանիցն [β ի բանիցն] քոց որ յաճախեցերն ասել առաջի իմ [β չիք իմ] եղեն / αb թէ [α եթէ] զորս [b զոր ինչ] ի բանիցն [α ի բանից] քոց յաճախեցեր [b որ յաճախեցերն] ասել [α չիք ասել] առաջի իմ վաղվաղակի [b չիք վաղվաղակի] եղեն / g թէ քոյին բանից քոց / ε թէ զորս ի բանիցն / ԱԲԶ եթէ զոր ի սին / ԱԲԶ յաճախեցեր ասել առաջի իմ / g չիք ասել
14 c վաղվաղակի յաւելան քեզ *յաւգինողն. և / միայն Զo ունին վաղվաղակի / ԱԲԶ չիք քեզ / βabdg արգինք

գլուխըն։ Եւ այս, ասէ, մեծ է ինձ, որ խոստեցայս ընդ քեզ և մեծարանս եդի քեզ, և դու ետուր ինձ պատասխանի իբրև ընկերի»։

69 Եւ եւ կապել զնա ձեռս յետս, և արկանել գայլ ի բերան նորա. և եւ կախել շառաչեղս աղի ի վերայ ողին նորա, և տալ գելոցս կոծից նորա, և արկանել առասանս ի կապս կոծից գելարանացն, կապել և համբառնալ ի բարձրաւանդակ տանիս ապարանից որմոյն մեհենայիւքն։ Եւ կայր պրկեալ կախեալ այնպէս աւուրս եօթն։ Եւ յետ եօթն աւուրն եւ հրաման, և լուծին զնա ի չարաչար և ի դառն կապանացն, և ածին կացուցին առաջի նորա։

70 Սկսաւ հարցանել զնա, թէ «Զիա՞րդ կարացեր ժուժալ, տոկալ, տևել, կեալ և հասանել մինչև ցայսօր։ Եւ կամ սանի՞ր պչափ, թէ արդարև իբրև գէշ և իբրև գջորի այնպէս բառանձնեալ բեռինս պահեցեր և համբակեալ կացեր դու բեռամբն հանդերձ։ Վասն զի իշխեցեր դու թշնամանել զդիսն թէ՝ անշարժ են՝ վասն այսորիկ հասուցին քեզ զայսպիսի պատուհաս։ Իսկ արդ՝ եթէ ոչ տացես դու յանձն պաշտօն տանել դիցն,

1 α և այս մեծ է, որ խոստեցայս ընդ քեզ / abdg զոր / b խոստեցայս / βadԱԲՁt խոստեցայ
1 g չիք և մեծարանս եդի քեզ
2 g չիք դու
2 αβabd և ետուր դու ինձ [a ինձ դու]
2 αՁg իբրև [α որպէս] ընդ ընկերի [Ձ ընդ գերի]
3 βadԲg ի յետս
3 βbdԱԲՁs և հարկանել
4 dԲՁ կապել
4 α շառաչիղս / ԲՁ շառայչեղս / g շառաչիւղս
4 ԱԲՁ ողան
4 α գելու, β գալոց, a գելոյց, d գայլոց, n գայլս, $hac^{2}ac^{3}$ գել, փխ. գելոցս
5 αabԱԲՁg առասան / s արասան / βd առասասան
5 ԱԲՁ ի կապանս / bԱԲՁ կրծիցն
5 b զգելարանացն կապելոյց և բառնալ ի բարձրաւանդակ / ԱԲՁ գելարանաց / a ի բարձրուաւանդակ / g ի բարձաւանդակ
6 g տեղիս, փխ. տանիս
6 α ապարանիցն որմոյ / a որմոյն
7 βabdԱԲՁ մեհենայիւք (մեհենովք)
7 α և կայր նա կախեալ զաւուրս / g և կայր կախեալ այնպէս աւուրս / $ac^{2}ac^{3}$ և կայր այնպէս կախեալ զեւթ(ն) աւուրս եւթն / βabd աւուրս / Ա եւթն / Ձ աւուրս է / βad չիք կապեալ
7 ԱԲՁ յետ եաւթն աւուրն եւ լուծանել զնա / d աւուր / a հրաման եւ / ad չիք զնա
8 αbԱԲՁg տանջանացն, փխ. կապանացն / β կապարանացն
9 αβabdg կացուցին զնա
10 α ժուժել / a ժուժկալ
11 βabdԱԲՁ կեալ տևել / α չիք կեալ
11 αβabdg չիք և (հասանել)
11 βa յայսաւր / d այսօր
11 g և թէ արդարև սանիր պչափ և իբրև գէշ կամ որպէս գջորի
11 s պչակ, փխ. պչափ
11 αβ արդար
12 ԱԲՁ չիք իբրև (գջորի)
12 b այն, փխ. այնպէս
12 αabdԱՁg բառանձնեալ / s սանձեալ / βԲt բառանձեալ
12 ԱԲՁ կրեցեր, փխ. պահեցեր
12 αβԱԲՁ ընդ համբակեալ / a ընդ համբակ կալ / b ընդհամբակեցեալ / d ընդէր տեղեկանալ (ապաքինե՞լ ա՞ր վրայ ընկնում եղածով) / $hac^{2}ac^{3}$ և զհամբակացեալ / n ընդ զհամբեցեալ / t ընդամբակեալ
13 g կացերդ, չիք դու
13 αβabd բեռամբքըն
14 βd եթէ / αbgԱԲՁ անշարժք են
14 βabdԲg այնորիկ
14 a հասոյց
14 αβabd զայսպիսի
15 a պատուհասց / bԱ պատուհասս
15 αβabd տացես / ԱԲՁ տանիցես / t տանես
15 α չիք դու
15 d պաշտօն / a պաշտաւն։ Այսուհետ ընդհատւում է a-ն, որ յաճախում էր օ-ից իբրև տառադարձութիւնից։

և յաճախեսցես դու ի նոյնպիսի թշնամանս աստուածոցն՝ և այլ ևս չարք չարագոյն անցք անցանիցեն ընդ քեզ։

71 Գրիգորիոս ասէ. «Վասն զիցն թէ ասես, զոր կոչես դու աստուածս՝ ստոյգ իսկ են հաստուածք. վասն զի հատեալք են ի մարդկանէ, և եղեալք պատկերք ի ձեռաց ճարտարի. ոմն փայտեալք են և ոմն քարեալք. ոմն են պղնձիք և ոմն են արծաթիք և ոմն ոսկիք. ոչ խօսել նոցա երբեք և ոչ իմանալ և ոչ զգալ ինչ ածեալ, ոչ վասն քո և ոչ վասն իմ։ Եւ դու ինքնին իսկ բերէն վկայես ինձ, թէ ոչ երբեք առացեալ է նոցա ցբեզ զայդ վասն իմոյ տանջելոյս ի քէն. և կամ ընաւ արդեօք իմացեալ քարինք անմռունչք զցաւս մարդկան։

72 «Այլ վասն որոյ կապեցեր զինձ աստ, զի կառեցայց ես կապանօք՝ յուսամ ես ի Տէրն իմ, որոյ են ստացուածք իւր երկինք և երկիր, և յՈրդին համագործ և ի Հոգին բարեխօս, զի համեմեսցեն զանհամութիւնս իմ ստուգութեամբ ազնիւ ճշմարտութեան որ ոչ անցանէ։ Եւ ինձ տացէ

1 α յաճախես
1 βcd նոյնպիսի / bԱFՁg նոյնպէս
1 b ի թշնամանս / g թշնամանել զաստուածսն / Ձ աստուածոյն
1 αcԱFՁ չիք չարք
3 βdեg չարագոյնք
2 βd անց / g չիք անցք
2 c անցանիցին
3 αβbcdg ասէ գրիգորիոս
3 g զիցն զոր ասես թէ աստուածք են, ստոյգ իցեն հաստուածք / ԱFՁ եթէ
3 b կոչեաց / αb չիք դու
3 βd աստուած
4 ստ...ս ստոյգ հաստուածք են, վասն զի հատեալք [...ս հատատեալք] են ի մարդկանէ / bF հատատեալք [F են] ի մարդկանէ
4 ԱFՁ չիք և
5 βcdԱ եղեալ
5 ԱFՁ ձեռաց
5 ԱFՁ ոմն փայտեալ, ոմն քարեալ / b ոմն փայտեղէնք են և ոմն քարեղէնք / g քարեալք են / βcd և ոմն են [c չիք են] քարեալք և
6 αԱFՁ ոմն պղնձի, [α և] ոմն արծաթի, [α և] ոմն ոսկի, ոչ / c և ոմն պղնձիք և ոմն են ոսկիք, ոչ / b ոմն պղնձիք և ոմն երկաթիք, ոմն արծաթիք և ոմն ոսկիք, ոչ / βd են ոսկիք
6 αbd խօսել
7 ԱFՁ չիք և ոչ իմանալ / α ոչ յիմանալ
7 ԱFՁ չիք ինչ
7 αβbcd ածել [bcd ածեալ] ինչ [αbc չիք ինչ] վասն քո և / g չիք ոչ [վասն քո]
7 c և վասն իմ
7 g վասն իմ. զի աչս ունին և ոչ տեսանեն, ականջս ունին և ոչ լսեն, ունչս ունին և ոչ հոտոտին, բերան ունին և ոչ բարբառին, ձեռս ունին և ոչ շօշափեն, ոտս ունին և ոչ գնան, և ոչ գոյ շունչ ի բերանս նոցա։ Նման նոցա եղիցին, որք արարին զնոսա, ամենեքեան որք յուսացեալ են ի նոսա (Սաղ ճԺԳ. 15—19)
8 β զուն
8 α դու ինքնին իսկ բերէն / ԱՁ դու բերէն / F դու բերէն իսկ / bt դու ինքնին / βcd դու (β զուն) ինքնին իսկ
8 βd չիք նոցա / c յուսացեալ նոցա /
9 βcd ցբեզ / ԱFՁt բեզ
9 b տանջելոյ
9 α ի քէն, կամ զի արդեւք
9 βcd ընաւին / βcdԱFՁ իմացան արդեւք / b ընաւին իսկ իմացան արդեւք քարինքս անշունչք զցաւս / g ընաւ քարինք անշունչք իմացան զցաւս / αβbcdg անշունչք, փխ. անմռունչք / Ձ անմռունչ
11 αβbdg կարեցեր, փխ. կապեցեր
11 g կառեսցես զիս
11 αβdg կապանօքն / bc կապանօքս
12 cdg ի տէր
12 b իմ և յիսուս քրիստոս
12 ԱFՁ չիք իւր
12 g երկիր և ամենայն որ ինչ ի նոսա, և
12 b չիք և
13 αbcg համեմեսցէ / s համեսցէ
14 αβbcdԱFՁs ճշմարտութեան / t ճշմարտութեամբ
14 αβbcd որ ոչն

զամենահնչա լուծս խոնարհութեան թեթեւութեան պարգեւացն, որ ոչ անցանէ յաւիտեանս յաւիտենից. որ բարձրացուցանէ զխոնարհս իւրով մարդասիրութեամբն յայն յանապատ և յանվախճան հատուցմունն, յանկէտ և յանժամանակ, յանթիւ յաւուրն ընտրութեան գարին մանկոյ եօթնեկորդին, իբրև հանգուցանէ զամենայն վաստակաւորս իւր և պարգեւեսցէ իւրով մեծութեամբն։

73 «Իսկ որ պաշտեն զկուռս քարեղէնս՝ ասէ մարգարէն վասն նոցա, թէ «Իջցեն որպէս զվէմս ի ջուրս բազումս»։ Իսկ որ զփայտակերտ բանդակեալսն պաշտեն՝ այսպէս ասէ վասն նոցա, թէ «Հուր վառեցաւ ի վերայ ամենայն փայտի ագարակի, և այրեսցէ զմեղաւորս, և մի՛ շիջցի»։ Իսկ որ պաշտեն զարծաթեղէնս և զոսկեղէնս՝ այսպէս ասէ. «Արծաթ նոցա և ոսկի նոցա մի՛ կարասցէ փրկել զնոսա յաւուր բարկութեան Տեառն». որ կարօղն է կախել նոցա բոլորս ծանրութեան և ամենայն զիմաղարձաց և մեղաւորաց, որ իբրև զբեգզ իցեն ամբարիշտք»։

74 Է. Եւ յետ այսորիկ հրամայեաց կախել զնա զլխիվայր զմիոյ ստանէն. զի մինչ դեռ կայցէ զլխիվայր՝ ծխեսցեն ի ներքոյ նորա

8 Նեեմ. Թ, 11. / 11 Երեմ. Է, 20. / 13 Եզեկ. Է, 19. Սոփոն. Ա, 18.

1 β թեթեւութեամբ
1 αβd ոչն
2 α չիք յաւիտեանս / αg չիք յաւիտենից
2 ε չիք որ բարձրացուցանէ զխոնարհս —որ իբրև զբեգզ իցեն ամբարիշտք (Պարբ. 73)
2 βbcd բարձրացուցանէն [b բարձրացուցանէ] իւր
3 b յայն անապատ և անվախճանն / g յանանց յանապատ / βd յանապատն / βcԱԲԶ չիք յայն
3 α հատուցմանն / bԱԲԶ հատուցմունս / ε ուրախութիւնն, փխ. հատուցմունն
4 c յանկէտս և յանվախճանն՝ և յանժամանակ
4 αβbgԱԲ աւուրն
4 α գարուն
5 bԱԲ եւթնեկորդի / αε ութերորդի, փխ. եօթնեկորդին
5 αβbcdԱԲ հանգուցէ
5 αg չիք իւր
6 βcd մարդասիրութեամբն, փխ. մեծութեամբն
7 αbg որք / cd ոյք
7 αβbcdԱԲԶ՝ որպէս և ասէ իսկ մարգարէն
8 αbԱԲԶg իբրև, փխ. որպէս
8 c զվէմս, ուղղուած վէմք / ԱԲԶ վէմք
8 αβbcdԱԲԶg որ [bg որք] զփայտակերտս [βd փայտակերտս, Բ զփայտակերտս, g զփայտակերտան] բանդակեալս [βbcd բանդակեալսն] պաշտեն / ε իսկ որ բանդակեալս զփայտակերտան պաշտեն
9 b եթէ
11 ԱԲԶ շիջցին
11 ԱԲԶ իսկ որ զարծաթեղէնս և զոսկեղէնս պաշտեն / g զարծաթեղէնան և զոսկեղէնան
11 b ասէ վասն նոցա
12 αβbcdԱԲԶ արծաթ նոցա և
12 βbcdg ոսկի նոցա մի կարասցէ [βc կարասցեն] / ε արծաթ և ոսկի մի / αԱԲԶ չիք նոցա (մի)
12 c յաւուրն
13 cԱԲԶ կարող է
13 մինչև α և ամենայն
14 βbcd զիմաղարձացն
14 αβbcdԱԲԶ և [αβd չիք և] մեղաւորաց [c մեղաւորացն] որ / ε չիք և մեղաւորաց
14 ԱԲԶ իբրու
14 α բեգզ / g զբեգ
14 g ամբարշտեալք
16 d այսուորիկ (յամ.)
16 cg զմի ստանէն [g ստանէ]
17 g չիք զի
17 abcԱԶ նա [ԱԶ չիք նա, c նա՝ յուստինոսին] կախեալ զլխիվայր
17 g ներքոյ / Ա ի ներքոյ

ագր, և արբուցին զան սատակ բրով դալարովք։ Եւ տանջեցին զնա տասն աւր՝ ըստ հրամանի թագաւորին. և կայր նա կախեալ այնպէս աւուրս եւթն։

75 Արդ՝ մինչ դեռ կայր նա կախեալ՝ սկսաւ խօսել ի կախաղանին այսպէս. «Գոհանամ զքէն, Տէր, որ արժանի արարեր զանարժանութիւնս իմ քոյոյ պարգևիդ. զի ի սկզբանէ իսկ սիրեցեր զառեղծուածս ձեռաց քոց, և ետուր զփափկութիւն անաշխատ հանգստեան դրախտին վայելչութեան. անմահս, անցաւս, անանց կենաց վիճակացն ուրախութեան պատրաստեցեր՝ եթէ կացեալ էաք ի պատուիրանին, զոր եդեր ի ծառոյն չճաշակելոյ. զի ասացեր, թէ «Մի ուտիցէք յայդմ ծառոյ, զոր պատուիրեցի չուտել ի դմանէ». Իսկ ոչ թէ ծառն անուանեալ կենաց՝ կարէր տալ կենդանութիւն առանց քոյոյ բանիդ հրամանի կամացդ բարերարութեան, որ է կամք քո և բանդ և բարերարութիւնդ՝ միածին Որդիդ, ծնունդ աստուածութեան քո. և Հոգիդ սուրբ, որ ի քէն բղխէ յնա. զամենայն տիեզերս, որ է ընդ քեզ և ընդ միածնիդ յէութեան քում։

11 Ծննդ. Բ, 17. Գ, 11.

1 β արցէ
1 cg բրովք
1 αb դալարաւք / g դալարի
1 βdg չիք զնա
3 Բ զաւուրս
4 g մինչ կախեալն կայր, սկսաւ / a (վերականգնած է. տես եր. 39. տ. 15) կախեալ
4 αβbdg սաել, փխ. խօսել
4 αβabd նա [a չիք նա] ի կախաղանի [αβ ի կախաղանին] անդ
5 b թղ. 26ա ունի գոհանամք՝ կարմրագրով եւ լուսանցազարդով: Սորին լուսանցքում՝ սով աղաւթք աստուածածնին և պաղատանք աստուածածնուէրք որ ի զուր ածեն զաէրինս։
6 αβabd քոյոյ [α քոյդ] պարգևի
6 αβabdg զի ի սկզբանցն
6 b սիրեցեր զու / g արարեր, փխ. սիրեցեր
7 αβabd ետուր զու
7 g հանգստեանն
7 g դրախտին
7 b դրախտին փափկութիւն վայելչութեան / g վայելչութիւնն
8 αabdg կենացն ; միայն β ունի անանց կենաց
8 α վիճակաց / d ի վիճակացն
8 αg ուրախութեանն
9 α պարգևեցեր, փխ. պատրաստեցեր
9 z չիք եթէ կացեալ էաք — և մարմնով հանդերձ ի հուրն անշէջ և յորդնն անմահ (Մարկ. Թ)
9 g թէ
9 Բag եդեր ; միւսները եդիր
10 ԱԲԶ չճաշակել ի ծառոյն / α ի ծառոյն չճաշակել
10 adg մի ուտէք
10 ԱԲ յայսմ
11 αβabdԱԲԶg պատուիրեցի / c պատուիրեցեր
11 α ի նմանէ
11 αβabd իբր [αb իբրև] զի ոչ եթէ / ԱԲԶ չիք ոչ / g եթէ
11 bԱԲԶ ոչ թէ [b եթէ] կարէր
12 g զկենդանութիւն (դաս.)
12 α քոյդ բանի
12 ԱԲԶ չիք հրամանի
12 zaԱԲԶg կամաց
13 za բարերարութեանց
13 β այլ, փխ. որ
13 βa չիք է
13 αβabd քո կամք [b կամքդ] / g չիք կամք
13 βadԱԲԶ և բան և բարերարութիւն / α կամք և բարերարութիւն, բանդ միածին որդի
14 Աg որդիս
14 βdg աստուածութեանց
14 g հոգիս
15 αs արարածս, փխ. տիեզերս
15 βd որ էզ
15 abԱԲԶg յէութեան քում

76 «Զի եթէ կացեալ էաք ի պատուիրանիդ քում, Տէր, և պահեալ էր զպատուիրանս, զոր եդեր վասն լաւութեան հանգիստ փորձութեան մերոյ՝ շնորհեալ լինէր քո մեզ զկեանս անցաւս, անաշխատս, անքիրտս, անհոգս, անտրտումս, առանց ծերանալոյ։ Եւ յետ սերելոյն և բազմանալոյն, որ պատուիրեցեր կեալ մարմնաւորապէս, անամօթ փառօքն զգեցեալ իբրև հանդերձիւ ի դրախտին քում, յոր եդեր զմեզ, և յետ այնորիկ, որպէս յետ սրբութեան ամուսնութեան և որդի ծնանելոյ Ենովքայ, վերացուցեր զնա ի կարգս հրեշտակաց յուրախութեան վիճակին անմահութեան. արդ՝ եթէ կացեալ էաք ի պատուիրանիդ ի քում հրամանի՝ ցուցեր դու մեզ օրինակ զԵնովք, զի և զմեզ յետ ի դրախտին վայելից և յետ երկրաւոր կարգացս՝ յանմահութիւն փոխեալ լինէր քո զմեզ իբրև զԵնովք ի կարգս հրեշտակաց. և միահաղոյն ածեալ լինէր զարքայութիւն քո, զոր պատրաստեցեր կանխաւ ի փառս մեր՝ մինչ չև էր աշխարհ. զի «Զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ և ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ՝ պատրաստեցեր դու սիրելեաց քոց յառաջագոյն»,

15 Ա. Կորն. Բ, 9.

1 ԱԲԶ տէր, զի եթէ կացեալ
1 ԱԲԶ ի պատուիրանին / ϰβabd ի պատուիրանի
1 Ա չիք քում / ԱԲԶ չիք տէր, և պահեալ էր զպատուիրանս / α չիք էր / α զհրամանս, փխ. զպատուիրանս / ϰβbdg զպատուիրանս քո զոր
2 ϰԱԲԶg եդեր / միւսները եդիր
3 βabdԱԲg կեանս
3 ϰbԱԲԶ և անաշխատս / β անախտս, փխ. անաշխատս
3 βad և անքիրտս / ԱԲԶ ամքիրտս
4 ϰ և անհոգս / ԱԲԶ և անմահս, փխ. անհոգս
4 βadԱԲԶ և անտրտում
4 bԱԲԶ յետ սերելոյ / ϰa սերմանելոյն
4 βabdԱԲԶ և բազմանալոյ
5 ϰ կալ
5 ϰβabdԲԶ մարմնապէս
5 ab և անամաւթ
5 ϰ փառաւք
6 ϰ զհանդերձ / b հանդերձիւք
6 g չիք քում
6 ϰβadԱԲԶg ուր, փխ. յոր
6 ϰabg եդեր / միւսները եդիր
6 ϰ զնոսա, փխ. զմեզ
7 d այնուորիկ (յամ.) / g այսորիկ
7 ϰβad սրբութեանն
7 b ամուսնուէն (դրու.) / ϰ և ամուսնութեան
7 ϰ չիք և
7 ϰ ծնելոյ
8 b Ենովքա
8 a վերացուցեալ
8 ϰ ի կարգս հրեշտակաց, յուրախութեան վիճակին անմահութեան հրեշտակաց, արդ / βabdԱԲԶg ի կարգս ուրախութեան անմահութեան հրեշտակացն յանմահութեան վիճակս / βd հրշտակաց
9 β և արդ
9 ϰβabdԱԲԶg էաք ի քում [ԱԲԶ ի քո] պատուիրանիդ [ϰ պատուիրանին, g պատուիրանի] ցուցեր [g անդ ցուցեր] ինձ [ag չիք ինձ] դու [g չիք դու]
10 g զԵնոք
10 ϰβadԱԲԶ յետ դրախտին [βd ի դրախտին] վա(յ)ելելոյ [ϰ վայելից] / b վայելչիցիմք և յետ
11 ϰ երկրորդ, փխ. երկրաւոր
11 ϰβabdg կարգացն
11 βb յանմահութեան
11 ϰβabdԱԲԶ քո զմեզ իբրև / [illegible] չիք քո զմեզ
12 b զԵնովքն
12 β հրշտակաց և մարդկան միահաղոյն / g հրեշտակացն / ԱԶ *հրեշտաց
12 bԱԲԶ լինէր քո զարքայութիւն [b զարքայութին (դրու.)] քո / ϰβad քո զարքայութիւնն [βad զարքայութիւն]
13 βabdԱԲԶ դու կանխաւ / ϰ չիք կանխաւ
14 b չիք և ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ
15 ϰԱԲԶ զոր պատրաստեցեր
15 g չիք դու

զոր տայցես դու, Տէր, այնոցիկ, որ սիրեցին զօր երեւելոյ գալստեան Միածնիդ քո։

77 «Իսկ արդ՝ իբրեւ ետես թշնամին զմեզ պատուեալս ի մարդասիրութենէ կամարար կամաց քոց՝ նախանձեալ ընդ պատիւ թագի պարծանաց մերոց, պատուէին քո որ տուաւ ի քէն, զի ասացեր, եթէ «Ի նմանութիւն պատկերի կերպարանաց իմոց արարի ես զմարդն, և կացուցի զնա տէր ամենայնի». որ առ նախանձ թշնամւոյն բանսարկուի՝ հրապոյրք ցոփացուցիչք մտին յաշխարհ, և արկին զմարդիկ ի կենաց և ի հանգստեանց, զոր դու առ քում քաղցրութեանց շնորհեցեր մարդկան, որ կորուսին զայն։

78 «Իսկ իբրեւ գթացաւ առատաձեռնութիւնդ քո առ մարդկութիւն տկարութեանս մերոյ, վասն յաճախ ողորմութեանց քոց՝ ոչ թողեր ի ձեռանէ վասն քաղցրութեանց քո. ի ներել երկայնմտութեանց քո առաքեցեր զսուրբ զմարգարէսն յերկիր և զաբրեկյիս քո, որ եղեն լուսաւորք յերկրի, ի խաւարչտական մէջոյ ազգացն հեթանոսաց. որ և յանմիտ և յանօրէն մարդկանէն անկեալք հալածեցան. որք յայտնեցին զքո խորհուրդս լուսաւորութեանց, և քարոզեցին զկամս քո և զգալուստ

7 Ագաթ. Ա. 26.

1 β տայցես / a որք
2 βadg միածնի / zbԱԲՋ չիք միածնիդ / g միածնի քո, “յետ այլոց„, որ նշանակեալ է, թէ ուղղեալ է կրճատել։
3 g չիք իսկ իբրեւ ետես թշնամին— ի վերայ մարդկան քաղցրութիւն ողորմութեան քո (Պատր. 97)
3 b չիք իսկ իբրեւ ետես թշնամին—օրհնութիւնք մացեն յաշխարհ (Պատր. 79)
3 zβabd իսկ արդ իբրեւ / ԱԲՋ չիք իսկ արդ / t չիք արդ
3 zԱԲՋ զմեզ թշնամին / b չիք զմեզ
3 β պատուել
3 zβbdԱԲՋ ի մարդասիրութենէ / t ի մարդասիրութենէն
4 a թագաւորի, փխ. թագի
5 zβabdԱԲՋ պատուէին քո զոր [ԱԲՋ որ] / t չիք քո
5 z զոր ի քէն տուաւ, զի / β մեզ, փխ. ի քէն / d տուեալն ի քէն / βabԱԲՋt տուաւ
5 zβabdԱԲՋ թէ
6 b մերոց, փխ. իմոց
6 b որ արարի, չիք ես
7 zβabdԱԲՋ և կացուցեր զմարդն [zԱԲՋ զնա] տէր
7 z առ որ նախանձ
7 zβadԱԲՋ թշնամւոյն / bt թշնամւոյ
7 ԱԲՋ բանսարկուի / zβabdt բանսարկուին
8 zb յաշխարհս
8 a զմարդիկս / d զմարդն
9 z և հանգստեանց / b ի հանգստեանցն
9 β դու ի քում քաղցրութենէդ / zabdԱԲՋ առ քում / t առ քո
10 zβabd չիք որ
10 ԱՋ կուսին, փխ. կորուսին
11 z իսկ յորժամ
11 b առատաձեռնութիւն / z չիք քո
12 βad յաճախագոյն մեծութեանց քո / b յաճախութեան ողորմութեան քո / ԱԲՋ ողորմութեան քո
13 βa երկայնամտութեանց / b երկայնմտութեան
14 ԱԲՋ առաքեցեր զաբրեկյեան քո զմարգարէսն յերկիր, որ եղեն / β զմարգարէսն / zβad չիք և
14 zβd զաբրեկյեան քո
14 z որք
15 βd երկրի / a երկնից, z յաշխարհի, փխ. յերկրի
15 βadԱԲՋ ի խաւարչտական / bt ի խաւարչական / z ի խաւարային
15 z մէջոց / ԱԲՋt ի մէջ / βabd ի մէջոյ
15 β ազգաց / z չիք և
16 β և ի յանօրէն
16 zβad ի մարդկանէ / ԱԲՋ մարդկանէ
16 β չիք անկեալք / zβbd որ
17 z զխորհուրդ / βabd խորհուրդ
17 βadԱԲՋ լուսաւորութեան / z լուսաւորութեանն

Որդւոյդ քո յաշխարհ, որ գալոցն էր և բառնալոց զկարիս յանցուցելոց պատուհասի մեղաց մարդկութեանս։

79 «Որք վասն դայս քարոզելոյ յաշխարհի չարչարանօք մեռան, ատանջանօք և պէսպէս փորձութեանց խառնութեամբք, դառնութեան ճաշակօքն կեցին յաշխարհի, վասն զքեզ քարոզելոյն առ նեղիչս իւրեանց. և նեղիչք և թշնամիքն՝ նորա ակարացան և անկան։ Վասն որոյ ընդ յարուցեալ ի վերայ իմ պատերազմիս ոչ երկիցէ սիրտ իմ. և ընդ յարուցեալ ի վերայ իմ ճակատամարտի՝ ի քեզ եմ յուսացեալ. որ ի վախճան ժամանակացն յայտնեցեր զխորհուրդս կամաց քոց, զոր յառաջագոյն պատմեցեր ազգացն առաջնոց սիրելի Որդւովդ քոյ առ նոսա, ի ձեռն սրբոց քոց մարգարէից, զոր ի քէն առաքեցեր գալ ծնանել ի կուսէն սրբոյ։ Զի զոր օրինակ ի ձեռն կուսին առաջնոյ Եւայի մահ եմուտ յաշխարհ՝ սոյն օրինակ և ի ձեռն այսր կուսի կեանք մտցեն յաշխարհ։ Զի զոր օրինակ ի ձեռն ծննդեանն Եւայի՝ Կայէնի անէծք և քրտունք և աշխատութիւնք և երկրմունք և տատանմունք մտին յաշխարհ՝ սոյն օրինակ և ծնանելով Որդւոյ քոյ ի կուսէն հանգիստ և կեանք և օրհնութիւնք մտցեն յաշխարհ։

6—8 Հմմտ. Սաղմ. ԻԶ, 2—4.

1 αβab որդւոյ
1 α յաշխարհս / c քո որ յաշխարհ
1 αβabdԱԲ գալոց էր [Ա է]
1 a չիք և
1 α յանցուցելոյ
2 b պատուհասից
2 α մեղանացն
2 αb մարդկութեանս / ԱԲՁ մարդկան
3 βabd որ վասն որոյ գայս / ԱԲՁ չիք որք / ԱԲՁէ վասն որոյ գայս / α որ վասն գայս
4 βad փորձութեամբք / bԱԲՁ փորձութեամբ
4 αβadԱԲՁ խառնութեանց / b խառնութեանցն
5 αβadԱԲՁ ճաշակաւք
5 α կացին
5 βad վասն զգալուստ որդւոյ քո քարոզելոյ / αbԱԲՁ քարոզելոյ
5 d առ նեղիչսն / ԱՁ առ նեղիչքս
5 αβabdԱԲՁ իւրեանց. որ [ԱԲՁ որով] նեղիչքն և
6 α թշնամիչքն
6 αβabdԱԲՁ չիք նորա
6 bէ որ վասն որոյ / αβadԱԲՁ անկան։ Վասն որոյ
7 α ընդ յարուցեալս ի վերայ
7 αb մեք, փխ. իմ
7 αβad պատերազմիս / ԱԲՁէ պատերազմ
7 αb սիրտ մեր
7 βbԱԲՁ և ընդ յառնել ի վերայ / αa և ընդ յառնելն / d և ընդ առնել / է սիրտ իմ, և ընդ յարուցեալ
8 α ի վերայ մեր ճակատամարտից ի քեզ եմք / βd ճակատամարտի / abԱԲՁէ ճակատամարտ
8 α չիք որ
9 αβabdԱԲՁ ժամանակաց
10 αd պատմեցեր / abԱԲՁէ պատրաստեցեր, փխ. պատմեցեր
10 αβabdԱԲՁ առաջնոց / է առաջնոցն
10 α քով / βad չիք քո
11 ԱԲՁ չիք զոր ի քէն առաքեցեր
11 αβbd ի քէնդ
11 aԱԲՁ ծնանել / միւսներբ ծնանիլ
12 βad ի կուսէ / αb ի սրբոյ կուսէն
12 ԱԲՁ չիք զի
12 ԱԲՁ առաջնոյ կուսին / α կուսի
14 βad ի ձեռնն ծննդեանն / է ծննդեան
14 b Եւայի ծննդեանն կայենի / է զկայէն / ԱԲՁ զկայէն / βd կանէլի
15 b անէծքն և քրտունքն
15 ad չիք և (երկրմունք)
16 αβ յաշխարհս / βabd չիք յաշխարհ
16 αβad օրինակ ծնանելով / ԱԲՁ օրինակ ծնանել որդւոյն / bէ ծնանելոյ
16 b չիք և
16 bdԱԲՁ հանգիստ
17 ԱԲՁ օրհնութիւն
17 α մտին

80 «Որ առաքեցեր զմիածին Որդիդ քո յաշխարհ, լոյս ի լուսոյ, կեանք ի կենաց, որ եկն զգենուլ զմեր նմանութիւնս մարմնոյ ի կուսէ անարատ, զի զմեզ անդրէն առ աստուածութիւնն յարեսցէ իւրով նմանութեամբն, որ իբրեւ զմեզն եղեւ։ Մնաց ի կուսէն մարմնով և մարդացաւ և մարմնացաւ իբրեւ զմեզ, այլ կայ և մնայ ի փառս աստուածութեան իւրոյ. և ոչ ընկալաւ փոփոխումն յաստուածութենէ իւրմէ. այլ նոյն է՝ որ էրն և է և կայ և մնայ յաւիտեան ընդ Հօր և ընդ սուրբ Հոգւոյն։ Այլ զի սիրեաց զմարդիկ՝ վասն այնորիկ եղեւ իբրեւ զմեզ, զի զմեզ ածցէ յառաւելութիւն շնորհօք աստուածութեան իւրոյ, որ են կամք ծնողին իւրոյ. և կատարեաց զկամս նորա. որ զսուրբս իւրով փառաւորեաց համբերութեամբն, ի կրել իւրում զանարգութիւն վշտաց մահու տանջանաց, մահուամբն և թաղմամբն հանդերձ. որ վասն զի սիրեցին մարդիկ պաշտել զպատկերս մարդակերպս փայտագործս ճարտարագործս հիւսանց՝ եղեւ ինքն պատկեր մարդկան, զի զպատկերագործսն և զպատկերաւէրսն և զպատկերապաշտսն յիւր պատկեր աստուածութեանն հնազանդեցուսցէ։

1 αβabcdԱԲ զորդիդ [a զորդւիդ] քո միածին [βd զմիածին] յաշխարհ
2 ԵԱԲԶ և կեանք
2 α ի զգենուլ
2 βabd նմանութիւն
2 αԱԲԶ մարմնով / b մարմնոյս
2 ԱԲԶ ի կուսէն
3 ԱԲԶ չիք անար
3 αβadԲ առ աստուածութիւնն / ԵԱԶ։ առ աստուածութիւն
3 αβabcdԱԲԶեւ յարեսցէ / t յարմարեսցէ — a թղ. 20աբ կարկատաններով է. c արտագրված է a-ից՝ երբ a արդեն վնասված էր, բայց դեռ չէր կարկատված Չամուրճյանի ձեռքով, ինչպես այդ երևում է c-ի եւ a-ի համեմատական քննությունից:
4 α որ եղև իբրև զմեզ / βaԱԲԶ զմեզ / βad չմնելով, փխ. եղև / βdԱԲԶեւ չիք որ
4 a ծնաւ, ուղղուած յաստուածածին կուսէն / b մարմնով ի կուսէն
4 βd և մարմնացաւ և մարդացաւ / α չիք և (մարդացաւ) / ԱԲԶ չիք և մարմնացաւ
5 α որպէս, փխ. իբրև
5 αԱԲԶ և, փխ. այլ
5 βad չիք և մնայ
5 αb ընութեան աստուածութեան
6 α յաստուածութենէն
6 β այն նոյն է
7 βad որ էրն / αbԱԲԶ։ որ էն
7 β չիք և (կայ)
7 αβabcdԱԲԶ չիք և մնայ
7 b ի յաւիտեան
7 αbԲ չիք ընդ (սուրբ)
8 ad վասն այսորիկ
9 ԱԲԶ ածցէ յուղղութիւն
9 βad շնորհաւ / αb շնորհաց
9 α աստուածութեանն
9 α չիք որ են կամք ծնողին իւրոյ
10 βd ծնողիդ և
10 b զկամսն / βd զկամս քո
10 ԵԱԲԶ որ [Զ չիք որ] սուրբ սիրով և համբերութեամբն փառաւորեաց / α զսուրբսն / αβad իւրով համբերութեամբն փառաւորեաց
11 αβabcdԱԲԶ ի կրել իւր [βa իւրում] / t կրել զիւր
11 βd զանարգութեանն / at անարգութիւն / ԵԱԲԶ զանարգութիւն վշտաց մահուն / d մահուն / α զանարգութիւն տանջանաց մահուն վշտաց
12 ԱԲԶ մահուամբ և թաղմամբ
12 ԵԱԲԶ չիք որ
13 b չիք պաշտել / b պատկերս
13 βadԱԲԶ ճարտարագործ
14 α ի պատկեր
15 αβabcdԱԲԶ յիւր պատկեր / t իւր պատկերի
15 αadԲ աստուածութեանն / β յաստուածութեանն / ԵԱԶ։ աստուածութեան։
16 «Հնազանդեցուսցէ» բառից յետոյ g թղ. 470բ, b թղ. 611ա ունենին հետեւեալ վերնագիրը. «Ի վարդապետութենէ սրբոյն Գրիգորի հայոց լուսաւորչի։ [illegible]

81 Եւ վասն զի սովոր էին մարդիկ երկիր պագանել անշունչ պատկերաց մեռելոց՝ եդև ինքն մեռեալ պատկեր ի վերայ խաչին. և մեռաւ և անշնչացաւ, զի ընդելականաւն զնոսա արագ արագ հնազանդեցուսցէ իւրում պատկերին. իբրև զկարթ երեւեցուցեալ զխաչն, և զմարմինն իւր ասնէր կերակուր ուռկանաց. զի այնու որսասցէ յարքունական սեղանն, մշտնջենաւոր արքայութեանն աստուածութեանն իւրոյ։

82 Եւ փոխանակ դրօշելոց փայտիցն՝ զխաչ իւր կանգնեաց ի մէջ տիեզերաց, զի որ սովորն էին երկիր պագանել փայտի՝ սովորականաւ ընդելականաւն հաւանեսցին երկիր պագանել խաչին փայտի և որ ի վերայ նորա պատկերն և մարդացեալն էր։ Զի ի վերայ խաչին ասէր այսպէս, զոր նշանակեալ մարգարէին յերեսաց տեառն ասէ, թէ «Եղէ ես որպէս զխուլ՝ որ ոչ լսէ, և իբրև զհամր՝ զի ոչ բանայ զբերան իւր»։ Զի դու, Տէր, ասէիր մարգարէին յառաջ, մինչ չև էր հասեալ ժամ կրելոյ որդւոյ քոյ Յիսուսի զայս ամենայն համբերութիւնս, թէ «Արա-

12 Սաղմ. ԼԷ, 14.

1 γb սովոր էին
2 α անշունչ պատկերացն մեռելոց երկիր պագանել, եդև
2 βadԱԲԶ պատկերացն
2 αβabdԱԲԶ ինքն մեռեալ պատկեր ի վերայ / ε ինքն պատկեր մեռելոյ ի վերայ / γ մեռեալ ի վերայ
2 ԱԲԶ չիք և
3 α զնոսա արագ հնազ...
4 α կարթ / ԱԲԶ զկարթս
5 αab զմարմինն / b չիք իւր
5 ԱԲԶ ասնէ
5 b զի այնու,՞ փխ. այնու
5 αb որսասցէ / միւսներդ որսասցի
5 βadԱԲԶbε յարքունական սեղանն / αb յարքայութեանն, փխ. արքունականն
6 α արքայութեանն
6 αβadF աստուածութեանն / b աստուածութեամբն իւրով
7 αԱԲԶ դրաւշելոց / αabdb դրօշելոցն / ε դրօշելոյ
7 βabdԱԲԶ փայտից
7 αβabdԱԲԶ զխաչն
7 βadԱԲԶ չիք իւր
8 βabd զի որ սովորն / ԱԲԶε զի որով / α որպէս, փխ. որ
8 αε սովոր / α էին / b են
8 d երկիր պագել
8 ԱԲԶ փայտից
8 αβad սովորական / bԱԲԶ սովորականաւն
9 bԱԲԶ չիք ընդելականաւն
9 α հաւանեցուսցէ / γε հաւանեսցին / βabdԱԲԶε հաւատասցեն, փխ. հաւանեսցին
9 ԱԲԶ փայտի խաչին մարդացելն էր պատկեր / α փայտի խաչին / β չիք և
9 γ չիք և որ ի վերայ նորա—կուռս պատկերաց զիցն մեռեալց (Պարբ. 83) / b յդ. 611ը չիք և որ ի վերայ նորա—ի հուրն անշէջ և յորդն անմահ (Պարբ. 83)
10 βadε պատկեր և [ε չիք և] մարդացեալ [ad մարդացելն]
11 ԱԲԶ չիք զոր
11 b նշանակել
11 βabd մարգարէիցն / ԱԲԶ ի մարգարէիցն նշանակեալն
11 βad յերեսաց տեառն ասէ / αbԱԲԶε չիք յերեսաց տեառն / αβbԱԲԶ չիք ասէ
12 bdԱԲԶ իբրև, փխ. որպէս
12 bd խուլ
12 βdԱԲԶ զի, փխ. որ
12 ԱԲԶ չիք և
12 b իբրև համր / βd որպէս համր
12 ԱԲԶ որ, փխ. զի
13 αβabdԱԲԶ զոր, փխ. զի
13 αbԱԲԶ և դու
13 ԱԲԶ ասացիր
13 αbԱԲԶ առ մարգարէսն [α մարգարէն] քո [Ա չիք քո] յառաջագոյն [αb յառաջ]
13 α էր հասեալ / βbd հասեալ էր / ԱԲԶ էր ժամ հասեալ / αε չիք էր
14 α երեւելոյ, փխ. կրելոյ
14 αβd որդւոյն / b որդւոյդ
14 b համբերութիւն
14 ԱԲԶ արարք

րից դքեզ համր, և կապեցից զլեզու քո ի քիմս քո. և եղիջիր դու իբրև զայր մի, որոյ ոչ գուցէն բանք յանդիմանութեան ի բերան իւրում։

83 «Բանզի սիրեցին մարդիկ զանխօս կուռս պատկերաց զիցն մեռելոց՝ վասն այսորիկ և որդին Աստուծոյ մարմնացեալ պատկեր եղեալ մարդոյ, ի նմանութիւն մարդկան պատկերաց, եկեալ ի բարձրաւանդակ խաչն, իբրև ի վերայ բարձր գիտակի եկեալ՝ ցուցանէր զանբարբառ մեռելութիւնն առ արարածս. վասն որոյ տեսին զնա ի վերայ բարձուն տիեզերք, ցնծացան և երկիր պագին և հնազանդեցան։

84 «Եւ վասն զի սովոր էին մարդիկ ուրախ լինել ի մեհեանս կռոցն զոհիւքն, զոր անմռնչոցն մատուցանէին՝ վասն այնորիկ և դու կոչեցեր ի զենումն Որդւոյ քոյ զտիեզերս և ասացեր. «Զպարարակ իմ զենեալ է, և զճաշ իմ պատրաստեալ է». և բազմացուցեր զուրախութիւն ի խաչելոյ Որդւոյ քոյ. և յագեցուցեր զամենայն տիեզերս ի կենդանարար մարմնոյն, որ էն կերակուր և կենդանութիւն բաւական ամենայն երկրպագուաց քոց ընդ ամենայն տիեզերս։ Իսկ որ ոչն կամեցան գալ ի կոչունս հարսանեաց հոգւոր սեղանոյն՝ պատրաստեցեր զնոսա

2 Եզեկ. Գ, 26. / 12 Մատթ. ԻԲ, 4.

1 ԱԲԶ կցեցից, փխ. կապեցից
1 αβabdԱԲԶ եղիջիր / ե եղիցես
2 α որ, փխ. որոյ
2 αbԱԲԶ նորա, փխ. իւրում
3 βad և բանզի
3 α մարդիկք ... պատկերացն
3 βd զից
4 d մեռալոյց
4 αԱԲԶ այնորիկ
4 αβd չիք և
4 ԱԲԶ եղև մարմնով պատկեր / α մարմնացաւ և եղեալ պատկեր / b մարմնին եղեալ պատկեր / βad եղեալ պատկեր
5 αβbdԱԲԶ մարդոյ ի նմանութիւն / ad մարդոյն
5 βbd պատկերացն
5 β ի բարձրաւանդակ / d ի բարձաւան-դակ / Զ ի բարձրաւանդ
6 b խաչին
6 βdԱԲԶghe գիտի / α» գիտանոցի
6 αβd չիք եկեալ
6 βad չիք ցուցանէր
6 αβad զանբարբառ մեռելութիւնն [β մեռելութիւն] / b մեռելութեամբ / ե անբարբառ մեռելութեամբն
7 βad մեռելութիւնն ցուցանէր արա-րածոց. վասն
7 ԱԲԶ մեռելութեամբ [Բ մեռելու-թեամբն] առ իւր արարածս / b և ծանուցաւ առ արարածս իւր
7 Բ ի վեր ի բարձունս / αԱԶ ի բար-ձունս
8 Զ ցնծան
8 α երկիր պագին նմա
8 ց և հնազանդեցան։ Այստեղ ց-ն վեր-ջանում է. իսկ ձ-ն քաշում է պարբ. 488, «անդ կատարէր նոսա»...
10 s անշնչոցն, փխ. անմռնչոցն
10 bԱԲԶ այսորիկ
11 αβabdԱԲԶ զտիեզերս ի զենումն որդ-ւոյ [b որդւոյդ] քո և ասացեր [α ասեն]
11 b եթէ զպարարակ
11 αβd ազանեալ է, a ազանել եմ, փխ. զենեալ է
12 α չիք և (զճաշ)
12 βabd պատրաստեալ (չիք է)
12 αβbd զուրախութիւնս
12 α ի խաչի / βbdԱԲԶ ի խաչէ
13 a որդւոյ քո ի խաչի և յագեցուցեր / ԱԲԶ որդւոյն / b որդւոյդ (չիք քոյ)
14 αβabdԱԲԶ մարմնոյն / ե մարմնոյ
14 a են / Ա էր / ԱԲԶ եղև, փխ. էն / α որ եղէն ի կենդանութեան կերա-կուր
14 αβabd բաւական / ԱԲԶ| բաւականի
14 ԱԲԶ չիք ամենայն
15 βabd որք
15 bԱԲԶ ոչ
16 αβd ի կոչունս / a ի կոչմունս / ԱԲԶ| ի կոչումն
16 αβad սիրոյ քո, b սիրոյդ քո, փխ. սեղանոյն / ԱԲԶ սեղանոյ քո
16 αβabdԱԲԶ պատրաստեցեր զնոսա տանջանացն [b ի տանջանսն] յաւիտե-նից / ե պատրաստեցեր ի տանջանս

տանջանացն յաւիտենից, յանմահ սատակումն յանանց դատաստանացն, և զքաղաքս նոցա չինեցեր պատրաստեցեր ի մէջ հրոյն տանջանացն պատրաստելոց բարկութեան։

85 «Եւ քանզի ուտէին և ըմպէին մարդիկ զարիւն զոհից անասնոց գիցապաշտութեան՝ վասն այսորիկ ետես զարիւնն իւր ի վերայ փայտին. զի փայտն ընդ դրօշեալ փայտիցն, և ինքն ընդ մարդադէմ պատկերացն պղծութեան, և արիւնն իւր ընդ նուագացն ուրախութեան արեանցն, որով և նորոգումն մարմնոց դալարութեան մարդկան։ Զի եկն գնեաց զմեզ արեամբն իւրով ի սպրկութենէ ծառայութեան աստուածութեամբն իւրով, և ազատեաց ի ծառայութենէ չարութեան մեղացն. զի մեք եմք գինք արեան Որդւոյ քոյ, փրկեալք և ազատեալք արեամբ և մարմնով նորա. զի ոչ եմք անձանց տեարք՝ եթէ ըստ կամս գիւրութեան անձանց մերոց գնասցուք, և կամ ըստ կամաց ամենայն մահկանացու մարդկան, թէպէտ և իցեն մեր տեարք մարմնաւորք։ Սակայն պարտ է պատուել գնսա, որչափ ի քէն է հրամայեալ, և ոչ զգեղ ընդ ահի մահկանացու մարդկան փոխանակել. զի սոքա զմարմին և եթ կարող են չարչարել, իսկ Որդին

1 χ յանցանաց դատաստանացն / βadԱԲՋ դատաստանս / bβ դատաստանեան
2 βabdԱԲՋ հրոյն տանջանաց
3 χ չիք պատրաստելոց
3 χ բարկութեանցն / βd բարութեանցն, փխ. բարկութեան / b պատրաստե-լոցն բարկութիւն
4 χ և վասն զի
4 b ուտեն
4 βabdԱԲՋ մարդիկ և ըմպէին [b ըմ-պեն] զարիւն
4 ԱԲՋ զոհիցն պաշտաման վասն / χβad զոհիցն անասնոց [χβ անասնոցն] գիցապաշտութեանն [χ գիցապաշտու-թեան, β գից պաշտութեանցն] վասն
5 χβadԱԲՋ այնորիկ
5 abd զարիւն
6 χd զի զփայտն / β չիք զի փայտն ընդ դրօշեալ փայտիցն
6 a դրօշեալ
6 χabdԱԲՋ փայտին
7 a չիք և
7 χβabd արիւն իւր ընդ նուագաց [χ նուագացն] / ԱԲՋ ընդ նուագաց
7 βad արեանց
8 χ որով նորոգքին մարմնոյ դալարու-թիւն
8 βabd չիք և
8 b մարմնոցն դալարութիւն / ad դա-լարութեանն
8 β քանզի և եկն
9 ad արեամբ
9 βad իւրով յազատութիւն փառաց աստուածութեանն [ad աստուածու-թեան] իւրոյ / ℓ ի սպրկութիւն ծա-ռայութեան աստուածութեան իւրոյ / bԱԲՋ ի սպրկութենէ / bԱԲՋ աս-տուածութեամբ [bβ աստուածու-թեամբն] իւրով / χ չիք ի սպրկու-թենէ ծառայութեան աստուածու-թեամբն իւրով
10 χβabd ազատեաց զմեզ ի
10 χ չարութեանն
10 χβ մեղաց
10 χβabd զի եմք մեք գինք / ԱԲՋ գին
11 b արեամբ նորա և մարմնով, զի / ԱԲՋ արեամբ մարմնոյ նորա, զի
12 bԱԲՋ անձին տեարք
12 χ գրութեան
12 χa չիք մերոց
13 χβabd և կամ ըստ կամաց / ԱԲՋ ըստ կամս ամենայն
13 βad չիք մահկանացու
14 ԱԲՋ մարմնաւորք
14 χβԱԲՋ պէտք, փխ. պարտ է
14 β գնսայ
15 βad որպէս, փխ. որչափ / b *որչար և
15 χ ի քէն հրամայեցաւ / β հրամայել
15 ԱԲՋ չիք և ոչ զգեղ ընդ ահի մահ-կանացու մարդկան փոխանակել
15 χ ընդ ահիւ
16 χβabdԱԲՋ զմարմինս
16 b կարող են և եթ / χԱԲՋ կարեն
16 χβabdԱԲՋ տանջել, փխ. չարչարել
16 χβabdԱԲՋ իսկ որդիս քո միածին

միածին, Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, կարող է արկանել ի տանջանաց յաւիտենից հասարակ, ոգւով և մարմնով հանդերձ, ի հուրն անշէջ և յորդն անմահ։

86 «Այլ, Տէր, տուր ինձ զօրութիւն համբերութեան նեղութեան ցաւոց վտանգիս իմոյ, և ողորմեաց ինձ իբրև ի վերայ աւազակին, որ ընդ քեզ էր կցորդ չարչարանաց խաչի քոյ. և արա առ իս զգութ մարդասէր շնորհաց քոց, որով կեաս ամենայն երկիր առ հասարակ, արդարք և մեղաւորք, վասն ներելոյ քաղցրութեան քոյ. «Զի ծագես զարեգակն քո ի վերայ չարաց և բարեաց, և ածես զանձրև ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց». զի պահես զբարկութիւն քո, և ցուցանես զողորմութիւն քո առ ամենայն մարդիկ առ հասարակ։

87 «Տուր ինձ, Տէր, շնորհս համբերութեան զաւն տանջանացս՝ որով կտտեն զիս. զի և ես արժանի եղէց պահել զաւանդութիւն յուսաւորութեան հաւատոցս, զոր ետուր ինձ՝ ճանաչել զքեզ և առնել զկամս քո: Զի մի ամաչեցեն յուսացեալքն ի քեզ, որոց միանգամ պարծեցեալ են ի միածին Որդին քո ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ ի քէնդ առաքեցաւ. զոր դու առաքեցեր ի մահ վասն մեղաց մերոց, զի առցէ զմեղս մեր յանձն իւր, և վասն յանցանաց մերոց պատժեսցի, և առցէ զմեղսն

10 Մատ. Ե, 45.

1 α տէրդ
1 a ի տանջանս
2 α յաւիտենականս
2 a առ հասարակ
2 βabԲ հոգւով
2 βad չիք հանդերձ
2 α անշիջանելի
3 βa ի յորդն / b ի յորդնն / ԱԲԶ յորդն / d որդն
4 βabdԱԲԶ= համբերութեան / α համբերութեանն / t համբերութիւն
4 b ի նեղութեան
5 βad ցաւոցս
5 Ա վտանգիս
5 ԱԲԶ ողորմեաց / միւսներն ողորմեա
5 α որպէս, փխ. իբրև
5 βad որ ընդ միածնիդ քո էր
6 αβadԱԲԶ էր և կցորդ էր / b էր և չարչարանաց խաչիդ կցորդ էր / adԱԲԶ խաչին / ad չիք քոյ
6 b զգութ մարդասիրութեան շնորհի քո
7 b որով կեան յամենայնի աշխարհի առ հասարակ / αβadԱԲԶ կեան / βad յամենայն աշխարհի առ հասարակ / ԱԲԶ չիք երկիր առ հասարակ
8 α քաղցրութեանց / ԱԲԶ երկայնմտութեան, փխ. քաղցրութեան
8 ԱԲԶ չիք զի
9 βd չիք քո
9 αabdԱԶ չարեաց
9 αb անձրև
9 d և ի վերայ մեղաւորաց
10 b և, փխ. զի / βad չիք քո (և)
12 b ի զաւն
13 b չիք զի
13 α զաւանդութիւնս
13 β յուսաւոր հաւատոցն / a հաւատոցն յուսաւորութեան / d հաւատոցն / ԱԲԶ հաւատոյս
15 βdԱԲ յուսացեալք / Զ յուսահատեալք / a յուսացեալքս / α որ յուսացեալ են
15 α չիք ի քեզ—պարծեցեալ են
16 ԱԲ որդի
16 abdԶ քո Տէր
16 b չիք ի տէր մեր յիսուս քրիստոս—ցասումն քո առ արարածս քո (Գարբ. 89)
16 αԱԲԶ ի քէն
17 α ետուր, փխ. առաքեցեր
18 ԱԲԶ չիք մեր
18 αabdԱԲԶ յանձն / βb ի յանձն
18 αb մեղաց, փխ. յանցանաց
18 b պատժիցի / a պատժեցաւ
18 βa չիք և առցէ զմեղսն յանձն իւր / αb և բարձցէ զմեղս մեր և [α չիք և) ընդ նմին / ԱԲԶ զմեղս մեր

յանձն իւր, և ընդ նմին տարցի զպատուհասն յանցանաց մերոց յանձն իւր չարչարանօք խաչին, կատարեսցէ և տացէ շնորհս պարգևաց՝ իւրոց հաւատացելոցն։

88 «Եւ արդ՝ Տէր բարերար, որ ասացեր, եթէ «Ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչ ի վախճան աշխարհի»՝ մի թողուր զմեզ ի ձեռանէ քումմէ, այլ զօրացո զմեզ ի կամս քո, զի համբերել կարասցուք պատերազմիս՝ վասն մեծի անուանդ քոյ. զի յայտնի լիցի պարծանք հաւատոցս մերոց ծառայից քոց ի տէրութիւն աստուածութեան քոյ. զի և այս յայտնի լիցի, եթէ ոչ կարէ ոք ի թշնամեաց յաղթել յուսացելոց քոց, որք անձանց են թշնամիք։

89 «Այլ, Տէր, խնամեա զմեզ ի թիւ արդարոց քոց վասն մարդասիրութեան քոյ, որ ոչ թողեր զմեզ ընդ վայր ի մեղս հարցն մերոց և ի մոլորապաշտութեան նախնեաց մերոց և յանօրէնութիւնս ազգինս մերոց։ Եւ ետուր ճանաչել զբնութիւն արարչութեանդ աստուածութեանդ քոյ, զի մի կորիցուք յունայնութեան հեթանոսութեան։ Այլ գթացար

5 Մատթ. ԻԸ, 20.

1 α տարցէ / միւսները տարցի
1 αbԱԲԶ զպատուհաս
1 b յանձանց, փխ. յանցանաց
2 b չիք իւր
2 α և չարչարանաւք
2 βad չիք կատարեսցէ
2 b չիք և տացէ
2 b զշնորհս պարգևացն
3 αbԱԲԶ հաւատացելոց / βad հաւատացելոց, որոց ասաց թէ ընդ ձեզ եմ մինչև ի վախճան աշխարհի [d աշխարհիս]։ Եւ արդ տէր բարերար մի թողուր
4 c չիք և արդ, տէր բարերար, որ ասացեր—յուսացելոց քոց որ յաւիտենից (Պարբ. 98)
4 αβabdԱԲԶ թե. չիք ես
5 αβadԱԲԶ չիք զամենայն աւուրս
5 b մինչև ի վախճան
5 αb աշխարհիս
6 αβabdԱԲԶ չիք քումմէ
6 βa ի կամս քո ի պատերազմիս մեծի, զի համբերեսցուք վասն մեծի / a չիք զի համբերել կարասցուք / αb համբերեսցուք պատերազմիս / Բ կարասցուք համբերել
8 αb հաւատոց
8 abd մեր / β քոյոց, փխ. մերոց
8 α չիք ծառայից / βabd ծառայիցս
8 αβabd չիք քոց
8 β ի տէրութեան
8 αβadԱԶ աստուածութեանդ քո
9 bԱԲԶ թէ
9 α ոչ ոք կարէ / ԱԲԶ չկարէ ոք
9 α մերոց յաղթել յուսացելոցս ի քեզ, որք անձանց իւրեանց են
11 Այստեղից նորից սկսում եմ գնել ԳԴ-ի ընթերցումները: Տես յառաջաբանը:
11 Ա—ԴԶ և արդ տէր խնամեաց
11 b մարդասիրութեանդ
12 a չիք որ
12 αԱ—ԴԶ հարց
12 b մերոցն
13 βad ի մոլորապաշտութեան / α ի մոլորապաշտութենէ / bԵ ի մոլորապաշտութիւն / Ա—ԴԶ մոլորապաշտութեան (չիք ի)
13 αβabd նախնեացն
13 βd յանօրէնութիւնս / միւսները յանօրէնութիւն
13 α ազգինորդացն / Դ ազգինց
14 Ա—ԴԶ զզօրութիւն [Ա զօրութիւն] բնութեան [Դ բարութեան]
14 αβabd արարչութեան
14 βad աստուածութեան [a կարկատանի վրայ օծութեան] / ԱԲԴԶ աստուածութեան արարչութեան / αԴ չիք աստուածութեանդ
15 βadԱԲԴԶ կորիցուք մեք
15 αβd յունայնութեան / a ունայնութեն (պաս.) / ԱԲԴԶ յունայնութիւն / bԵ յունայնութեանց

յարարածս քո, զի մի եկեսցէ ի վերայ մեր ի սպառ բարկութիւն քո, և մի վախճանեսցէ զմեզ սրտմտութիւն քո և մի յուղեսցի ցասումն քո առ արարածս քո։

90 «Եւ արդ՝ տուր, Տէր, զօրութիւն պատերազմել ի վերայ ճըշմարտութեան անուանդ քոյ և մեռանել, և դարձեալ նորոգել փառօք միւսանգամ, յորժամ դարձեալ առաքեսցես առ մեզ զհատուցմանց զիւրաքանչիւր կշռիչ, զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս. զի կացցուք և մեք զուարթ երեսօք առաջի նորա, և առցուք զպսակն յաղթութեան ընդ սիրելիս քո. զի դու միայն կալոց և մնալոց ես յաւիտեան, և ամենայն տարրական անցաւոր արարածք բանիւ քով մաշեսցին. բայց դու միայն ես յաւիտենաս, և ամփոփես զմարդիկ իբրև զցորեան ի շտեմարանս ի ժամանակի հերձանց, և դարձեալ միւսանգամ նորոգես։ Բուսուցանես յերկրէ զոսկերս մարդկան, զալարացուցանես, նորափետուր զարդարես իբրև զարծուիս զսիրելիս քո։

91 «Տէր տանջեան և հատուցիչ խաւարի, արարիչ լուսոյ, քո է տիւ և քո է գիշեր, որ կարգեցեր լուսաւորս ի պէտս՝ առաջնորդս արարածոց քոց, որ են յերկրի քում. որ արարեր զերկուս լուսաւորս առ ի պէտս շրջմանց տարեաց, ամսոց, ժամանակաց, առ ի բոլորել զժամանակս

13 Հմմ. Ես. Խ, 31.

1 αβd առ արարածս / b առ յարարածս
4 Ա—ԴԶ չիք և
4 αԴ տուր ինձ / αβabdԱԲԴԶ տէր տուր
4 α զօրութիւն ինձ
5 Ա—ԴԶ1 ամենասուրբ անուան
5 αԱ—ԴԶ անուան
5 α նորոգել
6 βad միւսանգամ / abԱ—ԴԶ1 միանգամայն, փխ. միւսանգամ
6 Զ յայնժամ, փխ. յորժամ
6 Դ չիք առ մեզ
6 βad զհատուցմանց / b զհատուցմանցն / Դ հատուցումն / ı զհատուցման իւրաքանչիւր / αβabd զիւրաքանչիւր / ԱԲԴԶ զիւրաքանչիւր հատուցմանց
7 βad զկշռիչ / Ա—ԴԶ կշռիչդ / ab կշիռ
7 Դ զտէրն / b չիք զտէր
7 ab չիք և
8 b զուարթերես առաջի
8 α քո, փխ. նորա
8 αβabdԱ—ԴԶ զպսակն / ı զպսակս
9 Ա—ԴԶ ես կալոց
9 βabd չիք և (մնալոց) / α չիք և մնալոց ես / Ա—ԴԶ չիք ես
9 βabd յաւիտենաս
9 α չիք և ամենայն—միայն ես յաւիտենաս, և (s. 11)
10 Ա—ԴԶ բանիւ հրամանաւ քո
11 b չիք ես
11 bԱ—ԴԶ յաւիտենաս, որ փոփոխես [ԱԴԶ փոխես] / αβadbs յաւիտենաս, որ ամփոփես զմարդիկ / ı յաւիտենաս և փոխես զմարդիկ
11 Ա—ԴԶ յշտեմարանս / α ի շտեմարանս
12 ab ի ժամանակի / միւսանգամ ի ժամանակս
12 ԱԶ նորոգեսցես
13 Դ չիք յերկրէ—զալարացուցանես
13 b և զոսկերս
13 bd և զալարեցուցանես
14 ab զարթուք / Դ զարթիւս
14 α զընտրեալ սիրելիս
14 αβabd զսիրելիս քո։ Տէր տանջեան / Ա—ԴԶ1 քո տէր։ Տէր տանջեան
15 ı չիք տէր տանջեան—փառք յաւիտեան և յաւիտեանս (Պարբ. 92)
15 bԱ—ԴԶ չիք և
16 Դ չիք և
16 abԱԲԴԶs զլուսաւորս / Դ զլուսաւոր
16 Ա—ԴԶ ի պէտս առաջնորդ / αs ի պէտս մարդկան արարածոց
16 b չիք ի պէտս առաջնորդս—զերկուս լուսաւորս
17 βad չիք քոյ
18 Զ շրջման
18 α տարեաց / s տարեկաց
18 Ա—ԴԶ և ժամանակաց
18 β առ ի բոլոր / α արդ բոլորել

չափովք աւուրց՝ որ են յաշխարհի. զմին՝ իշխանական տունջեան, որ ունի զօրինակ Միածնին քոյ, զանշէջ և զանպակաս, զաննուազ և զանխափան լուսոյդ, որ յայտնելոց է իւրոց արդարոց ի հանդերձեալ աշխարհին, ուր ոչ աւուրք և ոչ գիշերք, ոչ շաբաթք և ոչ ամիսք, և ոչ ամք և ոչ ժամք և ոչ ժամանակք, և ոչ շրջմունք տարեաց և ոչ շրջանք ժամանակաց. բայց միայն Տէր է, և անուն նորա միայն։ Որ ամենես զհատուցումն ուրախութեան քոյոց երկրպագուաց բարեացն, որոց ոչ գոյ փոփոխումն բարեացն, և ոչ հատումն պարգևացն տուելոց։

92 «Իսկ զնոյն իշխանականին գիշերոյ, որ ունի քոյով կամօք զՄիածնիդ քո զօրինակ՝ զնորոգումն յարութեան յանձին բարձեալ բերէ, ցուցանել նշանակել ամենայն երկրպագուաց զքաջալերութիւն ամենայն մեռելոց յարութեան։ Յարևմտից մինչև յարևելս երթայ ի մանկութիւն. դարձեալ յարևմուտս կամօք քովք ծերացեալ հասանէ. պատի, թաղի, գուշակ թաղելոց յարութեան մեռելոց, մխիթարութիւն քաջալերու-

1 ζ չափաւք աւուրցն / β չափաւքք / abdԱ—ԴԶէ չափոցք
1 γԴ զմինն / ε զի մինն / ζα զմինն իշխանական [ζ յիշխանական]
1 αβ տուընջեան
2 ζ զաւրինաց
2 Դ միածնի
2 ε և զաննուազ / ζ և զաննուազ լուսոյ անխափան / βabdԱԲԴԶ լուսոյդ / Դ լոյսոյ / է լուսոյ
3 abd յայտնելոցդ է
3 ab արդարածոց, փխ. արդարոց
3 Զ և հանդերձեալ / ε հանդերձեալ
4 βad աշխարհից
4 ε որ, փխ. ուր / α գիշեր
4 ζβadԱԲԴԶ և ոչ շաբաթք
4 γad և ոչ ամիսք և ոչ տարիք, ոչ ամք [ad ամք և ոչ ժամք] և ոչ ժամանակք և [ad և ոչ] շրջմունք [α * շրջմունց] տարեաց և շրջանք / ε ամիսք և ոչ տարիք և ոչ ժամք / ԱԲԴԶ ոչ ամիսք և ոչ աւուրք և ոչ ամք և ոչ ժամանակք և ոչ շրջմունք / ζ ամիսք և ոչ տարիք և ամք և
5 ζ շրջմունք տարեաց և շրջանք ժամանակաց, այլ դու միայն տէր և անուն քո յաւիտենական որ ամենես /
6 Դ մի տէր է
6 ε չիք միայն (որ)
6 ε ամենեց
7 γadԱԴԴ զհատուցմունս / ε զհատուցումնս / ζ հատուցումն / β հատուցմունս
7 ζ ուրախութեանց
7 ζ քոց / α քոոցդ
7 ζ բարեացն, որ ոչ գոյ / ε բարեացն, ուր ոչ / β որ ոչ գոյ / ad որոյ ոչ գոյ
8 α բարեաց / β պարգևացդ, փխ. բարեացն
8 Դ չիք բարեացն և ոչ հատումն / β չիք և ոչ հատումն պարգևացն
8 α տուեցելոցն / Ա—ԴԶ չիք տուելոցն
9 ζ իշխանականն / Ա—ԴԶ իշխանական / ε իշխանին
9 αβabd գիշերոյ / Ա—ԴԶէ գիշերոյն
9 γad չիք որ
9 ε ունին
9 aԴ քոովք
10 ε և միածնի / βad զմիածնիդ / ζԱ—ԴԶէ միածնիդ
10 βad զաւրինակ, զնորոգումն [α զի նորոգումն] յարութեան / ζ և զ յարութիւն / ζԱ—ԴԶէ չիք զնորոգումն
10 ε բերէ, ցուցանել / ζ չիք ցուցանել
11 Ա—Դ նշանակելով / ε նշանել
11 ε երկրպագուաց
11 ԱԶ զքաջալերութեան
12 α յարութիւն
12 αζad յարևելից մինչև յարևմուտս
12 ζ ի մանկութեան / Ա ի մանգութիւն
13 Դ յարևելս, փխ. յարևմուտս
13 β քոովք / α քո
13 Դ չիք ծերացեալ
13 α հասանի
14 ε գուշակ է
14 ζ թաղման
14 ζ յարութեանն / βabdԱ—ԴԶէ յարութեան
14 ε չիք մխիթարութիւն
14 ε քաջալերութիւն / Ա—ԴԶ քաջալերութիւն

թեան առ արարածս մատուցանէ, զգալուստ Որդւոյդ նշանակէ յերկնից և զնորոգումն տիեզերաց ակնարկէ, զհաշումն մաշմանն մեղաւորաց ուսուցանէ, զծագել արդարոցն յարքայութեանն ի գալստեան, զարձակել զպահանջումն հնացելոց ի մեղս՝ ցուցանէ։ Նա և զուշակէ մաշականն զյաւիտենականէգ, անցականն զանանցէգ, հնականն զնորոգչէգ իւրմէ. որ կամօք քովք փոփոխի ի կերպարանս՝ որպէս կամք քո հրամայեցին լինել. մինչև բարձցին առակք լինելոցն, զոր եդեր պատրաստեցեր յոր կատարման խոստմանց քոց, յորժամ առնիցես ամենեցուն հատուցումն ի ձեռն Միածնիդ և Հոգւոյդ սրբոյ. զի քո է, և քեզ վայելեն փառք յաւիտեան և յաւիտեանս։

93 «Տէր ամենակալ, որ պահես զյուսացեալս ի քեզ և կատարես զկամս երկիւղածաց քոց, արժանի արա զիս, Տէր, զի պահեցից զլոյսն իմ որ ի քեզ, և զերկիւղն զմեծ՝ զոր ածելոց ես առ զիմաղարձ ամբարշտեալսն ի քէն, և ինձ տուր համբերութիւն կատարել զընթացս իմ նեղութեամբս՝ յոր կամս Բժիշկ ցաւոց մերոց, ողջացուցիչ բեկելոց,

1 βd որդւոյդ / α որդւոյ քո / a որդւոյն / Դ որդոյն / ԱԲԴՁt որդւոյ / Ն արդարոյդ, փխ. որդւոյդ
1 Դ ի յերկնից
2 Դ չիք ակնարկէ
2 β զմաշումն մեղաւորաց / αԱԲԴՁ մաշման / a մեղաւորաց մաշմանն / Դ չիք մաշմանն
2 Դ մեղաւորաց ակնարկէ
3 Ն և ուսուցանէ
3 α արդարոց
3 βabdԱԴՁ յարքայութեան
3 βabd ի գալստեանն ուսուցանէ զպահանջումնն [a զպահանջումն, b և զպահանջումն] հնացելոցն
3 ԱԲԴՁ ի գալըստեանց / Դ ի գալստեանն / α ի գալստեան անդ ուսուցանէ
3 α չիք զարձակել
4 Դ հնացելոցն
4 βad չիք ցուցանէ
4 α չիք և
4 Ն մաշական
5 α զոր յաւէրժնականց, փխ. զյաւիտենականէգ
5 α անանցականն / Ն անցական
5 Ն զանանցչէգ, փխ. զնորոգչէգ
6 αa քոովք / β քով
6 Ն փոխի
6 ՆԱ—ԴՁ [Ն և] որպէս և կամք
7 a բարձցին առակքն / βad առակքն լինելոց
7 Ն զորս
7 ԲԴ եդեր / միւսներ եդիր
7 Գ պատրաստեցիր
7 ԱՁ յաւուր
8 α կատարմանց
8 α առնես զհատուցումն ամենեցուն / Ա—ԴՁ հատուցումն ամենեցուն / βd զհատուցմունս / βad չիք ամենեցուն
9 Ն միածնիդ քո և
9 αβabdԱ—ԴՁ հոգւոյդ / t հոգւոյն
9 βad չիք է
9 aԱԲԴՁ վայել է / Դ չիք վայելեն
9 Ա—Դ փառք և պատիւ
10 ՆԱ—ԴՁ յաւիտեանս յաւիտենից ամէն / βad յաւիտեանս և յաւիտենից յաւիտեանս ամէն [d չիք ամէն, a ամէն, ամէն] / α չիք յաւիտեան և
11 α զուրբս, փխ. զյուսացեալս
11 βdԱ—ԴՁ ի քեզ / միւսներ քո
11 a առնես, փխ. կատարես
12 αβ երկեղածաց
12 Ա—ԴՁ չիք Տէր
12 αβadԱ—ԴՁ զլոյս / Ն զըլոյսս
13 αβabd չիք իմ
13 βabd որ ի քեզ [b ի քեզդ] է / Ա—ԴՁ չիք որ
13 αβabd մեծ
13 αβabd առ զիմաղարձս ամպարշտեալս [b ամբարշտեալս]
14 αabdԱ—ԴՁs ի քէն / βt ի քեզ
14 a համբերութեամբ
14 βa կատարել
14 α զընթացս նեղութեանս իմում որ կամս / ՆԱԲԴՁ որ կամս / Գ տուր կամս / β որ կամս / a որ կամ
15 Ձ * բժշիկ
15 Ն չիք մերոց

անդորրիչ նեղելոց և արձակիչ կապելոց, մխիթարիչ սգաւորաց, յոյս անյուսից, խռովելոց հանգիստ, աշխատելոց նաւահանգիստ, որ նայիս սիրով յարարածս քո և կերակրես զամենեսեան քաղցրութեամբ քով. տուր ինձ, Տէր, առնուլ պսակ ընդ այնոսիկ, զորս արժանիս արարեր մեռանել վասն անուան քոյ, որոց փառաւորեալ են մահք իւրեանց առաջի քո. զի և ես արժանի եղէց վերանալ ընդ առաջ Որդւոյ քոյ սիրելւոյ, յորժամ յափշտակեսցէ զանձկացեալսն իւր ի ճառագայթ լուսոյ իւրոյ, դատել ճշմարտութեամբ զամենայն տիեզերս հրով բարկութեամբ իւրով։

94 «Այլ այժմիկ, Տէր, զօրացո զծառայս քո վասն անուան քոյ, զի յաղթեսցուք զօրութեանց թշնամւոյն. և բարձ և փարատեա զմէգ չարութեան կռապաշտութեան հեթանոսութեան քաղցրութեամբ սիրով քով առ արարածս քո. որ եդեր զանձն քո ի վերայ խաչին քոյ, մի թողուր զհօտ քո, զի ածցես յուղղութիւն. որ դու միայն կարող ես թողուլ զմեղս, և քաւել զյանցանս և զանօրէնութիւնս քոյոց արարածոց, զի զքեզ միայն պաշտեսցեն և զկամս քո արասցեն, և լիցին փառաւորիչք աստուածութեանդ քոյ. և ապրեսցին ի դատաստանացդ քոց, և վայե-

1 β անդուրրիչ / d ընդուրրիչ / aԱ—ԴՁ չիք անդուրրիչ նեղելոց
1 Ա—ԴՁ չիք և արձակիչ կապելոց / α չիք և
1 Ա—ԴՁ անյուսից յոյս / d անյուսաց
3 αβabdԱ—ԴՁ առ արարածս
3 αa քաղցրութեամբ կամաւք քովք [a քովք] / βdԱԲԴՁ քո, փխ. քով
4 b չիք տէր
4 αβabd պսակ առնուլ
4 αβabdԱ—ԴՁ զորս / i որ
4 αβad արժանիս / միւսներ արժանի
5 αb անուանց
5 α քում սրբոյ, փխ. քո, որոց
5 i իւրանց
6 Ա—ԴՁ չիք ես
6 a ընդ յառաջ որդւոյդ
6 αβabdԱ—ԴՁ սիրելոյ / i սիրելւոյդ
7 βbd յափըշտակիցէ / a յապըշտակիցէ
7 αβadԱ—ԴՁ զանձկացեալս [Ա—ԴՁ զանձկացեալս] / b զընտրեալս, փխ. զանձկացեալսն
7 αβabd ի ճառագայթս / Ա—ԴՁi ի ճառագայթ
7 b չիք իւրոյ
8 ԲԳԴ ճշմարտութեամբ [Բ ճշմարտութեամբն] իւրով
8 αbԱ—ԴՁ բարկութեան
8 αb իւրոյ / Ա—ԴՁ չիք իւրով
9 βabd այդ. փխ. այլ / Ա—ԴՁ և արդ այժմ իսկ տէր / α արդ տէր զաւրացոյ այժմ
9 b չիք այլ այժմիկ, տէր—շնորհի քոյ, որ առ ամենեսին է (Պատր. 95)
9 βab զծառայ
9 αb անուանց
9 α քո սրբոյ, զի / Դ չիք քոյ
10 βadԱԲԴՁ զաւրութեանց թշնամւոյն / αs զաւրութեան [s բանութեան] թըշնամւոյն / b թշնամւոյն զաւրութեան / Դi չիք զօրութեանց
10 Դ և փարատեայ մէգս / αβa զմէգ / միւսներ զմէգս / d զմեգ, փխ. զմէգ
11 b հեթանոսութեն (պաս.)
11 αβabdԱ—ԴՁ չիք քաղցրութեամբ
11 αb սիրով [b սիրովդ] քո որ և [b է] առ
12 βad արարածս քո ի ձեռն սիրելոյ [ad սիրելի] որդւոյ քո, որ եդ զանձն իւր ի վերայ
12 Դs եդեր / միւսներ եդիր
12 α չիք քո (ի վերայ)
12 βad իւրոյ, փխ. քոյ
12 βad մի թողուր զմեզ, այլ ածցես
13 αd յուղղութեան
13 ԲԳԴ միայն ես կարող / Ձ չիք ես
14 βad զանաւրէնութիւնս և [a չիք և] զյանցանս [a զանցանս] քոյոց / b զանցանս
14 b զքոյոց (շաs յաճ.)
15 αβabd և արասցեն զկամս քո և լիցին
15 αβa'd փառաւորիչք / Ա—ԴՁi փառաբանիչք
16 βadԱ—ԴՁ աստուածութեան / α աստուածութեանն
16 αadԱ—ԴՁ ի դատաստանաց

լեսցեն յանճառ բարիս քո. զի ամենեքին արժանի լիցին առանց ամօթոյ և պատկառանաց կալ առաջի մեծութեանդ քոյ. զի և զգործ ողորմութեան սոցա անմեղութիւն համարեսցիս։

95 «Եւ զի սովոր ես յարգել յոչինչէ, զամենինչսն յինչ ածել, և յոչինչէ ի լինելութիւն արարածոց. որ ոչ թողեր զազգս մարդկան ի կամս անձանց զինչպիսութեան իւրեանց. այլ զթացար առաքեցեր զմիածին Որդիդ քո, որ եկն դարձոյց զարարածս · յաստուածութիւն քո, և հրամայեաց քարոզել Աւետարանին ընդ ամենայն տիեզերս։ Այն զի քո միայն է փառաւորութիւն, և քեզ խոկ վայել է երկրպագութիւն յամենայն արարածոց. զի դու միայն ես փառաց և պատուոյ արժանի։ Արդ՝ զթա յարարածս քո, քոյով բարերարութեամբ շնորհօքդ և առ երկիրս Հայոց աշխարհիս, զի և սոքա ծանիցեն զքեզ և զմիածին Որդի քո, զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ ի քէնդ առաքեցաւ առ մեզ, և զգեցաւ զմարմին մարդկութեան մերոյ, և նկարեաց և տպաւորեաց զանձն իւր ի ստեղծուածս ձեռաց իւրոց, զի զգեցցի զմարմին մարդկեղէն, և ազգականաւն մերձեցուսցէ զմարդիկ առ քեզ։ Քանզի ոչ հանդարտէին մարդիկ տեսանել զերեսս քո և ապրել. վասն այնորիկ

1 χԱ—ԴԶ բարիսն / Ե բարիսս
1 χβabdԳԴ ամենեքեան
1 Ե լինին
1 ԱԶ պատկառանաց ամօթոյ
2 χβabd չիք և պատկառանաց / ԲԴ չիք և (պատկառանաց)
2 Զ քո մեծութեանդ / aԱ—Դ մեծութեան
2 χ չիք զի
2 χaԲ զգործս
3 β անմեղութեան
3 Դ համարեսցիս
4 χԱ—ԴԶ չիք և (զի)
4 Դ յոչինչէ յարգել
4 a յանարգութենէ, փխ. յոչինչէ
4 χβadԲԴ զամենինչն / Ե զամենինչս
5 ԱԶ յոչինչէ ի լինելութիւն ածել արարածոցս [Զ արարածս]
5 χa ի լիութիւն արարածոց / ԵԲԳԴ արարածոցս
5 Դ մարդան, փխ. մարդկան
6 Ա—ԴԶ չիք զինչպիսութեան / βab զինչպիսութիւն
6 Ա—ԴԶ իւրեանց զնոսա, այլ
6 χ և առաքեցեր
7 χ որդւի
7 χ չիք քո
7 χbԱ—ԴԶ և դարձոյց
7 Ե յաստուածութիւնդ
7 Ա—ԴԶ իւր, փխ. քո
7 Դ չիք և
8 Ա—ԴԶ աւետարանին քարոզել
8 χβab ընդ տիեզերս ամենայն
8 χԱ—ԴԶ այլ, փխ. այն
8 β զի այն քո / χ զի միայն քո / a չիք այն / Դ չիք զի
9 βadԱ—ԴԶ չիք միայն
9 Ե չիք է (փառաւորութիւն)
9 Դ չիք քեզ
10 Դ ամենայն
10 χ արարածոց քոց, զի
10 βad պատուոյ
11 βabd արդ տէր [abd չիք տէր] զթա առ արարածս
11 ԵԱ—Դ բարերարութեամբդ / βad բարերարութեան
11 ԵԱ—Դ [Ե և] շնորհաւք / χ շնորհիք քո և
11 Ա—ԴԶ չիք և
11 Ե առ երկիրս
12 a զի քե սոքա ծանեան / Դ նոքա
12 Դ միածին
12 aԵԲԴ որդին / χβd որդիս
13 ԱԲԴԶ տէր
13 χԱ—ԴԶ ի քէն
13 χ չիք առ մեզ
14 χԵ մարմին
14 χ մարդկութեանն / Ե զմարդկութեանս / Ա—ԴԶ մարդկութեանս
14 β նկատեաց, փխ. նկարեաց
15 χ իմ, փխ. իւր
15 χβabdԱ—ԴԶ ի ստեղծուածս / Է ի ստեղծուած
15 Դ մարդկեղէն
16 χ և զի, փխ. քանզի
17 Ա—Դ այնորիկ

եղև նա ի նմանութիւն մարդկան, զի զմարդիկ արժանիս արասցէ աստուածութեանն իւրում. զի ազգակից մարմնովն որ ի մէնջ առեալ զաստուածութիւնն Որդւոյն՝ յարգեսցուք բարեբարութեամբ Հօր, և ընդ նմին ընկալցուք զշնորհս բարերարութեան Հոգւոյդ սրբոյ որ ի քէն. զի և շնորհեսցին պատգամք Աւետարանի քոյ այսմ աշխարհի. զի և սորա ծանիցեն զքեզ և զերախտիս բարերարութեանդ շնորհի քոյ, որ առ ամենեսին է։

96 «Այլ որ աստուածապաշտ ամենեցուն՝ տուր մեզ, զի լիցուք վկայք աստուածութեանդ քոյ, չարչարել վասն անուան քոյ, և մեռանել վասն ճշմարտութեան քոյ, և նորոգել միւսանգամ ի գալստեան քոյ. զի դու եկիր և մեռար ի վերայ արարածոց քոց, և խառնեցեր զմահկանացու բնութիւնս մեր յանմահութիւն քու Վասն այսորիկ և մեք մինչև ի մահ լիցուք վկայք կենդանութեան քոյ, զի խառնեսցուք ի թիւ վկայից քոց. զի այլ զինչ ինչ արդեօք կարիցեմք առնել զարձուածս փոխարէն բարեացն որ ի քէն՝ եթէ ոչ տացուք զանձինս մեր փոխանակ պատուիրանաց

1 α ի նմանութիւն մարդոյ
1 αԱ—ԴՁ զի և
1 αβdԱ—ԴՁ արժանի
2 adԱ—ԴՁ աստուածութեան
2 αβabd իւրում / Ա—ԴՁ։ իւրոյ
2 αβad ազգակից / bԱ—ԴՁ զազգակից / t զազգակիցս
2 Ա—ԴՁ մարմնոյն
2 β որ էառ ի մէնջ / Ձ որ ի մէջ
3 βabdԱ—Դ զաստուածութիւն
3 βdԴ յազեսցուք, α։ երգեսցուք, փխ. յարգեսցուք
3 α բարեբարութեանն / z բարեբարութեան / ԱԴԴՁ բարեբարութեամբն / F բարեբանութեամբն
4 Ա ընդալցուք / b կալցուք շնորհ
4 αβFԴԴ հոգւոյն
4 Դ չիք սրբոյ
5 αԱ—ԴՁ չիք և (շնորհեսցին)
5 Դ շնորհեսցի
5 a պատգամ / αԱ—ԴՁ պարգևք, փխ. պատգամք
5 α աւետարանին / βabd աւետարանից / Դ աւետարան
5 βabdԴ յայսմ / βad յաշխարհի
6 αβabd յերախտիս / Դ զերախտի / Ձ զերախտիսն
6 αβabdԱ—ԴՁ բարեբարութեան
6 Դ բարերարութեան հոգւոյն սրբոյ որ ի քէն։ Այլ որ / βad շնորհից քո վայելեսցեն, որ առ / α։ շնորհից [α շնորհի քո] վայելեսցեն [z վայելեսցեն]։ Այլ որ
6 βԱFԴՁ առ ամենեսեան է / α։ չիք որ առ ամենեսին է
8 βad չիք այլ
8 αβad աստուածապաշտ ամենեցուն [αβ առ ամենեսեան] տուր և [βad չիք և] մեզ / b և մեզ
8 βad տուր մեզ առէր միածին որդիս աստուծոյ շնորհս ի հոգւոյդ [β ի հոգւոյն] սրբոյ զի լիցուք
9 αdԱ—ԴՁ աստուածութեան / α աստուածութեան քում
9 Ա—ԴՁ չիք չարչարել վասն անուան քո / Դ չիք չարչարել—միւսանգամ ի գալստեան քո (8. 10)
9 αab անուանդ
10 αb ճշմարտութեանդ
10 ԱՁ չիք միւսանգամ
10 αβabdԱFԴՁ։ ի գալստեան [α։ գալստեամբ] աստուածութեան քո. զի
11 Ա զմահկանութիւն, βbdFԴՁ զմահկանութիւնս, Դ զմահկանացութիւնս, փխ. զմահկանացու բնութիւնս
12 b յանմահութիւնս քո
12 α և վասն
12 Ա—ԴՁ մինչ
13 α։ աստուածութեան, փխ. կենդանութեան
13 αbԱ—ԴՁ քում
13 α առնեսցուք, փխ. խառնեսցուք
13 α ի թիւս
13 βabd զի այլ զինչ ինչ / α և մեք զինչ ինչ / Ա—ԴՁ։ չիք ինչ
14 Ա—Դ եա, փխ. արդեօք
14 b փոխանակ բարեացս
15 βabd ի քէն է
15 α պատուիրանին քո

քոյ, ի հաճութիւն կամաց քոց. զի լիցուք ժառանգորդք արքայութեան քում ընդ այնոսիկ որ հաճոյ եղեն առաջի քո. զի մատուսցուք զանձինս մեր պատարագ աստուածութեան քում. զի կերուսցուք զանձինս, և դարձեալ գտցուք զնա յաւուր յարութեան. կացցուք ընդ աջմէ քումմէ զանմեղութիւն զգեցեալ ընդ դասիս աջակողմեան դասուն, կամարարաց քոց, յուրախութիւն սրբոց քոց, որ սիրեցին զաստուածութիւն քո և զմիածին Որդին, զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս. որ եղև գառն ճշմարիտ և մատոյց զանձն իւր քեզ պատարագ վասն մեղաց ամենայն աշխարհի, զի լիցի հաճեցուցիչ և բարեխօս ընդ արարիչդ և ընդ արարածս: Իսկ որ յայս հաճութիւն ընթացեալ մերձեցան՝ պատրաստեաց նոցա օթեվանս յարքայութեան աստուածութեանն իւրոյ: Իսկ որք ոչն կամեցան մտանել ի հաճութիւն հնազանդութեան զալստեան նորա՝ յաւիտենից տանջանս խոստացաւ:

97 «Եւ արդ՝ Տէր բարերար, որ եկիր և խոնարհեցար և առեր զկերպարանս մարդկան, և եդուր զանձն քո ամենայն համբերութեան, և ոչ դարձուցեր զանձն քո յանարգանաց ընդ երեսս թքանելոյ, և մատուցեր հարկանելեաց զծնօտ քո, քացախ և լեղի դառնութեան վասն

1 Զ չիք քոյ (ի հաճութիւն)
1 α ժառանգորդք / միւսներն ժառանգաւորք
2 ԵԳ որք / βad ոյք
2 b եղեն քեզ. չիք առաջի քո
3 α պատարագ ընդունելի
3 αβad քո, զի / b աստուածութեանդ քում, և զի / Ա—ԴԶ չիք զի
3 αbs չիք զի կերուսցուք զանձինս— յուսացելոց քոց որ յաւիտենից (Պարբ. 98)
3 ԲԳԴԶ զանձինս մեր, զի դարձեալ / βabdԱ—ԴԶ զի, փխ. և
4 Գ գտցուք զնա դարձեալ յաւուր / Զ չիք զնա
4 βabd յարութեանն
4 α ընդ յաջմէ
5 Զ զանմեղութիւնն
5 b զգեցեալք
5 Զ ընդ դասին
5 aԶ աջակողման / d աջոյ կողման / βb աջակողմանն
5 ԲԳ դասու
6 b յուրախութեան
6 aԳ որք
6 βabd չիք և զմիածին—քրիստոս
7 Գ որդին քո
7 βad զի, փխ. որ
7 βad եղեր
8 βad և մատուցեր զանձն
8 βadԱ—ԴԶ չիք իւր
8 βad չիք քեզ
8 βad պատարագ հայր
8 b և վասն
9 βad եղիցես [a եղիցիս], փխ. լիցի
9 a հաճոյացուցիչ
9 bԱ—Գ ընդ արարիչդ / a ընդ արարիչն / Զ ընդ արարչին / i ընդ արարիչ
10 Գ որք
10 Ա—ԴԶ որ ընդ այս / b իսկ որք ի յայս և ի հաճութիւն
10 βabdԱ—ԴԶ ընթացան
10 βad չիք մերձեցան
10 b և մերձեցան, պատրաստեցան / βad պատրաստեցեր
10 b ութեւանս (յուն.)
11 a յարքայութիւն
11 βabd աստուածութեան [β յաստուածութեան] քո [b իւրոյ] / Ա—ԴԶ չիք աստուածութեանն
11 Ա—ԴԶ իւրում
11 bԱ—ԴԶ ոչն / միւսներն ոչ
12 βad քո, փխ. նորա
12 bԱԲԴԶ զյաւիտենից / Գ զի յաւիտենից
13 bԱ—ԴԶ տանջանան
13 βad խոստացար / Ա—ԴԶ խոստացաւ նոցա
14 βabd չիք և (արդ)
16 a ընդ յերեսս
17 b հարկանելեացն / ԱԲԴԶ հարկանողաց / Գ հարկանողացն

մեր տէրեր, քաղցրացո զսիրտ ամենայն մարդկան ի պաշտօն քո, զի հնազանդեսցին ընդ ամենահեշտ լծով քով և ապրեսցին ի յաւիտենից տանջանացն. զի լցաւ իսկ երկիր աստուածպաշտութեամբ քով. և որ մնացեալքս են՝ զի և սոքա մի՛ վրիպեսցին ի ճշմարտութեան ճանապարհաց քոց, և հրաժարեսցին յարքայութեան սեղանոյ և վայելեսցեն ի համբերութենէ քումմէ։ Որ վասն ամենեցուն եկիր ի պատանումն իբրև զգառն, և ուրախ արարեր ի մարմնին քո, զոր ետուր ի փրկութիւն ամենեցուն, և զուղխս փափկութեան քոյ ետուր ըմպել, զարիւն քո, վասն կենաց ամենայն աշխարհի, գթա, զի յիշեսցեն և դարձցին և եկեսցեն առ քեզ ամենայն ծագք երկրի, և երկիր պագցեն առաջի քո ամենեքեան, որք իջանեն ի հող. զի կարող ես միւսանգամ կանգնել, կենդանացուցանել և առնել արժանիս մարդասիրութեան քոյ. զի քո իսկ արեամբ են փրկեալք և ազատեալք յիշխանութենէ խաւարի։ Արդ՝ ծանիցեն զքեզ՝ յորոց վերայ մնար դու. զի քո իսկ են ծառայք և քեզ լիցին երկրպագուք. զի մի՛ եկեսցէ ի վերայ մարդկան բարկութիւն սրտմտութեան քոյ։

98 «Արա զմեզ որդիս լուսոյ և որդիս տունջեան, զի փառաւորեսցի անուն քո ի վերայ ամենայն արարածոց. զի դու ես փառաւորեալ ի մշտնջենաւոր արքայութեանդ, որ կաս յէութեանդ, յիսկութեանդ, յինքնութեանդ։ Որ ետուր օրինակ չարչարանաց քոյովդ չարչարանօք

11 Հմմտ. Սաղմ. ԽԱ, 30.

1 Ա—ԴՋ տէրեր վասն մեր
1 βdԱԲԴՋ զսիրտս
1 b մարդկանս
2 βabdԲԳԴ լծով քոյ [քո]
2 βad ի յաւիտենականն
3 βabd լցաւ իսկ / Ա—ԴՋ: չիք իսկ
3 βa քո
4 Դ վրիպիցին
4 β ի ճշմարտութենէ
5 b այլ հրաժարեսցին
5 b սեղան քո և
6 b ի համբերութենէդ
6 Ա—ԴՋ յարքայութենէ, փխ. ի համբերութենէ
6 β ի պատանումն
7 a զգառն
7 b ի մարմնի քում / Ա—ԴՋ * ի մարմնոյ քումմէ
8 d և զուղխս / Դ և զուխս / միւս-ենոր և զուխս
9 βabd չիք ամենայն
9 βadԴ յիշեսցին, դարձցին
10 Դ չիք եկեսցեն
10 βad չիք և
11 abdԱԲԴՋ ամենեքեան / Դ ամենեցուն / β! ամենայն
11 βabdԱԲԴՋ զի դու կարող
11 a նորոգել, փխ. կանգնել
12 b և կեցուցանել, փխ. կենդանացուցանել
12 d չիք և
12 Ա—ԴՋ արժանի
12 Ա—ԴՋ քում
13 b արեամբդ
13 βd փրկեալ
13 b խաւարին
14 b մնարն դու
15 Ա—ԴՋ եկեսցէ բարկութիւն սրտմտութեան [Դ չիք սրտմտութեան] քո ի վերայ մարդկան
17 g արայ, ուղղուած արար
17 Դ մեզ
18 Դ չիք ամենայն
18 β ես փառաւոր
19 b մշտնջենաւոր (չիք ի)
19 b յարքայութեանդ
19 Դ արքայութեանդ, յինքնութեանդ, որ կաս / g չիք որ կաս յէութեանդ
20 βabdg յանքնութեանդ, փխ. յինքնութեանդ
20 g չարչարանացդ / aԱԲԴՋg քոյով [a քով] չարչարանօք / Դ չիք քոյովդ չարչարանօք

խոնարհութեամբ՝ քոյոց սրբելոց, և ցուցեր զհալածանս քոյով հալածելովդ, և ցուցեր զտանջանս քոց սրբոց՝ ի քո մտանել ի տանջանս կափանարութեանդ։ Իսկ մեք հողեղէնքս բնաւ իսկ զի՞նչ բերիցեմք ի համար զմեր նեղութիւնս չարչարանաց. զի դու, Տէր, խոնարհեցար և առեր յանձն զամենայն, և բարձեր զվիշտս և զչարչարանս ամենայն տիեզերաց։ Արդ՝ զօրացո զիս, Տէր, ի ժուժկալութիւն պնդութեան նեղութեանս՝ ուր կամս. զի յերկարեսցի իմս պարծել ի նեղութիւնս տանջանաց. զի հաւատարեցայց և ես ընդ սրբելիս քո յուսովն, յորում հատուցանիցես զանպատում բարիսդ, որ կայ պահի յուսացելոց քոց որ յաւիտենից։

99 «Ը. Եւ մինչդեռ կայր նա կախեալ այնպէս՝ խօսեցաւ զայս ամենայն. և գրեցին ատենակալ դպիրքն նշանագրացն. զի առ ոչինչ համարեալ զկախաղանն, և ոչ զբրածեծ զանէին կրեալ ինչ զվիշտս. զի ջարդեալ էր զամենայն մարմինն յոգրածեծն ատենիցոյ։ Եւ այլ ևս բազում քան զայս խօսեցաւ՝ մինչդեռ կայր կախեալ գլխիվայր, և գրեցին և

1 abd քոցդ [b քոյոյդ] սրբելոց
1 βabd հալածանս [b զհալածանս] քոովդ հալածելովդ / ԱԲԴՁց հալածելովդ / Դ չիք և ցուցեր զհալածանս քոյով հալածելովդ
2 αց տանջանս
2 βa քոոց, b քոյ, փխ. քոց
2 Ա—ԴՁ սրբոցն / bց սրբելոց, փխ. սրբոց
2 b ի քո մտանելն / ց քո (չիք ի)
3 βabdց կափանարութեան / Ա—ԴՁ կափայհարութեանդ
3 ց չիք իսկ (մեք)
3 βab զինչ իսկ
3 ց զինչ չբերիցեմք
4 b զմեր իրքս զնեղութիւն / Ա—ԴՁց նեղութիւն
5 βadց չիք և (բարձեր)
5 βabdց զվիշտս չարչարանաց
5 Դ յամենայն
6 b և արդ
6 Ձ զիս ամենայն ժուժկալութիւն
6 ԲԳԴ չիք զիս
6 bՁ չիք տէր
7 βadԱ—ԴՁց նեղութեանս / b ի նեղութեանս / է նեղութեան
7 βabdց ուր / Ա—ԴՁէ որ, փխ. ուր
7 Ա—ԴՁ իմ պարծելոյ [ԲԳԴ պարծելս]
7 bԱԲԴՁ ի նեղութիւն
8 βbdԱ—ԴՁ տանջանացս
8 Դ հաւատարեցայց / միւսները հաւատարեցից
8 Ձ ես զսրբելիս / a ես ի նեղութիւնս ընդ սրբելիս
8 b յուսովն / միւսները յուսով
8 βabdԱ—ԴՁց յորում / է յորժամ, փխ. յորում
9 βabdց հատուցանիցես / Ա—ԴՁէ հատուցանես
9 βԱԲԴՁ զանպատումն
9 bց բարիսն
9 Դ և պահի
9 ԱԲԴ յուսացելոց քեզ յաւիտենից
10 Դ յաւիտենանց / b յաւիտենից է / Ա յաւիտենից ամէն / β յաւիտենից և քեզ փառք յաւիտեանս
11 ԱԲԴց և արդ
11 αβbdԱԲԴՁց կայր նա / է կայրն կախեալ / a կայր կախեալ / β չիք կախեալ
11 αbց այսպէս
12 βad չիք և
12 ց ատենականն
12 b դպիրք
12 ց նշանագրաց
13 z կրեալ
13 βabdԲԴ զվիշտան
14 ց ամենայն
14 αց մարմինն / ԱԲԴՁ զմարմինն
14 aԱԲԴՁց յոգորածեծն [ԱՁ յոգորածեծ] ատենիցոյ / միւսները ատենից
14 β բազումս / Ձ բազում ինչ խօսեցաւ
15 ց չիք մինչդեռ կայր կախեալ. և / ԱԲԴՁ կայր նա
15 αb կախեալ գլխիվայր / միւսները չիք գլխիվայր
15 βabd չիք և (գրեցին)

մատուցին զայն առաջի թագաւորին. քանզի էր կախեալ զեօթն օր զմիոյ ոտանէն։ Եւ յետ այսորիկ ետ հրաման, և իջուցին զնա անտի։

100 Սկսաւ խօսել ընդ նմա թագաւորն Հայոց Տրդատ և ասէ. «Զի՞նչ ունիս, և կամ զի՞նչ եղեր ի մտի, լինե՞լ կցորդ կենաց իմոց, որպէս աշխատեցայրն ընդ իս ի մանկութենէ վաստակովք, եթէ մեռանել տարապարտուց, ի տարապարտ խորհուրդս ընդունայնութեան մտացդ՝ ուր կայց խոկ»։ Նա պատասխանի ետ և ասէ. «Փութամ ես ելանել ի մարմնոյս, և առնուլ զկեանսն յաւիտենից. այլ տուր հրաման վասն իմ որպէս և կամիս, զի՞նչ մահ և հրամայես ի վերայ իմ»։

101 Եւ պատասխանի արքայ և ասէ. «Ոչ տամ զայդ պարգեւ՝ եթէ լիցի քեզ վախճան մահու երագ երագ և հանգչել ի տանջանաց, զոր կոչես դու կեանս յաւիտենից. այլ կատել զքեզ յերկար, զի ոչ լիցի հնար քեզ երագ մեռանել, այլ տանջել զքեզ յերկար և պահանջել ի քէն զանարգանս դիցն և զյամառութիւնդ քո, որ ոչ կամեցար պաշտել զնոսա»։

102 Եւ ետ հրաման բերել կռճեղս փայտից, և առնել ըստ ոլոքի խոտոյոց ոտից նորա. և ձգել և պնդել ուժգին առատօք, մինչև իջանէր

1 hԱԲԳ զայս / χ զայս առնեւոյն առաջի / ԱԶ մատուցին առաջի թագաւորին զայս / a չիք զայն
1 g էր նա կախեալ
1 χhԱԲԳhz կախեալ զնա [z չիք զնա] զեւթն / ԱԲԳԶ է. օր
2 χhhz զմիոյ ոտանէն / միւսներբ չիք զմիոյ ոտանէն
2 ԱԲԳԶh այսորիկ / χz այսր / l այնր / β այր. փխ. այնր
2 ԱԲԳԶ հրամայեաց
3 g և սկսաւ
3 b խօսել թագաւորն հայոց տրդատ ընդ նմա և ասէ / βad թագաւորն հայոց [a հաոց] / χԱ—ԳԶz չիք հայոց / ԱԲԳgz չիք տրդատ
4 β չիք կամ
4 aԲ եղեր / միւսներբ եղիր
4 χ մերոց. փխ. իմոց
5 g աշխատեցարն / միւսներբ աշխատեցար / Ա ընդ յիս
5 g չիք ի մանկութենէ վաստակովք / ԱԲԳԶ բազմ վաստակովք
6 ԱԲԳԶg տարապարտուց / միւսներբ տարապարտ / g չիք տարապարտ
6 αβabdԱԲԳԶg խորհուրդս / l խորհուրդ
6 αβabdgz [b քս] ընդունայն / Գ ընդունայնութիւն
7 βag որ. փխ. ուր
7 hԱԲԳԶg ետ պատասխանի
8 ad յաւիտենականս
8 Զ զի. փխ. այլ / Գ չիք տուր
9 αβabdԱԲԳ մահ և [Զ որ] հրամայես [ԱԶ կամիս] վասն իմ / g մահ է ի վերայ իմ / l մահու հրամայես / χ հրամայեսցես ինձ
10 ԲԳԶ արքայն / a և ասէ արքայ
10 χb տամ քեզ / χ պարգեւս
11 adԱԲ թէ / Զ զի. փխ. եթէ
11 ag լինիցի / g վաղ վախճան
11 χbԳ չիք մահու
11 βadԱԲԳԶg երագ երագ
11 b և հանգիցես
11 hԱԲԶg ի տանջանացդ
12 b դու քեզ
12 χb զմահն կեանս
12 ԱԲԳԶ ընդ յերկար
12 χabg ոչ լիցի հնար քեզ [g չիք քեզ. αβ քեզ հնար] միւսներբ հնար լիցի
13 aԱԲԳԶg երագ / χ մեռանել երագ
13 ԱԲԳԶ չիք տանջել զքեզ յերկար և / g չիք յերկար
14 ԱԲԳԶ զամառութիւնդ / χ զամառութիւն / b զամառութիւնս / a յամառութեանդ
16 n կռճիղս / b կռճակս
16 bz ըստ ոլոքաց
17 χ խոտոյոց / βabd խոտոյոց / Բ խոյոց / gz խոտոյոյ / h խոտոյոցն / n խոտոուցից / v խոտոյոյ / v խոտոյոց / ww[2] խոցոյի / w[3] խոցոտիցն / z չիք խոտոյոց
17 αβabdz ոտիցն. չիք նորա
17 Ա ուժգին
17 g առատակաւք / h առատակօքն

արիւնն ընդ ծայրս ոտից մատանց նորա. և ասէ. «Դիտիցե՞ս կամ զգայցե՞ս ինչ արդեօք զցաւսդ»։ Նա պատասխանի ետ և ասէ. «Տուաւ ինձ զօրութիւն, քանզի խնդրեցի ես յԱրարչէն արարածոց, որ է ճարտարապետ և Արարիչ ամենայնի՝ որ երևի և որ ոչն երևի»։ Եւ հրամայեաց, և լուծին զնա յայնմանէ։

103 Եւ ետ հրաման բերել բևեռս երկաթիս և վարել ընդ ներբանս ոտից նորա. և առեալ զձեռանէ նորա աստի և անտի՝ ընթացուցանէին զնա յայս կոյս և յայն կոյս. և արիւնն հոսէր իջանէր յոտից անտի, և ոռոգանէր զերկիրն սաստիկ յոյժ։ Եւ դարձեալ ասէ ցնա. «Ա՞յդ են աներևոյթ արարածք Աստուծոյն քո, զոր դուն տեսանես»։

104 Նա ասէ. «Բարիոք ասացեր, եթէ այս իցեն աներևոյթ արարածք Աստուծոյն իմոյ. վասն զի «Սերմանի ապականութեամբ՝ և յառնէ զօրութեամբ. սերմանի անարգութեամբ՝ և յառնէ փառօք»։ Զի «Լալով լան՝ որք տանիցին զսերմանիս իւրեանց», այսինքն են վիշտք և չարչարանք, որ հասանեն մեզ որ վասն աստուածպաշտութեանն են. այլ

13 Ա. Կորնթ. ԺԵ, 43. / 14 Սաղմ. ՃԻԵ, 6.

1 αβabd արիւն / միւսներն արիւն
1 g մատանց ոտից
1 βad ասէ թէ
1 ԱԲԳՁ զուիցե՞ս արդեօք կամ զգայ-ցես [ԲԳ ազայցես] ինչ զցաւս
1 b և կամ
2 b արդեւք (յաճ.)
2 αβabdg զցաւսդ / միւսները զցաւս
2 αa պատասխանի ետ / միւսները ետ պատասխանի
3 ԱԲԳՁ չիք ես
3 αad որ էն
4 g ճշմարտապետ, փխ. ճարտարապետ
4 bԱԲԳՁ որ երևին
4 a և որ ոչ / bԱՁ և որ ոչն երևին
5 βabdԱԲԳՁ և ետ հրաման և լուծին զնա
5 g ի յայնմանէ
5 α չիք և հրամայեաց, և լուծին զնա յայնմանէ
6 βad չիք հրաման
6 αβadԱԲԳՁg երկաթիս / bt երկաթի
6 β վայրել
7 αb զձեռանէն
7 αβabdg չիք նորա
7 αabԱԲԳՁg աստի անտի
8 βad չիք զնա
8 αβabԱԲՁg չիք և (յայն)
8 ad հոսեալ
9 αβadԲԳg ոռոգանէր / միւսները ա-ռոգանէր
9 g զերկիրն ամենայն / α զվայրն, փխ. զերկիրն
9 g չիք սաստիկ յոյժ
9 g չիք ցնա
9 α այս են / Ա էն / Ձ անդէն, փխ. այդ են
10 aՁ աներևոյթք
10 bg արարածքն
10 α արարածքն քո զրկզորիս. ասէ ցնա այոյ այս են աներևոյթ արա-րածքն աստուծոյ
10 βԲԳՁ դու / a զգոյն, փխ. դուն
11 βabdg ասէ ցնա [a նա]
11 βb ասացերն [b չիք ասացերն] զրկզոր [b զրկզորիս] բարիոք
11 βabdԳ թե
11 βadԱԲԳՁg այս [Գ այն] են, փխ. իցեն
11 a աներևոյթք
11 Գ չիք արարածք / βadg արարածքն
12 Ձ չիք սերմանի անարգութեամբ / g չիք սերմանի անարգութեամբ—փա-ռօք (ա. 13)
13 t լալովք
14 βadԳ տանին / ԱՁ տանիցեն
14 αβabdԱԲՁg զսերմանս
14 αβ է, փխ. են
14 g չիք և չարչարանք—վասն աստուած-պաշտութեանն են
15 ԱԲԳՁ որ վասն աստուածպաշտու-թեան հասանեն մեզ / βad մեզ վասն աստուածպաշտութեան, այլ / α աստուածութեանն, փխ. աստուած-պաշտութեանն

յորժամ որայն ի հունձս եկեալ մատուցէ զատոքութեանն բերքի զպտուղ սերմանողացն՝ ըստ նմին և զցնծութիւն բերկրութեան ուրախութեանց ամենայնի բերէ։

105 Ասէ Թագաւորն. «Բախեցէք զաման լալոյ արտասուացն. թող եկեսցէ զմա ուրախութիւն»։ Եւ հանին նմա կռուփս ի գլուխն, հարկանելով զնա անհնարին։ Սկսաւ հարցանել զնա և ասէ. «Ա՞յդ է ուրախութիւնն»։ Եւ նա ասէ. «Այո՛ այս է. զի թէ ոչ քրտնեսցի մշակն ի տապ խորշակի ջերմայն արեգակնակէզ լինելով՝ ոչ ըմբռնէ զարդիւնս շայեկանս ուրախութեան պտղոցն ձմերայնւոյն հանգստեանն»։ Ետ պատասխանի արքայ և ասէ. «Դու աստէն իսկ աշխատեսցես ի մշակութիւն տանջանացդ, յորում կասդ»։

106 Եւ ետ հրաման բերել աղ և բորակ և բարկ քացախ, և ընկենուլ

1 g այլ այժմ ասր այն ի հունձս / b որայն որ ի հունձս / Դ այն, փխ. որայն
1 βad զարքայութեանն, փխ. զատոքութեանն / αbԱ զատոքութեան / Զ զատոքութիւն / g զատոքութիւնն
1 b բերքն ի պտուղ / βad պտուղն / α բերել, փխ. բերքի / g չիք բերքի զպտուղ
2 g սերմանողաց / α սերմանեացն / βad սերմանողին
2 g չիք ըստ նմին—ամենայնի բերէ
2 αb և ցնծութիւն
2 αβbdԱԲԴԶ բերկրութեան [α բերկրութեանց] / a բերքութիւն / t բարութեանց
2 βad ուրախութեանցն
3 βad ամենայնի բերէ / միւսներբ չիք բերէ
4 αβadg բախեցէք զուր
4 ԱԲԴԶ լալոյն
4 αβadԱԲԴԶ արտասուաց / αb արտասուաց զոր
5 αβabdԱԲԴԶg զմա / t նմա (ուրախութիւն)
5 g չիք նմա (կռուփս)
5 βad ի գլուխ / g զգլուխն
5 βad հարկանելոյ
6 αβabdԱԲԴԶ չիք զնա (անհնարին) / g չիք զնա անհնարին—հարցանել զնա
6 Դ հարցանել ցնա
6 a ուրախութիւն / αβbd ուրախութիւնն [αb քո]
7 Զ «Պ՛տ», պատախնի կամ պտխնի (պտխ.), պ կամմրտղեղով=ետ պատասխանի
7 αβd չիք նա
7 αβadg չիք այո
7 abd եթէ
7 abdԱԲԶ ոչ քրտնիցի / αβg քրտնեսցի / Դt քրտնի
7 βad ի տապոյ
7 g չիք ի տապ խորշակի—շայեկանս ուրախութեանն (s. 9)
8 b խորշակին
8 αb ջերմութեանն / αβadԱԲԶ ջերմոյն
8 αβaԱԲԴԶbz արեգակնակէզ / bt արեգնակէզ / d արեգական
8 αadԲԴԶ լինելով / t լինելոյ / β լինով
8 g ոչ ժողովէ զպտուղ
8 αβ ըմբռնէ
8 αβabdԱԲԴԶ զարգիւնս / t արդիւնս
8 aԱԲԴԶ շահեկանս / d շայեկան
9 αβabdԲԴ ուրախութեան / միւսներբ ուրախութեանն / b պտղոյ
9 αβabdԱԲԴԶg ձմերանոյն [dg ձմերանւոյն, b ձմերայնոյն, α ձմերայնւոյն] հանգստեանն / t ձմերայնւոյ հանգստեանն
9 g չիք ետ պատասխանի—յորում կասդ (s. 11)
10 αβa ասէ իսկ աստէն [a դու աստէն] աշխատեսցես / bd և ասէ. իսկ աստէն իսկ [d չիք իսկ] աշխատեսցես
10 β * ի մէջ իսկ աստէն. աշխատեսցես ի մշակութիւն / Զ ի մշակութեան տանջանաց
11 ԱԲԴԶ կասդ իսկ
12 g չիք հրաման
12 αβabdԱԲԴԶgn աղ և բորակ [abn բաւրակ, g բորակ] և բարկ քացախ [Զ քացաղ] և արկանել [αβad և ընկենուլ] զնա յորսայս / t աղ և բարկ քացախ և բորակ և արկանել զնա յորսայս / w աղ և բորակ / v և բորակ, և արկանել

գնա յորսայս, և գնել զգլուխ նորա ի հիւսանց մամուլս և գնել փող եղեգան ի քիթս նորա, և արկանել զայն ընդ քիթս նորա։

107 Եւ յետ այսորիկ եւս հրաման, և բերին պարկս օղենիս մեծամեծս և լցին զայն մոխրով հնոցի. և արարին թուլացոյն, զի մի կարի լի իցէ, վասն առաւելու շնչոյն, զի հարկանելով ընդ խելսն փառնեսցէ գնա։ Եւ ագուցին զայն ի գլուխ նորա, և կապեցին զերեան պարկսն ի փողս նորա. և կայ նոյնպէս աւուրս վեց։ Եւ յետ այսորիկ եւս հրաման, և ածին առաջի թագաւորին, և ի բաց հանին զպարկն ի գլխոյն։

108 Սկսաւ խօսել թագաւորն և ասէ. «Ուսար զաս. թէրևս յարքայութենէ անտի գայցես զոր ասէիր»։ Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Այո, եւս յարքայութենէ զոր ասէի՝ անտի գամ. վասն զի արժանի արար զիս Աստուած զայս ամենայն կրել յանձին վասն անուան իւրոյ։ Արդարև եւս կայ մեայ ինձ արքայութիւնն որ ոչ անցանէ. փոխանակ մոխրոյն՝ անթառամ ծաղիկքն, և փոխանակ բացախոյն՝ անապատ ուրախութիւնքն»։

13. Հմմ. Բ. Տիմոթ. Դ, 8.

1 βadԱԲԳց զգլուխ նորա / միաւնէոք զգլուխն նորա
1 βad ի մամուլս հիւսանց
2 ա²ա³ ընդ քիմս, փխ. ընդ քիթս / ց ի քիթս, փխ. ընդ քիթս
2 a չիք նորա (և յետ)
2 ԱԳՋ չիք և արկանել զայն ընդ քիթս նորա
3 βad այնորիկ
3 α ալգենի մեծ և հրամայեաց լնուլ զայն / b մեծս և եա հրաման և լցին / Ջ օթենիս / ζabdg մեծս և
4 αβabdԱԲՋց թուլագոյն / Գէ թոյլագոյն
5 α լիցի, փխ. լի իցէ
5 a շնչուան
5 α զի արկանելով ի խելսն փառնցեացէն
6 bz վնասեսցէ, փխ. փառնեսցէ
6 a չիք և (ագուցին)
6 βad գլխոյ նորա
6 ց կապեցին զպարկն ընդ փողս
7 αβabdԱԲԳՋ և եկաց նոյնին [ԱԲԳՋ նոյնիւք]
7 ԱԲԳՋ համեգերձ աւուրս զ.
7 ց և եկաց այնպէս աւուրս երիս և կոչեաց առաջի և ասէ. թէրևս գայցես դու յարքայութենէ անտի զոր ասէիրն, ասէ գրիգորիոս, այոյ յարքայութենէ անտի գամ, վասնզի արժանի արար զիս աստուած կրել զայս և արդարև կա և մեայ ինձ արքայութիւնն և ուրախութիւնն որ ոչ անցանէ (Տարբ. 108, ռ. 15)։ Այսպէս համառօտած է, շարունակ ...ները անկում. ...ի ...ները ենթակուած են միայն ...ան տարբերութիւնները։
7 αβab յետ այնորիկ
8 αβab ածին զնա առաջի
8 b իւրև, փխ. ի բաց
8 ԱԲԳՋ չիք և ի բաց հանին զպարկն ի գլխոյն
9 βb ի գլխոյ նորա
10 b սկսաւ հարցանել զնա թագաւորն և / Ջ սկսաւ թագաւորն խօսել և ասել / α այսպէս թագաւորն. չիք և ասէ / βad ասել թագաւորն
10 αβabd թէրևս գայցես դու յարքայութենէ անտի, զոր
12 βad այո յարքայութենէն եւս
12 β զի վասն այսորիկ արժանի
13 α տէր, փխ. աստուած
13 αβadԱԲԳՋ յանձն իմ վասն / b իմում
14 α նորա, փխ. իւրոյ
14 ԱԲԳՋ չիք եւս
14 αԱԲԳՋ կայ և մեայ
14 α ինձ արդարութեան պսակն, փոխանակ
14 b ոչն
15 Գ չիք մոխրոյն—և փոխանակ
15 αab ծաղիկն
16 αa² ուրախութիւնն / ԱԳՋ ուրախութիւն

109 Թ. Եւ սաստկացեալ թագաւորին՝ ետ պնդել զատս նորա ի հրապոյրս աղեաց, եւ կախել զնա գլխիվայր. եւ ետ դնել ձագար ի նստոյ տեղւոջ նորա, եւ արկանել ջուր աղւոյ յորովայն նորա։ Եւ ետ հրաման, եւ իջուցին յայնմանէ. եւ սկսաւ հարցանել զնա եւ ասէ. «Առնե՞ս զկամս իմ, թէ ոչ պաշտես զդիսն, որ են ամենայն երկրի կեանք եւ շինութիւն»։

110 Ետ պատասխանի Գրիգորիոս եւ ասէ. «Ես տեառն Աստուծոյ իմոյ երկիր պագանեմ, զի նա է արարիչ եւ կեանք եւ շինութիւն. եւ զՈրդին հաւասարիչ եւ համազօր եւ համագործ, եւ զՀոգին նորին, որ ելից իմաստութեամբ զամենայն տիեզերս։ Այլ զկուռս կռեալս, կոփեալս, քերեալս եւ արարեալս՝ ոչ կալայ երբեք առ աստուածս, եւ մի լիցի այլ ունել՝ մինչեւ կեց շունչ իմ ի մարմնի իմում»։ Ետ պատասխանի թագաւորն եւ ասէ. «Փոխանակ զի իշխեաց ասել կռեալս եւ քերեալս զդիցն՝ պահանջեսցի զա ընդ այդորիկ»։

111 Եւ ետ հրաման քերել զկողս նորա երկաթի քերչօք, մինչեւ ոռոգան վայրքն ամենայն յարենէ նորա։ Եւ սկսաւ ասել ցնա. «Արդ արասցես զկամս իմ, Գրիգորիոս, որ յայդպիսի տանջանս մատնեցար»։ Ասէ ցնա. «Ինձ լիցի պահել զուխտ աստուածպաշտութեան, զոր ուսայ ի մանկութենէ իմմէ, որ կարող է փրկել զիս յամենայն նեղութենէ, եւ զքեզ արկանել ի տանջանս՝ որ ոչ ճանաչես զնա, եւ դարձեալ զայլս ես զարհուրեցուցանել կամիս եւ քակել ի պաշտմանէ սիրոյ նորա»։

1 βabdԱԲԳԴԶ։ և [ԱԲԳԴ ետ] բարկացեալ թագաւորն
1 αhs չիք և սաստկացեալ թագաւորին —քակել ի պաշտմանէ սիրոյ նորա (Պարբ. 111, ։. 20)
2 βabdԱԲԳԴԶաւ ի հրապարս
2 gn ձագառ
2 t ի նստատեղւոջ
3 βadg յորովայն նորա, մինչեւ գալ նալ ընդ քիթս և ընդ բերան նորա [ad չիք նորա]. և ետ
3 aԱԲԳԴ հրաման իջուցանել
4 Գ յայնդանէ
4 ԱԲԳԴ չիք և (սկսաւ)
4 βadԳ չիք զնա / β և ասել
5 βabdԱԲԳԴ թէ [b եթէ] ոչ պաշտես / t իմ և պաշտեն
5 b շինութիւնք
6 a նա ետ
6 β սուրբն Գրիգորիոս / ad չիք Գրիգորիոս
7 βabdԱԲԳԴ չիք իմոյ
8 βad զհամագործ
8 d զհոգին / b ելիցն
9 b և կոփեալս
10 b չիք քերեալս
10 b և զարարեալս
10 ԱԲԳԴ առ աստուածն հշմարիտ և / a առ չաստուածս
10 abdԱԲԳԴ մի այլ լիցի ունել / β լինել ունել
11 βb շունչս
11 βbԱԲԳԴ չիք իմ
11 d և ետ
12 βadԱԲԳԴ չիք և (քերեալս)
12 ԱԲԳԴ չիք քերեալս
13 Զ այնորիկ
14 a չիք և / β քերել
15 b առոգան
15 b չիք ամենայն
15 ԱԲԳԴ չիք և
15 ab հարցանել, փխ. ասել
15 ԱԲԳԴ չիք արդ
16 ԱԶ այդպիսի / ab յայդչափ, փխ. յայդպիսի
17 βb ցնա սուրբն [b չիք սուրբն] Գրիգորիոս. Ինձ
17 βbԱԲԳԴ զուխտն
17 b աստուածութեան, փխ. աստուածպաշտութեան
18 b չիք որ կարող է—նեղութենէ
19 b չիք ի տանջանս
19 βabdԱԲԳԴ և դարձեալ / t չիք և
19 b և զայլս / d զայլ
20 t իսկ, փխ. ես / β չիք ես
20 bd ի պաշտամանէ
20 b և ի սիրոյ ¦ βad չիք սիրոյ

Եւ պատասխանի թագաւորն եւ ասէ. «Ո՞ւր է Աստուած քո, որ փրկէն զքեզ ի ձեռաց իմոց, եւ կամ զատի, որպէս ասացեր, զատաստանօք իւրովք»:

112 Եւ ետ հրաման, եւ բերին տատասկ երկաթի բազում սակառեօք, եւ արկին ի վերայ գետնի թանձր. եւ մերկացուցին զԳրիգորիոս, եւ արկին ի վերայ տատասկին մերկ. եւ ծակոտեալ լինէին մարմինք նորա առ հասարակ. եւ քարշեցին եւ թաղեցին զնա ի տատասկին. եւ շրջշրջէին զնա անդէն, մինչեւ առ հասարակ ծակոտեցան մանրիկ մարմինք նորա, մինչ զի ոչ մնաց ի նմա տեղի ողջ:

113 Եւ ի միւսում աւուրն ածին զնա առաջի նորա: Սկսաւ հարցանել զնա եւ ասէ. «Զարմացեալ զարմացեալ եմ, եւ կարի քաջ. զիարդ կեաս դու կենդանի. եւ ոչ ինչ զրեցեր դու զցաւսդ, եւ խօսիս եւս. զի արժան էր, թէ վաղուց էիր դու վախճանեալ ի տանջանաց այտի»:

114 Եւ պատասխանի Գրիգորիոս եւ ասէ. «Ոչ է իմ ժուժկալութիւն տոկալոյզ՝ իմով զօրութեամբ, այլ ուժով շնորհի Տեառն իմոյ, եւ իմոյ յօժարութեան կամացս, որ խնդրեցի ի նմանէ, զի եւ դու զփորձ առցես զծառայիս Աստուծոյ. զի գիտասցես, թէ ոչ որ կարէ մեկնել

1 χabd ձվ է, փխ. ուր է
1 χabdԱԲԳԶ այն աստուած [χab աստուածն] / β աստուածն
1 ԱԲԳԶ փրկէ
2 b որպէ / Ա ուպս (գրչ.) / Զ այսպէս
2 βa ասացերդ
2 ԱԲԶ զատաստանօքն
4 b չիք եւ (ետ)
4 αβabԱԲԳԶn սակառաւք / g սակառօք
5 αβabdԱԲԳԶ արկին ի գետնի [b ի գետնին]
5 βad չիք եւ (մերկացուցին)
5 α զսուրբն զԳրիգորիոս
6 Զ մեկ, փխ. մերկ
6 Գ ծակոտեալք / βad չիք եւ ծակոտեալ—նորա առ հասարակ
6 αb լինէր
7 αβabd եւ քարշէին [αb քարշեին] եւ թաղէին [αb թաղեին] զնա [b զնա առ հասարակ ի վերայ տատասկին] ի տատասկին / Գ թաւալեցին, փխ. թաղեցին / ԱԲԶ ի տատասկն
7 ≈ չրջմրջէին
8 βad չիք անդէն
8 αb ծակոտեցաւ / β ծակոտեցին
8 b ատամբկ. փխ. մանրիկ / βad մանր
8 β ամենայն մարմինք
9 βad չիք մինչ զի
9 βad եւ ոչ մնաց
9 β ողջ, փխ. ողջ
10 d եւ միւսում
10 b եւ սկսաւ
11 αβabdԲ զարմացեալ [α եմ] զարմացեալ եմ եւ [χaԲ չիք եւ] կարի / t զարմացեալ եմ կարի
12 αβdԱԲԳԶ կաս դու / a կեայս. չիք դու
12 b եւ առ ոչինչ
12 Ա կրեցեր, ճիճը զրեցեր / Զ կրեցեր
12 βad չիք դու (զցաւսդ)
12 ԱԶ զի արժանի
13 a զի, փխ. թէ / α եթէ
13 αβad չիք դու
13 a վաղճանեալ / α վախճանել
13 αԲԳ ի տանջանացդ
13 a այդի / Ա յայդմանէ, ճիճը յայդցանէ, փխ. այտի / Զ յայդմանէ, ԲԳ յայդցանէ, փխ. այտի / α չիք այտի
14 β սուրբն Գրիգորիոս
14 Բ ժուժկալութիւն
15 αβadԱԲԶ տոկալոյս
15 b իմոյ զաւրութեամբ
15 αβabdԱԲԳԶ այլ ուժով [β ուժի, b ուժոյ] շնորհի / t այլ շնորհիւ
15 b անն (գրչ.) / α եւ իմ
16 ԱԲԳ յօժարութեանն / Զ ժուժկալութեան, փխ. յօժարութեան
16 αβabdԱԲԳԶ կամացս / t կամացն
16 α չիք եւ
17 α զծառայից / d ծառայիս
17 α որպէս զի գիտասցես / ԱԲԳԶ զի եւ գիտասցես
17 α եթէ / t զի, փխ. թէ
17 χab կարէ / միւսմնոր կարասցէ
17 Գ չիք մեկնել

գլուացեալս ի նա ի սիրոյ նորա։ Զի նա տայ այժ և զօրութիւն համբերութեան՝ համբերել նեղութեանց և փորձութեանց. զի ամաչեսցեն անօրէնք յանդգնութեան իւրեանց և յամբարշտութեան և յապստամբութեան իւրեանց, որ իբրև զբեզ իցեն, և կացցեն ամօթով յաւուրն այցելութեան և յանդիմանութեանն։

115 *Ժ. Եւ ետ հրաման արկանել կապիճս երկաթիս ի ծունկս նորա, և վարել ուռունս ատուարս, և բառնալ ի կախաղան՝ մինչև յօշեսցին ծունկք նորա անդէն։ Եւ կայր կախեալ այնպէս զերիս աւուրս։*

116 *Եւ յաւուրն չորրորդի հրաման ետ թագաւորն, և իջուցին զնա ի կախաղանէն, և ածին կացուցին զնա առաջի նորա։ Խօսել սկսաւ թագաւորն և ասէ. «Տես դու, Գրիգորիոս, զի ոչ փրկեաց զքեզ մնոտի յոյսն քո, յոր յուսայիր դու. չհանան զքեզ ի ձեռաց իմոց»։*

117 *Ետ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Տես դու, զի մնոտի են յոյսքն քո, և ոչ կարացին հաւանեցուցանել և ոչ երկեցուցանել զիս. զի զոր դուն պաշտես՝ մնոտի է, և ամենայն գործ մոլորութեան քո։ Այլ*

4 Սաղմ. ԻԴ, 4.

1 α զձեզ գլուացեալս / a գյուաց-ցեալս / b գյուացեալսն
1 b չիք ի նա / a ստ
1 ab այժ / միւսներ ուժ
1 αβad համբերութիւն զաւրութեան
2 b չիք համբերել
2 βd համբերել [β համբել] նեղութեան
2 βad և փորձանաց հաւատացելոց իւ-րոց [ad չիք հաւատացելոց իւրոց]. զի ամաչեսցեն
3 Գ չիք և յամբարշտութեան և յապըս-տամբութեան իւրեանց
3 α և յանաւրէնութեան և յապստամ-բութեան
4 αβabd չիք իւրեանց
4 βabdԲԳ կայցեն
4 α յամաւթ յաւրացութեան յանդի-մանութեանն
4 βabd յաւուր
5 βad այցելութեանն. չիք և
5 β յանդիմանութեան արդար դատա-ւորին
6 βadԳ երկաթիս / միւսներ երկա-թի / α երկաթի կապիճս
7 gw ոռունս
7 αβabdԱԲ յաւշեսցին / ε յօշեցան / Գ յօժեսցին / Զ հասեսցին
7 α անդէն յաւշեսցին ծունկքն։ Եւ / a ծունք
8 αβabdԱԲԳԴԶ անդէն / ε անդրէն
8 αβabdԱԲԳԴԶs եկաց
8 Զաs կախեալ այնպէս / միւսներ չիք այնպէս
8 αβabdε աւուրս [αε զաւուրս] երիս [ε եաւթն]
8 αβabdkաwz յաւուրն երրորդի / ε եաւթներորդի / Զ չորրորդի
9 αb ետ հրաման
10 d ի կաղաղանէն / α անտի, փխ. ի կախաղանէն
10 βadԱԲԳԴԶ չիք զնա
10 β առաջի թագաւորին նոքին աան-ջանաւքն, խաւսել
11 a տես, ուղղուած զխաւս / α տե-սանես
11 ԱԲԳԴ չիք դու
12 d քոյ (պաս.), փխ. քո
12 αβabԱԲԳԴ յոր / dε որ
12 βad յուսացեալ էիր. չիք դու
12 d չհանեաւ
12 α չիք չհանան զքեզ ի ձեռաց իմոց
12 ε զքեզ ապրել
13 α որն (պաս.) գրիգորիոս
13 β չիք և
13 α տեսանես. չիք դու
13 αb մնոտի է
14 αβb յոյսն քո
14 αβabd հաւանեցուցանել զիս և ոչ երկեցուցանել [b զիս] / ε և ոչ կարա-ցին երկեցուցանել
14 βa չիք զի
15 ԱԲԳԴ զոր դու
15 αβԲԳԴ զործք
15 αb քո մոլորութիւն [b մոլորութեան] են։ Այլ

տես դու, զի ոչ ի տանջանաց քոց երկեայ ինչ եմ, և ոչ զսաստ անհի քոյ համարեցայ ինչ. այլ զօրութեամբ Տեառն իմոյ մարտեալ ընդ թշնամւոյն՝ որ ի ծածուկն քև պատերազմի ընդ ճշմարտութեան, և մատնեցի զմարմինս իմ ի կիզումն տանջանաց. զի եթէ փող եթէ անարգան՝ տակայն քակտի հնացեալ մարմինն. զի եկեսցէ հարստարարեան, զանեալ զօրգիս մարգկան՝ միւսանգամ զնոյն հնացեալն անդրէն նորոգեսցէ։ Զի զորոց զոգիսն զատանէ ի պարկեշտութեան, ի զգաստութեան, ի սրբութեան, ի քաղցրութեան, ի հեզութեան, յաստուածպաշտութեան կեցեալ՝ նորոգէ, զարդարէ, կեցուցանէ զնոյն ոգիս նովին մարմնով։ Իսկ զորս զատանէ յանօրէնութեան և յամբարշտութեան, յաստուածատեցութեան, ի կռապաշտութեան կեցեալ՝ թէպէտ և բուսանել բուսանին մարմինք նոցա առ ժամանակ մի՝ այլ զնոսին նովին ոգւով և նովին մարմնով արկանէ ի գեհեն, յանշէջ հուրն, յաւիտենից տանջանս, մնացական զայնոսիկ, որ իբրև զքեզ են ի կռապաշտութեան»։

118 Իսկ իբրև լուաւ զայն Թագաւորն՝ բարկացաւ ընդ բանսն և ասէ. «Ինձ ոչ է փոյթ զայնմանէ, թէ նորոգեսցէ՞ զքեզ Աստուածն քո

1 Դ չիք քոց
1 a չիք ինչ եմ
1 βad եմ [a չիք եմ]. և ոչ զսաստ անհի քո համարեցայ ինչ, այլ / ζԱԲԳԶt չիք և ոչ զսաստ անհի քո համարեցայ ինչ
2 b տեառնն իմոյ
2 d մարտեցայ
2 ζ եմ ընդ թշնամւոյն
3 ζaԱԲԶ ի ծածուկ / Դ ի ծածուկք
3 a չիք քև / Դ և, փխ. քև
3 ζβab ընդ ճշմարտութեանն
3 ԱԲԳԶ և մատնեցի / ζβabd և մատնեցի եմ / t մատնեցից
4 β զմարմին / b * զմարմինս
4 ԱԶ չիք իմ
4 ζβabdԱԲԳԶhut ի կիզումն [ζ+ յայրումն] տանջանաց / t չիք ի կիզումն
4 βadԱԲԳԶt զի թէ [Դ չիք թէ, t եթէ] փող
4 ζβadԱԲԳԶt եթէ [βad թէ, ζ և եթէ] անարգան
4 βad չիք տակայն / ζ չիք տակայն—հարստարարեան
5 βabd քակէի
5 βabd մարմինս հնացեալ / ԱԲԶ մարմինս
5 βad այլ, փխ. զի
6 ԱԲԳԶ զնոյն հնացեալս միւսանգամ / b միւսանգամ զնոյն անդրէն նորոգեսցէ / ζβad միւսանգամ զնոյն հնացեալն անդէն [ζ հնացեալ մարմինն] նորոգեսցէ / t չիք զնոյն հնացեալն անդրէն
6 ζ որոց / b զորոյ
7 ԱԶ զհոգիսն / βad զատանէ զոգիսն / ζ զոգիսն զանեալ
7 ԱԲԳԶ չիք ի զգաստութեան
7 ζ ի զգաստութեան, ի որ (ζ-ից ապականք բուսք և քնկած, սրով մնում և կիսաս)։
8 ԱԲԳԶ կացեալ
9 ԱԲԳԶ ոգի / b հոգիս
9 βd նոցին
9 βad մարմնովք
10 βad չիք և
10 b և յաստուածատեցութեան
10 b ի կռապաշտութեան կեցեալ. թէպէտ / միւսնեւր չիք կեցեալ
11 βd չիք և
11 ԱԶ բուսանի
12 βad չիք առ ժամանակ մի
12 βabdԱԲԳԶ զնոսին իսկ նովին
12 b հոգւով
13 ԱԲԳԶ ի գեհեան / β ի գեհեանն / a ի գեհենն
13 b և յանշէջ / βad ի հուրն անշէջ
13 b և յաւիտենից
13 abdԲԳ տանջանան
15 βad լուաւ զայն Թագաւորն / bԱԲԳԶ լուաւ [Զ լուեալ] Թագաւորն / t զայն Թագաւորն լուաւ
16 ԱԲԳԶ ինձ չէ փոյթ
16 bԱԲԳԶ եթէ
16 βabdԱԲԳԶ նորոգեսցէ / t նորոգէ

թէ ոչ. ինձ ոչ է պէտ զայնմանէ։ Այլ զի ասացեր, եթէ զքեզ յանշէջ հուրն արկանէ՝ ես զքեզ աստէն իսկ այրեցից չիջանելի հրով. տեսցուք, քո Աստուածն զի՞ արասցէ»։

119 Եւ եւս հրաման երկաթի պուտամբք հալել կապար, և մինչդեռ ջերմ էր՝ իբրև զջուր հանել արկանել զմարմինով նորա։ Եւ այրեցին զմարմինս նորա առ հասարակ, և ոչ մեռաւ. այլ կայր մեծաւ ուժով, և զինչ հարցանէին՝ վաղվաղակի տայր պատասխանի։

120 Եւ զարմացեալ թագաւորն ընդ ժուժկալութիւն համբերութեանն կարի անհնարին և ընդ տոկալ նորա՝ և ասէ, թէ «Զիարդ կայ ի քեզ շունչդ յայդչափ ժամանակս, և ի չարաչար տանջանացդ, որով զքեզդ կոտեցի»։ Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Ո՞չ վաղ իսկ ասացի քեզ, եթէ զի տացես դու զփորձ համբերութեան ծառայիս Աստուծոյ. զի տայ զօրութիւն յամօթ առնել զայնոսիկ, որ առանց նորա իցեն և մարտնչիցին ընդդէմ նորա իբրև զքեզդ։ Զի այսպէս ասէ. «Ոչ թողից զձեզ, և ոչ ընդ վայր հարից»։ Արդ՝ այս է պահպանութիւն նորա առ արարածս իւր և առ սիրելիս իւր, զի պահեսցէ զնոսա ի հաւատս իւրեանց որ ի նա, մինչև հասուցէ նոցա ի գալստեան իւրում»։

15 Սաղմ. Լ,Զ, 28.

1 b եթէ ոչ
1 βabdԱԲԴԶ չիք ինձ ոչ է պէտ զայնմանէ
1 adԱԲԴԶ թէ զքեզ
2 β տանի, փխ. արկանէ
2 adԶ չիք իսկ
2 Զ աստէն հուրն այրեցից
2 βabdԱԲԴԶ չիջանում [ԱԴ չիջանելութ, Բ չիջանելեաւ, Զ չիջանելեաւք] հրովս
2 a և տեսցուք
3 b արասցէ ինձ / c զիարդ այրեսցէ, փխ. զի՞ արասցէ
4 ԱԲԴԶc պուտկօք / β պուտամամբք / c բուտամբք
4 ab և մինչդեռ ջերմ էր / t և ջերմ մինչդեռ էր իբրև զջուր / βd և ջերմն մինչդեռ էր [β այրէր] / ԱԲԴԶ և ջերմն մինչդեռ ջուր իցէ հանեալ [ԲԴ հանել]
5 abdԱԲԴԶ զմարմնով / t զմարմնովն
5 ԱԲԴԶ այրեցին զմարմին
6 βab մեծաւ յուժով / միւսները մեծ
8 b չիք և
8 b թագաւորէն
8 ԱԶ համբերութիւն
9 b և կարի / βad չիք կարի անհնարին
9 b չիք և (ընդ տոկալ)
9 t չիք ընդ (տոկալ)
9 βabdԲԴ ընդ տոկալն [ԲԴ տոկալ]
9 βad չիք նորա
9 b եթէ / βad չիք թէ
10 b շունչ
10 ab յայդչափ / միւսները յայնչափ
10 β ժամանակացդ
10 b և ի չարչարանս
10 βabd տանջանաց / ԱԲԴԶ տանջանացդ / t և չարաչար կտտանօքդ որով
11 b զքեզդն / միւսները զքեզ
11 ԱԶ գրիգորիս / βad չիք գրիգորիոս
12 βad թէ
12 β դու յուսանցքում
12 βd ծառայի
13 ԱԲԴԶ և յամօթ առնէ
14 b նորայն իցեն / a նորա են
14 a մարտընչին / b մարտնչել / ԱԲԴԶ մարտնչէին
14 bd իբրև / միւսները իբրու
15 b զքեզ, փխ. զձեզ
15 β չիք վայր
15 b այս է / ԱԲԴԶt այն է
15 βad այն պահպանութիւն է
16 Զ որ, փխ. առ
16 b չիք և առ սիրելիս իւր
16 ԱԲԴԶ չիք իւր (զի)
17 b առնեն, փխ. ի նա
17 d մինչ
17 βabdԱԲԴԶ հասուսցէ / t հասուցանիցէ
17 βbt ի գալստեանն
17 β իւրոյ

121 *ԺԱ.* Եւ մինչդեռ խորհէր Տրդատիոս խօսել և այլ ազգաւ ընդ նմա, և յղել պատգամ և խոստանալ կեանս և պատիւս, որում ոչ ինչ էր լսելոց.— «Եթէ այնմ նա ոչ լսիցէ՝ ասէ, և այլ նա յաւելիցի, և ի տանջ կատեսցի».— յառաջ մատուցեալ ումն ի նախարարացն, որում անուն էր Տաճատ, փեսայ Արտաւանայ սպարապետի արքային՝ սկսաւ խօսել և տալ տեղեկութիւն և ասել այսպէս վասն նորա, թէ «Վասն զի չէ պարտ կենաց՝ վասն այնորիկ ոչ կամի կեալ և զլոյս տեսանել։ Զի այսքան ժամանակք են, որ առ մեզ բնակեալ է, և ոչ գիտէաք զնա. այլ դա է որդի Անակայ մահապարտի, որ սպան զհայր քո Խոսրով, և արար խաւար Հայոց աշխարհիս և ի կորուստ մատնեաց զայս աշխարհ և ի գերութիւն. արդ՝ չէ պարտ կեալ դմա, զի որդի վրիժապարտի է դա»։

122 Եւ յետ այսչափ հարցից և տանջանաց, գանից և բանտից, գելարանաց և կախաղանաց, զատն նեղութեանց և ամենայն կտտանաց, որով կտտեցին զնա, բազում համբերութեամբ յանձն իւր տարեալ վասն անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. այդ՝ իբրև այնմ նա հասանէր թագաւորն ի վերայ իրացն, եթէ արդարև որդի Անակայ Պարթևի է, որ սպան զԽոսրով հայր նորա՝ հրաման տայր կապել ոտիւք և կապել ձեռօք և կապել պարանոցաւ խաղացուցանել զնա

1 βabd և մինչդեռ / միաբանեալ չիք և
1 b ազգաւանաւք
2 ԱԲԳՁ չիք և (յղել)
2 bԱԲԳՁ պատգամս
3 βadԱԲԳՁ լսելոց, թէ և այժմ [ad այնմ, ԱԲԳՁ և եթէ այսմ] նա լսիցէ [βd լսեսցէ, Գ լսիցես] / b լսելոց, և եթ այնու ոչ լուիցէ / c եթէ այնու ոչ լսիցէ
3 ԱԲԳՁ չիք ասէ, և
3 Բ² իտոկ կատարեսցիս. ումն / Գ իկոկ կատեսցիս / bc² կատեսցիս զնա / a կատեսցիս։ Յառաջ մատուցեալ ումն ի նախարարացն / βbdԱԲԳՁ։ ումն մատուցեալ. չիք յառաջ / bc² ումն մատուցեալ ի նախարարացն որում անուն էր տաճատ, փեսայ արտաւանայ սպարապետի արքային, սկսաւ խօսել / βadԱԲԳՁ։ չիք որում անուն էր տաճատ—արքային / Սպարապետ բառը ուղղում եմ սպարապետի, տես Խոր. Բ, 78, 82.
6 bc² և ասէ / bԱԲԳՁ եթէ
7 ԱԲԳ և ոչ զլոյս
7 adԲԳՁ այսքանի
8 βabd զի, փխ. որ
8 βad բնակեալ էր
8 βabdԱԲԳՁ զդա, փխ. զնա
8 ԱԲԳՁ այլ է դա
9 ԱԲԳՁ զհայրն
9 ԱՁ չիք քո
9 Գ զխոսրով
10 ab աշխարհիս հայոց
10 aԱԲԳՁ զայս աշխարհս
11 β վրիժապարտի / d վրէժապարտի / Ա վրիժխապարտի
11 ԱՁ չիք դա
12 βd չիք և (տանջանաց)
13 βdԱԲՁ և գելարանաց
13 b գեղարանաց և կապանաց և կախաղանաց
13 b և ամենայն զատն նեղութեանց / βa'dԱԲԳՁaa զատն նեղութեանց [β նեղութեանցն] / βabdԱԲՁ և [ad չիք և] ամենայն կտտանաց [β կտտանացն] / c կախաղանաց առ նեղութիւն ամենայն
14 b համբերութեամբ / միաբանեալ համբերութիւն
14 ԱԲԳՁ կատարեալ, փխ. տարեալ
15 a անուան մերոյ և փրկչին յիսուսի
15 b այնմ, միաբանեալ զայն
15 β չիք նա
16 βabdԱԲԳՁ թէ արդարև
17 ԲԳ սպան իսկ
17 b հայրն / Գ զհայր նորա զխոսրով
17 a կապել ոտիւք և կապել ձեռօք և կապել
18 ԱԲԳՁ պարանոցաւք
18 Ա խաղցուցնել (2 պաս.)
18 βad չիք զնա

յԱյրարատ գաւառ, և առեալ գնա ի դղեակ բերդին Արտաշատ քաղաքի, և իջուցանել ի վիրապն ներքին, որ անհնարին էր խորութեամբ, մինչև անդէն մեռցի։ Եւ եղև նա յայնմ վիրապի ամս երեքտասան։ Եւ ինքն իսկ թագաւորն խաղայր գնայր ի ձմերոց յԱյրարատ գաւառ, ի Վաղարշապատ քաղաք, ի Հայոց աշխարհն յարևելս։

123 Իսկ թագաւորն Տրդատ զամենայն ժամանակս իւրոյ թագաւորութեանն աւերէր քանդէր զերկիրն Պարսից թագաւորութեանն և զաշխարհն Ասորեստանի, աւերէր և հարկանէր ի հարուածս անհնարինս։ Վասն այսորիկ պատշաճեցան բանքս այս ի բանս կարգի առակաց, թէ «Իբրև զուէգն Տրդատ, որ սիգալովն աւերեաց զթումբս գետոց, և ցամաքեցոյց իսկ ի սիգալն իւրում զյորձանս ծովուց։ Վասն զի սէգ իսկ էր առ հանդերձ և այլ ուժով մեծութեան, հաստատութեամբ, բուռն ակներօք և յաղթ մարմնով, քաջ և պատերազմող անհնարին, բարձր և լայն հասակաւ. որ զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց պատերազմեալ և առնէր մարտիցն յաղթութիւն։ Մեծ անուն պարծանաց քաջութեան անձին առանայր, և զհռչակաւոր շքեղութիւն յաղթութեան ընդ ամենայն

1 ћջ ի վաղարշապատ քաղաք [ի քաղաքէ], փխ. յայրարատ գաւառ
1 βժ յարայրատ / ե ի յայրարատ
1 βժ ի դղեկ / βաժ յարտաշատ
1 βժԱԲԴ քաղաքի / միւսները քաղաքին
2 ե իջուցանել գնա
2 ե անհնարին է
3 ա անդ մեռցի
3 ե գրիգոր իսկ, փխ. նա
3 Ձ վիրապին
3 ե ամս երեքտասան (այստեղ վերջանում է ե-ի մասը)։
ցս չիք և ինքն իսկ թագաւորն— գերէր զհոգւմանս պարսից (Պարբ. 123)։
ձs չիք և ինքն իսկ թագաւորն—քանդին և ի խոր վիրապին (Պարբ. 124)։
ց մինչև այստեղ համառօտելով զե-րով՝ միւս ձեռագրերի նման բաց է թողնում եւ այս հատուածը: Անացածի եւ մի խաբի ձախողութեամբ ամփոփում է եւ անցնում պատմութեան միւսի մասին (Պարբ. 726), որ նոյնպէս համառօտած է, բաց թողնելով ձախից ամբողջ, առանձնների շինութիւնը, եւ չաս հակիրճ պատմում է Կեսարիա գնալը եւ վերադարձը:
4 βաժ խաղացեալ երթայր
4 β ձմերայնոց / Բ ձմերայնոցս / ԱԴՁ ի ձմերանոցս
4 βաժ յարայրատ / ԱԴ գաւառի
5 ա ի յաշխարհն հայոց / ԵԱԲԴՁ աշխարհն / β յաշխարհ
6 βաժ թագաւորութեան իւրոյ
7 β քանդէր, փխ. քանդէր / ե և քանդէր
7 ե և զաշխարհն / միւսները չիք և
8 βաժ զաշխարհս
8 ԱՁ ի հարուած
9 ե այնորիկ
9 ա պատճառեցան, փխ. պատշաճեցան
9 ե եթէ
10 βաժ սիգալով
10 βաեժ զթումս / Ձ զգուբս, փխ. զթումբս
11 ԱԲԴՁ չիք իսկ
11 βե ի սիգալն / միւսները ի սիգալ
11 ա զորձանս / ե չիք իսկ (էր)
12 ե առ հանդերձս / միւսները առ հանդերձ
12 βժ չիք այլ
12 ա մեծութեամբ
12 ե և հաստատութեան / ա հաստատութեան / β հաստատութեամբ / միւսները հաստատութեամբ
14 ԱԲԴՁ որ զամենայն ժամանակս միւսները որ զժամանակս
14 ե կենացն
14 βաժ պատերազմէր
15 ԱԲԴՁ չիք և
15 βաեժԱԲԴՁ մարտիցն / ե մարտից
15 ե և մեծ
15 βա քաջութիւն / ժ քաջութիւն (յաձ.)
16 ե շքեղուէն (պաւ.) / βաժ շքեղութիւնն
16 βժ յաղթութիւն / ա յաղթութեան / ե զյաղթութիւն

աշխարհ կացուցանէր. հարկանէր ի հարուածս զԹշնամիսն, և խնդրէր զքէնս վրիժուց իւրոց հայրենեացն. առնոյր աւար բազում ի կողմանցն Ասորւոց, և Թափէր կապուտ սաստիկ անհնարին ի նոցանէն։ Արկանէր ի սուր զզօրս Պարսից, և Թափէր կողոպուտ անհնարին. լինէր առաջնորդ առն և ձիոյ զօրացն Յունաց, և մտանէր նոցա գրանտակս նոցա. հանէր զզօրս Հոնաց սաստիկ յոյժ, և գերէր զկողմանս Պարսից։

124 Եւ զայն ամս երեքտասան, որ եղև Գրիգորիոս ի բերդին բանդին և ի խոր վիրապին, կին ումն այրի, որ էր ի բերդին յայնմիկ, հրաման առեալ յարհաւրաց՝ զի աւուրն նկանակ մի արարեալ պատրաստական ընկենուլ ի ներքս ի խոր վիրապն. և այնու կերակրեալ լինէր նա ի հրամանէն Աստուծոյ զայն ամս որ եղև նա անդ։ Իսկ յայն վիրապ, ուր ընկեցին զնա՝ պահեալ լինէր նա կենդանի շնորհիւ Տեառն իւրոյ։ Իսկ այլ մարդիկ, որ միանգամ իջուցեալ էր անդր՝ ամենեքեան մեռեալ էին վասն դժնդակ չարաչունչ զազանուԹեան տեղւոյն, վասն կարակուռ տղմին, ամախառն բնակուԹեան և խորուԹեանն։ Վասն չարագործաց իսկ էր շինեալ զայն տեղի և ի սպանումն մահապարտացն ամենայն Հայոց։

1 ԱԲԳԶ զԹշնամիս
2 βabd զքէն վրիժուցն [b վրիժուց, d վրէժուցն]
2 b իւրոցն հայրենեաց
2 ԱԲԳԶ և առնոյր
2 ad չիք բազում
2 a ի կողմանս / ԱԶ ի կողմացն
3 ԱԲԳԶ Ասորեստանի / c Ասորեստանեաց
3 βd կապուտ / a ի կապուտ / միւսներք կողոպուտ
3 βabdԱԲԳԶ սաստիկ / t սաստիկս
3 ԱԶ ի նոցանէ
4 b զզաւրսն
4 βbdԱԲԳԶ կողոպուտ / al զկողոպուտ
4 βd սաստիկ անհնարին
5 Զ յոնաց
7 ԱԲԳԶ զայն երեքտասան ամն
7 ԱԲԶ ի բերդի / βd չիք ի բերդին
8 βbd ի բանդին / ԱԲԳԶ ի բանտին / a ի բերդին յայնմիկ ի խոր
8 ԱԲԳԶ չիք և
8 βabdԱԲԳԶ այրի որ բնակեալ էր
8 ԱԶ ի բերդի / b ի բերդի անդ / βa ի բերդին. չիք յայնմիկ
9 b ի յարհաւրաց / Զ հարհորաց / c յարհուրաց
9 ԱԲԳԶ պատրաստական արարեալ
10 βbdԱԲԳԶ ի խոր վիրապն և / միւսներք ի խոր վիրապին և
10 a կերակրէր նա
11 βd ի հրամանէ
11 abԱԲԳԶ ամսն / միւսներք ամս / z զայն ժե. ամս
11 a չիք նա (անդ)
11 ԱԲԳԶ այն / a ի յայն վիրապի
12 ԱԲԳԶ չիք նա (կենդանի)
12 βabdl շնորհաւք [ad շնորհաւքն] տեառն
12 l մերոյ, փխ. իւրոյ (l վերջ)։
13 abdԱԲԳԶ զայլ
13 βad մարդիկն
13 a միանգամայն
13 ԱԲԳԶ իջուցեալ էր / միւսներք էր իջուցեալ
13 β անդ
14 Զ զի, փխ. վասն
14 d գժդնակ
14 βabdԱԶ չարաշուք, փխ. չարաչունչ
14 a կերակուր, c կարակուր, z կարակուռ, ε կարկամուռ, փխ. կարակուռ
15 b տղմոյն / s տեղւոյն, փխ. տղմին
15 b և ամախառն
15 ԱԶ բնակուԹեանն
15 βabd չիք և
15 βabd խորուԹեանն / միւսներք խորուԹեան
15 ԲԳ չարագործացն
16 ԱԲԳԶ իսկ շինեալ էր
16 βabdԱԲԳԶ տեղի / t տեղին
16 βabd չիք և
16 Գ ամենայն մահապարտացն
16 βabdԱԲԶ մահապարտաց ամենայն հայոց

125 ԺԲ. Եւ յետ այսորիկ հրաման ետ Տրդատ արքայ՝ հրովարտակ առնել ընդ ամենայն աշխարհս իշխանութեան իւրոյ, հրաման հանել օրինակ զայս.

126 «Տրդատ արքայ Հայոց Մեծաց, առ մեծամեծս և առ իշխանս և առ նախարարս և առ գործակալս և առ այլ մարդիկ, որ ընդ իմով իշխանութեամբ էք, յաւանս, ի շէնս, ի գեօղս, յագարակս, առ ազատս և առ շինականս, միանգամայն խակ առ ամենեսեան, ողջոյն։

127 «Ողջոյն հասցէ և շինութիւն դիցն օգնականութեամբ, լիութիւն պարարտութեան յարոյն Արամազդայ, խնամակալութիւն յԱնահիտ տիկնոջէ, և քաջութիւն հասցէ ձեզ ի քաջէն Վահագնէ ամենայն Հայոց աշխարհիս. իմաստութիւն Ցունոց հասցէ դաստակերտից կայսերաց, և ի մեր դիւցախառն Պարթևաց հասցէ այցելութիւն, ի փառաց թագաւորաց և ի քաջ նախնեաց։

1 β թղ. 85բ
«Քրիստոսի աստուծոյ փառք յաւիտ. ծով քրիստոսի աղօթեմք փրկչայ նոր ծաղկեցուցողք մեծ հաւատով հայցեմ * աստղքի տէր յիսուս սուրբ հայրս քարկնթացութեամբ ողորմեա աշխարհացս և զբոզի սորա ի քում զա-յաւանից և նոյն տէրն ձեզ ողոր-մեսցի, որ զմեզ յիշէքդ ամէն։ Եմի-ջանցես սկսւում է նոր գլխով. «Նոյնժամ ժամանակի տեսիլ երևեալ յաստուա-ծոյ քեռ թագաւորին, որոյ անուն էր Խոսրովիդուխտ։

1 ա—ա¹ շարունակում են.
«Նոյն ժամանակի մինչդեռ սուրբ գրիգոր էր ի խոր վիրապին, զայսոսա եղև սրբոց հռիփսիմեանցն, որ և պատմեմ ձեզ. զի էր սուրբն հռիփ-սիմէ ի թագաւորական տոհմէ կլաւ-դեայ կայսեր, որոյ կինն պատրա-նիկէ եկն յերուսաղէմ» ևն. Նա-մառոտում են Հռիփսիմեանց պատ-մությունը, ուսկից յիշում են Վարագ, Թաղիկ նշխարը։ Վերապատմությամբ նու-րից Եզնաբանելիսաքի՝ պատմում են Խոսրովիդուխտի երազը, և Գրիգորի ելքը վիրապից, համառոտ ամբողջ Ագաթանգեղոսը։ Երկրաշի վրայ միրոու-թիւն կառուցելիս՝ ասում են, «Զուրն զետեղեալ զարձաւ ընդ կրունկն»։ Այս պատմում են Հռոմէ զետղը, վե-րադարձը, նշխարքները Դաւանոցեաց յեռեներում, «ի փորուածս զիրս միոյ քարզում առեր, նշխարքները Մանեայ այրում, «մեկրափոխումն նորա յայ-խարհէս առ քրիստոս անդիմակի ի մարգկանէ»։ Վերջացնում պատմում են ս. Գրիգոր Լուսաւորչի նշխարաց գիւտը Դաւնիկի ձեռով, «ի ժամա-նակի Զենոնի կայսեր Յունաց», «Դաւնիկ որ բնակեալ էր ի Բռաշեն գաւառի ի վերա գեղջն Ասեան գետոյ», [ա²ա³ Ասան կետոյ]. Նշխարքը տանում են Թորդան, զնում եկեղեցում, որ-տեղից Զենոն կայսրը տանում է Կոս-տանդնուպոլիս, «մասն ինչ թաղեալ ի տեղւոջն»։

1 ա: չիք և յետ այսորիկ—և առնել զգաւակն յաղթութեան» (Պարբ. 210)
4 ե չիք և (առ նախարարս)
5 Բ չիք առ (նախարարս)
5 ա չիք և առ գործակալս
5 Զ և այլ առ
5 աեժԱԲԳԶ մարդիկ
6 եԱԲԳԶ և ի շէնս / աԱԲԳԶ և [ա չիք և] ի գիւղս [Զ ի գօղս]
6 եԱԲԳԶ և յագարակս
7 աժ միանգամայն և առ ամենեսեան [ժ ամենեսին] խակ ողջոյն / Զ առ ամենեսինս / ԲԳ առ ամենեսին
8 ե չիք և
8 ե աւգնականութեան
8 ա և լիութիւն / Զ լիութեան
9 ԲԳԶ պարարտութիւն / ե պարար-տութեանց
9 ա արեայն / ժ արէայն / ե արեացն
9 Ա խնայմակալութիւն / ր խնամու-թիւն
9 Զ * հանահիտ
10 ե ի քաջէն / միւսները ի քաջն
11 ԱԶ իմաստութիւնն
12 Ա դիցախառն / ա և ի փառաց
12 ե թագաւորաց / միւսները թագաց
13 աեժԱԲԳԶ նախնեաց [ե նախնեացն] առ ամենեսին [աժ ամենեսեան] ող-ջոյն

128 «Ամենայն որ գիտացէ ի մերոց հրամանացս որ առ ձեզ, զի վասն ձեր շինութեան եմք հոգացեալք. զի յորժամ էաք մեք ի Յունաց աշխարհին՝ անդ տեսանէաք զհոգաբարձութիւն թագաւորացն, ի հոգալ ընդ շինութիւն իւրեանց աշխարհին, ի պատուել զրազինս զիւր աստուածոց շինուածովք և ազանգիւք զոհիցն, և երևելի պատարագացն ընծայիւք, և զանազան զանազան նուիրօքն և ի պտղոցն՝ յամենայնէ զամենայն նոցա մատուցանելով, և ջերմեռանդն եռալ զեռալ պաշտամանն, շքեղացուցանելով և զարդուքն զարդարելով և զերևելի զհոյակապ զանեղծ զիւն մեծարելով: Եւ զայն ես տեսանէաք ի նոցանէ՝ ի նոցունց զից անուր՝ զխաղաղաւէր շինութիւն մարդաշատութեան, հոծ բազմամբոխ լնութեամբ պարարտութեամբ՝ նոցա զայն փոխադարձ փոխարինացն շինութիւն շնորհեալ, ամենայնիւք բարութեամբ մեծացեալք խաղաղացեալք ի բարիսն վայելչին:

129 «Վասն որոյ պատուէր տուեալ, անհարեկ արարեալ թագաւորաց աշխարհին՝ զմարդիկն զարհուրեցուցանէին վասն պաշտաման զիցն յոլովելոյ. մի զուցէ թէ խանդաղանք բազմամբոխ խածանուծ մարդիկ

1 a մերոց (չիք ի)
1 abdԲԳ հրամանաց
1 a որ առ ձեզ վասն ձեր / միւսներդ որ ձեզ վասն ձեր. ուղղումն որ առ ձեզ, զի վասն ձեր
2 ԱԲԶ շինութիւն / Գ շինութեանց
2 abdԱԲԳԶ եմք / t իցեմք
2 adԱԲԳԶ հոգացեալ
2 abd չիք զի
3 b աշխարհի անդ / ԱԲԳԶ չիք անդ
3 t թագաւորաց
3 b ի հոգալն
4 t ընդ շինութիւնն
4 abdԱԳԶ աշխարհին / Բ աշխարհի / t յաշխարհին
4 ԱԶ զրազինն
5 abdԱԶ աստուածոցն
5 ԱԲԳԶ շինուածօք
5 b զոհից
5 ad չիք և (երևելի)
6 Ա ընծայիւք / a ընծաեաւք
6 adԱԲԳԶ նուիրաւք
6 t և պտղոցն / a և պտղոմքն / d և պտղովքն / ԱԲԳԶ պտղոցն (չիք և) / b ի պտղոցն (չիք և)
6 a զամենայնն / միւսներդ զամենայն
7 ԱԲԳԶ մատուցանել
7 a և ջերմեռանդ
7 bdԱԲԳԶ եռալ զեռալ / a եռեալ զեռեալ / t եռել զեռել
7 ad պաշտամամբքն / b ի պաշտամանն
8 ԲԳ զարդուք / ԱԶ զարդիւք
8 abdԱԲԳԶ զարդարելով / t զարդարեալ
8 ad չիք և (զերևելի)
8 abd զհոյակապ / ԱԲԳԶt հոյակապ
9 ԱԲԳԶ զզիւն
9 ԱԲԳԶ և եթ, փխ. ես
9 d ի նոցուն
9 bd ի զից
10 abdԱԲԳԶ մարդաշատութեան [Զ մարդաշատութիւն], հոծ / t մարդաշատութեանն հոյծ
11 ԱԲԶ լրութեան
11 abdԱԲԳԶ պարարտութեամբ / t պարարտութեամբն
11 b փոխարինացն / ad փոխարէն
12 abd շնորհեալ / միւսներդ շնորհել
12 ad մեծացեալք / միւսներդ մեծացեալ
13 a վաելչին / միւսներդ վայելչին
14 ad տուեալ / միւսներդ տուեալ
14 ad թագաւորացն
15 adԱԲԶ զմարդիկն / Գt զմարդիկ / b չիք զմարդիկ
15 ad զարհուրեցուցանէին վասն պաշտաման / bԱԲԳԶ կոցուցանէին, փխ. զարհուրեցուցանէին
15 bԱԲԳԶt զի ի պաշտաման [ԱԳ ի պաշտման] / ad վասն պաշտաման
16 v հոլովելոյ / b հոլովելով
16 ad մի զուցէ թէ / bԱԲԳԶ վասն զի [և չիք զի], փխ. մի զուցէ
16 t եթէ
16 abd խանդրճադանձ / ԱԲԳԶ խանդրճադանք
16 t բազմաբոխ

առ ազխառութեան ինչ արհամարհիցեն. կամ եթէ որ յանկարծ առ փոխե-լութեան իշխեսցէ արհամարհել զպաշտօն գիրն՝ հրաման ելեալ զօրացեալ ի թագաւորաց, զի խլեսցեն բրեսցեն իշխանքն որ իցեն յիւրաքանչիւր գործակալութեան, զի շինութիւն աշխարհի ի գիրն բազմասցի։ Զի գուցէ թէ յանկարծ որ զգիմն անգոմնեսցէ՝ վնաս մեծ ի ցասմանէ գիրն յուզեսցի. այնպիսիքն զանձինս կորուսանեն, և աշխարհի մեծ ոճիրս վնասուց ի նոցանէն ընդոստուցանեն. վասն այսորիկ խոկ և հասուն զհրամանս սաստից այնպիսեացն՝ պատուհաս մահու՝ թագաւորքն Յունաց յիւրեանց աշխարհին։

130 «Արդ՝ և մեք հրաման շինութեան կամիցեալ ձեզ, հոգացեալ զի և ձեզ ամենայրիւքն ամենաբարիքն ի գիրն բազմասցին. զի ի ձէնջ պաշտօն նոցա և փառաւորութիւն, և ի նոցանէ՝ շինութիւն, լիութիւն և խաղաղութիւն. զի որպէս ամենայն տանուտէր ընդ տան իւրոյ և ընդ ընտանեաց հոգայ՝ այնպէս և մեք հոգամք ընդ մեր Հայոց աշխարհիս շինութեան։

131 «Արդ՝ ամենայն նախարարք մեծամեծք և ազատք և գործակալք և սիրելիք մեր թագաւորաց, և շինականք, բնակք և ձեռատունկք և

1 b ի ազխառութեան, փխ. առ ազխառութեան
1 ad չիք ինչ
1 bԱԲԳԶ: չիք արհամարհիցեն
1 abԱԲԳԶ: թէ / d եթէ
1 b յանկարծ որ / Ա յանգարծ
2 ԱԲԳԶ առեալ, փխ. ելեալ
3 b ի թագաւորացն
3 adԱԲԳԶ իշխանք
4 adԲԳ գործակալութեան / b գործակալութեանն / ԱԶ: գործակալութեանց
5 ad չիք թէ
5 b թէ գուցէ կամ յանկարծ / ԱԲԳԶ թէ գուցէ որ յանգարծ
5 ԱԲԳԶ անարգեսցէ, փխ. անգոմնեսցէ / a անհնանեսցէ (յաւ.)
5 ad վնաս մեծ ի ցասմանէ գիրն / bԱԲԳԶ մեծի ցասման / ԱԲԳԶ չիք գիրն / t մեծի ցասման ի գիրն
6 ad յուզեսցի / t յուզեսցէ / bԱԶ յուզիցէ / Գ յուսիցէ
6 Զ յանձինս
6 b կորուսանիցեն
6 ԱԲԳԶ ոճիրս
7 b ի նոցանէ
7 bԱԲԳԶ ընդոստուցանիցեն / ad ընդոստուցանեն / t ընդոստուցանիցէ
7 ad վասն այնորիկ
7 ԲԳԶ այսորիկ և [Գ չիք և] հասուն իսկ զհրաման
7 dԱԲԳԶ սաստից / a սաստի / bt սաստիցն
8 d այնպիսեաց
8 abd պատուհաս / ԱԲԳԶ պատուհասից / bԱԲԳԶ: պատուհասի
9 abԱԲԳԶ յիւրեանց աշխարհին / dt յիւրեանց յաշխարհին
10 ԱԲԳԶ արդ մեք զհրաման [Զ հրաման]
10 t կամիցեալ, ձեզ հոգացեալ
10 ad շինութեան տուաք ձեզ. զի ձեզ ամենայրիւք բարիք ի գիրն / ԱԲԳԶ զի և զձեզ / Ա ամենայլրիւ / Բ ամենայլրիւք / Գ ամենայն լրիւք
11 ԱԲԳԶ ամենայն բարիք
12 a պաշտաւնն
12 bԱԲԶ և լիութիւն
13 ad վասն, փխ. ընդ (տան)
13 ad չիք իւրոյ
13 ad տան և ընտանեաց իւրոց հոգայ / b ընդ ընտանեացն / t ընդ ընդանեաց / ԱԲԶ ընդանեացն հոգա / Գ ամենայն ընդանեացն
14 abdԱԲԳԶ ընդ մեր [Զ զմեր] հայոց / t չիք մեր
15 b շինութիւն / a իշխանութեան, փխ. աշխարհիս շինութեան
16 abdԱԲԳԶ և մեծամեծք / ԱԲԳԶ և [ԲԳ չիք և] գործակալք և [ad չիք և] ազատք
16 ԱԲԳԶ թագաւորաց, շինականք և բնակք ձեռատունկք / b բնակք և նորատունկք

ձեռասունք մեր Արշակունեաց, զոր յանձանձեալսդ և սնուցեալսդ է, անխնայեալսդ և յառաջեալսդ, փառս մեր օգտի հասարակաց հագուցեալ, զի զգահն պատուեսջիք։ Արդ՝ եթէ յանկարծ ոք թէ գտցի, որ զգահն անպատուեսցէ, և զայնն զայնպիսին՝ կապեալ ոտիւք և կապեալ ձեռօք և կապեալ պարանոցաւ ի դրան արքունի ածցեն. և տուն և կեանք և արարք և ստացուածք և գանձք՝ այն ամենայն այնորիկ լիցի, որ զայնպիսին ի մէջ ածցէ։ Ողջ լերուք ի դիցն օգնականութենէ դուք ամենեքին և ի մեր թագաւորաց՝ որ ընդ այս հրաման կամիք, և ի շինութեան բնակեսջիք ամենեքեան, զի մեք գլխովին իսկ ողջ եմք»։

132 Իսկ զամենայն ամս ժամանակաց իւրոց թագաւորն Տրդատ գոռացեալ ընդ Պարսից տէրութեանն՝ խնդրէր զքէնս վրիժուց մարտիւք պատերազմաց։ Իսկ ի լնուլ ամացն, որ եղև Գրիգորիոս ի վիրապին, իբրև ամս երեքտասան, և էր մարտ սաստիկ խառնութեան Տրդատայ ընդ Պարսից թագաւորին՝ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց։

133 Իսկ միւս ևս այլ հրովարտակ հրամայեաց գրել ընդ աշխարհս և ընդ գաւառս իշխանութեանն իւրոյ՝ օրինակաւս այսուիկ.

134 «Տրդատիոս Հայոց մեծաց արքայ. առ աշխարհս և առ գաւառս, առ նախարարս և առ զօրս և առ շինականս և առ ամենեսին ողջոյն. ողջ լիջիք, և մեք մեզէն իսկ ողջ եմք։

1 b ձեռնասունք / Զ ձեռասունկք
1 ԱԲԳԶ արշակունեացս
1 ad զորս / միւսներք զոր
1 ad յանձանձեալսդ / Գ յանձնեալ / bt յանձանձեալք և սնուցեալք, անխայեալք և յառաջեալք / Գ սնուցեալ /
1 ad սնուցեալսդ է / միւսն. չիք է
2 ad յանխնայեալսդ և յառաջեալսդ / ԱԲԳԶ անխնայեալ և յառաջեալ
2 ԱԲԳԶ որ փառս / b փառս որոյ / t փառս որոց / ad փառս մեր
2 abdԱԲԳԶ աւգտի [ԱԲԳ օգտի] [a և] հասարակաց հագացեալ / t օգտի առ հասարակ
3 a չիք զի / ԱԲԳ զահն
3 a պաշտեսջիք, փխ. պատուեսջիք
3 ԱԲԳԶ պատուել մարթասջիք
3 b արդ թէ / Ա յանդարծ (յաճ.)
3 abԱԲԳԶ չիք թէ
4 d անպատուիցէ
5 abdԱԲԳԶ չիք արքունի
6 abd արարք և գանձք և ստացուածք
6 ԱԲԳԶ չիք այն ամենայն
6 ad լիցին / ԱԶ զայնպիսին
7 ad ածցեն / bԱԲԳԶt ածցէ
7 b ողջ լիջիք
7 abdԱԲԳԶ չիք դուք
8 ad ամենեքեան
8 b թագաց, փխ. թագաւորաց
8 b հրամանս
8 aԱԲԳԶt կամիմք
8 b և շինութեան
9 ԱԲԳԶ ամենեքին և մեք
9 ad զի մեք իսկ ի գլխովին [d ի գլխվին] / b զի և մեք իսկ գլխովին / ԱԲԳԶ չիք գլխովին իսկ
10 b ժամանակացն / ԱԶ ժամակաց
11 Ա տէրութեան
11 abdԱԲԳԶ խնդրել [bԳ խնդրէր] զքէն [d զքէնս] / t խնդրեաց
11 abdԱԲԳԶ մարտիւք / t մարտից
12 ԱԶ գրիգորիս
12 Բ ի վիրապն / abd ի բանդին, փխ. ի վիրապին
13 bdԱԲԳԶt ամք / a ամս
13 b երեքտասանք
13 abd ի մէջ տրդատայ և [ad և ի մէջ, պարսից
14 b ժամանակս, փխ. աւուրս
14 a կենաց իւրեանց
15 a * հրովարտակ
15 b ընդ աշխարհս ամենայն
16 abdԱԲԳԶ իշխանութեան
16 Ա օրինակ զգայս / Զ օրինակս զայս
17 abd տրդատ
17 b արքայ հայոց մեծաց
17 ad չիք առ (գաւառս… զաւրս)
18 abd չիք և առ ամենայն
19 b լինիջիք
19 aԱԲԳԶ չիք իսկ

135 «Դուք ինքնին գիտէք, զիարդ ի բնէ ի նախնեացն իսկ յաղթութիւն խաղաղութեան բազում էր շնորհեալ մեզ դիցն օգնականութեամբ, և կամ թէ որպէս զամենայն ազգս նուաճեալ էր, և ի հնազանդութեան ունէաք։ Իսկ յորժամ զդիսն ոչ մարթացաք հաճել պաշտամամբն, ըզկամս նոցա քաղցրացուցանել ընդ մեզ՝ հանին մերժեցին ի ցասմանն իւրեանց զմեզ ի մեծ ակրութենէն։ Մանաւանդ վասն աղանդին քրիստոնէից պատուիրեալ ձեզ, զի հազար և բիւր դէպ է եթէ գացի ոք, զի նոքա անհնարին լինին խափան դիցն պաշտամանն, զայնպիսին թէ գացեն և վաղվաղակի ի մէջ ածցեն՝ յարքունուստ պարգևք և պատիւք նոցա լիցին շնորհեալ որ զնոսայն յայտնեսցեն։ Ապա թէ ոք չյայտնեսցէ զայնպիսին, կամ թաքուսցէ, և գտցի՝ այսպիսին ընդ մահապարտս համարեալ լիցի, և ի հրապարակ արքունի եկեալ մեռցի, և տուն նորա յարքունիս երթիցէ։

136 «Արդ՝ զոր օրինակ ես ոչ խնայեցի յիմ վաստակաւոր Դիրդարիոս, յիմ սիրելին, որ վասն զորին իսկ իրաց չարաչար և սաստիկ

1 abd ի նախնեացն / ԱԲԳԴ նախնեացն, t նախնեաց (չիք ի)
1 b չիք իսկ
2 b խաղաղութիւն
2 abd էր շնորհեալ / ԱԲԳԴ շնորհեալ էր / t չիք էր / b չիք մեզ
2 Ձ օգնականութիւն / b աւգնականութեամբ և կամ թէ որպէս զամենայն: Այստեղ b թղ. 47ա ստորին լուսանցքում ունի «աէք յիշուս ողորմեացի վարհամ միայնակեցի, որ զիմ չուխայն կոխել երեաւ»
3 adԱԲԳԴt չիք և կամ թէ
3 abdԱԲԴ ազգս / t ազգ
3 b չիք և ի հնազանդութեան ունէաք
4 ԱԲԳԴ զդիսն / միւսներում առ դիսն
4 d մարթացեք
4 ad հաճելի / bԱԲԳԴt հաճել
4 aԱԲԴ պաշտամամբ / d պաշտամամբք / bԳ պաշտամամբ
5 b զմիտս, փխ. զկամս
5 b քաղցրացուցանել ընդ մեզ / adԱԲԳԴt չիք ընդ մեզ
5 ad ի ցասման
6 ԱԲԳԴ ի մեծի / Ձ զի, փխ. վասն
6 ԱԲԳԴ քրիստոնէից աղանդին [Գ աղանդոյն
7 a պատուիրել
7 abd ձեզ, եթէ [b թէ] հազար
7 Գ հազարք և բիւրք
7 abdԱԲԴ դէպ է եթէ [ԱԲ թէ, bԴ զի] գացի / t չիք է
7 ad քանզի նոքա անհնարին [d անհնար] խափան լինին դիցն
8 abdԱԲԳԴ պաշտամանն ։
8 a զայնպիսին / ad չիք թէ
9 Ձ չիք գացեն
9 Ձ վաղվաղակի ընդ մէջ / a և ի մէջ
9 b կալցին, փխ. ածցեն
9 b և պատիւք / adԱԲԳԴ և պատուէ / t պատուէս
10 ad չիք նոցա
10 abdԱԲԳԴ լինիցի [a լիցի, bd լիցին] շնորհեալ / t լինին
10 bԲԳ զնոսայն / ad զնոսա / Ա զնոսայն (ճախ եղել է զնոն) / Ձ զնոյն / t զնոսին
10 ԱԲԳԴ յայտնեսցէ / b յայտնիցէ
10 abdԱԲԳԴ թէ [bd եթէ] որ ոչ [Ձ ոչ որ] յայտնեսցէ զայնպիսին [bd զայնպիսիսն]
11 ԱԲԳԴ թաքուսցէ ոք և գտցի
11 abdԱԲԳ այնպիսին / Ձ զայնպիսին / b զայնպիսիսն
11 bԱԴ ընդ մահապարտս / Բ մահապարտան
12 b համարեսցի և
12 ԱԴ ի հրապարակս
12 abd և տունն
12 abdԱԲԳ չիք նորա
13 b արքայի, փխ. յարքունիս
14 abdԱԴ այլ, փխ. արդ
14 ad իսկ ես ոչ
14 abdԱԲԳԴ յիմ վաստակաւոր [abd վաստակաւորն] սիրելին [b և ի սիրելին] դրիգորիոս [ԱԴ գրիգորիս], որ վասն
15 b վասն այգորիկ զորին իսկ իրաց զի չարաչար

տանջանաց տանջեցի, և յետ այնորիկ ետու գնա ընկենուլ ի խոր վիրապն յանձնարին, որ անդէն իսկ միանգամայն օձից լիցի կերակուր. որ և ոչ զմեծ վաստակն նորա համարեցայ ինչ՝ առ սիրով և առ ահիւ գիցն, որ և ձեզ ահ լիցի այս և երկիւղ ի մահուանէն. այլ որ կեցջիք ընդ հաւանեալ գիցն և ի մէնջ բարիս մարթասջիք գտանել։ Ողջ լերուք, և մեք մեղէն ողջ եղբ.։

137 ԺԴ. Եւ եղև ընդ ժամանակն ընդ այնոսիկ խնդրեաց իւր կին կայսրն Դիոկղետիանոս. և այնուհետև ընդ ամենայն կողմանս տէրութեան իւրոյ արձակեալք շրջէին պատկերագործք նմանահանք ճշգրտագործք. գեղատախտակ պայծառակերպս հասակաչափ զդէմ երեսացն և զմրազարդ յօնիցն ի տախտակին համանմանս գեղոյքն պաճուճէին, որ յայտ յանդիման ցուցցեն առաջի անձնահաճոյ կամաց թագաւորին։

138 Ցայնմ ժամանակի եկեալ գտանէին ի քաղաքին Հռոմայեցւոց

1 ad գնայ ընկենուլ [a ընկենուլ գնայ] ի խոր վիրապն յանձնարին, որ անդէն / ԽԱԲԳԶ: գնա ի խոր վիրապն ընկենուլ, որ
2 ab աւձիցն
2 ԽԱԲԳԶ լինել, փխ. լիցի
3 adԱԶ վաստակ
3 Գ չիք առ սիրով և առ ահի գիցն / abdԱԲԶ առ սիրով և ահի [ԱԲԶ ահիւ] գիցն
3 ԽԱԲԳԶ: գիցն գրեցի ինչ, որ
3 t որ և ի ձեզ
4 b չիք այս
4 ԱԲԳԶ երկեւղ
4 abdԱԲԳԶ ի մահուանէ
5 Զ և ի մէջ
5 abdԱԲԳԶ գտանել մարթասջիք
6 abd չիք մեղէն
6 Ե ողջ եղբ. Այնուհետեւ Ե թղ. 48ա ունի. «Մի համագումար զաւր որբազանից յորժամ ընթեռնույք կամ լսէք, յիշեցէք ի քրիստոս զորդորիչ գործոյս զհայրապետն և զսիմէոն փականյ և զամենայն գծողս թէ արժանի առնէք յիշատակի վասն սիրոյն քրիստոսի որ և զսոր յիշեսջիք յաստուծոյ մերձէ։ Այս նշւում է նոր գրչի, կարմրագիրով եւ լուսանցագրությամբ:
7 Այստեղ Ե թղ. 29բ եւ Զ թղ. 31ա ունեն բնագրում ներմուծված վերնագիր. «Թագաւորն [Ա յաղագս] զայսանեան [Ա զայսանեանն] սրբոց հռիփսեանց (sic.) [Զ հռիփսիմեանցն] և նահատակութեան նոցա» [Զ նահատակութեանց նոցին]
7 h թղ. 506բ, n թղ. 199ա ունեն վերնագիր. «Վկայաբանութիւն սրբոյն հռիփսիմեա և ընկերաց նորա» [n նորա. յագաթանգեղայ պատմութենէ]
7 ա թղ. 704բ, ա[2] թղ 613բ, ա[4] թղ. 655բ ունեն վերնագիր. «Վկայաբանութիւն սրբոց հռիփսիմեանցն»
7 adԱԲԶեւ և եղև ընդ այն ժամանակս խնդրեաց / b չիք և եղև
7 Դաա[2]ա[4] ընդ [Դ և ընդ] ժամանակն [Դ ժամանակս] ընդ այնոսիկ
8 ԱԶ կայսր / d կայսրս
8 Ա դիոկղղէտիանոս / Զ դիոկղիղէտիանոս / ad դիոկղետիանոս / b դեոկղետիանոս
9 bdԱԲԶ արձակեալ / a արձակել
9 adt պատկերագործ / bԱԲԶ պատկերագործք
9 abd նմանահան ճշգրտագործ
10 Դ գեղատախտակք / b գեղատախտակ / ad գեղատախտակ / ԱԲԶ: գեղատախտակք. / ուղղում եմ գեղատախտակ(.) պայծառակերպս եւն, քննելով միջակէտը
10 ԱԲԳԶ երեսաց
11 ad ի տախտակս
11 ԱԲԳԶ համանման / t ի տախտակին հանեն նման գեղոյքն
12 ad պաճուճէին / մրււն. պաճուճելոյ
12 ad որ յայտ / ԽԱԲԳԶ: չիք որ
12 ԱԲԳԶ ցուցանէին / ad ցուցցեն / b ցուցանել / t ցուցանեն
12 abd առաջի անձին հաճոյ կամաց [a հաճոյ յանդիման] թագաւորին
14 Դ եկեալ, փխ. եկեալ
14 d չիք ի քաղաքին

արգելարանս մի կուսանաց՝ միանձնական լեռնական, ընդակերս, զգաստացեալս, պարկեշտականս, որքամառայց կանայս քրիստոսական հաւատոց, որ զգայր և զգերեն և յամենայն ժամանակի փառաւորութեամբ և օրհնութեամբ զկատարեալ ազօթսն խրախանց առ Աստուած տարել ի բարձունս արժանի լինէին։ Որոյ անուն էր գլխաւորին Գայիանէ, և սան նորին՝ ի զաներաց ուրումն յաստուածապաշտ և ի թագակալ տոհմէ, զի անուն էր նորա Հռիփսիմէ։

139 Եւ իբրև եկին հասին՝ բռնութեամբ մտեալ ի սուրբ կայեանս առաքինեացն, տեսեալ զպարկեշտագեղն Հռիփսիմէ, զարմացեալ սքանչացեալ ընդ սքանչելատեսիլն տեսիլ՝ ի նկարապատճէնս ի տախտակին յօրինէին, և առ թագաւորն հասուցանէին։

140 Եւ իբրև եկեալ թագաւորն զգեղապատճէն վայելչութիւն պատկերակերպ նկարագրին Հռիփսիմեայ, մոլեգնական ցանկութեամբ տարփողաց գեղխեալ, զի անկարգ ցանկութիւն յիմարութեանն մոլութեան տռփալէր, ժամ տուեալ ուրախութեան հարսանեաց՝ ճեպով տագնապաւ փութայր զուրախութիւնս հարսանեացն կատարել։ Յայնմ ժամանակի տագնապափոյթ արագով գեսպանս արձակեալ, պատուիրակս հանեալ

1 a չիք մի
1 ad միանձնականս լեռնականս / b ԱԲԴՉ լեռնական / t լեառնական
1 ԱԲԴ ունդակէրս / Չ յունդակերս
1 ԱՉ սգաստացեալս
2 abd պարկեշտ կանայս [bd պարկեշտականս] որքայմառայցս
2 Ա կայեայք / Չ կանայք
2 ad քրիստոսականն հաւատոց / ԱԲԴՉ հաւատոց / b հաւատոցն / t հաւատով
3 b փառաւորութեամբն / ԱԲԴՉt փառաւորութեամբ / adb փառաւորութեամբ
4 bdԱԲԴՉ ազօթս
4 abdԱՉ խրախանց առ աստուած տարել [a տարեալ] / ԲԴ: չիք առ աստուած
5 a չիք արժանի լինէին
5 abdԱԲԴՉ անուն էր գլխաւորին գայիանէ [a գայիանեա] / t չիք էր
6 ԱԲԴՉ սանու / abdt սան
6 ad էր ի զաներաց
6 abdԴ ուրումն / Չ ումեմն
6 ԱԲԴՉ աստուածապաշտ
6 dԱԲԴՉ և թագակալ
7 abd էր նորա հռիւփսիմէ (յմձ.) / b հռւփսիմէ (յմձ.)
7 ԱԲԴՉt էր նմա
8 ԱԲԴՉ չիք և
8 abd մտեալ / ԱԲԴՉt մտին
9 ԱԲԴՉ և տեսեալ / Բ տեսին
9 ab հռիւփսիմէ (յմձ.) / d հռւփսիմէ (յմձ.) / Չ հռիպսիմէ (յմձ.)
10 ԱԲԴՉ ի նկարս պատճէնս / b նկարապատճէնս / d ի նկարապատճէնուն
10 adԱՉ տախտակն (չիք ի)
12 ԱԲԴՉ իսկ, փխ. և
12 bdԱԲԴՉ վայելչութիւն / t վայելչութիւնն / a վաելչութիւնն (յմձ.)
12 b պատկերաց
13 ԱԲԴՉ և նկարագիրն / bd նկարագրին / a նկարին / t նկարագիրն
13 bԱԲԴՉ մոլեկան
13 ԱԲԴՉ ցանգութեամբ / d ցանկութեամբն / b ցանկութեան
13 b տրփողաց / d տափողաց գեղեալ / a տրփացեալ գեղխեալ / bԱԲԴՉt չիք գեղխեալ
14 abԱԲԴՉ ցանկութիւն / dt ցանկութիւնն
14 ԱԲԴՉ յիմարութեան և մոլութեան [Բ մոլութեանն, Դ մոլորութեանն] տռփալէր / abdt չիք մոլութեան
15 abdԱԲԴՉ ժամ տուեալ ուրախութեան [d ուրախութեանն] հարսանեաց / t չիք ուրախութեան
15 ԱԲԴՉ և տագնապաւ
16 ad փութայր զուրախութիւն / bԱԲԴՉ ճեպէր զուրախութիւն
17 abd տագնապաւ, փոյթ [b տագնապ փութոյ] արագով / ԱԲԴՉ արագով / t արագաւ
17 ab արձակել
17 abdԱԲԴՉ հանեալ [b հանել, a հանել] ընդ աշխարհս ամենայն, զի / t ընդ աշխարհ, չիք ամենայն

ընդ աշխարհս ամենայն, զի ամենեքեան օժտաբեր ընծայատար լիցին մեծի հարսանեացն, և բազում ուրախութեամբ գալ կատարել առ հասարակ ամենեցուն զօրէնս արքայական փեսային՝ ըստ օրինացն թագաւորաց։

141 Իսկ իբրև տեսին առաքինիքն զգաղտածիգ նենգս թշնամւոյն, որ ի ծածուկն սովոր էր ձգել ի սուրբսն քրիստոսականսն, աման չարի գտեալ զթագաւորն. որպէս ի դրախտի անդ զօձն անդրուժար արարեալ, առ ի զպատուիրանն մոռանալոյ, մտեալ յանզգամ յունկն կնոջն առաջնոյ. նոյնպէս և սոա զթագաւորն անօրէն իբրև զվահանակ երեսաց գտեալ՝ նովաւ մարտուցեալ ընդ աստուածաշէն եկեղեցին։

142 Իսկ զթագաւորն հալածողացուցեալ ամբարհաւաճեցուցանէր որոգայթարկն թշնամին՝ ի զրգռել յարուցանել հալածանս ի վերայ եկեղեցեաց Աստուծոյ, խնկացնորեցուցեալ զնա առ ի տալ պագանել երկիր ուրուականաց մեհենաց, ոսկեղէն և արծաթեղէն, փայտեղէն և քարեղէն պղնձագործ պատկերաց դիցն սնոտեաց, և պղծութեանն պաշտաման։ Ուս եդեալ համբառնայր հարկանել ընդ վիմին հաստատունոյ, ընդ հաւատոյն եկեղեցւոյ. վիմին ինչ ոչ սանանել կարացեալ՝ ինքն

2 b հարսանեաց, բազում ուրախութեան և գալ
2 ԱԲԴԶ չիք առ հասարակ
3 Զ զամենեցուն
3 ԱԲԴԶ զաւրէն արքունական փեսային ըստ աւրինաց
4 bd թագաւորացն
5 b իսկ առաքինիքն իբրև տեսին / d առաքեցին, փխ. առաքինիքն
5 d զաղտածիգ / Ա զգաղձածիգ / Զ զաղտնածիգ
5 d թշնամութեան, փխ. թշնամւոյն —«թշնամւոյն» բառից յետոյ բնում է պակասող։
6 abd որով [a որ] սովոր է [ad էր] ի ծածուկ ձգել / ԱԲԴԶ ի ծածուկ սովոր է ձգել / t զի որով
6 a ի սուրբս / b ի սուր, փխ. ի սուրբսն
6 adԱԴԶ քրիստոսականս / b զքրիստոսականսն
6 a չիք աման չարի գտեալ զթագաւորն / Դ չարի աման / bd չարին
7 a որպէս և ի դրախտին [b ի դրախտի] / d որպիսի դրախտի
7 ԱԴԶ անդրաժար / ab անդրուար արեալ
8 Դ յանզգամունկն, փխ. յանզգամ յունկն / ԱԲԶ յանզգամ ունկն / b յանզգամի ունկն / ad յանզգամ [a յանգամ] ի ունկն
9 ad վահանակ / b վահան / mc³ զաս-տար, փխ. զվահանակ
10 ad և նովաւ
10 b ընդ յեկեղեցին
12 Զ հալածականս
13 Զ եկեղեցեացն
13 abdԱԲԴԶ խնկացնորեցուցեալ [a խնկացնորեցուցեալ] առ ի տալ [b զնա առ ի տալ] պագանել / t չիք զնա առ ի տալ
14 dԱԲ մեհենաւաց / Զ մեհենաւորաց / Դ մեհենատաց / abt մեհենատաց
14 t չիք և (արծաթեղէն)
14 Դ չիք փայտեղէն
14 bԱԲԶ և քարեղէն / t չիք և / adԴ չիք և քարեղէն
15 b և պղնձագործ պատկերացն
15 aԱԲԴ դից
15 ad սնոտեաց
15 abd և պղծութեան
15 b պաշտամանն
16 Ա ուշ (նախ՝ ուս) / Դ ուշ (նախ՝ ուս)
16 Զ ուշ եդեալ
16 a ամբառնայր
16 abdԲԴԶ հարկանել / Աt հարկանէր
16 b ընդ վիմին հաստատունոյ / adԱԲԶt հաստատութեան / Դ չիք ընդ վիմին հաստատութեան
17 ԱԲԴԶ ընդ հաւատոց
17 ad եկեղեցեաց
17 ad ոչ կարաց սանանել, ինքն / b ոչ սրանանէր. և ինքն

առ վիմին խորտակեցաւ։ Սակայն յամբարհաւաճութիւն մոլեգնութեանն վառանացեալ՝ բազում և անչափ էր այն, որ ի նմանէ անցանէր ընդ եկեղեցիս Աստուծոյ։

143 Իսկ երանելին պարկեշտասէրն Գայիանէ, սրբասնելովն Հռիփսիմեաւ հանդերձ և այլ ընկերօքն իւրեանց, յիշեալ զուխտն սրբութեան, զօրինաւոր կրօնիցն զգաստութեան սրբութիւնն յոր մտեալ էին՝ ողբային յանձինս իւրեանց վասն նկարացոյց հրամանին, առ ի նկատել զպատկերս նոցա պիղծ և անօրէն թագաւորին. ճգնութեամբ մատուցեալ յաղօթս՝ խնդրել ի բազումողորմ Տեառնէն օգնականութիւն՝ փրկել զնոսա ի փորձութենէն, որ հասեալ էր ի վերայ նոցա։ Եւ յաղաչելն իւրեանց այսպէս ասէին.

144 «Տէր տերանց, Աստուած աստուծոց, Աստուած յաւիտենական, Աստուած երկնից, Աստուած անճառ լուսոյ, որ հաստատեցեր զամենայն բանիւ քով. որ արարեր զերկինս և զերկիր և զամենայն զարդ նոցա. որ ստեղծեր զմարդն հող յերկրէ և իմաստուն կացուցեր և բազմացուցեր զնա ի վերայ երկրի, և օգնական եղեր նոցա ի դարս իւրաքանչիւր՝ որ յուսացան ի քեզ։

145 «Արդ՝ օգնեա և մեզ, Տէր, ի պատերազմիս որ նեղէս զմեզ, զի յաղթեսցուք որոգայթից նենգութեանց սատանայի, և անուն քո, Տէր, փառաւոր լիցի, և եղջիւր եկեղեցւոյ քոյ բարձրացեալ լիցի. զի և մեք արժանի լիցուք հասանել յօթևանս արքայութեան պատուիրանապահաց

1 h չիք Սակայն յամբարհաւաճութեանն —ընդ եկեղեցիս աստուծոյ (չ. յ)
1 ԱԲՁ յամբարհաւաճութիւն / a ամբարհաւաճութիւն / b յամպարհաւաճութիւն / d անպարհաւաճութիւն / Դ յամբարհաւաճեալ մոլեգնութիւնն
1 abdԱԲՁ մոլեգնութեանն / t յամբարհաւաճութեանն մոլեգնութիւն
2 bՁ վառահեալ / Դ վառ՛ացեալ / ad զաւրանայր, փխ. վառանացեալ
3 ԱԲԴՁ չիք աստուծոյ
4 abdԱԲԴՁ իսկ երանելին գայիանէ [a գախանեայ] պարկեշտասէր [ԱԲԴՁ հանդերձ պարկեշտասէր] սրբասնելովն [ԱԲԴՁ սրբասնովն]
4 b հռիփսիմեաւ / ad հանդերձ հռիփսիմեաւ և / ԱԲԴՁ չիք հանդերձ
5 Ձ չիք այլ
5 ԱԲԴՁ իւրովք / ad չիք իւրեանց
5 ad յիշելով / b յիշել
6 ԱՁ սգաստութեան
6 ad սրբութիւն / Դ սրբութեանն
7 ad ողբային / bԱԲԴՁt ողբալով
7 ad նկատել / bԱԲԴՁt նկարել, փխ. նկատել
8 a պիւղծ / d պեղծ
8 b թագաւորն
8 ad ճգնութեամբք
8 ad մատուցեալք / b մատուցեալ / ԱԲԴՁt մարտուցեալ
9 b առ աղաւթս
9 abd առ ի խնդրել
9 abd ի բազումողորմ [b ի բազումողորմն] աստուծոյ աւգնականութիւն / ԱԲԴՁt օգնութիւն
10 b ի նոսա, փխ. ի վերայ նոցա
10 b յաղաւթեայն, փխ. յաղաչելն
11 ad ասէին այսպէս
13 Դ յերկնից
13 ԱԲԴՁ չիք աստուած անճառ լուսոյ
14 b զերկին
15 b ի յերկրէ
16 b ի դարսն
18 abd չիք արդ / b և այժմ, փխ. արդ
18 ad աւգնեա մեզ / Ձ օգնեա ի մեզ տէր զպատերազմիս
18 b նեղէս / d նեղես / միւսն. նեղէն
18 ad և, փխ. զի
19 Դ յորոգայթից / b նենգութեան որոգայթից / ad նենգութեան
19 ԱԲԴՁ թշնամւոյն, փխ. սատանայի
20 b փառաւորեսցի, փխ. փառաւոր լիցի
20 b և եղջեւր
20 Ձ չիք և եղջիւր—բարձրացեալ լիցի
21 abd յաւթեւանս պատուիրանաց արքայութեան [b արքայութեանց] քո։ Եւ

քոց։ Եւ մի լիցի պակասութիւն ձիթոյ ի լապտերաց մերոց. և մի շիջցին ճրագունք հաւատոց ուխտի սրբութեան մերոյ. և մի հասցէ ախտական մթացուցիչն գիշերոյ կորստեան ի վերայ լուսաւոր ճանապարհաց մերոց. և մի գայթակղեսցին ոտք մեր ի լուսաւոր շաւղաց քոց. և մի կուրասցին բիբք տեսանելեաց մերոց ի զուարթարար ճառագայթից ճշմարտութեան քոյ. և մի յափշտակեսցէ թշնամին մահացուն զսերմանեալն բուսոյն կենաց, զոր սերմանեաց ի մեզ միածին Որդին քո, Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս. և մի տացի զզգաստութիւն սուրբ հօտի քոյ գազանն ապստամբ. և մի յաղթահարեսցէ զգառինս հօտի քոյ գայլն ապականիչ. և մի վարատեսցէ թշնամին ուխտիս մերոյ զոչխարս առաքելական եկեղեցւոյ քոյ սրբոյ։

146 «Տէր Աստուած մեր, որ առաքեցեր զմիածին Որդին քո, որ եկն և եկից զամենայն տիեզերս հոգւով իմաստութեամբ քով, զի զամենեսեան յիսրայէլ անուն աստուածատես գրեսցէ։ Եւ մեք լուաք զի ասաց, «Թէպէտ և հալածեսցեն զձեզ քաղաքէ ի քաղաք՝ ոչ կարասջիք սպառել զքաղաքս Իսրայէլի, մինչև ի գալձ գալստեան իմոյ այսրէն»։

147 «Արդ խնայեա, Տէր, յանձինս մեր, որ ապաւինեցաք յանուն քո սուրբ, զի մի խառնակեսցուք ընդ անարգութիւն պղծութեան հեթանոսաց. և մի տար զզգաստութիւն սրբութեան մերոյ բազմաց անօրէն շանազգեաց լկտութեան նոցա, և մի զկռուութեան մարգարիտ

16 Մատ. Ժ. 23.

1 bԱԲԳԶ լապտերաց
2 b սրբուեն (պաս.)
2 abdԲ մերոյ / ԱԳԶt մերում
3 bԱԲԳԶ մթացուցիչ
3 a գիշերոյն / b գիշերւոյն
3 d կորստեանն
3 b ճանապարհացս
4 Ա մի գայթագղեսցին
4 b աչք, ի գնայցք, փխ. ոտք
4 b շաւղուայ
4 Գ մերոց, փխ. քոց
5 Զ կուասցին, փխ. կուրասցին
5 b տեսանելեացս / Զ մեր տեսանե-լեաց
6 b ճշմարտութեանց
6 Գ չիք քոյ
6 bԱԲԳ թշնուոն / միասնեալ թշնուն
6 bdԱԶ զսերմանեալս / a զսերմանեալ
7 abdԱԶ բուսոյն / ԲԳt բուսոյ
7 b կենաց մերոց զոր / Գ որ
8 bԱԲԶ զսգաստութիւն / adԳt զգաս-տութիւն
9 ab մի յաղթեսցէ
9 abdԱԲԳԶ գայլն / t գայլ
10 abdԱԲ ուխտիս / ԳԶt ուխտին
10 b զոչխարսն / Զ զոչխարհս
10 abd առաքելականս
11 ԱԲԳԶ քում սրբոյ
12 ԱԲԳԶ առաքեցեր առ մեզ զմիածին
12 d որդիս (յած.)
13 Ա տիեզերս
13 abdt հոգւով գիտութեամբ քո, և զա-մենեսեան / ԱԲԳԶ քո. զի / Գ չիք զի զամենեսեան յիսրայէլ անուն
14 bԱԲԳ աստուածատես / Զ զաստուա-ծատեսս / adt աստուածատեսն
15 Ա հալածէսցեն
15 abdԲԶ ի քաղաքէ ի քաղաք
16 abdԱԲԳԶ գալստեան իմոյ այսրէն [b իմում այցրէն] / t գալստեան իւրոյ
17 abd և արդ
17 aԳ յանձինս մեր որ / bdԱԲԶt չիք մեր
17 aԲԳ ապաւինեցաք / bdԱԶt ապա-ւինեցան
18 abd չիք սուրբ
18 ԱԶ ընդ անարգութեան
19 bdԱԲԳԶ զսգաստութիւն / a զզգաս-տութիւն / t զգաստութիւն
20 d շանազգաց
20 b լկտուեն (պաս.)
20 abd չիք նոցա
20 abdԱԲԶ և մի զմարգարիտ կռուու-թեան

հաւատոց մերոց՝ ի շաւիղս խոտորնաց ամբարշտութեան նոցա։ Եւ մի՛ շարժեսցէ ուղխ անձրևաց ջուրց բազմութեանց մոլորահողմն խաբէութեան գրահեղեղն ստութեան զհիմունս սուրբ եկեղեցւոյ քոյ, որ բազմապատիկ վիմօքն արդարովք շինեցաւ ի վերայ վիմին հաստատնոյ, որոյ գլուխ անկեանն կատարման եղև Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ի ձեռն մարմնանալոյն, մահուամբ խաչին, հեղմամբ արեանն, յարութեամբն և յերկինս վերանալոյն, նստելոյն յաջմէ աստուածութեան քոյ, ուր էրն յառաջ։

148 «Արդ նայեաց, Տէր, յերկնից ի սրբութենէ քումմէ, զի մի՛ լիցուք մեք իբրև զայն տունն, որ ի վերայ աւազոյն շինեալ էր, զոր գրգռեցին խռովութիւնք նեղութեանց պէսպէս փորձութեանց. այլ հաստատեա՛ զմեզ ճշմարտութեամբ Աւետարանին խաղաղութեան, և առաջնորդեա՛ մեզ ըստ կամաց քոց, և արժանիս արա զմեզ գիշերոյն լուսոյ հարսանեաց. յորում զգիշերն իբրև զտիւ լուսաւոր ամենեքեան ի ծագել ճառագայթից յերեսաց փառաց քոց, և ապրեցո՛ զմեզ ի ներքոյ թևոց քոց, և մեք հասցուք ի նաւահանգիստ կամաց քոց։ Եւ տո՛ւր մեզ, զի արբցուք զբաժակ նահատակութեան, զի առցուք զփոխարէն պսակն յաւուր արդար դատաստանին ի յայտնութեան փառաց քոց»։

1 ad հաւատոյս մերոյ / b հաւատոցս
1 adԱԲԴՉ մի շարժեսցէ ուղխացան [Դ ուխտացան, a ուղխ, անց, d ուղխանց] ջուրցն [ad ջուրց] բազմութեան [d բազմութեանց] / b ուղխանցաջուրցն բազմութեան / k շարժեսցէ ուխանց ջուրց / ու³ ուխացան ջուրցն
2 aԱԲԴՉ մոլորահողմն / bdt մոլորահողմ
2 Զ խաբէյութեան / b խաբէութեն(դաս.) / ad խաբէութեանց / ԲԴ խաբէութեանն
3 abdԱԲԴՉ գրահեղեղն ստութեան / t գրահեղեղ ի ստութեան
3 ԱԲԴՉ չիք սուրբ
4 abdԱԲԴՉ վիմաւք
4 Ա արդարովք / bԲԴ արդարովքն
5 bԲԴ անկեան / ԱՉ անգան
5 ԱԲԴՉ կատարմանն
5 ad ի ձեռն մարմնանալոյն, մահուամբ խաչին հեղմամբ արեանն, յարութեամբն յերկինս վերանալոյն, նստելոյն յաջմէ աստուածութեան քո, որ էրգ յառաջ / b ի ձեռն մարմնանալոյն արեան մահուն և յարութեանն և վերանալոյն ընդ երկինս և նստել ընդ աջմէ աստուածութեանդ քո, որ էրն յառաջ ընդ քեզ / ԱԲԴՉt ի ձեռն մարմնոյ, արեան, մահուան [ԱԲԴՉ մահուն], յարութեան [Դ և յարութեանն], վերանալոյ ընդ յերկինս [ԱԲԴՉ վերանալ յերկինս] և նստել ընդ աջմէ աստուածութեանդ ուր էր [t էրգ, Դ էրն] յառաջն [ԱԲՉ յառաջ]
8 ad արդ աէր յիսուս քրիստոս նայեաց յերկնից / b նայեայ / Դ նայեա
8 b ի սրբութենէդ քումմէ
9 abd չիք մեք
9 abdԱԲՉ իբրև զայն տունն որ / Դ չիք զայն / t չիք զայն տունն
9 b աւազոյ
9 ad շինեալ է
10 bԲ գրգռեցուցին
10 b նեղութեանց և փորձութեանց / ad նեղութեանց պէս պէս փորձութեանց / ԱԲԴՉt չիք պէս պէս / Ա նեղութիւնք / Զ նեղութիւն / ԲԴ նեղութեան
11 Դ խաղաղութեամբ
12 ad արժանիս / bԱԲԴՉt արժանի
12 ԱԲԴՉ գիշերոյ
13 adԱԲԴՉ լուսոյն
13 b յորժամ, փխ. յորում
13 abdԱԲԴՉ զտիւ լուսաւոր ամենեցեն / t չիք լուսաւոր
14 abdԱԲԴՉ յերեսաց փառաց քոց / t քոց փառացդ
14 b չիք և ապրեցո—թևոց քոց
15 bԲԴՉ զի և մեք
16 a և, փխ. զի (արբցուք)
16 dԱԲԴՉ զբաժակն
16 bԱԴՉ պսակին
17 ad յայտնութեան (չիք ի)

149 Եւ յետ այսորիկ սուրբն Գայիանէ անմահականաւն Հոփփսիմեաւ և պարկեշտաժողով ընկերօքն հանդերձ՝ դէմ եդեալ տարադէմ գնացեալ փախստեայ լինէին, որ զանձինս իւրեանց սրբութեամբ պահեցին յայսմիկ հողաթաւալ, մեղսաթաթաւ, մեղանչական, անօրէն ի գիւտական խառնից մարդկան. որ առաւելութեան յուսոյն կենդանութեան և լուսոյն յարութեան արժանի լինելցին հասանել, ընդ առաքելական սահմանօքն ապրեալ յանվախճան ի հանդերձեալ դատաստանաց անտի, և յաջակողմն գահուն մտեալ՝ խոստացելոց բարեացն հասանել, անթառամ պսակօքն զարդարեալ՝ ընդ հնգեկան կամարարան կուսանաց, գործովքն բարութեան լուսաւորեալք ի հանդիսա նորոգական վայելչութեան դրախտին, ընդ աստուածական փեսային ի բազմաժողովս արդարոցն, ի բազմականս Աբրահամու անպակաս ուրախութեանցն լինել ժառանգորդ: Որպէս և Տէրն յԱւետարանի անդ ասաց, եթէ «Որ թողցէ զընտանութիւն իւր վասն անուան իմոյ՝ ի միւսանգամ գալստեան իմում զկեանս յաւիտենականս ժառանգեցուցից նմա»: Իբրև ոչ ի ժամանակեան մահուանէս

15 Մատթ. ԺԹ, 27—29.

1 d յետ այնորիկ
1 a անմահկան / b անմահկանաւն / dԱԲԳՋe անմահականն
1 Ջ հոփփսիմէս
2 ad չիք և
2 Գ պարկեշտ ժողով
2 ԱՋ ընգերօքն
2 abd չիք հանդերձ
2 Ջ դարադէմ
3 abdԱԲՋ փախստական լինէին
3 b ի սրբութիւն
3 b չիք պահեցին յայսմիկ
4 adc հողընթաւալ / bԱԲԳՋh ի հողաթաւալ
4 aԱԲՋhc մեղսաթաթաւ / bdԳ մեղաթաթաւ / c աղաթաթաւ
4 d յանաւրէն
4 ad ի գիւտական, խառն մարդկանէ [d ի մարդկանէ]. / b գիւտկանմախառն մարդկանէս / h ի գիւտախառն ի մարդկանէ / ԱԲԳՋe գիւտական խառն ի մարդկանէս [Ջ խառնի մարդկանէս]: Ուղղում եմ ի գիւտական խառնից մարդկան: Հմմտ. եր. 95, տ. 5:
5 ԱՋ որ առաւելութիւնն
5 ԱՋ չիք յուսոյն կենդանութեան
5 a և յուսոյն / միւսաններ չիք և / ԱՋ յուսոյն [Ա նախ յուսոյն] յարութեան
6 adԲԳ լիցին հասանել / b չիք հասանել
7 aԱԲԳՋ ապրեալ / bdc ապրել
7 a ի յանվախճան / ԱՋ յանվախճան / Գ * իվախճան
7 b և յաջակողմն
8 a մտանել
8 abd խոստացելոց բարութեանցն հասանել [bd հասեալ]
9 եԲԳ զարդարեալք
9 b ընդ հնգեկէին / abd ընդ հնգական [b հինգական] կամարարան [a կամարար, b կամարս] կուսանացն / ԱԲԳՋ կամարար կուսանացն
9 abdԱԲԳ գործովք / Ջ գործոց
10 b բարութեանցն
10 ԱԲԳՋ լուսաւորեալ
10 ad հանդստիւ
10 b և ընդ նորոգական
10 ad դրախտին վաելչութեանն [d վաելչութեանն]
11 abd փեսային ընդ բազմաժողովս արդարոց [b արդարոցն]
12 abdԲԳՋ ի բազմականսն / Ա բազմականսն (չիք ի)
12 ԱԲԳՋ ժառանգաւոր / b ժառանգորդս
13 abdԱԲՋ և ինքն տէրն
13 ad յաւետարանին ասաց թե
13 adԱԲՋ զընտանութիւնս
14 adԱԲԳՋ գալստեան իմում / b իմոյ / c իւրոյ, փխ. իմում
14 abd զկեանսն
14 b յաւիտենից
15 c ժառանգեցուցանիցէ / ԱԲԳՋ ժառանգեցուցանեմ / abd ժառանգեցուցից նմա [ad ես նմա]
15 abd իբր [b իբրև] ոչ եթե
15 b ի ժամանակեայ

փախուցեալք, այլ յանձնարին մոլեկան անօրէն ցանկութեանցն հաղո-պեալք։ Իբրև ոչ զի զմարմինս իւրեանց ի սանձանաց երկրակոխաց ի զրպարտութենէս այրեցուցեն, այլ զի զոգիս իւրեանց սրբութեամբ առանց ապականութեան պահել մարթասցեն յանօրէն գիճութեան պղծու-թեան ապականութեան խառնից մարդկան անօրէն կրօնից. այլ զի զանձինս իւրեանց բանդից և կապանաց և պատժոց, մահու և անձնարին նեղու-թեանց վասն անուան Տեառն պատրաստել, զի արդարութեան պսակին արժանի լինիցին հասանել։ Վասն այսորիկ թողեալ զերկիր ծննդեան իւրեանց, զինչս և զստացուածս և զմերձաւորս զազգակիցս և զառնմականս վասն աստուածակամ հրամանին, զանձինս իւրեանց հրեշտակական զուարթական կարգօք յուսաւորել վարուցն քաջութեամբք, զի զԱստուած անուանել կարասցեն։

150 Յայնմ ժամանակի գային հասանէին յերկիրն Հայոց, յԱյրարատ գաւառ, ի Վաղարշապատ քաղաք, որ և Նորաքաղաքն կոչէին, ի ներքս թագաւորացն Հայոց։ Այնուհետև եկեալ մտանէին ի հնձանայարկս այգեստանեացն, որ կան շինեալ ի հիւսիսոյ յարևելից կուսէ. և կերա-կրէին ընչիւք իւրեանց ի վաճառաց քաղաքին. և ոչ ինչ այլ ինչ գոյր թոշակ ընդ նոսա զոր ունէին, բայց մի ուլն ի նոցանէ ունէր ապուեա

1 b փախուցեալք էին, այլ
1 ad մոլեկնական / ԱԲՋ յանձնարին անօրէն մոլեկանի [Բ մոլեկան, Ջ մոլական] ի ցանկութեանցն [Ա ցան-կութեանցն]
2 bԲԴ իբր
2 b ոչ եթէ զմարմինս
2 b երկրակոխացս զրպարտութենէ / ad զրպարտութենէս
3 ԱՋ զհոգիս / ԲԴ զոգիս / ad զոգւոյս
4 Դ պահեսցեն. չիք մարթասցեն
4 abdԱԲԴՋ գիճութեան պղծութեան [b գիջութենէ պղծութեան, ad պըղ-ծութեան գիջութենէն] ապականու-թեան խառնից [ad խառն, b ի խառն] մարդկօրէն [ad ի մարդկանէ անաւ-րէն, b մարդկանն անաւրէն] / t չիք ապականութեան
5 b կրաւնիցն
5 abd այլ զանձինս իւրեանց բանդից և կապանաց / Դ կապանաց և բան-դից / t և բանդից կապանաց / ԱԲՋ բանտից
6 ad մահու / bԱԲԴՋ և մահու
7 b վասն անուանն
7 aԱԲԴՋ պատրաստել
7 t արդարութեանն
8 abԱԲՋ լիցին / Դ լինել / d եղիցին, փխ. լինիցին
8 a թողին
9 a զինչս զստացուածս զմերձաւորս / bՋ և զմերձաւորս
9 ԱԲԴՋ ազգակիցս / b զազգակից առնմականս վասն / ad զազգակիցս [d զազգակից] զառնմականս [d առն-մականս] վասն աստուածակամ հրա-մանին / b և զազգակիցս և զառնմա-կանս վասն անուանն քրիստոսի և աստուածակամ հրամանին / ԱԲԴՋ՝ զառնմայինս
10 d հրեշտակակական (յաճ.)
11 d զուարթնական / ԱԲԴՋ զւարթուն / a չիք զուարթական
11 bd կարգաւքն
11 d յուսաւորեալք
11 ԱԲԴՋ քաջութեամբ
13 b յայնժամ գային
13 ad յերկիր / b յերկիրս
13 d յարայրատ (յաճ.)
14 abԱԲԴՋ ի վաղարշապատ քաղաք / միւսներդ չիք քաղաք
14 ԱՋ չիք զոր և Նորաքաղաքն / abdԲԴ զոր Նոր քաղաք [abd և Նորքաղաքն]
14 bdb ի ներս
15 ԱԲԴՋ եկեալ մտեալ էին / a մտանէ-ին յընձանայյարկ / d յընծանայյարկ
16 b այգեստանեացն / a* այգւեստանեայսն
16 a * ի հիւսւսոյ / b ի հւսւսւոյ / Ա ի հիւսիսոյ
17 ԱՋ և այլ ոչինչ գոյր / ԲԴ և ոչ այլ ինչ գոյր / d չգոյր / b գոյր նոցա
18 abd ընդ իւրեանս, փխ. ընդ նոսա
18 b ուռէին, փխ. ունէին
18 d չիք մի

ապականագործութեան՝ առնել ուղղումն ապականելեացն, և տալ գինս ըստ կերակրոյ աւուրն պարենի ռոճկի։

151 ԺԴ. Յայնմ ժամանակի ոչ սակաւ ինչ խռովութիւն լինէր ի մէջ Յունաց աշխարհին. ի կողմանս կողմանս յուզախնդիրք եղանէին, գնացանս արձակէին, թերևս ուրեք գտանել կարասցեն։ Յայնմ ժամանակի գայր հասանէր գնացեալն առ Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց, և յանդիման լինէր թագաւորին ի Վաղարշապատ քաղաքի։ Եւ իբրև մատոյց հրովարտակն՝ առ ի ձեռանէ նորա խնդալով։ Եւ էր պատճէն հրովարտակին օրինակ գայս.

152 «Ինքնակալ կայսր Դիոկղետիանոս, առ սիրելի եղբայր աթոռակից մեր Տրդատ, ողջոյն։

153 «Գիտութիւն լիցի եղբայրութեանդ քում նիզակակցի մերում վասն չարեացս, որ անցանեն ընդ մեզ հանապազ ի մոլար աղանդէս քրիստոնէից. զի յամենայնի գործեալ լինի տէրութիւնս մեր յուխտէ նոցա, և արհամարհեալ լինի արքայութիւնս մեր ի նոցանէ. և ինչ համեստութիւն ոչ գոյ ի նոսա։ Զի ինքեանք զմեռեալ ումն զխաչեալ պաշտեն, և փայտի երկիր պագանեն, և զոսկերս սպանելոցն պաշտեն, որ զիւրեանց մահն, որ վասն Աստուծոյն իւրեանց է՝ փառս և պատիւ համարին։ Եւ ի մերոց արդար օրինացս դատապարտեալ լինին. վասն զի և զմեր զհարսնիսն, զառաջին հարսն զթագաւորսն, զանարգուցեալս

1 adԱԲՁ ապականէգործութեան
1 Դ ըստ * կերակրոյ և ըստ հանդերձի և աւուրն
2 ad ռոճկի / bԱԲԴՁ ռոճկին / c ռոճիկ
3 b յայնժամ ոչ
3 aԲԴ չիք ինչ
4 a յուզախնդիրք լինէին / b յուզա-խնդիր / d յուզայ խնդիրք
5 ԱՁ ուրէք
5 b յայնժամ գայր
6 abԱԲԴՁ գնացանն
6 abdԱԲԴՁ չիք և
7 a յորժամ, փխ. իբրև
8 ԱԲԴՁ առեալ ի ձեռանէ / b և առ ի ձեռաց
8 Դ նորին
8 abd պատճէն
10 Ձ կայսեր Թէոկղետիանոս / aԲ գիոկ-ղետիանոս / Ա գիոկղետիանոս / b գեոկղետիանոս
10 bԱԲԴՁ և աթոռակից
12 ad եղբայրութեան
12 Դ նիզակակցի քում / b և նիզակակցի
13 abdԱԲՁ վասն չարեացս
13 b որ անցին
13 abԱԲՁ աղանդէն / Դ ազգէն, փխ. աղանդէս
14 a/dԱԲԴՁ զի յամենայն ժամ
14 abd գրգռեալ
14 Դ լիցի
14 Բ մեր ի յուխտէն նոցա / Դ յաւի-տենից, փխ. յուխտէ նոցա և / d չիք նոցա
15 Դ լիցի արքայութիւնս / d արքայու-թիւն
16 aԱԲԴ խաչեալ / d խաչեցեալ / b և զխաչեալ
17 b չիք և փայտի—պաշտեն, որ / c չիք և փայտի երկիր պագանեն
17 dԱԲՁ սպանելոց
17 a պաշտեն, յաւանեցեալ այլ ձեռամբ պատուեն
18 ad մահ
18 abԱԲԴՁ և վասն / a որ [illegible]
18 ԲԴ: չիք է
18 abԱՁ պատիւս / dԲԴ: պատիւ
19 ԱԲԴՁ և ի մեր
19 bdԱ աւրինացս / միւսները աւրինաց
19 b վասն զի զմեր իսկ զհարսնիսն / ad և զմեր իսկ հարսնիս
20 Դ չիք և
20 ad առաջին հարսն / ԱԲԴՁ զառա-ջինս, փխ. զառաջին հարսն
20 ad թագաւորսն
20 ԱԲՁ զթագաւորս զանարգուցեալ / Դ զթագաւորս զանարգուցին / d զանարգեալս / b զանարգուցեալ

ձանձրացուցին. զի մեր սուրբս բեկեցան, և նոքա ոչ դարձուցեալն ի մեռանելոյ։ Զի ինքեանք զնա Հրէի ուրումն խաչելոյ մոլորեալ են, և զԹագաւորս անպատուել ուսուցանեն, և զկռովքն իսկ զպատկերս գիցն պաշտուածոց անարգել ուսուցանեն։

154 «Նա և զլուսաւորացդ զօրութիւն, զարեգական և զլուսնի աստեղօքդ հանդերձ՝ առ ոչինչ համարին, նա և արարած անձին այնր խաչելոյ։ Եւ զկռովքն զպատկերս գիցն պաշտուածոցն անարգել ուսուցանեն. և զաշխարհս ամենայն փոխեցին ի պաշտամանէ դիցն. մինչև զի և զկանայս անգամ յարանց և զարս ի կանանց կենդանւոյն մեկնեալս հեռացուցանեն։ Թէպէտ և ազգի ազգի պատուհաս տանջանաց ի վերայ եդաք՝ առաւել ևս առաջարեալ յորդագոյնս տարածեցաւ աղանդ նոցա։ Թէպէտ և բիւրապատիկ ինչ արհաւիրս սաստից արկաք ի վերայ նոցա՝ ի հեղումն արեան նոցա առաւել ևս բղխեաց յորդեաց աղանդ նոցա։

155 «Դէպ եղև տեսանել ինձ յաղանդոյ ուսման նոցա որխորդ մի կոյս և գեղեցիկ, և կամեցայ առնուլ զնա ինձ կնութեան. սակայն և զայն իշխեցին խորամանկել յինէն։ Եւ ոչ իբրև ի Թագաւոր ցանկութեամբ փափաքեցին յիս. և ոչ ի սաստից սպառնալեաց իմոց երկեան ինչ նոքա. այլ առաւել ևս վասն աղանդոյն իւրեանց՝ ապաւեցի և պիղծ և

1 Դ չիք ձանձրացուցին
1 Զ զմեր, փխ. զի մեր
1 bd վասն զի սուրբ մեր [d մեր սուրբս]
1 Դ փԹեցան
1 abd ի մեռանել
2 b ինքեանք իսկ զնա
2 abd ուրումն խաչելոյ / ԱԲԴԶt ումեմն
3 ad և ի զկռովքն զպատկեր գիցն պաշտուածոցն / adԱԲԴԶ չիք իսկ / b զպատկեր / b պաշտուածոց / ԱԲԴ պաշտուածոցն / Զ պաշտուծոցն
5 Դ չիք Նաև
5 d զլուսաւորացաց
5 bt զօրութիւնս
5 adԱԲԴԶ զաւրութիւն, զարեգակն / bt զարեգակնեզ
5 t և զլուսնոյ / b և զլուսին / adԱԲԴԶ և զլուսնի աստեղաւք հանդերձ
6 abdԱԲԴԶ համարին / t համարեցան
6 b արարածս
6 abdԱԲԴԶ այնր խաչելոյ [b խաչելոյն] / t այնմ խաչելոյ
7 abdԱԲԴԶ չիք և զկռովքն—անարգել ուսուցանեն։ (հմմտ. տ. 3—4)
8 ԱԶ ի պաշտմանէ
8 ԲԴ մինչ զի / abd մինչև զկանայս
9 b մեկնեալ
10 b զի Թէպէտ
11 ԲԴԶ առաջարացեալ / ad առաջարեաց
11 abdԱԲԴԶ յորդագոյն [abd յորդագոյն ևս
11 abd աղանդ / միւսն. աղանդն
12 Զ ահաւորս
12 ad սաստիկ / b սաստիկս
12 abd ի վերայ նոցայ, ի հեղումն [b հեղումն] արեան նոցայ / t սաստկապէս հեղումն / ԱԲԴԶ չիք հեղումն արեան նոցա
13 abdԱԶ բխեաց [bd բղխեալ] յորդեաց աղանդ [bԱԶ ուսումն] նոցա / Բ ուսումն / t զուսումն նոցա
15 ԱԲԴԶ ինձ տեսանել յաղանդս / ad չիք ինձ
15 ad աղխորդ [a ողխորդ] մի կոյս գեղեցիկ
16 bd չիք զնա
16 bԱԲԴԶ ի կնութեան / a ի կնութիւն
16 d և զայն ևս
17 abd ոչ իբրև / ԱԲԴԶt իբր
17 Բ ի Թագաւորաց ցանկութեամբ
17 d ցանկալով, a ցանկանալով, փխ. ցանկութեամբ
18 bdԱԲԶ փափաքեցին / a փափագեցին / Դt փափաքեաց
19 b ի սպառնալեաց իմոց երկեան ինչ, այլ / միւսնեոք չիք ինչ
19 abd չիք նոքա
19 Դ և վասն / b աղանդքն
19 a պիւղծ / d պեղծ

դարձ համարեցան զիս, և մնացիչ նորին գայլեկան ի կողմանս ձերոյ տէրութեանդ փախուցեալս յուղարկեցին։

156 «Արդ՝ փոյթ լիցի քեզ, եղբայր մեր, զի ուր և իցեն զկողմամբքդ գայդորիւք՝ զհետս նոցա գտանել մարթասցես. և որ ընդ նմայն իցեն գայլեկան հանդերձ՝ վրիժուց մահու արժանի արասցես. և զհրապուրեալն զչքնաղագեղն ինձ ի սոյն այսրէն յուղարկեսցես. ապա թէ հաճոյ թուեսցի քեզ տեսիլ գեղոյ նորա՝ այդրէն առ քեզ պահեսցես, զի ոչ երբեք գտաւ նման նմա ի մէջ Յունաց աշխարհիս։ Ողջ լեր գիրդ պաշտամամբ ամենայն պատուովք»։

157 ԺԵ. Եւ եղև իբրև ընթերցան զթուղթն հրամանաց հրովարտակին այնորիկ՝ հրաման տայր Թագաւորն մեծաւ սաստկութեամբ պատուիրանաւ, զի զամենայն տեղիս իշխանութեան իւրոյ քննայոյզ խուզիւ փութով խնդրեսցեն։ Վաղվաղակի գեսպանս արձակէր ընդ կողմանս կողմանս, զի ուր և գտցեն՝ ի մէջ ածցեն վաղվաղակի. և որ գտցէ զնոսա՝ մեծամեծ պարգևս հատուցանել խոստանայր։

158 Մինչդեռ յայն յոյզ քննութեան էին յաշխարհին սահմանացն Հայոց՝ սուրբ վկայքն այնորիկ եկեալ դադեալ էին յարքայական կայանսն, ի նմին Թագաւորականին ի Վաղարշապատ քաղաքի։ Եւ յետ սակաւ ինչ աւուրցն այնոցիկ վաղվաղակի ի մէջ եկեալ խուզիւք իւրքն յայտնէին։

1 ab և դարձեալ / d և դարձ
1 abd և մնացիչ նորին գանկաւ [b գայլեկան] / ԱԲԴԶt զմնացիչ
2 d տէրութեան
2 bԱԲԴԶ փախուցեալ
2 Բ յողրկեցին (պաշ.) / b յղարկեցին
3 b եղբայր իմ
3 ad ուր իցէ
3 abdԱԲԶ զկողմամբքդ / Դ զկող-մամբդ / t զկողմամբք
4 Դ գայդաուիւք
4 Բ մարթասցիս / b մարթասցես գը-տանել
4 abd ընդ նմա
5 b հանդերձ գայլեկան
6 a և զչքնաղագեղն
6 ad չիք ի սոյն
6 adԱԲԴԶ չիք այսրէն
6 abd յուղարկեսցես / t յղարկեսցես / ԲԴ յարձակեսցես, ԱԶ արձակեսցես, փխ. յուղարկեսցես
6 d էթէ
7 ad չիք քեզ
7 bԱԲԴ չիք այդրէն
7 b զի ոչ որ երբեք
8 abd չիք աշխարհիս
8 t պաշտամամբն / ԱԲԴԶ օգնակա-նութեամբ, փխ. պաշտամամբ
10 Զ ընթերցաւ
10 abdԶ զթուղթ հրամանացն [bԶ հրա-մանաց] հրովարտակին / Դ ընթեր-ցան զհրովարտակն հրամանաց Թա-գաւորին, հրաման տայր
11 d սաստկութեան
12 b և պատուիրանաւ
12 t իշխանութեանն
12 adh քննայոյզ [a քննայյոյզ] խուզիւ խնդրեսցեն / ԱԲԴԶt չիք խուզիւ
13 ԱԲԴԶ և փութով
13 ad արձակել [d արձակելոյ] ի կող-մանս, զի գտեալ [d գտցեն] / b զի գտցեն և ի մէջ
14 ԱԲԴԶ և որ գտանէ / Դ գտանէր
15 Դ հատուցանել, փխ. հատուցանել
15 ad խոստանայր հատուցանել
16 ad և մինչդեռ այն յոյզք / b մինչչև այն զեռ յոյզք քննուեն (պաշ.) / ԱԶ քննութիւն
16 ԱԲԶ յաշխարհի
17 b սուրբքն. չիք վկայքն
17 b կայենիսն / Դ էին յարքա անիկա անին ի նմին / adh ի նմին Թագա-ւորականին վաղարշապատ
18 ԱԲԴԶ Թագաւորացն, t Թագաւորաց, փխ. Թագաւորականին
18 bԱԲԴԶ ի վաղարշապատ / Դ վա-ղարշապատն / t ի վաղարշապատն
18 Ա քաղաքէ
19 ԱԲԴ աւուրց. չիք այնոցիկ
19 ad խուզիւքն / ԱԶ յայտ էին

159 Այլ ոչ իսկ էր պարտ թաքչել ճշմարտութեանն և վկայիցն առաքինութեան, և ոչ լուսոյ ճրագին ընդ գրուանաւ ծածկել, և ոչ ի ներքոյ սուսերաց կաթեղբրացն անհրաժեշտ լինել. այլ ի վերայ աշտանակացն ոսկեաց զարդարելոց, և ոսկեայք ճրագարանօք զիւղն պարարտութեան անուշութեան, զարդարութեան հաւատոցն՝ վառեալ զլոյսն համապայծառ. որպէս և նոքեանք իսկ յառաջին աղօթս իւրեանց աղաչէին. որպէս և Տէրն իսկ ասէր առ իւր սիրելիսն, թէ «Տեսցեն զգործս ձեր բարիս, և փառաւորեսցեն զՀայր ձեր որ յերկինս է»:

160 Տեսանե՞ս զի վասն գործոց բարութեան ճշմարիտ Որդին Աստուծոյ ոչ զարշի տալ զիւր ժառանգութիւն իւրոց սիրելեացն ծառայիցն: Որ ինքն բնութեամբ Որդի է՝ անմեկնելի մասնացանէ զիւր պատուիրանապահսն յիւր բնութիւնն. բայց միայն թէ որ իցէ, որ պահիցէ զբանս նորա՝ իբրև զմարգարիտ պատուական գտեալ խնդութեամբ, գնեալ և զգուշացեալ լինի նմա՝ առեալ զնշան պատուին, զպսակն թագաւորութեան և յարքայականն մասնացանի: Որպէս պատուականութիւն լուսոյ այսորիկ երևեալ առաջի հեթանոսաց Հայաստան աշխարհիս ակամայ, իսկ փառաւորութիւնն առ աստուածութիւնն հնչիւք լցին զտիեզերս:

8 Մատթ. Ե, 16. / 13—14 Հմմտ. Մատթ. ԺԳ, 45—46.

1 abd այլ ոչ իսկ էր պարտ / t ոչ էր պարտ իսկ / ԱԲԳԶ ոչ պարտ իսկ էր
1 abd ճշմարտութեանն / ԱԲԳԶt ճըշմարտութեան
1 b և վկայիցն / adԱԲԳԶt չիք և
2 abdh ոչ լուսոյ ճրագարանի [b ճրագարանին, dh ճրագականի] ի ներքոյ գրուանաց [a գրուանացն, dh գրուանականացն] ծածկել [d ծածկեալ] և ոչ / Զ գրաւմանաւ / Բ* ի քերքոյ
3 abd սուսերացն
3 b կաթաղբրաց / Զ կաթերղբրացն / h կանթեղաղբրաց, փխ. կաթեղբրացն
3 ad ի վերայ աշտանակացն ոսկեաց զարդարելոց / ԱԲԳԶ աշտանակաց զարդարելոց / b զարդարելոց / t ոսկեայ աշտանակացն զարդարելոցն
4 ԱԲԳԶ և ոսկի ճրագարանօք
4 b զեւղն
5 b անուշունն (պաշ.)
5 abdԱԲԳԶ զարդարութիւն(ն)
5 bԴ հաւատոց
6 a համայպայծառն / d համապայծառն
6 aԱԲԶ աղաւթան / bdԴ յաղաւթան
6 ԱԲԳԶ չիք իւրեանց
7 abdԱԲԳԶ և Տէրն / t չիք և
7 a չիք իւր
8 Զ չիք զգործս / Զ բարին
8 Դ փառաւոր արասցեն / ԱԶt զՀայրն
9 ԲԴ գործոց

10 a ժառանգութիւնն / Դ ժառանգութիւնս / h ժառանգութիւն (պաշ.) —h գրում է «ժառանգութիւն», մի խանի այդ նշումով «բնութիւնն», «ծառութիւնն», մինչդեռ ուրիշ նշումով «պատուականութիւն»,«խոնարհութիւն» եւն
10 b իւրոյ / bԱԲԳԶ սիրելեաց
10 adԱԶ ծառայից
11 Դ չիք ինքն
11 adԱԶ բնութիւն
12 bd եթէ / Դ որ է որ
13 ad որ զբան նորա պահիցէ
13 b և խնդութեամբ
14 ԱԲԳԶ գնել
14 abdԱԲԳԶ լինի նա [b նմա], առեալ / t լինի, նա առեալ
14 abd պատուին զպսակ [b զպսակն] / ԱԲԳԶt պատուի
15 b թագաւորական
15 t յարքունականն
15 ԱԲԳԶ և պատուականութիւն
16 b լուսոյն / abd չիք այսորիկ
17 abdԱԲԳԶ աշխարհիս / t աշխարհի
17 a չիք ակամայ / b կամայ
17 dԱԲԳԶ զփառաւորութիւն(ն)
17 ԱԶ առ աստուածութիւն
17 ԱԴԶ հնչիւքն / Բ հնչիւնքն
17 Այս նախադասութիւնը թւում է խանգարուած. թերևս պէտք է կարդալ՝ ակամայ իսկ փառաւորութեան հնչիւն.

161 Արդ՝ գտեալ լինէին նոքա ի հնձանին շինուածոցն։ Քանզի իբրև եկին հասին հրամանք հրովարտակացն ի մեծ թագաւորէն Յունաց առ Տրդատ արքայն Հայոց Մեծաց՝ ոչ սակաւ ինչ խռովութիւն եղև ի մէջ աշխարհին Հայոց. զի պահէին զամենայն անցս ճանապարհաց պողոտայիցն և զամենայն գաւառացն. ի կողմանս կողմանս յուզախնդիրք եկեալ քննէին։ Իսկ ուրումն տեսեալ՝ պատմեաց զնոցանէ։

162 Իսկ իբրև իբրն հռչակեցան զնոցանէն՝ ապա աւուրս երկուս ապարափակ արարեալ՝ առեալ պահել զնոսա անդէն ուր գտինն լեգէոն հետևակ զօրուն. ապա յետ երկուց աւուրցն համբաւն հռչակեալ պարկեշտութեան զանազան գեղեցկութեանն Հռիփսիմեայ ի մէջ բազմամբոխ հրապարակացն լինէր. ամենայն այր առ այր և մարդ առ մարդ զարմացումն յաճախէր։

163 Իսկ ի տես գեղոյ նորա կուտեալ յեղեալ գեղեալ խուռն կաճառացն կուտակէր. նա և նախարարք և մեծամեծք աւագանւոյն ընթացեալք ի տեսանել՝ զմիմեամբք եկանէին։ Նա և ազատակոյտն, խառնաճաղանճ ամբոխին հանդերձ, զմիմեամբք դիզանէին ի միմեանց

1 b ի հնձանին
1 a շինածոցն
2 b չիք հասին
2 abdԱԲԳԶ հրամանք / t հրաման
3 a արքա / bԱԶ արքայ
3 abdԱԲԳԶ հայոց մեծաց [dԱԲԳԶ չիք մեծաց], ոչ սակաւ ինչ խռովութիւն եղև [b լինէր] / t հայոց, ոչ սակաւ խռովութիւն ինչ եղև
4 ad եղև ի հասարակ երկրին / bԱԲԳԶ ի մէջ հայոց աշխարհին
4 ad չիք ճանապարհաց
5 ԱԲԳԶ պողոտայից / adk պողոտայիցն / b զպողոտայսայիցն / t պողոտայցն
5 adԱԲԳԶt չիք և
5 abdԱԲԳԶ գաւառացն / t գաւառաց
6 ad յուզախնդիրք եկեալ քննէին / միւսն. չիք յուզախնդիրք եկեալ
6 b իսկ մի ոմն տեսեալ / d որումն
6 b պատմեաց զնոցանէն
7 d չիք իսկ
7 ԱԶ հռչակեցան զնոցանէ [Զ ի նոցանէ] / ad չիք զնոցանէն, ապա
7 ԱԲԳԶ ապա երկուս [բ.] աւուրս ապարափակ [Բ ուղղուած ապարափակ] / t յաւուրս երկուս ապարափակս / abd ապա աւուրս [d աւուրց] երկուս [d երկուս բառի փոխարէն բաց չկայ] ապարափակ [b սպարափակ / k ապարափակ
8 a պահեալ զնա անդէն
8 Բ գտին
9 Ա լեգէոն / Գ լեգէհոն / a լիգեոնի / bd լեգէոնին / k լեգէոնին / ԲԶt լեգէոն
9 b յետ երկուց աւուրցն / adԱԲԳԶt յետ երից աւուրց
9 ad չիք համբաւն
10 ԱԶ պարկեշտութեամբ / Գ պարկեշտութիւն / b պարկեշտուհին (պաս.) և
10 Գ գեղեցկութեան
10 b և ի մէջ
11 d հրապարակաց / bԱԲԳԶt հրապարակացն, լինէր ամենայն / ad չիք լինէր
12 abd յաճախէր / ԱԲԳԶt յաճախեաց
13 abd իսկ ի տես գեղոյ / ԱԲԳԶt ի տեսիլ
13 b կուտեալ յեղեալ գեղեալ / adԱԲԳԶt կուտեալ եկեալ [t և եկեալ] / Զ գեղեալ, փխ. գեղեալ
13 k ի ճաղանճացն, փխ. խուռն կաճառացն
13 adԳ խառն, փխ. խուռն
14 adk կուտէր
14 abd նախարարքն
14 bԳ և մեծամեծ
14 b աւագայնւոյն / t աւագանոյն
15 Բ ընթացեալ / b ընթանայրն տեսանել
15 b զմիմեամբք եկեալ / a զմիմեամբ
15 ad չիք նա (և)
15 ԱԶ ազատակոյան
16 bԱԲԳԶ խառնիճաղանճ / ad խառնաղանճ
16 abd մարդկան, փխ. ամբոխին
16 abdԱԶ զմիմեամբք / ԲԳt զմիմեամբ
16 abd դիզանէին / միւսն. դիզանէր
16 d միմեանց (չիք ի)

վերայ, առ պակշոտ յիմարութեան ցոփութեան բարոյիցն, այլանդակ մասցն գեղխութեան գիճութեանն հեթանոսաբար սովորութեանցն։

164 Իսկ երանելիքն իբրև զիտացին զանմիտ և զշղուաբարոյ մարդկանն զյոռութիւն, կականաբարձ արտասուալից, զձեռս լի աղօթիւք յերկինս համբառնայրն, խնդրել զփրկութիւն յամենազօր յամենակալ Տեառնէն, որ յառաջին նուագին ապրեցոյց զնոսա յանօրէն պղծութենէն չարութեան զազրութեան հեթանոսացն. զի նոյն տացէ նոցա զմարտին յաղթութիւն, զհաւատոյն լուսաւորութիւն. և զերեսս իւրեանց պատեալ՝ անկեալ գնէին յերկիր, յամօթոյ լկտեացն տեսողաց, որ ժողովեալն էին ի տեսանել։

165 Եւ ապա յետ այսորիկ զարմացուցեալ զթագաւորն բազում տեսողացն, որ մերձիմքն էին որ եկեալն էին ի տեսիլ գեղոյ նորա, և պատմեալ առաջի թագաւորին։ Իսկ ի միւսում աւուրն ընդ այգն ընդ առաւօտն, և նա վաղաղոյն, հրաման եղեալ ի թագաւորէ անտի, զի զերանելին Հռիփսիմէ ածել յարքունիս, և զսուրբն Գայիանէ անդէն պահել պարկեշտաժողով ընկերօքն հանդերձ։

166 Եւ անդէն յարքունուստ վաղվաղակի ոսկիապատ գահաւորակս ազատաւորօք հանդերձ հասուցանէին առ դուրս հնձանին, ուր էին վանք նոցա արտաքոյ քաղաքին։ Նա և հանդերձս ազնիւս գեղեցիկս

1 ad յիմարութեանն
1 b բարոյիցն իւրեանց
2 b և գեխութեան և
2 ԱԲԴՉ գիճութեան / abd գիջութեան
2 ad հեթանոսական
2 ԱԲԴՉt սովորութեանց
3 d իմանալիքն, փխ. երանելիքն
3 ad իբրև տեսին զայն զշղուաբարոյ զանմիտ մարդկանն զյոռութիւն [d զյոռութիւնն] / b իբրև զայն տեսին զանմիտ զըշնաբարոյ զմարդկանն / Դt զշղուաբարոյ / Բ շղուաբարոյ / h զշնաբարոյ / աա² զշնգաբարոյ / bԱԲԴՉt յոռութիւն
4 d արտասուաբալից / b արտասուալիր
5 b յամենակալն ի տեառնէ
6 ԱԲԴՉ պղծութենէ
7 b չարութեան
7 adh անպատուութեան, b պատուութեանն, փխ. զազրութեան
7 adԲԴ հեթանոսաց
7 t միայն տացէ նոցա առատուած
8 ad զյաղթութիւն
9 abdԱԲԴՉ պատեալ անկեալ [Ա ան-գեալ] գնէին / t չիք անկեալ
9 Բ լկտեաց
10 b տեսողացն
10 a ժողովեալ էին
10 abdԲ չիք ի տեսանել
11 ԱԲԴՉ չիք և
11 abd զարմացուցեալ լինէր
11 Չ թագաւորն
11 ԱԲՉ բազմութեան / Դ բազմութիւն
12 ԱԲԴt մերձիմք / abd մերձիմքն էին, որ [b զի որ]
12 ԱԲԴՉt չիք որ (եկեալն)
12 b չիք գեղոյ
12 b և պատմել
14 abd չիք և (նա)
15 b հռիփսիմեայ
15 b պահել անդէն
15 ad անդրէն
16 bԱԲԴՉաա² պարկեշտաժողով ըն-կերօքն / adt պարկեշտ
17 b և անդէն / միւսներս չիք և
17 abdԱ յարքունուստ / ԲԴՉt ար-քունուստ
17 a ոսկիակապ
17 b գահաւորակ / d գահուորակս
18 ad ազատաւորաւքն
18 b ազատաւորաւք հանդերձ ի դուրս հնձանին հասուցանէին, ուր էին / a չիք առ դուրս հնձանին / d ի դուրս հնձանին
19 abdԱԲԴՉ վանք / t վանքն
19 d հանդերձս / a հանդերձ
19 bԱԲԴՉ և գեղեցիկս

փափուկս պայծառս, և զարդարանս երևելիս մատուցանէին Նմա յարքունուստ, զի զարդարեսցի, և շքով և պատուով մտցէ ի քաղաքն և յանդիման լիցի Թագաւորին. քանզի չև էր տեսեալ զնա՝ խորհեցաւ կին առնել զնա, վասն այնորիկ որ պատմեցինն զնմանէ վասն վայելչութեան գեղոյ նորա։

167 Արդ՝ իբրև ետես սուրբն Գայիանէ՝ խօսել սկսաւ առ սանն իւր և ասէ այսպէս. «Յիշեա, որդեակ իմ, զի թողեր լքեր զմեծապատիւ շքեղաշուք ոսկեփակուս զաթոռն քո հայրենի, զծիրանեաց թագաւորութեանն, և ցանկացար անանց ճառագայթարձակ լուսոյ թագաւորութեանն Քրիստոսի, որ է արարիչ և կեցուցիչ և նորոգիչ, և խոստացեալ պահէ զանպատում բարիսն իւրոց յուսացելոց։ Եւ դու, որդեակ, անարգեցեր զանցաւորս քոյոյ բնութեանն զծիրանիսն. արդ՝ զիա՞րդ արգեօք տայցես դու զզգաստութիւն սրբութեանդ քոյ կերակուր շանց յայսմիկ ի բարբարոս յաշխարհի։ Քաւ քեզ, որդեակ, եթէ լինիցի այդ այդպէս. այլ ընկալցի զմեզ քեզ հանդերձ այն՝ որ առաջնորդեաց մեզ ի մանկութենէ մերմէ մինչև յօրս յայս և ի ժամս յայս, յորում այժմիկ հասեալ կամք»։

168 Արդ՝ իբրև ետես սուրբն Հռիփսիմէ զայն ամենայն ամբոխս

1 b և փափուկս
1 abdԱԲԴԶ և պայծառս
1 abdԱԲԶ և զարդս
1 ԱԲԶ մատուցին
1 ad զի յարքունուստ զարդարեսցի / Դ զարդարեսցէ
2 ad չիք և (շքով) / ad շքեղ
3 b չև եւ էր
4 Դ առնու
4 ԱԲԴԶ սակս, փխ. վասն
4 ad այնոցիկ
4 ԱԲԴԶ պատմեցին
4 d զնմանէն
4 ad չիք վասն (վայելչութեան)
5 d զվայելչութե (պաս.)
5 adԱԲԴԶ գեղոյ / bt գեղոյն
6 b չիք սուրբն
6 ԱԲԴԶ ընդ սանուն իւրում և / bt ընդ սանն / ad առ սանն իւր այսպէս ասէ / b չիք և ասէ
7 b զի լքեր լուծեր թողեր զմեծ պատիւ զշքեղաշուք զոսկեփակուս
8 ad զաթոռ հայրենի
8 ԱԶ թագաւորութիւն / a թագաւորութիւնն
10 Դ չիք և խոստացեալ—իւրոցն յուսացելոց (ս. 11)
11 a իւրոց յուսացելոցն / b յուսացելոց իւրոց
12 ab զանցաւոր / ԱԲԴԶ չիք զանցաւորս
12 abԱԲԴԶ զքոյոյ [ab քոյոյ] բնութեան [ab բնութեանն, ԱԶ բնակութեան] / d բնութեանն / t բնութեանս
12 ԱԲԴԶ զծիրանիսն / at ծիրանիսն / b զծիրանիս / d ծիրանիս
12 abdԱԲԴԶ արդ [a զիարդ, փխ. արդ] արգեաւք / t չիք արդ զիարդ
13 d տայցես
13 ԱԲԴԶ զզգաստութիւն / bd զգաստութիւն / t զզգաստութիւնդ / a զզգաստութիւն
13 adԱԲԴԶ սրբութեանդ քո / bt քո սրբութեանդ
14 Դ լիցի ի բարբարոս
14 ad աշխարհի / b յաշխարհիս / ԱԲԴԶt աշխարհիս
14 Զ քո, փխ. քաւ
14 Դ քաւ լիցի քեզ
14 b որդեակ իմ
14 b եթէ
14 bd լիցի այդ
16 abd մինչև ցայսաւր [d այսաւր] և [b չիք և] ի ժամանակս [b ժամանակի] յայս որ
16 a այժմիկ / d յայժմիկ / b այժմիկս / ԱԲԴԶ չիք այժմիկ
17 b եմք, փխ. կամք
18 ԱԲԴԶ չիք արդ
18 b հռիփսիմեայ
18 abd ամբոխ

չարաց, և զոր լուաւն ի զայնկէն խումէ՝ վառեցաւ իբրև զհնոց Հոգւոյն զօրութեամբ Տեառն իւրոյ. զի զգեցեալ էր զհաւատս մանկութեան տիոցն իբրև սպառազէն զրահիւք. ճչեաց մեծաձայն ուժով և տարածեաց զբազուկս իւր ի նմանութիւն խաչին, և սկսաւ ասել մեծաձայն այսպէս.

169 «Տէր աստուած ամենակալ, որ հաստատեցեր զարարածս քո ի ձեռն Որդւոյ քո միածնի և սիրելւոյ, և կազմեցեր յօրինուածս երկնից և աներևոյթ արարածոց ի ձեռն Հոգւոյդ սրբոյ. դու ես որ յոչնչէ զամենայն յէութիւն յօրինեցեր, և քոյով հրամանաւ վարին ամենայն զօրութիւնք երկնից և աներևոյթք, որ են յերկինս և յերկրի, ի ծովու և ի ցամաքի։ Քանզի դու ես, տէր, որ ետուր յողող ջուրց զանօրէն պղծալից մարդիկ ութերորդ զարուն, և փրկեցեր զսիրելին քո զՆոյ, որ պահեաց զհրաման բանի քոյ, և ապրեցուցեր խաչանման փայտիւն ի ջրացն հեղեղէ։ Որ յայնժամ օրինակաւ խաչին արարեր զփրկութիւն՝ և այժմ արա ճշմարտութեամբ խաչիդ քոյ, յոր եկեր և հեղեր զարիւն քո ի բժշկութիւն ցաւոց մերոց։

170 «Որ պահեցեր զԱբրահամ ի մէջ ամբարիշտ ազգացն Քանանացւոց. որ յամօթոյ Նախատանաց պղծութենէ մահու ապրեցուցեր զաղախին քո զՍառա. որ զԹացար յԻսահակ ծառայ քո, և պահեցեր զաղախին քո զՌեբեփիկա յանօրէն Փղշտացւոց անաւի, մի թողուր զմեզ

1 bԱԲԳԴԶ։ չարեաց / ad չարաց
1 abԱԲԳԴԶ լուաւն / dt լուաւ
1 ԱԳԶ ի զայնկէ
1 ԱԲԳԶ վառեցաւ հոգւովն սրբով իբ-րև զհնոց զօրութեամբ
2 ԱԲ զգեցեալ
3 ad տիոց
3 adԱԲԳԴԶ սպառազէն / bt զսպառազէն
4 b զձեռս, փխ. զբազուկս
4 ad խաչի
4 ad չիք և
6 abdԱԲԳԴԶ տէր աստուած ամենակալ / t չիք աստուած
6 ԱԲԳԶ զամենայն արարածս
6 abd չիք քո
7 bdԱԲԳԴԶ որդւոյդ [Ա որդւոյտ]
7 d չիք քոյ միածնի և / abԱԲԳԴԶ չիք միածնի, և
7 bdԱԲԳԶ զյաւրինուածս / a զաւ-րինուածս
7 b երկնից և աներևոյթս
8 Զ չիք դու ես որ յոչնչէ զամենայն
9 abd չիք և
9 abd զի քո [b քով] հրամանաւ [b հրա-մանաւդ]
9 Զ զամենայն
10 ԱԲԳԶ չիք են
11 ab չիք ես
11 Գ չիք տէր, որ
11 ad չիք ետուր
11 d յուզիդ / b ցաւզով, փխ. յողող
11 a ջնջեցեր զանաւրէն
12 d Նոյ
13 a զհրամանս
13 b և ապրեցուցեր / միւսներն չիք և
14 abdԱԲԶ արարեր / Գt արարեալ
14 adԱԲԳԶ փրկութիւն
15 adԱԲԳԶ չիք և (այժմ)
15 Զ ճշմարտութեամբ սուրբ խաչին / ԱԲԳ քո խաչիդ / b քով խաչիւդ
15 ad յոր եկ միածինդ քո և հեղ զա-րիւն [d զարդիւն] իւր ի բժշկութիւն
17 d ամբրահամ
17 abdԱԲԳԶ ազգացն քանանացւոց / t չիք ազգացն
18 ԱԲԳ խայտառակաց, Զ խայտառա-կանաց, փխ. նախատանաց
18 bdԲԳ մահուն
18 abdԱԲԳԶ ապրեցուցեր զաղախին [Ա զաղաղին, ab զաղախինն] քո բզսա-ռայ [b սառայ], որ / t ապրեցուցեր զսիրելին քո սառայ
19 abd ի Սահակ
19 bԱԲԳԶ փրկեցեր, փխ. պահեցեր
20 ab զաղախինն
20 ad զՌեբեփիկայ / b զՀռեբեկկեայ / միւսներն զՌեբեկկայ

ի ձեռաց վասն սրբոյ անուանդ քոյ. որ ուսուցեր, վարդապետեցեր և եդուր զբանս քո ի բերան մեր, զի այնու ապրել մարթասցուք յորոգայթից թշնամւոյն, և ասես. «Անուն իմ ի վերայ ձեր կոչեցեալ է», և «Դուք տաճար էք աստուածութեան իմոյ». և ասես, եթէ «Զանուն իմ սուրբ արասջիք ի սիրտս ձեր». և եդեր բանս ի մտի՝ խնդրել ի քէն և ասել, «Սուրբ եղիցի անուն քո» ի վերայ մեր՝ զոր խնդրեմք ի քէն. և առա ժողովեալք չարք բազումք պղծել զանուն սուրբ քո որ ի վերայ մեր է, և զտաճար անուանդ քոյ. զի թէպէտ և մեք տկար և անարժան եմք՝ սակայն դու, Տէր, պահեա զանձինս մեր յանարժան խայտառականաց:

171 «Մարդասէր և քաղցր, որ արկեր զմեզ յայս փորձութիւն, տուր մեզ յաղթել քոյով զօրութեամբդ, զի քո է յաղթութիւն, և յաղթեսցէ քո անունդ՝ պահել զմեզ յուսով զգաստութեամբ. զի այսու մտցուք ի թիւ վիճակաց արդարոց քոց. զի և առցուք զվարձս վաստակոց, զոր տացես այնոցիկ, և հատուցես իւրաքանչիւր այնոցիկ, որ կացեալ իցեն յահի քում և պահեալ իցեն զհրամանս քո:

3 Դարձ, ԺԵ, 17. / 4 Ա. Կորն. Գ, 16. Զ, 19. / 5 Ա. Պետ. Գ, 15. / 6 Մատ. Զ, 9. Ղուկ. ԺԱ, 2.

1 bԱԲԴՁ ի ձեռանէ
1 t ի ձեռաց քոց
1 abdԱԲԴՁ վասն մեծի [abd սրբոյ փխ. մեծի] անուանդ [ԱԴՁ անուան] քո / t չիք սրբոյ
2 ad չիք և
2 b զբան
2 abd ի բերանս
2 b ապրեսցուք յորոգայթից
3 ԱՁ * թշնամւոյն
3 ad չիք անուն իմ ի վերայ—և ասես (5. 4)
4 b էք տաճար
4 abdԱԲԴՁ թէ
5 aԱԲԴՁ և եդեր / b և դիր / dt և եդիր
5 ԱԲԴՁ բան
6 d զի սուրբ լիցի
6 Ա յաւելուածում ունի և ասել, սուրբ եղիցի անուն քո
6 bd որ ի վերայ մեր է զի [b է և եթէ] սուրբ եղիցի անուն քո զոր խնդրեմք
6 a չիք ի վերայ մեր / ԱՁ չիք ի վերայ մեր զոր խնդրեմք ի քէն
7 abd չիք և
7 dԱԲԴՁ ժողովեալ / b ժողովեալ են
7 ԱԲԴՁ բազում չարք
7 abdԲԴ քո սուրբ որ
8 abdԱԲ անուան [ԱԲ անուան] քո / Դ անուն քո
8 ԱԲԴՁ: տկարք
8 ԱԲԴՁ անարժանք
9 abd չիք տէր
9 b պահեսցես
9 ԱԲԴՁ չիք զանձինս մեր
11 abd չիք և
11 ad չիք յայս
11 d ի փորձութիւն / a ի փորձութիւնս / b փորձութիւնս
12 ԱԲԴՁ: քո / abd քով [b քով] զաւրութեամբդ [ab զաւրութեամբ] / ԱՁ զօրութեամբ
13 ԱԲԴՁ անունդ քո
13 a պահեսցես / ԱԲԴՁ պահեսցէ
13 ԱԲԴՁ սզաստութեամբ / d զգաստութիւն
14 ad ի թիւս
14 ad չիք արդարոց
14 ԱԲԴՁ չիք զի
14 ad չիք և
14 Դ վաստակոց քոց
15 Դ զի, abd որ, փխ. զոր
15 a տացցես / ԲԴt տայցես
15 ad չիք և
16 a կացեալ են
16 ad յուխտի, փխ. յահի
16 bd պահեալ իցէ
16 b զբանս, փխ. զհրամանս

172 «Որ ապրեցուցեր զնոյ ի ջուրցն հեղեղէ՝ ապրեցո՛ և զմեզ յանօրէնութեանցս հեղեղէ որ շուրջ պատեալ է զմեօք։ Զի եթէ զգազանս և զանասունս ապրեցուցեր ի տապանին, ո՜րչափ ևս խնայեսցես ի քո պատկերս, որ զքեզ փառաւորեմք։ Իսկ եթէ ի սողունս և ի թռչունս խնայեցեր, ո՜րչափ ևս խնայեսցես ի մեզ, զոր անուանեցեր տաճար կամաց քոց»։

173 ԺԶ. Արդ՝ իբրև այս այսպէս եղև՝ ժողով ամբոխին ի վերայ կուտէր բազմութիւն մարդկան, և էին բազում ազատաւորք արքունի, որ եկեալ էին զնմանէն՝ տանել յարքունիս, և նախարարքն և մեծամեծք աւագանւոյն, որ եկեալ էին շրջագիրք՝ պատիւ առնել նմա և երթալ ընդ նմա յարքունիս. զի տարցին զնա կնութեան թագաւորին Տրդատայ և Հայոց տիկնութեան։

174 Իսկ նորա արտասուալից ողորմ ողորմ զձեռս համբարձեալ յերկինս՝ խնդրէին ի կամարար Տեառնէն՝ ապրեցուցանել զնոսա յանօրէն յանարժան հարսանեացն պղծութենէն։ Զգոչիւն բարձեալ լալով մեծաձայն ճչէին և ասէին. «Քա՛ւ լիցի մեզ, թէ պատրեսցեն զմեզ մեծութիւնք, կամ խաղտեսցեն զմեզ փափկութիւնք, կամ հրապուրեսցեն զմեզ թագաւորութիւնք, կամ նեղեսցեն զմեզ հալածանք, կամ փոփոխեսցեն զմեզ տանջանք հարուածոց, թէպէտ և բիւր ազգի ազգի տանջիցէք զմեզ. կամ երկնչիցէք մեք արդեօք յահագին մահուանէն, զոր ածելոց էք դուք

1 ad չիք և
2 b յանաւրէնութեանց հեղեղէս
2 abd շուրջ զմեաւք [b զմեաւքս] պատեալս [b պատեալ] է
2 a թէ / d եթէ (յաձ.)
3 d չիք ո՜րչափ ևս խնայեսցես
4 b պատկեր
4 d փառաւորեալ
4 d ի թռչունս, որչափ ևս խնայեցեր ի մեզ խնայեսցես, զոր / a ո՜րչափ ևս առաւել ի մեզ խնայեսցես, զոր / b զորս / ԱԲԴՋ որ
8 abdԱԲԴՋ կուտէր / t կուտակէր
8 ad մարդկան / bԱԲԴՋt մարդկանն
8 ab և էին / dԱԲԴՋt չիք և
8 abdԱԲԴՋ ազատաւորք / t ազատաւորքն
8 ԱԲԴՋ արքայի որ
9 aԱԲԴՋ եկեալ էին տանել զնա [a զաւրքն] յարքունիս
9 bd զնմանէ
9 ԱԲԴՋ չիք և (նախարարքն)
9 abdԱԲԴՋ նախարարք
10 ԱԲԴՋ աւագանւոյն [Դ աւագանոյն] շրջագիրք, որ եկեալ էին պատիւ / a եկեալ շրեգագիր / d * շրայգիրք / b և պատիւ
10 b և ընդ նմա երթալ / Դ չիք և երթալ ընդ նմա
11 ԱԲԴՋ յարքունիսն
11 a չիք զի
11 b տարցէն / միւսներս տարցին
11 a ի կնութիւն (պաս.)
11 ԱԲԴՋ տրդատայ [Դ տրդատ] թագաւորին և տիկնութեան հայոց
13 bdh արտասուաթոր
13 abdԱԲԴՋ զձեռս / t ձեռս
14 abdԱԲԴՋ յերկինս / t ի յերկինս
15 ԱԲԴՋ և յանարժան պղծութենէ [Դ պղծութենէն] հարսանեացն / abd պղծութենէ
15 ad մեծաձայն լալով ճչէին
16 bԱԲԴՋ եթէ
16 Դ պարտիցեն / ԱԲՋ պատրիցեն / abdh պատրեսցեն / t պարտեսցեն
16 ԱԴՋ մեծութիւն
17 abd և, փխ. կամ (խաղտեսցեն)
17 Ջ խաղտեսցեն / ab խարդաեսցեն / d խաադեսցեն / Դ չիք կամ խաղտեսցեն զմեզ փափկութիւնք
17 a չիք կամ հրապուրեսցեն զմեզ թագաւորութիւնք
19 ad և [d չիք և] բիւրազգի տանջիցէք / ԱԲՋ չիք բիւր
20 ad կամ թէ
20 a չիք արդեօք
20 ad չիք դուք

ի վերայ մեր։ Քա՛ւ լիցի մեզ, թէ փոխանակեսցուք զանցաւոր կեանս ընդ յաւիտենական կենացն որ ոչն անցանէ. քա՛ւ լիցի մեզ, թէ ուրասցուք զէն Աստուած զամենահաստիչն, որոյ տէրութիւնն յէութենէ հաստատեալ՝ անփոփոխ են բարիքն ամենայն և ոչ անցանեն։ Այլ ո՛չ խորութիւնք և ոչ բարձրութիւնք, ո՛չ վիշտք և ոչ չարչարանք, ո՛չ կապանք և ոչ տանջանք, ո՛չ հուր ո՛չ ջուր և ոչ սուր, ո՛չ գրաւանք և ոչ պատրանք, ո՛չ մեծութիւնք և ոչ աղքատութիւնք, ո՛չ այն աշխարհ և ոչ այս աշխարհս, ո՛չ կեանք և ոչ մահ՝ ոչ որ կարէ մեկնել զմեզ ի սիրոյն Քրիստոսի։ Զի նմա նուիրեցաք զկուսութիւնս մեր, զի նմա աւանդեցաք զորբութիւնս մեր, զի նմա միամիտ և սիրոյ նորա ցանկացեալ պատանեմք, մինչև կացցուք առաջի փառաց զօրութեան նորա առանց ամօթոյ և պատկառանաց։

175 Եւ արդ՝ եկեալ որոտումն յերկնից սաստիկ ահեղագին, զի ահարեկեալ զամենայն ամբոխն, և ձայն՝ զի ասէր առ նոսա, թէ «Զօրացարուք, պինդ կացէք, քաջալերեցարուք, զի ես ընդ ձեզ եմ, և պահեցի զձեզ յամենայն ճանապարհս ձեր, և ածի զձեզ պահեալս անարատութեամբ, և հասուցի զձեզ մինչև ի տեղիս յայս, զի և աստ փառաւորեսցի անուն իմ առաջի հեթանոսաց կողմանց հիւսիսականաց։ Մանաւանդ

4—8 Հմմտ. Հռոմ. Ը, 38—39.

1 ԱԲԳՁ եթէ
1 ad փոխանակեսցուք զյաւիտենական կեանսն ընդ անցաւոր կենացս. քաւ լիցի մեզ թէ ուրասցուք զէնն [d զէն] Աստուած զամենահաստիչն [d զամենահաստիչ] որոյ / b զկեանս ընդ յաւիտենական կեանսն, որ
2 bԱԲԳՁ ոչ
2 bԱԲԳՁ: չիք քաւ լիցի մեզ թէ ուրասցուք—զամենահաստիչն
3 ԱԳՁ տէրութիւն
3 d յէութենէն
3 a հաստատեալ է / ԱԲԳՁ հաստատեցաւ
4 abd ամենայն բարիքն
4 t որ ոչ, փխ. և ոչ
4 ad այլ ոչ բարձրութիւնք և ոչ խորութիւնք և ոչ վիշտք
5 b և ոչ կապանք և ոչ տանջանք և ոչ հուր և ոչ ջուր և ոչ սուր և ոչ գրաւանք / ԱՁ և ոչ գրաւանք
7 bԴt և ոչ մեծութիւնք
7 d մեծութիւն
7 ab և ոչ աղքատութիւնք / d աղքատութիւն
7 abdԱԲԳՁ ոչ [b և ոչ] այս աշխարհ [a աշխարհս] և ոչ այն աշխարհ [ad չիք աշխարհ, Ձ չիք և ոչ այն աշխարհ] ոչ կեանք
8 ad և ոչ մահ կարէ [d ոչ կարէ] / ԱԲԳՁ մահ, և ոչ այլ ինչ կարէ
8 b չիք և ոչ որ / t յուշի «ձեռքի մեծ մասը. «Այլ ոչ խորութիւնք— Քրիստոսի» հատուածում «ձեռքը ջըն-ջած են բառ իմ համեմատութեան»
8 ԱԲԳՁ չիք զի նմա նուիրեցաք զկուսութիւնս մեր / d զկուսութիւն
9 abdԱԲԳՁ մեր, զի նմայ աւանդեցաք [bd նուիրեցաք] զորբութիւնս [ad զորբութիւն] / t զի ի նմա աւանդեցաք
10 abdԱԲԳ զի նմա միամիտ / Ձ: զի ի նմա միամիտ
10 Դ միամիտ, և նմա փափաքեալ պատանեմք սիրոյ նորա / ԱԲԳՁ փափաքեալ, փխ. ցանկացեալ / d եմք առանց (փխ. պատանեմք) *մինչև / Դ չիք ցանկացեալ պատանեմք
11 ad չիք և
12 ԱԲԳՁ չիք և
12 ad և եկե, փխ. և արդ եկեալ
12 ԱԲՁ որոտումն սաստիկ յերկնից
12 ԱԲԳՁ և, փխ. զի
13 b ահարկեկ եղեալ ամենայն
13 aԱԲԳՁ ցնոսա / b առ նոսա այսպէս, եթէ / ad չիք թէ
14 ad և պինդ
14 a պահեսցից
16 adԱԲԳՁ փառաւոր լիցի
17 abd առաջի կողմանց հեթանոսաց / Դ հեթանոս
17 Ա հիւսիսականաց / abd հիւսիսա-կանաց

գու, Հռիփսիմէ, բառ անուանդ քում արդարև ընկեցեալ եղեր Դայրանեաւց և քոյովք սիրելեօքդ ի մահուանէ ի կեանս. և մի երկնչիր, այլ եկեսջիր ի տեղի յայն՝ զոր ես և հայր իմ պատրաստեցաք ձեզ, զանգնին ուրախութեան տեղին, ձեզ և որ միանգամ իբրև զձեզդ իցեն»:

176 Եւ այնպէս յերկար որոտացեալ, մինչև թմբրեալ լինէին մարդիկն յահէ անտի. և բազմաց ընդոստուցեալ, անզուշեալ բազում երիվարք հեծելոց յահէ անտի՝ զբազումս ընկեցեալ և զբազումս սաթուր հարեալ սատակէին: Եւ մարդկանն ևս ընդ միմեանս ամբոխեալ՝ ընդ կուսակելն բազումք զբազումս կոխեալ սատակէին. և բազմաց լինէր կոտորած, և ձայն աղաղակի և վայոյ, և անհնարին չարիք և արհաւիրք ի վերայ մարդկանն հասանէին. և բազումք մեռան, և բազմաց արիւնն հեղեալ զերկիրն ոռոգանէր: Արդ՝ իբրև այս շփոթ ամբոխի եղև ի նոցանէն ի մէջ կուսակելոցն մարդկան բազմութեան՝ ոմանք ի մեծամեծ ազատաւորացն արքունի անդէն ընթացան պատմել թագաւորին զամենայն բանս նոցա. քանզի գիտացան անդ նշանագիրք, որ գրեցին զամենայն բանս, և ընթերցան առաջի թագաւորին:

177 Եւ ասէ թագաւորն. «Փոխանակ զի ոչ կամեցաւ գալ պատուով շքեղութեամբ կամօք՝ բռնարար ածցեն մինչև յապարանս և մածցեն զնա ի սենեակն արքունի»:

1 b հարսփսիմեայ (յաճ.)
1 adԱԲԴ բառ անուան
1 ww^{2} ընտրեալ, փխ. ընկեցեալ
1 ad զաիանեաւ / Զ զայիանեաւցդ
2 abdԱԲԴԶ և զսոք [b և քոյովքդ] սի-րելեաւքդ / t սիրելեօք
2 b մի երկնչիջիր
3 bԲԴ ի տեղին / abd որ ես
3 abdԱԲԴԶ ձեզ զանգնին [b անգնինին, d անգնին] տեղի ուրախութեան [Զ տեղի ուրախութեան տեղի]
4 d չիք միանգամ
5 ad մինչև թմբրեալ [d թմբրրեալ] / b թմբրեալ. չիք մինչև / ԱԲԴԶt գր. փխ. մինչև /
6 ad ընդոստուցեալ, բազում երիվարք հեծելոց անզուշեալ [d անկուշեալ] յահէ / b անկուշեալ / Զ անզզուշեալ
6 Զ բազումք
7 b չիք հեծելոց
7 Զ չիք և զբազումս (սաթուր)
7 Դ սաթիւր
8 ad մարդկանն ևս / bԱԲԴԶt չիք ևս
8 abdԱԲԴԶ ընդ միմեանս ևս [abd չիք ևս] ամբոխեալ / t ընդ միմեանց
9 b ընդ կուսակեալն / adԱԲԴԶ ընդ կուսակելն / t ընդկուսակեալ
9 ad զմիմեանս, փխ. զբազումս
10 abdԱԲԴԶ վայոյ / t լալոյ, փխ. վայոյ
10 abd չիք և (անհնարին)
10 a չարիք, արհաւիրք և հարուածք
11 abdԱԲԴԶ մարդկանն / t մարդկան
11 abd հասանէին / ԱԲԴԶt հասանէր
12 abdԱԲԴԶ արիւն
12 adԱԲ ոռոգանէր / մի ուն. ոռոգանէր
12 d շփոթ ամբոխ
13 ԱԲԴԶ ի նոցանէ
13 bԱԲԴԶc կուսակելոց / adt կու-սակելոցն / t կոտորելոց
13 b մարդկանն
13 bԲԴ բազմութեանն / adt բազմու-թեան մարդկանն
13 ԱԲԴԶ ի մեծ / bt ի մեծամեծ ամ-բոխէ ազատաւորացն
14 ԱԲԴԶ ընթացան անդրէն / d անդրէն
16 ԱԶ խօսն, adԲԴ խաւսսն, b խաւսս. փխ. բանս
16 b բանս նոցա, որ և ընթերցան
17 ԱԲԴԶ չիք և
17 abd չիք թագաւորն
17 a ոչ կամեցան
18 abd և շքեղութեամբ
18 b և կամաւք / ad չիք կամօք
18 Դ բռնարարք
18 abd չիք մինչև—զնա
18 dԱԲԶ յապարանսն / b յապարանսս / aԴt յապարանս
18 a արկցեն, d ածցեն, փխ. մածցեն
19 bԱԲԴԶt զնա մինչև
19 adԱԲԴԶ ի սենեակն / bt ի սենեակ

178 Արդ՝ առեալ զսուրբն Հռիփսիմէ ազատաւորացն բանաւոր, մերթ վերամբարձ, մերթ ի քարշ. և նա աղաղակէր և ասէր. «Տէր Յիսուս Քրիստոս, օգնեա ինձ». և ամենայն ամբոխն զկնի նորա փողեալ՝ թնդէր երկիրն ի բազմութենէ անտի։ Արդ՝ ածին մածին զնա մինչև յապարանս թագաւորին, ի սենեակն արքունի։ Իսկ իբրև արգելին զնա ի սենեակն՝ սկսաւ խնդրել ի Տեառնէ և ասէ.

179 «Տէր զօրութեանց, դու ես Աստուած ճշմարիտ։ Դու ես, որ հերձեր զծովն Կարմիր, և անցուցեր զքո ժողովուրդն։ Դու ես, որ զամուլ վէմն դարձուցեր ի ծննդականութիւն ջուրցն վտակաց, և արբուցեր զժողովուրդն ծարաւեալ։ Դու ես, որ իջուցեր զծառայն քո զՅովնան յանդունդս խորոց ծովուն, և ետուր առնուլ զչափ քոյոյ զօրութեանց, և արտաքսեցեր զնա ի դուրս քան զմարդկային բնութիւնս. և միւսանգամ այսրէն առանց ապականութեան ածեր ողջանդամ և կացուցեր ի կենդանութեան, զի և մազ մի անգամ ոչ շարժեալ լինէր ի վարսից նորա։ Դու ես Աստուած ճշմարիտ, որ և զԴանիէլ, կուր արկեալ գազանաց՝ ապրեցուցեր յահագին ժանեացն, և կացուցեր զզրպարտեալսն առաջի նեղչացն փառաւորութեամբ։ Դու և զերիս մանկունսն, որ արկեալ յայրել վասն զքեզ պաշտելոյն՝ ողջ և անարատ ի հրոյն պահեցեր. զի փառաւորեսցեն զքեզ՝ որք տեսին զսքանչելիս քո։ Դու ետուր

1 d հռփսիմէ (յաճ.)
1 Դ բանարար
2 d վերբմբարձ
3 aԴ չիք քրիստոս
3 bd նոցա, փխ. նորա
3 Զ փոխեալ / b փողփողեալ
4 ad ի բազմութենէն
4 adԱԶ չիք անտի
4 ԱԲԴԶ չիք մինչև
5 abdԱԲԴԶ+ մինչև ի սենեակն [+ ի սենեակն]
6 adԱԲԴԶ և ասել այսպէս [ad չիք այսպէս]
7 Դ։ տէր աստուած զօրութեանց
8 bԱԲԴԶ զժողովուրդն քո / d ժողովուրդ
8 ԱԲԴԶ դու ես որ / միւսներր չիք ես
9 ԱԶ զվէմն
9 a ի ծննդականութեան ջուրց
9 b արբուցեր ժողովրդեան քում ծարաւելոց / d զժողովուրդ
10 bdԱԲԴԶ զծառայ
11 ԱԲԴԶ յունան / a յովան, bd յովնան
11 Զ և տուր
11 ad զչափ առնուլ
11 aԱԲԴԶ քոյոյ զաւրութեանց [Դ զօրութեանց] / bd քո
12 Զ ի տուրս, փխ. ի դուրս
12 ԱԲԴԶ բնութեանս և դարձեալ միւսանգամ
12 abdԱԲԴԶ չիք և (միւսանգամ)
13 ԱԲԴԶ չիք այսրէն
13 adԱԲԴԶ ածեալ
13 b և կացուցեր / միւսներր չիք և
14 ԱԲԴԶ զնա ի կենդանութեան / ad չիք ի կենդանութեան
14 d մեզ, փխ. մազ
14 b ոչ էր շարժել ի վարսից
15 bԱԲԴԶ չիք ես աստուած ճշմարիտ, որ
15 b դու և զդանիէլ որ կերակուր / a դու ես զանիէլ կերակուր (Եփրեմեան որ կուր) / d որ կուր / Ա կեր՞կուր (կեր ուրիշ ձեռքով) / Զ որ զկերակուր / ԲԴ որ կերակուր
16 adԱԲԴԶ գազանացն
16 adԲԴԶ չիք և
16 ԱԲԴԶ կացուցեալ զրպարտեալսն / b բզրպարտեալսն
17 a մանկունսն
17 abdԱԲԴԶ որ արկեալ [d յարկեալ] / t չիք որ
18 d յայրէր
18 ad պաշտելոյ
18 ad ապրեցուցեր, փխ. պահեցեր
19 Դ չիք զի
19 a զի փառաւորեսցեն զքեզ և տեսցեն / b փառաւորեսցեն / dԱԲԴԶ փառաւորեսցին
19 bd որ

խոտաճարակ լինել խոսս և անօրէն թագաւորին Բաբելացւոց, զի ոչ իմացաւ փառաւորել զքեզ ի վերայ սքանչելեացն քոց զոր ցուցեր նմա. փոխեալ զնա ի կերպարանս անասնոց և ընդ գազանս անապատի եդեր զբնակութիւն նորա, և ընդ ցիռս վայրի զարօտ նորա։ Դու և զաղախին քո Շուշան կրկին ապրեցուցեր, յերկուց մահուց փրկեալ, և խայտառակամահ սատակեցեր զանօրէն թշնամին, և պսակ պարծանաց արդարութեան յուսացելոյն քոյ շնորհեցեր և կանգնեցեր։ «Դու նոյն ինքն ես, և ամք քո ոչ անցանեն»։ «Դու, տէր, զփառս քո այլում ոչ տաս»։ Դու ես որ փառաւորեալդ ես ի վերայ ամենայն տիեզերաց. մի պղծեսցեն զանուն սուրբ քո հեթանոսք։ Դու կարող ես փրկել զիս ի պղծութենէս յայսմանէ. զի վախճանեսցայց սրբութեամբ մեռանել վասն անուանդ քոյ մեծի։

180 ԺԷ. Արդ՝ մինչդեռ սուրբն Հռիփսիմէ զայս ամենայն աղօթս առ Աստուած մատուցանէր՝ եկն հասու թագաւորն Տրդատ ի ներքս ի սենեակն՝ ուր էրն զնա արգելեալ։ Արդ՝ իբրև եկն հասու նա ի ներքս՝ առ հասարակ մարդիկն, ամենք արտաքոյ ապարանիցն, կէսքն ի փողոցս ի ներքսագոյնս, առ հասարակ երգս առեալ բարբառեցան կայթիւք վազելով, ցուց բարձեալ մարդկանն. կէսքն ի բերդամիջին, և կէսք զքաղաքամիջին լցին խնճոյիւք. առ հասարակ համարէին հարսանեացն

4 Հմմտ. Դան. Ե, 21. / 8 Սաղմ. ՃԱ, 28. / 3 Հմմտ. Ես. ԽԲ, 8. ԽԸ, 11. 9 Դան. Գ, 45.

1 Ա բաբելացւոց / միւսներբ բաբելացոց
2 abd քոց / Աt քո / ԲԴՋ չիք քոց
3 ad փոխել / b փոխեցեր
3 abdԱԲՋ անասնոց / Դt անասնոցն
3 b միայն և ընդ / միւսներբ չիք և
3 abԱԲԴՋ եդեր / dt եդիր
4 abdԱԲԴՋ և ընդ ցիռս վայրի զարօտ [ad զարօտս] / t և ընդ ցիռս անապատի եդիր զարօտ
4 ad զու զաղախինն [d զաղախին]
5 a մահու
5 ad չիք փրկեալ
5 Ջ և խայտառակեալ սատակեցեր
6 abdԱԲԴՋ թշնամին / t թշնամին
7 bt յուսացելոցն / adԱԲԴՋ յուսացելոյն
7 ad քո / bt քոց
7 ԱԲԴՋ ի քեզ [փխ. քո] շնորհեալ կանգնեցեր / ad չիք և կանգնեցեր
7 ad նոյն իսկ ես
8 ԱԲԴՋ պակասեն [պակասին], փխ. անցանեն
10 Բ քո սուրբ / ad հեթանոսք զանուն սուրբ քո / b չիք սուրբ
10 b զի զու
10 b ի փորձութենէս, փխ. ի պղծութենէս
11 ԱԲԴՋ զի սրբութեամբ մեռայց վասն անուան / ad անուան
12 Դ քում մեծի
13 abdԱԲԴՋ արդ մինչդեռ / t և մինչդեռ
13 ab Հռիփսիմէ / d Հռափսիմէ
13 adԱԲԴՋ զայս ամենայն / t զամենայն. չիք զայս / b չիք զայս ամենայն
13 ad առ աստուած աղաւթս / b զաղաւթսն
15 ս ի սենեակն
15 b ուր էրն
15 ԱՋ իսկ, փխ. արդ / ԲԴ չիք արդ
15 ad չիք եկն
15 ԱԲԴՋ չիք նա
15 a ներքս (չիք ի) ի սենեակն
16 b մարդիկ... ապարանից
16 ԱԲՋ և կէսք / Դ և կէսքն / d կէսք
16 ԱԲԴՋ ի փողոցսն
16 d ի փողոցսն ներքսագոյն / b ի փողոցսն ի ներքսագոյն / ԱԲԴՋ ի ներքսագոյն / a չիք ի ներքսագոյնսն
17 b կայթիւք և
18 aԱԲԴՋ ցոյց
18 adԱԲՋ կէսք ի բերդամիջին
18 b չիք և / d և կէսքն
19 Ջ ի քաղաքամիջան
19 bԱԲԴՋ խնջոյիւք
19 adԱՋ զհարսանեացն, ԲԴ զհարսանեաց

զպարսն պարել և զկաքաւսն յորդորել։ Իսկ աւէր Աստուած նայեցաւ յիւր սիրելին Հռիփսիմէ՝ ապրեցուցանել զնա, զի մի կորիցէ աւանդն որ պահեալ զգուշացեալ էր, և լուաւ աղօթից նորա՝ զօրացուցանել զնա իբրև զՅայէլն և իբրև զԴեբովրայն. ետ զօրութիւն նմա, զի ապրեսցի ի սատամբակ բռնութենէ անօրէնութեանն։

181 Արդ՝ մտեալ թագաւորն՝ բռնան հարկանէր զնմանէն, կատարել զկամս ցանկութեանն։ Իսկ նա զօրացեալ լինէր ի Հոգւոյն սրբոյ. զազանաբար ոգորեալ, առնաբար մարտնչէր. իբրև յերեք ժամուց սկսեալ մարտնչել մինչև ի տասն ժամն՝ պարտեալ լինէր զթագաւորն իսկ զայն, որ անհնարին համարեալ ուժով. որ մինչ ի Յունաց աշխարհին էր՝ բազում ոյժ պնդութեան ոսկերաց ցուցեալ էր, զարմացուցեալ զամենեսեան. և ի թագաւորութեանն իսկ, իբրև ի հայրենի բնութիւնն դարձեալ էր՝ բազում գործս արութեան քաջութեան և անդ ցուցեալ. և որ այնպէս հռչակեալ էր ամենայնիւ՝ արդ յաղթեցանէ միոջէ պարտեալ վատթարանայր կամօք և զօրութեամբն Քրիստոսի։

182 Արդ՝ իբրև պարտեցաւ, վաստակեցաւ և լքաւ՝ ել նա արտաքս, և ետ ածել զերանելին Գայիանէ, և արկանել խառան ի պարանոց նորա, և ածել ունել զնա առ դրուս սենեկին. և ինքն անդրէն ի ներքս մտանէր. և եդ բանս ի բերան սպասաւորացն, զի ստիպեսցեն զանհրապոյրն Գայիանէ՝ ասել ի դրաց անտի ի ներքս ի սենեակն առ Հռիփսիմէ, թէ արա զկամս դորա, և կեցցես դու և մեք։

1 bԱԶ պարս / aB պարսն / dt զպարսն
1 ԱԲԳԶ յորդորել
3 b պահեալն էր զգուշութեամբ և / ԱԲԳԶ և զգուշացեալ
4 ad զայեկն [զ յայէլն], իբրև / b զայէլն և իբրև / ԱԲԳԶ չիք և իբրև
4 d զդէբովրայ / b զդեբովրայ և ետ
4 ԱԲԳԶ Նմա զօրութիւն
5 t ի սատամբակ բռնաւորէն
5 ԱԲԳԶ անօրինին
6 b մտեալ լինէր / d հարկանել
6 adԱԲԳԶ զնմանէ
7 ԱԲԳԶ ցանկութեան իւրոյ
7 a ի Հոգւոյն շնորհաց զազանաբար յոգորեալ
8 Դ առնա…
8 ԱԲԳԶ մարտնչէր յերեք ժամուն
9 b ժամ / ԱԲԳԶ ժամ աւուրն
9 Դ և պարտեալ
9 abd զթագաւորն / ԱԲԳԶt թագաւորն։
9 a իսկ զայն
10 ԱԲԳԶ համարեալ էր
10 dt որ մինչև / b որ մինչդեռ
10 ԱԲԳԶ յունաց (չիք ի)
11 bԱԲԳԶ ոյժ / a ուժ / d ոյծ / t ոյժս
11 t ոսկերացն / a չիք ոսկերաց
11 ad և անդ ցուցեալ զարմացուցեալ / b և զարմացուցեալ
12 a ի թագաւորութեան / b ի թագաւորութեանն իսկ. իսկ իբրև
12 adԱԶ բնութիւն / B բնութիւնն / ԵԴt բնակութիւնն
13 ԱԲԶ եհաս, փխ. դարձեալ էր
13 bԱԲԳԶ արութեան [Դ արիութեան] քաջութեան / t արութեանն քաջութեանն / ad արութեան պնդութեան
14 ԱԲԳԶ զի այն որ այնպէս / t այնպէս / ad այսպէս
14 bdԱԲԶ ամենայնիւ հռչակեալ էր / a չիք ամենայնիւ
14 d անդ, փխ. արդ
14 a յաղթեցանէ միոջէ
14 d և պարտեալ
15 ԱԶ վատթանայր
15 d զաւրութեամբ
16 abdԱԲԳԶ արդ իբրև / t և իբրև
16 abdԱԲԳԶ և լքաւ / t չիք և
17 d և յետ, փխ. և ետ
17 t ի պարանոցն
18 ad առ դրաց
18 ԱԲԳԶ ինքն ի ներքս մտանէր անդրէն և / a ի ներքս մտանէր / bdt չիք ի ներքս
19 a ի բերանս
21 Ա զի, փխ. թէ
21 a կատարեաց, փխ. արա

183 Իսկ նա յանձին կալեալ խօսել ընդ սանուն իւրում, և մատուցեալ առէ ի դրաց անտի ի ներքս ի սենեակն առ Հռիփսիմէ. «Որդեակ, պահեսցէ զքեզ Քրիստոս ի պղծութենէդ և լիցի քեզ զօրաւիգն. քաւ քեզ, որդեակ, եթէ լիցի քեզ եղանել ի ժառանգութենէ անտի կենացն Աստուծոյ, և ժառանգել քեզ զանցաւորս, որ ոչ ինչ իսկ է, այսօր է, և վաղիւն կորնչի»։

184 Իբրև իմացան, թէ զոր խօսս յաճախեաց մատուցանել՝ բերեալ քարինս՝ հարկանէին զբերանն, մինչև թափել ատամանցն. և սաստէին առել նմա, զի արասցէ զկամս թագաւորին։

185 Նա ևս քան զևս պնդէր և ասէր. «Քաջալերեաց, պինդ կաց, և այժմ տեսանես զՔրիստոս, առ որ անձկացեալն ես։ Յուշ լիցի քեզ, որդեակ, հոգեխառն մնունդն, որով զքեզ սնուցի։ Յուշ լինի քեզ աստուածեղէն խրատն, որով զքեզ պարարեցի։ Յուշ լիցին հալածմունքն իմ և քո ի միասին։ Յուշ լիցի քեզ և բաժակ մահուն, զոր ի միասին եմք ըմպելոց։ Յուշ լիցի քեզ և յարութիւն ամենայն տիեզերաց։ Յուշ լիցի քեզ և մեծատանն յանդիմանութիւն։ Յուշ լիցի քեզ այրուածն յաւիտենական գեհենին տանջանաց։ Յուշ լիցի քեզ անապական պարգևերն արդարոց, զոր և մեզն է պատրաստեալ։ Յուշ լիցի քեզ աստուածեղէն բարբառն երկնաւոր, զոր լուար իսկ դու քեզէն քոյովք ականջօք յայսմ աւուր. որ քաջալերեաց և զօրացոյց զքեզ մեօք հանդերձ՝ նոյն և արժանիս արասցէ պսակին և հանգստեանն զոր խոստացաւ. և զօրացուսցէ

1 ԱԲԴԶ նորա, փխ. նա
2 ԱԲԴԶ ի դրաց անտի առէր / a առէր
2 abd չիք ի սենեակն առ Հռիփսիմէ
3 abd զաւրաւիգն / ԱԲԶ զօրավիգն / Դt զօրավիգ
3 abdԱԲԴԶ քաւ [Զ քո, փխ. քաւ] քեզ / t քաւ լիցի քեզ
4 d եթէ լինիցի
5 d ժառանգեալ
5 bԱԲԴԶ չիք քեզ
5 ad զերկրաւորս, փխ. զանցաւորս
5 ԱԲԴԶ ոչինչ է այսօր և / ad իսկ են այսաւր և / b իսկ են, որ այսաւր է
6 a կորրչին / d կորնչի
7 abd իսկ իբրև
8 b զբերան նորա
8 d ի թափել
8 a ատամացն / ԱԲԴԶ ատամանց նորա
10 ԱԲԴԶ և նա ևս քան [Դ չիք քան] քան զևս պնդեալ ասէր
10 ad քաջ լեր
11 abd անձկացեալն / ԱԲԶ անձկացեալըն / Դ անձակեալն / t անձկացեալ
11 adԱԲԶ էիր
12 b հոգևոր մնունդն իմ
12 ad որով սնուցի զքեզ
13 a խրատեցի, փխ. պարարեցի
13 abd լիցի քեզ
13 adԱԲԴԶ հալածանքս
14 ԱԲԶ լիցին
14 a չիք և (բաժակ)
14 bԱԲԶ բաժակն
14 ad մահուն / միւսներդ մահու
16 adt յանդիմանութիւնն
16 ԱԲԴԶ և այրուածն
17 t տանջանաց / abdԱԲԴԶ տանջանացն
17 ԱԲԴԶ և անապական պարգևք / ad անապականն պարգևք արդարոց զոր մեզն է [d և մեզն. չիք է] / b արդարոց. զոր մեզէն է / ԱԲԴԶ արդարոցն... մեզ / t արդարոցն
19 ԱԲԴԶ և երկնաւոր
19 ad բարբառն երկնաւոր / t երկնաւոր բարբառն
19 a չիք իսկ
19 bԱԲԴԶ դու իսկ
19 ԱԲԴ քո / bd քովք
19 Զ քեզէն դու
19 b յայս աւուր
20 ԱԶ աւուրն որ քաջալերեաց [Ա որ ուրիշ ձեռամբ] / Բ քաջալերեաց որ զօրացոյց / Դ քաջալերեաց զօրացոյց / b զաւրացուսցէ
20 ad չիք և (արժանիս)
21 d հանգստեան / b որ

զքեզ մեզ համդերձ, զի լիցուք բնակիչք Աստուծոյ լուսեղէն յարկացն յաւիտենականաց բնակութեան։

186 «Այլ Տէր մեր և Թագաւոր մեր և Աստուած մեր, որ վասն մեր խոնարհեցաւ յանարգութիւն, մի թողցէ զմեզ անարգս, զի զօրութեանց նորա ցանկացաք. փրկիչն աշխարհաց օգնեսցէ մեզ, որ ոչ եթող ընդ վայր զմեզ զյուսացեալս իւր, և արժանիս համարեցաւ իւրոց բանիցն՝ քաջալերութիւն տալոյ։ Զի նա անարգամեծար Տէր է, և նա ինքնին պահեսցէ զմեզ զապաւինեալս իւր յամենայն մեղաց. որպէս և այսօր իսկ լուաք, զի էր պահեալ զմեզ ամենազօր աջոյն, և պահեսցէ զմեզ մինչև յաւիտեան. բայց միայն ի սիրոյ նորա մի մեկնեսցուք։ Այլ զարթուսցէ զզօրութիւնս իւր, և եկեսցէ կեցուսցէ զմեզ, և մեք զանուն Տեառն կարդասցուք. երևեցուսցէ զերեսս իւր ի մեզ, և կեցցուք. զի նա է Աստուած փրկիչ մեր. վասն նորա համբերեսցուք զօրհանապազ։

187 «Ցնծալ լիցի քեզ Տէրդ, որ վասն զմեզ բարձրացուցանելոյ խոնարհեցաւ, և հեղ զարիւն իւր ի վերայ խաչին. վասն կենաց մերոց և փրկութեան մերոյ ի մահ վիրաւորեցաւ։ Դիր զնա ի մտի քում, և կարգա սրտիւ քով զնա. ահա հասեալ է քեզ յաղթականութիւն, և զօրացուսցէ զբազուկս քո, որպէս զմանկանն Դաւթի ի վերայ արջոցն և առիւծուցն, որ իբրև զուլս այծեաց ճեղքեալ ընկենէր։ Նա և որ զանարի հսկայն ջարդեաց ի ձեռն ծառայի իւրոյ Դաւթի՝ նոյն խորտակեսցէ զչարութիւն անօրէնութեան զօրս առաջի քո։

11 Հմմտ. Սաղմ. ՀԹ, 34. / 13 Սաղմ. ԽԴ, 15. / Հմմտ. Ա Թագ. ԺԷ, 36. Դատ. ԺԴ, 6.

1 աժ լուսեղէնք բստ յաւիտենական յարկացն բնակութեան / Դ յաւիտենականացն / ԱԲԴՁ չիք բնակութեան
3 եժէ Տէրն մեր և Թագաւորն մեր և Աստուածն / ԱԲԴՁ այլ որ և Թագաւորն և Աստուած
4 ԱԲԴՁ ոչ թողցէ / աեԱԲՁ յանարգս
5 ԱԲԴՁ թողու / աժ ոչն եթող զմեզ ընդ վայր / եԱԲԴՁ չիք զմեզ / Դ որ ոչ թողու ընդ վայր զծեալ իւր և զյուսացեալս
6 ա զի. փխ. և
6 Դ արժանիս արար զմեզ իւրոց
6 ԱԲԴՁ զմեզ իւրոց բանիցն քաջալերս / աժ քաջալերութեանց [ժ քաջալերութեան], զի նա
7 ե չիք զի նա անարգամեծար Տէր է
8 աեժԱԲԴՁ ինքն / Ձ չիք զմեզ
8 ա ապաւինեալս / եժ ապաւինայս
8 աե չիք և
9 ե աջովք / ԱՁ չիք ամենազօր աջոյն և պահեսցէ զմեզ / եժ չիք զմեզ
10 ե յաւիտեանս / աժ չիք միայն
11 ԱՁ զօրութիւն / աեԲԴ զզօրութիւն
11 աեժԱԲՁ կեցուցանել / Դ և կեցուսցէ
12 ԱԲԴՁ երևեցուսցէ Տէր / ե և երև...
12 ա կարդասցուք. զի նոյ է Աստուած փրկիչ մեր, երևեցուսցէ զերեսս իւր ի մեզ և կեցցուք, զի վասն նորա
15 ե ինքն խոնարհեցաւ
15 աէժԱԲԴՁ և եհեղ / ա զարիւնն
15 աեժ զարիւն իւր վասն կենաց և
15 ե և վասն փրկութեան
16 ԱԲԴՁ չիք մերոյ
16 ԱԲԴՁ ի մահ / ա և մինչև ի մահ / ժ և մինչ ի մահ
16 ԱԲԴՁ վարեցաւ, փխ. վիրաւորեցաւ
16 ա ի մտի քո
17 ժ սրտիւք քով / ե զնա ի սրտի քում / ԱԲԴՁ զնա սրտիւ քով
17 Դ յաղթութիւն / ժ աւգնականութիւն
18 ժ մանկանն / է զաւթայ
18 Դ արջուցն / ա արջուցն, առիւծուցն / ժ առիւծուց / ե առեծուցն
19 աժ ճեղքեալս
19 ե չիք նա / ԱԲ չիք և (որ)
19 աժ նայ և զանարի սկայն / ԱԲԴՁ զարի սակայն
20 Դ զաւթի ծառայի իւրոյ / աեժ ծառային
20 ա միայն նոյն / միւսն. չիք նոյն
21 ե և զչարութիւն
21 ԱԲԴՁ անօրինաց որ առաջի քո

188 «Դուստր մարգարէութեանն հաւատոցն Դաւթի և մնեալ յարգարութեան ի վերայ բազկաց իմոց. առաջի սուրբ և փառաւորեալ սեղանոյն Աստուծոյ մնար դու աղախին Քրիստոսի. այն որ այսօր իսկ յայտնութեամբ՝ գթութեամբ և մարդասիրութեամբ իւրով յայտնեցաւ մեզ, որ իմաստութեամբն խնդրեցաք զնա՝ նոյն տացէ քեզ մեզ հանդերձ առանց ամօթոյ տեսանել զնա դէմ յանդիման»։

189 Արդ՝ զայս ամենայն խօսեցաւ սուրբն Գայիանէ ի բարբառ Հռոմայեցւոց ընդ իւրում սանուն ի դրաց սենեկին, մինչդեռ թագաւորն ոգորէր ընդ սրբոյն Հռիփսիմեայ։ Բայց գոյին անդ ոմանք ի սպասաւորացն արքունի, որ լսէին զայն ամենայն ի բարբառ Հռոմայեցւոց։

190 Եւ արդ՝ իբրև լուան զայն ամենայն, զոր խօսեցաւն Գայիանէ ընդ սանուն իւրում՝ ի բաց առին զնա ի դրաց անտի։ Զի թէպէտ և բաղում անգամ հարին զնա, և ծեծեցին քարամբք զերեսս նորա, և թափեցին զատամունս նորա, և ջարդեցին զմսուր բերանոյ ինդաց նորա՝ սակայն ոչ շրջեաց զբանս իւր՝ խօսել ընդ աղջկանն այլ ինչ. այլ զոր սկիզբն արարեալ էր բանիցն իւրոց առաջնոց՝ զնոյն յաճախեալ բազմացուցանէր։

191 Իսկ նա մարտեաւ ևս ընդ նմա ի տասն ժամէ աւուրն մինչև ի պահ մի գիշերոյն, պարտեաց զթագաւորն։ Եւ զօրացեալ լինէր աղջիկն ի Հոգւոյն սրբոյ. հարեալ վանեալ պարտեալ, վաստակաբեկ

1 ե չիք դուստր—խնդրեցաք զնա, նոյն (Ց. 5)
1 ե մարգարէութեանց
2 ԱՁ բազկաց
3 abd սեղանոյ
3 d աղախինքն
4 ե գթութեամբն և մարդասիրութեամբն / adt չիք և / ԱՁ չիք գթութեամբ
4 Ա յայտնեցաւ
5 abdԱԲԳԴՁ իմաստութեամբ
5 ad չիք քեզ
7 ad չիք արդ
7 ե ամենայն բանս
7 ԱՁ սուրբ
7 bdԱԲՁ ի բարբառն
8 Գ հռոմ / a հռոմաեցւոց / ե հռոմայեցւոց / d հռոոմայեցոց
8 a ի սանուն իւրում / bdԱԲԳԴ ընդ սանուն իւրում
8 ե և մինչդեռ
9 ե կային, փխ. գոյին
9 a ի սպասաւորաց
10 adՁ զայս
10 bdԱԲՁ ի բարբառն
10 ե հռոմմայեցւոց / d հռոոմայեցւոց
12 adԱԲԳԴ չիք արդ
12 abdԱԲԳԴ զոր խօսեցաւ [d խօսեցաւն] / t զոր և խօսեցաւ
12 ԱԲԳԴ սուրբն գայիանէ
13 d ընդ սանն
13 Ձ առին ի բաց * անուր զի
14 abdԱԲԳԴ բազում անգամ [d անկամ] / t չիք անգամ
14 a հարկանէին զնա և ծեծէին / Գ ծեծէին
14 ad և թափէին [d թափեցին] քարամբք
15 bdԱԲԳԴ բերանոյ / at բերանոյն
15 a ջարդէին զմսուրս բերանոյ ինդաց նորայ, սակայն նայ ոչ շրջեաց / bd սակայն ոչ / ԱԲԳԴ սակայն ոչ շրջեաց զբերանս [ԲԴ զբանս] իւր / t չիք սակայն
16 ե ի խօսելոյ
17 abdԱԲԳԴ բանիցն իւրոց առաջնոց, զնոյն [ե և զնոյն] / t բանից իւրոց առաջի նոցա, և զնոյն
17 ե յաճախէր
19 ԱԲԳԴ իսկ թագաւորն [Ձ չիք թագաւորն] մարտուցեալ ընդ նմա
19 ե մարտուցեալ ևս / a չիք ևս
20 ե պարտեալ լինէր
21 abdԱԲԳԴ աղջիկն [a աղճիկն] ի հոգւոյն սրբոյ / t ի հոգւոյն սրբոյ աղջիկն

առնելով զթագաւորն՝ մեկնեալ ընկենոյր։ Մերկ կողոպուտ նա ի հան-դերձից զթագաւորն կացուցանէր, և զպատմուճանն պատառեալ և զնշան թագին ցրուեալ կողոպտեալ՝ ամօթալից թողոյր։ Զի թէպէտ և զիւր զգեստին քրքրեալ պատառատուն ի նմանէն ի դուրս բերէր՝ սակայն յաղթող պահէր զանձն իւր սրբութեամբ։

192 Եւ բացեալ զդուրս առնն բռնաբար՝ ի դուրս ելանէր, հերձեալ զամբոխ մարդկանն. և ոչ ումեք կարացեալ յաղթահարել զնա։ Եւ ընթացեալ ընդ քաղաքամէջն՝ ելանէր ընդ արևելս կոյս, ընդ Արեգ դրան քաղաքին։ Երթեալ առ հնձանօքն, ուր էինն իսկ յառաջ վանք իւրեանց՝ ձայն ածեալ մատուցանէր ընկերացն. և ինքն անցանէր հարուստ մի ի քաղաքէն ի կողմն մի հիւսիսոյ, ի տեղի մի յարևելս կոյս, ի սարաւանդակ ի բարձրաւանդակ յաւազին տեղի մի, մօտ ի բուն պողոտային, որ երթայր յԱրտաշատ քաղաք։

193 Իբրև եհաս յայն տեղի՝ ծունր եդեալ կայր յաղօթս և ասէր. «Տէր ամենայնի, ո՜ կարիցէ հատուցանել քեզ փոխանակ բարեացն, որ ի քէն շնորհեցաւ մեզ. զի պահեցեր զլոյս մեր հաւատոյն որ ի քեզ էր. և ապրեցուցեր զմեզ ի պղծալից ժանեաց գազանին որ ապականէրն զմեզ։ Այլ զի՞նչ եա կայցէ ի մեզ կար՝ փոխարէնս հատուցանել քեզ. բայց անձինք մեր լիցին փոխանակ փրկութեան քում. զի դու

1 a առնէր
1 adԱԲԴԶ ընկենոյր [d ընդկենոյր] զնա [a նա, d նայ] մերկ և կողոպուտ
1 adԱԲԴԶ ի հանդերձից
2 ԱԲԴԶ չիք և (զպատմուճանն)
3 adԱԲԴԶ թագին / bc թագաւորին, փխ. թագին
3 a ցրել / d ցրեալ / Ա ցըրեալ / Զ ցուրեալ
3 ԱԲԴԶ և ամօթալից
3 b միայն զի թէպէտ / միւսն. չիք զի
4 aԱԲԴ զգեստին ; Զ* զգեստնք / b զըզգեստին
4 a/dc քրքեալ / b քրձեալ
4 ab պատառատուն
4 d միայն ի նմանէն / b ի նմա / Դ չիք ի նմանէն / միւսն. ի նմանէ
5 a սակայն յաղթող պահել զանձն սրբութեամբ / միւսն. չիք սակայն
5 dԱԲԴԶ պահեալ
6 b եբաց զդուրս. չիք և / b և ի դուրս
6 ԱԲԴԶc առնեկին, փխ. առնն
7 ad զամբոխն և ոչ / Զ զամբոխն մարդկան
7 ԱԲԴԶ չիք և (ընթացեալ)
8 abdԱԲԶ ընդ քաղաքամէջն / Դ: ընդ քաղաքամէջան
8 adԱԲԴԶ ընդ արևելս [a արևեալս] կոյս / b ելանէր յարևելս կոյս / c ընդ արևելակոյս
9 ԱԲԴԶ և երթեալ
9 abd առ հնձանաւն [a հնձանաւն] ուր էինն [b էին] / c էին
9 adԶ վանք նոցա
11 a չիք մի (հիւսիսոյ)
11 Ա հիւսւսոյ
11 ԲԴԶ ի տեղի մի / միւսն. չիք մի
12 Դ ի սարաւանդակի
12 a բարձրաւանդակ (չիք ի)
12 a յաւազային / b յաւազակն
13 a պողոտայն
13 Դ երթեալ
14 b և իբրև
14 d ծունկք
15 ԱԲԴԶ տէր աստուած, աստուած [Դ չիք աստուած] ամենակալ, ո՜ [Զ ով] / a տէր ամենակալ ամենայնի, ոյ / b ով
15 dԱԲԴԶ փոխարէն / a փոխարէնս
15 b բարեացդ / ԱԲԴԶ բարեացս
16 ԱԲԴԶ զլոյսն
16 ad ի քեզ է
17 ad ապականանէր / ԱԲԴԶ որ կամէր ապականել
18 Զ կացցէ / a կայցէ մեր կար փոխարէն
19 ad փրկութեանց / Դ փրկութեան մերում
19 ԱԲԶ դու տէր խնդրեսին / Դ դու խնդրեսին տէր / b խնդրեսին

ինքն արժանիս արարեր զմեզ արքանեկութեան, կրել զանունդ քո, որով ապրեցուցեր զմեզ. զի բայց ի քէն, Տէր, զայլ ոչ ոք գիտեմք, և զանուն քո անուանեմք զօր հանապազ։

194 «Այլ մեզ լաւ է մեռանել ի սրբութեան քում, քան թէ ձգիցեմք զձեռս մեր յաստուածս օտարս, որ չիցեն իսկ. այլ ոչ ինչ իսկ են ամենայն պաշտամունք հեթանոսաց. զի դու ես արարիչ, և ամենայն ի քէն է և Որդւովդ քո միածնաւ, առանց որոյ եղև և ոչինչ, և «Հոգիդ քո բարի առաջնորդեսցէ մեզ յերկիր ուղիղ», որ տանի զմեզ ի բարութիւնսն յաւիտենականսն յերկնաւորսն։

195 «Որոյ յանդիման լինելոց եմք առաջի Միածնիդ քոյ. զի առանց ամօթոյ կացցեմք ի կողմն աջակողմանն, յորժամ առաքեսցես զգա «ի պատրաստ լուսոյ բնակութենէդ հայել յամենայն բնակիչս երկրի»։ Որ ստեղծ իսկ զսիրտս որդւոց մարդկան, որ ի միտ առնու զամենայն գործս նոցա։ Զի և մեք ի ժողովրդենէ քումմէ եմք և ի խաշնէ արօտի քոյ. մնացուք ի յարկսդ, զոր պատրաստեցեր սիրելեաց քոց։ Փութամք, Տէր, զի ելցուք ի մարմնոյս, զի խառնեսցուք ի գունդ միածնի Որդւոյդ քոյ սիրելւոյ, և ի թիւ այնոցիկ, որ սիրեցին զօր երևելոյ գալստեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Ի պղծութենէս և եթ ապրեսցուք. այլ եթէ եկեսցեն տանջանք ի վերայ մեր վասն անուան քոյ՝ պատրաստ եմք։ Զի ոչ զրկես դու զմեզ. զի դու, Տէր, ինքնին վկայես ինձ, զի

3 Ես. ԻԶ, 13. / 8 Սաղմ. ՃԽԲ, 10. / 12 Սաղմ. ԼԲ, 14. / 15 Հմմտ. Սաղմ. ՀԸ, 13.

1 նԱԲԴՁ արժանի
1 ԱԲԴՁ չիք զմեզ
1 ժ արքանենակութեան
1 աԱԲԴՁ զանուն
2 ն բայց, ուղղուած բաց / ԱՁ բաց
2 աժ չիք Տէր
4 նԱԲԴՁ մերում, փխ. քում
4 աժ ի սրբութեան, քան թե
5 Դ առ աստուածս
5 ԱԲԴՁ չեն, փխ. չիցեն
6 Դ չիք զի դու ես—և ոչինչ (տ. 7)
6 Դէ որ ամենայն ի քէն որ / աԱԲՁ և ամենայն ի քէն է [ժ չիք է] և / ն արարիչ ամենայնի որ ի քէն է և Որդւովդ
7 աժ չիք քո
7 ա Հոգւի
8 ժ որ առաջնորդէ մեզ յերկիր / աէ երկիր / միւսներբ ի յերկիր
8 ա ուղիղ
9 ժ յաւիտենականս երկնաւորս / ԱԲԴ ի բարութիւնս յաւիտենականս / ն որ տանիք զմեզ ի բարութիւնս յաւիտենականս յերկնաւորսն / աԱԲԴՁ յերկնաւորս / ա չիք յաւիտենականսն
10 ն որում յանդիման
10 ա կալոց եմք, փխ. լինելոց եմք
10 ա միածնի
11 ԱՁ կայցեմք
11 աժ ի կողմն / է ի կողմ / Դ ի կողմանց / ԱԲՁ ի կողմանց
11 ն յաջակողմանն / ԱԲԴՁ աջոյ, փխ. աջակողմանն
12 նժ լուսոյդ
12 ն բնակութենէ / ԱԲԴՁ ի բնակութենէդ
13 ն զամենայն սիրտս
13 աժ առնու զգործս
14 ա ի ժողովրդենէդ / ժ ի ժողովրդեդ
14 Դ և խաշն / ա և ի խաշանէ / ն և ի խաշին
15 ն ի յարկս քո
16 ԱԲԴՁ և, փխ. զի (ելցուք)
16 ն ի մարմնոյս և խառնեսցուք ի գունդ / աժ ի գունդս
16 աէ որդւոյ
18 ժ և թէ, փխ. և եթ
19 ԱԲԴՁ եթէ եկեսցեն / միւսներբ չիք եթէ
19 ն անուանդ
19 աժ զի պատրաստ եմք
20 ԱԲԴՁ զմեզ, և դու Տէր ինքնին վկայես / աբժ Տէր ինքնին / է ինքնին, Տէր

վարուց երկրակեաց կենացս եւ ինչ ոչ ցանկացայ ի մանկութենէ իմմէ· վասն զի նայեցայ և հաւատացի բանի քում զոր ասացեր, թէ «Վա՛յ իցէ ձեզ, յորժամ բարի ասիցեն զձէնջ մարդիկ». այլ «Երանի է ձեզ, յորժամ նախատիցեն զձեզ և հալածիցեն, և ասիցեն զամենայն բան չար սուտ զձէնջ վասն իմ. ցնծացէք և ուրախ լերուք»։

196 *«Արդարև իսկ, Տէր, ցնծացաք և ուրախ եղաք ընդ այս պատերազմ որ եհաս մեզ, մարտնչել ահիւ քով. զի յաղթեաց յաղթող զօրութիւնդ քո, և ետ մեզ յաղթել։ Ուրախ եղաք ընդ այս փոխանակ աւուրցս, որ խոնարհ արարին զմեզ, և ամացս, յորս տեսաք զչարչարանս։ Հայեաց, Տէր, ի ժառանգութիւն քո և ի գործս ձեռաց քոց, և առաջնորդեա մեզ ի վերին քաղաքդ քո Երուսաղէմ որ ի բարձունս է, ուր ժողովելոցդ են ամենայն արդարք, զսուրբս և զսիրելիս անուան քոյ. եղիցի լոյս տեսան Աստուծոյ ի վերայ մեր»։*

197 *ԺԲ. Եւ մինչդեռ երանելին սուրբն Հռիփսիմէ խօսէր զայս ամենայն՝ անդէն ի նմին գիշերի եկին հասին վաղվաղակի ի տեղի անդր իշխանք թագաւորին, և զահճապետն զահճօքն հանդերձ ընդ նոսա, և ջահք լուցեալք առաջի նոցա։ Եւ մատեան վաղվաղակի, կապեցին զնա ձեռս յետս, և խնդրէին զի հատցեն զլեզուն։ Իսկ նա իւրովի կամաւ բացեալ զբերանն՝ հանեալ մատուցանէր զլեզուն։*

3 Ղուկ. Զ, 26. / 5 Մատթ. Ե, 11–12. / 6–13 Հմմտ. Սաղմ. ԶԹ, 15–16.

1 b երկրակեց / ad կենաց
1 b եւ ոչ ինչ ցանկացայ
1 d իմէ
2 d բանին / b բանից
2 abԱԲԴԶ քում / dt քո
2 abd եթէ
2 bԱԲԴԶ վայ է ձեզ
3 bԶ ասասցեն
4 Դ նախատեսցեն / abd յորժամ հալածիցեն զձեզ և նախատիցեն [b զձեզ] և ասիցեն [ասասցեն] / ԱԲԴԶt հալածեսցեն
5 ad զձէնջ սուտ
6 Դ չիք արդարև—եղաք
6 abd արդարև [b իսկ] ցնծացաք տէր և / ԱԲԶ չիք իսկ տէր
6 b եղեաք
6 Դ ընդ այսմ / ad ընդ այսպիսի
7 ad չիք մեզ
7 Դ չիք մարտնչել
7 a քո
7 b ի վերայ ահիւոյդ քո, զի
8 ad զաւրութիւն
8 b եղեաք
9 adԱԲԴԶ աւուրցս / bt աւուրցն
9 a արարեր
9 abdԲԴ ամացս / ԱԶ ամաց / t ամացն
9 abd որ տեսաք
9 t զչարչարանան
10 ad հայեա
10 ԲԴ ի ժառանգութիւնս
10 d չիք և (առաջնորդեա)
11 abdԱԲԶ ի վերին քաղաքդ [d քաղաքս] քո / t ի վերինդ քո. չիք քաղաքդ
11 Դ չիք մեզ— երուսաղէմ որ
11 b միայն ի բարձունս է / միւսններդ ի բարձունս, ուր
12 aԱԲԴԶ ժողովելոց
12 a սուրբս սիրելիս / d սուրբ սիրելիս քո / b և զսուրբս սիրելիս քո, և եղիցի
12 Զ անուանց
13 d աստուծոյ մերոյ
14 ad չիք և / ԱԲԴԶ չիք սուրբն
15 ad հասին ի տեղի անդր վաղվաղակի
16 ԱԴԶ զահճօք
16 ԱԲԴԶ չիք ընդ նոսա
17 ԱԲԴԶ և մատուցեալք կապեցին զնա
18 a/dԱԲԴԶb ձեռս յետս / միայն t ձեռս յետոյ
18 ԱԲԴԶ և խնդրէին հատանել
18 ab զլեզու նոցա
18 ԱԲԴԶ կամօք իւրովի բացեալ զբերանն իւրովի հանեալ / a իւրովի / b իւրով / dt իւրովք
18 abd կամաւ / t կամօքն

198 Եւ անդէն զհանդերձիկն պատառատառումն որ զնովաւն էր՝ ի բաց զերծուլին ի նմանէ. և հարեալ չորս ցիցս ի գետինն, երկուս ոտիցն և երկուս ձեռացն՝ և պրկեցին զնա. և մատուցին զկանթեղունսն ցմեծ ժամս. այրէին և խորովէին զմարմինս նորա հրով կանթեղացն։ Եւ քարինս վարեցին ընդ գոգս նորա և ի վայր վայթեցին զաղիս նորա. և մինչդեռ կայր կենդանի՝ փորեցին զաչս երանելւոյն։ Այսպէս անդամ անդամ յօշէին զնա և ասէին, եթէ «Ամենեքեան որ իշխեսցեն անգոսնել և անարգել զհրամանս թագաւորաց՝ ըստ սմին օրինակի կորիցեն»։

199 Իսկ էին և այլ սուրբք, արք և կանայք, որ ընդ նոսա եկեալ էին, աւելի քան զեօթանասուն մարդ. այլ որ ի ժամուն անդ հասին ի տեղին յայն ի նոցանէն, որ խնդրէին ամփոփել և թաղել զմարմինս նոցա, յորոց վերայ սուր եդեալ կոտորեցին իբրև երեսուն և երկու ոգիս։

200 Որոց ասացեալ և նոցա զայս. «Սիրեցաք զքեզ, Տէր, զի լուիցես զձայն աղօթից մերոց. խոնարհեցուցեր զունկն քո բարեբար, և մեք կարդացաք առ քեզ։ Քեզ փառք, որ ոչ զրկեցեր զմեր անարժանութիւնս ի քոց բարեացդ, մարդասէր. որ պահեցեր զմեզ իբրև զբիբ ական, և ի հովանի թևոց քոց ապրեցաք յանօրէնութեանցս բազմութենէ.

13—17 Հմմտ. Սաղմ. ճԺԶ. 1.

1 a պատառատառումն / b պատառատառեալումն
1 b որ զնովաւ / ԱԲԴՁ որ էր զնովաւ
2 a զերծուցին / b զերծուլին, ուղղուած զերծուցին
2 at ի գետինն / bd ի գետնին / ԱԲԴՁ ի գետնի
2 ԱԲԴՁ երկուս ձեռացն և երկուս ոտիցն / t չիք և (երկուս)
3 ad և պրկեցին զնայ և մատուցանէին ի նայ [d ի սայ] զկանթեղսն, ցմեծ ժամ [d ժամս], այրեցին և խորովե-ցին զնա հրով [d զմարմինս նորա հրով] կանթեղացն / b և պրկեցին զնա ի չորս ցիցսն. և մատուցին ի նա կանթեղս հրոյ և ցմեծ ժամս այրեցին և խորովեցին զմարմինս նորա հրով կանթեղացն / ԱԲԴՁ կանթեղս... այրեցին և խորովեցին
5 abd գոգ / ԱԲԴՁ գոգս / t գոգն
5 adՁ զաղիս / միւսմն. զաղիսն
5 b վայրեցին, փխ. վայթեցին
6 bԱԲԴՁt մինչդեռ եւ
6 Ա կայր կենդանի. ուղղուած յե-տոյ էր
6 ԱԲԴՁ զաչս նորա. այսպ / b և այսպ
7 abdԱԲԴՁ յաւշեցին / t յօշէին
7 ad թե / ԱԲԴՁ թէ
7 abd անգոսնել (յաճ.)
8 ԱԲԴՁ զհրաման
8 ad միայն ըստ սմին / Դ ընդ նմին / միւսմնք ըստ նմին
9 ԱԲԴՁ չիք Իսկ
9 d այլք / ԱԲԴՁ այլ բազում արք
9 ad որք
10 ԱՁ զեւթան[աս]ունս
10 ԱԲԴՁ այլ ի ժամու / ad ի ժամուն հասին / bt ի ժամանակի
11 ԱԲԴՁ չիք ի նոցանէն / abd ի նոցանէ
11 Դ զմարմինս նոցա թաղել
11 a չիք և թաղել
12 ad նորա
12 ad սուր ի վերա
12 t կոտորեցին զնոսա / abdԱԲԴՁ չիք զնոսա
12 ԱՁ չիք և (երկու)
12 ԲԴՁ * զբ. / ad և երկուք / b և երկուս
12 ab չիք ոգիս
13 ad չիք զքեզ Տէր
13 d լուիցեն
14 aԱԲԴՁ ձայնի
14 b խոնարհեցո / b զի և մեք
15 ad կարդացար
15 b առ քեզ. զքեզ փառաւորել որ ոչ / ԱԲԴՁ զքեզ Տէր փառաւորեմք որ /
15 b զանարժանութիւնս ի քոց բարեաց
16 a ի քոց / d և մարդասէր
16 bԴ որպէս բիբ
17 ԱԲԴՁ և ընդ հովանեաւ / a ի հո-վանիս / d և հովանիս
17 b չիք քոց
17 ԱՁ յանօրինացս / ad ի բազմութե-նէ անաւրէնութեանց

և ահա մեռանիմք վասն փառաւորելոյ անուանդ քոյ։ Եւ զայս միաբան ասացեալ՝ առ հասարակ սպանեցան։

201 Եւ մի ոմն որ անդէն ի ներքս սպանեին ի հնձանի անդ, որ էին վանք նոցա. որ այսպէս ասէր ի ժամ հրաժարելոյն իւրոյ. «Գոհանամ զքէն, Տէր բարերար, զի և զիս ոչ զրկեցեր. զի ես հիւանդ էի, և ոչ կարացի ընթանալ և գնալ ընկերացն ժամանել. սակայն դու, Տէր մարդասէր և քաղցր, ընկալ և խառնեա և զիմ ոգիս ի գունդ քոյ սուրբ վկայիցն, ընկերացն իմոց և քերցն, առ քո աղախինն և մայրն մեր և գլուխ Գայիանէ, և զքեզ սիրիչ և որդեակ մեր Հռիփսիմէ»։ Եւ սա այսու օրինակաւ խօսեալ՝ փոխեցաւ։ Եւ քարշեալ ի բաց ընկեցին զմարմինս նոցա՝ առ ի կեր լինել շանց քաղաքին և գազանաց երկրի և թռչնոց երկնից։

202 ԺԹ. Իսկ Թագաւորին Թողեալ զիւր ամօթն կորանաց, որ պարտ էր նմա ամաչել, որ այնչափ անուանի եղեալ՝ քաջութեամբ առաւելոյր ի մարտս պատերազմացն. նա և յՈղիմպիադն Յունաց հանդիսադիր եղեալ, բազում գործս արութեան և անդ ցուցեալ, և ոչ սակաւ մղեալ պատերազմունս յայնկոյս Եփրատ գետոյ ի կողմանս Տաճկաց. ուր և կարեվէր խոցեալ՝ նշանէր երիվարաւն ի պատերազմէն.

1 Ա անուան
1 ԱԲԴՋ ասացեալ միաբան
3 ԱԲԴՋ սպանեին [Ա սանեին] ի ներքս
3 Դ հնձանի (չիք ի) / a յընձանի / d ընձանի (յաձ-) (չիք ի) / b ի հնձան
4 abdԱԲԴՋ վանք / e վանքն
4 ԱԲԴՋ հրաժարման
4 ԲԴՋ իւրոյ թէ / b իւրոյ եթէ
5 abdԱՋ տէր բարերար / ԲԴe չիք տէր
5 ԱԲԴՋ զի և ես
5 ad չիք և (ոչ կարացի)
6 ԱԲԴՋ և գնալ / abde չիք և
6 a սակայն և դու
6 abd չիք տէր
7 abdԱԲԴՋ և քաղցր / e չիք և (քաղցր)
7 ad չիք և (զիմ)
7 d զմիմ
7 ԲԴ ի գունդ սրբոց վկայիցն քոց քերցն [Դ քուերցն] իմոց և ընկերաց, առ քո / bd ի գունդս սուրբ վկայիցն [b վկայից քոց] / a ի գունդս սրբոց / Ա ի գունդ սրբոց
8 ԱՋ չիք ընկերացն—գայիանէ
8 b քերց, և առ քո
9 b գայիանէ և գլուխն և զքեզ / Դ գլուխն / abd չիք և գլուխ
9 ԱԲԴՋ և քեզ [Բ զքեզ] սիրիչ [Դ սիրիչն] և որդեակն / abd սիրիչն և որդեակն / Ա քեզ սիրիչ—Հռիփսիմէ բառերը ունին լուսանցքում նոյն գրչից աւելացրած՝ մանրատառ:
9 ԱԲԴՋ այսու / e այս / a և սա այսպէս / d այս աւրինակ / b զայս աւրինակ
10 abԱԲԴ խօսեցեալ / Ջ խօսեաց
10 ԱՋ վերևում (s. 8) բաց թողած տողերն ունին այսպես. փոխեցաւ քոյ և քերցն իմոց և ընկերաց առ քո աղախինն և մայրն մեր և գլուխ գայիանէ
10 ԱԲԴՋ չիք ի բաց
10 b զմարմինն
11 a առ ի կերակուր
13 b թագաւորին / միւսներք թագաւորն
13 bԱԲԴՋ ամօթ կորանացն
13 b որ պարտ էր նմա ամաչել, որ / միւսները չիք ամաչել / ԱԲԴՋ չիք նմա
14 abdԱԲԴՋ քաջութեամբ / e քաջութեամբք
15 b նաև զզոմմպիադն / a յոզոմբիադն / d յոզոմպիադն / ԱԲԴՋ յողոմպիադն / b յոլ՚ոմպիադն / e յուղ՚իմպիանդն
16 bd հկայադաւր / a հկատայդաւր
16 abdԱԲԴՋ և բազում
16 b չիք և (ոչ)
17 ԱԲԴՋ պատերազմունս մղեալ
17 b և ի կողմանս
18 adԱԲԴՋ չիք և
18 ԱԲԴՋ կարէվէր
18 ab երիվարն
18 b ի ճակատուէն, փխ. ի պատերազմէն

իսկ նորա առեալ զերիվարն, և զասպազէն նորին և զիւր զանազէնն առեալ կապեալ ի թիկունսն՝ ի վերայ մկանանցն ի լիւղ անցանէր ընդ գետն Եփրատ. արդ՝ որ այնչափ հզօր զօրաւորն էր և բուռն ոսկերօք՝ յաղջկանէ միոջէ յաղթահարեալ լինէր կամօքն Աստուծոյ։ Եւ զայն ոչ էր եղեալ ի մտի զամօթն նախատանացն, այլ ի տեսիլ սիրոյ նորա ջեռեալ՝ տրամեալ ընդ մահ աղջկանն, տխրացեալ ագայր։

203 «Տեսէք, ասէ, զկախարդասար աղանդ ազգիդ քրիստոնէից. զիարդ կորուսանեն զանձինս բազումս մարդկան, հանեալ յաստուածոց պաշտամանէ. յերկրաւոր վայելից կենացս խափանեն, և ի մահուանէ ոչ զգան. մանաւանդ վասն սքանչելոյն Հռիփսիմեայ, որում ոչ գոյր համեմատ յերկրի ի ծնունդս կանանց։ Վասն զի սէր հասեալ զնետ անհնարին և անմոռաց՝ ի մտացս չանկանի, մինչ կենդանի եմ ես, Տրդատ արքայ։ Զի զՅունաց աշխարհն և զՀոռոմոց քաջ գիտեմ, և զմեր Պարթևաց կողմանսն, վասն զի բնութիւն իսկ է մեր, և զԱսորեստան և զՏաճկաստան և զԱտրպատական։ Եւ զի՞ մի ըստ միոջէ թուեմ. զի բազում տեղիք այն են, որ իմ խաղաղութեամբ է հասեալ, և բազումք

1 ad իսկ նա
1 bԱԲԶt զասպազէնն / d զասպազէն / Դ զասպարազէնն / a և զսպառազէնն և զիւր անզազէնն / ԱԲԴԶ չիք նորին և զիւր զանազէնն
2 ԱԲԴԶ կապէր ի թիկունս իւր և մըկանանցն / abd ի վերա մկանանցն [b մկանանց] ի թիկունս [b ի թիկունսն, d ի թիւկունսն]
2 ԱԲԴԶt ի լիւղ / a ի լող / b և ի լող / d ի լոյղ
2 b անցուցանէր
3 Ա եփրատ
3 ԱԲԴԶ զօրութեամբ էր և բուռն ոսկերօք. յաղջկանէ / abd զաւրաւորն էր [b և] բուռն ոսկերաւքն [b ոսկերաւք], յաղջկանէ / t զօրաւոր բուռն ոսկերօքն էր և
4 d միոջն
4 ab կամաւք և զաւրութեամբն քրիստոսի [b աստուծոյ]։ Եւ զայն ոչ եղեալ էր [b չիք էր] ի մտի զամաւթ / d եղեալ էր ի մտի զամաւթ / ԱԲԴԶ չիք էր (եղեալ)
5 Զ նախարարացն, փխ. նախատանացն
5 ԱԲԴԶ զեղոյ (փխ. սիրոյ) նորա ջեռեալ տրամեալ [Դ տխրեալ] էր / b չիք նորա / a սիրոյ ջեռեալ ընդ / d սիրոյն ջեռեալ էր տրամեալ
6 ԱԲԴԶ և տխրեալ [Դ տրամեալ] ագայր / abd ագայր / b տխրեալ / միայն t ագանայր
7 a ազգի / b քրիստոնէից
8 bԱԲԴԶ բազում / ad բազմաց. չիք մարդկան
8 d յաստուածոցն
9 bԱԲԴԶ և յերկրաւոր
9 ԱԲԴԶv կենացս վայելչութենէ / ad չիք կենացս
9 a և մահուանէ
10 bdԱԲԴԶ որոյ ոչ / at որ ոչ
11 a կանաց
11 ԱԲԴԶ վասն որոյ սիրտ հասեալ անմոռաց ի մտաց / a զնետ անհնարին և անմոռաց ի մտաց ոչ անկանի / b ի մտէ ոչ անկանի / d ի մտաց քոյ ոչ անկանի / t զնետ՝ անմոռաց ի մտացս չանկանի
12 b միայն մինչ / adt մինչև / ԱԲԴԶ որչափ, փխ. մինչ
12 ԱԲԴ կենդան
13 b ասէ. զի
13 ԱԲԴԶ աշխարհ՛ (գաղափարագիր)
13 Դ զհռոմոց / a զհռոմայեցւոցն / b զհռովմայեցւոց
14 adԱԲԴԶ կողմանս / b կողմանսս
14 t բնութեամբ / abdh բնութիւն [a ուղղուած նոր գրչով բնակութիւն] / ԱԲԴԶ բնակութիւն իսկ մեր
15 h չիք և զտաճկաստան և զատրպատականն
15 ԱԶt չիք և (զատրպատական)
16 abdԱԲ է հասեալ / Դt հասեալ է / Զ չիք հասեալ
16 Զ բազում
16 abd և [b և է որ] բազում մարտի.

այն էր, որ մարտիւ պատերազմաւ առարի ապստամբեալ։ Ոչ ուրեք տեսեալ է նման նմանութիւն այսր գեղոյ, զոր էր կորուսեալ այս կախարդացն. զի այսպէս զօրացան կախարդքն, մինչև ինձ յաղթեցին»։

204 Իսկ ի վաղիւ անդր մատուցեալ՝ առնոյր հրաման գահճապետան վասն սրբոյն Գայիանեայ սպանման։ Իսկ նա իբրև լուաւ՝ առ սէրն յեղեալ գեղեալ յիմարեալ ապշեալ և ոչ յիշեալ վասն մահուան սրբոյն Հռիփսիմեայ՝ համարեցաւ եթէ կենդանի իցէ։ Մեծ ուրախութեամբ, բարձի և պատուոյ պարգևս խոստանայր՝ եթէ յանկարծ ոք հնարեսցէ պատրել հանել զմիտս աղջկանն՝ գալ առ նա։ Իսկ նա ասէ, թէ «Այնպէս կորիցեն ամենայն թշնամիք քո, արքայ, և որ զաստուածս անարգենն և զհրամանս ձեր թագաւորաց. այլ կայ կախարդն այն, որ ապականեալ կորոյս զչքնաղագեղն, և երկու ևս ընկերք նորունն»։

205 Իբրև լուաւ, թէ մեռաւ սուրբն Հռիփսիմէ՝ դարձեալ ի նոյն տրտմութիւն ընկլաւ, և իջեալ նստէր ի վերայ գետնոյ, և լայր և ի սուգ մտանէր։ Դարձեալ հրաման տայր վասն առաքինոյն Գայիանեայ, թէ նախ զլեզուն ընդ ծործորակն հանել, և ապա սպանանել. վասն զի

1 Դ մարտիւ և
1 b և առարի
1 ԲԴ ոչ երբեք տեսեալ / ad ոչ ուրուք տեսեալ նման
2 ԱԶ չիք է նման
2 abd նմանութեան
2 ad այս գեղոյ, զոր կախարդացն էր կորուսեալ այնչափ զաւրացան կախարդքնքն / ԱԲԴԶ այսմ [Դ այսր] գեղոյ զոր կորուսեալ էր
2 b չիք այս (կախարդացն)
3 ԱԲԴ կախարդաց
3 ԱԲԴԶ զի և այնչափ զաւրացան կախարդութիւնքն / b զի այնչափ զաւրացան կախարդքն / c կախարդքն / b կախարդքնքն մինչև ինձ յաղթեցին։ Վերջ:
4 b թղ. 512ա սկսւում է «Վկայաբանութիւն սրբոյն Գայիանեայ յազաթանգեղեա պատմութենէ»
4 abdk արդ, փխ. Իսկ
4 ԱԲԴԶ գահճապետան հրաման առնոյր / ad գահճապետան առնոյր հրաման
5 b սպանմանն
5 Դ չիք սէրն
6 b եղեալ, ԱԲԶ յեղեալ, փխ. յեղեալ
6 abd ապշեալ համարեալ և ոչ յիշեալ վասն մահուան [b չիք մահուան] սրբոյն / ԱԲԴԶ։ ափշեալ / bԱԲԴԶ։ չիք մահուան
7 abd թև
7 b ասէ մեծ
8 Ա յանդարծ
8 d հնարեսցէ ոք / b չիք ոք
8 ԱԲԴԶ հնարիցէ պատրել [Դ պարտել] զմիտս / b պարտել
9 abd գալ նմա առ նայ / b գալ ի կամս նորա. Իսկ
9 a ասէր
9 ԱԲԶ եթէ / Դ չիք թէ
10 abd որք [b որ] զաստուածսն անարգեն [d անկանեն] / ԱԲԶ անարգեն / b անգոսնեն, փխ. անարգեն
10 ԵF զհրաման
10 Դ չիք և զհրամանս ձեր թագաւորաց
11 abd այլ այն կախարդն կայ, որ / ԱԲԴԶ այլ կախարդն [Ա կախարդան] այն կենդանի [F կենդան] է և երկու ևս ընկերք նորա որ կորոյս զչքնաղագեղն. Իբրև լուաւ
12 b երկուս / ad նորին
13 abd և իբրև
13 ԱԲԴԶ թագաւորն թէ մեռաւ սուրբ [ԲԴ սուրբն] / b մեռաւն
14 ԱԶ։ տրտմութիւն ընկալաւ / ԲԴ տրտմութիւն կալաւ / b զտրտմութիւն ընկալաւ / ad ի նոյն տրտմութիւն ընկլաւ և իջեալ [d ընկալաւ իջեալ] / bԱԲԴԶ։ չիք ի նոյն
14 b չիք և (ի սուգ)
15 b դարձեալ և
15 ԱԲԴԶ ապա հրաման տայր վասն սրբոյն Գայիանեայ սպանմանն նախ
16 ԱԶ։ ծածորակն / Դ ծործորակս / F ծործորական / c ծածրակս / ab ծործորակն / d ծածորակն

իշխանաց միաստակար խրատուն իւրով կորուսանել զայնոսիկ, որ զզիցն գեղեցկութիւն ունէր ի մէջ մարդկան։ Իսկ զորին խրատող անշնորհ առնել զզիմն իշխանաց, որոց նմային զայն շնորհեալ էր գեղեցկութիւն. վասն այնորիկ զնա կատարման սպանցեն։

206 Արդ՝ եկեալ դահճապետն պարծելով՝ չարաչարման տանել զնա, և նոա հանեալ զնոսա շղթայիւք ի քաղաքէն ընդ դուռն հարաւոյ, ընդ կողմն պողոտային որ հանէր ի Մեծամօրի կամուրջն, ի տեղին յայն, ուր սովոր էին սպանանել զամենայն մահապարտս, ի ճախճախուտ տեղի մի, մօտ ի պարկէն փոսին որ շուրջ կայր զքաղաքաւն։ Եւ վարեցին չորս չորս ցիցս միում միում ի նոցանէն։

207 Եւ մինչդեռ կազմէին զայն՝ սկսաւ ասել սուրբն Գայիանէ ընկերօքն հանդերձ այսպէս. «Գոհանամք զքէն, Տէր, որ արժանի արարեր զմեզ մեռանել վասն մեծի անուանդ քոյ, և յարգեցեր զհողեղէն բնութիւնս մեր, զի լիցուք արժանի աստուածութեանդ քում. և հաղորդեցեր զիս մահուան սրբոց քոց վկայիցն, Հռիփսիմեայ և ընկերացն։ Եւ արդ՝ փութամ և անձկացեալ եմ հասանել նոցա որ զքեզն սիրեցին, և ուրախ եմ, զի ժամանեցից զկնի զաւակին իմոյ և որդեկին իմոյ Հռիփսիմեայ և քերցն իմոց և ընկերացն։ Արդ՝ յիշեա զմեզ, Տէր, որ «վասն անուան քոյ մեռանիմք զօրհանապազ. համարեցաք իբրև զոչխար ի սպանումն». «արի և մի մերժեր զմեզ վասն անուանդ քոյ». և դու տուր մեզ զյաղթութիւնդ քո, և չարն գործակցօքն հանդերձ նկուն լիցի յանէ փառաց քոց»։

19 Հմմտ. Եռ. ԻԴ, 7. / 20 Հմմտ. Սաղմ. ԽԴ, 23.

1 bԱԲԴԶ կորուսանել / adէ կորոյս
1 ԱԶ զիցն
2 a զգեղեցկութիւն / b գեղեցկութիւնն
2 dԱԶ խրատ / b խրատն
3 adԱԲԶ սանել / bԴէ արարեալ
3 ԱԲԴԶ որոյ
3 ԲԴ նմա / abd նմայ [d նմայն] զայն էր շնորհեալ զգեղեցկութիւն [b զգեղեցկութիւնն, d գեղեցկութիւն]
5 ԱԶ և, փխ. արդ
6 a դուռնն
7 a պողոտային
7 b ի Մեծամօրին... ի տեղի
8 a մահապարտսն, ի ճախճախուտ / b մահապարտսն ի տեղի մի ճաղճախուտ մօտ ի պարիէն [կ յուսանցքում, ճուրից ճեռուած] / dԱԲԴԶ ի ճաղճախուտ
9 d որ * շուր կայր
9 ԱԲԴԶ վարեցին դ· ցիցս
10 abd ի նոցանէ
11 abdԱԲԴԶ կազմէին զայն / է չիք զայն
12 ad չիք այսպէս
12 ad արժանիս
13 ԱԲԴԶ անուան քո մեծի / a չիք մեծի
14 ad և հաղորդեցեր զմեզ մահուան սրբոցն քոց վկայից / b մահու / ԱԲԴԶ զիս մահին սրբոց / ԲԴ չիք վկայիցն
15 Զ և ընկերացն
16 ad փութամք
16 ԱԶ անձկացեալ
16 ad եմք / b եբբ
16 Դ սիրեցին զքեզ
16 ad ուրախ եմք զի և մեք ժամանեսցուք / bԱԲԴԶ զի և ես
17 d զկար, փխ. զկնի
17 abԱԲԴԶ և որդեկին (չիք իմոյ)
18 Դ քուերցն
18 ԱԲԴԶ ընդկերաց / abd ընկերաց
18 abd չիք անուան
19 ԱԶ մեռանիմ
19 ab որպէս, փխ. իբրև
19 d զոչխարս / b ոչխար
20 ԱԲԴ զմեզ իսպառ
20 d անուան
21 adԱԲԴ զյաղթութիւն
21 b գործակցաւք իւրովք / ԱԲԴ գործակցօքն իւրովք
21 abd չիք յանէ փառաց քոց

208 *Եւ յետ այսորիկ մատեան և պատառեցին զհանդերձս նոցա յանդամոց նոցա, և պրկեցին զնոսա մի մի ի չորս չորս ցիցս: Եւ ծակեցին զմորթսն ի պճղունս նոցա և եդին փողս և փչելով այնպէս կենդանւոյն մորթեցին զաւրըսն երեսին, ի ներքուստ ի վեր մինչև ի ատինսն, և ծակեալ զծործորակսն՝ և զլեզուսն ընդ այն հանէին: Եւ վարեցին եւ քարինս ընդ գոգս նոցա, և ցրուեալ զաղիս նոցա յորովայնիցն ընդ գոգս նոցա. և քանզի դեռ ևս կային կենդանի՝ և ապա բարձին զգլուխս նոցա սրով:*

209 *Արդ՝ որք միանգամ եկեալ էին ընդ նոսա անտուստ ի Հոռոմոց աշխարհէն, որ միանգամ միաբանք եկին հասին յերկիր Հայաստան աշխարհիս՝ աւելի էին քան զեօթանասուն մարդ: Իսկ որ ազատեան ընդ սուրբ տիկնայսն, ընդ Գայիանեայ և ընդ Հռիփսիմեայ, նոքիմբք հանդերձ որ թուեցան ի թիւ վկայելոցն՝ ընդ ամենայն ազատեալսն երեսուն և եօթն մարդ:*

210 *Արդ՝ ի քսան և ի վեց ամսոյն հոռի կատարեցաւ սուրբն Հռիփսիմէ զատուն սրբով, երեսուն և երեք նահատակակից ընկերօքն հանդերձ. և ի քսան և եօթն ամսոյն հոռի՝ սուրբն Գայիանէ երկու իւրովք ընկերօքն, որք ընդ նմա պատերազմեալք պսակեցան և առին զպսակն յաղթութեան:*

1 d այնորիկ
1 ԱԲԳԶ չիք մատեան և / abd չիք և
2 b յանդամոցն / adԱԲԳԶ յանդամոց նոցա / bէ խոցեանց, փխ. նոցա
2 abdh ի չորս չորս / ԱԲԳԶt ի չորս
3 a զմորթն / d զմորթսն / ԱԲԳԶt զմորթս
3 b զմորթս պճղանց նոցա և այն այս փչելով կենդանւոյն
3 adԱԲԳԶ և եդին / bէ չիք և (եդին)
4 aԱԲԳԶ զերեսին
4 d ներքուստ (չիք ի) / ԱԶ մինչ
5 aէ զծածորակսն
5 Բ զլեզուն / Գ լեզուսն
5 d զլեզուսնան.... և կենդանի է արդ և ոսկերոտին իսկ այր իցէն: Պակաս 112. ո. 5—113 ո. 15): Լուսանցքում նոր ձեռքով. «պակաս է գրածս։ Սորին յուսանցքում նոյն նոր ձեռքով. «յետ կոյս հանին և քարինս ընդ գոգսն վարեցին և ի վայր հեղին զաղիսն և մինչ տակաւին կենդանի էին հատին զգլուխ նոցա սրով: d-ի զաղափարից բուղը և բնիկ եղել, որ d-ն չի նկատել, այլ լուսանցքում գրաղը:
5 aԱԲԳԶ չիք եւ
6 a գոգըս / Գ ցրեցին
6 Գ չիք յորովայնիցն ընդ գոգս նոցա
7 b կենդանիք
9 b որ միանգամ եկեալքն էին
9 ԱԲԳԶbէ ի հոռոմայեցւոց
9 a ի հոռոմեցւոց աշխարհէն միանգամ / b ի յունաց և ի հոռոմայ, որք միանգամ միաբան հասին
10 ԱԲԳԶ չիք միաբանք / ab չիք եկին
11 bԱԲԳԶ աշխարհիս / dէ աշխարհին
11 abԱԲԳԶ չիք էին
11 ԱԲԳԶ որք ազատեան ընդ սուրբ կուսանսն ընդ [Գ չիք ընդ] գայիանեայ / a իսկ որք նահատակեալ կատարեցան ընդ սուրբ / b որք
12 ԱԲԳԶ նոքօք / a նոքիմք
13 aԱԲԳԶ վկայեցելոցն
13 ԱԲԳԶ ընդ ամենեսեան
14 a մարդ. որք պսակեցան ի քրիստոսէ
15 b և վեց
15 [illegible] ի սեպտեմբերի (փխ. ի քսան և ի վեց ամսոյն հոռի). յր ընկերաւքն: Վերջ:
16 ab զատուն սրբովք [b սրբովքն]
16 a երիւք
17 ԱԶ յեւթն
17 a և քսան և յեւթն / n որ աւր քսան և վեց էր հոռի ամսոյ: Վերջ:
17 a գայիանեայ
17 ԱԲԳԶ չիք իւրովք
18 abԱԲԳԶ որ... պատերազմեալ
18 abԱԲԳԶb զնշան (փխ. զպսակն) յաղթութեան [ԱԶ յաղթութիւն] b վերջ: «Կատարեցաւ և զմատթէոս յիշեսցէ:

211 Ի. Արդ՝ առ այս մեծ ի խոր տրտմութեան և յանհնարին տարտամութեան կացեալ թագաւորն առ անձուկ սիրոյ գեղոյն Հռիփսիմեայ. ապա յետ այսորիկ ժամ առնել որսոյ՝ ամենայն զօրաց ածել կազմել զպատրաստականն, խոճապականն սփռեալ, երագագ առնել, թակարդ ձգել, կամեցեալ որս առնել, երթեալ ի դաշտն Փառական Շամաքայ։

212 Այն ինչ ի կառս ելեալ կամէր թագաւորն ընդ քաղաքն ելանել՝ անդէն վաղվաղակի պատուհաս ի Տեառնէ ի վերայ հասանէր. և հարեալ զթագաւորն այսոյն պղծութեան՝ ի կառացն ի վայր կործանէր։ Եւ անդէն մոլեգնել սկսաւ, և խրոխտ ուտել զիւր մարմինն. Նա և ըստ նմանութեան Նաբուգոդոնոսորայ արքային Բաբելացւոց, եղեալ ըստ մարդկային բնութիւնս արտաքս՝ ի նմանութիւն վայրենի խոզաց, իբրև զնոսա ընդ նոսա ի մէջ նոցա երթեալ բնակէր։ Եւ այսուհետև մտեալ յեղէգն, խոտաճարակ լեալ անհնարին անզգայութեամբ, մերկ զանձն ընդ դաշտսն կոծելով։ Զի թէպէտ կամեցան արգելուլ անդէն ի քաղաքին՝ ոչ կարացին. մի՝ վասն բնական ուժոյն, և մի՝ վասն զի էր և ուժն դիւաց որ ի նմայն հարեալ էին։

213 Նա և ամենայն մարդիկն որ ի քաղաքին էին՝ նոյն օրինակ դիւարախք մոլեգնէին. և անհնարին կործանումն ի վերայ աշխարհին

1 Արդ-ով սկսւում են zi / վերնագիր. s ձեռ Զ. «Ձեռքին ի նոյն գրոց եղև ի վերայալէն և վասն լուսաւոր քարոզութեան նորա» / L, թղ. 250բ. «Ձեռքին արքային գրեցոյի եղև ի վերայալէն»
1 b ի խորս... և անհնարին
2 bԱԲԴԶ եղեալ, փխ. կացեալ
2 bԱԶ առ անձուկ
2 abԱԲԴԶ չիք սիրոյ
3 ab և ապայ
3 abԱԲԴԶ զաւրացն [b զաւրաց] ածեալ [a ածել] կազմեալ
4 a զխոճապականն / b չիք խոճապականն
4 s արագագ
4 a չիք թակարդ ձգեալ
5 Ա—է c c c c kc փառականն շեմակաց / a փառականն նշամակաց, ուղղուած փառականն շամակաց / ix նշամակաց / bnc նշշեմակաց։ Հմմտ. Սեբեոս Ա. պտր. եր. 7 (Հրատ. Պատկ.) «և Փառականն դաշտս որսոց և որշասանաց նոցին»։
6 b ի կառսն
6 abԱԲԴԶs թագաւորն [ԱԲԴԶ և] կամէր
6 a զքաղաքն, փխ. ըստ քաղաքն
7 b և անդէն
7 ԱԶ ի տեառնէ պատուհաս / b պատուհասն
8 ԱԶ չիք ի կառացն
9 b չիք և (խրոխտ)
9 a ուտէր զիւր մարմինսն / ԱԶ մարմինն
10 bԱԲԴԶ նմանութեան
10 a Նաբուքոդոնոսորա արքաի / b Նաբուքոդոնոսորայ
11 Դ մարդկան
11 մինչև b բնութիւնս արտաքոյ / ԱԲԴԶ բնութիւն / a եղեալ արտաքս ըստ մարդկային բնութեանս / l բնութեան / sԱԲԴԶ արտաքս
11 b չիք վայրենի
12 ԱԶ բնակէր։ Նոր գյուղ. Յուշերն. Ա «Զրաշ հանդար... գետերակ բաղդածագման որ բաղում Ջանրու Եա զծագրել զա...» / Զ Ծմագրելու ակաթանգեղոս ի մէջ յուանակեալ զագպրեցաւ ի վայելումն անձին իւրոյ ՈՃԾԴ Թուին / Սյունիքից սկսած բաց եմ բաղնում Զ-ի նախնական-բնույթ: Տես Յառաջաբանը:
13 Ա անզգայութեամբ / l անզգայութեամբ / Դ անզգամութեամբ / a անզգամութեամբ / n անզգայութեամբ խոզանմանն զանձն
14 a ընդ դաշտս / b ընդ դաշտն
14 a/ԱԲ զի թէպէտ և
14 ԱԲ անդէն արգելուլ ի քաղաքին / Դ չիք անդէն
16 bԱԲ այս դիւացն որ ի նմայն էին հարեալ / a ուժ դիւացն ի նմա հարեալ / Դ ի նմա
18 bԱ դիւարախ
18 Ա * աշխարհին

համանէր։ Եւ ամենայն ընտանիք Թագաւորին, ծառայք և սպասաւորք առ հասարակ, հարուածովք հարեալք լինէին. և անհնարին սուգ վասն հարուածոցն լինէր։

214 Յայնմ ժամանակի տեսիլ երեւեալ յԱստուծոյ ի վերայ քեռ Թագաւորին, որոյ անուն էր Խոսրովիդուխտ։ Արդ՝ եկեալ խօսէր ընդ մարդկանն, պատմէր զտեսիլն և ասէր. «Տեսիլ երեւեցաւ ինձ յայսմ գիշերի. այր մի ի նմանութիւն լուսոյ եկեալ՝ պատմեաց ինձ, եթէ «Ոչ այլ ինչ գոյ բժշկութիւն հարուածոցդ, որ եկին հասին ի վերայ ձեր՝ եթէ ոչ յղեսջիք դուք ի քաղաքն յԱրտաշատ, ածել անտի զկապեալն Գրիգորիոս. նա եկեալ ուսուցէ ձեզ դեղ ցաւոցդ բժշկութեանն»։

215 Արդ՝ իբրև լուան մարդիկն՝ սկսան ծիծաղել զբանիւքն զոր ասաց. սկսան խօսել ընդ նմա և ասեն. «Եւ դու ուրեմն մոլեգնեցար. դև ուրեմն հարաւ ի քեզ։ Զինչ է, զի այս հնգետասան ամ է, զի ընկեցին զնա յանհնարին խոր վիրապն, և դու ասես եթէ կենդանի է. արդ և ոսկերոտին իսկ մաշ իցեն. զի նոյն օրին, իբրև իջուցին զնա անդր՝ յօձիցն իսկ տեսլենէն նոյնժամայն սատակեալ իցէ»։

216 Իսկ կրկնեաց դարձեալ նա կնոջն զնոյն տեսիլ, և հնգկնեաց սպառնալեօք, զի եթէ ոչ պատմեսցէ առէգ առէգ՝ մեծամեծ տանջանս ընկալցի, և հարուածք մարդկան և Թագաւորին ևս քան զևս սաստկասցի

1 b ծառայքն
2 ԱԲ հարեալ / a հարեալք լինէին հարուածովք / b հարեալք հարուածովք լինէին
2 ԱԲԴ սուգ և արտասուքիւն [Ա արտասուքիւն]
4 β վերնագրում է յայնմ ժամանակի յառաջ
4 b վերնագրում է թղ. 517ա «Սրբոյն Գրիգորի հայաստանեայց լուսաւորչին եղն ի վիրապն»
4 βabԱԲԴ տեսիլ երեւեալ յաստուծոյ [Ա աստուծոյ] / t տեսիլ աստուծոյ երեւեալ
4 βa չիք ի վերայ
5 ԱԲԴ որում
5 βԱԲ խաւսել / a խաւսեալ
5 βabs ընդ մարդկանն / ԱԲԴէ ընդ մարդիկն
6 βa տեսիլ պատմէր / b զտեսիլն պատմէր / ԱԲԴէ պատմէր տեսիլ
6 βab և ասէ
7 a ի նմանութեան / ԱԲԴ ի կերպարանս, փխ. ի նմանութիւն
7 βa թէ
8 Դ բժշկութիւն գոյ
8 βabԱԲԴ հարուածոցդ / t հարուածոցն
8 βab չիք եկին
9 ԱԲԴ առաքէք, փխ. յղեսջիք դուք
9 a արտաշատ

10 β եկեալ ուսուցէ
10 βaԱԲԴs ձեզ / bdt զձեզ
10 bԱԲԴs զդեղ / βb ցաւոց
11 ԱԲԴ չիք արդ
12 ԱԲԴ ասաց խոսրովիդուխտն
12 aԱԲԴ և ասել
12 β չիք մոլեգնեցար
13 β չիք ուրեմն / Դ այլ. փխ. այս
13 β հինգետասան
14 ԱԲԴ ի խոր վիրապն, դու ասես թէ կենդանի իցէ, արդ / βb ի խոր վիրապն / βa թէ / d և կենդանի
15 βadF ոսկերոտին / b ոսկորոտին / t ոսկրոտին
15 βad իցեն / b կային. մեռեալ իցէ
15 d և զի
15 bԱԲԴ նոյնաւուրն իսկ / Դ նոյն օրինակ / c նոյն օրն
16 ԱԲԴ ի տեսլենէ օձիցն սատակեալ իցէ / βad տեսլենէ / b ի տեսլենէ
17 βabd տեսիլ / ԱԲԴէ տեսիլն
17 a հնգկնեաց / մեւսենրք հինգկնեաց
18 ab պատմեսցես
19 ab ընկալցիս
19 βabd մարդկանն / ԱԲԴէ մարդկան
19 ԱԲԴ Թագաւորին առաւել ևս սաստկասցի մահուամբ և
19 d սաստկասցին / βԱԲԴէ սաստկասցի / a սաստկանային / b *սաստկացեալք

մահու և պէսպէս տանջանօք։ Եւ մնայ անդրէն Խաւարվիրապումն՝ մեծաւ երկիւղիւ և զգուշութեամբ առաց զրանան հրեշտակին։

217 Իսկ նորա վաղվաղակի յղէին անդր նախարար զօրն առաջ, որոյ անուն Օտայ կոչէր։ Եւ գնաց նա ի քաղաքն Արտաշատ՝ հանել զնա ի խոր բանդէ վիրապին։ Արդ՝ իբրև եկն եհաս Օտայն ի քաղաքն յԱրտաշատ՝ ընդ առաջ ելանէին նմա քաղաքացիքն՝ հարցանել զպատճառս գալոյն։ Եւ նա ասէ ցնոսա, թէ «Վասն կապելոյն Գրիգորի եկեալ եմ, տանել զնա»։ Իսկ նորա զարմացեալ առ հասարակ ասէին. «Ո՞ գիտէ թէ կայցէ. զի բազում ամք են, զի ընկեցին զնա անդր»։ Իսկ նա պատմեաց զիրս անցելոյն և զզօրսն զինչ եղեն իւր։

218 Եւ եկին բերին կարս պարանաց երկայնս և ստուարս, և կցեցին իջուցին ի ներքս։ Աղաղակեաց Օտայ նախարարն ի ձայն մեծ և ասէ. «Գրիգորիոս, եթէ կայցես ուրեք՝ եկ ի դուրս. զի Տէր Աստուածն քո, զոր պաշտէիրն դու՝ նա հրամայեաց հանել զքեզ այտի»։ Եւ անդէն յառն կացեալ՝ վաղվաղակի շարժեաց զպարանն, և բուռն հարեալ ունէր։

1 Ե և վիշտ մահու և սաէզ սաէզ տանջանաւք
1 βd չիք և (մնեալ)
1 βad չիք խաւարվիրապումն
1 Ե և մնեալ անդէն մեծաւ երկիւղիւ և զգուշութեամբ խաւարվիրապումն առաց զրանս Թագաւորին։ Իսկ յղեալ անդէն վաղվաղակի նախարար զօրն ամառունի, անուցող մեծին խաւարավիրապոյ և իշխան անոյ ամրոցին, որում անուն աւտայ կոչէր։ Հմմտ. Խոր՛Ե. «Որոյ անուն ատայ կոչիւր.. անուցող խաւարվիրապայ» Բ, 77.— «Օտայ, որ էր ի տանէն ամատունեաց և անուցող խաւարվիրապայ» Բ, 83։ Տե՛ս եւ 82։ / βad խաւարվիրապումն առաց զրանան վասն Թագաւորին. Իսկ անդէն [ad անդրէն] վաղվաղակի յղեալ նախարար / Է և մնեալ անդրէն խաւարվիրապումն՝ մեծաւ երկիւղիւ և զգուշութեամբ առաց զրանան հրեշտակին։ Իսկ նորա վաղվաղակի յղէին անդր նախարար զօրն առաջ, որոյ
2 Ա երկեւղիւ
2 ԱԲԳ զրանս
2 ս Թագաւորին, փխ. հրեշտակին
4 βah աւտայ / ։ աւգա
4 Ե յարտաշատ
4 ԱԲԳ հանել զսուրբն զգրիգորիոս ի վիրապէ բանտին. իբրև / Ե վիրապէն
5 a աւտան
6 abԱԲԳ արտաշատ
6 βad չիք նմա
6 Գ զպատճառսն
7 ԱԲԳ ասէ եթէ / βad չիք թէ
8 Ե հանել, փխ. տանել
8 βa չիք զնա
8 βa իսկ նոցա
8 βabd չիք ասէին
8 βa թէ ո / Եs թէ ո գիտիցէ թէ [ս եթէ] կայցէ, զի / ԱԲԳ թէ կա։
9 Գ բազումք… ընկէց
9 ԱԲԳ և, փխ. իսկ
10 bԱԲԳ զզօրսն
10 βabdt եղև [t եղեն]։ Իսկ։ Ուղղում եմ՝ ըմբռնում փնտրակեալ—եղեն իւր / ԱԲԳ չիք իւր
11 ԱԲԳ և եկին / միւսներ չիք և
11 ։ կառս / ։ պարասանս, փխ. կարս
11 ԱԲԳ երկայն ստուարս
12 βabdԱԲ և իջուցին
12 ԱԲԳ աւտայ նախարարն / a աւտա / βabd նախարարն / t օտայն նախարար
13 βad գրիգոր, թէ
13 a ուրուք
13 ԱԲ եկ արտաքս զի / Ե եկ ի դուր
14 βadԱԲԳ պաշտէիր / Ե պաշտէիրն / t պաշտես
14 βabd չիք դու
14 ԱԲԳ չիք այտի
15 ԱԲԳ վաղվաղակի յոտն կացեալ շարժէր / Ե շարժէր / βad կացեալ բուռն հարեալ շարժէր վաղվաղակի զպարանան. և սոցա [β նոցա] զիտացեալ / Ե և բուռն հարեալ ունէր / ԱԲԳէ և բուռն հարկանէր

219 Իսկ սոցա գիտացեալ՝ ձգեալ հանէին զնա ի վեր, և տեսին զի թխացեալ էր մարմին նորա իբրև զածուղ սևացեալ. և անդէն հանդերձս մատուցեալ զգեցուցին նմա, և խնդութեամբ առին գնացին յԱրտաշատ քաղաքէ, տանել ի Վաղարշապատ քաղաք։ Նոյնժամ ժամանակի առ փառանցն տարակուսի ցաւոցն՝ ելեալ թագաւորն յերամէ խոզիցն՝ գնեին առեալ ածէր ընդ առաջ նորա մերկ խայտառակ։ Եւ նախարարքն արտաքոյ քաղաքին սպասէին նոցա։

220 Արդ՝ իբրև տեսանէին զնոսա ի բացէ, զի գային Գրիգորիոս Օտայիւն հանդերձ, և այլ բազում մարդիկ, որ գային ընդ նոսա յԱրտաշատ քաղաքէ՝ ընդ առաջ խաղացեալ, մոլեգնելով և ուտելով զմարմինս իւրեանց՝ գիւահարէին և փրփրէին առաջի նորա։

221 Իսկ նա վաղվաղակի ծունր եդեալ յաղօթս կայր, և նորա անդրէն ի զգաստութիւն դառնային։ Եւ նա անդէն հրամայեաց, զի արկցեն զանձամբք իւրեանց հանդերձս և ծածկեսցեն զամօթ իւրեանց։ Եւ մատուցեալ թագաւորն և նախարարքն՝ բուռն հարեալ ունէին զոտից սրբոյն Գրիգորի և ասէին. «Աղաչեմք ի քէն, թող մեզ զյանցուածս մեր, զոր մեք ընդ քեզ արարաք»։

222 Իսկ նա մատուցեալ կանգնեաց զնոսա ի գետնոյ անտի և ասէ.

1 ԱԲԴ և նոցա
1 β հանէին
1 βd անդրէն ի վեր
1 βad տեսին թխացեալ զմարմինն իբ-րև / b էր թխացեալ մարմինն իբրև / ԱԲԴ և իբրև
1 ω—ω¹ զի սևացեալ էր մարմին նորայ
2 ԲԴ զածուխ / c զածուցխ / ω—ω¹ զարծուխ, փխ. զածուղ
3 b զնա (փխ. նմա) խնդութեամբ և առեալ գնացին
3 ԱԲԴ գնացին / βad առեալ գնացին / t գնային
3 d յարտաշատ քաղաք և տանել
4 ԱԲԴ յայնժամ / b քաղաքն. յայնժամ առ փառնկն (յոճ.) տարակուսի / β առ փառանցին / d առ փառնկն
5 βadԱԲԴ տարակուսի / մնայի t տա-րակուսանաց
5 βad թագաւորն յերամէ խոզիցն, առ-եալ գնեին / bԱԲԴ: չիք յերամէ խո-զիցն
6 aԱ ընդ յառաջ
7 βabdԱԲԴ սպասէին նոցա / t նմա
8 ԱԲԴ չիք արդ
8 ԱԲԴ տեսին
8 abԱԲԴ: ի բացեայ
8 βad գրիգորն
9 Դ օտիւն
9 Ա մարդ
9 Ա չիք որ գային ընդ նոսա յարտաշատ
10 ԱԲԴ մարդկանն մոլեգնելով / b եր-թային մոլեգնելով
11 βadԱԲԴ զմարմինս իւրեանց / bt չիք իւրեանց
11 b փրփրային
12 d ծունգր (յոճ.)
12 βad կայր յաղօթս, և նորա / b յա-ղօթս կայր և նորա ի զգաստու-թիւն / ԱԲԴ: կացեալ / ԱԲԴ և նորա / t իսկ նորա
13 ad անդէն, փխ. անդրէն
13 bԱԲԴ և նա անդէն / t և սա / βad չիք նա անդէն
14 ԱԲԴ արկցեն զիւրեամբք հանդերձս / b զանձամբ / βt հանդերձ
14 Դ զամօթս / ԱԲ զամօթ / βabd զա-մաւթ / t զամօթն
15 ԱԲԴ հարկանէին զոտից նորա, աղա-չէին և ասէին, թող մեզ զյանցանս մեր / b բուռն հարկանել զոտից / βa զոտից / dt զոտիցն
16 β զանցումն / a զյանցումն / b զանցանս
17 βad չիք մեր
17 βad զոր առ քեզ
18 βabd կանգնէր
18 βbԱԲԴ ի գետնոյն և / ad ի գետնոյն առէ
18 b և ասէր

«Ես մարդ եմ իբրև զձեզ, և մարմին ունիմ իբրև զձերդ. բայց դուք ծաներուք զձեր արարիչն, որոյ զերկինս և զերկիր արարեալ է, զարեգակն և զլուսին և զաստեղս, զծով և զցամաք. և նա կարող է զձեզ բժշկել»:

223 Իսկ անդէն սկսաւ հարցանել Գրիգորիոս, թէ ուր եղեալ են մարմինք վկայիցն Աստուծոյ: Իսկ նոքա ասեն, թէ «Զորոց վկայից ասես»: Եւ նա ասէ. «Որ վասն Աստուծոյն մեռան ի ձէնջ»: Իսկ նոցա ցուցեալ նմա զտեղիսն: Իսկ նա ընթացեալ ժողովել և ամփոփել զմարմինս նոցա ի սպանման տեղեացն, զի կային անդէն: Եւ տեսին զի զօրութեանն Աստուծոյ պահեալ էր զմարմինս նոցա. զի այն ինն աւր էր և ինն գիշեր, զի արտաքոյ ընկեցեալ կային մարմինք նոցա, զի ոչ գազանի էր մատուցեալ և ոչ շան, քանզի անդէն շուրջ զքաղաքաւն էին, մօտ ի քաղաքն. և ոչ հաւու ճեռնեալ ևս էր նոցա, և ոչ հատեալ էին մարմինք նոցա:

224 Իսկ նոքա բերին հանդերձս սուրբս պատանաց. բայց երանելին Գրիգորիոս ոչ արժանի համարէր զպատանան բերեալս թագաւորին, կամ զայլոց մարդկանն. այլ իւրաքանչիւր պատառոտուն հանդերձիւն պատէր զսուրբսն. «Ես անգամ մի, ասէ, մինչև լիցիք դուք արժանի

1 βad զձեզ / միաւնեւոր զձեզդ
1 b մարմինս
1 βad զձեզ, փխ. զձերդ
2 β զարարիչն
2 ԱԲԴ որ
3 Ա ցամաք
3 bԱԲԴ բժշկել զձեզ
4 Դ իս (փխ. իսկ) նա
4 a հարցանել սկսաւ
4 b եթէ
4 ԱԲԴ եղիցի զմարմինք
5 ԱԲԴ և նոքայ ասեն [Ա չիք ասեն] թէ զորոց վկայից [Ա վկայիցն] / βabdւ ասեն՝ զորոց / t ասեն՝ թէ որոց
6 d չիք և
6 β աստուծոյն / a աստուծոյն իւրեանց / bԱԲԴ աստուծոյն [Դ աստուծոյ] մեռեալ են / t աստուծոյ
6 βad և նոցա
7 Ա զտեղիս / b զտեղին
7 b և նա երթեալ ժողովեալ ամփոփէր
7 βd չիք և
7 ԱԲԴ և նորա ժողովեալ զնշխարս նոցա ի սպանման տեղեացն, զի / βd տեղիսն, զի / b տեղւոյն
8 ԱԲԴ անդրէն, և տեսին / b և տեսին / βabt չիք և (տեսին)
8 βabdԲ զաւրութեանն / Ա զօրութիւն / Դt զօրութիւնն
9 ԱԲԴ զի [Ա չիք զի] զինն [Բ ինն] տիւ և զինն [ԱԲ ինն] գիշեր էր, զի ընկեցեալ [Ա ընդեցեալ] կային մարմինք նոցա արտաքոյ, զի / βad ընկեցեալ կային արտաքոյ քաղաքին [d չիք քաղաքին] մարմինք / b զի ընկեցեալ կային մարմինք նոցա արտաքոյ քաղաքին, զի ոչ / ա աւր, փխ. տիւ / t ընկեցեալ էին
10 a քանզի ոչ գազանի մատուցեալ էր և ոչ շան / Ա գազան
11 ա մերձեցեալ, փխ. մատուցեալ
11 a քանզի շուրջ զքաղաքաւն մերձ ի քաղաքն / βad մերձ
11 ԱԲԴ: շան և ոչ հաւու քանզի [ա զի]
12 βad հաւու մերձեցեալ էր ի նոսա / ԱԲԴ: չիք և ոչ հաւու ճեռնեալ ես էր նոցա
12 βad և ոչ հատեալ [d հաւատեալ] էին մարմինք / bԱԲԴ մարմինք / t և ոչ էր հատեալ մարմին
13 ԲԴ բերէին
13 ԱԲԴ քաղում հանդերձս / b քաղումս / βad սուրբս / միւսն. քաղում[ս]
13 ԱԲԴ և երանելին / βad բայց երանելին / t իսկ երանելին
14 a արժանիս
14 ԱԲԴ համարեցաւ զպատանս / b զպատանս բերեալ
14 ab զթագաւորին
15 b և կամ / β մարդկան
15 dԱԲԴt պատառատուն
15 bd հանդերձովք
16 βad ասա անգամն ասէ
16 ԱԲԴ լիցին պատանք [Դ պատարագ] ձեր արժանի [Դ բառ արժանի սրբոց] մարմնոց սոցա / βad զոցա
16 b դու

պատել զմարմինս նոցա։ Եւ ամփոփեաց, առ գնաց ի հնձանն, ուր վանսն իսկ լեալ էին նոցա. և իւր իսկ վանս անդէն կալեալ՝ օթևանս առնէր։ Եւ երանելին Գրիգորիոս զցայգն ամենայն առ Աստուած աղօթս մատուցանէր վասն նոցա փրկութեան, և խնդրուածս առնէր, զի դարձ-ցին և ապաշխարութեան հնարս գտանել մարթասցեն։

225 Եւ ի վաղիւ անդր թագաւորն և նախարարքն և մեծամեծ աւագանին խառնաղանճ ամբոխիւն բազմութեամբ եկեալ ի ծունր իջեալ առաջի սրբոյն Գրիգորի և առաջի սուրբ ոսկերաց վկայիցն Աստուծոյ՝ խնդրէին և ասէին. «Թող մեզ զամենայն յանցուածս չարեացս, զոր մեք ընդ քեզ արարաք. և խնդրեա դու վասն մեր յԱստուծոյ քումմէ, զի մի կորիցուք»։

226 ԻԱ. Իսկ կացեալն Գրիգորիոս անդէն խօսել սկսաւ և ասէ. «Որ ասէքդ, թէ «Աստուած քո»՝ Աստուած է և Արարիչ, ամենազօր կամական բարերարութեամբն յանուանէ յանհիւթոյ գնիւթական արարածս գոյացոյց. նոյն ինքն էական զօրութեամբն յանեղեաց, յանփայր յոչնչէ իմիքէ հրամայեաց հաստատել՝ երկիր. որ զամենայն ինչ արար՝ Աստուածն ամենակալ, ամենարարն, ամենատէրն։ Ձեռս ծանեայց, զի բժշկեսցին ձեր ցաւքդ յանցանաց ի պատուհասէ այտի։ Որ վասն իւրոյ մարդասէր ողորմութեանն խրատեաց զձեզ, բատ բանի աստուա-

1 Ա անփոփեալ և առեալ գնաց / ԲԴ և ամփոփեալ և առ գնաց / β ամփո-փեաց գնոսա և գնաց / ե և ամփո-փեալ առ / ա անփոփեաց առ և գնաց
2 ԱԲԴ էին իսկ վանք [Դ վկայք] նոցա
2 βadԱԲԴ չիք իսկ (վանս)
3 ԱԲԴ իսկ երանելին / ե չիք և (երա-նելին)
3 ե և զցայգն / βad զիշերն, զեւ. զցայգն
4 βad մատուցանէր և խնդրուածս առ-նէր վասն նոցա փրկութեան մինչ զի դարձցի [ա դարձցի] ապաշխարու-թեան / ե չիք և խնդրուածս—ապաշ-խարութեան
5 ա հնարս գտցէ. չիք մարթասցեն / β մարթասցէ
6 ա թագաւորքն / βad մեծամեծք
7 ebd աւագանւոյն
7 ԱԲԴ խառնիճաղանջ / ե և խառնի-ճաղանճ
7 βd ամբոխիւն
7 βabd եկեալ իջեալ ի ծունր
8 βabd չիք առաջի
9 ԱԲԴ յանցանս / եԱԲԴ չարեաց
10 βa յԱստուծոյն
11 ԱԲԴ կորիցուք մեք
12 ե չիք գրիգորիոս
12 ե սկսաւ խօսել / βadԱԲԴ խաւսել սկսաւ
12 ե ասէ, այդ զոր ասէքդ / ԱԲԴ ասա-ցէքդ
13 βad աստուած արարիչ և / ե չիք է
13 ԱԲԴ կամօք բարէգործութեամբ
14 βad յանուանէ, յանհիւթոյ նիւթա-կան [ա գնիւթական] արարածս գոյա-ցոյց նոյն ինքն էական զաւրու-թեամբն յանեղեաց, յանփայր յոչնչէ [β յոչինչէ] իմիքէ [d ի մեզ և] հրա-մայեաց հաստատել երկիր, որ զա-մենայն ինչ արար / եԱԲԴէ անուա-նէք անհիւթական գնիւթական արա-րածս էական զխաւութեամբն իւրով յանեղէս իմիք [ԱԲԴ ի մի, է իմիք ի մի] հրամանէ [է հրաման, ե հրամա-նաւ] հաստատեալ՝ զաշխարհս պատ-րաստեաց [ԱԲԴ պատրաստեալ] յո-չընչէ. զամենայն
17 βadԱԲԴ աստուածն / է աստուած
17 միայն ա ունի ամենարարն
17 ե ամենատէր
18 ԱԲԴ ցաւքդ / βadէ ցաւք
18 ե բժշկեսցին ցաւք ձեր յանձանց ի պատուհասէ / βad յանցանաց պա-տուհասից, որ
19 βad մարդասիրութեանն խրատեաց
19 Ա ողորմութեան
19 βad բատ բանի / միւսն. բատ բանից
1 ԱԲԴ աստուածատուր [Դ աստուած] իմաստութեանն [Ա իմաստութեան]

ծական իմաստութեամբն, որպէս ասաց իսկ, թէ «Զոր սիրէ Տէր՝ խրատէ. գանայից առնէ զորդի՝ զոր յանձն առնու»։ Իսկ նա բարերարութեամբ իւրով կոչէ զձեզ յորդեգրութիւն։

227 «Իսկ ճշմարիտ Որդին Աստուծոյ ոչ ամօթ համարի զայնոսիկ իւր եղբարս անուանել, որք դարձցին յերկրպագութիւն Հօր։ Եւ Հայրն սուրբ շնորհեսցէ ձեզ զառհաւատչեայ սիրոյն իւրոյ, զուարճացուցանել զմիտս ձեր յուրախութիւն որ ոչն անցանէ. բայց միայն եթէ դարձջիք և ըստ կամաց նորա գնասջիք, տացէ ձեզ զանմահութիւն կենաց։

228 «Այլ զի կոչեցէքդ «Աստուած քո»՝ բարիոք ասացէք. քանզի որք ճանաչեն զնա՝ նա նոցա Աստուած է։ Իսկ որք ոչն ճանաչեն, թէպէտ և են նորա արարածք՝ օտար են ի խնամոց և ի սիրոյ մարդասիրութենէ անտի նորա. իսկ երկիւղածք նորա մերձ են առ նա, և այցելութիւն նորա շուրջ է զնոքօք, և պահէ զնոսա։

229 «Իսկ թերևս ասիցես դու, թէ ուր պահէ զերկիւղածս իւր. զի որ ի ձեռս մեր անկան՝ չարչարեցան և մեռան, և մեք ըստ կամաց մերոց սպանեցաք զնոսա։ Տես զի կամեցաւ Աստուած զհանգիստ մահու մարդկան, և ի միւսանգամ գալստեան փառացն երևեցուցանէ՝ տալ զբարիսն սիրելեաց իւրոց և այնոցիկ որ ճանաչենն և առնեն զկամս նորա։

2 Առակ. Գ, 12. / 13 Հմմ. Սաղմ. ԼԳ, 8.

1 β իմաստութեամբն, զոր առէ եթէ
1 ԱԲԳ և խրատէ, գանայից առնէ / t և գանայից
2 Ա չիք զորդի
2 βabd զոր յանձն / t զոր ի յանձն
2 ԱԲԳ զի նա
2 βad ահա, փխ. իսկ
2 abd բարերարութեամբն
3 βabdԱԲԳ կոչէ / t կոչեաց
4 βad չիք Իսկ
4 ԱԲԳ իսկ միածին և ճշմարիտ
4 ԱԲԳ զայնոսիկ եղբարս իւր անուանել / βad եղբարս [βa եղբայրս] իւր [β չիք իւր] անուանել զայնոսիկ
5 ԱԲԳ որ դառնան / b որ
5 ԱԲԳ։ յերկրպագութիւն նորա
5 b չիք Հօր / b Հօրն
6 βabdԱԲԳ շնորհէ / βabd չիք ձեզ
6 b յառհաւատչեայ
6 bԱԲԳ [b և] զուարճացուցէ
7 bF յուրախութիւնն / βad ուրախութեամբն
7 βabԱԲԳ որ ոչ / ad թէ
8 Գ կենացն
9 Գ կոչէք / ad առէքդ / β առէքդ թէ
9 a չիք այլ զի կոչեցէքդ—զօրութիւն ամենատեսան քրիստոսի (էջ 121, տ. 9)
9 s չիք այլ զի կոչեցէքդ—առնեն զկամս նորա (տ. 18)
9 b բարւոք
9 ԱԲԳ առէք, քանզի որք ճանաչենն / βabd որք / t որ
10 b զնա՝ նոցա է նա աստուած / βadԱԲԳ է աստուած
10 ԱԲԳ որք ոչն ճանաչեն [Գ ճանաչենն] զնա / b որք / βabd որ ոչն ճանաչեն / t որ ոչն ճանաչէ / b ճանաչեն զնա
11 ԱԲԳ ի սիրոյ և ի խնամոց / β ի խնամոյ / ad ի խնամէ, b ի խնամէն
11 βad մարդասիրութենէն, բայց երկեղածք [ad երկիւղածք]
13 b շուրջ զնոքաւք
14 ԱԲԳ առեցէք դուք / βa առեցէք թէ / d իսկ թերևս ասացեր թէ / b առեցես դու / t ասասցես
14 b չիք Իսկ թերևս—զգենուլ յանձինս ձեր (էջ 121, տ. 1)
15 Ա զոր
15 b անկան և չարչարեցան և մեռան, և մեք / βadԱԲԳ չարչարեցան և մեռան / t մեռան և չարչարեցան
16 b չարչարեցաք, փխ. սպանեցաք
17 Ա միւս անգամ
17 βad գալստեանն
17 a երևեցուցանել
17 βabd զբարիսն տալ սիրելեաց / ԱԲԳ սիրելեաց / t սիրելեացն
18 a որք
18 βadԱԲԳ ճանաչենն / t ճանաչեն

230 «Այլ տես դու զայս, թէ զիարդ զօրութեամբ աստուածութեանն իւրոյ պահեաց հաստատուն զսուրբ վկայսն սիրելիսն, և ոչ ներգութիւնք բազումք երկմտեցուցին զմի ոք ի նոցանէն։ Եւ ապրեցոյց զսուրբ զերանելիսն Հռիփսիմէ ընկերօքն համօրէն ի ձեռաց պղծութենէ և յանօրէնութենէ։

231 «Արդ՝ պատրանք մարմնոյին թշնամւոյն, որ ի սկզբանէ իսկ խաբեցին պատրեցին զմարդիկ և կորուսանէին ճանապարհացն ուղևորս հաստատեցին։ Եւ կամ զիմ իսկ զանարժանութիւնս, զի որպէս բարե-բարութեամբն իւրով արժանի արար պատրաստել զիս՝ չարչարել վասն անուան իւրոյ մեծի. և ես ինձ համբերել, զի հասուցէ զիս ի վիճակին երկնաւորս, որպէս ասաց իսկ մեծ առաքեալն Պաւղոս, զոր հասցէ ձեզ ճանաչել, և ի նմին իսկ և ի նորուն բանս վայելել մարդասիրութեամբն Քրիստոսի, թէ «Օրհնեալ է այն, որ արժանիս արար զմեզ՝ հասանել ի մասն ժառանգութեան սրբոցն ի լոյս»։ Եւ արդարև հասար պարծանօք ի խաչն Քրիստոսի, զի չարչարանօքն Քրիստոսի վայելիցեմք ի նորա կամս և ի նորին վարդապետութեանն։

232 «Արդ՝ զնա ծանիջիք, որ զձեզ ի խաւարէն կոչեաց յիւր սքան-

14 Կողոս. Ա, 12.

1 ԱԲԴ այլ դուք տեսէք
1 b դու և զայս եթէ
1 βad զաւրութիւնն
2 ԱԲԴ հաստատուն զիւր սիրելի վկայսն և ոչ բազում ներգութիւնք [ԲԴ ներգութիւնքն] / βad աստուծոյ պահեալ [d պահեաց] հաստատուն զիւր վկայս սիրելիս / b աստուածութեանն / b հաստատուն զիւր վկայսն սիրելիս
3 Դ զմի մի, փխ. մի ոք
3 βadԱԲԴ ի նոցանէ
3 ԱԲԴ զսուրբն հռիփսիմէ / a չիք զսուրբ / βd ապրեցոյց զսիրելիսն հռփսիմէ / b զսուրբն և զերանելիսն զհռիփսիմէ
4 Դ իւրովք ընկերօք համօրէն
4 ԱԲԴ ի ձեռ պղծութենէց / βabd ի ձեռաց պղծութենէց / t ձեռաց
4 ԱԲԴ յանօրէնութենէց
6 βabdԱԲ իսկզբանէ խաբեցին պատրեցին / t պատրեցին խաբեցին
7 βadԴ ի կորուսեան
7 βabdԱԲ ուղևորս / t ուղևոր / Դ ուղեվարն
8 βabd չիք և
8 βԱԲԴ զիմ իսկ անարժանութիւնս, որպէս / bd զիմ իսկ / a անարժանութիւնս / b զանարժանութիւնս, թէ / t զանարժանութիւն
8 at չիք իսկ / a չիք զի
8 a բարերարութեամբ
9 βadԴ արժանիս
9 b զիս պատրաստել / βad չիք պատրաստել
9 βad չարչարել [a չարչարեալ] վասն անուան [β անուանն]
10 ԱԲԴ ի վիճակն երկնաւոր / βabd ի վիճակն / t ի վիճակս / a երկնաւորսն
11 t և որպէս / βabdԱԲԴ չիք և
11 βad ասաց սուրբ առաքեալն
11 bԱԲԴ զոր և հասցէ
12 ԱԲԴ և ի նմին [Ա չիք ի նմին] բարբան վայելել մարդասիրութեամբն
12 βabd ի նորին, փխ. ի նորուն
12 a բանն
12 βabd վայելեալ / t վայելեալս
13 bԱԲԴ եթէ
13 βabdԱԲԴ աւրհնեալ է այն որ արժանի / t օրհնեալ է աստուած որ
14 d լոյս (չիք ի)
14 b և արդարև իսկ
14 βad պարծանաւք ի խաչն քրիստոսի զի / bԱԲԴt չիք ի խաչն քրիստոսի
15 d վկայիցեմք, փխ. վայելիցեմք
15 β միայն ի նորա կամս և ի նորին / bd ի նորա ի նորին
16 ad վարդապետութեան / Ա վարդապետութիւն / ԲԴ վարդապետութիւնն
17 βabd չիք արդ / b և, փխ. արդ
17 βabd զձեզն
17 βabd չիք ի խաւարէն

չելի լոյսն փառաց. մատիջիք առաջի աթոռոյ շնորհաց նորա, և գտջիք զողորմութիւն ի նմանէ. և ի բաց թօթափեսջիք զամենայն աղտ չարեաց անօրէնութեան. լուասջիք զանձինս ձեր կենդանի ջրովն, և զփառաց լուսոյ զպատմուճանն արժանի լինիջիք զգենուլ յանձինս ձեր։

233 «Այլ վասն որոյն Հռիփսիմեայ գոյք իսկ ինքնին գիտէք, թէ որպէս պահեաց զնա Տէր և ապրեցոյց ի ձեռաց ձերոց, ի պղծութենէ անօրէնութեան։ Եւ դու ինքնին գիտես զչափ քաջութեան ուժոյ պնդութեան ամեհրայ քոց. զինչ եղեր ակարացեալ առաջի աղջկան միոյ. զի պահեաց զնա զօրութիւն ամենատեառն Քրիստոսի։ Իսկ վասն իմ դու իսկ գիտես, զի հնգետասան ամ է իմ՝ զի կայի ես ի խաւարչուտ ի խոր յանհնարին վիրապին. ի մէջ օձիցն էր բնակութիւն իմ, և վասն անուն Տեառն ոչ երբեք մեղան ինձ. և ոչ զարհուրեցայ ի նոցանէ, և ոչ երկեաւ սիրտ իմ. զի յուսացեալ էի ի տէր Աստուած արարիչ ամենայնի։

234 «Այլ վասն այսորիկ գիտեմ, զի տգիտութեամբ արարէք զոր ինչ արարէքն։ Բայց արդ՝ դարձարո՛ւք և ծանիրո՛ւք զՏէր, զի ողորմեսցի և կեցուսցէ զձեզ. և զպայմանեալ կենդանեացն բարեխօս արարէք. զի կենդանիք են և չեն մեռեալք. և ծանիրո՛ւք զԱստուած, զի նա ինքն է Տէր ամենայնի. և ի բաց թողէք այսուհետև զպղծութեան պաշտամանցդ, զքարեղէն և զփայտեղէն, զարծաթեղէն և զոսկեղէն զդնձաձոյլ պատկերացդ, զի սուտ են և մնոտի։

1 β լոյսն և ի փառսն / a լոյս ի փառս / d ի պայծառութիւն ի լոյսն և ի փառս
1 βad առաջի փառաց շնորհաց
1 a չիք և
2 a թափեսջիք
3 βad և յանօրէնութենէ լուասջիք
3 ad չիք ձեր
3 βad զպատմուճանն լուսոյ փառաց արժանի լիջիք զգենուլ [β զզենուլ] / ԱԲԴ զփառացն
4 ԱԲԴ լիջիք
5 b չիք այլ
5 c վասն այսորիկ որոյն / b այնորիկ / βadԱԲԴ չիք այսորիկ
5 βad չիք իսկ / b չիք թէ
6 b ի պղծութենէդ
7 βad անաւրէնութեանն
7 a գոյք ինքնին գիտէք
7 βabd քաջութեանն [bd քաջութեան] ուժոյ ընդութեան ամեհրայ
8 Ա չիք եղեր
8 a աղջկանն
8 βadԱԲԴ միոյ / c միոյ
9 βb ամենատեառն
9 a և, փխ. իսկ
10 b գոյք իսկ գիտէք / ԱԲԴ դու ինքնին իսկ
10 βd հնգետասան
10 Դ իմ, որ կայի
10 b զի ի խաւարչուտին ի խոր վիրապին և ի մէջ ուձից / β* անհնարին / a խոր (չիք ի) / ԱԲԴ յանհնարին խոր / βad ուձից
12 d անի
12 β ոչ ինչ մեղան / ad ոչ մեղան
12 ԱԲԴ և ոչ երբեք զարհուրեցայ
12 βd ի նոցանէն
14 ԱԲԴ այնորիկ
14 ԱԲԴ անգիտութեամբ
15 a ինչ արարէք / Դ ինչ և արարէք
15 a զի ծանիրուք
16 b կենդանիսս
17 β կենդանի / ԱԲԴ կենդանիք են և ոչ են
17 b մեռեալ
17 ad չիք զի նա ինքն է տէր ամենայնի—պահեալ ի մարթի մերումս (Եր. 123, տ. 18): Սխալում են Համառօտք:
17 = ծանիրուք զԱստուած ամենայնի: Վերջ:
18 a տէր աստուած ամենայնի. ի բաց
18 βad պաշտամունս [d պաշտամանցդ, a պաշտամունս ձեր], քարեղէն, փայտեղէն, արծաթեղէն, ոսկեղէն, պղնձեղէն պատկերաց [պղնձաձոյլ պատկերացդ] / b զքարեղէնս և զփայտեղէնս, զարծաթեղէնս և զոսկեղէնս և զպնծաձոյլ / c պղնձաձոյն

235 «Եւ ոչ դոյզն ինչ ասացի ձեզ վաղագոյն վասն մոլորութեանց ձերոց, թէ մառախուղ ստուերացն խաւարին թանձրութեան նստեալ է ի վերայ ձերոյ աչաց սրտին, ոչ կարացեալ հայել իմանալ, ածել զմտաւ, և զԱրարիչն ճանաչել։ Արդ՝ թէ ի ձէնջ եւ ողորմութիւն ինչ տեսանէի՝ առ աստուածութիւնն պաշտամամբ մերձենալ՝ ոչ դադարէի զցայգ և զցերեկ աղաչել վասն ձեր, զի մի կորիցէք։ Այլ վասն բազում մարդասիրութեան Արարչին, որ անքննին և անպատում է առ արարածս իւր, որ երկայնմտութեամբ ներէ թողու անսայ խնայէ, վասն բազում գթութեան իւրոյ։

236 «Որ յաւուրցն առաջնոց թոյլ ետ գնալ մարդկան ըստ կամաց իւրեանց, որպէս և ասէն իսկ. «Բարձի թողի զնոսա՝ երթալ գնա կամաց սրտից իւրեանց։ Եւ գնացին նոքա ըստ կամս անձանց իւրեանց»։ Այլ այժմիկ սկսեալ է կոչել զձեզ յիւր փառսն և յանեղծութիւն, լինել ձեզ ժառանգաւոր յաւէժ կենդանութեանն որ ոչն անցանէ։

237 «Վասն որոյ իսկ զիւր վկայսն սիրելիս առաքեաց առ ձեզ. որք ի վկայելն իւրեանց վկայեցին զմիաբանական տէրութիւնն Երրոր-

13 Սաղմ. 2, 13.

1 βad մնաոկց. ոչ վաղ իսկ ասացի ձեզ դոյզ վասն մոլութեան / b վաղ վասն մոլորութեանց / Դt մոլորութեանն / ԱԲ մոլորութեան
1 b չիք և ոչ դոյզ—կենդանութեանն որ ոչն անցանէ (s. 14)
2 βad մառախուղ [β մառադուղ] ստուերաց / ԱԲԴ ստուերաց
2 a խաւարային / b խաւարի
2 βd նստեալ. չիք է
3 ԱԲԴ սրտի / βad սրտի [a սրտից] աչաց ձերոց / b ձերոց աչաց սրտին
3 b և ոչ կամեցեալ հայել և իմանալ և ածել
3 ԱԲԴ զմտաւ ածել
4 βad չիք և
4 b այլ եթէ ի ձէնջ ինչ ողորմութիւն տեսանէի առ աստուածութիւն պաշտամանն / aԱԲԴ եթէ ի ձէնջ / βad չիք են
5 βad առ աստուածութիւնն մերձ կալ պաշտամամբ [β ապաշխարութեամբ] ոչ դադարէի / Ա առ աստուածութիւն / ԲԴ պաշտամամբ / Աt պաշտմամբ
5 bԱԲԴt մերձենալ, այլ վասն իմ [t վասն զի] ոչ դադարեցի
5 a զցայգ և զցերեկ աղաղակել վասն ձեր / βbd աղաչել [β աղաչեն] վասն ձեր / ԱԲԴt ի վերայ ձեր
6 b ողորմութեան, փխ. մարդասիրութեան
7 adԱ անքննին
8 βad և, փխ. որ / b երկայնամտութեամբն
9 b գթութեանն
10 b որ և
10 βabd թոյլ ետ գնալ մարդկան / ԱԲԴt մարդկան գնալ
11 ad չիք և
11 b ասէ
11 Ա երթեալ
12 a զի գնացին նոքա զկամս
13 ԱԲԴ սկսեալ է / βadt սկսեալ կոչել. չիք է
13 b կոչէ
13 βabdԱԲԴ փառսն / t արքայութիւն, փխ. փառսն
14 b յաւերժ
14 Ա կենդանութեան
14 aԱԲԴ ոչ
15 ԱԲԴ զիւր իսկ զվկայսն սիրելիս / βad զիւր իսկ [a ասէ. վկայսն] սիրելիս / bt իսկ զիւր վկայսն սիրելիսն [b սիրելիս]
16 b որ վկայելն / ԱԲԴ ի վկայելն իսկ
16 βad խոստովանեցին [a խոստովանեցան], փխ. վկայեցին
16 b տէրութիւնէն / Ա վկայեցին զմիաբանական զտէրութիւնն / ԲԴ զտէրութիւնն / βad երրորդութեանն տէրութիւն

զակամն՝ ընդ ամենայն ի վերայ ամենայնի զԱստուած, որ նա ինքն է յաւիտենական յաւիտենից. արքայութիւն նորա արքայութիւն յաւիտենից, և տէրութեան նորա վախճան ոչ գոյ։ Եւ զմահն իւրեանց եդին կնիք հաստարիմ հաստատականն՝ իւրեանց ճշմարտութեան հաւատոց. որոց անուանք և ճառք ի մէջի ձերում պատմին. որք կենդանի են առ Աստուած և բարեխօս ամենայնոց, որ մաղթեմք բարեխօս ունել զնոսա առ Աստուած։ Քանզի վասն Աստուծոյ մեռան՝ կարող են զմեռելութիւն բազմաց կենդանացուցանել։

238 «Վասն այսորիկ նորօք հաշտեցարուք առ Աստուած, ի ձեռն մահուան Որդւոյն Աստուծոյ. վասն զի Որդին Աստուծոյ մեռաւ, զի զմեռելութիւն արարածոց կենդանացուսցէ. իսկ սորա մեռան, զի վկայք լիցին աստուածութեան նորա։ Եւ զի ոչ եթէ առանց իւրոյ մահուանն կենդանութիւն տալ մեզ ոչ կարէր, այլ զի մեծացուսցէ զարարածս իւրով յանարգութիւն իջանելովն. զի զանարգս բարձրացուսցէ իւրովն իբրև զմեզ լինելովն։

239 «Իսկ ոչ եթէ առանց սոցա վկայութեան չլինէր արդեօք հաւատարիմ, այլ զի մեծասցին սոքա որ սիրեցին զնա։ Եւ զմեր ջանս պահել ի մարմնի մերում. զի թէպէտ և հասին մեզ նեղութիւնք մարմնոյ

1—3 Հմմ. Ա. Կորնթ. ժե, 28. Սաղմ. խէ, 15. ձԷԴ, 13.

1 δε ընդ ամենայն [δ և] ի վերայ ամե-նայնի զաստուած [δ աստուած]
1 βad զ'ի վերայ [α զի ի վերայ] ամե-նայնի աստուածն / ԱԲԴ ընդ ամե-նայնի / δ և ի վերայ
1 δ աստուած / ԱԲԴ զաստուածն
1 βad ինքն է յէութեանն յաւիտենակա
2 α արքայութիւնն
3 d տէրութեանն
3 Ա վաղճան
3 abԱԲԴ զմահն / միւսներբ զմահ
4 βad չիք հաստատական
4 βad ճշմարտութեան հաւատոյ իւր-եանց / ԵԲԴ ճշմարտութեանն
5 ԱԲԴ աւուրք ճառք և [Բ չիք և] / βad որոց ճառք աւուրք և ի մէջի [α ի միջի] / δ որոց աւանիք ճառք և ի ձերում միջի
6 βad բարեխաւս աստացուցողաց [α աստա-ցուցողացն], որք մաղթեն ունել զնոսա բարեխաւս առ աստուած, զի վասն [α զի որք վասն] / δε և բարեխաւս աստուծոցացն, որով [ε որք] մաղթեմք / ԱԲԴ: բարեխօս աստացողացն
7 δ զի վասն
7 ԱԲԴ կարող եղեն
7 δ զկենդանութիւնն, փխ. զմեռելու-թիւն
9 δ վասն այսր որ նորաւք
9 ԱԲԴ հաշտեցարուք ընդ աստուած
9 Դ ի ձեռն մահուամբ / ԱԲ մահու որդւոյ նորա, վասն զի / βabd մա-հուան / ε մահուն
11 δ չիք իսկ սորա մեռան զի—ջանս պահել ի մարմնի մերում (տ. 18)
11 ԱԲԴ վկայեցին, փխ. վկայք լիցին
12 bd աստուածութեանն
12 βad չիք և զի / ԱԲԴ չիք և
12 δ մահուանն ոչ կարէր տալ մեզ կեն-դանութիւն այլ / βad մեզ տալ
13 δ չիք զի
13 ԱԲԴ զարարածս իւր իւրով
14 δ յանարգութիւնն
14 β իջանելով
14 βad չիք զի զանարգս—լինելովն. իսկ (տ. 16)
14 ԱԲԴ իւրով իբրև
15 δ լինելով
16 ԱԲ վկայութեանս չլինէր / Դ չլինել / βad չլինէր / δε ոչ լինէր
16 δ չիք արդեօք
17 βad սոքա մեծասցին
17 βad և զմեր ջանս
18 δ պահել
18 βad ի մարմնի իմում. թէպէտ
18 δ վասն զի թէպէտ հասին / βad թէ-պէտ հասին նեղութիւնք մարմնոյ վշտաց անհնարին / δ մարմնոյ / ԱԲԴ: մարմնոց
18 Ա ի մեզ

վշտաց և անհնարին ցաւոց, աւելի տանջեալ քան զամենայն մարդիկ. զինչ հնար էր միօրեայ տևեալ մարդկային բնութեանս մարմնոյ այնմ անագին վտանգի չարչարանացն։ Կամ թէ կեցցէ արդեօք մարդ ըստ միօրեայ ժամանակի յանհնարին ի խոր վիրապի անդ յայնմիկ, յորում թաղեալն կայր ես ի մէջ օձիցն իբրև ի շեղջի, և եռային զմարմնովք իմովք, պատեալ կային շուրջ զինև և կայտառային զանդամովք իմովք. սակայն մեծապանչ ողորմութիւն Տեառն պահեաց զիս կենդանի։ Եւ որում ոչ եա էի արժանի՝ զբանս մշակութեան բժշկութեան օգտի ոգւոց և մարմնոց մշակեմք աւասիկ ի միջի ձերում. բժիշկ ոգւոց և մարմնոց ձերոց պատրաստեցայ՝ զձեր օգուտն ձեզ մատուցանել։

240 «ՅԱստուծոյ ի բարերարութենէ անտի ակնացուք զպատգամս երկնաւորս ձեզ ջամբել. զի եթէ լուիջիք բանին իրաւանց, քաղցրութեան Աստուածային, հրամանաց Արարչին ամենայնի՝ փրկեալք սրբեալք լինիջիք ի փորձ պատուհասէդ, և ի յաւիտենական կեանսն վայելեսջիք. բանին աստուածութեան լուիջիք, և զբարութիւն երկնից արքայութեանն յանձինս ձեր ընկալջիք։

241 «Միայն թէ յակամայ տգիտութենէ մեղայք, ի քարապաշտ ի

1 ա տանջել / ԱԲԴ տանջանք / ե տանջանաւք
1 βad մարդիկ / ԵԱԲԴ։ մարդկան
2 ե հնար է
2 βad էր մարդկային բնութեանս տեկալ միաւրեա այնմ [β յայնմ] / ԱԲԴ տեկալ միօրեայ / ԵԱԲԴ բնութեան / ԱԲԴ։ մարմնոյ / ե մարմնոյ յայնմ
3 ԵԱ։ վտանգին / βad վտանգի չարչարանաց [ա չարչարանացն]
3 ԱԲԴ կայցէ ոք արդեօք ըստ / βad կեցէ արդեւք մարդ ըստ միաւրեա ժամանակի ի յանհնարին [ա ժամանակի յանհնարին] / եt արդեօք միօրեայ մարդ յանհնարին
4 ե և ի խոր / βad չիք յայնմիկ
5 βad ուր թաղեալն / ԵԱԲԴ թաղեալ
5 ԱԲԴ չիք ես / ԱԲԴ օձից
5 Գ չիք և եռային—զանդամովք իմովք (տ. 7)
6 ե զմարմնովքս / ա մարմնովք իմաւք
6 ե զինեաւ
6 βad կառային / ե կըառային
6 ա շուրջ զանդամովք իմաւք
7 ե ողորմութիւնն աստուծոյ պահեաց
8 βad ոչ էի արժանի / Գ ոչ եա է / ե ոչ եա էի / ԱԲ։ ոչ եա էար
8 ե զբան / ա բանս
8 βad մշակութեան մատակարարել [β մատակարարեալ] ձեզ, մշակ եմ աւասիկ ի միջի ձերում, բժիշկ ոգւոց և մարմնոց ձերոց, պատրաստեալ զձեր / ԵԱԲԴ։ չիք բժիշկ
9 Ա օգտի
9 ԱԲԴ հոգւոց... հոգւոց
10 βad ձեզ [β զձեզ] մատուցանել յաստուծոյ [β յաստուծոյ]։ Ակնալց զպատգամն [մ զպատգամս] երկնաւորս / ե յաստուծոյ բարերարութենէ / ե ակնալ զպատգամս աստուծոյ ձեզ
12 βad ջամբել ձեզ
12 βad լուիցէք բանից իրաւանց [β չիք իրաւանց] քաղցրութեան աստուածանին հրամանաց արարչին, փրկեալք / ԵԱԲԴ։ չիք աստուածային հրամանաց / ե թէ լուիջիք բանից իրաւանց քաղցրութեանս / ԱԲ բանից
13 ե փրկեալ և սրբեալ լինիջիք և ի փորձ
14 βad լինիջիք և
14 βad պատուհասէդ ապրեալք
14 βad չիք և ի յաւիտենական—լուիջիք (տ. 15)
14 ե և յաւիտենական կենացն վայելեսցուք. լուիջիք և զբարութիւն արքայութեան
15 ԵԴ աստուածութեանն
15 ե չիք բանին աստուածութեան—ի մահ զձեզ մատնիցէ (եր. 125, տ. 10)
15 ա/ԱԲԴ արքայութեան երկնից
16 ա չիք ձեր
16 βad ընկալջիք. միայն թէ ի տգիտութենէ
17 ե ապա թէ / ԱԲԴ։ ապա եթէ
17 ԱԲԴ մեղայն
17 βad քարապաշտ փայտապաշտութենէց սրբեսջիք [մ սրբիցեք] / ե քա-

փոյթապաշտութենէդ սրբեալ լինիջիք, և զանճառ բարիսն Աստուծոյ յանձինս ձեր ընդունել մարթասջիք. այլ և սուրբ վկայքն Աստուծոյ, զոր դուքն չարչարեցէք՝ վասն ձեր և նոցա բարեխօսութիւն կարեն մատուցանել. և մեր բանքս և ճառքս և ջանս և վաստակս ձեզ յօգուտ սերմանեսցի. բարեկեաց շատակեաց կենօք զձեզ յերկրի փայլեցուսցէ, և յերկինս հանդերձեալ կենացն զձեզ ժառանգորդս արասցէ։

242 «Այլ եթէ ոչ կամիցիք լսել քարոզութեան բանին կենաց՝ առաւել հարեալ վրիժուցն չարաչար հարուածովք զձեզ սատակեսցէ, և ի ձեռն օտար թշնամեաց զձեզ զատեսցի, և միանգամայն իսկ զքէն վրիժուցն հանեալ՝ ի մահ զձեզ մատնեսցէ»։

243 ԻԲ. Եւ իբրև խօսեցաւ երանելին Գրիգորիոս զայս ամենայն՝ առ հասարակ զձեռս զուձիւք արկեալ՝ պաղատանաձայն աղաղակէին. թագաւորն և նախարարքն, և այլ բազմութիւն մարդկանն իջեալ ի գետին ընդ մոխիր թաւալեալ՝ ասէին առ հասարակ իբրև ընդ մի բերան. «Արդ կայցէ՞ ինչ մեզ յոյս թողութեան յԱստուծոյ. զի մեք կորուսեալ էաք ի ազիտութեան մերում և ի խաւարային ճանապարհս. արդ՝ իցէ՞ թէ թողցին մեղքս այս մեր բազումք»։

244 Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Մարդասէր է Տէր, երկայնամիտ և բազումողորմ է. գթած առ ամենեսեան որ կարդան առ նա, և որ խնդրեն ի նմանէ՝ թողու նոցա»։

20 Հմմտ. Սաղմ. ՁԵ 15.

բացաշտ փոյթապաշտութեանդ սրբեալ լինիջիք / βad չիք սրբեալ լինիջիք—մարթասջիք
2 βadε ի յանձինս / b չիք Աստուծոյ
3 βa զորս / a չիք և նոցա
3 βd կարիցեն բարեխօսութիւն մատուցանել
4 βad բանքն և ջան և վաստակ ձեզ / b մեր բանքս և ջանս և վաստակս / ԱԲԴ ջանս / ε ջանքս / միայն ԱԲԴ ունին և ճառքս
4 Դ յօգուտ ձեզ
5 ad սերմանեսցի
5 ad փայլեցուսցանէ / b յերկրիս փայլեցուցանիցէ / ԱԲԴ կենօք յերկրի զձեզ փայլուն ցուցանիցէ
6 βad զձեզ ժառանգորդս առնէ
7 b այլ՝ եթէ ոչ կամեսջիք / βad կամիցիք / ԱԲԴ: կամիցջիք
7 b բանի կենացն
8 a հարեալք վրիժուք / ԱԲԴ վրիժուք / d վրիժուց / β վրիժիւք
8 ԱԲԴ հարուածովքդ
8 abd սատակեսցէ
9 βad ի ձեռն / միւսն. ի ձեռս
9 aԱ զատեսցէ / dԲԴ զատեսցի / b մատնեսցէ, փխ. զատեսցի
10 ԱԲ վրիժուց հանեալ / Դ վրէժ խնդրեալ
10 b զատեսցի, փխ. մատնեսցէ
12 βad զձեռս զուձիւք [d զուձեաւք, β զուձաւք] / b զուձեաւք հարկանէին [ուղղուած արկանէին] և / bԱԲԴ: ձեռն
12 ε թագաւորն նոյնպէս կայր և նախարարքն / βabdԱԲԴ չիք նոյնպէս կայր
13 β բազմութեան / βd մարդկան
13 ԱԲԴ իջեալ և ընդ մոխիր / βabd ընդ մոխիրն / a ի գետնի
14 βad թաւալէին
14 βadԱԲԴ և ասէին
15 b կայցէ մեզ յոյս թողութեան յայսմ զի / Դ մեզ ինչ
16 βbd ի խաւարին / Դ ի ճանապարհս
17 b թողցին մեզ մեղքս այս բազումք / ԱԲԴ բազում / βad մեզ բազումք [a բազում]
18 Դ չիք և ասէ
18 bԱԲԴ մարդասէր է տէր և / βd է տէր / ε մարդասէր տէրն / a չիք մարդասէր է տէր
19 bԱԲԴ չիք է
19 ԱԲԴ այր կարդան
20 b և որք

245 Իսկ նորա ասէին, թէ «Ծանո մեզ, և հաստատեա զմիտս մեր, զի մարթասցուք ազատել զերեսս Արարչին մերոյ զոր ոչն գիտէաք. եթէ դարձեալ արդարև դարձցի՞ և ընկալցի՞ զմեզ յապաշխարութիւն. և կայցէ՞ եա տեղի դարձի, և չիցէ՞ արդեօք հատեալ յոյս կենաց մերոց ի նմանէն։ Կամ դու արդեօք ոչ յիշեսցես զչարիսն, զոր մեք ընդ քեզ արարաք. և տայցես մեզ զուղիղ վարդապետութիւն, և ոչ կալցես ընդ մեզ ոխս, և ոչ չարակնիցես զմեզ, և ոչ արկանիցես զմեզ յարդարև յուղիղ ճանապարհէն»։

246 Եւ առ հասարակ զոչիւն բարձեալ մարդկանն ի գոչիւն լալոյ թագաւորաւն հանդերձ՝ ամենայն մարդիկն անկեալ թաւալէին առաջի նորա. զի սակաւիկ մի ոչ կարէին մեկնել ի նմանէ, վասն անհնարին հարուածոցն բարկութեանն դիւացամոլ տանջանացն։ Զի թէ լինէին երբեք ուրեք մեկնեալ ի նմանէ՝ անդէն դիւացն ի վերայ հասեալ զայրագնեցուցանէին, անդէն իւրեանց ատամամբքն ուտել մարդկան զմարմինս իւրեանց։

247 Արդ՝ իբրև լուաւ սուրբն Գրիգորիոս զայս ամենայն բանս զոր խօսեցան նոքա առաջի նորա, իսկ նա յարտասուս հարեալ ասէ ցնոսա. «Դուք ինքնին գիտէք զայն ամենայն չարիս, զոր դուքն ընդ իս արարէք. զիարդ կարիցէ մարդ տոկալ յայնչափ չարչարանաց վերայ, կամ զի՞յր հնար տոկալ ժամ մի՝ լոկ ի տեսլենէ ամի միոջ բացուստ ի բաց,

1 ԱԲԳ ասեն / β չիք թէ
2 βad ոչ գիտէաք, եթէ արդ դարձեալ / b ոչն գիտէաք, և արդարև արդ դարձեալ դարձցի / t գիտեմք / ԱԲԳ էթէ
4 b կացցէ
4 βad դարձցի տեղի
5 βbdԱԲԳ ի նմանէ
5 abd զչարիսն զայն զոր [b որ]
6 abԱԲԳ տացես
6 ad ուղիղ / β ուղեղ
7 ԱԲԳ և չչարակնիցես / β և ոչ չարակնիցես / a չչարակնեսցես / d չչարակնիցես / t չարակնիցես / b չիք չչարակնիցես զմեզ
7 ԱԲԳ ոչ արկցես / ad չարկցես / b չարկանիցես / β և չարչարեսցես, փխ. ոչ արկանիցես
7 βabd յարդարև / ԱԲԳt արդարև։ Կաւեցի և ճոյճեցես կարդալ յարդար և
8 βd ուղիղ / b ուղեղ
9 β յալագոչիւն / ab զգոչիւնն
9 ԱԲԳ ամենեքեան, փխ. մարդկանն
9 b մարդկանն առ հասարակ ի գոչիւն լալոյ թագաւորն հանդերձ ամենայն մարդկաւն անկեալ / βad զգոչիւն լալոյ [β ողբոց, փխ. լալոյ]
10 a մարդիկք / t մարդիկ
11 βabdԱԲԳ սակաւ մի
12 ad հարուածոց
12 βadt բարկութեանն
12 βad դիւացամոլ / b դիւացամոլն / ԱԲԳt դիւամոլ
12 a տանջանաց. զի եթէ
12 b լինէր երբեք ուստեք մեկնել / ad մեկնեալ / մի ուրեք մեկնել
13 ԱԲԳ զայրագնեցուցանէին անդէն / b զայրացուցանէին
14 b և անդէն իւրեանց ատամամբք / βad անդէն իւրեանց / adԱԲ ատամամբք / t չիք անդէն
14 bd մարդկանն / ԱԲԳ չիք մարդկան
16 ԱԲԳ զԳրիգորիոս զամենայն բանս [Գ զբանս] զոր / βabd զայս ամենայն բանս զոր / t զայն ամենայն զոր
17 ԱԲԳ չիք իսկ
18 β չիք զայն
18 a չարիսն զոր ընդ / βadԱԲԳ զոր դուք
18 Ա ընդ յիս
19 b արդ, փխ. զիարդ
19 a կալ, փխ. տոկալ
19 b ի չարչարանաց / βad չարչարանս, կամ զի՞յր
20 ԵԴ մարդոյ տոկալ
20 a տեսլեան ամի
20 ԱԲԳt ի բաց փախչելով [Ա փաղչելով] մարդիկ, թող / βabd չիք փախչելով մարդիկ

թող թէ ի մէջ բազմութեան օձիցն լինել ամս հնգետասան, և ողջ ապրել, և տեսալ և բնակել ևս հանապազ ի մէջ նոցա։

248 «Նախ յայսմ իսկ տեսէք զզօրութիւն Արարչին. զի որ զամենայն արար՝ զիարդ և կամի, յորժամ և կամի կարող է զիւրաքանչիւր բարս փոփոխել. զի և զայն զմեղանչական զթունաւոր զազանս որ յանհնարին զրի անդ՝ ընդ իս անարժանի ընդ իւրում ծառայիս քաղցրացուցանէր։ Զի թէպէտ և մեք անարժանք էաք՝ սակայն վասն ձերոյ օգտի զմեզ պահեաց՝ երևեցոյց զիւրոյ սքանչելեացն զօրութիւն. զի զմեզ պահեալ ածեալ, և ի ձեր մշակութեան գործն եկեալ, և զօգուտն ձեզ բերեալ, Աստուծոյ մարդասիրութիւնն մեզ առ ձեզ կատարեսցի։

249 «Եւ կամ Էր արդեօք հնար աղջկան միոյ մանկամարդոյ՝ ունել զդէմ առն սկայի, որպէս տեսէք իսկ աչօք ձերովք. զիարդ էր հնար այդմ լինել, եթէ ոչ Աստուծոյ էր տուեալ զիրաւունս յաղթութեանն՝ պահել զիւր վկայսն անարատութեամբ ի ձեռաց յանդգնածոց յանօրէնութենէ։ Արդ՝ վասն մահուան այնոցիկ սրբոց երանելեացն, որոց արիւն

1 ζabdԱԲԴ ի մէջ բազմութեան / է ի բազմութեան
1 ζabdԱ ուձիցն / ԲԴէ օձից
1 d հինգետասան
1 βabdԱԲԴ և ողջ ապրել, տեսալ [β և տեսալ] և բնակել [Ա ի բնակել] ևս [ԱԲԴ չիք ևս] ի մէջ նոցա հանապազ [βabd հանապազ ի մէջ նոցա] / է և ողջ մնալ և բնակել ևս հանապազ ի մէջ նոցա
3 Ա զօրութիւն
5 b փոխել
5 ԱԲԴ այն
5 βabd մեղանչական
5 ab թիւնաւոր
5 ԱԲԴ զթունաւոր զզազանութիւն յանհնարին զրի անդընդքն [Դ անդընդայքն] / ζabd զազանութեանն [bd զազանութիւն] յանհնարին զրի [a զփի] անդ [b անտ] ընդ իս անարժանի [b անարժան] ընդ իւրում ծառայի [a չիք ընդ իւրում ծառայի] / է զազանս / է զրի անդնդային ընդ անարժանի իւրում / ԱԲ անարժան
7 bԱԲԴ եմք, փխ. էաք
7 a վասն ձեր
7 d օգտի ի մեզ պահեալ էցոյց / βa եցոյց, փխ. երևեցոյց
8 ԱԲԴ զիւրոյ
8 d սքանչելեաց / a զիւր զարմանչելեացն / b զիւրոյ զաւրութեանցն զարմանչելիս, զի / ԱԲԴ զի և
8 βad զաւրութիւն. պահեաց զմեզ ի գործ մշակութեան, զի աստուծոյ
8 ԱԲԴ զի և զձեր մշակութեան զգործն և զձեր աւգուտն եկեալ բերեալ ձեզ, աստուծոյ / b ածեալ, զի և ձեր ի մշակութեան ի գործ եկեալ, և զձեր աւգուտն ձեզ բերեալ
8 b չիք զի զմեզ պահեալ—մեզ առ ձեզ կատարեսցի (s. 10)
10 Ա մարդասիրութիւն
10 d կատարեցի
11 βabd չիք և / βad հնար արդեօք
11 a աղջկանն
11 βabd մանկան մարդոյ
11 ԱԲԴ զդէմ ունել առն հսկայի / a զդէմս / βa առնն
12 ԱԲԴ որպէս և
12 βabd տեսանէք
12 βad հնար էր այդ [a այդմ] լինել
13 Դ ոչ էր յաստուծոյ տուեալ / βabd աստուծոյ / ԱԲէ յաստուծոյ
13 ԱԲ իրաւունս յաղթութեան / Դ իրաւամբք յաղթութիւն
14 βa պահեալ
14 βabԱԲԴ զիւր սուրբ
14 a վկայս
14 ԱԲԴ անարատ
14 ԱԲԴ յանդգնածոցդ [Դ անծածոցդ պաս.] անօրէնութեանց / a ի ձեռն յանդգնածոց անաւրէնութեանն. այլ / b յանաւրէնութենէն
15 βadԱԲԴ այլ, փխ. արդ
15 βad մահու երանելեաց վկայիցն, որոց արիւնն հեղաւ յերկրի ձերում և պատարագեցան արժանաւորապէս [a արժանապէս] աստուծոյ, վասն որոյ այց [a յայց] և խնդիր / b մահու]
15 ԱԲԴ երանելեացն սրբոց [Դ սրբոցն]

նոցա հեղեալ յերկրի ձերում, որք արժանի եղեն աստուածութեան շնորհացն և պատարագացն, վասն որոյ և ձեզ այց՝ և խնդիր եղեալ Հայաստան աշխարհիս. վասն նոցա արդար արեանն հեղլոյ և ձեզ բաւութիւն շնորհի աւանդեալ ձերում ապաշխարութեամբդ յամենապարգևէն Աստուծոյ:

250 Իսկ վասն իմ՝ արդեօք ես ոչ էի ի հրամանէ Աստուծոյ ձեզ քարոզ, այլ ի կամս մտաց իմոց. և զիարդ հնար էր այնմ լինել: Իսկ արդ զո՞յր ինձ արդեօք հնար իշխանութեան՝ իշխել բան մի ի ձէնջ թաքուցանել, թող թէ հրաման առեալ յԱստուծոյ: Զի և ես ի խոր վիրապի անդ զամենայն օր տեսիլ տեսեալ աչօք բացօք զհրեշտակ Աստուծոյ, զի համապազ քաջալերէր զիս և ասէր, որպէս և այժմ իսկ զնոյն տեսիլ տեսանեմ, որ ասէ ցիս, թէ «Քաջալերեաց, պինդ կաց, զի տէր Աստուած պահեաց զքեզ և արժանի համարեցաւ արբանեկութեան իւրոյ. և ետ քեզ զգործս մշակութեան իւրոյ, զի և դու ընդ այլ մշակսն մտեալ՝ վարձս առցես զանապական պարգևացն Քրիստոսի»:

251 «Զի և ձեր իսկ արկեալ զիս ի խոր վիրապն, յամենաչարին տեղին մահուան, և ելեալ անտի ողջանդամ կամօքն Աստուծոյ: Իբրև

1 ԱԲԴ հեղեալ է յերկրի / Ն յերկրի / միւսները ի յերկրի
1 βadt աստուածութեանն / Դ աստուածային
2 ԱԲԴt չիք և (պատարագացն)
2 Ն պարգևացն, փխ. պատարագացն
2 ab խնդիր եղեալ
3 a արեանցն
4 βad չիք ձերում
4 Ն ապաշխարութեամբդ / միւսները ապաշխարութեամբ
4 βbdԲԴ յամենապարգևն / Ա յամենապարգևն, ուղղ. յամենապարգևէն
6 ε չիք Իսկ վասն իմ—մինչև վարդապետութեան վերջը (պարբ. 714)։ Համառօտում է նորայ գիրքը, բաչելով վկայաբանների շինութիւնը, եւ իր ծայրամասը հասցնում է մինչև պարբ 789)։
6 Դ ես ոչ արդեօք էի / Ն ես ոչ ի հրամանէ աստուծոյ էի ձեզ
7 βabdԱԲԴ ի կամս կամաց իմոց / βad իմոց. և զիարդ հնար էր այնմ լինել: Իսկ արդեօք էր ինձ իշխանութիւն բան մի ի ձէնջ թաքուցանել թէ թող թէ հրաման [ad թաքուցանել թող թէ բան հրաման] / ՆԱԲԴt չիք և զիարդ հնար էր այնմ լինել
7 Ն իսկ արդեօք զո՞յր ինձ հնար իշխանութեան իշխել բան / ԱԲԴ հնար իշխել բան մի / t չիք իշխել
9 ԱԲԴ թող թէ բան / t թող թէ բանիցի / միւսքն βն չիք բան կամ բանիցի
9 Ն ատորին յաւանեցին. սկայ մարմին ի վերա քո, որ ոչ մահ և ոչ տանջանք զքեզ չեն ի խրատել:
9 βabd զի էի ես
10 a վիրապին / Ն խոր (չիք ի) վիրապի անդ
10 βadԱԲԴ աւուրս տեսիլ [βd տեսիլս] տեսեալ / Ն աւր տեսիլ տեսանէի / t չիք տեսիլ
10 Ն զհրեշտակս
11 t չիք և ասէր
11 ԱԲԴ այժմիկ, փխ. այժմ իսկ
12 t զնոյնս տեսանեմ / Ն զնոյն տեսանել որ
12 ԱԲԴ որ ասեն ցիս եթէ [Դ թէ]
12 βabdԱԲԴ քաջ լեր
13 Ն զքեզ արբանեկութեան
14 ԱԲԴ չիք և ետ քեզ զգործս մշակութեան իւրոյ
14 βad գործ մշակութեան, զի
14 Ն մշակս վարձս
15 a մտանել
15 βabd չիք զանապական պարգևացն քրիստոսի
16 βad չիք իսկ
16 ԱԲԴ ընդկեցեալ, փխ. արկեալ
16 a ի խոր *վիրապի
17 βadԱԲԴ տեղին [a տեղւոյ] մահուան և [βad չիք և] ելեալ անտի [βa անդի] ողջանդամ / Ն ի մահուանէ ելեալ անտի ողջանդամ իսկ / bt տեղւոյն / t մահուանէ ելեալ / t չիք անտի

ոչ եթէ զայս ասելով՝ անձինս պարծանս առամ, այլ զի ոչ իսկ հնար է թաքուցանել զպարգեւս Աստուծոյ. քանզի ոչ իսկ թաքչի, այլ պատմի։ Վասն զի զիս ապրեցոյց ի մահուանէ, որ յաչս ձեր մեռեալ համարեալ էի, որպէս և դուք իսկ ձեզէն վկայէք ինձ. և դուք զի մեռեալ էիք ի մեղս ձեր՝ անուապէկ մեռեալքդ ի ձեռն մեռելոյս կենդանանայք։ Վասն զի տուաւ ի ձեռս իմ պատմել ձեզ զշնորհսն Աստուծոյ, դարձուցանել զձեզ ի ստուգութիւն, ի ճշմարտութեան ճանապարհն, և ի բաց լինել ձեզ յունայնութեան պաշտամանց անտի, ի քարեղէն, ի փայտեղէն, յարծաթագործ, ի պղնձագործ պատկերաց այտի, որ ոչ ինչ իսկ են և ոչ ումեք պիտանացու. դառնալ առ Աստուած կենդանի, որ արար զերկինս և զերկիր և զծով և զամենայն որ է ի նոսա, և ի Բանն նորա՝ յՈրդին միածին, և ի Հոգին կենդանի և կենդանարար, արարիչ և քաւիչ երկրպագուաց և փառաւորչաց իւրոց։

252 «Իսկ եթէ զձեզ յորդոր յօժարութեամբ տեսանիցեմ դարձեալ առ աստուածութիւն անդր՝ ախորժ յօժարութեամբ սիրդն արասջիք ձեզ պատմելոյ վասն արարչութեանցն, թէ զիարդ բարի աշխարհս ստեղծաւ ի բարերարէն անտի, թէ զիարդ վարեցան կարգք աշխարհիս. զի ամենք ի մարդկանէ զշնաճութիւն բարեացն յիւրեանց կամաց կա-

1 βadԱԲԴ անձինս ինչ / βabd չիք զի
1 ԱԲԴ: չիք իսկ / ԱԲԴ է հնար
2 ad զպարգեւս
2 βabdԱԲԴ քանզի ոչ / c զի ոչ
2 βad չիք իսկ
3 ab չիք զիս / d ապրեցոյցն
3 βabdԱԲԴ ձեր եա [bԱԲԴ չիք եա] մեռեալ էի որպէս և [βad չիք և] դուք իսկ [βad չիք իսկ] ձեզէն [ԱԲԴ չիք ձեզէն] վկայէք ինձ, զի [bԱԲԴ որ] յաչս ձեր եա [bԱԲԴ չիք եա] մեռեալ համարէի [βd համարեալ էի] և դուք / c չիք ձեզէն / a չիք և դուք իսկ ձեզէն վկայէք ինձ
4 ԱԲԴ այլ դուք զի
5 βabd անուաւապէկ
5 c մեռեալքդ / Ա *մեռեալքդ
5 Դ մեռելոյն
5 β կենդանանացայք
7 la դարձուցանել ի ստուգութեան ճանապարհն: Վրդ: Ըստ երկրորդ յաւելեալ— առդ այս ամենայն գործեցան (Պատր. 788)
7 ԱԲԴ: չիք ի ստուգութիւն
7 b ճշմարտութեան (չիք ի)
8 βd ճանապարհ
8 βad չիք և
8 ԱԲԴ յունայնութեանց / β ի յունայնութեան
8 a պաշտամանցն / ԱԲ այտի
9 bԱԲԴ և ի փայտեղէն
9 b յարծաթեղէն
9 bԱԲԴ և ի պղնձագործ պատկերաց այտի [b անտի] / βad ի պղղնձագործ [a ի պղնձաձոյլ] պատկերաց անտի [β անդի] / c պղնձագործ ի պատկերաց
10 b և յոչինչ պիտանացու
10 βb և դառնալ
11 βabd չիք և զծով
12 adԱ որ ի նոսա
12 βabd և զբան նորա զորդին միածին և զհոգին կենդանի և զկենդանարար, զարարիչ [β և զարարիչ, b արարիչ] և զքաւիչ [ab քաւիչ]
13 ԱԲԴ փառաւորանչաց / β փառաւորանչաց անուան իւրոյ / b փառաւորչաց իւրոց: Վրդ: նուրին ի նոյն զրոց. Արդ ի յետոյ վաթսներորդ վեցերորդ աւուրն. (Պատր. 726)
14 b յորդորս / ԱԲԴ յորդոր և յօժար
14 a տեսանեմ
14 ԱԲԴ դարձեալս / βad չիք դարձեալ
15 Դ աստուածութիւնս անդր
15 ԱԲԴ մեք ախորժ
16 ԱԲԴ պատմել ձեզ վասն / a պատմելոյ յարարչութենէ անտի, թէ / βd պատմելոյ յարարչութեանցն, թէ / Դ արարչութեանց / bd պատմելով
16 ԱԲԴ ստեղծաւ աշխարհս
17 b և թէ
17 βabd վարք. փխ. կարգք
17 βabdԱԲԴ աշխարհիս / c աշխարհի
18 ԱԲԴ զշնաճութիւն կամաց իւրեանց
18 βabd չիք բարեացն / ab իւրեանց

տարեցին առ Աստուած. թէ որ զչարն գործեցին՝ առաւէն պատժեցան յերկրի. թէ գիտէք եկն Որդին Աստուծոյ մարմնով յաշխարհ անարգութեամբ. թէ գիտէք գալոց է ի վախճանի նովին մարմնով և փառօք Հօր, և վասն լինելոց բարեացն և հանդերձեալ դատաստանին. և թէ առ այժմ գիտէք օրէն է մեզ գնալ պատուիրանօք ըստ կամացն Աստուծոյ. և թէ գիտէք ապաշխարութիւն գտանել, ընդ նմին և գթողութիւն մեղաց. և թէ գիտէք զմնացուցեալսն ազնուութեամբ՝ քաւել, և ըստ կամացն Աստուծոյ փախչել ի չարէ և զբարիս գործել և խոստացելոց բարեացն հասանել. և թէ գիտէք արժան է գնալ ի ճանապարհս Աստուծոյ: Զայս ամենայն կարգաւ մի ըստ միոջէ ոճով պատմեցիք, անաշխատ լեզուաւ և անհանգիստ բերանով. զի և Տէր ըստ իւրում մարդասիրութեանն ընկալցի զձեր ապաշխարութիւնդ, և դուք արժանի լիջիք մտանել ի շնորհս մարդասիրութեան ի ձեռն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

253 «Սակայն մեք ձեզ ի սկզբանցն սկիզբն արարեալ՝ սկսցուք ցուցանել զաշխարհի զարարչութիւնն, բարերարութեան բարեացն ի բարերարէն, եթէ դուք կամիցիք սրտի մտօք ունկնդիր լինել և հաւատալ: Սակայն մեք անտուստ ի բնէ սկիզբն արասցուք պատմելոյ ձեզ

1 ԱԲԳ եթէ որ / b և որ / β որք
1 βabdԱԲԳ պատժեցան առաւէն յերկրի [b յերկրիս] / t ի յերկրի
2 bԱԲԳ եթէ գիտէք
2 ԱԲԳ որդին աստուծոյ եկն
2 b յաշխարհս
3 b և թէ / a չիք թէ
3 Ա մարմնովն
3 βabd չիք և
4 β չիք Հաւր
4 bԳ լինելոյ
4 a հաւր և հանդերձեալ բարեացն և հանդերձելոց դատաստանաց, և թէ
5 βabd առ այժմ / ԱԲԳ: այժմ
5 βabd չիք մեզ
5 Գ չիք պատուիրանօք
6 Ա և եթէ / βd չիք և (թէ) / a չիք և թէ
6 βad գիտէք հնար է ապաշխարութիւն
6 bԳ թողութիւն / βad և ընդ նմին գթողութիւն
7 b չիք մեղաց
7 Ա և եթէ / ad չիք և (թէ)
7 b զի մնացուցեալս ազնուութեամբն
9 aԱԲԳ և եթէ [a չիք և]
9 βabdԱԲԳ արժան է / t արժանի (չիք է)
9 ԱԲԳ ի ճանապարհն
10 b տեառն աստուծոյ
10 βabdԳ չիք ոճով
10 ԱԲԳ պատմեցուք
11 Բ անհանգիստ բարբառով. զի
11 βad չիք և (տէր)
12 Ա մարդասիրութեան
13 abԱԲ լիջիք / βd լինիջիք / Գt լինիք
13 ԱԲԳ: մարդասիրութեան / βabd մարդասիրութեանն
13 ԱԲԳ չիք ի ձեռն
14 Գ և փրկչին յիսուսի քրիստոսի
14 β յիսուսի քրիստոսի. ընդ որում ընդ հայր և ընդ հոգւոյն սրբոյ փառք... ով առասցէ... ողորմեա գրողի սորա... քրիստոս աստուած զինքն սուրբ գրիգորոյ մատանկից արասցէ ամէն: Վերջ:
15 t չիք սակայն
15 t չիք ձեզ
15 ԱԲԳ ի սկզբանն / d յսկզբանցն
15 b արասցուք սկսցուք
16 abdԱԲԳ զարարչութիւն [ԲԳ զարարչութիւնն] աշխարհիս [b աշխարհի, ԱԲԳ աշխարհի]
16 ad չիք բարերարութեան բարեացն
17 bԱԲԳ ի բարերարէ [b ի բարէ] անտի
17 bԱԲԳ կամիջիք
18 bԱԲԳ սակայն մեք սկսեալ անդուստ [Գ անտուստ] առաջի [b անդի] սկիզբն / ad սակայն մեք սկսեալ [a սկիզբն արարեալ] անտուստ ի բնէն [a ի բնէ] սկիզբն / t անտուստ իսկ սկիզբն
18 ԱԲԳ պատմել
18 abd չիք ձեզ

նովա՝ վասն մեծի միոյ միայնոյ բարերարին, և ապա՝ եղելոցս ամենեցուն ի նմանէ։ Այլ զամենայն ի ձեր աշակերտելոցդ յօգուտ փութամբ կատարել ըստ հրամանի աստուածութեանն. կարևորագոյն համարեցաք ընդ նորա և վասն նորին գիտանագոյն և նմանագոյն բանիւք զփոխանակն թելադրել. զի վասն աստուածութեան են բանքս. քանզի գիտեմք, թէ նա է ճշմարիտ Աստուած։

254 «Այլ ոչ եթէ զանհաս բնութենէն կարիցէ ոք ճառել, և որպէս էն՝ զայն կարիցէ ոք պատմել. զի անհաս և անքաւ և անբաւանդակ և անքննին է, անմատոյց և անիմանալ է յամենայն արարածոց, աներևոյթ ի տեսլենէ և մտաց առ ամենեսին խնամով տեսչութեամբ զթութեամբ, շնորհօք մարդասիրութեան իւրոյ. ոչ տեսաւ երբեք ի մահկանացու մարմնաւորաց, նա և ոչ ի հողեղինաց և ի հրեղինաց զուարթնոց։ Միայն փառաւորել յամենայն արարածոց. քանզի ամենայն ինչ ի նմանէ է, բայց նա միայն ինքնութեամբ։

255 «Սակայն արք արդարք ի մարդկանէ, որ արժանի եղեն ճանաչել զարարչութիւն նորա, և երկրպագութեամբ կամաւն հնազանդել հրամանակատարք մշտնջենականին և աստուածամերձ կենացն պատմող մարգարէք անուանեցան ի դարս առաջինս յաստուածապաշտ յազգէն

1 b միոյ միայն բարերարին
1 ad և ապա ամենայն արարածոց ի նմանէ եղելոց զամենայն ի ձեր աշակերտս փութացուք մատակարարել ըստ հրամանի / b եղելոց
1 ԱԲԴ ամենայնի ի նմանէ / b ամենեցուն ամենայն ի նմանէ
2 b ի ձերոց
2 ԱԲԴ յաշակերտելոցդ / b աշակերտելոց
3 ad համարեցաք վասն նորա և յաղագս նորին գիտանագոյն և / ԱԲԴ։ գիտողագոյն / b գիտանագոյն, ուղղուած գիտողնագոյն
4 Դ ընդ նորա և ընդ նորին
4 Դ չիք և նմանագոյն
4 abd զփոխանակն [b փոխանակ] / c զփոխարէնն / ԱԲԴ զփոխանորդն
5 ԲԴ չիք թելադրել
5 abdԱԲԴ քանզի վասն
5 bdԱԲԴ։ աստուածութեանն
5 ad բանքս / միւսներդ բանք
5 b գիտեմք զի է ճշմարիտ / Դ չիք գիտեմք թէ / cԱԲ եթէ
7 b կարիցեմք ճառել
8 b կարիցէ ոք ասել կամ պատմել
8 d անքաւ է և անբովանդակ և անքննին է / c անբովանդակ և անքննին է / b և անբաւանդակ է, անքննին և անմատոյց և անիմանալ ամենայն արարածոց, աներևոյթ է ի տեսլենէ և մտաց է / ԲԴ անբաւանդակ է / c չիք է (անմատոյց)
8 ԱԲԴ չիք և (անքննին)
9 ad և անիմանալ է / միւսն. չիք և
10 abdԱԲԴ առ ամենեսեան խնամօք [ԱԲԴ և խնամօք]
10 b և տեսչութեամբ և զթութեամբ շնորհացն մարդասիրութեամբն / ԱԲԴ մարդասիրութեան իւրոյ / c շնորհաց մարդասիրութեամբ իւրով
13 ԱԲԴ միայն է
13 abd է յամենայն [d ամենայն]
14 Դ ի նմանէ, բայց միայն է / ԱԲ նա միայն է
15 a սակայն արդարք որք ի մարդկանէ
15 b որք / a եղենս
16 b երկրպագութեան / ԱԲԴ։ յերկրպագութեան / ad և [a չիք և] երկրպագութեամբ
16 d հնազանդել
17 ԱԲԴ հրամանակատարքն / abd։ հրամանակատարք
17 ԱԲ մշտնջենականն / ad մշտնջենականին / bԴ։ մշտնջենաւորականն
17 ad կենաց պատմաւղ մարգարէք / bԱԲԴ։ կենացն վայելչութեամբ մարգարէք
18 bdԱԲ ի դարսն
18 c առաջինն / b առաջինսն
18 dԱ։ աստուածապաշտ
18 Դ ազգէ / ' յազգէն

Երրայեցւոց, յԱբրահամեան զաւակէն, որ աստուածպաշտութեամբն ընտրեալ՝ ամենայն ազգաց հայր անուանեալ. զի ի գլուխ հաւատոց արդարութեան ամենեցուն եղեալ նախիցի յառաջնահաւատն պարծանօք, արդարև իսկ հայր անուանեալ. յորոյ օրինակ և ծնունդքն սերեալք ի նմանէ՝ ժողովուրդ առաջին և սեպհական անուանեալ։

256 «Յորոց միջի և մարգարէքն իբրև լուսաւորք աստուածապայծառ պատգամօքն ծագեցին, որք Հոգւոյն շնորհաց աստուածութեանն արժանի եղեն՝ ուսուցանել ամենեցուն զօրէնս Աստուծոյ, և զկամս և զկարգս նորուն ուղղութեան երկնաւոր հրամանացն ամենայն ուրուք առաջի դնելով, որպէս նոցուն իսկ մատեանք մարգարէութեան հաւատեաւ պատմեն. որ յամենեցունց յօգուտ մինչ ի վախճան ընթացեալ, զի արարեալ զանեզերս յօրինեալ ընթերցուածովքն յանդիման կացուցանել զարուեստն մարգարէական աստուածեղէն բանիցն. որպէս զի հնար լիցի ամենայն հնազանդելոցն բանից նոցա՝ զԱստուած իւրեանց գլխովին յանդիման տեսանել բառ տեսչութեանն։

257 Արդ՝ ի մէջ սորոցն աստուածպաշտ գնդաց մարգարէիցն ամե յարուցեալ մեծ մարգարէ, որոյ անուն Մովսէս կարդացեալ, արժանի եղեալ աստուածութեան շնորհացն. որոյ սկիզբն արարեալ ուսուցանելոյ

1 aԱԲԴ աստուածպաշտութեամբ
2 a անուանել
2 ԱԲԴ զի իբրև գլուխ / t զի իբրև զգլուխ / ad զի ի գլուխ / b զի իբրև ի գլուխ
2 b հաւատոցն արդարութեանն
3 ԱԲԴ նախցի
4 ad յորոյ աւրինակ և ծնունդքն սերեալք [d սերեալք] ի նմանէ ժողովուրդ առաջին և սեպհական անուանեալ [a անուանել] / ԵԱԲԴt որոյ զաւակն իսկ [t չիք իսկ] ժողովուրդ [b ժողովուրդն] առաջին սեպհական [ԱԲԴ չիք առաջին, b առաջին էր սեփական] անուանեալ [ԱԲԴ անուանեցաւ]
6 d չիք յորոց միջի և մարգարէքն իբրև / b ի միջի / t չիք և / ԱԲԴ և մարգարէքն իսկ
7 b պատկառքն, փխ. պատգամօքն
7 abd հոգւոյն շնորհաց / t հոգւոյ շնորհացն / ԱԲԴ հոգւովն աստուածութեանն [Ա աստուածութեան] շնորհաց
8 ԱԲԴ զօրէնսն / b զկամսն
9 a զկարգս / ԱԲԴ և զկամս կարգաց
9 b հրամանաց
9 abdԱԲԴ ուրուք / t ուրեք
10 a առաջնորդելով, փխ. առաջի դնելով
10 ԱԲԴ որպէս և / b և որպէս
10 abԱԲԴ մատեանքն
10 ԱԲԴ մարգարէութեան / adt մարգարէութեանն / b մարգարէութեամբ
10 ԱԲԴ հաւատոյ
11 d պատմէին
11 b ամենեցունց իսկ / ad որոց ամենեցուն ուգուտ մինչև
11 ԱԲԴ աւգուտ
11 ԱԲԴ ընթերցեալ, փխ. ընթացեալ
12 ad ընթերցուածովքն / ԵԱԲԴt ընթերցողականացն [b ընթերցաւղականացն]
12 b կացուցանեն զարուեստ
13 a մարգարէութեան
13 ad որպէս զի հնար լիցի ամենայն հնազանդելոցն բանից նոցա զաստուած իւրեանց գլխովին [d աստուած իւրն ի գլխովին] յանդիման տեսանել բառ տեսչութեանն [d տեսչութեան]. Արդ / ԵԱԲԴt որպէս զի համարեալ լիցի զերանելիսն իսկ գլխովին [b համարեալ իսկ լիցի զերանելիսն գլխովին] յանդիման տեսանել. Արդ
16 ԱԲԴ սորոց
16 abd գնդացն [b գնդոցն] մարգարէից
17 abdԲԴ որոյ / Աt որում
18 b շնորհաց
18 ԵԱԲԴt որ և սկիզբն արարեալ ուսուցանելոյ [ԱԲԴ ուսուցանել] ամենեցուն [b յամենեցունց] առեալ զհրաշմարթա գրութիւն [ԲԴt գրութիւնն] աշխարհահամար աշխարհագրաւոր մեծն [b մեծ] մարգարէիցն [ԱԲԴ մարգարէից]. անուն և մեր սկիզբն

յամենատեսցն յակզբնագործ ժամանակէն՝ աշխարհահամար աշխարհապատում մարգարէութեամբ՝ ամենեցուն ուսանելեաց գճշմարիտ գիտութիւն։ Ըստ նմին օրինակի և մեր անտի սկիզբն արարեալ՝ ամենուայց շնորհօք Հոգւոյն բանն ի գործ արասցուք վարդապետել ձեզ, փոյթ յանձին կալեալ վասն երկուց աշխարհաց հաստատելոց ի բարեբարէն Աստուծոյ, վասն սկզբան և կատարածի, վասն անցաւորիս և վասն յաւիտենական մշտնջենաւորին։ Մեզ տացին բանք ի բերան, մեզ՝ ցուցանել զօգուտն, և ձեզ՝ լսել, ընդունել և հաւատալ, և քակել ի սատանայական գործոց չարութենէ, և աստուածամուխ կենացն լինել ժառանգորդս։

258 «Արդ՝ սկսցուք շնորհօքն Քրիստոսի ձեզ պատմել մի ըստ միոջէ մանրապատում նշանակօք, և դուք ունկնդիր եղեալ սրտի մտօք լուիջիք»։

արարեալ ամենուայց / ad որոյ սկիզբն արարեալ ուսուցանելոյ յամենատեսցն յիսկզբնագործ ժամանակէն աշխարհամար [=աշխարհահամար] աշխարհապատում մարգարէութեամբ ամենեցուն ուսանելեաց գճշմարիտ գիտութիւն։ Ըստ նմին աւրինակի և մեր անտի սկիզբն արարեալ ամենուայց

4 b շնորհաւքն զհոգւոյն բանս ի գործ արկցուք վարդապետել / ad բանս

4 ad փոյթ տարեալ [d սիրով] վասն երկուց

5 t ի յանձին

5 t կալեալ և վասն

5 bԱԲԳ հաստատելոյ

6 adԱԲԳ վասն իսկզբանն [d իսկըզբան] / b վասն սկզբան / t ի սկզբան. (չիք վասն)

6 abd և վասն յաւիտենական / t և յաւիտենական / ԱԲ չիք յաւիտենական / Գ չիք վասն յաւիտենական

7 b մշտնջենականին

7 d տացի

7 pabd մեզ [abd ձեզ] ցուցանել զաւգուտն և ձեզ լսել [ad ասել. և] ընդունել / ԱԲԳt ցուցանել ձեզ զօգուտն. ընծ ասել և ձեզ լսել և [ԱԲԳ չիք և] ընդունել

9 b ի սատանական

9 pԱԲԳ չարութենէ / adt չարութենէզ / b չարութենէն

11 pabdԱԲԳ արդ / t արդեօք

11 pad ձեզ պատմել / ԱԲԳ պատմել ձեզ / b ի ձեզ պատմել / t չիք ձեզ

12 abdԱԲԳ նշանաւք / pt նշանակաւք

12 ԱԲԳ ունկնդիր լիջիք և սրտի / d ունկնդիրք լի սրտի / a ունկնդիրք լեալ սրտի

13 a աւելացենուլ է վերջում. «փառք քեզ, փառք քեզ փառաց Թագաւոր»։

13 b աւելացենուլ է «Յամենուազ բարէն և յանապատ յաւոյն... հայցեցէք... քաղցեալ զազանիս աղորմութիւն... յաւիտեանս»

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ

259 ԽԹ. Տէր Աստուած, որ նա միայն ինքնութեամբ, և ոչ որ յառաջ քան զնա. չիք որ այլ Արարիչ ամենայնի՝ որ էրէր և որ ոչն էրէր. բայց Որդին միածին որ ի Հօրէ ծնեալ, և Հոգի նորուն որ ի նորին յէութենէ. որով եղև աշխարհս ի սկզբանց անտի, արարեալ միանական Երրորդութեամբն միով զօրութեամբ կամացն ամենազօրաց, միախորհ, միակամ, միաբուն ինքնութեամբ, և ամենայն ի նմանէ եղեալ, երկինք և երկիր։ Արարեալ զերկինս խորանարդ հաստատեալ, և զերկիր թանձրայատակ աղխեալ սեղմեալ. և զերկինս կախեալ զօչնչէ, և զերկիրս ի վերայ ոչնչի կացուցեալ, և ի նմին զանդունդս համատարածս խաւարագգածս աներևոյթս անկազմս անպարս և անյարդարս, անպատրաստս ստուերամածս։

260 Եւ անդէն իսկ ընդ առնլն Հօրն արարչութեան ցարարչակից Որդին և ցհամագործ Հոգին որ ի վերայ ջուրցն շրջէր, անդ ի ներքոյ

1 Վերնագիր
p վարդապետութիւն տեառն սրբոյ գրիգորի
ac վարդապետութիւն սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին
b չիք վերնագիր. ունի յուսանցազարդ եւ կիսաժուրան կամ...
d վարդապետութիւն սրբոյն գրիգորի / AQ յաղագս բարեգործութեան և վարդապետութեան սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին զիւարդեա ասմին
BԳԵէԸkev վարդապետութիւն սրբոյն գրիգորի առն [F առնն] աստուծոյ
Fo վարդապետութիւն սրբոյն գրիգորի առն արդարոյ
αβ եւ միւս ձեռագիրները չունին վերնագիր այս մասի.
3 d ինքնութեամբ է
3 ad և այլ ոչ որ յառաջ / pb և ոչ որ յառաջ / ABt չիք ոչ որ
4 b և չիք որ այլ որ էրէր արարիչ և որ / p այդ
4 ad ոչ
5 a որդւոյ... հոգւոյ (յաւ.)
5 abd նորին / p չիք նորուն որ
6 pAB էութենէ / b եղեալ
6 pad աշխարհ

6 p սկզբանց (չիք ի)
7 A Երրորդութեան / pad զաւրութեան
7 b ամենազաւրացն, մի խորհուրդ, մի կամ / pd միախոհ
8 p ինքնութե-նէն եղեալք (մեջ բերում է պակասաւոր. եւ սկիզբ չունի՝ ինքնութե|ամբ և ամենայն ի նմա|նէն եղեալք / ad եղեալք
8 b և ամենեքեան / ad և ամենայնք
9 a և զերկինն
10 A աղխեալ, սեղխեալ, սեղմեալ
10 b կայեալ, փխ. կախեալ
11 AB և զերկիր
11 b ի վերայ յոչնչի
11 p զանդունդան
12 b և անարարս / ad և անարարս [d աւելացնում է k] անյաւրդս և անպատրաստս / b և անպատրաստս ստուերամածս խաւարագգածս
14 t չիք իսկ / AB չիք ընդ
14 b հաւր արարչութեանն / d արարչութեանց
14 bd արարչակից
15 d որդին նայ համագործ / b և համագործ
15 abdAB հոգին [a հոգւոյն] իսկ որ ի վերայ / AB չիք անդ

ջուրցն հրամայեաց լինել կազմածոյն յօրինուածոց արարածոց։ Աստացեալ ի Հօրէ առ խորհրդակայն խորհրդակատարն համագործն՝ լինել լոյս, և անդէն եղեալ լոյսն համասփիւռ՝ խաւարակուլ օրաբեր։ Եւ յետ այնորիկ հաստատութիւն ջրամած սահմանեալ ծովահերձ ջրարածին. որով երևեալ ցամաքն ամենածին ծաղկաբուղխ անկարեր։ Եւ յետ այնորիկ առացեալ միատեսակն Երրորդութեանն զօրութեամբ՝ լինել լուսաւորացդ առ ի ջրեղէն խորանանման հաստատութեան երկնին ճառագայթաձիգք, աշխարհազդունք, նշանացոյցք, ժամանակաչափք. և այլ զազգն ընչակեաց թռչնոց և զեռնոց և ջրածին կայտառաց։

261 Յետոյ բղխեալ եռացեալ յերկրէ ամենայն չորքոտանեաց ազգ, խուռանչիւր բառ խուռն կարգի, վայելչիս հաստատեալ յառաջակամ պատրաստութեամբ կամացն աստուածութեանն առ ի պէտս մարդոյն։ Որ զվայելչականն հանդերձեալ առնել Արարչին, որ կամարար կամացն առեալ անդէն զբարերարութիւն իւր ցուցանել, առնել զբանաւոր զիմաստուն զխօսուն արարածն, ի մէջ անխօս անբան անիմաստ արարածոցն։ Զի իմաստունն գիտասցէ զպատիւ Արարչին. իմացեալ զԱրարչին արանչելութեան շնորհս փառաւորութեանն՝ գիտասցէ դարձուցանել ի նմանէ զփառաւորութիւն փոխարէն. և ընդ նմին և ի ձեռն նորին՝ ամենայն արարածք երևեալ գործքն մատուցեն զփառաւորութիւն։

1 abd հրամայեալ լինելոյ կազմածոյ
1 b յաւրինուածոյ արարածն
2 b ի հաւրէ առ խորհրդականն համագործս / ԱԲt առ խորհրդակատարն
2 bԱԲt համագործ
3 d համասփիռ
4 a ծովահեղձ
4 Ա ջրարածին
5 b ցամաքն ամենայի ծովարուղխ արնկարեր / aԱԲt ծաղկարուխ / Ա անգարեր
6 Ա երրորդութեան
6 b զաւրութիւն
6 b լուսաւորաց սառ. հրեղէն խորանման / abdԱԲ լուսաւորաց / bd խորանման
7 d հաստատութեանն
7 a երկին
7 b ճառագայթաձիգ
8 d նշանացոյց
8 b ազգ նշանակեաց թռչնոց և սողնոց և զեռնոց / a ազգն ընչակենաց / d թռչնոցն / d չիք և այլ զազգն (բաց ձեռ)
9 ad կայտառացն / b կայտառ-ագ
10 ԱԲ ազգք / ad ազգն ամենայն չորքոտանեաց, խուռանչիւր վայելչիս [d վայելչիչն] հաստատեալ / b ազգն ամենայն խուռանչիւր բառ խուռն վայելեացուք հաստատեալ յառաջակողմ
11 ԱԲ վայելեացուք / t վայելիւք
11 ԱԲ հաստատեալք
12 ad պատրաստութեամբ / b պատրաստութեանն / ԱԲt պատրաստութեան
12 b կամաց աստուածութեանն
13 ad չիք որ (զվայելչ.)
13 d զվայելչականն
13 b մարդկան հանդերձեալ արարչին, որ բարերար կամացն
14 a զբարերարութիւնն
14 b առնել զիմաստուն զբանաւոր զխաւսուն արարածս / ad զբանաւորն զիմաստունն / d զխաւսան
15 abd անխաւս անբան / ԱԲt անբան անխօս
16 b զպատիւ արարչին. իմացեալ զպատիւ արարչին / ԱԲ չիք իմացեալ զարարչին
17 b արանչելութեան շնորհ փառաւորութեանն / ԱԲ արանչելագործութեան / abԱԲ շնորհ / d զշնորհ / t արանչելութիւն, շնորհս փառաւորութեան գիտասցէ
17 ad և գիտասցէ
18 Ա զփառաւորութիւնն / a զփառաւորութին (պա.) փոխարէնան
18 b չիք և (ընդ) / a չիք և ընդ նմին
19 b երևեալ

262 ԻԴ. Իսկ ի մէջ աներևութիցն արարեալ աներևոյթ փառաւորիչս—զօրս հրեշտակաց հոգեղէնս, հրեղէնս, բազմութիւնս զուարթնոց։ Սոքա յօդս վերինս բնակեալ են, ի վերայ հաստատութեան ջրայարկի. իսկ մարդկանս ի ներքոյ, ի հողեղէն բնակութեան երկրիս, տուան վիճակք։ Զի Աստուծոյ բարերարի զամենայն արարեալ, կարգս լինելութեան հաստատեալ. իսկ չարն յանձնիշխան կամաց մտեալ՝ կործանէ զիւրաքանչիւր որ առանձինն. այլ յԱրարչէն բարի եղեալ ամենայն հաստատեցաւ։

263 Որ յառնելն զմարդն՝ սքանչելագոյն կարգաւ զիշխանն ի մէջ անցուցեալ, և անդ է տեսանել սքանչելիս և զարմանալիս և անհասական հրեշտակակերպս։ «Արասցուք, ասէ, մարդ ըստ պատկերի մերում և ըստ նմանութեան»։ Իսկ արդ՝ ըստ որում պատկերի արդեօք ասիցէ, և կամ ըստ որում նմանութեան զմարդն առնել. քանզի անեղծական, անստեղծական, անտարրական, իսկական աստուածութիւնն ճանաչի։ Ո՞րպէս լինելոյն արդեօք էականին համբոյն առնոյր լինել, կամ հոյն առկաւին՝ ինքնարարուն զօրութեանն Աստուծոյ. որ և անտեսելեաց և անչափակալ վայրօքն, անսկզբնական լռութիւնն անժամանակ յումեքէ ունի մշտընջենաւոր նոյն պարզական և անշարժական միապէս։

264 Իսկ արդ՝ որպէս սանդղականին զինքն օրինակ դնիցէ, և կամ զկաւն զրօշեալ՝ Աստուծոյ պատկերաւն ձևիցէ. զոր և ասէն իսկ, թէ

12 Ծննդ. Ա, 26.

1 dԱ աներևոյթիցն
1 b չիք աներևութիցն արարեալ
1 b փառաւորիչ զաւրք
2 abd հոգեղէնք հրեղէնք
3 d հաստատութեանն
4 a մարդկանն
4 abdԱԲ հողեղէն (չիք ի)
4 abd բնակութեանս
4 ad չիք երկրիս
5 abd քանզի
5 ad զամենայնն / bԱԲէ զամենայն
5 a կարգքս / bdԱԲ կարգս / է ի կարգիս
5 abէ լինելութեանն
6 b հաստատեալ է
6 ad կործանէ զիւրաքանչիւր / bԱԲէ կործանի / bէ իւրաքանչիւր / ԱԲ յիւրաքանչիւր
7 ԱԲ առանձինն
7 b իսկ, փխ. այլ
7 ԱԲ հաստատեցաւ ամենայն / ab ա-մենայն
9 dԱ առնել
9 Ա կարգեաց զիշխան
9 a ի մէջ կացուցեալ
10 Բ և անդ է / abdԱէ և անդէն
10 adԱԲ սքանչելիս / bէ զսքանչելիս
10 bԱԲ չիք և (զարմանալիս)
10 ad չիք և (անհասական)
11 b հրեշտակակերպս / adԱԲէ հրաշակերպս
12 d ասացեմ
12 ad չիք և / b չիք կամ
13 d և մարդ
14 aԱ աստուածութիւն
14 b որպէս արդեաւք լինելոյ
15 adԱԲ լինելոց
15 a արգիւք / d արդեօք
15 b չիք կամ
16 b ինքնարարուգին, փխ. ինքնարարուն
16 Ա զօրութեան
16 ad անտեսելեաւք / b որ տեսելեաւք / ԱԲէ անտեսօղ
16 ad անչափակալ / bԱԲէ անչափականն
17 abd վայրաւքն / ԱԲէ վայրօք
17 ad լռութիւնն / b լռութիւն / ԱԲէ զօրութիւնն (Ա զօրութիւն), փխ. լռութիւնն
17 b յիմեքէ
18 ԱԲ պարզականն (Ա յաւտենիցմահ)
18 ԱԲէ անշարժականն / b անշարժ, անմիապէս
19 ad զիցէ
19 abd չիք և
20 a զրօշեալ / b եթէ

«Ըստ պատկերի Աստուծոյ արար զնա»։ Նախ ասաց բանս յառաջասաց պատմութեան հանգերձելոցն, ապա անց յառաջակայսն, և ի լինելոցն նշմարեցուցանէ։ Եւ են որ անդէն իսկ մտաւոր առաջոյ՝ ի նոյն ի նմին ժամանակի զէմ յանդիման ցուցանէ. զի ասէ ըստ պատկերի Աստուծոյ արար զնա։ Մի՝ վասն իմաստութեան, բանաւորութեան, խելամտութեան, կենդանութեան, հոգևոր շնչոյն, զոր շնորհեաց առաւելութիւն՝ գիտել ճանաչել իմանալ և ի միտ առնուլ զամենայն շնորհաց զաստուածակիր զաստուածատուր իմաստութիւնն և զբանաւորութիւնն, զաստուածածանօթութիւնն և զգետութիւնն, և իշխել ի վերայ ամենայն երկրաբուղխ երկրածին անասնոցն, և զգիտութիւն յառաջգիտութեանն, և կացոյց զնա տէր ամենայնի։ Եւ ասաց Աստուած, թէ «Ամենայն քաղցրաբուղխ սերմանիք երկրի՝ ձեզ լիցի ի կերակուր»։ Եւ ապա զամենայն գազանս և զանասունս և զթռչունս ածել առաջի մարդոյն հնազանդել։ Իսկ ապա աստուածակիր իմաստութեամբն խելամտեալ՝ ճանաչել ըստ իւրաքանչիւր ըստ առանձնայինն կերպարանաց զանունն նշմարեցուցանել. զի զգիտութիւն Տեառն ի մէջ անցուցեալ, նորա գիտութեամբ զնորա արարածս ճանաչել՝ նորա նման անուանեցաւ։

265 Եւ մի՝ վասն այսորիկ ասէ նման, վասն անձնիշխանական

1 Ծննդ. Ա, 27. / 12 Ծննդ. Ա, 29.

1 b չիք աստուծոյ
1 ad յառաջասաց / bԱԲ: յառաջացոյց
2 bd պատմութեանն
2 b և ապա
2 d յառաջիկայսն
2 ad ի լինելոցն / b ի լինելոցս. Ձախակողմն ի լինելոցն / ԱԲ: ի լինելոցն
3 ad և են որ / b և են իսկ որ անդէն մտաւորաւ / ԱԲ: և էր որ
3 d յառաջոյ
3 b չիք ի նոյն
4 b զէսպ, փխ. զէմ
4 d ցուցանել
4 ԱԲ ասէր ի պատկեր / b ասէր պատկերի
5 d և, փխ. մի
5 b իմաստութեան, խելամտութեան, բանաւորութեան հոգևոր շնչոյն, զոր շնչեաց զառաւելութիւն
5 ԱԲ: իմաստութեանն
5 aԱԲ: բանաւորութեանն
6 ԱԲ չիք խելամտութեան
6 Բ: կենդանութեանն
6 ad զառաւելութիւնն
7 ad շնորհեաց / b շնորհէ
8 b աստուածակիր / d ածակիր
8 dԱ իմաստութիւն
8 Բ չիք և
8 bdԱ զբանաւորութիւն / a չիք և զբանաւորութիւնն—զգետութիւնն
9 bd աստուածածանութութիւն, զգետութիւն / c զաստուածածանութիւնն
9 b չիք և (զգետութիւնն)
10 a երկրաբուխ
10 bԱԲ անասնոց(ն)
10 bԱ: յառաջագիտութեան
11 b և ասաց աստուած ասէ ամենայն
11 ad չիք թէ
12 abԱԲ: քաղցրաբուխ
12 b սերմանեաց
12 adԱԲ լիցի ձեզ
13 ԱԲ: զգազանս
13 b զանասունս և զսողունս և զթռչունս
13 a առնել, փխ. ածել
14 ad չիք իսկ
14 abd խելամտել / ԱԲ: խելամտեալ
15 ad ըստ իւրաքանչիւր առանձնայինն [a առանձինն] կերպարանաց զանուն նշմարեցուցանել, զգիտութիւն
15 b կերպարանացն
16 Ա զանուն / b զանուանս
16 abdԱԲ զգիտութիւն / c զի գիտութիւն
17 b զովութեամբ, փխ. գիտութեամբ
17 b ճանաչէր
17 ԱԲ նորա նմանեցաւ / c նորա նման նմանեցաւ / abd նորա նման անուանեցաւ
18 a ասէն նման / Բ ասէ նմա

կամացն իշխանութեան։ Զի յԱստուծոյ յամենազօրութեանն և ամենաբարութեանն երկու արարածք պատուականք և արգոյք եղեալք ի բարերարէն հաստատեցան, մարդիկ և հրեշտակք։ Արդ՝ զմարդիկ թողեալ ի կամս անձնիշխան կամաց, վասն զի իւրովք կամօք անձնիշխանութեանն գիտասցէ ընդ բարեացն գործոց՝ շնորհս դառնել ի բարերար Տեառնէն և յԱրարչէն. և եդեալ առաջի նորա զգիտութիւն պատուիրանաց հաճոյիցն Աստուծոյ, զի գիտասցէ խոյս տալ ի չարէն, և զբարին ընտրել իւրոց կամացն յաւութեամբ, իբրև յիւրեանն քաջութենէ, իւրով անձնիշխան կամօք՝ յԱրարչէ անտի զիւրոց վաստակոց առնել զփոխարէնս պատուեսցէ։

266 *Իսկ վասն նմանութեանն իմանալի է այսպէս. զի ամենայն արարածք ընդ հնազանդութեամբ ծառայութեան են հարկեալք. զի մի այլ աւելի ինչ իշխեսցեն գործել քան զայն, որչափ ինչ նոցայն հրամայեցաւ՝ հարկք եդան ի վերայ իւրաքանչիւր՝ կատարել զհրամանս։ Բայց Աստուած զմարդն միայն բազմապատիկ փառաւորեաց և մեծ մեծացոյց, հոգեխառն հրեշտակակիցս խոնարհագոյնս արար։*

267 *Տես զարեգակն և զլուսին և զաստեղս՝ մեծամեծս որչափ քան զմարդն իցեն, և նորա կամացն կան, հարկեալք ընդ հրամանաւ պատուիրանացն։ Ոչ արեգակն յընթացից դադարէ, և ոչ լուսին կասէ ի մաշել և ի լնուլ, ոչ աստեղք զկարգաց իւրեանց անցանեն, և ոչ լերինք*

1 ad կամաց
1 Ա և (փխ. զի) աստուծոյ
1 adԱ աստուծոյ ամենազօրութեան յաստուծոյ [d աստուծոյ] ամենաբարութեան / B յայ յամենազօրութիւն և յաստուծոյ ամենաբարութիւն (պաշ.)/ b ամենազօրութեանցն յաստուծոյ ամենաբարութեանն
2 a յարգոյք / abd եղեալ
3 ԱB հաստատեցան ի բարերարէն
3 b մարդիկք և
3 a արդ զմարդիկք / b զմարդիկ արար և թողեալ
4 ad կամացն / bԱBt իւրով
4 b անձնիշխանութեամբ / ԱBt անձնիշխանութեան
5 ad գիտասցէ / bԱBt գիտասցեալ
5 abd բարեաց / ad գործոցն
5 bd շնորհ
6 a ի բարերարէն և յարարչէն
6 Ad տեառնէ
6 abd առաջի նոցա
7 ad պատուիրանացն / ad չիք զի
7 b ի չարէ
8 b իւրոյ
8 d յաւութեամբ իւր և յինքեանց
9 abd իւրով անձնիշխան [b անձնիշխանն] / ԱBt որով անձնիշխան
9 abd չիք կամօք
9 bԱB գիւրոյ
9 ad վաստակոց / b վաստակոցն / ԱB զվաստակոցն / t զվաստակոց
10 abd զփոխարէնն
11 cb չիք Իսկ / Աt նմանութեան
12 b ծառայութեանն
13 abd աւելիս / ԱBt աւելի / Ա չիք ինչ
13 b նոցայն / միւսններր նոցա
14 ad հարկք / bԱBt հարկ
14 abd զհրամանան [a զհրամանս] կատարել [a կատարեալ]
15 abd բայց միայն աստուած զմարդ [b զմարդն] բազմապատիկ
16 abd հրեշտակակիցս [a հրեշտակակից, d հրրշտակակից] խոնարհագոյնս [b խոնարհագոյն] արար / ԱBt հրեշտակակիցս հաւասարագոյնս արար / c հոգեխառն հրեշտակաց հաւասարագոյն արար
17 ad չիք և (զլուսին) / d լուսին
17 abd և զմեծամեծս որ քան զմարդն
18 abd և [b չիք և] նորա կամացն կան, պահեալ [b հարկեալք] / ԱBt և ի նորա կամացն կան պահեալ
18 d պատուիրս. նազրին
19 ab լուսինն
20 ԱBt և ոչ աստեղք
20 abd զկարգաւք անցանեն, ոչ / ԱBt զկարգ իւրեանց անցանեն

նաւազափոխ լինին. ոչ օդք ի շշնջելոյ դադարեն, և ոչ ծով ի սահմանս ծփանաց անդնդային մոլեգին ալեացն խռովելոց յուզելոցն սաստկութեամբ անդադար կուտակելոցն՝ զեղեալ սահմանն ոչ կարացեալ անցանել և ապականել զերկիր. և ոչ երկիր բառնալ կրել զանդադի զամենայն։ Որոյ հրամանաւ յօրինեալ է ամենայն, որոյ սուրբ և երկնաւոր զուարթունքն կան յանդադար փառաբանութեան։ Որ արար զբարձրութիւն երկնից և զթիւս աստեղաց, զջուրս ծովու և ցամաք երկրի, զկշիռս լերանց։ Որ հանէ զամպս և արգելու զհողմս, և զարձուցանէ զերկս, և գալարեցուցանէ զջուր զօսացեալս, և ժողովէ զանձրևաշիթս։ Վասն որոյ մարգարէութեան հոգին պատմէ, թէ «Ո՞ չափեաց ափով իւրով զջուրս ամենայն, և թզաւ զերկինս, և զերկիր ամենայն բռաւ իւրով. ով եդ զլերինս ի կշիռս, և զբլուրս կշռորդօք երարձ»։ Ո՞ր իցէ տեղին, որ զնա բարձեալ ունիցի, որոյ բանիւ արարածք ամենայն կախեալ կան։ Որ գիտէ զանցս գնացից երկնաւոր գնտոցն, որ ի վերայ օդոց շրջին, և ոչ թիւրին. տարածին, և ոչ ըստ արտաքի անկանին. եղանին և մնան փարձկանք պարտաւորք տարւոյ. կամեն՝ արծարծին ի սունջնէ ի գիշեր և ի գիշերայ ի տիւ. փոխարէնս արկեալ

12 Ես. Խ, 12.

1 ad նաւեզափոխ / bԱԲt անգափոխ

1 t և օդք ի շնչելոյ ոչ դադարեն / ad ոչ աւդք / bԱԲ և ոչ աւդք / a ի շշնջելոյ / bdt ի շնչելոյ / ԱԲ ի շնչոց / b դադարէ

1 bԱԲ ի սահմանս [b ի սահման], փխ. ի սահնանս

2 b ծփանացն

2 d մոլեգնոյն

2 ad սաստկութեամբ / ԱԲ սաստկութեանն / bt սաստկութեան

3 b կուտակեալ

3 abd և սահման [d սահմանս] եղեալ ոչ [a որ ոչ] / ԱԲ և զսահման եղեալն ոչ / t և զեղեալ սահմանն ոչ

4 b եղանել, փխ. անցանել

4 abd և ոչ ապականել զերկիր. բառնալ կարել [a կարեալ] զանդադի [a զանդադրիցի] զամենայն

5 b որով

5 ab զամենայն

5 ad սուրբ երկնաւոր զուարթունքն կան / b սուրբ երկնայինն / Ա զօրութիւնք / bԲt զօրութիւնքն

6 a ի փառաբանութիւն / d փառաւորութեան / b փառաւորու. ձայն գրչից ուղղուած փառաւորութեան

6 b ո արար

7 ab զբարձրութիւնս

7 ԱԲ երկնից. զթիւ

7 ad չիք և (ցամաք)

8 b ո հանէ

8 b զհողմ

9 a գալարացուցանէ

9 Ա զօսացեալս

9 a զանձրևայշիթս / ԱԲc զանձրևաթիւս

10 b եթէ

11 d չիք իւրով

11 b զերկինս, և բռաւ իւրով զերկիր. ո՞ բարձ զլերինս ի կշիռս և զբլուրս կշռորդաւք իւրովք. ո՞ր իցէ / ad չիք ամենայն (բռաւ) / ad ո՞ բարձ զլերինս / ԱԲ ի կշիռս, և երարձ զբլուրս կշռորդովք. ո՞ր իցէ / ad չիք երարձ

13 a զոր զնա

14 b ո՞ *գիտէ / ad ո գիտէ

14 abdԱԲ գիտնոցն [d գիտնոց], փխ. գնտոցն

15 Ա յաւդոց

15 b չիք որ ի վերայ օդոց շրջին

15 Ա թիւրեն

16 Ա անդանին

16 Բ եղանեն (բաց ձեռ) անմահ պարտաւորք / Ա չիք եղանեն և մնան / abd եղանեն մնան պարտաւորք տարւոյն [a տարոյն, d տարւոյ]

16 Ա փարձկան (ջնջուածի վրայ)

16 b կամին

17 abdԱ արծարծին / Բt արծարծեն

17 a ի սունջնեան և ի գիշերի

17 ad չիք և / bd ի գիշերոյ

միմեանց փոխարինին՝ աննախանձ տան, անարգել դարձուցանեն ի չափ ժամանակաց, ի չորս որոշմունս փոփոխել տարւոյն, որպէս և Աստուած կարգեաց։

268 Եւ զիարդ զնայցեն զօրութիւնք աստեղաց երկնից համառօտութեամբ՝ կշիռ կարգել ի գնացս իւրեանց անդադար, և ոչ անցանեն զչափով։ Կամ ուստի՞ եղանիցեն օդաշունչ սիք հողմոցն բնութեան, և ուր երթեալ դադարիցեն. և զի՞նչ որոշմունք իցեն միոյ միոյ ի նոցանէ. մինն քաղցրաշունչ՝ մնուցանէ զբոյս, մինն սաստկացեալ՝ զպտուկն բանայ. մինն զգեստս կկէ, զունակ զունակ ծաղկօք զերկիր զարդարէ ի գունազգոյն երանգս. զմերկ ծառս ագուցանէ, զվարսաւոր գագաթունս զարդարէ։

269 Ուստի՞ ծնանիցին օդք ամպածինք, որ և ի նոսին սպառին ի փայլատակմանց հողմոյ. ի ձայնէ որոտման ծնանին անձրևք. և ուր Տէր հրամայէ երթալ՝ երթեալ իջուցանեն և ոռոգանեն զերկիր. մնուցանեն զբոյս, պարարեն զպտուղս մարմնապարարս. յո՞յր յորովայնէ եղանիցեն գետք աղբերացն հանդերձ, և ոչ դադարեն յելիցն և ոչ լնուն ի մտանելն։

270 Երկինք և երկիր, արեգակն և լուսին և բազմութիւնք աստեղաց, և ծովք, գետք, գազան և անասուն, սողուն և թռչուն, ձկունք լուղականք, լեառք, լինելոցք՝ զիւրաքանչիւր կարգեալսն ըստ իւրաքանչիւր հրամանացն մատուցանեն։ Բայց միայն մարդոյն անձնիշխան

2 b դարձուցանել, փխ. փոփոխել
3 ad չիք և
4 b համառօտութեամբ
5 ad կարգեալս
5 a անդադարս
5 b իւրեանց համառօտութեամբ և ոչ եղանեն ըստ չափով / a զչափս
6 aԱԲէ եղանեն / bd եղանիցեն
6 a աւդաշունչք / d աւդաշունչս
6 ab սիրտք, d իրք, փխ. սիք
6 abd հողմոց
7 ad դադարեալ իցեն
7 a զինչ որոյ հիմունք իցեն միոյ միոյ ի նմանէ / b ի նոցանէն
8 d մին քաղցրաշունչ
8 b ի նոցանէ, փխ. մնուցանէ
8 d զբոյս, մին
8 Ա զպտոյտս (ա ջնջուած) / Բ զպըտուկս / b զպտուղս
9 a զգգեստն կքէ / d զգեստն / c զգետինս, փխ. զգեստս
9 b ի զունակ զունակ ծաղկացն (սողամիջում ն=ծաղկանցն) / ad ծաղկաւքն
9 b զարդարէն
10 a ի գունազգուն / bdէ ի գոյնազգոյն
10 b երանգսն / ԱԲ երանգս
10 b վարսաւոր զգագաթունս
12 ԱԲ ծնանին
12 a ուր ամպայծինք որ և / d ամպածինք որ և / b չիք և / է և որ / ԱԲ չիք որ
12 b սպառին սպառին
13 ad և [d չիք և] ի փայլատականց հողմոց / b հողմոցն
13 b որոտմանցն
14 ad չիք երթալ
14 b չիք երթեալ
14 bԲ ոռոգանեն
14 b մնուցանէ
15 Ա զբոյս
15 b պարարէ... որովայնէ
16 abd եղանիցեն / ԱԲէ եղանեն
16 bԲ աղբերաւք / Ա աղբեւրօք
16 bԱԲէ չիք հանդերձ
16 abd չիք և (ոչ)
19 b ծով
19 ad և գետք / bԱԲ գետովք
20 a և զուգակք / d զաւգակք / b լուգակաց / Ա լողականք
20 bd լեռայք / b լինելոց / Ա լինելոցն
20 abdԱԲ զի զիւրաքանչիւր
20 ad զիւրաքանչիւր, փխ. ըստ իւրաքանչիւր
21 ad մատուցին / b մարգւոյն

թողան կամքն՝ զինչ և կամիցի. և այլ ամենևին ինչ ոչ բռնադատեցաւ քան զայն որ ազդեալ ասացաւ — չճաշակել նմա ի ծառոյ անտի. զի այնու արժանի արասցէ զնա փոխանակ ընդ փորձն մեծամեծս ընդունել. վասն իւր շնորհ ունելոյն փառաւորեալ՝ լիցի առնուլ նմա յԱրարչէն զփորձանց փոխարէն զմեծամեծ շնորհսն։ Վասն այնորիկ և զանձնիշխան կամաց նմա հրամայեաց կամակար իշխանութիւն։

271 Կամ որպէս մարդ հողաբեր՝ օրինակաւ Արարչին յաշխարհ գայցէ, առաժամայիւս մատուցականն անմատոյց էականին նմանութեամբ առնուցու լինել զլինելն։ Քանզի անսահմանականն և անպարափակ և աստուածական զօրութեամբ, աստուածական անուամբն միայն արդեօք մեծարեաց՝ ըստ պատկերին առնլով. այն չէ ինչ ի դէպ։ Քանզի ասէ Գիրն, թէ «Ըստ պատկերի Աստուծոյ արար զնա». և այլուր ասէ, եթէ «Աստուած հաստատեաց զմարդն յանեղծութիւն, և ըստ պատկերի իւրոյ բարերարութեանն արար զնա». և միւս ևս աստուածածանօթ խնամութիւնն ասաց, թէ «Մարդ պատկեր Աստուծոյ է»։ Այլ անդէն ի սկզբանն կարգեաց Աստուած մարդոյն՝ մերձաւոր և ծանօթ կերպարանաց Աստուծոյ լինել, քանզի ոչ ի հաստատելն միայն, այլ առաւել ի ծանօթն առնել փութայ։ Քանզի նմանութեամբ մարդոյ երևեալ Աստուծոյ ի ստեղծանել զմարդն հող յերկրէ, և փչեաց յերեսս նորա շունչ կենդանի, և եղև մարդն յոգի

12 Ծննդ. Ա, 27. / 14 Իմաստ. Բ, 23. / 15 Ա Կորնթ. ԺԱ, 7. / 19 Ծննդ. Բ, 7.

1 abdԱԲ թողաւ
2 a քան զայն նմայ չճաշակել ի ծառոյ / b քան զայս / d նմայ չճաշակել / b անտի չուտել
2 bd որ եդեալ ասացաւ
3 ԱԲ արասցէ նմայ փոխանակ
3 b ընդ փորձ
4 ԱԲ զիւր շնորհ ունելով / b վասն իւր. զի իւրով շնորհ ունելով փառաւորեալ / ad չիք վասն իւր — զմեծամեծ շնորհսն (տ. 5)
4 bԱԲ յարարչէ անտի
5 b մեծամեծ շնորհս
5 bԱԲ այսորիկ
6 ad կամացն կամակարութիւն շնորհեաց նմա։ Կամ իւկ [d կամիս] որպէս / ԱԲ հրամայեաց զկամակարութիւն իշխանութեամբ [Բ իշխանութեան] / b կամակարութեանն իշխանութիւն
7 b կամ իւկ որպէս
7 ԱԲ մարդ իւկ
7 b չիք արարչին
8 ad մատուցականն / bԱԲt մատուցական
9 a զլինելոյն / ԱԲ զլելոյն
9 ԱԲ *անուանմանականն
10 t անուամբ
10 d արդիւք (յաւ.)
11 b ըստ պատկերի առնլով
11 ԱԲ չիք գիրն
11 ab եթէ ըստ
12 t չիք ասէ / adԱԲ թէ
13 ԱԲt բարերարութեան
14 abd և միւս ևս / ԱԲt և միւսն. չիք ևս
14 abd խնամութիւնն / ԱԲt խնամութեամբ
14 b եթէ մարդ
15 Բ պատկեր է աստուծոյ / b չիք է
16 b չիք մարդոյն
16 adԱԲ կերպարանացն [Ա կերպարանաց] լինելոյ. քանզի հաստատել [ԱԲ ի հաստատելն] միայն / b ի հաստատել
16 b չիք աստուծոյ
16 b լինելոյ
17 abd ի ծանուցին [b ի ծանուցի] առնել [b առնելոյ] փութայ / ԱԲt ի ծանօթ լինելն փութայ
17 ԱԲ քանզի նա
18 abdԱԲ մարդոյ երևեալ [a մարդոյ եր և երևեալ] ի [b չիք ի] ստեղծանել
19 ad յերկրէ. փչեալ
19 ad և եղեալ
19 a մարդ յոգւի / b ի հոգի

կենդանի։ Ստեղծեալ զմարդն ձեռօք իւրովք՝ և արկ ի նա զկենդանութիւն ի փչել բերանոյ իւրոյ զկենդանական շունչն իմաստակիր մտաւորութեան բանաւորութեան ազդեցութեան. զի անդէն զաչս բացեալ արարածոյն՝ զԱրարիչն ծանիցէ, և անդէն Աստուծոյ բարերարութեան արարչութեանն ընտանի և մերձաւոր, գիտակ և պատմիչ լինիցի։

272 Եւ թէ զիարդ ամենայն արարածոց առեալ հրաման լինել յանէնիւթոյ, ի չգոյից յանկերպարան նիւթոյ, որպէս ընդելական կերպարանացն և ձայնի հրամանացն՝ առանց յապաղանաց՝ ամենայն արարածք սպասաւորականք զհրամանն կատարեցին։ Իսկ իւրական աստուածութիւնն ի ծածկութեանն ի վերոյ քան զառարկական նմանութիւնս և զձայնեալ զազդեցութիւնս, յիւրում յատանձնական յէութեանն գոյն ունի։ Այլ վասն երևելի արարածոցս առեալ նմանութիւն, վասն ժուժկալութեան արարածոցս խոնարհեցի։ Զի թէ ոչ այնպէս էր, ոչ ոք էր որ տեսլեանն ընութեան կամ ինքեան ձայնին բարբառոյ ժուժալ կարէր. այլ որպէս զի կարասցեն զնա տեսանել՝ վասն այսորիկ առեալ նմանութիւն երևելի, բարբառոյ ազդեցութիւն։

273 Արդ՝ եղեալ մարդն ըստ պատկերի Աստուծոյ, հանդերձ ազատութեամբ, իմաստութեամբ, բանաւորութեամբ և իշխանական պատուով

1 *ad* չիք զմարդն / *Ա* չիք և եղև մարդն յոգի կենդանի
1 *ad* և արկեալ
1 *a* զկենդանութեան շունչն / *d* զկենդանական շունչ
2 *ad* իմաստակիր է / *b* իմաստասիրէ մտաւորութեամբ բանաւորութեամբ
3 *ԱԲ* անդէն արարածոյն բացեալ զաչս զԱրարիչն / *ad* բացեալ զաչս / *b* զաչս / *t* զաչսն / *a* զի զԱրարիչն
4 *abd* բարերարութեանն
5 *bԱ* արարչութեան
5 *a* պաչտիչ, փխ. պատմիչ
5 *ad* լիցի
6 *b* եթէ / *abd* չիք և
6 *b* արարածք
6 *ad* արարածոց հրամայեալ լինել յանէնիւթոյ չգոյից / *ԱԲ* չիք լինել / *ԱԲ* չգոյից (չիք ի) և / *b* չգոյից կերպարան
7 *abd* կերպարանացն և ձայնի հրամանացն [*ad* չիք հրամանացն] / *ԱԲt* կերպարանաց և ձայնիւ հրամանաւ
8 *b* չիք առանց յապաղանաց
9 *ԱԲt* զհրամանս
9 *a* կատարեն / *ԱԲ* կատարեացեն
9 *b* չիք իսկ
9 *abԱ* աստուածութիւն
10 *ԱԲ* ի ծածկութեան / *b* ի ծածկութեանն վերոյ քան
10 *b* նմանութիւնն
10 *abd* և ձայնել / *Ա* և զձայնելն
11 *a* զազդեցութիւնան / *bԱ* զազդեցութիւն
11 *ab* յիւրում / *dԱԲt* յորում
11 *abdԱ* յատանձնական [*b* ատանձնական] / *Բt* յանձնական
11 *ԱԲ* յէութեան իւրում գոյն
12 *b* զնմանութիւն
12 *ad* արարածոց
13 *abd* խոնարհիցի
13 *ԱԲ* զի եթէ
13 *abd* տեսլեանն / *ԱԲt* տեսլեան
14 *abdԱ* ընութեան / *Բt* ընութեանն
14 *ԱԲ* ինքնաձայնին / *ad* ձայնի
14 *d* բարբարոյ
14 *a* ժուժկալ / *abd* ոք կարէր / *ԱԲ* ժուժալ կարէր / *t* ոչ կարէր
14 *b* որպէս և կարասցեն
15 *adԱԲ* չիք զի
15 *t* այնորիկ
15 *abdԱԲ* նմանութիւն երևելի / *t* նմանութիւնս երևելիս
16 *t* բարբառել և զազդեցութիւնս / *b* բարբառոյ ազդեցութիւն / *adԱԲ* բարբառեալ ազդեցութիւն [*Ա* ազդեցութեան]
17 *a* մարդ
17 *Ա* ազատութեան / *abdt* ազատութեամբն իմաստութեամբն [*ad* և] բանաւորութեամբն
17 *adt* պատուովն

ըստ ազգեցութեան արարչութեանն, ոչ եթէ ըստ աստուածարան զօրութեանն, զոր միայն Միածինն ունի զնկարագիր էութեանն Հօր։ Այս ածեալ Աստուծոյ զամենայն արարածս արարչութեան իւրոյ առ Ադամ, տեսանել զինչ կոչեսցէ անուանս նոցա։ Որով յայտ իսկ է, թէ զԱրարիչն անուն յառաջ քան զայս ծանուցեալ Ադամայ. զի նախ այն էր կարևորագոյն։ Քանզի և միածին որդին Աստուծոյ զայս ասէր առ Հայր, թէ «Այս են կամք իմ, զի ծանիցեն զքեզ միայն ճշմարիտ Աստուած»։ Նա և ի հարկէ իսկ նախ զԱրարիչն անուանէր Ադամ, զի յորոյ երեսաց զկենդանութիւնն ընկալեալ էր՝ նախ քան զամենայն զնա ասէր. քանզի և արարածք իսկ առ ի ծանօթ ածելոյ նմա զԱրարիչն հաստատեցան։

274 Արդ՝ անուանէ զառաջի ածեալսն յանդիման Արարչին. և զկնի եկեալն յառաջագունիցն ծանօթական լինի, որոց ոչ միայն անուանելովն, այլ և իմաստութեամբ և իշխանութեամբ առ հասարակ տիրէ։ Այս մինչդեռ միայն սկիզբն և կատար է ինքն միանգամայն, յամենայն արարածս ինքն ինքեան միայն էր, և ոչ որ էր զօրավիգն, և ոչ ընկեր որ, և ոչ նման նմա։

275 Արդ՝ Հօր արարչի խորհուրդ ի մէջ եդեալ ընդ արարչակից

7 Յովհ. ժէ, 3.

1 b ազգեցութեան
1 a արարչութեն (պտս.)
2 a զաւրութեան
2 a զնկարագրութեան Հաւր
2 bԱ էութեան
3 a յածել
3 abd զարարածս ամենայն
3 a զիւրաոյ յարարչութեն առ / b իւրով արարչութեամբն առ / d իւրայոց արարչութեանն առ / B արարչութեանն
4 a զանուանսն / c յայտ է / b եթէ
5 d ադամայն
5 abdԱB քանզի և [bԱB չիք և] նախ այն իսկ էր
6 ԱB զի և միածին / a քանզի միածին
6 d ասաց
6 b առ Հաւր եթէ
7 b չիք միայն
7 abd ճշմարտից / ԱB: ճշմարիտ
8 abd չիք նա
8 b անուանէ
8 abdԱB չիք զի
9 bt զկենդանութիւն
9 ԱB ընկալաւ / bt չիք էր
10 abd արարածք իսկ / ԱB արարածքս իսկ / t արարածքս. չիք իսկ
10 ad հաստեցան / bԱB: հաստատեցան
11 ԱB ածելոյն իսկ
12 b եկեալսն յառաջագունիցն ծանօթ լինի / մէւսն. յառաջագունացն
12 ԱB լինելոյ, որոց ոչ միայն անուանն անուանելոյ / abd անուանելով
13 b այլ իմաստութեամբ
14 abdԱB այս մինչդեռ / t չիք այս
14 ad և կարէ յինքն յամենայն [d յինքն նմայ ամենայն] / ԱB: և կատարէ [կամ կատար է] յինքն նման յամենայն / b և նկարէ յինքն միայն յամենայն
15 b արարածս / adԱB: արանց, փխ. արարածս
15 b եթէ ինքն յինքեան / adԱB: ինքն ինքեան
15 b ոչ որ էր / ԱB չիք որ էր / adt չիք էր
15 ab զաւրաւիգն / d զաւրաւիգքն / ԱB: զօրավիգ
15 Ա ընկերաւք, փխ. ընկեր որ
14—16 իմ՛ ուղղածն է այսպէս. այս մինչդեռ միայն սկիզբն և կատար է ինքն միայն՝ [թերևս միանգամայն], յամենայն արարածս ինքն յինքեան [կամ ինքն ինքեան] միայն էր և ոչ որ էր զաւրավիգն նմ
17 abdԱB խորհուրդ [b աւելացնում է դարձեալ] ի մէջ եդեալ / t առեալ, փխ. եդեալ
17 bd ընդ արարչակցի որդւոյ [b որդւոյն] և ընդ արարչակցի [b արարչակից] հոգւոյ [b հոգւոյն] / ԱB որդւոյ և հոգւոյ

Որդւոյ և ընդ արարչակից Հոգւոյ, իբրև զխորհուրդն զառաջին նախաստեղծ մարդոյն. զի որպէս անդն ասաց, թէ «Արասցուք մարդ ի նմանութիւն պատկերի կերպարանաց մերոց», և անդէն ստեղծեալ Ադամ ի կենդանութիւն ի չգոյէն հաստատեցաւ՝ նոյն օրինակ և աստ ասացեալ Հօր առ Որդին և առ Հոգին, ասէ. «Արասցուք Ադամայ օգնական նման նմա, ըստ նմանութեան պատկերի իւրոյ և ըստ նմանութեան կերպարանաց իւրոց»։ Եւ անդէն արկեալ նմա քուն զարմանալի, և հանեալ ոսկր ի կողից նորա՝ և չինեաց զայն ի պատկեր կնոջ և կացոյց առաջի նորա։ Եւ անդէն ծանուցեալ Ադամայ աստուածազգեաց իմաստութեամբ, թէ «Այս այժմ ոսկր յոսկերաց իմոց և մարմին ի մարմնոյ իմմէ. սա կոչեսցի կին, զի յառնէ իւրմէ առաւ»։ «Վասն այսորիկ թողցէ այր զհայր իւր և զմայր իւր, և յարեսցի ի կին իւր, և եղիցին երկոքին ի մարմին մի»։

276 Ո՞չ ապաքէն յանդիման Աստուծոյ ասիցէ զայս, անդ՝ ուր ամենայն զօրք հոգեղինացն զփառս Տեառն բարձրացուցանէին, և մարդն ի հանդիսի անցեալ։ Եւ զոր ասէն՝ ամենահաս գիտութեամբ մարգարէանայ, և քնով գործեալն զարթնականին ի մէջ բերէ զգործն. զի որ յառնէն առեալ գիտաց՝ նա և զայր յերկրէ գիտէ, և զերկիր՝ յոչնչէ, և զԱստուած՝ էական։ Եւ ասելովն, եթէ «Թողեալ զհայր և զմայր և յարել ի կին իւր, և եղիցին երկոքեան ի մարմին մի»՝ զբոլորովին կարգս աշխարհիս և զկատարած զամենայն գիտաց։

3 Ծննդ. Ա, 26. / 7 Ծննդ. Բ, 18. / 13 Ծննդ. Բ, 23–24. Մատթ. ԺԹ, 5. Մարկ. Ժ, 7.

1 abd զխորհուրդ
1 a զառաջինն / bdԱԲ առաջին
1 t նախաստեղծն / ԱԲ ի նախաստեղծ
2 b մարդւոյն... անդ
2 ad չիք ասաց / b եթէ
2 d եկայք / ԱԲt չիք եկայք
3 ad նմանութիւն (չիք ի) կերպարանի կերպարանաց / abdԱԲ զԱդամ
4 t ի կենդանութիւնն
4 abd նոյն / b զնոյն աւրինակ ասացեալ է աստ [b չիք աստ] Հայր / ԱԲ և աստ ասացեալ / t չիք աստ
5 ad առ որդ[ւ]ի և առ հոգ[ւ]ի
6 ad իւրոյ և ըստ նմանութեան կերպարանաց իւրոց / ԱԲt չիք ըստ նմանութեան / ԱԲt չիք իւրոց / b չիք ըստ նմանութեան—իւրոց
7 b եկեալ, փխ. արկեալ
8 t անդէն հանեալ / a հանել
8 abd ի կողիցն չինեաց
8 b պատկեր (չիք ի)
8 abdԱԲ կացուցեալ
9 t չիք անդէն
9 a աստուածագգեաց
9 bԲt իմաստութեամբն
10 b չիք այս / ԱԲt չիք այժմ
10 d և *մարմինն ի մարմնոյ իմոյ է
11 abdԱԲ այսորիկ / t այնորիկ
12 Բ զհայր և / a զմայր և
12 d արեսցի
13 ԱԲ երկոքինն / a երկոքեանն
13 ad մարմին (չիք ի)
14 abdԱ ասիցէ / Բt ասէր
14 ԱԲt զայն / b արդ. փխ. անդ
15 bԱԲ զփառսն / bԱԲ և մարդ
16 bԱԲt գիտութեամբն
17 abd գործեալն [b զգործեալ] զարթնականին գործ ի մէջ բերէ. զի որ [b զոր] յառնէն [a յառնենն, b յառնէ] / ԱԲ զգործեալն զարթնականին զգործն ի մէջ բերէ. զի / t զգործեալն
17 ԱԲt յառնէ
18 d գիտաց նայ. և զայր
19 ad չիք և (ասելովն) / b ասելով
19 a յարել / bdԱԲt յարեալ
19 ad ի կինն / ԱԲt չիք իւր
20 ԱԲ երկոքեան մարմին / b երկոքին
20 ad չիք և եղիցին—ի մարմին մի
20 abd զամենայն [b և զամենայն], փխ. զբոլորովին
20 a կարգ / bԱԲ աշխարհի
21 ad չիք զկատարած / b չիք զամենայն

277 ԽԷ. Յետ այսորիկ առեալ Աստուծոյ՝ յԱդին դրախտին փափկութեան դնէր զմարդն. որում յայս արարեալ ծառս երկուս, զմինն կենաց և զմինն գիտութեան բարւոյ և չարի. որում եդեալ պատուիրան՝ չճաշակել նմա ի ծառոյ անտի՝ մահու սպառնալեօք. զի Աստուծոյ պատուիրանապահութեամբն՝ զնախանձելի զաստուածատուր իմաստութիւն պահեալ, զաստուածական իշխանութիւնն պահպանութեամբ պատուիրանին յանտրուշական փառս Հականին ներքնակալ եղեալ վայելիցէ։ Եւ որպէս վերագոյն ասացաք, եթէ զհրեշտակս և զմարդիկ յանձնիշխանութեան թողեալ, և զիւրաքանչիւր պատուէրս եդեալ ի վերայ, զի իւրաքանչիւր, յօժարութեամբ կամացն՝ լիցին Արարչին հրամանացն հնազանդեալ, վասն որոյ և առաւել փառաց արժանի լիցին հասանել։ Արդ՝ մարդոյն եղաւ փոքր պատուէր — ի ծառոյն չճաշակել. զի այնու ի մեծ պատիւ ձգեալ հասցէ, որպէս վերագոյնն ասացաք։ Իսկ զօրացն բազմութեան հրեշտակաց եղաւ պատուէր՝ կալ յանդադար փառաւորութեան իւրեանց Արարչին, ի մեծ պատիւ փառաց զնոսա բնակեցուցեալ, յանեղական մեծութեանն վերին երկնաւոր մշտնջենաւոր լուսոյն։

278 Արդ՝ ոմն ի վերին զօրացն իշխանութեանցն հրեշտակաց ելի տեսանէր զխոստումն բարեացն բարերարութեան Արարչին որ առ

1 b և յետ
1 adԱԲ այսորիկ եդեալ աստուծոյ զադամ յադին / b զադամ ի դրախտէն
2 abdԱԲ չիք դնէր զմարդն
2 b արարեալ էր
2 dԱԲ զմին կենաց և զմին [ԱԲ և զմիւսն]
3 a որում եդ
3 ԱԲ զպատուիրանն
4 abd չճաշակել [b չճաշակեալ] մարդոյն [a մարդկային] անտի
4 b չիք մահու
5 ad պատուիրանապահութեամբ
5 b գնախ խաչելի [ուղղուած խածելի] զածատուր
5 ab իմաստութիւնն
6 aԱԲ պահել
6 ԱԲ իշխանութիւն
7 ԱԲ յանտրուշական
8 ԱԲ վերագոյն
8 b յանձնիշխանութիւն / ԱԲ յանձին խանդարհութեան, փխ. յանձնիշխանութեան
9 ad պատուէրսն [d պատուէրս] ի վերայ եդեալ, զի զիւրաքանչիւր պատուէրս յօժարութեամբ կամաց լինիցին [d լիցին] հնազանդեալք Արարչին հրամանաց. վասն / b զի զիւրաքանչիւր լինիք յօժարութեամբ կամացն Արարչին հնազանդել հրամանացն. վասն / ԱԲ զի եղիցին Արարչի հրամանացն [Ա հրամանաց] հնազանդեալ, վասն / c հնազանդել
11 c չիք լիցին
11 ԱԲ փառաց հասանել արժանացի արդ / ad արժանի եղեն հասանել / b փառացն արժանի լիցին հասանել
12 ad մարդոյս
12 a պատուիրան
13 ad չիք որպէս—ասացաք
13 ԱԲ վերագոյն / b ի վերայգոյնն
13 ԱԲ զօրաց
14 bc հրեշտակացն
14 ԱԲ եղաւ նոցա պատուէր / a պատուիրան
14 a անդադար / b յանպակաս, փխ. յանդադար
14 Բ փառաւորութեան / b ի փառաւորութեան / a ի փառաւորութիւն
15 aԱԲ Արարչին իւրեանց
15 b փառացն
15 abd բնակեցուցեալ / c բնակեցուցանել / ԱԲ բնակեցուցանէ
16 a մեծութիւն, ի վերինն յերկնաւոր / dԱԲ մեծութեան
16 d վերայ, փխ. վերին
16 abd մշտնջենական
17 ԱԲ իշխանութեան / a յիշխանութեանցն
17 bԱԲc հրեշտակացն
18 d տեսանէ / b տեսեալ էր
18 b չիք զխոստումն
18 ԱԲ բարեացն ի բարերար արարչէն, որ / b բարեաց

մարդն, և մարդոյն կալ ի բանի Արարչին իւրոյ, և զգուշացեալ պահել զպատուիրանն՝ խրովք կամաց չարացեալ չարն՝ չար անուանեցաւ. ստախ և զԾեռս երկեալոյ զհակառակաւքն զատամանայ անուն ժառանգեաց: Արդ՝ նախանձեալ չարին՝ արկանէ զմարդն ի մահ պատրանօք ի փառաց անտի. քանզի և սա է խև իմաստունն, թէ «Նախանձու բանսարկուին եմուտ մահ յաշխարհ», խաբէութեամբն ապականելոյ:

279 Արդ՝ եկեալ մատուցանէ զխաբէութիւն պատրանաց մարդոյն թշնամին: Եւ արդ՝ դու տես զոր ասէն. «Ընդէ՞ր, ասէ, պատուիրեաց ձեզ Աստուած չճաշակել ի ծառոյն». որով յայտ խսկ է, թէ ունէր ազատութիւն Ադամ և անձնիշխան կամս և իմաստութիւն յԱստուծոյ. գիտելով զԱստուած՝ պատուիրանացն և զԱդամ՝ պատուիրեալ. թերևս յառաջ խսկ սա քան զպատուիրանն ննջութեամբ էր երևեալ, և անենադիտին չէր ի ծածուկ, քանզի քննիչ է սրտի և երիկամանց:

280 Եւ արդ՝ դու տես զինչ ասէր. «Թէ ճաշակիցէք՝ ասէ, աստուածք լինիք»: Զպատճառն եդ ի նոսա, և ի ներքոյ լինելն զիշխանութիւնն կորզել ջանայր. զի զնա վրիպեցուցեալ հանեալ ի խոստմանցն՝ թերևս հնար լիցի նմա զնորա տեղին ժառանգել: Որպէս և սպառնալն Աստուծոյ, որ նմուտ և անդեակն էր աստուածարեր խորհրդոյն, քանզի

6 Իմաստ. Բ, 24. / 9 Ծննդ. Գ, 1. / 13 Տես Սաղմ. Է, 10. / 15 Ծննդ. Գ, 5.

1 t սա մարդ և
1 b մարդոյն կալ
1 a պահեալ զպատուիրանս
2 ԱԲ իւրովք
2 b կամօք
2 ԱԲ չարեցեալ չարին
2 b չիք չար
3 ԱԲ զչեսս / abdt չեսս
3 a եթայ
3 b զհակառակաւքըն սատանայ / adԱԲt զհակառակաւքէր զատամանայ
4 a արկանեալ / bd արկանել
4 d զմարդ
5 b չիք և
5 b եթէ
5 a բանսարկու
6 a յաշխարհն
6 b խաբէութեամբ / c խաբանութեամբն
7 a պատրանացն
8 a անդ, փխ. ընդէր
9 b քեզ, փխ. ձեզ
9 b ի ծառոյն չճաշակել
9 b էր, եթէ
10 ad ազատութիւն յԱստուծոյ [d Աստուծոյ] և անձնիշխան
10 b մարդն, փխ. Ադամ
10 b իմաստութիւն գիտելովն
10 Ա Աստուծոյ / ad չիք յԱստուծոյ

11 ad թերևս յառաջ խսկառանչ պատուիրանն / b թերևս յառաջին պատուիրան ննջութեամբ էր երևեալ և ամենայնագիտին չէր / ԱԲt թերևս խսկառանչ պատուիրանն ննջութեամբ երևեալ և / ԱԲt չիք յառաջ: Հայկ. բառգ. ունի խսկարանչ կամ խսկառանչ՝ միակ այս վկայութեամբ Ագաթանգեղոսից: Ուղղում եմ թերևս յառաջ խսկ սա քան զպատուիրանն
12 adԱԲt չիք էր
14 ab ասեն / dԱԲ ասէն / b եթէ
14 abdԱԲ ճաշակէք
14 ԱԲ չիք ասէ (աստուածք)
15 ad եդ ի նոսա և ի ներքոյ լինելն [a լինելոյն] / bԱԲt չիք եդ / t ի ներքոյ / bԱԲ ի ներքոյ
15 Ա զիշխանութիւն
16 b կորզեալ
16 abd զի զնա / ԱԲt զի զնոսա
16 ad հանեալ / bԱԲt հանել
16 abd ի խոստմանցն, թերևս / ԱԲt ի խոստմանցն հնարեսցի. թերևս
17 bd չիք և
18 a յԱստուծոյ
18 b նմուտն / adԱԲ անդեակ
18 b աստուածայքն
18 b քանզի ասէր խսկ եթէ

և ասէ իսկ, թէ «Անօրէն իշխանն իւրն աստուածանալն կամեցաւ՝ ձեռն արկանէր և զամենայն մարդիկ մեղօք կալէր». զի իւրն զնոսա համեալ յայնմ բարեաց՝ այս նմա հնար լիցի զհատուցեալսն ըմբռնել։ Իսկ նոքա վասն նորին պատճառանաց խաբեալք՝ ճաշակեցին, և անցեալ զպատուիրանաւն՝ յաստուածակերպ փառացն մերկացան։

281 Սակայն և անդ իւրն ի վերայ որդւոց հաստուցելոց հայրաբար գթացեալ բարեգործէ. զոր և ասէ իսկ Գիրն, թէ «Լուան զձայն տեառն Աստուծոյ, զի իջեալ զգնայր ի դրախտին ընդ երեկս աւուրն»։ Եւ նոքա փախուցեալ թաքուցեալ ծառախիթ ահրեապատ լինէին. զորոյ անցանել զամենայնէան երեսաց անհնար է. վասն որոյ և ասէ իսկ, թէ «Տէր Աստուած մերձաւոր եմ ես, ասէ Տէր, և ոչ Աստուած հեռաւոր. մինչ մարթ ինչ իցէ մարդոյ փախչել թաքչել յինէն ի ծածկոյթ իւր՝ զի ես ոչ տեսից զնա. ոչ ինձ լի են երկինք և երկիր»։ Եւ միւս ևս հնա մեծութեան նորա ի մարգարէիցն սորոց ասէ, թէ «Յո՞ երթայց ես յոգւոյ քումմէ, կամ յերեսաց քոց ես յո՞ փախեայց. թէ ելանեմ յերկինս՝ դու անդ ես. թէ իջանեմ ի դժոխս՝ և անդր մօտ ես», նայեցեալ զնոքօք, թէպէտ և թաքչել կարծեցին։

282 Սակայն բարերարին ձայն արկեալ, թէ «Ո՞ւր ես, Ադամ». և նա ասէ. «Լուայ զձայն քո և երկեայ, զի գնայիր ի դրախտի աստ. քանզի

2 Եբրայ. Կորնթ. Բ, 16. / 8 Ծննդ. Գ, 8. / 13 Երեմ. ԻԳ, 23—25 (տարբեր թարգմանութիւն) / 16 Սաղմ. ՃԼԸ, 7—8.

1 b աստուածանալ
1 b և զձեռն
2 d զի որով զնա / abdԱԲ զնա, փխ. զնոսա
3 a յայն բարեացն / d յայն բարեաց նայ և նմայ հնար / ԱԲ այս հնար լիցի նմա
3 a զհատուցեալ բարիսն
4 d պատճառանաց / ab պատճառաց / ԱԲէ պատճառի
4 b անցեալք
7 d գթացեալ բարեբար գործէ / b գթացեալ հայրաբար գործէ
7 ad զոր և ասէն իսկ գիրն
7 b եթէ
8 abԱԲ գնայր
8 a ի դրախտի անդ ընդ
8 b նոքա
9 a'd չիք թաքուցեալ
9 abdԱԲէ ծառախիթս։ Ուղղում եմ ծառախիթ ըստ Կարնեցու (ձեռագիր, յյ) «սարսափում, ծառախիթ»։ Տես և Նոր. Բառգ. «Կարնեցի վարդ». 122
9 b անցեալ
10 abd զամենայնէան [a զամենայնեան] երեսաց [a չիք երեսաց] անհնար է / ԱԲէ զամենայնէս երեսացն
10 ad վասն որոյ ասէ թէ / b եթէ
11 ad չիք ասէ Տէր
11 b մի եթէ մարթ
12 abd փախչել թաքչել յինէն ի ծածկոյթ [a և ծածկոյթ] / ԱԲ փախչել և թաքչել / c չիք թաքչել / Ա ծածկոյթ (չիք ի)
12 b չիք իւր
13 a տեսից / b և ոչ ինձ
14 b ի մարգարէից
14 ԱԲէ որ ասէ
14 a յո՞յ / d չիք ես
14 b եթէ յո՞վ երթայցես
15 a յո՞յ փախեաց / b յո՞վ
15 b փախեայց և որ ի կարգին՝ նայեցեալ
16 a և թէ իջանեմ
16 ad և անդ
16 adԱԲ ի մօտ
16 c նայել կայ. թէպէտ / adԱԲ նաել [d նայել] կայ [a կա] նոքաւք. թեպետ / b նայեցեալ զնոքօք թէպէտ և թաքչել կամեցան։ Սակայն
17 dԱԲ չիք և (թաքչել)
17 a թաքչել կարծիցեն / d կարծիցին
18 a արկել / b ձայն արարեալ եթէ
19 a աստ ի դրախտի

մերկ էր և թաքեայ»։ Տեսանէս որչափ մերձաւոր և ծանօթ էին Աստուծոյ, մինչև ստնահայնին անդամ չլինել անտեղեակ։ Բանզի բարերարն յանդէտս պատճառել՝ նախ ստնահայն առնէ. զի յոյան քաւութիւնաբերս հասեալ մարդոյն, ինքնապատում լինելով զյանցանացն՝ փրկութիւն գտանիցէ։

283 Իսկ եթէ այն չլինէր՝ ամօթոյն չկամի ամբաստան լինել և անհագին ի գիմի հարկանել, այլ հաշտականութեան զիջանէ, թէ «Ո՞ ասաց քեզ թէ մերկ ես դու». քանզի կամի ինձ ներելով այսրէն յինքն արկանել, զի քաղցրութիւնն Աստուծոյ գնասս յապաշխարութիւն ածիցէ։ Իսկ եթէ այսու ևս ոչ զգաստացան, այլ զմիմեանց պատճառել թշուառացան՝ ապա զդատաւորութիւնն ի մէջ անցուցեալ՝ վճիռ հատանէր, զոր հատուցեալ և ի նոյ զաւակացն, զի Աստուծոյ դատաստանն ճշմարիտ է ի վերայ այնոցիկ որ զչարն գործիցեն։

284 Յետ այսորիկ ապա զապստամբութիւնն ի մէջ բերեալ առեյռին, թէ «Ահա Ադամ եղև իբրև զմի ի մէնջ՝ ճանաչել զբարի և զչար. հանգուք առ ի ծառոյն կենաց, զի մի կերեալ կեցցէ յաւիտեան»։ Բայց «իբրև զմի ի մէնջ»՝ ոչ եթէ Աստուած եղեալ. քանզի չէ հնարաւոր լինելով, այլ զկարծեալն լինելոյ առէ. զոր օրինակ ուստ աստուածք կարծեալք ի մարդկանէ՝ որ գործեցան առ անմտութեան յիմարութեան և պղծու-

1 Ծննդ. Գ, 10. / 7 Ծննդ. Գ, 11. / 15 Ծննդ. Գ, 22.

1 Ա թաքայ / ԱF տես
1 ad մաւտաւոր, փխ. մերձաւոր
1 bԱF ծանօթ էր աստուծոյ մինչ [b մինչև]
2 ad ստնաձայնիւ
2 abdԱF անդամ չլինել [b չէր] անտեղեակ / t անդամ լինէին անեղեակ
2 b և քանզի
2 ad և բարերարն
2 a յանդէտս պատճառէր
4 abdԱF չիք լինելով
4 ad զանցանացն
4 a փրկութիւնն
4 b գտանել մարթասցէ
5 a այն ինչ լինէր / Ա չի լինէր
5 ad չկամի ապաստանել և / ԱF ամբաստանել և
6 b հաշտականաւն / dԱFt հեշտականաւն
6 a չիք այլ—զիջանէ / bdԱF չիք այլ
6 abdԱF թե ոյ [ԱF ով] ասաց քեզ թէ դու մերկ ես [b էիր] / t թէ ո պատմեաց քեզ
7 abd կամի ինձ [b չիք ինձ] ներելով այսրէն յինքն / ԱFt կամէր / t անդրէն ներելովն / ԱF ներելովն անդրէն
8 a քանզի
8 a ածէ / b ածիցէ / dԱFt ածցէ
9 t այնու / b այսու ոչ ևս
9 ԱF սզաստացան
9 abd միմեանցն
9 ab պատճառելայք
10 abdԱF ապա զդատութիւն [Ա զդատաւորութիւն, F զդատաստութիւնն] ի մէջ անցեալ [bd անցուցեալ]
10 b վճիռ հատանէր, զոր ատացեալ և ի նոյ զաւակայցն / ad վճիռ հատատուն հատուցման հասս անձինցեն [d հասս անձայցեն]
12 Ա զչար / ab գործեն
13 b չիք ապա
13 a զապստամանութիւնն
13 a չիք առեյռին
14 b եթէ / abd չիք ահա
14 abd չիք ճանաչել—զչար
15 dԱ կայցցէ
16 abdԱF ոչ [a և ոչ] եթէ աստուած / t իբրև աստուած
16 b եղև քանզի չէակաւն
17 bd զկարծեալն / dԱFt զկարծեացն
17 b լինելով առէ
17 a հաստուածք
17 ԱF կարծեցեալք
18 b որ գործեցաւն / a որ կարծեցաւն / dԱFt որ կարծեցան
18 ad առ անմտութեան, յիմարութեան և պղծութեան / b առ անմտութեան մարդկան առ յիմարութիւն / t առ յիմարութեան պղծութեան / ԱF չիք առ յիմարութեան և պղծութեան

թեան մարդկան. որպէս և առ ձեզդ իսկ տեսանէք զքարապաշտս զփայտապաշտ մոլորութիւնսդ, որ առ ազգիտութեան ի ձէնջ նկարեցան. որ ոչ լսեն և ոչ խօսին, ոչ իմանան և ոչ շարժին, և ոչ գոյ շունչ ի բերանս նոցա. և թողեալ ձեր զԱստուած կենդանի, զԱրարիչն երկնի և երկրի՝ անշունչ անմռունչ քարանց պաշտօն մատուցանէիք, որ ոչ ինչ իսկ են։

285 Վասն որոյ և աստուածատես սուրբ մարգարէքն հրամայեն, իբրև իմաստուն բժշկաց, զդեղ զարմանոյն ըստ ցաւոց հիւանդին պատրաստել, բառնալ ջնջել զգայթակղութիւնն, ի միջոյ ի բաց կորուսանել։ Որպէս և մի ոմն ի նոցանէ աստուածային հոգւոյն զօրութեամբ լցեալ՝ գոչեաց ասելով, թէ «Աստուածք, որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն յերկրէ ի ներքոյ երկնից. այլ Տէր որ արար զերկիր զօրութեամբ իւրով, և ձգեաց զերկինս պատանչելի խորհրդով իւրով, և պատրաստեաց զտիեզերս ամենայն իմաստութեամբ իւրով, և արտաքս ձայնիւ, և ընդ ջուրց բազմութեամբ զերկինս, և հանէ ամպս ի ծագաց յերկրէ, և զփայլատակունս իւր յանձրևս արար, և հանէ զհողմս ի շտեմարանաց իւրոց»։

286 Յիմարեցաւ ամենայն մարդ ի գիտութենէ՝ ի վերայ անձանց թշուառութիւն յարուցանել. անդէն անձանց անձամբք իւրեանց ամօթալից առնեն զերեսս իւրեանց, և մեծի բարկութեանն Աստուծոյ պատրաստեն զանձինս. այլ այժմիկ կացցէ այս՝ յանդիմանել

16 Երեմ. Ժ, 11–14.

1 b առ ձեզ / a տեսանէք
1 ԱԲ զբազմապաշտս / b քարապաշտ փայտապաշտ
2 b մոլորութիւնսն մարդկան ի ձէնջ առ ազգիտութիւն ի ձէնջ նկարեցան, որով լսեն և / ad մոլորութիւն [d մոլորութիւնս] մարդկան, որ ի ձէնջ առ ազգիտութեան նկարեցան / ԱԲ զմոլորութիւն մարդկան, որ առ
4 abd ձեր / ԱԲԳ ձեզ
4 b կենդանի / adԱԲԳ ճշմարիտ, փխ. կենդանի
4 bd զարարիչ / d երկնից
5 bԱԲ և անմռունչ
5 a մատուցանիցէք
7 ad չիք և
8 b զեղն զարմանոյ / ad զարմանոյն
8 abԱԲ պատրաստեալ
9 abd զգայթակղութիւնն [a զգայթակղութիւննն]
9 ԱԲ ի միջոյ ի բաց / abdԳ չիք ի միջոյ
9 bԱԲ կորուսանել / Գ անցուցանել, փխ. կորուսանել / ad չիք ի բաց կորուսանել
10 abd չիք և / b ի նոցանէն
10 ad աստուածային հոգւոյն զաւրութեամբ / bԱԲԳ աստուածութեան [Գ աստուածականն, b աստուածութեամբ] զաւրութեամբ հոգւոյն
12 a չիք յերկրէ / Ա զօրութեամբն
14 Ա չիք ամենայն
15 ad ջուրք / bԱԲԳ ջուր [Ա ուղղուած ջուրց]
15 abd զերկինս / ԱԲԳ յերկինս
15 b չիք և (հանէ)
15 bdԲ երկրէ / a երկրի / bԱԲԳ չիք և (զփայլատակունս)
16 b յանձրև արար, հանէ
16 a զհողմս / Ա հողմս
16 b շտեմարանաց (չիք ի)
17 ad յիմարեցան ամենայն մարդիկ
17 b ի գիտութենէ իւրեանց և ի վերայ
17 bdԱԲ անձանց թշնամութիւն [b ըզթշնամութիւն] յարուցանել [b յարուցանեալ]
18 ad անդէն անձանց անձամբք իւրեանց / b անձամբ զանձինս / ԱԲԳ անձամբ [Գ անձամբք] անձանց [Գ յանձանց] / ԱԲ չիք իւրեանց
19 ad առնեն / bԱԲԳ առնել
20 abd զանձինս պատրաստեն
20 ad այլ այժմ կացցէ [a կայցէ] այս / b այժմիկ կամեցեալ յանդիմանել / ԱԲԳ այժմիկ կացեալ է յայսմ յանդ...

զմոլորութիւն ձեր, զի ի կարգի խրատու պատուհասէ։ Բայց այժմ որ ի կարգին սկիզբն արարաք պատմել ձեզ՝ ըստ իւրաքանչիւր կարգի զայն պատմեսցուք։

287 Համեմատ այնուհետև զմարդն ի փափկական դրախտէ անտի հանգստեան՝ արտաքոյ դրախտին բնակեցուցանէր, և փակեալ նմա զճանապարհ ծառոյն կենաց, զի մի ակնունելիս անգամ լիցի վայելչութեան դրախտին։ Անդ և երկիր անիծեալ, փուշ և տատասկ և հաց ցաւոց, և Ադամայ մահկանացուի մահ. և այս՝ մարդասիրութեան նշանակ է. որպէս և ասէն իսկ ի բերանոյ մարգարէին Աստուած, թէ «Խրատեսցէ զքեզ ապըստամբութիւն քո, և չարիքն քո կշտամբեսցեն զքեզ. տես գիտասցես դու, թէ չար և դառն եղև քեզ թողուլ զիս, ասէ տէր Աստուած քո»։ Եւ միւս ոմն ասէ յԱստուծոյ, թէ «Յորժամ դարձցիս և հեծեծեսցես՝ յայնժամ կեցցես և գիտասցես թէ ուր իցես»։ Քանզի յորժամ զառն ճաշակեցին և կանխամահաց մահուն պաշարեալ իցէ, անսթափ ի մտացն ուշի յիշեսցէ զյիշատակս ծառոյն կենաց, և հեծեծելով խնդրեսցէ զմուտս դրախտին վայելչութեան. զի և յանդիման դրախտին բնակեցուցանելն ատացելոցս վկայէ։

288 ԻԶ. Իսկ բարերարն ոչ միայն ի դրախտին, այլ և արտաքոյ նորին չհեռանայր ի նոցանէ, յորժամ յանդիման դրախտին բնակեցուցանէր։ Եւ վասն իւրոյ բարերարութեանն հրամայեաց սերել յերկիր.

11 Երեմ. Բ, 19 / 13 Ես. Լ, 15.

1 abd մոլորութիւնն զի / ԱԲt զմոլորութիւն [զմոլութիւն] ձեր
1 ad բայց այժմ զոր ի կարգին սկիզբն արարաք / b այլ այժմ որ կարգն է սկիզբն արարեալ ձեզ զայն պատմել ըստ / ԱԲt այլ այժմ որ ի կարգէն իսկ սկիզբն արարեալ / b ի կարգին
2 ad չիք ըստ իւրաքանչիւր կարգի
2 bԱԲt չիք զայն
4 abdԱԲ ի փափկական / t ի փափկութեան
4 b դրախտէ անտի հանգստեանն / adԱԲt հանգստեան դրախտէն
5 b բնակեցուցանէ
7 b չիք և (երկիր)
7 tԱԲt չիք և (հաց)
8 bԱԲt մահկանացու
8 ԱԲt չիք և (ասէն)
9 ԱԲ ասէ / d ես, փխ. ասէն
9 d ի բերան / abԱԲ բերան
9 abdԱԲ աստուծոյ
9 b եթէ
10 b չիք քո (և)
10 ad չարիք / b և տես
10 bԱԲ գիտասջիր
11 abd եթէ
11 b դառն է քեզ թողուլ
11 a չիք տէր
11 adԱԲ և միւս ոմն / t և ի միւսումն / b և ի միւսում
12 t չիք յաստուծոյ
12 b եթէ / bd չիք և
12 b յայնժամ տես ապրեսցես և գիտասցես / a չիք յայնժամ կեցցես
14 b անսթափ / adԱԲt անթափ
14 ad ի մտացն ուշի յիշեսցէ [d յիշիցէ] զյիշատակս / b մտացն (չիք ի) ուշիցէ / ԱԲt չիք ուշի / bԱԲt զյիշատակ
15 ԱԲ զմուտ
16 abdԱԲ քանզի և
16 d յիանդիման իսկ
16 b բնակեցուցեալ ատացելոցն / ԱԲt բնակեցուցանել ատացելոցդ
18 ԱԲ այլ և որ արտաքոյն էին չհեռանայր / b նորա ոչ հեռանայր
19 b բնակեցուցեալ
19 d դրախտին կացուցանէր և վասն որոյ բարերարութեանն
20 bԱԲt չիք և
20 ab հրամայեալ
20 b սերմանել / adԱԲt սերել [Ա ուղղուած սերմել]
20 b յերկրի / Ա յերկիր, ուղղուած յերկրի

որ և անդէն հրամանաւ ակնարկելոյ Արարչին ծնունդ արձակեալ յերկիր՝ սկսան բազմանալ ընդ ամէն. «Աճեցէք և բազմացարուք, և լցէք զերկիր»։

289 Որդւոցն Ադամայ անդրանիկանն Կայէն անուն ճանաչէր, և միւսումն Հաբէլ. որք անդէն զիմաստութիւն տուողին ի մէջ անցուցեալ, Նորին իմաստութեամբ՝ զնոյն Արարիչ ճանաչել։ Արդ՝ առեալ Կայենի երէց որդւոյն ընծայս նուիրաց յարմտեաց, որոյ կարգեալ ցորենոյ՝ պատարագս նմա մատուցանէր։ Իսկ ընդ այն հայեցեալ Հաբելի՝ ի հօտիցն զառանցն ընծայեալ պտուղ՝ ի խաշանցն մատուցանէր։ Իսկ Աստուած իւրով մարդասիրութեամբն խոնարհեալ յընծայս որդւոցն Ադամայ՝ մերձաւոր ճանաչէր։ Քանզի և անդէն իսկ ընտրութիւն առնէ. զոմն ի միամտութեան գտեալ՝ ընդունի զպատարագն. իսկ զոմն ընդ եղբօրն յերկմտութեան գտեալ՝ անդրէն զպատարագն դարձուցանէ վասն երկմտութեանն. Իսկ նա անդէն վասն որոյ մահ խորհեալ՝ սպան զեղբայրն. և անդէն նզովեալ երկիր վասն նորա, և նա ինքն անիծաւ զաւակաւն հանդերձ։

290 Արդ՝ Ադամայ այլ որդի ստացեալ յԱստուծոյ փոխանակ սպանելոյն Հաբելի, որոյ անուն Սէթ ճանաչէր։ Իսկ այն սպանեալն, վասն արդարութեան իւրոյ, կենդանի է առ Աստուած. զի որ յոչնչէն արար՝

3 Ծննդ. Ա, 28. Բ. 1, 7.

1 b որ անդէն / ad չիք ուր
1 t չիք հրամանաւ
1 bt ակնարկելով / ad չիք ակնարկելոյ
2 b ի յերկրի
2 abd սկսեալք
2 b եթէ աճեցէք
4 ad որ որդւոյն անդրանիկանն ադամայ կայէնլ / b կայէլ / Բ կայենդ / Աt կայէն
4 bԱԲ ճանաչիւր
5 bԱ աբէլ
5 b որ
6 ad կայէնլ / b կայէլի / Բ կայենդ / Աt կայէն
7 b որդւոյն / adԱԲt որդին
7 b ընծայս մատուցանէր նուիրաց յարմտեաց, որոց [փխ. որոյ] կարգեալ ցորենոյ
7 b նուիրաց / adԱԲt նուիրեաց
7 abd պատարագ [b պատարագս] մատուցանէր. իսկ ընդ այն [a յայն] / ԱԲt ի պատարագս
8 t չիք իսկ / ԱԲ նայեցեալ
8 d հաբէլի / b աբելի / ԱԲt հաբէլ
8 ԱԲt ի հօտիցն / a չիք ի հաւտից
8 b զառանցն / ad զառամք / ԱԲt զառամբք
9 ad ընծայեալ [a ընձաեալ] / b ընծայեցեալ / ԱԲt ընծայեցուցեալ [Ա ընձայեցուցեալ, յմճ.]
9 ad ի խաշանց
9 a մատուցանել
10 d մարդասիրութեամբ
10 bԱԲ որդւոցն / adt յորդւոցն
11 abԱԲ ճանաչել
11 ad չիք իսկ
11 d ընտրութիւնս / Ա ընդրութիւն (յմճ.)
11 ad առնէր
11 a ի միամտութիւն / ԱԲ յիմաստութեան, փխ. ի միամտութեան
12 b զպատարագն. իսկ զոմն յերկմտութեան գտեալ ընդ եղբաւրն, անդրէն / adԱԲt իսկ զոր ընդ
13 a անդէն
13 ab դարձուցանէ / dԱԲt դարձուցանէր
13 dԱ երկմտութեան
14 abd իսկ նա / ԱԲt և նա
14 b խորհել / d սպան
15 ԱԲ երկիր նզովեալ / b զերկիր
15 b զաւակաւքն / adԱԲt զաւակաւն
16 ԱԲ որդիս / Ա աստուծոյ
17 b աբելի
17 aԱԲ ճանաչիւր
18 b արդարութեանն
18 abd չիք իւրոյ
18 ԱԲ յոչընչէ

նոյն և կենդանացուցանէ, զնա յորժամ և կամի, զոր յայժ պատմել դիւրին է ձեզ. յորժամ զձեզ ջերմեռանդն ի հաւատոն տեսանիցեմք՝ ասասցուք զայն, որոյ արդարութիւնն կայ պահի յաւիտեանս յաւիտենից։ Արդ՝ Կահել նենգաւոր մարդասպանն նզովեալ անիծաւ. վասն այսորիկ որոշեցաւ հրամանաւ Աստուծոյ. զի օրհնեաց Աստուած զՍէթ, և ետ նմա պատուէր, զի մի զաւակն օրհնեալ խառնեսցի յանիծեալ զաւակն մարդասպանին Կահելի։ Արդ՝ բազմացան մարդիկն առ հասարակ ի վերայ երկրի կողմանց ցեղիցն երկոցունց։

291 Արդ՝ անթեան ցեղին կացին նահապետք արք արդարք մինչև ի դարն ութերորդ. առ որս բարերարութիւնն Աստուծոյ մերձաւոր եղեալ՝ միանգամայն իսկ առ ամենեքումբք մերձաւորութեամբն յաճախեալ, զի մի մոռացօնք բնութեանն լինիցին։ Վասն որոյ և երկայնակեաց իսկ արարեալ զհարսն, և յերկարակեաց ծնունդ շնորհեաց. զի զոնեայ վասն ցանկութեան որդւոց եղանիցեն ի խնդիր Աստուծոյ. մանաւանդ զի կարևորագոյն իսկ է զիւր ծննդոց ի կեանս երկրածնաց։

292 Արդ՝ նահապետքն կարգեալք, Ադամ առաջին աստուածա-

1 b նոյն և | adԱԲt նոյն. չիք և
1 a կամի զի
1 abԱԲt յաւչ, փխ. յայժ
1 abԱԲ ձեզ դիւրին է
2 b չիք յորժամ զձեզ
2 bd ի հաւատան | aԱԲt ի հաւատս
2 ԱԲt աստուցուք ձեզ, որոյ | b որոց
3 a որ յարդարութիւն | Ա արդարութիւն
3 abd կայ պահի | ԱԲt կայ և պահի
3 b չիք յաւիտեանս
3 b իսկ, փխ. արդ
4 ad կահել | b կահէլն | Բ կահեղն | Ա կային | t կայէն
4 b մարդասպանն | adԱԲt մարդասպան
4 ԱԲ չիք նզովեալ
4 ad անիծաւ և որոշեցաւ
5 Ա հրամանօն
5 ad և, փխ. զի
5 d չիք աստուած
5 a և եզ
6 abd խառնեսցի | ԱԲt խառնակեսցի
7 b մարդասպանն
7 abd կահելի [b կահէլի] | ԱԲt կայենի
7 abd բազմացեալ
7 ad մարդիկ | b մարդոյն
7 b չիք առ հասարակ
8 abdԱԲ կողմանց [a կողմանցն] | t կողման
8 abd ցեղիցն | ԱԲt ցեղին
9 abd արդ անթեան [a անցեան] ցեղին [a ցեղն, b ցեղիցն] որ կացեալ [b կացեալ էին] | ԱԲt իսկ անթեան ցեղին որ կացին
9 d արք արդարք | adԱԲt չիք արք
9 ԱԲt մինչ
10 b ութներորդ
10 Ա բարերարութիւն
10 bԱԲt չիք աստուծոյ
11 b միանգամայն առ ամենեցուն իսկ մերձաւորութիւնն յաճախեալ զի մոռացուցք բնութեանն լինիցին
11 ԱԲ առ ամենեքումբք
11 adԱԲ մերձաւորութեամբն [ԱԲ մերձաւորութեամբ] յաճախեալ [ad յաճախեալք] | t բարերարութեամբն, փխ. մերձաւորութեամբն
12 ԱԲ բնդանութեամբ | d բնութեանն, փխ. բնութեանն
12 a լինիցի | ad չիք և
12 b վասն որոյ յերկարակեացս արարեալ
13 a զհարսն և երկայնակեաց
13 adԱԲ զծնունդսն | b զծնունդն
14 abd զոնէ
14 ԱԲ ցանկութեան
14 ad որդւոց | bԱԲt որդւոցն
15 ad ծննդեանն | a չիք ի կեանս
17 b անդ, փխ. արդ
17 bԱԲt նահապետք
17 b կարգեալ | a ադամ
17 d կարգեալք նախ և առաջին աստուածաստեղծ

ստեղծ, այսինքն Ադամ. և Սէթ, և ի նմանէ Ենովս, և ի նմանէ Կայնան, և ի նմանէ Մաղաղիէլ, և ի նմանէ Յարէդ, և ի նմանէ Ենովք։ Եւ եկաց Ենովք ամս հարիւր վաթսուն և հինգ, և ծնաւ զՄաթուսաղայ. և հաճոյ եղև Ենովք Աստուծոյ։

293 Նա և ամենայն նահապետացն շառաւիղաց եղեալ, իբրև ի բարեբարէ անուն Աստուծոյ սերեալք բազմացան. նոյնպէս և յետ ծննդոցն յերկարակեացս արարեալ, զի որք Աստուծոյն ստացան՝ պատմեսցեն հարք որդւոց. զի իբրև պատուիրանս զգուշացուցիչք լինիցին, առ ի ծանօթս առնելոյ զնոսա Աստուծոյ. որպէս և ասացաւ իսկ, թէ «Հարցջիր դու զհարս քո, և պատմեսցեն քեզ, և զծերս քո, և ասասցեն քեզ». որով յայտ իսկ է, թէ վասն այսորիկ երկայնակեացք, և ոչ վասն բազմութեան ծննդոց։

294 Զի թէպէտ և ասաց Աստուած ցԱդամ, թէ «Աճեցէք և բազմացարուք և լցէք զերկիր»՝ որպէս յառաջագոյն բան մարմնական բարուցն զլինելոցն ասաց. իսկ Աստուած ոչ ի բազմացուցանելն միայն, այլ անդէն և անդ կամէր, զի ի մշտնջենաւորաց անմահութիւնն փոխեսցին։ Որպէս և զԵնովք տեսանեմք յետ վարուց երկրաւորաց կենացն, յետ ամուսնանալոյ և որդիս ծնանելոյ ուղղութեամբն վարուք, փոխադրեալ զնա կենդանւոյն իսկ յանմահութեան վիճակն։ Որ ոչ վասն առնն միայնոյ, այլ

11 Բ. Օր. ԼԲ, 7 / 14 Ծննդ. Ա, 28.

1 b չիք այսինքն ադամ
1 ab ենովս, ի նմանէ [b ի նմանէն] կայինան [a կաինանն], ի նմանէ [b ի նմանէն] մաղաղայէլ [a մաղաղիէլ], ի նմանէ [b ի նմանէն] յարեդ [a յարէդ], ի նմանէ [b ի նմանէն] ենովք
2 d մաղաղայէլ
2 d չիք և (...յարէդ...ենովք)
3 ԱԲ և վաթսուն
3 Ա և հինգ
4 b հաճոյ եղեալ
5 ad չիք իբրև
6 ab ի բարեբարէ / dԱԲt ի բարեբարութենէ
6 b չիք աստուծոյ
6 ad սերեալք / b սէրեալք / ԱԲt սերեալ
6 b բազմանային
6 ad այնպէս
7 a յերկարայկեաց / bd երկարակեացս / ԱԲ յերկարակեաց
8 Ա հարքն
8 aԱԲ չիք զի / bd իսկ, փխ. զի
8 b զգուշացուցիչ
8 ad լիցին
9 b առ ի ծանուցս / adԱԲt ծանուցք
9 ad չիք և
9 b եթէ
10 ad չիք դու
10 t դհարս / abdԱԲ ցհարս
10 ԱԲ քեզ, ցծերս / abdt զծերս
11 b եթէ
11 ԱԲt այնորիկ
11 a երկայնակեաց
11 ԱԲ թէ ոչ
13 ad չիք և (ասաց)
13 b եթէ
14 bԱԲ որպէս և / d որս, փխ. որպէս
14 ad վարուց / b բարուց
15 ad զլինելոցն / b լինելոցն / t լինելոյն / ԱԲ լինելոյ
15 b ի բազմեցուցանելն
15 d մի այ (դպա.), փխ. միայն
16 b մշտնջենաւորաց (չիք ի)
16 ab յանմահութիւն / Ա անմահութիւն
17 adԱԲ զենովքն
17 ԱԲt կենաց
18 abd ուղղութեամն [b ուղղութեան] վարուք / ԱԲt ուղղութեամբ վարուցն
19 abd կենդանւոյն
19 aԱԲt չիք իսկ
19 b յանմահութեանն
19 b չիք որ
19 d առնն միայնւոյ / abԱԲt առն

զի եկք նորա՝ այլոց ճանապարհ գործեսցեն. և ոչ բռնադրօսութեամբ առեալ ի կեանս, այլ զգաստ հաճոյական փառուցն հասուցեալ։ Նոյն օրինակ կամեցեալ Աստուծոյ զամենեսեան յանմահութիւն փոխել, յետ աստ փայլելոյ ամենեցուն։

295 Ամենայն մարդիկ ութերորդ դարուն հնազանդեալ մահու, մեղաց ծառայեալ՝ մոռացան զԱրարիչն, յուսակորոյսք ի կենաց անտի Աստուծոյ և ապականեալ զուգական զիւրեանց ճանապարհն։ Մատնեաց զնոսա Աստուած ի կամս անձանց իւրեանց, առեալ զոգի շնորհաց մարդասիրութեան իւրոյ ի նոցանէ, զորոց և զառնելն ստրջացեալ ասէ։ Որ և ստրջանալն Աստուծոյ՝ առաջին զգուշութեան նշանակ է. զի թերևս այնու յուշ առնել մարթասցէ մոռացելոցն զարարչական զօրութիւնն, որ խառնակեցան յանիծեալ զաւակն Կայենի՝ ի պոռնկութիւնս, յայլանդակ վարս, ուտել մեռելոտի։ Միանգամայն իսկ երկիր զազրացեալ ի վարուց մարդկան զարշեցեալ, որպէս ասէ իսկ, թէ «Միանգամայն ամենեքեան յամբարշտութիւն կործանեցան, և ամենայն մարդ պղծեաց զճանապարհս իւր ի վերայ երկրի»։

296 ԻԸ. Արդ՝ ի ժամանակին յայնմիկ մի ոմն արդար գտեալ յարդարացեալ տոհմէն, որում Նոյ անուն կարդացեալ, հաճոյ եղեալ Աստուծոյ սիրեցաւ ի նմանէ։ Որ հրաման առեալ յԱստուծոյ առնել տապան արկղագործ փայտիւ՝ բազում ամաց գործելոյ, առ ի հարկանելոյ

9 Տես Ծննդ. Զ, 6. / 16 Ծննդ. Զ, 12.

1 ԱԲ զի և, փխ. զի եկք
1 ԱԲ ճանապարհ գործեսցին այլոց / b գործիցէ. ոչ / d յորդեսցին, փխ. գործեսցեն
1 ԱԲ բռնադրօսութեամբ / a *բռնայ
2 a հաճուական
2 Ա: փառուց
2 d այն, փխ. նոյն
3 b փոխեալ
4 a աստի
4 a յամենեցունց / d *ամենեցուց
5 b հնազանդել
6 b ծառայել
6 abd յուսակորոյս
6 b եղեն, փխ. աստուծոյ
7 a և ապա ապականեալ
7 b իւրեանց / ad չիք զիւրեանց
7 ԱԲ զուգական ճանապարհս իւրեանց
9 b ստրջանալ է. ճախուսելս ստրջացեալ ասէ
9 ad չիք ասէ
10 b զգուշանալ, փխ. ստրջանալոյն
10 a նշանակ է զգուշութեան / d զգուշութիւն նշանակէ
11 b առնու, փխ. այնու
11 Ա զօրութիւն
12 b խառնեցան
12 a ի պուռնկութիւնս / Ա ի պոռնգութիւնս
12 a և յայլանդակ / ԱԲ այլանդակ
13 d չիք ուտել
13 a զայրացեալ
14 ԱԲ մարդկանն / b մարդկանէ
14 a զարշացեալ փասն որոյ ասէ թէ
14 ԱԲ որով [փխ. որպէս] և ասէ / b որ ասէ եթէ
14 ad ամենեքին
15 ԱԲ յամբարշտութիւնս
15 ad զճանապարհ
17 bԱԲ: չիք արդ
17 ԱԲ: մի միայն ոմն / b չիք մի միայն
18 b յարդարեաց տոհմէն
18 abdԱԲ որում / t որոյ
19 abd սիրեցաւ [b սիրեցեալ] յարարչէն. որոյ [b որ]
19 bԱԲ: առեալ նորա յաստուծոյ / ad չիք յաստուծոյ
19 d առնէր
20 d արկղայգործ
20 d փայտին / ԱԲ փայտից
20 abd գործելոց առ հարկանել [b առ ի հարկանել] ազգին թշուառացելոյ [a չուառելոյ, d չուառացելոց]. որոց [b որոյ] հեռացեալ [b առացեալ]

ազգին Թշուառացելոյ։ Որոյ խոստացեալ այնուհետև առնուլ զնոյ ընտանեօքն հանդերձ և ամենայն ընչականօքն ի տապանն, և ամենապահ ձեռամբն փակեալ զտապանն։ Եւ ապա դարձուցեալ զանդունդսն ուղարկապս զցամաքաւ՝ հանդերձ հօտանօքն արձակելովք յերկնից, հեղեղատատ ծովապատիժ բարկութեամբ զառ ի ներքոյս երկնից ջնջեալ, առ հասարակ ողողեալ արբեաց։ Իսկ յետ սաստիցն անցելոց՝ զայրն արդար՝ աշխարհահայր երկրակալ յաւիտենագիր ուխտիւ կացուցեալ. զոր և յերկարակեաց արարեալ, առ ի պատմելոյ ազգացն եկելոց զհամաշխարհական բարկութեանն պայման։

297 *Բայց ապա միաստուած միակեցու ազգին բազմացելոյ խորհուրդ առեալ աշխարհագունդ՝ երկնաբերձ աշտարակ շինելոյ, անուանակիր առ ի յիշատակ մշտնջենաւոր, փոխանակ յաւիտենականին Աստուծոյ, որոյ պատմի անուն յաւիտենից յաւիտեանս և յիշատակ ազգաց յազգս։ Որոյ բարձրագոյն ազդեցութեամբ ցուցեալ զաստուածազօրծ գիտութիւնն ի խառնակելն, յամբոխելն, և զմիաբանունդ ազգն ի բազում ազգս այլալեզուս տարաձայնս անծանօթս միմեանց ընդ երեսս երկրի սփռէր. զի մի կամայական սահման անձանց արկանիցեն, այլ յաւիտենագիր սահմանացն Աստուծոյ հնազանդեալ գնասցեն։ Որ ի բաժանել ազգացն և ի խառնակել լեզուացն և ի ցանել որդւոցն Ադամայ՝ կարգեաց սահմանս ամենայն ազգաց ըստ թուոյ հրեշտակացն Աստուծոյ։*

298 ԻԲ. *Եւ քանզի տարածելոց ազգացն աստուածամոռաց գիտու-*

առնու այնուհետև [ն այնուհետև առնուլ] զնոյն [ն զնոյ] հանդերձ ընտանեաւքն և ամենայն / ԱԲ հանդերձ ընտանեաւքն
2 ԱԲ ընչականօք
3 abdԱԲ փակեալ / t փակել
3 ն զանդունդսն / adԱԲt զանդունդս
4 abdԱԲt ցամաքաւ. ուղղում եմ զցամաքաւ
4 ԱԲt հօտանօք
4 a արձակելով / ն արկանելովք. փխ. արձակելովք
4 ad և հեղեղատատ
5 ն ծովապատիժս
5 abdԱԲ զառ ի ներքոյս / t զառ ի ներքոյ
5 d ջնջեալ / ն ջնջեալս / aԱԲt ջնջել
6 ն արբեալս. չիք ողողեալ
6 ԱԲ աշխարհի հայր / Բ յաւիտենագիր / ն աշխարհակալ յաւիտենագիր
7 abd ուխտիւ / ԱԲt ուխտին
7 a երկրակեաց / d երկարակեաց / նԱԲ յերկարակեացս
8 ԱԲ ի համաշխարհական
9 Ա բարկութեան
9 ն հրաման, փխ. պայման
10 Ա բազմացելոց
11 ն աշխարհագունդ / adԱԲt համագունդ
11 ն երկնաբարձ / ad երկրաբերձ
11 a աշտարակին
11 ն աշտարակն շինելոյ
12 bd յաւիտենականն
12 a որ
13 ad յաւիտեան / a չիք որոյ
14 ad գիտութիւն / ԱԲ զօրութիւնն [Ա զօրութիւն], փխ. գիտութիւնն
15 a խառնակելն (չիք ի) / ն ի խառնելն
15 ն յամբոխելն և զմիմեանս սատակել բազում ազգս ստարալեզուս անծանութս միմեանց / ad անծանաւթս միմեանց / ԱԲt անծանօթս ի միմեանց / ad ի բազում / ԱԲt բազում
17 ԱԲ արկանիցեն անձանց / ն անձանց իւրեանց
17 ն այլ ըստ աստուածագիր սահմանացն տեառն գնասցեն
18 a ի բաժանելն
19 abdԱԲ չիք և ի խառնակել լեզուացն
19 a ի ցանելն
19 abdԱԲ կարգեալ
20 ԱԲ ըստ թւոյ
20 ԱԲt հրեշտակաց
21 ն չիք և
21 ԱԲ գիտութեամբ. Թերևս ուղղելի ազգիտութեամբ

թեամբն յիւրաքանչիւր պաշտամանս ի տարրականս արարածոց որոշեալ խոտորեցան յանդունդս մոլորութեան, արդ՝ այր մի ոմն աստուածեղէն ազգեցութեամբն զարթուցեալ, երանելի ամենեցուն, որոյ Աբրահամ անուն ճանաչի։ Ճշմարտին Աստուծոյ ուղեկից լեալ՝ երթեալ զհետ հրամանաց նորին հնազանդէր. առ որ բարբառ արձակեալ Աստուծոյ՝ ելանել նմա ի հայրենեացն իւրոց. քանզի պատրաստական գտանի Աստուած խնդրականաց իւրոց։

299 Արդ՝ ելեալ Աբրահամ ի հայրենեացն իւրոց, զհետ հրամանացն Աստուծոյ գնացեալ՝ հաւատովք վարեցաւ. որ զմեծ զաւակին արժանի եղև ընդունել, զկամս Արարչին իւրոյ կատարէր. որ ելեալ՝ ի մէջ օտար ազգացն հեթանոսաց պանդխտեցաւ. բառ աստուածպաշտ սովորութեանցն բազում ամօք զհամբերութիւն յանձն իւր կրէր։

300 Արդ՝ իբրև լցան նորա ամք իննսուն և ինն, երևեալ Աստուած Աբրահամու՝ ուխտ եդեալ խոստէր և վերանայր. և դարձեալ հրեշտակօքն եկեալովք ի Մամբրէ՝ զպարգևական զաւակն խոստացաւ, և զիւր որդին գալ մտանել ընդ մարմնով, առնուլ մարմին ի զաւակէն Աբրահամու, և լինել որդի Աբրահամու, և ամենայն հաւատացելոց լինել հայր արդարութեան, և նահապետ արդարոց զնա կացուցեալ։

1 b յիւրաքանչիւր պաշտամանս ի տարրականս յարարածոց որոշեալս, խոտորեցան յանդունդս մոլորութեանն. արդ այր ոմն աստուածեղէն խնամութեամբ զարթուցեալ երանելի ամենեցուն որոյ աբրահամ անուն
1 adԱԲt իւրաքանչիւր
1 adԱԲt ի տարրական
2 abdԱԲ խորհեցան
2 ԱԲt խոկ. փխ. արդ
2 ad այր մի ոմն / b չիք մի / ԱԲt չիք ոմն
3 ad ազդեցութեամբք / ԱԲ ազդեցութեամբ
3 a զաւրացեալ, փխ. զարթուցեալ
2 abd երանելի ամենեցուն / ԱԲt ամենեցուն երանելին
3 adԱԲt չիք որոյ
4 ad ճշմարտին / b ճշմարտոյ
4 ab ուղղեկից / ԱԲ ուղէկից
4 a լինեալ / d լինել / b լինելով
4 adԱԲt երթալ / b երթեալ
4 abd հրամանացն [b հրամանաց] հնազանդէր
5 b առ որս բարբառս արկեալ
5 a ելանել ի հայրենեացն / d երանելի հայրենեացն / ԱԲt ի հայրենեաց
6 ad չիք քանզի—իւրոց
7 ԱԲc խնդրողաց իւրոց
8 t աբրահամու
8 ԱԲt ի հայրենեաց
8 b աստուծոյ հրամանացն
9 b զմեծ զաւակին / adԱԲt մեծ աւետեաց
10 b եղև ընդունել / ad եղև հասանել / ԱԲt եղև ճանաչել
10 ad չիք իւրոյ
10 ԱԲ որ եղեալ
10 ab չիք օտար
11 b ազգաց հեթանոսացն
11 adԱԲt սովորութեանց
13 b չիք նորա
13 a ամքն
13 b քննասուն
13 ad երևեալ նմա աստուած, ուխտ
14 ԱԲt և ուխտ
14 abd և վերացեալ
14 d դարձեալ և
14 aԱԲt չիք և (դարձեալ)
14 ԱԲt հրեշտակօք
15 abd եկեալովք [a եկեալովքն] / ԱԲt երևեալ, փխ. եկեալովք
15 d ի կամբրէ
15 ad խոստացեալ / b խոստանայր
15 ԱԲ և զորդին իւր գալ
16 ԱԲ ի զաւակէ
17 a լինեալ որդւի / t որդի նորա և ամենայն
17 b հաւատացելոց լինել / adԱԲt հաւատացելոց իւրոց լինել
18 b կացուցանել

301 Նա և մարմնապէս իսկ զանթիւ բազմութեան խոստումն զաւակին ընդունէր. որով ճանապարհաւ իսկ միանգամայն զծանրագործ երկիրն Սոդոմայեցւոց խրատել կուրացելովքն. ապա ի չնաւանեացն՝ իջուցեալ կրակարեր անձրևս, և աստուածատուր բարկութեամբն համառօտ զատանել։

302 Եւ յետ այսորիկ կատարեալ նմա զխոստումն զաւակին, զի տուաւ նմա որդի Իսահակ։ Եւ դարձեալ երևի Աստուած Աբրահամու, առ ի պատարագել զփորձականն զոհն զԻսահակ, որով զաւետիս հանդերձելոցն ընկալաւ։ Նոյն օրինակ և առ Իսահակ որդին Աբրահամու երևեալ, հայրենի գիրքն յուշ առնելով Աստուած։

303 Իսկ առ Յակոբ որդին Իսահակայ՝ և պատմչելագոյն սանդղաձև երկնաբերձ անցեալ հանդերձ ամենայն հրեշտակօք՝ Տէրն ծանուցեալ երևի, և երբեմն իբրև զայր մի տեսակաւորն՝ գիշերամարտ մենակռիւ. բայց մարտարկէն հրեշտակ առէ։ Զոր և կարգացուցեալ իսկ՝ աստուածատես անուամբն նշանակեալ արձակէ, որ հանապազատես յիշատակ երևեալ Տեառն՝ յակոբեան զաւակին փայլեսցէ։

304 Եւ այսպէս ընդելական և միջնաւորագոյն յաճախէ զերևումն, մինչև հեթանոսական թագաւորացն հնազանդի անցանէր՝ առ ի պանդխտութիւն իւրոց ծանօթից. զորոց և պատմէր իսկ, թէ «Կշտամբեաց զթագաւորս վասն նոցա՝ չմերձենալ յօծեալս Տեառն». յայտ արարեալ, թէ «Արդարև բաժին Տեառն՝ Յակոբ, և վիճակ ժառանգութեան իւրոյ՝ Իսրայէլ»։

20 Սաղմ. ՃԴ. 14—15. / 22 Բ. Օր. ԼԲ. 9.

1 abd բազմութեան [b բազմութիւնն] խոստումն [d խոստումն] / ՄԲt բազմութեանն զխոստումն
2 ՄԲ զաւակաց
2 b որով և... միանգամ
2 a զծանրագործ / bՄԲt ծանրագործ
3 bՄԲ երկիրն
3 ab սոդոմայեցւոց
4 b հրամանաւն, փխ. բարկութեամբն
5 b զատել
6 Մ յետ (յ կարմրագիր), փխ. և յետ
6 ad այսորիկ կատարեալ / bՄԲt այսորիկ եղեալ կատարեալ
6 bdՄԲt խոստումն / a զխոստումն
6 bdՄԲt չիք զի
7 abd չիք աստուած
8 d զփոխանակ, փխ. զփորձական
8 abd զոհն / ՄԲt զզոհն / c զխոյն
8 b սահակաւ / a զաւետիսն
8 d զարձելոցն, փխ. հանդերձելոցն
8 ՄԲ չիք որով—ընկալաւ
9 ad ընկալեալ էր
9 abd առ սահակ / Բ չիք առ
10 b հայրենի գիրքն յուշ առնելով աստուած / adՄԲt զհայրենի գիրքն աստուած յուշ առնելով [ՄԲt առնել]
11 a յակոբէ որդւոյն
11 ad սահակայ
11 b պատմչելապէս
11 a սանդղխաձև
12 b երկնաբարձ
12 a հրեշտակաւք երևեալ և երբեմն / d հրեշտակաւք երևի և երբեմն / b երևէր
13 bՄԲt չիք և
13 abd տեսակաւորն, գիշերամարտ / ՄԲt տեսակաւորն և երբեմն գիշերամարտ
14 ad առէ / bՄԲt առէր
14 ad և աստուածատես / b հրեշտակատես
16 b յակոբեան (յանձ.)
17 b այս..., փխ. այսպէս
17 abd զերևումն մինչև հեթանոսական / ՄԲt զերևելին, մինչև հեթանոսաց
18 abd անցանէր / ՄԲt անցանէրն
19 ad իւրոցն ծանաւթից
19 b զոր և
20 a յաւծեալ
20 ՄԲt չիք տեառն
20 d և յայտ
21 b յակոբ է

305 Որոց և զամենայն ժամանակս զնեա երթեալ օգնականութիւն տանելով, օրհնել աճել բազմացուցանել զգաւառ նոցա ի պտղաբերութեանն։ Զորս և յերկիրն Եգիպտացւոց իջուցեալ առ ի հաց ի բերան՝ առաջին պատճառաւ, որ լինին ընդ հինգ նահապետան յազգահամեան զարէն՝ աճք իբրև չորեք հարիւր և երեսուն։ Ապա անդ էր տեսանել զզարմանագոյն զառաւելութիւն շնորհաց մարգարէին Աստուծոյ յերկրին Եգիպտացւոց. զի զայր մի ի բանէ արգելեալ կալանաւոր՝ հանեալ վերացուցեալ, յայտնի արարեալ մարգարէական արուեստն, տէր Եգիպտացւոցն կացուցեալ։

306 ԻԹ. Յետ այսորիկ բազմացուցեալ զժողովուրդն իւր յերկրին Եգիպտացւոց, և եւս զնոսա ներեալ ի նոցանէ։ Արդ՝ եկեալ երևեալ Տեառն առն միոջ ի ժողովրդենէն Եբրայեցւոց, ընդ որ կարի հաճեալ և արժանի զտեալ աստուածեղէն խորհրդոցն, որոյ անուն Մովսէս ճանաչէր։ Երևեալ նմա ի Քորեբական լերինն բազմազան բորբոքեալ ի մորենւոյն. ծանօթս առնեալ Մովսիսի ի հայրենեաց անտի, և զէական անունն իւր հաճարտեալ՝ առաքեաց զնա յԵգիպտոս. ընդ որում իջեալ ազգի ազգի հարուածովք տանջէր զԵգիպտացիսն առ ի խրատ։

307 Եւ հանեալ զԻսրայելացիսն հովանացեալ ամպովն և սիւնաձև լուսովն և բազադէզ հրոյն սպառնալեօք, հերձեալ զանդունդս ծովախորս,

1 d որոյ
1 b ժամանակսն զնեա երթայ
2 b տանելով
2 a աւրհնեալ աճեալ
2 d գաւառ
2 ad ի * պտղբերութեան / ԱԲ ի պտղղբերութեան
3 bԱԲt զոր
3 bԱԲt իջուցեալ զնոսա
3 abd առ ի հաց ի բերան / ԱԲt առ հաց ի բերան. Հմմտ. Եփր. Պծ. «Ի գործել զանդաստանս քո հաց ի բերան վարձուց»
4 b առաջին. ընդ պատճառանաւ, որ եկին ընդ / ԱԲ որ լինէին
4 ad չիք ընդ հինգ նահապետան
4 b որ յազգահամեան տոհմի լինին իբրև աճք չորեք / ԱԲ զարէն լինէին իբրև աճք / ad իբրև աճք
5 Ա չորեք արիւր
5 abdԱԲ ապայ անդ էր տեսանել / t ապա անդրէն տեսանեն
6 b և զառաւելութիւն / a զառաքելութիւն
6 ad շնորհացն
7 ad մի զբանդարգել զկալանաւոր
7 b ապա հանեալ
10 ad և յետ
10 t զժողովուրդ
10 ad չիք իւր
11 ad և տեսեալ ներեալ զնոսա յեգիպտացւոցն [d եգիպտացւոցն]. արդ / b և տեսեալ առ [=տեսան] զի նեղէին զնոսա յերկիրն եգիպտացւոցարդ
11 ԱԲ չիք արդ եկեալ
12 b առէրն / t առէր / ԱԲ չիք տեառն
12 d առնն
12 a ընդ կարի հաճել
13 ad զտեալ տեառն աստուածականն [d զտեալ տէրունեան] խորհրդեայն, որում Մովսէս անուն իսկ [a չիք իսկ] ճանաչէր
13 t աստուածայինն / bԱԲ աստուածեղէն
13 ԱԲ խորհրդոյն
14 ab ի քորեբականն / d ի քորեբան / t ի քորեբ / Ա ի քորէբ / Բ ի քորեբի
14 b ի մորենւոյն / adԱԲt մորենոյն
15 a Մովսեսի / d Մովսէս / Բ Մոսեսի
15 d անուն
15 b և զէականն ունէր հաճարտեալ առաքեաց / ad առաքեալ / ԱԲt առաքել
16 ԱԲ և ազգի ազգի
17 ad տանջել / ԱԲ տանջեալ
18 a հանել
18 Ա ամպովն
19 a լուսոյն
19 bԲ բազադէզ
19 b հրոյն սպառնալեօք
19 b ծովախորս

ուղղանելով զնշխարացն, և անցուցեալ զժողովուրդն համէ յանապատ. զոր և նշանագրեալ վայելեցուցանէ։ Տանի ի Փարեր, և համէ զնոսա ի լեառն Սինեայ. և անդ ի վեր ի Սինէական լերինն ամպայարկ աստուածամուխ խորան հարեալ, յորում և զունդ սիւնաձև ճառագայթանցն, և մէգ և մառախուղ սրահակաձև շուրջ զլերամբն պատեալ. անդ բանակ բևեռաւոր հրեշտակաց։

308 Անդր այնուհետև կոչեցեալ զՄովսէս՝ յանդիման առնել աստուածակերպ տեսլեանն. որոյ յառակագրյէս նկարեալ և զպատուանդան տեղացն՝ կապուտակաձև ակնակերպ ազխուանման, զուա երկնագոյն ջինջ, առ ի յիշեցուցանել զզարդ կառոյն և զծովուն, և զլերինի սրբա խառնեալս ժողովրդեանն. և ի փառաց ամպոյն և շուրջ զնովաւ շուք ահի իբրև զհուր բորբոքեալ։

309 Աստուած, որ ամենայնիւ լոյս է, ամենայնիւ լուր է, ամենայնիւ տես է, ամենայնիւ բան է, ամենայնիւ զօրութիւն է, ամենայնիւ իմաստութիւն է, հոգի կենդանի, հուր կիզելոյ, լոյս անփոփոխ է, փառք անպատում, անքնին տեսիլ, անբաւ մեծութիւն՝ երևէր նոցա՝ որչափ զի նոքա կարասցեն համբարձել նոցա տեսլեանն մեծութեանն։ Յետ որոյ քահանայիցն համօրէն ծերովքն ինքնատես երևի. և ամենայն ժողովրդեանն եկեալ յանդիման երևէր ի տեսիլ հրոյ բորբոքելոյ, և ի չփոր բարբառոյ տալ նոցա պատգամս պատուիրանաց՝ գրեալ ի քարեղէն տախտակս ձեռինն Աստուծոյ. զի յիրաւանց նոքա երկիցեն, և զպատուի-

1 abd չիք և
1 b զժողովուրդսն իւր յանապատ, զոր և նշանակեալ / ԱԲ յանապատն, զոր և նշանագրեալ
2 b վայելեցուցանէր
3 a ի լեառնն
3 a սինեա / bd սինէ
3 ad ի *սինէական
3 b ի լերինն
3 ab աստուածամուխ / dԱԲt աստուածամուտ
4 a խորան չինեալ, յորում
4 b և զնտաձև ճառագայթաձիգ
5 d մէգ
5 d սրահանկաձև
5 abd չիք շուրջ
5 a զլերամպն / aԱԲ բանակք
7 b անդ այնուհետև և
7 ԱԲ կոչեալ
8 t և յառակագրյես / ԱԲ յառակագրյն
8 abdԱԲ նկարեալ և զպատուանդան / t նկարեալ յայտ առնէ պատուանդան
9 ԱԲt կապուտակագոյն
9 b ակն
10 d առ յիշեցուցանել
10 t զզարծս
10 ԱԲ զծովս / abd ծովուն
10 d լերինի / b զլերինի
11 b և զփառաց
11 t չիք և (շուրջ)
11 ԱԲ զնովաւ հուր բորբոքեալ
13 d չիք որ
13 b լոյս է, ամենայնիւ * բան է, ամենայնիւ լուր է, ամենայնիւ զաւրութիւն, ամենայնիւ իմաստութիւն, հոգի
14 d բան, a սրանչելի, փխ. բան
15 a կենդանարար
15 b չիք է (փառք)
16 a անպատում են
16 abdԱԲ անքննին
16 ad որչափ զի կարասցեն նոքա / ԱԲ որչափ զի նոքա համբառնալ կարասցեն տեսլեանն / b որչափ զի նոքա / t որչափ նոքա
17 b համբառնալ նոքա տեսլեանն մեծութեանն / adԱԲt չիք մեծութեանն
18 abdԱԲ երևի / t երևէր
18 bd չիք և
18 Ա ժողովեանն
19 a ի տեսիլ հրոյ բորբոքելոյ / dt ի հուր բորբոքեալ / bԱԲ հուրբ [b հուր] բորբոքեալ
19 bdԱԲt չիք և
20 abdԱԲ նմայ
21 abdԱԲ ձեռինն / dt ձեռին
21 abdԱԲ յիրաւանց / t յօրինաց

բանս նորա պահեսցեն։ Եւ ասէ ցնա, թէ «Գամ ես յամպս յանդիման լինել Իսրայելացւոցն՝ խօսել ընդ քեզ, զի հաւատասցեն քեզ»։ Եւ երեւեցաւ կառօք քերովբէիւք, և սիւն ամպովք և մրգախառն հրով։

310 Իբրև եւ նա երկիցս անգամ կալ առաջի Տեառն՝ ասէր. «Թէ գտի գթութիւնս ի քէն՝ երևեցո զքեզ ինձ, զի գիտացից զանուն քո. քանզի ողորմութիւն գտի ես ի քէն»։ Ասէ ցնա Տէր, թէ «Ոչ կարես դու տեսանել զերեսս իմ. զի ոչ ոք մարդ որ տեսանիցէ զիս, և ապրի. բայց ահա դնեմ զքեզ ի փապ վիմին, և անցուցանեմ առ քև զփառս իմ»։ Եւ ցոյց նմա, զի գթած է և ողորմած. և երևեցաւ նմա խոնարհութեամբն, զի նա մի մեռցի, և ապրեսցի և կեցցէ։ Որ և ամենայն ժողովրդեանն եկեալ յանդիման երևէր. զորոյ և զբարբառն իսկ առ հասարակ լսեալ, մինչդեռ ընդ Մովսիսի բանս ի կիր արկեալ էր։

311 Եւ այնպէս երեկօթս արարեալ ի լերինն սուրբ բազումս, և ականատես եղեալ, և զօրէն հոգեմատեանն գիրանին զլեառն արարեալ՝ ուսուցանէր զորդիսն Իսրայելի. որոց և պատուիրանս իւրաքիւրս շնորհեալ, յորում և զաշխարհապատումն լինելն Մովսիսի ասէր։ Ցուցանէր և ի նմանութիւնս ինչ անտարրական խորանն. զոր տեսեալ Մովսիսի՝ հանդերձ որդւովքն Իսրայելի գործեաց խորան նիւթական ըստ օրինակի

2 Ելից ԺԹ, 9. / 6 Ելից ԼԳ, 13. / 8 Ելից ԼԳ, 20—23.

1 ԱԲ ցնոսա
1 abdԱ յամպս / Բ յամպոց / t յամպն
2 ad առնել, փխ. լինել
2 a Իսրայելացւոց / b *Իէլյացւոցն / d Իսրայե-ցւոցն (պաս.)
2 abd ընդ քեզ խաւսել, զի քեզ հաւա-տասցեն / d չիք և
3 a քերոյնիւք / d քերոբէիւք / b և քերովբէիւք
3 a ամպաւք / Ա ամպովք
3 adԱԲ չիք և (մրգախառն)
4 b երկիցս / ab չիք կալ
4 b ասէ, եթէ
5 bԱԲ գթութիւն
5 b զի ողորմութիւն
6 b եթէ
6 b բգ. 108բ ստորին լուսանցքում նույն գրչից. «Թվ մեծի տառապանացս թէ ես չիմնէ ծեր փախչիմ, զանեցն կու փախեմ ու գիս ոչ»
6 ԱԲ թէ դու ոչ / t չիք դու
7 abdԱԲ տեսանէ
7 bԱԲ ապրէ [Ա ուղղուած ապրի]
8 Ա ի փապ [ձեռ. ուղ. փապար]
8 d առ քեզ / bԱԲt և եղոյց
9 d չիք և (երևեցաւ) / ԱԲ նոցա
9 abdԱԲ խոնարհութեամբ, զի նորա մի մեռցին և ապրեսցեն [bԱԲ այլ ապրեսցին] և կեցցեն
10 ԱԲ և էր որ ամենայն իսկ / abd չիք որ
10 abd և ամենայն իսկ ժողովուրդն [b ժողովուրդն իսկ] եկեալ [a չիք եկեալ] յանդիման լինէր և էր [a եր] զորոյ զբարբառս [ad աւել. իսկ] առ հասարակ
11 ԱԲ երևէր, և էր. որոյ զբարբառն իսկ առ հասարակ / t չիք իսկ
11 b լսեալ էր-չիք մինչդեռ—արկեալ էր
13 bdԱԲ և այնպէս / at և այսպէս
13 bd արարեալ / aԱԲt առեալ
13 a բազում
14 ad հոգեմատեան / b հոգէմատեան / ԱԲt զհոգէմատեան
14 ԱԲ զլեառն
15 bd ուսուցանել
15 d որով և պատուիրանս / bԱԲ պա-տուիրանս իսկ / b որոյ
15 ad իւրաքիւրս / b իւրաքիւր
16 a որում
16 abdԱ զաշխարհահամարն [a զաշխարհ-համայրն, d զաշխահամարն, b զաշ-խարհս ամենայն] իսկ ասայր ցմովսէս
16 abd ցուցանէ և նմանութիւն [b նմա-նութիւնս]
17 b խորանն / ad Մովսէսի (յամ.)
18 adԱԲt և հանդերձ
18 ԱԲ գործիցէ / b իցի (պաս.), զի գործիցի

ցուցելոյն, որով բնակեսցէ Աստուած ի մէջ նոցա։ Յորում և համապատախօս լինել ընդ Մովսիսի եղեալ և բիւրապատիկ օրինացն կարգելոց պատմաց և ընդ նորին համապատերգեալ յօթնեամս յանապատին, և անհաւատացոյն նշանագործութեամբք տարեալ հասուցեալ ի խոստացեալսն։

312 Եւ եղեալ ընդ նոսա յանապատի անդ, և շրջեցուցեալ զնոսա անդ ամս քառասուն, զի մոռացուսցէ նոցա զսովորութիւն դիւցապաշտ քարապաշտութեանցն. զի թերևս կարասցեն սակաւ մի փարատել ի հեթանոսական ի մտաց ուսմանց անտի՝ որ ներկեալ անմտութեամբն էին։ Զի այսպէս ածեալ զնոսա, թէ հանեալ զնոսա յերկրէն Եգիպտացւոց սովորութեամբ չարեացն, գուցէ և մանկցն զնոսա՝ ևս լի չարեացն զնոսա ածեալ՝ առաւել ևս բորբոքեցին ի չարիս. զոր օրինակ ող զհուր ածեալ՝ ևս չարագոյն հրդեհ հատանիցէ. այլ նախ քերեսցէ ի նոցանէ զաղտն հնացեալ, և ապա զնորին խակ պղծալից ազգացն Քանանացւոց խլիչս տարեալ բրեսցէ, և զնոսա անդէն բնակեցուսցէ։

313 Վասն այնորիկ ասեալ շրջեցուցեալ զնոսա ընդ անապատն՝ խիզնաւոս ի լերինն լինելով, և ազգի ազգի նշանօք և արուեստիւք ի ձեռն Մովսիսի զաւակն արարչահամեան հրահանգէր։ Երկնաւոր հացիւն մանանայիւն քաղցրութեան զնոսա կերակրէր. ջուր ի վիմէ բղխեալ ի ծարաւին վասն հանգուցանէր. և լուսամարգի ուղղացեալ զքանականն՝ զփափագն հարեալ լցուցանէր։

1 ԱԲ ցուցանելոյն / Ե ցուցանելոյ
1 Ե բնակի
2 ԵԱ մովսիսի / Բ մոսիսի
2 ԵԱԲԷ չիք և / Բ բիւրապատիս
2 ad կարգելոց պատմաց / ԵԱԲԷ չիք պատմաց
3 Բ յօթնեւամս (յաճ.) / Ե ամթեամս
3 ab յանապատին / dԱԲԷ անապատին
4 ab ի խոստացեալսն
6 Ե չիք զնոսա
7 ԵԱԲԷ վասն զի
8 Ե քարապաշտութեանն / Ա քարապաշտութեանց
8 a սակաւուիկ մի
9 adԱԲԷ մտաց (չիք ի)
9 ad ուսմանց անտի որ ներկեալք [a ներքեալք] / Է ուսմանցն որ ներկեալ / ԱԲ ուսմանց անտի, որ անմտութեամբ ներկեալք էին / Ե ի մտաց ուսմանց անտի որ ներկեալ անմտութեամբն էին
10 a ածել
10 ԱԲ եթէ / d և, փխ. թէ
10 Ե հանել
11 abd մանկցն / ԱԲԷ մանկցի
11 ad և լի
11 Ե չարեաց / Է չարեացն
12 ad ածամանիցէ զնոսա բորբոքեալ ի չարիս
12 ԱԲ ևս առաւել
12 Ե բորբոքեցին / adԱԲԷ բորբոքին
12 bd անդ [Ե և անդ], փխ. ող
12 ԵԲ զհուրն
13 Ե և, փխ. ևս / a հրդեհս
13 ԱԲ հարկանիցէ, փխ. հատանիցէ
14 ԱԲ չիք զնորին խակ
14 ԱԲ ազգին քանանացւոց զնոսա խլիչ / Ե զնոսա խլիչս / ad խլիչ
15 bd և զնորին / ԱԲԷ անդ
16 Է այնորիկ
16 abd չիք զնոսա
16 Ա ընդ յանապատն / Ե ընդ յանապատ
17 abd խիզնաւորս երկնելով, և
17 d նշանաւքն
17 ad արուեստիւքն
18 Բ մոսիսի (յաճ.) / Ա մովսիսի (յաճ.)
18 d զաւակն / Ա զօակն
18 bdԱԲ արարչահամա
18 Ե հրահանգէր / / d * հրապուրեղէր
19 d մանանայիւն / abԱԲԷ մանանայիւն
19 Ե ի վիմէն բղխէր / a բխեալ
20 d ի ծարաւոյն / bԱԲ ի ծարաւս
20 Ե չիք Ե
20 Բ ուղղեալ / Ե ուղղացուցեալ
21 Է զփափագն / ԵԱԲ զփափագան (Ե աղզած զփափագան)

314 Որոց անդէն իսկ գանձացուցեալ զԱրարիչն՝ բարկացուցին չարին անհեղեամբն սովորութեամբ, փոխանակ բարերարին Աստուծոյ՝ որք կանգնեալ, Աստուած անուն եդեալ և փրկիչ կարդային. վասն որոյ բարկութիւնն Աստուծոյ ի վերայ նոցա եկեալ՝ սատակեաց անթիւ զօրս բազմութեան ի ժողովրդենէ անտի. վասն որոյ հրաման եղանէր՝ չմտանել յերկիրն խոստացեալ։ Եւ անդէն անկեալ սատակեցան յանապատի անդ ամենեքեան առ հասարակ ազգն անօրէն գանձագողաց որդւոցն Իսրայելի։

315 Եւ մեծ մարգարէն Մովսէս հրամանաւ Աստուծոյ եկեալ ի լեառն՝ և անդ մեռանէր. որ մինչև ցայսօր զգերեզման նորա ոչ որ գիտել կարաց։ Եւ սերեալք բազմացան յանապատին՝ որք ոչ գիտէին ամենևին զչարին զմտունց ինչ մեղաց։

316 Է. Արդ՝ ի վերայ նոցա այր մի ընտիր, ի ձեռանէ Մովսիսի, հրամանաւ Աստուծոյ զօրավար և առաջնորդ կացուցեալ, որոյ Յեսու անուն ճանաչէր. որ առեալ յանապատէն զորրահասմեան զաւակն զորդիսն Իսրայէլի՝ խաղաց գնաց ի խոստացեալ երկիրն. խլեաց բարձեաց ազգս եօթն յամբարշտացն, և զնոսա ածեալ բնակեցոյց։ Ուր և անդի եռեկեցուցեալ՝ նախ յանուն Տեառն տաճար շինեցին. և յայս իսկ էր ի հրամանէ

1 abd որոց [b որ] անդէն իսկ գանձացուցեալ զարարիչն բարկացուցին [b բարկացուցեալ] չարին [bd չարի] անհեղեամբն սովորութեան [b սովորութեամբ], փոխանակ / ԱԲt որ անդէն իսկ բարկացուցեալ և գանձացուցեալ զարարիչն անհեղեամբ սովորութեամբ [Ա սովորութեան, Բ սովորութեանն] չարի, փոխանակ
3 d կանգնեալ / b և աստուած
3 b չիք և / ԱԲ կարդացեալ
4 a բարկութիւնն աստուծոյ / bdԱԲt բարկութիւն. չիք աստուծոյ
4 b չիք նոցա
5 b բազում
6 b և անդէն անկեալ սատակեցան յանապատի անդ ամենեքեան առ հասարակ ազգն անաւրէն որդւոցն իէլի (պաս.) / adԱԲt արդ անկան [Ա անգան] սատակեցան ամենեքեան առ հասարակ յանապատի անդ ազգն [ad ազգ] անաւրէն գանձագողաց [a գանձագող, t գանձագողաց] որդւոցն իսրայելի [ԱԲ գանձագող և անօրէն ժողովրդեան իէլի]
9 abd և մեծ մարգարէն մովսէս [ad չիք մովսէս] եկեալ՝ ի լերինն մեռանէր հրամանաւ աստուծոյ, որ մինչև
10 ad գերեզմանն / d չիք նորա
11 ԱԲ կարաց գիտել / b գիտաց
11 ad արդ սերեալք / b և եկեալն սերեալք (յամ.) և բազմացեալք
11 abd յանապատի անդ [a անա]
11 ԱԲ որք ոչ գիտէին զանուանս մեղաց զչար. արդ / abd որք / t որ
12 abdԱԲ չիք ամենևին
12 abd զչարի
13 b և կացուցեալ ի վերայ նոցա / ԱԲ ընտիր [Բ ընտիր] կացուցեալ զօրավար և առաջնորդ հրամանաւ աստուծոյ մեծն մովսէս որ և յեսու անուն ճանաչիւր
13 b ի ձեռն մովսիսի
14 abd որ
14 abԱԲt յեսու / d յիշեցով, ուղղելի յեշով կամ յիշով
15 a ճանաչիւր
15 abd յանապատէն [d յանապատէ] զորդիսն [a զորդւիսն] իէի (պաս.) և [b չիք և] զորրահասմեան զաւակն, խաղաց
16 ad երկիրն, ած բարձեաց / b ի խոստացեալ յերկիրն պարզեաց, ած բարձեաց զազգն
17 a եաւթն
17 d ամպարշտացն / b ամբարշտաց
17 ad չիք զնոսա ածեալ / b զնոսա բնակեցուցեալ
18 abd նախ յաստուծոյ [d աստուծոյ] անուն [a անունն] տաճար
18 abdԱԲ որ յայս, փխ. և յայս
18 abdt չիք իսկ / b ի հրամանէն

Աստուծոյ, անդ միայն իշխել մատուցանել նմա զողջակէզսն պատարագաց, ուր բնակեալ էր Աստուած ի մէջ մարդկան։ Եւ անդ յարուցեալ նոցա զտաճարս, որք ըստ Աստուծոյ կամացն զատէին զնոսա, որ և լի էին հոգւով մարգարէութեամբ. և էր զի ամամէջս արարեալ նոցա, իբրև մեռանէին զտաճարքն՝ զարձեալ ամբարշտեալ յԱստուծոյ՝ զկից պաշտօն տանէին և պատկերաց երկիր պագանէին։ Վասն որոյ անդրէն մատնեալ զնոսա ի ձեռս օտար ազգաց և հեթանոս թագաւորօք խրատէր զնոսա։

317 Յետ այսորիկ ինքեանք իսկ խնդրեցին յԱստուծոյ թագաւորս, և ետ նոցա Յորոց միջի յարոյց զԴաւիթ որ լի էր Հոգւով սրբով, որում վկայեաց ևս, թէ «Գտի զԴաւիթ զորդի Յեսսեայ՝ այր ըստ*սրտի իմում, որ արասցէ և կատարեսցէ զամենայն զկամս իմ». և կանգնեաց ևս զաթոռ նորա և զաթոռ զաւակի նորա։

318 ԼԱ. Եւ ապա զարձեալ՝ անդ էր տեսանել ի պարգևական երկրին զանազան զանազան մարգարէականս, որք և տեսանողք կոչէին՝ վասն աստուածայնոց յայտնութեանցն պատահելոց։ Որք և բարձրագոյն պատմէին խորհրդականն առնմին ըստ իւրաքանչիւր կարգի. որպէս և արքայն Դաւիթ զհամաշխարհական աւետութիւնն երգեաց, թէ «Տէր Տէր մեր, զի՞ սքանչելի է անուն քո յամենայն երկրի»։

319 Զի է որումն կարող տեսանել իբրև զօրավար պայծառագոյն, և ումն իբրև զայր մի զատաւոր ի զատողական աթոռ՝ իբրև զորդի մարդոյ

11 Գործք ԺԳ, 22. / 18 Սաղմ. Ը, 2.

1 ԱԲ չիք նմա
1 abd ողջակէզս / ԱԲ զողջակէզս
2 b որ բնակեալ էր / b չիք անդ
3 b նոցա, փխ. մարդկան
3 ad զնոսա զատէին, որ լի / ԱԲ զնոսա, և որ լի էին հոգւով / b կամացն նորա զատէին, որ և լին էին
4 ԱԲt հոգւովն / b հոգւոյն
4 b մարգարէութեամբ
5 ad զիւց
6 b մատուցանէին, փխ. տանէին
6 abdԱԲ անդէն [a անդեն]
6 a մատնել
7 ad ազգացն / b հեթանոսաց
7 abd թագաւորաւք / ԱԲt թագաւորաց
7 ԱԲ խրատել
8 b այնորիկ խնդրեցին իւրեանց թագաւորս / ad թագաւոր
8 ad չիք իսկ
9 ad չիք և ետ նոցա
9 bԱԲ և ետ նոցա թագաւոր [b թագաւորս]. յորոց ի միջի յարեաւ դաւիթ [b միջի յորոց. չիք դաւիթ]
9 a յարուցեալ
10 b և վկայեաց եթէ
10 b զորդի / adԱԲt որդի / a յեսսէ
10 aԱԲ չիք այր ըստ սրտի իմում
11 b չիք զամենայն
11 ad կամս / b չիք ևս
12 t զզաւակի
13 abd անդ էր տեսանել [a տեսանանել] / t չիք անդ / ԱԲ անդրէն տեսանել
14 b երկրին զանազ մարգարէից, որ և
14 abd տեսանողք / Ա տեսողք
15 bt պատահելոյ / ԱԲ չիք և
15 b բարձրագոյն իսկ
17 ԱԲ արքայ իսկ դաւիթ զհամաշխարհական աւետութիւնն / a դաւիթ իսկ զհամաշխարհականն *աւետութիւն / b աւետութիւնն / t աւետութիւն
17 b եթէ
18 a չիք զի / b քո ի վերայ երկրի
19 abd զի է [a զի և] ուրումն / ԱԲ զի ումն / t զի ուրումն
19 a զաւրավարս
19 bd պայծառագոյն, ուրումն / t և որումն / ԱԲ և ումն
20 abd մի զատաւոր ի զատաւորական աթոռ հիմաւորցն [b ի հիմաւորցն], իբրև զորդի [ab որդի] մարդոյ նեղեալ ընդ ամպս [d ամպս] թռուցեալ [ad չիք թռուցեալ] զհիմաւորցն / ԱԲt մի ի զատողական աթոռ զատաւոր, իբրև զորդի

ընդ ամպս երկնից եկեալ՝ զհինաւուրցն տեսանէ. իսկ այլ ումն իբրև զայր մի ի վերայ ամպոց. զոր և ասէն իսկ, թէ «Տեսի զՏէր, զի կայր ի վերայ ամպոց»։ Տեսանեմս, զի թէպէտ և այր տեսանի՝ Տէր ճանաչի։

320 Եւ միւս ումն եւս սքանչելակերպ, թէ «Տեսի զՏէր ի վերայ աթոռոյ բարձրացելոյ, և վեցթևեան սրոբէագունդ շուրջ զՏէրամբն». ուստի և զամենայնսն աստուածեղէն է իմանալ. որպէս և Աստուծոյ իսկ առ Աբրահամ անհամար և յաճախագոյն տեսիլս արարեալ և ամենայն զաւակի նորա։ Զոր և ասէ իսկ մարգարէն ի Տեառնէ, թէ «Ես ի տեսիլս յաճախեցի, և ի ձեռն մարգարէից նմանեցայ»։

321 Որ ի բաժանել ազգացն և խառնակել լեզուացն և ի ցանել որդւոցն Ադամայ՝ կարգեաց սահմանս ըստ թուոյ հրեշտակաց Աստուծոյ։ Որպէս և հրեշտակացն իսկ իշխանապատում արարեալ ցանկալւոյն Դանիելի զիւրաքանչիւր սահմանացն, զոր և բարեբարբն Աստուծոյ հարկանելով, ի բարկութեանն զօրութիւնս յիշէր. զի ի պղծագունդ այսոց, ի պատերազմական դիւացն՝ աստուածակարգ անուշահոտ ոգիքն զազգս մարդկան աներկիւղ պահեսցեն, առ ի յորդորելոյ ի գիտութիւն աստուածամերձ։ Զոր և երանելւոյն Դաւթայ զչափ տեսեալ պատմէր, թէ «Բանակք հրեշտակաց Տեառն շուրջ է զերկիւղածօք իւրովք, և պահէ զնոսա»։ Եւ մեծն Յակոբ, թէ «Հրեշտակն որ պահէր զիս ի մանկութենէ իմմէ»։ Եւ ամենատէրն, թէ «Հրեշտակ իմ երթիցէ առաջի՝ պատրաս-

3 Ամոս Թ, 1. / 5 Ես. Զ, 1—2 / 9 Ովս. ԺԲ, 10. / 19 Սաղմ. ԼԳ, 8. / 20 Ծննդ. ԽԸ, 15—16 ?

1 Բ տեսեալ
1 ԱԲ իսկ այլում իբրև
2 d չիք զոր և—ի վերայ ամպոցն
2 a ասէն իսկ, տեսի / ԱԲ ասէ / bt ասէր
4 d և միւս եւ ումն եւս / bԱ և միւսումն [b միւսում] եւս
4 b եթէ
4 b աթոռոյն
5 a սերոբէագունդ / b սերովբէագունդ
5 b զաթոռովն, փխ. զտէրամբն
5 ԱԲ ուստի ամենայն աստուածեղէնն իմանալի / d աստուածեղէն է / abt չիք է
6 ad զամենայնսան / bt զամենայն
6 ad չիք և (Աստուծոյ)
7 b որ անհամար էր յաճախագոյն / a հաճախագոյն
8 b ասէր
8 ad չիք ի տեառնէ, թէ / b չիք ի տեառնէ
8 abd եւ տեսիլս
10 bt ի բաժանելն
10 Ա *լեզւացն
10 Բ ի ցանելն
11 ԱԲ թւոյ (յոգն.)
11 b հրեշտակացն / d հրրշտակացն
12 b զհրեշտակացն
12 b սքանչելոյն, փխ. ցանկալւոյն
13 dt սահմանաց
13 abd չիք և
14 b ի բարկութեանն / adԱԲt ի բարկութեան
14 ad զօրութիւն / bԱԲt զօրութիւնս
14 b յիշէր / adԱԲt յիշէ
14 ԱԲ զի ի պիղծ գասուցն և ի՛ պատերազմէ դիւացն / b յայսոց պատերազմականն / adt այսոցն և ի պատերազմականն
15 b հոգիքն
16 Ա աներկեւղ
16 ab պահեսցին / d պահիցեն
16 b առ ի յորդորելոյ
16 Բ ի գիտութիւնն
17 b յաստուածամերձ
17 d երանելոյ
17 b եթէ
18 d բանակ
18 bdԲ զերկիւղածաւք / Ա զերկեւղածօք (յոգն.) / at զերկիւղածովք
19 b եթէ
20 ԱԲ չիք իմմէ / b եթէ
20 bԱԲt առաջի քոյ

տել զճանապարհս քո։ Որոյ պաշտպանութիւնն առ ի ծանօթ առնելոյ աստուածածանօթ գիտութեանն դժխեմանական ազգին բաժանելոյս, զանկեալսն յերեսաց Աստուծոյ, զի թերեւս երեւելի արարածովքս՝ ծանօթք աներեւութին Աստուծոյ լինիցին։

322 Զի «արար ի միոջէ արենէ զամենայն ազգս մարդկան՝ բնակել ի վերայ երեսաց երկրի. եւ հաստատեաց կարգեալ ժամանակս եւ սահմանադրութիւնս բնակութեան նոցա՝ խնդրել զԱստուած, զի թերեւս զննիցեն զնա եւ գտանիցեն». «զի աներեւոյթք նորա ի սկզբանէ աշխարհի՝ յարարածոցս իմացեալ տեսանին». զի Տէր արարչութեանց իւրոց մերձաւոր է։ Նոյն օրինակ եւ ի Տեառնէ են ամենայն պաշտամունքն. զի ուր Տէրն է՝ անդ ամենայն բանակք հրեշտակացն են. որպէս եւ հայրապետին Յակոբայ՝ ըստ յայտնութեանցն եղելոցն առ նա՝ միանգամայն իսկ ի միջի լինէր հրեշտակախմբական բանակաց. քանզի կարգեալ էին հրեշտակքն ըստ նմանութեանցն առ ի պատգամաւորութիւն մարդկան կամաց մարգարէիցն Աստուծոյ, որ առ վեցթեւեան սերովբէիւքն իմանալի է։

323 Քանզի ոչ եթէ մարմնեղէն թեւօքն, այլ ըստ նմանութեան թեւօքն. որք երկրէ ընդ իւր առակագոյն իբրեւ զմարդիկ հրեշտակքն երեւեալ։ Քանզի առ Աբրահամու եւ Ղովտայ մարդկօրէն իսկ զարմանելոյ. եւ առ Դանիէլի՝ իբրեւ զայր մի երեւեալ. նոյնպէս առ Գեդէոնի՝

1 Մատթ. ԺԱ, 10. Մարկ. Ա, 2. Ղուկ. Է, 27. Մաղաք. Գ, 1. / 5—8 Գործ. ԺԷ, 26—27. / 9 Հռոմ. Ա, 20.

1 ad չիք քո
1 ad ի պաշտպանութիւն / bԱF պաշտպանութիւնն / t պաշտպանութիւն
2 Ա գիտութիւն
2 b դժխեմական ազգս բաժանեալ
2 d ազգնան
3 b արարածովք
4 bt աներեւոյթք / aF աներեւութին / Ա աներեւութի / d աներեւոյթն
4 ad լինիցին / bԱFt լիցին
5 at բնակելոյ
6 ԱF չիք եւ (հաստատեաց)
6 b հաստատեալ կարգեաց ժամանակս եւ սահման եդ բնակութեան / dԱF կարգել
6 bt սահմանադրութիւն
7 ab չիք զի
8 d աներեւոյթքն
8 b ի սկզբանէ արարածոց աշխարհիս իմացեալ / a արարածոցս
9 ԱF տեսանի
9 ad խմանեսին, զի տէր իւրոց արարչութեանցն մերձաւոր է [a էր]
9 b տէր իւրոց արարչութեանցն մերձաւոր է / ԱF էր / ԱFt տէրն
10 abdt չիք եւ
11 ad էր, էր անդ ամենայն բանակն հրեշտակաց, թէ ուր տէրն երեւէր անդ ամենայն զօրք հրեշտակաց, որպէս եւ / b բանակք հրեշտակաց, որպէս եւ նահապետին յակոբայ ըստ յայտնութեանն երեւելոյ առ տէր
12 dԱF եղելոց
12 ad չիք միանգամայն
12 abd չիք իսկ
13 ԱF հրեշտակախմբան
13 abdԱF բանակացն
13 a հրեշտակք
14 ԱF ըստ նմանութեանց
15 ad որ առաւել եւ վեցթեւեան
15 dԱF սրովբէիւքն
16 a թեւօրաց
17 ԱF չիք թեւօքն
17 ԱF որք երկրէն ընդ / b որ ընթացեր ընդ
17 ad առակագոյնք / b չիք առակագոյն
17 b հրեշտակաց
18 abd առ զովթայ [b առ զովտայ]
18 b մարդկեղէն
19 b զանիէլի
19 ԱF նոյնպէս երբեմն առ գեդէոնի / abd եւ առ գեդէոնի [b գեդէոնիւ, d գեդէոնիւ]

թանձրագոյն ասելեամբ. իսկ Զաքարիա՝ հեծեալ ի մէջ լերանց նոսա, և Յեսու՝ բնաւ իբրև զմարդ յանկարծագոյն, որում և յանդիմանելով հարցանէր. «Ի մէնջ իցես, եթէ ի թշնամեաց մերոց». և ապա ստուգեցաւ, եթէ զօրավար է զօրացն Աստուծոյ՝ անկեալ երկիր պագանէր: Նոյն օրինակ և ամենայն հրեշտակատեսացն:

324 Ճշմարտագոյն համարեսցիմք այսուհետև զհոգեկան ազգին զամենայն մարգարէից նմանութիւնս առ մարդիկ եղեալ՝ առ ի պատրաստութիւն սպասաւորութեան հրամանացն Աստուծոյ, առ ի պաշտօն ժամանակաց ըստ իւրաց իւրաց իւիք ընծայելոց, և ոչ հանապազակիր զնոյն նմանութիւն յանձին պահելոյ: Զորոց զանազանական անձինս մարգարէն իսկ գուշակէ, թէ «Ո արար զհրեշտակս իւր հոգիս, և զպաշտօնեայս իւր ի բոց հրոյ». զի «հոգիք են հարկաւորք, որք առաքին ի սպասաւորութիւն ժառանգաւորացն փրկութեան»:

325 Վասն այսորիկ և անպատում եղեալ Մախսի, զի մի ընդ անզգայական տարածս հոգիքն մասունք և բանաւորք համարեսցին. այլ ծառայական սպասաւորութեամբն ինքեանք իսկ բարձեալ բերիցեն զհրամանս մեծութեան փառացն Աստուծոյ: Բայց վասն արարեալ բնութեանն նոցա՝ անդուստ ի վերուստ իսկ մարգարէքն բարձրագոյնս հնչէին, թէ «Արար զհրեշտակս իւր հոգիս»: Եւ միւսն, թէ «Ես եմ տէր Աստուած,

3 Յես. Ե, 13. / 12 Սաղմ. ՃԳ, 4. / 13 Եբր. Ա, 14. / 19 Սաղմ. ՃԳ, 4.

1 a զաքարիաս հեծեալս
1 b նոսա ի մէջ լերանց և
2 ad չիք բնաւ
2 adԲ յանկարծակայն / b անկարծագոյն, որ իբրև յանդիմանելով / Աէ յանկարծոյն
2 Ա յանդիմանելով (յոմ.)
3 bԱԲ ասէ, եթէ [ԱԲ թէ]
4 ԱԲ թէ
4 ab անկանէր յերկիր
4 abd չիք պագանէր
4 t և նոյն
5 dԱԲt չիք և
5 b հրեշտակատեսացն աստուծոյ
6 ԱԲ ճշմարտագոյնս
6 a համարի / dԱԲt համարիմք / b համարիցիմք
6 ԱԲ զհոգևորական
8 b սպասաւորութիւն / a ի սպասաւորութիւն
8 ԱԲ սպասաւորութեան կամօք մարգարէին աստուծոյ / t աստուծոյ կամօք մարգարէին աստուծոյ
8 abd հրամանացն աստուծոյ առ ի պաշտօն
9 b ժամանակացն
9 abd ընծայելոց / ԱԲt ընծայելոյ
10 ad յանձին պահեալ / b պահելոցն / Բ պահելոց
10 b որոց զանազանական մարմինն մարգարէն
11 t չիք իսկ
11 ad գոչէր, փխ. գուշակէ
11 Ա զպաշտօնեայս
12 d բոց (չիք ի)
12 bԱԲ որ [Ա ուղղուած որք]
14 t այնորիկ
14 ad վասն որոյ անպատումն [d անպատում]
14 b չիք և / ad մախեսի / t մախէսի
15 ad անզգաական / b անզգական / ԱԲ անզգայ / t անզգայ
15 b տարածան հոգիքն բանաւորք մասունք համարեսցին / ad համարիցին
16 ad սպասաւորութեամբքն / ԱԲ սպասաւորութեամբ
16 t չիք իսկ
17 t մեծութեանց
17 b փրկութեան, փխ. բնութեան
18 t չիք իսկ
18 ad բարձրագոյնս հնչէին / b բարձրանայն / ԱԲt բարձրագոյն / bԱԲt գոչէին, փխ. հնչէին
19 b եթէ
19 b և միւս եթէ

որ հաստատեցի զերկինս և զերկիր, որոյ ձեռք հաստատեցին զամենայն զօրս երկնից». բայց եթէ էին տարրացեալք՝ ապա երևելիք, և ոչ աներևոյթք. և առ հասարակ ոչ ումեք երևեալ: Իսկ եթէ արարածքն այսպիսի, որչափ ևս առաւել բարձրագոյն անպարար և անմատոյց աներևոյթ բնութիւն էականին Աստուծոյ իմանալի։

326 Որոյ ամենայն աստուածատես կատարելոցն միայն մարդահասակ նմանութեամբ երևեալ ըստ իւրաքանչիւր ժամանակի, որ ի բարբառոյն իսկ և ի հրամանացն ճանաչի, եթէ մարդակերպ երևեալ: Քանզի և ընդ մարդկան խօսէր, վասն հրաւիրելոյ ի տեսիլ բարեացն խոստացելոց, և ոչ մշտնջենաւոր զնոյն նմանութիւն յանձին պահելով: Այլ նա բաւական է նմանութեամբք ճշմարտութիւն ցուցանել, որում ամենայն դժուարինքն դիւրականք են, և անհնարինքն հնարաւորք. կարող է ամենայնի, և տկարանայ նմա և ոչ ինչ: Զորմէ և տեսանողքն բարձրաձայն հնչէին, զի ի չափաւոր յայտնութեանցն զանչափական աներևոյթն ճանաչէին, և առժամայն տեսլեամբն՝ զէական զօրութիւնն գիտէին ըստ կարի իւրեանց:

327 Զոր և նահապետն Աբրահամ՝ տէր և դատաւոր ամենայն երկրի կոչէր. և մեծն Մովսէս՝ էական Աստուած և արարիչ ամենեցուն. որում և ցանկացեալ իսկ էր զփառսն տեսանելոյ, զի ամենայն իսկ մարգարէքն տեսանողք էին: Ոմն՝ թէ «Տէր Տէր առաքեաց զիս և Հոգի նորա». և թէ՝ «Բերան Տեառն խօսեցաւ զայս»: Առաքեալն որ բերանոյն լսէր՝ և

2 Ովս. ԺԳ, 4. / 19 Ես. ԽԸ, 17. / 20 Ես. Ա, 20. ԾԸ, 14.

1 ad զերկինս և հաստատեցի զերկիր / b չիք զերկինս և
2 ad թե / bԱԲ չիք եթէ
2 ad աներևոյթք, այլ ոչ երևելիք և ոչ առ հասարակ ամենեցուն երևեալ / b աներևոյթք, և առ հասարակ ոչ ումեք երևեալ
3 ԱԲ և ոչ առ հասարակ
3 t և ոչ ումեք
3 bd այնպիսի / Ա այնպիսին
4 b առաւել անպարարն բարձրեալն անմատոյցն
7 ad նմանութեամբ յիւրաքանչիւր ժամանակի երևեալ, որ / ԱԲ նմանութեամբք / b նմանութեամբն
7 b ի բարբառոյն իսկ / adԱԲt ի բարբառոյն և
8 ԱԲ ի հրամանացն իսկ / b ի հրամանաց
8 bdԱԲ թէ
8 abd չիք և (ընդ)
10 abd նմանութիւն պահելով / ԱԲt յանձին պահելոյ
11 ԱԲ որով
11 abd դժուարինք
12 ad դիւրականք / b դիւրական / ԱԲt դիւրինք / Ա ի դիւրինք
12 b չիք են
12 t հնարաւոր
12 b կարաւոր / ad չիք է
12 bԱԲ յամենայնի
13 a տկարանան
13 ad զոր և
13 b տեսանողքն իսկ
13 a բարձրագոյն ձայնիւ
14 b զի չափաւոր յայտնութեամբն զանչափական երևոյթն ճանաչէին
15 Ա զօրութիւն
15 abd չիք ըստ կարի իւրեանց
16 a զոր նահապետն աբրահամ
16 b չիք և (նահապետն)
16 adԱԲ ամենայնի կոչէր / b ամենայն կոչէր
17 ԱԲ որով
18 t չիք իսկ / ad չիք էր
18 Ա զփառս
18 ad տեսանել
18 abd և, փխ. զի
19 a տեսանողքն մարգարէք
19 abd չիք էին
19 abd չիք տէր
19 a ոգւի / bd ոգի / b և եթէ
20 a ի բերանոյ / b որ բերանոյն / dԱԲt ի բերանոյն

կերպարանացն ականատես լինէր։ Եւ նմա պաղատանս մատուցեալ ասէր. «Տէր Տէր, ահաւասիկ հասել իսկ ոչ գիտեմ, զի մանուկ եմ ես»։ Տեառնէն, «աւասիկ» զյանդիմանն ցուցանէ։ Եւ ամենայն իսկ հրամանաբերքն՝ իբրև յերեսաց Տեառն եկեալ բարձրաբարբառ ընդ հանուր աղաղակէին, ոմն՝ թէ «Ասաց Տէր զօրութեանց», և ոմն՝ թէ «Հրամայեաց Տէր ամենակալ»։ Իսկ Ամովսեան բարբառովն միանգամայն իսկ ձայնաչի՝ որով ասէն, թէ «Ոչ արասցէ Աստուած իրս ինչ՝ եթէ ոչ յայտնեսցէ զխրատն ծառայից իւրոց մարգարէից»։

328 ԼԲ. Եւ արդ՝ յայտնի է այսուհետև ասացեալքս, թէ և նախատեսեալ մարգարէն զնոյն նմանութիւն երևեալ ի տեսլեանն. որպէս և առ յապայ ամենայն աստուածատես կատարելոցն զնոյն պահեալ, զի մի օտարագոյն ինչ և անծանօթ կերպարանօք զտեսողն հարթուցանիցէ։ Մանաւանդ թէ առաւել յաւագոյն իսկ, զի յաստուածատես հօրէ որդւոյն տեղեկացեալ՝ զիւրաքոյն պատրաստեսցի իբրև ընդելականի՝ և զլուեալն ունկամբն և ակամբ եւս նկատել։ Որպէս և երանելին Յոբ, սիրելին Աստուծոյ, արդարն, ասէր զԱստուած, թէ «Ի լուր ականջաց լսէի զքեզ յառաջագոյն, բայց արդ և ակն իմ ետես զքեզ». զոր և ասէր իսկ Աստուած. «Պնդեա՛ իբրև այր զմէջ քո, և մի համարիր այլազգ ինչ երևեալ քեզ»։

329 Քանզի և ի սկզբանն ըստ ազգեցութեանն երևեալ Աստուած,

2 Երեմ. Ա, 6. / 5 Ես. ԽԵ, 13. Երեմ. Ը, 3. / 6 Զաք. Գ, 9. Մաղ. Ա, 9. / 8 Ամովս Գ, 7. / 17 Յոբ ԽԲ, 5. / 19 Յոբ Խ, 2—3.

2 ab աւասիկ
2 abd չիք ես
3 b աւանիկ զի յանդիմանն / a զի զյանդիմանն / dԱԲ: աւասիկ զյանդիմանն
3 b չիք իսկ
4 ab ընթանուր / Ա ընթհանուր
5 ad թէ Աստուած, փխ. թէ Ասաց
5 b Հրամանեաց / c ասաց, փխ. Հրամայեաց
6 a բարբառն
6 b միանգամ / ad չիք իսկ
7 b եթէ ոչ
7 b ասէր, փխ. Աստուած
7 b զխրատ ծառայիցն
9 ad չիք և / b չիք թէ
10 b և որպէս առ
11 b ամենայն կատարելոց աստուածատեսացն զնոյն
11 Ա պահել
12 b չիք կերպարանօք
12 ad զտեսաւղն
13 b թէ առաւելագոյն իսկ
13 c չիք իսկ
13 a հարքէ / b ի հարքէ / d հայր և որդւոյն
14 abd պատրաստիցի / ԱԲ: պատրաստեսցին
14 ԱԲ իբր
14 ad զլուեալ / b և լուեալ ունկամբ, և
15 d նկատել / abԱԲ: նկատեալ
15 ad չիք և (երանելին)
15 a յոր
15 ԱԲ երանելին և սիրելին աստուծոյ արդարն յոր որ ասէր
16 c չիք արդարն
16 abd աստուծոյ՝ արդարն ասէր
16 b եթէ / Ա թէ յուր անկաջաց
16 b ականջաց քոց
16 a լսելի
16 d ի քէն
17 d բայց արդարև ակամբ եւ տեսի զքեզ / ab և ակամբ եւ տեսի զքեզ
17 b որում, փխ. զոր
17 ad չիք իսկ
18 d զայր մէջ
18 a մի համարեր
19 dԱԲ երևել
19 abdԱԲ առ քեզ
20 b չիք և
20 d յիսկզբանն / c ի սկզբան
20 ad իսկ (փխ. ըստ) ազգեցութեամբ / ԱԲ ազդեցութեան

զոր և ասէն, եթէ «Ըստ պատկերի Աստուծոյ արար զմարդն»։ Եւ ամենայն յաւիտենիցն ըստ նոյն նմանութեան Աստուած փառաց երևեալ. զոր և ասէր իսկ վկայն Ստեփաննոս, թէ «Աստուած փառաց երևեցաւ հօր մերում Աբրահամու», և ամենեքեան իսկ Տէր սաբաւովթ, և Աստուած ամենակալ կոչեն։

330 Եւ արդ՝ զերևելն Աստուծոյ ըստ նմանութեան մարդկան՝ ապաքէն ըստ տկարութեան տեսողացն խոնարհի է, և ոչ եթէ անչափափակալ բնութիւնն Աստուծոյ՝ սահմանաւորագոյն և կողմնափակ իցէ, և երբեք երբեք յերկրակայան սահմանացն յայլ սահմանս երևեալ գայցէ, որով լնու է ամենայնիւ Այլ զիջանելով և հաւասարութեամբ ընդելացուցանէր նմանութեամբքն, զի մերձաւորս և աստուածասէրս և յանդիմանատեսս ճշմարիտ կերպարանացն պատրաստեսցէ. քանզի ի նմանութենէն ապաքէն լինի ճշմարտութիւնն խնդրելի։

331 Որով և մեծն Մովսէս ցանկացեալ հայէր. զի թէպէտ ձեռն ի ձեռն և բերան ի բերան յանդիմանախօս ընդ Աստուծոյ ճառնայէր Մովսէս՝ սակայն ճշմարիտ զգեղոյն փութայր հասանել, ասելովն զԱստուած, թէ «Ցոյց ինձ զանձն քո»։ Եւ արդ՝ տես զպատասխանին, թէ «Ոչ որ է մարդ, որ տեսանիցէ զԱստուած և ապրիցէ»․ և այս սակաւիկ ինչ նշանակաւ նուաճեալ զհայցողն, և զըղձականն անհերքելի պահեալ, վասն զի անհնար էր։

332 Տեսանես, զի անտեսանական է ի հայեցողաց, և անքննականն ի

1 Ծննդ. Ա, 27. / 4 Գործ. Է, 2. / 17 Ելից ԼԳ, 13. / 18 Ելից ԼԳ, 20.

1 abUF ասէն [a ասեն] իսկ թէ [b եթէ] / d ասէն իսկ ըստ
2 t յաւիտենիցն / b յաւիտենից
2 abd ըստ նմանութեանն երևեալ աստուած փառաց [a փառաւք] / UF նմանութեանց
3 t և ասէն վկայն
3 UF նախավկայն թէ
3 bUF չիք Ստեփաննոս
3 a ստեփաննոս և աստուած
3 b եթէ
4 ad մերոյ
4 t չիք իսկ
4 a սաբաւութ
7 abd ըստ տկարութեան տեսանողացն [b տեսողացն] / UFt կարողութեան, փխ. տկարութեան
7 U թէ
7 b անչափափականն
8 a զաւրութիւնն, UF բարձրութիւնն, փխ. բնութիւնն
8 a սահմանաւորագոյց
9 aU յերկրակայն / b յերկր ի կայանս սահմանացն երևեալ / F յերկրակայ՝ ան / dt յերկրակայեան / ad սահմանացն / UFt սահմանաց
9 U այլ / F յայլսահմանս
10 d լինի է / abUFt լի է
11 bd նմանութեամբք / a չիք նմանութեամբքն
12 b կերպարանուք պատրաստեսցի
12 abdUF ի նմանութենէ անտի
13 Ut ճշմարտութիւն
14 UF որով և
14 b թէպէտ և
14 a թէ ձեռն
15 b բերան ի բերան խաւսէր ընդ աստուծոյ յանդիման, սակայն
15 adUF և յանդիմանախաւս
15 ad ըստ աստուծոյ
15 UF Մովսէս ճառնայիր
16 abdUF զգեղոյն փութայր հասանել ասելովն [a ասելով] / t զգեղոյն ցանկայր տեսանել ասելով
17 abd թէ [b եթէ] ոչ որ է մարդ / UFt թէ ոչ գոյ մարդ
18 ad սակաւ
18 abdUF նշանաւ
19 bdUFt չիք վասն զի անհնար էր
20 UF տես, զի անտեսանական էն ի կարողաց և անքննականն / b անտեսանական է ի կարողաց և քննական / t անտեսանելին և ի տեսողացն / ad անտեսանելին է ի հայեցողաց

ընդոցայ ըստ առանձնական կերպարանացն. քանզի ոչ եթէ կերպարանք ինչ տարրականք իցեն նմանութիւնքն, այլ առ ժամայն առեալ. իսկ ճշմարտութիւնն՝ բնութիւն գոյական։ Քանզի և Մովսէսի նմանութիւն օրինակաւ տարրական խորանի ցուցաւ, ըստ որում կազմեաց խորան նիւթական, և Եզեկիէլի՝ տաճար, օրինակ տաճարի։ Նոյնպէս և առաջին մարդոյն նմանութիւն անտարրական մարդակերպ երեւեալ Աստուծոյ, զի արասցէ մարդ ի տարրական նիւթոյ՝ մերձաւոր ճշմարտութեանն։ Քանզի Աստուած անզգալական բարերարութեամբ իւրով կարգեաց առաջին մարդոյն՝ մերձաւոր և աստուածամօտ լինել աստուածական վայելչութեանն։

333 Եւ մի ըստ միոջէ առատագոյն Հոգին Աստուծոյ հեղեալ ի վերայ դասադաս գունդագունդ սրբոց մարգարէիցն ի մէջ իսրայելական տոհմին, որք ըստ կամացն Աստուծոյ պատուիրէին իւրեանց ազգացն՝ պահել զգուշութիւն հրամանացն Աստուծոյ. որ ազգ էին ընտիր, և պատուէր առին՝ չմերձենալ յայլ ազգս, և չխառնակել ի տոհմս հեթանոսաց, զի մի եւ ուսցին զմեղս նոցա։

334 Իսկ նոցա խառնակեալ թաթաւեալ խնամութեամբ ընդ նոսա՝ առին ուսան զանաստուածպաշտութիւնս նոցա. թագաւորքն և իշխանքն խառնակեցան։ Վասն որոյ արտաքոյ եղեալ մարգարէին՝ գոչէր, թէ «Խառնակեցան ընդ հեթանոսս և ուսան զգործս նոցա. ծառայեցին կռոց

18 Հմմտ. Սաղմ. ՃԵ. «Ե» ձևն տարբերակն խառնակեցան ընդ հեթանոսական ազգին՝ ուսան զանաստուածպաշտութիւնս նոցա։

1 acdԱԲ առանձնական / է անձնական
2 acd նմանութիւնքն / bԱ նմանութիւն / Բէ նմանութիւնն
3 Աէ ճշմարտութիւն
3 ԱԲ մովսէսի / b մովսէսին / միւսն. մովսեսի(եսի)։ Այս բառից և կամ ի գրութիւններ այլևս չենք նշանակում
4 acdԱԲէ օրինական / b օրինակ և տարրական / ԱԲ և տարրական։ Ուղղում ենք օրինակաւ տարրական
4 acdԱԲ խորան
4 ԱԲ ցուցեալ
5 b չիք և (եզեկիէլի)
5 b տաճարն օրինակ
6 ԱԲ ի նմանութիւն
6 ԱԲ չիք մարդակերպ
7 b ի տարրական նիւթոյ / acdԱԲէ տարրական ի նիւթոյ
7 Աէ ճշմարտութեան
8 acd բարերարութեամբն կարգեաց / b մարդասիրութեամբն, փխ. բարերարութեամբ
9 b լինելական վայելչութեանն / a վայելչութեանն
11 ԱԲ առատապէս
12 ԱԲ և գունդագունդ մարգարէիցն
12 d սրբոցն
12 acd մարգարէից իսրայէլական (գրչ. յաւ.)
13 acd ազգին, b ազգատոհմին, փխ. ազգացն
14 b զգուշութեամբ զհրամանան
14 acd պատուիրանացն, փխ. հրամանացն
14 abd որք [b որ] ազգք և [b չիք և] ունէին հրաման չմերձենալ
15 b չմերձենալ յայլ ազգս և չխառնակել ի տոհմս / acdԱԲէ չմերձենալ և չխառնակել յայլազգիս [acd յայլ ազգս] ի տոհմս
16 b չիք զի մի եւ ուսցին զմեղս նոցա / ԱԲ չիք եւ
17 b իսկ նոցա խառնակեալք թաւալեալք խնամութեամբն որ ընդ նոսայն ուսան զանաստուածպաշտութիւն նոցա
17 ԱԲ խառնակեալք
17 Ա թաւթաեալք / Բ թաթաւէին
17 acd խնամութեամբքն որ ընդ նոսա
18 ԱԲ զանաստուածպաշտութիւնս / է զանաստուածպաշտութիւնն / acd զանաստուած ամբարշտութիւնս նոցայ
19 a և վասն / b չիք վասն
19 ԱԲ արտաքոյ առեալ մարգարէն / acd մարգարէն

նոցա, և եղև նոցա ի գայթակղութիւն», և թէ «Զոհեցին զուստերս և զդստերս իւրեանց դիւաց, և հեղին արիւն անմեղ, արիւն ուստերաց և դստերաց իւրեանց, զոր զոհեցին կռոցն Քանանու»:

335 ԼԴ. Արդ՝ տէր Աստուած ի ժամանակի զի հարկանէր զերկիրն Եգիպտացւոց, զի հանդէպ զնոսա անտի՝ կոտորեաց զամենայն անդրանիկս Եգիպտացւոց, և փրկեաց զնոսա անտի. վասն որոյ եդեալ ուխտ ընդ հարս նոցա՝ նուիրել զորդիս իւրեանց անդրանիկս տեառն Աստուծոյ իւրեանց: Արդ՝ փոխանակ այսորիկ առնել նոցա զուստերս և զդստերս իւրեանց՝ զիցն հեթանոսաց զոհէին, բագինս շինեալ յերկրին՝ զոր տէր Աստուած իւր անուանեալ՝ վիճակ ժառանգութեան իւրոյ կոչէր. իսկ նոցա պատկերս կանգնեալ փոխանակ նորա՝ քարանց և փայտից երկիր պագանէին. և շաղախեալ երկիրն յարենէն, որ պոռնկեալ ի դիսն՝ յաճախէին և զպոռնկութիւնս մարմնոց. վասն որոյ պղծեալ ի գնացս իւրեանց:

336 Զի ի մտանել նոցա յերկիրն զոր ետ նոցա՝ հրամայեաց ջնջել զամենայն ազգսն որ էին յերկրին. զորս ոչ սատակեցին, այլ զաշնաւոր եղեալ, ուխտս հաստատեալ ընդ ազգսն անօրէնս, ընդ որում և միաբանեալ ժառանգեցին զամբարշտութիւնս: Զի Աստուած վասն չարեացն իւրեանց հան զրան բնակիչս երկրին ի բնակութենէ անտի. իսկ նոքա

1 Սաղմ. ճե, 35—36. / 3 Սաղմ. ճե, 37—38.

1 d գայթակղութիւն (չիք ի) միւսներն ի գայթագղութիւն
1 b և եթէ / ԱԲ չիք և թէ
2 abd անբիծ / ԱԲt ամբիծ
2 b չիք արիւն ուստերաց—իւրեանց
3 ԱԲ դստերաց իւրեանց / abdt դստերաց նոցա զոր
4 ԱԲ իսկ, փխ. արդ
4 ԱԲ ի ժամանակին / b իբրև, փխ. զի
5 abdԱԲ վասն զի հանդէպ
5 b անդի
6 d երկրին Եգիպտացւոց
6 a և եդեալ
7 a նուիրեալ
7 bԱԲ զանդրանիկս
8 t չիք արդ
8 abd այնորիկ
8 adԱԲt չիք նոցա
8 b զուստերս իւրեանց և զդստերս՝ զիցն / ԱԲt զորդիս, փխ. զուստերս
9 a չիք իւրեանց
9 d շինեալս
10 b յիւր անուան անուանեալ / adt իւր անուանեալ / ԱԲ իւրեանց անուանեալ
10 ԱԲ ժառանգութեան իւրոյ / abdt չիք իւրոյ
10 adԱԲt չիք իսկ
11 ԱԲt նոքա
11 ad կանգնեալս
11 b փոխանակ ընդ նոր
11 abd չիք և փայտից
12 ԱԲ պագանէին ընդ նոքա, և
12 bԱԲt երկիր
12 b որ ի պոռնկեալ դիսն / ԱԲ որ պոռնկեցին / d որ ի պոռնկել
12 adԱԲ յաճախեցին
13 ԱԲ չիք և
13 bdԱԲ զպոռնկութիւն / a զպոռնկութեան
13 abdԱԲ մարմնոյն
13 ԱԲ որով, փխ. վասն որոյ
13 abd պղծեալս / ԱԲ պղծեալ / t պոռնկեալ, փխ. պղծեալ
14 b չիք զի
14 bd ի մտանել / միւսն. ի մտանելն
14 Ա և հրամայեաց
15 b զամենայն անօրէն ազգսն / a ազգն
15 d զորս / abԱԲt զոր
16 b հաստատէին
16 abԱ ընդ ազգս
16 b անօրէնն
16 ԱԲ չիք և
17 Ա զամբարշտութիւնն
17 ad զի Աստուծոյ
17 bԱԲ չարեաց նոցա հան [ԱԲ եհան] / ad հանեալ
18 b բուռն, փխ. զրան
18 b իւրեանց, փխ. անտի
18 adԱԲ սոքա / bt նոքա

մանել՝ զնոյն գործ միաբանութեան գործել սկսան իւրեանց թագաւորքն և իշխանքն և քահանայքն հանդերձ։

337 Վասն որոյ տեսան Աստուծոյ յառաջել զթոյ մարդասիրութեան իւրոյ տարեալ առ նոսա զմարգարէսն սպանողաց պատուհաս, զի դարձցին յանօրէնութեան գործոց իւրեանց, և պաշտեսցեն զԱստուած զարարիչն ամենայնի, որ վասն իւրոյ մարդասիրութեանն զթացեալ ողորմէր ի վերայ չարութեան նոցա։ Որ մարգարէիւն տրտնջէր զնոցանէ, թէ «Փայտին ասացին՝ հայր իմ ես դու, և քարին՝ թէ քո իսկ է ծնեալ զմեզ. և դարձուցին յիս զթիկունս, և ոչ զերեսս իւրեանց»։

338 Արդ՝ չար և անմիտ ազգին կուրացելոյ յարուցեալ ի վերայ մարգարէիցն՝ քարկոծել և սպանանել. և այնչափ կոտորել զնոսա, մինչև աղաղակել մարգարէի միոջ, թէ «Ես միայն մնացի»։ Եւ առեալ զմարգարէ սուրբ անունն՝ կարգալ սուտ և ընդվայրահար քրմացն։

339 Նա և աստուածատեաց մարգարէքն ճշմարիտք, որք ճշմարտութեամբ պատմեցին նոցա զպայծառ ճշմարիտ Որդւոյն Աստուծոյ յաշխարհ՝ մարմնաւորութեամբ հանդերձ. որ դառնացող ազգին և զայն չկամեցեալ լսել։ Վասն որոյ ես տաւել ի վերայ նոցա զմահն զօրացուցեալ, զի և մի որ ոչ մնացեալ՝ զոր ոչ սպանին պէսպէս տանջանօք։

340 ԼԴ. Վասն որոյ բարկացեալ տեսան Աստուծոյ ի վերայ մարդկեանն՝ զարշելի առնէր զժտանդութիւնն, մատնեալ զնոսա ի ձեռս

9 Երմ. Բ, 20. / 12 Գթ. ԺԹ, 21.

1 b գործս միաբանութեամբ գործէին. սկսան / ad միաբանութեան / ԱԲ միաբանութեամբ
2 b չիք և իշխանքն և քահանայքն
2 bԱԲ հանդերձ զայն սկսան [b չիք սկսան] գործել. վասն որոյ
3 abdԱԲ աստուծոյ վասն տաւել
3 a մարդասիրութեանն
4 b տարեալց / adԱԲ տարեալ
4 c մարգարէս
4 ԱԲ սպանողացն / abd սպանող-լեալք պատուհասք
5 a յանօրէն / b յանօրէնութենէ
5 ԱԲ զնացին, փխ. գործոց
6 d զարարիչ / ԱԲ արարիչ
6 a իւր
6 ԱԲ մարդասիրութեան
7 a նոցայ չարութեանն / b ի վերայ չարեաց նոցա
8 b եթէ փայտին ասացին եթէ հայր
8 adc քարին ասացին / ԱԲ և քարին թէ / b և քարին եթէ քո իսկ է ծնեալ զմեզ / d եթէ քո / adԱԲc իսկ ծնեալ է / abdԱԲ զիս, փխ. զմեզ
10 adԱԲ ազգի
10 b կուրացելոյ / adԱԲc կուրացելոցն
10 abdԱԲ յարուցեալք
11 abdԱԲ քարկոծել և սպանանել / c ի քարկոծել և ի սպանանել
11 b մինչև, փխ. և (այնչափ)
11 dԱԲ կոտորել
12 b աղաղակել
12 b եթէ ես
12 b զմարգարէսն սուրբ, իսկ նոցա անուն կարգեալ սուտ
13 adԱ անուն
13 ad չիք և
14 a մարգարէիցն
14 ad ճշմարիտքն
14 ab որ
15 abd յաշխարհս
16 Բ մարմնաւորութեամբն
16 ad որք
16 ad ոչ կամեցան / b չկամեցան
17 ԱԲ չիք ես
17 ԱԲ տաւել զմահն ի վերայ նոցա զօրացուցեալ / c զմահ
17 a ումեք, փխ. որ
18 b զոր
19 b չիք աստուծոյ
20 ԱԲ առնել
20 ad զժտանդութիւն իւր / Ա զժտանդութիւն
20 b մատնեաց

հեթանոսաց. զի զորոց սիրեցին պաշտել զզիսն և ի նոսին պանծկեցան՝ զնոսին առաջնորդս և թշնամանիչս և գերիչս ի վերայ յարուցեալ՝ մատնեաց ի ձեռս նոցա. որպէս և ասէն, թէ «Մատնեցի զնոսա ի ձեռս համանեաց իւրեանց հեթանոսաց, և տիրել նոցա ատելեացն, և թշնամեացն նեղել զնոսա, խոնարհեցուցեալ զնոսա ի ներքոյ ձեռաց նոցա»։ Զի թէ և բազում անգամ փրկեաց զնոսա ի ձեռաց նեղչացն, սակայն յետ եկանելոյն ի նեղութենէն՝ ի նոյն յաճախեցին. պանդացուցին զԱստուած ի բարկութիւն իւրեանց, և կորացան յանօրէնութեան իւրեանց։

341 Սակայն հայեցաւ Տէր ի նեղութիւնս նոցա՝ ի լսել զձայն աղօթից նոցա. յիշեաց զուխտն որ ընդ հարսն էր, և գթացեալ ըստ բազում ողորմութեան իւրում, և ետ զնոսա ի գթութիւնս առաջի ամենայն գերչաց նոցա։ Փրկեաց զնոսա Տէր Աստուած, և ժողովեաց ի հեթանոսաց, դարձուցեալ զնոսա ի գերութենէն, յետ ամացն եօթանասնից, յերկրէն Բաբելոնի, ի կողմանցն Ասորեստանի։ Շինեաց զաւերակսն վերստին, և նորոգեաց զտաճարսն անուան իւրոյ. ետ զմարգարէութիւնն, և զարձայց զքահանայութիւնն, և նորոգեաց միւսանգամ վերստին զամենայն. և անդէն իսկ զբանն ընծայեցոյց, զոր յետ անցելոց յաւիտենացն կատարեաց Միածնաւն իւրով։

342 Զի ոչ եթէ յետոյ իմացեալ ամենագիտին՝ զայր երևել Որդին

5 Սաղմ. ՃԵ, 41—42. / 5—13 Հմմտ. Սաղմ. ՃԵ, 43—47.

2 b և գերիչս և թշնամիս / ԱF թշնամանիչս / adt թշնամիս
3 adԱF ասէն իսկ
3 d մատնեցին
4 ad իւրեանց մատնել զնոսա հեթանոսաց / b մատնեաց զնոսա ի ձեռս համանեաց նոցա. իսկ եթէ զնոսա ի ձեռս / ԱF իւրոց
4 b նեղեալ
5 a զնոսա, ի ներքոյ ձեռաց նոցայ խոնարհեցուցեալ. զի թեպետ և / b ձեռին / abdԱF զի թէպէտ և
6 abd փրկեաց / ԱFt փրկեալ
6 b նեղչաց / Ա եկանելոյ
7 adԱF ի նեղութենէ անտի
7 ԱF ի նոյնն
7 Ա պանդացուցանել
8 ad չիք իւրեանց (և)
8 abdԱF կորացան / t կուրացան
8 b յանօրէնութեանն. սակայն հայեցեալ յանօրէնութիւնս նոցա լսէր զձայն / ԱF ապա հայեցեալ ի նեղութիւնս / ad հայեցեալ
9 d հայեցեալ ի նեղութիւն
9 ad լսել (չիք ի)
9 a ձայնի
10 ad յիշել / F յիշեաց
10 ԱF զուխտն / b յիշէր զյուխտն
11 ad իւրոյ / abd չիք և
11 bd ի գթութիւն
12 abdԱF փրկեալ [ab փրկել] զնոսա տեառն աստուծոյ և ժողովեալ [b ժողովել] զնոսա [dԱF չիք զնոսա] ի հեթանոսաց
13 a ի գերութենէ
13 abd ամաց
13 F եօթանասնիցն / b եւթանասունն
14 b բաբելոնիցի
14 a ասորեստանի
14 b չիք ի կողմանցն ասորեստանի
15 d ի վերստին
15 a զտաճարս / b զտաճարն / dԱFt զտաճար
15 b եզ
15 adԱt զմարգարէութիւն
16 abdԱt զքահանայութիւն
16 abd զամենայն [a զամենայնն] վերստին [d ի վերստին] և
17 ab անդէն իսկ, զբանն ընձանեցոյց / dԱFt անդէն ի սկզբանն ընծայեցոյց։
17 abԱF անցելոյն
17 ad յաւիտենացն / b յաւիտեանս / ԱFt յաւիտենից
19 a զայ երևել / b երևէր յաշխարհ որդին, և / d որդիս

յաշխարհ, և բարձրացուցանել զմարդիկ ի փառս աստուածութեան, այլ ըստ յառաջագրութեան ի սկզբանն՝ կատարեաց ի վախճանի։ Զի խորհուրդն ծածկեալ առ Աստուած յազգացն յաւիտենից, այժմ յայտնեցաւ սրբոց իւրոց, քանզի նմանութիւնք երևեալք առ ժամայն արդարոցն՝ գուշակք ճշմարտութեանն յաւիտենականի որ գալոցն էր՝ լինէին։

343 *ԼԵ. Զի որպէս մասամբք և բազում օրինակօք՝ կանխաւ խօսեցաւ Աստուած ընդ հարսն մեր մարգարէիւք. ի վախճան աւուրցս այսոցիկ խօսեցաւ ընդ մեզ Որդւովն, զոր եդ ժառանգ ամենայնի, որով և զյաւիտեանս արար. որ է լոյս փառաց և նկարագիր էութեան նորա. որ կրէ զամենայն բանիւ զօրութեամբ իւրով»։*

344 *Տեառնն զմատուռն և զօրինակսն և զմարգարէսն՝ յաճախագոյն, և Աստուած՝ մի, որ վասն միոյ Միածնին իւրոյ խօսէր։ Ասաց մարգարէն ի դիմաց Տեառն, թէ «Ես եմ Աստուած, և չիք այլ ոք բաց յինէն, որ պատմիցէ յառաջագոյն զվերջինսն՝ մինչ չև եղեալ իցեն, և միանգամայն կատարեսցին». զի զխորհուրդն, լռեալ ի ժամանակաց, և յայտնեալ մարգարէականն գրովք՝ վասն միածնոյն խոստմանոյն Աստուծոյ գիտէր։*

345 *Իսկ յորժամ ինքն եկեալ փրկիչն Որդին Աստուծոյ՝ յայտնեաց առ աշակերտսն. զի «Երանի է, ասէ, աչաց ձերոց՝ զոր տեսանէքդ, և ականջաց ձերոց՝ զոր լսէքդ. զի բազում մարգարէք և արդարք և թագաւորք ցանկացան տեսանել զոր տեսանէքդ՝ և ոչ տեսին, և լսել զոր լսէքդ՝ և ոչ լուան»։*

10 Եբր. Ա, 1—3. / 15 Ես. ԽԶ, 10. / 21 Ղուկ. Ժ, 23—24.

1 ad չիք և
1 ԱԲ ըստ յառաջատեսութեան ի սկզբանն / b ըստ յառաջգիտութեան
2 b խորհուրդ
3 ad ծածկեալ առ [a չիք առ] աստուծոյ
3 abdԱԲ յազգացն յաւիտենից [bdԱ յաւիտենից, Բ յանից (սխա.)] / t և յաւիտենիցն
4 a չիք իւրոց
4 ԱԲt երևեալ
4 bԱԲ առ ժամայն / adt առ ժամանօք
4 Ա արդարոց / b արդարոյն
5 ad յաւիտենի
5 b յաւիտենականին որ գալոցն էր և որ լինելոց. զի / ԱԲ գալոցն է որ լինին / ad էր՝ որ լինին
7 dԱ ընդ հարս / d ընդ մեր
8 abdԱԲ որ է ժառանգ
10 bt իւրով
11 b զխոստովանութիւնսն, փխ. զմատուռնսն
11 d զաւրինակն / Ա զօրինակս
11 b յառաջագոյն / adԱԲt յաճախագոյն
12 d թէ (փխ. և) աստուած
12 d միոյն միածնին իւր մարգարէաբարբառեալ մարգարէն / b առաջել / abd մարգարէն ի տեսանել թէ
13 ԱԲ բաց / abdt բայց
14 abd պատմիցէ / ԱԲt պատմեսցէ
14 ad իցէ
15 ad կատարիցին
15 bd խորհուրդն
15 ad լռեալ / Ա լռեցեալ / bԲt լցեալ
15 d չիք և
16 ԱԲ միածնոյ / b միոյ
16 ԱԲ գիտէ իսկ. յորժամ / b գիտէին
16 ad միածնոյ [d միածնոյն] խոստմանոյն աստուծոյ. գիտէ իսկ յորժամ ինքն իսկ եկեալ փրկիչն յայտնեաց որդւովն [d որդին] աստուծոյ առ աշակերտսն. ասէ երանի է [a չիք է] աչացդ [d աչաց] ձերոց զի տեսանէք և ականջաց ձերոց զի լսէք / b փրկիչն յայտնեաց որդին աստուծոյ առ աշակերտսն ասէ, երանի է աչաց
17 t յայտնեաց
18 ԱԲ թէ, փխ. զի
18 ԱԲ չիք ասէ
18 b տեսանէք
19 b չիք մարգարէք և արդարք և
19 ԱԲ չիք և թագաւորք
20 abd չիք և լսել—ոչ լուան

346 Տեսանեմս, զի ազդեցուցիչք էին նմանութիւնքն՝ ճշմարիտ կերպարանացն Քրիստոսի. և վայրկենի նմանութեամբքն՝ ի մշտնջենաւոր կերպարանսն փութային հասանել: Զոր և օրէնքն մովսիսագիրք ամենայն իրաց զհանդերձելոցն նշանակեալ փայլէին:

347 Քանզի իբրև եհեն Աստուած զհամաշխարհաղորդ զմեղսն տարածեալ, և որով մահն թագաւորեալ՝ առ հասարակ կլանէր յԱդամայ մինչև ի Մովսէս, և ի մասնաւոր գործեցեալ զկենսաբեր աւետիսն յառաջագիրս, որպէս հուր ինչ մոլեկան հրդեհի՝ որ ապականիցէ զկերիմս և զպաշտս, արձակեալ այնուհետև ի ներքս զօրէնսն իբրև զհեղեղատ սաստիկ՝ շիջուցանել զայն համատարած: Վասն որոյ և ասէն իսկ, թէ «Ամենայն որ արասցէ զայս՝ կեցցէ ի սոսին». զի որպէս Ադամայ, թէ ճաշակեսցէ ի ծառոյն՝ մահ սպառնացաւ, սոսա և թագաւորեաց իսկ մահ՝ նոյնպէս և զօրինացն ասաց, թէ «Որ արասցէ զայս՝ կեցցէ ի սոսին», որով և շիջաւ իսկ մահ:

348 Քանզի և օրէնքն իսկ ստուերագիր յօրինակատարն Քրիստոս՝ կրօնսին զման. որով և յայտ իսկ արարեալ զծովացեալ զմեղսն, և ի համար արկեալ, և ըստ իւրաքանչիւր յանցանաց մահ սպառնացեալ: Եւ ակարացուցեալ զամենեսին, և փակեալ ընդ անիծիւք և ընդ դատապարտութեամբ. զի յորժամ եկեալ բառնայցէ ամենափրկիչն Քրիստոս զմեղս անիծարեկս և մահածինս՝ ասասցեն արարածքն, թէ «Շնորհք նմա, որ յայնչափ մահուց փրկեաց զմեզ»:

7 Հմմտ. Հռոմ. Ե, 14 / 11, 14 Գաղատ. Գ, 12. / 21 Հմմտ. Բ. Կորնթ. Ա, 10.

1 b ազդեցութիւնք էին
1 bԱԲ՝ նմանութիւնք
2 dԱԲ նմանութեամբքն / b նմանու-թեամբք / a նմանութիւնք / է նմա-նութիւնքն
3 b չիք և
3 a զաւրէնքն
3 ad մովսիսագիրք
4 a նշանակել
5 abd մեղսն
7 aԱԲ զՄովսէս / bdէ ի Մովսէս
7 c ի մասնաւորս
7 է յառաջագիրսն
8 bԱԲ որպէս և հուր իսկ մոլեկան / a մոլեկական
9 a զաւրէնս
10 a ասէն (յաճ.) / ԱԲ ասէ
10 է չիք իսկ
11 a որ ասցէ, փխ. արասցէ
11 bdԱ ի նոսին
11 ԱԲ չիք զի
11 d յադամայ / է ադամայ զի թէ
11 b ադամայն եթէ ճաշակիցես ի ծառոյ անտի սպառնացաւ նմա, սոսա և թագաւորեաց իսկ մահ
12 ad ճաշակիցէ / aէ չիք և
12 ԱԲէ չիք իսկ
13 a զաւրինակացն
13 b եթէ
14 է չիք իսկ
15 a ստուերագիր / ad ստուերագրքին [d ստուերագրքին] *տատարն քրիստո-սի / b իսկ ըստ որում և աւետա-րանն քրիստոսի
16 abd կրօնսին զման, որոյ և [a չիք և] ի [b չիք ի] համար իսկ արկեալ և յայտ արարեալ զծովացեալ [b զծո-վացեալն] մեղսն [d զմեղսն] և ըստ իւրաքանչիւր
17 b սպառնացաւ
18 abd զամենեսեան
18 b և ընդ դատապարտութեամբ / adԱԲէ և ընդ մեղօք, փխ. դատա-պարտութեամբ
19 b եկն եբարձ
19 abd չիք ամենափրկիչն քրիստոս
20 b զմեղս / a զմեղսն
20 abd և զմահածինս [d մահածինս] ա-մենափրկիչն քրիստոս, ասասցեն
20 b եթէ / ad չիք թէ
21 b մահուանէ
21 a փրկեացն / Ա փրկեալ

349 Հաւակ յայտ առնէ, թէ օրէնքն Քրիստոսի միայնին, ասելովն, թէ «Օրէնքն յանցուածոց վասն յաւելան, մինչև եկեսցէ զաւակն որում խոստացեալն էր, կարգեալ հրեշտակօք ի ձեռն միջնորդի»։ Եւ անդի «Ընդ օրինօքն, ասէ, փակեալ պահէաք ի հանդերձեալսն յայտնելոյ». որում ոչ միայն ազգք երկրածնաց, այլ և անմարմինք զօրք հրեշտակաց հանդերձ ամենայն անզգայ արարածովքս սպասել միայնին. ըստ այնմ թէ «Ակնկալութիւն արարածոց յայտնութեան Որդւոյն Աստուծոյ սպասէ· զի ընդունայնութեան արարածք հնազանդեցան, ոչ իւրեանց կամաւ, այլ վասն այնորիկ՝ որ հնազանդեցոյցն յուսով. զի և ինքեանք իսկ արարածքն ազատեսցին ի ծառայութենէ ապականութեան՝ յազատութիւն փառաց Որդւոյն Աստուծոյ»։

350 Եւ անդի յորժամ Ադամ, որ ըստ պատկերի Աստուծոյ արարաւ, և ամենայն զաւակ նորա, որ աստուածորդիքն կոչեցան, կամօք իւրեանց զապականութիւն ժառանգեցին՝ ընդ նոսին և ամենայն արարածք հնազանդեալ ապականեցան. ոչ իւրեանց կամաւ, այլ վասն առաջնորդութեան կամացն Աստուծոյ առ ի Քրիստոս ազատելոյ։ Եւ անդի և որ մնացեալ ի վայելչութիւն և ի փառս մարդոյն հաստեցան՝ ապականեալք և անարգեալք վասն նորին բարկութեան։ Եւ երկիր անիծեալ և փշաբեր, հեղեղատեալ և հրայրեաց, շարժմունիւք յողդողդեալ, և օդք ապականեալք ընդ ժամանակս ժամանակս. և լուսաւորք խաւարամածք և արիւնանշանք, և երկինք այլայլեալք. որպէս ի գրոց

3 Գաղատ. Գ, 19. / 4 Գաղատ. Գ, 23. / 11 Հռովմ. Ը, 19—21.

1 b հաւակ յայտ / ad որով և, t որ, փխ. հաւակ / ԱԲ չիք հաւակ
1 b եթէ
1 b ասելովն եթէ աւրէնք
3 ab խոստացեալն / dԱԲt խոստացեալ
3 abd չիք ի ձեռն միջնորդի
3 bԱԲ ընդ աւրինաւքն [b աւրինաւք] իսկ
5 t ազգ
5 ab անմարմինք
6 d անզգայականն / c ազգականն, փխ. անզգայ / b միաւանականն, փխ. անզգայ
6 abd արարածովք
6 abd չիք ըստ այնմ
6 b եթէ
7 dԲt արարածոցս / Ա արարածոցն
9 b հնազանդեցոյց նովաւ յուսով. քանզի
10 b արարածքս / d արարածք
10 abd չիք յազատութիւն
12 bԱԲ չիք յորժամ
12 t ըստ պատկերին / a ըստ կերպի
12 abd ստեղծաւ, փխ. արարաւ
13 Ա զամենայն
13 ԱԲ զաւակք
13 ԱԲ չիք որ
13 a որ աստուածորդիք / b որ յաստուծոյ որդիք / d որ աստուածորդիքն / ԱԲt որ որդիք աստուծոյ
13 bԱԲ համարեցան, փխ. կոչեցան
13 t կամաւքն
13 ad չիք իւրեանց
15 b կամաւք
15 a յառաջնորդութեան / ԱԲ յառաջնորդութիւն
16 abdԱԲ չիք և
17 abԱԲt հաստատեցան / d հաստատեցան, ուղղուած հաստեցան
18 ԱԲ եւ և անարգեալք
18 abd բարկութեան / ԱԲt բարկութեամբ
18 t քանզի երկիր
18 b անիծաւ փշաբեր
19 abdԱԲ հեղեղատեալ / t հեղեղեալ
19 d *յողդորդեալ
20 ԱԲ չիք և օդք ապականեալք
20 a խաւարամածք / b խաւարածք / dԱԲt խաւարամած
21 ԱԲ չիք և (արիւնանշանք)
21 bdԱԲ արիւնանշան
21 abԱԲ որպէս և [Ա որ և (ուղղ. յաձ.)]

մարգարէականաց զանցելոցն է նշանակեալ. զոր և նոյն իսկ մարգարէքն յազգականացն կրէին յանձինս իւրեանց: Զի թէպէտ և յԱստուծոյ պատուեալք առաքէին, սակայն ի չքնաղունելեացն թշնամանեալք և բարկածեալք. որպէս և ասէ իսկ ամենատէրն, թէ «Վասն ձեր կոտորեցի զմարգարէսն բանիւ բերանոյ իմոյ»:

351 Նոյնպէս և հրեշտակքն պատգամաւորեալք առ ազգս մարդկան, անարգեալք և տրամեալք ի չքնաղունելեացն զաւանայքն. որպէս և առ Ղովտ եկեալքն հրեշտակքն պատահագոյն է և գայլոցն իմանալ: Քանզի եթէ դարձ միոյ մեղաւորի՝ ամենայն հրեշտակաց ուրախութիւն բերէ, որչափ ապաշխարութեանն ամենեցուն՝ տրտմութիւն գործիցէ. որով և անունն Աստուծոյ հայհոյեալ ասի և զհոգին սուրբ տրտմեցուցեալ: Այլ թէպէտ և այնպէս նեղութիւնակիր ամենայն արարածքն ընդունայնութեան ծառայէին, սակայն առաջի եղելոյ ազատեցուցչին յուսոյն ամենեքեան սպասէին, հրեշտակք և մարգարէք և ամենայն արարածք: Զի ասէ ասէր. «Ի պահու իմում կացից, և ելից ի վերայ վիմին և ակն կալայց». և միւսն՝ թէ «Ես Տեառն ակն կալայց և սպասեցից Աստուծոյ փրկչին իմոյ». և այլն՝ թէ «Ո՞ տացէ ի Սիօնէ զփրկութիւն Իսրայելի»:

352 ԼԶ. Իսկ ընդէ՞ր արդեօք յերկարեաց Միածինն՝ այնչափ նեղութեան արարածոցն հասուցանէր. եթէ ոչ՝ զի նախ ազդ արարեալ յառաջագոյն ընդելականս առնիցէ. զի մի յորժամ յանկարծ երևեալ՝ անծանօթ,

5 Օվս. Զ, 5. / 16 Ամբակ. Բ, 1. / 17 Միք. Է, 7. / 17 Սաղմ. ԺԴ, 7.

1 b նշանակել
1 b նոյն ինքն մարգարէքն
1 a մարգարէքն կրեցին յազգականացն յանձինս
2 ԱԲ չիք և
3 ԱԲ չիք ի չքնաղունելեացն
4 ԱԲ բարկածեալք ի չքնաղունելեաց
4 abdԱԲ որպէս և ասէ [a ասէր] իսկ ամենատէրն, թէ [b եթէ] / t որպէս և ամենատէրն ասաց թէ
4 a կատարեցի / bdԱԲ! կոտորեցին
6 b հրեշտակքն / adԱԲ! հրեշտակք
7 ԱԲ տրամեալք զաւանայքն ի չքնաղունեաց
8 b որ առ Ղովտաւ եկեալ հրեշտակքն / adԱԲ որպէս [dԱԲ որ և] առ Ղովտ [F Ղովտ] եկեալքն / Ա Նախադրեալ Ղովտ, ուղղուած առ Ղովտ
9 abdԱԲ դարձ միոյ մեղաւորի [a մեղաւորին] / t դարձելոյ մեղաւորի
9 b հրեշտակացն
10 adԱ ապաշխարութիւն
10 bԱԲ գործէ
11 ad չիք և (անունն)
11 a ասէ և զհոգւոյն / b զհոգին / dԱԲ! հոգին
11 ԱԲ տրտմեալ
12 ԱԲ և այսպէս
12 b նեղութեանկիր (պաշ.)
12 a և ամենայն
12 abdԱԲ արարածք
13 ԱԲ ծառայեցին
13 ad եղեալ / bԱԲ եղելոյ / t եղելոյն
13 b ազատեցուցչի
14 a ամենեքին
14 b չիք սպասէին
14 b մարգարէքն
15 F իբրում, փխ. իմում / ԱԲ վիմի
16 ԱԲ չիք և միւսն—ակն կալայց
16 d թէ է ասէրն ակն
17 d փրկչի
17 ԱԲ իմում, և միւսն թէ / b և այն եթէ, ով
17 d ի սիօնէ
18 abd միածնին / ԱԲ! միածինն
18 abd նեղութեանս / ԱԲ! նեղութիւն
19 ԱԲ արարածոյն / a արարածոց / d *արարարածոց
19 b նեղութեանս հասուցանել արարածոց եթէ
20 b արարացէ, զի մի յորժամ յանկարծ / adԱԲ! չիք յորժամ / d զի մի ի յանկարծ
20 abdԱԲ անծանօթ / t անծանօթն

անընկալ լինիցի. այլ իբրև հայեցելոց և ապաշխելոց՝ եկեալ ծանօթս տացէ։ Զի եթէ յորչափ ժամանակաց առ իւր արարեալսն եկեալ անընկալ եղև, որչափ եւ չապաշխեցելոցն և չհամբուելոցն. այլ կանխաւակալ խորհրդով ծանօթս տուեալ ամենայն ազգացն և յաւիտեանցն եկելոց։

353 Որպէս ասէ ի պատգամաւորացն Աստուծոյ ասէ, թէ «Ինձ տուաւ շնորհքս այս՝ ի հեթանոսս աւետարանել զանքնին մեծութիւնն Քրիստոսի, և լուսաւոր առնել զամենեսեան, թէ զինչ է տնտեսութիւն խորհրդոյն, որ ծածկեալն էր յամենայն յաւիտենից առ Աստուծոյ՝ որ զամենայն ինչ արար. զի յայտնեսցի արդ իշխանութեանց և պետութեանց որ յերկինս են, ի ձեռն եկեղեցւոյ՝ բազմապատիկ իմաստութիւնն Աստուծոյ, ըստ յառաջադրութեան յաւիտեանցն, զոր արար Տէրամբ մերով Յիսուսիւ Քրիստոսիւ». որոյ և վասն նորին իսկ յայտ արարեալ, թէ «Իբրև եկն լրումն ժամանակին»։

354 Իսկ ով այն իցէ ի մարդկանէ, որ կարող իցէ այնպիսի վարդապետութիւն զաստուածութիւնէն ճշգրտել խօսել. այլ որչափ ինքն կամեցաւ՝ առ ի ծանօթ առնել զինքն, զի ծանիցեն զնա և կեցցեն։ Այլ ոչ բաւեմք արարածքս զԱրարչէն պատմել, որ ընծայեալ կամք ի տիպս պատկերիս՝ ըստ առնել առնողին. այլ որչափ ըստ չափոյ ժուժկալոյ տկարութեանս մերոյ՝ ինքն կամեցաւ պատմել մեզ. քանզի ոչ ոք գիտէ զԱստուծոյ՝ եթէ ոչ Հոգին Աստուծոյ և Որդին, որ եկն և պատմեաց և յայտնեաց և եցոյց, թէ «Որ ետես զիս՝ ետես զՀայր իմ»։

12 Եփես. Գ, 8—12. / 13 Գաղատ. Դ, 4. / 21 Յովհ. ԺԴ, 9.

1 Ա անընդալ (յաճ.) / ԱԲ լիցի
1 ad հանեցելոց և ապաշխելոց / b հայեցեցելոց և ապաշխեցելոց / ԱԲt հայցողաց և ապաշխողաց
2 b այնչափ
2 b առ իւրան արարեալ / adԱԲt առ իւր արարեալսն
3 adԱԲ որչափ ապաշխեցելոցն [a զապաշխեցելոցն] և համբուելոցն, այլ / b որչափ անապաշխեցելոցն և անհամբուեցելոցն, այլ / t որչափ եւ ոչ ապաշխեցելոցն. այլ / Հայկ. Բ. անապաշխեցելոցն և անհամբուելոցն / a-ի ընթերցուածը ուղղում եմ չապաշխեցելոցն և չհամբուելոցն
3 ԱԲ կանխաւ
4 b խորհրդովն / ԱԲ ազգաց
4 bd չիք և / abdt չիք եկելոց
5 bԱԲ ասէր
5 b եթէ / ad չիք թէ
6 abdԱԲ զանքննին
6 Ա մեծութիւն
7 abd զամենեսին / b եթէ
7 a խորհրդւոյն / bdԱԲ խորհրդոյն / t խորհրդոց
8 dԱԲ ծածկեալ
8 ԱԲ յաւիտենացն որ առ աստուծոյ, որ / b յաւիտենացն առ աստուած
9 b այժմ իշխանութեանցն
10 ad որ յերկինսն / t որ ի յերկինս
10 a իմաստութեանն / Ա իմաստութիւն
11 ԱԲ ըստ յառաջադրութեան / b ըստ յառաջադրութեանցն յաւիտենից
12 b քրիստոսիւ յիսուսիւ
12 abd որով և [ad չիք և] վասն
13 abd եթէ / Ա լրում
13 ad ժամանակին / b ժամանակաց / ԱԲt ժամանակացն
14 a ձյ / d ձ
14 b զայնպիսի / adԱԲt այնպիսի
15 ԱԲ և խօսել / abd կամեցաւ ինքն
16 abd չիք զինքն
17 ad արարածք
17 d պատկերին / ԱԲ պատկերի
18 adԱԲ ըստ առնել առնողին [dԱԲ առնուղին] / t արարողին / b արարչին
18 ad ժուժկալոյ / bd ակարութեան
20 d թէ ոչ / t չիք որ
20 ԱԲt չիք և (պատմեաց)
20 ԱԲ չիք և յայտնեաց
20 ad չիք և (եցոյց)
21 d էթէ / b եթէ

355 Բայց Աստուած հոգի կենդանի է, հուր կիզելոյ, անթիւ և անփոփոխ է, փառք անպատում, զօրութիւն անբաւ, գեղ աննման զարմանալի, անհաս մտաց և խորհրդոց, անխօս լեզուաց, անսահմանի խորհրդոց, արտաքոյ քան զամենայն ճառս. ոչ ակնատեսս և ոչ ունկան լսելեաց, և ոչ կարծիք որոյ կարեն հասանել: Երկինք ամենայնիւ, աշխարհ ամենայնիւ և արեգակք ամենայնիւ ի վեր ունել ոչ բաւեն. և բան նորա բարձեալ ի վեր ունի զամենայն և ի զօրութիւն հրամանի նորա կախեալ առանց թևոց ի թռիչս ի վերայ օդոց իբրև թռուցեալ: Ինքն պատեալ զամենայնիւ, ի ներքոյ ամենայնի, ի վերայ ամենայնի, արտաքոյ ամենայնի, և ամենայն ի նմանէ, և ամենայն ի նա, և ամենայն ի փառս նորա:

356 Եւ ի բազում նշանս և ի բազում արուեստս խօսեցաւ ընդ հարս մեր մարգարէիւք ի ժամանակս ժամանակս, ի տեսիլս անպատումս, յաննման փոփոխմունս, ի լուր զարմանալի, ի գեղ զովելի, յաստուածեղէն կերպարանս: Ումեմն լսելեղէն նմանութեամբ, ի կերպարանս մարդոյ, ումեմն իբրև զհուր բորբոքեալ, ի կերպարանս մարդոյ, և արդարոց բազմաց երևեցաւ քան կարել տեսանելեացն նոցա, և քան հանդուրժել լսելեաց նոցա խօսեցաւ ընդ նոսա: Զի անբաւ է մարդոյ տեսանել զԱստուած գոյիւ իւրով, իբրև մոխոյ զհուր. զի եթէ լերինք ոչ կարեն տեսանել զնա, զի յորժամ հայեցեալ ընդ նոսա՝ հալեցին:

357 Բայց իբրև ինքնակամ կամօք բարերարութեամբ իւրով զինքն

12—13 Հմմտ. Եբր. Ա, 1. / 19 Հմմտ. Տեսանել զԱստուած գոյիւ իւրով. Եփր. Եղ. (Հայկ. Բ)

1 b ոգի
1 b չիք և
2 ad անփոփոխ են [d էն] փառքն / Ա անանփոփ, Բ անանփոխ (առաջին «ան» ջնջուած), փխ. անփոփոխ
2 ԱԲ փառքն
2 Բ զօրութիւնն
2 ԱԲ գեղն
3 b լեզուաց. անփոփ խորհրդոց / d անսահմանի / Բ անանփոխ / Աէ անանփոփ / a չիք անսահմանի խորհրդոց
4 abd ոչ ակնատեսև և ոչ լսեալ [b լսել] լսելեաց, և ոչ կարծիք / ԱԲ ոչ ականն տեսեալ և ոչ ունկան [Ա ունգան]
6 abdԱԲ և աշխարհ [d աշխարհք, Բ աշխարհս]
6 ad չիք և (արեգակք)
6 d աէեգակք
6 b ի վեր ունել ոչ կարեն և ոչ բաւեն
7 a չիք և (ի զօրութիւն)
7 bdԱԲ և զաւրութիւն
8 b առանց թևի ունի ի թռիչս ի վերայ աւդոցն / ԱԲէ աւդոցն
8 b թռուցեալք
9 a ի ներքոյ ամենայնիւ
9 b և ի վերայ ամենայնի
10 b ի նա է
12 ԱԲ խաւսեցաւ աստուած
12 abdԱԲ ընդ հարս [a հարսն] մեր մարգարէս
13 ad յանպատումս
14 ad ի հուր, փխ. ի լուր
15 d նմանութեամբք
15 a լսելեղէն կերպարանաւք ի նմանութիւն մարդոյ
16 t հուր
16 b չիք ումեմն իբրև—երևեցաւ (տ. 17)
16 ԱԲ չիք և
17 adԱԲ երևեալ քան կարել [ԱԲ կարելոյ] տեսանելեաց / b քան տեսանելեաց. չիք կարել
17 bԱԲ քան հանդուրժելոյ / a քան հանդուրժելեաց նոցայ
18 bd մարդ
18 ԱԲ անբաւ է. ետ ուղղած անհնար է
19 adԱԲ որպէս, փխ. իբրև
19 ad թէ
20 Բ ոչ կարել / b ոչ կարացին
20 ad և, փխ. զի
21 ad իբրև կամաւք ինքնակամ կամաւք
21 b բարերարութեամբն

ցուցանէր՝ ի կերպարանս մարդոյ երեւէր, ումեմն լոյս, ումեմն հուր և ումեմն հողմ, և յամպ և ի մէգ և ի մրրիկ։

358 Իսկ եթէ ասիցեմք եթէ հուր է՝ զոր ինչ տեսանեմքն ասեմք. եթէ ասեմք լոյս է՝ զնմանութեան աստի կարծիս առեալ զմերոյ բնութեանս՝ նմանութիւն ցուցանեմք երեւութիւքս աներեւութին վասն մերոյ անհասութեանս։ Այլ նա ըստ մերոյ փոքրկութեանս երեւի, որպէս զի մի տարրական արարածքս կիզցին յահէ փառացն։ Եւ զանուն նորա ոչ ոք գիտաց. զի չէ ևս անդր քան զնա ոք՝ որ անուն և այսր անուանիցէ։

359 Եւ յերեւելն իւրում արդարոցն՝ զահն իւր յինքն ամփոփէր, և մարդատեսիլ և հրեշտականման երեւէր մտահաս ըստ հանդուրժելոյ աչաց։ Ոչ արարածք կարեն քննել զարարիչն, և ոչ զանգուածն զգանգիչն գիտէ։

360 Բայց Արարիչն գթայ յիւր արարածս. զի Աստուած արար զամենայն արարածս, և զարդարեաց ի գեղ զովելի և ի փառս վայելուչս։ Ի հողոյ ստեղծ զհողեղէն մարմինս և ի լուսոյ զհրեշտակս, զարդարեալ ի լոյս վայելուչ, և զգեցեալ զարդարեաց զփառաց աթոռն, ուր մատնեն օրհնութիւնք հրեշտակաց, բարբառք սրովբէից, փառաւորութիւնք զուարթնոց, ժողովք բանակաց և գունդք սրբոց և դասք գովչաց և օրհնութիւնք երկնաւորացն և աղօթք արդարոցն և պաշտօն սրբոցն, սրովբէքն և քրովբէքն և զօրք միաբանական լուսոյն։

1 a երեւեալ
1 b մարդոյ զինքն երեւեցուցանէր
1 a այսպէս, փխ. լոյս / bԱԲ չիք և
2 a հողմն / b ի հողմ / d և մէգ
2 Ա և *յամպ և մէգ և մրրիկ
3 abdԱԲ Իսկ եթէ / t Իսկ թէ
3 d ասացեմք, ուղղուած ասիցեմք
3 d չիք է
3 abd տեսանեմք ասեմք, եթէ
4 ԱԲ և եթէ ասեմք եթէ լոյս է, զաստի կարծիս առեալ / t թէ ասեմք
4 abd զնմանութիւն [b նմանութիւն] աստի կարծիս / t ըստ ի կարծիս
4 b զմերոյ նմանութեանս, նմանութիւն ցուցանեմք երեւութիւքս վասն / t նմանութիւնք
5 adԱԲt չիք երեւութիւքս
5 a աներեւութի
6 Ա անհասութեան / Բ անհասութեան (ենուածներով)
6 dԱԲ ըստ մերում
7 b արարածքս / adԱԲt արարածք
7 ԱԲ փառաց նորա և զանուն նորա ոք ոչ գիտաց / b փառաց նորա
7 abdt զնորա անունն [t զանունն]
8 a զի չև ևս
8 ԱԲ զի չէ ևս ոք անդր քան զնա, որ / b գիտաց. և ոչ ևս ոք անդր քան զնա, որ / dt զի չէր ևս
8 ad զնա ոք, և անուն և այսր

8 t անուանեսցէ
9 ad յերեւել / a իւրում ս արդարոցն
9 abdԱԲ զահ
9 aԱ ամփոփէր / b ամփոփեալ
10 b երեւեալ
10 adt ըստ հանդուրժել
10 b աչացն
11 ԱԲ զանգուած / b զանկուածն
11 bdԱ զանգիչն
12 b չիք արարածս
13 ԱԲ զովելի և ի վայելուչ փառս. և ի հողոյ ստեղծեալ / abd վայելուչս / t վայելչականն
14 b զմարմինս / d զարդարել
14 bdԱԲ ի լոյս / at ի լուսոյ
15 abdԱԲ զգեցեալ զարդարեալ
15 Ա փառաց / bԱԲ աթոռոյն
16 b ուր մատանեն / adԱԲt չիք ուր
16 b հրեշտակացն
16 a սերոբեից / b սերոբէիցն
17 bt զուարթնոցն
17 b բանականաց / ԱԲt սրբոցն
18 bԱԲ գովչացն
18 ad չիք և (օրհնութիւնք)
18 bԱԲt չիք և (աղօթք)
19 dt սրբոց
19 d սրովբէք և քրովբէք / a սերոբէք և քրոբէք / Բ սերովբէքն և քերովբէքն / b քերովբէքն և սերովբէքն
19 ad լուսոյ

361 Լէ. Զայս վկայութիւն առացեալ՝ կարգեցաք ի ձեր լսելիս զսուրբ հաւատս ճշմարիտս, որ յայտ յանդիման վարդապետեցին մեզ Գիրք սուրբք՝ սուրբ Հոգւովն, վասն մշտնջենաւոր արքայութեանն Աստուածութեանն. որ յայտնեցաւ խորհրդով՝ արդարոց հարցն մերոց, և խօսեցաւ ընդ մեզ Որդւովն և սուրբ Հոգւովն, և աւետարանեցաւ սրբովք մարգարէիւք և առաքելովք, և տուաւ մեզ հաստատութիւն հաւատոց։

362 Զի հաւատովք ճշմարտեսցուք ի մի Աստուած Հայր և տէր և արարիչ ամենայնի, և ի միածին Որդին, որ ի Հօրէ և առ Հօր և ընդ Հօր, և ի սուրբ Հոգին, որ ի նոյին էութենէ, և նովաւ արար զամենայն արարածս։ Որ է մի տէրութիւն, մի զօրութիւն, մի իշխանութիւն, մի մեծութիւն, մի գիտութիւն, մի խորհուրդ, մի պետութիւն, մի անսկզբնական զօրութիւն. երեք կատարեալ անձինք, մի կատարեալ կամք. անպատում, անքննին միութիւն Երրորդութեանն. մի խնամութիւն, մի էութիւն, մի Աստուածութիւն, Հայր և Որդի և սուրբ Հոգին. երեք անձինք, մի զօրութիւն Աստուածութեանն. Հայր յանձնէ, Որդի ի Հօրէ, Հոգի ի նոցունց ի նոյին. խնամութեամբն, էութեամբն, Աստուածութեամբն հարթ հաւասար հասարակ, ի խորութիւնս, ի բարձրութիւնս, ի լայնութիւնս, յերկայնութիւնս. մի էութիւն ընութեան, մի պսակ Երրորդութեանն, և լի են երկինք և երկիր փառօք նորա։

363 Որպէս և Սողոմոն արքայ, որդի մարգարէին, ասէ յիւր յօգնեկիր աղօթսն, եթէ «Երկինք և երկիր չեն քեզ բաւական»։ Եւ մարգարէն ասէ իբրև յերեսաց Տեառն, թէ «Երկինք աթոռ իմ են, և երկիրս

21 Գ. Թագ. Ը, 27.

1 b վկայութիւնս առացեալ կարգեաց
2 b սուրբ
2 ad յանդիմանութեամբ
3 b գիրք սուրբ
3 b արքայութեանն
3 Ա աստուածութեան
4 b արդարոցն / Ա հարց
5 adԱԲ չիք ընդ մեզ
5 b որդւովն իւրով
5 c հոգւով. աւետարանել
5 c սուրբ առաքելովք և մարգարէիւք և / ԱԲ մարգարէիւք [Բ մարգարէիւքն] և առաքելովք սրբովք, և
6 b հաւատոցն մերոց
7 ԱԲc հաւատով
8 b ամենայնի, միածին որդի ի հաւրէ / ad և միածին
8 b չիք և ընդ հօր
9 b և սուրբ հոգին ի նոյնուն / adԱԲ որ ի նոյին
10 Ա զօրութիւնն
11 a միասնական, փխ. անսկզբնական
13 ad յանպատում յանքննին / bԱԲ անքննին
13 b երրորդութեան
14 ab երրորդութիւն, փխ. էութիւն
14 b չիք մի աստուածութիւն
14 adԱԲ հայր է և [a չիք և] որդի է և հոգի է, երեք անձինք
14 b և հոգի սուրբ և երեք անձինք
14 c չիք երեք անձինք—հոգի (տ. 16)
15 ԱԲ աստուածութեան
15 b և որդի
16 b և էութեամբ
17 ԱԲ հարթ և հաւասար
18 a ի յերկայնութիւնս, ի մի էութիւն / b չիք յերկայնութիւնս
18 b չիք մի պսակ երրորդութեանն
19 Ա երրորդութեան
19 d լիի
20 ԱԲc չիք և
20 b սողոմոն
20 ԱԲc արքայորդի մարգարէին / abd արքայ, որդի
20 adԱԲ ասէր
20 abdԱԲ չիք յիւր
20 ԱԲ ի հօգնեկիր / c չիք յօգնեկիր
22 aԱԲ ասէր
22 b եթէ / ad չիք թէ
22 b աթոռ են իմ

պատուանդան ոտից իմոց. զո՞րպիսի տուն շինիցէք ինձ, ասէ Տէր, կամ զի՞նչ տեղի բնակութեան պատրաստիցէք ինձ. ո՞չ ձեռն իմ արար զայս ամենայն. և ես յո՞ հանգեայց և դադարեցից, եթէ ոչ ի հեզս և ի խոնարհս և յայնոսիկ, որք դողան ի բանից իմոց». և «Եղէց նոցա Աստուած, և նոքա եղիցին իմ ժողովուրդ»: Իսկ որում երկինք և երկիր չեն բաւական, ո՞րպիսի ունիցի զնա սիրտ մարդոյ. մինչ մե՞ծ ինչ իցէ մարդ քան զերկինս և զերկիր: Այլ յԱստուածութենէն զինչ կամի՝ և լինի, զինչ կամեցաւ՝ և արար, զինչ կամեցաւ՝ և եղև, որ ինչ կամի՝ ոչ զանցանէ. այլ ամփոփեցաւ, փոքրկացաւ, և եղև զինչ և կամեցաւ:

364 ԼԸ. Արդ՝ առաքեաց Աստուած զՈրդին իւր յաշխարհ, որ եկն և եղև ի կնոջէ. և ի մարդկեղէն մարմինս պատեցաւ. մարմնովն իւրով զամենայն մարմին կենդանացոյց: Որով և յաղթեաց իսկ Արարիչն աշխարհի, զի նորոգեսցէ զարդարան և զերծուսցէ ի մեղացածին ծննդոց և հրեշտակակերպս արասցէ և աստուածորդիս կոչեսցէ. և զմահկանացուս անմահացուսցէ անմահ Հոգւովն, պատուեսցէ աստուածեղէն փառօքն: Վայելուչ լուսովն զարդարեն, և յերկրաւորութենէս յերկնաւորութիւնն անցանեն, ի մահկանացուէս յանմահ կենդանութիւնն, զանանց լոյսն զգենուն և զանապական գեղ կերպարանացն:

4 Ես ԿԶ, 1—3. / 5 Զաք. Ը, 8. Երեմ. Է, 23. ԺԱ, 4. ԻԴ, 7. Լ, 22. ԼԱ, 1. ԼԲ, 38. Բարուք Բ, 35. Եզեկ. ԺԱ, 20. ԺԴ, 11. ԼԶ, 28. ԼԷ, 23, 27. / 9 Հմմտ. Առ. Յովհ. Դ, 9.

1 a պաղուանդան
1 bԱԲt որպիսի
1 ԱԲ և կամ
2 b կամ *զինձ տեղի հանգստեան իմոյ պատրաստիցէք
3 a չիք և (ես) / b չիք ես
3 ԱԲ յո՞վ / a յոյ (յտմ.) / d յուռ
3 a հանգեայց
3 ad և կամ յոյ բնակեցայց [d բնակեցից], փխ. և դադարեցից
4 abd որ, փխ. որք
5 b ինձ, փխ. իմ
5 b չիք և երկիր
6 b ունիցի սիրտ մարդոյ զնա
6 d միայն, փխ. մինչ
7 d քան զերկինք քան զերկիր
8 ad զինչ կամեցաւ և [d չիք և] եղև, զինչ կամեցաւ և արար, զինչ կամեցաւ և լինի, որ [a զոր] ինչ կամի / b զինչ և կամի լինի, զինչ կամեցաւ եղև, զինչ կամեցաւ արար, զինչ կամի լինի, որ ինչ կամի ոչ անցանէ / Բ զինչ կամեցաւ և արար (յուսանցում)
9 d անփոփեցաւ / Ա անփոփեցօ
9 ad չիք և (կամեցաւ)
10 zabdԱԲ արդ առաքեաց / t չիք արդ: Վերսկսում է z, բղբ. 3բ—10ա. վերնագիրն է. «Երկրորդ աւուրն՝ ի վարդապետութենէ սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի ասացեալ»:
11 zabdԱԲ ի կնոջէ / t ի կնոջէն
11 b և մարդկեղէն
11 z մարմինս / abdԱԲt մարմին
11 t մարմնով / b չիք մարմնովն
11 zabdԱԲ որով, փխ. իւրով
12 ԱԲ մարմինս կենդանացոյց, որով և / zabdt չիք և
12 a յաղթեացն / t չիք իսկ
13 ԱԲt զարդարս
13 b ծննդոցն
14 zabdԱԲ չիք և (հրեշտակակերպս)
14 d հրշտակերպս
15 b անմահացուցէ
15 zԱԲ պատեսցէ, փխ. պատուեսցէ
15 d փառաւք
16 ad լուսով
16 z զարդարեալ / ad չիք և
16 ԱԲ և յերկրաւորէս յերկնաւորն / z յերկնաւորութիւնն / t յերկնաւորութիւնս / abd յերկնաւորութիւն
17 z և ի մահկանացուէս յանմահ կենդանութիւնն, զանանց / abdԱԲt և [ԱԲt չիք և] ի մահուանէս [t ի մահուութենէս] յանմահութիւն [b յանմահութիւնս], զանանց
18 ԱԲ սզենուն (յտմ.)
18 ad կերպարանաց
18 z գեղն կերպարանին

365 Որչափ եւ իցէ անպատում աստուածութիւնն, որ ամենայն բարութեանց աղբիւր են կամք նորա, եւ տէր ամենայն գործոց. եւ բանիւ բերանոյ նորա հաստատեցան ամենայն արարածք, եւ ի նմանէ լոյս առին ամենայն լուսաւորք, եւ ի զօրութիւն նորա հաստատեալ կան ամենայն արարածք, վերնայարկք երկնից եւ աշխարհ ամենայն եւ որ ի նոսին, «Եւ ի հոգւոյ բերանոյ նորա ամենայն զօրութիւնք նոցա»։ Եւ երկնաւոր պաշտօնեայքն, եւ սրբոցն լուսեղէն բանակքն յուսով նորա կան կախեալ եւ ողորմութեանց նորա կարօտին. եւ ի նորա ակնարկելն՝ ամենայն արարածոց պէտք պատրաստին. եւ ի զօրութիւն նորա կեան ամենեքեան, եւ «Աչքն ամենեցուն ի նա յուսան»։

366 Որ արարիչն եւ հաստիչն է եւ սահմանողն է ամենայնի խնամութեան բնութեամբն. անբաւ զօրութիւնն որ ի նմանէ է՝ տարածեալ արկեալ զամենայնիւ. ըստ կենարար զօրութիւնքն բաշխին, որ ընդ ամենայն արարածս անցանէ, ընդ երկնաւորս եւ ընդ երկրաւորս, ընդ օդս եւ ընդ հողմս, ընդ հուր եւ ընդ ջուր, ընդ լոյս եւ ընդ խաւար, ընդ անդունդս եւ ընդ բարձունս։ Որ ընդ աներեւակի զօրութեանն թափանցանց լուսով իւրով ելանէ, որոյ զօրութիւն հոգւոյն անբաւ է, զամենայնիւ սփռեալ, ընդ ամենայնիւ տարածեալ. եւ ելանեն ճառագայթք զօրութեամբ, անըմբռնելի բնութեամբ։ Մի ունի զչափ վերին բարձանց, եւ

3 Հմմտ. Սաղմ. ԼԲ, 6. / 6 Սաղմ ԼԲ, 6. / 10 Սաղմ. ՃԽԴ, 15.

1 χ որչափ եւ կարիցեն յանպատում աստուածութեան նորա ամենայն բնութեանց աղբիւր են
1 ad աստուածութիւն նորայ
2 χabdԱԲ բնութեանց, փխ. բարութ.
2 bdԱ աղբեւր (յաճ.)
3 ԱԲ հաստատեալ կան / χ չիք հաստատեցան
4 ԱԲ ի զօրութենէ
4 χ հաստատեցան ամենայն / ad չիք հաստատեալ
4 ad կան [d կեան] ամենեքեան վերնայարկք [a վերնայյարկք (յաճ.)]
5 ԱԲ չիք արարածք
5 χaԱԲ աշխարհ / bdt աշխարհք
5 χabԱԲ եւ որ ի նոսին [χ ի նոսա] / dt չիք եւ (որ)
6 d եւ հոգի / t եւ ի հոգի
6 a նորա. ամենայն
6 χ չիք եւ երկնաւոր—կախեալ կան (Եր. 184 տ. 9)
6 ԱԲ չիք եւ (երկնաւոր)
7 d պաշտաւնեայք
7 ad սրբոց / ԱԲ բանակք
8 ad չիք կան
8 b յակնարկելն / d ակնարկել
9 ԱԲ արարածոցս
9 ad չիք եւ ի զօրութիւն—ամենեքեան
9 b ի զաւրութենէ
10 b ամենեքին, եւ աչք
11 b արարիչ
11 bdԱԲ հաստիչն / at հաստատիչն
11 ad չիք է (եւ)
11 b սահմանողէ / t սահմանող է
11 abd խնամութեան / ԱԲt խնամութեամբ
12 b բնութեամբ
12 abdԱԲ զաւրութիւն [dԲ զաւրութիւնն] / t զաւրութեան
12 b ի նմանէն է տարածեալ արար զաւրութիւն, ըստ
13 ԱԲ զամենեքումբք / ad զամենայն արարածովք, ըստ
13 Ա զօրութիւնք
15 a ընդ հողմ / Ա ընդ *հողս / Բ ընդ հողս
16 adԱԲ զաներեւակի զաւրութիւնն [Ա զօրութիւն] թափանցանց [a թափանց] լուսով իւրով ելանէ [a անցանէ], որոյ / b զաներեւոյթ զաւրութիւն թափանցոյց լուսով իւրով ելանէ / t աներեւակի զօրութիւնն / Հայկ. Բ. «որ զաներեւակի զօրութիւնն... ելանէ»։ Ուղղում եմ զաներեւակի=ընդ աներեւակի. Հմմտ. Եր. 2, ծան. 6 զմեծամայն=ընդ մեծամայն
18 b ընդ ամենայնի
19 a եւ անըմբռնելի / bԱԲ բարձանցն

մի զստորին անդնդոց, մի յաջ ձգեալ և մի յահեակ, մի ի գլուխ և մի ի թիկունս։ Վեց զօրութեամբ հաստատայքն, վեց հազարեան զարքն. եօթներրորդ զարն՝ հանգիստ արդարոց։

367 Մեծարակերպ զԱստուած Եւ քարոզեսցուք յօգնապատ անդադամօքս զանգիտեալ ի հողոյ։ Իւրաքանչիւր անդամ զիւրաքանչիւր գործ բարձեալ բերէ յանձին, ոչ ձեռնհաս ի գործ ընկերին. ոչ ակն լսէ, և ոչ ունկն տեսանէ. ոչ լեզու հոտոտի, և ոչ ձեռք գնան, և ոչ ոտք աղաղակեն։ Բերան՝ խօսակաց, հոտոտելիք՝ հոտոց, քիմք՝ ճաշակաց, մի մի յիւրաքանչիւր բնութեան կարգեալ կան։

368 Բայց ինքն իւրով կամօք արար զամենակեցոյց զալուստն իւր և կատարեաց զկամս Հօր։ Առաքեալ Աստուած յԱստուծոյ սուրբ Որդին, առ զմարմին ի կուսէ, մարդ կատարեալ՝ կատարեալ Աստուածութեամբն. զԱստուածութեան զօրութիւնն յայտ արար, և զմարմնոյ

1 ad ստորին
1 b անդրնդոցն
1 abdԱԲ մի յաջ ձգեալ և մի յահեակ / t մի յաջ և մի յահեակ ձգեալ
1 a մի գէմս
3 a եւթներրորդ
3 ԱԲ հանգիստն
3 b արդարոցն
4 abԱԲ մեծաւրակերպ / dt մեծարակերպ
4 ԱԲ բակ. փխ. Եւ / t չիք Եւ
4 t յօգնապատս
4 t անդադամօք / b անդադամօքք / a անդադամաւքս / dԱԲ անդադամօքս
5 bdԲ զանգեալ
5 t գործն / d գործնականն
5 ԱԲ բարձեալ ի յանձին բերէ / b բարձեալ յանձին կրէ, չէ ձեռնհաս / ad յանձին բերէ չէ [d բերէ և ի] ձեռնհաս / ԱԲ չձեռնհաս, ուղղուած ոչ ձեռնհաս
6 bԱԲ ընկերին / adt ընկերի
6 b ընկերին. ոչ ունկն լսէ և ոչ ակն տեսանէ. ոչ լեզու խաւսի և ոչ ձեռք շաւշափեն և ոչ ոտք գնան. բերան
6 a չիք և
7 ad և ոչ լեզու
7 Ա և ոչ ստն / Բ և ոտք
8 b և հոտոտելիք
8 b և քիմք
8 b մի մի յիւրաքանչիւր ի յիւրում / adԱԲt չիք յիւրաքանչիւր
9 ad բնութեան կարգեալ կայ / Ա բնութեան / Բ կայ
9 Ա ունի յիշատ. թղ. 76ա. «Զհոգևոր հայրն մեր և զմարմնաւոր եղբայրսաւորն մեր զՆերսէս Նեղահօգի բարեմասնութեան յիշեսջիք ի քրիստոս... և զեղկելի գրիչս զԱկարիկս մի մոռանար աղաչեմ։ Աւարտեցաւ վկայութիւնս մարգարէիցս։ Սկսուած է նոր գլուխ, ընդգրուած այսպիսի վերնագրով. «Վասն ծննդեան քրիստոսի աստուծոյ մերոյ. բայց ինքն...»
10 Ջ իւրովք. չիք կամաւք
10 ad կամաւ
10 a զամենակեցուցյ
10 d զալուստ
11 dt չիք և
11 ԱԲ հօր իւրոյ
11 d առաքեաց
11 ad սուրբ հոգւոյ [d հոգի] (փխ. որդին) առ մարմին / t էառ
11 Ջ առար (պտտաառուած)..ին և առ զմարմին ի կուսէն / ԱԲ սուրբ հոգին (փխ. որդին) և մարդադարձեալ զկոյսն. առ [Ա ուղղուած էառ] մարմին ի կուսէն որդին աստուծոյ [Բ աստուած], մարդ կատարեալ, կատարեալ աստուածութեամբ [Բ աստուածութեամբն] զաստուածութեան զօրութիւնն [Ա զաստուածութիւն զօրութիւն] ; b յաստուծոյ միածին որդի ի հայրէ և առ մարմին ի կուսէն, մարդ կատարեալ՝ կատարէ աստուածութեամբն զաստուածութեան զաւրութիւն / Նախընտրելի է ըստ իմ կարծեաց սուրբ հոգին. իսկ սուրբ որդին դաւանաբանական սրբագրութիւն է։
12 a աստուածութեամբ
13 Ջad զաստուածութեանն զաւրութիւն
13 Ջ յայտ արարեալ
13 abd զմարմնոյն

տկարութիւնն ցուցանէր։ Ծառայակից եղև մարմնոյն մարդկութեանս, և ազատեաց ի մեղաց զմարդկութեան մարմինս։ Որով էջ ի դժոխս, և ած եհան անտի զարգելեալսն ի դժոխոց։ Մարմնով հալածեցաւ, և հալածեաց զսատանայ և կապեաց զմեղս։

369 Զի որ ի մարմինն հաւատացին՝ ծանիցեն նոցա զԱստուածութիւնն իւր, և որք ի մարմնոյն գթեցին՝ ուրացան զբնութիւն նորա։ Քանզի միացաւ ի մարմնի բնութեամբ, և խառնեաց զմարմինն ընդ իւր Աստուածութիւնն։ Որք հաւատացին ի նա՝ նորա փայլեսցեն ի բարիսն յանպատումս. և որք յայց հաւատոյ վրիպեցան՝ նորա զան-կոյն և զանխուլ գնացին և ըստ արտաքի անկան և խաւարեցին անձանց իւրեանց անդս անկարկատս, և զբաղումս ի ճշմարիտ հաւատոյն թիւրեցին։ Որպէս կարծէին թէ զոյն ինչ՝ զոյն զոչինչ. որպէս և գրեալ է, թէ «Զագան զնեա ոչնչի, և զոյն զոչինչ»։ Զի զիւտիցն խնդիր՝ աշխատութիւն է, իսկ անգիւտ աշխատութիւն՝ սուտ փարթապետութեամբ կռապաշտութեան հատուցանէ։

370 Զի անդուստ ի վերուստ զանցելոց յաւիտենիցն՝ զկնի իսկ

13 Հմմտ. Եսայ. Ը. 5. Սաղմ. Ձե, 6.

1 Ճabd Ա տկարութիւն
1 Ճ ցուցանելով
1 b զծառայակիցն լինել մարմնոյս մարդկութեանն / Ճ մարմնով / ad մարդկութեան / Բ մարդկութեանն
2 d չիք և ազատեաց—զմարդկութեան
2 ՃԱԲ զմարդկային
2 ՃadԱԲ մարմինս / b զմարմինս / t մարմինն
2 bd ով, փխ. որով
2 Ճ չիք որով էջ—ի դժոխոց (ս. 3)
2 b ի դժոխս, ած (սպաս.) եհան
3 b զարգելեալս
3 bd դժոխոց (չիք ի)
4 a զմեղս, որք ի մարմինն / ԱԲ զմեղսն / d զմեղս, որ քաղ (սպաս.) մարմինն / Ճb զի որք
5 b և զաստուածութիւնն / adԱ զաստուածութիւն
6 ԱԲ և ուրացան / Ճ ուրացան նորա
7 ԱԲ ի մարմնի անտ
7 d զմարմինսն
7 Ճ ընդ աստուածութեանն / Ա աստուածութիւն
8 Բt որ / b փայլեսցին
9 Ճabd ի բարիսն յանպատումս [b անպատումն] և որք [b որ] յայց [Ճ յայս, b յայսմ] / ԱԲ փայլեսցեն յանպատում բարիսն, և որք յայց / t ի բարութիւնսն անպատումս, և որ
9 Ճabd նորա [abd չիք նորա] զանկոյն [abd զանկոյս] գնացին և [abd չիք և] ըստ [b չիք ըստ] արտաքի [b զարտաքի] անկան և / ԱԲt զանկոյս և զանխուլ գնացին և զարտաքի
10 t չիք և (խաւարեցին)
11 Ճb իւրեանց անձանց / t չիք անձանց
11 bԱԲt զանդս / Ճ զզանդն / ad անդս
11 Ա բաղումս
11 ԱԲ ի հաւատոյն ճշմարտութենէ թիւրեցին / t հաւատոյ
12 bdԱԲ կարծէին / Ճat կարծեցին
12 b եթէ
12 ad և զոչինչ [d ոչինչ]
13 d չիք և (գրեալ)
13 b եթէ / t չիք թէ
13 Ճ զկնի, փխ. զնեա
13 a զոյն և զոչինչ
13 Ճ չիք զի զիւտիցն—բաջալերեսցէ (էջ 186 ս. 16)
13 abd զիւտից
14 ad չիք իսկ
14 b չիք իսկ անգիւտ աշխատութիւն
14 b փարթապետութեամբն կռապաշ-թեամբ հատցեն / adԱԲt փարթապետութիւն
15 ԱԲ հատանիցեն. զի անդուստ ի վերուստ իսկ
16 ad ի վերուստ [a ի վերուստ] իսկ անցելոցն յաւիտենից և զկնի եկեալ մարգարէիւք [d մարգարէիւքն] ամենեցուն [d ամենեցունց] ծանուցեալ
16 b անցելոցն
16 ԱԲ զկնի եկելոցս / b զկնի եկելովքս

եկեղեցս մարգարէիւքն ամենեքումբք ծանօթս տայ. և առաջին օրինակօքն՝ վերջնոցս բազում անգամ վարդապետեալ. մերթ ահագին սպառնալեօք կարգէ՝ յիշատակօք առաջին վրիժուցն խնդրելոյ, զի զանհաւանսն զարհուրեցուցեալ՝ յուղղութիւն յորդորիցէ. որպէս զգուշակ գուշակ հարուածոն Եգիպտացւոց, և զպատմագրին հատուցումն նոցա վրիժուցն խնդրելոյ: Եւ կամ զանհաւանն անկելոցն յանապատին, և զամենայն իսկ զփորձ առելոցն բարկութեանն Աստուծոյ զյիշատակս առեալ բերէ:

371 Նա և Քրիստոսի իսկ զերկիրն Սոդոմացւոց և Գոմորացւոց յօրինակ առեալ, զի մի ի չհաւանել ումանց՝ եա զժնդակագոյնս քան զայն կրիցեն: Եւ մերթ զբազմադիմի սքանչելագործութիւնս պայծառագոյնս և զհատուցմունս արդարոցն պարգևելոցն Աստուծոյ յիշեցուցանէ. կարգէ միանգամայն և զհաստատութեան արարածոցս զպայման, բազում անգամ առելով, թէ «Զերկինս ձգեցի, և զերկիր հաստատեցի», և «Զծով սահմանօք փակեցի». զի այսու ամենայնիւ հաւատարիմ զլսողսն առ խոստացեալսն քաջալերեսցէ:

372 ԼԹ. Իսկ իբրև եկեալ՝ կատարեաց փրկիչն ամենեցուն զերբեմնի խոստացեալսն վասն նորին: Եւ վկայութեամբ զգալուստ Որդւոյն կարեմք ճշմարտել մարգարէականօքն յառաջասացելովք վասն մարմնածին

14 Ես. ԽԴ, 24. / 15 Յոբ ԼԸ, 8.

1 ԱԲ օրինօքն
3 ad սպառնալեաւք յիշատակէ զառաջին
3 b վրիժուց
3 ad զանհաւանեան / ԱԲ զանհաւանս / bt զանհաւատոն
4 b որպէս և
5 t չիք գուշակ / t եգիպտացւոցն
6 t խնդրելոցն / abd խնդրելոյ
6 ԱԲ վրէժխնդրութեան [Բ վրէժխնդրութեանն] և կամ
6 Ա անգելոց / a զանկելոցն
6 ad յանապատի
7 b փորձ առնլոց / ad զփորձառելոցն / ԱԲ առելոց
7 Ա բարկութեան / ad բարկութեանցն
7 ad յիշատակս / b ի յիշատակս
9 b քրիստոս զերկիրն սոդոմմացւոց և գոմմորացւոց
9 a սոդոմմաեցւոց
10 abd զի մինչ չհաւանեսայ [d մինչչև հաւանեսայ] / ԱԲ զի ի չհաւանելի
10 ԱԲ զժնդակագոյնս կրեսցեն զնոյն / ad զժընդակագոյնս քան զնոյնս կրիցեն [a կրեսցին] / b զժնդակագոյն քան զայն կրիցեն [չիք եա] / t զժնդակագոյն զնոյն կրեսցեն
11 a սքանչելագործուես (պաs.) / Բ սքանչելագործութիւնսն
11 b պայծառագոյն / Ա զպայծառագոյնս
12 bԱԲ զհատուցումն
12 b մարդկան, փխ. արդարոցն
12 d պարգևելոց / a *պարտելոց / ԱԲ պարգևել աստուծոյ
12 b յիշեցուցանել
13 abd զհաստատութիւն
13 b զպայման / adԱԲt պայման
14 b առելոցն
14 b չիք և զերկիր հաստատեցի, և
15 ad սահմանաւ / ԱԲc աւազով, փխ. սահմանօք
15 abd այնու / ad չիք հաւատարիմ
15 abdԱԲ զլսաւղսն / t զլսողն
16 bԱԲ առ ի խոստացեալսն
16 a քաջալերեսցէ
17 x չիք ամենեցուն
17 b աշխարհիս, փխ. ամենեցուն
17 ad զերբեմն ի խոստացեալսն վասն նորայ [d նորին] / x խոստացեալսն / b խոստացեալսն նորին / ԱԲt խոստեցեալսն, փխ խոստացեալսն / xԱԲt զերբեմնս. Ուղղում եմ զերբեմնի
18 x վկայութեամբք / b և զարձեալ վկայութեամբք / adԱԲt վկայութեամբ
18 x որդւոյն աստուծոյ
19 b կարգեմք, t նկատեմք, փխ. կարեմք
19 ad յառաջասացելովքս / b յառաջասելովք

ծննդեան աստուածորդւոյն, հոգեխառն բանիւք զաստուածախառն մարմնոյն. զոր յառաջագոյն Աստուած եցոյց զիւրոյ Որդւոյն զգալուստ՝ արժանաւոր իւրոց մարգարէիցն ձայնիւք։

373 Զի «առաքեաց Աստուած զՈրդին իւր, որ եղև ծնաւ ի կնոջէ, և եմուտ ընդ օրինօք. զի զորս ընդ օրինօքն էին՝ գնեսցէ, զի մեք զորդեգրութիւն ընկալցուք»։ Համգոյն սորա և կարապետն Յովհաննէս ասէր. «Ապաշխարեցէք, զի մերձեալ է արքայութիւն երկնից». զոր և յաւիտեանց Տէրն արքայութիւնարեր առակ առաջի իւրն դնէ ասելովն, թէ «Կատարեալ է ժամանակ, և հասեալ է արքայութիւնն Աստուծոյ»։

374 Եւ արդ՝ եկեալ սքանչելի խորհրդակից Որդին Աստուծոյ՝ կատարել զխորհուրդ նախակարգ յաւիտենանցն, զոր և մարգարէն ասէ, եթէ «Հաստատէ զբանս ծառայից իւրոց, և զխորհուրդս հրեշտակաց իւրոց արդարացուցանէ»։ Ունի և հրեշտակն պատրաստել նմա ճանապարհ. որոյ տուեալ ողջոյն կուսին, առ ի զմարգարէականն կատարելոյ, եթէ «Կոյս յղասցի և ծնցի որդի, և կոչեսցեն զանուն նորա Էմմանուէլ», և ասէ, «Ուրախ լեր, բերկրեալ, Տէր ընդ քեզ»։

6 Գաղատ. Դ, 4—6. / 7 Մատթ. Գ. 2. / 9 Մարկ. Ա, 15. / 13 Ես. ԽԴ, 26. / 15 Ես. Է, 14. Մատթ. Ա. 23. / 16 Ղուկ. Ա, 28.

1 b ծննդեանն
1 a հոգեխառն մարմնոյն, զոր / t հոգէխառն
1 χ չիք հոգեխառն բանիւք զաստուածախառն մարմնոյն
1 b յաստուածախառն
2 a աստուծոյ ցուցեալ / χb եցոյց աստուած
2 b զորդւոյն
2 χabd գալուստ [χb զգալուստն] արժանաւոր իւրոց [b իւրովք] մարգարէիցն / ԱԲt իւրովք / ԱԲ մարգարէիցն / t մարգարէիւքն
3 t արդ, փխ. զի
4 χab և ծնաւ
4 χab ի կուսէն, d ի կուսէ, փխ. ի կնոջէ
5 χ և եմուտ ընդ աւրինաւքն. զի որք ընդ / ad զի որք
5 a գնեսցեն / b զի և մեք
6 b զորդեգրութիւն նորա ընկալցուք / t զորդէգրութիւն
6 ad չիք համգոյն սորա
6 χ չիք համգոյն սորա—արքայութիւնն աստուծոյ (8. 9)
6 ad յովաննէս [d յոհաննէս] հոգւովն գոչէ թե [d ասէ, փխ. թե] ապաշխարեցէք / b յովաննէս եթէ ապաշխարեցէք / ԱԲ յովաննէս (յով.)
7 ad արքաութն (պաշ.) / b չիք և
8 ad յաւիտենանց / ԱԲ յաւիտենից / bt յաւիտենանցն
8 adԱԲt արքայութիւնարեր առաջի իւրն [t չիք իւրն] դնէ / b արքայութիւնարեր առակ իւրն դնէ / Միացրել եմ երկու ընթերցվածները — արքայութիւնարեր առակ առաջի իւրն դնէ
9 abdԱԲ ժամանակ / t ժամանակն
9 ad արքաութն (պաշ.) / bԱԲt արքայութիւն
10 ԱԲ չիք և / ad խորհրդակիցն
11 b կատարէ զխորհուրդս / ad կատարել զխորհուրդն
11 a նախակարգք
11 b յաւիտենանն / Ա յաւիտենից / Բ յաւեացն (պաշ.)
11 abd չիք և
11 ԱԲ մարգարէն իսկ ասէ թէ / χad թե
12 b հաստատեսցէ / ԱԲ զբան
12 χ իւրոց մարգարէից և
12 d չիք և զխորհուրդս—իւրոց
12 Ա զխորհուրդ
13 χabdԱԲ և զհրեշտակն / Կորյուն և կարդայ նաեւ. «Ունի և զհրեշտակն՝ պատրաստել...»
13 ad պատրաստել զճանապարհն / b զճանապարհ
14 b ողջոյն
14 χ առ ի մարգարէականն կատարելոյ / b ճանաչելոյ, փխ. կատարելոյ
15 ad թե կոյս
15 χb Եմմանուէլ / ԱԲ Էմանուէլ
16 Ա չիք և ասէ—բերկրեալ
16 bԲ բերկրեալդ

375 Եւ անդէն նշանակէ, թէ զինչ օրինակ Տէր ընդ նմա լինելոց իցէ. ասէ. «Հոգի սուրբ եկեսցէ ի քեզ, և զօրութիւն Բարձրելոյն հովանի լիցի ի վերայ քո. քանզի որ ծնանելոցն է՝ սուրբ է, և որդի Բարձրելոյ կոչեսցի»։ Եւ անդէն ի մարգարէականսն հայեցեալ՝ ասէ, թէ «Տացէ նմա Տէր Աստուած զաթոռն Դաւթի հօր իւրոյ, և թագաւորեսցէ ի վերայ տանն Յակովբայ յաւիտեան, և թագաւորութեան նորա վախճան մի լիցի»։ Զորմէ և հայրապետն Յակովբ Հոգւովն լցեալ ասէր, և փառաւոր զՅուդա գիտացեալ՝ ի մարգարէութիւն ասէ. «Մի պակասեսցէ իշխան Յուդայ, և մի պետ յերանաց նորա, մինչև եկեսցէ այն՝ որոյ իւր է թագաւորութիւն, զի նա է յոյս հեթանոսաց»։

376 Ահա տեսանեմք լցեալ կատարեալ զամենայն մարգարէութիւն լիով. ահա տեսանեմք զամենայն հեթանոս սպասեալ նմա, որ կամաւ և որ ակամայ։ Ասէ. «Կապեսցէ զգրաստ իւր զորթոյ, և զյաւանակ իշոյն զորթոյն զնդակէ». այսինքն՝ զգալն խոնարհութեամբ առ մշակս այգւոյն, որ ոչ կամեցան զայգւոյ տէրն. որ չարչարեցաւ իւրով կամօք համբերեալ, զոր ի ժամու իւրում պատմեսցուք՝ որ զեռ վասն ծննդեանն են բանք ասել ձեզ, զգուշակումն մարգարէիցն, զքարոզութիւն առաքելոցն, զվկայութիւն վկայիցն։

377 Ի. Որ նա ինքն է յէութեանն, որպէս և էն իսկ. սակայն յորժամ կամեցաւ՝ առ զմարդկան կերպարանս, և զգեցաւ մարմին, և

4 Ղուկ. Ա, 35. / 7 Ղուկ. Ա, 32—33. / 10 Ծննդ. ԽԹ, 10. / 14 Ծննդ. ԽԹ, 11.

1 b թէ զիարդ տէր
1 x աւրինակաւ
1 xadԱԲ տէր / e տէրն / x լինելոց է
2 a հոգւին / dԱԲ բարձրելոյ
2 x հովանասցի ի վերայ
3 xad քանզի և որ
4 xab բարձրելոյն
4 bd չիք կոչեսցի
5 xabd թե / ԱԲ1 եթէ
5 xb հաւր նորա. և
6 x ի յաւիտեան / b չիք յաւիտեան
7 a վախճան / ad զոր և
7 x յակովբ / b չիք յակովբ / միւսն. յակոբ
7 bԱԲ հոգւով լցուցեալ ասէր / d հոգով
7 xad ասէ
8 b ի մարգարութիւնն / x ի մարգարեութեանն / adԱ ի մարգարէութիւն / Բ ի մարգարեութիւնն / e ի մարգարէութենէն
9 adԱԲ յերանաց նորայ / xbe նորա
10 xadԱԲ իւր / be իւրն
10 ԱԲ թագաւորութիւնն / xa իշխանութիւն, փխ. թագաւորութիւն
10 xabd զի նա / ԱԲ1 և, փխ. զի
11 x և արդ ահա / b և ահա
11 bԱԲ և կատարեալ
11 b մարգարէութիւնն
11 x և կատարեալ լիով զամենայն թագաւորութիւնն նորա, ահա
11 ԱԲ1 մարգարեութիւն, փխ. մարգարէութիւն
12 bdԱԲ ահաւասիկ, a աւասիկ, փխ. ահա
12 ab սպասել
13 abԱ զաւանակ
13 x զյովանակ իւր զգնդակէ որթոյ, այսինքն է զգայն
13 d չիք և զյաւանակ—հայեցարն, և ձեռք (տե. 189, ծ. 18)
13 ԱԲ որք ոչն
15 xab կամեցան զյաւնոյն [b զաւնոյ, x զաւնոյ] տէրն [x տեարքն]
15 ab որ և / ab կամաւք
16 x չիք զոր ի ժամու—վկայիցն (ծ. 18)
16 a զոր ի ժամու / միւսն. որ ի ժամու
16 b չիք իւրում
17 Ա մարգարէից
17 b և զքարոզութիւն
18 ab և զվկաութիւն
19 xԱ յէութեան
19 b չիք որպէս և էն—յութեան աստուածութեանն (տե. 189, ծ. 2)
20 xaԱԲ առ / bde էառ
20 ԱԲ զմարդոյ / Ա. զգեցաւ

էջ ի մեր նմանութիւն. այն որ անբաւն էր և անհաս յամենայն լրութեան Աստուածութեանն՝ և վասն մեր էջ ի չափաւորութիւն, և ամփոփեցաւ ի մարմին. բովանդակեցաւ ճշմարտութեամբ ի մարմինն, և ճշմարիտ մարդ եղև, և էջ յանարգութիւն, զի զմեզ բարձրացուսցէ։ Սակայն իւրով Աստուածութեամբն յերկինս է և յերկրի՝ առ Հօր և ընդ Հօր. և ամենայն արարածք հրամանաւ նորա շարժին ըստ իւրաքանչիւր կարգածոյն կազմածոց։

378 Սակայն թէպէտ վասն մեր էջ յանարգութիւն՝ այլ կայ յիւրում բնութեանն. որպէս և ինքն ասէ, թէ «Ես նոյն եմ, և ոչ փոփոխեցայ»։ Զի թէպէտ զկերպարանս առ և զմարմին մարդկան՝ այլ խառնեալ միացոյց ընկղմեալ զմարմինն յԱստուածութեան իւրում։ Եւ դարձեալ ասէ. «Սա է Աստուած Աստուած մեր յաւիտեանս յաւիտենից»։ Եւ դարձեալ ասէ. «Դու նոյն ես, և ամք քո ոչ անցանեն»։ Եկեալ այսպիսի բարբառ և առ մեծն մարգարէից Մովսէս, թէ «Ես եմ որ ի սկզբանէն էի. այսպէս ասասցես, թէ որ ի սկզբանէն Աստուած՝ առաքեաց զիս առ ձեզ»։ Զոր և Յովհաննէս ասէր ի թղթին իւրում, թէ «Որ էրն ի սկզբանէ, զորմէ լուաք, որում ականատեսքն իսկ եղաք, ընդ որ հայեցաքն, և ձեռք մեր շօշափեցին զբանն կենաց. և կեանքն յայտնեցան, և տեսաք և վկայեմք», զի նա ինքն է Աստուած ճշմարիտ և կեանք յաւիտենականք։

9 Մաղաք. Գ, 16. / 12 Սաղմ. ԽԷ, 15. / 13 Սաղմ. ՃԱ, 28. / 16 Ելք. Գ, 14. / 19 Յովհ. Առ. Ա, 1—2.

1 ս անբաւ / ձ անբաւն է
1 ձս անհասն եր [ձ չիք եր]
2 ԱԲ աստուածութեան
2 ձ չիք և (վասն) / սԱ ամփոփեցաւ
2 ն չիք և ամփոփեցաւ ի մարմին
3 ս ի մարմինսն
3 ն բովանդակեցաւ
3 ձ ի մարմնի / նԲ ի մարմին
4 ձսնԱԲ ճշմարիտ իսկ / ձ չիք և
5 Ա աստուածութեամբ
5 ձ ի յերկինս էր և ի յերկրի
5 նԱ էր / ն առ հայր էր
6 ձ չիք և ամենայն—կազմածոց (տ. 7)
6 ն շարժէին
7 ԱԲ կարգի կազմելոյ / ս կազմածոյ / ն կարգածոց կազմածոյն
8 ն զի թէպէտ և վասն մեր էջ յարգականութիւն, այլ / ձ չիք թէպէտ
9 Ա բնութեան / սն չիք և (ինքն)
9 ձԱԲ ինքն իսկ / ս չիք թէ
9 ն չիք և (ոչ) / ձԱԲ փոխեցայ
10 սնԱԲ կերպարանս առ / ձմն էառ
10 ձ այլ խառնեալ ընկղմեալ միացոյց զմարմինն / Ա ընգղմեալ / ն ընկղեալ
11 մն յաստուածութեանն / ն աստուածութեան իւրոյ
11 ձ չիք և դարձեալ—յաւիտենից
12 սն և դարձեալ ասէ, դու նոյն ինքն ես և ամք քո ոչ անցանեն [ն անցանէ] և դարձեալ ասէ սա է աստուած աստուած մեր յաւիտեան. եկեալ այսպիսի [ն ասէ ես եմ աստուած աստուած յաւիտեան. եղեալ այսպիսի]
13 ձԱԲ դու նոյն իսկ ես
13 ձԱԲ այսպիսի / միւսները այնպիսի
14 ձԱԲ և առ մեծն / միւսները չիք և
14 ն մեծ բարբառ առ մեծն / ն եթէ ես
15 ձ չիք այսպէս ասասցես—առ ձեզ
15 ն եթէ որ / ն աստուածն
16 ձ զոր յովհաննէս ի թղթին իւրում, որ էրն / ս զոր յոհաննեան / ԱԲ յոհաննէս
16 ն եթէ որ / ԱԲ չիք թէ
17 ձն լուաքն / ս և որում
17 ձս ականատեսն / ԱԲ ականատես
17 ս չիք իսկ
17 ն հայեցաք / ձ չիք ընդ որ հայեցաքն
18 ն և կեանքն մեր
18 ս յայտնեցաւ / ձ չիք և կեանքն յայտնեցան
19 ձ վկայեմք թէ նա է աստուած / ն է ճշմարիտ աստուած և

379 Որ առ զմարմին անըմբռնելին, և շօշափեցաւ և ըմբռնեցաւ մարմնովն. և զամենայն անցս մարմնոյն յանձն առեալ իւրովք կամօք, յանծանօթս եղեալ համբերէր խոնարհութեամբ. և ոչ ուրուք բռնադատութեամբ, բայց իւրովք իշխանական և անձնիշխան կամօք կրեաց զայն. որպէս և ինքն ասէր. «Իշխանութիւն ունիմ դնել զանձն իմ իմովք կամօք, զի դարձեալ միւսանգամ առից զնա»:

380 Եւ ինքն ծնաւ ի կուսէն և իւրովք կամօք կատարեաց զկամս առաքչին իւրոյ. ասէ. «Ես եկի կատարել զկամս Հօր իմոյ», զի ցուցէ զմիաւորական զանքակ զանբաժին ինքնութեանն միութիւն: Կամօք Հօր եմուտ յարգանդ կուսին, և ոչ զարշեցաւ. վասն զի ինքն է սրբիչ ամենայնի: Իւրովք կամօք պատեցաւ ի խանձարուրս և եդեալ ի մսուր անասնոց. զի ինքն է տէր և արարիչ ամենայն մեծութեանց և բղխիչ ամենայն բարութեանց:

381 Հնաւուրցն վասն մեր մանկացաւ, և առ զկերպարանս մարմնոյ ակարութեանս մերոյ մարդկութեանս, զի զմեզ փոխեսցէ յանմահութիւն իւր: Սակայն թէպէտ և զգեցաւ մարմին, և էջ ի մեր նմանութիւն՝ այլ կայ ի փառս հայրենի բնութեանն Աստուածութեան իւրոյ. որպէս և էր իսկ, և է, և կայ յաւիտեան ընդ Հօր իւրում ի բարձունս յիւրում բնութեանն, համօրէն մարմնովն զոր ի մէնջ զգեցաւ, փառաւորեալ ցանկորդ ի հոգեղէն և ի հրեղէն զաւարթնոցն:

6 Յովհ. Ժ, 18. / 8 Յովհ. Զ, 38.

1 ζadԱԲ զմարմին ըմբռնելի / b զմարմին մարդկութեան և
2 ζa մարմնով
2 α չիք և զամենայն—առից զնա (տ. 6)
2 ԱԲ իւրով
3 adԱԲ համբերէր հանդերձ խոնարհութեամբ / b յեղեալ համբերէր հանդերձ
3 Ա բռնադատութեամբն
4 adԱԲ իւրովք իշխանականն և անձնիշխան / b իւրով իշխանութեամբ և անձնիշխան / c չիք իշխանականն և
5 b ինքն իսկ
5 b եթէ իշխանութիւն
5 ԱԲ չիք իմ / aԱԲ իմով
7 ԱԲ իւրով
7 bԱ ի կուսէն և իւրովք կամօք կատարեաց
8 ζabdԱԲ չիք ես
8 ζabdԱԲ եկի կատարել զկամս / c եկի ի կամս
8 a ցուցէ
9 αbԱԲc անքակ անբաժին [b անբաժինն]
9 α անբաժին անքակ ինքնութիւն միաւորութեանն / bԱ ինքնութեան
10 α սուրբ կուսին
10 α էր արարիչ ամենայնի
11 ԱԲ կամաւ իւրով պատեցաւ
11 a ի խանձարուրս / ζdԱԲ չիք և
12 Ա անասնոցն / α անբանից, փխ. անասնոց
12 adԱԲ ինքն իսկ է
13 a բխիչ / α տուիչ, փխ. բղխիչ. Թերևս ուղղելի բաշխիչ
14 α զկերպարանս ակարութեան մարմնոյ մարդկութեանս մերոյ, զի / abd ակարութեան մարդկութեան մերոյ [b չիք մերոյ], զի / ԱԲ չիք մարդկութեանս
15 a յանմահութեան / ac յանմահութիւնն
16 aԱԲ չիք և (զգեցաւ)
16 b զգեցեալ / b նմանութիւնս
17 ζabdԱԲ կայ [a կա] ի փառս [b ի փառսն] հայրենի [b ի հայրենի] / c չիք փառս
17 ζbԱԲ բնութեան
18 a և երն
19 α յիւրում բնում բնութեանն / bԱ բնութեան
19 b որ / ζԱԲ ի մէնջ
19 α փառաւորեալ ցանկ որդի ի հոգեղէն / Ա ցանգորդ
20 a և հրեղէն / bdԱԲ զաւարթնոց

382 Նա եկն եղև մարդ, զի մարմնաւորքս տեսանել կարասցեն· բայց զԱստուած գոյին ոչ տեսանել ուրուք, ոչ հրեշտակաց և ոչ հրեշտակապետաց, ոչ սրովբէից և ոչ քերովբէից և ոչ բիւրաւոր բանակաց երկնաւոր զաւարթնոց. բայց Որդին ծածկեալ մարմնովն կատարելամբ խնամոց եղոյց և յայտնի արար, զի յագեսցին լուսոյն սքանչելութեամբ, թէ «Որ ետես զիս՝ ետես զՀայր իմ»։ Եւ եկեալ զխոստացեալն կատարեաց ի սրբոյ կուսէն. և ծնունդն առաջին՝ ի Հօրէ յառաջ քան զանկէտ յաւիտեանս, մշտընջենական և յաւիտենական ծնունդ, ի մըշտընջենական և յաւիտենական Հօրէն յառաջ քան զամենայն,

383 Այսչափ և եթ գիտել տկարութեան արարելոցս ի նմանէ, զի Նա և ճշմարիտ Հայր՝ մի են. ուստի ամենայն հայրութիւն անուանեալ կոչի երկնաւորաց և երկրաւորաց: Մի միայն Տէր, երեքանձնական զօրութիւն. երեք անձինք, մի զօրութիւն, մի միութիւն գիտութեան, զօրութիւն մի՝ միասնական փառօք, մի միայն լուսաւորութեամբ, մի միայն խոկութեամբ. զի ոչ ոք կարէ քննել, թէ որպէս կամ զիարդ եղև:

384 Հաստատեցէք յԵրրորդութիւնն. ճշմարտեցէք ի միութիւնն

6 Յովհ. ԺԴ, 9.

1 Զabd և եղև
1 adԱԲ մարմնաւորք զնոյ [ԱԲ չիք զնոյ] / Զb մարմնաւորքս / t մարմնաւորօքս
1 a կարասցուք
1 b մարմնասցեն, փխ. կարասցեն
2 Զ չիք բայց զաստուած—յայտնի արար (տ. 5)
2 b գոյին իւրով ոչ ուրուք տեսեալ, ոչ / ad ոչ ուրեք [d ուրուք] տեսեալ
3 aԲ սերովբէից / Ա սրաբէից / b սերովբէից
3 aԲ քերոբէից / Ա քրուբէից / b քերովբէից
3 Զ չիք և [ոչ բիւրաւոր]
3 b զաւարթնոց երկնաւորաց
4 a զորդւոյն * ծածկեալ կատարեալ մարմնով կատարելապէս խնամոցն / b մարմնով ծածկեալ
5 bd խնամոցն
5 a յայգեցին
5 abd ի լուսոյ սքանչելութեանն / Զ լուսով սքանչելութեանն / Ա սքանչելութեամբն
6 d եսես (յաճ.)
6 Զ չիք թէ որ—եսես զՀայր իմ
6 ԱԲ զխոստացեալս / ad կատարեաց զխոստացեալն
7 ad չիք և
7 d ծնունդ
7 Զ չիք և ծնունդն—կարիցեմք քննել (եր. 192, տ. 4)
7 ԱԲ և առաջին ծնունդն
7 abd ի հաւրէն
8 b զամենայն, փխ. զանկէտ
8 dԱԲ յաւիտեանն
8 bԱԲ ծնունդ / adt ծնունդն
9 b ի հաւրէ
9 a քան զյաւիտեանս և քան զամենայն
10 d այսչափ և թէ
10 ad տկարութեանս
10 ԱԲ զի Նա ճշմարիտ և Հայր ճշմարիտ մի են / ad մի է
12 b երկրաւորաց. երկրաւորացս մի միայն / ad մի միայն տէր:
13 ad զաւրութեանն / ԱԲ զօրութիւնք
13 ԱԲ մի զօրութիւն, մի էութիւն, գիտութիւն [Բ գիտութեան] զօրութեան [Բ զօրութիւն], մի միասնական փառք, մի միայն / ad մի էութիւն գիտութեան, մի բնութիւն էութեանն, մի միասնական փառք [d փառաւք] / b զաւրութիւն և միութեան գիտութեան զաւրութիւն
14 b փառքն
14 b չիք մի միայն լուսաւորութեամբ
15 d խոկութեան. զբանն ոչ ոք / b խոկութեամբն
15 b եթէ
15 abd չիք կամ
16 ad յերրորդութիւն / b յերրորդութիւնն սուրբ
16 adԱ ի միութիւն

անշշունջ լռութեամբ, լուռ հաւատովք։ Բայց զանյոյզ զանքննինս հողապատանքս ի հողոյ զանցեալ զիա՞րդ քննել կարիցեմք և կամ գիտել զԲարձրելոյն. և սկզբնաւորքս զանսկիզբն զանհասն զիա՞րդ կարիցեմք քննել։

385 Հաւատք ճշմարիտ այս են։ Խոստովանեսցուք և փառաւորեսցուք զԱստուածութիւնն ընդ մարդկութեանն, և զանմահն ընդ մեռելոյ. զի զամենայն մարդիկ անբաւ արասցէ յանմահութենէ Աստուածութեան իւրոյ. յորժամ մարմնովն առ Հօրն ընդ աջմէն նստաւ, և փառաւորեաց զմեզ յԱստուածութիւն իւր միածին Աստուածորդին հզօրակիցն Հօր. յորոյ ի ձեռն հաստատեաց զհիմունս երկրի, և պարզեաց զպարզուածս երկնից։ Վասն որոյ մարգարէն ասէ. «Յայտնեաց Տէր զաջ իւր և զբազուկ իւր ամենայն հեթանոսաց, և տեսին ամենայն ծագք երկրի զփրկութիւն Աստուծոյ մերոյ»։

386 Այն Հօր ինքն իսկ է և բազուկն՝ միածինն Քրիստոս. և նովաւ յուսաւորեցան ամենայն եղեալքս. որ «ի սկզբանէ էր Բանն, և Բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր Բանն. որ ամենայն ինչ նովաւ եղեւ, և նովաւ հաստատեցան ամենայն ինչ՝ որ ինչ յերկինս և որ ինչ յերկրի.

13 Սաղմ. ՂԷ, 1—3. / 16. Յովհ. Ա, 1—2.

1 d *անշշնջունջ / Բ անշշունչ
1 a լռութիւն
1 ad անյոյզ անքննին [a անքննին] ոյ [d ո] / ԱԲ բայց զանյուզել զանքննինն ս [Բ նոր ուղղուած որ] հողապատեանս / Ն զանյոյզն և զանքննին հողապատեանքս / adt հողապատեանս
2 ad զանցեալս / Բ զանկեալ
2 ad կարասցուք [d կարիցեմք] և կամ գիտել / Ն և կամ գիտել
2 t չիք կամ
2 ԱԲ և գիտել զկամս բարձրելոյն. և սկզբնաւորք զանսկզբանէն
3 Ն սկզբնաւորք զանսկզբնէն և մահկանացուս զիա՞րդ կարասցէ քննել զանհասանելի ալէքն. հաւատք / ad զանսկզբնէն և [d չիք և] զանհասն զիարդ որ կարասցէ / ԱԲ զիարդ որ կարիցէ
5 Զ այս է
5 adԱ զաստուածութիւն
6 a ընդ մարդկութիւն / d ընդ մարդկանութիւն / ՆԱԲ ընդ մարդկութեանս [Ա ուղղուած ընդ մարդկութեանս]
6 a ընդ մեռելոյան / d ընդ մեռոյն
6 ՆԱԲ զի զամենայն [Ա ուղղուած զամենեսեան] անբաւ
7 ad մարդկութիւնս, Զ մարդկութիւն, փխ. մարդիկ
7 ՆԱԲ չիք մարդիկ
7 ԶabdԱԲ յանմահութենէ / t յանմահութեան
7 ԶՆ աստուածութեանն
8 Ն մարմնով
8 abd առ հայր ընդ յաջմէն [bd աջմէն] ԶԱԲ մարմնովն [ԱԲ մարմնով] ընդ աջմէ հայր նստաւ
9 ԶՆԲt յաստուածութիւնն
9 Զ միածինն աստուած հզաւրակիցն հաւր, յորոյ ձեռն / ad միածինն
9 ԱԲ արարչակիցն, փխ. հզօրակիցն / Ն աստուածորդին հայր էակիցն. որ ի ձեռն իւր
9 adԱԲt չիք հօր
10 Ն զպարզուած
11 ԱԲ և մարգարէն
11 a ասաց
11 Բ աստուած, փխ. տէր
12 ՆԱԲ չիք իւր
12 Զ չիք և տեսին—աստուծոյ մերոյ
14 ԶabdԱԲ հայր ինքնին է [Զ ինքն է, ԱԲ ինքն իսկ է, Ն ինքնին] և բազուկ / t չիք ինքն իսկ է
15 Զ եղեալքս / t եղեալսն / abdԱԲ եղեալք
16 abd ի սկզբանէն
16 a և, փխ. որ / Ն չիք որ
17 Զab հաստատեցաւ

հարկ էր զի նոքա սրբեսցին՝ որով եղենն և հաստատեսցան, և նոքա լուսաւորեսցին. և կամեցեալ Աստուծոյ, զի կեցցեն արարածք, և մի կորիցեն։

387 ՃԱ. Արդ՝ առաքեաց Աստուած զՀոգին սուրբ ի կոյսն Մարիամ, և առ Աստուածորդին մարմին ի կուսէն. որով կորոյս զչարն՝ զովին մարմնովն պարտաւորեալ զմեղսն աստուածախառն մարմնովն. ի բարձրախառն խոնարհութենէն՝ զաներեւոյթ խառն անմահն։ Անճառաբանումն հրեշտակացն առ հովիւսն՝ զաստուածեղէն փառացն զուշակէր. մանուկն և խանձարուրքն՝ զխոնարհածին մարմնոյն զաղքատութիւնն ի մէջ բերէին. առաջնորդ աստեղքն, մոգուցն պատարագօք՝ յայտնի ամենատեսանն տէրութիւն. երկրաւորօքս գիտասցուք զմարմինն, և երկնաւորօքն ծանիցուք զԱստուածութիւնն։

388 Արդ՝ տես զինչ պատմէ մեզ Միքիայն շնորհ հոգւոյն մարգարէութեան, թէ «Եւ դու, Բեթղեհէմ, ասէ, ոչ ինչ կրսեր վիճակաց հասեր. ի քէն ծագեսցէ ինձ պետ և իշխան տանն Իսրայելի, և ելք նորա ի սկզբանէ աւուրց աշխարհի»։ «Ի սկզբանէ»՝ զԱստուածութիւնն ցուցանէ, «Բեթղեհէմ»՝ զմարմինն պատմէ։ Հրեշտակապետն ասէ. «Ծնցի և

16 Միք. Ե, 2. Մատթ. Բ, 6.

1 a նոքիմք / ZbdԱԲ նոքին (սրբեսցին)
1 Z որով եղենն որով հաստատեսցանն / b որ եղեն և որ հաստատեցան, և
1 ad հաստատեսցան, նոքա և լուսաւորեսցան [d լուսաւորեսցին] / Z չիք և նոքա լուսաւորեսցին
2 b չիք և (կամեցեալ)
2 a չիք Աստուծոյ
5 b չիք և (առ) / bt էառ
5 ZadԱԲ զչարն / t չարն
5 b որպէս կորոյս զչարն
6 d նովին
6 Z չիք զովին — աստուածախառն մարմնովն
6 abd զմեղս
7 ZabdԱԲ զբարձրախառն
7 Z խոնարհութիւնն
7 ԱԲ խառնն / Z անմահն
7 ZabdԱԲ չիք անճառաբանումն հրեշտակացն
8 b աստուածեղէն
8 Z փառացն որով զուշակէր
9 aԱԲ խանձարուրն
9 Z զխոնարհածինք / d զխոնարհածինքս մարմնովն
9 Zad աղքատութիւն / bԱ զաղքատութիւն
10 b ի մէջ եբեր
10 Z ի մէջ բերեալ առաջնորդ զաստեղն / a * առաջնորդութեամբ / ad աստեղքն / bԱԲt աստեղն
10 Z յայտնեալ / dԱԲ յայտնի է
11 ZdԱ ամենատեսանն
11 Բ տէրութիւնն
11 Z երկրաւորքս
11 b զգալութիւն, փխ. զմարմինն
12 Ա զաստուածութիւն
12 a զաստուածութիւնն որպէս և և
13 ad չիք արդ
13 Z միքեայն / a միքեեան / b միքիան / d միքեան
13 Ա շնորհ / Բ շնորհօք (արտագրուած) / Zad շնորհք / t շնորհն
13 b շնորք մարգարէականք հոգւոյն, եթէ դու
13 Ա հոգւոյ
14 a բեղղեեմ / Z բեթղեէմ / d բեթ-խէհեմ / ԱԲ բեթղահէմ / t բեղղէհէմ
14 Z չիք ասէ
14 aԱԲ կրսեր / մի՛ւսեեր կրսեր
15 b և իշխանն եղի (պատ.)
15 d տան / ԱԲ տանց
16 a *իշսկզբանե
16 Zb չիք աւուրց
16 ZabdԱԲ սկիզբն զաստուածութիւնն [Ա զաստուածութիւն] ցուցանէ, բեղղեեմ [Z ի բեթղեէմ, b ի բեղղէեմ, d բեղղահէմ, ԱԲ ի բեթղէէմ] / t ի բեղղէհէմ. չիք ցուցանէ
17 ZԱԲ ծնցի որդի

կոչեսցեն զանուն նորա Յիսուս. և սաղմոսարանն երգեաց յառաջ քան զարև զանուն նորա։ Մին զմարմնածին ծնունդն պատմէ, և միւսն զԱստուածութիւնն ցուցանէ՝ յառաջ քան զարուսեակ ի Հօրէ ծնեալ։

389 Մեք զայս ճշմարիտ հաւատս ունիմք ի սուրբ Գրոց և յօրինաց եկեղեցւոյ՝ առաջնորդ կենաց ճանապարհի առ Աստուած, և ի սուրբ գիրս վարդապետութեան հաւատովք։ Եւ մի խոտորիք ի կարգաց իմաստութեան, մի յաջ և մի յահեակ. զի ոչ եթէ այնպիսիք իցեն սերմանիքն, ամուլք և ժանգառք, աղաղունք և ոմնեալք, բայց զոր սերմանեմք յանդաստանս սրտից լսելեաց, այլ յաստուածեղէն գրոց, ի հոգեպատում մատենից. և քան զայս աւելի թէ որ սերմանեսցէ զայնպիսի սերմանիս ի լսելիս լսողաց՝ այնպիսիքն նզովեալք են. թէ և հրեշտակ իցէ յերկնից՝ իբրև զօձ նզովեալ հողակեր, որ սուտ և պատիր բանիւք զպատուիրան Արարչին փոխել կամեցաւ։

390 Բայց մեք ոչ այնպիսի պատրանս ձեզ մատուցանեմք, և զայս վկայեմք առաջի Աստուծոյ. զի նա միայն գիտէ զսրտից խորհուրդս, և ամենայն ծածկեալք նմա յայտնի են. զի յամենայն ժամ առաջի նորա եմք։ Եւ այժմ առաջի նորա խօսիմք զնորա պատգամսն, զքաջարոյսն և զատոքսն և զպատգամբերսն և զարդիւնաւորսն և զշայեկանսն և զվայ-

1 Մատթ. Ա, 21. Ղուկ. Ա, 32. / 2 Սաղմ. ՃԹ, 17.

1 t կոչեսցի անուն նորա քրիստոս / a կոչեն
1 adԱԲ երգէ / b երգէր թէ յառաջ
2 α զարև է անուն / b էր անուն
2 αabdԱԲ չիք մին
3 Ա զաստուածութիւն
3 ԱԲ յառաջ / αab զի յառաջ
3 ad զարուսեակ
3 α քան զարև է անուն նորա ծնեալ ի հաւրէ. մեք
4 d հաւատ
5 α կենացն ճանապարհի որ առ աստուած / b ճանապարհին որ առ աստուած և ընկալարուք զսուրբ գիրս
5 α չիք և ի սուրբ—յերկնաւոր սրբութեանն (էr. 195, 8. 3)
6 a խոտորիք
6 b կարգաւք անմտութեամբ մի յաջ
7 ԱԲ այսպիսիք
7 b սերմանիք
8 b չիք և (ժանգառք)
8 Բ ժանկառք
8 ad աղաղուն և ոմնեալ / b և հաւնեալ / ԱԲo սխնեալք. փխ. ոմնեալք
9 ԱԲ սրտի
9 b սրտին լսելեաց. այլ յաստուածեղէն գրոց ի հոգեպատում մատենից, և քան զայս աւելի թէ որ սերմանեսցէ զայնպիսի
9 adԱԲt փխ. այլ յաստուածեղէն—թէ որ սերմանեսցէ՛ի ունին զի որ և [a չիք և] սերմանեսցէ [ԱԲ զի և որ սերմանէ] / d սերմանեսցէ որ զայսպիսի / ԱԲ զայսպիսի
11 b լսողացն այնպիսիսն նզովեալք են. եթե և հրեշտակ յերկնից իցէ. իբրև / t նզովեալ / d լսաւղաց
11 aԱԲ յերկնից իցէ / d հրշտակ երկնից է
12 ԱԲ իբրու / d զաւձն
12 b զպատուիրանն
14 ԱԲ պատուիրանս, փխ. պատրանս
15 Ա զսրտի / b զսրտին / Բ զխորհուրդս սրտի / a խորհուրդ
16 ԱԲ յայտնի են նմա
17 ad կամք, փխ. եմք
17 ԱԲ առաջի նորա զնորա պատգամսն խօսիմք / b խաւսիմք զնորա պատգամ. խաւսիմք զքաջարոյսն / ad պատգամս
17 a զքաջարոյսնն / bd զքաջարոյսն / ԱԲt զքաջարոյս
18 dԱԲ զատոքս / b զատոքն
18 ԱԲ զպատգամբերս
18 ԱԲ զարդիւնաւորս / t զարդիւնաւորսն / b չիք զարդիւնաւորսն
18 a զշահեկանսն / ԱԲ զշայեկանս [Ա ուղղուած զշահեկանս]
18 ԱԲ զվայելչս / a զվաելչուչսն / b զվայելչուչսն / d զվաելչչելսն

եկեղեան և պչուեմարանաւորացն. որ կարող են պարարել զձեզ, առատ մարմնաւոր պտղովն, և անդ յարքայութեանն զձեզ փայլեցուցանել յանանց և յերկնաւոր ուրախութեանն։ Նմա փառք ամենատեսանն, որ վասն մերոյ կենաց մարդացաւ և մարդակերպ շրջեցաւ, եկեր իբրև զմեզ և արբ. տանջեցաւ, չարչարեցաւ, խաչեցաւ, բևեռեցաւ, սպանաւ, թաղեցաւ, կենդանացաւ, յարեաւ, վերացաւ և եւ նստաւ ընդ աջմէ ծնողին իւրոյ Աստուծոյ, և Հայր կենդանացոյց զամենեսեան որ ի նմին հաւատացին։

391 ԽԲ. Բայց մեզ դեռ կայ պատմել ձեզ՝ զծննդոց Աստուածորդւոյն որ ի կուսէն. թէ զիարդ եղև, մի բաւ մեծէ պատմեցուք։ Զի ոչ եթէ յորմէ հետէ ծնունդն ի կուսէն իցէ՝ յայնմ հետէ է սկիզբն անսկզբանն Բանին գոյացութեան. այլ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս ծնաւ ի Հօրէ, իսկ արդ վասն մեր էջ և մարմնով ծնաւ ի կուսէն. այլ այնր ծննդոյ Հօր որ զնայն ծնաւ՝ նա միայն գիտէ։ Իսկ երկրորդ ծնունդն շնորհիւ իւրով ի մէջ մարդկան. վասն զի կեցուսցէ զմարդիկ, և օրհնեսցէ յառաջին անիծից անտի զերկիր և իւրովք օրհնութիւնովք զարչապարօքն եկեալ նորոգեսցէ. զի եռեւ կորուսեալ զմարդիկ՝ ժողովեսցէ զցրուեալսն, և եգիտ զկորուսեալսն։

392 Եւ յայտնեալ այնուհետև ի Հոգւոյն սրբոյ շնորհապետ կուսին

1 ԵԱԲ պչանեմարանելոցս
1 b որ առատ կարողն է պարարել զձեզ բաւ մարմնաւոր պտղովս / adԱԲ պտղով
2 d արքայութեան / Ա յարքայութեան
2 b փայլեցուցանէ
3 d յանանցն / ad երկնաւոր
3 b յուրախութիւնն / ԱԲ ուրախու-թիւնն
3 Ձ ամենատեսան
4 b կենաց մերոց
5 Ձ չիք տանջեցաւ, չարչարեցաւ—մի բաւ մեծէ պատմեսցուք (s. 10)
5 b և խաչեցաւ և / ԱԲ սպանեաւ
6 abdԱԲ կենդանացաւ, յարեաւ [b և յարեաւ] և [ԱԲ չիք և] վերացաւ / c չիք յարեաւ
7 bd ծնաւղին
7 b աստուծոյ իւրոյ / Բ չիք աստուծոյ
7 abd և հայր կենդանացոյց զամենայն [b զամենեսին] որ ի նա [d ի նայն] հաւատան [b հաւատացին] / ԱԲ: աստուծոյ և հօր, և կենդանացոյց / ԱԲ որ հաւատացին ի նա
10 bdԱԲ չիք որ
10 b եղև, պատմեսցուք մի բաւ մեծէ կարդաւ. զի
10 ad կարգեսցուք, փխ. պատմեսցուք
11 c ծննդոց
11 d չիք ծննդոց—յայնմհետէ է
11 b յայնմհետէ առ զսկիզբն գոյութեան
11 ԱԲ միայն ունին է
11 Ձ և սկիզբն
12 ՁadԱԲ անսկզբնականին [d ան-սկիզբնականին] գոյութեան
12 ad զամենայն ի հաւրէ ծնաւ [d ծնեալ]. իսկ
12 Ձb չիք յաւիտեանս
14 Ձ միայն ունի այլ
14 b այնր / միւսներք այն
14 Ձ ծննդոյն
14 ad հաւրն / bԱԲ հայրն
14 bԱԲ որ զնա
15 Ձad ծնունդս / Ձabd շնորհաւ
15 Ձ աւրհնեսցէ, փխ. կեցուսցէ
16 Ձ փրկեսցէ, փխ. օրհնեսցէ
16 Ձa անիծիցն / Ձ չիք անտի
16 Ձ և իւրով / միւսներք չիք և
17 Ձ զարչապարաւն / Ձabd չիք եկեալ
18 d զցրուեալս, փխ. զցրուեալսն
18 ad զկորուսեալս / Ձ վերջանում է զկորուսեալսն բառով։
Սկսւում է գ. թղ. 54բ—56ա. «Ի փառաբանութենէ սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի։—Եւ յայտնեալ...»
19 g շնորհապետ կուսին ի հոգւոյն սրբոյ յանարատ յանապական յար-գանդէն / abdԱԲ կուսին յանարատ անապական [d յանարատնչապական, b յանարատցս յանապական]

յանարանց յանապական արգանդէն զորդին Աստուծոյ՝ անհասական պայծառն։ Եւ ըստ օրինին ծննդականաց ծնաւ զանդրանիկն ի քաղաքի Դաւթի ի Բեթղեհէմ, առ ի կատարելոյ զմարգարէականն, թէ «Դու, Բեթղեհէմ տունդ Եփրաթայ, սակաւաւորդ՞ իցես լինել ի հազարաւորսն Յուդայ. ի քէն ելցէ ինձ պետ և իշխան Իսրայելի. և ելք նորա ի սկզբանէ աւուրց յաւիտենից աշխարհի»։

393 Տեսանես զեկան յառաջընծայս։ Տեսանես և զաւետիս հրեշտակացն յօթևանս հովուացն, թէ «Ծնաւ ձեզ այսօր փրկիչ, որ է օծեալ տէր ի քաղաքի Դաւթի»։ Տեսանես, որոյ ելքն ի սկզբանէ աշխարհի՝ «այսօր ծնաւ» ասէին. պատմեն զծնելոյն՝ առ ի նշանակելոյ զմարգարէականն, թէ «Ո՞ պատմէ ի մէջ մարդկան զծնեալ իւր»։ Եւ տուեալ նշան զծնելոյն, թէ «Գտանիցէք մանուկ պատեալ ի խանձարուրս և եդեալ ի մսուր». այն իսկ էր յաւիտենական խորհուրդն ծածկեալ առ Աստուծոյ, որ յայտնեցաւ երկնակեաց իշխանացն։

394 Զորոյ անդէն իսկ զաստուածական փառացն զերգս առեալ երկնաւոր զօրուն՝ հովուացն ուսուցանէին. զի մի ի մսրոյն և ի պատանացն արհամարհեալ հովուացն կարծիցի։ Եւ փութացեալ այնուհետև հովուացն՝ հասեալ գտանէին զմանուկն ըստ նշանակելոյ հրեշտակին. որ ոչ միայն մտաւորացն, այլ և բացականացն արևելեաց աստղանշան ծանօթ գտեալ։ Անդ էր այնուհետև քննելի հոգեպատում մատեանքն

6 Միք. Ե, 2. / 9 Ղուկ. Բ, 11. / 11 Ամովս, Դ, 13. / 13 Ղուկ. Բ, 12.

1 t չիք յանարանց
1 b յարգանդին
2 b ըստ աւրինի ծննդական կանանց ծնեալ / adUBg ըստ աւրինակի ծնընդականաց [ad ծնընդականացն] ծընեալ
2 d ի քաղաքին
2 b ի քաղաքէն դաւթի բեղղէմ առ ի կատարել
3 a ի բեղղեեմ (յաճ.) / UB ի բեթղահէմ / t ի բեղղէհէմ
3 bdUB թէ և դու բեթղեեմ [d բեղղահեմ, UB բեթլահէմ] / t բեղղէհէմ
4 abg տունդ / dUBt տուն
4 a եփրատա / d եփրաթայ
4 b սակաւաւորդ / g սակաւոր / adUBt սակաւաւոր
4 ad ի հազարաւորսն / միւսներ ի հազարաւորս
5 b չիք ինձ
6 g աւուրցն
6 adg չիք աշխարհի
7 b տես և զաւետիս
7 ad չիք և
8 b եթէ / UB չիք թէ
8 d որ է ծնեալ
9 bd չիք Դաւթի / UB որ
9 abdUBg ելքն / t ելք
9 g չիք աշխարհի
10 b ասեն
10 d զմարգարէականն
11 g ով պատմեսցէ
13 g յաւիտենից
13 b առ ի յաստուծոյ / g առ աստուած
15 ad որոց / g զորոյ և
15 abdUBg անդէն իսկ / t չիք իսկ
16 ad և պատանացն [d ի պատանացն] արհամարհելի հովուացն լինիցի. և / g և պատատանացն
17 bg հովուացն կարծիցի / UB կարծիցի հովուացն / t չիք հովուացն
18 UB գտանեն / a մանուկ
19 g մտաւորաց / b մտաւորականացն
19 UB բացական / g բացականաց / a բացատականացն
19 d երևելեաց, փխ. արևելեաց
19 a չիք աստղանշան / bUBg աստղանշան ծանուցեալ գտեալ / dt չիք ծանօթ
20 g անդէն այնուհետև քննեալ ի հոգեպատումն մատեանք / b և քննել ի հոգէպատում մատեանս մարգարէականս եթէ / UB քննել ի հոգէպատում մատեանսն մարգարէականս

մարգարէականք, թէ «Մանուկ ծնաւ մեր, և որդի տուաւ մեզ, որոյ իշխանութիւն իւր է ի վերայ ուսոց իւրոց. և անուն կոչեցաւ նորա հրեշտակ մեծի խորհրդոյ, սքանչելի խորհրդակից, Աստուած հզօր, իշխան հայր հանդերձելոյ աշխարհին»։

395 Տեսանես, զի և որդի և իշխան և հրեշտակ և խորհրդակից և Աստուած հզօր և հայր հանդերձելոյ աշխարհին զայսօրածին մանուկն նշանակէ։ Քանզի և է իսկ որդի. վասն զի զօրութիւն Աստուծոյ է, խորհրդակից և Աստուած հզօր, որով և յաւիտեանքն հաստատեցան։ Եւ մանուկ՝ զի այսօր ի սուրբ կուսէն ծնաւ ի Բեթղեհէմ. որ և յառաջապատում իսկ ասէ, թէ «Տէր ասաց ցիս, որդի իմ ես դու, և ես այսօր ծնայ զքեզ». և հայր հանդերձելոյ աշխարհին՝ զի զհնացեալ և զմահկանացու աշխարհս ըստ առաջին հողածին մարդոյն՝ երկրորդ մարդն կուսածին եկեալ յերկնից նորոգեսցէ։ Եւ իշխան՝ քանզի «գաւազան ըղխեալ յարմատոյն Յեսսեայ, ասէ Եսայի, և ծաղիկ ի շառաւեղաց անտի»՝ զծնունդ զաւակն Դաւթի. ապա և յաթոռն Դաւթի նստցի, և զարքայութիւն նորա յաջողեսցէ։

396 ԽԳ. Որով եկեալ հասին աւուրքն, զոր մարգարէն յառաջագոյն սահմանեաց. «Ահա աւուրք գան, ասէ Տէր, հաստատեցից զբանս իմ բարի՝ զոր խօսեցայ ի վերայ տանն Իսրայէլի և ի վերայ տանն Յուդայ։ Յաւուրսն յայնոսիկ և ի ժամանակին յայնմիկ ծագեցից Դաւթի ծագումն արդարութեան, որ առնիցէ իրաւունս և արդարութիւն յերկրի»։ Վասն որոյ և անդէն ասէ. «Դարձ, Յակոբ, և բուռն հար զնմանէ, ընդ ծագումն առաջին լուսոյ նորա. մի տար այլում զփառս քո, և մի զօգուտ քո ազգի օտարոտւոյ»։

4 Ես. Թ, 6. / 10 Սաղմ. Բ, 7. / 14 Ես. ԺԱ, 1. / 22 Երեմ. ԼԳ, 14—15. / 24 Բար. Դ, 2—3.

1 adg ծնաւ մեզ որդի [a որդւի]
1 b չիք և / g չիք որդի
2 b իւր է / ԱԲt չիք իւր / adg չիք է
3 g խորհրդոյ, փխ. խորհրդակից
4 b չիք իշխան / b աշխարհիս
5 bdg զի որդի
6 b աշխարհիս
7 ad չիք և / abdg է իսկ / ԱԲt էր իսկ
7 b քանզի, փխ. վասն զի
8 abdԱԲg և խորհրդակից
8 b յաւիտեանք
9 abdԱԲg այսաւր ի սուրբ կուսէն [Ա ի կուսէն] ի բեղղեհեմ [d ի բեթղահէմ, b և ի բեղղէհէմ, ԱԲ ի բեթղեհէմ] ծնաւ, [bԱԲ ծնեալ] որ և [ԱԲ որով և] / t չիք ի սուրբ կուսէն. չիք և
10 g ասէ, թէ / bdԱԲt է, a եր, փխ. ասէ
10 b չիք թէ / a և, փխ. թէ
10 d չիք և
11 b չիք զի
11 a զմահացու, փխ. զմահկանացու
12 g աշխարհն
12 b երկրորդն կուսածին յերկնից եկեալ
13 t նորոգեսցէ / a ըխեալ
14 a յեսեայ
14 Ա ի շառօեղէ / Բ ի շառաւիղէ
14 d զծնունդն
15 b զատեր Դաւթի / ad Դաւթի [d Դաւթայ] ասէ / ԱԲ ծնունդ զատեր Դաւթի [Ա Դօթի] / g որ զծնունդ զատեր Դաւթայ նշանակէ / t Դաւթայ
15 g չիք ապա և / a զարքայութիւնն
16 g աջողեսցէ
18 abdԱԲg զբանն [b զբան, g զբանս] իմ բարի [a բարի] / t զբանս իմ ի բարիս
19 a խօսեցաւ
20 d յաւուրս
21 d և, փխ. որ
22 ad չիք վասն որոյ
22 g չիք անդէն
22 b ասէր / g յակով
23 adg առաջին
24 b զաւգուտս / a աւտարի

397 Իսկ այլ մարգարէ յայտնագոյն ևս վճիռ տայ, թէ «Յաւուր յայնմիկ կանգնեցից զխորանն Դաւթի, զանկեալն կանգնեցից, և զկործանեալս նորա և զաւերեալս նորա վերստին կանգնեցից, և շինեցից զնա ըստ աւուրցն յաւիտենից. որպէս զի խնդրեսցեն զիս Մնացորդք մարդկան և ամենայն հեթանոսք, յորոց վերայ կոչեցեալ է անուն իմ, ասէ Տէր»։ Որ ասէն զայս՝ յայտնի է ի սկզբանէ յաւիտենից, քանզի յառաջագոյն խոստացեալ Դաւթի՝ ասէ, թէ «Ի պտղոյ յորովայնէ քումմէ նստուցից յաթոռ քո՝ բարձրացուցեալ քան զամենայն թագաւորս երկրի, հաստատեալ զաթոռ նորա ըստ աւուրցն երկնից, իբրև զարեգակն առաջի իմ, իբրև զլուսին, զի հաստատեալ է յօդս»։

398 Նա ինքն, «Որոյ իւրն է թագաւորութիւն, և նա է յոյս հեթանոսաց», որպէս և պատմեացն Մովսէս, և յարուցեալ թագաւոր համաշխարհական, զամենայն ազգս հնազանդելով, և զթագաւորութիւն իւր ազգի այլում ոչ փոխեալ, ըստ ասացելոյն Դանիէլի։ Նա և Դաւթի իսկ, որոյ որդի անուանեցաւ Քրիստոս, բղխեալ ի սրտէ հոգելատառ բարբառով մարգարէին, զհանդամանս թագաւորին յայտ արարեալ. Նախ՝ թէ «Գեղեցիկ է քան զամենայն որդիս մարդկան, և շնորհս սփռէ ի

6 Ամովս. Թ, 11—12. / 10 Սաղմ. ՁԸ, 28, 30, 37, 38. ՃԼԱ, 11. / 12 Ծննդ. ԽԹ, 10. / 14 Հմմտ. Դան. Բ, 44.

1 adԱԲg չիք իսկ
1 b այլո
1 ad մարգարէն
1 b չիք յայտնագոյն իսկ
1 d զճիռ / b ևթէ
1 a յաւուրն
2 g զանկեալն և զկործանեալն վերստին կանգնեցից և շինեցից զնա ըստ / ad և կանգնեցից զկործանեալն [d զկործանեալս] / ԱԲ զանկեալն [Ա զանգեալն] և զկործանեալն և զյաւերեալս / b շինեցից և կանգնեցից զնա
2 b չիք կանգնեցից
2 b զկործանեալ
3 a զյաւերեալս / b զյաւերեալ
3 abd վերստին կանգնեցից [d կանգնեցից] և շինեցից զնա
5 abdԱԲg ազգք, փխ. հեթանոսք
5 bdԱԲg յորայ
6 a աէր ամենակալ, որ
6 ԱԲg յայտնի է [g չիք է] ի յաւիտենից
6 abd չիք ի սկզբանէ
7 adg զաւթայ
7 adԱԲ չիք թէ
7 g որովայնէ / b որովայնի
7 b չիք քումմէ
8 aԱԲ բարձրացուցանել
9 bԱԲ հաստատել
9 a աւուրց կենացն երկնից / dg աւուրց
10 ad և [a չիք և] որպէս լուսին հաստատեալ յաւդս / ԱԲ իմ, որպէս լուսին
10 g և իբրև
10 b լուսին / b չիք է
11 ad որոյ իւրն և [d է], և և [d է] յոյս / b իւր էր և է յոյս հեթանոսաց / g իւր է թագաւորութիւնն և է
12 adg չիք և (պատմեացն)
12 ԱԲ և պատմեաց
12 g թագաւորն
13 abd թագաւորութիւն / g թագաւորութիւնն / ԱԲ զթագաւորութիւն նորա այլում ազգի ոչ / b այլում ազգի
14 g ասացի, փխ. փոխեալ
14 b զանիելի, որ վասն զաւթին / adԱԲg որ և [փխ. Նաև] վասն զաւթի [g զաւթայ]
15 b որդին իսկ / adԱԲg որդին [a որդւոյն]
15 a բխեալ (յան.)
15 g հոգելատաւմ մարգարէին բարբառելով զհանդամանս / b հոգէլատառութն / aԱԲ բարբառոյ
16 b թագաւորէն
16 g յայտ արար
17 abd ևթէ / b շնորք

շրթանց իւրոց»․ և գեղեցիկ ոչ զկերպարանացն, այլ զանզուգական փառացն ասէ։ Եւ դարձեալ՝ թէ «Ա՛ծ զսուր քո ընդ մէջ քո, հզօր, զի վայելէ ճշմարտութեան բում»։ Ապա յետ այնորիկ միանգամայն իսկ վճիռ տայ, թէ «Աթոռ քո, Աստուած, յաւիտեանս յաւիտենից, գաւազան ուղղութեան՝ գաւազան արքայութեան քոյ»․ և նշանակէ, թէ օծեալն է այն, զոր և ինքն իսկ մարգարէն զնոյն օծելոյն երգէր ասելով, թէ «Վասն այսորիկ օծ զքեզ Աստուած Աստուած քո իւղով ուրախութեան առաւել քան զընկերս քո»։

399 *Տեսանես, զի յառաջագոյն ծանուցեալ անսուտ մարգարէին Հոգւովն սրբով, թէ միածին Որդին Աստուծոյ աթոռակից Հօր սիրելին՝ եղև որդի Դաւթի, և բարձրացուցանել զաթոռ նորա յաւիտենականս։ Որպէս և ասէն. «Յառաջագոյն տեսանէի զՏէր առաջի իմ յամենայն ժամ, և ընդ աջմէ իմմէ»․ զոր և գիտէ, զի երդմամբ երդուաւ նմա Աստուած՝ ի պտղոյ յորովայնէ նորա նստուցանել յաթոռ նորա. որում և օրինականքն իսկ վկայէին, թէ «Յազգէ Դաւթի և ի Բեթղահէմ գեղջէ գայ Քրիստոսն»։*

1 Սաղմ. ԽԴ, 3. / 3 Սաղմ. ԽԴ, 4. / 5 Սաղմ. ԽԴ, 7. / 8 Սաղմ. ԽԴ, 8. / 13 Սաղմ. ԺԵ, 8. / 16 Յովհ. Է, 42.

1 b քոց, g նորա. փխ. իւրոց
1 ad չիք և
1 ad զկերպարանաց
1 g ասէ, այլ
1 d այլ առ զզուգական / b զզուգական
2 g չիք ասէ / b եթէ
2 ԱԲ չիք քո (ընդ)
2 g չիք քո (հզօր)
3 a վաել և / g քո
3 bԱԲ այսորիկ
3 adԱԲ զմիանգամայն իսկ [d չիք իսկ] զվճիռն [d վիճիռն, Ա զվիճիռ, Բ զվճիռ] տայ / b չիք միանգամայն / t չիք իսկ
4 b եթէ
6 adԱԲg այն զոր և [a այն զի և] ինքն և մարգարէքն / b զոր ինքն և մարգարէքն
6 g զնոււս / abdԱԲg երգէին
6 b ասելով եթէ / ԱԲ չիք թէ
7 Ա եւղով / d իւղիով / b չիք իւղով ուրախութեան
8 Ա զընկերս (յմն.)
9 ac չիք տեսանես զի յառաջագոյն—և անդ (եր. 200, տ. 1)
ac-ում պակաս այս հատուածը՝ d-ն ունի, սակայն եւ d-ն չի կարող ac-ից ընդօրինակուած լինել: Այսպէս բա- կւսում է g, թղ. 79ա. եւր հատուած. «Ութերորդ ասացին աստղեալ՝ սըր- բոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի ի թլփատութիւնն տեառն։—Տեսանես յառաջագոյն...»
9 bdgg² չիք զի
9 dԱԲ անսանող
9 g մարգարէիցն
10 d հոգով (յմն.) / b եթէ
10 dgg² աթոռակիցն
10 bdgg² հաւր իւրոյ սիրելւոյն
11 ԱԲ զաւթի [Ա զօթի] առ ի բարձ- րացուցանել / d և բարձրացուցեալ
11 dԱԲ յաւիտեան
12 dg ասէն իսկ, թէ յառաջագոյն / ԱԲ ասէ իսկ / g² որպէս ասէն թէ / b որպէս և գրեալ է եթէ յառաջագոյն
12 bdԱԲgg² զտէր / at զտէրն
12 d չիք յամենայն ժամ
13 b ժամ, զի էր ընդ աջմէ իմմէ զի մի սասանեցայց. զոր և մարգարէն գիտէր, զի երդմամբ / d իմէ. գիտէր մարգարէն հոգովն էթէ երդմամբ / ԱԲ զոր մարգարէն և եթ գիտէր զի / g և մարգարէ էր և գիտէր թէ / g² գիտէր թէ երդմամբ
14 bԱԲ յորովայնէ / adt որովայնէ
15 d *ուրինակնքն / bgg² ուրինակքն
15 g² վկայէն / b եթէ
15 d զաւթի ի բէզղէհ / ԱԲ զաւթի և ի բեթլահէմ / b զաւթի և ի բեզղէէմ / gg² ի բեզղեհմ գեղջէ գալոց է [g² գայ] / agt զաւթայ / Ա գեւղջէ
16 g քրիստոս

400 Եւ անդ նա ոչ միայն յառաջագոյն գուշակելոցն, այլ և առ ժամայն նշանաւ՝ մոգուցն եկելոց թագաւոր ճանաչէր. որք և ասէին. «Ո՞ւր է որ ծնաւ արքայն Հրէից». և տեղեկացեալ ի դպրացն՝ հասանէին ուր էր մանուկն. որում և երկրպագեալ և պատարագս մատուցեալ, և միանգամայն տիրագէտ և հրեշտակածանօթ եղեալ դարձան։

401 ԽԴ. «Եւ իբրև լցան աւուրք ութ թլփատել զնա՝ և կոչեցաւ անուն նորա Յիսուս, որ կոչեցեալ էր ի հրեշտակէն, մինչ չև յղացեալ էր զնա յորովայնի»։ Զոր և սաէ մարգարէն, թէ «Մինչ չև ստեղծեալ էր զքեզ յորովայնի՝ գիտեմ զքեզ, և մինչ չև եղեալ էիր յարգանդէ՝ սրբեցի զքեզ». և այս ի Տէրն իսկ թարգմանի, թէ «Զոր հայր սրբեաց և առաքեաց յաշխարհ»։ Իսկ այլ մարգարէ, թէ «Յարգանդէ կարդաց զիս Տէր, և յորովայնէ մօր իմոյ կոչեաց զանուն իմ»։

402 Եւ արդ՝ դու տես զճշմարիտ կերպարանս բերեալ ի սուրբ կուսէն, և ոչ առ աչօք ինչ ունելի։ Զի սկիզբն առնու անսկզբնականն. և աւուրքք համարեալ՝ ութօրեայ թլփատի յառաջ քան զարուսեակ որդին, աւետեաց խոստացեալ զաւակն Աբրահամու. որով օրհնին ամենայն ազգք երկրի. որպէս և Քրիստոսի Յիսուսի թլփատելն առ

3 Մատթ. Բ, 2. / 8 Ղուկ. Բ, 21. / 10 Երեմ. Ա, 5. / 15 Յովհ. Ժ, 36. / 12 Ես. ԽԹ, 1.

1 ad իսկ, փխ. և անդ
1 ԱԲg² և արդ նա
1 g² չիք միայն
1 g² գուշակելոյն / g գուշակելոյն յառաջագոյն
2 a նշանակաւ / g² չիք եկելոց
2 b զթագաւորն ճանաչէին / ԱԲgg² ճանաչիւր
3 agg² ուր է [a և] նորածին արքայն
3 b ի դպրացն հարցանէին ուր է մանուկն
4 g որում երկիր պագեալ մատուցին պատարագս. և միայն տիրագէտ և / abdg² որում երկիր պագեալ մատուցանէին [bdg² և մատուցեալ] զպատարագս [bdg² պատարագս] և / ԱԲ որում երկիր պագեալ [Բ երկրպագեալ]
5 g² և միանգամ
5 gt չիք և (հրեշտակածանութ)
g² դարձան։ Վերջանում է այս բառերով. «Ընդ որս և մեք երկրպագելով փառաւորեսցուք *զծնեալն յաւիտ. ամէն»։
6 ԱԲ ր. (պատ.) յուսանցում ուղղուած եկին
6 adԱԲg չիք և (կոչեցաւ)
7 ԱԲ որ կոչեցեալն
8 d չիք զնա
8 g յորովայնին
8 abdԱԲg սաէ [bԱԲ սաէր] իսկ
8 ԱԲ մարգարէիւն
8 b եթէ
9 b չիք էր
9 adԱԲg յորովայնի / t յորովայնէ
9 b չիք յորովայնի՝ գիտեմ զքեզ
9 ad մինչչև լեալ [d եղեալ] էիր յարգանդի [d յարգանդէ] / b եղեալ
10 g թարգմանի, որպէս և ինքն իսկ ասաց թէ զոր / ԱԲ թարգմանի
11 g չիք յաշխարհ / b եթէ
11 d ինդրեաց, փխ. կարդաց
12 a չիք տէր
12 a կոչեաց զիս. և
13 bd կերպարանան
13 adg չիք բերեալ
13 ԱԲ ի սրբոյ
14 t զի և սկիզբն էառ և անուանս անսկզբնականն / b սկիզբն անուանն սկզբնականն. և
15 g և աւուրքք / միւսները աւուրք
15 abdԱԲg ութաւրեայ / t ութ
15 ԱԲ համարեալ թլփատի ութօրեայ յառաջ
15 adg զարուսեակ
16 aԱ զաւակ / abd աւրհնեսին
17 ad երկրի, թլփատեցաւ առ ի կատարելոյ պատուիրա
17 bԱԲg որպէս և [g չիք և] չի ըի (պատ.) թլփատելն / adt որպէս զի

ի կատարելոյ զաւետիս հարցն, որոյ «Մտեալ, ասէ, ընդ օրինօք, զի զօրինաւորսն փրկեսցէ, զի և մեք զորդեգրութիւն ընկալցուք»։

403 Արդ՝ անընկալ եղեալ՝ այնուհետև որդին Դաւթի հալածի յԵգիպտոս, առ ի կատարելոյ զայն, թէ «Յերկրէն Եգիպտացւոց կոչեցից զորդի իմ»։ Քանզի յառաջագոյն սահմանեալ Աստուծոյ ամենագիտի հոգեկիր մարգարէիւքն իւրովք, թէ որպիսի համբերութեամբ միածին Որդին իւր ի Հրէաստանեայցն եկեալ կրիցէ։ Որպէս և Պետրոս յառաքելագործ մատենին ասէ, թէ «Աստուած որպէս յառաջագոյն պատմեաց ի բերանոյ ամենայն մարգարէից զչարչարելն Քրիստոսի իւրոյ՝ նոյնպէս և կատարեաց». զոր և Տէրն իսկ ասէր, թէ «Եկի կատարել զօրէնսն և զմարգարէս»։

404 ԽԵ. Կոչեցեալ ապա յԵգիպտոսէ՝ գայ անցանէ ի Նազարէթ, ի կարծեալ հայրենիսն իւր ըստ մարմնոյ. աճէ և զարգանայ հասակաւ, ըստ օրինակի մարդկան որդին մարդոյ. մնայ և Իսրայելական ազգին՝ զի ինքնակամ դիմեսցեն ի բացեալ աղբիւրն կենաց։ Քանզի զնմանէ իսկ գուշակէ սաղմոսանուագն, թէ «Աղբիւրն կենաց ի քէն է»։ Զոր և Փրկիչն յայտ արարեալ սամարացի կնոջն ասելով. «Թէ գիտէիր դու զպարգևսն Աստուծոյ, և ով է, որ ասէդ ցքեզ, թէ տուր ինձ ըմպել՝ դու արդեօք խնդրէիր ի նմանէ, և տայր քեզ զջուրն կենդանի»։

2 Գաղա. Դ, 4—5 / 5 Մատթ. Բ, 15. / 10 Գործ. Գ, 18. / 11 Մատթ. Ե, 17. / 16 Սաղմ. ԼԵ, 10. / 19 Յովհ. Դ, 10.

1 ad որ և մտեալ / t որով մտեալ
1 adg ընդ աւրինաւքն
2 g ազրեցուսցէ, փխ. փրկեսցէ
2 abdԲg զի մեք
3 g չիք արդ անընկալ—օրինակեալ ապաւորէք (եր. 203, տ. 14)
3 adԱԲ չիք արդ
3 ad անընկալ եղեալ այնուհետև որդին դաւթի՝ հալածի յեգիպտոս / t արդ ընկալեալ այնուհետև / ԱԲ այնուհետև ընկալեալ [Ա ընգալեալ] / b արդ անընկալ չի լեալ որդին
3 bԱԲt զաւթայ հալածանս [b չիք հալածանս] հալածի յեգիպտոս
4 ad թե յեգիպտոսէ / b եթէ
4 b եգիպտացւոց կատարեցից զաւխա իմ. քանզի
5 a ամենագիտին
6 b չիք իւրովք
6 a համբերութիւն
7 ԱԲ չիք իւր
7 d ի հրէաստանեայց / ԱԲ ի հրէիցն
7 b որդին եկեալ ի հրէաստանեայցն կրիցէ
8 b եթէ / a չիք թէ
8 d չիք թէ աստուած որպէս (բաց ձեռ k բաղաձ, ուրեմն օրինակում անընթեռնլի)
9 ԱԲt մարգարէիցն
9 b զչարչարել
10 b չիք և (տէրն)
10 b եթէ / ad չիք թէ
10 t ի կատարել / a կատարեալ
12 adԱԲ կոչեցեալ / bt կոչեալ
12 ԱԲ ասէ, փխ. ապա
12 b ապա կոչեալ
12 abdԱԲ յեգիպտոսէ՝ գայ անցանէ ի նազարեթ / t չիք գայ անցանէ
13 abd ի կարծեալ / ԱԲt ի կարծեցեալ
13 b իւր. ըստ / ԱԲ ըստ մարմնոյն
14 ԱԲ որդի
15 abdԱԲ դիմեսցեն. բայց [ԱԲ արդ, b և, փխ. բայց] եկեալ աղբիւրն կենաց
16 t չիք իսկ
16 abdԱԲ նշանակէ, փխ. գուշակէ
16 abdԱԲ աղբիւր
16 a կենաց քո (պաս.) և
17 ad արար սամարիա
17 bd ասելովն
18 a չիք որ
18 abdԱԲ ասէդ [a ասեդ, b ասէրդ] ցքեզ / t ասէ
18 Ա ըմպել
19 d արդեօք (յաձ.)

405 Որոյ ապա ի լնուլ ամացն իւրոց երկոտասանից՝ եկեալ յԵրուսաղէմ, և ընդ վարդապետս օրինացն բանս ի կիր արկեալ և զարմացուցեալ զամենեսեան, առ ի կատարելոյ զմարգարէականն, թէ «Ահաւասիկ ի մէտ առցէ մանուկ իմ, վերասցի և բարձրասցի և փառաւորեսցի յոյժ»։ Զի թէպէտ և խոնարհեցաւ Աստուածութիւնն յերկնից՝ սակայն յերկրաւորաց ի ներքնոցս բարձրացեալ ճանաչիւր. ի մէտ առեալ, զի թէպէտ և խոնարհութեամբ էր՝ սակայն ինքնարուն իւրոց փառացն զօրութեամբ վերացեալ, ըստ յառաջագուշակ տեսողութեան մարգարէին, թէ «Վերասցի և բարձրասցի և փառաւորեսցի»։ Իբրև զի ոչ ինչ է նա կարօտ փառաց, այլ յետ իւրով կամօք զիւր կամս կատարելոյ համբերատար իշխանութեամբն, ոչ եկամուտ ինչ, այլ բնական փառօքն վերացեալ ճանաչէր երկնաւոր զօրուն, ըստ այնմ որ ասէն, թէ «Համբարձաւ Աստուած օրհնութեամբ, և Տէր մեր ձայնիւ փողոյ»։

406 Իսկ փողն միթէ եղջիւր ինչ գոչիցէ, փրկութեայց ընդոմք, թուալիր օդով փողիցն այսմամբ. այլ աստուածաբանչ ուսեալքն զամենայն գոչել և ցուցանել, թէ «Ահա Աստուած, ահա Տէր»։ Զի և ճանապարհս բարբառութեան կենսարեր նորա վարդապետութեանն արասցեն, և զնա ի մէտ առեալ ծանիցեն, թէ «Ահա Տէր, որում սպասէաք սմա. ցնծասցուք և ուրախ լիցուք ի փրկութեան մերում»։ Որ նովիմբ ճանապարհք բարբառութեան բացեալ իւրեանց կենացն լուսոյ բարեաց

5, 9 Ես. ԾԲ, 13. / 13 Սաղմ. ԽԶ, 6 / 16 Ես. Խ, 10. / 19 Ես. ԻԵ, 9.

1 b չիք ապա / abԱԲ չիք իւրոց
1 a երկոյտասանիցն / d երկոյտասանից
1 Բ եկեալ, փխ. եկեալ
2 b բան
2 ԱԲ ի կիր առեալ / ad արկանել
3 ԱԲ զամենեսին
3 a եթե աւասիկ / dԱԲ ահաւասիկ
5 b չիք և / Ա աստուածութիւն
6 b յերկրաւկեց
6 b բարձրացեալ ի մէտ առեալ ճանաչիւր. զի / d ճանաչիւր
7 ԱԲ և զի թէպէտ և / ad չիք և
7 b յինքնարուն իւրոյ / a իւրսոյ / dԱԲ իւրայոյ
8 b բարձրասցի, փխ. վերացեալ
9 t և, փխ. իբրև / ad չիք է
9 b ոչինչ կարօտ էր փառաց, այլ որպէս ըստ իւրոց կամաց զիւր կամսն
10 ad յետ իւրոյ
11 ԱԲ իշխանութեամբ / ad իշխանութեանն
11 abd ոչ եկամուտ ինչ / ԱԲt եկամուտ
12 ԱԲ ճանաչիւր երկնաւոր զօրուն / b զաւրուն / t երկնաւոր զօրութիւն / ad երկնաւորն զաւրաւորն, ըստ
12 ad չիք թէ
13 Ա օրհնութեամբն
13 d և առէք ի ձայն / ԱԲ ի ձայն
14 b չիք միթէ
14 d եղջիւր ինչ գոյր, փրկութեայց / b *փրող ցուցող ընդոմքն
14 ԱԲ ընդոր / a ընդունելն թեյապիր աւդովն / d ընդարքն, թուա աւդովն
15 d այսմամբ, այլաբանչ
15 b աստուածաբանից ուսեալքն գոչել և ցուցանել զամենայն, թէ
15 ԱԲ ուսեալք / a ուսեալիքն
17 b զճանապարհս բարբառութեանն / ԱԲ ճանապարհ արասցեն կենսարեր վարդապետութեան նորա և զնա
18 d սպասէիք
19 ad չիք սմա ցնծասցուք / b չիք ցընծասցուք
19 b եղիցուք / b և, փխ. որ
19 abdԱԲ նովիմբ / t նովին
20 bԱԲ ճանապարհ
20 bԲ բարբառութեանն
20 ad ճանապարհք արքայութեան հարցեալ զիւրեանց կենաց
20 b մերոյ, փխ. իւրեանց
20 ԱԲ զիւրեանց կենաց լուսոյ / b լուսոյն
20 abdԱԲ բարեաց / t բարեացն

հանգստեան, և ի միտ առեալ ծանիցեն, թէ ընդ նմա յարքայութիւնն վերացեալ, լուսեղէն յարկացն բնակութեան լինիցին բնակիչք. հաւանեսցին լսել, ի միտ առնուլ, այսինքն է ճանաչել զնա տիեզերաց. որպէս և սաղմոսարանն ասէ, թէ «Յիշեսցեն և դարձցին առ Տէր ամենայն ծագք երկրի»:

407 Եւ վերանալն և բարձրանալն՝ զի էջ ի խոնարհութիւն խոնարհ մարմնովն. վասն այնորիկ նորին խոնարհութեան մարմնոյն կերպարանօք բարձրանայ: Իբրև զմարդ խոնարհ երեւեալ, և առաւել քան զամենայն մարդիկ հեզ և խոնարհ, և հանդարտութիւն ցուցեալ համբերութեամբ վշտացն զոր առ ի մարմինն. վասն այսորիկ նովին մարմնովն բարձրացեալ ի խոնարհութեանցն, մարդկութեամբն վերացեալ և բարձրացեալ և փառաւորեալ. իբրև զի զմարդատեսիլ կերպարանացն զոր առն՝ բարձրացուցանէր, զբարս խոնարհութեան օրինակեալ տպաւորէր յինքեան:

408 ԽԶ. Արդ՝ լցեալ ամս երեսուն զինքն ի յայտնելոյ, ի հասակ մարմնոյն զարգացեալ, ըստ բնութեան աճման մարմնոյն՝ առեալ և մկրտութեան, և նախ յառաջագոյն կարապետ առաջոյ արձակեալ զՅովհաննէս, մեծն մարգարէիցն՝ պատրաստել նմա ճանապարհ

5 Սաղմ. ԻԱ, 28.

1 b և (փխ. թէ) ընդ
1 Ա յարքայութեան / a արքայութիւնն / d յարքայութիւն
2 adt յարկաց բնակութեանն
2 ad լինիցին բնակիչք / t չիք լինիցին / b չիք լինիցին բնակիչք
2 ԱԲ բնակութեան բնակիչք լեալ հաւանեսցին լսել ի միտ առնուլ / bt չիք լսել
2 ad չիք հաւանեսցին—սաղմոսարանն (s. 4)
3 bԱԲ ճանաչելն
4 ad չիք թէ
4 adԱԲ յիշեսցեն / bt յիշեսցին
4 ԱԲ առ քեզ, փխ. առ Տէր
6 b և ի վերանալն
7 d մարմնով. և վասն
7 ad այսորիկ
7 b չիք վասն—մարմնոյն
7 a խոնարհութիւն / d խոնարհութեամբ
7 ԱԲ մարմնոյ
8 Ա կերպարանօքն
8 abd իբրև մարդ
8 a խոնարհեալ և / b ի խոնարհ
8 ԱԲ եւ առաւել
10 ad համբերութեամբ / bԱԲt համբերութիւն
10 bԱԲ վշտաց զոր առ ի մարմինն [b ի մարմին իւր] / ad առ / t էառ
10 ad այնորիկ նորին
11 bԱԲ ի խոնարհութեանց
11 b մարդկութեանց և փառաւորեալ իբրև զմարդատեսիլն / adԱԲ մարդկութեամբն վերացեալ և [ԱԲ չիք և] բարձրացեալ և փառաւորեալ, իբրև զի [ԱԲ չիք զի] զմարդատեսիլ / t չիք և բարձրացեալ
13 abdԱԲ առն / t էառ
13 adԱԲ զբարս խոնարհութեան / bt զբարիս / b խոնարհութեանն
14 bԱԲt չիք յինքեան
15 abdԱԲg զինքն յայտնելոյ [d ի յայտնելոյ] / t զինքն յայտ առնելոյ
16 g ի հասարակ մարմնոյ / b մարմնոյ
16 bԱԲt աճման / ad աճմանն
17 b անեալ
17 ad անեալ և մկրտութեանն և նախ / bԱԲt չիք և մկրտութեանն և
17 g չիք նախ յառաջագոյն—ընդունել մարթասցեն (Եր. 204, 8. 11)
17 adԱԲ առաջի, փխ. առաջոյ / b չիք առաջոյ
18 bԱԲ զՅովհաննէս / adt մեծ
18 b չիք մեծն մարգարէիցն—առյիշեալս և յովհաննէս (Եր. 204, 8. 7)
18 a պատրաստեալ
18 t չիք նմա
18 ԱԲ ճանապարհս

և ուղղել զշաւիղս յայտնութեան նորա։ Անսայ տալ զմկրտութիւն ապաշխարութեան, ոչ զմկրտութիւն աստուածազգոյշն լուսաւորութեան կենացն անմախճանից, այլ տալ զապաշխարութեանն սրբութեան մկրտութիւն. որպէս առ մովսիսեան դարին, յորժամ Աստուած երևել նոցա կամէր՝ հրամայէր նոցա լուանալ և սրբել, զի արժանաւորք լիցին աստուածատես փառացն երևելոյ։

409 Սոյնպէս և Յովհաննէս եկեալ լուանայր զժողովուրդն ապաշխարութեամբ. զի յորժամ Աստուածորդին երևեսցի՝ պատրաստագոյնք արժանաւորութեամբ նորին վարդապետութեանն զունկնդրութիւն մատուսցեն, ի սորան գործել ճանապարհ, զի ի հեզ և ի խոնարհ օթևանս զամենատէրն ընդունել մարթասցեն։

410 Արդ՝ եկեալ և ինքն մկրտել ի Յովհաննէ, ձեռն արկեալ գրել կտակ յաւիտենական, և իւրով արեամբն կնքեալ, տալ ամենեցուն լուսաբեր և կենսատու մկրտութեամբն, հրամայեաց ամենայն երկրածին մարդկան, ամենայն մեղուցեաց, աստուածանման պատկերին փրկութեան նմանել։ Արդ՝ եկեալ առ կնքատուն Յովհաննէս մկրտել ի նմանէ. որոյ զանի հարեալ՝ ընդդէմ գնացեալ, թէ «Ինձ պարտ է ի քէն մկրտել»։

17 Մատթ. Գ, 14.

1 aԱԲ զշաւիղս / dt շաւիղս

1 d անսայ մինչ ի մկրտութիւն / Բ անսայ տալ / aԱt անսայ ի տալ

2 adԱԲ աստուածազգոյշն [d աստուածազգոյշ] լուսաւորութեան կենացն անմաղձանից [ԱԲ չիք անմաղձանից, d անմախճանից], այլ / t աստուածազգոյշ լուսաւորութեանն կենացն. չիք անմախճանից

3 ԱԲ չիք տալ

3 ԱԲ զապաշխարութեան զսրբութեան զմկրտութիւն

4 Ա չիք առ

4 ad մովսիսեան

4 ԱԲ աստուած կամէր նոցա երևել հրամայեաց

5 ԱԲ արժանի

5 abԱԲ լիցին / t լինել

6 ԱԲ աստուածեղէն

6 adԱԲ փառացն երևելոյ [ad երևելոց] / t տեսանելոյ, փխ. երևելոյ

8 abdԱԲ պատրաստագոյնք արժանաւորութեամբ [b արժանաւորութեամբն] նորին [ԱԲ նմ (պակ.) նորին] / t պատրաստագոյնք ապաշխարութեամբ նման նորին

9 Ա վարդապետութեան / b վարդապետութեամբ

10 ԱԲ ի սորա / abdt ի սորանէ։ Ուղղում եմ ի սորան

10 b զճանապարհն / t զճանապարհ / adԱԲ ճանապարհ

10 ad զի ի հեզ / bԱԲt չիք զի

11 a աւթեւանս (յաճ.) / b յաւթեւանսն

12 g և եկեալ մկրտել ի յովաննէ ձեռն / d ի յոհանէ (մի բառի տեղ բաց) զի անկորուստ

12 d-ն երկու միջում մի բառի տեղ բաց ունենալով՝ չունի «ձեռն արկեալ— ծրարեաց և կնքեաց» (էր. 219, տ. 11) Երևում է, որ d-ի օրինակում թուղթը էր ընկած։

12 ԱԲg գրել / abt գրեալ

13 a չիք և

13 g ամենեցուն կենսաբեր և սուրբ մկրտութեամբն

14 a չիք հրամայեաց

14 g չիք հրամայեաց—կատարեաց զխոստմամբն (էր. 205, տ. 12)

14 ԱԲ չիք ամենայն

15 a մարդկան, լինել նմանող աստուածանման

15 ԱԲ աստուածային

16 ab չիք նմանել

16 b չիք կնքատուն

16 a յովաննես (յաճ.)

16 aԱԲ մկրտել / b ի նմանէն

17 b եթէ

17 abԱԲ պարտ է / t պիտոյ է

17 b մկրտել / aԱԲt մկրտիլ

Որոյ լուեալ պատասխանի և առեալ հրաման համարձակ գնա մկրտելոյ, թէ «Թոյլ տուր այժմ, զի այսպէս արժան է լինել, զի կատարեսցուք զարդարութիւնս ամենայն»։

411 Եւ զի՞նչ իցեն արդարութիւնքն, եթէ ոչ զոր Հոգւովն սրբով նորուն Յովհաննու հայրն Զաքարիա գուշակեաց, թէ «Յիշեաց, ասէ, զերդումն, զոր երդուաւ Աբրահամու հօր մերում, տալ մեզ առանց երկիւղի փրկութիւն ի թշնամեաց մերոց և ի ձեռաց ամենայն ատելեաց մերոց. պաշտել զնա սրբութեամբ և արդարութեամբ»։ Ըստ որում և երգողն ասէ. «Յիշեաց զուխտ իւր որ ընդ Աբրահամու և զերդումն իւր ընդ Սահակայ, և հաստատեաց առ Յակովբ զհրաման իւր, և առ Իսրայէլ զուխտ իւր յաւիտենից»։ Օրհնեաց հարցն հաւատովք զամենայն երկիր, օրհնեաց կատարեաց զխոստմունսն, և վասն նորին էջ ինքն ի ջուրսն, և սրբէր և նորոգէր միանգամայն զջուրսն կացուցանէր։

412 Եւ վասն զի զերկիր զառաջինն ի ջուրցն փարատեցուցեալ հրամանաւ, և ջրովն պարարեալ՝ ամենայն բոյսք և զեռունք և զազանք և անասունք և թռչունք ի ջուրցն զալարութենէ բղխեցին յերկրէ. այն օրինակ զալարեցոյց զարգանդ ծննդականութեան ջուրցն՝ մկրտութեամբ, սրբեալ ջուրքն և նորոգեալ զնութիւն մաշուածոյ հողեղէն նիւթոյս,

3 Մատթ. Գ, 15. / 8 Ղուկ. Ա, 73—74. / 11 Սաղմ. ճԴ, 8—10.

1 b որոց
1 a չիք որոյ լուեալ պատասխանի
1 b չիք և
1 ab մկրտելոյ ասէ թոյլ / ԱԲ համարձակ մկրտել գնա, թոյլ տուր ասէ այժմ
2 a զի այսպէս / bԱԲt չիք զի
2 b պարտ է, փխ. արժան է
3 ԱԲ զամենայն արդարութիւնս
4 abԱԲ իցեն / t են
4 abԱԲ եթէ / t թէ
5 aԱԲ հայրն զաքարիա [ԱԲ զաքարիայ] / b հաւրն զաքարիայ / t չիք զաքարիա
5 bԱԲ չիք թէ / a չիք ասէ
7 aԱԲ փրկութիւն
8 ԱԲ զնա սուրբութեամբ և արդարութեամբ. զի յիշել զուխտն
8 a ըստ որում և երգաւսն ասէ յիշեաց
8 bԱԲt չիք ըստ որում—ասէ
9 bt զի յիշեաց [b յիշել]
9 aԱԲ չիք որ
9 ԱԲ չիք իւր (ընդ սահակայ)
10 abԱԲ չիք և (հաստատեաց)
10 a հաստատեաց / bԱԲ հաստատել / t հաստատեալ
11 abԱԲ աւրհնեալ հաւատովք [a հաւատովքն] հարցն
11 bԱԲ երկիր, աւրհնեալ կատարեաց / a երկիր և կատարեաց
12 aԱԲ զխոստմունս վասն նորա և էջ [ԱԲ նորին էջ] / b զխոստումն վասն նորուն էջ / g չիք վասն նորին
12 ԱԲ չիք ինքն
13 ԱԲ զջուրն
14 a զառաջինն / bԱԲt զառաջին
15 ԱԲ և հրաման եա ջրոյն պարարել և ջրովն ամենայն բոյսք / t փարատեցուցեալ, և հրամայեաց
15 a փարատեցուցեալ և ջրով պարարեալ / g փարատեցուցեալ հրամանաւ և ջրովն / b և հրամանաւ
15 a նաև զեռունք ամենայն զազան և անասուն
16 ab ի ջուրց
16 b զալարութենէն
16 a բխեցիցին / bԱԲg բղխեցին / t բղխեցեն
16 ԱԲ յերկիր
17 aԱԲ զալարացոյց
17 Ա ծննդականութիւն / g չիք ծննդականութեան
17 aԱԲgt մկրտութեան
18 t սրբել / abԱԲg սրբեալ [b սրբելով] ջուրքն [ԱԲ ջուրքն]
18 a նորոգել։ Ուղղում եմ նորոգեալ
18 ԱԲt մկրտել, g մկրտեալ, b մկրտելով, փխ. նորոգեալ
18 a նիւթոյն, զոր մեղացն / g որ մեղացն / bԱԲt որ ի մեղացն

զոր մեղացն էր մաշեալ հնացուցեալ, մերկացուցեալ ի շնորհաց անտի Հոգւոյն։ Արդ՝ միւսանգամ բացեալ զարգանդ աներևոյթ Հոգւոյն երկնելի ջրովն՝ նորածնունդ նորափետուր զարդարեալ միւսանգամ ի ծննդականութիւն աւազանին, զգեցուցանել զամենեսեան լուսաւոր պատմուճանօք, որ միւսանգամ վերստին ծնանիցին։

413 Քանզի ի սկզբանն իսկ արարչութեան ժամանակին՝ շրջէր Հոգի Աստուածութեան ի վերայ ջուրցն. և անտի զկազմած արարածոցն յօրինէր, ի լինելութիւն արարածոցն հրամայէր հաստատել։ Նա և զհաստատութիւն երկնի՝ բնակութեան հրեշտակաց հրեղինաց, որ երեխս մէջ ջրեղէն՝ հրամայեաց հաստատել։ Նոյն օրինակ եկեալ կատարէ զուխտն զոր եդ ընդ հարսն։ Էջ ինքն ի ջուրսն, որպէս զջուրս ներքինս երկրիս՝ որ մեղօք մարդկան էր պղծեալ։

414 Արդ՝ իւրոց զարշապարացն կոխելով զջուրսն՝ սրբեաց և սրբիչս արար։ Եւ որպէս յառաջագոյն շրջէր Հոգին ի վերայ ջուրցն՝ նոյն օրինակ բնակեսցէ ի ջուրսն, և զամենեսեան ընկալցի որ ծնանին նովաւ։ Եւ ջուրքն վերինք մածեալք բնակութիւն են հրեշտակաց։ Արդ՝ զայս ջուրս իբրև զայն ջուրսն արար. վասն զի ինքն էջ ի ջուրսն, զի

1 ա և հնացուցեալ / ԱԲ և հնացեալ և մերկացեալ ի շնորհաց անտի / ց և մերկացուցեալ
1 ցէ չիք անտի
2 ց հոգւոյն սրբոյ (արդ)
2 ց բացեալ միւսանգամ զարգանդ / ԱԲ զարգանդն
2 ց հոգւովն երկնելի
3 ե ջրովս որ ծնունդ / ց ջրովն նորածնունդ / աԱԲէ նոր ծնունդ
3 աց ծննդականութեամբ
4 ԱԲ զամենեսին
4 ա պատմուճանաւն / ե պատմուճանուքն
5 ա որք / է չիք միւսանգամ
6 ԱԲ յսկզբանն / աէ չիք իսկ
6 ա յարարչութեանն շրջէր հոգին / ԱԲց յարարչութեան
7 ց հոգի աստուծոյ շրջէր
7 աեԲ աստուածութեանն / ա ջուրց
7 ԱԲ արարածոցս / ե արարածոց հաստատել. նաև
8 ե չիք յօրինէր—հրամայէր
8 ա արարածոց. չիք հրամայէր հաստատել / ց չիք ի լինելութիւն—հաստատել
9 Բ զհաստատութիւնն
9 աեԱԲ բնակութեան / ցէ բնակութիւն
9 ա հրեղէն, որ երին՝ հրամանաւ հաստատել / ե հրեղէն և որ երեխս մէջ հրամայեաց հաստատել / ԱԲ որ երեխս / է որ երեխնս
10 ց նոյն աւրինակ բնակեսցէ ի ջուրսն և զամենեսեան որ ծնեալն իցեն ընկալցի և եկեալ զբիւսոս կատարեաց զուխտն որ ընդ հարսն։ Հմմտ. տող 15 եւ ծան. տող 14
11 ա երդուաւ, փխ. եդ / ե առ հարսն
11 ա ի ջուրսն / Ա ինքն ի ջուրս / ե չիք ինքն
11 ե և սրբեաց / ԱԲցէ ներքինս
12 ա չիք երկրիս
12 ԱԲ որ պղծեալ էր մեղօք մարդկանն. արդ / ե մարդկանս են
13 եց իւրովք զարշապարաւք
13 ց զջուրսն կոխելով
13 ա և սրբիչս / եԱԲց և սրբիչ / է սրբիչ. չիք և
14 ե զի, փխ. և
14 ց չիք և որպէս—ծնանին նովաւ (տ. 16)
14 ա հոգւոյն սուրբ
15 ԱԲ ի ջուրս / ե ի ջուրսն
15 ա և զամենայն վերստին ծնեալսն ընկալցի. և ջուրքն վերստին մածեալք / ե և զամենեսեան որ ծնեալ՝ ընկալցի. եւ ջուրքն
16 ց եւ զի ջուրք / ԱԲ մածեալ
16 ց բնակութիւնք / ա չիք են
16 ե եւ, փխ. արդ
17 ԱԲ իբրև զայն ջուրսն / եց զայն ջուրսն / աէ զայն ջուրս
17 աԱԲ արար / եցէ արարեալ
17 ց չիք վասն զի—ի ջուրսն
17 ե էջ ինքն ի ջուր, զի ամենեքին / ԱԲ ի ջուրս, զի ամենեքեան ի ջուրցն հոգւովն նորոգեալ

ամենեքեան Հոգւովն ի ջուրցն նորոգեալ հրեշտակացին, և նոյն Հոգին մինչև յաւիտեան ի ջուրցն զամենեսեան յորդեգրութիւն մատուցանիցէ։ Վասն զի դրունս բացեալ ջուրցն ի խոնարհ, զի վերնաջուրցն դրունք բացցին երկնից, և զամենեսեան փառօք վերացուսցէ յորդեգրութիւն։

415 Վասն զի ճշմարիտ Որդին Աստուծոյ խոնարհեցաւ և էջ ի ջուրսն մկրտութեան, զի զխոստմունսն կատարեսցէ զհարցն և զաւետիսն։ Յառաջ քան զայն և զԹլփատութիւնն առ յանձն. զի և երկոցունց կողմանցն շնորհեսցէ շնորհս և հաստատեսցէ զբարիս։ Զի իւրով Թլփատելովն կատարեսցէ զհաստատութիւն խոստմանցն, և ի խրախուսն հրաւիրմանցն որդեգրութեան ժառանգութեան արժանաւորացն։ Եւ ի մկրտելն՝ զամենայն մկրտեալսն կեցուցանէ. իւրով յանձն առնլովն զմկրտութիւնն, և պատուական արարեալ զմկրտութիւն՝ իւրով իջանելովն ի մկրտութիւն։

416 Եւ նախ անտի իսկ ի միտ առեալ ճանաչի ճշմարիտ Որդին Աստուծոյ՝ բարբառովն Հօր իւրոյ և իջանելովն ի վերայ նորա Հոգւոյն։ Զի անտի իսկ ի միտ առեալ ճանաչի, առ ի կատարելոյ զյառաջասացութիւնն Հօր, թէ «Ահաւասիկ ի միտ առցէ մանուկ իմ, վերասցի և բարձրասցի և փառաւորեսցի յոյժ»։

18 Ես. ԾԲ, 13.

1 ե հոգւով / ագ հոգւի
1 ԱԲ ի ջրոցն / ե ջրոցն (չիք ի) / գ ի ջուրսն
2 ԱԲ մատուցանեն [Բ ուղղուած մատուցանէ] / ե զարձուցանիցէ, փխ. մատուցանիցէ
2 ա յորդեգրութիւնս մատուցէ
3 ԱԲ դրունք բացեալ ջուրցն / ե զդրունս
3 ե ջուրցն ի խոնարհ, ի վերանալ ջուրցն / է զջուրցն / գ զջուրսն / ա զի ի վերնայջուրցն / ԱԲ զի ի վերանալ ջուրցն դրունք երկնից բացցին և
4 գ չիք փառօք
5 աԱԲգ վասն զի / ե և բանզի / է չիք վասն
6 ա ի ջուրն
6 աեգ մկրտութեան, մի զի
6 ե զխոստմունս
6 ա հարցն կատարեսցէ և
6 աեԱԲգ զաւետիսն / է զաւետիս
7 աեԱԲգ զայն [ԱԲ զայս, եգ զայնս] առ յանձն և զԹլփատութիւն [Բգ զԹլփատութիւնն], զի [եԱԲգ վասն զի] զերկոցունց [եգ երկոցունց]
7 է էառ յանձն վասն զի
8 եԱ կողմանց / գ զշնորհս
8 Ա բարիս / աեգ զբարիսն
8 աեԱԲգ իւրով / է իւրովն
9 գ Թլփատութեամբն
9 Ա խոստմանց / ագ չիք և
9 գ ի խրախմունս
9 եԱԲ չիք և ի խրախուսն հրաւիրմանցն
10 ագ հրաւիրմանցն / է հրաւիրմանց
10 ա ժառանգութիւն ժառանգաւորացն
10 գ որ, փխ. և
10 ե և մկրտեալ զի զամենայն
11 ԱԲգ կեցուսցէ / ե կեցուցանիցէ որով յանձն առնլով
11 ԱԲ և իւրովք յանձն առեալ / ա առնլով
11 գ չիք իւրով յանձն—ատար շնորհս (էր. 208, տ. 5)
12 աԱ զմկրտութիւն
12 ա արարեալ զմկրտութիւն իւրով / եԱԲէ չիք զմկրտութիւն
12 ե իւրովք իջանելով
13 է ի մկրտութիւնն
14 ե չիք և / է չիք իսկ
14 ԱԲ ճանաչի ճշմարիտ որդին աստուծոյ բարբառով / ե որդին աստուծոյ ճշմարիտ բարբառովն / է որդին ճշմարիտ աստուծոյ
15 ա չիք աստուծոյ
15 աե իջանելովն / է իջանելով / ԱԲ և իջմամբ հոգւոյն. զի
16 ե զառաջասաց հայրն, թէ ահաւասիկ / ա զյառաջասացսն / Ա զյառաջասացութիւն / Բ զառաջասացութիւնն
17 ա աւասիկ
18 ա չիք յոյժ

417 Զի ամս երեսուն լուռ և աներևոյթ շրջեալ ի մէջ նոցա, և ապա եկեալ հասեալ ի մկրտութիւն՝ որդ ի մկրտութեանն ճանաչի ամենեցուն։ Յովհաննէս վկայէ և ասէ. «Սա է, զորմէ ես ասէի, որ զկնի իմ գայ՝ առաջի իմ եղև. զի նախ նա իսկ առաջին էր. զի ի լրութենէ անտի նորա մեք ամենեքեան առաք շնորհս»։

418 ԽԸ. Եւ Հոգին ի վերայ նորա իջեալ ի նմանութիւն աղաւնոյ։ Իսկ ընդէ՞ր արդեօք ի նմանութիւն աղաւնոյ երևեցի Հոգին սուրբ Աստուծոյ. զի ուսուսցէ տեսողացն, թէ ոչ այլ ինչ է հնար մատչել առ Աստուածորդին՝ եթէ ոչ անմեղութեամբ և արդարութեամբ և սրբութեամբ՝ յաղաւնակերպ նմանութենէ անտի առեալ զկերպարանս յանձին բերիցեն։

419 Վասն զի քննիչ է սրտից և ծածկագէտ և ամենայն գաղտնեաց յայտնիչ. զի զամենայն ինչ գիտէ, և զամենայն ինչ զոր ասէ՝ կարող է կատարել, և տկարանայ նմա և ոչ ինչ. որպէս ասաց Գաբրիէլ առ կոյսն սուրբ, թէ «Ոչ տկարասցի առ ի յԱստուծոյ ամենայն բան»։ Որ և զսրտից մարդկան զխորհուրդս ի վեր բերեալ յանդիմանէ. «Որ ստեղծ առանձին զսիրտս նոցա, որ ի միտ առնու զամենայն գործս նոցա», որ առ նա էին մատչելոց։

5 Յովհ. Ա, 15. / Ղուկ. Ա, 37. / 18 Սաղմ. ԼԲ, 15.

1 abԱԲ զի ամս / c զամս. չիք զի
1 b չիեալ, փխ. շրջեալ
2 ab չիք ապա
2 aԲ ի մկրտութիւնն
2 ԱԲ որդ ի մկրտութեանս
3 abԱԲ չիք և
3 a չիք սա է
3 ab զորմէ եսն / ԱԲc չիք եսն
3 abԱԲ ասէի / c ասէին
4 ab գայ / ԱԲc գայր
4 bc իբրև առաջի
4 a իսկ յառաջ էր / b զի նախ իսկ առաջի էր
5 ab չիք անտի
5 ab չիք շնորհս
6 Ա աղօնոյ
7 ag ընդէր արդեաւք [g արդեօք] / ԱԲc չիք արդեօք
7 b չիք իսկ ընդէ՞ր—երևեցի
7 Ա աղօնոյ
7 ԱԲg երևի / a երևիցի
8 aԱԲg զի [ԱԲg վասն զի] ուսուսցէ տեսողացն [a տեսողաց] թէ ոչ / b վասն զի ուսուսցէ տեսողացն զի այլ ինչ ոչ է հնար / c ուսուցանէ
8 g չիք այլ
8 g հնար է
8 a հնար և մերձենալ առ
9 abԱԲg եթէ [a եթե] / c թէ
9 b եթէ ոչ անմեղութեամբ. այլ յաւ- րինակերպ նմանութենէն բերեալ զկերպարանն յանձին բերիցեն
9 bԱԲ չիք և արդարութեամբ
9 b չիք և սրբութեամբ
10 a յաղաւնակերպ նմանութեան երևել զկերպարանն յանձին բերել / Ա յա- ղօնակերպ նմանութենէ անտի առեալ զկերպարանս / Բ նմանութենէ / c միամտութենէն, փխ. նմանութենէ
10 Բc չիք անտի առեալ
10 g չիք յաղաւնակերպ—առ նա էին մատչելոց (տ. 18)
12 ac չիք և (ամենայն)
13 a չիք յայտնիչ / b զոր ինչ
14 b և ոչ տկարանայ և ոչինչ. որպէս և
14 ab առ սուրբ կոյսն թե [b եթէ]
15 ԱԲc չիք թէ
16 b զսրտիցն խորհուրդս / c խոր- հուրդն / a չիք և
16 ԱԲ և զսրտից մարդկան զխորհուրդս ի վեր բերեալ յանդիմանէ, բաց այնմ, որ ստեղծ / a զսրտիցն զխոր- հուրդն ի վեր բերեալ մարդկան յանդիմանն նոցին իսկ. ոյ ստեղծ / c և զսրտից խորհուրդն ի վեր բերեալ առ մարդկան յանդիմանէր. որ ստեղծ
16 b չիք առ
17 b ստեղծ իսկ
17 ԱԲ չիք նոցա, որ
18 abc չիք որ

420 Վասն այնորիկ Հոգին աղաւնակերպ իջանէ, զի ուսուսցէ տեսողացն՝ սրբամտելով առ Աստուածորդին մերձենալ, և զշնորհս բարերարութեան Հոգւոյն ընդունել, և Հօրն հաճոյ լինել. վասն այսորիկ Որդին Աստուծոյ եկն և կատարեաց զուխտ հարցն, անուանելով նոցա որդի։ Որդին Աստուծոյ վասն այսորիկ եկեալ մկրտի, ի հաստատել զմկրտութիւն ամենայնի՝ որ մկրտելոցն իցեն, զի անդ իսկ զայս ուսուցանելով՝ փրկութիւն ամենեցուն յայտնեալ՝ ի մէտ առեալ ծանիցի, և անտի իսկ բացցէ զամենակեցոյց ճշմարտութեան վարդապետութիւնն իւր յայտնել աշխարհի։ Որպէս ասէ մարգարէն իբրև յերեսաց տեառն-որդւոյն, թէ «Մատերուք առ իս և լուարուք զայս. ոչ ի սկզբանէ ի ծածուկ ինչ խօսեցայ, և ոչ ի տեղւոջ խաւարին երկրի. զի յորժամ լինէրն՝ ես անդ էի. և արդ՝ Տէր Տէր առաքեաց զիս և Հոգի նորա»։ Տեսանե՞ս զէական միաւորութիւնն. «յորժամ լինէրն՝ ես անդ էի» ասէ. յայտ արարեալ զմիաբուն երրորդական զօրութիւնն, թէ և՛ ի հաստատելն համագործ, և ի նորոգելն միաբան։

421 Արդ՝ բացեալ երկինք՝ և Հայր աղաղակէ, թէ «Դա է Որդի իմ սիրելի». և Հոգին իջեալ ի նմանութիւն աղաւնոյ. զի յայտ լիցի միաբուն խորհուրդ զօրութեան գալստեան Որդւոյն։

422 Եւ զի՞նչ իցէ զոր ասէն, թէ «ի սկզբանէ խօսեցայ»՝ եթէ ոչ

12 Ես. ԽԸ, 16. / 17 Մատթ. Գ 17. Մարկ. Թ, 6.

1 եԱԲց այսորիկ
1 ԱԲ հոգին սուրբ
1 Ա աղօնակերպ
1 ե իջանէր
2 ա տեսողաց
2 աԱԲց սրբամտելով / է սրբամտելովք
2 ա առ աստուած մերձենալ
3 է հօր / է այնորիկ
4 ց եկն որդին աստուծոյ և կատարեաց / ե չիք որդին աստուծոյ / է չիք և
4 աեԱԲ և կատարեաց զուխտ / է զուխտն
5 ԱԲ նմին իրի, փխ. վասն այսորիկ
5 ե մկրտի որդին աստուծոյ ի յորդանան հաստատել զմկրտութիւնն ամենայն որ
5 ց մկրտի ի հաստատել / աեԱԲէ մկրտի հաստատել
6 ա մկրտելոցն / եԱԲցէ մկրտելոց
6 եԱԲ իցեն ի նա, զի
6 ց չիք զի անդ իսկ—և ի նորոգելն միաբան (տ. 15)
7 ԱԲէ և ի մէտ
7 ա ծանիցի և անտի բացցէ / ԱԲ ծանիցի իսկ և բացցէ / ե ծանիցի-անտի իսկ բացցէ
8 է չիք անտի իսկ
8 աե ճշմարտութեանն
8 աեԱ վարդապետութիւն
9 աեԱԲ յայտնեալ
9 ԱԲ որպէս և ասէր / ե որպէս և
9 ե չիք իբրև
9 ա յերեսաց տեառն թե
9 ԱԲ տեառն որդւոյ
10 ե եթէ / ԱԲ չիք եթէ
12 ա լինէր
12 Ա անս (յաձ.)
12 աե չիք ասէր / ե ոգի
13 Ա միօրութիւն
13 ե ասէ ես անդ էի, յայտ
14 Ա զօրութիւն / ե եթէ և
14 ա ի հաստատելոյն համագործ և ի նորոգելն միաբուն
15 աեԱԲ համագործ / է միագործ, փխ. համագործ
16 ե և, փխ. արդ
16 ԱԲ աղաղակէր
16 ց չիք թէ
17 ա և հոգւոյն սուրբ
18 ե զօրութեանն / ա չիք զօրութեան
18 Ա գալըստեանն
18 ԱԲ որդւոյ
19 ց չիք և զի՞նչ իցէ—խորհրդոց ծնընդեն իւրոյ (եր. 219, տ. 15)
19 ե որ
19 աեԱԲ եթէ ոչ / է թէ ոչ

զյառաջաձայնեան սրբոց մարգարէիցն, որ ինքն իսկ ի նոսա վասն իւր խօսեցաւ. և խորհրդով միաբանական Հօրն և Հոգւոյն՝ եկեալ երեւի արդ ի վախճան ժամանակացս։ «Որ էրն ի սկզբանէ Բանն, և Բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր Բանն. նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած. ամենայն ինչ նովաւ եղև, և առանց նորա եղև և ոչ ինչ որ ինչ եղեն։ Նովաւ կեանք էր, և կեանքն էին լոյս մարդկան. և լոյսն ի խաւարի անդ լուսաւորէր. և խաւար նմա ոչ յաղթեաց։ Եղև այր մի առաքեալ յԱստուծոյ, անուն նորա Յովհաննէս. սա եկն ի վկայութիւն, զի վկայեսցէ վասն լուսոյն, զի ամենեքեան հաւատասցեն նովաւ»։

423 Արդ՝ լցեալ և կատարեալ զամենայն, և լոյս Որդւոյն Աստուծոյ ի մէջ անցեալ լուսաւորել զամենայն մարդ՝ որ գալոց է յաշխարհ. որում խաւարն ոչ կարացեալ համեմատել յաղթել. այլ այսու լուսով եղև աշխարհ, և զնա ոչ ծանեաւ։ Արդ՝ վասն այսորիկ եկեալ, զի ի միտ առցեն զլոյս նորա, և որդիք Աստուծոյ լիցին։ Եկն հաստատել զօրէնս և զմարգարէս, և զօրինակսն անցուցեալ՝ և զճշմարտութիւնն հաստատեալ։

424 Եւ զի՞նչ իցէ որ ասէ՝ «Բանն». միթէ բարբառ լոկ իցէ, բախիւն լեզուի ընդ օդս, որ յառաջ քան զասել ասողին չէ յայտ, և յետոյ անհետ՝ չէ ի միջի։ Այլ վասն այսորիկ անուանեցաւ Բան, զի որպէս բան ի բերան ասողին՝ նոյնպէս և ամենայն հրամանք Հօր կամացն եղանեն ի բերանոյ Որդւոյ։ Զի գիտակ է Հօր և կատարիչ կամաց նորա, որպէս և ինքն ասէ. «Ոչ ոք գիտէ զՀայր՝ եթէ ոչ Որդի. որպէս և զՈրդի ոչ ոք գիտէ՝ եթէ ոչ Հայր»։ Եւ դարձեալ ասէ, եթէ «Եկի կատարել

9 Յովհ. Ա, 1—7. / 23 Ղուկ. Ժ, 22.

1 a զյառաջաձայնեան / ԱB զառաջաձայնեան / bt զառաջաձայն
1 abԱB ինքն իսկ ի նոցանէ վասն իւր / t չիք իսկ
2 b չիք և (խորհրդով)
2 aԱB երեւի. արդ ի վաղճան [ԱB ի վախճան] / b և ի վախճան / bt չիք արդ
3 ԱB ժամանակացս / abt ժամանակաց
3 b որ ի սկզբանէ էր
4 at առ, փխ. նա
5 b և ամենայն
5 aԱB չիք և (առանց)
5 ԱB ինչ եղև / a չիք ինչ (եղև)
6 a և կեանքն էր լոյս / b չիք և կեանքն էին
6 t և լոյս
6 Ա ի խաւարին անդ
7 a խաւարն
8 b անուն նմա / t չիք անուն նորա
10 abԱB զամենայն / t ամենայն
11 ab լուսաւորեալ
11 a մարդ զգալոց յաշխարհս / ԱB զալոց էր
12 b համեմատեալ / a յաղթեալ
12 b չիք այլ
13 b ծանեան. և վասն
13 ԱB այսորիկ իսկ
13 abԱB զի ի միտ / t չիք զի
15 ԱB և զմարգարէս, զօրինակսանն / a և զօրինակսանն / b զաւրէնսն
15 a ի մէջ անցուցեալ
15 Ա զճշմարտութիւն
17 aԱB զոր ասէ / b ասեն
18 bԱB չիցէ յայտ և կամ յետոյ անհետ չմիջի [b ոչ ի միջի] / a անհետ, ոչինչ ի միջի
19 ԱB այնորիկ
19 bԱB բանն [b բան], զի որպէս բանն
20 a ասաւղին
20 b չիք և ամենայն / ԱB չիք և
20 t կամաց / abԱB կամացն
21 bԱB և զի / b չիք է
21 a և ինքն կատարիչ
22 ԱB ինքն իսկ ասէ
23 abԱB չիք ասէ
23 tB թէ

զկամս այնորիկ որ առաքեացն զիս»։ Եւ դարձեալ Յովհաննէս ասէ. «ԶԱստուած ոք երբէք ոչ ետես, բայց միածին Որդին որ ի ծոց Հօր՝ նա պատմեաց»։

425 Եւ ինքն առ Հայր ասէ, թէ «Եհաս ժամ, Հայր. փառաւոր արա զՈրդի քո». և եկեալ բարբառ յերկնից ասէ. «Փառաւոր արարի, և այլ փառաւորեցից»։ Իբրև զի ոչ թէ ի խնդրել պաշտաման, և կամ կարօտ ինչ հայրաբուն փառացն, այլ զի լուիցեն արարածք և հաստատեսցին յՈրդին։ Նոյն օրինակ և Որդին ի միջի կացեալ՝ զՀայրն ցուցանէ աշխարհի և զՀոգին սուրբ. նոյնպէս և Հայր աղաղակէ վասն Միածնին, թէ «Դա է Որդին իմ միածին, հաճեցուցիչ անձին իմոյ. եդից զոգի իմ ի վերայ դորա»։ Որ և յայտ լեալ յէջանելն ի վերայ և հանգչել, որպէս և ինքն ասէր զՀոգւոյն սրբոյ, թէ «Նա զիս փառաւոր առնէ»։

426 Եւ եկեալ կատարէ զկամս առաքչին իւրոյ. որ և աղաղակ իսկ եղեալ ասէր, եթէ «Որ հաւատայ յիս՝ հաւատայ յայն որ առաքեացն զիս. և որ տեսանէ զիս՝ զայն տեսանէ որ առաքեացն զիս»։ Եւ այսպէս զհայրական փառսն յինքեան ցուցանէ ամենեցուն յայտական վարդապետութեամբն։

427 Եւ զյառաջընթաց կարապետն հրեշտակ առաքեալ Հօր՝ զայ առաջի և աղաղակէ, թէ «Սա է Որդին Աստուծոյ, սա է գառն Աստուծոյ,

1 Յովհ. Դ, 34. / 3 Յովհ. Ա, 18. / 5 Յովհ. ԺԷ, 1. ԺԲ, 28. / 6 Յովհ. ԺԲ, 28. / 11 Մատթ. ԺԲ, 18. / 13 Յովհ. ԺԶ, 14. / 16 Յովհ. ԺԲ, 44.

1 b զկամս հաւր իմոյ այնորիկ
1 a և աւետարանագիրն ասէ, զաստուած
2 b թէ զաստուած երբէք ուրուք ոչ կարացեալ տեսանել, բայց միածինն որ էր ի ծոցոյ / aԱԲ ոչ կարաց տեսանել, բայց միածինն որ էր [a չիք էր] ի ծոց
4 bԱԲ և ինքն իսկ առ հայր ասէ թէ [ԱԲ չիք թէ] եհաս
4 a չիք թէ
4 aԱԲ ժամ, փառաւորեա զորդւի քո. և [a չիք և] եկեալ
5 a չիք ասէ
6 a իբր ոչ խնդրեալ / ԱԲ իբրու զի
6 b ոչ եթէ
7 b ինչ է ի հաւրէն ի փառացն
7 b հաստատացեն, փխ. հաստատեսցին
8 a սոյնպէս, փխ. նոյն օրինակ / bԱԲ սոյն օրինակ
8 a ի մէջ
8 abԱԲ զհայր
9 b սոյնպէս
10 a որդւի ի միածին
11 abԱԲ եդից / t եդի
11 ԱԲ ի վերայ նորա / b չիք դորա
11 b որ և յայտ եղեալ զիջանելն / ԱԲ որ և յայտ լեալ իջանել և հանգչել ի վերայ նորա, որպէս և որդին իսկ ասէ զհոգւոյն սրբոյ / a իջանել և հանգչի ի վերա նորա, որպէս ինքն ասէ
11 at չիք և
12 b չիք և (ինքն)
12 b ասէ առ ի հոգւոյն
13 a փառաւոր է և եկեալ
14 a իմոյ, փխ. իւրոյ
14 aԱԲ որոյ և
15 a թէ որ / b չիք եթէ
15 a յիս՝ յայն հաւատա
16 b չիք և որ տեսանէ—առաքեացն զիս
16 a որպէս զի, փխ. և այսպէս
17 ԱԲ զփառսն
17 b ի յինքեան
17 a չիք ամենեցուն / ԱԲ յայտնի
18 a վարդապետութեամբ
19 aԱԲ յառաջընթաց
19 aԱԲ հրեշտակն [a հրեշտակս] առաքեալ
20 b յառաջ
20 a չիք թէ
20 b որդի

սա է որ գայ բառնալ զմեղս աշխարհի»։ Եւ եկեալ ի վերայ լերինն բարձու, ի մեծութիւն զօրութեան Աստուածութեանն, որպէս յառաջատես տեսանող մարգարէն ասէ ի Տեառնէ. «Ի վերայ լերինն սրբոյ, ի լերինն բարձու՝ անդ ծառայեսցեն ինձ ամենայն ազգք երկրի»։ Եւ դարձեալ միւս տեսանողն գոչէ, թէ «Ե՛լ ի վերայ լերինդ բարձու, աւետարանիչդ Սիոնի. բարձրացո՛ զբարբառ քո, աւետարանիչդ Երուսաղեմի։ Բարձրացջի՛ք, բարձրացուցէք զբարբառ ձեր, և մի՛ զանգիտէք. ասա դու քաղաքաց Յուդայ. Ահաւասիկ Աստուած մեր, ահաւասիկ Տէր Տէր գայ զօրութեամբ իւրով, և բազուկն հզօր տէրութեամբ իւրով. ահաւասիկ վարձք հատուցման իւրոյ ընդ իւր, և գործք իւրաքանչիւր առաջի նորա։ Իբրև հովիւ հովուեսցէ զխաշինս իւր, և ի բազուկս իւր ժողովեսցէ զգառինս իւր, և ի գիրկս իւր ընկալցի զծնօս, և մխիթար լիցի յղեաց ծանրացելոց։ Ո՞ չափեաց ափով իւրով զջուրս ամենայն, կամ ո՞վ չափեաց զերկինս թզաւ իւրով, և զերկիրս ամենայն քլաւ իւրով։ Ո՞վ եդ զլերինս ի կշիռս, և բարձ զդաշտս կշռորդօք։ Ո՞վ գիտաց զմիտս Տեառն, կամ ո՞վ եղև նմա խորհրդակից»։

428 Եւ զի՞նչ իցէ զոր ասէն, թէ «Ե՛լ ի վերայ լերինդ բարձու, աւետարանիչդ Սիոնի». այլ իբրև զայն որ ասէն, թէ «Տէր ետ հրաման». զի տէրունի հրամանքն՝ ամենեցուն գեր ի վերոյ են, և ի բարձանց են հրամանք Բարձրելոյն։ Եւ զի՞նչ բարձր և ստուար քան զհրամանս

1 Յովհ. Ա, 30. / 4 Եզեկ. Ի, 40. / 5—16 Ես. Խ, 9—14. / 18 Յովէլ Բ, 1.

1 a որ գա և բառնա / b որ բառնայ
1 aԱ և եկեալ / bԲc չիք և
1 ԱԲ ի լերինն. չիք վերայ
2 Աc աստուածութեան
2 b որպէս և
3 a տեսանող / bԱԲc տեսող
3 a լերինն բարձու լերինն սրբոյ անդ / ԱԲ սրբոյ, լերինն բարձու / b չիք ի լերինն
5 aԱԲ տեսանողն / bc տեսողն
5 a չիք թէ
5 abԱԲ ել ի վերայ լերինդ [b լերինն] բարձու / c ի լերինդ. չիք վերայ
6 Բ աւետարանիչք
6 aԱԲ սիոնի / bc սիովնի
7 b չիք և
8 abԱԲ ասա [b ասայ] դու / c չիք դու
8 b ցքաղաքաց
8 a աւվասիկ աստուած մեր ահա-վասիկ
9 aԱԲ չիք իւրով (և)
9 b բազուկ
9 c չիք հզօր
9 ԱԲ զօրութեամբ, փխ. տէրութեամբ
10 a ահավասիկ
10 b հատուցման բանից յետոյ մի թերթ դատարկ (թղ. 150), որով b-ում պակասում է «իւրոյ ընդ իւր—ձայն բարբառոյ էր նա» (էջ 213, տ. 14)
11 aԱԲ հովիւ մի հովուեսցէ [a հովեսցէ]
11 a և բազկաւ իւրով / c ի բազուկ
12 a չիք և ի գիրկս իւր ընկալցի զծնօս
13 aԱԲ յղեացն
13 a և ծանրացելոցն
13 a ափով *իւրով իւրով
14 a կամ ոյ (a ունի միշտ ոյ) կշռեաց զլերինս կշռորդով, փխ. կամ ով չափեաց—կշռորդօք (տ. 15)
14 ԱԲ ո, փխ. ով
14 ԱԲ և զերկիրս ամենայն քլաւ / bc զերկինս, փխ. զերկիրս
15 Ա ո գիտաց / a ոյ *գիտց զմիտս տեառն կամ ոյ / ԱԲ կամ ո
16 ԱԲ զիմաստութիւն, փխ. զմիտս
17 ԱԲ իցէ որ ասէն
17 a լերին
18 c սիովնի (միշտ)
18 ԱԲ ասէ թէ
19 a տրուանի (պաս.) հրամք
19 aԱԲ և բարձանց իսկ են
20 a բարձր կամ ստուար

Աստուածութեանն կայցէ. ի նոյն ինքն եկեալ Աստուածութեանն քարոզք, ի նոյն հրամանաց լեալ բարձրութեան, առանց զանգիտելոյ և երկիւղի ամենեցուն առաջի անվեհեր քարոզել։

429 ԺԹ. Արդ՝ եկն և մեծն Յովհաննէս, որդի քահանայապետին Զաքարիայ. անդէն եւ տաճարակիցն, և ոչ օտար ոք. անդէն ժառանգն և բնակիչն Սիոնի, նորուն վակասակիր քահանայութեանն, խոյրագիր պատուին պատմուճանացն սրբութեան, աւանդակիր պատուիրանացն. և ոչ եկամուտ ոք, այլ կամարածուն վայելչութեան, շառաւեղն Մովսիսի և զաւակն Ահարոնի և աւետարանիչն Սիոնի, ծնութեանն անկու, առեալ զպատիւ Նախնեացն քահանայութեանն։ Եւ բովանդակեալ զմարգարէութիւն մարգարէիցն՝ եկեալ յանապատ ի վերայ աստուածական հրամանացն լնանացելոց, բարձրացուցեալ զբարբառ իւր աւետարանիչն Երուսաղեմի, բարձրացեալ բարձրացուցանէր զբարբառ իւր, զի ձայն բարբառոյ էր նա յանապատի, և ասէ. «Ահա Աստուած մեր, ահա Տէր», և նա նոյն Թագաւոր Իսրայելի։

430 Արդ՝ ամենայն շնորհք աւանդութեան մարգարէութեանն Իսրայելական ազգին, որ կրէր աւանդապահ օրհնութեանն աւետեացն և ծնութեանն, ի ձեռն Ղեւեայ տոհմին էր յանձնեալ, քահանայութիւնն՝ թագաւորութեամբն հանդերձ։

431 Քանզի ի ժամանակին, երբև կոչեաց Տէր զՄովսէս ի մէջ հրոյն և ամպոյն ի գլուխ Սինէական լերինն՝ և տեսիլ փառաց

14 Ես. Խ, 10.

1 ծԱէ աստուածութեան (կայցէ)
1 Ա կացցէ
1 աԱԲ ի նոյն իսկ ինքն
1 ԱԲ ինքն է լեալ
1 աԱ աստուածութեան (քարոզք)
1 ա քարոզ
2 ա լեառնն
3 ա չիք առաջի
4 ԱԲ արդ եկեալ մեծն / ա եկն եւ մեծն
5 աԱԲ անդէն իսկ տաճարակիցն [ԱԲ աթոռակից, փխ. տաճարակիցն]
5 աԱԲ այլ անդէն [ա անդեն] ժառանգն
6 ա նորին վակակիր
6 Ա քահանայութեան
7 ա և աւանդակիր
8 ա *եկամուտ, այլ
8 աԱԲ կամարածուն / ծէ կամարածու
8 ա վաելչութեան (յոգ.) / ԱԲ *վայելչութեան / ծէ վայելչչութեանն
8 Բ շառաւիղն
9 ա Ահարոնի, աւետարանինչն սիոնի
9 Ա ծնութեան / ԱԲս անգու. Նոր. Բիւզ. (Գաւ. վարդ. էջ 118) առաջարկում է ուղղել ծնութիւն ընկալաւ
10 ա չիք առեալ զպատիւ
10 Ա չիք Նախնեացն
10 ա քահանաութեան / ծէ քահանայութեանն
11 ԱԲ աստուածակամ
13 ԱԲ եմի (պաշ.). բարձրացուցեալ բարձրացուցանէր
13 ա բարձրացոյց զբարբառ
14 ա անապատի / ԱԲ չիք և
14 ածԱԲ և [ծ չիք և] ահա տէր և սա նոյն տէր [ածն չիք տէր] իղի (պաշ.)
16 ծԲէ աւանդութեանն / աԱ աւանդութեան
16 ԱԲէ մարգարէութիւն / ծ մարգարէութեան / ա մարգարեութեանն
17 ծ չիք որ
17 աԱԲ աւանդապահք
17 ԱԲ օրհնութեանցն / ծ քաւութեան, փխ. օրհնութեանն
17 աԱԲ և աւետեացն
18 Ա ծնութեան / ա չիք էր
18 ա քահանաութիւն / ծԱԲ քահանայութիւնն [ծ քանայութիւնն, Ա քահանայութիւն] իսկ / է քահանայութեանն՝
19 Ա թագաւորութեամբ
20 է զի, փխ. քանզի
20 է ի ժամանակի
21 Ա ամպոյն / ԱԲ փառացն

Տեառն իբրև գնայր վառեալ էր. իբրև ամենայն զպատուիրանս օրինացն Մովսէսի ի ձեռացն Աստուծոյ, պարգևախնդիր տեսանելով զԱստուած ի պատասխանւոյն նմա, զի ասէ «Գթած եմ և ողորմած» անդ ամենայն զաւանդութիւն իշխանութեան՝ քահանայութեան, թագաւորութեան և մարգարէութեան՝ ի ձեռաց Աստուծոյ։ Անդ ետ նմա զօրինակ օծութեանն Քրիստոսի, զի նախ առակքն լինիցին, և ապա եկեսցէ ճշմարտութիւնն, որ էն իսկ. անդ տայր նմա առնել զեղջիւրն օծութեան և զխնկանոց խնկոյն։

432 Որ եղջիւրն զօրինակ օծութեանն Քրիստոսի, և խնկանոցն զօրինակ սուրբ կուսին Մարիամու ունէր։ Զի որպէս նայն լին էր հոտով սրբութեամբ՝ նոյնպէս և կոյսն Հոգւով սրբով և զօրութեամբ Բարձրելոյն։ Իսկ եղջիւր ձիթոյն ունէր զօրինակ օծութեանն Քրիստոսի, զի որ միանգամ յօրինակ նորա օծանէին՝ անուի օծան։ Ուստի և օծանէրն իսկ Ահարոնն ի քահանայութիւն Տեառն, և ամենայն զքահանայութեան թագն՝ օծանել ըստ նմին օրինակի, դնել նոցա արտախուրակս,

1 ԱԲ յորժամ, փխ. իբրև (ամենայն)
1 ե ամենայն մովսէս զպատուիրանս օ-րինացն ի ձեռացն
1 ԱԲ օրինացն ի ձեռացն աստուծոյ մովսէս [Բ մոսէս (յաճ.)]
2 ա մովսեսի
2 Ա զպարգևախնդիր / ա պարգևա-խնդիրն / ե պարտ էր և քննախնդիր, փխ. պարգևախնդիր
2 ա տեսանեք / ԱԲ տեսանելոյն
3 ա ասեր
4 ե զիշխանութիւն աւանդութեան քա-հանայութեանն և մարգարէութեանն և թագաւորութեանն ի ձեռացն աս-տուծոյ. արդ եա / աԱԲ և [ԱԲ չիք և] մարգարեութեան և թագաւորու-թեան ի ձեռացն [ԱԲ ի ձեռաց]
5 ե զաւրինակն ածութեանն (պաս.) / Ա օծութեան
6 ա քրիստոս / ած առակ / ածէ լիցին
6 ա և ապա եկեսցեն / եԱԲէ և ապա իբրև եկեսցէ
7 Ա ճշմարտութիւն / ա ի ճշմարտու-թիւնն
7 եԲ որ էն իսկ / ա որ են իսկ / Աէ որոյ են իսկ
7 ԱԲ իսկ և վասն որոց էն [Ա են] անդ / աէ իսկ և վասն որոյ են անդ
7 ե արդ, փխ. անդ
7 ե առնել նմա զեղջեւրն / Ա զեղջեւրն
8 Ա զխնգանոց / ե զխնկանոցս
8 Ա խնգոյն / եէ խնկոյն / ա և զխնոց խնկոյն / է չիք և
9 ե զեղջեւրն (յաճ.)
9 ա ունեը զաւրինակ
9 Ա օծութեան
9 ա խնկոցն / Ա խնգանոցն
10 ե սրբոյ / ա չիք սուրբ
10 ե մարիամայ / ած չիք ունէր
10 ա զի որպէս նայն լին եր հոտով սրբութեան, այնպէս և սա հոգւով
10 եԱԲէ չիք զի / եԱԲ որպէս և
10 Ա նայ / եԱԲէ լի էր
11 է խոստովանութեամբ, փխ. հոտով սրբութեան / եԱԲ չիք հոտով սրբ-րութեան նոյնպէս և կոյսն
11 ԱԲ սրբով և հաւատով և զօրութեամբ [Ա զօրութեամբն] / ե հոգւով սրբու-թեանն հոգւով սրբով զօրութեամբ
12 ա եղջերն / ե եղջեւրն
12 ԱԲ ձիթոյն զօրինակ օծմանն քրիս-տոսի ունէր, զի որ միանգամ / ա ունէր զաւրինակն աւծութեանն քրիստոսի, զի որ / եէ ունէր զաւ-ծութիւնն [է զօծութիւն] քրիստոսի օրինացն [ե աւրինակացն]
13 ե զոր, փխ. զի որ
13 ԱԲ յօրինակին օծանէին անուի իսկ օծէին [Բ օծանէին]. ուստի ահա-րոն իսկ օծանէր ի քահանայութիւն տեառն / ած անուի աւծանէին. ուս-տի և [ա չիք և] աւծանէրն իսկ [ա չիք իսկ] ահարոն [ե ահարոնն] / է ածէր ահարոնն
14 ած և առնուլ զքահանաութեանն [ե զքահանայութեան]
15 ԱԲ թագն ըստ նմին օրինակի օծա-նել և դնել / ե զթագն
15 ա չիք օծանել
15 ա դնել / ե դընել / է դնել

և պաշտել ի սրբութիւն Տեառն, և կարգել զհանապազորդ հացն ի սեղանն, որ բերէր զօրինակ մարմնոյ Աստուածորդւոյն։

433 *Անդ առաք Մովսէս զարծաթի եղջիւրն օծութեան իւրոյ, ուստի քահանայքն և մարգարէքն և թագաւորքն օծանէին։ Անդուստ գայր կարգեալ օծութիւնն մի ըստ միոջէ ըստ հրամանի իշխանութեան պատուիրանին, որ կարգեալ գայր առաջնորդութեամբ։ Յաբրահամեան զաւակին պաշտէր խորհուրդն, զի աւանդապահքն տային զմիմեանս մինչև ցՅովհաննէս՝ քահանայ, մարգարէ և մկրտիչ. և ի նա հասեալ՝ իբրև ի ժառանգ հնացեալ։ Զի ի նա հասեալ էր յառաջին նախնեացն՝ թագաւորացն, մարգարէիցն և յօծելոց քահանայիցն՝ իբրև յաւանդապահ. և նա ետ զքահանայութիւնն, զօծութիւնն, զմարգարէութիւնն և զթագաւորութիւնն ցՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս։*

434 *Եւ կատարեցաւ մարգարէութիւնն Յակոբայ՝ յասել առ որդիս ազգի իւրոյ, թէ «Մի պակասեսցէ պետութիւն իշխանութեանն, մինչև եկեսցէ այն՝ որոյ իւր է թագաւորութիւնն. քանզի նա է յոյս հեթանոսաց»։*

435 *Արդ՝ առաջին հարքն որ եղեն օրինակ նորա, յորս Աստուծոյ կերպարանքն նկարեալ կային. զի նոցա ամենայն արարածք հնազանդէին, քանզի զկերպարանս Արարչին ի նոսա տեսանէին։ Իսկ զիարդ հնազանդէին անխօս անմռունչ և անշշունչ արարածքն՝ մահկանացու մարդկան, եթէ ոչ զնշանս Աստուծոյ ի նոսա տեսանէին և զկերպարանս Արարչին։ Եւ այսպէս մի ըստ միոջէ վարեալ եկեալ աւանդութիւնքն մինչև ցՅովհաննէս, և Յովհաննէս ետ զաւանդ պահեստին տեառն իւրում։*

16 Ծննդ. ԽԹ, 10.

1 a զհանապազորդն / b զհացն
2 t ի սեղան
2 a ի սեղանն տեառն որ
3 abԱԲv ածութեան / t օծանութեան
4 ԱԲ յորմէ, փխ. ուստի
4 b քահանայք և մարգարէք
4 Ա անդուստ
5 b աւծութիւնն կարգեալ
6 a կարգ գայր / bԱԲ կարգեալ գայր / t կարգէր գայր առաջնորդութեամբ՝ յաբրահամեան զաւակին պաշտէր խորհուրդն։ Զի
7 b ի զաւակին / a խորհուրդ
7 t աւանդապահք
8 aԱԲ մինչ ի յովհաննէս [a ի յովան]
8 ԱԲ և մարգարէ
8 b մարգարէ և քահանայ և մկրտիչ
9 aԱԲ իբրև ժառանգ
9 a ի նա եհաս առաջին թագաւորաց, զի ի նա հասեալ էր յառաջին նախնեացն թագաւորաց և մարգարէից և յաւծելոյ քահանայից իբրև / b ի նա էհաս յառաջին ի թագաւորացն, ի մարգարէիցն և յաւծելոց
10 b աւանդապահ
11 Ա զքահանայութիւն, զօծութիւն, զմարգարէութիւն և զթագաւորութիւն / b զքահանայութիւն և զօծութիւն / bt և զմարգարէութիւնն
12 ԱԲ ի տէր մեր
13 Աt մարգարէութիւն / aԲ յակոբայ
14 ab ազգին / b եթէ մի պակասէ
14 ԱԲ իշխանութեան ի քէն մինչև / b իշխանութիւն ի յուդայէ մինչև
15 ԱԲ իւրն է
15 Ա թագաւորութիւն / b իշխանութիւն, փխ. թագաւորութիւնն
18 b պատուիրանքն, փխ. կերպարանքն
18 b նկարեալ / a հնազանդին
20 abԱԲ և անմռունչ և անշունչ արարածք [ԱԲ արարածքն] / t չիք անշշունչ։ Ուղղած եմ անշշունչ
21 b մարդկանն և թէ / at թէ
21 Ա նշանս / a զկերպարան
22 Ա աւանդութիւնք / b աւանդութիւն
23 abԱԲ զաւանդ պահեստին [a պահեստի] տեառն իւրում / t զաւանդն
23 t իւրոյ

436 ԽԹ. Եւ այնուհետև Տէր ինքնին ի մէջն կայ, և Յովհաննէս վկայէ, թէ «Չեմ ես Քրիստոսն, այլ առաքեալ եմ առաջի նորա։ Այլ որ հարսնն է՝ նա է փեսայ, և որ բարեկամն է փեսային՝ կայ առ նմա և հանապազորդ նմա. նա և ուրախ առնէ յուրախութեան նորա, զի զձայն լսէ զփեսային։ Իմ ուրախութիւնս այս լցեալ և կատարեալ է, և արդ՝ նմա պարտ է աճել, և ինձ մեղմանալ։ Որ ի վերուստն գայ՝ ի վեր է քան զամենայն. որ յերկրէ է՝ յերկրէ առնէ խօսս. որ յերկնից գայ՝ զոր ինչ լուաւն և ետես՝ վկայէ, և զվկայութիւն նորա ոք ոչ ընդունի. իսկ որ ընդունի զվկայութիւն նորա՝ ծրարեաց և կնքեաց, զի արդարև ճշմարիտ Աստուած է։ Զի որ յԱստուծոյ առաքեցաւ՝ նա զպատգամս Աստուծոյ խօսի. զի ոչ եթէ չափով տուաւ նմա հոգին. Հայր սիրէ զՈրդի, և զամենայն ինչ ետ ի ձեռս նորա. որ հաւատայ յՈրդի՝ ընդունի զկեանս յաւիտենից, և որ թերահաւատէ յՈրդւոյ՝ ոչ տեսանէ զկեանս յաւիտենից. այլ բարկութիւն Աստուծոյ ի վերայ նորա բնակեալ է»։

437 Ահա եկեալ հրեշտակն Յովհաննէս՝ պատրաստել ճանապարհս տեառն իւրում։ Զի որպէս ծննդեանն Գաբրիէլ եղև կարապետ՝ նոյնպէս յայտնութեանն սա եղև, և առաջի եկեալ ասէ. «Առաքեալ եմ առաջի նորա. այլ որ հարսնն է՝ նա է փեսայ»։

15 Յովհ. Գ, 28—36. / 19 Յովհ. Գ, 28—29.

1 ե և այնուհետև/միւսն. արդ այսուհետև
1 եԱԲէ տէրն / ե չիք ինքնին
2 ե վկայէր / է եթէ
3 աեԱԲ հարսն / ե փեսայն
3 աեԱԲ բարեկամն / է բարեկամ
4 ե հնազանդ է նմա. նաև ուրախ լինի յուրախութեան
4 է և նա, աԱԲ նա, փխ. նաև
4 է առնի, / միւսն. լինի. հմմտ. եր. 218, ծ. յ
4 ԱԲ յուրախութիւն
4 ԱԲ և, փխ. զի
4 եԱԲ զձայնն լսէ զփեսայն / ա զձայն փեսային լսե / է փեսային
5 աեԱԲ ուրախութիւն [Բ ուրախութիւնն] այս լցեալ [եԱԲ է լցեալ] և կատարեալ է [եԱԲ չիք է], և արդ
5 է չիք այս / է չիք է, և
6 աե չիք պարտ է
6 ա ի վերուստ գա ի վերոյ է / ե գայ, նա ի վերոյ է
7 ա որ յերկրէս է / ԱԲէ որ ի յերկրէ է / ե չիք յերկրէ է
8 ԱԲ զոր ինչ լուաւն
8 աե զինչ (փխ. զոր ինչ) լուաւ [ե լուաւն]
8 է չիք ինչ / ե չիք և (ետես)
8 ե և վկայէ
8 ե ոչ ոք ընդունի, իսկ որ / աԱԲէ չիք իսկ
8 է զվկայութիւնն. չիք նորա
9 ե կնքեաց և ասէ զի
9 ԱԲ թէ, փխ. զի / ա արդար
11 ե չիք նմա / ա հոգւի
12 ե չիք ինչ
12 ե և որ հաւատայ
12 ա յորդի ունի կեանս / ԱԲ զկեանսն
12 ե զկեանսն յաւիտենականս. և որ թերահաւատէ / է թերահաւատ է
13 ա և որ ոչ հնազանդի որդւոյ ոչ տեսցե զկեանսն, այլ բարկութիւնն
13 ե ընդունի, փխ. տեսանէ
14 ԱԲ զկեանսն
14 ե զի, փխ. այլ / ա բնակե
16 ե պատրաստեաց
16 ա զճանապարհս / ԱԲ ճանապարհ
17 ա որպես ծննդեանն գաբրիել եղև կարապետ, նոյնպես յայտնութեանն սայ եղև և առաջի եկեալ / եԱԲէ առաջին գալստեանն, փխ. ծննդեանն
18 եԱԲէ իսկ, փխ. նոյնպէս
18 եԱԲէ յայտնութեանս
18 ե չիք սա
18 եԱԲէ չիք եղև և
18 եԱԲ եմ ես առաջի
19 աե հարսն / ԱԲ փեսայն

438 Իսկ ո՞ իցէ հարսն, կամ ո՞ փեսայն, եթէ ոչ այն՝ զոր մարգարէն ասէ, թէ «Այսպէս ասէ Տէր. խօսեցայց զքեզ ինձ յաւիտեան, և խօսեցայց զքեզ ինձ արդարութեամբ և իրաւամբք և ողորմութեամբ և գթութեամբ. և ծանիցես, զի ես եմ տէր Աստուած քո. և լըցես դու զհնձանիսն քո, զփայտեղէնս և զքարեղէնս, և ասասցես, եթէ երթայց դարձայց առ այրն իմ առաջին»։

439 Քանզի թողին մարդիկ զպաշտօն Արարչին իւրեանց, և ամենայն փայտի և քարի հնազանդեցան. և թողին զայրն առաջին որ յոչնչէն արար զնոսա, և չնացան յամենայն ինչ տարրեղէն որ առ ական դիպեցան, և պոռնկեցան զհետ մտաց պաշտամանցն արարածոց։ Վասն այսորիկ էջ Աստուածորդին քակել յերկրէ զընդունայնութիւն պոռնկութեան չնութեան քարեղէն հնձանացն, դարձուցանել յերկրպագութիւն Հօր, և տալ անուանել զայրն իւր՝ այր առաջին։ Եւ առաջին՝ վասն նախնական էութեանն ասէ, որպէս մեկնէ Պաւղոս առաքեալ առ հեթանոսս և ասէ. «Հաստատեցի խօսեցայ զքեզ հարսնութեան իբրև զկոյս մի սուրբ՝ յանդիման կացուցանել Քրիստոսի». և մարգարէն ասէ. «Կացցէ դշխոյ ընդ աջմէ քումմէ», զամենայն ուխտեալս իբրև զմի հարսն դարձուցեալ առ մի փեսայ. այսպէս նշանակէ այրն՝ որ յերկնից

6 Ովս. Բ, 19. 7. / 16 Բ. Կորնթ. ԺԱ, 2. / 17 Սաղմ. ԽԴ, 10.

1 աե ոյ [ե ով] իցէ / ԱԲէ ո՞ [ԱԲ ով] է
1 եԱԲ կամ ով
1 ԱԲ թէ
2 ե եթէ / ԱԲ չիք թէ
2 ե խաւսեցայ / ա չիք ինձ
2 ե և խաւսեցայ
3 աեԱԲ արդարութեամբ և իրաւամբք և ողորմութեամբ և գթութեամբ, և ծանիցես դու, թէ [ե զի, փխ. թէ] ես եմ տէր / է չիք և իրաւամբք և ողորմութեամբ
4 աԱԲ զհնձանիսն / եէ զհնձանիս
5 ԱԲ զփայտեղէնսն և զքարեղէնսն / ե զքարեղէնս և զփայտեղէնս
5 աԱԲ ասասցես դու երթայց և [ԱԲ չիք և] / ե դու եթէ
6 ա ի յայրն / է յայրն
7 աեԱԲ վասն զի
8 ե քարի և փայտի
9 ԱԲ յոչընչէ
9 ա չնացան որ ինչ տարրեղէն առ ական դիպեցան / ե չնացան ընդ ամենայնի որ ինչ առ ական դիպեցան / ԱԲ չնացան յամենայն ինչ տարրեղէն, որ առ ական դիպեցան / է չնացան յինչ ինչ տարրեղէն, ամենայն որ ական դիպեցան
10 Ա պոռընկեցան
10 աեԱԲ պաշտամանց [ե պաշտաման] արարածոց / է արարածոցն
11 ա էջ որդին աստուծոյ
11 ե չիք յերկրէ
11 ե զընդունայնութեան պոռնկութեանն հեթանոսութիւնն քարեղէն
12 ա հնձանեաց
12 եԱԲ և դարձուցանել
12 ե ի յերկրպագութիւն
13 աեԱԲ չիք տալ
13 աե այր առաջին. և առաջին [ե չիք և առաջին] վասն նախնական էութեանն [ե էութեան] / ԱԲէ չիք առաջին (և) / Ա չիք և / է նախնականին
14 եԱէ էութեան / շ ընութեան, փխ. էութեանն
14 ԱԲ որպէս և / աե մեկնէէն
14 ա պաւղոս առաքեալ առ / եԱԲէ չիք առաքեալ
15 ե առ նոսա, փխ. առ հեթանոսս
15 ե և ասէ / աԱԲէ չիք և
15 աե չիք հաստատեցի
15 ա խաւսեցայց
15 է ինձ հարսնութեան
16 ա որպէս, փխ. իբրև
16 ե զկոյս / աԱԲէ կոյս
17 ա կայցէ
17 ա քումն
18 ե դարձեալ / ա չիք դարձուցեալ
18 ա այսպէս / եԱԲէ այնպէս
18 է ի յերկնից

եկն Որդին Աստուծոյ. որպէս Յովհաննէս ասէ. «Այր հարսին է՝ նա է փեսայ. և մեք, բարեկամք և ծառայք՝ ըստ հրամանացն ընթանամք. կամք առ նմա և հնազանդիմք նմա, և ուրախ առնեմք յուրախութեան նորա, և զձայնն լսեմք փեսային»։

440 Այս այն է զոր մարգարէն ասէ. «Լո՛ւր, դուստր, և տես, խոնարհեցո՛ ունկն քո, մոռա՛ զժողովուրդ քո և զտուն հօր քոյ. զի ցանկացաւ թագաւոր գեղոյ քում. զի նա ինքն է Տէր քո. երկիր պագցես նմա»։ Այս այն է որ ասէն. «Եղբօրորդեա՛կ իմ, յարիցես զարթիցես, մերձաւո՛ր իմ, սիրելի իմ. բացցես ինձ զդուրս տանն, և համբուրեսցես զիս ի համբուրից բերանոյ քոյ. զի առաւել են ստինք քո քան զգինի, և հոտ իւղոց քոց քան զամենայն խունկս անուշութեան։ Իւղ արկեալ է անուն քո, վասն այսորիկ օրիորդք սիրեցին զքեզ. զհետ անուշութեան իւղոց քոց ընթացուք մեք. տարաւ զիս արքայ ի սենեակ իւր»։

441 Եւ ո՞վ իցէ հարսն՝ եթէ ոչ եկեղեցի հեթանոսաց, կամ ո՞վ իցէ փեսայն՝ եթէ ոչ Յիսուս Քրիստոս Որդին Աստուծոյ, որ էջ յերկնից և նուաճեաց զամենայն յերկրպագութիւն Հօր։ Եւ զի՞նչ իցեն երկու ստինքն՝ եթէ ոչ կտակարանքն Աստուծոյ, որ արբուցանեն զամենայն ազգս հոգևոր կաթամբն գիտութեան։ Եւ զի՞նչ իցէ զոր ասէն. «Հոտ իւղոց քոց քան զամենայն խունկս անուշութեան». և թէ՝ «Իւղ արկեալ է անուն քո».—զօծութիւնն Քրիստոսի և զանունն յայտ առնէ. և համբուրելն՝ սիրոյ նշանակ է, զի եկեղեցի՝ Քրիստոսի, և Քրիստոս՝ Որդի Աստուծոյ։

4 Յովհ. Գ, 29. / 8 Սաղմ. ԽԴ, 11—12. / 14 Երգ Երգ. Ե, 5. Ա, 1—3.

1 a որպէս ասեն յովհաննէս, որ հարսն է նա փեսայ / bԱԲ որպէս և [Ա չիք և] ասէ [Բ ասէն] յովհաննէս
2 b ծանաւթք (փխ. ծառայք) և ըստ
2 ԱԲ ընթանամք. կայ առ նմա և հնազանդել և ուրախ լինիմք յուրախութեան [Ա յուրախութիւն] / b ընթանամք կայ առաջի նորա և հնազանդիմք նմա / t հնազանդ եմք
3 b լինիմք, փխ. առնիմք
3 a յուրախութիւն
4 a և ձայն փեսային լսեմք / bԱԲ զփեսային / t փեսային
6 a մոռեա՛ / b մոռայ / b զտուն
7 a ցանկացաւ / b գեղոյ քո
8 b այս է որ ասէն. իմ ասէ յարիցես / aԱԲ ասէն [a ասեն]. եղբաւրորդեակ [ԱԲ եղբօրորդեակն] իմ, յարիցես / t չիք եղբօրորդեակ իմ
9 abԱԲ և բացցես / a զդրունս
10 ԱԲ համբուրեսցէ
10 b ի համբոյրս / a զիս համբոյր
10 aԱԲ բերանոյ իւրոյ
11 b իւղոյ քոյ
13 abԱԲ զհետ [b և զհետ] անուշութեան իւղոց քոց [a չիք քոց] ընթացուք մեք [b և մեք] / t չիք անուշութեան
14 b չիք իւր
15 abԱԲ ով իցէ (հարսն) / t չիք իցէ
15 t թէ
15 abԱԲ ով իցէ փեսայն, եթէ [a թէ] ոչ / t չիք իցէ
16 t որդի
17 b աստուծոյ, փխ. հօր
17 abԱԲ զինչ իցեն առաւ / t չիք իցեն
18 b ստինք
18 abt կտակարանք
19 ab կաթամբ
19 at գիտութեանն / b գիտութեամբն
19 t զինչ է / bt որ
20 b թէ հոտ / bt և եթէ իւղ
21 aԱ զաւծութիւն
21 ԱԲ յայտ արարեալ
22 aԱԲ զի եկեղեցի / bt զեկեղեցի, փխ. զի եկեղեցի։ Կամ բնուաւ պիտի կարդալ համբուրելն սիրոյ՝ նշանակէ զեկեղեցի քրիստոսի։ Հմմ. եր. 217, տ. 17

442 Արդ՝ «Նմա աճել և ինձ մնզմանալ», այսինքն զժամանակն ասէ մնզմանալոյ. զի մկրտութիւնն զոր տայր Նա ժողովրդեանն՝ ապաշխարութեան մկրտութիւն էր։ «Որ, ասէ, ի վերուստ եկն՝ ի վերոյ է քան զամենայն», յայտ արարեալ զգալն ի ծոցոյ Հօր առ մեզ։ Իսկ ես, ասէ, յերկրէ խօսեցայ, յերկնից առեալ զգիտութիւն. իսկ որ յերկնից եկն՝ Նա զՀօրն խօսի և զՀօրն գործ գործէ։ Որպէս և Տէր ինքն ասէր առ Հրեայսն, թէ «Ես ի Հայր, և Հայր յիս. զինչ տեսանեմ թէ Հայր գործէ՝ զնոյն և ես գործեմ. զի վասն այսորիկ իսկ եկի, զի արարից զկամս Հօր իմոյ, և կատարեցից զգործս Նորա»։

443 Ասաց և վասն Հրէից, թէ զվկայութիւն Նորա դուք ոչ ընդունիք։ Իսկ որ ընդունի զվկայութիւն Նորա՝ ծրարեաց և կնքեաց, զի անկորուստ լիցի արդարութիւնն. և երդմամբ՝ զի արդարև ճշմարիտ Աստուած է. զի անշուշտ և անշարժ և անկորուստ լիցի արդարութիւն հաւատոցն. և երդումն՝ կնիք, որպէս առ Աբրահամն։ Զի որ ի ծոցոյ Հօր եկն՝ Նա է տեղեակ խորհրդոց ծնողին իւրոյ։ Զի ոչ եթէ իբրև

1 Յովհ. Գ, 30. / 4 Յովհ. Գ, 31. / 9 Յովհ. Ե, 19. Զ, 38. ԺԴ, 10.

1 ԱԲ չիք Արդ / b զժամանակս
2 a մնզմանալով / b մնզանալով
2 Ա զի զմկրտութիւնն / b զի մկրտութիւն
2 aԱ տայր Նա / bԲ զոր Նա տայր / t չիք Նա
3 abԱԲ ապաշխարութեան մկրտութիւն էր / t ապաշխարութիւն մկրտութեան էր
3 a ի վերուստ
3 ԱԲ որ ի վերուստ եկն ասէ ի վերոյ / b որ ասէրն թէ որ ի վերուստն
4 b արարեալ զի (=զ'ի) ծոցոյ հաւրն զգալն առ մեզ. և ասէ յերկրէս
4 aԱԲ առ մեզ. իսկ ես [a չիք ես] ասէ յերկրէս [ԱԲ յերկրէ] / t առ մեզ ասէ. ես յերկրէ
5 b առաքեալ, փխ. առեալ
5 Բ զգիտութիւնն
5 ԱԲ չիք իսկ (որ)
5 b և ասէ, փխ. իսկ (որ)
5 a իսկ ասէ որ յերկնից
6 ԱԲ յերկնից եկն ասէ՝ Նա զՀօրն խօսի, և / b Նա զՀաւրէ խաւսի / a Նայ զՀաւրն խաւսի և զՀաւրն / t եկն զՀօր խօսի
6 bԱԲt զՀօր գործ [b գործն]
6 t չիք և (Տէրն)
6 a որպէս և ինքն ասաց Հրէիցն / ԱԲ որպէս և Տէրն իսկ ասէր առ Հրէայսն, ես / b որպէս և Տէր ինքնին ասէր Հրէայսն եթէ / t Տէրն
7 abԱԲ և Հայր յիս / t և Հայր առ իս
8 t եթէ (Հայր)
8 a գործէ և ես գործեմ զնոյն, զի
8 aԱԲ իսկ եկի / b չիք իսկ / t այսորիկ ես եկի
9 ԱԲ և, b և ասէ, փխ. զի
9 b կատարեցից, փխ. արարից
9 b գործեցից, փխ. կատարեցից
10 b եթէ
10 a Նորա ոչ ընդունիք.
11 t չիք իսկ
12 aԱ արդարութիւն / b պահպանութիւնն, փխ. արդարութիւնն
12 ad արդարև իսկ / tԱԲ: չիք իսկ
13 d զի ան (մի բառի տեղ բաց=զի անշուշտ)
13 ad չիք և (անշարժ)
13 b պահպանութիւն, փխ. արդարութիւն
14 b և կնիք որպէս և առ Աբրահամ. զի որպէս
14 ԱԲ զի որ եկն ի ծոցոյն Հօր Նա է / abd ի ծոցոյ Հաւր եկն [a եկ] Նայ / t ի ծոցոյն
15 b խորհրդոյ / d ծնաւղին
15 g իւրոյ. իբր ոչ եթէ խնդրել ապաստան և կարաւտ հայրութեան փառացն, այլ զի լուիցեն արարածք և հաստատեսցին յորդի. և ոչ եթէ իբր կարաւտ որ ունէր։ Բայց abcdԱԲt չիք իբր ոչ եթէ խնդրել—հաստատեսցին յորդի։ g-ի տեղի ունեցածը տես պարբ. 425
15 d իբր

կարօտ որ առ նա զշնորհս Հոգւոյն, այլ ինքն միակամ, միաշունչ, միախորհ ընդ Հօր և ընդ Հոգւոյն. զի ինքն է բաշխիչ շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ: Զի Հայր սիրէ զՈրդի իւր, և ամենայն հաստատեալքն Հօր՝ Որդւով. և որ Հօրն՝ նոյն և Որդւոյ. և որպէս Հայր՝ նոյնպէս և Որդի. և ամենայն շնորհք Հոգւոյն յՈրդւոյ բաշխին: Եւ «Որ հաւատայ յՈրդի՝ ունի զկեանսն յաւիտենականս. որ թերահաւատէ յՈրդւոյ՝ ոչ տեսանէ զկեանսն յաւիտենից»:

444 Վկայէ Յովհաննէս, ասէ. «Զորմէ ասէին, սա է միածին Որդին Աստուծոյ. ես տեսի և վկայեմ, թէ սա է որ բառնայ զմեղս աշխարհի»: Սա է ժառանգ այգւոյն, և Տէր գայ զօրութեամբ, և բազուկն հզօր տէրութեամբ իւրով. զի բազուկ հզօր Հօր սա է, և զտէրութիւն իւր առ իւր ունի, թէպէտ և կամօք երևեցաւ խոնարհութեամբ:

445 «Անհասանելի, ասէ, վարձք հատուցման իւրոյ ընդ իւր». և ամենայնի նա է հատուցանող, «և գործք իւրաքանչիւր առաջի նորա»: ըստ այնմ, թէ «Ի միտ առնու զամենայն գործս նոցա»: «Իբրև հովիւ

7 Յովհ. Գ, 36. / 9 Յովհ. Ա, 29. / 13, 14 Ես. Խ, 10. / 15 Սաղմ. ԼԲ, 15.

1 b զկարաւտ
1 e ձառ / b շնորհսն
1 ad չիք միաշունչ
2 ad միախորհ միաբան ընդ / ԱԲ միախորհ / b միակամ, միախորհհուրդ, միաշունչ ընդ / g ինքն միախոհ, ... միաշունչ / e միախոհ
2 d հաւրն
2 adԱԲ հոգւոյն, ինքն բաշխիչ շնորհաց հոգւոյն սրբոյ / b և ընդ հոգւոյն սրբոյ. և ինքն բաշխիչ հոգւոյն սրբոյ շնորհաց. զի / e բաշխիչ խորհրդոց
2 g չիք զի / g չիք է
2 g չիք խորհրդոց
2 g հոգւոյն սրբոյ. և որ հաւատայ ի նա ընդունի զկեանս յաւիտենից ի քրիստոս յիսուս ի տէր մեր... Վերջ:
3 adԱԲ զորդւի [ԱԲ զորդի իւր], և ամենայն ինչ [dԱԲ չիք ինչ] հաստատեալք [ԱԲ հաստատեալքն] հաւր որդւովն է. և / b և ամենայն հաստատեալ հաւր որդւոյն են, և որ հաւր / c և ամենայն հաստատեցեալքն հօր որդւովն / e չիք ամենայն
4 ad հաւրն և / ԱԲ հօր
4 abdԱԲ որպէս հայր / e հայրն
4 ԱԲ չիք և (որդի)
5 Ա շնորհ / bԱԲe չիք և
5 b ի յորդւոյ ընդունի զկեանսն / d զկեանս
6 abdԱԲ յաւիտենից
6 abd չիք որ թերահաւատէ—յաւիտենից
6 ԱԲ ոչ տեսանէ զյաւիտենականն կեանսն
8 abdԱԲ *յոհվաննես [ԱԲ և յովաննէս, d յոհաննէս], սայ և, ասէ, [ԱԲ չիք ասէ], զորմէ եան ասէի. սայ է [b ասէ, փխ. սա է]
9 abd տեսի ասէ և
9 abdԱԲ որ եկն բառնայ
9 d յաշխարհէ
10 ad սայ է ասէ ժառանգ
10 abd գա [b գայ] ասէ
10 bԱԲ զօրութեամբ իւրով և [b զի, փխ. և] բազուկ
11 d զտէրութեամբ
11 Ա չիք տէրութեամբ իւրով, զի բազուկ հզօր
11 b հզաւր ասէ և զտէրութիւնն առ իւր ունի, թէպէտ և
11 d հաւր է սայ է / ԱԲ սայ է հաւրն, և
11 ad և տէրութիւն
12 ad չիք ունի
12 ԱԲ և խոնարհութեամբ
13 a անհասանելի (յուշ.) / bdԱԲ անհաւասելի
13 bԱԲ չիք ասէ
13 b վարձ
13 Ա չիք հատուցման—նա է (ա. 14)
13 ad չիք իւրոյ
13 Բ հատուցմանն ընդ իւր
14 ad չիք է
14 ԱԲ զգործս
15 ԱԲ չիք թէ
15 abd թե որ ի միտ

մի հովուեսցէ զխաշինս իւր»։ Որ և ի մէջ իսկ անցեալ կենարարն ասէ, թէ «Ես եմ հովիւն քաջ. հովիւ քաջ զանձն իւր դնէ ի վերայ խաշին իւրոյ», «Եւ ի բազուկս իւր ժողովեսցէ զգառինս իւր, և ի գիրկս իւր ընկալցի զնոսա»։

446 Որ և կենարարն եկեալ յայս առնէր, յանուանն ի ժողովելն զմանկտին ի վերայ աստուածական բազկացն. և օրինակեալ ամենեցուն, «Եթէ ոչ դարձջիք և լինիջիք իբրև զմանուկս դայս՝ ոչ կարէք մտանել յարքայութիւնն Աստուծոյ»։ Նորոգել հրամայէ, և մերկանալ զհին մարդկութիւնս ի ձեռն մկրտութեան աւազանին։ Զի թէպէտ և կարի ոք թմրրեալ ծանրացեալ իցէ՝ ծանրակիր մեղօքն խաւարեան յղացեալ, որպէս ասէն. «Անաւասիկ երկնեաց զանօրէնութիւն, յղացաւ զցաւս և ծնաւ զանիրաւութիւն». սակայն բացեալ զգրունս ապաշխարութեան՝ ի մէջ մեր եկեալ կայ կենարարն, աղաղակէ և ասէ. «Եկայք առ իս, ամենայն վաստակեալք և աշխատեալք և ոյք ունիք բեռինս ծանունս, և ես հանգուցանեմ զձեզ. և առէք զլուծ իմ ի ձեզ և ուսարուք յինէն, զի հեզ եմ, հանդարտ և խոնարհ սրտիւ, և գտջիք հանգիստ անձանց ձերոց. զի լուծ իմ քաղցր է, և բեռն իմ փոքրոգի»։

447 Իսկ եթէ հարցցէ ոք, թէ ով իցէ որ այսպէս մխիթար լինիցի

1 Ես. Խ, 11. / 3 Յովհ. Ժ, 11. / 4 Ես. Խ, 11 / 8 Մատթ. ԺԸ, 3. Մարկ. Ժ, 15. / 12 Սաղմ. Է, 15 / 17 Մատթ. ԺԱ, 29—30.

1 ad հովեսցի
1 b չիք որ
1 bԱԲ և ի մէջ / adէ չիք և
1 b չիք ասէ
2 adԱԲ չիք թէ
2 է Ես եմ հովիւ քաջ / b և հովիւ քաջ
2 abd զանձն իւր դնէ ի վերա ոչխարաց [d խաշին] իւրոյ [b իւրոց] / ԱԲ հովիւն քաջ. հովիւ քաջ զանձն իւր դնէ ի վերայ / է դնէ զանձն իւր
3 a չիք իւր (ընկալցի)
5 ԱԲ որ և / abdէ չիք և
5 d առնէ
5 ad յանուանն ի ժողովելն / bԱԲէ առնուլ ժողովել
6 ԱԲ աստուածեղէն [Ա նախադաս աստուածեղէն ակամբ]
6 d բազկացն յաւրինակեալ
6 ԱԲ և օրինակ ետ ամենեցուն
7 bԱԲ եթէ / adէ թէ
7 d զմանկունս / b զմանկտիք դայց
8 bԱ յարքայութիւն / d արքայութիւն
8 b նորոգեալ
8 ad և մերկանալ զհնութիւն ի ձեռն / bԱԲ և մերկանալ զհին մարդկութիւնս ի ձեռն / է հրամայէ և մերկանալ հրամայէ զհին մարդկութիւնն ի ձեռն
9 aԱԲ թէպէտ և / bdէ չիք և
10 a թմրեալ / d թմրրեալ
10 b և ծանրացեալ
10 b մեղաւն
11 a որպէս և ասեն
11 d ասէն / ԱԲէ ասէ / b չիք ասէն
11 abԱԲ յղացաւ / dէ յղացեալ
11 bd ցաւս
12 bd և ծնաւ զանօրէնութիւն, սակայն
12 adԲ ապաշխարութեանն
13 ԱԲ ի մէջ մեր եկեալ կայ կենարարն աղաղակէ և / b ի մէջ եկաց կենարարն մեր և սկսեալ աղաղակէ. ասէ / ad չիք մեր, եկեալ / է ի մէջ կայ կենարարն մեր, եկեալ աղաղակէ և
14 ab ամենայն աշխատեալք և վաստակեալք և ոյք
14 d չիք և (ոյք)
14 abd բեռինս / ԱԲէ զբեռինս
15 ԱԲ չիք և (առէք)
16 ab հանդարտ
17 ad *փոքրոգի է
18 ԱԲ իսկ եթէ ոք հարցանէ, ով իցէ որ մխիթար / bէ հարցանէ. չիք եթէ / ad չիք եթէ հարցցէ
18 b ով այն իցէ որ մխիթար այսպիսի
18 a ով է որ այնպես
18 abd լինիցի / ԱԲէ լինի

յղեացն ծանրացելոց՝ լուիցէ Եսայեայ մարգարէութեանն՝ ո՛վ այն իցէ. ասէ. «Ո՞ չափեաց ափով իւրով զջուրս ամենայն, կամ ո՛վ չափեաց զերկինս թզաւ իւրով և զերկիր ամենայն բռաւ իւրով. ո՛վ եդ զլերինս ի կշիռս, և բարձ զդաշտս կշռորդօք. ո՛վ գիտաց զմիտս Տեառն, կամ ո՛վ եղև նմա խորհրդակից»։ Որ ի հօրէ ուսաւ զմեծիս զաստուածութիւն՝ նա եկեալ մարդ լեալ քարոզէ աշխարհի, խառնեալ ընդ իւր զամենեսեան յԱստուածութիւնն։ Եւ այսուհետև եկեալ լոյսն, ի մէջ անցեալ՝ «լուսաւոր առնել զամենայն մարդ որ գալոց է յաշխարհ»՝ քարոզէր և ասէր. «Ապաշխարեցէք, զի մերձեալ է արքայութիւնն Աստուծոյ». կատարեալ են ժամանակք. հաւատացէք յաւետարանն։

448 Ծ. Արդ՝ իբրև անցանէր առ ծովեզերբն՝ տեսանէ զՊետրոս և զԱնդրէաս և զՅակոբոս և զՅովհաննէս, և կոչեաց զնոսա ի ձկնորսութենէ անտի. որ անդէն վաղվաղակի թողուն զհայրն իւրեանց նաւաւն հանդերձ և երթան զհետ նորա։ Եւ զբազումս յայլոց ի պէսպէս զբօսանաց կոչեալ՝ աշակերտս երկոտասանս և առաքեալս անուանեաց. զորս ուսուցանէ ազատանալ յամենայն զբօսանաց. որ զհետ նորա շրջէին, արժանի եղեալ աստուածագործ աւանդութեան խորհրդոյն։

449 Որ այնուհետև մարդասէրն Քրիստոս ի մէջ անցուցեալ զամենակար բժշկարանն, բժշկել զամենայն ախտս և զչարչարանս. և զյառաջնմայն սրբոց մարգարէիցն զգուշակութիւնս լնոյր, ի մէջ ունելով

5 Ես. Խ, 12—13. / 8 Յովհ. Ա, 9. / 9 Մատթ. Գ, 2.

1 d ծանրացելոցն
1 d Եսայայ
1 Ա մարգարէութեան կամ ով այն իցէ որ ասէ / t ով այն իցէ. ասէ. ո՛վ չափեաց / abdԱF ո չափեաց
2 b ամենայն և զերկինս
2 adԱF կամ ո
3 a զլերինս, փխ. զերկինս
3 ad չիք իւրով (և) / a ո եդ
4 bt երարձ / ab կշռորդովք
4 ad ո գիտաց
4 bdԱF զիմաստութիւն [b զիմաստութիւնս], փխ. զմիտս
4 d ո եղև
5 d յուսաւ / a զմեծիս
6 d լեեալ
6 ԱF լեալ և քարոզեալ աշխարհի և խառնեալ / b մարդ եղեալ և քարոզ աշխարհի / a խառնել
6 b ընդ իւրն
6 d զամենեսեան
7 b ի յաստուածութիւնն
7 bd և այսուհետև
7 b լոյսն եկեալ
8 ad գալոց է / bԱFt գալոց էր
9 ԱF թէ ապաշխարեցէք
9 bdԱ արքայութիւն
10 b ամենայնք, փխ. ժամանակք
11 a երեեցաւ, փխ. անցանէր
11 ԱF առ ծովեզերբն միում, տեսանէր / abd տեսանէր / t առ ծովեզերբ
12 ad չիք և (զՅակոբոս)
12 abdԱF կոչէր
13 bԱF որք [b որ] անդէն իսկ
13 adԱF թողուն / bt թողին
13 abdԱF նաւաւն / t նաւակն
14 b երթային / ԱF որսորդաց
15 b կոչեցեալ
15 ad չիք կոչեալ—յամենայն զբօսանաց
15 Ա զաշակերտս
15 b * երկոտասանսն առաքեալս անուանէ, զոր
17 abdԱF եղեն
17 t աւանդութեանն
18 ԱF որոյ
19 abdԱF զամենայն ախտս / t զախտս. չիք զամենայն
20 a յառաջնմայնս / Ա զյառաջնմայնս / dF զառաջնմայնս
20 ad մարգարէից
20 b մարգարէիցն զգուշակութիւնս լնոյր և ի մէջ ունելով զբանն որ զոչէ / adԱFt չիք զգուշակութիւնս լնոյր
20 adԱFt ունել

զբանն որ գոչէ. «Նա զհիւանդութիւնս մեր բարձցէ». և զնոցուն բանս արդարացուցեալ, որպէս ասէն, թէ «Արդարացուցանէ զբանս ծառայից իւրոց մարգարէից»։

450 Եւ սկսեալ այնուհետև զառակսն անցուցանել, թէ «Ընդ ամենայն տեղիս ի ձեռն Հոգւոյն Աստուածութեանն երկիր պագցեն Հօր, զի Հայր զայնպիսի երկրպագուս խնդրէ». և թէ «Զողորմութիւն կամիմ, քան զպատարագս»։ Եւ եթէ Ես եմ հօրորդին, զի Հայր ինձ վկայէ Հոգւովն հանդերձ Աստուածութեամբ. և թէ Մովսէս ձեզ յառաջագոյն վասն իմ գրեաց. և Յակոբ վասն իմ ասէր ցՅուդա, թէ «Մի պակասեսցէ իշխան Յուդայ և մի պետ յերանաց նորա, մինչև եկեսցէ այն՝ որոյ իւրն է թագաւորութիւն. քանզի նա է յոյս հեթանոսաց»։

451 Եւ թէ՝ մարգարէքն ամենայն վասն իմ գրեցին, առեալ յիմմէ առաքչէն զգիտութիւն. և յայտ արարեալ նոցա, թէ իմ է այգին, և դուք էք մշակքն. և ես եկի, զի ես եմ ժառանգ այգւոյն. եկի խնդրել զպտուղ այգւոյն զի առից. որպէս առաքեաց զիս Հայր իմ՝ և ես եկի կատարել զկամս Հօր իմոյ։ Եւ թէ՝ եկի կատարել զխոստացեալ ուխտին Աբրահամու, զի աւետիքն կեցցէ զաւակն Աբրահամեան, և զաւակն Աբրահամու նոցա ծանօթ լիցի։ Իսկ նորա միանգամայն զճշմարտագոյնն

1 Մատթ. Ը, 17. Ես. ԾԳ, 4. / 3 Ես. Ծ, 8. / 6 Յովհ. Դ, 23. / 7 Ովս. Զ, 6. Մատթ. Թ, 13. ԺԲ, 7. / 11 Ծննդ. ԽԹ, 10.

1 adt զբանս
1 ad գոչէն, նաև զհիւանդութիւնս
1 b բանեալ
1 a զնոցին / b զբանեան
2 b որպէս և
2 bԱԲ թէ որ
4 adԱԲ չիք և
4 a սկսանէ / ԱԲt սկսեալ
4 b և զառակս անցուցեալ սկսանի այնուհետև ասացուցանել, թէ / ԱԲ և զառակսն / adԱԲ անցուցեալ
5 ԱԲ երկիր պագանել
6 a այնպիսի
6 b եթէ
7 ad զպատարագ
7 ad և թէ ես եմ հաւրորդւոյն / միւսն. հաւր որդին
7 bԱԲ զի հայր իսկ ինձ
8 Ա Աստուածութեան / ad չիք Աստուածութեամբ
8 b եթէ, փխ. և թէ
8 ԱԲ յառաջագոյն իսկ
8 b գրեաց յառաջագոյն վասն իմ. և
9 ԱԲ ասէր զ յուդայէ
9 a չիք թէ
10 a ի յուդա
10 t չիք մի
10 a պետ յետ յերանաց
11 d յորոյ
11 t թագաւորութիւնն
11 b լոյս, փխ. յոյս
13 Բ զգիտութիւնն
13 a չիք և յայտ արարեալ—ուստի զայ կամ (էջ 225, տ. 9)
Այստեղ a-ի մեջ մի թերթ պատառված է, որից հետքեր են երևում միայն: Այս պակասը լրացնում ենք c-ից: c-ն ընդօրինակված է a-ից՝ երբ դեռ a-ում այս թերթը չէր պատառված:
13 cԱԲ այգին / bdt այգիս
14 bd մշակք
14 bd այգւոյս
14 d զի եկի / b և եկի (խնդրել)
15 b զպտուղ յայգւոյս
16 ԱԲ զկամս նորա. և / b իմոյ. և եկի կատարեալ
16 d աւետիս / c զաւետիսն
17 cdԱԲ և զի
17 c աւետեաց
17 b զի աւետիքն կեցցէ
17 cdԱԲt կեցցեն
18 b լիցի / cdԱԲ լինէր
18 cdԱԲ իսկ նորա
18 b զճշմարտագոյնս / c զճշմարտագոյնն. տպագրում աւելացրած՝ a=զճշմարտագոյնան, ինչպես որ ունին ԱԲ

տաճարի եղեալ, եթէ «Յառաջ քան զլինելն Աբրահամու եմ ես»: Եւ անդր ի վեր այնուհետեւ հայեցուցեալ, որպէս և ասէն իսկ, հարցանելով առ ի նոցանէ զմարգարէականն, թէ «Ո՞րպէս ասէք զՔրիստոս որդի Դաւթի, զորմէ Դաւիթ իսկ նշանակեաց Հոգւովն սրբով, թէ Ասաց Տէր ցՏէր իմ, Նիստ ընդ աջմէ իմմէ. և արդ՝ զիա՞րդ իցէ որդի Դաւթի»:

452 Նոյնպէս և ամենայն յայտնութեամբք և առակօք յանդիմանէր և խայտառակէր զկեղծաւորութիւն և զամբարշտութիւն և զանօրէնութիւն նոցա: Իսկ նոցա, խլացելոցն և կուրացելոց ի ճշմարտութենէն, նախանձեալ՝ եղին, ի չարութիւն դառնութեան իւրեանց, կորուսանել զանձինս իւրեանց: Իսկ նա եկեալ՝ լինէր բժիշկ մարդասիրութեամբ իւրով, զկոյրս լուսաւորել, զկաղս գնացուցանել, զբորոտս սրբել, փրկել զամենայն ըմբռնեալսն ի սատանայէ. և զանդամալոյծս յարուցանել, և զխուլս բանալ, և համրոց տալ խօսել, և զմեռեալս յարուցանել. զսատանայ կոխան տայր հաւատացելոց իւրոց, և խոստանայր երթալ պատրաստել օթեւանս յարքայութեանն երկնից. և զինքն արարեալ օրինակ ամենայնի, համբերել ճգնութեանց առաքինութեամբ:

453 Որ դարձոյց զջուրն ի գինի, զի յայտնի լիցի Աստուածութիւն նորա. թէ նոյն է որ յոչնչէն արար զջուրն ի բնութիւն ջրոյ՝ նոյն և զջուրն ի գինի դարձոյց, որպէս և կամեցաւ: Եւ այն որ վասն

1 Յովհ. Ը, 58. / 5. Մատթ. ԻԲ, 41—45. Մարկ. ԺԲ, 35—37. Ղուկ. Ի, 41—44. Սաղմ. ճԹ, 1.

1 ԱԲ թէ / է և անդէն ի վեր
1 b և արդ ի վեր / cd և անդր ի վեր
2 c հայեցուցեալ այնուհետև
2 ԱԲ և այնուհետև անդր ի վեր հայեցուցեալ, որպէս և ասէ իսկ / b որպէս և ասէն իսկ / cdէ որպէս և էն իսկ
2 b չիք առ
3 ԱԲ ասէք դուք զՔրիստոս / cd ասէք [c սողամիջում՝ աւելացնում՝ և դուք, ինչպես ունին ԱԲ] զՔրիստոս / b ասէք է քրիստոս որդին / է ասեմք զՔրիստոս
3 bcdԱԲ Դաւթի / է Դաւթայ
4 b Դաւիթն իսկ / b եթէ
4 b ասէր տեառն իմոյ, Նիստ
5 c իմ յաւանեցնում
5 cd չիք արդ
6 cdԱԲ չիք և (ամենայն)
6 cd յայտնութեամբքն և առակօքն
6 bԱԲ յանդիմանէ և խայտառակէ
7 է զանօրէնութիւնս
8 b կուրացելոց և խլացելոց / cd խլացելոցն / ԱԲէ խլացելոց
9 bէ նախանձէին ի չարութիւն / ԱԲ նախանձեալ ի չարութիւն / cd նախանձեալ եղին ի չարութիւն
9 ԱԲ դառնութեան կորուսանել
9 b չիք կորուսանել զանձինս իւրեանց
10 d եղեալ, փխ. եկեալ
10 b բժիշկ լինէր
10 bԱԲէ մարդասիրութեամբն
11 b գնացուցանէր
11 b սրբէր, փրկէր
12 cd նեղեալսն [d նեղեալս], է կորուսեալս, b զրկեալս, փխ. ըմբռնեալսն
13 cdԱԲ չիք և (զխուլս)
13 b բանայր... խօսել տայր... յարուցանէր
14 bcdԱԲ և [d չիք և] զսատանայ կոխան տայր հաւատացելոց / է կոխան ետ տէր հաւատացելոց
14 b խոստացաւ
15 ԱԲ օթեւանս պատրաստել
15 b արքայութեան / dԱԲ յարքայութեան
16 dԱԲ ճգնութեանցն / bdէ ճգնութեանց
16 cdԱԲ առաքինութեամբ / է առաքինութեամբն / b առաքինութեանց
17 b լինիցի
18 b եթէ / cԱԲ յոչինչէ
18 bd զջուր
19 է չիք և (զջուրն)
19 bcdԱԲ և նոյն [ԱԲ այն] ինքն որ վասն մեղաց [d մեղացն]

մեղացն ցուցանէ խառնեալ՝ նոյն ինքն էին զառողջութիւն բաշխել։ Եւ բազումք հաւատացին յանուն նորա, իբրև տեսին զնա և զնշանսն զոր առնէր. այլ նա քանզի սրտագէտ էր՝ գիտէր զամենայն խորհուրդս մարդկան, քանզի ծածկագէտ է։

454 ԾԱ. Ապա յետ այսորիկ առակաւ վճռէ. «Եթէ որ ոչ ծնցի ի ջրոյ և ի Հոգւոյ՝ ոչ կարէ մտանել յարքայութիւնն Աստուծոյ», և ոչ նորոգեսցի միւսանգամ. զի «Այս, ասէ, որ ի մարմնոյ աստի է ծնեալ՝ մարմին է, իսկ այն որ ի Հոգւոյ անտի է՝ հոգի է. զի Հոգին սուրբ ուր կամի՝ բղխէ. զձայն նորա լսես, այլ ոչ գիտես, ուստի գայ կամ յով երթայ». «Զի ոչ ոք է որ ել յերկինս, բայց որ էջն յերկնից Որդին մարդոյ»։

455 Եւ առակեալ վասն յառաջագիր չարչարանացն իւրոց, թէ «Որպէս Մովսէս կախեաց զօձն յանապատին՝ այնպէս կախել պարտ է Որդւոյ մարդոյ. զի որ միանգամ հաւատայցէ ի նա՝ ընկալցի զկեանսն յաւիտենից։ Զի այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհ, զի զՈրդին իւր միածին ետ ի վերայ նորա, զի ամենայն որ հաւատասցէ ի նա՝ մի կորիցէ, այլ ընկալցի զկեանսն յաւիտենականս։ Զի ոչ առաքեաց Աստուած զՈրդի իւր յաշխարհ, զի պատժեսցէ զաշխարհ, այլ զի փրկեսցէ նա զաշխարհ։ Որ հաւատայ ի նա՝ ոչ մտանէ ի պատիժս դատապարտութեան. իսկ որ ոչն հաւատայ ի նա՝ առաստին իսկ դատապարտեալ է. քանզի ոչ հաւատաց յանուն միածնի Որդւոյն Աստուծոյ»։ «Եկն ատ իւրսն, և իւրքն

6 Յովհ. Գ, 5. / 11 Յովհ. Գ, 6, 8, 13. / 21 Յովհ. Գ, 14—18.

1 bcԱB զառողջութիւնս
2 bcdԱB տեսին զնա և զնշանսն / t չիք զնա և
3 d որ գիտէր
4 cdԱB էր
5 ԱB չիք ապա
5 ԱB այնորիկ
5 ԱB թէ որ ոչ ծնցի / bcdt ոչ որ
6 d յարքայութիւն
7 b զի ասէ որ / t զի այս որ / c զի այս է ասէ որ ի մարմնի ասա / d զի այս ասէ որ մարմնոյ աստի է ծնեալ
7 bcԱBt ծնեալ է
8 b ի մարմնոյ է, փխ. մարմին է
8 c անտի ծնեալ է հոգւի է
9 b ուր և
9 cdԱB և բղխէ
9 c զձայնն
9 ԱB յո երթայ / abd յոյ երթա
10 ԱBt չիք է որ
10 adԱB բայց եթէ որ էջն / b բայց եթէ որդի մարդոյ որ էջն յերկնից. և / ad որդի մարդւոյ որ են [d էն] յերկինս. և
10 ԱB որդի
12 b յառաջ, փխ. յառաջագիր
13 ad յանապատի
13 bd այսպէս
13 ԱB կախիլ / ad պարտ է կախել
14 adԱB հաւատասցէ / b հաւատասցին
14 b ընկալցին զկեանս
15 abd այսպէս
15 ԱB զաշխարհս
15 ad զաշխարհ, մինչև զորդւոյն
16 b եզ / adԱBt ետ
16 t հաւատայ
17 b զկեանս
17 adԱB յաւիտենից
17 b զորդին
18 abdԱB պատժեսցի աշխարհ
18 b փառաւորեսցէ, փխ. փրկեսցէ
18 a փրկեսցի աշխարհ նովաւ. ո
19 ԱB ոչ մտցէ / b մտանէ նա
19 ad իսկ որ ոչ / t չիք իսկ / bԱB ետ, փխ. իսկ
20 a անդրստին / d անդրստին / ԱB աստէն / b արդէն, փխ. առաստին
20 ad հաւատաց յանուն / bԱBt հաւատացին նորա յանուն
21 bd միածնին
21 b աստուծոյ. ատ իւրսն էկն, և

զնա ոչ ընկալան։ Այն որ ի սկզբանն ժամանակացն եղեն երախտիքն և խնամակալութիւնքն և պատուիրանքն, ուստի և մարմնովն իսկ երևեցաւ՝ յանձանց իսկ մերժեցին զնա։

456 *Եւ այս են դատաստանքն, զի լոյս եկն յաշխարհ, և մարդիկ սիրեցին զխաւար առաւել քան զլոյս, զի էին գործք իւրեանց չարութեամբ։ Զի ամենայն որ զչար գործէ՝ զչար գայէ. և ատեայ նա զլոյսն, և ոչ գայ ի լոյսն, զի մի յանդիմանեսցին գործք նորա։ Իսկ որ առնէ և գործէ զճշմարտութիւն՝ գայ նա ի լոյսն, զի յայտնի լինիցին գործք նորա, թէ Աստուծով գործեցան։ Եւ Աստուածարդարոյն ուսուցեալ ամենեցուն զճանապարհս արդարութեան. իսկ խաւարասէր գործոց մարդկան անօրինաց Հրէից սկսեալ կեղծաւորել, և խնդրեալ սպանանել զնա մշակաց այգւոյն, և ոչ համարեալք արժանի զանձինս իւրեանց կենացն յաւիտենականաց, իսկ այնպիսեացն զհեծան խոստացաւ, ածելով վայ ի վերայ նոցա։*

457 *ԾԷ. Իսկ բարերարի Տեառնն ժողովեալ զաշակերտսն երկոտասանն, զորս և առաքեալս անուանեաց, և դարձեալ եօթանասուն և երկուս. խրատեալ և վարժեալ զնոսա Աստուածութեանն խրատուն, և վկայ կացուցեալ և ատացեալ զնոսա, և սիրելիս իւր և բարեկամս*

1 Յովհ. Ա, 11. / 9 Յովհ. Գ, 19—21.

1 abd ժամանակացն էր [d է] երախտիքն [b երախտիք] / ԱԲ եղեն երախտիքն / t երախտիքն եղեն
2 adԱԲ խնամակալութիւնքն / t խնամակալութիւնք / b խնամակալուք
2 b պատուիրանք
2 t մարմնով
3 adԱԲ չիք իսկ
3 b յանձանց իւրեանց մերժեցին
4 ԱԲ և այս իսկ են
4 Բt դատաստանք
5 ԱԲ չարութեան
6 t ամենայն որք որ
6 bԱԲt և չար գայէ / ad զչար գայէ, և ատէ [d ատեա]
7 adԱԲ գա նա [aԱԲ չիք նա] առ լոյսն
7 b չիք Իսկ որ առնէ—գործք նորա (տ. 9)
8 bt զճշմարտութիւնն
8 ԱԲ գայ առ լոյսն
8 adԱԲ լիցին
9 bԱԲ թէ / adt զի
9 d գործեցաւ
9 abdԱԲ աստուածարդարոյն / t աստուածարդին
10 b Իսկ խաւար ածելով որ գործոցս / a գործ
11 bdԱԲ ի Հրէից
11 ԱԲ սկսան կեղծաւորել, որ և խնդրէցին սպանանել / b կեղծաւորել, որ խնդրէին զնա սպանանել մշակաց / ad որոց և խնդրել [d խնդրեալ]
12 ԱԲ մշակք այգւոյն, ոչ համարեալ
12 a արժանիս համարեալ / bd համարեալ
12 d չիք արժանի
12 ԱԲ իւրեանց յաւիտենից կենացն, իսկ այնպիսեացն զհեծն / ad յաւիտենականաց, իսկ այնպիսեացն զհեծն խոստացել [d խոստացեալ] ածելով հանդերձ վայ
13 t յաւիտենից
13 t չիք իսկ
14 ԱԲt վայ վայ
15 ab բարերարին
15 abdԱԲ տեառն
15 d ժողովել / b մերոյ ժողովեալ
15 ad զերկոյտասանն [d զերկոյտասանս] / ԱԲ երկոտասան / bt երկոտասանս
16 t չիք և
16 Ա առաքեալսն
16 a անուանել / dԱԲ անուանեալ
16 a եօթանասուն
17 Աt աստուածութեան
17 ԱԲ խրատիւ / b խրատու
18 d զսիրելիս / ԱԲ սիրելի
18 t չիք իւր
18 ԱԲ բարեկամ

անուանեալ, թէ «Ես ձեզ ասեմ, սիրելեաց իմոց. մի երկնչիք յայնցանէ, որ զմարմինն սպանանեն, և զոգին ոչ կարեն սպանանել»։ Եւ թէ «Ես զձեզ ինձ բարեկամս գիտեմ». և թէ «Զոր միանգամ ասաց ինձ Հայր իմ և եցոյց՝ ես ձեզ ցուցի»։ Եւ յայտնեալ նոցա զելսն առ ի Հօրէ և զդարձն ի նոյն, ասելովն, թէ «Ելի ի Հօրէ և եկի յաշխարհ, և դարձեալ թողում զաշխարհ և երթամ առ Հայր»։

458 Տուեալ նոցա և զաւետիս Հոգւոյն սրբոյ առաքելոյն ի Հօրէ, թէ «Երթամ և առաքեմ զմխիթարիչն, որ եկեալ մխիթարեսցէ զորբամեալսդ վասն իմ»։ Տես զզուգականութիւնն, տես զմիաւորական զօրութիւնն, տես զէականութիւնն, տես զմիական լինելութեանն կամակցութիւն. զի «Եկեալ՝ ասէ, զիմ առեալն լցցէ ձեզ, և նովին ճշմարտութեամբ առաջնորդեսցէ ձեզ, և յանդիմանեսցէ զաշխարհս, զի ոչ հաւատացին յիս, դատեսցի և զկարծեալ իշխան աշխարհիս այսորիկ։ Ճշմարտեսցէ միանգամայն ձեզ վասն իմ, զի ի Հօրէ առաքի. որոյ զալուստն՝ զերթալոյն իմոյ առ Հայր վկայէ. նա եկեալ առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ»։

459 ԾԴ. Արդ առնու այնուհետև զյառաջագիր խորհուրդ չարչարանացն Յիսուս՝ կատարել յԵրուսաղէմ. վասն որոյ բազում անգամ գուշակեաց, թէ մատնելոց է և յերիր աւուր յառնելոց։

2 Ղուկ. ԺԲ, 4. Մատթ. Ժ, 28. / 3 Յովհ. ԺԵ, 15. / 6 Յովհ. ԺԶ, 28. / 9 Համե. Յովհ. ԺԶ, 7. ԺԵ, 26. / 16 Յովհ. ԺԶ, 8—13.

1 b եթէ / ԱԲ չիք ես
1 abd թե մի / ԱԲt յայնմանէ
2 ad որ սպանանեն զմարմին / t զմարմին
2 adt զոգի / ad սպանել
2 bt և եթէ
3 ԱԲt ինձ զձեզ / ad չիք ինձ
3 b և եթէ որ / ԱԲ և զոր
3 ad հայր իմ և եցոյց. ես ձեզ ցուցից [d ցուցի]. յայտնեալ նորա զելսն / ԱԲ հայր և ես ձեզ ցուցի. յայտնեալ զելսն առ ի հօրէ / b հայր և ուսոյց և ես ձեզ ասացի. յայտնեալ նորա / t չիք և եցոյց
5 b եթէ / adԱԲ չիք թէ
5 adԱԲ չիք և (դարձեալ)
5 b դարձեալ եթէ
7 b և տուեալ նոցա զաւետիս
7 aԱԲ առաքելոյ
8 aԱԲ եթէ
8 b առաքեմ առ ձեզ
8 b մխիթարէ զձեզ զորբամեալս / a զորբամեալսն / d զորբամեալս
9 Ա զզուգականութիւն
9 bdԱԲ զաւրութիւնն [Ա զօրութիւն], տես զէականութիւնն [Ա զէականութիւն], տես զմիական [b զմիականն] / at չիք տես զէականութիւնն
10 Ա լինելութիւն կամակցութեան / a լինելութեան / Բ կամակցութիւնն / b զկամակցութիւնն
11 abdԱԲ լցցէ ձեզ / t չիք ձեզ
12 bԱԲ զաշխարհ / b հաւատան
13 ad դատեսցէ / bԱԲt դատեսցի
13 b կարծեալ
13 abdԱԲ ձեզ միանգամայն [b միանգամ]
14 b չիք վասն իմ
14 d որոյն
17 Սկսւում է g, թղ. 361ա. «Ի մեծի աւուր ուրբաթին խաչելութեանն տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի. ի վարդապետութենէ սրբոյն գրիգորի հաւրս լուսաւորչի.—Արդ առնու...»
17 aԲg զառաջագիր
17 ԱԲ զխորհուրդ չարչարանացն կատարել յիսուս [Ա յս (պտռ.), ուղղուած Եմ (պտռ.)], վասն որոյ / b յիսուս, զոր կատարեաց և վասն որոյ / ad զյիսուս կատարեալ, վասն որոյ
18 g զնա, փխ. յիսուս
18 g չիք յերուսաղէմ
18 ԱԲ և բազում
19 abdԱԲg գուշակէ / bg եթէ
19 b չիք է / b յառնելոց է

460 Եւ վասն ո՞յր արդեօք գայցէ ի մահն. մինթէ պարտական ինչ իցէ մահու. այլ մարգարէն ասէ, թէ «Անօրէնութիւն ինչ ոչ գործեաց, և ոչ գտաւ նենգութիւն ի բերան նորա». զոր և ինքն իսկ ասէր, թէ «Ո՞վ ի ձէնջ յանդիմանեսցէ զիս վասն մեղաց»: Իսկ ըստ օրինաց ինչ պարտական մահու. այլ ասէ. «Կատարել եկի զօրէնս». որում և առաքեալ վկայէ, թէ «Կատարած օրինացն Քրիստոս է»: Իսկ ի բնաւորմէ արդեօք ի հարկէ մեռանիցի. այլ ասէ, թէ «Անձամբ իմով դնեմ զանձն իմ, և ոչ ոք հանէ յինէն: Անձամբ, ասէ, զանձն իմ դնեմ, զի միւսանգամ առից զնա»:

461 Իսկ ընդէ՞ր կամիցի զանձն դնել անպարտականն մահու: «Ես եմ, ասէ, հովիւ քաջ, որ ի վերայ խաշանց իմոց մեռանիմ»: Յորո՞ց խաշանց արդեօք. ի հարթուցելոցն, ի փախուցելոցն, ի գազանակուր եղելոցն, զորոց յառաջագոյն մարգարէն ասաց, թէ «Ամենեքին իբրև ոչխարք մոլորեալք, և այր ամենայն ի ճանապարհի իւրում մոլորեցաւ. և Տէր մատնեաց զնա ի մեղս մեր, և յանօրէնութեանցն ժողովրդեան իմոյ ի մահ վարեցաւ»:

462 Վասն որոյ քահանայապետ ազգին տիրասպանուաց ակամայ մարգարէացաւ, թէ «Լաւ է մեզ, զի այր մի մեռանիցի ի վերայ ժողովրդեանս, և մի ամենայն ազգս կորիցէ»: Բայց նա ոչ ասէ ի վերայ

3 Ես. ԾԳ, 9. / 4 Յովհ. Ը, 46. / 5 Մատթ. Ե, 17. / 6 Հռովմ. Ժ, 4. / 9 Յովհ. Ժ, 17—18. / 11 Յովհ. Ժ, 11. / 16 Ես. ԾԳ, 6—7. / 19 Յովհ. ԺԱ, 50.

1 adԱF վասն ո՞յր / bt վասն որո՞յ / g վասն Է՞ր
1 bd արդեւք (յաճ.)
1 ad ինչ իցէ / t չիք ինչ
1 ԱF պարտական է ինչ մահու, այլ որպէս ասէ մարգարէն, թէ / b պարտական ինչ էր մահու
2 b անաւրէնութիւնս
2 g չիք ինչ
3 abd զոր ինքն իսկ ասէր / gt չիք իսկ
3 b եթէ
4 ab ոյ / dg ո
4 b ի ձէնջ վասն մեղաց յանդիմանէ զիս. իսկ
5 a կատարեալ
5 ad եկի կատարել / ԱF չիք եկի
6 gt առաքեալն
6 a.d և առաքել [bd առաքեալ] իսկ վկայէ
6 b կատարումն
6 b ուրինաց
6 g իսկ ի բնութենէ արդեւք կամ ի հարկէ
7 abdԱF չիք թէ
8 b չիք անձամբ ասէ զանձն իմ դնեմ / t չիք իմ (դնեմ)
10 b կամիցիս
10 a զանձն իւր դնել
10 Ա անպարտականգ / abdF անպարտական
12 b և ի փախուցելոց և ի գազանակուր եղելոցն վասն որոյ մարգարէն ասէ թէ ամենեքեան
13 adԱF զորոց / t զոր
13 ԱF մարգարէն յառաջագոյն ասաց. ամենեքեան / adԱF ամենեքեան
14 ԱF չիք և
14 ԱF չիք ամենայն
14 b ի ճանապարհէ
15 ad չիք և (տէր)
15 a յանաւրէնութեան / d յանաւրէնութե կամ յանաւրէնութէ (պաո.) / bԱF յանօրէնութեանց
16 abd չիք իմոյ
16 g ի մահ վերաւորեցաւ
16 b վարեցաւ. յուսանցքում նոյն ձեռքով՝ վերաւորեցաւ
17 g չիք վասն որոյ—պարզէ աշակերտացն (եր. 229, տ. 12)
17 bԱF և քահանայապետ
17 ad տիրասպանուաց / b տիրասպանից / ԱFt տիրասպանաց
18 b եթէ / d մեռցի
19 abdԱF ոչ ասէ [ԱF ասէր] ի վերայ / t չիք ասէ

ազգին միայն, այլ զի և զամենայն որդիսն Աստուծոյ, զցրուեալսն ի բաժանել ազգացն՝ ժողովեսցէ ի մի։ Վկայէ և Պաւղոս, թէ «Յայտնեաց Աստուած զսէրն իւր ի մեզ. զի մինչ դեռ մեղաւորքն էաք՝ Քրիստոս վասն մեր մեռաւ». և թէ «Ի ժամանակի ի վերայ ամբարշտաց մեռաւ»։

463 Եւ արդ՝ եկեալ աշակերտօքն ի լեառն Ձիթաստանեաց, զի կատարեսցէ զմարգարէին որ ասէ, թէ «Եկեսցէ հասցէ տէր Աստուած իմ և ամենայն սուրբք ընդ նմա. և կացցեն ոտք նորա յաւուր յայնմիկ ի վերայ լերինն Ձիթենեաց հանդէպ Երուսաղեմի, յարեւելից կուսէ»։

464 Եւ ի տօնական աւուրն օրհնականաց զայս աշակերտօքն կատարել զօրէնսն, և յայտնել զխորհուրդս հոգեւորական տօնին. և յառաջ քան զչարչարանսն՝ զփրկութիւնագործ զմարմին իւր և զարիւն պարգեւէ աշակերտացն։ Տեսանե՞ս, զի կամաւ և ոչ ի բռնութենէ չարչարի Որդին Աստուծոյ, որ յառաջագոյն քան զչարչարելն ճաշակեալ լինի։

465 Եւս այսորիկ ազօթս առնէ խորհրդիւ ի լերինն առ Հայր. ոչ վասն իւր ինչ պանդխտելոյ, այլ զի ցուցցէ, թէ միակամ ընդ Հօր զառաջին եղեալսն գործիցէ։ Վասն որոյ բազում անգամ աղաչեալ

4 Հռոմ. Ե, 8, 6. / 8 Զաք. ԺԴ, 4—5.

1 abd չիք և
1 a որդւոյ
1 abdԱԲc զցրուեալսն [ad զցրուեալս] ի բաժանել [ab ի բաժանեալ] ազգացն [bԱԲc յեզուացն] ժողովեսցէ / t չիք ի բաժանել ազգացն
2 b ամին, փխ. ի մի
2 b եթէ / a և, փխ. թէ / ԱԲ չիք թէ
3 ԱԲ մինչ, փխ. մինչ դեռ
4 abdԱԲ և թէ [b եթէ] ի ժամանակի / t չիք թէ
5 b չիք աշակերտօքն
5 a ի լեառնն
5 ad Ձիթաստանեաց / ԱԲ Ձիթաստա-նեաց / bt Ձիթենեաց
6 ԱԲ զբան մարգարէին
6 dԱԲ ասէր
6 abdԱԲ եթէ [ԱԲ թէ] եկեսցէ հասցէ տէր աստուած իմ և / t չիք հասցէ / t մեր, փխ. իմ
7 bԱԲ կացցեն / a կացցէ / dt կայցեն
8 abdԱԲ ի վերայ լերինն / t չիք վերայ
8 d յարեւէից
9 b և տաւնական
9 ԱԲ աւուրսն / abdt աւուրն
9 a աւրհնականաց / bdԱԲt աւրհնա-կաց / Համե. Գործոց § 56. դաւուրս բաղարջակերացն յօրհնական տօնին»
9 ԱԲ աշակերտօքն հանդերձ
10 a զաւրէնս
10 b յայտնեալ
10 a զխորհուրդն
11 a զչարչարանս
11 abd զփրկութիւնագործ / t զփրկու-թենագործ / ԱԲ զփրկագործ
11 bgt զմարմինն / ԱԲ մարմինն
11 bԱԲgt զարիւնն
12 abd տեսանես / ԱԲt տես
12 abԱԲ զի կամաւ / d զկամաւ, փխ. զի կամաւ / t զի կամօք
12 a և ոչ բռնութեամբ / bԱԲ և ոչ ի հարկէ չարչարի [ԱԲ չարչարեալ լինի]
12 d որդի
13 g չիք որ յառաջագոյն — լինելոյ ասէ (էր. 230, տ. 11)
13 ԱԲ որ յառաջ քան
13 a զչարչարեալն / bdԱԲ զչարչարելն / t զչարչարելն
13 b ճաշակել
14 a առնէր
14 ԱԲ առնել առ հայր խորհրդիւ ի լե-րինն, ոչ
14 abd խորհրդիւ / t խորհրդով
14 b չիք ի լերինն
15 abd չիք ինչ
15 abd եթէ
15 b միակամ է
16 b և զառաջին
16 abdԱԲ եղեալսն գործիցէ / t եղեալն գործէ
16 b և վասն
16 abdԱԲ աղաչեալ / t աղաչեալ է

յառաջագոյն, թէ «Ոչ յանձնէ ինչ խօսիմ և ոչ յանձնէ ինչ գործեմ, այլ Հայր որ բնակեալն է յիս՝ նա գործէ»։ Մանաւանդ ինքն զմարգարէականն, թէ «Փոխանակ սիրոյ իմոյ մատնէին զիս, այլ ես յաղօթս կայի»։

466 Եւ յայտ արարեալ աշակերտացն զմիակամութիւնն իւր ընդ Հօր՝ և ապա իջանէ ի լեռնէն, փութացեալ վասն անհաւատութեան գնել զանձն. մանաւանդ յորժամ ի ռամն եկեղոց հեթանոսացն ապաշել զաշակերտսն՝ երթալ ընդ նոսա առ Յիսուս։ Որովք կատարի և մարգարէականն, թէ «Այսպէս ասէ Տէր ամենակալ. յաւուրսն յայնոսիկ բռնան հարկանիցեն տասն յամենայն ազգաց զգրօշակէ առն հրէի և ասասցեն. երթիցուք մեք ընդ քեզ, զի լուաք, եթէ Աստուած ընդ քեզ է»։ Եւ Յիսուսի լուեալ ասէ. «Եհաս ժամ, զի փառաւորեսցի Որդի մարդոյ»։ Տեսանե՞ս, զի զչարչարանացն փառս կոչէ։

467 ԾԴ. Արդ՝ ճշմարիտ աշակերտացն երբեմն ժողովեալ առ ճշմարիտ վարդապետն տէր Յիսուս, փրկիչ և բարերար և Որդի Աստուծոյ և օծեալ. զորս հարցանէր, թէ «Զո՞ ուստեք ասեն մարդիկ զՈրդւոյ մարդոյ՝ թէ իցէ։ Որոց տուեալ պատասխանի՝ ասեն. Ոմն զՅովհաննէս Մկրտիչ, այլք զԵղիա և կամ զմի ոք ի մարգարէիցն. և ասէ Յիսուս. Դուք զո՞ ոք ուստեք ասէք, թէ իցեմ»։ Որոց առաջինն Պետրոս

2 Յովհ. ԺԴ, 10. Ե, 29, 30. Ը, 28. / 3 Սաղմ. ՃԸ, 4. / 11 Զաք. Ը, 23. / 12 Յովհ. ԺԲ, 23. / 18 Մատթ. ԺԶ, 13—15. Մարկ. Ը, 27—29. Ղուկ. Թ, 18—20.

1 b եթէ
1 abdԱԲ և ոչ յանձնէ ինչ [b չիք ինչ] գործեմ, այլ հայր [ԱԲ հայրն] / t և յանձնէ գործեմ, այլ հայրն
2 abd բնակեալ
2 abd չիք նա գործէ
2 ԱԲ որ յիս բնակեալ նա գործէ զգործսն
2 ad թե ինքն / b ինքն
3 b եթէ / ԱԲ չիք թէ
3 adԱԲ զիս, և ես
4 Ա չիք և յայտ արարեալ—հօր (տ. 5)
4 Բ զմիակամութիւնն իւր ընդ հօր / t զմիակամութիւնն հօր / abd զմիակամութիւնն [b զմիակամութիւն] ընդ հաւր
5 b չիք և / d ի լեառնէն
5 b փութալով
6 b եկեղոյ
6 a հեթանոսաց
7 ԱԲ որով / t որովք և կատարի
7 d չիք և
8 b եթէ / ԱԲ չիք թէ
8 d չիք ասէ
8 d յաւուրս / ԱԲ յաւուր յայնմիկ
9 ad հարկանիցեն / bԱԲt հարցեն
9 aԱ առն
10 a ասիցեն
10 b եթէ երթիցուք և մեք ընդ ձեզ, զի /
10 ad չիք մեք / adԱԲ թե
10 bԱԲ ընդ ձեզ է
11 ab յիսուսի
12 ԱԲ տես, զի
12 ab զչարչարանսն / a կոչեաց
13 ց չիք արդ ճշմարիտ—որ աստղեացն զիս (եր. 234, տ. 1)
14 abd վարդապետն տէր յիսուս փրկիչ [b փրկիչն] և բարերար [b բարերարն] և առ [b չիք առ] որդին աստուծոյ աւծեալն / ԱԲ վարդապետն յիսուս քրիստոս տէրն մեր և փրկիչն և բարերարն և որդին աստուծոյ և օծեալն / t վարդապետն առ տէրն և փրկիչ
15 bԱԲ հարցանէր ցնոսա [b զնոսա] թէ
15 ԱԲ ուստեք (յաւ.)
15 a մարդիկքս / bdԱԲ մարդիկս / t մարդիկն
16 aԱԲ զորոց
16 b պատասխանի՝ ասեն. ոմն զյովհաննէս մկրտիչ, այլք զեղիայ կամ զմի ոք ի մարգարէիցն. և ասէ յիսուս դուք / adԱԲt չիք ասեն ոմն—յիսուս (տ. 18)
18 d զո՞ ոք ուստեք
18 aԱԲt չիք ոք / adԱԲ իցեմ ես
18 b զո՞ ոք ասէք զինէն թէ իցեմ. պատասխանի ետ պետրոս և ասէ թէ

ասէ, թէ Դու ես Քրիստոս Որդի Աստուծոյ կենդանւոյ»։ Վասն որոյ և զերանութիւնն ընկալաւ. ասէ. «Երանի է քեզ, Պետրոս որդի Յովնանու, զի ոչ յերկրէ առնմակցաց քոց, ի մարմնոյ և յարենէ ազգի քոյ, ի մարդկանէ առեր դու զայդ գիտութիւն, այլ Հայր յերկնից ետ ի սիրտ քո և յայտնեաց քեզ»։ Եւ արար զնա վէմ հաստատութեան ամենայն եկեղեցեաց։

468 Եւ եղեն իսկ հիմունք առաքեալքն, և առին շնորհս քահանայութեան և մարգարէութեան և առաքելութեան երկնաւոր խորհրդոյն գիտութեան, որ վարէր գայր յԱբրահամեան զաւակին. զոր ետ ցՏէր ժառանգութեանն աւանդապահն Յովհաննէս, և Տէր ետ առաքելոցն։ Եւ զփականս արքայութեանն ետ ի ձեռս նոցա, զի ինքն իսկ Աստուածորդին էր դուռն մտողացն. վասն որոյ և մարգարէն աղաղակէր. «Այս դուռն Տեառն է, և արդարք մտանեն ընդ սա»։ Արդ՝ ետ Յովհաննէս զքահանայութիւնն և զօծութիւնն և զմարգարէութիւնն և զթագաւորութիւնն ցփրկիչն մեր Քրիստոս. և Քրիստոս ետ առաքելոցն, և առաքեալքն՝ եկեղեցւոյ մանկանց։

469 Համարձակութիւն առին հարցանելոյ զՏէրն ի Ձիթաստանեաց լերինն, յորժամ վասն քակելոյ զեղեցիկ տաճարին վճիռ ետ. «Ասա մեզ, ասեն, Երբ լինիցի այդ, և կամ զի՞նչ նշան իցէ քոյոյ գալստեանն և

1 Մատթ. ԺԶ, 16. / 5 Մատթ. ԺԶ, 17. / 13 Սաղմ. ՃԺԷ, 20.

1 adԱԲ չիք ասէ
1 adԱԲ չիք քրիստոս
2 ԱԲ զերանութիւն
2 b սխալմամբ, փխ. պետրոս
2 aԱԲ յովնանու
3 a չիք քոց / b ի մարմնոյ
4 abd չիք ի մարդկանէ
4 abdԱԲ յերկնից / t ի յերկնից
7 b և եղեն իսկ / adԱԲ իսկ եղեն. չիք և / t չիք իսկ
7 ԱԲ առաքեալք / abd չիք առին
7 abdԱԲ շնորհս / t զշնորհս
7 b շնորհս մարգարէութեան և առաքելութեան և քահանայութեան երկնաւոր խորհրդոյն
8 adԱԲ չիք և (մարգարէութեան)
8 ad խորհրդրդաւոյն / b խորհրդոյն / ԱԲt խորհրդոցն
9 abd զաւակէն / ԱԲt զաւակին
9 abdԱԲ ցտէր [b ցտէրն] ժառանգութեանն [bԱ ժառանգութեան] / t ցտէր ի ժառանգութեանն
10 d աւանդապահ
10 aԱԲ և տէրն
11 ԱԲ և զփականս / abdt չիք և
11 a զփառս, փխ. զփականս
11 abdԱԲ արքայութեան
11 abdԱԲ չիք ետ
12 abd մտաւղացն [d մտաւղաց]
12 abdԱԲ չիք և
12 bdԱԲ աղաղակէր / t աղաղակէ / a աղաւթէր, փխ. աղաղակէր
12 abd թէ [ad չիք թէ] այս է դուռն տեառն և
14 adԱ զքահանաութիւն և զաւծու- թիւն և
14 adԱt զմարգարէութիւն և զթագա- ւորութիւն
15 d ցփրկիչս
15 ab ցտէր մեր և փրկիչն [b չիք և փրկիչն] յիսուս [a չիք յիսուս] քրիստոս և [a չիք և] քրիստոս
15 ԱԲ և առաքեալքն ետուն եկեղեցւոյ մանկանց համարձակութիւն. հարցանելով զտէրն
16 t մանկանցն / b մանկանց եկեղեցւոյ
17 ad համարձակութիւն առին հարցանելոյ / t չիք առին
17 b համարձակութիւն ետ տէրն հարցանելոյ աշակերտաց իւրոց ի ձիթաստանեաց / dԱԲ ի ձիթաստանեաց
18 b չիք քակելոյ
19 d լիցի այդ
19 t չիք և կամ / ԱԲ չիք կամ
19 b նշանք լինիցի
19 a գալըստեանդ / b գալըստեան

վախճանի աշխարհիս։ Իսկ նա թէպէտ և հրամայէր, թէ «Վասն աւուրն այնորիկ ոչ որ գիտէ, ոչ հրեշտակք երկնից և ոչ Որդի, բայց միայն Հայրն». և Ղուկաս յառաքելագործ մատենին առակաւ մեկնէր. «Ոչ է ձեզ, ասէ, քննել զժամանակս և զժամս, զոր Հայր եդ յիւրում իշխանութեանն».—Իսկ ո՞ այլ որ իցէ իշխանութիւն Հօր՝ եթէ ոչ ինքն Որդի.— սակայն առնել մանրապատումն նշանակօք վասն անհաւատ և ամպարշտացաց գալստեանն իւրոյ՝ աշակերտացն ուսուցանէր։

470 Տեառնն, զի գիտակ էր Որդի ոչ միայն աւուրն, այլ և ժամուն, և կերպարանաց իւրոյ գալստեանն ոչ իւիք անտեղեակ. բայց վասն թերահաւատ լսողացն բառ ժամանակի և գիջանելով խօսէր։ Այլ թէպէտ և խառնապատում վճարեաց վասն հարցողացն զաւուրն Երուսաղեմի, և զհամաշխարհական կատարածն պատմեաց, ոչ ինչ դժուարին է հատանել ի վերայ կատարածին և աւերածոյն Երուսաղեմի, թէ կամիցի որ հաւատով քննել զիւրաքանչիւրսն բնաբերով։

471 Եւ արդ՝ առնել ի պատմել զպայման մեծամեծ նեղութեանցն

1 Մատթ. ԻԴ 3. / 3 Մատթ. ԻԴ. 36. Ղուկ. ԺԳ, 32. / 5 Գործք Ա, 7.

1 d աշխարհի
1 b հրամայէր ի նոցանէ, եթէ
2 b այն, փխ. այնորիկ
2 b գիտաց
2 a հրեշտակ / b հրեշտակք երկնից / adԱԲt չիք երկնից
3 b և ղուկաս յառաքելագործ / Ա առաքելագործ / t չիք և ղուկաս / adԱԲ չիք ղուկաս
3 ԱԲ առակաւն
3 abdԱԲ մեկնէ
3 ad ձեզ գործ քննել զժամանակս և զժամս [d զժամն] / ԱԲ ձեզ գործ, ասէ, քննել զժամս և զժամանակս զոր / b ձեզ, ասէ, պարտ քննել զժամս և զժամանակս զոր / t քննել ի ժամանակս և ի ժամս զոր
4 d իւրում
4 dԱԲ իշխանութեան
5 abdԱԲ իսկ ոչ [b ով] այլ որ իցէ իշխանութիւն [a իշխանութիւնն] / t իսկ ո՞ իշխանութիւն
5 d թէ ոչ
5 b չիք ինքն / a որդւին
6 dԱԲ մանրապատում
6 d նշանակք / b նշանակաւք / aԱԲt նշանաւք
7 a գալըստեանն / b իւրոյ գալստեանն
8 ԱԲ տեն զի
8 abd գիտակ է
8 b չիք և ժամուն
9 abdt կերպարանացն
9 abdԱԲ իւրոյ գալըստեանն [a գալըստեանն] ոչ [ԱԲ և ոչ] իւիք անտեղեակ / t իւրոյ և գալստեանն իւրում ոչ
10 bd լսաւղացն
10 abdԱԲ ըստ ժամանակի և գիջանելով [b գիջանելոյ] / t ըստ ժամանակին գիջանելով
11 b թէպէտ և / adԱԲt թէպէտ. չիք և
11 d խառնայպատում / b խառնապատումն / aԱԲt խառնապատում
11 a վճարեաց / d զչարեացն, bԱԲ չարեաց, t չարժեաց, փխ. վճարեաց
11 bd հարցաւղացն / Ա հարցողաց
11 b զաւուրն, adԱԲ զաւրն [ԱԲ զօրն] եմի (պտս.), փխ. զաւուրն Երուսաղեմի
12 ad կատարածն պատմեաց, ոչինչ դժուարին է / bԱԲt չիք պատմեաց
12 bԱԲt դժուարագոյն
13 ad ի վերա կատարածին և աւերածոյն [a *աւերածոյւն] եմի թէ կամիցի որ
13 bԱԲt չիք կատարածին—Երուսաղեմի
13 ԱԲt եթէ
14 ԱԲ կամիցի
14 bԱԲ հաւատովս քննել / adt չիք քննել
14 adԱԲ զիւրաքանչիւր բնաբերեալ [aԱ ընդբերեալ]։ Ուղղում եմ բնաբերով
14 b չիք զիւրաքանչիւրսն բնաբերով
15 t չիք արդ
15 ad առնել ի պատմել զպայման / bԱԲt չիք ի պատմել

և սուտ քրիստոսացն և սուտ մարգարէիցն յարուցելոց և գնեալինն՝ փնոցին մոլորեցուցիչ նշանագործութեանցն ճառէ։ Վասն որոյ և առաքեալքն նշանակեցին, թէ «Յետին ժամանակն այնպիսիքն յառնելոց են»։ Ապա վասն յանկարծակի և երագահաս գալստեան իւրոյ նշանակէ համգերձ օրինակօքն առակովք Նոյիւ և Ղովտաւ. զոր Պաւղոս՝ «Յական թօթափել» ասէ։ «Վաղվաղակի, ասէ, յետ նեղութեանն աւուրցն այնոցիկ արեգակն խաւարեսցի, և լուսին ոչ տացէ զլոյս իւր. և աստեղք յերկնից թօթափեսցին, և զօրութիւնք երկնից շարժեսցին։ Եւ ապա երեւեսցի նշան Որդւոյ մարդոյ յերկինս»։ Ի վերուստ խաչն փայլեսցէ, և լնուցու զամենայն երկիր լոյս նորա, յորժամ կրկին զիւր գալուստն այսրէն նշանակէ, առնել զհատուցումն իւր—ի ժողովուրդս ամենայն յանդիմանութիւն—յազգս ազանց, զատել զամենայն ազգս հրով բարկութեամբ իւրով և դատաստանօք իւրովք. զամենայն գիտութիւն եառ և յայտնեաց իւրոց առաքելոցն և հաւատացեալ աշակերտացն և սիրելի բարեկամացն։

472 ԾԵ. Արդ՝ եկեալ ի մէջ ժողովրդեանն, յուշ առնելով զյանդիմանաւոր և զհրապարակախօս վարդապետութիւնն իւր՝ ասէ, թէ «Ես յայտնի խօսեցայ ընդ աշխարհի և յամենայն ժամ ուսուցի ժողովրդեանն ի տաճարի անդ, ուր ամենայն Հրեայքն ժողովեալ էին, և ի ծածուկ ինչ ոչ խօսեցայ»։ Որ և աղաղակ իսկ եղեալ ասէր, թէ «Որ հաւատայ յիս՝ հաւատայ յայն որ առաքեացն զիս. և որ տեսանէ զիս՝ զայն տեսանէ

4 Բ. Թեսաղ. Բ, 8. Յովհ. Ա. Բ, 18. / 6 Ա. Կորնթ. ԺԵ, 52. / 9 Մատթ. ԻԴ, 29—30. / 13 Հմմտ. Սաղմ. ՃԽԹ, 7. Ես. ԿԶ, 15. / 19 Յովհ. ԺԲ, 20.

1 b քրիստացն
1 ԱԲ գնեալին ; b նեալինն
2 t և գնոցին
2 d նշանագործութեանց
3 bԱԲ եթէ
3 aԱԲ ժամանակս / d ժամանակաց
3 b ժամանակս յառնելոց այնպիսիքն. ապա
4 Ա յանգարծակի
4 adԱԲ երագահաս / bt արագահաս
5 d զովթաւ / b զաւտաւ
5 bԱԲ զոր և
6 b թաւթափել
6 bd նեղութեանցն. չիք աւուրցն
7 a լուսինն ; bԱԲ երկնից
9 Բ նշան որդւոյ ի վերուստ յերկնից. խաչն / b նշան յերկնից ի վերուստ խաչն / Ա չիք որդւոյ
9 d յերկնից. խաչ
9 adԱt չիք ի վերուստ
9 abdԱԲ փայլիցէ
10 a զամենայնն
10 abd չիք երկիր
10 b ասէ, փխ. այսրէն
11 abdԱԲ յառնել ի հատուցմունս
11 b չիք իւր
11 d ի ժողովուրդս ազգաց զատել զամենայն ազգս / «ի ժողովուրդս ամենայն յանդիմանութիւն» թուում է ընդմիջարկութիւն: Հմմտ. Սաղմ. ՃԽԹ, 7:
12 abԱԲ յազգս / t ի յազգս
12 aԱԲ ազանց / bt ազգաց, փխ. ազանց
13 ԱԲ չիք իւրով / ԱԲ չիք իւրովք
13 a չիք եառ / d չիք և (յայտնեաց)
14 abdԱԲ իւրոց առաքելոցն և հաւատացեալ. իւրոցն. չիք առաքելոցն
16 Ա զվարդապետութիւն / Բ զվարդապետութիւնն / ad վարդապետութիւն / b զյանդիմանութիւն, փխ. վարդապետութիւնն
16 bԱԲt չիք ասէ / ad չիք թէ
17 bԱԲt յայտնապէս
17 abdԱԲ խաւսեցա ընդ աշխարհի [a աշխարհիս] / t խօսեցայ յաշխարհի
17 b ուսուցանէ
17 bt ի ժողովրդեանն
18 abd և ի տաճարի / aԱԲ հրեայք
19 ԱԲ որ և / bd որոց և / at որոյ և
19 abdԱԲ ասէի [ԱԲ ասէր], որ
20 ad յայն հաւատա որ
20 d առաքեաց

որ առաքեացն զնա։ Եւ այսպէս վկայութիւն եդեալ ճշմարտութեամբ և ուխտեալ՝ երթայ այնուհետև անկանել ի ձեռս ապստամբողացն։ Զի որք ի լուսոյ և ի կենդանատու վարդապետութենէն թիկունս դարձուցեալ մոլորեցան՝ թերևս ի շօշափել ձեռացն չարչարանօք զկենդանարարն՝ սթափեսցին և զգաստասցին մոլորականքն։

473 Քանզի քահանայիցն և օրէնսուսոյց վարդապետացն մատնեցաւ, առ ի յուշ առնելոյ նոցա օրինօքն զյառաջապատում չարչարանացն իւրոց. և նոցա առեալ դատեցան զդատաւորն ամենայնի, ըստ ամենայն գրեցոցն վասն նորա։ Որպէս և Պաւղոս յԱնտիոք Պիսիդացւոց վկայէ վասն նորա, թէ «Բնակեալքն յԵրուսաղէմ անծանօթք եղեն ի նմանէ, և ըստ բարբառոյ մարգարէիցն, որ յամենայն շաբաթս ընթեռնուին՝ դատեալ կատարեցին, և ոչ մի ինչ պատճառս մահու գտեալ՝ խնդրեցին ի Պիղատոսէ սպանանել զնա»։ Եւ իբրև առեալ զկեանսն՝ յանդիման իւրեանց կախեցին զփայտէ. այն վասն որոյ յառաջագոյն Տեառն նշանակեալ առ ի յօրինացն, թէ «Պարտ է բարձրանալ Որդւոյ մարդոյ»։ Եւ անդ այնուհետև ի ժամուն յայնմիկ լցեալ կատարի բանն որ ի Յովբ, թէ «Որ տայ հրաման արեգական, և ոչ ծագէ և թագուցանէ զաշխարհատարած ճառագայթսն, և որ կնքէ զիւրաքանչիւր փայլիւն աստեղաց»։

474 Եւ ի վեցերորդ ժամէ անտի, ասէ աւետարանագիրն, խաւար

1 Յովհ. ԺԲ, 44—45. / 13 Գործ ԺԳ, 27—28. / 15 Յովհ. Գ, 14. / 19 Յոբ, Թ, 7.

2 b չիք և
2 abdԱԲ անկանել [Ա անգանել (յոմ.)] / t անկանի
3 a ի կենդանատուէ / dt ի կենդանատուք / b ի կենատուք / g ի կեանատու / ԱԲ չիք և ի կենդանատու
3 b զթիկունս
4 a դարձուցին
4 a թերևս շաւշափել
4 adԱԲ ձեռաց
4 abd չարչարանաւք / ԱԲt չարչարանօքն
6 b ի քահանայիցն և յաւրէնսուսոյց
7 adԲ զառաջապատում
8 t և սոցայն առեալ
9 b չիք որպէս և—վասն նորա
9 abt չիք և
9 a յանդիոք
9 ԱԲ պիսիդեայ
10 bԱԲ եթէ
10 bt բնակեալք
11 abԱԲ շաբաթս
12 d գտան
12 abdԱԲg և ոչ մի ինչ / t և ոչ ինչ
13 abdԱԲ և իբրև առեալ զկեանսն՝ յանդիման իւրեանց / t և առեալ զկեանս իւրեանց յանդիման կախեցին
14 dԱԲ զփայտէն
14 adԱԲ այն վասն որոյ / t չիք այն
14 b այն որ վասն նորա տեառնն
14 b չիք յառաջագոյն
14 ԱԲ յառաջագոյն ի տէր
15 abd նշանակեալ յաւրինացն / ԱԲ առ յօրինացն
16 a անդ այնուհետև լցեալ կատարի ի ժամուն յայնմիկ բանն որ ի յոբ / t չիք անդ այնուհետև
16 t ասացեալ բանն որ ի յովբ / b որ ասացեալ բանն ի յովբա / d կատարի բանն ի յոբ / ԱԲ կատարի բանն առ յոբ
17 abd թէ ո [a ով] տայ / ԱԲt որ տայ
17 ԱԲ արեգականն
17 ԱԲ թաքուցանէ
18 adԱԲ ճառագայթս [ԱԲ զճառագայթս] իւր / b զճառագայթսն (չիք իւր)
18 bdԱԲt որ / a ով
19 aԱԲ փայլիւնս / d փայլունս
19 a աստեղացն
20 abd ժամէ անտի ասէ / ԱԲ ի վեց ժամէ աւուրն ասէ / t ի վեցերորդ ժամուն ասէ
20 adԱԲ աւետարանագիրն թէ

կոյսս գերկիր մինչև ցինն ժամ աւուրն, առ ի կատարելոյ զԱմովսական մարգարէութիւնն, թէ «Եղիցի յաւուր յայնմիկ, ասէ Տէր Տէր, մտցէ արեգակն ի միջօրէի, և խաւարեսցի յերկրի լոյս ի տուէ»։ Համանգոյն նմա և Զաքարիա, թէ «Եղիցի յաւուրն յայնմիկ, ոչ եղիցի լոյս, և ցուրտ և պարզ եղիցի օր մի. և օրն այն յայտնի Տեառն. ոչ տիւ իցէ և ոչ գիշեր. և ընդ երեկս եղիցի լոյս»։

475 Եւ զի՞նչ իցէ, թէ «Օրն այն յայտնի Տեառն», եթէ ոչ յառաջագոյն նկատեալ մարգարէիւքն ասէ, թէ օր Տեառն, որոյ և ժամադրութիւնն հասեալ կայր։ Որպէս և Դանիէլ ի հրեշտակէն տեղեկացեալ գրեաց, թէ «Յետ վաթսուն և երկուց եօթներորդացն սպանցի օծեալն»։ Իսկ «Յայտնի Տեառն»՝ զնշանաւորն ասէ, զոր արեգակամբն ցուցեալ, որպէս ի սկզբանցն ի լինելութեանն հաստատեաց զլուսաւորսն, թէ «Եղիցին ի նշանս»։ Վասն որոյ իւր իսկ յերկարեալ զհրաժարելն համգերձ խաւարագիր ժամուն նշանաւն, զի «Հայեսցին և տեսցեն զոր խոցեցինն»։ Իսկ նոքա եւս քան զեւս նսեմացեալք, և հասեալք ի յատակս մոլորութեան, և իբրև չունիք համրացեալք ի խաւարամանդաղական բարբառոյն։

476 Եւ նորա կատարեալ զամենայն, որպէս ասէ աւետարանագիրն, թէ «Յետ այսորիկ գիտաց Յիսուս, եթէ ահա ամենայն ինչ կատարեալ

3 Ամովս. Ը, 9. / 6 Զաք. ԺԴ, 6. / 10 Դան. Թ, 26. / 13 Ծննդ. Ա, 14. / 15 Յովհ. ԺԹ, 37.

1 ad յինն ժամ [a ժամու] աւուրն, առ ի կատարելոյ
1 ԱFt ժամն / b ժամ
bԱFt չիք աւուրն / ԱF չիք առ
1 b չիք առ ի
2 Ա մարգարէութիւն / b եթէ
2 abdԱF չիք տէր
3 a արեգակնն
3 adԱF ի միջաւրէի / b չիք յերկրի
4 b զաքարիաս / abd եթէ
4 a յաւուրն / bdԱFt յաւուր
5 b ոչ տիւ և ոչ գիշեր իցէ. և
7 d չիք թէ օրն այն—մարգարէիւքն ասէ (s. 8)
7 b չիք թէ (օրն) / a թէ ոչ
8 b կատարեալ, փխ. նկատեալ
8 a մարգարէաւքն
8 a եթէ ասէ / d ասէն
8 bdԱFt ժամադրութիւն
9 ab յասել, d ասել, ԱF յասելն, փխ. հասեալ
9 a տեղեակացեալ
10 b չիք յետ
10 bd երկուց / a երկուս / ԱFt երկու
10 bdԱF եւթներորդաց
11 b չիք իսկ
11 g արեգակամբն ցուցեալ. գ ի արեգակն և լուսին եղեն—ընդ փրկութիւն ամենայն արարածոց որպէս ի սկզբանն ի լինելոցն։ g-ի (թղ. 362ա) անհայտ ձեռքով ավելացված է վարդապետության վերջին մասերից, (տես պարբ. 677). զի արեգակն—զփրկութիւն ամենայն աշխարհաց
12 d ի սկզբանն
12 ad ի լինելութեանն / ԱF ի լինելոցն / t լինելոցն (չիք ի) / b լինելոց
12 d եթէ (յաճ.) / b եթէ
13 t չիք իսկ / a յերկարել
13 b զհրաժարեալն
14 d խաւարագիր
14 b նշանաւ / ԱF հայեսցեն
14 a չիք և տեսցեն
14 a յոր, փխ. զոր
15 ԱF ի յատակս / միւսն. յատակս
16 a մոլորութեանն
16 abd չիք և
16 adԱF ի խաւարամանդաղական / bt ի խաւարամանդական
16 b ի տեղւոյն, փխ. ի բարբառոյն
18 ԱF որպէս և աւետարանագիրն ասէ թէ / b չիք որպէս
19 b եթէ / ad չիք թէ
19 ad թէ ամենայն
19 abdԱF չիք ահա

է՝ ասէ. Ծարաւի եմ». զի լցցի գիրն, այպանութեան բաժակաւն բացախ ընդ լեղւոյ խառնեալ մատուցանէին. վասն որոյ նշանակեաց, թէ «Ամենայն ինչ կատարեալ է»։ Անդ լցեալ և բան մարգարէին, թէ «Կատարած ինքն արասցէ». վկայէ և Պաւղոս, թէ «Իբրև կատարեցին զամենայն զգրեալսն վասն նորա՝ իջուցեալ զդին եդին ի գերեզմանի»։

477 «Եւ զիննն ժամաւն, ասէ, գոչեաց Յիսուս ի ձայն մեծ և ասէ. Էլի էլի, լամա սաբաքթանի, այսինքն է, Աստուած, Աստուած իմ, ընդէ՞ր թողեր զիս»։ Տեսանե՞ս, զի ի հրաժարելն՝ անխախտելութեամբ վարդապետութիւն զարծէ, որով և զաւազակն խաչակից իւր և զհարիւրապետն և զբազում ևս այլս աշակերտեաց։ Քանզի կամօք եկեալ ի կատարումն, և ոչ ուրուք ի բռնութենէ բմբռնեալ ամենազօրն, վասն որոյ գոչեաց ի ձայն մեծ, զի կատարեսցէ զասացեալսն մարգարէին, թէ «Արեգակն և լուսին խաւարեսցին, և աստեղք ծածկեսցեն զլոյս իւրեանց», և «Տէր ի Սիոնէ գոչեսցէ, և յԵրուսաղեմէ տացէ զձայն իւր»։

478 Արդ՝ ո՞վ իցէ ի մարդկանէ, որ ի տագնապել ոգւոյն, յորժամ մօտ ի սպառելն իցէ՝ զաղաղակ տայցէ կամ գոչիցէ. այլ բերանակապ և անբան ևս եղեալ յառաջ քան զմեռանելն իսկ։ Իսկ հասարակ ոգւոց Քրիստոս, կամաւորական սիրովն եկեալ ի մահ՝ ազդ առնէր բարձրաձայն

1 Յովհ. ԺԹ, 28. / 2 Տես Սաղմ. ԿԸ, 22. Մատթ. ԻԷ, 34, 48. / 3 Յովհ. ԺԹ 29—30. / 4 Նաւ. Ա, 9. / 5 Գործք, ԺԳ, 29. / 8 Մատթ. ԻԷ, 46. / 13 Յովէլ, Բ, 10. Գ, 15. / 14 Յովէլ, Գ. 16.

1 b եմ ես / Ա լցցէ զգիրն
1 d յայպանութեան
1 ԱF թէ բացախ
2 b չիք խառնեալ
2 adԱF մատուցին / b մատուցանէ
3 a անս (յամ.) / b արդ, փխ. անդ
3 a լցեալ և մարգարէին բանն, թե / ԱF լցեալ և մարգարէականն, թէ
3 t չիք և / d չիք բան
3 b և մարգարէին եթէ
4 b եթէ իբրև
5 abd գրեալսն
5 b ի նմա, փխ. վասն նորա
5 bt զնա, փխ. զդին / d չիք զդին
5 a չիք եդին / a ի գերեզման
6 ԱFt չիք ասէ
6 b ձայնիւ մեծաւ
7 a եղի եղի լամա սայբաքթանի / d լամայ / F սաբաքթանի
7 abd չիք է
7 aԱF աստուած իմ աստուած իմ
8 b տեսանե՞ս զհրաժարեալն / ԱF զի հրաժարեալն
9 abdԱF չիք իւր
10 adԱF և բազում [a զբազում] ևս [ԱF և, d չիք ևս] այլս աշակերտեալս / b և զբազումս և զայլս աշակերտեալս / t և զբազումս այլս
11 b և ոչ ուրուք / adԱFt չիք ուրուք
11 b զամենազաւրն
11 abdԱF գոչեաց իսկ եսար [ԱF եսայի իսկ գոչեաց] ի ձայն մեծ, զի լուիցէ [b լուիցեն] զասացեալսն [bԱF զասացեալս] ի մարգարէէն [bdԱF մարգարէին]
13 b մի տացեն, փխ. ծածկեսցեն
14 a ի սիովնէ / d զձայն նորա
15 b և, փխ. արդ / a ոյ / d ո
15 b ի տագնապեալ
15 abd ոգւոցն
16 b ի սպառել
16 abdԱF զաղաղակ / t աղաղակ
16 ab տացէ / ԱF գոչեսցէ
17 b իսկ, փխ. ևս
17 ag զսպառելն, dԱF զսպանանելն, b զասելն, փխ. զմեռանելն
17 ad քան զսպառելն [d զսպանանելն] իսկ. իսկ հասարիչ
17 bԱFt չիք իսկ (իսկ)
17 b հասարչին ոգոց / adԱF ոգւոց / t հոգւոցն
18 t ի մահն
18 g ի մահ հնազանդ լինէր բարձրաձայն
18 d յայտ, փխ. ազդ
18 ԱF չիք ազդ առնէր բարձրաձայն

հանդերձ ահաւոր նշանօքն աւետեօք, թէ և ի հրաժարելն միակամ միագործ է ընդ Հօր. և յայտնի արարեալ զհաւատալի մահն իւր վասն աշխարհի, բարբառելով զմարգարէականն, թէ «Աստուած Աստուած իմ, ընդէ՞ր թողեր զիս», և թէ «Ի ձեռս քո դնեմ զհոգի իմ»։

479 ԾԶ. Եւ զի մի յերկբայս ինչ վասն փութանակի և լուսաւոր յարութեանն ի նենգաւորացն համարեսցի՝ իջուցեալ ի փայտէն եդին ի գերեզմանի. զորմէ ինքն իսկ կանխաւ նշանակեաց, օրինակելով ըստ մարգարէին, թէ «Որպէս Յովնան եղև ի փոր ձկանն զերիս տիւս և զերիս գիշերս, նոյնպէս լինելոց է Որդի մարդոյ ի սիրտ երկրի»։ Որով լցաւ տեսողութիւնն Եսայեայ, թէ «Ահաւասիկ դնեմ ի հիմունս Սիոնի վէմ պատուական». հանդոյն նմա և հոգեպատում երգողին, թէ «Ի հող մահու իջուցին զիս». որում և Պաւղոս վկայէ, թէ «Մեռաւ ըստ գրոց և թաղեցաւ»։

480 Որոց և Հրեայքն նման և տեղեկագոյն եղեալ ասացելոցն, և պատմեալ դատաւորին զասացեալսն Քրիստոսի, թէ «Յերիր աւուր յառնելոց եմ»՝ առին դաս մի զինուորաց, զի անքուն սկամբ պատրաստականք կայցեն ի գիշերապահս զգուշութեամբ։ Իսկ Տէրն, ըստ ասացելոյն իւրոյ, յարուցեալ յաւուրն երրորդի, զի որպէս ի մահն

4 Մատթ. ԻԷ, 46. Սաղմ. ԻԱ, 2. / 4 Ղուկ. ԻԳ, 46. Սաղմ. Լ, 6. / 9 Մատթ. ԺԲ, 40. / 11 Ես. ԻԸ, 16. / 12 Սաղմ. ԻԱ, 16. / 13 Ա. Կորնթ. ԺԵ, 3. / 16 Մատթ. ԺԶ, 21. ԺԷ, 22. Ի, 19. ԻԷ, 63. Մարկ. Ը, 31. Թ, 30. Ղուկ. Թ, 22. ԺԸ, 33.

1 ԱԲ աւետեօք, և հաստատեալ թէ համակամ և համագործ է ընդ / b աւետեօք, և հրաժարեալ եթէ միակամ և միագործ է ընդ հաւր / ad աւետեօք և ի հրաժարելն թէ միակամ / t աւետեօք, թէ և ի հրաժարելն միակամ
2 abdԱԲ հաւր. և յայտ արարեալ [a արեալ] զհաւատալի մահն [ad զհաւատս ի մահն] / t հօր. կամ յայտնի առնել զհաւատալի
3 b և բարբառելոյ / b եթէ
3 t չիք աստուած
4 b եթէ ի ձեռս / a ի ձեռսն
4 abd զոգի / g զհոգի իմ. Վերջ:
5 bԱԲ չիք զի
5 abd մի յերկբայս ինչ / ԱԲt երկբաւոր ինչ
5 dԱԲ լուսաւորագոյն
6 Ա յարութեան
6 adԱԲ համարիցի / b համարիցին
6 bԱԲ և իջուցեալ / adԱԲ ի փայտէ
7 t զոր և ինքն կանխեաց նշանակեաց / adԱԲ զորմէ ինքն իսկ կանխաւ նշանակեաց [ԱԲ կանխեաց գուշակեաց] / b զորմէ կանխաւ իսկ նշանակեաց
7 ad աւրինակելով [d աւրինակելովն] զմարգարէին
8 bԱԲ չիք թէ
8 a յովնան էր ի փոր / ԱԲ յունան
10 adԱ տեսողութիւն
10 Ա եսայայ / a եսայիայ
10 ԱԲ չիք թէ / a ահաւադիկ
10 abdԱԲ դնեմ ի հիմունս [d ի հիմանց] սիովնի [d սիոնի] վէմ / t դնեմ ի սիովնի վէմ
11 b չիք և / t եթէ
12 d չիք զիս / ad չիք և
12 ԱԲ որով և
14 v որոյ
14 b որում և նման և / ad որոց և հրեայքն նման և տեղեկագոյնք / v տեղեկագոյն / bԱԲt չիք հրեայքն
14 ad ասացելոցս / ԱԲ ասացելոցն / t ասացելոյն / b եղև ըստ ասացելոցն
15 b պատմեալ հրէիցն դատաւորին
15 abdԱԲ թէ յերրորդ
16 adԱԲ և առին / b և առեալ
16 a զինուոր / ad սկամբք
16 adԱԲ պատրաստագոյնք / b պատրաստք
17 b կայցեն գիշերապահ
18 ԱԲ նկատելոյն իւրոյ / ad առելոյն իւրում / b կատարելոցն իւրոց
18 abd յաւուր
18 abdԱԲ երրորդի / t յերրորդի

կամօք Հօր՝ նոյնպէս և ի փառս յարութեանն, զի լցցին և ասացեալքն մարգարէին, թէ «Յետ երկուց աւուրց յաւուրն երրորդի յարիցուք և կեցցուք առաջի նորա, և գնա երթիցուք ճանաչել զՏէր. և իբրև զա-ռաւօտ պատրաստական գտցուք զնա»։ Որով լուծեալ զերկունս մահու. «Քանզի ոչ իսկ էր հնար արգելուլ նմա ի նմանէ», որ չէրն վաճառեալ ընդ մեղօք. զի թէպէտ և վիրաւորեցաւ և համարեցաւ ընդ ննջեցեալսն ի գերեզմանս, առ ի բառնալոյ զմեղս և բժշկելոյ զարարածս իւր՝ այլ «առանց օգնականի և ի մեռեալս ազատ»։

481 Քանզի միայն և անծառայական անձամբ և ի մեղացն ազատ՝ սպան «զզօրացեալ մահ աշխարհակուլ և եհատ զամենայն արտօսր յամենայն երեսաց»։ Վասն այնորիկ և ասացեալն կատարէր, թէ «Ոչ թողցես զանձն իմ ի դժոխս, և ոչ տացես սրբոյ քում տեսանել զապականութիւն. ծանուցեր ինձ զճանապարհս քո կենաց, լցուցեր զիս ուրախութեամբ յերեսաց քոց»։ Որ և ասէր իսկ, թէ «Ես եմ հովիւն քաջ, և վասն խաշանց իմոց դնեմ զանձն իմ»։ Եւ եկ այնուհետև յերկրէ հովիւն հօտից բանաւոր ոչխարաց. և կատարէ զմարգարէական բարբառն, թէ «Որ եհան յերկրէ զհովիւն հօտից». զոր առաքեալն թարգմանէ, թէ «Եհան ի մեռելոց զհովիւն հօտից զմեծն արեամբ յաւիտենական ուխտին՝ զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս»։

4 Ովս. Զ, 3. / 5 Գործ Բ, 24. / 8 Սաղմ. Ձէ, 6. / 11 Հմմտ. Ես. ԻԵ, 8. / 14 Սաղմ. ԺԵ, 10. / 15 Յովհ. Ժ, 11. / 17 Ես. ԿԳ, 11. / 19 Եբր. ԺԳ, 20.

1 at կամօքն
1 abdԱԲ և [d չիք և] ի փառս յարու-թեանն [Ա յարութեան] / t և ի փա-ռաւորութեանն. չիք յարութեանն
1 abd չիք և (ասացեալքն)
2 b եթէ
3 b զաւէրն
4 b լուծան երկունք / adԱԲ լուծեալ էր [ԱԲ է]
4 d մահու
5 t չիք իսկ
5 abd արգելուլ նմա [a ի նմա] ի նմանէ [b ի նմա], որ չէրն վաճա-ռեալ [a վաճառել]
5 ԱԲ ըմբռնիլ, փխ. արգելուլ
5 t ի նմանէ, և ոչ էր նա վաճառեալ
5 ԱԲ չէր
6 d չիք և (վիրաւորեցաւ)
6 b ընդ ննջեցեալսն / adԱԲt ընդ ննջեցեալս
7 t ի գերեզմանն / t բժշկել
9 ԱԲ անձամբն
9 t անձամբ մեղացն սպան
9 abdԱԲ և [adԱԲ չիք և] ի մեղաց ազատ [adԱԲ չիք ազատ] սպան [b չիք սպան] զզաւրացեալ [bd զաւ-րացեալ] մահ [ԱԲ մահն] աշխար-հակեր
10 v մահն
10 v աշխարհակեր / t աշխարհակուլ: Թէեւս միացնելու է երկու ընթեր-ցումները՝ մահ աշխարհակեր աշ-խարհակուլ
11 bԱԲ այսորիկ
11 b զասացեալսն
11 b եթէ / ԱԲ չիք թէ
12 abdԱԲ տացես / t տայցես
13 adԱԲt չիք ծանուցեր—յերեսաց քոց (տ. 14)
14 abdԱԲ չիք թէ
14 ԱԲ հովիւն / միւսն. հովիւ
15 b և ի վերայ խաշանց / adԱԲ խա-շանց / t խաշանցն
15 ad յերկրէ այնուհետև
16 ad չիք բանաւոր—զհովիւն հօտից (տ. 17)
16 b հովիւ
16 b չիք և
16 b այնուհետև զմարգարէական զբար-բառն
17 ԱԲ զոր և
17 b առաքեալ
17 bԱԲ թարգմանէ
18 b թէ հան
18 t հօտիցն
18 a արեամբն

482 Եւ քանզի բազում անգամ աւանդեալ ի լսելիս օրինականացն զչարչարանսն և զերրորդ աւուր զյարութիւնն, ոչ պարծանօք և ոչ սպառնալով, այլ զի քաղցրաւոյց վարդապետութեամբ ածիցէ զվրիպեալսն ի հաւատոյն ճշմարտութիւն՝ յառաջագոյն ժամադիր առնէ առ ի յարութիւնն։ Զի որոց՝ եկեալ առ ի կուսէն ոչ ծանուցեալ՝ թերևս յորժամ առ ի գերեզմանէն դարձցէ՝ զիմեսցեն անկանել յարքայութիւնն։ Քանզի առ ի կեալ կենդանեաց եկն կենդանարարն. և նոքա փոխանակ կենացն՝ յուսահատութեամբ մահու նուիրեցան։

483 Մեռաւ ապա վասն մեռելոցն, և յարեաւ՝ զի յարութեամբն իւրով օրինակ լիցի. վասն որոյ և ի գիշերի իսկ արարեալ զլուսաւոր յարութիւնն, զի պահարկելոցն և զգուշացելոցն ծանուցէ զճշմարտութիւն իւր յիրացն կատարելոց։ Որոց թանձրագոյն և ահագինս արարեալ զարհաւիրսն շարժմամբ երկրին և վիմօքն պատառելովք և գերեզմանօքն բացելովք և մեռելովքն յարուցելովք։ Որով և ընդոյր բան մարգարէին, թէ «Վերինք շարժեսցին ի նմանէ, և երկիր խախտեսցէ յերեսաց նորա, և վէմք պատառեսցին». որով և «Խռովեալ պահապանացն և եղեալ նմանագոյն մեռելոց»։

16 Նաւում, Ա, 5—6 / 17 Մատթ. ԻԸ, 4.

1 a աւրինացն / d աւրինականացն / b աւրինականաց / ԱԲ օրինակենաց
2 Ա և զերրորդաւուրն զյարութիւն / Բ և զերրորդու աւուրն
2 abd աւուր / e աւուրն
2 b յարութեանն
2 e չիք ոչ (սպառնալով)
3 ԱԲ վարդապետութեամբ [Բ վարդապետութեամբն] զվրիպեալսն ի հաւատոյն ճշմարտութիւն ածցէ. յառաջագոյն
3 b ածցէ
4 b ի հաւատս ճշմարտութեան
4 d ճշմարտութիւն / e ճշմարտութիւնն
4 abdԱԲ առնէ առ ի [adԱԲ չիք ի] յարութիւն [bԲ յարութիւնն] / e չիք առ
5 abd զի որոյ
5 bԱԲ չիք ոչ
6 ad յորժամ ի գերեզմանէն
6 bd յարքայութիւն
7 abd առ ի կեալ կենդանեաց [b կենդանեայն] եկեալ [b եկն]
7 e զկենդանիսն, ԱԲ կենդանիսն, փխ. կենդանեաց
7 a կենարարն
8 ԱԲ կենացն՝ մահու նուիրեցան յուսահատութեամբ
9 adԱԲ մեռելոց [ԱԲ մեռելոցն], զի յանէ յարութեամբ [Ա զօրութեամբ, Բ զօրութեամբն] իւրով և [d չիք և] աւրինակ / b մեռելոց և յարեաւ յաղթող յարութեամբն իւրով զի աւրինակ
10 abdԱԲ և [d չիք և] ի [dԱԲ չիք ի] գիշերի իսկ [b չիք իսկ] / e և գիշերի արարեալ
10 b լուսաւորաց
11 abdԱ յարութիւն
11 b պահելոցն, փխ. պահարկելոցն
11 a և զգուշացելոց / d և զգուշացելոցն / ԱԲe և զուշակելոցն / b և զունարկելոցն
11 bԱԲ զճշմարտութիւն [Բ զճշմարտութիւնն] իւր յիրացն / ade զճշմարտութիւն իրացն
12 adԱԲ որոց [ԱԲ որոյ] թանձրագոյն իսկ և ահագինս [ԱԲ ահագինն] / b որոց թանձրագոյնս և ահագինս / e որոյ
12 e ահագին / b չիք արարեալ
13 b արհաւիրս շարժմամբ երկրի
13 a գերեզմանովքն
14 a մեռելաւքն / d որովք
14 ad և ընդոյր բան / b որով լինի և կատարի ասացեալն մարգարէին, եթէ
14 ԱԲe կատարէր, փխ. ընդոյր
15 ԱԲ շարժեցան
16 abd վէմք պատառեցան, որով / ԱԲe խորտակեցան, փխ. պատառեցան
16 a խռովել / e եղեն / abdԱԲ եղեալ

484 Իսկ կենդանին յարուցեալ, և հանդերձ հրեշտակացն վկայութեամբ ծանօթս տայ՝ որոց եկեալ սպասէին նմա, որպէս և նշանակեաց մարգարէն, թէ «Քաղցր է Տէր՝ որոց սպասեն նմա յաւուր նեղութեան», և ճանաչէ զերկիւղածս իւրս։ Քանզի յառաջագոյն իսկ հրաւիրեաց յականկալութիւն լուսաւոր յարութեանն. որով եկեալ ի վախճան և բարբառ մարգարէին, թէ «Վասն այսորիկ սպասեա ինձ, ասէ Տէր, յաւուր յարութեան իմոյ ի վկայութիւն»։

485 Դիմեալ այնուհետև պահապանացն ի քաղաքն, և այնպէս հռչակաւոր և ազդական արարեալ զաստուածազօր յարութիւնն, մինչև անդէն գիշերայն ընթացեալ եկեալ կանանցն ի գերեզմանէն, աւետարանել աշակերտացն զտեսեալ զսքանչելիսն։ Նոյնպէս և պահապանացն ողբալով և սրտաբեկ ի քաղաքն անկեալ, պատմելով քահանայիցն և աշակերտացն եղելոց, մանաւանդ յարուցելոցն ամբոխելոցն և զրգելոցն՝ ի քաղաքն երևելով բազմաց։

486 Որով եկեալ ի վախճան և խոստացեալ բան մարգարէին, թէ «Բացից զգերեզմանս ձեր, ասէ Տէր, և հանից զձեզ ի գերեզմանաց ձերոց»։ Դարձեալ Եսայի ասէ, թէ «Յարիցեն մեռեալք և կանգնեսցին, որ իցեն ի գերեզմանս. զի ցօղ որ ի քէն՝ բժշկութիւն է նոցա»։ Թերևս վասն կենդանարար արեանն Քրիստոսի նշանակեաց, որ ի վերայ

4 Նաւ. Ա, 7. / 7 Սոփ. Գ, 8. / 17 Եզեկ. ԼԷ, 12. / 18 Ես. ԻԶ, 19.

1 b և, փխ. իսկ
1 ad և հանդերձ / bt չիք և
1 ԱԲ յարուցեալ և հրեշտակացն վկայութեամբ հանդերձ ծանօթս
2 b սպասէին նմա / adԱԲt չիք նմա
2 bt չիք և
3 b եթէ / ԱԲ չիք թէ
3 Բ որոց սպասէին / b որում սպասեն
4 t չիք իսկ
5 Ա յարութեան
5 a չիք որով—մարգարէին
5 t չիք և
6 d բարբառ
6 ԱԲ այդորիկ
8 b այսպէս
9 ԱԲ ազդօղական
9 Ա յարութիւն
10 b անդրէն ընթացեալ / ԱԲ գիշերայն ի գերեզմանէն ընթացեալ եկեալ կանանցն, աւետարանել / a ընթացելոցն ի գերեզմանէն աւետարանել
10 b ի գերեզմանէն գիշերայն աւետարանել
10 bd եկելոցն
10 abd չիք կանանցն
11 ԱԲ աշակերտացն. տեսեալ զսքանչելիսն նոյնպէս
11 b սքանչելիսն
11 ԱԲ և պահապանացն և սրտաբեկ ողբալով ի քաղաքն
12 abd և սրտաբեկ
12 t չիք և (սրտաբեկ)
12 a *քահանայապետիցն
13 b աշակերտաց նեղելոց
13 b մանաւանդ ամբոխելոցն յարուցելոցն և զրգելոցն
13 ad ամբոխելոցն և զրգելոցն [d զրգելոցն]. չիք յարուցելոցն / t ամբոխելոց և զրգելոց / ԱԲ մանաւանդ ամբոխելոցն նեղելոց և զրգելոցն
14 a երևելովն / d և երևելոյն
14 b երևելոյ իսկ բազմաց
15 b որ եկեալ ի վախճան տացեալն մարգարէին, եթէ / ad և խոստումն մարգարէին
17 b և, փխ. դարձեալ
17 abdԱԲ չիք թէ
17 adԱԲ կանգնեսցին / b կանգնեսցեն ամենեքեան որ բնակեալ են ի գերեզմանս / t կենդանասցին, փխ. կանգնեսցին
18 a ցաւղդ ի քէն
18 ԱԲ որ ի քէն է բժշկութիւն է
19 b և վասն
19 a կենդանի

խաչին հեղաւ զամենեքումբք։ Եւ զի յայտ արասցէ, եթէ անտի մարգարէացաւ՝ զնովիմբ ածեալ և ի դէմս աշակերտացն. «Գնա՛ ժողովուրդ իմ, մուտ ի շտեմարանս քո, և փակեա՛ զդուրս քո և թաքիր առ ժամանակ մի»։

487 Իսկ կամակոր ազգին խաչահանուացն, խլացելոցն և կուրացելոցն ի ճշմարտութենէն, ոչ ինչ օգուտ գործեաց՝ ոչ պատմութիւն կենդանեացն, և ոչ երևել մեռելոցն, և ոչ աւետաւորութիւն նշանացն աստուածայնագթ յարութեանն։ Քանզի վասն նոցա իսկ առակեաց ամենագէտն զլինելոց իրսն վասն մեծատանն թելադրեալ. «Թէ Մովսիսի և մարգարէիցն ոչ լուիցեն՝ ապա թէ և ի մեռելոց ոք երթայ առ նոսա՝ ոչ լսեն»։ Որոց ի դէպ երանէ և բարբառ մարգարէին, թէ «Յաւուր յայնմիկ առից ի վերայ ձեր առակ, և ողբասցեն ողբս ձայնիւ և ասասցեն, թէ թշուառութեամբ թշուառացաք»։ Զոր և ասել իսկ և ազգականին իւրեանց Պաւղոսի, թէ «Ողբալով ասեմ զթշնամեաց խաչին Քրիստոսի, որոց կատարածն կորուստ է»։

488 ԾԸ. Երթայ այնուհետև Քրիստոս ընդ երեկս աւուրն միաշաբաթուն՝ երևել աշակերտացն դրացն փակելովք, առ ունտարանացիրն. և տալով զկենդանարար ողջոյնն, և բազում ուրախութիւն աշակերտացն արարեալ։ Անդ կատարէր նուագ սաղմոսարանին, թէ «Տէր Աստուած

4 Ես. ԻԶ, 20. / 11 Ղուկ. ԺԶ, 31. / 13 Միք. Բ, 4. / 15 Փիլ. Գ, 18—19. / 17 Յովհ. Ի, 19.

1 ad հեղու
1 b զամենեքումբ
1 ԱԲ թէ անտ / ad թե անդր
2 b և զնովիմբ
2 a ածել ի դէմս / b չիք և
3 b մուտ յշտեմարանս
3 bԱԲt չիք և (փակեա)
3 ԱԲ զդրունս
3 b չիք քո և (թաքիր)
3 ad չիք և (թաքիր)
3 ad թագիր
5 a կամակատար
5 bd ազգի
5 b խցելոցն, փխ. խլացելոցն
7 b երեւեալ / ԱԲ երեւումն
7 t ատաւելութիւն, փխ. աւհաւորութիւն
7 ԱԲ նշանաց / ad նշանացն աստուածոյ յաղթող զաւրութեանն. քանզի / b նշանացն և ոչ յաղթող յարութիւնն աստուածոյ. քանզի
8 ԱԲt զի, փխ. քանզի
8 b առակեաց զլինելոցն ամենագէտն. զիրս որ վասն
9 ad զլինելոցան վասն / ԱԲ զլինելոցն իրս սակս մեծատանն
9 Բ թելադրել
9 b թելադրեալ ասէ, թէ Մովսիսի
10 t չիք և (ի մեռելոց)
10 Բ ի մեռոց / a և մեռելոց / d և թէ ի մեռելոց
10 b չիք առ նոսա
11 a ոչ լուիցեն / bdԱԲt ոչ լսեն
11 t չիք և
11 ad եթէ յաւուր [a յաւուրն] յայնմիկ առցի [d առցին]
12 d ի վերայ ձեզ
12 b զառակ, թէ ողբս ասցեն ողբս / ԱԲ առակ և ողբասցեն
12 abdt թէ, փխ. և (ողբասցեն)
12 ad ողբք ձայնիւք և ասիցեն, թշուառութեամբ
13 b չիք թէ
13 t չիք իսկ և
13 bԱԲ չիք և (ազգականին)
14 ԱԲ պօղոսի ասէ թէ
16 b միաշաբաթոյ / d միաշաբաթւոյն
17 abdԱԲ երևեալ
18 Ա ողջոյն
18 b չիք և (բազում)
19 d արդ, փխ. անդ
19 gh անդ կատարէր-ով վերահասուած են. g թղ. 470բ, վերնագիրն է. «Նորին սորայն գրիգորիս. ասորին յուսանցքում «խաչիս» h-ն ունի ակզբից ամենայն հասուած. տես Եր. 48, ա. 8
19 d նուագս
19 t չիք թէ

մեր երևեցաւ մեզ. արարէք տօնս ուրախութեան կանխաւ մինչև յանկիւնս սեղանոյ»։ Եւ զի՞նչ իցեն անկիւնք սեղանոյն՝ եթէ ոչ զխաչն նշանակէ, որ և անկիւնս իւր ցուցանէ խաչին չորս։

489 Մինն ընդ երկիր ցցեալ, զի յայտնեսցէ զնեղ զՏեառն զարչարանս յերկրի. զի ի վերայ վիմին հաստատութեան շինեսցէ զիցէ զբարձրութիւն հիմանց եկեղեցւոյ. որպէս և մարգարէն գուշակեաց, թէ «Ի վերայ վիմին կացոյց զիս Տէր, զի անշարժ առնիցէ»։ Իսկ զբուն անկիւնն՝ զկատարն ի վեր ուղղեալ, զի այն անկիւնն (որ) ի վեր կոյս ուղղեալ է իբրև զկշռուած սահմանի, զբնութիւն այնորիկ, որ ի Նորայն ի վերայ բազմեցաւ՝ ի վեր կոյս համառնիցէ և անդր հայեցուցեալ զաստղն, ի Հայրն ի գլուխն Քրիստոսի, և զբնութիւնն ցուցանիցէ։ Իսկ աջ անկիւնն՝ ցուցանէ զզօրութիւն աջոյ բազկի. աջոյն զուրախութիւն արդարոցն զուարթութեան՝ պարգևացն պատրաստելոց պսակացն զարդուն ցուցանէ։ Իսկ ահեակ անկիւնն՝ զտանջանսն նշմարեցուցանէ զմեղաւորացն։

490 Վասն զի ունի սեղանն չորս անկիւնս, որ է խաչն. և յիրաւի սեղան, զի եղև վերընկալ տէրունական մարմնոյն ճշմարիտ պատարագին որ մատեաւ Հօր։ Յիրաւի և չորս անկիւնս ասէ, զի ուղղեսցի ընդ

2 Սաղմ. ճժէ, 27. / 7 Սաղմ. ԽԶ, 6 ԼԹ 3?

1 d յանկուծս / Աt յանգիւնս
2 ad սեղանոյ / b սեղանւոյ / ԱԲt սեղանոյն
2 t անգիւնք / ԱԲ անկիւնքն
2 b սեղանւոյ
3 abdԱԲ անկիւնս [Ա անգիւնս (յաճ.), b անկիւն] իւր / t չիք իւր
4 adԱԲ մի
4 ԱԲ ցուցանէ, փխ. յայտնեսցէ
4 a յայտնեսցէ զտեառն զարչա...
4 bd զորն (սրբ.) ի զարչարանս երկրի. զի
4 ԱԲ զարչարանս
5 ԱԲ վիմի / b չիք զիցէ
6 b հիմանցն
6 adt չիք և
6 b գուշակէր
7 ad զիս տէր / bԱԲt չիք տէր
7 b արասցէ
8 ad զկատարն / bԱԲt կատարն
8 b չիք ի վեր ուղղեալ, զի այն անկիւնն
8 ad անկիւն (որ)
8 ուղղացնում եմ որ=անկիւնն որ ի վեր կոյս
9 abd իբրև զկշռուած / ԱԲt կշռուած
9 d որ ի Նորայն վերայ բազմեցս / abԱԲ որ ի վերայ Նորա բազմեցաւ
10 b համուցանէ (փխ. համառնիցէ) և անդր հայեցեալ ասեղացն ի հայրենի գլուխն քրիստոսի և զբնութիւնն ցուցանէ. իսկ
10 adgh զաստեղս [gh աստեղացն] ի հայրենի գլուխն / ԱԲ աստեղացն / t զաստեղն
11 adԱԲ և բնութիւն ցուցանիցէ / g և զբնութիւնն / t և բնակութիւն ցուցանիցէ
12 abdԱԲ աջ բազկին. աջոյն [a աջուն]
13 ad արդարոցն զուարթութեան [a զուարթութան] պարգևացն պատրաստելոց պսակացն զարդուն [a զարդ..ն] ցուցանէ / ԱԲ զուրախութիւն զուարթութեան արդարոցն պարգևատուն պատրաստութեան պսակացն ցուցանէ / b աջոյն, զուարթութիւն արդարոցն, զուրախութիւն պարգևատուին զպատրաստութիւն պսակացն ցուցանէ / gh արդարոցն, զուարթութեան պարգևատուն [h չիք պարգևատուն] պատրաստութեան պսակացն ցուցանէ / t արդարոցն, զուրախութեան պատրաստութեան պարգևատուր պսակացն ցուցանէ
14 d ահեկ
16 adԱԲ անկիւնս / b անկինս / t անկիւն
17 b սեղան, որ եղև ի վեր ի վերընկալ
17 abdԱԲ տէրունական / t տէրունեան
17 b պատարագն
18 adԱԲ չիք և / b անկինս
18 ad ուղղեսցի ի չորս

չորս անկիւնս ամենայն երկրի, և զամենայն տիեզերս ուրախ արասցէ յայսմ սեղանոյ, զերկնաւորս և զերկրաւորս, և զսանդարամետականսն, և զհրճուացեալսն, որ են առաքեալքն և մարգարէքն: Եւ զերկնաւորսն՝ զհրեշտակս, զզօրսն հոգեղէնս. որոց կարի իսկ ուրախութիւն եղև և լինի ընդ անկարծածակամ դարձ կենացն: Եւ մարդիկ իսկ երկրաւորք՝ որ կեցին և դարձան առ Տէր. և դուք արդ կամիք կեալ այցելութեամբն Քրիստոսի: Եւ սանդարամետականքն՝ ննջեցեալքն, զորս փրկեաց զալստեամբն իւրով: Քանզի խաչն, որ կանգնականն՝ զյաղթականն ցուցանէ, վերնանկիւնն զյաղթութիւնն ցուցանէ:

491 Իսկ յայսմ սեղանոյ վայելեցին նախ առաքեալքն, զի տեսին զյարութիւն նորա և ցնծացան. և լցաւ կատարեցաւ այն որ ասէն, թէ «Արարէք տօնս ուրախութեան կանխաւ մինչև յանկիւնս սեղանոյ»:

12 Սաղմ. ճժէ, 27.

1 t չիք ամենայն
1 adԱԲ ուրախ առնել յայնմ [ԱԲ յայսմ] / b առնել, փխ. արասցէ
2 abd և զերկնաւորս / ԱԲ զերկնաւորսն
2 Բ զերկրաւորսն / b չիք և զերկրաւորս
2 ab զսանդարամետականսն / d զսանդարամականսն
3 b զհրճուացեալս
3 ad առաքեալք և մարգարէք
3 t չիք և (զերկնաւորսն)
3 Ա զերկնաւոր / Բ զերկնաւորս
4 ԱԲ հրեշտակսն
4 b զերկնաւորսն նա զհրեշտակս
4 a զաւրս / d զաւր / Ա զօրսն / Բ զզօրսն / t զզօրս
4 b ուրախութիւն եղեալ և
5 ad ընդ անկարծ կենացն / b ընդ յանկարծ կենացն / ԱԲgh ընդ կարծր կենացն [h կենաց]
Հմմտ. եր. 11, տ. 10 «Իսկ բարեպաշտարան տրդատ յանկարծածակամ՝ կենացն...»: Նաև տես Գուրիևի § 66
5 abdԱԲ և մարդիկ [ad մարդիկք] իսկ երկրաւորք [bԱ երկրաւորքս] որ կեցին և դարձան [b որ դարձան և կեցին] առ Տէր [bdԱԲ չիք առ Տէր]. և դուք / t և մարդիկ երկրաւորք երկիցեն և դարձցին. և դուք
6 abdԱԲgh կամիք կեալ [gh չիք կեալ] այցելութեամբն [ԱԲ և այցելութեամբն] Քրիստոսի / t կամիք այցել ի կամսն Քրիստոսի
7 ԱԲ սանդարամետականն / b սանդարամետականք
7 a ննջեցեալք
7 ԱԲt և փրկեաց
7 bԱԲt փրկեաց զնոսա զալստեամբն
8 ad քանզի խաչն կանգնականն [d *կանգականն] զյաղթականն ցուցանէ, վերնանկիւնն՝ զյաղթութիւնն [d յաղթութիւնն] վերացուցանէ
8 bԱԲt ի խաչն, փխ. քանզի խաչն
8 b որ *կաղնականն զյաղթականն / ԱԲ ի խաչն իւր կանգնական զյաղթականն ցուցանէ, որ ի վեր անկիւնն զյաղթութիւնն [Ա զյաղթութիւն] վերացուցանէ / t որ կանգնականն՝ որ զյաղթութիւնն ցուցանէ, որ վերին անկիւնն՝ զյաղթութեանն վերացուցանէ / b որ վերնանկիւնն զյաղթութիւնն ցուցանէ
9 b թղ. 174բ, ստորին լուսանցք. «Ննջեցեալ և խոնեմ սուրբ եղբարք անմեղադիր լերուք գործոյս....» Այստեղ վերջանում է b-ի մի տետր, որ աւելի լայն լայն է գրուած, բայց նոյն գրչից: Երևի իր օրինակի պակասաւորութեան պատճառով բաց տեղ է թողած եղել եւ յետոյ ուրիշ օրինակից լրացրել է: b թղ. 177բ ստ. լուս. 3 տող անծանօթ գրութեամբ:
10 ad իսկ յայնմ [a յայնմիկ] / bt ի յայսմ / ԱԲ յայսմ
10 ԱԲt վասն որոյ, b վասն զի, փխ. զի
11 bԱԲ լցեալ
11 ԱԲ ասէ
11 abdԱԲ չիք թէ
12 abdԱԲgh ուրախութեան կանխաւ [adgh չիք կանխաւ] մինչև յանկիւնս սեղանոյ: Վերջանում են gh:
12 t չիք կանխաւ մինչև յանկիւնս—զզեցոյց զուրախութիւն (եր. 244, տ. 2):

Անդ կատարէր և նուագ սաղմոսարանին, թէ «Զերծ յինէն զքուրձ իմ և ինձ զգեցոյց զուրախութիւն»։ Որոց ցուցեալ զնշանս չարչարանացն յարուցելոյն. որում վկայէ Պաւղոս, թէ «Այսուհետև ոչ մեռանի, և մահ նմա ոչ ևս տիրէ»։ Եւ քանզի սքանչելագործ է և անհասական ի քննողաց, և ամենայն անհնարականաց հնարաւոր. զի որպէս յառաջ քան զչարչարելն պարգևաց զկենդանարար մարմին իւր և զարիւն աշակերտացն, առ ի յայտ առնելոյ թէ ինքնակամ չարչարի՝ նոյնպէս և յետ յարութեանն ցուցանէ յանձին զնշան բևեռացն. յայտ արարեալ թէ չէին բաւական վէրքն արգելուլ ի գերեզմանի զբժիշկն վիրաւորաց։

492 Նոյնպէս և ճաշակեալ ընդ աշակերտսն ի նոր արքայութեանն, զի յայտ արասցէ, թէ որ յանկարօտ և յանճաշակ արքայութեանն ճաշակել զհաց՝ նոյն և յառաջ քան զչարչարանսն ի քաղցական և ի զարմանաւոր աշխարհիս լի և անկարօտ ամենայնցոյն շրջէր։ Այլ զոր օրինակ անդ առ ի հաստատելոյ զաշակերտսն ճաշակեաց, նոյնպէս և աստ՝ առ ի հաւատարիմ առնելոյ աշխարհի քաղցեաւ, եթէ արդարև իսկական Որդին Աստուծոյ եղև ըստ ժամանակի և որդի մարդոյ, զի կեցուսցէ զաշխարհ։ Վասն որոյ և կանխասաց եղեալ մարգարէին, թէ «Աստուած յաւիտենական, Աստուած, որ հաստատեաց զծագս երկրի, ոչ քաղցիցէ և ոչ վաստակեսցի, և ոչ գոյ քննութիւն իմաստութեան

2 Սաղմ. ԻԹ, 12. / 4 Հռովմ. Զ, 9.

1 d արդ, փխ. անդ
1 bԱԲ սաղմոսարանին, թէ [ԱԲ չիք թէ] ուէր աստուած մեր երևեցաւ մեզ արարէք տաւնս ուրախութեան, որոց [ԱԲ որոյ] ցուցեալ
2 a չիք և / a ուրախութիւն
2 ad չարչարանացն / ԱԲ չարչարանաց / c չարչարականս / b չարչարականն
3 ԱԲ որում և պօղոս վկայէ, այսուհետև
3 b եթէ / d այնուհետև
4 abd չիք ևս / b չիք է
4 ԱԲ անհաս
5 ԱԲ անհնարից / b հնարաւորաց, փխ. անհնարականաց
5 d հնարաւոր է
5 a որ, փխ. որպէս
6 ad մարմին իւր և զարիւն / bԱԲ մարմինն [ԱԲ մարմին] և զարիւնն [Ա զարիւն] իւր / c մարմինն իւր և զարիւնն
6 b աշակերտացն առ ի ցոյց թէ
8 Ա յարութեան / b եթէ
9 Բ վէմք. ճախուցեա վէրքն
9 b ի գերեզմանին
9 a չիք զբժիշկն վիրաւորաց
10 ԱԲ այնպէս / bԱԲ և ճաշակելն
10 bԲ յարքայութեանն / Ա յարքայութեան
11 c եթէ
11 Ա արքայութեան / b յարքայութեանն
12 d զհաց, նոյն և յառաջ / abԱԲc նոյնպէս և յառաջ
12 abdԱԲ քաղցական [dԱԲ քաղցրական, b քաղցրականս] (չիք ի) և զարմանաւոր / c ի քաղցրական
14 adԱԲ անդ [a անս յաձ.] վասն հաստատելոյ աշակերտացն / b անդ հաստատելոյ աշակերտացն վասն ճաշակեաց
15 d առ հաւատարիմ / b աստ հաւատարիմ
15 d եթէ / c թէ / aԱԲ և թէ, b և, փխ. եթէ
16 ad եղև / bԱԲc եղեալ
17 b զաշխարհս... կանխասաց իսկ
17 ad մարգարէն
17 ԱԲ մարգարէին, ասէ. աստուածն
17 b եթէ
18 b չիք աստուած (որ)
19 d վաստակիցէ / abc վաստակեսցէ
19 b և ոչ քննութիւն ի ճանապարհս նորա իմաստութեան. երևեալ և կցէղեցեալ ի ճանապարհի
19 a չիք և (ոչ գոյ)

նորա»։ Երեւի և կղէոպեանց ումեմն ի ճանապարհին Եմմաւուսայ, և առաջի եդեալ նոցա զաւանդեալս մարգարէականս, որ վասն նորա վկայեալ։

493 ԾԸ. Յետ այսորիկ երեւեալ աշակերտացն առ Տիբերական ծովուն, և արարեալ նշանս առ ի հաստատելոյ զնոսա, և յայտ արարեալ նոցա, թէ ոչ սակաւիկ ինչ կասեցուցեալ գերեզմանին զաստուածազօր զօրութիւնն. այլ որպէս և առ ծննդեամբն, և յառաջ քան զչարչարանսն և ի չարչարանսն՝ նովին զօրութեամբ և յետ յարութեանն։ Որում և վկայեաց իսկ երանելին Պաւղոս, թէ «Յիսուս Քրիստոս երէկ և այսօր, նոյն և յաւիտեանս յաւիտենից»։

494 Յիշեցուցանէ ապա աշակերտացն և վկայ առնէ զյառաջագոյն ասացեալսն իւր և ասէ. «Այս բանք են զոր խօսեցայ ընդ ձեզ՝ մինչ առ ձեզն էի, թէ պարտ է լնուլ ամենայն գրելոցն յօրէնսն Մովսիսի և ի մարգարէս և ի սաղմոս վասն իմ». և փչեաց ի նոսա Յիսուս և ասէ. «Առէք զՀոգի սուրբ»։ «Եւ յայնժամ եբաց զմիտս նոցա՝ իմանալ զգիրս, և ասէ ցնոսա, թէ այսպէս պարտ էր չարչարել Քրիստոսի և յառնել ի մեռելոց յաւուր երրորդի»։

495 Եւ իբրև կատարեաց զուխտադրութիւնն Աստուծոյ վասն

1 Ես. Ե. 28. / 10 Եբր. ԺԳ, 8. / 14 Ղուկ. ԻԴ, 44. / 15 Յովհ. Ի, 22. / 17 Ղուկ. ԻԴ, 45—46: Հմմտ. և Մատթ. ԺԶ, 21. Ղուկ. Թ, 22. Մատթ. ԺԷ, 22. Գործք ԺԷ, 3.

1 է և երեւի և
1 ԱԲ կղէոպանց / d կղիոպեանց
1 d ի ճանապարհի / abt Եմմաւուսայ
2 b զաւանդեալ / ԱԲ զաւանդեան
2 d նոցա զաւանդեան զաւանդեալս զմարգարէականս
4 b յետ այսորիկ երեւէր։ Միջին յուսանցքում, երկու սիւնակների միջեւ, վերնագիր. «Համբարձմանն»։
4 ad այնորիկ / ԱԲ երեւէր
4 Ա առ ի տիբերական
6 d սակաւ
6 bԱԲ եթէ ոչինչ է [ԱԲ չիք է] կասեցուցեալ [b կասեցուցել]
6 b զնա գերեզմանէին
7 Ա զօրութիւն
7 ad զաւրութիւնն, այն որ առ ծնընդեամբն / b զաւրութիւնն, այնպէս և առ
7 ԱԲ չիք և (առ)
8 ab չիք և ի չարչարանսն
8 ԱԲt զօրութեամբն / Աt յարութեան
9 bt չիք և
9 ԱԲ վկայէ / b *վկայցէ
9 t չիք իսկ
9 b ասէ, փխ. թէ / ԱԲ չիք թէ
10 ad երեկ / ad չիք յաւիտենից
11 ԱԲ ապա յիշեցուցանէ / b չիք ապա
11 ad աշակերտացն և վկա առնէ զյառաջագոյն ասացեալսն իւր և ասէ / ԱԲ աշակերտացն և զվկայելոցն հաստատութիւն և / b աշակերտաց իւրոց զվկայելոցն հաստատութիւն, ասէ / t աշակերտացն զվկայութիւնն վասն այլոցն հաստատութեան և ասէ
13 ad եթէ
13 d զամենայն գրեալսն
13 ad յաւրէնս
14 bdԱԲ ի մարգարէսն
14 Բ ի սաղմոսն
15 d հոգի
15 a բացան միտք նոցա / d էբաց զմիտս նոցա
15 dt չիք և ասէ ցնոսա / b իմանալ նոցա զգիրս և ասէ ցնոսա թէ
16 abԱԲ պարտ է
16 t աւելի ունի. և մտանել ի փառս իւր / Ա այս հատուածը ունի յուսանցքում նոր ձեռքով:
18 gh վերնագիր. «Ի մեծի աւուր վերանալոյ [h համբարձման, փխ. վերանալոյ] տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի և աստուծոյ յերկինս. ի վարդապետութենէ սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի.—Եւ իբրև կատարեաց...»։ (g թղ. 403բ, h թղ. 491բ)
18 dԱ զուխտադրութիւն
18 ad չիք աստուծոյ

հրէական ազգին, զորոց և ամբաստան եղեալ յառաջագոյն ասելովն, «Իմ եթէ չէր եկեալ և խօսեցեալ ընդ նոսա՝ մեղ ինչ ոչ գոյր նոցա. բայց արդ չիք պատճառ վասն մեղաց իւրեանց. զի տեսին զգործս իմ, զոր այլ ոչ ոք գործեաց, և ատեցին զիս և զՀայր իմ»,—դարձուցանէ այնուհետև զլուսաւոր վարդապետութիւնն իւր ի հեթանոսս. որով ածեալ ի կատարումն զառաջասացեալ պատգամս Եսայեայ, թէ «Ետու զքեզ յուխտ ազգին և ի լոյս հեթանոսաց՝ լինել փրկութիւն մինչև ի ծագս երկրի»։

496 Եւ հանեալ զաշակերտսն ի լեառն Ձիթենեաց և հաստատեալ միաւորական ճշմարտութեամբն, ասելով, թէ «Գնացէք այսուհետև աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս, և մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ». «Եւ ամբարձեալ զձեռս իւր օրհնեաց զնոսա. և ընդ օրհնելն վերացաւ յերկինս», ասէ աւետարանագիրն. զի կատարեսցի երգ սաղմոսարանին, թէ «Համբարձաւ Աստուած օրհնութեամբ»։ Որոց հրաման տուեալ, թէ «Նստարուք յԵրուսաղէմ, և ես առաքեցից զաւետիս Հօր իմոյ ի ձեզ». որով եկեալ ի վախճան Ամովսական բարբառն, թէ «Որ շինէ յերկինս զհամբառնալ իւր, և զաւետիս իւր յերկիր հաստատէ»։

497 ԾԹ. Ակն արկեալ մեզ այսուհետև ի վախճան աւուրցս, ճառս ի մէջ ածեալ զքրիստոսապատում աւետեացն խօսացելոց վասն

4 Յովհ. ԺԵ, 22—24. / 8 Ես. ԽԲ, 6. ԽԹ, 6. / 12 Մատթ. ԻԸ, 19. / 13 Ղուկ. ԻԴ, 50. / 14 Սաղմ. ԽԶ, 6. / 16 Ղուկ. ԻԴ, 49; Հմմտ. Գործք Ա, 4. / 18 Ամովս. Թ, 6.

1 abdԱԲ և ամբաստանեալ [d ամբաստանել] յառաջագոյն
2 ad իմ թե
2 a չիք մեղ ինչ ոչ գոյր նոցա
4 ad զոր [d զորս] ոչ այլ ոք
5 a և զլուսաւոր
5 Ա վարդապետութիւն
6 adԱԲ զ յառաջասացեալ / b և զառաջասացեալ
6 dԱԲ պատգամն
6 a Եսա՛յ Ա Եսայայ / b մարգարէականս, գh եսայականս, փիւ. Եսայեայ
7 b ի յուխտ
9 b հաստատեալ զնոսա
10 adԱ ճշմարտութեամբ
10 adԱԲ ասելովն
11 b չիք աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս
11 bt չիք և (մկրտեցէք)
11 ad չիք զնոսա
13 t ընդ օրհնելն նորա վերացաւ
14 g համբարձաւ աստուած աւրհնութեամբ. ունի աւելի և տէրն մեր ձայնիւ փողոյ։ Իսկ փողն միթէ եղջեր ինչ գոչիցէ փչեցոյց լեզուաք թաւլիր աւգնին փողիցն այսմանք— աւրհնակեալ ապաւորէք. (տե՛ս էր. 202, տ. 14—էր. 203, տ. 14). ըեսոյ յաւրուճակուամ է. քանզի ասէ մարգարէն. անհուագիկ ի մէտ առցէ մանուկ իմ —համբարձաւ աստուած աւրհնութեամբ և տէր մեր ձայնիւ փողոյ. (տե՛ս. էր. 202, տ. 4—13)
15 atԱԲ որոց / dt որոյ
15 a ի քաղաքիդ եմ (զրտ.) / b ի յեմ
16 a բարբառոյն
17 t եթէ / ad զամբառնալ
17 bt զաւետիսն / t չիք իւր (յերկիր)
18 ԱԲt յերկիր / a ի յերկրի
19 ԱԲ կարմրացեղ սկսուածք. Ա ունի յուսանցագլուխ եւ բնագրում վերնագիր. «Յաղագս մեծ և հրաշափառ *համբարձմանն տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի.—Ակն արկեալ...» / b ակնարկէ մեզ
19 b վախճան (չիք ի) / ad և վաղճան [d վախճան]
20 t խօսացելոց
20 abdԱԲ վասն մխիթարութեան աղբեր [ad աղբեւր] / t մխիթարութիւնաղբեր աղբեր։ Կարծեմ պետք է քնել աղբեր բառը:

մխիթարութիւնաբեր [ագբեր] Հոգւոյն սրբոյ։ Մանաւանդ զի առընթեր եւ ունկնդիր զդիւրահասոյց քաջալերիչն զերանելին Ղուկաս, որ խրագէտ եւ միջամուխ քրիստոսագործ իրացն կատարելոց ճանաչի. վասն որոյ եւ բարձրապատում խօսք հնչեցուցանէ ի սկզբանն աւետագրախօս աւետարանին ասելովն, թէ «Կամ եղեւ եւ ինձ, որ ի սկզբանէն զհետ երթեալ էի ամենայնի ճշմարտութեամբ՝ կարգաւ գրել քեզ, քաջդ Թէոփիլէ, զի ծանիցես զբանիցն որոց աշակերտեցարն զճշմարտութիւնն»։

498 Եւ քանզի համառօտ բանիւք առ ի կատարած աւետարանին իւրոյ զերկնաչու ճանապարհն Քրիստոսի նշանակեաց՝ առնու դարձեալ յառաջելանչան յերկրորդ մատենին զորպիսութիւն իրացն կարգել. եւ միանգամայն խօսք զառաջագիր աւետարանն յիշատակելով՝ սկիզբն դնէ աւարելագործ Գրոյն, նշանակեալ եւ զնոյն Թէոփիլոս. «Զբանն առաջին զոր արարի վասն ամենայնի, ո Թէոփիլէ, զոր սկսաւ Յիսուս առնել եւ ուսուցանել»։ Վասն որոյ եւ կարճապատում շարեալ՝ ի վերանալն փութայ եւ յուսաւորագոյն եւս պատմեալ զհանգամանս վերանալոյն, զհրամանացն Քրիստոսի առ աշակերտսն, եւ զամպաչու եւս նորին, եւ զվկայութիւն հրեշտակացն իջելոցն վասն վերանալոյն Քրիստոսի, եւ զօրինակն միւսանգամ նորին գալստեանն։

7 Ղուկ. Ա, 3—4. / 14 Գործք Ա, 1.

1 abdԱԲ զի առ 'նա' թերեւ ունկնդիր զդիւրահասոյցն [a զ.իւրահասոյցն] զքաջալերիչն [ԱԲ քաջալերիչ, b զքաջալերիչսն]
3 ad միջամուխ էր աստուածագործ իրացն եղելոց / ԱԲ միջամուխ էր
3 ԱԲ չիք ճանաչի
4 d չիք որոյ
4 b *բարձրապատումս
4 t չիք խօսք
5 b ասելով եթէ
5 ad չիք թէ
5 b և ինձ / adԱԲt չիք և
5 a ի սկզբանէն / bdԱԲt ի սկզբանէ
6 b երթեալ և ամենայն
6 Բ ամենայն
6 ad չիք ճշմարտութեամբ
7 a աշակերտեցարն զճշմարտութիւնն / bdԱԲt աշակերտեցար
7 Ա ճշմարտութեան / Բ ճշմարտութեանն
8 b բանից
8 ad բանիւք ի կատարած
9 abdԱԲ ճանապարհին
9 b և առնու
10 b և յառաջելանչան
10 b երկրորդ
10 b ի միմեանց, փխ. իրացն
10 b կարգեալ
11 dԲ յառաջագիր / Ա յառաջագիրն / ab յառաջագիր
11 abd աւետարանին
11 b նշանակելով, փխ. յիշատակելով
12 b աւարելական, փխ. աւարելագործ
12 adԱԲ գրոցն
12 abd նշանակել / ԱԲ չիք նշանակեալ
12 adԱԲ չիք և
12 ad թեոփիլոս / ԱԲ թէոփիլոսն / b թէոդփիլոս / t թէոփիլէ
12 a առաջինն
12 dԱԲ առաջին առէ զոր
13 b ով թէոդփիլէ
13 a զորս
15 bd յուսաւորագոյնս
15 abdԱԲ չիք եւ
15 a պատմել / bԱԲ պատմէ
16 ad և զհրամանացն / b և զհրամանս
16 abd զամպաչու եւս [a եւսն] նորին / ԱԲt զամպաչուելն նորին
17 a զվկաութիւնն
17 d իջելոց / b իջելոյ / ԱԲ իջանելոյ
18 adgh զաւրինակ
18 a իւրոյ, փխ. նորին
18 d գալստեան
18 gh միւսանգամ գալստեան նորին։ Այստեղ վերջանում են gh-ի հատուածները։

499 Յետ այնորիկ պայծառագոյն և առաւել արանչելագոյն նշանակէ զէջս Հոգւոյն սրբոյ յերկնից, թէ «Ի կատարել աւուրցն պենտեկոստէից էին ամենեքեան միաբան ի միասին. և եղև յանկարծակի հնչիւն յերկնից եկեալ իբրև սաստիկ հողմոյ, և ելից զամենայն տունն յորում նստէին. և երևեցան նոցա բաժանեալ լեզուք իբրև ի հրոյ, և նստաւ իւրաքանչիւր ի վերայ նոցա, և լցան ամենեքեան Հոգւով սրբով, և սկսան խօսել յայլ լեզուս, որպէս և Հոգին տայր բարբառել նոցա»։

500 Տեսանես զբարձրաձայն զհնչականութ և զանկարծահաս զմուտն Հոգւոյն սրբոյ։ «Եւ եղև, ասէ, յանկարծակի հնչիւն յերկնից եկեալ իբրև սաստիկ հողմոյ»։ Եւ յայտ իսկ է, եթէ երկնաւորացն և երկրաւորացս ծանուցեալ զէջս Հոգւոյն սրբոյ, մանաւանդ թէ հանդերձ երկնաւորականն զօրուն խաղացեալ գայր։ Որում յառաջընծայ եղեալ յերգս սաղմոսարանին՝ մարգարէն հայէր, որպէս ի քառասներորդ իններորդ սաղմոսին նուագի, թէ «Աստուած մեր յայտնապէս եկեսցէ, և հուր առաջի նորա գնասցէ, և շուրջ զնովաւ մրրիկ յոյժ. կոչեսցէ զերկինս ի վերուստ և զերկիր ի դատել զժողովուրդ իւր և ժողովել առ ինքն զսուրբս իւր»։

7 Գործ Բ, 1—4. / 10 Գործ Բ, 2. / 17 Սաղմ. ԽԹ, 3—5.

1 b յետ այնորիկ. այս հատուածի սկիզբը։ Միջին լուսանցքում ունի «+ Հոգեգալստեանն»
1 gh չիք յետ այնորիկ / gh զարձեալ պայծառագոյն։ Այստեղ g (թղ. 408բ) h ունին վերնագիր. «Ի վարդապետութենէն սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի ի հոգին սուրբ»։ h չիք ի հոգին սուրբ, բայց ստորին լուսանցքում ունի «Հոգւոյ գալստեանն»։
1 b և առաւել եւ
1 ad և առաւելագոյն նշանակէ
1 ԱԲ արանչելագոյնս
2 ad և զէջս / b զաջս, փխ. զէջս
2 abdԱԲ առ ի [ԱԲ չիք առ ի] յերկնից, յաւուրն պենդեկոստեից [d պենտեկոստէից, b պենտակոստէից] թե ի կատարել [a կատարեալ] աւուրցն [b աւուրն] պենտեկոստէից [ԱԲ պենդեկոստէից, b պենտակոստէից] էին ամենեքեան / l պենտակոստէից
2 l թղ. 302բ ունի վերնագիր. «Ի վարդապետութենէ սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի.—Եւ իբրև կատարեցան աւուրք պենտեկոստէիցն... Ստորին լուսանցքում ունի «Հոգւոյն սրբոյ»։
4 a և եկեալ
4 gh չիք և ելից զամենայն—բարբառել նոցա (տ. 7)
4 b զտունն
7 d այլ / Բ յայլևայլ
7 ad չիք և (Հոգին)
8 d զյանկարծահաս / Ա զյանգարծահաս / b *զյանդյարծահաս
8 bԱԲ զմուտ / a մուտ / d մուտս
9 ad չիք և
9 h չիք և եղև ասէ—հոգւոյն սրբոյ (տ. 11)
9 Ա յանգարծակի (յամ.)
9 ab և եկեալ
10 Ա չիք իբրև
10 l ի սաստիկ
10 abdԱԲ որպէս [ad որով] և յայտ
11 b թէ երկնաւորաց
11 l զէջն հոգւոյն
11 bԲ եթէ հանդերձ
12 ԱԲ երկնաւոր զաւրուն
12 abdԱԲ զաւրուն իսկ
12 a յառաջընծա
12 abdԱԲ իսկ եղեալ
13 ԱԲ յերգ
13 Բ մարգարէին
13 ad ի քառասներորդի իններորդի / Ա ի քառասներրորդ իններրորդ (յամ.) / b յիններորդ
14 d սաղմոսի
14 ad նուագին / ԱԲ նուագէ
14 ad ասե թե / b եթէ / ԱԲ չիք թէ
14 d յայտնեսցէ, փխ. յայտնապէս
16 abd դատել (չիք ի)
16 b զժողովուրդս
16 ԱԲ իւր. ժողովել առ ինք զսուրբս. և / bԱԲ չիք և (ժողովել)

501 Եւ քանզի յառաջագոյն վկայութիւն եղեալ Հոգւոյն սրբոյ տանն Իսրայելի և ուխտ եղեալ քրիստոսամուտ գալստեանն՝ երկնիւք և երկրաւ. երբեմն՝ թէ «Նայեցարո՛ւք, երկինք, և խօսեցայց, և լուիցէ երկիր զպատգամս բերանոյ իմոյ», և երբեմն՝ թէ «Լուիցէ երկին, և ունկն դիցէ երկիր, զի Տէր խօսեցաւ»։

502 Եկեալ այնուհետև ի դատաստան, կոչել զերկինս և զերկիր, դատել զժողովուրդս։ Վասն որոյ ամենափրկիչն նշանակեաց, թէ «Եկեալ յանդիմանեսցէ զաշխարհս վասն մեղաց, զի ոչ հաւատան յիս»։ Քանզի տեղեկագոյնք և ընդելականք էին Հոգւոյն տունն Իսրայելականն առ ի գումարութենէ մարգարէիցն յարուցելոց և նոցին պաշտելեացն։ Եւ աշխարհի ամենայն երևեալ. որ և հեթանոսական ազգացն յայտնի եղեալ աստուածական Հոգւոյն զօրութիւն. և նշանակէ իսկ ծանուցեալ Թագաւորացն՝ ասել փարաւոնի ցՅովսէփ, թէ «Ո՞չ գտանեմք զոք իբրև զսա՝ որ ունիցի զՀոգի Աստուծոյ»։ Նոյնպէս և Բաղտասար ասաց ցԴանիէլ, թէ «Գիտեմք զի Հոգի սուրբ Աստուծոյ գոյ ի քեզ»։

503 Գ. Այլ որդիքն Իսրայելի առաւել ևս յղփագոյնք և ստուարագոյնք մարգարէիւքն ճանաչէին։ Մեծն Մովսէս հանդերձ եօթանասունն և երկու ծերովքն յանապատի անդ. և ի պարգևական երկրին դատք

4 Բ. Օր. ԼԲ, 1. / 5 Ես. Ա, 1. / 8 Յովհ. ԺԶ, 8. / 14 Ծննդ. ԽԱ, 38. / 15 Դան. Դ, 6.

2 t քրիստոսամուխ / b քամուտ (պաս.)
2 abdԱԲ երկնիւք [a երկնեաւք] և երկրաւ [b երկրաւք] / t երկնից և երկրի
3 b եթէ
3 a խաւսեցա
3 abdԱԲ չիք և (լուիցէ)
4 d չիք և (երբեմն)
4 abdԱԲ երբեմն թե [b եթէ] / t չիք թէ
4 b երկիր, փխ. երկին
5 a խաւսեցաւ զայս
6 a ի դատաստանս
6 aԱԲ կոչէ
7 ad չիք դատել զժողովուրդս / ԱԲ զժողովուրդն / b զժողովուրդս իւր
7 abdԱԲ և ամենափրկիչն իսկ նշանակեաց
7 b եթէ
8 bdԱԲ զաշխարհ
8 abd հաւատացին
9 a տեղեակագոյնք
9 bdԲ հոգւոյն սրբոյ տունն / Ա չիք էին հոգւոյն տունն / a չիք հոգւոյն
9 Ա իլիեան (պաս.) / Բ իէլեան (պաս.) / a իեղական (պաս.) հոգւոյն սրբոյ առ ի
10 t յարուցելոցն / b չիք յարուցելոց
10 abdԱԲ պաշտելեաւք
10 adԱԲgh և աշխարհհանաց / b և աշխարհի ամենայն երևեալ / t պաշտելեացն աշխարհհանաց / Հմմտ. պարբ. 850 «ամենայնազգական անձամբքն»
11 abԱԲ որով, փխ. որ և / d չիք որ և (մի բառի տեղ բաց)
11 b երևեալ, փխ. եղեալ
12 b նշանակէր
12 abdԱԲ ծանուցեալ / t ճանաչել
13 abd Թագաւորաց
13 b փարաւոնին / d փարաւոնեի
13 b եթէ ոչ
13 b չիք զոք
14 d զոգի
14 ad սոյնպէս
14 aԱ բաղդասար
15 Բ եթէ գիտեմք
15 d ոգի
16 bdԱԲ յղփագոյնք և ստուարագոյնք [d ստուերագոյնք] մարգարէիւքն [ԱԲ որ մարգարէքն, b զմարգարէսն] / at չիք և ստուարագոյնք
17 b հանդերձ, փխ. մեծն մովսէս / ԱԲt չիք հանդերձ
17 ad հանդերձ հաւթանասունն [d եւթանասունն]
18 ad և երկուքն ծերովք
18 d և պարգևական

դասք մարգարէից յարուցելոց յաւուրս Թագաւորացն, որ ի Թագաւորացգիր մատենանն կարգեալ կայ, որոց բնաւ ինքնապատում յայտնի արարեալ զմեծութիւն Հոգւոյն: Եսայի ասէ. «Հոգի Տեառն ի վերայ իմ». և Միքիէ, թէ «Ես լցայց Հոգւով զօրութեամբ Տեառն»: Իսկ Եզեկիէլի միանգամայն յայտնի արարեալ զազգական զօրութիւն Հոգւոյն, ըստ պատմութեան կառանշան տեսլեանն: Կամ նոյն ինքն իսկ յարժամ արանչելակերպ զյարութենագործ տեսիլն պատմէր, թէ «Եղև ձեռն Տեառն ի վերայ իմ. և ած զիս Հոգի սուրբ, և տարաւ ի դաշտ մի, որ լի էր ոսկերօք զօրաց բազմաց. և ասէ ցիս. Որդի մարդոյ, իցէ՞ թէ կենդանի լինիցին ոսկերքդ այդ. և ասեմ. Տէր Տէր, դու գիտես զայդ»:

504 *Տեսանե՞ս զմարգարէն, որպիսի ճշմարտագոյնս տեղեկացեալ, յայտ առնելով զաստուածական պատիւ Հոգւոյն սրբոյ: Ի միտ առ և զաստուածահրաման գործոյն զօրութիւն ի վերայ թանձրախուռն ոսկերացն հնացելոց, թէ որպէս առ իւրաքանչիւր յօդս յարեալք և պատուաստեալք և կենդանացեալք՝ կանգնեցան կացին. զի մի ի բանիցն և ի հրամանացն միայն, այլ առաւել ևս յիրացն կատարելոց առեալ ամենեցուն զճշմարտութեանն բարձրութիւն:*

4 Ես. ԿԱ, 1. / 4 Միք. Գ, 8. / 10 Եզեկ. ԼԷ, 1—3.

1 bdԱԲ մարգարէիցն
1 b յարուցելոցն
1 b չիք յաւուրս Թագաւորացն
1 a որ [ի] Թագաւորականն / b որ ի Թագաւորացգիրս իսկ ի մատեանս / d մատենանն իսկ
2 ԱԲ բնաւին / ad բնաւ իսկ / b բնաւ ինքն ինքնապատում
3 b արար / g եսայի
4 d միքէ / ԱԲ միքիայ / b միքիաս
4 dԱԲ չիք թէ
4 a հոգիով / b հոգւոյն զաւրութեան
4 a չիք տեառն / b և, փխ. իսկ
5 abdԱԲ միանգամայն [a միանկամայն] իսկ
5 gh չիք միանգամայն յայտնի—տեսիլն պատմէր թէ (s. 7)
5 bԱԲ յայտ արարեալ
5 adl զազգական / ԱԲt զազգազական / b զազգական
5 adԱԲ զաւրութիւն / b և զզաւրութիւն / t զօրութիւնն
6 ad նոյն իսկ ինքն յարժամ / b չիք իսկ
7 adԱԲ զարանչելակերպ
7 b արանչելակերպ տեսիլն պատմէր զյարութեանն գործ ասէ, եղև / adԲ պատմէ
8 a հոգւին / ԱԲ հոգին / gh հոգին սուրբ: Վերջ:
8 abdԱԲ տարաւ զիս
9 ԱԲ ասէ ցիս հոգին սուրբ
9 abdԱԲ չիք որդի մարդոյ
10 abd կենդանասցին ոսկերքդ
10 ԱԲ լինիցին ոսկերքդ [Ա *ոսկերդք] / t լիցին
10 bԱԲ այդոքիկ
10 abdԱԲ տէր աստուած, դու
10 abd չիք զայդ
11 b չիք զմարգարէն / ad որպէս
11 b թէ որպիսի / bԱԲ ճշմարտագոյն
11 a տեղեաակացեալ / b տեղեկացեալ էր
12 ad յայտ առնէ
12 bt պատիւն / ad չիք սրբոյ
13 d զաստուածական հրաման
13 a զրոցն, փխ. գործոյն
13 b զզաւրութիւն
13 l թանձրախառն, փխ. թանձրախուռն
14 b չիք առ / b յիւրաքանչիւր
14 adԱԲ ոսկր, փխ. յօդս / t չիք յաւդս
14 b չիք և
15 b կենդանացեալ
15 abd չիք կանգնեցան
15 bԱ զի մի [Ա ի մի] բանիցն / adԲ ի բանիցն / t բանից
16 b և հրամանացն
16 bd չիք ևս / d ընդ իրացն
16 abdԱԲ կատարելոց / t կատարելոցն
17 abdԱԲ զճշմարտութեանն բարձրութիւն [ԱԲ բարձրութիւնս, b զաւրութիւն] / t զճշմարտութիւնն բարձրութեան

505 *Եւ արդ՝ նոյն բաւական է ամենակալ Հոգին սուրբ, քանզի խորոցն Աստուծոյ, որ յառաջագիր օրինօքն աւետարանեաց մարգարէական բարբառովք վասն կենարար գալստեան Որդւոյն Աստուծոյ՝ առաքեցաւ յաստուածական փառացն ի ժողով երկնաստեղծիցն ընտրելոց, «ժողովել առ ինքն զսուրբս իւր», և ճշմարտագոյն հաստատել վասն իւրացն կատարելոց, որ Քրիստոսին գործեցան։*

506 *«Եւ երևեցան նոցա բաժանեալ լեզուք իբրև ի հրոյ». զի ակնյայտնեա իսկ փայլեցուսցէ զշնորհացն պարգևութիւն։ Եւ նոքա լցեալ Հոգւով սրբով, որք և ի մերձաւորացն եպերեալք, եթէ «արբեալք իցեն». այլ և էին իսկ արբեալք մարգարէական բաժակաւն։ Զի նոքա արբեալք և ուրախացեալք և միանգամայն ամենայն տիեզերաց առեալ բերեալ զպարգևութեանց ուրախութիւնս։ Զոր և ընդ նոցայն փոխանակ պատմեալ մարգարէին, թէ «Ուրախ եղէց և ցնծացայց ի քեզ». և դարձեալ՝ թէ «Արբեցայց յերևեալ յերևաց փառաց քոց». և եթէ՝ «Բաժակ քո*

5 Սաղմ. ԽԹ, 5. / 7 Գործք Բ, 3 / 9 Գործք Բ, 15. / 13 Սաղմ. Թ, 3. / 14 Սաղմ. Ժ, 15.

1 ԱԲ բաւական ամենակալ
2 adԱԲ խորոցն / bc խորհրդոցն
2 ԱԲ յառաջագիր
2 bԱԲ աւրինացն
2 ad և մարգարէական
3 a բարբառովքն / dԲ բարբառովք
3 b գալստեանն
3 ad չիք աստուծոյ
4 dԱԲ որ առաքեցաւ
4 a երկնաստեղծից
4 a ընդրելոց / Ա ընդրելոցն
5 a ժողովեալ / ab հաստատեալ
5 bԱԲ վասն քրիստոսի [b քրիստոսին] գործեցան
a-ն կարկատուել է երկու անգամ. առաջին կարկատումից յետոյ ընդօրինակուել է c-ն, որն եւ չունի գլխաւորապէս ներքին լուսանցքի կարկատանների տակ մնացած տողերը, որը c-ն լրացրել է, բայց ոչ միշտ, մի ուրիշ ձեռագրից. հաւանօրէն այն ձեռագրից, որտեղից առել է լուսանցքի եւ տողամիջի արտագրութիւնները։ (Հմմտ. c թղ. 65բ եւ a թղ. 130բ. c թղ. 65ա եւ a թղ. 130բ. c թղ. 64բ եւ a 127բ. c թղ. 64բ եւ a թղ. 127ա եւն)։ a-ի երկրորդ կարկատանները, ինչպէս ասացինք, արել է Զաքարիա սարկաւագը c-ի ընդօրինակումից յետոյ։ Զաքարիայի կարկատանները աւելի բաց գոյնի թղթով են, ինչ այն թղթով, որի վրայ գրուած է Զաքարիայի յիշատակարանը։ a-ի այժմեան կազմը եւ թերթերի յետ եւ առաջ գրուելը կամ տեղափոխումը հաւանօրէն Զաքարիայինն են, յամենայն դէպս c-ի ընդօրինակումից յետոյ։ c-ն չունի թերթերի այդ սխալ տեղափոխութիւնները. ուրեմն Զաքարիայի ժամանակ կազմալուծուած է եղել a ձեռագիրը։
7 d լեզուաւք
8 adԱԲ փայլեցուցանէ / b փայլեցուցանիցէ
8 b զպարգևութիւն
8 Ա և եա նոցա / b նոցա
8 bԱ լցեալ / ad լցան
9 abd Հոգւովն
9 b չիք որք / ad չիք և
9 abd էն [b լինէին] եպերեալք
9 ad թե
9 b են, փխ. իցեն
10 b չիք այլ
10 d իսկ արբեալք (դրսւ.) մարգարէական
11 abdԱԲ միանգամայն իսկ զամենայն
11 d տիեզերս / ad բերեն
12 c զպարգևութեանցն
12 ad ուրախութիւն
12 b զուրախութեանցն զպարգևութիւն
12 abdԱԲ զոր [ad զորոց] և / c չիք և
12 abdԱԲ ընդ նոցայն իսկ փոխանակ / c ընդ նոսայն փոխանակ
12 a պատմել
14 a ի յերևեալ
14 Բ երևաց / a չիք յերևաց
14 b փառաց յերևաց
14 dԱԲ և թէ բաժակ

որպէս զանապակ արբեցոյց զիս». եւ թէ՝ «Ողորմութիւն քո, Տէր, յառաջ մղեսցէ զիս». եւ յայտնի իսկ ծաւալեալ հասեալ շնորհք Հոգւոյն սրբոյ։

507 Եւ իբրեւ հուր երեւեալ՝ զի խոտանն այրեսցի, եւ ընտիրն լցցի բաժակօք ուրախութեան Հոգւոյն, անկարօտ գանձու պարգեւօքն որ ոչ անցանէ։ Եւ նոքա լցեալք անկարօտ հասանօք Հոգւոյն՝ միանգամայն զամբարեսցին հրեղէնական Հոգւոյն զօրութեամբ։ Որոց բարեխնդրացն բարութեան ուրախութիւն պատրաստեսցին, ամենայն տիեզերաց մատուցեալք եղեալ արբուցին ծարաւեաց, իսկ անհնազանդիցն արբուցին զկործանումն։

508 Զի սկիզբն մատուցութեան՝ ժիր մարգարէն մանուկն Երեմիա ընթացեալ արբոյց բազում լեզուաց զբաժակն հատուցման մեղացն եւ զդատնութիւն մահուն անկանգնականն։ Իսկ սոքա միանգամայն արբին զհուր Հոգւոյն ուրախութեան, եւ եղեն մատուցեալք ընդ տիեզերս. ընթացեալ, պաշտեցին զանուշութիւն բաժակօքն քաղցրութեանց ուրախութեան արժանեացն ի բազմական արքայութեան հարսանեացն։ Իսկ յուլացն ծուլացելոց, անմտացն շթելոցն խառնեցին եւ արբուցին զմրուր բաժակացն լեղւոյն դատնութեան, զի այրեսցին իսկ ընդ ըմպելն շրթունք իւրեանց եւ անձինք իւրեանց։

1 Սաղմ. ԻԲ, 5. / 2 Սաղմ. ԻԲ, 6.

1 b իբրեւ, փխ. որպէս / abԱB անապակ
1 b եւ եթէ / abd չիք ասէր
2 a մղեաց զիս
2 abdԱB որ եւ [b չիք եւ] յայտնի
2 abdԱB ծաւալեալ հասեալ [a հասեալ] շնորհք [a շնորհաւք] / t ծաւալեցան շնորհք
2 b չիք սրբոյ
3 d չիք եւ (իբրեւ) / a եւ ընդրեալն
4 a բաժակաւն / b բաժակաւքն
4 b գանձուն / bd ոչն
5 b եւ նոցա
5 adԱ հասանաւք / b հոգւոյն հասանաւք / Bt հասանօքն
5 b միանգամայն իսկ
6 bd զամբարեցին / Ա զամբարեցին
6 d հոգեհական, փխ. հրեղէնական
6 t զօրութեամբն
6 ԱB բարեգործացն, փխ. բարեխնդրացն
7 b ուրախութիւնս
7 a պարգեւեսցին, փխ. պատրաստեսցին
7 ԱB զի ամենայն / b մատուցեալ
8 b եղեալք
8 t ծարաւեաց / b ծարաւելեաց / ԱB զծարաւուսն
8 d չիք իսկ անհնազանդիցն—ընդ նմայ էին. մատուցութիւն (էր. 253, ծ. 9)
8 Ա անհնազանդից
10 bd չիք զի / d զսկիզբն
10 B մատուցութեանն
10 b չիք ժիր։ Նոր. Բիւզ. ուղղում է. «Ժիր մանուկն մարգարէն Երեմիա». Նոր. Վարդ. էր. 309.
11 abdԱB ընթացեալ
11 adԱB զբաժակն / bt զբաժակ
12 ad չիք եւ
12 ad դատնութեան / Ա զդատնութիւնն
12 ad անկարգութեան, b անկանգնութեան, փխ. անկանգնականն
12 t միանգամայն խառնեցին արբուցին զհուր
13 abdԱB ուրախութեան, / t խնամութեան, փխ. ուրախութեան
14 bԱB զանուշութիւն / ad զուարթութիւն / t զանուշահոտութիւն
14 ad բաժակաւք
14 bԱB քաղցրութեան [Ա *քաղցրութեան] բաժակաւքն [ԱB բաժակին]
15 t ուրախութեանց / b յուրախութեանց
15 ԱB արժանաւորացն
15 b արքայութեան / t արքայութեանն / ad արքունական / ԱB արքունականն
16 ԱB յուլիցն
16 t եւ ծուլացելոցն / abdԱB չիք եւ
16 b ծուլացելոց / միւսն. ծուլացելոցն
17 abdԱB մատուցին, փխ. եւ արբուցին
18 ԱB չիք եւ անձինք իւրեանց / ad չիք իւրեանց

509 Արդ զայս բաժակ Անանիա և կինն իւր Սափիրա, և ոչ կարացին զօրել ուժոյ զօրութեան անուշ գինւոյ նորա։ Ծարաւեցան արբին զմայլեցան, և պատրեցան ի մաղձոյն, որ թաքուցեալ էր ի փոր նոցա. չորացան երկմտութեան մեղօքն իւրեանց, և կիզան ի համոյ հրաբաժակ գինւոյն սաստիկ զօրութեանն։ Արբ զայն բաժակ և կին ամն Տաբիթա. բաժակ գինւոյն, որ արբոյց և ննջեցոյց զնա՝ զարձեալ առողջութեամբ արդարութեան կանխեաց և յարոյց զնա յուսովն։ Արբ ի բաժակէն յայնմանէ և Կուռնելիոս, որ եղև արժանի բազմականին, և ետ բազմաց որ ընդ նմայն էին։ Մատուցակութիւն Շմաւոնի ակիզըն արար ուրախութեանց ի նմանէ, բաժակաւն որ ի ձեռին նորա։

510 ԿԱ. Եւ ահա զայ պաշտէ զամենեսին, և եհաս ահաւասիկ մինչև առ ձեզ։ Ահա լի են շտեմարանք այսր թագաւորի, և կազմ են մատուցակք արբուցիչք. յօրինեալ են բաժակք ի մատուռս, և յօրինեալ բազմականք ի տաճարս, կազմեալ զըմպելի քաղցր և անուշ գինի ուրախութեան ամենեցուն, որ կամին ըմպել զնա հաւատովք։ Կազմեալ է և զմրուրն զառնութեան խաւարին չարութեան՝ չարացն ըմպելին, այլոցն կործանման։

511 Արդ ահա զոր կամիք ըմպել՝ պատրաստ է երկոքումբք

1 abd կին նորա սափիրա
2 ad ուժոյն
2 a անոշ
2 ad գինւոյն
2 b չիք անուշ գինւոյ
2 ad չիք նորա
3 bԱԲ և զմայլեցան
3 ԱԲ և զարձեալ պատրեցան / d պատրեցան
3 abԱԲ ի [d չիք ի] մաղձոյն որ / d ի մաղձոյ որ / c ի մաղձոյ նորա որ
3 ad թաքուցեալ
4 abdԱ երկմտութեամբ
4 ad մեղացն
5 ad ի համոյն
5 b գինոյն
5 abdԲ սաստիկ / Աc սաստիկն
5 Ա զաւրութեան
5 aԱԲ զայս
6 a սափիթայ
6 a գինոյն / dԱԲ գինւոյն / bc գինին
6 ad որ արբեցոյց
7 abdԱԲ զարձեալ առողջութեամբ / c զարձաւ
7 abdԲ արդարութեանն
8 ԱԲ ի բաժակէս յայսմանէ
8 a կոռնիէլ / d կուռնիէլ / bԱԲ կուռնելիոս / c կուռնել՚իէ
9 ԱԲ ընդ նմայ
9 b չիք էին
9 bԱ մատուցակութեան / Բ մատուցակութիւնն
10 ad շմաւոնի
10 b ակիզըն արար շմաւոն
10 aԱԲ ուրախութեանցն
10 Ա ի նմա / b չիք ի նմանէ
12 abd զամենեսեան
12 a ԱԲ աւասիկ
13 b և ահա լի
13 aԱԲ այս թագաւորի
13 abdԱԲ կազմ են / c կազմեալ, փխ. կազմ են
14 ԱԲ մատուցակքն / d *մատուցակնք
14 ԱԲ չիք են
14 a իմատուռնս, փխ. ի մատուռնս
14 ad յաւրինեալ են բազմականք
14 b չիք յօրինեալ
15 b բազմականս
15 dԱԲ կազմեալ է / a կազմ է
15 a ըմբելի / Ա զըմբելի (յաճ.) / b ըմբել
15 b զքաղցր
15 a անոշ / b զանոյշ
15 ad գինւոյն / b գինին
15 c չիք կազմեալ է և զմրուրն—յուսով հաւատոց ձերոց (էր. 254, 8. 6)
17 b զմրուր
17 abd չարութեան չարեացն
19 b երկոքումբք

առուգութիւն ձեզ մատուցանել։ Արբէք զիմաստութիւն և մի զանմտութիւն, զողորմութիւն և մի զբարկութիւն. զհաւատոյն քաղցրութեան, և մի զերկմտութիւն անհաւատութեան՝ զայրիչ հրոյն չարութեան, որ տոչորէ ի գեհենի և ի խաւար տանի. այլ զհուր բաժակացն, որ լուսաւորեսցէ զձեզ յըմպելն ձերում զնա, և այրեսցէ զժանգ մեղաց ագահութեան ձերոյ, և պահեսցէ զանձինս ձեր լուսով հաւատոց ձերոց։

512 Առաքեալքն երանելիք արբին և արբեցան, և ուրախ եղեն. և արբուցին ամենեցուն երկուս բաժակս՝ որք կամեցան ըմպել զինչ կամեցանն։ Արբոյց և ձեզ աւագիկ յիմարութիւն ագահութեան, և խառնեաց աւագիկ ձեզ դեղ բաժակ մահու. առէք արբէք արդ հաւատովք զբաժակն բժշկութեան կենաց անձանց ձերոց, զի փրկութեամբ ապրեսջիք յայրմանէն՝ որ գալոցն է։

513 Ահա հասեալ է բաժակն պատուհասի պատժոց յանձինս ձեր. առէք արբէք զբաժակն խաղաղութեան՝ որ լի է օգտութեամբ։ Ծարաւի լերուք ապաշխարութեան, զի խառնեսցի ձեզ մխիթարութիւն ուրախութեան։ Արբէք զհոգին որդեգրութեան, և մի զհոգին պղծութեան, զոր արբ Շաւուղ և տարագրեցաւ։ Արբ Դաւիթ, և եմուտ յուրախութիւն Տեառն իւրոյ. նոյնպէս և դուք՝ թէ կամիք միայն. բարերար է

1 b ձեզ զառուգութիւնս
1 d մատուցանէ
3 ad զայրիչն
4 b և գեհենէ / a գեհենէ / d գինէ
4 ld չիք և
4 abdԱԲ զի հուր
4 abdԱԲ չիք որ
5 abdԱԲ չիք զձեզ / b ձերում. նա
5 bdԱԲ չիք և
5 b զժանգ ագահութեան մեղացն ձերոց, և / aԲ զժանկ
6 abd հաւատոցն
7 a առաքեալք
7 adԱԲ երանելիք / bl երանելիքն
8 ԱԲ երկու
8 l չիք երկուս բաժակս՝ որք կամեցան ըմպել զինչ—հասանաք հոգւոյն արբոյ. եկին ընդ ամենեսեան՝ (պարբ. 672) Ներոյ բաժիններով 45 տողում բացակայում է. այդ տայցեն զգրանշելիս աստուածութեանն բազմազգացն լեզուացն — յիշում աստուածեղէն բնակութիւնն զանգրաւական կեանս վայելեցուցանէ» (պարբ. 713)։—Վերջում, l էջ. 303բ, ունի յիշատակարան. «Ճշմարիտ աստուած... ողորմեա ստացողի սորա պարոն Գաւանձին և պարոնիկ տայիսին, կենակցաց նոցա և որդոց և ամենայն սիրելեաց նոցա և յոհաննէս քահանայի ակգրնակայի և նախաթողին։
8 abdԱԲ կամեցան, զինչ [ad զի ոչ] կամեցանն [b կամեցան] ըմպել / l կամեցան
9 abd արբոյց աւագիկ [d ահաւագիկ] և ձեզ յիմարութիւն / Ա արբոյց և ձեզ աւագիկ և ձեզ յիմարութեան
10 abd չիք աւագիկ
10 ԱԲ և ձեզ դեղ
10 b չիք արդ
10 b հաւատով
11 ad զբաժակն կենաց բժշկութիւն [d ի բժշկութիւն] անձանց
11 ԱԲ զբժշկութեան բաժակն
11 abԱԲ փրկութեամբն
12 adԱԲ յայրմանէն [Ա յայրմանէ] / bl յայնմանէ
12 a գալոց է
13 ԱԲ պատուհասի / միւսները պատուհասից
13 abdԱԲ յանձինս / l ի յանձինս
14 ԱԲ լի է
15 a ապաշխարութեանն
15 a մխիթարութեան ուրախութիւնն
16 d մի զոգին ի պղծութեան զի արբն / abԱԲ արբն
17 d շաւուղ / միւսները սաւուղ
17 ԱԲ և մուտ
18 abd չիք տեառն իւրոյ
18 abdԱԲ նոյնպէս և / l նոյն և
18 b եթէ

ուրախարարն, որ առաքեաց առ ձեզ զայս զառաքեալս, որ եկին ձեզ յուրախութիւն, և բերին երկուս բաժակս, զմինն սատոյց, և զմիւսն ուրախութեանց։

514 Զի այն, որ առաքեաց զերկոտասանսն իւր ընդ ամենայն երկիր մատուակս՝ նոյն առաքեաց և զայս զիւր վկայս ի մէջ ձեր։ Եւ զի արբեալք էիք դուք մոլորութեամբ մեղաց ձերոց՝ արբուցին ձեզ զմրուր պատուհասին որ եհաս ձեզ. զի մահուամբն իւրեանց եղեն մատուակք ճշմարտութեան Աստուծոյ ուսուցին առ ձեզ. քարոզեցին նորա նեղութեամբք իւրեանց, և խառնեցին զարիւնն իւրեանց յերկուս բաժակս. զի խրատեցին զանմտութիւն կուրութեան սրտից ձերոց։ Եւ դարձեալ պատրաստեցին յառաջիկային բաժակս ուրախութեան ձերոյ. զի մահու կենդանութեան բաժակօք ուրախ արասցեն զձեզ, զոր ինքեանքն արբին։

515 Վասն զի տեսին զՏէրն և զԱրարիչն արարածոց, զի խոնարհեցաւ ի բաժակ խոնարհութեան մահու անարգութեան՝ ինքնակամ իւրովք կամօք, և արբ զհամբերութիւն չարչարանաց բաժակին ինքնայօժար խոնարհութեամբն. վասն այսորիկ ամենայն առաքինի վկայք ճշմարտութեան և Աստուածութեան նորա եռուն նեղութեան զանձինս իւրեանց. զի իւրեանց նեղութեամբք և վշտօքն զոր կրեցին՝ վկայք լիցին այնորիկ որ կամօք կրեաց զայն. զի զմեր անարգութիւնս բարձէ

1 ԱԲ չիք զայս
1 a առաքեալս / b առաքեալքս / միւսն. զառաքեալս
1 b եկին մարն ձեզ
2 ad չիք և (բերին)
2 t երկու / adԱԲ զմինն / b զմին / t մին
2 b զմին յուրախութիւն և զմիւսն սատոյց. զի / Ա սատոյցն
3 bt ուրախութեանցն
4 a չիք այն / a առաքեացն
5 abd նոյն / ԱԲ նոյնն / t սոյն
5 adԱԲ և զայս / bt չիք և
5 b և զուրբք, փխ. զայս զիւր
5 aԱԲ վկայսս / միւսն. վկայս
5 abd և զի / միւսն. չիք և
6 abԱԲ արբեալ [a արբեալք] իսկ էիք
6 ad մոլորութեամբ / b ի մոլորութիւն / ԱԲt զմոլորութիւն
6 a մեղացն
7 aԱԲ եհաս առ ձեզ
7 ԱԲ և, փխ. զի / ad մահուամբ
7 b իւրեանցն եղեն ձեզ մատուակք
8 abd ճշմարտութեանն
8 ԱԲ որ առ ձեզ / b քարոզէին
9 ԱԲ նեղութեամբն
9 ad զարիւն / bԱԲ զարիւնս
10 Ա կուրութիւն
11 adԱԲ պատրաստեցին / t պատրաստեցին
11 aԱԲ յառաջիկային / d առաջիկային / b զյառաջիկայս / t զառաջիկային
11 aԱԲ բաժակ
11 d ուրախութեանց ձերոց / b ուրախութեան սրտից ձերոց
12 adԱԲ և զի / b և, փխ. զի
12 ad մահուամբ
12 abdԱԲ բաժակաւքն
12 ad ինքեանքն / միւսն. ինքեանք
15 adԱԲ ի բաժակ / t ի բաժակս
15 b անարգութեանն
16 abd կամաւքն
16 b չիք չարչարանաց բաժակին
16 a *ինքնայյուժար
17 abdԱԲ խոնարհութեամբ
17 dԱԲ առաքինիքն / b առաքինիք
17 ԱԲ վկայքն
18 b ճշմարտութեանն
18 ԱԲ եռուն զանձինս իւրեանց նեղութեան
19 ad նեղութեամբքն / b նեղութեամբ / ԱԲ նեղութեամբն
19 a զորս / ԱԲ վկայ
20 b այնմիկ որ
20 ԱԲ կամաւ / abt կամաւքն
20 dԱԲ կրեացէ / at կրեաց
20 a (զ)անարգութիւնս / dԱԲ անարգութիւնս / միւսն. զանարգութիւնս
20 t բարձէ

և զմեր չարչարանս յանձն առցէ և մերում մահուն հաւասարեսցէ հաճութեամբ կամաց իւրոց. զի որպէս կամեցաւ, զինչ կամեցաւ՝ և եղև, և որպէս կամեցաւ՝ արար: Զի զմեր հոգեղէն բնութիւնս զգեցաւ, և խառնեաց յանխառն Աստուածութիւնն, զի առցէ մեզ զիւր անմահութիւնն և զանմշտութիւնն և զանչարչարութիւնն: Զապականացու մարմինս խառնեաց յանապականութիւն Աստուածութեանն, զի զբնութիւնս մեր անապականս գործեսցէ:

516 Եւ արդարքս այս ցանկացան Տեառն մահու լինել վկայք խաչեալ մահուամբն՝ այնմ, որ զմեռելութիւն արարածոց կենդանացոյց մահուամբն իւրով: Զի ցանկալի եղև մահ՝ մահուամբ Աստուծոյ մերոյ, որ փոխան մեր առ զդառնակն մահու, և ետ ըմպել մեզ զդառնակն անմահութեան: Վասն զի այս մահ՝ ժամանակեան է, զի միւսանգամ նորոգեսցուք ի փառս յարութեանն անփոփոխ կենացն մշտնջենաւորաց: Որպէս ինքն Տէրն ասէ ի սրբում յաւետարանին, թէ «Արդարև արդարև ասեմ ձեզ, զի եթէ ոչ հատն ցորենոյ յերկիր անկանի և մեռանի՝ լոկ միայն հատ կայ. բայց ի մեռանելն՝ բազմապատիկ փառաւորի, և պտղաբերէ առհմականաւ»:

517 ԿԲ. Իսկ ամենայն վարք երկրի կենաց նման են վարուց մշակութեան երկրագործ արմտեաց. վասն զի սերմանի նախ սերմն

17 Տես Յովհ. ԺԲ, 24.

1 a անարգութիւնս, փխ. չարչարանս
1 bdԱԲ յանձն առցէ. և / at յանձն էառ
1 Ա մահու
1 abd հաւասարեսցէ / ԱԲ հաւասարեսցի / t հաւասարեաց
2 d հաճոյութեամբ
2 bԱԲt կամացն. զի [ԱԲ չիք զի]
2 abd չիք և
3 b չիք և որպէս կամեցաւ արար
3 b զհոգեղէնս
4 adԱԲ աստուածութիւն [Բ աստուածութիւնն, a աստուածութեան] իւր [a իւրոյ] զի [Ա և զի] առցէ
4 adԱ անմահութիւն / b զանմահութիւնն
5 a և զիւր անմշտութիւն
5 ԱԲ և զապականացու
5 adԱԲ մարմինս մեր
6 ad աստուածութեան իւրոյ, զի
6 b զբնութիւնն
6 ad անապական
8 bd արդարք / abd չիք այս
8 b ցնծացան, փխ. ցանկացան
8 d տեառնն
8 b մահուն
8 ԱԲ մահուանն մահուամբն խաչեալ լինել վկայ այնմ, որ
9 abd այն, որ
9 ԱԲ արարածոցս
10 ad մահուամբ
10 adԱԲ և, փխ. զի
10 b չիք զի ցանկալի—աստուծոյ մերոյ
10 ԱԲ մահս
10 ԱԲ մահու աստուծոյն
11 abdԱԲ առք / t էառք
11 abԱԲ զդառնակ [b բաժակ] մահու [a մահուն]
12 ad մահուան իւրոյ, փխ. անմահութեան
12 a այս մահս
12 abdԱԲ ժամանակեան [a ժամանակեայ] է / t ժամանակեայն է
13 abdԱԲ յարութեան [Բ յարութեանն] / t յարքայութեանն, փխ. յարութեանն
14 adԲ և ինքն
14 b ասէր
14 ԱԲ ի սուրբ / b չիք ի սրբում
14 abdԱԲ աւետարանի [b յաւետարանի] անդ. թէ [b եթէ]
14 d արդարև արդարև ասեմ / միւսն. թէ արդարև ասեմ
15 t թէ
15 ԱԲ չիք ոչ
15 abdԱԲ ցորենոյ որ ոչ յերկիր
16 b մերկ, փխ. միայն
17 d պտղաբերի
18 b նման է
19 ad երկրագործ / b արմտեացն

յարգանդ, և ապա ծառացեալ ծաղկի մարդահասակ պատկեր Աստուածութեանն. զի որպէս վերագոյնն ասացաք, թէ «Մարդ ըստ պատկերի Աստուծոյ արարաւ» իմաստութեամբ, բանաւորութեամբ. որպէս զմարս օրինակաց ի բնաւորականն կարգեցաք ձեզ։

518 Արդ՝ առ մարդն վարել և սերմանել զերկիր, զի անդէն եղաւ նմա հրաման, թէ «Զինչ վարեսցէ մարդ՝ զնոյն և հնձեսցէ»։ Եւ սոյն տուաւ ի խելամտութիւն՝ իմանալ մարդկան գալ ի յայտնեօքս ի ծածկեալ յանհրեւոյթն սերմանել և հնձել. զի ընկալցին յուսով զհամբարսն պատրաստեալս. զի զինչ և վաստակեսցէ մարդ աստուածպաշտութեան պատուիրանօքն՝ անդ ի պատրաստեալ հանդերձելումն ընկալցի զպտուղն։

519 Սոյն օրինակ որպէս մշակութիւնն, զի նախ վարս վարեալս ցելեալս կակղեալս հերձեալս, ակօսաձիգ պատառեալ զերկիրն սեակոշեալ, պարարտացուցեալ՝ նախ քրտնաջեր աշխատութեամբ հատանիցեն զընդվայր արմատն մոլեխոյսս, տարապարտ աճումն սիզաքոյս բանջարոցն, և ապա սերմանել զսերմանիս զօգտակարն ցանից։

520 Սոյն օրինակ և քարոզութիւն Աւետարանին, եթէ ոչ նախ

3 Ծննդ. Ա, 26. / 6 Գաղատ. Զ, 8.

1 abdԱԲ և ապա պայծառացեալ
1 dԱ աստուածութեան
2 abdԱԲ զի որպէս վերագոյն [b և վերագոյնն] / t չիք զի
2 abd զի, փխ. թէ
3 ad և իմաստութեամբ և
3 Ա բանաւորութեան
4 adԱԲ աւրինակաց ի բնաւորականն կարգեցաք [ԱԲ կարգեցաք իսկ] առ ձեզ. արդ առ մարդն / b աւրինակաց ի բնաւարդէն կարգեցաք իսկ ձեզ արդ առ մարդն է վարել / t ի բնաւորական կարգեցաք ձեզ զայս. արդ էառ մարդ
6 ad պատուէր, փխ. հրաման
6 b եթէ
6 abdԱԲ վարեսցէ մարդ զնոյն / t չիք մարդ
7 b տուեալ մարդկան խելամտութիւն իմանալ գալ / ԱԲ խելամտութիւն
7 ad մարդկան առ ի յայտնեաւքս [d յայտնելեաւքս]
7 b ի ծածկել / ԱԲ ծածկեալ (չիք ի)
8 b յանհերեւոյթն
8 b հնծել
8 abd զի ընկալցին / ԱԲt ընկալցի
8 a զհամբարս
9 ad աստուածպաշտութեան / ԼԱԲt աստուածպաշտութեամբ
10 ad ի պատրաստելումն / b չիք ի պատրաստեալ
10 abd ի հանդերձեալսն
10 abdԱԲ ընկալցի [Ա ընգալցի (յամ.)] / t ընկալցին
11 adԱt աւրինակ իսկ որպէս
11 Ա մշակութիւն
11 b վարս վարելոյ
12 b անկեալս, փխ. ցելեալս
12 abdԱԲ ակաւսաձիգս
12 bԱԲ պատառեալս
12 dԱԲ սեակոշեալս / b չիք զերկիրն սեակոշեալ
13 bdԱԲ պարարտացուցեալս / a չիք պարարտացուցեալ
13 abd նախ քրտնաջեր [a ռտնաջեր, d քիրտնաջեր] աշխատութեամբն / ԱԲt նախ քրտամբք [t քրտամբ] և աշխատանաւք / [t աշխատութեամբ]
14 d զառվայր, փխ. զընդվայր
14 ԱԲ արմատս
14 b մոլաքոյս / ԱԲ մոլաքոյսս / ad մոլեքոյսս
14 d *տարապարտ
14 ad աճմունս
14 abd սիզաքոյս, ԱԲ հայկ. բառ. սիզաքոյսն / t կիզաքոյս
14 a բանձարոցն / d բանճրոցն / ԱԲ բանջարոց
15 a սերմանեալ
15 b սերմանիս
15 ad զաւգտակար սերմանիսն
15 b աւգտակար / ԱԲ օգտակարն
15 ad չիք ցանից / b ջանիցն, փխ. ցանից
16 Ա քարոզութեան
16 adԲ թե ոչ

հասցէ որ զպարտս պատժապարտութեան իւրայոցն ընդվայրաբոյս սովորութեան անարժանայն, կամաւէր կամացնաց իւրնակամ մեղացն։ Որպէս և այժմիկ առ ձեզ տեսանեմք. զի թէ ոչ խլեսջիք դուք ի մտաց ձերոց զարմատս ընդվայրաբոյսս վնասակարս կորուսիչս մեղացն, որ ի ձեզ արմատացեալ են և պատեալ զսաղմք մտաց ձերոց՝ առ ի խափանել զծաղիկս և առ ի չտալ բերել զպտուղսն, նա և միանգամայն իսկ ի զօսացուցանել, արկեալ զձեզ ի տարակոյս անօրէնութեան, և կամ յանհուն տապառաժ տեղին, որ թէպէտ վարել վարիցէ որ՝ սակայն անմաւն եղեալ ի պտղոյն զրկի։ Նոյն օրինակ և դուք, եթէ ոչ խլեսջիք ի ձէնջ զմնդեանն սովորութիւնն՝ ոչ կարէք ընդունել զսերմն, որ ի ձեզ պտուղ տայցէ զօգտութեանն։

521 ԿԴ. Արդ՝ դուք, եղբարք, նայեցարո՛ւք իմաստուն մտօք ընդ անձինս ձեր և խորհուրդ առեալ ձեզէն ի ձեզ՝ խորհեցարո՛ւք և տեսէք զանձինս ձեր. զի Աստուած զթած և մարդասէր յայտ եղ ձեզ և եւես, և ոչ կամեցեալ ընդ ձեր կորուստն, այլ վաղագոյն սպառնալեօք պատուհասիցն կոչեաց զձեզ ի դրունս ապաշխարութեան մուծանել, զի

1 t հասուցէ, փխ. հասցէ
1 ad իւրոցն / b իւրոյ
1 d ընդվայրաբոյսս
2 ԱԲ սովորութեանց / ad սովորութեանցն / b սովորութեամբն
2 ad անարժանաց / ԱԲ արժանեացն, փխ. անարժանայն
2 a իւրնակամ մեղացն կամաւէր, կամացնաց
3 adԱԲ որպէս այժմ իսկ առ
3 b չիք այժմիկ
3 ԱԲ տեսանիցեմք
3 abd զի եթէ
4 adԱԲ զարմատն
4 b ընդվայրայրբոյսս
4 abdԱԲ վնասակարս կորուսիչս [Ա կորուսիչ] մեղացն [ad մեղանչականս] / t վնասակար մեղացն
4 ad որ [d որք] ի ձեզդ են արմատացեալք և պատեալ են / b որոց ի ձեզ արմատացեալք են և պատեալ / ԱԲ որ արմատացեալ են ի ձեզ և պատեալ
6 ԱԲ զծաղիկսն
6 a բերեր
6 abdԱԲ զպտուղսն / t զպտուղն
6 adԱԲ միանգամայն իսկ / bt չիք իսկ
7 a ի զաւսացուցանեալ
7 abd արարեալ, փխ. արկեալ
7 a զնա ձեզ
7 a և ի տարակոյս / ԱԲ ի տարակոյսս / d ի տարայկոյս
7 ad անաւրէնութեանց / ԱԲ անաւրէնութեանն
8 abdԱԲ անհուն
8 ԱԲ որ թէպէտև
8 abdԱԲ վարել [a վարեալ, b և վարել] վարիցէ [d վարեսցէ] որ / t վարել վարիցեմք
8 ad սակայն անմաւն / bԱԲt չիք սակայն
9 b անմաւն իսկ / a զրկիցի
9 adԱԲ չիք և դուք
10 ad զմնընդեան
10 a սովորութիւնն/ԱԲ սովորութիւնս / d սովորութիւն / bt սովորութիւնն
10 bdԱԲ զսերմն
10 d և, փխ. որ
11 bd ձեզ (չիք ի)
11 b ի պտղոյն
11 abd տացէ
11 ad զաւգտակարն / b զաւգտութիւն / Ա զաւգտակարութեան / Բ զօգտակարութեանն
12 b արդ և
12 t հայեցարուք
12 b ընդ յանձինս
13 abd առէք
13 b և ձեզէն խորհեցարուք ի ձեզ։
13 abd չիք և (տեսէք)
14 abdԱԲ զթած է և
14 abdԱ և յայց եւ
15 ad և չկամեցաւ / b և ոչ կամեցաւ
15 ad ընդ ձեր կորուստ, այլ վաղագոյն / bԱԲt և, փխ. այլ
15 dԱԲ սպառնալեաւք / միւսն. սպառնալեաւքն
16 ad չիք մուծանել

կեցջիք և մի մեռանիցիք։ Զի անարժան խնդրոյ մարդիկն, որ անցին հեթանոսութեամբ իւրեանց և չեղեն արժանի գիւտի անձանց, որք ոչ կամեցան իմանալ զԱրարիչն իւրեանց, յառաջագէտ իմաստութեանն Աստուծոյ թողեալ զնոսա՝ որ ոչն էին լսելոց նորա հրամանացն, այլ պատրաստելում տանջանացն կանխութեանց նուիրեալք թղքեցան։

522 Արդ՝ պարտ է ձեզ կակղել զանդս մտաց ձերոց, և խլել զմեղան գայթակղեցուցիչս յանձանց ձերոց, որ խափան առնեն արդարութեանցն ի ձեզ բուսոցն, այսինքն կռապաշտութեանցն սովորութիւնք, որ ի նախնեացն հետէ մոլորեալ զանգաչեցին. որ իբրև քուն ընդ արթունս եղեալ՝ յիմարակորոյս անմտեալք՝ ընդ վայր թարթափեցին ոչ ինչ յօգտակարսն, այլ յունայնութիւնս ի սնոտիս ի տարապարտս յանօգուտս, որ բնաւ ոչինչ իսկ են, ոչ օգուտ և ոչ վնաս ումեք։ Օգուտ չեն, զի անշունչք են, անիմաստք անխաղացք, անշարժք լոկ. ոմանք կոփածոյք են և ոմանք կռածոյք, ոմանք խարտածոյք են և ոմանք ձուլածոյք, եղեալք ի մտաց ճարտարաց, հատեալք ի վիմաց. ընդ վայր և եթ աշխատեալք զուր որ

1 abd կեցջիք / ԱF կեցէք / t կեցցէք
1 b խնդրոյ
2 abdԱ հեթանոսութեամբ / միւսն. հեթանոսութեամբն
2 ad չիք իւրեանց / a որ, փխ. և
2 ԱF չեղեն իսկ արժանի [Ա անարժանի]
3 b իմացան, փխ. կամեցան
3 ad ոչ իմացան ճանաչել զարարիչն իւրեանց [a զիւրեանց արարիչն]
3 abdԱF յառաջագէտ / t յառաջագէմ
3 t կանխագիտութեանն, փխ. իմաստութեանն
3 bԱF կանխագէտ իմաստութեան [b իմաստութիւն] մեծութեանն [Ա մեծութեան] Աստուծոյ
4 Ա թողեալ էր
4 abdԱF որ [ad որք] ոչն [ԱF ոչ] էին իսկ [bd իսկ էին] լսելոց հրամանաց նորա
5 ԱF պատրաստեալ, bd պատրաստել, փխ. պատրաստելում
5 b կանխութեանց / ԱFt կանխութեանցն / ad չիք կանխութեանց
5 adeF թղքեցան / ve թղկեցան / v թաղեցան / Ա թղ..եցան / t թլրեցան / b կորեան, փխ. թղքեցան
6 bԱF և ձեզ
6 ԱF *կազկացուցանել
6 a զանդամս, փխ. զանդս
6 a և խլեալ
6 b չիք և խլել—յանձանց ձերոց
7 ԱF խափանն / a առնէ
7 b արդարութեանն / ԱF չիք արդարութեանցն
8 ad չիք ի ձեզ
8 ad բուսոց / b բուսանել / ԱF բուսոյն
8 ԱF այսինքն է
8 bԱ կռապաշտութեանց
9 ԱF մոլորեալք
9 a ընդ արթուն / F եղեալս
10 b չիք յիմարակորոյս
10 ԱF թաւթափեցան, փխ. թարթափեցին
10 ad որ ոչինչ / bԱF որ եթէ [ԱF թէ] ոչինչ
10 ad աւգտակար / b աւգտակարս / ԱF յաւգտակարն
11 bԱF յունայնութիւնս / a յունայնութեան / dt յունայնութիւն
11 adԱF սնոտիս / b ի սնոտիս / t սնոտի
11 abdԱF ի տարապարտս / t տարապարտս
12 ad չիք իսկ
12 d անշունչք և անիմաստք են / ԱF անիմաստունք
13 d և անշարժք
13 abdԱF լոկ ոմանք [a ամանք] կոփածոյք / t չիք լոկ
13 bԱF չիք և
14 bd խարտածոյք են / aԱFt չիք են
14 abd և ոմանք ձուլածոյք / ԱFt չիք և
14 bFt եղեալ
15 bԱF հատատեալք
15 abd և վիմաւն ընդ վայր
15 d և են, փխ. և եթ / ad աշխատեալ
15 aldԱF զուր [a զուր է, ԱF ի զուր] որ [ԱF որք] / t որք (չիք զուր)

պաշտենն զնոսա: Ոչ կարեն զմնաս ինչ պահել ի նոցանէ, և ոչ այնչափ՝ թէ լու մի կամ ճանճ որ անօգուտ ընդ մարդկան է բնակեալ՝ քշել հանել ի տանէ պաշտօնէիցն իւրեանց: Եւ ոչ սարդքն, որ ելեէջս առնեն զնորիմբք պատկերօք և ձգեն զոստայնս իւրեանց զգլխովք նոցա՝ թէ զայն յանձանց ի բաց կարիցեն մերժել. այլ ընդ վայր ի ներքոյ ժանգակեր փոշոտեալ հարեալ մաշին:

523 Եւ քարեղէն պատկերացն առեալ զքարաքոս ժանգոյն, զագրացեալ, կանաչացեալ, ներկեալ, և անփոյթք եղեալ տղեղանան: Իսկ զփայտեղէն պատկերսն որդանցն հարեալ՝ բատատակեր եղեալ մաշին: Իսկ հանդերձեղէն որ զնոքօք արկեալ՝ այն ցեցակեր մեցեալ փտեալ եղծեալ մաշեալ կորուսեալ ապականեին: Զի թէպէտ և ունեն վասն նոցա անմառութիւնքն զոր առնելն փոյթ առնել՝ յախերկան կոտորել զանասունս իւրեանց ի զոհս ճենճերոյն զազրութեան պղծութեան չարաւոյն, սակայն նոյն խանձրահոտ մուրն և ծուխն այրեցածոյն եկեալ դիզեալ մածեալ զնոքօք, իբրև զածուխ սևացուցեալ զնոսա յայլայլոյնս դարձուցանէ. և ծախք անշահք և անօգուտ վաստակք՝ որ ի նոսա լինին:

524 Եւ զայս ամենայն ըմբռնեալ ձեր՝ ի մոլորութիւնս ճեպիք

1 abd պաշտեն
1 b զմնաս
1 ad չիք ինչ
1 b այնչափ եթէ լու մի և կամ
2 d ճանճ
2 Ա չիք է / ad են բնակեալ
2 b քշեալ հանեալ
3 d պաշտաւնէից
3 b սարդն / ԱԲ զսարդքն
3 b առնէ
4 Ա զնորիմ / Բ զնորիմբ
4 d զպատկերաւքն / ԱԲ պատկերօքն / b չիք պատկերօք
4 ad զգլովք
4 b եթէ
5 ԱԲ զայն ի բաց ոչ կարասցեն մերժել յանձանց. այլ / b չիք ի բաց
5 ad մերժել, ոչ այլ
5 adԱԲ ընդվայր իսկ ի ներքոյ / b չիք ընդ վայր
5 Բ ժանկակեր
7 abd պատկերքն
7 a զքարաքոս
7 Բ ժանկոյն (յոգն.)
7 b զագրացեալն
8 abd չիք և
8 b անփոյթ
9 b փայտե
9 a որդանց
9 a հատեալ, փխ. հարեալ
9 adԱԲ բատատակերեալ [Բ բոթոթակերեալ, a բատատաց կերեալ, d բատոտա կերեալ] մաշին
10 ad զհանդերձիկն
10 b զնոքաւքն
10 ԱԲ արկեալ է
10 abdԱԲ փտեալ [aԲ փզրեալ] եղծեալ մաշեալ / t չիք եղծեալ
11 adԱԲ իսկ, փխ. զի
11 ad եթէ, փխ. թէպէտ
12 ab անմառութիւնք / d անմարուանք, փխ. անմառութիւնքն
12 b զոր առնելեալ
12 a յախերկայն / d յախ երկան / Աv յախերականն
12 a կոտորեալ
13 abdԱԲ ի զոհս ճենճերոյն / t ի զոհ ճենճերոցն
14 Բ խանձրախոտ
14 b ճենճերոյն հոտ, փխ. խանձրահոտ
14 b ծուխ
15 b գիզեալ մածեալ / adԱԲt չիք գիզեալ
15 ad զածուղ / Ա զայծուղ / b ծուխ, փխ. զածուխ
15 abd սևացեալ / ԱԲ սևացուցեալ / t սևեալ
15 ad չիք զնոսա
15 b յայլ գոյն
16 չիք և (ծախք)
16 b ծուխք, փխ. ծախք
16 ad որք
16 abdԲ ի նոսայն
16 ԱԲ լինի
17 a ըմբռնել
17 Ա ճեպիք

միասին օգտութեանն և յաւիտենականն նուիրել ձեզ տանջանս, յանշէջ հուրն և յորդն անմահ երթալ վասն ոչնչին։ Եւ զԱրարիչն ձեր թողեալ՝ անմռնչովքն բարկացուցանէք զԱստուած ձեր. հանեալ ձեր սերմանիս՝ փոխանակ ցորենոյ՝ փուշ, և փոխանակ հաճարոյ՝ որոմն, և փոխանակ պարարտ երկրին՝ զանօգուտն զապառաժն ընտրեցէք զանպտուղն։

525 Արդ՝ ամղէ տեսէք, աւաղիկ դուք յանդիման կայք. ո՞ որ ի ձէնջ յառաջ կացեալ տայցէ պատասխանի, թէ լուաւ որ զձայն պատկերաց ձերոց, կամ եւեթ զուգնարհեալ օգուտ ինչ ի նոցանէն, որչափ թէ սակաւ մի յայտնեօքս. բայց միայն երազովքն և պատիր խաբէութեամբ ցնորիւքն, որ ի մէջ գալ ոչ կարեն՝ այնու միայն կորուսեալ զոգիս ձեր և հանեալ յԱրարչէն։

526 Արդ՝ որ այսպէս անօգուտ էն և ոչինչ, և ոչ ումեք պիտանացու՝ հատէք խզեցէք ի բաց ընկեցէք յանձանց ձերոց զցամաքեալ զօսացեալն. որ ոչ ձեզ խնդութիւն, այլ առողջութիւն բժշկութեան, զարման տանել անձանց, իբրև այն՝ որ թափիցէ զմաղձ և զմաղաս դառնութեանն, և թեթևացուցեալ զինքն յախտիցն՝ առողջութեամբ լինի. նոյնպէս և դուք

1 a *աւգութեան / Ա աւգտութիւն
1 b աւգտութեանցն ձերոց և
1 abdԱԲ յաւիտենականն / t յաւիտեան
1 b ի հուրն անշէջ / ad հուր
2 b և յորդն
2 bԱԲ երթեալք / ad չիք երթալ
2 bԱ վասն ոչինչին
2 abdԱԲ չիք և (զարարիչն)
2 ad չիք ձեր
3 a անմռընչովք / b և անմռնչովքն
3 ԱԲ բարկացուցէք
3 b մեր, փխ. ձեր
3 abd հանել
3 ad ձեզ, փխ. ձեր
3 abdԱԲ սերմանիս / t զսերմանիս
4 b հաճարոյն
5 bԱԲ զանօգուտ / ad զանաւգուտն և
5 adԱԲ զառապարն, փխ. զապառաժն
5 a ընդրեցէք
5 ԱԲ զանպտուղն ընդրեցէք
6 abdԱԲ դուք աւաղիկ
6 d էք յանդիման
6 b յանդիման ձեր.
6 b կամ, փխ. կայք, ո / ad չիք կայք, ո
7 ԱԲ տայցէ / adt տացէ / b կայցէ, փխ. տայցէ
7 ad որ ի ձէնջ զձայն / bԱԲt չիք ի ձէնջ
7 bԱԲ պատկերացն
8 ԱԲ չիք ձերոց
8 ad եւեթ ինչ զուգնարհեալ [d զուգ-նարհեալ]
8 bdԱԲ ինչ աւգուտ
8 bd ի նոցանէ / a չիք ինչ ի նոցանէն
8 b որպէս, փխ. որչափ
9 ad յայտնեաւքս / bԱԲt յայտնեօք
9 bԱԲ երազովք
9 b պատիրն
9 a խաբէութեանցն
10 a ցնորիւք
10 b ի մէջն ոչ կարեն գալ
10 ԱԲ այլ, փխ. այնու
11 abd չիք և / a հանել
11 b յարարչէն ձերմէ
12 ad անաւգուտք էն և ոչինչք
12 b չիք և ոչ (ումեք)
12 ad պիտանացուք
13 a խզեցէք ի բաց ընկեցէք / միւսն. չիք ի բաց ընկեցէք
13 abdԱԲ յանձանց / t ի յանձանց
13 bԱԲ զցամաքեալն / ad զցամաքեալսն
13 a և զգաւսացեալսն / d զգաւսացեալսն / b զգաւսացեալն / Ա զգօսացեալ / Բ զօսացեալ
14 a խնկ ձեզ / d ձեզ խնկ
14 Ա բժշկութիւն / b և բժշկութիւն խնկ
14 abdԱԲ զարման / t զարմանս
14 ad տանել տան անձանց / bԱԲt չիք տան
15 ԱԲ իբրու զայն
15 abd զմաղձն / ԱԲ զմաղցն
15 aԱԲ և զմաղասն / d և զմաղձն, փխ. և զմաղաս
15 abdԱԲ դառնութեան
16 d թեթևացուցէ զինքն յաղթիցն
16 ad առողջացեալ / b յառողջութիւն / ԱԲt առողջութեամբ
16 ԱԲ նոյնպէս

զանօգուտն եթէ թողեալ լինիք՝ զօգտութիւն անձանց գտանէք, ի յաւիտենից տանջանաց դատաստանացն ապրելով։ Զի կռապաշտութեանց սերմանիք յանշէջ հուր գեհենին արկանէ, ուստի չիք հնար փրկութեան՝ զայս պտուղ բերէ։

527 ԿԴ. Իսկ ճշմարտութիւն բարեպաշտութեան զԱստուած զԱրարիչն ամենայնի ճանաչելոյ՝ բերէ պտուղ զյաւիտենական զմշտնջենաւոր արքայութիւն ուրախութեանցն, և տայ այնոցիկ որ զնայն ճանաչեն։ Սերմնեղ անօրէնութեանց ձերոց և առ ձեզ երևեցաւ փուշ ի չարէ— բոյսք որոման պատուհասից. զի գիտասջիք զզօրին հասկն հանել, որ առ յապայն լինիցի. որ առ ձեզ մատուցանիցի՝ թէ ոչ վաղագոյն սրբեսջիք զորոմնդ ի ցորենոյդ ընտրել։

528 Զի զայ միւսանգամ այլ ժամանակ, վարումն և հնձումն. վարել ի գերեզմանի, և հնձել միւսանգամ յարութեամբն ի գործս իւրաքանչիւր վաստակոց։ Մի լինիք իբրև զգօսացեալսն, զոր հուրն

1 b չիք զանօգուտն
1 bAB եթէ / t թէ
1 ad թէ [d եւ] թողուք աւգտութիւն անձանց գտանէք / b զաւգուտս գտանէք / A զօգտութիւն / Bt զօգտութիւնն / bt չիք անձանց
2 abAB ի յաւիտենից / dt յաւիտենից (չիք ի)
2 A տանջանաց / միւսն. տանջանացն
2 ad ապրելովն
2 b կռապաշտութեան սերմանիքն
3 ABt սերմանիք պաշտելոյդ [t պաշտելոցդ] / abd չիք պաշտելոյդ
3 b հուրն
3 b չիք գեհենին
3 a արկանի / d չիքն
3 AB չիք հնար փրկութեան / միւսն. չիք փրկութիւն (չիք հնար)
3 bt փրկութիւն ապրել / adAB չիք ապրել
4 adABt զայս [ad զայն] պտուղ բերէ. իսկ ճշմարտութիւնն [A ճշմարտութիւն, ad ճշմարտութեանն] / b ապրել, իսկ որ զայս պտուղ բերէ
5 adA բարեպաշտութիւն / b զբարեպաշտութիւն / B և բարեպաշտութիւնն / t բարեպաշտութեանն
5 b զարարիչ / A արարիչն
6 ABt բերէ պտուղ զյաւիտենական / abd չիք պտուղ
6 bAB մշտնջենաւոր
7 ad արքայութեանն
7 a ուրախութիւն / d ուրախութիւնս
7 b նա, փխ. և / d չիք և
7 b որ զնա
7 ad ճանաչեն, զայն պտուղ բերէ իսկ որոց սերմն ամբարշտութեանցն որպես և ձերոց անաւրէնութեանցդ որ առ ձեզդ / b ճանաչեն. զայն պտուղ բերէ, որոյ սերմն իսկ անաւրէնութեան ձերոյ և առ ձեզ / AB ճանաչեն. որոյ սերմանց ձերոյ անօրէնութիւն և առ ձեզ
8 adAB իսկ երևեցաւ. Խառնակ է ամբողջ պարբերությունը եւ կարօտ ենք 2-ի: Նախապես ճշտածորեն եղել է ձեռագրութիւն՝ «զայն պտուղ բերէ— զայս պտուղ բերէ»։
9 b որոմն / d որման
9 b զզօրուն
9 b հակառակն, փխ. հասկն
10 d առ յապայ
10 AB որ առ ձեզդ / b և ի ձեզ, փխ. որ առ ձեզ
10 b մատուցանիցի, և սրբեսջիք վաղագոյն
10 d վաղվաղակի
11 bd զորոմնդ / a զորոմս / t զորոմն
11 adAB ի ցորենոյն / b ի ցորենոյ
11 aA ընտրել
12 bdAB զայ / t զոյ, փխ. զայ / a չիք զայ
12 abd ժամանակ վարումն և հնձումն [b հնձումն]. վարել [a վարեալ] / ABt ժամանակ վարել և հնձել, վարել [A չիք վարել]
13 b հնձել
13 A չիք վարել ի գերեզմանի և հնձել
13 adAB յարութեամբն / bt յարութեամբ
14 b վաստակոցն
14 AB զոր անշէջ հրոյն դատել

անշէջ դառնայ՝ զձեզ իւր կերակուր առնիցէ, այլ զպայծառութեամբ ծաղ-կեալ մրգաւէտ ի պտղոցն անուշութիւն՝ զարգոյոյն մատուցանիցէք ձերում Տեառնն։ Զի յորժամ միւսանգամ ի գերեզմանացն բուսուցանիցէ զձեզ՝ լինիցիք ցորեան, զի յշտեմարանս արքայութեանն ընկալցին զձեզ ի բարիս, զի բերիցէք զբերան ձեզ առեալս ընդ միոյ բազումս։ Զի զոր օրինակ ի հունձս՝ ընտրեալ զորոմն ի ցորենոյն ի հուր արկանիցեն՝ նոյն օրինակ բուսանելն յանկարծորէն յական թօթափել մարդիկ ի գերեզմանաց։ Որոց զԱստուածութիւն, նորին պատուիրանացն հնազանդեալ, յանձինս ընկալեալ իցէ՝ նոքա ըստ նմանութեան առոք ցորենոյ բուսեալք պարարտութեամբն։

529 Եւ որպէս հատն մերկ յերկիր անկեալ՝ բուսեալ, առեալ արմատս, բերեալ ցողուն, արձակեալ առեղն, կապեալ ծունր, ջոլացեալ, ալցեալ հասկաթուռ, ընդ միոյ հատոյն բազումս առեալ ի շայեկանութիւն սեր-մանեկեացն պատրաստէ՝ նոյնպէս և անդ է տեսանել. բուսեալ անձինք արդարոցն ի գերեզմանաց, նոյն մարմինք նոյն հոգւով բերեալ զգործս վաստակոցն արդարութեան՝ անդստին ի գերեզմանացն յարքայութիւն

1 ad չիք զձեզ
1 ԱԲ զձեզ կերակուր իւր / b իւրն, փխ. իւր
1 a առնէ
1 ad զպայծառութեամբն
2 b մրգաւէտ / a միգաւէտ
2 ԱԲ պտղոյն / abd պտղոցն / t ի պըտ-ղոյն
2 ad անուշութեամբ / b անուշութեան
2 adԱԲ հայց. թատ. զարգոյոյն / b զի զարգոյոյն / t զարգինոն
3 ad տեառն / ԱԲ տեառն ձերում
3 b ի գերեզմանաց բուսուցէ
4 b լինիջիք / adԱԲ լիջիք
4 b զի ի շտեմարանքն / ad զի ի շտե-մարանս / ԱԲ զի շտեմարանքն
4 tԱԲ արքայութեան
4 a ընկալցի
5 a զբերս / d զբերան / bԱԲt զբարիսն, փխ. զբերան
5 abd ձեր, փխ. ձեզ
5 b առեալ ընդ միոյ բազում
6 abd ի հունձսն
6 Ա ընդրեալ
6 bԱԲ զորոմն
6 ԱԲ արկանեն
7 b բուսանելն յական թաւթափել յան-կարծորէն
8 b ի գերեզմանացն. իսկ
8 abd որ / ԱԲt որոց
8 adԱԲ զաստուածպաշտութիւն / bt զաստուածութիւն
8 ad զաստուածպաշտութիւն յանձինս նորին
8 b պատուիրանաւք
9 ad չիք յանձինս
9 b կալեալ, փխ. ընկալեալ
9 ԱԲ իցեն
9 a առնոք, փխ. առոք
9 a *ցորենոյսն / bd ցորենոյն
11 abdԱԲ մի հատն / t չիք մի
11 b չիք մերկ
12 abdԱԲ ցողուն / t ցօղուն
12 b ծունկս, փխ. ծունր
12 a չիք ալցեալ
13 ad հասկիթուռ / b հասկի ուռ
13 abdԱԲ հատոյն / t հատոյ
13 a բամուսմս, փխ. բազումս
13 d ի *շահնեկանութիւն
14 b բերիցէ, փխ. պատրաստէ
14 abd նոյնպիսի
14 a և անտ
14 Ա և անդէն տեսանել
14 ad տեսանել է
14 ad բուսեալք
15 abdԱԲ արդարոցն ի գերեզմանացն [ad ի գերեզմանաց], նոյն [b զնոյն] / t չիք ի գերեզմանաց
15 b մարմինն
15 ad հոգւովքն / b հոգւոյն
15 abdԱԲ զգործս / t զգործսն
16 Բ վաստակոց
16 abd արդարութեան / ԱԲ արդարու-թեանցն / t արդարութեանց
16 abdԱԲ անդրստին իսկ
16 a յարքաութիւնն / bd յարքայու-թիւն / Ա զարքայութիւն / Բt զար-քայութիւնն

վերանայցեն։ Ընդ միոյ սակաւուն, ընդ միոյ մեկնակ անձին բիւրս և հազարս պայծառացուցեալս՝ անթիւ հատուցմունս առնել բերիցեն։ Անդստին ընդ յառնելն զփառս զգենուցուն, որպէս հասկն, որ զատուքութիւն յանձին ցուցանիցէ և յշտեմարանս խնամոցն անկեալ դարանի։

530 Նոյնպէս և փուշքն զհասակն մեղաւորաց պատեալ ներքուստ ի վեր գայցեն. անդստին իսկ իբրև ի մօրէ զկերպարանս առեալ՝ ի վեր բերիցեն զանօրէն գործոցն զպտուղսն։ Որպէս ի հոգևոր երգարանին նուագէ վասն այսորիկ, թէ «Անկաւ հուր, և ոչ տեսին զարև, մինչ չև ի միտ առեալ էր զփուշս իւրեանց, իբրև զգմնիկ բարկութեամբ կենդանւոյն կլլցէ զնոսա»։

531 Եւ կամ այն զի՞նչ իցէ որ ասէն, թէ «Մինչ չև ի միտ առեալ զփուշս իւրեանց»։ Այս ինքն յանհոգ դատարկութեան գործէին զմեղսն. մինչ ոչն գիտէին զյանցանս՝ յառաջագիր պատրաստեցան տանջանքն։ Որպէս և այլուր ուրեմն ասէ, թէ «Յառաջ քան զոր իւր՝ հասեալ պատահիցեն նմա ցաւք իբրև զջուրս»։ Որպէս ի սկզբանն փուշքն վասն մեղաւորացն յանցաւորութեան բուսան՝ նոյն և զյանցաւորօքն պատեալ

10 Սաղմ. ԾԷ, 9—10. / 12 Սաղմ. ԾԷ. 10 / 15 Յոբ, Ի, 20.

1 ad վերանայցեն. ընդ / bԱԲt չիք վերանայցեն
1 a սակաւոյն
1 b և միոյ մեկնակ
1 abdԱԲ անձինն
1 b բիւրս հազարս / ad հազարս և բիւրս
2 bԱԲ պայծառացեալս
2 b իսկ հատուցմունս
2 adԱ իսկ առնել
3 b անդստին իսկ
3 a ընդ յառնելն իսկ
3 a զփառսն / ԱԲ փառս
3 ԱԲ զգենուցուն
3 abdԱԲ քան, փխ. որպէս
3 bԱԲ զհասկն / a զհասկան
3 ԱԲ եւ, փխ. որ
4 ad յանձինս
4 adԱԲ ցուցանիցեն / b բերիցեն, փխ. ցուցանիցէ
4 adԱԲ և ի շտեմարանս / b և յիշտեմարանս
4 b դարմանոցն, փխ. խնամոցն
4 abdԱԲ դարմանին, փխ. դարանի
5 abd և փուշքն / միւսն. չիք և
5 a զհասական / b զհասակ / միւսն. զհասակն
5 b մեղաւորաց / միւսն. մեղաւորացն
6 abdԱԲ անդրստին իսկ / t չիք իսկ
6 ԱԲ իբր / b զկերպարանան
6 b չիք ի վեր (բերիցեն)
7 abdԱԲ բերիցէ
7 ad որպես յոգեւոր / bԱԲ և ի հոգևոր
7 ԱԲ յերգարանին
8 abdԱԲ նուագէ [d նուագէր] վասն այսորիկ, թե / t չիք վասն այսորիկ
9 abd զմնիկ
9 t բարկութեան
9 b չիք կենդանւոյն
10 d կլցէ, Ա ընգլուզէ, bԲ ընկլուսցէ, փխ. կլլցէ
11 abdԱԲ և կամ [ԱԲ չիք կամ] այն զի՞նչ / t չիք կամ այն
11 ԱԲ զոր / adԱ ասեն
11 adԱԲ չիք թէ
11 abԱԲ առեալ էր
12 Ա յանհոգութեան զատարկ գործէին
13 b ոչինչ, փխ. ոչն
13 adԲ զանցանսն / b զյանցումն
14 ԱԲt և [t չիք և) ուրեմն այլուր / ad չիք ուրեմն / b որպէս այլուր ուրեմն
14 b չիք հասեալ / abd պատահեսցեն
15 b ջուրք / ad չիք իբրև զջուրս
15 ԱԲ որպէս և
15 ԱԲ ի սկզբանն [Ա յիսկզբանն] իսկ / b ի սկզբան. իսկ
15 Ա փուշք
15 abdԱԲ վասն մեղացն [ԱԲ մեղաց]
16 Բ յանցաւորութեանն / ad չիք յանցաւորութեան
16 b իսկ բուսան
16 aԱԲ նոյնպէս և / b և նոյն
16 Ա զանցաւորքն / abd զանցաւորաւքն
16 a պատել

բուսեալ՝ լուցկիք եղեալ այրիցին անդստին իսկ ընդ յառնելն։ Իսկ ձեզ առաջին ազդ արար կանխեաց, որպէս զի դուք ապրեսջիք յայն ահագին ի հրոյն հնոցէն. զի սուրբ սերմանիքն ցանեսցին ի ձեզ, և մի փուշն այրեսցի։

532 ԿԲ. *Արդ՝ «Որդիք մարդկան, մինչև յե՞րբ էք խստասիրտք, ընդէ՞ր սիրէք զնանրութիւն և խնդրէք զստութիւն»։ Ծանիրուք զաստուածագործ զսքանչելիսդ, որ առ ձեզդ երևեցաւ. զի այսուհետև ոչ թողցէ ստութիւնն զամենայն բնակիչս աշխարհի, թէ ոչ ծանիցեն զնա ամենայն ազգք երկրի, և նմա ծառայեսցեն ընդ միով լծով։*

533 *«Խզեսցուք, ասէ, զկապանս նոցա, և ընկեսցուք ի մէնջ զլուծ նոցա»։ Արդ խզեցէք զկապանս հեթանոսութեան յանձանց ձերոց, և ազատեցայք դուք ի մեղացն յանցուածոց, ուրախակից լինել այնոցիկ, որ ծիծաղին ի կորուստ ամբարշտաց։ Որպէս ասէ Իմաստութիւնն առ հանդերձեալս, թէ «Այսուհետև ես ծիծաղեցայց զկորստեամբ ձերով»։ Եւ թէ՝ «Այն որ բնակեալն է յերկինս՝ ծիծաղեսցի զնոքօք, և Տէր ինքնին արհամարհեսցէ զնոսա։ Յայնժամ խօսեսցի ընդ նոսա բարկութեամբ իւրով, և սրտմտութեամբ իւրով խռովեսցուսցէ զնոսա»։ Այս իսկ է ժամանակ կշտամբութեան և յանդիմանութեան. զի Որդւոյն Աստուծոյ առեալ ի*

6 Սաղմ. Դ, 3—4. / 11 Սաղմ. Բ, 3. / 14 Առակ. Ա, 26. / 17 Սաղմ. Բ, 4—5.

1 b չիք բուսեալ
1 a լուցիկ
1 a այրիցին / d այրեցին / bԱԲ այրեսցին
1 ab անդստին իսկ / d անտըստին իսկ / ԱԲ չիք անդստին / t չիք իսկ
1 ԱԲ իսկ ընդ յառնելն / d ընդ առնելն / b ընդ յառնել ձեր.
1 b չիք իսկ ձեզ առաջին
2 b արդ ազդ արար / d ազդ / a արարեալ
2 b և կանխեաց
2 ad չիք դուք
2 b յահագին
3 abԱԲ հրոյն / d ի հուրն
3 ԱԲ սերմանիք
3 a սերմանեսցին, փխ. ցանեսցին
3 ad ձեզ (չիք ի) / b չիք ի ձեզ
3 b փուշ
7 ab սքանչելիսդ / dԲ սքանչելիսն
7 abd առ ձեզդ / t առ ձեզն / ԱԲ առ ձեզ
8 b ստութեամբ / Ա ստութիւն
8 abd երկրի, փխ. աշխարհի
8 bԱԲ եթէ
9 a ծանեն, d ծազգք, փխ. ազգք
9 ad երկրի, ծառայել նմա ընդ
9 b չիք և
9 b չիք ծառայեսցեն
10 a չիք ասէ
10 a նորա, փխ. նոցա
10 b զլուծս
11 ad խզեցէք արդ
11 abdԲ զկապանս
11 ԱԲ հեթանոսութեանց / ad անաւրէնութեան, փխ. հեթանոսութեան
12 ԱԲ ազատեցարուք ի մեղացն / b ազատեցէք զանձինս ձեր ի մեղացն
12 abdԱԲ յանցուածոց / t յանցուածոցն
12 d այնորիկ
13 a ասեն / d ասէն / b ասէն իսկ
13 Ա իմաստութիւն
13 abd առ հանդերձեալսն / ԱԲ առ ի հանդերձեալսն. այսուհետև
14 b և ես
14 adԱԲ ծիծաղեցայց ի վերա կորըստեան ձերոյ
15 ad չիք և (թէ)
15 Ա զայն որ
15 abdԱԲ ծիծաղեսցի / t ծիծաղեսցէ
15 b զնոքօք
15 b ինքն / ad չիք ինքնին
17 b չիք և
17 abdԱԲ այս իսկ է ժամանակ / t իսկ ժամանակ է
18 b կշտամբութեամբ
18 adԱԲ չիք և
18 bdԱԲ որդւոյն (որդոյն) / at որդին

Հօրէ ի ծնչէն իւրմէ զիշխանութիւն դատել զամենեսեան՝ որ ոչ պաշտեցին զՀայր՝ դատի զնոսա. և որ ոչ զՈրդին կամ զՀոգին սուրբ՝ տանջէ զնոսա։

534 *Այս ձեզ ճանաչելոյ զՀայր՝ բարբառ Որդւոյն կանխեաց, ասէ. «Ես կացի թագաւոր ի նմանէ՝ պատմել ինձ զհրամանս Տեառն, հովուել զձեզ գաւազանաւ խստութեան երկաթոյն». և իբրև զկաւեղէն անօթ փշրել զայնոսիկ, որ անհնազանդութեամբն դիմադարձ լինիցին փրկութեանն, զի անօթք կաւեղէնք իսկ են մարդիկ։ Արդ՝ որ պիտանացուքն են՝ զնոսա զանձու պատուականաւ լցցէ. իսկ որ անպիտանքն են՝ զնոսա տանջանօք և կորստեամբ լցցէ. զի զարթուցեալ իսկ է Տէր յամպոց սրբոց իւրոց, այց առնել ամենայն անօրէնութեանց մարդկան։ «Արդ՝ թագաւորք, զայս ի միտ առէք, խրատեցարուք ամենեքեան, որք դատիք զերկիր. ծառայեցէք Տեառն երկիւղիւ, և ցնծացէք առաջի նորա դողութեամբ։ Ընկալարուք զխրատ նորա, զի մի բարկասցի Տէր, և կորնչիցիք ի ճանապարհացն արդարութեան. զի բորբոքեալ է բարկութիւն նորա ի վերայ ձեր»։*

535 *Իսկ երանի իցէ ձեզ՝ թէ մարթիցէք աղաչել զերեսս Տեառն,*

6 Սաղմ. Բ, 6, 9. / 16 Սաղմ. Բ, 10—12.

1 abd *ի ծնչէն* / ԱԲt *ի ծնողէն*
1 ab *չիք իւրմէ*
1 ԱԲ *չիք զիշխանութիւն*
1 ԱԲ *զամենեսին*
1 bԱԲ *պաշտեցեն* / *միւսն. պաշտեն*
2 ad *չիք դատի զնոսա*
2 ad *որ* [d *և որ*] *ոչ պաշտեն զորդին և զհոգին.* / ad *չիք սուրբ, տանջէ զնոսա*
2 b *սուրբ խոստովանի*
3 bԱԲ *տանջէ* / *միւսն. տանջեսցէ*
4 abdԱԲ *այս ձեզ* / t *այլ, փխ. այս*
4 ad *չճանաչելոյդ* / ԱԲ *ճանաչելոյ* / bt *ճանաչելոյդ*
4 ԱԲ *բարբառն*
4 abdԱԲ *կանխեաց առ ձեզ* / t *չիք առ ձեզ*
4 d *չիք ասէ*
5 d *և թէ ես կացի*
5 ad *պատմել* / *միւսն. ի պատմել*
5 a *հովել*
6 ԱԲ *գօազանօն*
6 d *երկաթաւ*
7 abdԱԲ *փշրել* / t *փշրեսցէ*
7 d *այնոսիկ*
7 ad *անհնազանդութեամբ* / ԱԲ *չիք անհնազանդութեամբն*
7 abd *լինին*
8 Ա *փրկութեան*
8 b *կաւեղէն*
8 ad *իսկ կաւեղէնք են մարդիկք*
8 a *պիտանացուք*
9 bԱԲ *զնոսա* / adt *զայն*
9 ԱԲ *զանձիւ*
9 abdԱԲ *պատուականաւ* / t *պատուականօք*
10 ad *զայն, փխ. զնոսա*
10 abdԱԲ *զարթուցեալ իսկ է* / t *չիք իսկ*
10 abdԱԲ *չիք տէր*
11 Ա *յամպոց*
11 b *չիք ամենայն*
11 ad *անաւրէնութեան*
13 adԱԲ *դատիք* / bt *դատէք*
14 abdԱԲ *զխրատ* / t *զխրատս*
14 b *չիք նորա (զի)*
15 b *կորնչիջիք*
15 b *զի ահաւասիկ բորբոքեալ*
16 ԱԲ *չիք ի վերայ ձեր*
Բ *թղ. 81բ—82ա ունի ստորին լուսանցքում «Ով եղբարք և հոգևոր հարք՝ և սպասաւորք և քարոզիչք բանին աստուծոյ որք ընթեռնուք զայս գիրքս և հոգևոր բանս օգտիք ի սմանէ։ Յիշեսջիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զՎարդան վարդապետն զգրագրիչեցին և զիս զՊօղոս երէցս զգաւառացիս, որ եմ գծող սորաս։*
17 bԱԲ *եթէ*
17 b *մարթիք*

և յուսացիք ի բազում ողորմութիւն փրկութեան նորա. թողցէ ձեզ և շնորհեսցէ ձեզ զյանցանս ձեր։ Ապա թէ յամառեալ կայցէք՝ փշրեսցէ զատամունս ի բերանս յամառելոցն ամբարշտաց, և արկցէ զձեզ ի յաւիտենական տանջանսն։ Ապա յոչինչ օգուտ է այն զղջումն, որ անդ անկեալ ի միտս լինիցի. այլ աստ, զինչ զոչէ մարգարէն. «Ոչ ոք է ի դժոխս որ խոստովան առնիցի առ քեզ, և ոչ որ է թէ յայնմ մահու յիշէ զքեզ». զի այնուհետև ոչ ոք կարէ անցանել ըստ եղեալ սահմանն հաստատութեանս։

536 Իսկ ժամանակ այս՝ է ապաշխարողաց ողորմութիւն գտանելոյ. առ այժմ, այսպէս ասէ մարգարէն. «Աստուած դատաւոր արդար, հզօր և երկայնամիտ, որ ոչ ածէ զբարկութիւն իւր զօրհանապազ»։ Ապա այլ զինչ ասիցէ արդեօք. «Զի թէ ոչ դարձջիք՝ զսուր իւր սրեալ է և զաղեղն իւր լարեալ, և նովաւ պատրաստեալ է զանօթս մահու և զնետս հրեղէնս գործեալ, որոց երկնեն զանօրէնութիւն, և յղութիւն նոցա, ասէ, ծնանի զցաւս»։ Իսկ այնք, որոց լուեալ հաւատացեն սրանչելութեանցն և

7 Սաղմ. Ձ, 6—7. / 11 Սաղմ. Է, 12. / 15 Սաղմ. Է, 13—15.

1 ad յուսացէք / b յուսայցէք / ԱԲ յուսացիք, Ա ուղղուած յուսասցիք / t յուսայք
2 b չիք և շնորհեսցէ ձեզ / ad չիք ձեզ
2 abd զանցանս
2 abdԱԲ ձեր. իսկ որ [b ապա որք, d իսկ ապա որ] յամառեալն [ԱԲ յամառեալ]
2 abdԱԲ կայցեն
3 adԱԲ ի բերանս ամբարշտելոցն յամառացն [a յամառելոցն] և արկցէ [ad ապա արկցեն] / b ի բերանս յամառելոցն ամբարշտելոցն, և արկցէ / t չիք յամառելոցն
3 ԱԲ չիք զձեզ
4 bd յաւիտենական (չիք ի)
4 b և, փխ. ապա / ԱԲ ոչինչ
4 abd ոչինչ իցէ [b լինիցի] աւգուտ այն
4 abdԱԲ զղջումն / t զղջումնն
5 adԱԲ ի միտսն [d ի միտս] լինիցի. զի լինել լինիցի. այլ / b չիք լինիցի
5 abd մարգարէն ասէ. ոչ
5 bԱԲ ոք է որ ի դժոխս
6 bԱԲ չիք որ
6 abdԱԲ խոստովան առնի [b լինի] առ քեզ / t որ խոստովանի առ քեզ
6 abdԱԲ չիք է
6 ad չիք թէ / ad յայն մահու
7 abd կարիցէ
7 ԱԲ ընդ, b քան, փխ. ըստ
7 ad չիք եղեալ / b զեղեալ
8 abԱԲ հաստատութեան / dt հաստատութեանն
9 b չիք իսկ
9 abd ժամ [b ժամանակ] այս է ողորմութիւն ապաշխարողաց / ԱԲ ժամանակ այժմ է ողորմութիւն գտանել ապաշխարողաց
10 b այսպէս և մարգարէն ասէ / adԱԲt առ այժմ այսպէս ասէ մարգարէն
10 bt թէ աստուած
10 a արդար է
10 ad չիք և (երկայնամիտ)
11 b և արդ, փխ. ապա այլ
11 ԱԲ ապայ արդ այս զինչ ասիցէ / ad ապա արդ այս զինչ [d չիք զինչ] է զոր ասեն
12 ad չիք արդեօք, զի / ԱԲ չիք զի
12 ԱԲ եթէ
12 abdԱԲ ոչ դարձջիք ասէ
12 ad չիք է
13 abdԱԲ չիք իւր
13 ad չիք և (նոցա)
13 ԱԲ է պատրաստեալ / ad և նետս
13 b զնետս իւր այրեցեալս է գործեալ, և այք գործեն զանաւրէնութիւնս. յղութիւն / ԱԲ գործեալ է / d զանաւրէնութիւնս
14 ad չիք և / ԱԲ չիք ասէ
15 abdԱ զցաւս / Բt ցաւս
15 b իսկ այն լսեալ սրանչելութեամբն / ad որ [d որոց] լուեալ հաւատացեն սրանչելեացն և դարձցին / ԱԲ որ լսեն սրանչելեացն և դառնան / t որ լսեալ սրանչելութեանցն
15 t չիք և

դարձցին յԱստուած յԱրարիչն և պաշտիցեն զնա՝ այսպէս ասէ. «Քաջալերեաց, երկիր, խնդա և ուրախ լեր, զի մեծամեծս արար Տէր զանելն իւր ընդ քեզ»։ Եւ մարդիկն այն, որ զԱրարիչն իւրեանց ոչ ճանաչէին՝ նոքա իբրև զանասունս համարեալ են. վասն այնորիկ իբրև ընդ երէս խօսի. «Մի երկնչիր, ասէ, երէ վայրի, զի բուսան քեզ ճարակք ի դաշտս և յառապարս»։ Զի քան զանապատս եւս անպտուղ էին սիրտք մարդկան, և քան զդաշտս եւս անջրդի։

537 Արդ՝ և այգի կոչէ զնուաճեալսն, և թզենի պտղաբեր քաղցրութեանց ըստ աստուածպաշտութեան բանին. որպէս և ասէ, թէ «Որպէս զի քաղցր են ի քիմս իմ բանք քո, քան զմեղր բերանոյ իմոյ». և դարձեալ՝ եթէ «Քաղցր ես դու, Տէր, և քաղցրութեամբ քո ուսո ինձ զարդարութիւնս քո»։ Եւ դարձեալ առ աստուածապաշտսն գոչէ մարգարէն և ասէ. «Լցցին կալք ցորենով, և զեղցին հնձանք գինւոյ և իւղոյ. և հատուցից փոխանակ ամացն, յորս եկեր մարախն և ջորեակն և ժանգն և թրթուրն, զօր իմ մեծ՝ զոր առաքեցի ի վերայ ձեր. ուտիջիք վայելեսջիք, և օրհնեսջիք զՏէր Աստուած ձեր»։ Իսկ առ անօրէնսն այսպէս

3 Յով. Բ, 21. / 6 Յով. Բ, 22. / 10 Սաղմ. ճԺԸ, 103. / 12 Սաղմ. ճԺԸ, 68. / 16 Յով. Բ, 24—26.

1 d աստուած արարիչն / ԱԲ յարարիչն աստուած / c չիք յաստուած
1 b կենդանի, փխ. արարիչն
1 abd և պաշտեսցեն / ԱԲ և պաշտեն
2 d քաջալերեայ
2 ad մեծամեծ / bԱԲ մեծամեծս / t մեծ
2 bd չիք տէր
3 bd զանել
3 ad զարարիչն ոչ ծանեան [d ծանեայն] զնոսա ընդ անասունս համարեալ է / ԱԲ ոչ ճանաչեցին / b ոչ ճանաչիցեն
4 ԱԲ վասն այսորիկ
5 Ա ընդ էրէս
5 b խաւսիմ.
5 ad ասէ, երէ վայրի, զի / bԱԲt չիք ասէ
5 Ա էրէ (յոմ.)
5 bԱԲt չիք վայրի
5 b բուսաւ
6 abdԱԲ յանապատս, փխ. յառապարս
6 adԱԲ զանապատ
6 ԱԲ չիք եւ
7 ab չիք եւ
7 ad անջրդէզոյն
8 abd չիք և (այգի)
8 b քաղցրութեանց / ad չիք քաղցրութեանց
9 ad ըստ աստուածպաշտութեան բանին / b աստուածպաշտութեանց բանին / ԱԲ աստուածպաշտութեան բանին / t յաստուածպաշտութեանց բանիցն / bԱԲt չիք ըստ
9 ad որպէս ասէ իբրև զի քաղցր են / ԱԲ որպէս և ասէ, որպէսզի քաղցր են
9 b ասէր
10 bt չիք զի
10 ad բան քո
10 b բանք քո ի քիմս իմ
11 bԱԲ չիք եթէ
11 b ուսոյ
12 t առ աստուածապաշտս / b առ ամբարիշտսն, փխ. առ աստուածապաշտսն
12 b ասէ, փխ. գոչէ / ad չիք գոչէ
13 ԱԲ և ասէ / abdt չիք և (ասէ)
13 ԱԲ կալք քո
13 b ցորենոյ
13 ԱԲ զեղձցին, Բ ուղղուած զեղցին
13 b հնծանք
13 b գինոյ
13 adԲ գինով և իւղով
14 ad հատուցից փոխանակ ամացն / bԱԲt չիք փոխանակ
14 b ամենայն, փխ. ամացն
14 abd զոր եկեր
14 d ջորեակ ժանգն / bԲ ժանկն
15 d և թրթուր
15 b և զաւր
15 bԱԲ առաքեցի ես
15 c ուտեսջիք
15 ԱԲ և վայելեսջիք

ասէ. «Արկէք մանգաղս, զի հասեալ է ժամանակ կթոց. մտէք հարէք հնձանս, զի լցեալ են հնձանք և զեղուն գուբք իւրեանց, զի բազմացան չարիք նոցա». վասն այնորիկ ձայնք հնչեցին ի ձորն դատաստանին։

538 ԿԶ. Ի ժամանակս Աբրահամու առ Սոդոմ զգինին անօրէնութեան. արդ՝ խնդրեցաւ և քննեցաւ ի բարձրագահից Տեառնէն՝ ի հարիւրոյ մինչև ի տասն, և ոչ գտան ի նմա տասն բաժակք արդարութեան։ Զի խաղող նոցա՝ էր խաղող դառնին, և ողկոյզ նոցա՝ ի դառնութիւն լեղւոյ, արտմտութիւնք վիշապաց՝ գինի նոցա, արտմտութիւնք չարաթոյնք իժից անհնարին ատանց բժշկութեան՝ բաժակք նոցա։

539 Վասն այնորիկ արբոյց նոցա զհամ հրաբաժակ գինւոյն այրման նոցին, և կիզան նոքա բաժակօքն իւրեանց։ Լցեալ էին շտեմարանք նոցա անօրէնութեամբ. վասն այսորիկ հնչեաց կործանումն նոցա։ Հասեալ էր յանդս նոցա որոմն. վասն այնորիկ ի գործ անկաւ մանգաղ նորա, հնձեաց եկեղ զնոսա ի հրդեհի իւրում։ Ուռկանն որ պատեաց զնոսա՝ զոհեցան նոքա նմին ուռկանի, և ծխեցան նմին ցանցի, զի եղեն բաժին նորին։ Կերաւ թրթուր զնոսա, և խզզեաց զնոսա ջորեակ, և արածեաց զնոսա մարախ մնացից իւրեանց. վասն այսորիկ վաղվաղակի

2 Յովլ. Գ, 13. / 8 Հմմտ. Յոբ. Ի, 16. / 15 Հմմտ. Ամբակ. Ա, 15, 16. / 16 Հմմտ. Յովլ. Ա, 4.

1 d մանգաղս / bԱ զմանգաղս / Բ զմանկաղս / at մանկաղս
1 adԱԲ հարէք հնձանս [d հնծանս] զի / bt չիք հնձանս
2 abdԱԲ լցեալ են հնձանք [b հնծանք] և զեղուն / t չիք հնձանք
2 a գուփք
2 ad չիք իւրեանց
2 b և զի բազմանան չարիքն
3 abdԱԲ չիք վասն այնորիկ
4 ԱԲt ի ժամանակսն
4 bԱ աբրաամու
4 ab սոդոմ
5 b եւ, փխ. արդ
5 bԱ չիք և
5 b ի բարձրագահիցեաց / Ա ի բարձրագահից (ջնջուած է ay)
5 ab ի հարիւրոյ / ԱԲt ի հարիւրոց / d ի հարիւրոյ երկնէ (ոտնեն կրկնէ ք) գչիսուն, զի անեցակած է մինչև
6 b ցտան
7 ԱԲ չիք էր
7 b չիք դառնին
7 ad դառնութիւն / b ի դառնութեան
8 d արտմտութիւն / a արտմութիւն, փխ. արտմտութիւնք (վիշապաց)
8 a չարաթիւնք
9 abd անհնարինք
9 ad չիք բաժակք նոցա
10 abdԱԲ վասն այսորիկ [ԱԲ այսորիկ իսկ] և արբուցին նոցին զհամ
10 ԱԲ գինոյ
11 b նոցա, փխ. նոցին
11 b բաժակաւն
12 a չիք նոցա (անօրէնութեամբ)
12 b անաւրէնութեամբք
12 ad վասն այնորիկ / bԱԲ վասն այսորիկ իսկ
13 bdԱԲ յանդս / a յանդս / t ի յանդս
13 abdԱԲ որոմն / t որոմնն
13 abd վասն այսորիկ
13 adԲ մանկաղ / Ա մանգաղ (յաճ.) / bt մանկաղն
14 b որ հնձեաց եկեղ
14 ad զնա / b չիք զնոսա
14 b հրդեհիւ իւրով
14 Ա պատեացն զնա
15 adԱԲt ծխեցան / b խցան, փխ. ծխեցան
15 ad նմին ցանցի / միւսն. ի նմին
15 b և, փխ. զի
16 ԱԲ եկեր, փխ. կերաւ
16 aԱԲ զնոսա թրթուր և
16 abd խզզեաց, ԱԲt ծախեաց, փխ. խզզեաց
17 adԲ արածեցաւ
17 a մարախ / միւսն. մարախն
17 b և վասն
17 abdԱԲ այսորիկ / t այնորիկ

զօսացան։ Եւ արածեաց հուր զշինուածս նոցա. տեղաց ի նոսա հուր, և յորդեցին վտակք հրեղէնք ի մէջ նոցա. և երարձ զխռիւն անկեալ ի միջոյ նոցա. զետք հրեղէնք յարեան ի մէջ նոցա, և ողողեցին այրեցին զերկիր նոցա։ Լցան շտեմարանք նոցա հրով, և ցեղան նովիմբ հնձանք նոցա. լցին զբաժակս մեղաց իւրեանց ի մրրոյն զոր արբին, և կիզան միանգամայն։ Զի զովտեան բաժակն, որ գտաւ ի մէջ նոցա, ուստի ոչ արբին նոքա զուրախութիւն՝ եղև նա նոցա այլ բաժակ, և արբոյց նոցա զտրտմութիւն։

540 Բաժակն կենդանութեան, ուստի ոչ կամեցան ըմպել զկենդանութիւն՝ արբոյց նոցա զմահու դատնութիւն։ Բաժակն քաղցրութեան, որ ոչ քաղցրացաւ ի բերս նոցա՝ դառնութիւն բղխեաց ի նմանէ. այն՝ որ հուր նոցա ոչ այրէր զդալարսն, այլ պահէր զկանաչսն, և տոչորէր ի զօսս և այրէր զզօսացեալսն։ Արբ զայս բաժակ Յուդա Սկարիովտացի, և այրեցաւ, զի աղազուն էր ծառ նորա։ Արբին զայս տառապեալքն, և դալարացան, և լցին անոյշ պտղովք զերկիր ամենայն։ Տարածեցաւ հոտ ծաղկաց նոցա ընդ տիեզերս։ Սրբութիւն նոցա և գինի անոյշ նոցա

1 a այրեաց, Ա տարածեաց, փխ. արածեաց
1 dԱ տեղաց / միւսն. տեղեաց
2 b չիք հրեղէնք
2 dԲ ի մէջ նորա
2 abd և քարձ
2 b անկեալ ի միջի նորա / ԱԲ չիք անկեալ
3 adԱԲ ի միջոյ [ad ի մէջ] նորա յորդեցին զետք
3 b չիք զետք հրեղէնք յարեան ի մէջ նոցա
3 ad և [d չիք և] յորուցեալ
3 adԱԲ ի մէջ նորա և ողողեցին
4 ԱԲ զերկիր նորա
4 ԱԲ շտեմարանք նորա
4 abdԱԲ նովիմբ / t նովին
5 ԱԲ հնձանք նորա
5 ad լցան բաժակք մեղաց նոցա
5 b մեղացն
5 bԱԲ ի մրրոյ նորա, արբին (կարդալու է ի մրրոյն որ արբին)
5 ad զոր / t որ
6 abdԱԲ զի զովտեան [ad զովթեան] բաժակն / t զի մի զովս է այն բաժակն
6 b ոչ, փխ. որ
6 ԱԲ ի մէջ նորա
7 a չիք նոքա
7 t զուրախութիւնն
7 b չիք նա
8 d զտրտմութիւն, փխ. զտրտմութիւն
9 ԱԲ բաժակն / միւսն. բաժակ
9 d կենդանութեանն
9 Ա ըմպել (յաւ.)
10 ad չիք արբոյց—դատնութիւն
10 b զանմահութիւն տանջանացն, փխ. զմահու դատնութիւն
10 bdԱԲ բաժակն / at բաժակ
11 b քաղցրեաց ի բերս
11 a բխեաց (յաւ.) / b բուրեաց, փխ. բղխեաց
11 abdԱԲ այն [ԱԲ այլ] զի [d զոր] հուրն
12 abdԱԲ չիք նոցա
12 ԱԲ որ ոչ այրէր / b չիք ոչ
12 b չիք այլ պահէր զկանաչսն
12 d զկանանչսն
13 a ի զաւսն / d ի զաւսն / b զզաւսն
13 b զչորացեալսն, փխ. զզօսացեալսն
13 abdԱԲ զայս / t զայն
13 abdԱԲ չիք բաժակ
13 ad յուդա
13 ab սկարիովտացի / dԱԲt սկարովտացի
14 abdԱԲ ծառ / t ծառն
14 b զայն, փխ. զայս
14 ԱԲ տառապեալքն ամենայն և
15 d դալարեցան
15 ԱԲ անուշահոտ
15 b զերկիր անոյշ պտղովք.
15 adԱԲ զերկիր / t զերկիրն
15 b չիք ամենայն
16 adԱԲ ծաղկաց / b ծաղկանց / t ծաղկացն
16 Բ գինին
16 bԱԲ անոյշ / adt անուշ
16 ԱԲ չիք նոցա

պաշտի յուրախութիւն վերնոց և ներքնոց, հրեշտակաց և մարդկան, և Տէր տաճարին ուրախ է ի նոսա, իբրև յայս բաժակս, որ հասին աւասիկ արբուցանել ձեզ. մի զովտեան բաժակն արբուանամեան որ գտաւ ի Սոդոմ, ուստի չեղեն նոքա ուրախ, և ըստ այնմ այլ ոչ գտաւ ի մէջ նոցա։

541 ԿԷ. Ահա երեսուն և եօթն բաժակք քրիստոսեանք որ եկին պաշտել զձեզ. հուր է զօրութիւն նորա, և անոյշ է համ նորա, ուրախութիւն է ի յայտնիս նորա, և տրտմութիւն է ի ծածուկս նորա։ Զի թէ ըմպէք զնա արժանեօք՝ այրեսցէ զաղտ ձեր, և սրբեսցին անձինք ձեր։ Այրեցան մարմինք որդւոցն Ահարոնի, և ոչ այրեաց հուրն զպատմուճանս քահանայութեան նոցա։ Սովոր է այս բաժակ այրել զաղտեղիսն, և պահել զսրբեցեալսն։ Արդ՝ եթէ կամեսջիք սիրով ըմպել զբաժակն երանութեան, որ յակամայն ի մէջ ձեր բղխեաց՝ այրեսցէ զմեղս ձեր և զտեսցէ և ընտրեսցէ զանձինս ձեր յուրախութիւն։

542 Իսկ եթէ արդեօք գայցէ ինչ զմտօք ձերովք, թէ մեք սպանաք զսուրբ վկայսն՝ զայս և Պաւղոս անօթն ընտրութեան ազդեցաւ ի հրէութեան ժամանակին. որ եկն ի քարոզութիւն առաքելոցն՝ ի հալածման նոցին սպան նա զՍտեփանոս, որ եղև վկայ Աստուածութեանն

1 Ա յուրախութիւնն
2 d իբրև յայս / միւսն. զայս
2 abd բաժակս / միւսն. բաժակքս
3 b զձեզ
3 abdԱԲ մի [Ա զի] զովթեան [bԱԲ զովտ] բաժակն / t մի զովտ է այն բաժակն
3 b չիք որ
4 ab ի սոդոմ
4 abdԱԲ ուստի չեղեն / t ոչ եղեն
4 ad ըստ այն
4 ԱԲ այլ ոչ գտան / միւսն. չիք այլ
4 b գտանէր
7 b զօրութիւն սորա. / b չիք և
7 a անոշ / ԱԲt անուշ / b անոյշ
7 bԱԲ չիք է (համ)
7 b համ սորա
8 bԱԲ չիք է (ի յայտնիս)
8 b ի յայտնի, at յայտնիս (չիք ի)
8 b սորա և
8 adԱԲ չիք է (ի ծածուկս)
8 b սորա. զի
9 abd եթէ
9 d ըմբել / Ա ըմբիցէք / Բ ըմպիցէք / b արբջիք, փխ. ըմպէք
9 adԱԲ արժանեաւք / bt արժանեօքն
9 abd զաղտ / t զախտս / ԱԲ զմեղս, փխ. զաղտ
10 b ահարոնին
11 b նոցա քահանաութեան (պառ.)
11 a բաժակս / միւսն. բաժակ
12 abd զաղտեղիս
12 d զսրբեցեալս / ԱԲ զսրբեալսն
12 d թէ
12 adԱԲ կամիք / b կամիցիք
12 d սիրել, փխ. սիրով / b չիք սիրով
12 aԱ ըմբել (յամ.)
13 abd որ յակամայն [a յակամա] / ԱԲt զոր յակամայ
13 a բխեաց (յամ.)
14 t պատուեսցէ, փխ. զտեսցէ
14 a ընդրեսցէ / ԱԲ չիք և ընտրեսցէ
15 b չիք եթէ
15 abdԱԲ գայցէ ինչ / t ինչ գայցէ
15 ԱԲ զմտաւ ձերով
16 bԱԲ այսպէս, d այս, փխ. զայս
16 ԱԲ անօթն / միւսն. անօթ
16 bԱԲ ընդիր [bԲ ընտիր] ընդրութեան [bԲ ընտրութեան] / a ընդրութեան / d ընտրութեան / t ընտրութեանն
16 b ազդեցաւ / adt ի ազդեցութեան, ԱԲ ի ազդեցութեանն, փխ. ազդեցաւ
17 Ա ի հրէութիւն / Բ ի հրէութեանն / b ի հրէութեան / a հրեութեան (չիք ի) / t հրէութեանն
17 ad ժամանակի [d ի ժամանակի] քարոզութեան առաքելոցն եկն ի հալածանս / bԱԲt ի ժամանակին [bt ժամանակին], որ եկն քարոզութիւն [bt ի քարոզութիւն] առաքելոցն ի հալածանս [t ի հալածման]
18 b նախ, փխ. նա
18 abԱԲ զստեփաննոս (յամ.)
18 aԱԲ աստուածութեան

խոնարհութեան և անդէն բարձրութեան նորին ի նոյն։ Արդ՝ ահա և դուք որ աշխատացայք՝ արբէք զբաժակդ զայդ, զոր մզեցին ձեռք ձեր. զի զոր վկայեցին նորա և մեռան՝ նոյն մահու կենդանացան նորին և եղեն ի վիճակին երկնաւորս։

543 *Եւ Ստեփաննոս ի ժամ մահուն իւրոյ ետես զերկինս բացեալ և զՈրդին ընդ աջմէ ծնողին իւրոյ, և խնդրեաց զԹողութիւն սպանողացն իւրոց, ելոյծ զկապանս ամբարշտութեան նոցա բարեխօսութեամբ աղօթից իւրոց, դադարեցոյց զգոչումն արեան իւրոյ, լռեցոյց զբողոք տանջման իւրոյ և հայցեաց ի Տեառնէ զԹողութիւն նոցա։ Վասն այսորիկ բարձ Պաւղոս վիրաց զլուծ նորա, զոր ձգէր եզն ամոլոյն. և առ յանձն զտանջանս նորին, և արբ զնոյն բաժակ մահու նորա. եղև վկայ բանից նորա ընդ նմին և հաւասարորդ առ Տէր իւր. ետես զնոյն տեսիլ և լուաւ զնոյն անճառութիւն բանիցն, զոր ետեսն Ստեփաննոս և լուաւ։*

544 *Արդ՝ դուք սպանողք էք այսց սպանելոց, հաւատացէք զհաւատս սոցա և ձգեցէք զլուծ նոցա, և ընկեցէք յանձանց ձերոց զլուծ*

1 bԱ խոնարհութեան / միւսն. խոնարհութեանն
1 adԲ և անդրէն
1 abdԱԲ բարձրութեան նորին / t չիք նորին
1 b և ի նոյն / ԱԲ ի նոյնն
1 Հմմտ. Եզնր. § 810. աւանդեալ ի նա զպատիւ խոնարհութեան քահանայութեանն քրիստոսի և զբարձրութիւն եպիսկոպոսութեան փառաւորութեանն աստուծոյ։
2 abdԱԲ չիք որ / b և արբէք
2 abd զբաժակն / abd չիք զայդ
2 ad խառնեցին, փխ. մզեցին
3 d և, փխ. զի / ԱԲ վկաեցինն
3 ԱԲ և նոյն / b ի նոյն. և մահուն
3 ԱԲ մահուամբն
3 a կենդանացան կենդանացան / b կենդանացան. նորա և
4 abd ի վիճակին / ԱԲt ի վիճակս
5 ԱԲ և ուրբն / ad չիք և
5 bԲ ստեփաննոս (յաճ.)
5 ad չիք իւրոյ
5 abdԱԲ զերկինս / t զերկին
6 bԱԲ զորդի / b ծնաւղին
6 adԱԲ ծնաւղին [a ծնողին] հաւր [ԱԲ չիք հօր] իւրոյ / bt հօր իւրոյ ծնողին և
6 ԱԲ չիք և (խնդրեաց)
6 ab Թողութիւն / d ողորմութիւն, փխ. զԹողութիւն
6 dԱԲ սպանողաց
7 aԱԲ և ի լոյծ / d և լոյծ / b լոյծ
7 b զկապս / b բարեխաւսութեամբն
7 bԱԲ և աղօթիւք իւրովք
8 bԱԲ և լռեցոյց
9 b տանջմանն / ad տանջանաց
9 ad իւրոց / ԱԲt չիք և
9 b խնդրեաց, փխ. հայցեաց
9 ԱԲ Թողութիւն / b զողորմութիւն, փխ. զԹողութիւն
9 bd վասն այսորիկ իսկ
10 abdԱԲ բարձ [adԱԲ և բարձ] պաւղոս վիրաւք [Ա վիրաւքն, dԲ վիրաց] / t եբարձ վիրաց պաւղոս նորա զլուծն
10 Ա զլուծ նորա / միւսն. նորա զլուծն [Բ զլուծ]
10 abdԱԲ ամոլոյն [b ամոլոյ] / t ամոլոցն
10 abdԱԲ առ / t էառ
11 bԱ յանձն իւր / abd նորա, և
11 abdԱԲ զնոյն նորին [b զնորին] բաժակ մահու նորա.
11 ԱԲ և եղև
12 b և հաւասարորդ / միւսն. չիք և
12 ԱԲ և ետես
13 b ստեփաննոս (յաճ.) / ad չիք ստեփանոս
13 bԱԲt չիք և լուաւ
14 b և արդ
14 abԱԲ սպանողք / t սպանող / d սպանեցէք, փխ. սպանող էք
14 d *այնցց, a անց, փխ. այսց
14 adԱԲt զհաւատս / b ի հաւատս
15 ԱԲ սոցայ / միւսն. նոցա
15 abdԲ զլուծ / Ա զլուծն / t զլուծս
15 Ա մեզաց, փխ. նոցա
15 adԲ չիք և (ընկեցէք)
15 d անձանց
15 bdԲ չիք ձերոց / bdԲ զլուծն

մեղաց, լերուք մկայք ճշմարտութեանն քարոզաց։ Արբէք զնոյն բաժակ հոգևոր ըմպելւոյն, և եղերուք կցորդք նոցա. և իջցեն մարդասէր սիրոյն վտակք յանդս սրտից ձերոց՝ պարարտացուցանել զերկիր մտաց ձերոց քարոզութեամբն, որ ի ձեզ տոհմական լիցի՝ զօրաւոր հաւատովք ձեր ի նա՝ ըմպել ձեզ զբաժակն մարդասիրութեան զախչ հրոյն բնութեան։ Որպէս ի ժամանակս հրէութեան քահանայութեանն՝ ի գերութեան անդ առեալ զկենդանի հուր պատարագացն տարեալ քահանայիցն արկին ի ջրհորն, և հուրն ի ջուր դարձաւ. և յետ ամացն եօթանասնից ի դարձին երթեալ առին զջուրն և բերին արկին զողջակիզօքն, իբրև շինեցաւ տաճարն՝ և ջուրն դարձաւ ի բնութիւն հրոյ։ Վասն զի բաւ պիտոյից կարող է փոփոխել զկերպարանսն և զարդիւնսն ըստ իւրացն մատուցանել. մանաւանդ այս սքանչելութեան հուր, երևեալ ըստ մասանց մասանց Հոգւոյն սրբոյ։

545 *Որպէս և հուրն ի մէջ զալարոյն կանաչ ոստոյն մորենւոյն երևեալ՝ պահեաց զնա անթարշամ. զի հուրն յուսատու պահեաց զմորենին, և ապրեցոյց զՄովսէս, և եղև նմա բաժակ ուրախութեան։ Արբ ի նմանէ Մովսէս որ յուսացաւ ի նա. ապրեցոյց զանասունս Յոթորայելի,*

1 ab մեղացն
1 a չիք լերուք—քարոզաց
1 Ա ճշմարտութեան / d ճշմարիտ, փխ. ճշմարտութեանն
1 ԱB քարոզչաց
1 bԱB այլ [b և] արբէք
2 ԱB չիք ըմպելւոյն
2 b լերուք
2 bdԱ կցորդ
2 ad սիրոյ
3 a յանդաստանս
3 abdԱB սրտից ձերոց / է չիք ձերոց
3 a պարարպեցուցանել, d պարարեցուցանել, փխ. պարարտացուցանել
3 ad մտաց ձերոց. քարոզութիւնն / b մտաց. քարոզութիւն որ / ԱB մտաց ձերոց զքարոզութիւն [B զքարոզութիւնն]
4 ad ի ձէնջ / B որ ի ձէնջն / Ա որ ի մէնջ / bէ որ ի ձեզ / ad չիք որ
4 a լիցի / միւսն. լինի
4 ԱB հաւատովքն
4 bԱB ձեզ ի նա / ad չիք ձեր
5 bdԱB զբոխչ / aէ զաուխչ
5 abd հոգւոյն, փխ. հրոյն
6 abdԱ հրէութեան / Bէ հրէութեանն
6 ԱB քահանայութեան
6 b ի աէրութեանն, փխ. ի գերութեան անդ
6 adԱB ի գերութեան անդ [a անտ] առեալ / է ի գերութեանն։ Անդ առեալ
7 ad հուր / bԱBէ հուրն
7 bԱB պատարագաց
7 ԱB չիք քահանայիցն
8 ad արկանեին
8 ԱB ի ջրհորն [B ի ջրհորն] և ջուրն հուր [B ի հուր, ուղղուած հուրն ի ջուր]
8 b ամաց
8 d իւթանասնից
9 abd և բերին արկին / ԱBէ և բերեալ արկին
10 ad բաւ պիտոյիցն / bԱB չիք բաւ պիտոյից
11 ԱB զկերպարանսն փոփոխել [Ա փոխել] / b զկերպարանս փոփոխեալ
11 b չիք և
11 aԱ և զարդիւնսն / d և զիւնսն / միւսն. զարդիւնս
12 b կատարել, փխ. մատուցանել
12 b հուրս / a հուր, փխ. հուր
13 ad չիք մասանց
14 b որպէս և / միւսն. չիք և
14 b զալարին ի կանաչ
14 a ոստւոց / bdԱ ոստոց
15 abdԱB անթարշամ / է անթառամ
15 b և, փխ. զի
16 a որ, փխ. և (ապրեցոյց)
16 ԱB չիք և (եղև)
16 abdԱB ուրախութեան / է ուրախութեանց
16 bԱB և արբ
17 ԱB զանասունսն / b զանասունն

և խառնեաց զատացուածս Եգիպտոսի ի մէջ կարկտին. և ի մէջ ծովուն արարոյց զբաժակն Իսրայէլի, զի արբին զՀոգին և երգէին ի մէջ ծովուն, որում մատուցանէր Մարիամ քնարաւն. զի անցին ընդ ծովն յաղթ և օրհնեցին։ Արբին յայնմ բաժակէ և Եգիպտացիքն, և արբեցան ի բաժակէ սեանն, որ կապեաց զանիւս կառաց նոցա. գլորեաց զնոսա մրուր նորա, և զարկոյց զնոսա հոտ նորա։ Արբ ժողովուրդն զտրտնջման բաժակն, զոր խառնեաց բարկութիւնն, արբոյց նոցա բաժակ քննման, ուր պարտաւորեցան նորա։

546 ԿԸ. Սիւնն սուրբ, որ ընդ ամպս օդոց հովանացանայր նոցա ի տապ խորշակին ի տուընջեան, և լուսատու ջեռուցանէր զնոսա ի ցրտոյ սառամանեացն ի գիշերապահութեան առաջնորդութեանն՝ նոյն սիւն ըստ ժամանակի ժամանակի փոփոխեալ՝ ըստ պիտոյից նոցա զպէտսն պատրաստէր։ Երբեմն վիմացեալ հոսէր նոցա ի յագուրդ ի ծարաւն՝ վտակս անոյշ ջուրցն. զի վէմն Քրիստոս էր այն, որ ընդ ամենայնի զամենայն ունի լնութիւն, լցեալ բարեբարէր նոցա. որ երբեմն ի քաղցրութիւն հացի և երբեմն թռչնոյն. իսկ երբեմն զքաղցրութիւն աղբերացն բղխէր նոցա, և բաժակ Հոգւոյն սրբոյ ուրախ առնէր զնոսա։

547 Իսկ ըստ նոցին խոստովանողութեան և ողնդմնեայ

1 b զատացուածսն
1 ad եգիպտացւոց
2 d արբեցոյց
2 b բաժակ
2 ԱԲ զհոգին սուրբ
2 abd և երգեցին
3 d մատուցանէր
3 b քնարաւն ի մէջ ծովուն. զի
4 t և յայնմ
4 ԱԲ յայնմ բաժակէ արբին / a ի յայնմ / d յայն
4 abdԱԲ չիք և (եգիպտացիքն)
6 Ա *զտրտունջման
6 ad զբաժակն տրտնջման, բաժակն որ խառնեաց
7 aԲ բարկութիւնն / միւսն. բարկութիւն
7 ad նմա, փխ. նոցա
7 Ա բաժակքն նմա, ուր
7 b քննութեան, ուստի, փխ. քննման ուր
8 d պարտաւորական նորա
9 ԱԲ օդոցն / d աւդոյ
9 b որ հովանացանայր
10 ad խորշակի
10 a տուընջեան / ԱԲ ի տուընջեանն / d ի տունջեան
10 b ի ցրտոյն
11 a սառնամանեաց / ԱԲ սառնամանեացն / d սառամանեաց
11 adԱ առաջնորդութեան
12 b ժամանակ փոփոխեալ / ad չիք ժամանակի
12 Ա փոխեալ
12 ad ըստ պիտոյիցն
12 ad չիք նոցա
13 b նոցա հոսէր
13 ԱԲ ի յագուրդ և ի ծարաւն / միւսն. յագուրդ (չիք ի) / b ի ծարաւն յագուրդ և ի ծարաւս / ad ի ծարաւս / t ի ծարաւ
14 ad չիք վտակս անոյշ
14 d զի վէմնին
14 t ընդ ամենայնին
15 abdԱԲ ամենայն
15 b է (փխ. ունի) լնութեամբ
15 b լցեալ ի բարեբարէն նոցա
16 ad ի քաղցրութիւն / bԱԲt քաղցրութիւն
16 abd հացի / միւսն. հացին
16 adԱԲ չիք և (երբեմն)
16 adԱԲ թռչնոյքն / t թռչնոցն / b թռչնուքն իսկ. և երբեմն
16 bdԱԲ քաղցրութիւն / a քաղցրութեան
17 ad աղբերց / b աղբերաց
17 a բխէր
17 bԱԲ չիք սրբոյ
18 b և, փխ. իսկ
18 abdԱԲ ըստ նոցին / t ըստ նոցա
18 ab խոստովանողութեանն
18 b ղմնեա, փխ. ողնդմնեայ

բարուցն, խառնէր տայր նոցա զբաժակն բարկութեանն։ Զի այս բաժակ թէպէտ հուր, թէպէտ ջուր՝ կարէ զզօրութիւն իւր փոխել յինչ և կամի. երբեմն ձիւն լինի և երբեմն սառն, երբեմն անձրև, երբեմն հուր և փայլակն զանեալ, և երբեմն ցօղ սնուցիչ բուսոց՝ կերակրել զգազանս և զթռչունս, զերէ և զանասուն, և պատրաստել զպարմանս մարդկան և զնմանս արարածոց։ Նոյն կարէ և հողմոյ ցօղել բուսուցանել սերմն հաճոյ կամաց վերնոյն, պատրաստել բանաւոր հօտին զկերակուրն անապականութեանն։

548 Իսկ երբեմն քաղցր անձրև շայեկան, բուսուցիչ երկրապարար խարակիչ փայլատակմամբն զջերմագոյն արկեալ, առ ի քրտնացուցանել զբոյսն, արբուցանէ ցօղով զանեղն յուրախութիւն և զփթիթն յուրախութիւն զուարթութեանն։ Կրկնակի պահանջէ զզոհութիւն տալեացն շնորհողին, յորժամ օգտի յաճախութեանցն զայս բաժակ արբուցանէ։ Զի և ամպք սպասաւորք հրամանացն մատուակեն. զի թէպէտ լցեալ

1 Ա զբաժակ
1 bԱԲ զառնութեանն, փխ. բարկութեանն
1 abd քանզի այս
2 bԱԲ քանզի կարէ
2 dԱ զաւրութիւն
2 dԱԲ փոփոխել / a փոփոխեալ
3 bd ձիւն լինել
3 adԱԲ չիք և (երբեմն)
3 abdԱԲ երբեմն [b և երբեմն] հուր / t ի հուր
4 bԱԲ ի փայլակն / a և փայլակն / dt փայլակն
4 bdԱԲ զանեալ [Ա նախապէս՝ զանեալ]
4 bdԱԲ չիք և
4 adԱԲ բուսոց / bt բուսոյ
a թղ. 251. երկու երեսներում վերևի կողմից մի քանի տող կարկատուած է, որ լրացնում ենք c-ից
4 Ա կերակրելոյ / d կերակրէ
4 cԱԲ զգազանս և զանասունս [c զանասունս և զամենայն չնչաւորս երկրի] և զթռչունս և զերէ [c զերէ վայրենս] և պատրաստել / bd և պատրաստել / t և պատրաստէ
5 d զպարմանս
6 c ամենայն արարածոց
6 ad կարող է
6 b յաւելուլ, ad ցաւղովն, փխ. ցօղել
6 b զսերմն / adԱԲ սերմն / t սերմ
7 ad հաճելի
7 adԱԲ հաւտին / b հաւտի / t հօտիցն
8 ԱԲ անապական
9 abdԱԲ իսկ [b և] երբեմն [a *երբեմն] / t չիք իսկ
9 ad անձրև / bԱԲ անձրևն / t անձրևս
9 a շահեկան
9 ԱԲ բուսուցիչն
9 a կերակրապարար, փխ. երկրապարար
10 ad որ և խարակիչ
10 a փայլակմամբքն / bd փայլատակմամբքն / ԱԲ փայլատակմամբք
10 bԱԲ որ զջերմագոյն / adc զջերմագոյն / t զջերմն գոյն
10 d արկել
10 bԱԲ առ ի բոյսսն / t առ ի բոյսն
10 ad առ ի քրտնացուցանել [d ցրտացուցանել] զբոյսս / bԱԲt քրտնացուցանէ
11 ad արբուցանէ ցաւղովն [d ցաւղով] զանեղն / bԱԲt չիք ցօղով
11 bԱԲ զի, փխ. և / ad չիք և
11 adԱԲ զփթիթան / t զփթիթն
12 abdԱԲ չիք յուրախութիւն
12 a զուարթութեան
12 cdԱԲ զզոհութիւնս / b զզոհութիւնսն
12 b անց տալեացն / d տուողեացն
13 b շնորհողի / c շնորհօղի
Այստեղ c-ում (թղ. 71բ) բանաձևը հինգ տողում փոխւում է, և c-ի գործածութիւնից երևում է, որ այդ հինգ տողն արտագրուած է նմանօրինակ ոչ թե c-ից, այլ մի ուրիշ ձեռագրից.
13 c օգտի / Ա օկտի
13 b յաճախութեանց / ԱԲ ի յաճախութեանց, c ի հաճութեանց, d ի հաճոյութեանց, փխ. յաճախութեանցն
13 bcdԱԲ անտի [b անդի] զայս
14 b սպասաւոր
14 c հրամանաց անտանն ստառւծոյ մատուակեն / ad մատակարարեն, փխ. մատուակեն
14 b թէպէտև

պատրաստեալ յի անձրեւով զերեսս երկնից ունիցին, այլ ի գալն և յարձակելն, ի տալն, ի մատուցանելն երկրի, յորժամ կամի՝ պշտպե-կանեան մատուցանէ, իսկ յորժամ ոչ՝ զգմնդակեն, զեղեամն և զծիւն և զձնասարեր կարկուտն. այրեւ նշողիւքն տապացուցանէ, և ժանդառու-թեամբ պատրաստէ զձեռան, և չարաթոյն օդոցն ընչմամբ խառութեան դառնութեան՝ խորշակահար ցամաքեցուցանէ զվարսաձև բոյսս դալարոյն, մօտ առ կարճեան այրեցուցանէ։

549 ՇԽԹ. Ամպովքն զհրամանն կատարէ. զի բնական բնն է ամպովքն երեւել ի սկզբանցն, իբրև ընդունելիչ հրամանացն և պաշտ-օնեայ մատուցանելեացն առ մարդիկ, երբեմն բարկութեանց, երբեմն ողորմութեանց։ Զի յորժամ կամէր Աստուած առ մարդիկ երեւել՝ զզօրութիւն իւր յինքն ամփոփեալ, յամպն ծածկեալ առաջնորդեալ պահէր. զի ոչ կարէին մարդիկ համօրէն ժուժել բաւել տեսլեան

1 aԱԲ և պատրաստեալ / d պատրաս-տել
1 b երկնի ցուցանիցեն, այլ / ad եր-կնից ընուն, այլ
2 dԱ և ի մատուցանելեյն / b և ի մա-տուցանելեայն
2 a պշտհեկանեան
3 a յորժամ ոչ կամի
3 a զգմընդակեն / Բ զգմնատակեն
3 a զեղեամ / b զեղեալսն, փխ. զեղեամն
3 b չիք և (զծիւն)
3 Ա զծիւնն / b ծիւն
3 bd չիք և (զձնասարեր)
4 ԱԲ զձնասակար, փխ. զձնասարեր
4 b զկարկուտն / ad և զկարկուտն ձնասարեր [a ձնասակարսն] և
4 d այրիչն շուղիւքն / b նշողիւք / ԱԲ նշոյլիւքն
4 b և զժանդառութիւնն / Ա և ժան-դառութիւն / Բ և ժանկառութիւնն / ad և ժանդառութեամբ / t ի ժան-դառութիւն (չիք և)
5 b և զձեռան / Բ զձեռան
5 a և զչարութիւն / bdԱԲ և զչարաթոյն
5 bԱԲ ընչմունս / c զընչմունս / a զչչ (...կարկառած) / d զընչմունան
5 d խառացուցանէ / cԲ խառութեանն
6 d չիք դառնութեան խորշակահար ցամաքեցուցանէ
6 bcԱԲ և խորշակահար
6 b ցամաքեցուցեալ
6 b զկարճաձև, cԱԲ զկանաչաձև, փխ. զվարսաձև
6 cdԱ—Ըko հայի. թտռ. բոյսս / bt բոյսն
6 b ի դալարխոն / cԱ—Ըko հայի. թտռ. դալարիցն / d դալարեացն / t դա-լարոյն
7 cԱ—Ըkoc հայի. թտռ. առ կաճխեան / dc առ կարճխոն / b առ կարճխեկան
7 bdԳt այրեցուցանէ / cԱԲԴԶo արե-ցուցանէ / Ը արրեցուցանէ / Եէէ ցամաքեցուցանէ, փխ. այրեցուցանէ / Ersbof ykaf k kargay՝ մօտ առ կարճ խոկ մնարեցուցանէ?
8 b ամպովք
8 d չիք բնն է
9 d ամպովք
9 abdԱԲ երեւել [bd երեւեալ] / t կատա-րել, փխ. երեւել
9 bԱԲ խոկ իբրև
9 ԱԲ ընդունելիչ բնն
9 bԱԲ հրամանացն երեւեն և
9 b պաշտաւնեայս
10 b մատուցակութեան / Ա մատուցա-կութեանց
10 bԱԲt առ մարդիկ երեւեալ երբեմն
10 b առ բարկութեանցն և երբեմն առ ողորմութեան / ad բարկութեամբ, երբեմն ողորմութեամբ
11 b երեւեալ
12 bԱԲ զգաւրութիւն իւր յամպն ծած-կեալ / t զզօրութիւնն յամպն ծած-կեալ / ad զզաւրութիւն [d զաւրու-թիւն] իւր յինքն [d յինքն] ամփո-փեալ [d ամփոփել] ամպով ծածկեալ
13 ad պահէր զինքն, զի
13 adԱԲ մարդիկ համաւրէն / bt համօ-րէն մարդիկ
13 bԱԲ ժուժալ / ad ժուժկալ
13 abd կարել [a կարեալ] բաւել [a բաւեալ
13 a տեսլեանն / b տեսանել, փխ. տեսլեան

Աստուածութեանն. այլ փակեալ զերկինս իբրև սրահակաւ ինն, յինքն վարագուրեալ, զի մի անժոյժ եղեալ արարածք կիզցին։

550 Նա թէպէտ և երևէր յայնժամ երբեմն ժամանակաւ ումեք ումեք արժանեացն՝ ըստ նոցա հանդուրժելոյ տեսանելոյ տեսանելեացն երևէր, զի նոքա տանել կարասցեն, որպէս Մովսիսին և կամ զլխովին ժողովրդեանն ի Սինէական լերինն իջեալ ամպովն պատեալ երևէր, և անտի խօսէր ընդ նոսա. նա և յամենայն ի զարմն նոյնպիսի երևեալ ամպով. իսկ սրբոյն Եզեկիելի հոգելից մարգարէին՝ եա հաշակական տեսլեամբ երևեալ. սակայն ոչ առանց ամպոյ եռեա որ երբեք ուրեք յամենայն մանգեաց։ Որպէս և հոգեկիր մարգարէն ի տեսլեանն իւրում պատմէ և ասէ. «Տեսի զի հողմ վերացեալ գայր ի կողմանցն հիւսիւսոյ, և ամպ մեծ ի նմա, և լոյս առատիկ զնովաւ. և հուր և կայծակունք հատանէին ի նմանէ, և ի մէջ նորա տեսիլ արեգական և ճառագայթք հրոյ»։

551 Սակայն լոյս և հուր, և ոչ առանց ամպոյ. զի լոյսն ի լուսաւորել զպիտանսն, և հուրն յայրել զանպիտանսն բարկութեամբ։ Իսկ ամպն՝

14 Եզեկ. Ա, 4.

1 b զաստուածութիւնն / Ա աստուածութեան
1 d չիք ինն
2 d անժոյժք
2 d կիզցէ / dԱԲ կիզցին արարածք
3 dԱԲ թէպէտ և / միւսն. չիք և
3 abdԱԲ երևէր [tԲ երևէր յայնժամ] երբեմն ժամանակաւ [b ժամանակի, ad յայն ժամանակս] / t երևէր յայնժ ժամանակի ումեք
4 abdԱԲ արժանեացն [b արժանեաց] / t արժանաւորացն
4 adԱ չիք տեսանելոյ տեսանելեացն / Բ տեսլեանցն, փխ. տեսանելեացն
5 abdԱԲ որպէս զի նոքա
5 abdԲt տեսանել, փխ. Ա տանել
5 adԱԲ որպէս մովսէսին [ԱԲ մովսէսն] և կամ / b մովսիսին և կամ / t որպէս մովսէսն. կամ
5 ad զլխովին [d ի զլխովին] իսկ
6 a ամպով / ԱԲ ամպոյն
6 ad չիք պատեալ
6 ad չիք և անտի խօսէր ընդ նոսա
7 a նայ յամենայն / bԱԲ նայ էր յամենայն
7 abd զարմն (չիք ի) [b զարմս]
7 b և նոյնպիսի իսկ երևեալ / ad նոյնպէս ամպով երևեալ. իսկ
8 b ամպովն իսկ սրբով. և եզեկիելի
8 a չիք սրբոյն
8 ad ոգելից
8 b չիք եա
8 ad հաչակաւոր
9 b տեսեալ, փխ. տեսլեամբ
9 ad եւես որ երբեք / bԱԲt տեսաւ երբեք
10 bԱԲ յամենայն / adt ամենայն
10 bԱԲt սոյնպէս
10 ad չիք և
10 ad մարգարէն պատմէ ի տեսողութեան իւրում / Ա ի տեսողութիւն, bԲ ի տեսողութեան, փխ. ի տեսլեանն
11 ad թէ, փխ. և ասէ
11 ԱԲ և ասէ / bt չիք և
11 abd տեսի զոգւոյն [b զհոգին] զի վերացեալ / ԱԲ զի հողմն
11 adԱԲ ի կողմանց / b ի կողմանս
11 a հիւսւսոյ / b հւսհւսոյ / d հիւսւսոյ / Ա հիւսւոյ
12 b շուրջ զնովաւ
12 ԱԲ և հուր և կայծակունք / abdt չիք և (կայծակունք)
13 bdԱԲ և ի մէջ նորա / at և [a չիք և] մէջն նորա
13 abd ճառագայթք / ԱԲt ճառագայթ
15 abd և հուր է և
16 adԱԲ զպիտանիսն և
16 ad յայրել / bԱԲt այրել
16 ԱԲ բարկութեամբ զանպիտանսն / t բարկութեամբն / ad չիք բարկութեամբ / b բարկութեան իսկ ամպովքն / ad ամպք / ԱԲ ամպ

երկոցուն զերկոսին մատռուակին տայ յարքաննեկեսն, զի հուրն զմեղաւորսն այրէ, և լոյսն բարեացն զհոգին շնորհացն որդեգրութեան արբուցանէ, իսկ չարացն զկայծակունսն արբուցանէ և զբոցն ծխախառն հեղձամղձուկ նեղութեան տանջանացն։ Նա և մեծութեանն իսկ ամպք գտանին ապաստաւորք, որպէս և տեսողն պատմէ, թէ «Ամպք փոշի են ոտից նորա»։

552 Եւ վասն յորդեկացն բազմացելոցն ամբարշտութեանց ասաց. «Սաստէ ծովս, և ցամաքեցուցանէ, և զգետս ամենայն աւերէ»։ Վասն զի զծովն մեղաց ցամաքեցուցէ, և զգետս անօրէնութեան կասեցուցէ, և զնեխականն և զանհամականն և զպղտորն և զկացուցն պարզեսցէ։ Իսկ իւրոցն ապաւինելոցն և ի նա յուսացելոցն փրկութիւն բազմացեալ ծովացի և գետ առանց մեղաց յորդեսցէ։ Վասն որոյ միւս մարգարէն ասէ ի նոյն պարու երգոյն իւրոյ, թէ «Զգետս ցրուեսցես, և զերկիր

6 Նաւ. Ա, 3. / 8 Նաւ. Ա, 4.

1 ԱԲ զերկոցուն / abd չիք երկոցուն
1 b չիք մատռուակին
1 b տայ
1 adԱԲ տայ մատռուակին [d մատռուակեւն, ԱԲ մատռուակեն]
1 a արքաննեկեն / ԱԲ յարքաննեկեսն / dt յարքաննեկեն / b չիք յարքաննեկեսն
1 ad չիք զի հուրն զմեղաւորսն այրէ և
2 ԱԲ այրել / b յայրել
2 ad լոյսն բարեացն / bԱԲt չիք լոյսն
2 a զոգւյն
2 bdԱԲ շնորհաց
2 ԱԲ յորդէգրութենէ [Բ յորդեգրութեանն] արբուցանել / b արբուցանել որդեգրութեանն
3 ad պատրաստէ [փխ. արբուցանէ] և հուրն զմեղաւորս բոցակիզէ և չարացն կայծակունս արբուցանէ / b չիք իսկ չարացն զկայծակունսն արբուցանէ / ԱԲ իսկ չարեացն [Բ չարացն] զկայծակունսն արբուցանել
3 abdԱԲ և զբոցն [ad բոցն], փխ. t և զլոյսն
4 ad հեղձամղձուկ [a հեղձամղձուք] զտանջանաւոր նեղութեանցն զուշակէ. իսկ ամպք մեծութեան հրամանացն գտանին ապաստաւորք / b նեղութեանն տանջանաց / bԱԲ մեծութեան իսկ ամպքն
5 bԱԲ ապաստաւոր
5 abd որպէս տեսանողն [b տեսողն իսկ]
5 ԱԲ թէ և
5 ad չիք են
6 b ոտից նորա են

7 b չիք և
7 abdԱ յորդեկոց [a յորդւեկոց] բազմացելոց
7 abdԱԲ ամպարշտութեանցն (յոյս ձեռագիր յամ.)
7 t ասաց, ասէ / abdԱԲ չիք ասէ
8 ad և զամենայն գետս
8 b ցամաքեցոյց, փխ. աւերէ
8 ad չիք վասն
9 aԱԲ զծով
9 ad անօրէնութեանն
9 ԱԲ կիզեցուցէ, փխ. կասեցուցէ
10 abd և (զնեխականն), փխ. ԱԲt զի
10 Ա նեխականն
10 abdԱԲvc և զհամականն [ԱԲc և զանհամականն, bc և զմահականն] և զպղտորն / t չիք և զանհամականն
10 abdԱԲt հայկ. Բառ. և զկացուցն [d զկայունն, a զկաունն] և զկայեան [ԱԲ զկայանն, adt չիք և զկայեան] պարզեսցէ [ad ի բաց պարզեսցէ]
11 abd իսկ իւրոց
11 ԱԲ ապաւինելոց և ի նա / abdt չիք և
11 abd յուսացելոցն / ԱԲt յուսացելոց
11 bԱԲ բազմացեալ և ծովացեալ / ad բազմացեալ ծովացի / t ծովացեալ և բազմացեալ
12 a առանց մեղաց
12 ԱԲ մարգարէ
13 b պարուն
13 d երաշոյն
13 a իւր. թե
13 b եթէ
13 bdԱԲ ցրուեսցես / a ցրուեցեր

դողացուցես ի սաստկութենէ անձրևի քոյ՝ որ անցանեն ընդ սա։ Զի զջուրս սաստկութեան ի վերուստ հանեալ ի վերայ ջուրցն, զի զջուրսն զամենայնայս ի բաց մղեալ մերժեսցէ. զի այնմ մնեալ որ որբանամն է՝ զաղտեղին և զգարշացեալսն ի բաց անցուսցէ։

553 Որպէս միւս տեսանողն ի նոյն նուագեալ, և անդէն զնոյն միահամուռ մեկնեալ. ասէ. «Անձրև կամաց պատրաստեցեր, Աստուած, ժառանգութեան քում. զի թէպէտ և հիւանդացաւ՝ սակայն դու հաստատեցեր զնա»։ Զի ի մեղաց ծովուն ըմբռնեալք, և նոյն ախտիհիւանդացեալք և կապեալք յամբարշտութեան կապանսն, վասն այնորիկ զծովն անուղղ անհամութեան քամեալ, և ցամաքեցուցեալ զակն աղբեր նորա, և զանձրև սաստից տեղացէ առ մարդիկ։ Որպէս և յայս հայեցեալ երգեաց մարգարէն. «Խորք ի խորոց կարդացին առ քեզ ի ձայն սահանաց քոց»։ Զի իբրև սահանք հողեղէնք երկնաւոր պատգամացն ի վերուստ իջեալ ի վերայ կուսակէին, և զախտաժէտսն և զցաւագնեալսն ի բաց կորուսցեն։

1 Հմմտ. Սաղմ. ՃԶ, 33? ՀԴ, 15? / 8 Սաղմ. ԿԷ, 10. / 13 Սաղմ. ԽԱ, 8.

1 a դողացուցեր
1 abdԱԲ սաստկութեամբ
1 ԱԲ անցանէ
1 abd ընդ նա
2 Ա զջուր / a զջուրն / d զջուրսն
2 Ա սաստկութեանց / Բ սաստկութեանցն
2 b ի վերուստ հանեցուցեալ
2 ad չիք ի վերայ ջուրցն, զի
3 a և զջուրս / d և զջուրսն / ԱԲ զի նախ զջուրսն
3 b մերժեսցես
3 abdԱԲ այն մնեալ
4 abdԱԲ իցէ, փխ. է
4 adԱԲ և զաղտեղին
4 ԱԲ զգարշն
5 bԲ տեսողն
5 dԱԲ ի զոյն / b ի սոյն / a ի նոյն
5 ad ի նոյն [d ի զոյն] նուագի [d նուագ] երգեալ
5 ad չիք և անդէն զնոյն միահամուռ մեկնեալ
5 b չիք զնոյն
6 ԱԲ միաբան միահամուռ
6 b մեկնեաց զնոյն. ասէ
6 ԱԲ մեկնեաց անձրև կամաց ասէ պատրաստեցեր
7 ad ժառանգութեան / bԱԲt ժողովրդեան
7 abdԱԲ քում / t քո
7 ad չիք զի
7 abdԱԲ չիք և
8 b զի մեղաց
8 adԱԲ ծովէ
8 t և ի նոյն ախտին
9 b կապեալ յամպարշտութեան
9 abd կապանս
9 bԱԲ վասն այնորիկ
10 ad զանուղղ / b անյատակ, փխ. անուղղ
10 d զանհամութեան / a զանհամութիւն / Բ անհամութեանն / b անմահութեան, փխ. անհամութեան
10 b քամեցուցեալ
10 bԱԲc և ցամաքեցուցեալ [ԱԲ ցամաքեցուսցէ] զակն աղբեր նորա, և / ad և զակն աղբեր [d աղբերն] նորա ցամաքեցուցեալ, և / t զակնաղբեւրն նորա
11 b զձայն, փխ. զանձրև
11 abdԱԲ սաստիցն [d սաստից, a սաստիկ] տեղացեալ [b տեղացուցեալ]
11 ad որպէս յայս ; bԱԲ և յայս / t որպէս ի յայս
12 ab թե խորք
12 d ի խորոց / abԱԲt խորոց (չիք ի)
13 a հողեղէնք / միւսները հողեղէն
13 ad երկնաւոր [d և երկնաւոր] պատգամացն ի վերուստ իջեալ, զախտացաւոցն ի բաց կորուսցէ / bԱԲt չիք երկնաւոր / bԱԲt չիք ի վերուստ իջեալ
14 bԱԲ կուսակէքին
14 b զախտաժետսն
15 b մերժեսցեն, փխ. կորուսցեն

554 Եւ ցօղն բժշկական եղև առողջացուցիչ, որպէս և ասէն, եթէ «Ցօղդ որ ցօղէ ի քէն՝ այն բժշկութիւն է նոցա», զի դարձցին առ նա երկիւղիւ։ Զի այնք որ սիրովն ոչ դարձան առ նա՝ ահիւ ապաստանելեաց արար զնոսա իւր ժառանգութիւն, որպէս զձեզդ։ Զի նախ զհեղեղն մեղաց ի ձէնջ ի բաց անցուցէ, և ապա տացէ ձեզ զառատութիւն շնորհաց իւրոց։

555 Զի ի ձէնջ բխեալ «Ցօղեսցեն ամպք զդեա արդարութիւնք, և բուսանիք ամպք պտուղս հեղեղաց բազմացելին». և ապա զիւր գիտութիւն կենաց ձերոց՝ յամպոց ողորմութեան ի ձեզ տեղացէ, որպէս և ասէն, թէ «Անձրև կամաց պատրաստեսցես, Աստուած, ժառանգութեան քում. զի թէպէտ հիւանդացաւ՝ սակայն դու հաստատեսցես զնա». ապա «Զուխս փափկութեան տացես ըմպել արժանեացն», ըստ բանի հոգևորական երգչին, որ ասէ, թէ «Ի քէն է, Տէր, աղբիւր կենաց, և լուսով քով տեսանեմք զլոյս». և թէ «Ձգեա զողորմութիւնս քո՝ որք ճանաչեն զքեզ». իսկ իւրոց ճանաչչացն ծագէ, և աղբիւրքն իմաստութեան ի նոյն լուսոյ ականէն առ նոսին բղխեալ, իսկ անիմաստիցն՝ այրիչ վառակքն և ողողիչք և հրդեհիչք և տոչորականք։

2 Ես. ԻԶ. 19. / 8 Ամոս, Ե, 24. / 11 Սաղմ. ԿԷ, 10. / 12 Հմմտ. Սաղմ. ԼԵ, 9. / 14 Սաղմ. ԼԵ, 10. / 15 Սաղմ. ԼԵ, 11.

1 ad և զվէրս հիւանդացելոցն առող-ջացուցէ [d ողջացուցէ], փխ. և ցօղն բժշկական եղև առողջացուցիչ
1 Ա և զցօղն
1 ԱԲ բժշկութեան, b բժշկարան, փխ. բժշկական
1 bԱԲ ողջացուցիչ
1 ad որպէս ասէն / bԱԲ ասէ
1 abd թէ / ԱԲ չիք եթէ
2 b ցաւղդ / միւսն. ցաւղն
2 ad ցաւղէք / ԱԲ ի քէն ցօղէ
2 ad բժշկութիւն էր
3 bdԱԲ սիրովն / ae սիրով
3 ad ապաստանելեաց / b պաստեաց, ԱԲէ պատրաստեաց, փխ. ապաստանելեաց
4 a չիք զնոսա
4 abdԱԲ որպէս և զձեզդ [Ա ձեզդ, b զձեզ] իսկ
4 Ա զհեղեղ
5 ԱԲ չիք ի ձէնջ
5 b չիք ի բաց
5 b անցուսցէ ի ձէնջ, և
5 ad զառողջութիւն, փխ. զառատու-թիւն
6 ad ի ձեան շնորհացն իւրոց
7 ad յորդեալ բխեսցեն [d բղխեսցեն]
8 ad չիք բազմացելին
8 aԱԲ գիտութիւն / միւսն. գիտու-թիւնն
9 b կենաց / ԱԲէ կենացն / ad չիք կենաց ձերոց
9 ad յամպոցն / bԱԲ յամպոյն
9 a ողորմութիւն
9 ad որպէս ասեն
10 ԱԲ չիք թէ
10 a ըստ կամաց քոց պատրաստեսցես
10 abd ժառանգութեան / ԱԲէ ժողո-վրդեան, փխ. ժառանգութեան
11 bԱԲ քում / միւսն. քո
11 ԱԲ թէպէտ և
11 ԱԲ և թէ, փխ. ապա
12 ab և զուխս
12 ԱԲ փափկութեան քո
12 d տացէ
12 abdԱԲ ըմպել արժանի եղելոցն, ըստ [bԱԲ զի ըստ]
13 adԱԲ չիք թէ
13 d աղբեր
13 abէ լուսով քո
14 d չիք և / ԱԲ չիք և թէ
15 ԱԲ իւրոցն / a իւրոյ
15 a ճանաչողացն, փխ. ճանաչչացն
15 ԱԲ ծագեալ / b չիք ծագէ
15 a աղբիւրք / b աղբերքն / d աղբերք / ԱԲ աղբեւրքն (յոգն.)
16 b ականն
16 a առ նոցին
16 a բխէ / d բղխէ
16 ad վառակք
17 c հողեխիճք, փխ. հրդեհիչք

556 Եւ քանզի իբրև զհուր յերկրի վառեալ էին մեղքն՝ առ ի տալ լոյս, զի անթարգուստ լիցին ի վրէժխնդրութենէն որ ի վերայն էր հասանելոց, վասն որոյ յառաջագոյն կանխեաց յառաջագէտ մարգարէութիւնն գիրացն իւրոց ասացելոց հաստատութիւն, որպէս ասէ. «Տեսի ի մարդիկ զմեղսն ծովացեալս, բազմացեալս, հեղեղեալս». որպէս միանգամ մեկնեցաւ առակն յաւուրս Նոյեան զարին. ի ծովանալ մեղացն յերկրի, ընդ նմին ծովացան և ջուրքն, կորուսանել զմարդիկ սատակացան։

557 Հ. Արդ՝ սրբոց մարգարէիցն գիրացն եղելոց զառակսն յաճախագոյնս ի մէջ բերեալ, թերևս եղելովքն ահարկեալ՝ զնոսա յիւրաքանչիւր ամբարշտութեանցն փրկել կարասցեն։ Վասն այսորիկ յաճախագոյնս երբեմն զՍոդոմայեցիսն հրկիզեալս, երբեմն զհեղեղամաց մարդիկն ջրահեղձոյց զարին յօրինակ առեալ, երբեմն զհարուածս Եգիպտոսի և զայլոց բազմաց. և զանօրէնութիւնսն՝ ծովացեալս կոչէ, և փարատել յերկրէ խոստանայ, և դարձեալ զարդարութիւն յերկրի խոստանայ դնել, և քան զջրհեղեղն ևս յորդագոյնս բազմացուցանել, և զիրաւունս ծաղկեցուցանել։

5 Հմմտ. Ծննդ. Զ, 5.

1 abdԱԲ իբրև զհուր / t հուր
1 ad վառեալ էին յերկրի
1 b մեղաւքն
1 abd և առ ի տալ
2 d անթագուստ
2 ԱԲ լինիցին
2 abdԱԲ ի վրէժխնդրութենէ անտի, որ
2 a ի վերայ
3 b որ վասն
3 b չիք յառաջագէտ
3 Ա մարգարէութիւն
4 abdԱԲ որ և իրացն իւրոց [ad իւրոցն իրաց, ԱԲ իւրոց իրացն] ասացելոց [ԱԲ ասացելոցն] / t գիրացն գիւրոց
4 abd հաստատելի [a հաստատելի է] / ԱԲ հաստատութիւն / t հաստել
4 b որպէս
4 ad չիք որպէս ասէ / b չիք ասէ
5 b տեսէքն մարդիկ / ad զի եւեա
5 ad ի յերկրի. փխ. ի մարդիկ
5 abdԱԲ զմեղս [b զմեղս իւր]
5 b չիք հեղեղեալս
6 ad չիք միանգամ
6 abdԱԲ մեկնեցաւ [bԱԲ և մեկնեցաւ] իսկ
6 b յաւուրսն / Ա Նոյեայն
6 b զարուն
6 ad ի ծովանալ մեղացն / bԱԲt ծովացեալ մեղացն
7 Ա երկրէ
7 ad ծովացան ընդ նմին / b ջուրք
8 ad չիք սատակացան
9 abdԱԲ սրբոց / t սրբոցն
9 ԱԲ չիք գիրացն
9 ab եղելոց / bԱԲt զեղելոց
9 bԱԲ զառակսն [b զառակս] իմն
10 ab յաճախագոյն
11 abd ամբարշտութեանցն / ԱԲt ամբարշտութեանց
12 b զսոդոմայեցիսն / dԱԲ զսոդոմացիսն
12 a հրկիզել / Բ հրակիզեալս
12 b և երբեմն
12 a զհեղեղամահաց / v Հայկ. բառ. զհեղեղամահ
13 b յառակ, փխ. յօրինակ
13 abd իսկ երբեմն
13 b զհարուածսն
13 ԱԲ չիք երբեմն զհարուածս Եգիպտոսի
14 a զանաւրէնութիւնս / bdԱԲ զանօրէնութիւնսն / t զանօրէնութիւն
14 ad չիք կոչէ և
15 ab փարատեալ յերկրէ խոստանայր
15 ad չիք դարձեալ
15 ԱԲ զարդարութիւնս / abd զարդարութիւնսն
16 b խոստանայր դնել
16 ad հաստատեալ [d հաստատել], փխ. յերկրի խոստանայ դնել
16 abd զջրհեղեղան
16 ad չիք և (զիրաւունս)
17 ad զիրաւունսն ծաղկեալս / b չիք և զիրաւունս ծաղկեցուցանել

558 Վասն այսորիկ յանցանել մարդկան ընդ անցութեան ծովն, գոչէ մարգարէն և ասէ. «Անցցեն ընդ ծովն յաղթ, և հերձցեն զալիս ծովուն», այսինքն է զամբարշտութիւնս. և թէ՝ «Ցամաքեսցին պատյար գետոց», այսինքն մեղացն յորդութիւնք: Վասն որոյ միւս մարգարէն ասէ, թէ «Ի վերայ գետոց բարկացիս, Տէր, կամ սրտմտութիւն քո ի վերայ ծովուց և կամ բարկութիւն քո ի վերայ գետոց»:

559 Զի ածցէ զյորդութեան անձրևն, և ջուրքն սուրբք, կենդանութեան հոսանքն, մերժեսցեն զջուրսն ամբարշտութեան, և ծածկեսցեն յերկրի զգանութիւն չարութեան ազխուութեան ամբարշտութեան մարդկան: Որպէս ասէ մարգարէն, թէ «Լցցի երկիր գիտութեամբ Տեառն՝ իբրև ջուրք բազումք զի ծածկեն զծովս». զայն զկորստական ջուրցն ասէ, զկործանիչ և զհեղձուցիչ ջուրցն, թէ զայն ջուրսն ծածկէ՝ որ արբոյցն զերկիր ի հրապոյրս պղտորս. որ առաւելագոյն ևս վասն հրապուրանացն՝ ի կռապաշտութիւնսն յորդեալ մոլեգնեալ էին յաշխարհի: Զի հանցէ զամպն հոգիընկալ, որ մարգարէին Եզեկիէլի երևեցաւ. զի նոյն ամպ տեղասցէ ի մարդիկ զշնորհս գիտութեան, և նոյն զալարացուցէ և զչորութիւնն ի բոյս շրջեսցէ:

3 Զաք. Ժ, 11. / 4 Զաք. Ժ, 11. / 6 Ամբակ. Գ, 8. / 11 Ես. ԺԱ, 9.

1 ԱԲ վասն այսորիկ իսկ
1 ad յանցանել / ԱԲt անցանել
1 abdԱԲ հայկ. բառ. մարդկան զանցութեան ծովուն / t մարդկան ընդ յանցութեան ծովն
2 d չիք և (ասէ)
3 abdԱԲ այսինքն զամբարշտութեամբք [a զամբարըշտութեամբքն, d զամպարշտութեամբքն] և թե
3 abdԱԲ ցամաքեսցին / t ցամաքեսցեն
4 abd գետոցն
4 t յորդութիւնքն
5 ԱԲ ասէ թէ սրտմտութիւն քո ի վերայ գետոց կամ բարկութիւն [Ա բարկութեամբ] քո ի վերայ ծովուց և թէ ի գետս բարկացիս տէր զի ածցէ
5 b զու տէր, և կամ
6 b ի վերայ ծովու
6 bd չիք և / a չիք կամ
7 b ածիցէ / bԱԲt որ, փխ. և
7 abd սուրբ
8 aԱԲ հոսանքն / d սանքն / t հոսանք / b չիք հոսանքն
8 abd զջուրսն / ԱԲt զջուրս
8 ԱԲ մարդկան ամբարշտութեան. որպէս և
10 bԱԲ ասէ իսկ / ad չիք թէ
10 b գիտութեամբն
11 ad որպէս, փխ. իբրև
11 b զջուրս բազումս որ
11 ad զայն զկորստական [d կորստական] / bԱԲt և [t չիք և] յայնժամ [b յայնժմիկ] ի կորստական
11 bd ջրոցն ասէ
12 bԱԲ և ի կործանիչ և ի հեղձուցիչ ջուրցն [b ջրոցն] թէ [b եթէ] զայն / t ի կործանիչ և ի հեղձուցիչ / ad զկործանիչ և զհեղձուցիչ ջրոցն թե
12 ad ջուրսն ծածկէ / bԱԲt ջուրս
12 ad արբոյցն / ԱԲt արբոյց / b զարձոյց, փխ. արբոյցն
13 t երկիրս
13 ad ի հրապոյրս [d ի հրապոյս] պղտորս, ի հրապոյրս կռապաշտութեան, յոր յորդեալ [a յորդյորդեալ] մոլեգնեալ էին յաշխարհի
13 ԱԲ առաւել ես
13 b վասն հրապուրանաց
14 ԱԲ ի կռապաշտութիւնս / b ի կռապաշտութիւնան
14 ԱԲ յորդորեն / t որ յորդեն / b յորդեն
14 ԱԲ հանցեն
15 ԱԲ հոգիընկալ / մխաճ. հոգէընկալ
15 abdԱԲ եզեկիէլ [ad եզեկիէլի, b եզեկիելի] մարգարէին [ad մարգարէի]
16 abdԱԲ առ մարդիկ
16 t շնորհս / ԱԲ զշնորհսն
16 b զալարեցուցէ / d զալարեցէ (պաս.)
16 a'd չիք և (զչորութիւն)
17 adԱ զչորութիւն / b զչարութիւն
17 abd ի բոյս / ԱԲt ի բոյսս

560 Իսկ զզօսացելովքն որ ի հաւանութիւն գալ ոչ կամին՝ սփ-ռեսցէ զանձրև հրեղէն փայլատակմանց ի կիզուլ, յայրել և ի վախճանել, մատուսցէ ըմպել զբաժակն դառնութեանն։ Որպէս ի տասներորդում սաղմոսին նուագէ տեսանողն, թէ «Տեղասցէ ի վերայ մեղաւորաց որոգայթ, հուր և ծծումբ. այս մրրիկ է բաժին բաժակի նոցա»։

561 «Զի Տէր արդար է և զարդարութիւն սիրէ», և արդարութեամբ կամի առ ինքն կոչել զձեզ յորդեգրութիւն. զի հոգիընկալ ամեն աստուածակիր ճշմարտութեան սովոր է տեղալ յոգիս մարդկան զգիտութեան ուսուցութիւն, և տնկել ի սիրտս մարդկան զերկիւղ աստ-ուածպաշտութեան, և մատուցանել զսէրն Քրիստոսի Արարչին առ իւր արարածս. և նորուն կամօքն ամրանալ ի բարձրութիւն իւրոյ Աստ-ուածութեանն, զոր ձեզ պարտ է ընդունել։

562 ՀԱ. Զի եթէ ամպք որ սպասաւորք են, առեալ զհրաման ի Տեառնէ, իջեալ ի բարձանց ի խորութիւն անդնդական ծովուցն խոնարհ՝ առ եթերացն առ ընթեր լցեալ ուռուցեալ, ամփոփեալ զբազմութիւն

5 Սաղմ. Ժ, 7. / 6 Սաղմ. Ժ, 8.

1 abd ոչ կամեցան / ԱF ոչ կամիցին
1 b ըսփռեսցէ
2 ad անձրև / ԱF չիք հրեղէն
2 Ա փայլատակմանցն / F փայլատա-կմանցն / b փայլատակմանցն
2 adԱF ի կիզուլ / t կիզուլ (չիք ի) / b ի կիզումն
2 b յայրելն / abd չիք և
2 b ի վախճանելն
2 ԱF և ի վախճանել իսկ
2 ad ի վախճանել [d չիք ի վախճանել] որոց տացէ ըմպել
3 ad զբաժակն դառնութեան / bԱFt չիք դառնութեան
3 dԱF ի տասներորդ
4 bdF նուագեաց / aԱ երգեաց, փխ. նուագէ
4 ԱF տեսողն / bd երգողն, a երգողս, փխ. տեսանողն
4 b չիք թէ / ԱF տեղասցի
5 b չիք որոգայթ
5 ad չիք է
5 a բաժակէ
6 abd չիք և (զարդարութիւն)
6 abdԱF արդարութեամբն
7 Ա յորդէգրութեան
7 ad և զի հոգէընկալ / միւսն. հոգի-ընկալ
8 abd աստուածակիր ամեն
8 F ճշմարտութեանն / Ա տեղել
8 b յորդիս, փխ. յոգիս
9 b զգիտութեանն իմաստութիւն, տըն-կել / ԱF մարդկան զուսումն զի-տութեան և տնգել [F տնկել] / adt զգիտութեան ուսուցութիւն և [t չիք և] տնկել
9 ԱF ի սիրտ
9 b չիք զերկիւղ աստուածպաշտու-թեան
9 Ա զերկիւղն (յաճ.)
9 adt աստուածապաշտութեան
10 abdԱF առ իւր արարածս / t չիք իւր
11 bdԱF նորին / bԱF կամաւք
11 ad համբառնալ
11 a ի բարձրութիւնան / b ի բարձունս
11 ad իւրոյ, փխ. bԱFt սիրոյ [t սի-րոյն]
11 Ա աստուածութեան
12 ԱF զոր և / d պարտ էր
13 abdԱF զի եթէ [b թէ] ամպք որ / t և, փխ. եթէ
13 t չիք որ
13 Ա սպասաւորք են / abdFt չիք են
13 b եղեալ, փխ. առեալ
13 adԱF հրաման / b հրամանի տեառն
14 a իջանեալ
14 b և իջեալք ի տեառնէ ի խորու-թիւնս անդընդականս
14 ad ծովուցն [a ծովուն] խոնարհա-թեեալ լցեալ և / b ծովուց, խոնար-հաթեացն լցեալ / ԱF խոնարհ ա-թերացն լցեալք
15 ԱF ուռուցեալք
15 abd ամփոփեալ / ԱFt ամփոփեալք [Ա անփոփեալք]
15 ab զբազմութեան

ջուրցն, հանեալ, վերացեալ, տարածեալ, ծածկեալ զերեսս երկնից լի որոտմամբ, ցօղային տատանութեամբ զԱրարչին հրամանս կատարեն, առ ի ներքոյս մատռուակեն, որչափ ևս առաւել այս վկայքս, որ վերացան ի սէր Աստուածութեանն, առ որս Աստուած խոնարհեցաւ՝ ևս առաւելագոյն առին զշնորհս Հոգւոյն, ևս առաւել լցան պարգևօքն. որք զմարմինս իւրեանց եդուն ի գանձն ակէրանի, զի միւսանգամ տացեն անդրէն, նորոգեալ զննջեցեալսն: Եւ լցեալ աստուածական պատգամօքն՝ ջան եդեալ և ճշմարտութեամբ մեծաւ քարոզեցին, և տեղացին ի ձեզ զտեղ երկնաւոր շահիցն և փայլատակեցին ի ձեզ զլոյս և զհուր միանգամայն, և քան զաստուածընկալ ամպն ևս զօգուտն ի ձեզ հոսեցին: Փոխանակ ամպաշուք ահեղալի որոտալոյն ահագնութեան՝ Աստուած որոտաց առ ձեզ ևս ահագնագոյնս, և կամեցաւ զձեր կեանս և զփրկութիւն:

563 Եւ արդ, որ ատեցին զաշխարհս և զամենայն ինչ որ յերկրի է և սիրեցին զերկինս և զպատուիրանս թագաւորին Արարչին, որ

1 bԱF հանեալք / ad հանեալ / t խառնեալք, փխ. հանեալ
1 ad վերացեալ / bԱFt վերացեալք
1 abdԱF տարածեալք [ad տարածեալ] լցեալք [bԱF լցեալ] ծածկեալք [ad ծածկեալ] / t վերացեալք, տարածեալք
2 d զի, փխ. լի
2 b որոտմամբն
2 bԱF տատանութեամբն
2 d արարչին
2 a հրամանան / bԱF զհրամանան
2 b կատարելով
3 abdԱF ներքնոյս [bԱF առ ի ներքնոյս] մատռուակեն [ԱF մատռուակել]
b թղ. 200ա սորին յուսանցում ունի՝ աստուածաբանութիւն սրբոյն գրիգորի հայոց մեծաց լուսաւորչին
3 ԱF վկայք
3 t չիք որ
4 d ի սէրն
4 Ա աստուածութեան
4 abԱF խոնարհեցաւ [Ա խորհեցաւ], և ևս
5 ԱF առնել առին
5 ab հոգւոյն, և ևս
5 ԱF չիք ևս առաւել
5 bd առաւելագոյն լցան
5 ԱF և լցան
5 b պարգևաւք / ԱF պարգևօք նորա
5 abdԱF որք / t որ
6 ab ի գանձ
6 b ակերանի
7 a անդէն
7 abdԱF զննջեցեալսն / t զննջեցեալսն
7 ԱF աստուածային, փխ. աստուածական
8 abdԱF և ջան եդեալ
8 abd ճշմարտութեամբ մեծաւ / ԱF մեծաւ ճշմարտութեամբ / t չիք մեծաւ
8 b տեղացան
8 a ձեզ
8 ad զտեղն / b զտեղ / ԱF զանձրև, փխ. զտեղ
9 abd շահիցն, փխ. ԱFt շնորհացն
9 a չիք և (փայլատակեցին)
9 ԱF և փայլեցուցին
9 a ձեզ
9 bd զլոյսն և զհուրն
10 abdԱF և քան [b քանզի] զաստուածընկալ [Ա զաստուածընդալ, b զաստուած ընկալեալ] / t չիք քան
10 ԱF ամպոյն / ad ամպն / t զամպն / b ամպքն
10 ԱF զօգուտսն
10 ad ի ձեզ զաւգուտն [d զաւգուտն ի ձեզ] հոսեցին
10 bt և, փխ. ևս
11 ad ամպաշուք / b ամպափուշ / ԱFt հայկ. բառ. ամպաշուշի
11 b ահեղալն յորոտալոյն
12 abdt կամեցեալ
12 abdԱF զձեր / t զձերն
12 ԱF կեանսն
13 ad զաշխարհս, փխ. bԱFt զերկիրս
13 abdԱF ինչ որ յերկրի է, և [b յերկրի և, d յերկրէ և] սիրեցին / t ի սմա, փխ. յերկրի է
14 ԱF արարչի

նստին ի վերայ նորա, որ ընկալեալն զնոսա և զոգիս նոցա ի լուսեղէն յարկսն, և յերկնաւոր քաղաքն յաւիտենականն նորա և զուարթակից երկնաւորացն եղեն, որ ̦են կենդանիք. որ փոխեցան ի տկարութենէս ի զօրութիւն, յապականութենէս յանապականութիւն, ի մահուանէս յանմահութիւն. զի յաղթեցին մարմնեղէն ցանկութեանցն, և հաղորդեցան աստուածեղէն փառացն. որ նորոգեցան ի փառս անպատումս, և զերծան յանպիտոյից. և ոսկերք նոցա տաճարք եղեն Աստուածութեանն Հոգւոյն, քանզի և առ Տէրն իւրեանց կենդանիք են, և սուրբ հոգիք նոցա զգուշաւ պահին կենդանիք։

564 Իսկ մարմինք նոցա և ոսկերք նոցա Աստուծոյ տաճարք են ի մէջի ձերում. զի ոչ այլ ինչ կարիցէք դուք զԱստուած ընդ ձեզ հաշտեցուցանել և մերձենալ առ Աստուած՝ եթէ ոչ բարեխօսութեամբ աղօթից նոցա. և հասանել ձեզ հաւատոցն այնց՝ որով նոքայն վարեցան և արժանի եղեն ելանել ի ծովն կենդանի, և անտի հոսել ի ձեզ զվտակս քաղցրութեան աստուածական պատգամացն, և պաշտել ձեզ զբաժակն արարչական սիրոյն՝ թէ ընդունել մարթասջիք։ Զի ոչ զոք թողուցու ըստ անձանց կամս գնալ. այլ եթէ կամիցիք, և եթէ ոչ՝ սակայն զոր Աստուածն կամի՝ զայն էք կատարելոց։

1 adԱԲ որ նստի
1 bԱԲt ընկալեալ / ad չիք զնոսա և
1 b չիք և զոգիս նոցա
1 abdԱԲ ի լուսեղէն յարկսն [ԱԲ ի յարկսն լուսեղէն] և յերկնաւոր յարկսն [b յերկնաւոր քաղաքն, ԱԲ յերկնաւոր առագաստն] յաւիտենականցն [a յաւերժատականցն] / t նոցա, ի լուսեղէն և յերկնաւոր յարկսն
2 ad չիք նորա
2 abd որք, t որ, փխ. և
2 ad զուարթնակից
3 abdԱԲ եղեն որ [b որք] են կենդանիք / t չիք որ են
3 ԱԲ ես, փխ. որ (փոխեցան)
3 abd ի տկարութենէ
4 bd յապականութենէ
4 d յանապականութիւն
5 ab [b և] ի մահուանէ / ԱԲ ի մահկանացուէս, փխ. ի մահուանէս
5 a և, փխ. զի
5 a ցանկութեանցն / bd ցանկութեանցն / Ա ցանկութեան / Բ ցանկութեանն / t ցանկութեանն
6 ad և, փխ. որ / d ի փառսն
7 ad անպատում
7 b յանպիտոյից / t յանպիտոյիցն
7 ad տաճարք / bԱԲt տաճար
7 ad եղեն / bԱԲt են, փխ. եղեն
8 abdԱԲ աստուածութեան [ab աստուածայինն] հոգւոյն / t հոգւոյ
8 bdԱԲ չիք և / t կենդանի են
9 bdԱԲ ոգիք
10 ԱԲ չիք նոցա (և ոսկերք)
10 ad չիք նոցա (աստուծոյ)
10 ԱԲ տաճար են աստուծոյ
10 ad տաճար
11 b չիք զի / t կարէք
12 ad հաշտեցուցանել ընդ ձեզ
12 ad չիք և մերձենալ առ աստուած / ԱԲ առ նայ, փխ. առ աստուած
13 d հետ տոցն, փխ. հաւատոցն
13 abd որովք
13 abdԱԲ վարեցան / t վերացան
14 ad մտանել, փխ. ելանել
14 d չիք և (անտի)
15 d վտակս
15 Բ քաղցրութեան, փխ. քաղցրութեան
15 adԱԲ հայկ. բառ. աստուածածան, փխ. աստուածական
15 bԱԲ պատգամաւորն
16 bԱԲ զբաժակ / ad եթէ
16 abdԱԲ կամիցիք, փխ. t մարթասջիք
16 abdԱԲ զի ոչ [adԱ ոչ որ] ի կամս [b ի կամսն] զձեզ թողուցու [b թողացուցէ]
17 abdԱԲ ըստ [b ընդ] անձանց կամի [bԱԲ կամաց] գնալ
17 adԱԲ թե
18 abd կամիցիք / adԱԲ թէ ոչ
18 b չիք սակայն / ԱԲ զոր ինչ
18 d աստուած կամին
18 b զայն էք կատարելոց զոր աստուածքն կամի / Ա կատարելոցն

565 ՀԲ. Քանզի իբրև եկեալ Աստուած զազգս մարդկան տկարացեալս և եղծեալս հիւանդութեան մեղօքն՝ եկն իբրև զբժիշկ բժշկել, զի մի ի հիւանդութենէ մեղացն մեռանիցին. որում և վկայէ մարգարէն և ասէ. «Թէպէտ և հիւանդացաւ՝ սակայն դու հաստատեցեր զնա»։ Արդ՝ նոյն գթածն և մարդասէրն, որ ի սկզբանէն էր յաւիտենից, հաստիչն և արարիչն ամենայնի՝ նոյն ինքն բժիշկ եղեւ արարածոցն, որ երկիւղածացն ծագեաց զլոյս իւր, որպէս ասէ մարգարէութիւնն. «Ծագեսցէ ձեզ երկիւղածաց անուան իմոյ արեգակն արդարութեան, և բժշկութիւն ի թևս իւր»։

566 Եւ ո՞վ իցէ արեգակն արդարութեան՝ եթէ ոչ որ խոնարհեցաւ և ծագեաց զիւր ճառագայթսն ամենայն հիւանդացելոցն և յախտ անկելոցն մեղօք, նոյն է որ ի Հօրէն ծագեաց. զի նա միայն է, որ կարէ լուսաւորել զոգիս խաւարեալս մարդկան, և զուարճացուցանել զանձինս ստուերամածաց անկելոցն։ Եւ նա ինքն է, որ յայց ել կորուսելոց ձերում. որոյ ճառագայթիւք նորա կեան արարածք եղեալք ի նմանէ ամենայնք։ Նա և զարդն երկնից, այսինքն են լուսաւորքն, զիւրեանց լոյսն յանձնարկել ճառագայթից նորա ի մէջ արարածոց ջահացուցանեն՝ առ ի տալ լոյս երկրի. և լի են լուսով նորա երկինք

4 Սաղմ. ԿԷ, 10. / 9 Մաղաք. Դ, 2.

1 b զազգ
1 abdԱԲ տկարացեալս և եղծեալս / t տկարացեալ և եղծեալ
2 d զբժշկ / b բժիշկ
3 abdԱԲ ի հիւանդութեան մեղացն մեռանիցին
3 abdԱԲ չիք և
4 abd յաւելն, փխ. և ասէ
4 b քանզի, փխ. և (ասէ)
4 ԱԲt ասէ զի
4 abd չիք և (հիւանդացաւ)
5 b և արդ
5 b նոյն / միւսն. այն
5 Ա ի սկզբան / abdԲ ի սկզբանէն / t ի սկզբանէ
5 ad և յաւիտենից
5 bԱԲ հաստիչն / adt հաստիչ
6 abdԱԲt և [t չիք և] արարիչն [ad արարիչ, d ուղղագրում է և գիւրիչ] ամենայնի
6 ԱԲ որ է նոյն / bt որ նոյն
6 b չիք ինքն
6 adԱԲ արարածոց, որ երկիւղածացն ծագէ որպէս [ad ծագեաց զլոյս իւր. որպէս] / bt չիք որ երկիւղածացն / b ծագէ / t ծագի / bԱԲt չիք զլոյս իւր
7 ad մարգարէն / Ա մարգարէութիւն
7 ԱԲ ծագեսցի ձեզ
10 ad և ով / b ո / bԱԲt չիք և
10 abdԱԲ եթէ ոչ / t թէ
11 ad ճառագայթս
11 bԱԲ հիւանդացելոց
12 b անկելոց
12 abdԱԲ մեղաւք / t մեղօքն
12 ad չիք նոյն է
12 bԱ ի Հաւրէ
12 b նա ինքն է միայն, որ / ԱԲ միայն ինքն է, որ
13 adԱԲ կարող [b կարողն] է
13 dԲ խաւարեալ
14 ad ստուերամածացն
14 ad չիք անկելոցն
14 tdԱԲ կորուսեան
15 adԱԲ մերոյ, փխ. ձերում / b չիք ձերում
15 b որոց
15 ad ճառագայթիւքն. չիք նորա
15 a կեայն արարածքն
15 ԱԲ նմա և եղեալք / b նմին եղեալքն / ad եղեալքն
16 ԱԲ ամենայն / ad չիք ամենայնք
16 b ամենայն զարդ / ad զարդ
16 adԱ չիք են
17 d լոյս / ԱԲ զլոյսն
17 a յանձնարկեալն / b յանձնն արկեալ
17 bԱԲt արարածոց նորա
18 b ջահացուցանել
18 b լինել, փխ. լի են / ad չիք են
18 bԱԲ ամենայն երկինք

և աշխարհ։ Եւ Հոգի նորա՝ նշոյլք ճառագայթից նորին էութեանն, որ խոնարհեցաւ կամաւ գթութեան իւրոյ, եկն ի լուսաւորել զարարածս. զի էին խաւարեալ՝ եկն ի տալ ծագել զլոյս իւր։

567 Իսկ եթէ ոչ կամիցին բանալ զսիրտս իւրեանց նորա ճառագայթից Աստուածութեանն՝ այրեսցէ մինչև իսպառ. որպէս և ասեն, թէ «Հուր բորբոքեցաւ ի բարկութենէ իմմէ. այրեսցէ և իջցէ մինչև ի դժոխս ներքինս. կերիցէ զերկիր և զամենայն բոյս երկրի նոցա. վառեսցին հրով, բորբոքեսցին հիմունք լերանց նոցա»։ Զի, կամ ընդէ՞ր, կամ որպէս զհիմունս մատուցեալ հրդեհիցէ։ Այլ քանզի հիմնացեալ էին մեղքն յերկրի և զօրացեալ՝ վասն այսորիկ հիմամբք և արմատովքն համդերձ դչարն հրդեհեսցէ, և խլեսցէ զմոլորութիւնն յերկրէ առ հասարակ, և զմորսաութիւն կռապաշտութեանն քնջել և ի բաց կորուսանել, որպէս ի սկզբան տանջանացդ առ ձեզ ցուցաւ։

568 Զի յորժամ զծովու նմանութիւն, զմեղացն քամելոյ և զյստակելոյ ճառս բերէ ի մէջ, և զդժնդակն հեղձուցանէ անդէն բառ չհլութեան նմանութեան խստասրտութեան ընդդիմամարտ բարոյիցն՝

8 Բ. Օր. ԼԲ, 22.

1 abd աշխարհք / ԱԲ աշխարհս
1 bԱ էութեան
2 adԱԲ գթութեան իւրոյ / bt գթութեամբ իւրով [b իւր]
2 t իւրով, կամաւ եկն
2 adԱԲ և եկն / b չիք եկն
2 abdԱԲ լուսաւորել (չիք ի)
3 ԱԲ խաւարեալք
3 adԱԲ տալ (չիք ի)
3 ԱԲ և ծագել / b տարածել, փխ. ի տալ ծագել
4 ԱԲ զաչս, փխ. զսիրտս
4 bt ճառագայթիցն
5 b աստուածութեան / ԱԲ աստուածութեան նորա
5 ad որպէս ասեն
6 b եթէ / ad չիք թէ
6 b այրեսցէ և
7 Բ բոյսս
8 d և բորբոքեսցին / Ա բորբոքեսցեն
8 b և, փխ. զի, կամ
9 a հիմունսն / b զհիմունսն / dԱԲ * զհիմուսանն
9 b զի, փխ. քանզի
10 adԱԲ և զաւրացեալ / bt զօրացեալք (չիք և)
10 adԱԲ վասն այնորիկ
10 abdԱԲ հիմամբք(ն) / t հիմամբ
10 aԱԲ արմատովք
11 b համդերձ և արմատովք
11 b կործանեսցէ / ԱԲt կործանիցէ, փխ. ad հրդեհեսցէ
11 dԱ զմոլորութիւն
11 b յերկրէ զմոլորութիւնն / ad չիք յերկրէ
12 bԱԲ զմորսաութիւն [Բ զմորսաութիւնն] / ad զառմորութիւն, t զմոլորութիւն, փխ. զմորսաութիւն
12 abd կռապաշտութեանն / ԱԲ և զկռապաշտութիւնն / t կռապաշտութեան
12 ad ի բաց քնջեալ կորուսցէ. որպէս
12 b չիք և (ի բաց)
13 ԱԲ որպէս և է իսկ սկիզբն / b ի սկզբան / adt սկիզբն
13 b տանջանացն / ad տանջանաց
13 ԱԲ որ առ ձեզ [b ձեզդ] / ad առ ձեզ [d ձեզդ] իսկ
13 adԱԲ տեսաւ, փխ. ցուցաւ
14 ԱԲ չիք յորժամ
14 abd զծովու նմանութիւն բերիցէ, զմեղացն զքամելոյ [b քամելոյ] և զյստակելոյ / ԱԲ զծովու [Ա ծովու] նմանութիւն ի մէջ բերէ ճառս զմեղացն քամելոյ և զյստակելոյ [Բ զստակելոյ] և զդժնդակն / t ծովու զնմանութիւն, զմեղացն քամելոց և յստակելոց
15 b զճառս / t զի, փխ. և
15 abdԱԲ հեղձուցանել անդէն / t անդրէն
16 b չարութեան, փխ. չհլութեան
16 ad չիք նմանութեան
16 abdԱԲ ընդդիմամարտ [b ընդդիմամարտք] բարոյիցն [d բարոյից] / t ընդդիմամարտութեան պիտոյիցն / abd ԱԲ չիք պիտոյիցն

ապարասան ապարթանական փարաւոնեան զօրուն վաշտացեալ գնդօքն, և բազմացեալ կառօքն, և սպառազէն ամենձիոյն նիզակօք, և անթիւ երիվարօքն վառեալք ի ջուրսն կորնչել։ Զի ի չափաւոր ժամանակի՝ առողմունք կարի պիտոյ են առ ամենայն բոյսս սերման. իսկ յորդն և անչափն՝ նեխէ ապականէ և կորուսանէ. իսկ որ կարին բազմանալ՝ ողողէ անյիշատակ ջնջէ։ Սոյն օրինակ և յայսն ցանկալի է յաչս մեր, այլ յորժամ կարի ջերմակիզն անձէ՝ վնասէ, ըստ երբեմնական բանակին, որ հակառակ կացեալ ընդ Մովսիսի՝ այրեցան ի բարկութենէ անտի Աստուծոյ։

569 Իսկ ցամաք երկիրս բնակութիւն է մեր. և ամենայն օդուոց և պտղաբանք կենաց մերոց ի սմանէ և ի վերայ սորա, և դայեկութեան զարմանք, ըստ նմանութեան կաթինն ի մօրէ, մեզ յայնմանէ։ Վասն որոյ նոյն խնամակալ մեզ երկիրս պայթեաց պատառեցաւ, երաց զիւր թանձրութիւնն, և սոյզ, ընկլոյզ եկուլ միանգամայն, կենդանւոյն ի գժոխս յուղարկեաց զգնտացիսն, որ իշխեցին յընչաց քերել և արհամարհել զընտրեալն և զսիրելին Աստուծոյ զՄովսէս

570 ՀԳ. Ցայնմ ժամանակի այս եղև, իսկ արդ՝ զի առաքեաց

1 bԱB և ապարասան / d է զի էր ասան, փխ. ապարասան
1 b ապաթանական / aԱB ապրթանական
1 ab փարաւովնեան / ԱB փարաոնեան
1 b վշտացեալ
2 d կառաւք
2 abԱB ամենձիոյ / d ամենձիեն
2 abd նիզակաւքն
3 b երիւարաւքն / ԱB երիվարօք
3 b վառելով
3 b կորնչէին / a կորուսեալ
3 a չափաւոր
3 abdԱB ժամանակի / t ժամանակին
4 a առոգումն / b առոգմունք
4 abdԱB բոյսս սերմանեաց [bԱB սերմանեայս]. իսկ
5 aԱB և ապականէ
5 b կորուսանէ և ապականէ
5 ad իսկ որ եւ
5 bԱB կարի
6 b և անյիշատակ
6 bԱB զի սոյն աւրինակ
6 b չիք և
6 b կենդանի է, փխ. ցանկալի է
7 abdԱB յորժամ կարի ջերմակիզն [b ջերմակիզ] / t չիք կարի / t ջերմակիզ
7 bԱB առնիցէ
7 bdԱB ըստ հերբայական
8 abd չիք ընդ
8 ԱB մովսեսի / b մովսի / adt մովսէսի
8 abdԱB ի բարկութենէ անտի աստուծոյ [ad անտի տեառն] / t ի բարկութենէն աստուծոյ
10 ԱB երկիր
11 abdԱBo հայց. բաղ. պտղաբանք, փխ. t պատշաճականք
11 a ի սմանէ է
11 ad չիք և (դայեկութեան)
12 ԱB մեզ ըստ նմանութեան
12 adԱB կաթին
12 abd ի մաւրէ մեզ իսկ [b մեզ. իսկ] սոցին [b ի սոցին] ի նոցանէ. վասն [b ի նոցանէ վասն] նորին սոյն խընամակալ / ԱB ի մօրէ. իսկ սոցին ի սոցանէ վասն սոցին սոյն խնամակալ
13 ad մեզ և երկրիս
13 bԱB պատառեաց
13 ad երկիրն [d երկիր] երաց [d էրաց]
13 b չիք զիւր
14 abdԱB զթանձրութիւն [Ա թանձրութիւն, B թանձրութիւնն, ad զթանձրութիւն իւր] և *եսոյզ [ad սոյզ] ընկլոյզ [Ա ընգլոյզ] եկուլ [ad և եկուլ] / t չիք սոյզ. ընկլոյզ
14 b զամենեսեան միանգամայն.
15 b իսկ ի գժոխս յուղարկեաց զգնտացիսն կենդանւոյն որ / adԱB կենդանոյն [a կենդանւոյն] իսկ ի գժոխս
16 b զմովսէս զընտրեալն և զսիրելին աստուծոյ
16 ad չիք և
17 b այն, փխ. այս
17 ԱB եղև իսկ. առաքեաց արդ առաւաուծ

Աստուած զՈրդին իւր առ մարդիկ, որ եկն և շրջեցաւ ընդ աշխարհս, և տարեալ զիւր առաքեալսն ընդ երկիր ամենայն. և այս երանելիքս որ առ ձեզ հասին, ոչ միայն զլոկ բանս, այլ և զնշանս արուեստիցն ցուցին ձեզ ձեռօք պատուհասիւքդ։

571 Իսկ արդ՝ որք անգոսնեցին զծառայն Աստուծոյ զՄովսէս, այնպիսի պատուհասի եղեն արժանի. իսկ որք իշխեցին ընդդէմ Աստուածորդւոյն խստանալ, ո՛րպիսի լինիցին պատժոց պատուհասից արժանի։ Զի նոքա որ յերկրաւոր հրամանատուէն հրաժարեցին՝ այնչափ բարկութեան եղեն պատահեալք. իսկ որք յերկնաւորէն հրաժարեցին՝ ո՛րչափ ևս առաւել լինիցին դիպեալք տանջանաց։ Քանզի Տէրն Աստուածորդին առաքեալ ի Հօրէ, յորժամ զիւր առաքեալսն զսիրելիսն առաքէր ընդ երկիր ամենայն՝ այսպէս հատ զդատաւճիռն և հաստատեաց. ասէ. «Որ զձեզ ընդունի՝ զիս ընդունի, և որ զիսն ընդունի՝ ընդունի զհայրն իմ»։

572 Արդ՝ թէպէտ յերէկ սպանէք դուք զնոսա, այլ Աստուծոյն նոքա և այժմ կենդանի են, և յաւիտեան կենդանի են լինելոց։ Արդ՝ նոցին բարեխօսութեամբ հաճեցայք դուք ընդ Աստուծոյ, ըստ խրատու նոցին առաքելակցին ձերոց առաքելոցս՝ մեծին Պաւղոսի, որ ասէն, թէ

13 Մատթ. Ժ, 40.

1 abdԱF եկն շրջեցաւ
1 abdԱF ընդ երկիր, փխ. ընդ աշխարհս
2 ԱF զառաքեալսն իւր
2 b ընդ յամենայն երկիր. և / ԱF ընդ ամենայն տիեզերս, և
2 adt այսք / t երանելիք
3 ad չիք միայն
3 ad լոկ / b զլոյս, փխ. զլոկ
3 ad զբանս / b բանն
4 abd ձեռովք [b ձեռովքն, d ձեռօվք] պատուհասիւք
5 ad իսկ արդ / ԱFt չիք իսկ / b չիք արդ
5 a անկանեցին / b արհամարհեցին, փխ. անգոսնեցին
5 a զմովսէս ծառայն աստուծոյ / dԱF մովսէս ծառայն. չիք աստուծոյ
6 ad իսկ որ [d որք] ընդդէմ որդւոյն աստուծոյ իշխեցին խստանալ, զիարդ ոչ լինիցին
7 ad սաստիկ պատժոց
7 a արժանի և պատուհասի / ԱF արժանի պատժոց պատուհասից
8 b չիք որ
9 ad բարկութեանց / F բարկութեանն / b եղեն բարկութեանցն
9 b պատուհասեալք, փխ. պատահեալք
9 abdt հրաժարեցին / ԱF հրաժարիցեն
10 abdԱF որչափ / t այնչափ
10 ad լինիցին / bt լիցին
10 ԱF ևս առնել տանջանաց պատահեսցին / abdt չիք առաւել / ad տանջանաց / bt տանջանացն
10 ad տէրն / bԱFt տէր
11 ad առաքեալսն
11 ԱF և զսիրելիսն / d զսիրելիս
12 ԱFt ընդ ամենայն երկիր
12 Ա որպէս, փխ. այսպէս
12 d էհատ / a հատ / միւսք. եհատ
13 ԱF որ զձեզ առէ ընդունի
13 adԱF և որ զիս ընդունի
13 ad զհայրն իմ ընդունի / b զհայր իմ
14 abdԱF իսկ արդ
14 dt երէկ / bԱF չիք երէկ
14 t չիք այլ
14 abdԱF չիք աստուծոյն
15 abdԱF նոքա և [F չիք և] այժմ կենդանի [b կենդանիք] են / t չիք և այժմ
15 b յաւիտեանս / t յաւիտեան նոքա
15 abdԱF կենդանիք [b կենդանի] լինելոց են / t կենդանի
15 b և, փխ. արդ
16 ԱF բարեխօսութեամբն
16 abdԱF հաճեցայք / t հաճեցարուք
16 bԱFt չիք դուք
17 b ուսուցչին, փխ. նոցին / ad չիք նոցին
17 bԱF ձերոցս [b ձերոցն] առաքելոց
17 adԱF որ ասէր [ԱF ասէրն] / b որ ասէ
17 ad չիք թէ

«Մեօք հաճեցարուք ընդ Աստուծոյ ի ձեռն մահու Որդւոյ նորա». զի Որդին Աստուծոյ մեռաւ և եկեաց, որպէս և վկայքն նորա սիրելիք կենդանի են և ձեզ բարեխօս։

573 Զի Որդին Աստուծոյ նա ինքնին ձեզ քարոզ առաքեաց և ինքնին ձեզ մատուցակ ուրախարար պատգամացն։ Նա ինքնին ձեզ հրաւիրակ յարքայութիւնն. Նա ինքնին պաշտօնեայ իւրոց բարեացն. Նա ինքնին բազուկս ի վեր հարեալ՝ ի մէջ գեաւորին անցեալ պարգևատու լինի իւրոցն արժանեացն։ Նա ինքնին առհարկու լինի և դարձուցիչ ի վերայ այնոցիկ՝ որք ոչն ճանաչէին զնա. Նա ինքնին զատակ է՝ որ կորուսեալն են ի նորա բարեացն։ Նա ինքնին առաջնորդ լինի մոլորելոցն, որք մոլորեալ են ի նորա ճանապարհացն։ Նա ինքնին նաւահանգիստ լինի այնոցիկ, զորս ալիք ամբարշտութեան մեղացն պաշարեցին իբրև զձեզդ։ Նա ինքնին լինի դարձուցիչ գերութեանց՝ որք իցեն գերեալք ի մեղս իբրև զձեզդ։ Նա ինքնին լինի բժիշկ վիրաւորելոց՝ որ ամբարշտութեամբն են վիրաւորեալք իբրև զձեզդ։ Նա ինքնին լինի օգնական՝ որք թափեալ են յօգնականութեանցն զնայն ճանաչելոյ։ Նա ինքնին լինի լոյս յուսացելոց ի նա, ի մշտնջենաւորն, յանեղէն յանսպառ յանպատում յանվախճան արքայութեանն։ Որ

1 Բ. Կորն. ե 18?

1 aԱԲ մեւք
1 b հաճեցար ընդ աստուած
1 a մահուան
2 adԱԲt եկաց / abd վկայք
2 ԱԲ սիրելիք / t սիրելիքն / ad և սիրելիք / b չիք սիրելիքն
3 ad կենդանիք են
4 abd զի ինքնին իսկ որդւին
4 ԱԲ նա ինքնին իսկ ձեզ քարոզ / b նա ինքն է ձեզ քարոզ
5 ad նա ինքնին ձեզ մատուցակ
5 ad զի նա ինքնին ձեզ հրաւիրակ
6 Ա յարքայութիւն / ad յարքաութիւն [d յարքայութիւնն] աստուծոյ, նա
6 a իւրոցն
7 b զբազուկս ի վերայ
8 ad իւրոց
8 b արժանեաց / ԱԲ արժանաւորաց
9 abd որք / ԱԲ ոյք / t որ
9 d որք և ճանաչէին / ԱԲ ճանաչէնն
9 b նա ինքն
9 abdԱԲ զկատակ [a զատակ] որ [aԱԲ որք]
10 bԱԲ կորուսեալ
10 ԱԲ լինելին, փխ. են
10 b ինքն առաջնորդ
11 abdԱԲ մոլորելոց
11 ԱԲ որ մոլորեալ են
11 b ինքն նաւահանգիստ
12 abdԱԲ զորս / t զոր
12 a ամբարըշտութեանն
12 a չիք մեղացն
13 ԱԲ պատեցին, փխ. պաշարեցին
13 ԱԲ իբրու
13 b չիք նա ինքնին լինի դարձուցիչ— ի մեղս իբրև զձեզդ (ս. 14)
13 ԱԲ դարձուցիչ լինի
13 adԱԲ գերութեանց / bt գերութեան
14 ԱԲ որ իցեն
14 Բ գերեալ / Բ իբրու
14 b նա ինքն բժիշկ լինի / d բժշկ
15 ad որք
15 d ամբարշտութեանն են / b ամբարշտութեամբ են
15 ԱԲ վիրաւորեալ / b չիք վիրաւորեալք
15 Բ իբրու / b զձեզ
16 bd ինքն լինի
16 a թափեալքն են
16 aԱԲ յաւգնականութեանց
16 b զնա ճանաչելոյն
17 b չիք լինի
17 t պայծառ, փխ. abdԱԲ յոյս
17 adԱԲ ամենայն յուսացելոց [d յուսացելոցս]
17 adԱԲ ի մշտընջենաւոր
18 b յանպէտ / ԱԲ յանսպառ յանեղէն
18 bԱԲ և յանվախճան
18 bԲ յարքայութիւնն / Ա յարքայութիւն / ad յարքաութեանն / t արքայութիւն

նայի քաղցրութեամբ յարարածս իւր, և գթութեամբն իւրով կերակրէ զչարս և զբարիս. այլ և խրատէ զամենեսեան, զի յորդեգրութիւն կոչ-ման Աստուածութեանն մերձենալ արժանիս արասցէ։

574 Այլ ձեզ յայտնի լինիցի, զի այս այսպէս է. զի Աստուած մարդասէր կամի, զի ժառանգս արասցէ զձեզ ինքեան։ Այլ յայնժամ մինչ ոչն գիտէիք դուք զԱստուած՝ ծառայէիք այնոցիկ, որք ոչ էին ի բնէ աստուածք. այլ այժմիկ ծաներուք դուք զԱստուած, մանաւանդ թէ Աստուած իսկ ծանեաւ զձեզ. զի էիք դուք մոլորեալք յարարածս տկարս և ի պաշտօն մնոտի, և ի լուծ ծառայութեան մեղացն էիք հնազանդեալ. այլ այժմ ազատեցայք յայնմանէ յանօգուտ կամացն լծոյ ծառայութեանն, ի ստրկութենէ անտի, ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր յՈրդին Աստուծոյ։

575 Զգոյշ լերուք, գուցէ հրաժարիցէք ի խօսելեաց անտի. զի թէ այնք ոչ կարացին ապրել, որ յերկրաւոր հրամանատուէն իշխեցին հրաժարել, ո՞րչափ ևս առաւել մեք՝ եթէ յերկնաւորէն թիկունս դարձու-ցանիցեմք։ Որոյ ձայնն զերկիր շարժեաց յայնժամ՝ դարձեալ և այժմիկ խոստացեալ է և ասէ. «Դարձեալ միւսանգամ շարժեցից ոչ միայն

3 Հմմտ. Ագաթ. § 9.

1 ad նախն
1 a քաղցրութեամբ իւրով յարարածս / b աս արարածս իւր
1 d չիք և
1 ԱB գթութեամբ
1 b չիք կերակրէ
2 dԱB զամենեսին / b չիք այլ և խրատէ զամենեսեան զի
2 b յորդէգրութեան
2 abd կոչմանն
3 Ա աստուածութեան
3 adԱB արժանի
3 abdԱB արասցէ զմեզ [b զձեզ]
4 abdԱB այլ [b և] զի ձեզ
4 B յայս
4 abd լիցի թէ [d եթէ] այս
4 a իցէ
4 ԱB որ, փխ. զի (Աստուած)
5 abB մարդասէր է
5 b և կամի / ad չիք կամի
5 ad ժառանգ / b ժառանգորդս
5 ad զձեզ որդեգրութեան չնորհին. այլ
5 abd չիք ինքեան
6 abdԱB ոչն / c ոչ
6 abd չիք դուք
6 c ծառայէիք դուք այնոցիկ
6 bdԱB որք ոչն էին
7 abdԱB չիք ի բնէ
7 ԱB այժմ իսկ, փխ. այժմիկ
7 ad չիք դուք
8 ad չիք դուք
8 b յաստուածս, փխ. յարարածս
9 ԱB ի տկար յարարածս և ի մնոտի պաշտօն [B պաշտօնս] և / b ի պաշտաւնս մնոտիս, և
10 b հնազանդեալք
10 ad ազատեցայք [d ազատեցաք] դուք
10 b ի յայնմանէ
10 adԱB կամաց / b չիք կամացն
10 abd լծոյն
11 abdԱB ծառայութեան
11 b անտի և հաւատացէք ի քրիստոս
11 b չիք ի տէր մեր
13 ԱB կացէք. փխ. լերուք
13 d հրաժարեցէք / b չիք գուցէ հրաժարիցէք
13 b ի բանից. փխ. ի խօսելեաց / a խաւսելեաց (չիք ի)
13 adԱ անտի
13 adԱB զի եթէ
15 ad չիք առաւել
15 ad թէ յերկնաւորէ անտի թիկունս
15 bdԱB դարձուցանիցեմք / միւսն. դարձուցանեմք
16 d որ թէ ձայն
16 bԱB չիք դարձեալ
16 bԱB և այժմ / a այժմ
17 ԱB դարձեալ միւսանգամ / միւսն. չիք դարձեալ
17 b շարժեցից միւսանգամ
17 ad յոկ, փխ. միայն

զերկիր, այլ և զերկինս». այլ զոր ասէն «միասանգամ ևս» յայտնէ զշարժելոցն՝ իբրև զեղելոցն փոփոխումն. զի այն հաստատուն կայցէ՝ որ անշարժն իցէ։

576 Վասն այսորիկ հնազանդեցէք դուք ի սիրտս ձեր անշարժ թագաւորութեանն և ըմբռնեսջիք զշնորհս, որով պաշտիցէք հաճոյութեամբ զԱստուած։ Զի Աստուած՝ հուր ծախիչ է, զի այրեսցէ զմեղս ձեր, և սրբեսցէ զանձինս ձեր՝ իբրև ի հալոցս փորձութեան ճարտարութեան արուեստիցն, կատարած արծաթարարացն, ընտրել զժանգն ի սրբոյ անտի։ Իսկ որ ընտրին՝ սրբի և պատուականանայ. իսկ որ ոչն՝ այրի և հրդեհի. որպէս գրեալն ասէ, թէ «Եղիցի լոյսն Իսրայելի ի հուր, և սրբեսցէ զնա ի բոց բորբոքեալ»։ Եւ զանօրէնութիւնն՝ խոտոյ նմանեցուցանէ. ասէ այսպէս, թէ «Վառեսցի զնովաւ, և կերիցէ զնա իբրև զխոտ. յաւուր յայնմիկ շիջցին լերինք և բլուրք և անտառք, և կերիցէ ի շնչոյ մինչև ի մարմին. և որ ապրէն՝ եղիցի իբրև որ որ ապրէ ի բորբոքեալ բոցոյ. և որ մնացեալ իցէ ի նոցանէ՝ ասէ, թուով եղիցին»։

577 ՀԴ. Արդ՝ ի ժամանակին յայնոսիկ յառաջինսն յետ ջրհեղեղին, իբրև բազմացան մարդիկ ի վերայ երեսաց երկրի՝ վայելէին

1 Եբր. Բ, 7. / 11 Ես. Ժ, 17. / 16 Ես. Ժ, 16–19.

1 a զերկիրս
1 adԱԲ այլ և զերկինս այլ և զայն ևս զոր / b այլ և զերկինս. այլ և զմիասանգամն ևս
1 Ա ասեն միասանգամ և
1 abdԱԲ յայտ առնէ [ԱԲ առնէր] զշարժելոցն
2 abd զեղելոց
2 b չիք այն
2 d կայցէ / b կայցեն
3 b չիք որ
3 b անշարժք
3 b չիք իցէ
4 ad չիք դուք
4 ԱԲ զսիրտս
4 b զանշարժ թագաւորութիւնն / Ա թագաւորութեան
5 abdԱԲ և ըմբռնեսջիք
5 d զշնորհս / միւսն. զշնորհան
5 bԱԲ պաշտեսցուք
5 abd հաճոյութեամբ / ԱԲ հաճոյութեամբն, t սրտահաճոյութեամբ
6 abdԱԲ զաստուած / t առ աստուած
6 bdԱԲt այրիչ, փխ. a ծախիչ
6 ad չիք զի (այրեսցէ)
6 ԱԲ զմեղսն
7 a իբրև հալոցս
7 b փորձութեանց
8 a արծարարացն, փխ. արծաթարարացն
8 bd զժանգն / aԱԲt զժանգն
9 abd իսկ որ ընդրին [b ընտրին] և սրբին և / ԱԲ իսկ որ ընդրի [Բ ընտրի] / t իսկ որ ընտրին է
9 ԱԲ և, փխ. իսկ (որ ոչն)
10 bԱԲ որպէս և
10 b եթէ / ad չիք թէ
10 ԱԲ իսրայէլի իբրև զհուր / d հուր
11 Ա զանօրէնութիւնս
12 b և ասէ / ԱԲ չիք ասէ
12 d չիք թէ
12 adԱԲ վառեսցի / b վառեցի / t վառեցից
12 b զնոսա, փխ. զնա
14 d ի շնչոյ
14 abdԱԲ եղիցի իբրև որ [ad չիք որ] զի ապրէ [b ապրեսցի, a ապրէ որ] / t որպէս, փխ. իբրև
15 abԱԲ մնացեալն / d մնացեալքն
15 dԱԲ իցեն
15 d ասէ ի նոցանէ / ԱԲ ի նոցանէ, թուով եղիցին ասէ / b չիք ասէ / ab թուով եղիցին / t լիցին
17 abdԱԲ չիք յայնոսիկ
17 ab առաջինն / dԱԲ առաջինս
18 abd ի վերայ երեսաց երկրի / ԱԲt չիք երեսաց

ի պատարագութեան խնամոցն Աստուծոյ. և ճարպոյ եկեալ զակամբ՝ յայլայլութիւն մտաբերէին, անկցիտացեալք յիմարեցան։ Եկեալ ի մի վայր, խորհուրդ առեալ, մոլորիմաց խորհուրդ, շինել ի պաշտօն մեհենից աշտարակ մի բարձր անհնարին՝ կոթողեցին ի դաշտին Սենէար յերկրին Ասորեստանեայց։ Արդ՝ շինել շինէին ի պաշտօն գիւաց, անձանց իմն անուն մեհենաշէն կալեալ՝ առ իւրեանց որդիս թողուլ։ Պանծացեալ հպարտացեալ, զանձինս ի գործ կացուցեալ՝ կառագործութեան վատակաւէր անօրէնութեանն աշխատէին, իբրև պաշար խեբշառանաց չարութեան զաւակաց ազգացն զկնի իւրեանց եկելոցն թողուլ խնդրէին այն անմիտ ազգն առաջին։

578 Տէր Աստուած նայեցեալ ի նոցա պակասամտութիւնն՝ խառնեաց արբոյց նոցա զխառնակութիւն լեզուացն բաժանման. անդէն ի նմին տեղւոջ զնոսա ընդ միմեանս խառնակեաց, ուստի և նոյն տեղին զխառնակութեան զԲաբել անուն ժառանգեաց։ Եւ նոքա ցրուեալք ի միմեանց մեկնեցան, չլուեալ այնուհետև այլ ընկերի բարբառոյ. այսպէս քակեալք ի միմեանց անջատեցան. և լքումն գործոյն եղև. զոր առաջի արկեալն էր՝ խնդրեանք քակտէին։ Եւ արբեալք՝ յիւրաքանչիւր

1 ad ի պատարագութենէ
2 bd մտա [b մտաս] բերէին,
2 abԱFc անկցիտացեալք / d անկ-ցիտացեալք / t անցիտացեալք / Հմմտ. առնկցիտանալ. յիմարել ի տափանս կամ աչնոցս. Հայկ. բառ. (Հին բռ. Իբ)
2 b եկեալք
3 abdԱF առեալ ի պաշտաւն [bԱF ի պաշտաւնս] մոլորոյ իմաց, [d մոլոյ իմաց, b հոյր ամաց, ԱF հոգիմաց] խորհրդոյ [b խորհրդոցն], շինել [d շինեալ]
3 abdԱF մեհենից / t մեհենիցն
4 ad մի / bԱFt իմն, փխ. մի
4 Fb ի դաշտն
4 ab սենեար / ԱF սենէար / dt սէնէար
4 b յերկիրն
5 abԱ ասորեստանեաց / dF ասորես-տանեայ (պտս.)
5 b պնդեալ, փխ. շինել / adԱ շինեալ [d շինեալ] շինէին / b չիք շինել
5 a պաշտաւն
5 b գիւացն / ԱF գից, փխ. գիւաց
5 abdԱF անձանց իմն անուն մեհենա-շէն կալեալ [ad անուն համարեալ մեհենաշէն] գիւաց, առ իւրեանց / t չիք իմն / t կալեալ
6 abdԱF պանծացեալ [d պանձացեալ] t պարծեցեալ
7 abd հպարտացեան
7 abd կառագործութեան / ԱFt կառա-գործութեանն
7 ad վառատակաւէր աշխատութեամբ անաւրինէին / ԱF չիք վառատակաւէր անօրէնութեանն
8 abdԱFc իբրև պաշար / t իբրու պաշ-շար
8 t Հայկ. բառ. խեբշեւառանաց / ԱFc Հայկ. բառ. հերշառանաց։ Թուիմ է ուղղելի խեշերառանաց. Նմմտ. խեշե-րանք Յովհ. Օձն. Պատմ., Նաեւ գտանի խշուր, խշրել
9 a զաւակացն
9 bԱF ազգաց / a չիք ազգացն
9 bԱF զկնի եկելոցն իւրեանց թողուլ
10 Ա ազգին / d առաջի
11 ad նայեցաւ
11 abdF պակասամտութիւնն / Ա պակա-սամտութիւն անդ / t պակասութիւնն
12 b և խառնեաց / F անդ խառնեաց
13 b տեղի
14 b զխառնակութիւն իւր / Ա զխառ-նակութեան / F զխառնակութեանն / adt խառնակութեան
14 b զԲաբելոնն / ԱF զԲաբելոն
15 ԱF մեկնեցան ի միմեանց
15 Ա չլուեալ
16 d քակտեալք
16 d անջատան / b մեկնեցան, փխ. ան-ջատեցան
16 ad գործոյն եղև զոր / bԱFt չիք եղև
17 b եղեալ, փխ. արկեալ
17 ad արկեալ [d արկեալն] էր խնդրեանց քակէին [d քակտէին]. և / bԱFt ար-կեալ [b եղեալ] միմեամբք տանէին
17 bt իւրաքանչիւր

լեզուս խօսէին, ուսեալք յամենահասողէն Արարչէն. խառնակեալք և ցրուեալք բաժանեցան ի միմեանց։

579 Եւ հուր ահագին հողմախառն շնչի Հոգւոյն Աստուծոյ, որ սովորն է զմարդիկ յուղղութեան ճանապարհն հասուցանել, և ի դրավատակ ճանապարհացն խափանել, ուղղել յարդարութիւն և հաստատել զամենեսեան՝ այն հուր անկեալ ի վերուստ, կործեալ զաշտարակն՝ վերուստ ի վայր փլուցեալ հանեալ, տապաստ դաշտացն ցան և ցիր կացուցանէր։ Արդ՝ իբրև այս նոցա նորացոյց ամբարշտութեանցն խափան լինէր, ցրուեալք ընդ վիճակս իւրաքանչիւր՝ ըստ կամացն Աստուծոյ ի վերայ երկրի սփռեցան. եօթանասուն և երկու նահապետք լեզուաց կացեալ՝ բաժանեցան ընդ երկիր, հաստատեալք յիւրաքանչիւր սահմանս։

580 Բայց մի ոմն, որ նախնի հեբրայական ազգին, ոչ ի խորհուրդն եմուտ շինել զվաղագափուլն, և ոչ կցեցաւ յարագաւերն՝ վասն որոյ էր խորհուրդն. վասն այսորիկ զիւր լեզուն պահեալ։ Որ նախ Արարչին իւրովք զաւակօք հանդերձ ծանօթ եղեալ, որպէս ի սկզբանն պատմեցաք, զաստուածպաշտութիւն յանձն առեալ՝ ժողովուրդ ձեռակերտ անուանեցան Աստուծոյ. ուստի և մարգարէքն աստուածախօսք. «Ուստի և Քրիստոս ըստ մարմնոյ, որ է ի վերայ ամենայնի Աստուած օրհնեալ յաւիտեանս»։

18 Հռոմ. Թ, 5.

1 abd լեզուս / ԱBt լեզու
1 ad խօսէին ուսեալք [d յուսեալք] / bԱBt չիք խօսէին
1 ad խառնակեալ [d խառնակել] լեզուացն ցրուեալք ի միմեանց բաժանեցան / b ի միմեանց խառնակեալք ցրուեալք բաժանեցան
3 abdԱB հուրն
3 d զօգի, փխ. շնչի
4 abd սովորն է [a էր] / bԱBt սովոր
4 Ա յուղղութիւն
4 bԱB ճանապարհան / ad ճանապարհս
4 a հաստատեալ
4 a և դրավատակ / d և գիւրավատակ / bԱBt ի դուրավատակ
5 ad խափան առնել
5 ad և ուղղել [d ուղել] / ԱB և ուղղել և հաստատել զամենեսին յարդարութիւն, այն / b և ուղղել և յարդարութիւն հաստատել զամենայնս։ հուր / ad չիք և հաստատել զամենեսեան, այն
6 ad կործեաց
8 abd այս [b այն] նոցա [ad նոցայն] ամբարշտութեան [ad ամբարշտութեանցն]
8 abd չիք նորացոյց
9 ԱB ընդ իւրաքանչիւր վիճակս
10 ad սփռեցան ի վերա երկրի
11 ԱB կացեալք
11 ad գնացին, փխ. բաժանեցան
11 t ընդ երկիրս
11 ad հաստատեալ / b հակառակել, փխ. հաստատեալք
12 adԱB չիք որ / bԱB չիք նախնի
12 bԱB ի հեբրայական
12 ad ազգին / ԱB ազգէն / bt ազգացն
12 abdԱB ոչ [ad որ ոչ] եմուտ ի խորհուրդ
13 b զուգեցաւ, փխ. կցեցաւ
13 abdԱB յարագաւերն [ԱB յերագաւերն] որ վասն այնր էր խորհուրդն
14 ԱB վասն այնորիկ / ad զլեզուն
14 ԱB պահեալ շնորհեաց. որ / b պահեաց շնորհեալ. որ / ad պահեաց շնորհեալ նմայ. որ
15 ԱB զաւակաւքն իւրովք / abd զաւակօքն
15 ԱB չիք հանդերձ
15 b գտեալ, փխ. եղեալ
16 bԱB զաստուածպաշտութիւնն
16 abdԱB յանձն / t ի յանձն
16 Ա ձեռնակերտ / b սեփական, փխ. ձեռակերտ
17 t մարգարէք
17 ԱB քրիստոսն
18 ad ըստ մարմնոյն
18 b չիք է
18 b յաւիտեանս ամէն. ուստի

ուստի և աշակերտքն աւետարանիչք նորապարգև կտակարանացն շնորհելոց. որք և վկայք նորա զօրութեանն գործոց նշանաց և արուեստից, որ գործեցան ի նորա գալստեանն։ Որք և մատակարարեցին զշնորհսն, որք և զհուրն կենդանութեան Հոգւոյն ի բերան առեալ՝ հրդեհեալ սրբեցին զաղտն տիեզերաց. որք և յարուցին ի գլորմանէ զանկելութիւն ամենայն երկրի. որք զանօրէնութիւնն տիեզերաց փլուզեալ այրեալ մաշեցին ըստ օրինակի բարձրաբերձ աշտարակին զորմէ պատմեցաքն։

581 Արդ՝ փոխանակ բարձրաբերձ և վաղաւեր աշտարակին՝ խաչն ճշմարտութեան կանգնեցաւ, որոյ զօրութիւնն մշտնջենական է, և փառք նորա Աստուած. որպէս և գիտողն ասէ. «Ի քեզ, Տէր, յայտնեսցի, և փառք նորա զքեզ ծածկեսցեն. գնասցեն թագաւորք ի լոյս քո, և հեթանոսք ի ծագել լուսոյ քոյ»։

582 ՀԵ. Ահա թագաւորեալք, որք պարծեցան ի խաչելեալ Փրկիչն, որք և վկայք են նորա Աստուածութեանն. «Որք մեռանն ընդ Քրիստոսի՝ ընդ նմին և թագաւորեսն». զի մատնեցան ի մահ վասն անուանն Աստուծոյ, զի և կեանքն Յիսուսի յայտնի լինին ահաւասիկ ի մահկանացու մարմինս սիրելեացն Քրիստոսի։ Որք և յայտնի մեռեալք, և ի

12 Ես. Կ, 2—4. / 15 Բ. Տիմ. Բ, 12. / 17 Համե. Բ. Կորն. Դ, 11.

1 ad չիք և
1 b աշակերտք նորա
1 b աւետարանել / Ա և ետարանիչք
1 b պարգև, փխ. նորապարգև
1 b կտակարանաց
2 adԱF շնորհելոց / bt շնորհելոյ
2 b չիք և (վկայք)
2 ԱF վկայք զօրութեան գործոց նորա / b զաւրութեան / ad զաւրութեանցն
2 b գործոցն / ad չիք գործոց
2 abdԱF նշանացն և արուեստիցն [d արուեստից]
3 b գործեցաւ
3 bdԱF մատակարեցին [F մատակարարեցին] խսկ
4 b ի բերանս
5 b չիք և
5 abd զանկելութիւն / Ft զանկումն / Ա զանգումն (յաճ.)
6 abd տիեզերաց, փխ. ամենայն երկրի
6 ԱF զանօրէնութիւնս / abd զանաւրէնութիւն
6 ad աշխարհի, փխ. տիեզերաց
6 ԱF աւերեցին, փխ. այրեալ
7 t չիք բարձրաբերձ
7 ad պատմեցաք / bԱF և պատմեցաքն [b պատմեցաք]
8 b և արդ
9 Ա զօրութիւն
9 ԱF մշտնջենաւոր / a մշտնջենան / d մշնջեան
9 d չիք է
9 bdԱF փառք / միւսն. փառքն
10 abd որպէս ասէ [b ասէ խսկ] գիտողն [a գիտաւղն] թէ ի քեզ / t ասէ գիտողն, ասէ
11 b փառքն նորա ի քեզ ծագեսցեն / Ա չիք զքեզ
11 abdԱF և գնասցեն
12 b և ահա
13 ad թագաւորք որք
13 abd ի խաչելեալն
14 ad փրկիչ / b չիք փրկիչն
14 b որք են վկայք
14 ad չիք են
14 Ա աստուածութեան
14 b և որք
14 a մեռանն [միւսն. մեռան
15 ad թագաւորեսցեն
15 ԱF չիք զի
15 t անուան
16 d կեանք
16 Ա չիք յիսուսի / F քրիստոսի, փխ. յիսուսի
16 ԱF աւապիկ / bd աւասիկ / a չիք ահաւասիկ
17 b մարմինս մեր
17 bdԱF սիրելեացս
17 b և որք յայտնի
17 adԱF չիք և (յայտնի)

ծածուկ կենդանիք, որք քարոզեն յայտնի զկենդանութիւն Իւրեանց, և տան զկենդանութիւն ըմպել ձեզ, որ մեռեալք էք ի մեղս ձեր։

583 Զի Աստուած յայտնեցաւ ձեզ յաւելրս նոցա. վասն զի առին նոքա յանձինս Իւրեանց զլոյս չարչարանաց խաչին, և նովին Քրիստոսի չարչարանօքն օրինակեալ զհամբերութիւն Փրկչին յանձինս Իւրեանց, լուսաւորել զխաւարն որ մածեալ էր յոգիս ձեր. որպէս ասէ գիտողն, Թէ «Խաւար ծածկեաց զերկիր, և մառախուղ մածեալ է զհեթանոսօք»։ Ահա արդարև խաւար և մառախուղ մածեալ է զհեթանոսութեամբ ոգւովք ձերովք՝ անճանաչողական սովորութեամբքդ, որպէս և աշտարակն մոլորութեան, յոր յղացան ազգք մարդկան զանօրէնութեան պաշտամունս, անշնչից և շնչաւոր արարածոց պաշտօն մատուցանել փոխանակ Արարչին։

584 Զի Թէպէտ և յղացեալ խորհրդովք անօրէնութեան յաշտարակագործ կործանիչ պաշտամանն, վասն որոյ և ցրուեցան ընդ երկիր խառնակեալ լեզուօքն՝ սակայն ոչ Թողին զնոյնն. որպէս ասէն գիտողն

7 Ես. Կ, 2.

1 bԱ որ / ad քարոզեն
1 abd զկենդանութիւն / միւսն. զկենդանութիւնն
2 ad և տան ձեզ / ԱԲ և տան արքունականն զկենդանութիւն ձեզ / d կենդանութիւն / b և որ արքունականն, փխ. և տան զկենդանութիւն ըմպել / ad չիք ըմպել ձեզ
2 bԱԲ մեռեալ / ad մեռեալք / t մեռեալք
3 ad զի / bԱԲt որ, փխ. զի
3 bԱԲ որ աստուածն Իւրեանց յայտնեցաւ
3 ad չիք ձեզ / ԱԲ յաւելրս սոցա
3 ԱԲ առին սոքա
4 ad չիք յանձինս Իւրեանց
4 ad խաչին ի մարմինս Իւրեանց և նովին / b խաչին քրիստոսի, և նովին
5 bԱԲ չարչարանաւք
5 b զհամբերութիւնն
5 ad զհամբերութիւն յինքեանս
5 ad չիք փրկչին յանձինս Իւրեանց
6 ad առ ի լուսաւորեալ [d լուսաւորել] / ԱԲ լուսաւորեալ / b և լուսաւորել
6 abd մածեալ է / bԱԲ առեն
6 Ա տեսողքն, Բ տեսօղքն, փխ. գիտողն
6 bt գիտող [t գիտողն] մարգարէն [b մարգարէքն] / adԱԲ չիք մարգարէն
7 b եթէ
7 a ի խաւար *ծածկեաց
7 a մածեալ զհեթանոսս
8 Բ չիք Ահա
8 abd պատեալ, փխ. մածեալ
8 d չիք է
8 Ա զհեթանոսութեամբն
8 ad ոգւոց ձերոց
9 ԱԲ անճանաչական / b անչնանաչական / a անճանաչողական / d անճանաչողական, t անճանաչական
9 ad սովորութեամբքդ / ԱԲ սովորութեամբն / t սովորութեամբքն / b սովորութեամբ
9 b աշակերտն, փխ. և աշտարակն
10 t մոլորութեանն
10 d յոր յղացան ազգք / միւսն. որ յղացան ազգ
10 Ա զանօրէնութիւնն / ad զանաւրէնութեանն
10 t պաշտամունսն
11 b անշնչոց
11 bԱԲ շնչաւորաց
11 b չիք արարածոց
11 ԱԲt արարածոց [t արարածոցն] պաշտօն [t պաշտամունս] մատուցանել / ad չիք մատուցանել
13 ԱԲ չիք և / d յղացան
13 bԲ անաւրէնութեանն
13 ad յաշտարակագործութեանն
14 abd զկործանիչ
14 ad պաշտամունսն / ԱԲ պաշտամանցն
14 abdԲ և ցրուեցան [d և ցրեցան] ի ներքոյ
14 b ընդ յերկիր
15 b լեզուաւք / ad չիք ոչ
15 abdԱԲ զնոյն
15 ԱԲ որպէս և / t ասէն
15 b երգողն, փխ. գիտողն

ի նոյն տաղաւարանին, թէ «Ահաւասիկ երկնեցին զանօրէնութիւն, յղացան ցաւս, և ծնան զանօրէնութիւն»։ Զի յետ քակտելոյն աշտարակին և թողլոյն գիւրաքանչիւր գործս անօրէնութեան՝ գործեցին ձեռագործս, որում երկիր պագանէին. որպէս և միւս գիտողն ասէ. «Փայտին ասացին՝ հայր իմ ես դու, և քարին ասացին՝ եթէ դու իսկ ծնեալ է զմեզ, և դարձուցին յիս զթիկունս, և ոչ զերեսս իւրեանց»։

585 Վասն այսորիկ փոխանակ փայտին, որում երկիր պագանէին՝ կանգնեաց զխաչն իւր. ուստի և զլոյս ճառագայթիցն արձակեաց ամենայն արարածոց, որք նստէին ի խաւարի և ի ստուերս մահու. իսկ զանպիտոյսն այրեաց, որպէս ըստ գիտողական բանին ասէ. «Եղիցի լոյսն Իսրայելի հուր, և սրբեսցէ զնա ի բոց բորբոքեալ»։ Իսկ աշտարակին յուզեաց զսաստութիւն բարկութեան Արարչին՝ ցրել զնոսա և խառնակել զլեզուս նոցա։ Իսկ ի խաչէն ողորմութիւնք յուզեցան, ժողովել զցրուեալսն ազգաց որդւոցն Ադամայ։ Եւ փոխանակ քարապաշտութեանն հնոտւոյն մնոտւոյն՝ վկայացոյց զհաւատս իւրոց վկայիցն, զի անշարժ լինիցին և հաստատուն։

586 Եւ շինեցուք մեք ձեռք հանդերձ ի վերայ հաստատութեան

2 Սաղմ. Է, 15. / 6 Երեմ. Բ, 27. / 11 Ես. Ժ, 17.

1 bԱԲ ի նոյն տաղմոսարանի անդ [b անա], թէ / ad չիք ի նոյն տաղմոսարանին, թէ
2 adԱԲ զցաւս / bt ցաւս
2 a քարտեղոյ / b քակտեղոյ / d քակտելոյն / ԱԲ քակելոյ / t քակելոյն
2 ab աշտարակին / dԱԲt յաշտարակէն
3 ad և թողլոյն գիւրաքանչիւր / bԱԲt չիք և թողլոյն / b իւրաքանչիւր / ԱԲt յիւրաքանչիւր
3 b ի գործսն
3 ad անաւրէնութեան [d անաւրէնութեանն] գործեալ
3 ad արարին, փխ. գործեցին
4 dԱԲ և երկիր
4 ad պագանէին. բստ որում միւս [d և միւս] / b չիք և
4 b ասողն, փխ. գիտողն
5 b ասացին փայտին
5 bԱԲ թէ [b եթէ] հայր
5 adԱԲ չիք ասացին (եթէ)
5 adԱԲ թե դու
6 ad զիս, փխ. զմեզ
6 b չիք յիս
6 Ա թիկունս
7 ad փայտիցն / b փայտի
8 bdԱԲ զխաչ իւր
8 b արձակիցէ
9 abd որք / ԱԲt որ
10 abdԱԲ զանպիտանսն
10 abdԱԲ չիք որպէս
10 abd բստ գիտողական / ԱԲ բստ մարգարէական / t բստ գիտողական
10 adԲ որ ասէ
10 b չիք եղիցի
10 ad և արդ հուր զթշնամի [d զթշնամիս] քո կերիցէ, փխ. եղիցի լոյսն — ի բոց բորբոքեալ (տ. 11)
11 b լոյս իցի (պաշ.) ի հուր / ԱԲt հուր (չիք ի)
11 b բոց (չիք ի)
12 b բարկութիւն
12 aԱ ցրուեալ / Բd ցրուել / b և ցրուեալ
12 b չիք զնոսա և
13 bԱ խառնակեալ
13 abdԱԲ ի խաչէ անտի [b անդի]
13 b ժողովեալ
14 abdԱԲ զցրուեալ / t զցրուեալսն
14 b ժողովրդոց ազգաց / ԱԲ ազգաց / adt ազգացն
14 ԱԲ որդւոց
14 bԱ քարապաշտութեան
15 ԱԲ հնոտոյ / t հնոտոյն / a հնոտւոյն / b չիք հնոտւոյն
15 aԱԲ մնոտոյն / d մնոտւոյն / bt մնոտւոյ
15 b զհաւատս եկեղեցւոյ իւրոյ. չիք վկայիցն
16 adԱԲ լիցին / b լիցի
17 bԱԲ ձեռք
17 a հաստատութեանն

հաւատոցն առաքելոց և մարգարէից. ընկալցուք զշնորհացն նոր Հոգին։ Որ այրեացն և փլոյզ զաշտարակն մոլորութեանն՝ նոյն շինեաց զմեզ հիմամբք հաստատութեանն հաւատոյ, և ածցէ զմեզ ի միաբանութիւն խաչին իւրոյ։ Եւ տացէ մեզ զնոր Հոգւոյն, որով մեղքն այրեսցին, և արդարութիւնն լուսաւորեսցի ի խաչն, ուստի Տէրն յայտնեցաւ, ուստի Տէրն կախեցաւ, ուստի փառք նորա ծագեցին և լցին զերկիր, ուստի վկայքն, թագաւորքն և թագաւորեալքն ընդ Քրիստոսի, որով և հաշտիք զուք ընդ Աստուծոյ ի ձեռն մահու Որդւոյ նորա։

587 Վասն որոյ և Աստուածորդին խոնարհեցաւ, զի առցէ զմարմին մարդկան, և խոնարհեցի յանարգութիւն մահու՝ մինչև ի թաղումն անգամ. զի զարժանացեալսն արասցէ նմանակիցս պատկերի Աստուածութեանն մարդասիրութեամբն իւրով, որք և եղբարք անուանեցան վասն անբաւական սիրոյն՝ որ սիրեացն զմարդիկ. զի լինիցի ինքն անդրանիկ ի մէջ եղբարց բազմաց։ Վասն իւրոյ մարդասիրութեանն ենաս այսպէս զգաստամճճիւն. ասէ ինքն Աստուածորդին, թէ «Սոքա են իմ քորք և եղբարք, որ առնեն զկամս Հօր իմոյ որ յերկինս է». զի Որդին եկեալ կատարեաց զկամս Հօր։

588 Եւ զինչ իցեն կամք Հօր՝ եթէ ոչ զի զորդիս մարդկան զմերժեալս ընկալցի միւսանգամ յարքայութիւնն, և զանկեալսն ի ներքոյ մահու

16 Մատթ. ԺԲ, 50. Հմմտ. Մարկ. Գ, 34—35.

1 ԱԲ հաւատոյն
1 adԱԲ առաքելոց / bt առաքելոցն
1 adԱԲ մարգարէից / bt մարգարէիցն
1 abdԱԲ ընկալցուք [abd և ընկալցուք] զօգւի [bd զհոգի] շնորհացն. նոր [b նորին]
1 adԱԲ հոգւոյն / b և հոգին
2 bԱԲ այրեաց
2 abd փլոյզ / ԱԲt փլոյց
2 b չիք զմեզ
3 adԱԲ հիմամբն
3 abԲ հաստատութեան / dԱ հաստատութեանն է / հաստատութեամբն
3 ab հաւատոցն / dԲ հաւատոց
4 a *զհուրց
5 b արդարութիւնքն յայտնեսցի, ուր տէրն
5 adԱԲ լուսաւորեսցէ ի խաչէն [ԱԲ ի խաչին], ուստի
5 b ուր, փխ. ուստի (տէրն կախեցաւ)
5 ԱԲ չիք ուստի տէրն կախեցաւ
6 b չիք ուստի (փառք)
6 bԱ և փառքն նորա / d փառքն որ
6 abdԱԲ ծածկեցին [փխ. ծագեցին] լցին [bԱԲ և լցին] զերկիր [a լցին զտիեզերս]
6 adԱ խաչ, փխ. ուստի (վկայքն)
7 bԱԲ թագաւորք
7 bdԱԲ թագաւորեալք
7 abdԱԲ հաշտիք [bԱԲ հաշտիքն] խաչ
8 b չիք զուք
8 ԱԲ ընդ աստուած
9 adԱԲ աստուածորդւոյն խաչ
11 ԱԲ զարժանաւորսն
11 ԱԲ նմանակիցս արասցէ / abd նմանակիցս / ԱԲt նմանակից
11 Ա աստուածութեան
12 abdԲ որք և / Աt չիք և
13 a սիրեացն / միւսն. սիրեաց
13 adԱԲ լիցի / b եղիցի, փխ. լինիցի
14 ad վասն անբաւ մարդասիրութեանն / Ա մարդասիրութեան
15 ad այսպէս ենաս / b այնուհետև, փխ. այսպէս
15 Ա զգաստամճճիւան
15 ad զգաստամճճիւ աստուածորդին առէ / ԱԲ ասէ խաչ ինքն / b ինքն խաչ աստուածորդին
15 ad չիք թէ
16 a չիք իմ
16 a քորքք / b որք առնեն
16 abdԱԲ հայր իւրոյ. և
18 ԱԲ իցեն կամքն
18 ad զմերժեալս / bԱԲt զմերժեալսն
19 Ա ի միւսանգամ
19 bdԱ յարքայութիւն

կանգնեսցէ ի կենդանութիւն, և զկամարարսն Հօր, որ ինքն բնութեամբ Որդի է միածին՝ արասցէ որդիս շնորհօք։ Եւ վասն այնորիկ էջ ինքն Տէրն զօրութեանց ի տկարութիւն մարդկութեան կարգացն, զի նովին տկարութեամբ բմբռնեսցէ զտկարացեալսն ի զօրութիւն փառացն Աստուածութեան կարգացն, և տացէ արժանի լինել որդեգրութեան շնորհին։

589 Արդ՝ ինքն իջեալ կամօք, զի զսիրեցեալսն խառնեսցէ յԱստուածութիւնն։ Որք ըստ արժանականն սիրոյն իցեն ապաւորեալ աստուածական սիրոյն՝ զնոսա եղբարս իւր անուանեաց. և զբնական սէրն իւրոյ հայրական խնամութեանն ուսոյց նոցա, և ի գութ խնամոց Հօրն զրգեաց յորդեաց ջեռոյց զնոսա. և ետ իշխանութիւն որդոցն որդիս Աստուծոյ լինել՝ որք հաւատացին յանուն նորա։ Եցոյց նոցա հայր շնորհաց՝ զծնողն իւր, և եդ բանս ի բերան՝ հայր կոչել զնա անձանց, և եցոյց զքաղցրարարութիւն Հօր իւրոյ նոցա. զի հօրաքաղցր քաղցրարարութեամբն լիցին արժանի՝ ճշմարիտ Որդւոյն եղբարք անուանել։ Զորս առեալ Որդւոյն առ Հայր մատուցանիցէ, թէ «Ահաւասիկ ես և մանկունք իմ զոր ետ ինձ Հայր»։ Եւ դարձեալ առ Հայր խօսի և ասէ, թէ «Պատմեցից զանուն քո եղբարց իմոց, և ի մէջ ժողովրդոց օրհնեցից

12 Հմմտ. Յովհ. Ա, 12. / 17 Եբ. Բ, 18.

1 Ա ի կենդանութիւնն
1 abdԱԲ զկամակատարսն, փխ. զկամարարսն
2 ԱԲ է որդի
2 b արասցէ զձեզ որդիս
2 ԱԲ չիք և
2 abdԱԲ վասն այսորիկ
3 a տէր
3 a մարդկային, փխ. մարդկութեան
4 abdԱԲ տկարութեամբքն
4 b չիք զտկարացեալսն
4 ad փառացն աստուածութեան / bԱԲ։ չիք փառացն
5 d որդէգրութեանն
6 ad շնորհի
7 b և, փխ. արդ
7 ԱԲ կամաւ
7 abd չիք զի
7 abd խառնէ
7 a յաստուածութիւն / ԱԲ յաստուածութիւն անդր. որք
8 ԱԲ ըստ արժանաւոր սիրոյն
8 b ապաւորեալք / ԱԲ ապաւորեալ
8 յաստուածային սէրն, զնոսա / a ՚սիրոյն / b սիրոյն
9 abdԱԲ եղբարս իւր անուանեաց / t չիք իւր
10 ad հայրենական
10 Ա խնամութեան
10 abdԱԲ և ի գութ / t և գութ
10 adԱԲ խնամոցն [d խնամոյ, a խնամոյ սիրոյ] հաւրն [ԱԲ հօր]
11 b զգուեաց, փխ. զրգեաց
12 abdԱԲ և եցոյց [d ցոյց]
13 b շնորհացն
13 bd զծնաւղն
13 abdԱԲ և եդ / t և ետ
13 ad չիք զնա
14 ԱԲ և եցոյց նոցա
14 dԲ զքաղցրաբարութիւնն
14 b հաւրն
14 ԱԲ չիք նոցա
14 ԱԲ քաղցրաբարութեամբքն / a բնութեամբն, փխ. քաղցրաբարութեամբն
15 b արժանիք լիցին
15 bd ճշմարտի
15 abdԱԲ որդւոյն [b որդւոյ] աստուծոյ եղբարք [b եղբարս]
15 ԱԲ անուանիլ
16 bԱԲ որդւոյ առ հայր
16 a աւասիկ
16 Ա մանկունք (յաւ.)
17 dԱԲ ետուր, փխ. ետ
17 ad չիք և (ասէ)
17 abdԱԲ չիք թէ
18 b եկեղեցեաց, փխ. ժողովրդոց

գրեցս։ Որպէս և առ աշակերտսն ասէր. «Զի զամենայն զոր ասաց ինձ Հայր իմ՝ ես ձեզ ցուցի. զի ես զձեզ ինձ բարեկամս գիտեմ»։

590 Ճշմարիտ Որդին Աստուծոյ ճշմարիտ վկայս և խորհրդակիցս իւր արար զկամարարս Աստուածութեանն իւրոյ, որք մխեցան ի սէր նորա և զպատուիրանս նորա պահեցին. զորս և այնչափ վերացոյց և բարձրացոյց զնոսա յիւր Աստուածութիւն անդր, մինչև առ Հայր գոչէր, թէ «Այսուհետև սոքա չեն յաշխարհէ աստի, որպէս և ես չեմ յաշխարհէս»։ «Եւ ես աղաչեցից զՀայր, զի զՀոգին սուրբ զմխիթարն առաքեսցէ առ ձեզ զառհաւատչեայն, որ խառնեսցէ զձեզ յԱստուածութիւն անդր, որ ի ձեզ իսկ բնակեսցէ մինչև յաւիտեանս. զոր ոչ տեսանէ, ասէ, և ոչ ճանաչէ այս աշխարհս»։ Արդ՝ զնոսա արար նախ տաճար Աստուածութեանն յերկրի, և սուն օթեվանաց Հոգւոյ սրբոյ. «Ես և Հայր իմ, ասէ, եկեսցուք, և օթեվանս առ ձեզ կալցուք»։ Եւ զանձառնակ սիրոյ զօրութեան մեծութեան խորհրդոյ Հօր պատրաստեաց զնոսա, և յառաջ քան զաշխարհ ծանուցեալ նոցա։

591 ՀԶ. Եւ քանզի ոչ կարացեալ մարդկան բառնալ զլուծ պատուիրանացն արդարութեանն՝ վասն այսորիկ անկան ընդ կարեօք մահու

1 Սաղմ. ԻԱ, 23. / 2 Հմմտ. Յովհ. ԺԵ, 14—15. / 7 Յովհ. ԺԷ, 16. / 11 Յովհ. ԺԴ, 16./ 13 Յովհ. ԺԴ, 23.

1 ad չիք որպէս
1 b չիք և
1 bԱԲ եթէ [b թէ], փխ. զի / ad չիք զի
1 b զոր ինչ ասաց
2 ad հայր և եցոյց [d եցոյց ես] ձեզ ցուցի / ԱԲ հայր իմ, և ես ձեզ / b չիք իմ
2 b ցուցից
2 b իմ, փխ. ինձ (բարեկամս)
2 a բարեկամ
3 b և ճշմարիտ
4 b իւր արար / միւսն. արար իւր
4 ad զկամարարան
4 bԱԲ աստուածութեան
5 abd նորայ, պահել [ad և պահեցին] զպատուիրանս նորա, զորս [b նորա։ զոր] և / ԱԲt նորա, զպատուիրանս նորա պահել
5 ad և բարձրացոյց / միւսն. չիք և
6 ad չիք զնոսա
6 adԱԲ յիւր աստուածութիւն անդր / bt աստուածութիւնն. չիք անդր
6 a առ հայր
6 b զի, ԱԲt վասն որոյ և, փխ. մինչև
7 ad չեն [a ոչ են] յաշխարհէս
7 b ասաէ / ad չիք աստի
7 a չիք և
7 adԱԲ չեմ յաշխարհէ
8 adԱԲ և ես ասէ աղաչեցից
8 abd զհայր / միւսն. զհայրն
8 abԱԲ զի զհոգւոյն / միւսն. հոգին
8 b բարեխօսն
8 b արձակեսցէ, փխ. առաքեսցէ
9 ԱԲ զառհաւատչայն / b զառհաւատչեայ
9 b նորա, փխ. որ
9 abd չիք զձեզ
9 acdԱԲ յաստուածութիւն անդր / t յաստուածութիւնն. չիք անդր
10 ad չիք իսկ
10 ad չիք մինչև
10 b յաւիտեան
10 ԱԲ ոչ տեսանէ աշխարհս և ոչ ճանաչէ. արդ
11 a չիք այս
11 Ա աստուածութեան
12 b ութեւանաց (յոգ.)
12 ԱԲ և ես և հայր իմ / abd և ես ասէ [a և ասէ] և հայր իմ եկեսցուք
13 a ութեւանս (յոգ.)
13 abdԱԲ և զանձառնակ / t չիք և
14 ad զաւրութեանն
14 adԱԲ խորհրդոյն
15 b քան զաշխարհս
16 b բառնալ մարդկան զլուծս
16 b արդարութեան պատուիրանացն
16 ԱԲt պատուիրանաց
16 Բt արդարութեանն
17 dԱԲ վասն այնորիկ
17 d ընդ կարաւք

մնացին։ Եւ իբրև ոչ ուրուք ի մարդկանէ կարացեալ ցանկել զխրամատութիւնն,—ի ծառայատոհմ ազգացն ոչ հնարեցաւ այս լինել, որ ի ձեռն Ադամայն յանցաւորութեան զօրացաւ մահ և եկուլ, որպէս առաքեալն, թէ «յԱդամայ ամենեքեան մեռանէին»,—իսկ Որդին Աստուծոյ առ զկերպարանս Ադամայ, ի նմանութիւն ծառայի, և եղև ինքն իբրև զմի ի մարդկանէ, և եկն ի ցանկել զխրամատեալսն, զի շինեսցէ զաւերեալսն. որպէս ասէ մարգարէն, թէ «Շինեսցին աւերակքն յաւիտենից»։ Զի առցէ զմարմին արդարոցն իւրոց կերպարանացն և նովին մարմնովն կատարեսցէ զարդարութիւնն ամենայն. որպէս առ Յովհաննէս խօսի, թէ «Այժմ այսպէս վայել է լինել, զի կատարեսցուք զարդարութիւնն ամենայն»։

592 Վասն զի ինքն Տէրն ծառայական մարմնովն զամենայն արդարութիւնն կատարեաց, զի մարմնոյն, զոր խառնեաց և միացոյց յԱստուածութիւնն՝ նմին մարմնոյն տացէ զյաղթութիւնն։ Զի որպէս ընդ միոյ ադամական մարմնոյն պարտաւորեցան՝ նոյնպէս ընդ միոյ տէրունական մարմնոյն ազատեսցին ի ծառայութենէ մեղացն, այնու ազատութեամբն՝ որ ի վեր է քան զամենայն ազատութիւնս։

4 Ա Կորն. ԺԵ, 22. / 7 Եզեկ. ԼԶ, 33. / 11 Մատ. Գ, 15.

1 ԱԲ մնացց
1 abd ոչ ուրուք [b ոչ երբեք] ի մարդկանէ կարացեալ / ԱԲ ոչ որ ուրեք [Ա որ *ուրեք] կարացեալ ի մարդկանէ / t ոչ որ ուրեք ի մարդկանէ կարաց
1 a ցանկեալ / Ա ցանգել
1 b խրամատութիւնն / Ա զխրամատութիւն
2 a ի ծառատոհմ
2 abdԱԲ ազգաց անտի ոչ
2 a զոր, փխ. որ
3 t ադամայն / Ա ադամայ, ուղղուած ադադայ
3 t յանցաւորութեան / d յանցաւութեանն
3 abdԱԲ որպէս և
4 ԱԲ թէ յադամն / b եթէ յադամ
4 adԱԲ ամենեքին
4 Բ մեռան / b մեռանէին
4 dԱԲ չիք իսկ
4 adԱԲ ինքն որդին
4 abdԱԲ առ / t էառ
5 ԱԲ զկերպարանն
5 abdԱԲ եղև ինքն իբրև / t չիք ինքն
5 ad մի
6 abdԱԲ եկն ցանկել [ԱԲ ցանգել]
6 ԱԲ զխրամատեալսն
6 b չիք զի շինեսցէ զաւերեալսն / d զաւերեալն
7 d և ասէ
7 b աւերեալքն
8 ad կերպարանացն / ԱԲ կերպարանիցն / b կերպարանան / t կերպարանաց
8 b մարմնով
9 abdԱԲ զարդարութիւնս
9 abdԱԲ առ [bԱԲ և առ] յովհաննէսն [b յովհաննէս]
10 b եթէ
10 ad չիք այժմ
10 adԱԲ արժան է, b պարտ է, փխ. վայել է
10 abdԱԲ զարդարութիւնս
12 b չիք վասն
12 abd մարմնովն կատարեաց [b կատարեսցէ] զարդարութիւնս ամենայն, զի [b ամենայն. զի] / t կատարեսցէ / ԱԲ արդարութիւնս
13 abdԱԲ մարմնովն [b մարմին] զոր
13 a միացուցց
14 abdԱԲ յաստուածութիւն անդր
14 ad նորին, փխ. նմին
14 b մարմնոյ տացէ
14 ԱԲ յաղթութիւն / d զայղթութիւն / a զյաղթութիւն / b զյաղթութիւն իւր
15 b ադամայական / ԱԲ ադամեան
15 b նոյնպէս ընդ միոյ / միւսն. չիք նոյնպէս
16 ԱԲ տէրունեան
17 d ի վերն է

593 Որ վասն զնոսա ապականելոյ էջ ի ծառայութիւն, զի իւրով մարմնովն լցցէ և կատարեսցէ զամենայն չափս կարգացն հանդիսի արդարութեանցն. զի միանգամայն բարձցէ զկարիս ակարութեան մարմնոյ մեղացն. և միանգամայն ինքն ինքեան քահանայապետի Հօր իւրում, և միանգամայն ինքեամբ հաճեսցէ մատուցանել զինքն պատարագ հաշտութեան Հօր իւրում, և նովին պատարագաւն մատուսցէ ընդ նմին զհաւատոյն խոստովանութեան մերոյ։ Զի ինքն էր որ յաղթեացն և կատարեացն, և հաս ընկեաց զգաստակենիք մահու, զի անշուշտ և անսուտ և անվրէպ լիցին կենացն աւետիք. զի ի Քրիստոս Յիսուս ամենեքեան կենդանասցուք։

594 Եւ զի՞նչ այն իցէ զոր ասէն, թէ «Կատարեաց զկամս Հօր իւրոյ», եթէ ոչ՝ զի իւրով մարմնովն բարձրացուսցէ զանուն յաղթութեան կատարման արդարութեան։ Ընդ ամենայն մարմնաւորաց առեալ զնպաստակն յաղթութեան, զի բարձցէ զնախատինս յորդւոցն Ադամայ, և թափեսցէ զթոյնս մահու, և ջնջեսցէ զխայթոցս դժոխոց. որպէս զի համարձակ լիցուք յասելն, թէ «Ո՞ւր է յաղթութիւն քո, մահ, կամ ո՞ւր են խայթոցք քո, դժոխք»։ Զի հասցէ միանգամայն զամենայն արտօսր յամենայն երեսաց, և բարձցէ զսուգ տխրական և տացէ զուարթութիւն զանսպառուն։

17 Ա Կորնթ. ԺԵ, 55. / 18 Տես Ես. ԻԵ, 8.

1 abdԱF և, փխ. որ
1 b զմեզ, փխ. զնոսա
1 d ծառայութիւն
2 abdԱF չիք և / b կարգաց
2 ad չիք հանդիսի արդարութեանցն / b արդարութեան
4 b մեղաց / b միանգամ
4 abdԱF իւրեանց ինքն [b չիք ինքն] յինքն [Ա ին..] քահանայացի [ԱF քահանայեցի]
5 b միանգամ
5 a մատուցանել / միւսն. մատուսցէ
5 a պատարագս ի հաշտութեան / b հաճութեան, փխ. հաշտութեան
6 b իւրոյ / b պատարագաւ
6 a չիք ընդ նմին
7 b և զհաւատոյն / ad զհաւատոյ / ԱF զհաւատ
7 bԱFէ զի յորժամ ինքն / ad չիք յորժամ
8 b կատարեացն / b կատարեաց / ad չիք և կատարեացն
8 ad որ, փխ. և (հաս)
8 bԱF և հաս / adէ եհաս
8 bԱF ընկէց / ad չիք ընկեաց
8 abdԱF զգաստավճռս [bԱF զգաստավճռն], փխ. է զգաստակենիք
8 abd մահուն
8 b և անվրէպ և անսուտ / ad չիք և անսուտ
9 b լիցի / abd չիք յիսուս
10 b ամենեքին / d կենդանասցուքն
11 bԱF որ ասէն / d եթէ
12 a զի իւրովն / ad յաղթութեանն
14 bdԱF զնպաստակ
14 aԱ յաղթութեան / միւսն. յաղթութեանն
14 a զի բարձցէ / միւսն. չիք զի / b և բարձցէ
14 abd յորդւոց
14 a ի մարդկանէ, փխ. Ադամայ
15 a զթիւնս / ab զխայթոցն
15 b դժոխոցն
15 a չիք որպէս զի համարձակ լիցուք յասելն, թէ
15 bԱF որպէս զի համարձակ / dէ չիք զի
15 dԱF ասել / b յասել
16 d չիք թէ
16 abd ո՞ւր է [ab է մահ] յաղթութիւն քո, կամ [a և կամ] ո՞ւր [a ուր է, b ուր են] խայթոցք քո [b քո խաթոցք] / ԱF և կամ / Ա ո՞ւր է խայթոցք
17 d միանգայն / a միւսանգամ, փխ. միանգամայն
18 b աչաց, փխ. երեսաց
18 bdԱF զսուգն
19 adԱ զուարճութիւն, bF զուարճութիւնն, փխ. զուարթութիւն
19 bԱF անսպառում

595 Եւ որպէս ինքն խոնարհեցաւ ի բարձրութեանց անտի՝ այնպէս բարձրացոյց զորս եգիտն արժանաւորս իւրում Աստուածութեանն. և արար զնոսա զանձանակս սիրոյ իւրոց կամացն, և տաճար բնակութեան Հոգւոյն սրբոյ. զի լիցին նոքա ընկղմեալ յԱստուածութիւնն. զի իւրովն ազգակից մարմնովն ձգեաց զնոսա նախ առ իւր, և նոքօք զամենեսեան ձգեսցէ ի նոցա ուրախութիւնն։ Որպէս յառաջախօս գիտող մարգարէն յայս հիացեալ խօսէր, թէ «Ուրախ լիցուք յուրախութիւն ազգի քոյ, և գովեսցուք մեք ի ժառանգութեան քում». զի ժառանգութիւն Հօր՝ Որդին միածին է. իսկ ազգք ուրախակիցք՝ արդարքն մարմնակիցքն տէրունական մարմնոյն։ Զի զզօրութիւն արդարութեանն ինքն բարձրացոյց ընդ ամենայն մարմնոց մարդկան, որ ժառանգն էր Հօր և ժառանգիչ ամենայն արարածոց։ Իսկ զիւր վկայեալսն արար իւր ուրախակիցս, զի տոհմակիցք էին մարմնոյ նորա. իսկ ամենայն տոհմակից մարդիկ լիցին ուրախակիցք տոհմակցաց իւրեանց վկայիցն։

596 Եւ Տէրն նախ զնոսա զատոյց յերկրէ կարգաց, և հրեշտակակրօն և աստուածախառն կարգօք բարձրացոյց յերկրէս. զի ինքեանք

8 Սաղմ. ճե. 5.

1 ԱԲ չիք և
1 abdԱԲ ի բարձրութեանց անտի. այնպէս բարձրացոյց / t ի բարձրութեանն, այնպէս բարձրացուցէ
2 abdԱԲ զորս եգիտ
2 ԱԲ արժանի, abd արժանիս, փխ. արժանաւորս
2 ԱԲ իւրոյ
2 Ա աստուածութեան / միւսն. աստուածութեանն
2 b չիք և արար զնոսա — տաճար բնակութեան (ց. յ)
3 adԱԲ զանձանակ / t իւրոյ
4 a ընկղմեալք / b նուազանգել, փխ. ընկղմեալ
4 adԱԲ յաստուածութիւն անզր [a անտր]. զի / b աստուածութեանն
4 ad իւրով
5 ac յանկակից, ԱԲc յանգակից, bd ցանկակից, փխ. t ազգակից
5 ad զնոսա նախ առ իւր և նոքաւք / b առ իւր. նախ իսկ նոքաւք / ԱԲt զնոսա առ իւր նախ, իսկ նոքօք
5 b չիք զամենեսեան
6 ad ձգեաց
6 b ձգեսցէ զնոսա յուրախութիւն անդր / dԱ ուրախութիւն
6 bԱԲ որպէս յառաջախօս [b և յառաջախաւս] գիտող [Ա գիտօղ] մարգարէն / ad որպէս առաջախաւս մարգարէն / t յառաջագիտող մարգարէն
7 ad յայս նաեցեալ ասաց [d ասէր], ուրախ / ԱԲ յայս հայեցեալ ասէր, թէ / b չիք յայս հիացեալ
7 b եղիցին, փխ. լիցուք
7 abԱԲ յուրախութիւն / dt յուրախութեան
7 ab ազգի քում / d ազգի ազգի քոյ
9 a որդւի միածինն է
9 b իսկ ազգ ուրախակից
9 bԱԲ արդարք
9 abdԱԲ մարմնակիցք
10 b զզօրութիւնն / ad զկատարելութիւն, փխ. զզօրութիւն
10 bԱԲ արդարութեան
11 abԱԲ մարմնոյ / t մարմնոցն / d չիք մարմնոց
11 b և, փխ. որ / abd ժառանգ էր
12 abdc ժառանգիչ / ԱԲ ժառանգիչն / t ժառանգակից
12 ԱԲ իսկ զի և զվկայեալքս / ad վկայեալսն / b վկայացեալսն / t վկայեալսն
12 ԱԲ իւր ուրախակիցս իւր արար, զի / abd արար իւր ուրախակիցս [b ուրախակից], զի / t արար ուրախակից, զի
13 d զի տոհմակիցքն էին / ԱԲ տոհմակից մարդիկ / bt տոհմակիցք մարդիկ
13 ad տոհմակիցք մարդկան լիցին
14 ԱԲt ուրախակից
14 a տոհմակցայց
14 abdԱԲ վկայիցն աստուծոյ
15 b և տէր զատոյց նախ զնոսա
15 abdԱԲ յերկրէս / t ի յերկրէս
16 ԱԲt կարգաւքն
16 b զնոսայ յերկրէս

վերացեալք յԱստուածութիւնն՝ զամենեսեան զառհմակիցս իւրեանց վերացուցին ի նոյն սէր Աստուածութեանն յոր ինքեանք հասին: Զի և զխորհուրդս Աստուածութեանն նախ նոքա արժանացան գիտել, և նոքօք ամենայն արարածք գիտացին՝ «զոր աշխարհ, ասէ, ոչ տեսանէ և ոչ ճանաչէ»: Զի նոքա նախ զատան մեկնեցան յաշխարհէս, և ապա հասեալ սիրովն Տեառն իւրեանց ի զօրութիւն Հոգւոյ նորա. «Դուք, ասէ, ճանաչէք, զի ի ձեզ բնակեսցէ մինչև յաւիտեան»:

597 ՀԷ. Տեսանէ՞ք զդատավճիռն, զի ասաց, թէ «մինչև յաւիտեան ի ձեզ բնակեսցէ». զի որպէս ի կենդանութեան սոցա՝ նոյնպէս և այժմ և յաւիտեան բնակեալ է յոսկերս սոցա բարեխօս Հոգին՝ որդեգրութեան արժանի եղելոցս, որով հաշտեցեք դուք ընդ Աստուծոյ ի ձեռն մահու Որդւոյ նորա: Զի սուրբ վկայքս այսոքիկ Հոգւովն, որում եղեն արժանի՝ նովին լիցին ձեզ բարեխօս. զի և ձեզ, անգիտելոց և յանցուցելոց, լիցի թողութիւն: Զի Որդին Աստուծոյ, որ ինքեամբն եցոյց զօրինակ կենդանութեան իւրոց վկայիցն սիրելեաց՝ ասէ ցնոսա, թէ «Ես կենդանի եմ, և դուք յիս կենդանասջիք. զի ես ընդ Հօր և դուք ընդ իս և ես ընդ ձեզ: Զի որ ընդունի զպատուիրանս իմ և պահէ զնոսա՝ նա է որ սիրէ զիս, և սիրեսցի ի Հօրէ իմմէ, և ես սիրեցից զնա, և երևեցուցից նմա զիս»:

5 Յովհ. ԺԴ, 17. / 7 Յովհ. ԺԴ, 17. / 19 Յովհ. ԺԴ, 19—21.

1 b վերացեալ
1 a յաստուածութիւն / bdԱF յաստուածութիւն անգր
1 ad զամենայն, փխ. զամենեսեան
1 a առհմակիցս / d առհմակից
2 Ա աստուածութեան
2 ԱF յորս / a չիք յոր
3 ad չիք և (զխորհուրդս)
3 bԱF զխորհուրդս / adt զխորհուրդն
3 Ա աստուածութեան
4 b նոքովք
4 ad զոր / bԱFt զի, փխ. զոր
4 d աշխարհս
4 b ոչ տեսանէ զնա և
5 ad զի նախ նոքա
5 abd յաշխարհէ
6 adԱF սիրով / b չիք նորա
7 d ճանաչեցէք
7 a ընդ ձեզ / bԱF ի ձեզ իսկ
8 abdԱF տեսանէք / t տեսանես
8 ad չիք զդատավճիռն
8 ad զոր, փխ. զի
8 b եթէ ընդ ձեզ բնակեսցէ մինչև յաւիտեան, զի / a ընդ ձեզ
9 a նոցայ
9 abdԱF այժմ / t այժմս
10 a յոսկերս նոցայ
10 b և բարեխաւս է
10 ad սուրբ հոգւին
11 bdԱF եղելոցս / at եղելոց
11 d որովք
11 adԱF հաշտեցեալքն [ad հաշտեալքն] իսկ դուք
11 abdԱF ընդ աստուծոյ / t ընդ աստուած
12 adԱ հոգւովն / b հոգւով / Ft հոգւոյն
12 ad որ [d որով] եղեն
12 ԱF արժանի եղեն
13 b մեզ, փխ. ձեզ (բարեխօս)
13 abd անգիտելոց և յանցուցելոց / ԱFt անգիտելոց զանցուցելոց
13 b լիցի ձեզ թողութիւն
14 abd չիք որ
14 abdԱF ինքեամբ
15 bd իւրոյ
15 abd վկայից
15 abdԱF սիրելեաց իւրոց ասէ [ad առաքելոցն]
15 ad չիք ցնոսա թէ
16 ԱF և, փխ. զի
16 ad զի ես ի հաւր իմում ասէ և դուք յիս և ես / b ընդ հաւր ասէ և
17 abd ի ձեզ. զի
17 abdԱF զի որ ունի զպատուիրանս / t զի և որ
17 b չիք իմ
18 bd սիրէն / aԱFt սիրէ
18 adԱF նա ի հաւրէ
18 a սիրեցի զնա

598 Արդարև սիրեցին զՏէրն առաւել քան զկար իւրեանց. զի տեսին զՏէրն և զԱրարիչն, զի եդ զանձն իւր ի վերայ նոցա, իսկ սոքա եառւն զանձինս իւրեանց ի մահ փոխանակ մահու նորա. և խառնեցան ի սէր Աստուածութեան նորա, և եգին օթևանս մեծութեան նորա։ Տեսին զՏէրն, զի մատոյց զանձն իւր Հօր պատարագ, վասն այսորիկ և սոքա իբրև զառինս մատուցան ի մահ, զի լիցին պատարագ Աստուածորդւոյն։ Զի Որդին Աստուծոյ կատարեաց զկամս Հօր իւրոյ, իսկ սոքա կատարեցին զկամս Աստուածորդւոյն։ Աստուածորդին ձգեաց զնոսա առ ինքն, և նոքօք զամենայն ածխեցերս։

599 Ասէին նոքա հրաման ի Տեառնէ՝ արհամարհել զաշխարհս և զամենայն որ ինչ յաշխարհի է. զի արհամարհեսցեն զայս կեանս յաշխարհի՝ զի անցաւորք են։ Արհամարհեսցեն և զնեղութիւնս որ ի սմա՝ վասն արդարութեանն որ գալոց է, զի երանութիւնք են և սերմանիք մշտնջենաւոր արքայութեանն։ Զի խոտեսցեն և անարգեսցեն, լքցեն և թողցեն զիւրաքանչիւր գործս ունայնութեան կարգացն, զի ապրեսցին ի յաւիտենից տանջանացն։

600 Ասէ. «Մի երկնչիք յայնցանէ որ զմարմինն սպանանեն և զոգին ոչ կարեն սպանանել. այլ երկերուք դուք յայնմանէ, որ զոգին և

1 adԱԲ քան զկար / bt քան զկարն
1 abdԱԲ զի [ԱԲ քանզի] տեսին / t չիք զի
2 ԱԲ զտէրն և զարարիչն զի եդ / abdt չիք և զարարիչն
2 a զի, փխ. իսկ
3 ad սոքա / bԱԲt նոքա
3 b չիք ի մահ
4 abdԱԲ աստուածութեանն
4 abdԱԲ չիք նորա
4 ԱԲ օթևան / b աւթեւանս (յոգ.)
5 abdԱԲ զտէրն / t զտէր
5 ԱԲ չիք իւր
5 ԱԲ պատարագ հօր
6 abdԱԲ իբրև զզառինս
6 abdԱԲ մատնեցան, փխ. մատուցան
7 abdԲ որդւոյն աստուծոյ կատարեաց / Աt չիք աստուծոյ
8 ad չիք իւրոյ
8 abdԱԲ իսկ, փխ. t և
8 bԱԲ և աստուածորդին
9 abd առ իւր, փխ. առ ինքն
10 b և ասէին
10 ad զաշխարհ և զամենայն ինչ որ յաշխարհի [d աշխարհի] է / t զոր ինչ
11 ad չիք զի
11 ԱԲ աշխարհի / b աշխարհիս / ad չիք յաշխարհի
12 adԲ արհամարհեսցեն / b և արհամարհեսցեն / Ա արհամարհեն և / t արհամարհեցին
12 bd չիք և
12 abdԱԲ զնեղութիւնս որ
13 adԱ վասն արդարութեանցն [Ա արդարութեան]
13 bԱԲ որ գալցեն, զի / ad որ գալոց [a գալոցն] են, զի
13 bԱԲ և սերմանիք են
14 Ա մշտնջենոր / b մշտնջենաւորք
14 Ա բարութեանց, adԲ բարութեանցն, b բարութեացն, փխ. t արքայութեանն
14 abdԱԲ զի խոտեսցեն անարգեսցեն [ad և անարգեսցեն] լքցեն / t չիք և անարգեսցեն
14 ԱԲt չիք և (թողցեն)
14 b չիք և թողցեն
15 abdԱԲ գործս / t գործն
16 ab ի յաւիտենից / dԱԲt յաւիտենից
17 d ասել մի երկնչիք / ԱԲ մի երկըն- չիք ասէ
17 abdԱԲ յայնցանէ [a յանցանէ], փխ. t յայնմանէ
17 ad որ զմարմինն սպանանեն / b որ զմարմինս սըպանանեն / ԱԲ որ սպանեն [Ա սպանանեն] զմարմին / t սպանանէ
17 b և զոգիս
18 abdԱԲ ոչ կարեն, փխ. t ոչ կարէ
18 ԱԲ դուք առաւել յայնմանէ
18 Ա որ զոգիսն և զմարմինսն / ad որ զոգւոյ և զմարմինս

զմարմինն արկանիցէ ի գեհենն հրոյ»։ Զի թողցեն զչարն և ընտրեսցեն զբարին. փափաքեսցեն, ընթասցին ի սրբութիւն, և զերկնաւոր լոյսն և զյաւիտենից փառսն ժառանգեսցեն և ժառանգակից անմահութեանն լիցին աստուածական յաւիտենական փառացն։

601 Ասաց Որդին Աստուծոյ. «Մտէք ընդ նեղ դուռն. զի նեղ է, ասէ, դուռն որ հանէ ի բարիս, և անձուկ է ճանապարհն որ տանի ի կեանսն յաւիտենից»։ Զի նեղութեամբ և վշտօք հասցեն յանապատ արքայութիւն անդր, որ պահեալն է նոցա, յորժամ Քրիստոս յայտնեսցի միւսանգամ յաւիտենական պարգևօքն յարութեամբն, և անմահութիւն բերելով և ըստ գործոյն հատուցանելով. որպէս և անդր եւս յիւրում տեղւոջն պատմեցաք ձեզ։

602 ՀԲ. «Եւ եղերուք դուք, ասէ, խորագէտք իբրև զօձս»։ Եւ զի՞նչ իցէ խորագիտութիւն օձին, եթէ ոչ՝ իբրև ծերասցի նա և տեսցէ ապականեալ զմարմին իւր՝ զխորհուրդս խորագիտութեանն իւրոյ ի մէջ բերէ։ Զի գիտէ նա ընդ անցք ինչ նեղամծերպ վայրաց, և ընդ կրթելն կեղևէ զապականեալ մորթն ծերացեալ մարմնոյն, ի բաց մերկանայ

1 Մատթ. Ժ, 28. / 7 Մատթ. Է, 13—14. / 12 Մատթ. Ժ, 16.

1 ad կորուսանէ, փխ. արկանիցէ
1 b ի գեհեան / adԱԲ ի գեհենի
1 Ա հուրն / Բ հուր / b հրոյն / ad չիք հրոյ
1 ad զի թողցեն զչարն ընդրեսցեն [d ընտրեսցեն] զբարին, փափաքեսցեն / bԱԲt զի թողուլ զչարն [b զչար] և ընտրել զբարին լիցին [b լիցի] զի [b չիք զի] փափաքեսցեն
2 ad և ընթասցին
2 abdԱ ի սրբութիւն / Բt ի սրբութիւնն
2 abd և զերկնաւոր / ԱԲ և յերկնաւոր / t չիք և
2 abdԱԲ լոյսն և զյաւիտենից [Բ և զաւիտենից] փառսն ժառանգեսցեն [ԱԲ ժառանգել] / t լոյսն և զյաւիտենականսն ժառանգել
3 b ժառանգակիցս / ad ժառանգաւորք
3 b անմահութեանն լինել, անմահութեան փառացն յաւիտենականաց / ad անմահութեանն լիցին աստուածեղէն և [d չիք և] յաւիտենական փառացն / ԱԲt լինել, փխ. լիցին
4 ԱԲ աստուածայինն, փխ. աստուածական
Ա թղ. 121բ ստորին յուսանցքում ունի. «Աստուած ասէ (պաս.) [=օրհնէ] զսէր Զարարէն որ ձմերուկ երեր որ կերանք
5 abdԱԲ չիք ասաց որդին աստուծոյ
5 abdԱԲ մտէք ասէ ընդ նեղ դուռն
5 abd ասէ դուռն / ԱԲt ասաց դուռն
6 ԱԲ անձուկ
6 ad չիք է
7 abd զի նեղութեամբք
7 abdԱԲ հասցեն / t հասանեն
8 t արքայութիւնն անդր
8 bԱԲ պահեալ է / ad պատրաստեալ է, փխ. պահեալն է
8 abdԲ քրիստոս / Աt քրիստոսն
10 t ըստ գործոցս
10 abd որպէս անդր [d անդր անդր] եւ / ԱԲ և անդ եւ
11 ad տեղւոջ
11 ad չիք ձեզ
12 abdԱԲ չիք և
12 ԱԲ չիք ասէ
13 b է, փխ. իցէ
13 b խորամանկութիւն, փխ. խորագիտութիւն
13 ԱԲ իբրև զի ծերասցի
13 abdԱԲ և տեսցէ / t տեսանէ
14 b ապականել
14 adԱԲ զմարմին / bt զմարմին
14 adԲ խորագիտութեան
14 b չիք իւրոյ
15 ad չիք զի
15 a նա ի անցք
15 d նեղամծերպս
15 ԱԲc վիմաց, փխ. վայրաց
15 b չիք և
15 b երթայն, փխ. կրթելն
16 ad կեղեել
16 b զապականել
16 ԱԲ զմորթն

և միաւանգամ ի մանկութիւն դառնալ, և նորոգեալ զծերութիւնն իւր զարդարէ։ Սոյնպէս և արդարքն զանցաւոր մարմնոյս խաղամունս յանձանց ի բաց մերկանեան, զի մտցեն ընդ նեղ դուռնն և բմբռնեսցեն զանմահ թագաւորութիւնն։ Զի որ զՏէրն սիրեսցին՝ կենդանիք են յաւիտեան. քանզի այսպէս ասաց. «Որ հաւատայ յիս, թէպէտ և մեռանի՝ կենդանի է». զի «Ես իսկ եմ յարութիւն և կեանք», ասաց Որդին Աստուծոյ, որ կամօքն Հօր, որպէս վերագոյն ասացաք, ճաշակեաց զմահ վասն մեր, զի փրկեսցէ յապականութենէ զամենայն ազգս։ Իսկ այժմ զի նստի ընդ աջմէ Հօր՝ զամենայն ինչ պատրաստէ և շնորհէ յուսացելոց իւրոց։

603 «Եղերուք, ասէ, միամիտք իբրև զաղաւնիս»։ Մի՝ վասն զի մարդասէր է և մարդընդել, և ի մարդամօտի և եթ կամի կեալ աղաւնի, զի և Աստուած մարդասէր է և կամի հանապազ ի մէջ սրբոց իւրոց բնակել։ Եւ միւս՝ եթէ բազում անգամ բարձցէ ոք զձուս կամ զձագս աղաւնւոյ՝ ոչ երբեք երկմտեալ թողու զանկի բունոյ իւրոյ։ Սոյն օրինակ, թէպէտ բազում և անապատ իցեն չարիք մարդկան հանապազ առ արարչութիւնն, ուստի խնամք զարմանոցն մատակարարին, և զնա

6 Յովհ. ԺԱ, 25. / 6 Անդ. / 11 Մատ. Ժ, 16.

1 b չիք և միաւանգամ ի մանկութիւն դառնալ
1 Ա մանգութիւն (չիք ի)
1 ad դառնալ, և միաւանգամ նորոգեալ / ԱԲ դառնալ, նորոգեալ զարդարէ զինքն. սոյնպէս
1 a զմանգութիւն, d զմանկութիւն, b զմանկութիւնն, փխ. զծերութիւնն
2 b յարդարէ, փխ. զարդարէ
2 Հմմտ. Բարոյախօսն. ԾԴ. Физіологъ, Марръ, СПБ. 1904, էջ 17, XLIX և այլն։
2 abd սոյնպէս և արդարքն [d արդարքը] զանցաւոր / միւսն. արդարացեալքն
2 ad մարմնոյն
2 ԱԲ զխոստովութիւն, b զխորհրդութիւնսն, a խորտողութիւնս, d խորհրդութիւն, t խախամուճս, ուղղել խախամուճս (=խաղամուճս)
3 aԱԲ յանձանց / d և յանձանց / b ի բաց մերկանեան յանձանց / t ի յանձանց
3 ad մերկանեան, մտանել [d մտանեն] ընդ նեղ դուռն / ԱԲ ընդ նեղութիւն [Ա նեղութիւնն], փխ. ընդ նեղ դուռնն
3 ԱԲ և, փխ. abdt զի
4 Ա թագաւորութիւն
4 abdԱԲ որք զՏէրն սիրեսցին / t սիրքն
5 t ասաց որդին աստուծոյ / abdԱԲ չիք որդին աստուծոյ
5 b թէ, որ
6 Բ ասաց աստուածորդին որ
7 ad կամաւք
9 d նստին / b չիք հօր
9 Բ և շնորհեսցէ
11 Ա զաղօնիս (միշտ)
12 a մարդասէր էր
12 a և ի մարդընդելյի, և / b և մարդընդելյի, և / d և ի մարդընդելիս, և
12 d ի մարդամաւտի և թէ կամի
12 b կամի կալ աղաւնին
13 t որպէս զի աստուած / abdԱԲ զի և աստուածութիւնն [Ա և աստուածութիւն]
14 adԱԲ և մի թէ [ԱԲ եթէ] / b և եթէ / t և միւս թէ
14 ԱԲ զձու
14 b և, փխ. կամ
15 ԱԲ աղաւնոյն ոչ երկմտեալ թողու զանկի բունոյ իւրոյ երբեք. սոյն / b չիք երբեք
15 b թողցէ
15 ad թողցէ երբէք զանկի բունոյ [d բունի] իւրոյ / b բունոյ իւրոյ / t բունին իւրոյ
16 b եթէ, փխ. թէպէտ
16 a և աղատ
16 Բ և հանապազ / ad չիք հանապազ
17 abdԱԲ առ արարչութիւն [b առ արարչութեան] անդր ուստի
17 ԱԲ և խնամք
17 ad և / t որք, փխ. և / b չիք և

ոչ համաչէին՝ սակայն ոչ թողու և հեռանայ յարարածոց իւրոց. այլ հանապազ յայց ելեալ՝ խնդրէ զկորուսեալս զի գտցէ. և ասէ, թէ «Այսօր ձայնի իմում լուիջէք». և կամի զի փառս որոյ զՈրդին իւր առաքեաց՝ արասցէ ժառանգս շնորհօք զամենեսին։ Զի ուսցին զխորագիտութիւն օձին, մերկանալ զհնութիւն մարդկութեան աղխտութեանցն ամբարըշտութեանց յանձանց, և առցեն զմիամտութիւն զանմեղս և զսուրբ աղաւնւոյն, որ և զգաս Աստուածութեանն յինքեան բերէ։ Քանզի և Հոգին Աստուծոյ յորժամ յայտնեցաւ աշխարհի, զոր ի վերն պատմեցաք՝ ի կերպարանս մարմնաւոր աղաւնւոյ երևեցաւ, զի ցուցցէ զպարզերարական զմիամտական սիրոյն զաւակութիւն։

604 Զի որք կամիցին աղաւնեակն Հոգւոյն Աստուածութեանն լինել՝ առցեն ի տեսլենէ անտի զգաս զանմեղս և զանհերկեան աղաւնւոյն։ Որպէս և Տէրն ասէր յաշակերտսն, թէ «Եղերուք դուք բարեբարք առ չարս և առ թշնամիս, և յամենեցունց հալածեալք վասն արդարութեան. զի Հայրն ձեր բարերար է. ծագէ զարեգակն իւր ի վերայ բարեաց և չարաց, և ածէ անձրև ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց. զի լիջիք դուք որդիք բարերարք Հօրն ձերոյ բարերարի»։

3 Յովհ. ժ, 16. / 17 Մատթ. Ե, 44—45.

1 bdԱ և ոչ հեռանայ
2 bԱB զկորուսեալսն
2 ԱB ասէ թէ այսօր / մխւմ. և ասէ այսօր եթէ ձայնի
3 b նորա, փխ. իմում
3 ad չիք և կամի զի
3 ԱB չիք զի
3 adԱB և զորդւոյն
4 abdԱB զի արասցէ
4 abd շնորհացն [b շնորհաւ] զամենեսեան
5 t և մերկանալ
5 ad մարդկութեանն / b մարդկութեանց / ԱB մարդկային
5 ad աղխտութեանցն / bԱB աղխտութեան / t աղխտութեանց
5 abdB ամբարըշտութեանցն
5 a ամբարշտութեանց յանցանաց ի յանձանց, և / bdԱBt չիք յանցանաց
6 abdԱB զսուրբ / t սուրբ
7 abdԱB որ և զգաս / t որ զգաս
7 Ա աստուածութեան
7 abdԱB քանզի և հոգին / t զի հոգին
8 d յայտնեցաւն
9 a աղաւնոյ (յաւն.) / b աղաւնւոյն / Ա աղօնոյ
9 b ցուցէ
10 ad զպարզերարական / b զպարզերար / ԱBt զպարզերարութիւն
10 b զմիամտական / ԱBt միամտական / ad զմիամտական
10 ad սիրոյն զաւակութիւն / bԱB: չիք զաւակութիւն
11 b կամիցին հոգւոյն աստուծոյ աղաւնեակն լինել / ad աղաւնեակն լինել աստուածութեան հոգւոյն / B հոգոյ / Ա հոգւոյ աստուածութեան
12 a զի առցեն
12 abdԱB ի տեսլենէ անտի զգասն զանմեղութեան / t ի տեսլենէն. չիք անտի
12 d զանհերկեան / մխւ. զանհերկեանն
12 b աղաւնոյ / Ա աղօնոյն
13 abdԱB որպէս ասէր [d և ասէր] Տէրն [ԱB խակ Տէրն] առ աշակերտսն
13 abdԱB չիք թէ
13 b ասէ եղերուք
13 abd բարեկամք, փխ. բարեբարք
14 abd առ չարս [b առ չարսն] և թշնամիս
14 ad ասէ, և յամենեցունց / Ա ամենեցունց
14 abdԱB հալածեալք / t հալածեալս
15 abdԱB զարեգակն իւր / t չիք իւր
15 b չարեացն և բարեաց / Ա չարեաց
16 bԱB զանձրև
16 b և ի վերայ մեղաւորաց
16 bԱ զի լինիջիք
17 ad որդւիք [d որդիք] բարերարի [d բարերար] հաւրն ձերոյ [d ձերոյ բարերարի]

605 ՀԹ. Արդ՝ որք յայսմ միամտութեան արդարութեան պատուիրանի կացեալ իցեն՝ առցեն զկերպարանս արագաթեւն աղաւնւոյ, և թռիցեն ի թևս Հոգւոյն սրբոյ հասանել յերկնից արքայութիւնն, որում ցանկացեալ մնայէին սուրբք յերկրի։ Որք և մարգարէն կաթոգին տենչացեալ աղաղակէր ասելով, թէ «Տայր ով ինձ թևս որպէս աղաւնւոյ, զի թռչէի վերանայի»։ Զոր և երանելին Պաւղոս, առաքելակից ձերոց առաքելոցս, մեկնեաց ի թղթին միխթարականի, որով զԹեսաղոնիկեցիսն սփոփէր, թէ «Մեք որ կենդանիքս եմք և որ մնացեալքս լինիմք՝ հանգուցելովքն հանդերձ յափշտակիմք ընդ ամպս՝ ընդ առաջ լինել Տեառնն ի վերայ օդոց, և այնպէս յամենայն ժամ ընդ Տեառն լինիցիմք», խառնեալք ի գունդն Քրիստոսի, թռուցեալք ի թռիչս արագութեան լուսափետուր սպիտակերամն աղաւնեաց, որք առին կերպարանեցին յանձինս զկերպարանս Որդւոյն Աստուծոյ որ երևեցաւ նոցա. և զնոյն պատուիրեաց յանձինս մատուցանել, զի բուսուսցէ նոցա թևս հոգևորս՝ խառնել ի գունդն աստուածականն։

606 Արդ՝ զարմացեալք հարցանիցեն և զօրք վերինք լուսեղէնք,

6 Սաղմ. ԾԴ, 7. / 10 Ա. Թեսաղ. Դ, 16.

1 bԱԲ խաէ արդ
1 bԱԲ յայսմ / d յայնմ / t ի յայս / a ի յայնմ
1 b իմաստութեան, փխ. միամտութեան
1 bԱ արդարութեան / միւսն. արդարութեանն
2 a արագաթե
2 a աղաւնոյն / d աղաւնեաց
3 b հասանել յարքայութիւն անդր երկնից, որում / adԱԲ արքայութիւն անդր, որում
4 d ցանկացեալս նայէին, փխ. ցանկացեալ մնայէին (երկարագիր ս եւ մ-ի շփոթութիւն)
4 abd սուրբքն
4 abdԱԲ յոր [d յորում] և / t չիք և
4 a անձնչանաւք
5 d ազաւէ / b ասելով
5 b եթէ / ad չիք թէ
5 bԱԲ իբրև, փխ. որպէս
5 bԲ զաղաւնոյ
6 b չիք զի
6 abdԱԲ զոր և / t չիք և
7 bԱԲ առաքելոցս / ad առաքելոց / t առաքելոցն
7 b պատմեաց, փխ. մեկնեաց
7 ԱԲ ի թղթին իւրում միխթարականի
7 abd որով և
7 b զԹեսաղոնիկեցիսն
8 abdԱԲ մեք որ կենդանիքս եմք և որ [a և որք] մնացեալքս [bԱ մնացեալս] լինիմք / t մեք որ կենդանիքս մնացեալս լինիմք
9 a յապրշտակիմք / bԱԲ յափշտակիմք յամպս
9 aԱ ընդ յառաջ / dԱԲ տեառն
10 ad և այնպէս
10 d ամենայն ժամ
10 ԱԲ լինիմք
10 abdԱԲ խառնեալք / t խառնեալ
11 adԱԲ թռուցեալք / bt թռուցեալ
11 adԱԲ երագութեան
11 ԱԲ ի լուսափետուր / b նորափետուր, փխ. լուսափետուր
12 ԱԲ և ի սպիտակ երամն
12 Ա աղօննեաց
12 abdԱԲ որք [b որ] առին կերպարանեցին յանձինս [ad զանձինս] / t չիք կերպարանեցին
12 abdԱԲ զկերպարանս [b ի կերպարանս, ad իւրեանց ի կերպարանս] Որդւոյն [b Որդւոյ] որ երևեցաւ
13 abdԱԲ և զնոյն
13 Բ պատուիրան, փխ. պատուիրեաց
14 aԱԲ խառնել
14 d խառնել ի գունդն / b ի գունդ
15 ad աստուածայինն
16 b արդ և / ԱԲ արդարև
16 ԱԲ զարմացեալ
16 a հարցանէին և / ԱԲ հարցանեն ես
16 bd չիք և
16 ԱԲ վերինն զօրքն
16 b հրեղէնք և լուսեղէնք

յորժամ տեսանիցեն զներքինագունս սրբոց մարմնականաց, զի առ Տէրն ի ներքուստ վերացեալ զայցեն, թէ «Ո՞վ են սոքա իբրև զամպս թռուցեալ, և իբրև զաղաւնիս ձագախառն երամովքն զան առ իս»: Ապա լուիցեն անդէն յինքենին Տեառնէն պատասխանի, թէ «Սոքա յիս յուսացեալ են. տարայց զնոսա ի լեառն սրբութեան իմոյ, և ուրախ արարից զնոսա ի տաճարի իմում». և ամենեքեան որ տեսանիցեն զնոսա՝ ճանաչիցեն, թէ «Սոքա են զաւակ օրհնեալ յԱստուծոյ», և ուրախութեամբ ցնծասցեն ի Տէր: Անդէն ասիցէ Տէրն, թէ «Եղիջիք ինձ ուստերք և դստերք». անդ ապա գութք խնամոցն յուզիցին արարչականն սիրոյն ըստ բանի մարգարէին, թէ «Որպէս գթայ հայր ի վերայ որդւոց իւրոց՝ գթասցի Տէր յերկիւղածս իւր»:

607 Զի «այժմ յուսով նայեսցուք՝ զայս ամենայն իբրև ընդ հայելի տեսանեմք, բայց ապա դէմ յանդիման». և ի նոյն նորոգումն նորոգիմք փառաց ի փառս իբրև զՏեառն Հոգւոյն, որ փորձէն և ընտրէ զամենեսեան, և նորոգէ զորս և գտանէ արժանացեալս: Արդ՝ ի բախս փորձութեան

3 Ես. Կ, 8. / 6 Ես. ԾԶ, 7. / 7 Ես. ԿԵ, 23. / 9 Բ. Կորնթ. Զ, 18. / 11 Սաղմ. ՃԲ, 13. / 13 Ա. Կորնթ. ԺԳ, 12.

1 ծ յորում, փխ. յորժամ
1 եԱԲ զներքինագունց
1 ձԱԲ սրբոցն
1 ծ մարմնականացն / ե մարմնականաց սրբոց
2 ե ներքուստ
2 ԱԲ թռուցեալ վերացեալ / abd վերացեալ թռուցեալ զայցեն
2 ե և ասիցեն թէ
2 abdԱԲ որ իբրև զամպս թռուցեալ են
3 Ա չիք և
3 Ա զաղաւնիս
3 ԱԲ երամովքն զան առ իս[Բ ուղղուած առ Տէր] / abdt երամովքն թռուցեալ. ապա
4 adԱԲ ապա անդէն
4 ԱԲ լուիցեն
4 ե լուիցեն անդէն / է չիք անդէն
4 ԱԲ չիք յինքենին
4 ad Տեառնէն / եԱԲ ի Տեառնէն / է Տեառնէ
4 ԱԲ սոքայ են որ յիսն յուսացեալ են
5 ad և ես տարայց
6 adԱ զնոսա / եԲt զսոսա
6 ad ամենեքեան ապայ որ / ե չիք որ
6 ե հանապազ տեսանիցեն
7 abd ճանաչիցեն զնոսա / ԱԲ զնոսա՝ ճանաչիցեն զնոսա
7 ԱԲ և ասասցեն, թէ սոքա
7 ծ չիք են
7 abd ի Տեառնէ, փխ. յԱստուծոյ
8 ԱԲ ուրախ լիցին, փխ. ցնծասցեն
8 ԱԲ ապա անդէն
8 ե եթէ
8 ad եղիջիք դուք
9 ԱԲ յուստերս և ի դստերս / abd ուստերք / է որդիք
9 abdԱԲ և գութք
9 ա յուզեսցին / bdԱ յուզեցին
11 bd գթասցէ
11 abdԱԲ Տէր ի վերայ երկիւղածաց իւրոց
12 ծ զի *յայժ յուսովք
12 ե նայելով / ad նայելեաւ / ԱԲ չիք նայեսցուք
13 ԱԲ յայնժամ, փխ. ապա
13 abdԱԲ յանդիման տեսանեմք. և
14 ԱԲ ի փառաց
14 ad որպէս, փխ. իբրև
14 ծ և զՏեառն
14 ե Տեառն Հոգին
14 ad և որ / ԱԲ որ և
14 Ա փորձէն
14 abdԱԲ և ընտրէն [ա ընդրեն] / է ընդրէ
14 ե զամենեսին, և նորոգէ զամենեսին զորս / ԱԲ և նորոգէ բոլորովքին զոր / ad չիք և նորոգէ
15 ad զորս և / է զոր և / ե չիք և
15 ա զարժանացեալս / ԱԲ արժանացեալ մարդ
15 abdԱԲ որ ի բաժին
15 ա ընդդրութեան, փխ. փորձութեան

հալոյց ընտրութեան հրոյ կացուցանէր զլեզուս առաքելոցն, զի նոքօք ամենայն տիեզերաց ընտրութիւն արասցէ. զի և տաճար Աստուածութեանն և բովք երկրի օթեվանք Արարչութեանն եղեն։

608 Զոր և յառաջաձայնական մշակացն մարգարէիցն՝ զկնի գալոցս գաւանեալ գայս զլինելոցս ամենայն ազգաց՝ նախ ի բերանոյ հրեշտակին ազգին ծանուցանելոյն, և ապա ամենայն տիեզերաց ազգ առնել սմին, թէ «Ժողովել ժողովրդոց ի միասին, և թագաւորաց ծառայել Տեառն»։

609 Եւ դարձեալ յանձինս հայեցեալք, և զառ յաղայ գալոցն որդիս՝ զառաքելոյն նկատեալ, և առ Տէր գոչեալ իբրև զանձանց և զորդւոցն, որ ախտալեացն էին ընդ երկիր, թէ «Փոխանակ հարց քոց՝ եղիցին որդիք քո. և կացուսցես զնոսա իշխանս ընդ ամենայն երկիր»։ Որք և կացեալ իշխան երկրի, դարձուցանել զամենեսեան միում իշխանութեան ի հնազանդութիւն, ի ծառայութիւն ազատութեանն անձնիշխան կամօք. զի լիցին ամենեքեան ժառանգք արքայութեանն, յինքնագործ յաւիտենէ անտի հանդերձ իշխանօք։

610 Որպէս և ինքն Տէրն խօսի զհանդերձելոցն բերանովք մարգարէիցն, թէ «Արարից զիշխանս քո ի խաղաղութիւն, և զայցելուս քո յարդարութիւն». որով առաքեալքն արբին զբաժակն այցելութեան, և

7 Սաղմ. ՃԱ, 23. / 11 Սաղմ. ԽԴ, 17. / 18 Ես. Կ, 17.

1 b հրոյն ընտրութեան
2 a ընդրութիւնս / bd ընտրութիւնս
2 ԱԲ արասցէ այնու զի
2 ad տաճարք
2 bԱ աստուածութեան
3 abd են և բովք
3 Ա արարչութեան / ad աստուածութեանն, փխ. արարչութեանն
4 b չիք զոր
4 b մարգարէից
4 adԱԲ գալոցն / b գալոց
5 a գաւանել
5 abdt գայս / ԱԲ գայսր
5 ad զլինելոցն / b զլինելոց
6 abdԱԲ ծանուցանելոյն [a ծանուցեալ], և անտի ամենայն ազգաց ազգ առնել
6 ԱԲ նմին, ըստ այնմ թէ / d նմին, թէ / b եթէ
7 a *ժողովրդոց
8 abdԱԲ յանձինս / t ի յանձինս
8 abd հաեցեալ
8 dԱԲ և զառ յաղագս գալոցն [ԱԲ յաղագս գալոցս] որդիս / միւսն. զառ ի յաղագս / a գալոցն որդւոյս / b գալոցս որդի / միւսն. զալոցս զորդիս
9 ad նկատեալ / bԱԲ նկատել / t նկատեալս
9 abdԱԲ և [d չիք և] առ ի տէրն [a առ տէրն]
9 ԱԲ գոչեալ / abdt գոչել
9 ԱԲ իբրև զանցանցն իբրև զորդւոցն որ և / abd և զորդւոց և որ [ad որ և]
10 abԱԲ ախտալեաց էին
10 ԱԲ ընդ երկիր. ըստ այնմ թէ / ab եթէ / d և թէ
11 aԱ իշխան
11 abdԱԲ ընդ ամենայն երկիր. որք [ԱԲ որ] և կացեալք [bԱԲ կացեալ] իշխանք [a իշխան] երկրի [b յերկրի, ԱԲ չիք յերկրի] դարձուցանել / t չիք որք և կացեալ իշխան երկրի
12 ԱԲ և միում
12 dԲ իշխանութեանն
12 b հնազանդեալ, ԱԲt հնազանդել, փխ. ad ի հնազանդութիւն
13 Ա ի ծառայութիւնն
13 bdԲ ազատութեան
13 d կամաւք / միւսն. կամաւքն
14 dԱ արքայութեան
14 bdԱԲ յինքնաւորեալ, փխ. յինքնագործ
14 c յաւիտենէ հանդերձ / abdԱԲ յաւիտենէ անտի հանդերձ իշխանաւքն / t յաւիտենէն. չիք անտի
16 abdԱԲ որպէս ինքն
16 ԱԲ մարգարէիւք
17 a չիք քո
17 d և զայցելուս
18 b որ / ad որք
18 ad առաքեալք

արբուցին անեղերաց զբաժակն խաղաղութեան: Վասն որոյ և յառաջագոյն իսկ կանխեալ մարգարէին տեսողութեամբն զլինելոցն, թէ «Այսպէս ասէ ցիս Տէր. Ա՛րկ դու զարծաթդ ի բովս և քննեա եթէ սուրբ իցէ, որպէս և ես քննեցայ ի վերայ նոցա. և առի զերեսուն արծաթին և արկի ի տուն Տեառն ի բովս»:

611 Այլ զի զալոց իջանելոց էր Աստուածորդին և զամենայն ազգս վերացուցանելոց էր յԱստուածութիւնն, վասն այսորիկ եղեալ քննութիւն ի վերայ ամենայն մարդկան, ըստ նմանութեան պատուիրանին՝ ի պտղոյ ծառոյն չճաշակելոյ, զի արժանի լինիցին զանմահութիւնն առնուլ շնորհապարգևին: Նոյնպէս և Տէրն մարմնոյն խոնարհութեամբն և անարգն երևելով փորձեալ քննեցաւ զբաշխահաւատսն,—որք ի գձուձ կերպարանսն տեսին և լուան եթէ Աստուած է,—եթէ որպէս և զիարդ հաւատացեն բնութեան բարձրութեանն. վասն այսորիկ ած և ասաց, թէ «Որպէս և ես քննեցայ ի վերայ նոցա»: Արդ՝ արարեալ զնոսա միաստանական միաբանութեամբ՝ իբրև զմի տուն երևեցուցեալ, միախոհ միահաւատ ճշմարտութեամբն, միաբարոյ, յօդապատ անդամօքն, մի

5 Զաք. ԺԱ, 13.

1 abdԱԲ և յառաջագոյն իսկ / t չիք և. չիք իսկ
2 ԱԲ տեսողութեամբ
2 abd զլինելոցն / ԱԲt զլինելոցն
2 ԱԲ ասէ թէ այսպէս ասէ ցիս
3 ԱԲt թէ արկ
3 abd զարծաթդ / ԱԲt զարծաթն
3 b քննեայ / ԱԲ քննեա դու
3 aԱԲ թէ սուրբ
4 ԱԲ չիք ես
4 abdԱԲ քննեցայ / t քննեցայց
4 bԱԲ վասն, փխ. ի վերայ
4 b առի զերեսուն արծաթին / adԱԲt առի ես զարծաթն
5 abd և արկի ի տուն
6 ad չիք էր
7 bԱԲ յաստուածութիւն ածցը
7 adԱԲ վասն այնորիկ
8 ad բստ նմանութեան պատուիրանին ի պտղոյ ծառոյն / bԱԲt բստ նմանութեան ծառոյն [ԱԲ ծառոյ] պատուիրանին՝ ի պտղոյն չճաշակելով [b ճաշակելով] / adԱ չճաշակելոյ
9 bԱԲ լիցին
9 ad լիցին առնուլ զանմահութեան պարգևն / Ա զանմահութիւն / b զանմահութիւնս
10 bԱԲ առնուլ շնորհել պարգևս [ԱԲ պարգևի]
10 abdԱԲ նոյնպէս և տէրն մարմնոյն [ԱԲ և նոյնպէս մարմնոյն, b և նոյն ինքն] խոնարհութեամբն և / bt խոնարհութեամբ / t չիք տէրն
11 bԱԲ անարգ
11 bd երևելով / միւսն. երևելովն
11 adԱԲ փորձեալ / bt փորձով
11 ad քննէ / d զբաշխահաւատս
11 bd ի գձուձ / a ի գձուծ / միւսն. ի գծուծ
12 aԱԲt կերպարանս
12 abԱԲ թե աստուած է
12 abdԱԲ թե [b և թէ] որպէս
12 abdԱԲ կամ [ԱԲ և կամ] զիարդ
13 abdԱԲ հաւատացեն / t հաւատացին
13 abd բնութեանն / Ա ի բնութեան / Բ ի բնութեանն / t քննութեան, փխ. բնութեան
13 ad բարձրութեան / ԱԲ բարձրութիւն / b չիք բարձրութեանն
13 ad վասն այսորիկ ասաց աստուած / bԱԲt ած և ասաց, փխ. ասաց աստուած
14 b և, փխ. թէ / ԱԲ չիք թէ
14 bԱԲ որպէս ասաց [ԱԲ ասէ] թէ ես [ԱԲ և ես] / a չիք և ես / d չիք և
14 bԱԲt քննեցայց
15 bt միաստանականն / ԱԲ միաստանականն / ad միով, փխ. միաստանական
15 ad չիք երևեցուցեալ
15 bdԱԲ միախորհ
16 d միհաւատ
16 Ա ճշմարտութեան / Բ ճշմարտութեանն
16 d անդամօքն
16 abdԱԲ մի տաճար / t միատաճար

տաճար Աստուածութեանն. որով և զամենայն տիեզերս քննեսցէ վասն իւրոյ գալստեանն հաւատալոյ։

612 Զ. Արդ՝ քանզի եկեր հուր մեղացն և վախճանեաց առ հասարակ զմարդկութեան բնութիւնն. զի բորբոքեալ մեղքն ի նմանութիւն հրոյ տոչորեցան, և բարկութիւն սրտմտութեան Աստուծոյ զարթեաւ առ ի խնդրել վրէժ։ Արդարև թուով մնացեալք, որպէս ասացն, թէ «Եւ որ մնացեալքն իցեն՝ թուով լիցին»։ Արդ՝ նախ ընդ թուով մտանէր, և յայտնէ զերկոտասանեան հաստատեալս՝ մշակս կացուցեալս բուռ ազգացն իսրայելական առհմին։ Որ և բուռ առաջին լեզուացն բաժանելոց ամենայն ազգաց, երևեցուցեալ եօթանասուն և երկուս, որպէս յառաջագոյն քան զայս ասացաք. զի նոքօք ի միաբանութիւն զառաջին պատառումն ազգացն և լեզուացն ժողովեսցէ։

613 Իսկ սոքա զառաջինն՝ թուով մնացեալք և սակաւք։ Վասն որոյ և ինքն եկն Որդին Աստուծոյ ուսուցանել, միաբանական հաւատովք ընտրել զմի և զնոյն ժողովս. վասն որոյ եկն իսկ և ասէ. «Հունձք բազումք են, և մշակք սակաւք. արդ՝ աղաչեցէք զտէր հնձոցն, զի հանցէ մշակս ի գործ արդեանց իւրոց»։ Եւ նոյն ինքն այսուիկ

7 Ես. Ժ, 19. / 17 Մատթ. Թ, 37—38.

1 Ա աստուածութեան
2 ԱF իւրոյն
2 abdԱF հաւատալոյ / t հաւատոյ
3 b հուրն մեղաց
4 dԱ զմարդկութիւն / F զմարդկութեանն / b զմարդկութեանս
4 Ա բնութեան / abdF բնութիւն
4 a ի նմանութեան
5 b և բարկութիւնք և սրտմտութիւնք / ԱFt և բարկութիւնքն և սրտմտութիւնքն / ad և բարկութիւն սրտմտութեանն [a սրտմտութեան]
5 Ա աստուածութեան / bFt աստուածութեանն։
5 ad աստուծոյ զարթեաւ առ ի խնդրել [a առ ի խնդրեր] վրէժ. արդարև / bԱFt չիք զարթեաւ—վրէժ
6 bԱF արդարև իսկ թուով
6 ad մնացեալ / b մնացեալք / ԱFt մնացեալքն
6 adԱF որպէս և ասացն
6 bԱF թէ որ մնացեալ [b մնացեալն] իցեն
7 bԱF և նախ / ad չիք նախ
8 abdԱF որ և յայտնի էր զի
8 ad երկոյտասանս / bԱ երկոտասանս / F երկոտասանեան
8 d մշակացուցեալս
8 abdԱF բուռ ազգացն / t բուռ ազգաց
9 a որպէս բուռ առաջին
9 F բաժանելոցն
10 b չիք ամենայն ազգաց—եօթանասուն և երկուս, որպէս
10 ad ազգացն
10 F և բ (դրշ.), փխ. հ և բ
10 ԱFt որպէս վասն լեզուացն բաժանելոցն յառաջագոյն
11 abdԱF յառաջագոյն քան զայս ասացաք / t չիք քան զայս
11 adԱF զի այնոքիւք [a այնոքիւ, b այնու] ի միաբանութիւն
12 b լեզուաց / ad չիք և լեզուացն / bt չիք և
13 b զառաջին
13 ad մնացեալք / bԱFt մնացորդք
13 abdԱF և սակաւք / t չիք և
13 abdԱF վասն որոյ եկն ինքն [b ինքն իսկ] որդին
14 abdԱF չիք աստուծոյ
14 abd հաւատովք / ԱFt հաւատովքն
15 b խնդրել, փխ. ընտրել
15 b զմինն / ԱF զմի / adt զմին
15 ad վասն որոյ և ասէն [a ասեն] իսկ թե / ԱF չիք և ասէ
16 abdԱF հունձք [b հունձքս] բազում [b բազումք] են / t հունձս բազումս են
16 ԱF ասէ և մշակք
16 d մշակք / b մշակքս / at մշակս
16 adԱF սակաւ / b սակաւք / t սակաւս
16 abԱF հնձոցս / d հնձոց
17 abԱF մշակս / d զմշակս / t մշակ
17 ԱF ի գործս / ad ի հունձս, փխ. ի գործ
17 ԱF այսուիկ իսկ

պահանջեաց ի նոցանէ զսէր առ միմեանս, և միացուցեալ զնոսա՝ իւր տաճար հաստատեաց յերկրի, և նոքօք փորձեաց զամենայն տիեզերս։

614 Եւ այս էր որ երեւեցաւ հուր Հոգւոյն յաւուրս պենտեկոստէին, որ եկեալ հանգեաւ ի լեզուս առաքելոցն, որ եկեալ ժողովեաց զցրուեալսն, և սկսան խօսել լեզուս առ լեզուսն առաջինս առ ցրուեալսն։ Վասն զի անկաւ սերմն անօրէնութեան յարգանդ մտաց անմիտ մարդկանն առաջնոյ, վասն այսորիկ և սաղմն ամբարշտութեան ընկալեալ՝ ձեռն զկշտաւ արկեալ յղացան զկռապաշտութեան ծնունդն ի մէջ բերել։ Իսկ պտուղն այսորիկ՝ քակտումն էր յայլափոխ յայլաձայն, այլ ընդ այլոյ ի միմեանց մոլորեալք, այր յեղբօրէ իւրմէ անջատեալ ցրուեցան։

615 Իսկ սոցա զմիաբանս ժողովին միաւորս խնդրել ի միմեանց։ Վասն այսորիկ հրամայէ, զի նախ ինքեանք իւրեանց մտօքն առ միմեանս ժողովեսցին, զի ուսցին զամենայն ազգացն ժողովսն ածել ի մի միաբանութիւն։ Զի նախ զնոսա արասցէ օթեվանս պատրաստեալս և ապա առաքեսցէ առ նոսա զՀոգին Աստուածութեանն, որ զսէրն Հօր և զՈրդւոյ առեալ խաղացեալ գայր առ նոսա, զի նախ ի նոսա բնակեսցէ, և նոքօք յամենայն արարածս։ «Ես և Հայր իմ, ասէ, եկեսցուք

1 b պահանջեաց զսէրն ի նոցանէ
1 adUF զսէրն
1 b առ ի միմեանց և
2 UF տաճար իւր
4 bUF և այս իսկ էր [b է] որ / ad և այս իսկ էր հուր հոգւոյն որ երեւեցաւ յաւուրս / b յաւուրսն
4 a պենդեկոստեիցն / d պենտեկոստէիցն / b պենտակոստէից / UF պենդեկոստէին / t պենտակոստէիցն
5 bUF եկեալ / t արկեալ, փխ. եկեալ / ad չիք որ եկեալ
5 a ժողովեալ / d ժողովել
6 ad որ և սկսեալ / t և սկսեալ / UF որ, փխ. և
6 UF սկսան խօսել լեզուս ի լեզուսն
6 ad առաջինս ցրուեալս / bUF առաջինս որ [b որ և] ցրուեալքն [b ցրուեալքն էին] / t առաջինսն
7 abdUF անաւրէնութեան / t անօրէնութեանց
7 F յագարակ, փխ. յարգանդ
7 ad մտացն
8 adUF առաջնոց / b առաջնւոյ
8 UF վասն այսր [Ա այսրս] և
8 b չիք և
8 b անաւրէնութեան, փխ. ամբարշտութեան
9 b զկշռով
9 Ա զկռապաշտութիւն / abF զկռապաշտութեանն
9 abdUF ծնունդ
9 bUF ի մէջ բերեալ
10 d այնորիկ / b այսոցիկ
10 a քարկտումն
10 abd յայլափոխ յայլաձայն / UFt այլափոխ, այլաձայն
10 UF այլ ընդ այլոյ / միւսն. այլ ընդ այլ
11 ad չիք իւրմէ
11 b անջատեցան
12 d սորա / UF առ
12 b ժողովոյն
12 ad միաւոր
12 a խնդրեալ / միւսն. խնդրել
12 abdUF ի վերայ միմեանց
13 b հրամայի
13 ad մտաւք
14 d ժողովեսցեն
14 ad ժողովսն / b զժողովն / UF ժողով / t ի ժողովն
14 b ածել ի միաբանութիւն / UF ի միաբանութիւն [F ի մի միաբանութիւն] ածել
15 adUF պատրաստեալս / bt պատրաստեալ
16 b զհոգին պատրաստեալ աստուածութեանն / adU աստուածութեան
16 b որ առէր զհայրն
17 abd և զորդւոյն
17 ad գայր նախ առ նոսա
18 abdUF իմ եկեսցուք ասէ և

և օթևանս առ Նմա արասցուք»։ Եւ սիրովն առ միմեանս զոր ուսոյց նոցա՝ ասէ. «Աղաչեցէք զՏէր հնձոցն, զի հանցէ մշակս ի գործս արդեանցն իւրոց»։

616 Միթէ ինքն ոչ կարէր առանց նոցա աղաչանացն զայն առնել, որ ակնարկելովն արար զամենայն արարածս. այլ վասն զի առ ամենայնիւ ընկերսիրութիւն պատուական է առ Աստուածութիւն անդր. զի որպէս Աստուածութիւնն մարդասէր է՝ նոյնպէս կամի, զի զմիմեանս սիրելովն արժանի լիցին Աստուածութեանն առ միմեանս անմիաբանութեամբն։

617 Զի ի միոջէ երկրէ հող և հողմք և բոյս հողոյ, ի միմեանց բաժանեալ ծնունդք և միոյ Արարչի ստեղծուածք, սիրեսցեն նախ զարարչութիւնն, և սիրեսցին ի նմանէ. և նորա հաճոյիցն կեալ կարասցեն, ըմբռնեալ զարքայութիւնն երկնից։ Զի անձնասիրութեամբ ընկերսիրութիւն ոչ լինի, այլ ինքնասիրութիւն, որ ոչ է հաճոյ կամաց

1 Յովհ. ԺԴ, 23. / 3 Մատթ. Թ, 38.

1 ad աւթեւանս
1 abd առ ձեզ, փխ. առ Նմա
1 abdԱԲ կալցուք, փխ. արասցուք
1 ad չիք և (սիրովն)
1 a սիրովն սիրովն
1 b որ առ միմեանս
1 d զի, փխ. զոր / b չիք զոր
2 a աղաչեսցուք
2 ԱԲ հնձոցս
2 ad զմշակս իւր ի գործս
2 abdԱԲ արդեանց
3 a իւրեանց
4 t աղաչանաց. չիք նոցա
4 abdԱԲ առնել զայն [b այն]
5 Ա ոչ, փխ. որ
5 abdԱԲ այլ մի վասն զի
5 d առ ամենայն / aԱ ամենայն առ / bԲ չիք առ / t բան ամենայն
6 abdԱԲt ամենայն. ուղղում եմ ամենայնիւ
6 abd ընկերսիրութիւնն
6 abdԱԲ առ աստուածութիւն [a աստուածութիւն] անդր / t առ աստուածսիրութիւն
7 abdԱԲ զի որպէս աստուածութիւնն [Ա աստուածութիւն] մարդասէր է / t աստուածսիրութիւնն, փխ. աստուածութիւնն
7 b նոյնպէս և
7 Ա զի միմեանս
8 bd սիրութեամբն / aԲ սիրելովն / Ա սիրովն / t սիրելութեամբն
8 Թւում է ինձ, որ նախնական ընթերցւածը կարող է լինել «զմիմեանսսիրութեամբ», մի բառ, ինչպէս օր. Փաւստոսի մէջ «զայլայլակութիւն, զայլոցկերութիւն» Դ, 6. կամ «զաւաջնաւատուն», որի ամփոփեալ ձևն է «զառաջնատուն», այսինքն «ունեալ զառաջնեաւ». Եզնկ. § 839:
8 dԱ աստուածութեան
8 b առ զմիմեանս
8 ԱԲ չիք առ միմեանս անմիաբանութեամբն
10 bԱԲ հողք, փխ. հողմք
10 adԱԲ հողմք բոյսք
10 ԱԲ ի միմեանց / միւսն. ի միմեանցն
11 abdԱԲ բաժանեալք, ծնունդք [a ծընունդ]
11 abdԱԲ չիք և
11 a սրբեսցեն, փխ. սիրեսցեն
11 Ա չիք սիրեսցեն նախ զարարչութիւնն
12 ab զարարչութիւն
12 a սրբեսցին, փխ. սիրեսցին
12 bԲ կեալ կարասցեն / Ա կեալ կատարեսցեն / t կալ, փխ. կեալ / ad կեցցեն, փխ. կեալ կարասցեն
13 abdԱԲ ըմբռնեալք
13 bdԲ զարքայութիւն
13 ad չիք երկնից
13 b անձնասիրութեամբ / adt անձնասիրութիւն
13 ԱԲ զի անձնասէրն ընկերասէր ոչ լինի / Հմմտ. Նոր. Բիւզ. Գաւ. էջ 309, ուր նկատւում է ԱԲ-ի ընթերցւածքը։
14 b և, փխ. այլ / ad չիք այլ
14 b ինքնասիրութիւնն / ԱԲ ինքնասէրն
14 abdԱԲ չիք որ
14 a չիք է

արարչութեանն. վասն որոյ և մեղքն ի սկզբան մահն յաշխարհ։ Իսկ զի Աստուածութիւնն մարդասէր է՝ վասն այսորիկ իւրոց կամացն արար զնոսա խորհրդակիցս. զի նոքա սիրեսցեն զմիմեանս, և եղիցին հրաւիրակ տեսիլերաց և աղաչեսցեն և հանցեն մշակս ի գործս արդեանց Տեառն իւրեանց։

618 ԶԱ. Զի առաջին յղութիւն անձնական մարդկանն զնայոյ՝ ծնաւ զպատառումն խառնակութեան լեզուացն։ Որպէս և վասն հրէական ժողովրդեանն ասեանն ի մարգարէականացն պատմութենէ, զի ասէ. «Ա՛զգ, հարցէք և տեսէք, թէ՞ երբեք լուեալ, թէ արու յղանան և ծնանիցին ձեռն արկեալ զընդերօք և զարման խնդրեն։ Զի տեսանեմ աւասիկ զամենայն այր՝ և ձեռն իւր ի վերայ կշտի իւրոյ. հայիմ ընդ մարդ, և երեսք ամենայն իբրև ի գոյն գայլկան՝ դեղնացեալ շրջին»։

619 Արդարև իսկ յղացեալ էին յամբարշտութիւնս կռապաշտութեան բազմասէր բարոյիցն, և ձեռն յընդերս եդեալ՝ ակն ունէին շահագաւակ գտանել անձանց ի անավասատակ գործոց անտի։ Աւասիկ և զեղուկ, զգոյն ախտի ծննդեան՝ ի հասուցմանէ անտի յանդիմանութեան

13 Երեմ Լ. 6.

1 Ա արարչութեան / a բարձրելոյն, d բարձրութեանն, փխ. արարչութեանն
1 ad չիք և
1 adԱԲ մեղք ի սկզբանն
1 b իսկ աստուածութիւնն զի
2 ԱԲ աստուած, փխ. աստուածութիւնն
2 Ա չիք է / d կամաց
2 abd արարեալ
3 dԱԲ հրաւիրակք
4 F զի, փխ. և / abdԱ չիք և (հանցեն)
4 F հանցէ
4 abdԱԲ մշակս / t զմշակս
6 abdԱԲ վասնզի
6 bF յղութիւնն / b մարդկան
6 ԱԲ զնայոց
7 t խառնումն, փխ. abdԱԲ զպատառումն
7 abdԱԲ խառնակութեան լեզուացն / t խառնակութեանն լեզուաց
8 ad տեսանելի է
8 b ի մարգարէական
8 bԱԲ ի պատմութենէ անտի, զի
9 ԱԲ լեալ, փխ. լուեալ
9 bԱԲ եթէ
9 abdԱԲ յղանան [b յղենան] և ծնանիցին / t յղեցան և ծնան
10 a արկանեալ / ԱԲ արկել
10 ab զընդերաւք / ԱԲt զընտերօք / d զընկերաւք, փխ. զընդերօք
10 ad չիք և
10 adԱԲ զարման խնդրեն / bt խնդրեսցեն
11 ԱԲ աւանիկ / b աւադիկ
11 abd զայր ամենայն
11 b կշտի / a կշտից
11 a իւրոց
12 abd և [d չիք և] երեսք ամենեցուն [b ամենայն] իբրև գոյն [b զգոյն] անկեալ [փխ. գայլկան կամ գալընկան] դեղնացեալ [b և դեղնացեալ] / ԱԲt և երեսք ամենայն իբրև ի գոյն գալընկան [t գայլկան] և դեղնացեալ
14 ԱԲ արդարև յղացեալ իսկ էին
14 b յամբարշտութիւն կռապաշտութեանն / ad զկռապաշտութեանն զամբարըշտութիւն [d ամբարշտութիւն]
15 a յընդերս / միւսք. յընտերս
15 bԱԲt եդեալ էր
15 b անուանէին, փխ. ակն ունէին
16 a և ի անավասատակ
16 abdԱԲ գործոց անտի / t ի գործոցն. չիք անտի
17 abd զեղուկ / ԱԲt զեղուն
17 bԱԲt զգոյն ախտի զունոյն [b զունոյ] ծննդեանն [ԱԲ ծննդկան] անձանց / ad չիք զունոյն. չիք անձանց
17 abdԱԲ ի հասուցմանէ անտի / t ի հասուցմանէն. չիք անտի
17 Ա յանդիմանութեան

գտեալ լինէր նոցա՝ զգերութիւն ծնանելով. և զքայքայումն աւերածոյ ցրմանն, փոխանակ պտղոյ որովայնին, իբրև զմանուկ ի գիրկս առեալ տանէին, և յազգս օտարս պանդխտեալք՝ փոխանակ սիրոյ ամուսնութեան սենեկացն՝ թափառական լինէին։ Փոխանակ ազատամրութեանն վիճակատուութեան՝ զկործանումն յԱրարչէն իւրեանց ի մերձաւոր Տեառնէն ընդունէին։

620 Այն օրինակ և ազգքն առաջինք, փոխանակ զի իշխեցին ի բուն յիւրեանց Տեառնէն թիկունս դարձուցանել, որ վնասուն յոչնչէն ինչ արար, և ի խնցեկոյս ի խնցեկարկառ, ի կպրաշաղախ աշտարակն ապաստանեալք՝ նովին սխալիւն անօրէն պաշտամամբքն յղացան, ցրուեալք պատառեալք քակեալք, ի միմեանց բաժանեալք՝ ծնանէին ընդ երեսս երկրի իւրաքանչիւր որ առանձինն մի մի ի նոցանէն, զմնութիւն չկեցութեանն յանձինս իւրեանց, իբրև զպտուղ որովայնի ի գիրկս, բառ նմանութեան մանկամօր առեալ՝ ընգրկեալ բերէին։

621 Եւ հայեցեալ ի պատուհասն առաջին եկեալ ջրհեղեղին՝ սկսան գործել զաշտարակն. իբրև ակն ունել նմին և նովին չինուածովն ապրել՝ յորժամ եկեսցէ։ Եւ ոչ հայեցան յԱրարիչն՝ կարճել յիւրեանց անօրէնութեանցն, և նորին հաճելի գործովն ապրել. և ի նմանէն

1 abdԱF գտեալ լինէր նոցա / t գտեալ նոցա լինէր
1 adFt զգերութիւնն
2 abdԱF ցրմանն / t ցրման
2 b պտղոյ ծննդեանն որովայնին / aԱF որովայնի / d յորովայնի / t որովայնին
2 dԱF ի գիրկ
3 Ջնջում եմ վերջակետները «փոխանակ պտղոյ», «փոխանակ սիրոյ» բառերից առաջ։
4 bԱFt թափառական գտեալ լինէին / ad չիք գտեալ
4 abdԱF հայկ. բառ. ազատամրութեանն [Ա ազատամրութեան] / t որբութեանն, փխ. ազատամրութեանն
5 a վիճատուութեան / d վիճատուութեանն b վիճակատուութեանն / ԱFt վիճակատուութեանն
7 abdԱF ազգքն / t ազգն
7 bԱF առաջինք / միւսն. առաջին
8 ad իւրեանց / b տեառնէն իւրեանց
8 ԱF զթիկունս / bԱF վնասու
8 ԱF յոչնչէ յինչ / a չիք ինչ
9 ad և ի խնցեկոյս խնցեկարկառ [d ի խնցէկարկառ] / bԱFt և ի խնցակոյս և [ԱF չիք և] ի խնցակարկառ
9 b և ի կպրաշաղախ
10 a ապաստան եղեալք / ԱFt ապաւինեալք, փխ. bd ապաստանեալք
10 b և անօրէն
10 a կռապաշտութեամբքն, փխ. պաշտամամբքն
11 b քայքայեալք, փխ. քակեալք
11 ad չիք բաժանեալք
12 a չիք որ / b առանձին
12 ԱF ի նոցանէն / միւսն. ի նոցանէ
13 a զմննութեան / d զմէնութեան / F զմէնութիւն / Ա զմեկնութիւն / b զմնութեան / t զմնութիւն
13 d անձինս / b պտուղ
14 ad մանկամաւրն
14 b առեալ բերէին ընգրկեալ
15 adԱF և սկսան հաել
15 b չիք հայեցեալ—ջրհեղեղին
15 ad առաջին / ԱFt յառաջին
15 ad չիք եկեալ
15 ad և սկսան / ԱF և գործել սկսան
16 adt նմին / ԱF ի նմին / b կամէին, փխ. ի նմին
16 b նորին, փխ. և նովին
16 ԱF չինուածովն / միւսն. չինելովն
17 ԱF գայցէ, փխ. եկեսցէ
17 ԱF կարճել / abdt և ոչ կարճել
17 d յիւրեանցս
17 abd անաւրէնութեանց / b յանաւրէնութեանց
18 adԱF և նորին / bt և նովին
18 abdԱF հաճելի գործովն ապրել / t հաճել ի գործն և ապրել
18 bd որ ի նմանէն որ

որ ինչ կամք և լինելութիւն, թէ յետոյ թէ յառաջ, զայն ինչ ոչ ածէին ընդ միտ՝ որ ի սկզբանէ Արարիչն էր. և ի մի ժողով եկեալ ամենեքեան՝ ոչ ևս զգային միմեանց յղութեանն որով և ծանրացեալն էին։

622 Վասն այսորիկ և ամենատեսն իբրև եւս զանհնարին կամացն իւրոց ի նոսա, զխակութեանն զանհնատութիւն՝ խորհուրդ արկեալ Աստուածութեանն զյղութեանն նոցա բերել ի մէջ զծնունդն։ Եւ ասաց Աստուած. «Եկայք իջցուք և պղտորեսցուք զլեզուս նոցա». և ոչ ասաց, թէ «Գնացէք իջէք և պղտորեցէք զլեզուս նոցա». որպէս և կարգ հրամանին պատշաճէր Աստուածութեանն. այլ «Եկայք, ասէ, իջցուք և պղտորեսցուք». իբրև առ հաւասարութիւն գործոյն յայտնի առնէր ի «պղտորեսցուք»-ն ասել, յիրաւի և առ մարդոյն արարչութեամբն և լեզուացն բաժանմամբ օրինակեալ զայս։

623 Քանզի զմարդկութիւնն վասն մերոյ փրկութեան յանձն առնլոց էր Աստուածութիւնն՝ զթիւ Երրորդութեան երեսացն ուսուցանէր առաքելոցն. զի ըստ այնմ օրինակի աշակերտեսցեն զամենեսեան, որ ընդ

7 Ծննդ ԺԱ, 17.

1 ԱԲ որ ինչ կամք և լինելութիւն, թէ յետոյ / ad որ ինչ կամութիւն լինի նեղութիւն, թէ յետոյ / b լինելութիւնն է / t որ ինչ կամութիւն լինելութեան
1 b և եթէ յետ և եթէ յառաջ
1 abdԱԲ զայն ինչ / t զայս ինչ
1 ԱԲ ոչ ածէին զմտաւ
2 b ի սկզբանէն
2 abdԱԲ արարիչն [b արարիչ] էր / t արարչին է
2 a չիք և
2 a ի միաժողով / bdԱԲ Հայկ. բառ. և միաժողով
2 d ամենեքին
3 d և ոչ զգային / a և ոչ զաին / bԱԲ ազգային, փխ. զգային
3 ԱԲt և ոչ ևս
3 ԱԲ ի միմեանց / b չիք միմեանց
3 Ա յղութեան ; b չիք և
4 adԱԲ ամենատեսն / b ամենատէրն / t ամենայքեսն
4 bdԱԲ զանհնարոյ / a կամաց
5 bdԱԲ զխակութեանն / t զխակութիւնն / a զխառնակութեանն, փխ. զխակութեանն
5 t զանհնատութիւնն / d զանհնատութիւն, փխ. զանհնատութիւն
5 bԱԲ արգ [ԱԲ արգ խոր] խորհուրդ
5 ad արարեալ, փխ. արկեալ
5 Ա աստուածութիւն / Բ աստուածութիւնն / ad չիք աստուածութեանն
6 a յղութեանն / d զյղութեան / b զյղութիւն
6 b բերեալ
6 ad ծնունդ ի մէջ / b ծնունդսն
6 aԱԲ և ասաց ասէ աստուած
7 ԱԲ թէ եկայք
7 b զնոսա, փխ. զլեզուս նոցա
8 b եթէ
8 adԲ չիք և (պղտորեցէք)
8 abdԱԲ չիք զլեզուս նոցա
8 b որպէս կարգ / adԱ որպէս կարգի
8 adԱ հրամանի
9 Ա աստուածութեան
9 ԱԲ եկայք իջցուք
10 ԱԲ պղտորեսցուք ասէ / b բաժանեսցուք, փխ. պղտորեսցուք
10 t առ հաւասարութիւնն
10 abdԱԲ յայտնի առնէր ի պղտորեսցուքն [b առ ի պղտորեսցուքն] / t չիք յայտնի առնէր
11 ԱԲ ասելովն
11 t չիք և (առ մարդոյն)
11 ad արարչութեան / bԱԲ արարչութեամբ
12 ad բաժանման
13 abdԱԲ քանզի և
13 Ա զմարդկութիւն
14 Ա աստուածութիւն / b և զթիւ
14 abdԲ երրորդութեանն
14 abdԱԲ երեսաց
14 ad ուսուցանէր / bԱԲt ուսուցանել
15 abdԱԲ աշակերտեսցեն [Ա աշակերտքըն ասացեն, Եսայեան աշակերտեսցեն] զամենեսեան [ԱԲ զամենայն, b զամենայնս] որ ընդ / t չիք զամենեսեան

ամենայն արեգերս մարդիկ եղեն, յայտնեալ երեքանձնական միաւոնական զօրութեամբն, միապաշտօն տէրութեամբն խոնարհեալ ծունր կրկնեցին։ Իսկ յղութիւն նոցա ծնոյց զանկութ միմեանց ձայնիցն շփոթութիւն։

624 Իսկ արդ՝ զի՞նչ ասացին ազգքն այնորիկ առաջինք ի շինել զաշտարակն. «Եկա՛յք շինեսցո՛ւք աշտարակ, որ իցէ գլուխ նորա ի վեր մինչև յերկինս»։ Որ ոչ կարացին հաստատել ի բարձրութիւնն խոստացեալ անձանց պարծանացն զոր պանծացան. այլ աւերեցին փլուզին քակեցին զմիաբանական միալեզու միաբանութեանն իւրեանց շինութիւն միասնութեանն։ Ոչ հասուցին զաշտարակն ըստ ասելոյն յերկինս, զի յերկրի էր, և ստասա էր շինուածն. այլ անարի խզուցին ի կործանումն բաժանման ցրուելոյն. յղացան զանօրէնութիւն, ծնան զբազմաձայն լեզուացն բաժանումն, զի մի լուիցէ այր ընկերի բարբառոյ, ի միմեանց մեկնեալ ցրուեցան։

625 Իսկ Աստուածութիւնն երևեցաւ յայնժամ խորհրդով, և յայտնեցաւ այժմ յայս ժամանակս յայտնապէս. մեկնեցաւ արգանդք, զի ծանիցեն ամենեքեան, տեսցեն և հաւատասցեն։ Արդ՝ ակրմանեաց յանձինս մարգարէիցն զշնորհս յառաջգիտութեան Հոգւոյն սրբոյ, զի

6 Ծննդ. ԺԱ, 4.

1 b չիք ամենայն
1 ad արեգերս մարդիկ եղեն յայտնեալ / AF մարդկութեամբն / bt մարդկութեանն
1 abdAF երեքանձնական [AF երեքանձնականն] միաւոնական [AF միաւոնականն] t չիք միաւոնական
2 abdAF զաւրութիւն [ad զաւրութիւնն] միապաշտաւն [a մի պաշտաւն] տէրութեանն [AF տէրութեան] / t չիք միապաշտօն տէրութեանն
2 b ծունր կրկնեալ խոնարհեալ / dAF կրկնեցեն
3 AF զյղութիւն
3 ad ծնաւ / bAFt ծնոյց
3 A զշփոթութեանն / F շփոթութիւնն / միւսն. շփոթութիւն
4 abdAF իսկ արդ / t չիք իսկ
4 aA ազգն
4 abdAF չիք այնորիկ
4 ab առաջինն
5 adAF շինեսցուք ասեն [a ասէ]
5 tAF զաշտարակն
5 b որ, փխ. զի
5 abdAF գլուխ նորա ի վեր մինչև յերկինս / t նորա մինչև ի վեր ի յերկինս
6 abd և, փխ. որ / AF չիք որ
6 a ի բարձրութիւն / b ի բարձրութիւնսն
7 AF պարծանաց
7 d պարծեցան, փխ. պանծացան
7 abdAF աւերեցին փլուզին քակեցին / t չիք փլուզին
8 a միաբանութիւն / A միաբանութեան / b մի բնութեանն, փխ. միաբանութեանն
8 b զշինութիւն
9 a մտանութեան / d Հայհ. բաս. միաստնութեան / F միաստնութեանն / A միաստնութիւն / bt միամտութեանն
9 b չիք յերկինս
10 b քանզի յերկրէ էր
10 ab շինածն
10 b խզուցին ի բաժանումն կործանման ցրուելոյն / ad բաժանմանցն ցրուելոյ
11 bAF և ծնան
12 abdAF լեզուացն բաժանումն [b զբաժանումն] զի / t լեզուաբաժանութիւն, զի
12 bAF մի լուիցեն
13 abd ցրնդեցան, փխ. ցրուեցան
14 A աստուածութիւն
15 a յայսմ
16 AF չիք ամենեքեան, տեսցեն
16 abdAF յանձինս / t ի յանձինս
17 bdAF զշնորհան
17 b յառաջգիտութեան / A յառաջագիտութիւն / միւսն. յառաջագիտութեան

յղասցին զճշմարտութեանն աւետիս Աստուածութեանն զայտեան ամենայն արարածոց. և նորա սերմանեցին ընդ ամենայն աշխարհս, զի յղասցին զխորհուրդն կենդանութեան անկեալութեան, անմահութեանն բերել զծնունդն։ Յղասցին զլոյս և զպէր նախ առ Աստուածութիւն արարչութեանն, և ապա զպէր ընկերսիրութեանն՝ աննենգ և անկեղծաւոր սիրով պահել հաւատարութիւն առ միմեանս։

626 Զոր և ինքն իսկ եկեալ մեկնեաց, թէ «Յայս երկուս պատուիրանս ամենայն օրէնք և մարգարէք կախեալ կան»։ Նախ՝ սիրել զԱստուածութիւնն յամենայն սրտէ և յամենայն անձնէ և ամենայն զօրութեամբ հանդերձ, որ է առաջինն։ Եւ երկրորդն՝ սիրել զընկերն իբրև զանձն։ Իսկ երրորդն՝ լսել Աստուածութեան բանին աւետեաց առանց երկմտութեան և հաւատալ այսմիկ։ Այսուիկ յղացան զարգասութիւն սպանալոյ, որով ծնան ի Թոռինս և ի Թեւս Հայկայն սորոյ, զի խառնեսցին ի զաւակն Քրիստոսի՝ յղանալ զլոյսն հաւատոց և ծնանել յարքայութիւն միանգամայն զըմբռնեալսն։ Որպէս և ընդ ամենայն

8 Մատթ. ԻԲ, 40.

1 abdԱԲ յղացցին / t յղացցէ
1 bԱ զճշմարտութեան
1 a աւետիք / b աւետիսն
1 ad աստուածորդւոյն, b աստուածութեամբ, ԱԲ աստուածային, փխ. աստուածութեանն
1 bԱԲ զայտեանն
3 b զխորհուրդս
3 ad անկեալութեանն և ծնցին զանմահութեանն աւետիս ի լոյս. յղասցին / bԱ անմահութեան / b զի յղասցին
4 abdԲ զլոյսն / Ա զլոյսն, փխ. զլոյս
4 adԱԲ և զպէրն [a զպերն]
4 ԱԲ նախ առ արարիչն աստուած և / abd առ աստուածութիւնն [b աստուածութիւն] անդր արարչութեանն և
5 abd ապա զպէրն [a զպերն] ընկերութեան աննենգ / ԱԲ ապա առ ընկերսն աննենգ
5 ad աննենգ և անկեղծաւոր սիրով պահել հաւատարութիւն առ միմեանս / bԱԲt աննենգ կեղծաւորութեամբ [b կեղծաւորութեամբն] հաւատարութեամբ [ԱԲ հաւատար]
6 ԱԲ հաւատար առ միմեանս պահել
7 t մեկնեաց որդին աստուծոյ, թէ / abdԱԲ չիք որդին աստուծոյ
7 b եթէ
7 abd յայս [a յայսս, d այս] երկուսին
7 abd չիք պատուիրանս ամենայն
9 ԱԲ զաստուած յամենայն
9 adԱԲ չիք և (յամենայն անձնէ)
10 ad զաւրութեամբն
10 ԱԲ հանդերձ, որ սա է [Բ որ սաէ] առաջին / abd հանդերձ, որպէս առաջինն / t որ է առաջին
10 abdԱԲ և երկրորդն / t եւ երկրորդ
10 abd թէ սիրել [ad սիրեսցես]
10 b զընկեր
11 abdԱԲ երրորդն / t երրորդ
11 d աստուածութեանն / ԱԲ աստուածային
11 abdԱԲ բանին աւետեաց առանց երկմտութեան և [b չիք և] հաւատալ [bԱԲ հաւատալ այսմիկ] / t չիք աւետեաց առանց երկմտութեան / ad չիք այսմիկ
12 bԱԲ չիք այսուիկ
12 abdԱԲ իսկ յղացան
12 adԱԲ զերագութիւն
13 bԱԲ ծնանին / ad ծնանեին
13 adԲ և ի թեւս / bԱt չիք և
13 abdԱԲ չիք սորոյ
14 ԱԲ և զլոյսն
14 t հաւատոյն
14 d և ծնան մեզ, փխ. և ծնանել
15 d արքայութիւն / abԱ զարքայութիւն / Բ զարքայութիւնն
15 ԱԲ չիք միանգամայն
15 ad ըմբռնել, b և ըմբռնել, ԱԲ ըմբռնեալ, փխ. t զըմբռնեալսն
15 bԱԲ որպէս և / adt չիք և

արարածոց գոչէ մարգարէն առ Հայր, իբրև յամենեցունց բերանոյ, իբրև ընդ ամենեցունց տեսեալ զորդեգրութիւն շնորհին, որ կատարելոցն էր առ մեզ, ասէ. «Իբրև երկունք յղւոյ զի հասեալ իցէն ի ժամանակս ծննդեան, և առ ցաւս իւր ճչիցէ»:

627 Եւ զի՞նչ իցեն երկունքն հասեալք, որ զցաւսն ճչելոյ ստիպիցեն, եթէ ոչ զղջմունք և խոստովանութիւնք՝ ապաշխարութեամբ յղացեալք, որպէս և ասէն, թէ «Այնպէս եղեաք սիրելւոյ քում»: Եւ զորմէ՞ սիրելւոյ արդեօք խօսեցի մարգարէն, եթէ ոչ վասն Որդւոյն նորա ասիցէ, որ գալոցն էր, որում Հայր ակնկալութիւն ամենայն արարածոց, որ եկն կատարեաց ինքնեամբ զամենայն. որպէս և ասէն իսկ առ նա բողոքեալ, թէ «Տէր, յահ և յերկիւղ քո յղացաք, երկնեցաք և ծնաք զհոգի փրկութեան քոյ»:

628 ՁԲ. Արդ՝ փոխանակ աշտարակին ինքն Տէրն կանգնեաց զխաչափայտն՝ ըստ յառաջասաց մարգարէութեանն. որպէս ասէ թէ «Անհասանելի կանգնեմ նշան ի վերայ հեթանոսաց», այսինքն զխաչն փրկական. յորոյ վերայ ինքնին Տէրն, ուստի և զկեանս գործէ աշխարհի:

4 Ես. ԻԶ, 17. / 7 Անղ. / 12 Ես. ԻԶ, 17—18. / 15 Ես. ԺԱ, 12.

1 ad գոչէր
1 ԱԲ իբրու
1 ad չիք իբրև—ընդ ամենեցունց (ս. 2)
1 b չիք բերանոյ, իբրև ընդ ամենեցունց
2 ԱԲ ընդ ամենեցուն
2 abdԱԲ շնորհին / t շնորհի
2 ԱԲ զոր
2 adԱԲ կատարելոց
3 b առ մեզ
3 adԱԲ իբրև զերկունս [a զերկուն]
3 Բոլորը իցեն. ուղղում եմ իցէն. Համմ. Ես. ԻԶ, 17. «Եւ որպէս որ երկնիցէն մերձ ի ծնանել և առ ցաւս իւր ճչիցէ»
4 b առ ցաւս իւրեանց
4 b չիք ճչիցէ—որ զցաւսն (ս. 5)
5 adԱԲ երկունքն
5 b ճչելոյն
5 b ստիպիցէ
5 a ստիցեն, փխ. ստիպիցեն
6 ad եթէ ոչ, փխ. bԱԲt այլ
6 abd զղջմունք և խոստովանութիւնք / ԱԲ զղջմունքն և խոստովանութիւնքն / t զղջմունս և զխոստովանութիւն
6 b ապաշխարութեանց / ad ապաշխարութեամբ / ԱԲt ապաշխարութեանցն
7 ad յղացեալ / bԱԲ յղացեալք / t յղեցեալք
7 bԲ ասէն / միւսն. ասեն
7 ad թե այնպէս / միւսն. այսպէս
7 abd եղաք [d եղեաք] մեք սիրելոյն [b սիրելւոյ] / ԱԲt եղաք
7 ԱԲ չիք Եւ
8 abdԱԲ սիրելւոյ / t սիրելւոյն
8 bd արդեւք / a արդեաւք
8 bԱԲ խաւսեցի / ad ասիցէ, փխ. խօսեցի
8 abd եթէ ոչ / ԱԲt թէ ոչ
8 b վասն որդւոյ
8 ad չիք նորա ասիցէ
8 ԱԲ աստուծոյ, փխ. նորա
9 Ա որով, փխ. որում
10 aԱԲ և կատարեաց
10 bԱԲ որպէս ասէն [Ա ասեն] եւ
10 abdԱԲ չիք իսկ
11 b բողոքելով
11 d յահ երկիւղ
11 abdԱԲ յղացաք / t յղեցաք
11 adԱԲ երկնեցաք և ծնաք / bt չիք երկնեցաք
12 a զոգւի / bd զոգի
13 ԱԲ ինքնին
14 Ա մարգարէութեան
14 ԱԲ որ, փխ. որպէս
14 ad չիք որպէս ասէ
14 b ասէն թէ
15 a աւսալի / bdԱ անհասալի
15 ԱԲ զնեմ, փխ. կանգնեմ
15 ad զխաչն փրկութեան
16 abd ինքն [b և ինքն] ամէն
16 bԱԲ զկեանսն

629 Բայց «եկայք, ասացին, շինեսցուք աշտարակ, զի իցէ գլուխ նորա ի վեր մինչև յերկինս». և այս բան նոյն բան նոցա կարծիսն անցեալ. և այն ոչ այսպէս։ Իսկ խաչ՝ աշտարակն, յորոյ վերայ Աստուածորդին բազմեցաւ. խաչն յերկրի, և մարմինն ի վերայ նորա. իսկ Աստուածութիւնն մինչև ի վեր քան զերկինս, և քան զանկէտ, քան զանսահման բնութիւն տարրեղէն արարածոցս, բովանդակեալ և բնակեալ ի խաչին փայտի, լցեալ և տարածեալ ի տարերս և յանտարերս, այնպիսին՝ որ և ի սիրտս առաքելոց և ամենայն սրբոց բնակեալ էր հանդերձ Հարբն և սուրբ Հոգւովն իւրով։ Որ և լեզուս փոխանակ լեզուացն խափանելոց շարժեաց. զի յառաջին աշտարակէն ցրումն եղև, իսկ ի խաչէս՝ ժողով. անտի մերժումն ի տանջանս, և աստի՝ մերձումն յարքայութիւնն։

630 ԶԴ. Յղացան առաքեալքն զսէր առ մարմնակիցս իւրեանց և ծնան զամենայն արարածս, խառնեալ յԱստուածութիւն անգր։ Մատնեցին զանձինս իւրեանց՝ ընկերացն բաղրելով, զի Աստուած ասացին. վասն այսորիկ իբրև զԹշնամիս չարամահք եղեալ ի վերայ երախտեացն՝ չար փոխանակ ընդ բարւոյ ընդունէին հրաւիրակքն, որ եկին կոչել զամենեսեան ի հարսանիս Աստուածութեան սիրոյն։ Մահ ընկալեալ

2 Ծննդ. ԺԱ, 4.

1 ԱF ասեն
1 ad աշտարակ / bԱFէ զաշտարակն
1 abdԱF գլուխ նորա ի վեր մինչև յերկինս / է գլուխն մինչև ի վեր ի յերկինս
2 abdԱF և այս բան սոյն [b բան նոյն, a այլ բան սոյն, d և յս (պակ.) զսոյն] կարծիս [ԱF բան նոցա կարծիսն, b բան կարծիսն] անցեալ
3 ԱF ոչ այսպիսի
3 abdԱF խաչ աշտարակն / է խաչ աշտարակի՝
3 b աստուածորդին ի խաչն եւ յերկրի
4 abdԱF չիք բազմեցաւ
4 b և մարմին
5 Ա աստուածութիւն
5 adԱ որ, փխ. մինչև / bF չիք մինչև
5 b զանդէտ / a զկէտ, փխ. զանկէտ
5 bdԱF և քան զանսահման / a և քան զսահման
6 b բնութիւնն
6 abd չիք տարրեղէն
6 abdԱF արարածոց
6 b բաւանդակեալ։ և
7 ԱF ի խաչափայտին / b ի խաչ ի փայտի խաչի
7 abd և լցեալ և
8 abd այսպիսի / ԱF այսպիսին
8 abd առաքելոցն
8 ab սրբոցն
8 abԱF բնակեալ է
8 d չիք էր
9 ԱF հարբ իւրով և հոգւով
9 adԱF չիք իւրով
9 d այլ, փխ. որ / ԱF չիք որ
9 a և զլեզուս
10 a խափանելեաց / bdԱ խափանելոց / Fէ խափանելոցն
10 a չիք շարժեաց
10 d զի առաջին աշտարակն
11 ad ի խաչէն
12 bdԱ յարքայութիւն
13 a առ առաքեալքն
13 abd զսէր / ԱFէ զսէրն
14 abd խառնեալ / F խառնել / Աէ խառնել
14 abdԱF յաստուածութիւն անգր / է յաստուածութիւնն. չիք անգր
15 dF զի աստուածացին, a աստուած ացին, փխ. աստուած ասացին
16 bԱF իբրև զԹշնամի [b Թշնամիք]
16 ԱF չարամահ
16 ad եղեալք
17 abd փոխանակ բարւոյ
17 b հրաւիրակք նորա և կոչել
18 d զամենեսին / b չիք զամենեսեան
18 b կենդանութեան / ԱF աստուածոյ-ին, փխ. աստուածութեան
18 b սիրոյ

տանջանօք հանդերձ, փոխանակ ընդ դրուատին և պատիւ գտանելոյ ի նոցանէ, որպէս և դուք իսկ առ ձերսս արարէք. զի ագահութեամբ արարէք, զի ոչ էիք հասեալ յիրաւի ի լաւութեանցն վերայ։

631 Արդ՝ յառաջին աշտարակէն ցրումն լեզուացն եղև. և այժմ ինքն Տէրն ժողովեաց զցրուեալս ազգացն, և բևեռեաց ընդ մարմնոյ իւրոյ, զոր առ ի մէնջ՝ ի փայտին զորմէ կախեցաւ. զի անքակութիւն արասցէ ի մի հաւատս միաւանական պաշտամանն։ Իսկ նոքա առին հրաման սիրել զսէրն և զկամս նորա առնել. զի զանձինս տոհմակցաց իւրեանց, այսինքն զամենայն մարդկան, ապրեցուսցեն ի յաւիտենական մահուանէն։ Զի Տէր ինքնին եկն և մեռաւ վասն ամենեցուն, զի զամենեսեան ձգեսցէ յանմահութիւնն. իսկ սոքա նորին կամացն քարոզք առաքեցան, զի տացեն զփրկութիւն և զերախտիս Աստուածութեանն առնուլ ի միտ ամենեցուն որ առ նոսայն եղև։

632 Վասն այսորիկ յղացան առաքեալքն ի Հոգւոյն սրբոյ և ծնան լեզուս՝ խօսումն անմահութիւն ամենեցուն։ Զի ինքն եկն Հոգի Աստուածութեանն փորձել և քննել զամենեսեան, իբրև զարծաթ ի բովս, լեզուօք առաքելոցն. որպէս և ասէն ընդ ամենեցուն, իբրև ընդ երկրի, բերան առեալ՝ իբրև զփող նովին զօրութեամբ գոչէ մարգարէն, թէ «Փորձեցեր զմեզ, Աստուած, և քննեցեր՝ որպէս և քննի արծաթ»։

19 Սաղմ. ԿԵ, 10.

1 t տանջանօքն
1 aԱԲ փոխանակ ընդ դրուատին [Բ դրուատեացն] և / bԱt փոխանակ ընդ դրուատն
1 b չիք և / a պատուի
1 b գտանելին
2 a ի նոցանէն
2 abdԱԲ և դուք / t չիք և
2 a չիք իսկ
2 d իսկ առ ձեռն իսկ արարէք / a առ ձերսս արարէք / t առ ձերս
3 ԱԲ քանզի ոչ
3 aԱԲ լաւութեանցն. (չիք ի)
4 abdԱԲ արդ / t իսկ, փխ. արդ
4 b զցրումն / t լեզուաց
4 b և այժմ / ԱԲt արդ, փխ. և այժմ
5 d այն, փխ. տէրն
5 ad զցրուեալսն. չիք ազգացն
5 bdԱԲ ընդ մարմնոյն / abd իւրում
6 b առն ի մէնջ
6 abdԱԲ ի փայտին զորմէ կախեցաւ / t ի փայտին, յոր և կախեցաւ
7 a *պաշտամանն
8 bԱԲ կատարել, փխ. առնել
8 b չիք զի
9 ԱԲt ամենայն / ad մարդիկ
9 abdԱԲ ի յաւիտենականն / t յաւիտենից
10 b տէր ինքն / ad ինքն տէրն
10 ad եկն և / ԱԲ չիք եկն և / bt չիք և
10 abdԱԲ մեռաւ ընդ ամենեցուն [b ընդ ամենեցունց]
11 ad յանմահութիւն / bԱԲ յանմահութիւն անդր
11 Ա նոքա
12 b զփառս, փխ. զփրկութիւն
12 Ա աստուածութեան
13 abd ի միտ առնուլ
13 ad չիք ամենեցուն
13 d որ ընդ նոսայն / b առ նոսա
14 abdԱԲ յղացան / t յղեցան
14 abdԱԲ և ծնան / t չիք և
15 abdԱԲ լեզուս խօսելով [bԱԲ խօսեալ] անմահութիւն [bԱ անմահութեան] ամենեցուն / t խօսս ամենեցուն անմահութեան
15 b եկ / ad չիք եկն
16 Ա աստուածութեան
16 ad փորձէ և քննէ
16 adԱԲ զարծաթ / t զարծաթս / b զարդարեալ, փխ. զարծաթ ի բովս
17 ԱԲ լեզուաւ
17 abdԱԲ և ասեն [bԲ ասէն] ընդ ամենեցուն / t չիք և
17 abdԱԲ իբրև ընդ երկրի / t չիք իբրև
18 b ի բերան
18 ad իբրև զփողս. նորին
18 abdԱԲ գոչէր [a գոչեր]
18 b եթէ / ad չիք թէ

633 Արդարև իսկ փորձեցան արդարքն իբրև ի բովս՝ ի Հոգին սուրբ. զի նախ զնոսա փորձեաց ի փչել Հոգւոյն զօրութեան. «Փչեաց ի նոսա և ասէ, առէք զՀոգին սուրբ»: Զի ընտրեսցէ նախ զնոսա իբրև զարծաթ, զի ազատ այրեսցի. զի առն Տեառն՝ ինքն աստուածախառն մարմինն էր, որ և տիեզերաց էին բովք սրբելոյ: Անկան առաքեալքն առաքինիք ի բովսն՝ նախ թուով երկոտասանքն. այրեցաւ հալեցաւ կորեաւ մի ի նոցանէն, որդին կորստեան Յուդայ. իբրև զանագ ի մէջ հրոյ ծախեալ սպառեցաւ:

634 Սրբեցան մնացեալքն և ընտրեցան իբրև զարծաթ ի բովս և եղեն անօթք ընտիրք ճարտարութեան պիտոյից Արարչին: Փորձեցան պէսպէս նեղութեամբք և տանջանօք զոր կրեցին ի մարդկանէ, յայնցանէ՝ որոց զօգուտն խօսեցան. համառօտել սիրովն տային վկայութիւն մարմնակցացն, յորոց ընդունէին տանջանս, զի զՏեառն զառաքչին զհրամանս կատարեսցեն. սէր օգուտ ընկերացն բերել, համբերելով նեղութեանցն, զի զանցաւորսն արհամարհեսցեն: Զի յորժամ Արարիչն աշխարհի յայտնեսցի միւսանգամ՝ նոքա ընդ նմին թագաւորեսցեն յաւիտենական թագաւորութեամբն. որպէս ասէն յիրաւի ի դէմս նոցա նոյն երգողին մարգարէութիւն, թէ «Փորձեցեր զմեզ, Աստուած, և

3 Յովհ. Ի, 22.

1 Ա. արդ և իսկ
1 a հոգւին
2 b զաւրութեանն և
2 ad ասէ, փչեաց
3 b զհոգի / dԱԲ հոգի
3 ԱԲ զի զնոսա նախ ընտրեսցէ իբրև
4 a չիք տեառն
5 b չիք և
5 d տիեզերացն
5 b եղև, փխ. էին
5 abd սրբելոյ / ԱԲt սրբելոց
6 b երանելիքն, փխ. առաքինիք
6 ad ի բովս / ԱԲ ի բով անդր / b չիք ի բովսն
6 ԱԲ չիք նախ
6 ԱԲ երկոտասանք / b երկոտասանք թուով
6 abdԱԲ այրեցաւ հալեցաւ կորեաւ / t չիք հալեցաւ
7 a մինն
7 dԱԲ ի նոցանէն / միւսն. ի նոցանէ
7 d կորստեանն
7 ԱԲ յուդայ որդին կորստեան
7 bd իբրև զանարգ
9 a որպէս, փխ. իբրև
10 Բ անօթ / a ազգութք, փխ. անօթք
10 ad ընդրութեան, փխ. ընտիրք
10 ad չիք ճարտարութեան
12 ad խօսեցան / b խաւսէին / ԱԲt խօսեալք
12 b համառօտեալք
12 ad տային վկայութիւն մարմնակցացն / bԱԲt չիք վկայութիւն
13 ad յորոց ընդունէին / bԱԲt չիք յորոց
13 a զտանջանս / d զտանջանսն
13 b տանջանս ի տեառնէն առաքչին զի զհրամանս
13 ad զառաքչին / ԱԲt առաքչին
14 ad զհրամանսն / t հրամանս / ԱԲ հրամանսն
14 b և սէր
14 a ընգերացն / b ընկերաց
14 ad բերել / ԱԲ բերելով
14 ad համբերելով / b համբերեալ / ԱԲt համբերել
15 abdԲ նեղութեանցն / Աt նեղութեանց
15 abdԱ զանցաւորս
15 b արարչին
16 ԱԲ միւսանգամ յայտնեսցի
16 b ի յաւիտենական
17 bԱԲt մշտնջենաւորութեամբն, փխ. թագաւորութեամբն
17 ԱԲ ասէ / a ասեն
17 ad չիք յիրաւի
17 ad ի նոյն դէմս երգողն / bԱԲ ի դէմս նոյն վասն սոյն երգողի [b երգողին]
18 Ա. մարգարէութեան / Բ մարգարէութեանն / ad չիք մարգարէութիւն թէ
18 b եթէ

քննեցեր՝ որպէս և քննի արծաթ. իջուցեր զմեզ յորոգայթ, և եդեր նեղութիւն ի թիկունս մեր, և անցուցեր զմարդիկ ի վերայ գլխոց մերոց։

635 *Զի քննեաց զնոսա հրովն Հոգւոյն ՝և ի ձեռս մարդկան. զի ի հանգիստ փորձութեան քաջութիւնքն երևեսցին նեղութեամբքն վասն արդարութեանցն. որպէս և դուք յայտնեալ էք, որ և ի ձեռում աշխարհիս առաջի ձեր վկայք Աստուածութեանն զոսն՝ զխօէք զփորձն. զի սիրեցին զլոյսն խոստացեալ միւսանգամ զալստեանն Աստուածորդւոյն։ Առին զնուր Հոգւոյն կենդանեաց յանձինս իւրեանց, և զվառեալս բղխման անմահութեանն բաւականն եղեն ընդունել։ Վասն այսորիկ կարացին զիմել անցանել, արհամարհել զհրով տանջանացն և զպատժեալ սատամանեաց մեղացն։ Արդարև արհամարհել արհամարհեցին զմեզօք և ընդ նմին զնեղութեանցն եկեղոց փոխանայլին պտուղէն չնորհաց, թէ «Անցաք մեք ընդ հուր և ընդ ջուր, և հաներ զմեզ ի հանգիստ»։*

636 *Զի նախ անցին ընդ հուրն և ընդ ջուրն և ընդ սուրն մեղաց,*

2 Սաղմ. կե, 10—12. / 13 Սաղմ. կե, 12.

1 bԱԲ և թէ [b եթէ] իջուցեր
1 ԱԲ չիք և (եդեր)
1 a եդեր / bdԱԲt եդիր
2 a ի նեղութիւն զթիկունս
3 c զի քննեաց
Այստեղ a-ից մի թերթ պակաս է, որ c-ից լրացրինք. բայց այդ գտնելով նույն թերթը տեղափոխուած թղ. 165ա a-ն եւս բաղդատեցինք: c-ի ընդօրինակման ժամանակ ուրեմն a-ի թերթերը խառնուած չեն եղել:
3 bԱԲ հրով
3 b Հոգւոյ
3 t և են ի ձեռս
4 acd զի ի հանգիստ փորձութեան քաջութիւնքն երևեսցին / bԱԲt զի հանգիստ փորձութիւնքն [b փորձութիւնք] երևեսցին. չիք քաջութիւնքն
4 bԱԲ նեղութեամբքն / t նեղութեամբն / c նեղութիւնք / a նեղութեամբք
5 b որպէս և դուք / միւսն. չիք և
5 abcdԱԲ յայտցեալ էք [b յայտմեալ էք] ի ձերոցս / t յայտնեալ էք
5 ԱԲt որ և ի ձերում
6 c առաջ ձեր / Ա չիք ձեր
6 Ա աստուածութեան
6 acd վկայք աստուածութեանն / bԱԲt աստուածութեանն վկայք
6 acdԱԲ զփորձ
7 acd որպէս [c տողամիջում աւելացնում է զի] սիրեցին
7 abcd խոստացեալ զալստեան աստուածորդւոյն միւսանգամ զալստեանն [b չիք զալստեանն] / ԱԲ խոստացեալ միւսանգամ զալստեանն աստուածորդւոյն / t խոստացեալ աստուածորդւոյն ի միւսանգամ զալստեան
8 b հոգւոյ / d կենդանիոյ
8 bԱԲ և ընկալան զվառեալս [b զվառառեալս]
9 abcdԱԲ անմահութեան
9 ԱԲ չիք բաւական եղեն ընդունել
10 ac չիք անցանել
10 ac տանջանան / d տանջանացն / bԱԲt տանջանօքն
10 b պատուհալ, փխ. զպատժեալ
11 b զատաամանեք / acԱ սատանամանեաւք / Բ սատանամանօք
11 b արհամարհել / a արհամարհեցին / cd արհամարհեցին / ԱԲt արհամարհեալ զմեզօք
11 abcdԱԲ զմեզօն [bԱԲ զմեզ մեղաւքն] ընդ նմին և
12 d և զնեղութիւնսն / b դրադմութիւն նեղութեանցն / ԱԲ և զնեղութիւնսն բազմութեանցն / ac զանօրէնութիւնսն, փխ. զնեղութեանցն
12 acd չիք եկեղոց
12 bdԱԲ են պտուղէն [b պտուղէ]
12 b չնորհացն եթէ
13 d ընդ հուր ընդ ջուր
13 ac ի հանգիստ քո
14 b զի նախանձէին ընդ
14 abc ընդ հուր և ընդ ջուր
14 Ա չիք և ընդ սուրն մեղաց-և արհամարհեցին—անօրէնութեան (էջ 326, տ. 1)
14 ac և ընդ սուր մեղացն

և արհամարհեցին զՀուր մեղացն և զՋուրն անօրէնութեան և զսուր տանջանացն փորձութեան, և ընկալան զլուսաւորիչ Հուրն կենդանութեան և զՋուրն նորոգութեան և զսուրն, այսինքն «զբանն Աստուծոյ, որ սուր է քան զամենայն սուր երկսայրի և պողովատիկ, և կարող է հատանել հատանել թափ անցանել մինչև յորոշումն ոգւոց և մարմնոց և շնչոց»։

637 Վասն այսորիկ և մարգարէն յառաջագոյն ընծայեցուցանէ զայս, թէ «Սուրք երկսայրիք են ի ձեռս նոցա». որով և կարեցին հատանեցին միանգամայն զանօրէնութիւնս ամբարշտութեանցն, խլեցին յերկրէ։ Եւ զՆեռևալսն և զհատեալսն զի՞նչ առնիցեն։ Ասէ, թէ «Հողմք տացեն, և ամպք բաժանեսցեն, և փոթորիկ իբրև զխոփ կուտեսցէ զնոսա»։ Իսկ կուտեալքն ի հուրն անշէջ մատնեսցին։ Զի արդարև իսկ ճշմարիտ մշակաց գործ այն է, զի զպիտանի արդիւնսն, զշայեկանսն, ի շտեմարանս ժողովեսցեն, և զփուշն և զգժնիկն տալ ճարակ հրոյ։

638 ՁԴ. Արդ՝ սուրս նախ զանձինս փորձեցին, և ապա աշխարհի եղեն բովք։ Ընկալան զՀուրն կենդանութեան. միւսանգամ մտին ի բովս իբրև զարծաթ, զտեալք և պարզեալք և ձուլեալք ի սէր Արարչին զատն

5 Հմմտ. Եբր. Դ, 12. / 7 Սաղմ. ՃԽԹ, 7. / 10 Ես. ԽԱ, 16. Ե, 24.

1 acd գի. փխ. և (արհամարհեցին)
1 ac արհամարհեցին զՀուր մեղացն և զՋուրն անաւրէնութեան և զսուր տանջանացն [c տանջացն] / b արհամարհեցին զսուրն և զՋուրն և զՀուրն տանջանաց / dԲt արհամարհեցին զՀուրն և զՋուրն և / ԱԲ տանջանաց
2 acdԱ փորձութեան և / bԲ փորձութեանն և / t փորձանացն
2 abcd զՀուրն կենդանութեան
3 b և զՋուր
3 d և սուրն
4 b չիք և (պողովատիկ)
4 d պողովատին
4 b կարաւղ է
5 d թափ անցել
5 ԱԲ ոգւոյ մարմնոյ և շնչոյ / b շնչոյ և մարմնոյ. չիք ոգւոյ և
6 abcdԱԲ վասն որոյ
6 ab չիք և
6 c |և|* մարգարէն յառաջ |բերեալ զի՛նելոցս յառաջա|գոյն / ԱԲt յառաջ բերեալ [t յառաջաբերեալ] զլինելոցս յառաջագոյն / a առաջագոյն / abd չիք յառաջաբերեալ զլինելոցս
6 bԱԲ ընծայեցուցանէր / cd ընծայեցուցեալ
6 acd զայս ասէր
7 acd չիք թէ
7 b սուրք / միւսն. սուր
7 bԱ երկսայրիք / Բ երկսայրիկ / միւսն. երկսայրի
7 acd է / Բb են / Ա էն / t եա
7 abcd չիք և
7 d կարեցեն (սխա.)
8 ac միւսանգամ, փխ. միանգամայն
8 b միանգամայն զամբարշտաւանութիւն անաւրէնութեանցն խլիցեն / d խլիցեն / ԱԲ չիք խլեցեն
9 abcdԱԲ առնիցեն / t արասցեն ասէ.
9 abcdԱԲ ասէ, թէ [b եթէ, c |թէ|] / t չիք թէ
10 c և |ամպք| / a ամբք
10 Ա փոյթորիկ
10 abcdԱԲ զխոփ / t խոփ
11 ԱԲ մատնին / b չիք իսկ
11 ԱԲ մշակաց ճշմարտից / ac մշակացն
12 abcd զի զպիտանի / ԱԲt չիք զի
12 Բ և զշայեկանսն / acԱ շահեկանս / bd շայեկանս
12 t ի շտեմարանսն
13 dԱԲ ժողովել և / ac ժողովելով և
13 ԱԲ ճարակ հրոյ տալ / b ի ճարակ
14 a չիք փորձեցին / c |փորձեցին|
14 ԱԲ ապա եղեն բովք բոլոր աշխարհի
15 b և ընկալան
16 ԱԲ զտեալ և պարզեալ
16 a և ի սէր

*) c-ի այն ընթերցուածները, որոնք ուղղանկյան գծերի մէջ են գրուած՝ տանուած են (c-ի թղ. 8ա) լուսանցքից եւ տողամիջերից:

ի հնոցէն հալոցաց՝ եղեն փոքր կաւածոյք ի պատս Տեառն հրամանացն, գոչեցին լցին զտիեզերս: Փոքր առ փոքր գոչեցին և ասեն ընկեր ընկերի, թէ «Աւետարանեցէք օր ըստ օրէ զփրկութիւն նորա. պատմեցէք ի հեթանոսս զփառս նորա, յամենայն ժողովուրդս զսքանչելիս նորա. զի մեծ է Տէր և օրհնեալ է յոյժ, ահաւոր է նա ի վերայ ամենայն կռոց». և թէ՝ «Ամենայն կուռք հեթանոսաց ոչինչ են, այլ Տէր զերկինս արար»: Իսկ փոխանակ պատկերացն կռոց առաքեալքն իբրև չփոքր կաւածոյք անուանեցան, զի զամենայն աշխարհս ընդ հանուր լցցեն. որպէս ասէ, թէ «Ընդ ամենայն երկիր ել բարբառ նոցա, և մինչև ի ծագս տիեզերաց են խօսք նոցա»:

639 Արդ՝ և ինքեանք հնոցք տիեզերաց, և հուր կենդանութեան Հոգւոյն ի լեզուս նոցա, զի զամենայն աշխարհս փորձեցին: Եւ զի գոչեցին ես ի Տեառնէն զճշմարիտ բնութեանն Աստուածութեանն զյայտնութիւն, թէ «Տեսէք տեսէք, զի ես եմ, և ոչ գոյ այլ Աստուած բայց յինէն». թէ՝ «Ես սպանանեմ, և ես կեցուցանեմ. հարկանեմ, և ես բժշկեմ, և ոչ ոք իցէ, որ հանիցէ զձեզ ի ձեռաց իմոց». և եթէ՝ «Սրեցից իբրև զփայլակն զսուսեր իմ, և ի խնդիր վրիժուց արձակեցից զաջ իմ. հատուցից զհատուցումն թշնամեաց իմոց»:

6, 7 Սաղմ. ՂԵ, 2—5. / 10 Սաղմ. ԺԸ, 5. / 15—18 Բ. Օր. ԼԲ, 39—41.

1 b ի հնոցին / ac ի հնոցէ
1 acd եղեն փոքր / bԱԲt չիք եղեն
1 a և պատս / c և [ի] պատս
1 a չիք տեառն / c [տեառն]
1 d հրամանացն տեառն / ac հրամանացն աստուծոյ
2 acd և ասեն / bԱԲt չիք և
3 b եթէ / d չիք թէ
4 b չիք նորա (յամենայն)
4 cd ամենայն
4 c ժողովուրդ / d սքանչելիս
5 abcd թէ և [b և թէ] ահաւոր է
6 d չիք և
6 cԱԲ ոչինչ են / abdt ոչինչք [b ոչինչ]. չիք են
7 a կռոց
7 abdԱԲ առաքեալքն / t առաքեալք
7 abdԱԲc չփոքր [b զչփոքր], փխ. t զի փոքր
8 ԱԲ աշխարհ
8 a ընդանուր / b ընթանուր / Ա ընթհանուր / Բ ընդհանուր
8 a լցին
9 ԱԲ որպէս և ասէ
9 dԲ բարբառք
9 bԱԲ չիք և
10 b աշխարհի, փխ. տիեզերաց
10 d չիք են
11 aԱԲ արդ ինքեանք
11 abdԱԲ հնոցք / t հնոց
11 Ա չիք և (հուր)
11 abdԱԲ կենդանութեան հոգւոյն [b հոգւոյն սրբոյ] ի լեզուս նոցա / t կենդանութեան ի լեզուս նոցա հոգւոյն սրբոյ
12 adԱԲ նոցա այժմ [ad արդ] և զամենայն / b զի զամենայն / t և, փխ. զի (զամենայն)
12 b արարածս, փխ. աշխարհս
12 a փարձեցին
13 d գոչեցեն և ասեն զճշմարիտ
13 b և ի ուէ (պաս.) / a ես ի նմէն (պաս.) զճշմարիտ
13 bԱԲ բնութեանցն
13 Ա աստուածութեան
14 b յայտնութիւն / t յայտնութիւնն / adԱԲ զյայտնութիւն
14 Ա չիք թէ
15 ԱԲ բաց յինէն
15 b եթէ ես / ԱԲ չիք թէ
15 ad չիք թէ ես սպանանեմ—զհատուցումն թշնամեաց իմոց (տ. 18)
15 t կեցուցանեմ. թէ և ես հարկանեմ
16 ԱԲ չիք իցէ որ
16 bԱԲ և թէ
17 ԱԲ իբրև զփայլակն / միւսն. որպէս փայլակն
18 b եթէ հատուցից

640 Յղացան լեզուք առաքելոցն զանչափութիւն հաւատոցն իւրեանց, և ծնան լեզուս զոր ոչ գիտէին։ Դաշնեցին իբրև զփող՝ զմիահեծան ուղղութեանն իշխանութիւն, և ծնան զանթիւ բազմութիւն մարդկան ի կարգս հրեշտակաց ի սպասաւորութիւն Աստուածորդւոյն։ Զի փոխանակ հրեշտակացն անկելոց, որք կործանեցան յաստուածակիր ի լուսեղէն ի սպասաւորութենէն՝ որոց մարդկան հրեշտակացին, կանգնեսցին և կալցին զտեղիս նոցա։ Զի թիւք կարգեալք փառաւորութեանցն՝ նոյն անխափան միացեալ լրութեամբն անպակասեսցին, զի ի համարակաց փառաւորութեանցն զովեստ անձեալ զօրասցին, ուստի ի համեմատութենէ անտի «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»։

641 Զծ. Եղեն փողք առաքեալքն ժամառուք տիեզերաց. զի գիցեն ի սփռս ամենայն երկրի անհնկալութիւն ժամակալութեան՝ սպառել տեւանապալուս փողոյն։ Զի նոքին ձայնիւք եկեալ հասեալ, ի ժամանակի անդ ծանուցեալ զնոյն ձայն փողոյն, ի մահահանդիստ քնոյն յարուցեալք ի գարունն՝ զբերս բուսոցն իւրաքանչիւր հասելոցն

1 adԱԲ յղացան / b յղեցան, ուղղուած յղացան / t յղեցան
2 abd ծնան լեզուս / ԱԲt զլեզուս
2 bԱԲ զորս / bԱԲ զփողս
2 b միահեծան
3 Ա ուղղութեան
3 a անթիւն ; b անթիւ / d անանթիւ
3 Բ բազմութիւնս
5 bdԱԲ որ
5 ԱԲ անկան կործանեցան
6 ԱԲ ի լուսեղէն / bt լուսեղէն / ad չիք լուսեղէն
6 abdԱԲ սպասաւորութենէ անտի
7 abdԱԲ կանգնեսցին [ad կարգեսցին] կալցին [ԱԲ և կալցեն] / t կալցին. չիք կանգնեսցին
7 bdԱԲ զտեղի
7 ԱԲ թիւն / bԱԲ կարգեալ
7 Ա փառաւորութեանց
8 b էր նոյն / ԱԲ որ էր նոյնն
8 t նոյն կան անխափանութք / abdԱԲ անխափանում
8 Ա լիութեամբ / b լիութեամբքն
8 ԱԲ անպակաս լիցին, զի
9 abdԱԲ ի համարակաց / t ի համարակ
9 ԱԲ փառաւորութենէն ; b փառաւորութեանց / ad փառաւորութեանցն / t փառաւորութեանն
9 ԱԲ զովեստ / միւսն. զովեստքն
9 b անձեալ
10 bdԱԲ ուստի ի համարակ
10 abdԱԲ համեմատութենէ [b ի համեմատութենէ] անտի / t չիք անտի
11 b և մարդկան / d և ի մարդիկ
12 a թղ. 164բ ունի մի տող մեծատառ։ αgh սկսւում են. α թղ. 65բ—66բ. g թղ. 173ա—174բ. h թղ. 215ա (նաև ԽԸ)։ Երեքի վերնագիրն է. «Ի վարդապետութենէ սրբոյն Գրիգորի հայոց լուսաւորչի [h լուսաւոր՝ α լուսաւորչի վասն յարութեան մեռելոց]։ h ստորին լուսանցքում եւս ունի. «Առաջին աւուրն է ննջեցելոց յարութեան» (նաև ԽԸ)
12 αgh եղեն փողք առաքելայքն
12 d ժամառուեր / α ժամագիրք
12 αabdԱԲgh տիեզերաց / t տիեզերացն
12 d զի գիցին
13 h ի սփռս
13 α ինընակալութիւն, փխ. անհնկալութիւն
13 Ա ժամակալութիւն
14 dԱԲg ձայնիւ
14 αabdԱԲgh ի ժամանակի անդ / t ի ժամանակին. չիք անդ
15 h զայն, փխ. զնոյն
15 a չափ, փխ. ձայն
16 αabdԱԲgh զգարունարեր [α ի գարունարեր, h զի գարունարեր, ad ի գարունն, զբերս, g զգարունն զբեր] բուսոցն [αh բուսոյն]
16 a իւրայքանչիւր
16 αabdԱԲgh հասելոցն [b հասելոյն] տերևեսցին [ԱԲ երևեսցին, g տերևեսցեն, ad տերևալից] զի / t ի գարունն, զի և բուսոցն իւրաքանչիւր հասելոցն երևեալ լիցին։ զի

տերևիցեն։ Զի այնուհետև յայն հասեալ զարունն՝ զիւրաքանչիւր սերմանեաց յարմատոյ անտի զտեսիլ կերպարանացն բերիցեն։

642 Ոմն իբրև զարմաւ քաղցրահամ և գեղեցկատես. որպէս ասէ յառաջընթաց մարգարէութիւնն, թէ «Արդարքն իբրև զարմաւենիս ծաղկեսցին, և իբրև զմայրսն Լիբանանու բազումք եղիցին։ Տնկեալք եղիցին ի տան Տեառն, և ի գաւիթս Աստուծոյ մերոյ ծաղկեսցին»։ Եւ դարձեալ՝ ինքն Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս յանկանեսցարուք և ի կենդանարքն Աւետարանին իւրում ամենեցուն տայ գիտութիւն յայտնապէս, թէ «Ի թզենւոյ անտի ուսարուք զառակն. զի յորժամ ոստքն կակղասցին և տերևեսցին՝ գիտասջիք, ասէ, թէ մերձ է զարունն»։

643 Զի կարի նմանութիւնք և օրինակք են ամենայն ծառատունկք, զիւրաքանչիւր կերպարանաց տեսիլս բերելով և ոչ երբէք փոխեն զգոյնս գոյնս ծաղկանցն, համոյն և հոտոյն և տերևոցն։ Զի արմաւն զիւր տեսիլն և զգոյնն և զհամն և զարարն բերիցէ և զբնական զարմատոյն,

6 Սաղմ. ՂԱ, 13—14 / 10 Մատթ. ԻԴ, 32.

1 g հասեալք
1 ad զարունն հասեալ / αh զարուն / միւսն. զարունն
2 abdg սերմանեացն / h սերմանց / α սերմանցն
2 αh յարմատոյ / abd յարմատոյն / միւսն. յարմատոց
2 ad չիք անտի
2 αabgh զտեսիլ / միւսն. զտեսիլս
2 abdUFgh կերպարանացն / միւսն. կերպարանաց
3 b ոմն իբրև / միւսն. իբրև ոմն
3 g զարմաւ պտղաբերհամ
3 abd և զգեղեցկատես / αUFgh և գեղեցկատեսիլ / t չիք և
3 α որպէս և
3 αabdUF ասէն [bh ասէ] իւէ
4 α յառաջնածան, ad յառաջընթաց, փխ. յառաջընթաց
4 U մարգարէութիւն
4 bh եթէ
4 αbdU արդարք
4 adUFgh որպէս, փխ. իբրև
5 UF չիք և
5 ad որպէս, փխ. և իբրև
5 α զմայրս / a զմայրսն / d մայրք
5 bg և տնկեալք / αadUFh և թէ [α եթէ] տնկեալք / t տնկեալ
6 a ծաղկեսցեն
7 bg ինքնին տէր / αth տէր
7 UF չիք յիսուս քրիստոս
7 d ուսանիցարուք / α յանեսարուք / UFgh յանեսարուք
7 abd չիք և
7 h չիք և ի կենդանարքն
7 UF ի կենդանարար, g ի կենդանաւոր, փխ. ի կենդանարքն / b ի կենդանարքն, փոխեալ ի կենդանարքն
8 αabdh աւետարանի [b յաւետարանի] անա [αh անդ]
8 UF չիք իւրում
8 UF զգիտութիւն
8 h եթէ
9 α զառակ
9 d զոր, փխ. զի
9 UFt նորա ոստքն / αabdgh չիք նորա
9 α ոստքն
10 adUFh չիք ասէ
10 αabd զի, փխ. թէ
10 αb մերձեալ է
10 h ամառն, փխ. զարունն
11 h չիք են
11 d ծառայատունկք
12 adt զի զիւրաքանչիւր/ αbUFgh չիք զի
12 g կերպարանացն
12 ab տեսիլ [h տեսիլս] կերպարանացն [h կերպարանաց]
12 αbg բերելով / միւսն. բերիցեն
12 g փոխեսցեն
13 α չիք գոյնս
13 αdF ծաղկանց / abh ծաղկացն
13 αb չիք և (հոտոյն)
13 αbUF չիք և (տերևոցն)
13 UF չիք և տերևոցն
13 a քանզի արմաւն
14 αabdUFgh տեսիլն / t զտեսիլն
14 αb չիք և զհամն
14 αabdUFgh և զբնական / t չիք և
14 αb զարմատոցն / adUFgh զարմատոյն / t զարմատոյ

գծնդեան բուսոյն։ Նոյնպէս և թուզն զանեփիլ խորոյ տերևոյն և զարար կեղևոյն և զատարր մրգոյն ի նմանէ որիչ. և այլքն ի նմանէ ուրոյնք։ Զի կարմրախնձորն զիւր օրինակն, և կարմրատանձն զիւրն, և կարմրադեղձն զիւրն։ Եւ են նոյն ի նորին բնութենէ որ այլազգոյնք են. զի և զնոսա անգամ իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէ առանձինն արձակիցէ։

644 Սոյնպէս կիտրոնն և ապարբադամոնն և զափնին և ձիթենին գեղեցիկ և սերկևիլն և մուրատն և ընկոյզն և նուշն և քնարուկն և հաճարուկն և թութն և նուռնն և հոյնն։ Եւ ամենայն ծառք մրգաբերք և ծաղկաբերք և տերևաբերք և հասկաբերք, բարձունք և մեծամեծք. որպէս մայրն և նոճն և շոճն և թեղօշն և սարդն և սարոյն և սօսն և յակրին և գին և կաղամախին և ուռին և տօսախին։

645 Սոյնպէս և զունակ զունակ և երփն երփն ծաղկանցն. որպէս

1 ԱԲ գծնդեան / Զbg գծնդեանն / adh և գծնրնդեան / t ծնդեան

1 Զad բուսոյն / b բոյսն / g զբոյսն / h զբոյսս / ԱԲt բուսոցն

1 abg որպէս, փխ. Նոյնպէս

1 ad զանեփիլն / ԱԲh զանեփիլս

1 h տերևին / Զ թերևոյն

1 bg չիք և զարար կեղևոյն

2 d զրարր, փխ. զատարր

2 Զb մրգոցն

2 b մրգոյն ի նմանէն.

2 Զb որիչք և այլք որոնք [b և այնքն ուրոյնք] ի նմանէ. զի

2 adh չիք ի նմանէ

3 a ուրոյ / d ուրոյն / ԱԲ որոյնք / g ուրոյնք ի նմանէն

3 ad չիք զի

3 abh աւրինակն / միւսն. զօրինակն

3 h կարմրատանձն

4 ԱԲ կարմրադեղցն

4 a զիւր

4 Զ նոյն / միւսն. նոյնք / Ա նորա, փխ. նոյն

4 g ի նորուն

4 Զb որ և / h և որ այլազգոյնքն / g չիք որ այլազգոյնք են

5 agh զնոա / Ա նոան

5 gh ի նոցանէ իւրաքանչիւր ոք

5 g արձակեսցէ / ԶԱԲh արձակիցէն / b արձակիցեն

6 ԶbԱԲgh սոյնպէս / միւսն. որպէս

6 ԶabԱԲgh և կիտրոնն / միւսն. չիք և

6 d կիւտրոնն

6 ԶԲh և ապարբադամոնն / c և ապա բադամոնն / a և ապա, բադամոնն / d և ապայ բադամանքն / Ա և ապայ-բադամոնն / b և ապարբադամոնն / g ապայբադամոնն, նոյն գրչով ուղղուած ապայբադամոնն

6 bԱԲg և զարնիւքն / Զ և սարնիւքն / h և զափնիթն / ad և զափնիկն

6 ԱԲ և սերկևիլն և ձիթենին գեղեցիկ

7 adght ընկոյզն / bՀ ընկոզն

7 ԱԲ չիք և (քնարուկն)

8 Զbg չիք և (թութն)

8 h թուզն, փխ. թութն

8 a նունոնն / h նուռն

8 Զ հոնն / a մրգաբերք

9 ad և տերևաբերք և ծաղկաբերք

9 g չիք և հասկաբերք / Զ և հասկաբերք / միւսն. և հասասկաբերք: Հմմտ. § 658. «ծիծաւն մարգարէր է... նոմաւ ճանաչենն զկանաչազգեստ հասկն զարնանւոյն ամսոյն»։

9 b բարձրութեամբ, փխ. բարձունք

10 ab սոճն, փխ. շոճն

10 ԶabdԱԲgh թեղաւշն / t թեղօշն

10 b սարոյնն / Զh սարոնն / g սարեւոյն

10 a և սաւսն / Զb չիք և սօսն / ԱԲg չիք և (սօսն)

11 ԱԲ յակրինն

11 d գգին / a գիին / h գգիին / Զb գգին, փխ. և գին

11 Զbd և զկաղամախին / h և զկաղամախին / Ա և կաղմաղախին

11 a և կաղամայն և կաղնին և ուռին / միւսն. չիք և ուռին

11 Զbh և զտաւսախին / ԱԲc և տօսախին / g և տաւսախին / t և տուսախին / ad չիք և տօսախին

12 ԶbdԲh և զունակ զունակ / g և զգունակ զունակ / միւսն. չիք և

12 Զ չիք և (երփն)

12 g զերփն երփն

12 d ծաղկացն / h ծաղկանց

12 Զb ծաղկանցն [Զ ծաղկացն] երփն [b և զերփն] երփն

12 Զbg որպէս և

մանրագործն և վարդն և շուշանն և տապազանն և յասմիկն և անխարն և սմբուկն և ներգիսն և շամպլիտակն և մեղրուկն, հորոտն և մորոտն և մանուշակն. և այլն ամենայն համասփռամ ծաղկանցն և ծառոցն բոյսք բողբոջոցն գարնանւոյն երևեցին յետ ձմերանւոյն։

646 Սոյն օրինակ և յարութիւն մեռելոց։ Զի յորժամ հնչէ ստեղծաւ աշխարհ՝ ոչ որ ի նոցանէ յաշունն կամ ի գարունն փոխ առ յընկերէն, և կամ գիւրն եւ զկերպարանս բուսոյն ծննդեան նմանութեան իւրոյ։ Այլ ի սկզբանց արարչութեանցն ի ստեղծուածագործ ժամանակէ անտի մինչև ի վախճանելոյ ժամանակն, թէպէտ ասէպ ասէպ յաշունն ամենն բոյսք անուք, չորացեալք տերևընկէց լինին, և պարարեալք ձմերաունք լինին, սառնապատ, ձիւնաթաղք, եղեմնահարք, խստութեամբ

1 d մանդրագործն
αabdԱԲh տապազանն / gc տապու-
զանն / t տապազան
1 a և անխարն / միւսն. չիք և
2 ԱԲc և կոզմնակն, փխ. և սմբուկն
2 ad և ներգիսն / միւսն. չիք և / ԱԲh
ներգէսն
2 α չիք և ներգիսն և շամպլիտակն և
մեղրուկն
2 adԱԲ և շամբլիտակն / bghc շամպլի-
տակն
2 ad չիք և (մեղրուկն)
2 a մեղրուկն / bd մեղուկն / ԱԲgh
մեղրուկն / c մղուրկն
2 α հաւրաւտն և մաւրաւտն / abdg
հաւրոտն [ad և հաւրոտն] մաւրոտն
[ad և մաւրոտն] / h հորոտն և մորոտն /
ԱԲc հորուտն և մորուտն / t և մուրոտն
3 αbԱԲgh և մանուշակն / a չիք և մա-
նիշակն
3 ԱԲh այլ
3 α համասփռամն / a համապրամ /
միւսն. համասպրամն
3 adԱԲh ծաղկացն / αb ծաղկանց
3 Աh ծառոց / gh բոյսք բոյսք
4 dh բողբոջոց / g բողբոջեալք / a
բանճարոցն, փխ. բողբոջոցն
4 αb գարնայնւոյն [b գարնայնոյն] բող-
բոջացն [b բողբոջոցն] / a գարնանոյն /
d գառնանւոյն / g *գառնանայւոյն
4 aԱԲgh երևեցին / bd երևիցին / α
երեւցին / t երևեցի
4 αb ձմերայնւոյն / d ձմերանւոյն /
միւսն. ձմերանոյն
5 αabdԱԲgh աւրինակ / t օրինակի
5 a ստեղծան
6 αah աշխարհն՞ / α ի նոցանէն
6 αabdԱԲgh առ / t էառ
6 αԱԲ յընկերէ [ԱԲ յընկերէ իւրմէ]
անտի, և / bg յընկերէ իւրմէ և

7 Ա գիւր
7 αbԱԲgh զկերպարանս / ad կերպա-
րանս / t զկերպարանն
7 αabdh բուսոյ / g բուսոց / ԱԲ լու-
սոյ, փխ. բուսոյն
7 abdԱԲ ծնընդեանն
7 α նմանութեանն / g նմանութեան
ծննդեան
8 αadg ի սկզբանց / h յիսկզբանց անտի /
b ի սկզբան / ԱԲ ի սկզբանցն / t ի
սկզբանն
8 αdg արարչութեանց / ab յարարչու-
թեանցն / ԱԲ արարչութեան
8 b ստուերագործ / ag ի ստեղծագործ,
α ի ստուերագործ, փխ. ի ստեղծուա-
ծագործ
8 αabdԱԲgh ժամանակէ [bԱԲ ժամա-
նակեան] անտի մինչև / t ժամանա-
կէն. չիք անտի
9 d մինչ
9 g ի վախճանին ժամանակին
9 g չիք թէպէտ ասէպ —բառ հաստա-
տել կարգողին նոյնպէս (էր. 332, ս. 8)
9 αabdԱԲh թե [α եթէ, b և թէ] ասէպ
ասէպ / t ասէպ
9 αabd իսկ յաշունն
9 α ամէն, b նաւին, փխ. ամենն
10 α չորացեալք / միւսն. չորացեալ
10 α տերևընկէցք / b տերևաթափք, փխ.
տերևընկէց
10 h չիք և պարարեալք ձմերաունք—
համեմերձ շառաւեղօրն (էր. 332, ս. 3)
10 αad և պարարեալ
10 ad ձմերաունքն / ԱԲ ձմեռնաունք
11 αbԱԲ չիք լինին
11 a ձիւնաթաղեալք, փխ. ձիւնաթաղք
11 αabd եղեմնահարք / միւսն. եւ Հայկ.
բառ. եղեմնախարք
11 αbd խստութեամբն / a խստու-
թեամբքն

հարևայք գձձին արմատքն ծաղկանց, և կամ բազմակոյտք խիտ խիտ դարաստանացն, և անտառք բարձրաբերձ մայրիցն մայրեացն անեցելոց՝ ստուարապատ յօրացելովքն հանդերձ շառաւեղօքն, ամպոյն ի ժամանակս գարնանւոյն հասեալք՝ ամպաչօղք, որոտընդոստք, անձրևաբուխք, ցօղահարք, առատաբուխք, ամպրասանէք՝ ի վեր բերեն զիւրաքանչիւր օրինակ բուսոց տերևոցն։ Ըստ իւրոյ բնութեանն զայ տեսիլն յիւր խակ կերպարանն, և ոչ փոխի ի նմանէ յընկերն, կամ յընկերէն ի նորա նմանութիւն, այլ ըստ հաստատել կարգողին՝ նոյնպէս կայ յիւրում բնութեանն. անխախուտ անխափան պատրաստեալ ըստ Արարչին հրամայելոյն՝ բուսանելոյ փթթին։

647 Նա և մանրախառքն զալարիք՝ խիտ խիտ և այլևայլք և որինչք են նմանութեամբ ի միմեանց, որպէս լօռն և վարսակն և կնիւնն, և որ ինչ նման է նոցա։ Նա և սերմանիքն օգտակարք մարդկան, որպէս

1 a գծծին / ԱԲ ձզին, փխ. գձձին
1 zbdԱԲ արմատք
1 za ծաղկանց / d ծաղկացն / միւսն. ծաղկանցն
1 z չիք խիտ
2 z կամ, փխ. և
2 b և կամ անտառք
2 ԱԲ վայրիցն, փխ. մայրիցն / z չիք մայրիցն
2 a չիք մայրեացն
2 z անեցելոցն / d անեցոց / ԱԲ անե-լոցն
3 abc յաւրացելովքն / dԱԲc յուրացե-լովքն / t յայրացելովքն / z ուրա-խացելովքն, փխ. յաւրացելովքն
3 zb չիք հանդերձ շառաւեղօքն
3 zbdh ի ժամանակ / a ժամանակի (չիք ի) / ԱԲ ի ժամանակի
4 zb գարնանւոյն / d գառնանւոյն / Ա գարնայնոյն / միւսն. գարնանոյն
4 h հասեալ
4 a անձրևաբուղք / zb անձրևաբուղխք / միւսն. եւ Հայկ. բառ. անձրևաբուխք
5 zd առատաբուղք / ԱԲ առատա-բուղխք / միւսն. առատաբուխք
5 a ամպանսաանէք / d ամպանասրանէք / h ամպրանասանէքն / միւսն. ամպ-րասանէք
6 ad աւրինակն / h աւրինակս
6 zabd բուսոցն / ԱԲ բուսոց / t բուսոյ
6 ad և տերևոցն. խակ իւրոյ / z տե-րևոցն իւրոյ / bԱԲ տերևոցն իւրոյ [ԱԲ իւրոյ խակ] / h տերևոյն. յիւրոյ
6 Ա բնութեան
6 adh բնութեանցն [h բնութեանն] խակ զա
6 h տեսիլ
6 h չիք յիւր կերպարանն—անխափան պատրաստեալ (s. 9)
6 zabdԱԲ յիւր խակ ի կերպարանսն [ad կերպարանսն, b ի կերպարանս] / t չիք խակ
7 b չիք ի նմանէ
8 zabd կամ ընկերէն [zd ընկերն] ի նորա / b յընկերէն / ԱԲ չիք կամ յընկերէն
8 zbԲ նմանութիւնն
8 a ըստ հաստատեալ
8 abdԱԲ կարգաւորին, z կարողին / t կարգողին
8 a չիք նոյնպէս / zb կան
8 z յիւրեանց բնութեանն
9 a անխափանք
9 adg պատրաստեալք / zb պատուաստեալք, փխ. պատրաստեալք
9 a ըստ արարչին
9 g ըստ հրամայելոյ արարչին / bdԱԲ հրամանին / z հրամայեալ / a հրամանայն / t հրամայել / h հրա-մանացն
11 h չիք Նաև մանրախառքն զալարիք— ծաղկովքն և ընդովքն (եր. 333, s. 3)
11 b մանրախոտն
11 b զալարիքն / ԱԲ զալարի
11 z չիք խիտ
11 zb և այլք և այլ / ԱԲ և այլ և այլ
11 zb չիք և (որինչ)
11 zabdg որինչք [b որինչ] են / միւսն. որինչ. չիք են
12 zabdg նմանութեամբք
12 g միմեանց (չիք ի)
12 Ա վարսակն / ad կնիւն
13 b չիք է
13 dԱԲ նոցա / / ag նոցին / z նոցա է
13 zg սերմանիք
13 z աւգտակարք / zb որպէս և

ցորեանն և հաճարն և գարին և կորեակն և գաւարսն և ոսպն և ոլոռն և որեզն և գկուզն և սիսեռն, և այլ ևս բազում սերմանիք՝ զոր ի թիւ ոչ ոք կարասցէ արկանել։ Որք իւրաքանչիւր յիւրում ժամու ի գարունն ցուցանեն զյարութիւնն իւրեանց՝ բուսովքն և համովքն և հոտովքն, բողբոջովքն, ծաղկովքն և ընդովքն. և անբաւազգեաք զիւրեանց մերկութիւնն ըստ իւրաքանչիւր նմանութեան ագուցանեն։

648 Որպէս և միոյ և մարմինք մարդկան աստուածածաղկեան ցողովն ի մեծ գարունն պարարեալք ի գերեզմանացն բուսանիցին։ Զի միանգամայն կազմիցին ոսկերօքն չորացելովք՝ միսքն և ջիղքն և անօթքն և ներդքն, մորթովքն զգեցեալք և մազովքն զարդարեալք։ Եւ իւրեանց ոգիքն ի նոսին դարձեալք, և իւրեանց նմանութիւնքն յինքեանս. զի

1 Ա զցորեան
1 ՁabdԱԲg չիք և (գարին)
1 b գաւառքն / ԱԲ և գաւառսն / միւսն. չիք և
1 adԱԲg և ոսպն
2 a ոլոռն / Ձbd ԱԲ կամ ոլոռնն [ԱԲ ոլոռն]
2 g չիք որեզն և / Ձ կորիզն, փխ. որեզն
2 g զըկուզն, փխ. գկուզն / bt զըկուզն / ՁdԱԲ և գկուզն / a զգուկն
2 Ձ և սիսեառնն / g և սիսեռնն / abdԱԲt և [t չիք և] սիսեռն
2 ՁbdԱԲ և այլքս են բազում
2 adg զորս
3 adԱԲg ի թիւ ոք ոչ
3 Ձb կարիցէ / aԱԲ կարէ
3 ad իւրաքանչիւր իւրաքանչիւր [a յիւրայքանչիւր]
3 ad չիք յիւրում
3 Ձ կարգի, b կարգին, g ժամանակի, փխ. ժամու
4 adԱԲ ի գարուն / g գարունն (չիք ի) / t ի գարունսն
4 ՁbԱԲ զյարութիւն / t զյարութիւնս
4 Ձb բուսովքն հոտովքն իւրեանց և համովքն / adg և համովքն [dg և հոտովքն] / t համովք / ԱԲ և հոտովքն և համովքն
5 g բողբոջաւքն
5 Ձ իւրեանց ծաղկաւքն և / b ծաղկաւն իւրեանց և / adg ծաղկաւքն և / ԱԲ և ծաղկովքն և
5 a և հնդովքն / g և ընդաւքն
5 Ձbg և անբաւազգեացք / ad և անբաւովքն / h և անբաւազգեաս են / ԱԲ և անբաւագեաս
5 d իւրեանց / g զիւրաքանչիւր, փխ. զիւրեանց
6 Ձ զմերկութիւնն / a մերկութիւնսն / d մեկնութիւն, փխ. մերկութիւնն
6 g իւրեանց, փխ. իւրաքանչիւր
6 adԱg նմանութեան / b նմանութեանցն / h ձևոյ, փխ. նմանութեան / միւսն. նմանութեանն
7 Ձ որպէս և / միւսն. չիք և
7 Ձbg միոյ / adԱԲhko միոյն / t ասացն։ Ըստ մէջ՝ չի եւ t-ի բնիրերցուածը—ինչպէս ծառի սունկը՝ այնպէս և մարդկանց մարմինները... Համե. § 650.
7 ՁabdԲg և մարմինք / Ա և մարմին / t մարմինքն
7 ԱԲ աստուածայինն
7 b ցողոյն / h ցողովքն
8 g պարարեալք ի մեծ գարունն / ԱԲ պատրաստեալ, փխ. պարարեալք
8 Ձabdg բուսանէին
9 a կազմիցին / d կազմեցին / միւսն. կազմին
9 Ձ ոսկերովք
9 ՁadԱԲgh միսքն / t միսք / b մարմին, փխ. միսքն
9 abdԱԲh և ջիլքն / t և ջիլք / Ձg և ջիղքն
9 a չիք և (անօթքն)
9 Ձ և անօթք
10 ՁԱԲgh և ներդքն / d և *ներդքն / b և ներքքն / a և ներգորն / t չիք և
10 ԱԲ մորթովն / h մորթովք / Ձbg և մորթովքն
10 ՁԱԲh զգեցեալ
10 Ձ չիք և (մազովքն)
10 h մազովք
11 t հոգիքն / h դարձեալ
11 a նմանութիւնս / ՁdԱԲh նմանութիւնքն / b նմանութիւն / g նմանութիւնն
11 Ձ յինքեանսն
11 ՁbԱԲgh չիք զի

զիւրաքանչիւր գործոցն տեսիլս ի գլուխս իւրեանց առեալ բերիցեն, իբրև զմիրգս քաղցրութեան և զանուշութեան պտուղն, համովքն և խնկովքն և ծաղկովքն և հոտովքն, անեղծուն բաղկարձակ տերևալից ջրաւուն վայելչութեամբքն։ Զոր և սաղմոսարանն մարգարէութեամբքն նուագեաց, թէ «Եղիցի նա որպէս ծառ, որ տնկեալն է ի գնացս ջուրց, որ զպտուղ իւր ի ժամու տացէ, և տերև նորա մի թափեսցի. և զամենայն ինչ զոր և առնիցէ՝ յաջողեսցի նմա»։ Եւ դարձեալ՝ եթէ «Ծաղկեսցին ի քաղաքի Տեառն՝ իբրև զխոտ երկրի». և եթէ՝ «Եղիցին օրհնեալ յաւիտեանս»։

649 ՁԶ. Եւ արդարև իսկ զարունն բուսաբեր՝ օրինակ մարդկան յարութեան մեռելոցն ուսուցանէ։ Եւ զի ծաղիկքն և ծառատունկքն զարդարին, նա և փուշքն բուսանին,—որպէս զմնիկն և տատասկն,

7 Սաղմ. Ա, 3. / 8 Սաղմ. ՀԱ, 16. / 9 Սաղմ. ՀԱ, 17.

1 d գործոյն
1 g զտեսիլս / a տեսանէ, փխ. տեսիլս
1 ԱԲ ի գլուխ
1 g չիք իւրեանց
1 h բարձեալ, փխ. առեալ
1 αabdԱԲg բերիցեն [ԱԲ բերիցեն։] ի բղխացն [ԱԲ ի բուսոց]
2 α և իբրև
2 a զմիրգն
2 g չիք իբրև զմիրգս քաղցրութեան—եղիցին օրհնեալ յաւիտեանս (ն. 9)
2 g պտուղս
2 αbg համովքն [α համովք, g համաւքն] և հոտովքն և խնկովքն [α և խնկաւքն, g և եւղովքն] և ծաղկովքն [αg և ծաղկաւքն] / d և ծաղկաւքն / a և ծաղկովքն *հոտովքն
3 ԱԲ անեղծունք / αb չիք անեղծուն
3 α տերեւեալ / b տերեւեալք
4 a վաեյլչութեամբք / αb վայելչութեամբք
4 α սաղմոսարան
4 ad մարգարէութեամբքն / ԱԲ մարգարէականն / b մարգարէութեանն / t մարգարէութեան
5 b առգեաց, փխ. նուագեաց
5 b եթէ
5 abd իբրև, փխ. որպէս
5 ab ծառ / α ծառն / g ծառ / միայն. զծառն
5 αg չիք որ
5 abԱԲ տնկեալ է / αg տնկեալ (չիք է)
5 αabdԱԲg ջուրց / t ջուրցն
6 adԱԲ և թե որ / αb չիք և (որ) / միայն. և որ
6 g չիք որ զպտուղ իւր—յաջողեսցի նմա (ն. 7)
6 αabԲ ի ժամու տացէ / միայն. տացէ ի ժամու
6 αabd չիք և (տերև)
6 αabdԱԲ տերև / t տերևն
7 αabԱԲ զոր [b որ] ինչ
7 αaԱԲ չիք և (առնիցէ)
7 aԱԲ արասցէ
7 αabdԱԲ յաջողեսցի / t յաջողեսցէ
8 ԱԲg թէ / ad չիք եթէ
8 αg որպէս, փխ. իբրև
8 ԱԲ զծաղիկ, ag ծաղիկ, d զծաղիկս, փխ. զխոտ
8 dԱԲg թէ / g չիք եթէ
8 α եղիցի նա
9 g յաւիտեան
10 b չիք և
10 ԱԲ բուսաբերն
10 ԱԲ մարդկանն
11 αԲ յարութեանն / b յարութիւն
11 αbg մեռելոց / d ի մեռելոցն / h ի մեռելոց
11 α ուսուցանէր
11 bԱԲ չիք և (զի)
11 h չիք և զի ծաղիկքն և ծառատունկքն—չիւրեանց բնութեանն հատանեն զարմայնոյն (եր. 335, ն. 5)
11 αb ծաղիկք / d ծաղիկքն
11 αb և ծառատունկք / a ծառատունկքն
12 ad չիք զարդարին
12 αbg իսկ նաև
12 ԱԲ փուշքն իսկ բուսանին / ad բուսանին նայ և փուշքն [a փուշք] իսկ որպէս

եղեն և պատեղեան, խայթահարն, ժանտափուշն, տափափուշն, որափուշն, որոմն, կայծուկն, գաղձն մատակար, և որ ինչ նման է սոցա,— և սոքա ամենեքեան յիւրաքանչիւր նմանութեան բնութեանն բուսանին։ Իսկ օգտակար ծաղիկքն և կամ շաաւիղք ծառոցն պտղատանեաց՝ յիւրեանց բնութեանն հասանեն գարնայնոյն։

650 Իսկ մեք մարդկան, որ են տունկք բուրաստանաց կամ ծաղիկք ծաղկոցաց Աստուածութեանն՝ ունին ինքեանք յինքեանս ըստ կամաց իւրեանց բերել զնմանութիւնս և զօրինակս անբեղցն և ծաղկանցն և հառոցն և մրգոցն։ Զի թէպէտ և պտղաբերք լինին և թէպէտ քաղցրաբերք, թէպէտ մրգաբերք լինին և թէպէտ փշաբերք, թէպէտ արդարութիւնաբերք լինին և թէպէտ մեղաբերք, թէպէտ ծաղիկք լինին, զի ի սկզբս պատուականս թագաւորին եղանիցին, և պտուղք զարդու ուրախութեան պիտոյից պատրաստիցին. ըստ ամելոյն զուշա-

1 bdԱԲc պատադրեն
1 αb խայթահար / a խայթայհարն
1 g և ժանտափուշն / ad ժանտահար փուշն / αbԱԲ ժանդափուշն
Ե. թղ. 131բ՝ (ատացին սիւնակ) բնես նոյնպէս բայուացիր է, բայց ուրիշ ձեռքով է գրուած:
1 bg չիք տափափուշն
1 ԱԲ որափուշն / g չիք որափուշն
2 αadԱԲg որոմ
2 αabg կայծուկն / միւսն. կայծուն
2 ԱԲ գաղձն
2 ad է նոցայ / g է սոցին
3 g ամենեքին
3 ԱԲ իւրաքանչիւր
3 αb չիք նմանութեան
4 d աւգտակարք / α աւկտակար / ԱԲ օգտակարքն
4 d ծաղիք / ԱԲ ծաղիկք
4 ԱԲ չիք և (կամ)
4 ԱԲ շաաւիղք / α շաաւիղն / adg շառաւեղքն / միւսն. շառաւեղք
4 g ծառոց / ad պտղատանեացն
5 αb բնութեանցն պտղատանեաց [α պտղատանեացն] յիւրոց ի բնութեանցն [b ի բնութեանն] / adԱԲ յիւրեանց բնութեան անա [ԱԲ անդր] / g ի բնութեանցն
5 a հասատանեն, փխ. հասանեն
5 ԱԲ գարնանոյն / a գառնանոյն / d գառնանեայն / b ի գարնանոյն / α ի գարնանեայն / g ի գառնանեայն
6 a տունք
6 ԱԲ բուրաստանացն / g և կամ
7 g չիք ծաղիկք
7 αabdԱԲgh ծաղկոցաց / t ծաղկոցացն
7 Ա աստուածութեան
8 ԱԲ բերեն
8 t զնմանութիւն
8 α զաւրինակ / միւսն. զաւրինակս
8 α անբեղց / adg անբեղցն / bԱԲ! անբեղոյն
8 αbԱԲgh չիք և (ծաղկանցն)
8 αadԲgh ծաղկացն / Ա ծաղկանց
9 αaԱԲh չիք և (մրգոցն)
9 h համոցն, փխ. հառոցն
9 α մրգացն
9 g և մրգոյն և հառոցն
9 adԱԲ չիք և (պտղաբերք)
9 α լինին, թէպէտ և
9 abdg չիք և (թէպէտ)
9 h չիք և թէպէտ քաղցրաբերք. թէպէտ մրգաբերք լինին և (s. 10)
10 g չիք թէպէտ մրգաբերք լինին—յանփոփոխ քաղաքին (էr. 336, s. 6)
10 αb թեպէտ և մրգաբերք
10 αbdԱԲ չիք և (թէպէտ)
10 αb թէպէտ և փշաբերք/ d թէ փշաբերք
11 b արդարութիւնաբեր / αdh պտղարութիւնաբերք
11 αabԱԲh չիք և
11 α թէպէտ և մեղաաբերք / bh մեղսաբերք զի թէպէտ
11 αb և ծաղիկք
11 b լինիցին / միւսն. լինին
12 ԱԲ պատուականն/αb չիք պատուականս
12 αh թագաւորաց / a և պտուկ
12 αbd զարդ
13 α ուրախութեանն
13 adh պիտոյիցն / αb չիք պիտոյից
13 α պատրաստիցեն
13 bԱԲh ըստ ամելոյն իսկ / α իսկ, փխ. ըստ ամելոյն

կութեան Հոգւոյն սրբոյ ի բերանոյ խօսեցաւ Եսայեայ մարգարէին, թէ «Յայնժամ եղիցիս դու պսակ վայելչութեան ի ձեռին Տեառն, և թագ արքայութեան ի ձեռին Աստուծոյ. և քեզ անուն կոչեսցին կամք իմ, և յերկրին քում շինութիւն բնակութեան»։

651 Արդ լինելոց է շինութիւն՝ յաստուածական և յանստուեր և յանխաւար և յանկարօտ և յանփոփոխ քաղաքին։ Չի այժմ ամենայն բոյսք՝ յիւրաքանչիւր բնութեան կան կայեալք. բայց միայն մարդատունկքն կարող են գերաքանցիւր բարս բնութեան զանազան կերպարանացն շրջշրջել. այժմ որպէս և կամին՝ զայն բոյս թաղեն յանձինս իւրեանց, և նովին թաղին ի գերեզմանսն, այսինքն է՝ մահն, աշունն ոչ խոտոյ՝ այլ մարդկան, որ ժողովէ ի շտեմարանսն. իսկ գարունն, ոչ խոտոյն կամ փշայոյն, այլ մարդկան՝ զայն կերպարանս բերէ, զոր ընդ քեզ թաղեսցեր ի գերեզմանին։ Չի եթէ ծաղկաձև կամ

4 Ես. ԿԲ, 3—4.

1 ad չիք խօսեցաւ
1 𝔷 եսայայ
1 𝔷abdԱh մարգարէի
2 b եթէ
2 𝔷abԲh եղիցիս / միւսն. եղիցես
2 abdh չիք դու
2 h չիք և թագ արքայութեան—շինութիւն բնակութեան (տ. 4)
3 a արքաութեանն ի ձեռինն
3 𝔷b չիք և
3 𝔷 կոչեսցի
4 𝔷abd չիք և
4 abdԱԲ և [abd չիք և] յերկրին քում / t և երկրին
5 𝔷bh յաստուածական / d աստուածականն / միւսն. յաստուածականն
5 𝔷bdԱԲh և յանստուեր [d և անստուեր, ԱԲ յանստուերն] յանխաւար [𝔷bdh և յանխաւար] / միւսն. չիք և յանխաւար
6 dԱԲh չիք և (անկարօտ)
6 a և յանկարաւտ յանկարաւտ և
6 d և անփոփոխ
7 𝔷abdԱԲgh յիւրեանց, փխ. յիւրաքանչիւր
7 𝔷abdԲgh բնութեանն
7 g չիք կան
7 𝔷bd կայեալ
7 a չիք միայն
7 g մարդատունկք / b մարդատունկ
8 b կարաւղ են
8 𝔷bg գերաքանչիւր բարս [b բարսն, g գերս] բնութեանն [bg բնութեան] / dԱԲ կամս, ah կամսն, t զկամսն, փխ. բարս բնութեան
8 h ի զանազան զանազան կերպարանս

9 𝔷abdԱԲgh այժմ որպէս / t չիք այժմ
9 𝔷 և կամին
10 𝔷abdԱԲgh յանձինս / t ի յանձինս
10 ԱԲ և նովիմբ
10 b թաղի
10 h և թաղին նովին սերմամբ
10 adԱԲh ի գերեզմանս / g ի գերեզմանի
10 dԱԲ չիք է
11 bh մահ / g մահն աշունն / ԱԲ մահաշունն, փխ. մահն, աշունն ոչ
11 𝔷 ոչ խոտանք / b ոչ խոտոյ / dgh ոչ խոտոց / ԱԲ հոտոց, փխ. խոտոց / միւսն. խոտոյն
11 bԱԲ մարդկանն, որ
11 𝔷bgh ժողովէ / ad ժողովեն / միւսն. ժողովին
11 adԱԲh ի շտեմարանս / 𝔷b յշտեմարանսն / g յշտեմարանս
12 gh խոտոց կամ [h և կամ] փշայոց,
12 𝔷 և, փխ. կամ / b այլ, փխ. կամ
12 b իսկ, փխ. այլ
12 ԱԲ մարդկանն
12 𝔷bg զայս
12 𝔷abdԱԲgh կերպարանս [h կերպարան] ընդ քեզ բերէ [b բերել, h բերեալ] զոր / a ընդ քեզ է
13 𝔷abdԱԲg թաղեսցես [a զոր թաղեսցես] ի թաղելն քում [g քո] ի քում [d չիք ի քում]
13 𝔷abdԱԲgh գերեզմանի [h ի գերեզմանի] առդ. զի
13 𝔷ԱԲ թէ
13 𝔷 ծաղկացն և, b ծաղկանց և, g ծաղկաւք և, փխ. ծաղկաձև
13 dԱԲ և կամ

անուշահոտ անուշարար անուշահամ արդարութեամբքն նմջնեցես ի գերեզմանին՝ ընդ քեզ կանխեալ բուսանին ի յարութեանն քո արդարութիւնքն։ Ապա եթէ մեզոք թաղեցար ի քո անուն գերեզմանին՝ ընդ քեզ բուսեալք ի քո գարունն փուշքն ի քում յարութեանն շուրջ զքև բուսանիցին։

652 ՁԷ. Ա՛դէ, յուր մեծին Յովհաննու, որպէս բողոքէ առ հրէական ազգն Աբրահամեան. «Արարէք ձեզ այսուհետև պտուղ արժանի ապաշխարութեան, և մի ձեռն յանձինս հարկանիցէք և ասիցէք, եթէ ունիմք մեք հայր զԱբրահամ. ասեմ ձեզ, զի կարող է Աստուած ի քարանց աստի յայցանէ յարուցանել որդիս Աբրահամու»։ Զի ոչ եթէ զԱբրահամ ինչ զիջոյց ի հայրապետութենէն, այլ զի արժանիքն իցեն նորա որդիք, և ոչ անարժանքն։ Արդ՝ զօգտակարսն դարմանէ. իսկ զասն անշայեկան խոտոյն և փշոյն զի՞նչ կամիցի առնել արդեօք. ցամաքեցուցանէ նախ և զօսացուցանէ՝ յորում ոչ գտցէ զպտուղն։

10 Մատթ. Գ, 8—9.

1 Ջ անուշահոտ անուշարար անուշահամ / միւսն. չիք անուշարար / g չիք անուշահամ
1 bdg արդարութեամբք
1 d նմջնեցուք / gk նմջնեցեր / bԱԲ նմջիցես
2 adԱԲk ի գերեզմանի [a ի քում գերեզմանի] անդ / Ջ ի քում գերեզմանին / bg ի գերեզմանի
2 Ջ ընդ քեզ ի գերեզմանին իսկ / bdԱԲgk ընդ քեզ իսկ
2 ՋabdԱԲgk կանխեալք ընդ քում [g ի քում] բուսանելն ի յարութեանն [ԱԲ յարութեան, d յարութիւնն] ընդ քեզ [Ջ ընդ քում անկեալն ընդ քեզ] բուսանիցին [bԱԲg բուսանին] քո
2 Ա արդարութիւնք / bk արդաւանդութիւնքն, փխ. արդարութիւնքն
3 ԱԲ եթէ քո
3 bԱԲ մեզաւքն
3 ՋbdԱԲk թաղեցար զու
3 ԱԲ ի քո անունդ / k չիք ի քո անուն գերեզմանին
3 ՋabdԱԲg ի քում գերեզմանի [abdԱԲ գերեզմանի անդ], ընդ քեզ
4 k բուսեալ
4 ՋabdԱԲg ի քո գարունն փուշքն / k փուշքն ի քո գարունն / t չիք քո
4 ՋabdԱԲgk ի քում [Ջ ի քո] յարութեանն [adԱ յարութեան] / t չիք քում
4 g ընդ քեզ բուսանին շուրջ զքև / a շուրջ զքև պատեալ բուսանիցին
5 Ջk այստեղ վերջանում են:
6 g չիք մեծին յովհաննու—և ի նիւթ հրոյ պատրաստիցեն (եր. 338, տ. 17)
6 b հեբրայական, փխ. հրէական
7 abdԱԲ առէ, փխ. այսուհետև
7 abdԱԲ պտուղ արժանի / t պտուղս արժանիս
8 adԱԲ և մի եա եթէ [ԱԲ մի և եթ] ձեռն [a ձեռնն]
8 ԱԲ յանձինս / միւսն. յանձին / d յանձին առէ
8 abdԱԲ հարկանիցէք / միւսն հարկանէք
8 adԱԲ և ասիցէք թէ / միւսն. և ասէք եթէ / b չիք և ասիցէք
9 abdԱԲ զայս ասեմ
9 d չիք ձեզ
9 ԱԲ թէ, փխ. զի
9 b կարաւղ (յան.)
9 abd ի քարանց [a ի քարանցս] աստի յայցանէ / միւսն. չիք աստի
10 b աբրաամու
10 abdԱԲ քանզի ոչ
11 b չիք ինչ
11 abdԱԲ ի հայրապետութենէ [a ի նահապետութենէ] անտի, փխ. ի հայրապետութենէն
12 a զաւգտակարն
12 b դարմանել
13 a անշաեկ / b անշահեակ / d անշայեակ
13 d խոչոյն, փխ. խոտոյն
13 ԱԲ խոտոյն փշոյ
13 b արդեւք (յան.)
13 bd ցամաքեցուցէ
14 bdԱԲ և *զաւսացուցեալ
14 bdԱԲ զպտուղն

653 Ա՛դէ, նոյնպէս յառաջ թզենւոյն և տես։ Եկն Տէրն ի թզենին, զի գտցէ ի նմա պտուղ, և ոչ եգիտ, զի չև էր ժամանակ պտղոյն բերելոյ. և անէծ զնա, թէ «Յաւիտեան ի քէն պտուղ մի կերիցէ»։ Քանզի ամենայն բուսաբերք և տերևաբերք և ծաղկաբերք՝ ժամանակաւ ունին բերել զպտուղսն, իսկ սա զի՞ անիծաւ, զի չէր ժամանակ պտղոյն։ Արդեօք թէ պիտոյ ինչ էր, ո՞չ կարէր, որ բանիւն միայն հրամայեաց երկրի՝ բերել զծառս և զբազմութիւն մայրեացն իւրաքանչիւր պտղովն, և ամենայն բուսոցն՝ իւրաքանչիւր սերմամբ ըստ ազգի իւրում ի վերայ երկրի երևել՝— և ծառոյն զկերակուր պիտոյից յայնմ հասեալ ժամանակի անդ պատրաստել։

654 Արդ՝ ոչ զբաղատ ինչ զայն զօրութիւն ծառոյն հասուցանէր. այլ կանխեաց ինքն և ասէ. «Ի թզենւոյ անտի ուսարո՛ւք զառակն»։ Իսկ թզենին բարձեալ ունէր զօրինակ անպտուղ մարդկան, զի զանպտուղսն արդարութեան ցամաքեցուսցէ զփուշսն։ Ա՛դէ, լո՛ւր մեծի մարգարէին յառաջընթաց կարապետին Յովհաննու, որպէս ասէ, թէ «Այսուհետև տապար առ արմին ծառոց կայ. ամենայն ծառ որ ոչ առնիցէ զպտուղ բարի՝ հարկանիցին և ի նիւթ հրոյ պատրաստիցին»։ Եւ

3 Հմմտ. Մատթ. ԻԱ, 19. / 12 Մատթ. ԻԴ, 32. / 17 Մատթ. Գ, 10.

1 ԱԲ յառաջն / abd տէր
1 abdԱԲ տես ի թզենին [a ի թզեղին]
2 a ի նա
2 abd պտուղ / ԱԲ զպտուղսն / t զպտուղն
2 abdԱԲ քանզի չէր իսկ ժամանակ / t ժամանակն
2 adԱԲ պտղոյն / t պտղոյ
2 b պտղաբերելոյ, փխ. պտղոյն բերելոյ
3 ԱԲ չիք և
3 abdԱԲ անէծ զնա և ասէ
3 abdԱԲ չիք թէ
3 a *յայմենաէ
3 ԱԲ ոք ի քէն պտուղ մի
4 abdԱԲ չիք և (տերևաբերք)
4 b տերև... Այսուհետ քուղբ և բնիկած. նոցը կայ նարք, դաստրի. թղ. 275. ստորև նշանակում է...արերք և ծաղկարերք ժամանակաւ—զիւրոյ ժամանակին զզէպս ի ն...» (եր. 339, տ. 11)
4 adԱԲ չիք և (ծաղկաբերք)
4 Ա ծաղկաբերք, տերևաբերք
4 ad ժամանակաւոր ունին
5 adԱԲ զպտուղսն / միւսն. զպտուղն
5 ԱԲ արդեօք զի չէր
5 adԱԲ ժամ, փխ. ժամանակ
6 adԱԲ չիք արդեօք
6 adԱԲ թե [ԱԲ զի թէ] պիտոյ
6 d չիք էր
6 ԱԲ կարէր արդեօք որ / t կարէր առնել որ
6 adԱԲ բանիւն միանգամայն հրամանաց բխել [d բղխել, ԱԲ միանգամայն բղխեաց հրամայելովն] երկրի
7 d չիք բերել
7 adԱԲ զծառս
7 adԱԲ մայրեացն [ԱԲ մայրեաց] կամ աշխարհի
7 ad չիք իւրաքանչիւր պտղովն
8 adԱԲ բուսոց [ԱԲ բուսոցն] երկրի իւրաքանչիւր
9 a երևեալ, d երևել / միւսն. պատրաստել, փխ. երևել
9 ad պիտոյիցն
9 adԱԲ այն ի հասեալ ժամանակի անդ
10 a պատրաստեալ, d պատրաստել / միւսն. չիք պատրաստել
11 adԱԲ չիք արդ
11 ԱԲ չիք զայն
12 adԱԲ չիք և
13 d զարձեալ, փխ. բարձեալ
14 Ա արդարութեանն
14 a զփուշն
15 ԱԲ և յառաջընթաց
15 d յոհաննու / adԱԲ ասէն
16 Բd առ արմին ծառոց
17 ad ոչ առնէ
17 ad պտուղ / ԱԲ զպտուղս
17 dԱԲ չիք բարի
17 aԱԲ հատանիցին, փխ. հարկանիցին
17 adԱԲ ասէ և ի նիւթ
17 g չիք և (մարգարէն)

մարգարէն Եսայի ասէ, թէ «Եղիցին մեղաւորք իբրև գփուշ այրեցեալք և ընկեցեալք»։ Իսկ զգալարովքն խնամարկեալ կենդանի ջրովն յարքայութեանն՝ յայն գարունն նորոգեալ պարարեսցէ. որ տայցեն զպտուղ ընդ միոյ հարիւր, և ընդ միոյ երկերիւր, և ընդ միոյ երեքարիւր, այսինքն՝ ըստ վաստակոցն զհատուցմունս պարգևացն իւրաքանչիւր հաւատոցն յուսաւորութեան։

655 ՁԸ. Արդ՝ ի գարունս բուսաբերս և ծաղկաբերս, որք զնորոգութիւն գեղեցկութեանն գարնանւոյն յետ հնութեան ձմերայնւոյն բերեցեն՝ և թռչնոցն հաւուցն ծանուցեալ զիւրեանց ժամանակ գալստեանն։ Որպէս յայս հայեցեալ մարգարէն Երեմիաս ասէ, զիւրոյ ժամանակին զդէպս ի նմանութիւն օրինակաց յանդիմանութիւն բերէ, և զհանդերձեալցն ակնարկէ յասելն, թէ «Արդարև ծիծառն և տատրակն և խորդն, հաւքն վայրի, ծանեան զժամանակ գալստեանն իւրեանց»։ Զի ժամանակաւ գարնանւոյն և իւրեանց գալստեամբն ցուցանեն զժամանակ վարուց կենաց ուրախութեան մարդկան, ի ձայն առնելն, ի ճչելն, ի ճռուղելն՝ ի շինել բունոցն։

656 Ծիծառն մարգարէ է. յորժամ տեսեալ մարդկան՝ նմա

2 Ես. ԼԳ, 12. / 13 Երեմ. Ը, 7.

1 g մարգարէին եսայայ որ ասէ
1 ad չիք թէ
1 Աe իբրև փուշ / B իբրև գփուշ
1 g այրեցեալ և
2 g ընկեցեալ
2 aԱB զգալարովն / d զգալարովքն / g զգալարուքն
2 ag խնամարկել
2 g չիք կենդանի ջրովն՝ յարքայութեանն յայն գարունն
2 a ջրով / d իւրով, փխ. ջրովն
2 d արքայութեանն / Ա յարքայութեան
3 ag նորոգել
3 ԱB պարարիցէ / adg պարարեսցէ / միւսն. պարարասցէ
3 adg տայցեն պտուղ
4 g չիք և ընդ միոյ երեքարիւր
4 dԱB երեքարիւր / միւսն. երեք հարիւր
5 adB այսինքն ըստ վաստակոցն [ad վաստակոց] / միւսն. այսինքն զվաստակոցն
5 ad հատուցումն է / g հատուցմունս
5 g չիք պարգևացն իւրաքանչիւր հաւատոցն—և կամ նախատորք կայցեն (էր. 340, տ. 15)
6 Ա յուսաւորութիւն
7 adԱB որք զնորոգութիւն [ԱB զնորոգումն] գեղեցկութեան / միւսն. որ
8 a գարնանոյն / d գարնանւոյն
8 aԱB ձմերանոյն / d ձմերանւոյն / e ձմերայնւոյն
9 adԱB բերիցեն / միւսն. բերիցէ
9 ԱB և թռչնոց
9 dԱB հաւուց / B զիւրեանցն
9 ԱB գալստեան
10 adԱB երեմիայ [Ա երեմիա] ասէր
10 ԱB զիւրացոյցն, փխ. զիւրոյ
11 ԱB ի նմանութիւնս
11 a ուրինաց / d յաւրինակաց / b չիք օրինակաց յանդիմանութիւն
12 b եթէ
12 b ծիծեռան
12 ad տատրակ
13 ԱB և խորդն / միւսն. և խորդ
13 abdԱB հաւք
13 cԱB վայրենիք
13 a զժամանակս
13 ad գալստեան
13 b իւրեանց գալստեանն
14 a գարնանոյն / d գարնանւոյն
15 d ժամանակ
15 a ի ձայն առնել / ԱB առնելն / bde առնել
16 abdԱB ճչել
16 ad ճռուղել / b ճղուէ, փխ. ի ճռուղելն
16 d ի շինեանւոյն, փխ. ի շինել բունոցն
16 a բունոյն / b զբոյն
17 b ծիծեռան
17 ad չիք է

ճանաչեն զկանաչազգեստ հասկն գարնանւոյն ամման։ Իսկ տատրակն ամառնամէր երևեալ, զՋերմաձայն քաղցրաձայնն ի լսելիս մարդկան լնու. ի գործ արկեալ զթևթևացորդ զկրկտակերան, զզուգնաբեալ զփայտակերտեկն՝ երկթուեան ձուոցն իւրոց ապաւէն ծննդոցն իւրոց պատրաստէ։

657 Նա և դասադաս խորդոցն հաւուց եկեալ ի գարնանւոյն ժամանակս՝ երամացեալք հարօրանան։ Ելեալք թռուցեալք բարձրացեալք ի բարձրութիւնս բարձանց՝ օդայատակ թևոցն գարշապարաց կոխան առնեն զանհաստատսն, ճանապարհ իւրեանց, զնացս հաստատեն։ Փողք եղեալք, զկոչաձայն զաղաղակ բարձեալ՝ զգործս մշակացն արթնութեան վաստակոցն օգտութեան մարդկան զարթուցանեն ի քնոյ, զկանուխս եղանցն փութացուցանեն։

658 Իսկ թռչունքն փոքր են երկրագործութեան հողագործութեան յառաքինութիւնս յորդորելոյ. որպէս մեղուն և կամ մրջիւնն վաստակոյն վարդապետ լինիցին և կամ նախատորդ կայցեն։ Այն օրինակ նմանեալ և թռչունքս մեծաձայն մեծագոչ փողոյն՝ անատնապալուտ ազդումն

1 d զկանանչազգեստ / ԱԲ զկանանչազգեստ / b զկանաչաազգեստ / c զկանաջազգեստ
1 abd հասակ, ԱԲ հասակն, փխ. հասկն
1 d գառնանւոյն / acԱԲ գարնանոյն
1 abd ամման / միւսն. ամմանն
1 abd կամ, փխ. Իսկ
1 a տատարակն
2 b քաղցրաձայն / ԱԲ զքաղցրաձայն
2 adԱԲ զլսելիս / ad մարդկանն
3 ad զթևթևացորդն / b թևթևացորդն
3 ԱԲ զկրկտակերա
3 b զզուգնաբեալ / d զզուգնաբեա
3 ad զփայտակերտեկն / միւսն. փայտակերտեկն
4 ad երկթուեան / ԱԲ երկթբուեան / c երկթեւեան / b երկուան
4 d *ծննդոցն / a ծնընդեանն / b ծննդեան
4 adԱԲ չիք իւրոց (պատրաստէ)
5 b պատրաստէ նա. և
6 ԱԲ դաս դաս
6 d խորգոցն / b հաւուցն
6 aԱ եկեալ / միւսն. եկեալք
6 ԱԲ գարնանոյն, a գառնանոյն, d գառնանւոյն (չիք ի)
7 b ժամանակն
7 ad հարաւանան, b ուրաւրանան, փխ. հարօրանան
7 abdԱԲ բարձրացեալք / c բարձրացեալ
8 b ի բարձրութիւնս / միւսն. ի բարձրութիւն
8 ad բարձանցն ուղատակ
8 abd թևոցն / ԱԲc թևացն
8 b գարշապարացն
8 c կոխան առնել
9 b զանհաստատս զնացս իւրեանց հաստատեն. փողք / acdԱԲ զանհաստատ [ԱԲ զանհաստատն]։ ճանապարհ [ԱԲ ճանապարհս] իւրեանց, զնացս հաստատեն, փողք եղեալք [d փող եղեալ, a փոխեալ] / c չիք ճանապարհ —հաստատեն
10 ad զկոչաձայնն / b կոաձայն / ԱԲc զկոչաձայն / c զկթչաձայն
10 b զգործ
10 c արդարութեան, փխ. արթնութեան
11 ԱԲ վաստակոց
13 ԱԲ թռչունքս / ad թռչունք
13 a փոքր եղեն
14 ad յառաքինութիւնս
14 abdԱԲ և [abd և կամ] մրջիւնն / c մրջիւն. չիք կամ
14 abdԱԲ վաստակոյն / վաստակ
15 ԱԲ վարդապետք / b լինիցի
15 abdԱԲ նախատորդ [a նախատրտ] կայցեն [Ա կայցէ] / c նախատորդք
15 abdԱԲg Իսկ [b և] այն [g ի այն] աւրինակ / c նոյն օրինակ
16 abdԱԲ և թռչունքս / c չիք և
16 g թռչունք յետ ձմերայրնոյն երևեալք իւրե ի մահուանէ ի գալ գարնանանւոյն մեծայձայն
16 g մեծագոչ ազդ առնել անատնապալուտ փողոյն ամենեցուն / b զանատնապալուտն ազդ առնելոյ ամենեցուն / ad ազդ առնելոյն ամենեցուն / ԱԲ առնելոյ

առնել ամենեցուն ի մեռելոց յարութեանն. որպէս ասէ յառաջածապատում իմաստութեան նուագն Սողոմոնեան երգոյն, թէ «Զարթիցեն պահապանեալքն ի ձայն հաւուն»։ Եւ ո՞վ իցեն պահապանեալքն, եթէ ոչ՝ ոգիքն ժողովեալք, պահեալք՝ ընդ հրամանաւն, որք զիւրեանց մարմինս իւրաքանչիւր զգենլոց են. և բաց գործոյն ըմբռնել զիւրաքանչիւր պատրաստութիւն, զիւրաքանչիւր վաստակոցն սերմանեացն զպտուղն, որպէս ի վեր անդ պատմեցաք և կամ՝ անդր ես պատմեսցուք ձեզ։

659 ԶԹ. Իսկ երանելի առաքեալքն փոքր եղեն պատուիրակութեան, զի պատրաստեսցեն զամենայն լսելիս՝ աստուածական փողոյն զալստեան պատրաստական սպասել. զի անխափան խառնեսցին ամենեքեան յայն գունդ թռչնոց. ուստի և ձայն ազդոյ փողոյն յարութեանն հարկանիցի, զի և սորա արժանասցին իւրեանց թեւ առնուլ և բարձրանալ ի բարձունս և զՏէրն բարձանց առանց ամօթոյ տեսանել. զայն Տէր, որ ի հեռաստանէ ճանաչէ, և զզնացեալսն ի նեղութեան՝ կեցուցանէ զնոսա,

3 Ժողով. ԺԲ, 4.

1 adԱB ի մեռելոցն / ԱB յարութեան
1 ԱB ասէն / b և ասէն / adg և ասե / t ասաց
1 g յառաջածապատումն
2 abdԱBg իմաստութեան [b յիմաստութեան, ad իմաստութիւն] անդ նուագն [ԱB ի նուագ, bg ի նուագս] / t իմաստութեանն
2 g սողոմոնեան / a ի սողոմոնիցեան / d ի սողոմոնեան
2 g երգոցն
2 abdԱBg զարթիցեն [d զարգիցեն, g յարիցեն, փխ. զարթիցեն] պահապանեալքն ի ձայն [bg ասէ ի ձայն] հաւուն [d հաւոյն]. և ո՞վ [d ո՞ք] / t զարթիցեն ի ձայն հաւուն պահապանեալքն։ իսկ ով
3 d թէ ոչ հոգիքն
4 ԱBc ժողովեալ [g ժողովեալք] և
4 ԱB պահեալ, abdg պահեալք / t պահպանեալք
4 bg ընդ հրամանաւք
4 adԱBg որք / bt որ
4 abdg մարմինս / միւսն. մարմինսն
5 B զգենլոյ (յամ.)
5 Ա և ընդ գործոյն / g բաց գործոյ
6 ԱB պատրաստութիւնս / ad պատրաստութիւնն
6 abdԱBg զիւրաքանչիւր վաստակոցն / t չիք զիւրաքանչիւր
6 bdԱBg սերմանեացն / միւսն. զսերմանեացն
6 Ա զպտուղս / B զպտուղն / bg պտուղս
6 g պտղոյ յանդրաւակեանն փոխելոյ կեանս։ Վերջանում է։
7 abdԱB ի վեր անդ [aB անտ] պատմեցաք և կամ անդր ես [d անդր անդր ես, b անդր անդր կայս, ԱB և կամ արդ ես] պատմեսցուք ձեզ [adB չիք ձեզ] / t ի վեր անդր պատմեցաք ձեզ
8 abd իսկ երանելի / t երանելիք / ԱB չիք երանելի
8 abԱB փոքր եղեն / t փոքր են / d փոքր են եղեն
8 b պատուիրանապահութեանն, փխ. պատուիրակութեան
9 d պատրաստեցին
9 abdԱB ամենեցուն զամենայն
9 b ի լսելիս
9 ԱB աստուածային / ad աստուածութեան
9 abdԱB զալլստեան / t զալստեանն
10 b սպասեն
10 abdԱB անխափան / t անխափանք
10 ԱB ամենեքեան խառնեսցին / abd խառնեսցին ամենեքեան [b ամենեքին] / t չիք ամենեքեան
11 ad ազդոյն / abdԱ յարութեան
12 b թև
12 abdԱB չիք և (բարձրանալ)
13 ԱB այն / b առնի, փխ. զայն տէր
14 bdԱB ի հեռաստանէն
14 b ճանաչէր
14 b և զզնացեալս / d և զպացեալսն, փխ. և զզնացեալսն
14 abdԱB կեցուցանէ / t կեցուցէ
14 b նա, փխ. զնոսա

որք վասն արդարութեան զխոստամբերութեանցն զփորձութիւնս վասն սիրոյն Աստուծոյ տարան յանձինս իւրեանց։

660 Արդ՝ սոքա կատարեցին զկամս Տեառն իւրեանց, զի սիրեցին զմիմեանս. զի և նա սիրեաց զնոսա այնչափ՝ մինչ զի եդ զանձն իւր ի վերայ բարեկամաց իւրոց։ Իսկ նոքա առին հրաման սիրել զմիմեանս, զի այնու ընկալցին յանձինս իւրեանց զշնորհսն խոստացելոյս։

661 Վասն այսորիկ զսէր սրտիցն ծածկելոց և կերպարանօքն ցուցանէին ի ժողովելն միով հաւանութեամբ ի վերնատուն անդր, ուր եկեալ Հոգին սուրբ եգիտ զնոսա, և օթեվանս կալեալ ի նոսա բնակեաց. զի զանձուկ նոցա, զոր առ Տէրն ունէին, լցեալ՝ միանգամայն կատարեաց զխոստացեալսն։ Զի ասէ. «Ես երթամ և զմխիթարիչն առաքեմ առ ձեզ, որ եկեալ մխիթարեսցէ զսիրտս ձեր. զի նա, ասէ, զիս փառաւոր առնէ, զի յինէն առնու և պատմեսցէ ձեզ»։ Որ և զերրորդութեանն սէր միաբանութեան ի նոցա միաբանութեանն լցցէ. որ ի Տեառնէն առին հրաման, թէ «Ելէք ընդ ամենայն աշխարհս, և աշակերտեցէք զամենայն լեզուս, և մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. և ուսուցէք զամենայն պահել զոր խօսեցայ ընդ ձեզ. և ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս կենաց ձերոց՝ մինչ ի վախճան աշխարհի»։

5 Հմմտ. Յովհ. ԺԵ, 13. / 13 Յովհ. ԺԶ, 7, 14. / 19 Մատթ. ԻԸ, 19.

1 a արդարութեանն / b արդարութեանց / d արդարութեանցն
1 a զփորձութիւնս / bdԱԲ փորձութիւնս / t զփորձութիւնսն
2 b սիրոյ
2 abdԱԲ յանձինս / t ի յանձինս
3 b աստուծոյ, փխ. տեառն իւրեանց
3 b սիրեացն
4 abd չիք և
4 ad մինչ / bԱԲt մինչև
4 adԱԲ զի եդ [ad և եդ] զանձն / bt չիք զի
4 b զանձն իւր եդ
6 b չիք յանձինս իւրեանց
6 abdԱԲ խոստացելոյս / t խոստացելոյ
7 adԱԲ զսէր / bԱԲt զսէրն
7 b սրտից
7 abdԱԲ կերպարանաւք
8 abdԱԲ ի վերնատուն անդր. որ [ԱԲ ուր] / t ի վերնատունն. չիք անդր
9 adԱԲ և եկեալ
9 a չիք և
9 ԱԲ բնակեաց ի նոսա
10 ԱԲ զանձուկսն / b զանձուկ
10 abd զոր / ԱԲt որ
10 bԱԲ միանգամայն իսկ
11 adԱԲ զխոստացեալսն / bt զխոստացեալ լց
11 b չիք զի
11 b զմխիթարիչն իմ
12 t ես առաքեմ
12 abdԱԲ նա ասէ զիս / t չիք ասէ
13 abdԱԲ պատմեսցէ / t պատմէ
13 ԱԲ զերրորդութեան սէրն
14 abdԱԲ միաբանութեան ի նոցա [b ի նոսա] / t միաբանութեանն
14 adԱԲ միաբանութեանն [dԱ միաբանութեան] անդ լցցէ / b չիք միաբանութեանն (լցցէ)
15 b ի տեառնէ
15 b եթէ ելէք
15 a աշխարհ
15 ad էթէ [a և թէ] աշակերտեցէք / ԱԲ չիք և / b չիք և աշակերտեցէք զամենայն լեզուս
16 ad չիք զնոսա
17 b և սուրբ հոգւոյ / dԱ հոգւոյ
17 adԱԲ չիք և
17 b և թէ ուսուցէք նոցա
17 ad պահել զամենայն / bԱԲ չիք զամենայն
18 b և ես աւուրս ընդ ձեզ
18 ad չիք կենաց ձերոց
18 ad մինչև
18 ab ի կատարած, փխ. ի վախճան

662 Զճշմարտութեան Երրորդութեանն, զմիաբան տէրութեանն, երեքանձնեան զօրութեանն եւ նոյն զգիտութիւն, զի ըստ այնմ օրինակի աշակերտեցին զամենեսեան, և մկրտեցին յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։

663 Այլ զի զՀոգւոյն սրբոյ առին զզօրութիւն՝ և զամենայն ազգացն, լեզուացն բաժանելոց, ընկալան զգիտութիւն, զի ամենայն աշխարհաց որ ընդ ամենայն տիեզերս մարդիկ իցեն՝ բաւական լիցին ուսուցանել զհրամանս Աստուածութեանն, և զսէրն Արարչին առ իւր արարածս, և զխոնարհումն վասն մերոյ բարձրութեան, և զկեանս անմահութեան յետ մեռելոց յարութեանն։ Եւ թէ՝ սոյն ինքն մշտնջենաւորութիւն, զօրութիւն և Աստուածութիւն Որդւոյն վասն մերոյ փրկութեան եկն զգեցաւ զմարդկութիւն, մանաւանդ թէ առնել վասն նորոգման ամենայն արարածոց իւրոց. զի տացէ ամենեցուն զայն գիտութիւն, որ նոյն մեծամեծքն շնորհեցան։

664 Անդ կատարեցան յառաջասաց ընծայութիւնք մարգարէութեանցն նորա, թէ «Յաւուր յայնմիկ ասասցեն հազարապետքն Յուդայ ի սիրտս իւրեանց, թէ «Ընկայք գտցուք մեք զբնակիչս Երուսաղեմի

1 bd զճշմարտութեան / միւսն. զճշմարտութիւն
1 Ա երրորդութեան / adF երրորդութեանն / b երրորդութիւնն / t զերրորդութեանն
1 Ա տէրութեան / b երրորդութեանն, փխ. տէրութեանն
2 a զերեքանձնական / bԱF երեքանձնական
2 a զաւրութիւնն / Ա զօրութեան / b զաւրութեամբն
2 d չիք ըստ
3 b աշակերտեցին զամենայն հեթանոսս և
4 Ա հոգւոյ
5 ԱF այլ զի առին զզօրութիւն հոգւոյն սրբոյ, և / b զաւրութիւն, և
6 adԱF ազգաց
6 ad լեզուաց
6 ad չիք բաժանելոց
6 b զգիտութիւնն
8 Ա աստուածութեան
8 abԱF և զսէր
9 d զխոնարհումն
9 t բարձրութեանն
9 a չիք և զկեանս անմահութեան յետ մեռելոց յարութեանն (s. 10)
9 d և զկեանս
10 ԱF յետ մեռելոցն / bd յետ ի մեռելոցն
10 dԱF յարութեան / b յարութենէ
10 bd և եթէ
10 t մշտնջենաւորութիւնն / b մշտնջենաւոր
11 ԱF և զաւրութիւն / b զաւրութեան
11 bԱF չիք և
11 b աստուածութեան որդւոյն / ԱF աստուածորդւոյն, փխ. աստուածութիւն որդւոյն
11 a որ վասն
12 abdԱF զմարդկութիւն / t զմարդկութիւնն
12 abdԱF և մանաւանդ
12 b եթէ
12 b առնել են
12 a վասն նորոգմանն
13 abdԱF չիք իւրոց
13 a զի տացէ / միւսն. զի տացեն
13 bԱF զայս
14 aԱF գիտութիւն / միւսն. գիտութիւնն
14 bԱF մեծամեծք
15 bԱF արդ, փխ. անդ
15 ad կատարեցան / bԱFt կատարեցաւ
15 d յառաջասեց
15 abdF ընծաութիւնք / Ա ընծայութիւնք / t ընծայութիւնքն
15 b մարգարէիցն նորովք
16 a հազարապետք
17 b եթէ / ԱF չիք թէ
17 a մեք / միւսն. մեզ
17 dF զբնակիչսն / Ա ընակիչսն
17 adԱF եկի, ի տէր [Ա ի տէր, ուղղուած զի տէր]

ի տէր ամենակալ Աստուած նոցա։ Զի նախ անդէն իւրեանց ազգին ետուն զգիտութիւն, և անտուստ յԵրուսաղեմէ բաշխեցին ընդ ամենայն տիեզերս զաստուածպաշտութիւնն։

665 Եւ քանզի Տէրն ամենայնի յազգէն Յուդայ ծագեաց՝ վասն այսորիկ և սորա հազարապետք տանն Յուդայ կոչին. զոր և մեկնեաց Պաւղոս առաքեալ, ած, թափեաց և ասէ. «Մեք հազարապետք եմք խորհրդոցն Աստուծոյ»։ Ապա յիրաւի ուրեմն ասէ նոյն Հոգի ի բերանոյ մարգարէին յառաջագոյն, թէ «Յաւուր յայնմիկ, ասէ Տէր, եդից զհազարապետսն տանն Յուդայ՝ իբրև զխանձ վառեալս ի մէջ փայտից, և իբրև զգամբարս հրոյ յեղեգան, և կերիցեն յաջ և յահեակ ձեր զամենայն ժողովուրդս շուրջանակի»։ Եւ խոնարհագոյն եւս ասէ, թէ «Հեղից ի վերայ տանն Դաւթի և ի վերայ Երուսաղեմի զոգի շնորհաց և գթութեան, և դարձցին յիս»։ Զոր եկն կատարեաց ինքն սուրբ Հոգին, որ առաքեցաւ ի Հօրէ և յՈրդւոյ։ Զի որպէս Որդի առաքեցաւ և եկն Հարբն և Հոգւովն՝ սոյնպէս և Հոգին առաքեցաւ Հարբն և Որդւովն, զի երևեսցի միասնական միարուն զօրութիւնն։

666 Ղ. Սակայն եկն յԵրուսաղէմ քաղաք. գտեալ զնոսա ի միասին՝ էլից զսիրտս նոցա մեծաւ զօրութեամբ. զի կատարեսցին աւետեացքն յառաջխօսութեան նորուն Հոգւոյն ի բերանոյ մարգարէութեանն Յովելեայ. «Եւ եղիցի յետ այսորիկ յաւուրս յետինս, ասէ Աստուած, սփռեցից ես յոգւոյ իմմէ ի վերայ ամենայն մարմնոյ. և մարգարէասցին

1 Զաք. ժԲ, 5. / 7 Ա. Կորնթ. Դ, 1. / 11 Զաք. ժԲ, 6. / 13 Զաք. ժԲ, 10.

1 bt և տէր, փխ. ի տէր
1 Ա աստուած, ուղղուած աստուած է
1 Ե անդէն ետուն զգիտութիւն իւրեանց ազգին, և անդուստ
2 aԱԲ անտուստ / միւսն. անդուստ
2 ԱԲ բաշխեցան
3 abdԲ զաստուածպաշտութիւն / Ա աստուածպաշտութեան
4 b և վասն այսորիկ
5 b չիք և սորա
5 abdԱԲ տանն / t տան
5 ad չիք և (մեկնեաց)
6 ԱԲ չիք և
6 bԱԲ թէ մեք
7 abdԱԲ չիք ուրեմն
8 b եթէ յաւուրս յայսոսիկ
8 abdԱԲ եդից / t եդի
9 bԱ զհազարապետս
9 b վառեալ
10 b զամբարս հրոյ ի մէջ եղեգան
10 abdԱԲ կերիցեն / t կերիցէ
11 ad չիք թէ
12 a հեղից ի վերա տանն յուդայ և դաւթի և / ԱԲ ի վերայ տանց դաւթի
12 a չիք ի վերայ (երուսաղեմի) / t և ի վերայ տանն (երուսաղեմի)
12 ԱԲ զհոգի
12 b շնորհաց գիտութեան / ԱԲ և զըթութեան / d և զգթութեան / at և զգիտութեան
13 ad չիք ինքն
13 ad հոգւոյն սուրբ
14 adԱԲ որդւոյն
14 b չիք և (եկն)
15 b իբրև, փխ. հարբն և
15 ad նոյնպէս
16 bԱԲ միասնականն
16 ԱԲt միարանն զաւրութիւն
17 ad քաղաք / bԱԲ քաղաքն / t ի քաղաքն
17 d ի միս, փխ. ի միասին / b ի միաւց, փխ. ի միասին էլից
18 adԱԲ զսիրտս նոցա / bt չիք նոցա
18 abdԱԲ և աւետեացքն
19 bd յառաջխաւսութեանն / a յառաջխաւսութիւն / միւսն. յառաջխօսութեան
19 Ա նորին
19 b հոգւոյ
19 Ա մարգարէութեան
20 Ա յովելիա / bd յովելեայ
20 ad այսորիկ ասե [d ասէ աստուած] յաւուրս յետինս սփռեցից / b բափեսցից

որդիք ձեր և դստերք ձեր. և երիտասարդք ձեր տեսիլս տեսցեն, և ծերոց ձերոց երազք յայտնեսցին. և ի վերայ ծառայից իմոց և աղախնեաց իմոց սփռեցից յոգւոյ իմմէ, և մարգարէասցին. և տաց նշանս յերկինս ի վեր և յերկիր ի խոնարհ, արիւն և հուր և մրրիկ ծխոյ. արեգակն դարձցի ի խաւար և լուսին յարիւն՝ մինչ չև եկեալ իցէ օր Տեառն մեծ և երևելի. և եղիցի ամենայն որ կարդասցէ զանուն Տեառն՝ կեցցէ։

667 Եւ զի՞նչ իցէ զոր ասէն, եթէ «յաւուրս յետինս». քանզի յորժամ արար Աստուած զարարածս՝ յառաջին աւուրն սկսեալ՝ ի վեցերորդին կատարեաց զամենայն ինչ վասն ամենակար և անջան, անաշխատ և անդանդաղ զօրութեանն, և հանգեաւ յամենայն գործոց իւրոց. և զօրն եօթներորդ կոչեաց հանգիստ։

668 Իսկ իբրև ետես Աստուածութիւնն՝ սայթաքեալ կործանեալ անկեալ զմարդն ի պատուիրանազանցութենէ անտի, - զի ոչ կաց մնաց ի լաւութեան անդ, որպէս նայն կամէր, այլ ընդ պատժովք պատուհասիւք անկեալ յարդարութեան դատաստանին, գրաւեցաւ ի ներքոյ մահուն, փխրեալ խոցեցաւ, ի հողս, ի ծուխս, յաշխատութիւնս, ի քրտունս ցաւոց, յանհանգիստ երերմանս տատանմանց ընկղմեցաւ, — ոչ դարձոյց զբանն զոր ասաց, այսինքն՝ զմահն զոր եդ ի վերայ. այլ զարարչութեան ժամանակն, զոր արկն ընդ վեցօրեայ թուով, զի յայտնի լիցի մեծութիւն իւր՝ նոյն օրինակ կչռեաց վեց հազար ամ ժամանակի՝

6 Յովէլ, Բ, 28—32. Գործ, Բ, 17—21. / 11 Հմմտ. Ծննդ. Բ, 2—3.

1 b չիք և դստերք ձեր
1 dԱԲ և ծերք ձեր երազք [ԱԲ երազովք] յայտնեսցին
2 abdԱԲ և ի վերա աղախնեաց [ab աղախնեայ, d աղախնանց]
3 a հոգւոյ / b իմէ
3 ԱԲ և տաց ես / b և տացեն / d և տացես
3 aԱԲ նշան
4 d և ի յերկրի / dԱ խոնարհ
5 a և լուսինն / ԱԲ և լուսին
5 t մեծն և երևելին
7 a է, փխ. իցէ
7 ԱԲ որ ասէն / abdԱ թե
9 abd կատարեաց / ԱԲt կատարեալ
9 abdԱԲ ինչ, հանգեաւ [b և հանգեաւ] յամենայն գործոց իւրոց, վասն
9 b ամենակալ, փխ. ամենակար
10 Ա զօրութիւն
10 abdԱԲ չիք հանգեաւ յամենայն գործոց իւրոց
10 abdԱԲ իսկ, փխ. և (զօրն)
12 Բ չիք իսկ
12 Ա աստուածութիւն
12 d սայթեալ / b վայթեալ, փխ. սայթաքեալ
12 abdԱԲ կործանեալ անկեալ / t չիք կործանեալ
13 abd կաց մնաց / ԱԲt եկաց մնաց
14 ԱԲ անդր / t և նայն
14 d ընդ պատժուք
14 ad և ընդ պատուհասիւք / ԱԲ պատուհասք
15 ab անկեալք
15 b ի յարդարութեան
15 ԱԲ ի դատաստանին / ad ի դատաստանի անդ
16 d և ի ծուխս
17 ad տատանմանցն ԱԲ տամանմանց, փխ. տատանմանց
17 Ա ընդգմեցա (յաւ.)
18 adԱԲ զբան իւր զոր
18 d այսինքն
19 b զարարչութեանն ժամանակ
19 abdԱԲ զոր արկն [bd արկ, Ա ակն, ուղղուած արկն] / t էարկ
19 abdԱԲ ընդ վեց օրեայն [a աւրեայ, bd աւրեան] / t ընդ վեցօրեայն
19 abd թուովքն
19 abdԱԲ զի յայտ [d յայտ] լիցի
20 t մեծութիւնն իւր. նոյն
20 abdԱԲ իսկ նոյն
20 ԱԲ և կշռեաց / միւսն. չիք և
20 adԱԲ վեց հազար ամաց / b վեց հազար ամ / t վեցհազարամեան
20 ԱԲ ժամանակին

ցաւոց քրտանց հոգոց աշխատութեանց երկրի. մի մի հազար ամաց՝ առ որ մի կշռեալ լաւ վեց աւուրն առաջնոյ, յորում լիցին ծնունդք և ներունդք բազմաց, ունդք լինելութեան։

669 Յորում և փորձութիւնք հանդերձ լուացն՝ գործեցէ զըն-տրութիւն հաստուցմանցն, պարգևատու խոստմանցն ակնկալութեանց, ժուժկալութեանց արդարոցն նեղութեանց, որ և բովք ի չարաթութեան ամացն աշխատութեանց. զոր և մարգարէն գուշեաց յամենեսին, ազդեցոյց և ասէ. «Հազար ամ յաչս Տեառն՝ իբրև օր մի զի անցանէ»։

670 Զի յառաջնումն՝ սկիզբն, և ի վեցերորդումն՝ նորոգումն, զոր արար իւրով գալստեամբն, և զէջս Հոգւոյն պարգևեաց. և ի ամին հա-զարի՝ վախճան, վասն որոյ և յետին կոչի, յորում դարձեալ միւսանգամ գալոց է, և զեօթներորդ աւուրն խորհուրդ ժամանակի, զառանց թուոյն և զառանց չափոյն զհանգիստն և զպարգևսն, ընդ նմին բերելոց է. իսկ քանզի ինքն իւրոյ արարչութեանն զօրն եօթներորդ հանգիստ կոչէ՝ վասն այսորիկ և զօրն եօթներորդ սուրբ և փափուկ ունել պատուիրէ, զի ամենայն որ ծանուցեալ զօրն փափկութեան հանգստեան Արարչին՝

9 Սաղմ. ՁԹ, 4.

1 abdԱԲ քրտանց հոգւոց [ԱԲ հոգոց] / t չիք հոգոց
1 ad աշխատութեան / b աշխատու-թեանն
2 ab կշռել
2 a ծնունդք լինելութեանց ներունդք բազմաց յորում և / d ներունդք / Ա *նեբմնունդք / b ներմանք
3 b բազմաց ծնունդք / c բազմացունդք / ek բազմաց ունդք / dԱԲot բազմա-ցունդք. թէրևս ուղղելի բազմա-ծնունդք. Հմմ. Իմ. Գ. յ
3 d լինելութեանց / Բ* լիութեան, փխ. լինելութեան
4 b լուսութեանցն, փխ. լուացն
4 abdԱԲ գործիցէ
4 t զընդրութիւն
5 a պարգևատու, փխ. պարգևատու
5 ԱԲ ակնկալութեանց / միւսն. ակըն-կալութեանցն
6 b ժուժկալութեանցն
6 ad գնեղութեանցն / b նեղութեանց / ԱԲt գնեղութեանց
6 abdԱԲ բովքն
6 ab ի չարաթուեան / Ա ի չարաթու-թեան / Բ ի չարաթութեանն / dt ի չարաթեան
7 b աշխատութեան / Բ աշխատու-թեանց / միւսն. աշխատութեանցն
7 ԱԲ ձայնեաց, փխ. գուշեաց
7 ԱԲ յամենեսեան
7 t և ազդեցոյց / b ազդեցոյց
8 ԱԲ և ասէ / միւսն. չիք և
8 d չիք ամ
8 b աւր / միւսն. զաւր
9 b և վեցերորդումն
9 b կատարումն, փխ. նորոգումն
10 d պարգևաց / b չիք և (ի ամին)
11 Ա կոչին
11 t չիք դարձեալ
12 adԱԲ աւուրն / b աւրն / t աւուր
12 ԱԲ զխորհուրդ
12 adԱԲ ժամանակն / b ժամանակ
12 b առանց թուոյն
13 b զպարգևս
13 b բերելով / Բ բերելոց է / adԱ բե-րելոց
13 t բերելով ի սկզբանն. զի ինքն իւ-րոյ յիշխանութեանս այսմիկ զօրն եւթներորդ / *ի սկզբանն. զի* ուղ-ղում եմ իսկ քանզի
14 abdԱԲ քանզի ինքն իւրոյ արարչու-թեանն [b արարչութեանց, ԱԲ արար-չութեանցն] զաւուրն [b այսորիկ զաւուրն]
14 a եաւթներրորդ / dԱԲ եաւթներորդ
15 abdԱԲ վասն այսորիկ [ad այնորիկ] և [b չիք և] զաւուրն եաւթներորդ [a եաւթներրորդ, b եւթներորդ] սուրբ [a և սուրբ] և / t չիք զօրն եօթնե-րորդ
15 a անուանել, ԱԲ առնել, փխ. ունել
16 b փափկութեանն
16 ԱԲ հանգստեան / ad հանգըստեան / t հանգիստ / b հանգստին

պատուեսցեն։ Զի ընդ այսօրիկ յեօթներորդ դարուն հանգուսցէ զաշխատեալսն, որ աշխատեցան ի վեցդարեան յիւրեանց ժամանակին. իբրև այն եթէ ընդ նմա աշխատեցան յիւրեանց ժամանակին՝ սոյնպէս և ընդ նմին հանգիցեն յայն յերկայն ամին յանշափութեան անդ և ընդ նմին ուրախ լիցին։

671 ՂԱ. Այլ Հոգին Աստուծոյ ի վեցերորդիս երևեցաւ լնուլ զառաջածայն խոստմունս իւր՝ զասացեալս բերանովք մարգարէիցն. որ և գեղան հեղան շնորհք Հոգւոյն սրբոյ ի յետին ժամանակիս. սփռեցան ի վերայ բազմախուռն զաւակութեան ժողովոյն, հոսեցան իբրև գյորդաշէմ բազմութիւն բնութեան ջուրցն բազմութեանց։

672 Մարգարէացան զխորհուրդսն ծածկեալս, խօսեցան յանկարծակի զամենայն լեզուս, ամենայն ազգաց եռուն վերանալ առ համարակ յարքայութիւնն։ Ընկալան զյայտնութիւնս տեսլեանց, պատմեցին ամենեցուն զանեղութիւն անճառ բանին, յայտնեցին զխորհուրդն հարսանեացն մշտնջենաւորաց Աստուածորդւոյն, այսինքն յորդեգրութիւն վերանալ, և նովին Որդւովն և Հոգւովն՝ ընդ Հօր ուրախ լինել։ Եղեն կոչնականք՝ կոչել զամենեսեան յաւազանս մկրտութեան, լուանալ յաղտոյն ի սատանայական ծխոյն. զի զգեցցին զպատմուճանս լուսեղէնս և մտցեն յուրախութիւնս հարսանեացն, ուր փեսայն Քրիստոս ուրախ

9—12 Համ. Գործ. Բ, 2—4.

1 b պահեսցեն, փխ. պատուեսցեն
1 ad ընդ այսօրիկ
1 adԱԲ դարուն / bt դարին
2 ad յիւրեանց / bԱԲt իւրեանց
3 abdԱԲ թէ ընդ նմայ / t ընդ նմին
3 abdԱԲ ժամանակի անդ / t ժամանակիս
3 abdԱԲ սոյնպէս ընդ նմա [bԱ և ընդ նմա]
4 abd երկայն / ԱԲ յերկայն / t երկար
4 abdԱԲ յանշափութեան [b անշափութեան] անդ / t յանշափութեանն. չիք անդ
5 a ընդ նմա / d ընդ նորա
6 abdԱԲ զի ի վեցերորդիս
7 b զյառաջագոյն զխոստացեալս իւր
7 d զյառաջածայն
7 ԱԲ զխոստմունսն
7 ad զասացեալսն
7 Բ բերանովք
7 abd մարգարէիցն / ԱԲt մարգարէին
7 abdԱԲ որ և [b չիք և] գեղան հեղան / t չիք և գեղան
8 a սուրբ հոգւոյն
8 bd չիք սրբոյ
8 Բայսրէ յետին (չիք ի)
8 adԱԲ ժամանակին / b ժամանակի
8 b ըսփռեցան
9 ԱԲ ժողովրդոցն, փխ. ժողովոյն
10 ad բազմութիւնք
10 abdԱԲ բնութեան / t բնութեամբ
10 b բազմութիւն / d բազմութեան / a չիք բազմութեանց
11 bt զխորհուրդս / ad զխորհուրդն
11 ad ծածկեալ / b ծածուկս
11 Բ յանդարծակի
12 bԱԲ ազանց, փխ. ազգաց
12 ԱԲ եռուն առ համարակ վերանալ
13 adԱԲ յարքայութիւն
13 ԱԲ զյայտնութիւն
14 b ամենեցուն զանեղութիւն անճառ բանին. յայտնեցին / միւսն. չիք զանեղութիւն անճառ բանին
14 abd զխորհուրդ / ԱԲ զխորհուրդս
15 bԱԲ հարսանեաց
15 adԱԲ յորդեգրութիւն / bt յորդէգրութիւնս
16 Ա և ընդ հօր
17 b կոչեն
17 b զամենեսին
17 ԱԲ ի լուանալ
17 adԱԲ յաղտոյն / bt ի յաղտոյն
18 ad զպատմուճանս
19 adԱԲ յուրախութիւն / b յուրախութիւնս / t յուրախութիւնն

լիցի առ հարսինն, այսինքն՝ առ մարմնակիցն արդարոյն. որ ընդ Քրիստոսին չարչարեցան՝ ընդ նմին և թագաւորեսցեն։

673 Արդ՝ յայտնեցան հեղեցան շնորհք Հոգւոյն յամենեսին, զի զամենեսեան արժանիս արասցէն նորապարգև նորատուր նորաբեր շնորհի Աստուածութեանն։ Ուստերաց և դստերաց, ծերոց և երիտասարդաց, ծառայից և աղախնաց առ հասարակ շնորհեաց զշնորհս Հոգւոյն սրբոյ, զի ի մէջոյ ի բաց բարձցէ զխտրոցն. զի «մի լիցի խտիր, ոչ Հրէի և ոչ հեթանոսի, ոչ ծառայի և ոչ տեառն, ոչ առն և ոչ կնոջ. զի ամենեքեան միապէս արժանի լիցին Քրիստոսի»։ Նա ոչ միայն այսպէս, այլ և չարագործաց երաց զդուռն թողութեան. զի և մաքսաւորք և պոռնիկք և մարդասպան աւազակք, և որ իւր իսկ խաչահանուքն՝ լիցին նմա աւետարանիչք զփրկութիւնն առնելոյ և զթողութիւնն ածելոյ և զարքայութիւնն ամենեցուն շնորհելոյ։

674 Արդ՝ լցան ամենեքին համօրէն զօրութեան Հոգւոյն սրբոյ. ելին ընդ առեղերս, զի տացեն զգիտութիւն սքանչելեաց Աստուածութեանն բազմազգեան լեզուացն՝ առնուլ ի միտ զնշանն, զոր ետ յերկինս ի վեր և յերկիր ի խոնարհ, ըստ խոստմանն, թէ «Տաց նշանս յերկինս ի վեր և յերկիր ի խոնարհ»։ Երկնաւորացն այն նշան՝ զի

2 Հռմ. Բ. Տիմ. Բ, 12. / 9 Գաղ. Գ, 27—28. / 18 Յովէլ, Բ, 30. Գործ, Բ, 19.

1 bԱ լիցի / Բ լինիցի / միւսն. լինի
1 a ընդ հարսինն
1 aԱԲ առ մարմնակից
1 a որք
1 a ընդ ինքեան, փխ. ընդ քրիստոսին
2 bd թագաւորեցին
3 a հոգւոյն սրբոյ
3 ab յամենեսեան
4 dԱԲ զամենեսին արժանիս
4 abd արասցեն / ԱԲt արասցէ
4 ԱԲ նորապարգևն / b նորա պար-գևն / d նորոգապարգև
4 ԱԲ նորատուրքն / d նորոգատուր
4 ԱԲ նորաբերն
4 bd շնորհին
5 bdԱ աստուածութեան / a աստուա-ծութեն
6 d աղախնացն / Բ աղախնեաց
6 b չիք շնորհեաց զշնորհս հոգւոյն սրբոյ
7 ad ի բաց բարձցէ / bԱԲt բարձեալ
7 abdԱԲ զի (մի) / t և, փխ. զի
8 b ազատի, փխ. տեառն
8 b զի ամենեքին
9 dԱԲ արժանիք
9 ԱԲ լիցին ի քրիստոս
10 abd չարագործաց / միւսն. չարա-գործացն
10 d էրաց
10 aԱԲ զդուրս / bd զդրունս / t զդուռն
10 adԱԲ թողութեան / b թողութեանն / t ողորմութեանն
10 b զի և մաքսաւորք / միւսն. չիք և
11 d պոռնիկք
11 abd չիք որ
11 d խաչահանուքն
12 bԱԲ լիցին իսկ նմա
12 b *առնելոյ / d ածելոյ, փխ. առնելոյ
12 d չիք և զթողութիւնն ածելոյ
12 Ա զթողութիւնս
13 a առնելոյ, փխ. ածելոյ
13 bdԱ զարքայութիւն
14 abdԱԲ չիք ամենեքին
14 adԱԲ համանուագ զաւրութեան [ԱԲ զաւրութեամբ] հոգւոյն / b հոգւոյն սրբոյ զաւրութեամբ / t չիք զօրու-թեան
15 abdԱԲ զի տացեն / t զի տայցեն
15 ԱԲ զգիտութիւնս
15 b սքանչելեացն
15 bԱ աստուածութեան
16 abdԱԲ ի միտ զոր ետ նշանս յեր-կինս ի վեր / c¹ ի միտ / t ի միտս
17 bdԱԲc¹ և յերկիր [d երկիր] ի խո-նարհ ըստ խոստմանն թէ տաց նշանս [d նշանս] յերկինս ի վեր և յերկիր [d երկիր] ի խոնարհ / at չիք ըստ խոստմանն—ի խոնարհ (տ. 18)
18 b և երկնաւորացն
18 t նշան է

տեսլին զՈրդին Աստուծոյ մարդացեալ ի վեր յերկինս, և ընդ նմին զկամարարս զմարմնակիցսն, զի ելեն ընդ նմին թագաւորեալք և միահամեալք միացունքք ի գունդս հրեշտակաց։

675 Իսկ յերկիր ի խոնարհ այն նշան՝ զի տեսին մարդիկ յերկրի զմին զնոյն Որդին Աստուծոյ՝ խոնարհեալ մարդացեալ և ի վերայ խաչին, զի հեղուցու զիւր արիւնն։ Ուստի և հուրն վառեցի յառաքեալսն, և գայցեն ի լեզուս նոցա զամբարք, զի զմեղս ամենայն մարդկան հալեսցեն այրեսցեն բարձցեն ի միջոյ։ Զի նոյն Որդին Աստուծոյ եղև գառն և մատեաւ Հօր իւրում պատարագ հաշտութեան ի վերայ խաչին, և միահաղոյն իսկ եբարձ զմեղս աշխարհի։

676 «Հուր, ասէ, և արիւն և մրրիկ ծխոյ». հուր սրբիչ՝ որ սրբեսցէ իսկ և սրբէ զամենեսին Հոգին սուրբ, և արեամբն Քրիստոսի սրբին։ Իսկ որք ոչն կամեցին սրբել զծուխն ծառացուցեալ՝ ունին զօրինակ յայտնութեանն՝ զմերկութիւն այրեցածին. և զարիւնն իւր, զոր արար նոցա ի փրկութիւն՝ զնոյն արիւն արասցէ նոցա ի կորուստ, որ էին ի թագաւորութիւն արժանեացն։ Արեգակն դարձաւ իսկ ի խաւար,

11 Յովէլ. Բ, 30. / 14 Հմմտ. Յովէլ. Բ, 6. («Եւ ամենայն դէմք իբրև զայրեցած պուտանց»)։

1 ԱԲ չիք և
2 abd զկամարարսն
2 b մարմնակիցս / ԱԲ և զմարմնակից կամարարսն
2 b միահասեալք, փխ. միահամեալք
3 t և միացունքք
3 ab հրեշտակաց / միւսն. հրեշտակացն
4 bdԱԲ իսկ յերկիր / a իսկ յերկրի խոնարհ / t ի յերկիր
4 t նշան է
4 d զոր, փխ. զի
4 ԱԲ մարդիկ տեսին
4 b ի յերկրի
5 ԱԲ զմինն
5 adԱԲ զորդին
5 abdԱԲ և ի վերա խաչին / t չիք և
6 a հեղուցու զարիւնն / b զի հեղ զարիւն իւր սուրբ. ուստի հրով զաւրութեամբ իւրով այրեսցէ հալեսցէ զաղտեղութիւնս մեղաց ամենայն մարդկան և բարձցէ ի միջոյ. զի
6 d արիւն
6 Ա հուր
6 ad վառեցի
7 adԱԲ և գայլէ [a և գնայցեն] ի լեզուս
7 a զամբար / d զամպար
8 ԱԲ հալեսցեն այրեսցեն / ad այրեսցեն հալեսցեն / t չիք հալեսցեն
8 abdԱԲ չիք որդին աստուծոյ
9 a զառնն / d և մատաւ
10 abdԱԲ միահաղոյն իսկ / t չիք իսկ
11 Ա արիւնն
11 d ի ծխոյ
11 adԱԲ սրբիչն
11 abdԱԲ որ սրբեացն [b սրբեաց] իսկ / t չիք իսկ
12 b սրբին. իսկ / ad սրբէ իսկ. և որք / ԱԲt սրբէ. իսկ
13 a ոչն կամեցին / միւսն. ոչն կամին
13 a ծառաեցուցեալ / ԱԲ ծառացուցանէ [Ա ուղղուած ծառայեցուցանէ]
13 bԱԲt որ ունին [b ունի]
14 abd յայտնութեան / ԱԲ յայտնութիւն / t յայտնութեանն
14 ad զմեկնութիւն, փխ. զմերկութիւն
14 Ա զարիւն / b չիք և զարիւնն իւր
14 a որ արար
15 dԲ ի փրկութիւն / Ա ի փրկութիւնն / abt փրկութիւն (չիք ի)
15 ԱԲ զնոյնն արիւնն / a ուրբնակ, փխ. արիւն
15 d նոցուն
15 d որ էն / միւսն. որ են
16 a ի թագաւորութեան
16 bԱ արժանեաց
16 abdԱԲ արեգակն և լուսին դարձան [ԱԲ դարձցին] իսկ ի խաւար / t արեգակն դարձցի ի խաւար

և լուսին յարեան՝ յորում ժամու տեսին զՏէրն խաչեալ չարչարեալ։ Զի այն չէր օրն երևելի որ գալոցն է, որ դատելոյն և արդարացուցանելոյն ամենեցուն դատաստանօք. այլ որ փրկութեան արդարացուցանելոյ զամենեսեան ի չարչարանաց անտի։

677 Զի արեգակն և լուսին եղեն իսկ քարոզք յայնմ ժամանակի։ Քանզի արեգակն իւրով խաւարելովն բողոքեաց, ցուցանելով ամենեցուն զՏէրն ի խաչին, և ոչ կարացեալ տեսանել զայն տեսիլ՝ խաւարեցաւ, զի ոչ կարաց տեսանել զՏեառն զանարգանսն։ Իսկ լուսինն ևս մեծամեծս ցուցանէր, զի ըստ նմանութեան հայելւոյ զարիւնն յինքեան ի վերուստ ի բարձանց ամենեցուն ցուցանէր արարածոց՝ զփրկութիւն ամենայն աշխարհաց, որք ամենեքեն ինքեան մտօք զայն արիւն՝ իւրեանց արքայութիւն։ Իսկ որք զայս արհամարհեցեն և ոչ զայցեն յայտնի պարգևարաշխութիւն՝ լուսինն ցուցանիցէ զմշտաբուղխ արիւնն ի նոյին մարմնոյ, որ զհամօրէն տանջանացն կորստեան զանմահ որդանն գժոխոցն բղխեցէ։

678 Վասն այսորիկ ասէ. «Տաց նշանս յերկինս ի վեր և յերկիր ի խոնարհ». տէր ի խոնարհ յերկրի ի վերայ խաչին, իսկ լուսաւորքն ի բարձանց քարոզք՝ ազդ առնել ընդ տիեզերս ամենայն։ «Արեւն և

1 Համե. Յովէլ, Բ, 31. Գործ, Բ, 20. / 17 Յովէլ, Բ, 30. Գործ, Բ, 19.

1 b չիք և լուսին յարեան
1 abdԱԲ յորժամ [d յորում ժամու] տեսին / t յորում ժամանակի տեսին
1 ab զտէրն ի խաչին [b խաչին. չիք ի]
2 adԱԲ աւրն / bԱԲt որ
2 b երևելի որ դատելոցն է աւր դատելոցն է արդարացուցանելոյ / ԱԲ գալոցն էր օրն որ դատելոցն է արդարացուցանելոյն / ad գալոցն էր [d է] որ դատելոցն է որ արդարացուցանելոցն է
3 ad զարդարսն, փխ. ամենեցուն
3 bԱԲ դատաստանաւքն
4 abd զամենեսին
5 abdԱԲ եղեն իսկ / t չիք իսկ
6 ԱԲ քանզի / միւսն. զի
6 abdԱԲ իւրով / t իւրովին
6 ad բողոքէր ցուցանելով / bԱԲt ցուցանել
6 a զտէրն ամենայն, փխ. ամենեցուն զտէրն
7 bԱԲ ի խաչին. իսկ նորա ոչ կարացեալ [b առ չկարացեալ]
7 Ա զայն տեսիլս
8 b զանառնն զանարգանս / ԱԲ զանարգանան տեառնն
8 abd զանարգանս
8 abԱԲ իսկ լուսինն / dt լուսին
9 a հանելոյն / bd հայելւոյն / ԱԲt հայելոյն
10 abdԱԲ ի վերուստ [a վերուստ] ի բարձանց / t չիք ի բարձանց
10 b ամենեցունց
10 ad ցուցանէր զփրկութիւն ամենայն արարածոց / ԱԲ արարածոց ցուցանէր
11 ԱԲ աշխարհի / ad չիք աշխարհաց
11 d ինքեանց / a իւրեանց, փխ. ինքեան
11 ԱԲ արիւնն
12 abdԱԲ իսկ որք / t իսկ որ
12 ԱԲ արհամարհեցին
12 bdԱԲ յայս, a ի յայս, փխ. յայտնի
13 a պարգևարաշխութեն
13 d լուսինն
13 abdԱԲ ցուցանէ
13 a զմշտայբուխ / ԱԲ զմշտաբուխ / d զմշտաբուղ
13 bd արիւն
14 b նոյին (չիք ի) մարմնոյ որք
14 adԱԲ տանջանացն / bt զտանջանացն
14 abdԱ կորստեան / Բt կորստեանն
15 abdԱԲ գժոխոց
15 aԱԲ բխեցէ / b բղխեցին
16 a և յերկիր ի խոնարհ այսպէս. տէր / b ի խոնարհ. և տէր յերկրի ի խոնարհ ի վերայ խաչին
17 b լուսաւորք
18 abdԱԲ որ ազդեալ [bԱԲ որ ազդեն] ընդ տիեզերս
18 abd չիք և

հուր և մրրիկ ծխոյ». երկու ինչ իրք պաշտեցան. մին կենաց աւետիք, և միւսն արհաւիրք սպառնալեաց պատուհասից: «Արեգակն դարձցի ի խաւար, և լուսին յարիւն, մինչ չև եկեալ իցէ օր Տեառն մեծ և երևելի». այսինքն՝ զօր դատաստանին հատուցման նշանակէ, զի նա ինքն է օր մեծ և երևելի:

679 Իսկ մինչ չև այն եկեալ՝ որ կարդասցէ զանուն Տեառն՝ կեցցէ ի շնորհացն: Զի Աստուած յերկիր խոնարհեցաւ, և զմարդիկ յերկինս վերացոյց և խառնեաց զհողեղէնս ընդ հոգեղէնսն: Նորոգեաց և մանկացոյց զարարածս միանգամայն. բաց զարգանդ աւազանին, զի նորոգեսցին և ծնցին վերստին մանկունք արքայութեան ի մկրտութենէ անտի: Զի առին առաքեալքն զարգանդ աւազանին, ծնան զամենայն տիեզերս վերստին և դարձուցին յանմեղութիւն մանկութեան անխարդախ կաթինն՝ առնել զամենեսեան որդիս Աստուծոյ և ժառանգաւորս փրկութեանն Քրիստոսի. որպէս և երանելին Պաւղոս ասաց. «Որդեակք իմ, զորս դարձեալ վերստին երկնեմ, մինչև նկարեսցի Քրիստոս ի ձեզ»:

680 ՂԲ. Արդ՝ մանկացուցին զամենայն տիեզերս վասն այնորիկ, զի առին զօրութիւն զայնորիկ որ հինաւուրցն մանկացաւ. որպէս աստուածախառն իմաստութիւնն երգեաց յառաջագոյն և ասէ. «Դարձցի Թագաւոր ի մանկութիւն». զի դարձան և տիեզերք ի մանկութիւն, զի տեսին զՏէրն մանկացեալ:

1 Յովէլ, Բ, 30. Գործ, Բ, 19. / 4 Յովէլ, Բ, 31. Գործ, Բ 20. / 16 Գաղատ. Դ, 19. / 20 Հմմտ. Սաղմ. ձԲ, 5?

1 bd չիք և
1 abdԱԲ ինչ իրք / c չիք ինչ
1 ԱԲ մինն / abd մի
1 ad կենացն
2 ԱԲ միւսն / միւսն. մի
2 b սպառնացեալ / adԱԲ սպառնալեացն
2 a պատուհասիցն
2 abd դարձաւ
3 abԲ և լուսինն
3 bԱԲ եկեալ իցէ աւր / միւսն. չիք իցէ
3 adԱԲ մեծ / bc մեծն
3 d չիք և (երևելի)
4 bԱԲ դատաստան
4 ԱԲ հատուցմանն / b հատուցմանցն
5 b չիք և
6 ad իսկ չև
6 b իսկ մինչ չև եկեալ իցէ, այն որ
6 ԱԲ որ կարդասցէ ասէ զանուն
7 abdԱԲ ի շնորհաց անտի
8 abd խառնեաց զհողեղէնս ընդ մարմնեղէնս. Նորոգեաց / ԱԲc զհողեղէնքս. ուղղում եմ զհողեղէնսս / Բ հրեղէնսն, փխ. հոգեղէնսն
8 abd չիք և (մանկացոյց)
8 ԱԲ նորոգեաց միանգամայն զարարածս և մանկացոյց [Ա մանգացոյց] երաց / abd բաց / ԱԲc երաց
10 adԱԲ չիք և
10 Ա մանգունք (յոգ.) / b ի մանկութիւն, փխ. մանկունք
10 abԱ արքայութեանն
11 abdԱԲ և ծնան
12 b և դարձուցին / միւսն. չիք և
12 Բ մանկութեանն
13 d զամենեսին
13 a և ժառանգաւոր
14 Ա փրկութեան / b փրկութեանցն
14 adԱԲ չիք և
15 b որդեակք իմ ասէ զորս
17 ad այնորիկ / միւսն. այսորիկ
18 c զզաւրութիւն այնորիկ
19 Ա իմաստութիւն
19 ԱԲ և ասէ / միւսն. չիք և
19 b դարձցի. ասէ
20 Բ թագաւորն
20 abdԱԲ ի մանկութիւն, դարձան և [b չիք և] տիեզերք ի մանկութիւն, զի տեսին / c չիք դարձան—ի մանկութիւն

681 *Արդ՝ նոր ծնեալ աշակերտքն զաշխարհս ամենայն ի ջրոյ և ի Հոգւոյ. յաղեցին հրով զամենայն ոք, զի առին հրաման, թէ «Ամենայն ոք հրով յաղեսցի»։ Խառնեցան անդրանկութեամբ յԱստուածութիւն անդր և լուսաւորեցան. զմայլեցուցին և լցին զանեղերս պարգևօք։ Զի «որ միանգամ ի Քրիստոս մկրտեցան՝ զՔրիստոս զգեցան և զՀոգի նորին»։ Լուսոյ յականէն արբին զշնորհսն, և նորին առհացոյց նշանօքն, հրաշէգ զօրութեամբն, յաղեալ պնդեալ ի նեխութենէ մեղացն պղծութեան հեթանոսութեանն՝ յառողջութիւն բժշկութեան։*

682 *Եւ ցօղալից առատութեամբ և բանաւոր անձրևովն՝ պարարեցին զարտից երկիրս մսեղէնս անապատացեալս մարդկան։ Եւ ածին իբրև զծով զարալիր՝ զխաղաղութիւն, և իբրև զգետ յորդաբնաց՝ զփրկութիւն, և իբրև զաղբերս մշտնջենաւորութիւն՝ զողջոյն և զհաւատս. իբրև զբաժակս ուրախութեան՝ զսէրն Աստուածութեան. իբրև զհուր՝ զահ և զերկիւղ անկել ի սիրտս մարդկան։ Զի զոր օրինակ զերկաթն*

3 Մարկ. Թ, 48. / 5 Հմմտ. Գաղատ. Գ, 27.

1 Սկսւում են ց թղ. 445բ, h թղ. 588ա եւ ունին հետեւեալ վերնագիրը. «Ի յիշատակ սուրբ[ու]արեւոյն Թովմայի ի վարդապետութենէ սրբոյն Գրիգորի հայոց լուսաւորչին». h ունի ստորեւ յաւելուած. «Առաքելոյն Թովմայի»։
1 abdԱԲgh արդ. փխ. t անդ
1 gh արդ նոր ծնեալ աշակերտքն
1 d առաքել (փխ. աշակերտքն) յարուցանել։ Այս երկու բառի մէջ պակասում են ամբողջ երեսներ, բայց պակասի սահմանն նշան չկայ։
1 d չիք զաշխարհս ամենայն ի ջրոյ — և զօրութիւնս արուեստից, զմենեայս (էջ 354. տ. 13)
1 aԱԲ ի Հոգւոյ և ի ջրոյ
2 a զամենեսեան / ab չիք ոք
2 bԱԲ զի առին իսկ
3 t չիք անդր
4 b լուսաւորեցին
4 ab զմայլեցուցին լցուցին
4 ԱԲ չիք և լցին
4 abԱԲ զանեղերս / t անեղերս
5 b ամենայն պարգևաւք
5 a պարգևաւքն
5 b զի որ միանգամ մկրտեցան ի քրիստոս, զքրիստոս զգեցեալ են, և / a զքրիստոս իսկ զգեցան
6 b լուսացականն, փխ. լուսոյ յականէն
6 abԱԲh լուսոյն [ah լուսոյ] ականն [a ական. Ա ուղղուած լուսնականն]
6 b մի, փխ. և (նորին)
6 abԱԲ նովին առհացոյց
6 ԱԲ հրաշէգ զօրութեամբն / a հրաշէհազաւրութեամբն, փխ. հրաշէգ զաւրութեամբն / միւսն. զօրութեամբքն / h հրաշէգ
7 Բոլոր յաղել պնդել [a պնդեալ] / ուղղում եմ յաղեալ պնդեալ
7 a ի նեղութենէ մեղացն
8 Ա հեթանոսութեան
8 b այլ յառողջութիւն
9 b չիք և
9 b առատութեամբ և / միւսն. առատութեամբն. չիք և
9 ԱԲ անձրեւաւն / ԱԲ պարարեցաւ
10 ԱԲ արտից
10 g երկրի մսեղէն
10 ԱԲ մսեղէն / b զմսեղէնս / a վաղջալէս, փխ. մսեղէնս
10 ԱԲ անապատացեալ / a զանապատացեալս
11 ah զարալիր / ԱԲt զզարալիր / b զզալարի, փխ. զարալիր
11 b զխաղաղութիւնն
11 abgh յորդաբնաց / ԱԲt յորդէբնաց
12 a և իբրև / միւսն. չիք և
12 aԲ զաղբիւրս
12 b և զողջոյն
12 a չիք և (զհաւատս)
13 a զբաժակ
13 ԱԲ աստուածայինն / a աստուածութեանն
14 a զերկեղ
14 gh չիք զի զոր օրինակ—զաւէրն ինըներն զլխովին անտար (էջ 356, տ. 17)
14 aԱԲ զոր ուրինակ ճարտարապետն զաւրէնոց առեալ զերկաթն ընկեցեալ [ԱԲ ընկենու]

ճարտարապետեան պարթնաց առնել, ընկեցեալ ի բովս հրոյ և ջեռուցեալ հրագոյն շողացուցանէ՝ սոյն օրինակ և արդարքն մխեցան ի փուքս հնոցի արդարութեանն և ներկան ի շողիւնս և ի գոյնս Հոգւոյն սրբոյ. զՔրիստոս ինքնին գլխովին զգեցան և իբրև զլոյս վառեցին զսէրն Աստուածութեան յանձինս իւրեանց. առին զզօրութիւն ի բարձանց, իբրև զքաջ մշակս ընթացան լնուլ սերմամբ աստուածպաշտութեան զամենայն լեզուս։

683 Եղեն ճրագունք լուցեալք՝ իբրև ի վերայ աշտանակի, այսինքն ի վերայ խաչին. և նորուն զօրութեամբ ճառագայթիցն լուսաւորեցին զտիեզերս, հալածեցին զմթութիւն խաւարին յամենայն մարդկանէ, զի արասցեն զնոսա ընդունելիս աստուածական սիրոյն։ Սփռեցան ընդ տիեզերս՝ լինել բարոզք ճշմարտութեանն. «Զի ոչ գոյ արդեւ և ոչ խտիր, ոչ Հրէի և ոչ հեթանոսի, ոչ ծառայի և ոչ ազատն, ոչ արն և ոչ կնոջ. զի ամենեքեան մի եղեն ի Քրիստոս»։

684 Եւ բազումք ի հրէական ազգէն, նորին իսկ առաքեալքն, բուն սիւնքն հաստատունք, և բազումք ի հեթանոսաց գնացին օրինակն յանձինս իւրեանց առնել բարձեալ բերէին, բազում ազատք և բազում ծառայք։ Ազատքն յազատութենէ անտի ի թագաւորութիւն ընթացան այնուիկ, որ թագաւորն փառն նոցա խոնարհեցաւ ի բարձրութենէն. իսկ ծառայքն՝ ի ծառայութենէ յազատութիւն այնուիկ, որ առ զկերպարանս ծառայի, և ազատեաց զամենեսեան ի ծառայութենէ խաւարի։ Իսկ հրէականքն, հարքն և մարգարէքն, աւանդեցին իւրեանց ազգին

14 Գաղատ. Գ, 28.

1 a ի բով / ab չիք և
2 a հրագոյնս
2 b շողացուցեալ
2 b ի փուքն / a ի բովս, փխ. ի փուքս
3 ab արդարութեանն / ԱԲէ արդարութեան
3 a ի նշողիւնս
3 a սուրբ Հոգւոյն
4 ab և զՔրիստոս
4 bԱԲ ինքնին / միւսն. ինքն
4 b և իբրև / միւսն. չիք և
4 b զսէր
5 ab աստուածութեան / ԱԲ աստուածային / է աստուածութեանն
5 abԱԲ զաւրութիւն
6 ab մշակ / միւսն. մշակս
6 aԱԲ աստուածպաշտութեան / bէ աստուածպաշտութեամբ
9 b ի վերայ խաչին սրբոյ. և
9 ԱԲ են, փխ. և
9 aԱԲ նորին
9 b զաւրութեամբն ճառագայթից
10 a զամենայն տիեզերս
10 abԱԲ զմութ, փխ. զմթութիւն
11 ԱԲ աստուածային / a աստուածութեան
12 a բարոզ / միւսն. բարոզք
12 ԱԲ ոչ գոյր արդեւ. ոչ է խտիր
13 Բ չիք ոչ (ազատն)
14 abԱԲ են, փխ. եղեն
15 b և բազում
15 Բոլորը՝ նորին իսկ բուն առաքեալքն սիւնքն [abԱԲ սիւնք]. Ուղղում եմ ըստ § 685-ի առաքեալքն բուն սիւնքն
16 a զաւրինակ
17 aԱԲ չիք առնել
17 b բերեցին
18 ԱԲ ազատք
18 a յազատութենէ անտի / միւսն. չիք անտի / bԱԲ ի յազատութենէ
18 ԱԲ ի ծառայութիւն, փխ. ի թագաւորութիւն
19 ԱԲ փառն նոցին
20 b իսկ ծառայքն զի ազատեսցին
20 bԱԲ ի ծառայութենէն
20 ԱԲ այնորիկ / b չիք այնուիկ
20 ab որ առ / միւսն. որ էառ
20 ԱԲ որ զկերպարանս ծառայի էառ
22 a հրայքն, փխ. հրէականքն
22 abԱԲ մարգարէքն / է մարգարէք
22 ԱԲ իւրեանց իսկ ազգին

զխորհուրդն յառաջագոյն։ Եւ իբրև եկն եհաս խոստումն աւետեացն՝ յայնժամ ծագեաց յայտնապէս ի մէջ նոցա արեգակն արդարութեան, որ է Տէրն Քրիստոս։ Իսկ որոց պատրաստեալ էին կեանքն յաւիտենից, որ հաւատացին ի նա՝ եղեն ի նոցանէ քարոզք և առաքեալք տիեզերաց, առաջին վկայք։ Եւ յարուցին եւ ի հեթանոսաց, յորդեցին գունդս գունդս հաւատացելոց, և դասս դասս վկայից, և զամենայն երկիր լցին։ Զի ոչ միայն ի ձեռն արանց, այլ և ի ձեռն կանանց սրբոց քարոզեցաւ Աւետարանն կենդանութեան ընդ տիեզերս ամենայն. զի և կանայք օրինեցան վասն կուսանին ծննդեանն որ ի նոցանէ։

685 Արդ՝ բուն սիւնքն, առաքեալքն, ամոլքն, որ խօսեցան զամենայն լեզուս, եկին ընդ տիեզերս, վիճակեցան, բաժանեցին զազգս ամենայն. զորս առաքեացն և ետ նոցա իշխանութիւն՝ առնել նշանս և զօրութիւնս արուեստից. զմեռեալս յարուցանել, զհիւանդս բժշկել, զախտաժէտս ողջացուցանել, զկաղս գնացուցանել, զկոյրս բանալ, զխուլս ի բան դարձուցանել, և տալ համրոց խօսել, և զբորոտս սրբել, և զամենայն ցաւս և զլլկութիւնս հալածել. զդեւս թշնամիս մարդկութեանս փախուցանել, և զսատանայ, պահակ մեղաց մոլորութեան մարդկութեան՝

1 b զխորհուրդն իսկ յառաջագոյն
1 b և իբրև / միւսն. իսկ իբրև
1 abԱԲ եկն եհաս / միւսն. չիք եհաս
1 b աւետեաց, յայնժամ ծագեաց / միւսն. և, փխ. յայնժամ
2 a ծայգեաց
2 a ի մէջ նոցա յայտնապէս
2 abԱԲ որ է Տէրն [a Տէրն յիսուս] Քրիստոս / t չիք Տէրն
3 ԱԲ էր կեանքն
4 abԱԲ հաւատացին [ԱԲ որ հաւատացին] ի նա / t հաւատացեալք, փխ. որ հաւատացին
4 ab և եղեն
4 b չիք ի նոցանէ
4 abԱԲ առաքեալք / t առաքեալքն
5 abԱԲ և յարուցին եւ / t չիք եւ
5 ԱԲ յորդորեցին, ab և յորդորեցին, փխ. յորդեցին
5 b գունդ գունդս
6 b չիք հաւատացելոց
7 Բ չիք ի ձեռն (արանց)
7 Բ այլ և ի կանանց
8 ԱԲ ընդ ամենայն տիեզերս
8 b կանայք ամենայն
9 a կուսին / bԱԲ կուսածին, փխ. կուսանին
9 a ի նոցանէ
10 abԱԲ բուն սիւնքն [Ա սիւնք] առաքեալքն / t բուն առաքեալքն սիւնքն, ամոլքն։ Տե՛ս Նոր. Բիւզ. Կոր. վարդ. էջ 252.
10 b ամոլք
11 a չիք լեզուս
11 aԱԲ և լցին զտիեզերս, փխ. եկին ընդ տիեզերս
11 ab բաժանեցան
12 abԱԲ առաքեացն / t առաքեաց
12 b իշխանութիւնս
13 a *բժշկել, զդեւս հանել / միւսն. չիք զդեւս հանել
14 ab զախտաժետս
14 abd առողջացուցանել
14 a լուսաւորել, փխ. բանալ
14 a զխուլս
15 v համրոյ / a հրաման, փխ. համրոց
15 ԱԲ չիք և (զբորոտս)
16 abdԱԲ ցաւս / t ցաւ
16 bdԱԲ և զլլկութիւնս / t զլլկութիւն
16 a և զըլքկութիւնս հալածեալ և զամենայն թշնամիս ազգի մարդկան հալածական առնել, և զսատանա
16 Ա չիք զդեւս թշնամիս մարդկութեանս փախուցանել և
16 bdԲ զդեւս զթշնամիս [bd թշնամիս] մարդկութեանս [b մարդկան, d մարդկութեան] հալածել զսատանայ [d,և զսատանա, b:և զսատանայ] / ԱԲ չիք և (զսատանայ)
17 ad զպահակ
17 ԱԲ մոլորութեանն / a մոլորութեան մեղացն
17 ԱԲ չիք մարդկութեան

կոխան առնել. և զամենայն որ աստուածպաշտութեան ծանօթս կացուցանել և խափանել զմոլորութիւնն, հաստատել զազգս ամենայն հաւատալ արարչութեանն հրամանաց։

686 ՂԳ. Արդ՝ քրիստոսադասեանդ և խաչակիր առաքելոցն, որոց գլխաւորքն Պետրոս և Անդրէաս, Յակոբոս և Յովհաննէս, Փիլիպպոս և Բարթողոմէոս, Թովմաս և Մատթէոս, Յակոբոս և Սիմոն, Թադէոս և Բառնաբաս, Մատաթիաս և Յակոբոս, Մարկոս և Ղուկաս, Պաւղոս և Բառնաբաս. և այլք ևս որ նմանեցին սոցա, որք և եօթանասունքն են, որք առին իշխանութիւն ի Տեառնէ՝ գնալ ի վերայ իժի և քարբի և կոխել զզօրութիւն թշնամւոյն, լինել լոյս երկրի, և համեմել յաղել զանկարգութիւն չարութեան անգիտութեան մարդկան աղիւն Աստուածութեան Հոգւոյն սրբոյ։ Իբրև զքաջ ախոյեանս, իբրև զպատերազմասէր նահատակս զանձինս ի կիրթս առաքինութեան մխէին. և եղեալ զնեղութիւնս չարչարանացն առաջի, զի ընդ վաստակոցն ճգնութեանցն, ոչ ձրի, այլ վարձուցն փոխարինակ՝ բռնութեամբ համբերութեան ըմբռնեսցեն

9 Հմմտ. Սաղմ. Ղ, 13. Ղուկ. Ժ, 19. / 10 Հմմտ. Մատթ. Ե, 13—14.

1 abd առնել. զամենեսեան [ad և զամենեսեան] աստուածպաշտութեանն [ad աստուածպաշտութեան] ծանօթս կացուցանել և / ԱԲ առնել. զամենայն որ ծանօթս կացուցանել աստուածպաշտութեան և
2 b չիք և / bԱԲ զմոլորութիւնս
2 b և հաստատել
3 ԱԲ ի հաւատս, փխ. հաւատալ
3 bԱԲ արարչութեան
3 abdԱԲ հրամանացն [ad հրամանաց]։ Փառք որդւոյն [ԱԲ որդւոյ] և զալստեանն [ad զալստեան] խորում խնդրակամ [b խնդրակամն] հօրքն հանդերձ սուրբ [b և սուրբ] հոգւովն ամէն [ԱԲ ամէն]
3 Այսուհետ b թղ. 247ա ունի. «Զամենամեղս և զբազմաչարս զանարժանս յորունց զգրիչս Դաւիթ յիշել աղաչեմ առաջի սուրբ տանիս աստուածապատում և զծնողսն մեր և զամենայն եղբայրութիւնս, նաև զնեղուէս զհոգևոր եղբայրս. և որք յիշէք յիշել լիջիք ի Քրիստոսէ ամէն։
5 ԱԲ գլխաւորքն / միւսն. գլխաւորն
5 a յակոբոս և յոհաննէս / միւսն. յակոբոս
6 ad բարթողոմէոս / bԱԲ բարդողոմէոս / E բարթուղիմէոս
6 Ա թովմաս
6 bdԱԲ չիք և (մատթէոս)
6 abd մաթէոս
6 ab յակոբոս / միւսն. յակոբոս
6 b և սիմոն / միւսն. սիմոն. չիք և
6 b թադդէոս
7 a չիք և (բառնաբաս)
7 bԱ բարաբբաս, adԲ բարաբաս, փխ. բառնաբաս
7 abdԱԲ չիք մատաթիաս [Ա ունի միայն Ննտ գրկով անձայցած]
7 abd յակոբոս [a և յակոբոս, d և յակոբոս] մարկոս [bd և մարկոս] / ԱԲE չունին այս երրորդ յակոբոս-ը
7 ad և ղուկաս / միւսն. չիք և
7 ԱԲ ղուկաս, պօղոս, բառնաբաս / միւսն. և պաւղոս
8 a և այլքն / ԱԲ և այլ
8 adԱԲ սոցին
8 abd որք [a չիք որք] և եօթանասունք են / միւսն. որք և եօթանասունքն են
9 a իժից / b ուժի, փխ. իժի
9 d չիք իժի և քարբի / ab չիք և քարբի
10 abdԱԲ զզաւրութիւնս
10 Ա զանկարգութեան / a և զանկարգութիւն
11 b չիք անգիտութեան
12 b իբրև զքաջն / d զախոյանս
13 abdԱԲ ի կիրթս / E ի կիրթ
13 bԱԲ առաքինութեանն / d առաքինութեանց
13 abd զնեղութիւն / ԱԲ և զնեղութիւնս
14 b վաստակոյն
14 ad ճգնութեանց
15 Ա վարուցն, փխ. վարձուցն
15 ԱԲ փոխարինակ / abd փոխաւրինակ / E փոխանակ
15 b համբերութեամբն / Բ համբերութեան / միւսն. համբերութեամբ

յանձինս իւրեանց զարքայութիւնն Աստուծոյ մարտիւք պատերազմաց. իբրև քաջ նահատակաց զգեցեալ յանձինս իւրեանց զհաւատս և զսէր՝ իբրև զզրահս ամրութեան, յորում ոչ կարեն գործել նենգութեան նետք բանսարկութեան թշնամւոյն, և եդեալ զյոյսն փրկութեան իբրև զսաղաւարտ անվթար, և դիմեալք ընդ տիեզերս՝ աւարեցին զազգս ամենայն։ Առեալ եւ զօրինակն տանելոյ համբերութեանցն՝ և այլոց․ եւ տայրն թղթովք. զառաջնոցն վարս իբրև զզաղափար արկանէին, թէ «Օրինակ առէք, եղբարք, զերկայնմտութիւն մարգարէիցն, որք խօսեցան յանուն Տեառն». և թէ՝ «Զհամբերութիւն Յոբայ լուարուք, և զկատարումն Տեառն տեսէք»։

687 Զի և Տէրն զնոյն ուսոյց նոցա զհամբերութիւն, թէ «Երանի իցէ ձեզ, յորժամ նախատիցեն և հալածիցեն և սպանանիցեն զձեզ վասն իմ. ցնծացէք և ուրախ լերուք, զի վարձք ձեր բազում են յերկինս». և զզաղափարն արկանէր, թէ «Այսպէս հալածեցին զմարգարէսն որ յառաջ քան զձեզ էին», և թէ՝ «Դուք էք աղ երկրի, և լոյս աշխարհի»։ Եւ զինքն օրինակ տուեալ նոցա, որ ինքնամբն կատարեաց զամենայն, որպէս և նոքա այլոց ցուցանէին, թէ «Եւ զՏէրն ինքնին զլխովին տեսաք»։

10 Յակ. Ե, 10—11. / 13 Մատթ. Ե, 11—12. / 15 Մատթ. Ե, 13, 14. / 17 Հմմ. Առ. Յովհ. Ա. 1—2.

1 dԱ զարքայութիւն / t մարտիւ
2 ad իբրև քաջ / միւսն. իբրև զքաջ
2 ԱԲ նահատակացն / Ա զգեցեալ
2 abdԱԲ զհաւատս / t զհաւատսն
3 bԱԲ զզրահս / միւսն. զրահս
3 Բ ամրութեամբ / a արդարութեան, փխ. ամրութեան
3 b որում ոչ կարեն
3 b գործել գործ նենգութեան / ԱԲ նենգործել նենգութեանն
4 ad նետք [a նետքն] բանսարկութեան թշնամւոյն / bԱԲt բանսարկու
4 adԱԲ և եդեալ / միւսն. չիք և
4 abdԱԲ զյոյսն / t զյոյս
4 d իբրև *սաղաւարտ
5 Ա անվախթար
5 d աւարեցին / ab աւերեցին, ԱԲ հրաւիրեցին, t լուսաւորեցին, փխ. աւարեցին
6 abdok տանել [k տանել (պաս.)] / միւսն. տանելոյ, փխ. տանել
6 b զաւրինակ / d զաւրինակսն / aԱԲt զօրինակս
6 ad զտանելոյս / ԱԲ տանելոյս / bt տանել
6 b զհամբերութեանց / միւսն. համբերութեանցն
6 bdԱԲ և այլոց / միւսն. և այլոցն
7 ԱԲ զառաջնոց
7 bԱԲt վարուն / b վարն զի, փխ. վարս
7 ad իբրև զզաղափար / ԱԲ իբրև զկաղապար / bt իբրև կաղապար
8 ab զերկայնամտութիւն / d զերկայնմտութեան
9 ԱԲ և եթէ [Բ թէ] / միւսն. չիք և
9 abd զհամբերութիւնն / Բ յոբայ
11 b առէր
11 b զայն, փխ. զնոյն
11 abdԱԲ ուսոյց / t եցոյց
11 bt զհամբերութիւնն
11 a երանի ձեզ յորժամ հալածիցեն զձեզ և սպանանիցեն զձեզ և նախատիցեն զձեզ ծանիջիք և ուրախ / bd յորժամ հալածիցեն զձեզ և նախատիցեն զձեզ [b չիք զձեզ] և սպանանիցեն / ԱԲ երանի է ձեզ յորժամ հալածեսցեն զձեզ և սպանանիցեն
13 t զի ձեր վարձք
14 ad զզաղափարն / bԱԲt զկաղապարն
15 d յառաջն էին քան զձեզ / abԱԲ յառաջ քան զձեզն էին / t չիք էին
15 abdԱԲ և թե [ad չիք և] դուք էք աղ / t չիք և թէ
15 abd երկրի, դուք [d թէ դուք, a և թե դուք] էք լոյս
16 a ինքեամբ
17 dԱԲ չիք և
17 t նոքայն / b այլոցն
17 abdԱԲ ցուցանեին / t ուսուցանէին
17 a և թե և / b եթէ, փխ. թէ և
17 d ինքն ի զխոժին / b տեսէք

688 ՂԴ. Այս սփռեալք ընդ ամենայն ազգս՝ տալ զգիտութիւն Աստուածութեան, ծանօթս Աստուածութեան կացուցանել զամենեսեան. որպէս մարգարէն յառաջագոյն երգեաց բերէ ի նոցանէն յառաջգիտութեամբ՝ գուշակութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, թէ «Լուարուք զայս, ամենայն ազգք, և ունկնդիր լերուք ամենեքեան, որք բնակեալ էք յաշխարհի. ծնունդք երկրի և որդիք մարդկան, ի միասին մեծամեծք և տնանկք»։ Եւ այսպէս սփռեալք ընդ տիեզերս բաժանեցան յամենայն լեզուս. որոց վկայեալ եկքն Հրեայքն յամենայն կողմանց, թէ «Լսեմք մեք յիւրաքանչիւր բարբառ մերս», որք ժողովեալ տեսին զառաքեալսն ի միոջ վայրի, յառաջ քան զսփռել նոցա ընդ ամենայն տիեզերս։

689 Արդ՝ ոմանք զիւրեանց հրէական կողմն առեալ վարդապետեցին, իսկ այլքն սփռեցան ընդ ամենայն տիեզերս. ոմանք ի Մարս և ոմանք ի Պարթևս. ոմանք ի Խուժաստան և ոմանք ի Միջագետս. ոմն ի կողմանս Գամրաց, ոմն ի Պոնտոս, ոմն յԱսիա, ոմն ի Փռիւգիա, ոմն ի Պամփիւլիա, ոմն յԵգիպտոս և ոմն յաշխարհն Հնդկաց. ոմն ի կողմն Լիբէացւոց, ոմն ի կողմն Կիւրենացւոց, ոմն ի կողմն Դաղմատացւոց, ոմն ի կողմն Սպանիացւոց, ոմն ի կողմն Ազովտայ, ոմն ի կողմն Թրակայ.

6 Սաղմ. ԽԸ, 2—3. / 9 Գործ. Բ, 8.

1 adԱԲ և այս
1 b սփռեալք / միւսն. սփռեալ
1 abdt զգիտութիւն աստուածութեանն [t աստուածպաշտութեան] ծանօթս աստուածութեան [bdt աստուածութեանն] կացուցանել / ԱԲ զգիտութիւն աստուածածանօթութեան և կեցուցանել / Հայկ. բառ. աստուածածանօթութեան
2 adԱԲ զամենեսեան / bt զամենեսին
3 adh ի նոցանէ
4 h զգուշակութիւն / ad զգուշութեամբ, փխ. գուշակութեամբ
4 abdԱԲ և ունկնդիրք / t չիք և
5 abd ոյք / ԱԲt որ
5 bdԱԲ բնակեալ էք
6 ad մեծատունք / bԱԲt մեծամեծք / Սաղմ. մեծամեծք
7 ad չիք և
7 abd սփռեալք / ԱԲt սփռեալ
7 ad վիճակեցան, փխ. բաժանեցան
7 ԱԲ որ վկայեալ եկք / abd որք վկաեալք [b և վկաեալք]
8 ad եկքն և / b չիք եկքն
8 b ի հրէից և
8 b ազգաց, փխ. կողմանց
8 ad չիք մեք
8 bԱԲ իւրաքանչիւր
9 bԱԲ բարբառոյ. որք / t բարբառոյ. որք / ad բարբառս մեր. որք
9 ad ժողովեալք
10 a քան զսփռեալն / bԱԲ քան զսփռելն / d քան սփռել
10 ԱԲ երկիր, փխ. տիեզերս
11 ԱԲ ոմանք իսկ զիւրեանց / b զիւրեանց իսկ
11 Ա հրէայկողմն / Բ զհրէեայկողմն / b զհրեակողմն / d Հայկ. բառ. հրէակողմն, փխ. հրէական կողմն
12 bԱԲ այլքն / adt այլք
12 ad ընդ ամենայն տիեզերս / bԱԲt չիք ամենայն
12 adԱԲ զի ոմանք
13 adԱԲ և ոմանք [d ոմանց] ի Խուժաստան
13 ԱԲ ոմն ի կողմն գամրաց / abd ոմանք [ad և ոմանք] ի կողմանս գամրաց
14 a ի պոնդոս
14 ԱԲ և ոմն յասիա
14 Ա ի փռեգիայ
15 ab չիք ոմն ի պամփիլիա
15 a չիք ոմն յեգիպտոս / ԱԲ չիք և
15 gh յեգիպտոս [h յեգեպտոս] և թովմաս յաշխարհն հնդկաց
15 abd և ոմն ի կողմն լիբէացւոց / ԱԲ ոմն ի կողմանս լիբէացւոց
16 abd և ոմն ի կողմն կիւրենացւոց / ԱԲ ի կողմանս կիւրենացւոց
16 Ա ի կողմանս դաղատացւոց / ԱԲvko դաղատացւոց, փխ. դաղմատացւոց
17 a ի կողմն ազովտացւոց
17 abd ի կողմն թրակացւոց

ումն ի Լակոնիա, ումն ի Կապադովկիա, ումն ի Բիւթանիա։ Եւ ոչ որ կարէ բաւել՝ թուել, համար լինել. այլ «ընդ ամենայն երկիր ել բարբառ նոցա, և մինչ ի ծագս տիեզերաց են խօսք նոցա»։

690 *Այսպէս քարոզեցին ընդ տիեզերս՝ «առ ի լուսաւոր առնել զամենայն մարդ որ գալոց է յաշխարհ»։ Տալ զապաշխարութիւն փըրկութեան ամենեցուն, լուանալ զամենեսեան, արձակել ի կապանաց խաւարի՝ մեղաւորութեամբն, և քրիստոսադաւանդ դրոշմել զամենայն ազգս. տալ զՀոգին Աստուծոյ բնակել ի սիրտս մարդկան, միաբանել խառնել ի սէր Աստուածորդւոյն, զի սիրտ ամենեցուն իբրև մի աղաղակիցէ, և զամենայն աշխարհս միաբանել ասել, թէ «Աբբա՛ հայր»։ Զի բարձցի անուն ծառայութեան, և դիցի անուն որդեգրութեան շնորհելովն Քրիստոսի՝ ունել զմարմին Աստուածորդւոյն և ըմպել զարիւնն կենդանարար. զի այնու մացեն ամենայն աշխարհ ի ժառանգութիւն Քրիստոսի, լինել ժառանգորդ Աստուծոյ և ժառանգակից Քրիստոսի։*

691 *Այսպէս զօրացուցեալ զնոսա ի խորհուրդս կամաց իւրոց յուսով նոցա ի Քրիստոս. զոր և դուք լուարուք և հաւատասջիք ճըշմարտութեան Աւետարանին փրկութեան ձերոյ. յոր հաւատասջիք և մկրտեսջիք ի Հոգին աւետեաց սրբութեան. որ է ինքն գրաւական ժառանգութեան մերոյ, ի փրկութիւն նուաճութեան ի գովեստ փառաց նորա։*

3 Հռովմ. Ժ, 18. Հմմտ. Սաղմ. ԺԸ, 5. / 5 Յովհ. Ա, 9. / 10 Հռովմ. Ը, 15.

1 abdԱԲ ումն ի լակոնիա [d ի լակովնիա, b ի լիկոնիա] / t ի կողմն դ՛ակոնիայ
1 b կապպադովկիա / d կապովսկիա / միւսն. ի կապադովկիա(յ)
2 bԱԲ թուել բաւել
3 a չիք են
4 abdԲ առնել / Աt առնելոյ
5 abdԱԲ գալոց է / t գալոցն է
5 gh է յաշխարհ։ Վերջանում են gh
7 b խաւարին
7 ad և քրիստոսադաւանդ / bԱԲt և [b չիք և] ի քրիստոսադաւանդն
7 a դրաւշմեալ
8 abd զՀոգին [a զՀոգւոյն] / t զոգի / ԱԲ զորդին, փխ. զՀոգին
8 t չիք բնակել
8 d խաւսել, փխ. խառնել
9 a ի սերն
9 b ի սէր որդւոյն աստուծոյ
9 ad զի սիրտ / bԱԲt զի ի սրտից
9 b ամենեցունց / d իբր մի
9 a աղաղակեցէ / միւսն. աղաղակ իցէ
10 bdԱԲ և զամենայն աշխարհս [d աշխարհն] / a և զամենաշխարհս / t և ամենայն աշխարհ
10 ԱԲ միաբանեալ / միւսն. միաբանել
10 adԱԲ չիք թէ
11 Բ ծառայութեանն / ad ծառայութեան շնորհելովն քրիստոսի, և դիցի անուն որդեգրութեան. զի ունել / ԱԲ որդեգրութեան / bt որդէգրութեանն
12 abdԱԲ զի ունել [b ունելով]
12 b ըմբել
12 abd զարիւն / միւսն. զարիւնն
13 abdԱԲ այնու / t այսու
13 a չիք մացեն ամենայն
13 ԱԲ աշխարհս / d աշխարհք
13 abd ի ժառանգութիւն / Բt ի ժառանգութիւնն / Ա չիք ի ժառանգութիւն քրիստոսի, լինել
14 abԲ ժառանգ, d ժառանգք, Ա ի ժառանգ, փխ. ժառանգորդ
14 ad և ժառանգակիցք
15 b և այսպէս / a զաւրացուցանել
15 bԱԲ ի խորհուրդ
16 ad յուսայովն / ԱԲt յուսովն
16 ԱԲ որ, փխ. նոցա
16 ad յոր և զուք
16 abdԱԲ և հաւատասջիք ճշմարտութեան աւետարանին փրկութեան ձերոյ, յոր հաւատասջիք / t և հաւատասջիք փրկութեան աւետարանին ճշմարտութեամբ ձերով
18 a և Հոգւոյն
19 Ա ի փրկութիւնն

692 Այս ընթացան ընդ տիեզերս ամենայն մինչև ի ծագսն երկրի, լի առնել զգարդութիւն բանին կենաց։ Անդ և զօրք հրեշտակաց, հոգեղինաց և հրեղինաց, առ ի մխիթարութիւն առաքելոցն գումարեալ. զի և բանից ընկեր և ճանապարհաց և բանտամուտ կապանաց, ուստի և շնորհօք Աստուծոյ կոչեցեալ զառաքեալսն ճանաչէին։ Եւ առաջնորդեալ հրամանակամ Հոգւովն սրբով՝ քաղաքի քաղաքի և աշխարհի աշխարհի զհաւատոցն Քրիստոսի ընդ հանուր ծանօթս տալով. զոր և մեք ականատեսք զառաւելագունացն ճշմարտութիւն բերեցեմք, վասն ինքնահրաման առաջնորդութեան Հոգւոյն սրբոյ։

693 Քանզի այսպէս հրաման տուեալ՝ աշակերտել զազգս ամենայն. առաքեալ զնոսա ընդ տիեզերս՝ հրաւիրելով զամենայն հեթանոսս ի հնազանդութիւն հաւատոյ, առանց զանգիտելոյ քարոզել զԱւետարանն առաջնորդութեամբ Հոգւոյն սրբոյ. որք համարձակեալք քարոզէին զարքայութիւնն Աստուծոյ, և ուսուցանէին վասն տեառն Յիսուսի Քրիստոսի անարգել և անխափան ամենայն համարձակութեամբ։

694 ՂԶ. Եւ յետ այսորիկ քրիստոսադաւանդ առաքելոցն, շնորհակարգութեամբ Հոգւոյն սրբոյ գումարելոցն ընդ ամենայն կողմանս որ ի ներքոյ երկնից՝ ամենայն նշանօք և արուեստիւք և շնորհագործ զօրութեամբ ազդ արարեալ ըստ իւրաքանչիւր մասին, և զբանն կենաց հնչեցուցեալ, և միանգամայն քրիստոսածանօթս և յարութենական յուսոյն ծաղկեցուցեալ. քանզի ի նոցունց իսկ ի շնորհազարդ բանիցն և ի գործոց յայտնի է իւրաքանչիւր սահմանադրութիւն հրամանաւ Հոգւոյն

1 ԱԲ մինչ / d և մինչև
2 ad լնուլ, փխ. bԱԲt լի առնել
2 b արդ և զաւրքն
2 abd հրեշտակաց / միւսն. հրեշտակացն
3 adԱԲ հոգեղինաց / bt և [b չիք և] հոգեղինացն
3 bt հրեղինացն / bԱԲ գումարեալ
4 abdԱԲ զի և բանից / t չիք զի
4 t ընդել, փխ. abdԱԲbo ընկեր
4 abdԱԲ և բանդամուտ [բանտամուտ] կապանաց / t կապանացն
4 ad որոց, փխ. ուստի
5 adԱԲ և շնորհաւքն / b և շնորհք
5 ԱԲ կոչեցել
5 ad չիք ճանաչէին / հմմտ. § 697 առաջինն և երկրորդն ճանաչէին
6 ԱԲ հրամանակամ / bt հրամանակամբ / ad հրամանաւ, փխ. հրամանակամ
6 bԱԲ հոգւովն սրբով [Ա սրբովն] / adt հոգւոյն սրբոյ
6 a չիք աշխարհի
7 t և զհաւատոցն
7 b ընթանուր / միւսն. ընդհանուր
8 abd ականատեսք / ԱԲ ականատես
10 b աշակերտել
11 bԱԲt առաքեալք ընդ տիեզերս ի հնազանդել հաւատոյն ամենայն հեթանոսաց, հրաւիրել [b հրաւիրեաց] զնոսա ի համարձակութիւն քարոզութեանն [Ա քարոզութեան] առանց զանգիտելոյ. և միանգամայն իսկ [t չիք իսկ] ընդ ամենայն տիեզերս առաջնորդութեամբ հոգւոյն սրբոյ համարձակեալք. զի քարոզէին / a քարոզել
14 dԱ զարքայութիւն
14 a յանուն տեառն. փխ. վասն տեառն
16 abd յետ այնորիկ
17 abdԱԲ գումարելոցն / t գումարելոց
17 abdԱԲ չիք որ
19 a զարգարեալ, փխ. ազդ արարեալ
20 ԱԲ զյարութիւնական / a յարութեական (դաս.)
21 abdԱԲ քանզի ի նոցուն [Ա ուղղուած ի նոցունց, b ի նոցունց] իսկ ի շնորհազարդ [b և շնորհազարդ] բանից [b բանիցն] / t քանզի սոցուն ի
21 t և ի գործոցն / b և գործոցն
22 b սահմանադրութիւնքն / a սահմանադրութեան
22 a հրամանս

որոց վճռակեալ։ Զոր և Պաւղոսի իսկ նշանակեալ, թէ «Յերուսաղեմէ մինչև ի Լիւրիկիա ինձ եհաս լի առնել զԱւետարանն Քրիստոսի». և դարձեալ՝ թէ «Որ կարգեացն զՊետրոս ի թլփատութիւնն՝ զօրացոյց և զիս ի հեթանոսս»։

695 Որով և աստուածագիր ժամանակն մերձեալ կայր ամենայն ումեք քրիստոսատուր փրկութեանն հասանելոյ. որպէս և Պաւղոսի յԱթէնս պատասխանի տուեալ, թէ «Զժամանակսն անգիտութեանն անտես արարեալ Աստուծոյ՝ արդ զայս պատուիրէ մարդկան՝ ամենայն ումեք ապաշխարել»։ Համագոյն սմա նշանակեալ և Պետրոսի ի Կաթողիկէական թղթին իւրում, թէ «Բաւական է անցեալ ժամանակն լինելոյ կամացն հեթանոսաց. արդ այսուհետև ըստ կամացն Աստուծոյ կեցցեն»։

696 Բայց ոչ անդէն և անդ յանկարծաթափ ըստ Հոգւոյն զօրութեան՝ զնորընծայսն յանընդելական մեծամեծն ձգտեցուցանէին. այլ նախ թեթևագոյն ըստ աշխարհակիր կարգաց առակաբանելով և արուեստախօսելով։ Վասն որոյ և յայտ արարեալ Պաւղոսի, եթէ «Կաթն ջամբեցի ձեզ ի Քրիստոս, և ոչ հաստատուն կերակուր. քանզի չէիք բաւական»։ Որպէս և յառաջագոյն իսկ կարգեալ ամենիմաստն Աստուծոյ մանկախաբեր օրէնքն, նախ զոհիւքն և շաբաթուքն և տօնահրաման կարգօքն։

2 Հռոմ. ԺԵ, 19. / 4 Գաղատ. Բ, 7—8. / 9 Գործ. ԺԷ, 30. / 11 Ա. Պետր. Դ, 2—3. / 16 Ա. Կորն. Գ, 2.

1 ԱԲ վճռակել / b հրաւիրեալ, փխ. վճռակեալ
1 a և պաւղոս իսկ / b եթէ
2 ԱԲ մինչ
2 b ի լիւրիկեայ / Բ ի լիւրիկեա / միւսն. ի լիւրիկիայ
2 d էհաս
2 ad քրիստոսի / միւսն. աստուծոյ
3 b եթէ
3 abd կարգեացն / ԱԲt կարգեաց
3 abdԱԲ ի թլփատութիւն
5 ԱԲ որոց և / b որոյ և / d որ և
5 abd ժամանակն իսկ
5 d մերձեալ է այն ամենայն
5 ԱԲ կայր առ ամենայն
6 Ա փրկութեան
6 a հասանել / d հասանելոյ / bԱԲ հասելոյ / t հասեալ
6 abԱԲ պաւղոս յաթէնս / dt պաւղոս ի յաթէնս
7 bԱԲ պատասխանի տուեալ / b պատասխանատուեալ / dt պատասխանատու եղեալ
7 abd տուեալ և զժամանակս
7 bd անգիտութեանն
8 abdԱԲ աստուծոյ / t աստուած
8 a ումէք / b ուրեք
9 d համագոյն նման
9 abdԱԲ նշանակեալ / t նշանակէ
9 abԱԲ չիք և / ԱԲt պետրոս
9 a ի կաթողիկէից / b ի կաթուղիկեական / Ա ի կաթողիկեան / Բ ի կաթուղիկեան
10 ad լցեալ, փխ. անցեալ
12 b յանկարծաթափ ըստ զաւրութիւն հոգւոյն սրբոյ զնորընծայսն / adԱԲ ըստ զաւրութեան հոգւոյն զնորընծայսն [Ա զնորընծայսն]
13 ad յանընդկալական, փխ. յանընդելական
13 d մեծամեծ / aԱ ձգտեցուցանէին
14 bdԱԲt ըստ աշխարհագիր
14 adԱԲ կարգացն / bt կարգաց / Համմ. Գար. § 4. «ըստ աշխարհհակիր [այլ. աշխարհհագիր] կարգաց»
15 b վասն որոյ իսկ և / ԱԲ վասն որոյ և պօղոսի իսկ յայտ արարեալ, թէ / ad և յայտ իսկ արարեալ / t յայտնի
15 b եթէ / միւսն. թէ
15 ԱԲ ջամբեցի իսկ ձեզ
16 abdԱԲ չէիք [ad ոչ էիք] / t չէին
17 b չիք և
17 abdԱԲ յառաջագոյն իսկ / t չիք իսկ
17 bԱԲ ամէնիմաստն / t ամենիմաստին
17 abdt մանկանաբերք
18 a չիք նախ զոհիւքն և շաբաթուքն և տօնահրաման կարգօքն / bԱ շաբաթուք

Յորոց յետ այսորիկ հրամայեաց՝ մարգարէիւքն յարուցելովք զաւետելագոյնն հայցէր. որովք ասէն, եթէ «Յագեալ եմ արդ զոհիւք ձերովք». և թէ՝ «Ոչ վասն պատարագաց քոց կշտամբեմ զքեզ». այլ՝ «Մատո Աստուծոյ պատարագ օրհնութեան». և թէ՝ «Զինչ խնդրէ ի քէն Տէր, ով մարդ, բայց առնել իրաւունս և արդարութիւն, և պատրաստ լինել երթալոյ զկնի Տեառն»։

697 Նոյն կանոն և առաքելովքն պաշտեցաւ. քանզի միայն Աստուծոյ օրէնք և օրհնաբանութիւն՝ առաջինն և երկրորդն ճանաչէր։ Զոր իւր իսկ Տեառն յայտ արարեալ ասելովն, թէ «Յայսմ իսկ է բանն ճշմարիտ. զի այլ է որ սերմանէ, և այլ է որ հնձէ. ես առաքեցի զձեզ հնձել՝ զոր դուք ոչ վաստակեցէք. այլք վաստակեցին, և դուք ի վաստակս նոցա մտէք. զի որ սերմանէն և որ հնձէն՝ հաւասար ցնծասցեն»։

698 Այլ նոքա անգեկացեալ իսկ էին առաւելութի քարոզութեան յամենափրկչէն Քրիստոսէ, որ «սկսաւ առնել և ուսուցանել»։ Քանզի և ինքն Քրիստոս ոչ անդէն ի սկզբանն զբարձրագոյնսն և զանհասագոյնսն ուսոյց, այլ նախ խոնարհագոյն և առակախօս բանիւք և ախտահալած բժշկութեամբ մերձաւորս արարեալ և իմաստնացուցեալ. ցորս և ասէր. «Թէ զերկրաւորս ասացի ձեզ, և ոչ հաւատայք, զիարդ եթէ զերկնաւորսն ասացից ձեզ՝ հաւատայցէք». ապա յետ այնորիկ, իբրև կատարելոց՝ համարձակագոյն և բարձրագոյն զճշմարիտն վարդապետեաց։ Նովին կանոնաւ և առաքեալքն ի բարբարոսական կողմանն գործէին։

2 Ես. Ա, 11. / 3 Սաղմ. ԽԹ, 8. / 4 Սաղմ. ԽԹ, 14. / 6 Միք. Զ, 8. / 12 Յովհ. Դ, 37—38. / 14 Գործ. Ա, 1. / 19 Յովհ. Գ, 12.

1 adUF յետ այնորիկ
1 b զաւետելագոյնս / d զաւետելագոյն
2 adUF հայցեն / UFt որով
2 adUF ասերն / b ասէ
2 adUF թե / b և եթէ
2 a յայցեալ եմ արդ / d յագեալ իմց (սխ.)
4 UF և թէ ով մարդ զինչ
4 ab չիք տէր
5 abd ով / t ո / UF չիք ով մարդ
5 a և պատրաստեալ / միւսն. և պատրաստել / Միք. Զ, 8 և պատրաստ լինել
6 abdUF երթալոյ զկնի տեառն. նոյն / t զկնի տեառն երթալոյ. նոյն
7 adUF պաշտեցաւ / bt պաշտեցան
7 abdUF միոյ
8 ad առաջինն / միւսն. առաջին
8 abdUF զոր իւր [abd և իւր] իսկ տեառն / t զոր օրինակ տեառն
9 t չիք թէ
9 ad յայսմ իսկ է / միւսն. յայսմիկ է
11 d և, փխ. զոր
12 bdUF զի որ սերմանէն / at սերմանենն
12 bUF և որ հնձէն / d և որ հնձէ / at հնձեն
12 dUF հաւասար / միւսն. առ հաւասար
13 abdUF անգեկացեալ [a անգեկացեալք] իսկ էին / t չիք իսկ
13 bUF առաւելութի / ad առաւելութիւք
13 F քարոզութեանն
14 abUF յամենափրկչէն / միւսն. յամենափրկիչն
14 UF զոր
14 abdUF սկսաւն
15 b ինքն իսկ քրիստոս
15 ab զանհասագոյնսն / d զանհասագոյսն / UFt զանհասականսն
17 ab իմաստացուցեալ
17 UF յորս, փխ. ցորս / b յորժամ, փխ. ցորս և
17 abdUF ասէր իսկ, թե
18 UF և դուք ոչ / b հաւատացէք
18 dU զիարդ թէ
18 ab զերկնաւորսն
19 UF ասացի
19 ad և հաւատացէք
19 a յետ այսորիկ
20 UF համարձակ և
20 b ճշմարիտ
21 b կանոնիւ

699 ՂԶ. Վասն որոյ և սիւնհոդոսական հրամանաւ առաքելոցն նախաժամանօթ մատուցելոցն հեթանոսաց զթեթևագոյնն ուսուցեալ, և որոշեալ նախ ի կերակրոց կռոցն և ի պոռնկութենէ և ի մեռելոտւոյ և յարենէ։ Իսկ յորժամ առաջի եդեալ ամենայն ումեք, և վկայեալ Հոգւոյն սրբոյ Հրէից և հեթանոսաց վասն յուսականն հաւատոցն որ ի տէր Յիսուս Քրիստոս.— որպէս Պետրոս յառաջագոյն Հրէաստանեայցն ասէր, թէ «Եւ մեք եմք նորա վկայք, և Հոգին սուրբ՝ զոր ետ Աստուած հնազանդելոց իւրոց». իսկ Պաւղոսի ահագին զգուշութեամբ ի Միլիտոս առաջի համաշունչ ժողովելոցն յուշ արարեալ զաւանդելոցն հրամանս և ուխտեալ, եթէ «Ոչ զանգիտեցի յօգտակարացն հրապարակաւ և տանէին տալ վկայութիւն Հրէից և հեթանոսաց, զապաշխարութեանն որ առ Աստուած և զհաւատոցն որ ի տէր մեր Յիսուս Քրիստոս». որոյ և վճիռ տուեալ, թէ «Վկայութիւն դնեմ ձեզ յաւուր յայսմիկ, ասէ, զի սուրբ եմ յարենէ ամենեցուն. քանզի ոչ խորշեցայ ի պատմելոյ ձեզ զամենայն կամս Աստուծոյ».— զան այնուհետև երանութեան հասեալք ի խորհրդանոց Հոգւոյն սրբոյ՝ յիշատակել զաստուածախօս զաստուածապատում զաստուածապարգև վարդապետութիւն միածնին Աստուծոյ. զի գրով կարգեալ հաստատեսցեն ամենայն ազգաց և յաւիտեանցն

8 Գործ, Ե, 32. / 12 Գործ, Ի, 20—21. / 15 Գործ, Ի, 26—27

1 d անհոգական, փխ. սիւնհոդոսական
2 ԱԲ նախաժամանօթս
2 abdԱԲ հեթանոսաց / t հեթանոսացն
2 b զթեթևագոյնս
2 ad ուսանդեալ / bԱԲt ուսանդել
3 a որոշեալ / միւսն. որոշել
3 d նախակերակրոց
3 aԱԲ կռոցն / միւսն. կռոց
3 d եւ մեռելոտայ
4 d առաջ եդեալ
5 ԱԲ վասն յուսոյ հաւատոցն / abd հաւատոցն / t հաւատոյն
6 b չիք յիսուս
6 t քրիստոս է / aԱԲ չիք քրիստոս / abdԱԲ չիք է
6 dԱԲ պետրոս իսկ
6 b հրէաստանեայցն / d հրէաստանեայցն / at հրէաստանեացն
6 ԱԲ ասէր հրէիցն
7 adԱԲ թե և մեք / bt չիք և / b եմք ենուած
7 b չիք և (հոգին)
7 bԱԲ չիք աստուած
8 Ա ի միլիտոս / d ի միղիտոս
9 ԱԲ ժողովելոցն / a ժողովոյն / d ժողովելոյն / bt ժողովրդոցն
9 ad յուշ առնելով / ԱԲ զհրամանս
10 ԱԲ և ուխտել / adԱԲ թե ոչ
11 Ա զապաշխարութիւն / Բ զապաշխարութիւնն

12 abd չիք որ (առ աստուած)
12 ԱԲ չիք մեր
12 abdԱԲ որոց [Ա որոյ] և վճիռ իսկ / t որով
13 abdԱԲ տուեալ թէ [b եթ] / t չիք թէ
13 abdԱԲ վկայութիւն դնեմ / t դնել
13 tԱԲ յաւուրս
13 abdԱԲ չիք ասէ
14 bԱԲ եմ ես
14 ԱԲ ամենեցուն ձեր
14 d ոչ խորշեցայ ինչ
14 adԱԲ ի պատմելոյ / bt ի չպատմելոյ
15 abdԱԲ կամս / t կամսն
15 abdԱ այնուհետև / Բt այսուհետև
15 b և երանութեանցն / adԱ երանութեան / Բt երանութեանն
15 abdԱԲ հասեալք / t հասեալքն
16 a ի խորհրդոց / bdԱ ի խորհրդանոց / Բt ի խորհրդոցն / Հմմտ. Պտր. § 1. "ի խորհրդանոցի մասցս"
16 ԱԲ չիք յիշատակել
16 ԱԲ և զաստուածախօս
17 a զաստուածպարգև / ԱԲ զաւետապարգև / bt զաւետարանս
17 a միածին
18 abdԱԲ զի գրելով [bdԱԲ գրով] հաստատեալ կարգեսցեն [Ա կարգեսցեն, a կայցէ, d կացցէ] ամենայն
18 b չիք և
18 abd յաւիտեանցն / ԱԲt յաւիտեանց

եկեալց ի ներքոյ երկնից, սա ի լուսաւոր առնել զամենայն մարդ որ գալոց է յաշխարհ»։ Մանաւանդ թէ ազդեցութեամբ Հոգւոյն շարժեալք՝ յառաջի եղեալն յաջողեցան։ Վասն որոյ յուսուցանելին իսկ նշանակեաց աշակերտացն սրբոց Փրկչին ամենեցուն ասելով, թէ «Եւս բազում ինչ ունիմ ասել ձեզ, այլ ոչ կարէք համբառնալ այժմիկ. յորժամ եկեսցէ Հոգին ճշմարտութեան՝ առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ»։

700 Անկարելի է և վասն կենդանատու Աւետարանին խօսել, թէ «Քարոզեսցի Աւետարանս արքայութեան ընդ ամենայն տիեզերս ի վկայութիւն ամենայն հեթանոսաց, և ապա եկեսցէ կատարած»։ Քանզի և առաքելոցն իսկ, վկայիցն նորին ճշմարտութեան, առեալ ի սուրբ Աւետարանէ և ի մարգարէական գրոց՝ թուղթս հոգեպատումս և առաքելախօս ծաղկեցուցեալ, զի կանոնք մշտնջենաւորք աշակերտելոցն պահիցին, մանաւանդ հայեցեալ ես ի կատարումն եկեղեցեացն՝ յաճախէին այնուհետև զառաւելագոյնն բարբառելով։ Որպէս և Պաւղոսի յայտ արարեալ ասէ. «Զիմաստութիւն խօսիմք ընդ կատարեալս, զիմաստութիւն՝ ոչ զաշխարհիս այսորիկ, և ոչ զիշխանաց աշխարհիս այսորիկ զխափանելեացս, այլ խօսիմք զԱստուծոյ իմաստութիւնն ծածուկ խորհրդով, զոր յառաջ քան զյաւիտեանս սահմանեաց Աստուած ի փառս մեր. զոր ոչ ոք յիշխանաց աշխարհիս այսորիկ ծանեաւ. զի եթէ էր ծանուցեալ՝ ոչ արդեօք զՏէրն փառաց ի խաչ հանէին»։ Իմաստութեամբն լուսաւորեալք և զարդարեալք էին ասելովն, թէ «Մեք ոչ զոգի աշխարհիս այսորիկ առաք, այլ զՀոգին որ յԱստուծոյ. զի նովաւ ծանիցուք զայն՝ որ յԱստուծոյն շնորհեցաւ մեզ»։

2 Յովհ. Ա, 9. / 6 Յովհ. ԺԶ, 12—13. / 9 Մատթ. ԻԴ, 14. / 20, 23 Ա Կորնթ. Բ, 6—12.

1 ԱԲ եկեալցն
1 b առնել / միւսն. առնելոյ
2 b թէ հոգւոյն ազդեցութեամբ / a ազդեցութեան
3 b յառաջ եղեալն
3 b աջողեցան / t յաջողեսցեն
3 adԱԲ և յուսուցանելին / b յուսացեալն, փխ. յուսուցանելին
4 ad չիք սրբոց
4 ԱԲ ամենեցուն փրկչին
4 abd ասելովն / ad չիք թէ
4 ad չիք ինչ
5 Ա չիք ունիմ / b այլ յորժամ
7 ab կենդանատու / dԱԲt կենդանատուք / հմմ. բառ. կենդանարար
7 b եթէ
8 ad աւետարանն
8 ԱԲ երկիր, փխ. տիեզերս
10 a չիք և
10 adԱԲ առաքելոցն իսկ / bt չիք իսկ
10 b վկայից ի նորին / ԱԲ նորին վկայիցն
10 a ճշմարտութեանն / d ճշմարտութիւն
11 aԱԲ աւետարանէն / a և մարգարէական
11 ad և առաքելախօսս [d առաքելախօսս] / միւսն. չիք և
12 a մշտընջենաւորք
13 abd պահիցին / t պահիցեն / ԱԲ լինիցին, փխ. պահիցին
13 abdԱԲ հայեցեալք
13 d յեկեղեցեացն / b եկեղեցեաց
13 b յաճախէին
14 a յառաւելագոյնն / b զառաւելագոյնս / d առաւելագոյնն / ԱԲ զյաճախագոյնն / t զառաքելագոյնն
14 b բարբառով
15 t զիմաստութիւնն
17 b զխափանելոցս / bt զխափանելոցն
17 bԱ իմաստութիւն
19 a ի յիշխանաց / Ա թէ
21 ԱԲ լուսաւորեալ
21 ad զարդարեալք էին, զոր և ասէին
21 ad չիք թէ
22 a յԱստուծոյ. զի / bԱԲ յԱստուծոյ է. զի / dt յԱստուծոյն, զի
22 abdԱԲ ծանիցուք / t ծանեաք
23 bdt որ յԱստուծոյ

701 Եւ արդ՝ առեալ հոգւոյն ի հոգեմուխ աստուածատեսացն զաստուածատուր աւետիսն, և գրով հաստատեալ, և զմի աւանդութիւնն չորս Աւետարանս սահմանեալ. ոչ օտարագոյնս ի միմեանց արուեստախօսեալ, այլ ամենայնիւ Հոգւովն Աստուծոյ զմիաւոր ճշմարտութիւն հրամանացն Քրիստոսի պատմեալ. զոր յառաջակարգ ի մարգարէսն է առեալ: Զի զոր մեծին Մովսէսի յառաջագոյն շնորհօք Հոգւոյն գլխեկոցն աստուածախօսեալ էր՝ զնոյն հոգեպատում բարբառով և զկնի եկեղեց մարգարէիցն երկրորդեալ, որովք երևեալ ամենապարգև Հոգւոյն զօրութիւն:

702 ԴԼ. Համբարձեալ այնուհետև թևովք Հոգւոյն աւետարանագիր արանցն քրիստոսաւորաց, և անցեալ ընդ երկինս և բարձրացեալ ի վերայ խորանացն երկնից. անդր ի վեր յաստուածակառ յաթոռն, և տեղեկացեալ Հոգւովն սրբով խորոցն Աստուծոյ, և ծանուցեալ զմիածին Որդին անդէն ի ծոց Հօր իւրոյ. և այնպէս ճշմարտագոյնս հաստատեալ նորին զէութիւնն, որպէս և զիւրն Հայր զՄիածինն իւր: Որով լուսաւորեալ և առեալ զանպատումն ի պատմել, թէ «Ի սկզբանէ էր Բանն, և Բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր Բանն. Նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած. ամենայն ինչ նովաւ եղև, և առանց նորա եղև և ոչ ինչ»: Տեսանես, զի չեթող ինչ ի միջի զաստուածայեղէն խմաստութեանն զպայման. այլ միանգամայն զբովանդակն բերէ առկոյտն, թէ «Էր ի սկզբանէ, և առ Աստուած էր, և Աստուած էր. և ամենայն ինչ նովաւ եղև». և առ ժամայն իսկ ծանօթ եղեալ էակն անձինն Որդւոյ, և միաբուն և աստուածակից պատուին, և ամենակար զօրութեան նորին:

18 Յովհ. Ա, 1—2.

2 bԲ աւանդութիւնն / միւսն. աւանդութեան
3 abdԱԲ աւետարանս / c աւետարանսն
3 abd հաստատեալ, միւս. սահմանեալ
3 bԱԲ ոչ աւտարագոյն
3 ԱԲ արուեստախօսեալս / միւսն. արուեստախօսեալ
5 a հրամանին
5 ad պատմեալ / bԱԲc պատմել
5 ԱԲc մարգարէսն (չիք ի)
5 a չիք է
6 bԱ մովսեսի / միւսն. մովսէսի
6 abdԱԲ շնորհաւք / c շնորհօքն
7 b չիք գլխեկոցն
7 ad աստուածախաւսեալ էր / bԱԲ չիք էր
7 bd բարբառով / a բարբառոց / միւսն. բարբառովն
8 abdԱ եկեղեց / Բc եկեղեցւոյն
8 a մարգարէից
11 ab ընդ յերկինս
11 d և բարձրացաւ
12 abd խորանաց
12 abd անդր ի վեր / ԱԲc անդ ի վեր
12 ad աթոռն
13 a տեղեակցեալ
13 a խորհրդոցն, b խորանացն, միւս. խորոցն
14 d չիք և
14 abd ճշմարտագոյն
14 ad հաւեալ, միւս. հաստատեալ
15 ad չիք և
15 b զիւրէն
15 d հայրն զմիածնիւր
16 b զանպատումն
19 d ինչ ի միջի
19 Ա ի խմաստութեան
20 abdԱԲ պայման
20 b զբաւանդակն
20 b թէ ի սկզբանէ էր, և / a չիք թէ էր ի սկզբանէ
21 b չիք և աստուած էր
21 a նովաւ
22 abd և առ ժամայն / ԱԲc չիք և
22 ad եղեն
22 a անձին որդւոյն
23 Ա զօրութիւն
23 b նորա

703 *Քանզի յառաջագոյն իսկ աստուածագէտս յարդարեաց բիւրապատիկ սքանչելեօքն ամենատէրն Քրիստոս զսիրելի աշակերտսն իւր, զի և զեղոյ և կերպարանաց և միաւորական բնութեանն երից անձանցն կատարելոց միրձաւորք և ծանօթք լիցին։ Զի ոչ եթէ իւրեանց կարճահաս իմաստութեամբն համեալք չքնաղ գիտութեանն Աստուծոյ, այլ նորին իսկ մարդասէրն Աստուծոյ յայտ արարեալ յերկնից, թէ «Դա է որդի իմ սիրելի, դմա լուարուք»։ Զոր և Պետրոսի վկայեալ ի կաթողիկէին իւրում, թէ «Ոչ պաճուճեալ ինչ առասպելաց զհետ երթեալ ցուցաք ձեզ զտեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի զզօրութիւն և զգալուստն, այլ մերձ եղեալ ականատեսք նորա մեծութեանն։ Քանզի առեալ յԱստուծոյ և ի Հօրէ զփառս և զպատիւ, եկեալ այնպիսի բարբառոյ ի մեծվայելչութեան փառաց անտի, թէ «Դա է որդի իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ»․ և զայս բարբառ մեք իսկ լուաք եկեալ յերկնից՝ որք ընդ նմա իսկ էաք ի սուրբ լերինն»։*

704 *Նոյնպէս և Որդին եկեալ ծանուցանէ զՀօրն մեծութիւն, թէ «Եկի ոչ զիմ կամս կատարել, այլ զկամս այնորիկ որ առաքեացն զիս»։ Եւ յորդորոյն նշանակելով ի վարդապետելն իւրում՝ զփառս Հօրն բարձրացուցանէ, յայտ արարեալ զմիաւորական կամացն, թէ «Զբանս զոր ես խօսիմ ընդ ձեզ՝ ոչ եթէ յանձնէ ինչ խօսիմ, այլ Հայրն որ յիս բնակեալ է՝ նա գործէ զգործսն»։ Նոյնպէս և վասն Հոգւոյն սրբոյ ասէ,*

7 Մարկ. Թ, 6. Համե. Մատթ. Գ, 17. Ղուկ. Գ, 22. Թ, 35. / 14 Բ. Պետ. Ա, 16—18. / 17 Յովհ. Զ, 38. / 20 Յովհ. ԺԴ, 10.

1 d բուրապատիկ
2 d սքանչելեաւք / abԱB զսքանչելեաւք
3 b և զի զեղոյ և
3 a չիք և (կերպարանաց)
3 ad չիք և (միաւորական)
3 bԱ բնութեան
3 b անձանց
4 ԱB մերձաւոր
4 ad եղեն, փխ. լիցին
5 abd համեալ
5 d չքնաւղ
5 Ա գիտութեան
6 a աստուած
7 ad լուարուք / միւսն. լուիջիք
7 a պետրոս իսկ / dԱB պետրոսի իսկ
7 b յայտ արարեալ, փխ. վկայեալ
7 b ի կաթուղիկէին
8 ԱB առասպելեաց
9 ad զզաւրութիւնն
9 ԱB և զգալուստ
10 ԱB ականատես և սպասաւոր նորա
10 Ա մեծութեան
10 ԱB յաստուծոյ հօրէ
11 ad այսպիսի
11 b բարբառ
12 b եթէ
13 bԱB ես հաճեցայ
13 a չիք իսկ
13 abdԱB որ / է որք
15 ԱB որպէս, փխ. նոյնպէս
15 ad եկեալ ծանուցանէ զհաւրն [d զհաւր] մեծութիւն, եթէ [d թէ] ոչ եկի զիմ / bԱBէ եկեալ մատուցանէ առ հայրն [ԱBէ առ հօրն] զխոստովանութիւն, թէ / Դաւանաբանական փոփոխութիւն
16 b զիմ զկամսն
16 a կատարեալ
16 bԱBէ հօր իմոյ, փխ. ad այնորիկ
17 ԱB որ, փխ. և
17 ad ի վարդապետութեան իւրում
17 b զփառսն հաւր բարձրացուցանէր
18 ad և զմիաւորական
18 ԱB զբանն
19 adԱB զոր [ad որ] խաւսիմ
19 b զոր ընդ ձեզ խաւսիմ
19 ad յանձնէ իմմէ խաւսիմ
19 b որ յիսն
20 ab բնակեալն է
20 abdԱB զգործսն / է զգործն

թէ «Հոգին ճշմարտութեան առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ. զի ոչ եթէ յանձնէ ինչ խօսիցի, այլ զոր լսիցէ՝ խօսիցի և զգալոցն պատմեսցէ ձեզ. նա զիս փառաւորեսցէ, զի յիմմէ անտի առնուցու և պատմեսցէ ձեզ»: Զամենայն ինչ զոր ունի Հայր՝ իմ է. վասն այնորիկ ասացի, թէ յիմմէ անտի առնուցու և պատմեսցէ ձեզ»:

705 Տես զմիաբանութիւնն, զմիակամութիւնն, զմիաւորական ճըշմարտութիւնն. և աճա զիարդ լուսաւորեաց, եցոյց զգոյութիւն երից անձանցն հաւասարի և ասէ, թէ «Ոչ յանձնէ ինչ խօսիցի Հոգին սուրբ. քանզի յիմմէ անտի առնուցու և պատմեսցէ ձեզ. զի զամենայն ինչ զոր ունի Հայր՝ իմ է»: Տես զՀայրն կատարեալ, և զՈրդին ճշմարիտ, և զՀոգին հաւասարի: Նշանակեաց և զանորոշական և զմիաբուն աստուածական զօրութեանն պայման ասելովն, թէ «Ելի ի Հօրէ և եկի յաշխարհ»: Նոյնպէս և վասն ճշմարիտ Հոգւոյն, թէ «Հոգին ճշմարտութեան՝ որ ի Հօրէ ելանէ»:

706 Տայ վճիռ և վասն միաւորութեան միանմանական Երրորդութեանն ասելովն, թէ «Հոգի է Աստուած». ցուցանէ և վասն իւր և վասն ճշմարիտ Հոգւոյն՝ զանբաժանութիւնն ի Հօրէ: Զի թէպէտ և առաքեալք անուանեցան յառաքիչն ի Հօրէ՝ այլ ընդ նմին միաբուն և առանց մեկնելոյ զմիանմանական գործն կատարեցին. ասելովն՝ թէ «Ոչ ոք ել

5 Յովհ. ԺԶ, 13—15. / 10 Յովհ. ԺԶ, 13—15. / 12 Յովհ. ԺԶ, 28. / 14 Յովհ. ԺԵ, 26. / 16 Յովհ. Դ, 24.

1 b եթէ հոգին
2 abd ինչ խաւսիցի, այլ / ԱԲ ինչ խօսի, այլ / t խօսեսցի, այլ
2 abdԱԲ լսիցէ՝ խաւսիցի / t լսիցէ խօսեսցի
3 a պատմիցէ ձեզ
3 a փառաւորե / d փառաւոր առնէ
4 ad առնու, և պատմե ձեզ
4 a չիք զամենայն ինչ զոր—առնուցու և պատմեսցէ ձեզ (ա. յ)
4 bԲ չիք ինչ
4 b վասն այսորիկ ասացի ձեզ, թէ
5 bdԱԲ անտի առնու և պատմէ [b պատմեսցէ] ձեզ / t չիք ձեզ
6 Ա զմիաբանութիւն զմիակամութիւն
6 b զմիայնաւորական / ԱԲ միայնաւորական
6 abd ճշմարտութիւնն / Ա ճշմարտութեան / Բt ճշմարտութեանն
7 d լուսաւորեց (պաւ.) եցոյց / միւսն. չիք եցոյց
7 adԱԲ զգոյութիւն / b զգոյութիւնսն / t զգոյութիւնն
8 ԱԲ և ասէ / միւսն. չիք և
8 t եթէ / ad չիք թէ
8 abԱԲ խաւսիցի / d խաւսեսցի / t խօսեսցի
9 ad յիմմէն առնուցու
9 b չիք ձեզ
9 Ա զի ամենայն
9 abd չիք ինչ
11 ԱԲ հաստիչ, փխ. հաւասարի
11 b չիք և (զանորոշական)
11 abdԱԲ չիք և (զմիաբուն)
11 ԱԲ աստուածային
12 dԱ զաւրութեան
12 ab թե ելի / միւսն. չիք թէ
15 a վճիռ
15 b միանմանականն
15 Ա երրորդութեան
16 d չիք թէ
16 abd ցուցանե և վասն իւր և վասն / ԱԲt ցուցանել վասն
17 ad հոգւոյն զանբաժանութիւնն ի հաւրէ / bԱԲt անմերժական, փխ. զանբաժանութիւնն
17 b զի թէպէտ և / միւսն. չիք զի
18 ԱԲ յառաքչէն
18 ad յառաքիչն ի հաւրե / bԱԲt հօրէ (չիք ի)
18 b առակայն, փխ. այլ
18 a այլ ըստ նմին
19 abdԱԲ գործն / t գործս
19 abd չիք թէ

յերկինս՝ եթէ ոչ որ էջն յերկնից Որդի մարդոյ, որ էն յերկինս»։ Տեսանես, զի և իջեալ յերկիր, և է յերկինս։ Որում և աւետարանիչն Յովհաննէս անսխալ վկայեալ, թէ «Զաստուած ոչ ոք ետես երբեք, բայց միածին Որդին որ է ի ծոց Հօր՝ նա պատմեաց»։ Եւ արդ՝ դու ի միտ առ զոր ասէն, թէ «Որ էն ի ծոց Հօր՝ նա պատմեաց». զի զոր առ խորհրդոյն ունայնէին՝ ի ծոց Հօր զնոյն գիտէին։ Ո՜ զարմանալի պարգևելոցն և աստուածազգեաց վիճակելոցն, որպիսում մեծվայելչութեան առ ժամայն հասին։

707 ՂԸ. Նոյնպէս և վասն ճշմարիտ Հոգւոյն է իմանալ յառաջոյն, թէ «Հոգին ճշմարտութեան՝ որ ի Հօրէ ելանէ». ելանէ և ոչ բաժանի, բղխէ և ոչ սպառի։ Եւ միանգամայն իսկ զճշմարտագոյն զմիապէս զմիակցիան ասէ, թէ «Ես ի Հայր, և Հայր յիս. և որ ետես զիս՝ ետես զՀայր իմ»։ Քանզի ոչ եթէ սահմանք ինչ զաստուածականն բովանդակիցեն, եթէ Հայրն յերկինս, և միածին Որդին և ճշմարիտ Հոգին յերկրի. որով յին է ամենայն, և է յամենայնի և ի վերայ ամենայնի։

708 Վասն այսր ամենայնի աստուածախօսեալ և վարդապետեալ աշակերտացն իւրոց՝ հրաւիրէ յառաջնորդութիւն Հոգւոյն սրբոյ. զորս և ասէր իսկ, թէ «Ես բազում ինչ ունիմ ասել ձեզ, այլ ոչ կարէք հանդարտել այժմիկ. բայց յորժամ եկեսցէ Հոգին ճշմարտութեան՝ յիշեցուսցէ ձեզ, և առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ»։ Վասն

1 Յովհ. Գ, 13. / 4 Յովհ. Ա, 18. / 10 Յովհ. ԺԵ, 26. / 13 Յովհ. ԺԴ, 9—11. / 20 Յովհ. ԺԶ, 12—13.

1 b յերկինս, թէ ոչ
1 d որդին
1 a չիք որդի մարդոյ՝ որ էն յերկինս —և ոչ բաժանի, բղխէ և ոչ սպառի (տ. 11)
1 b որ է յերկինս
2 d չիք զի
2 dԱԲ իջեալն [ԱԲ իջեալ] է
2 d երկիր
2 d որում աւետարանիչն / bԱԲt յորոյ վերայ և
2 b մկրտիչն, Ա ու՞ոիչն, փխ. աւետարանիչն
3 d յովհաննէս. չիք անսխալ
3 d վկայէ, թէ / b եթէ
3 b զաստուած ոչ ոք երբեք ետես
4 bԱԲ միածինն
4 ԱԲ չիք որդին / b որդի
5 Ա զոր ասեն
5 ԱԲ որ էն ի ծոցոյ
5 d և, փխ. զի
5 b առ խորհուրդն
6 d ունայնէին և ի ծոց հաւր
6 b զնա, փխ. զնոյն
6 ԱԲ ունայնէին, փխ. գիտէին
6 b ով / d որ, փխ. ո՜
7 b միաճաշակելոցն, փխ. վիճակելոցն
7 b որպիսի
7 bdԱԲ վայելչութեան
9 b վասն ճշմարիտ
10 ԱԲ չիք հոգին ճշմարտութեան
11 t և բղխէ
11 abdԱԲ և միանգամայն իսկ / t չիք իսկ
11 a զճշմարտագոյնն / dԱԲ զճշմարտագոյն / b ճշմարտագոյն / t զճշմարտագոյնս
11 ԱԲ և զմիապէս և զմիակցիան
12 ad չիք թէ / a ի յիս
13 b քանզի և ոչ
13 b բաւանդակիցեն
14 ad եթէ / bԱԲt թէ
14 adԱԲ հայրն / bt հայր
15 adԱԲ լին և / b լի են / t լի է
15 abd չիք և ի վերայ ամենայնի
17 ad և հրաւիրեաց / b և հրաւիրէ
17 d սրբոյ զոր և ասէ / միւսն. յորս. ուղղում ենք ըստ հմմտ. 361, տ. 17 եւ ծանօթ.
18 b եթէ / F թերևս, փխ. թէ ես
18 ad չիք ինչ
20 d և յիշեցուսցէ
20 Ա ճշմարտութեան

որոյ և Պետրոս իսկ նշանակեաց առեալ զհոգին սուրբ, թէ «Յիշեցի զբանն Տեառն զոր ասէր, թէ Յովհաննէս մկրտեաց ի ջուր, բայց դուք մկրտիցիք Հոգւովն սրբով». և ոչ միայն նոցա, այլ և մատուցելոցն նոքօք առ Աստուած։

709 Որպէս և երանելւոյն Ղուկայ ի սկզբան Աւետարանին յայտ արարեալ, թէ «Բազումք յօժարեցին վերստին կարգել զպատմութիւնն վասն իրացն հաստատելոց ի մեզ. որպէս աւանդեցին մեզ՝ որք ի սկզբանէ ականատեսք և սպասաւորք եղեն Բանին». յորոց և զԱւետարանն Տեառն կարգեաց։ Իսկ առ Պաւղոսի ես սքանչելագոյն և ահաւորագոյն ազդեցութեամբ երեւեալ. վասն որոյ և ինքն զարմացեալ պատմէ առելոյն, «Եթէ մարմնով և թէ առանց մարմնոյ՝ ոչ գիտեմ. բայց համբարձեալ յերրորդ մասն երկնից և ի դրախտն, և լուեալ բանս անճառս գիտեմ»։ Վասն որոյ և ասէ, թէ «Ես ոչ ի մարդոյ առի և ոչ ուսայ յումեքէ, այլ ի յայտնութենէն Յիսուսի Քրիստոսի». զոր և ականատես եղեալ պարծի, թէ «Զտէր Յիսուս Քրիստոս աչօք իմովք տեսի»։

710 Բայց թէպէտ և այսպէս բարձրապատիւ և պայծառանշան առաքեալս ի Քրիստոսէ՝ առ հնազանդութիւն և երկրպագութեան, գրեալ Կորնթացւոցն. «Զի ես ձեզ զայն նախ աւանդեցի՝ զոր և ես ընկալայ»։ Նոյնպէս և Եբրայեցւոցն, թէ «Մեք զիարդ ապրեսցուք հեզգացեալքս յայնպիսի փրկութենէ, որ սկիզբն առ խօսելոյ ի Տեառնէ, և ի ձեռն

3 Գործ. ԺԱ, 16. / 8 Ղուկ. Ա, 1—2. / 12 Բ. Կորնթ. ԺԲ, 3—4. / 14 Գաղատ. Ա, 12. / 15 Ա. Կորնթ. Թ, 1. / 18 Ա. Կորնթ. ԺԱ, 23.

1 ad չիք իսկ
1 t առնուլ / b եթէ
1 t յիշեցի ես / abdԱԲ չիք ես
2 ad զոր ասաց
2 b ի ջուր / միւսն. ջրով
3 ab մկրտիջիք
4 b նոքօմք
5 ԱԲ և երանելւոյն իսկ / abd և երա-նելոյն / ԱԲt չիք և
5 a ղուկասի
5 d ի սկզբանն / b ի սկզբան իսկ / ԱԲ յսկզբան
6 Ա զպատմութիւն
7 a հաստատելոյ / b որպէս և
7 a աւանդեցին ի մեզ, որք
7 bdԱԲ որ ի սկզբանէ
8 b և աւետարանն տեառն կարգեցաւ
9 bԱԲ իսկ պաւղոսի
9 b և ահաւոր / a չիք և ահաւորագոյն
10 abdԱԲ ազդեցութեամբ / t ազդողու-թեամբ
10 bԱԲ ինքն իսկ
10 ԱԲ առելով / ad չիք առելոյն
11 abd եթէ մարմնով / ԱԲt թէ
11 bd և եթէ առանց / միւսն. և թէ
11 a առանց մարմնի ոչ
12 b մասն (յուսանցում)
12 b յերկնիւ և
12 abd բանս անճառս [b անճառ]. գիտեմ վասն որոյ / ԱԲt անճառականս
13 abdԱԲ և ասեն [d ասեմ] իսկ
13 b թէ ոչ ես / ad չիք թէ
13 ԱԲ թէ ոչ ի մարդոյ առի ես կամ ուսայ / b առի կամ ուսայ ինչ
14 bԱԲ ի յայտնութենէ
14 bԱԲt տեառն մերոյ յիսուսի / ad չիք տեառն մերոյ
15 abdԱԲ քրիստոս աչաւք իմովք տե-սի / t քրիստոս տեսի աչօք իմովք
16 abdԱԲ այնպէս
17 abdԱԲ ի տեառնէ, փխ. ի քրիստոսէ
17 ad չիք և
17 a և գրեալ / d ի գրել
18 b կորընթացւոց
18 ad թէ, փխ. զի
18 b ձեզ նախ զայն
19 d չիք և
19 ad հեզգացեալք / bԱԲt հեզգացեալքս
20 bԱԲ փրկութենէ / t փրկութենէն / ad փորձութենէ, փխ. փրկութենէն
20 a սկիզբն առաք
20 a ի ձեռնն

այնոցիկ որ լուանն՝ ի մեզ հաստատեցաւ։ Որով յայտ իսկ է, եթէ միոյ զօրութեանն չորրեք զամենեսեան լուսաւորեալ՝ առ ի վկայութիւն միոյ ճշմարտութեանն զարթուցանէին. քանզի և ասէ Պաւղոս, թէ «Ամենեքին մեք զմի հոգի արբաք»։ Որով բարձրապատումս և երկնաբերձագոյնս ակամն ճաշակեցուցանել զպատիւ իսկական փառաց միածնին՝ հանգերձ կանխաւաց մարգարէական բարբառովքն. զոր և ասաց աստուածապատումն, թէ «Ի սկզբանէ էր Բանն, և առ Աստուած էր, և Աստուած էր, և ամենայն ինչ նովաւ եղև»։ Ասէ և Ղուկաս զառաքելոցն, թէ «Ի սկզբանէ ականատեսք և սպասաւորք եղեն Բանին»։ Դարձեալ զսոյն և Յովհաննէս ասէ ի կաթողիկէին իւրում, թէ «Որ էրն ի սկզբանէ, զորմէ լուաքն, ընդ որ հայեցաքն, և ձեռք մեր շօշափեցին ի վերայ Բանին կենաց»։

711 «Եւ առ Աստուած էր, ասէ, Բանն»։ Ասացելոյն Տեառն վկայեաց, թէ «Հայր, տուր ինձ զփառսն՝ զոր ունէի առ քեզ յառաջ քան զլինելն աշխարհի»։ Բերէ ի սոյն և Պաւղոս, թէ «Ոչ ինչ յափշտակութիւն համարեցաւ զէանալն հաւասար Աստուծոյ»։ Նոյնպէս և Յովհաննէս յառաքելականին իւրում, թէ «Որ էրն առ Հօր և երևեցաւ մեզ». «Եւ Աստուած էր, ասէ, Բանն». որպէս և Քրիստոս ասաց, թէ «Զօր ունի

1 Եբր. Բ, 3. / 4 Ա. Կորնթ. ԺԲ, 13. / 8 Յովհ. Ա, 1 2. / 9 Հմմ. Ղուկ. Ա, 2. / 12 Ա. Յովհ. Ա. 1. / 15 Յովհ. ԺԷ, 24. / 16 Փիլիպ. Բ, 6. / 17 Ա. Յովհ. Ա, 2.

1 b որովք յայտ իսկ է թէ / adԱԲ որով [ԱԲ որոյ] յայտ իսկ և թէ / t որովք յայտնի է
2 Ա զօրութեան
2 abdԱԲ չորեք / t չորեքն
2 b լուսաւորել
2 a առ ի վկաութեան
3 Ա ճշմարտութեան
3 b զարթուցանէ / ad չիք զարթուցանէին
3 abdԱԲ ասէ իսկ
4 ad ամենեքեան
4 d երբեք, փխ. մեք
4 bdԱԲ ոգի
4 abd բարձրապատում
4 a երկնամերձագոյնն / b երկրաբարձրագոյնս / d երկնաբերձագոյնն / ԱԲ երկնաբերձագոյնս / t երկնաբարձրագոյնս
5 a ակամբ / a զպատուին
6 abdԱԲ բարբառովքն [ab բարբառովն]. զոր [b զոր և] ասաց իսկ աստուածապատումն
9 adԱԲ թէ ի սկզբանէ / միւսն. չիք թէ
9 b ականատես
9 abdԱԲ եղին, փխ. եղեն
9 ԱԲt դարձեալ և / abd չիք և
10 a զնոյն, b զայն, փխ. զսոյն
10 abd և յովհաննես / ԱԲ և յոհաննէս / t չիք և
10 b չիք ասէ
10 b ի կաթուղիկէին / Ա ի կաթողիկէին / Բt ի կաթուղիկէին / ad ի կաթողիկեին իւրում ասէ
10 ad չիք թէ
11 abdԱԲ չիք զորմէ լուաքն
11 ad շաւշափեցին զբանն կենաց
13 ԱԲ բանն. վկայեաց տեառն ասացելոյն թէ / ad ասացելոյն / bt ասացելոցն
15 bdԱԲ չիք զլինելն
15 dԱԲ զաշխարհս / b զաշխարհ
15 ad ի նոյն
15 b չիք և
15 abdԲ չիք ինչ
16 d հաւասարի, փխ. հաւասար
16 b հաւր, փխ. աստուծոյ
16 ԱԲ սոյնպէս
17 Ա էր
17 abdԱԲ առ հաւր / t առ հօրն
17 abԱԲ և երևեցաւ / dt չիք և
17 ԱԲ մեզ. և թէ / միւսն. չիք թէ
18 abdԱԲ էր ասէ բանն / t չիք ասէ
18 a չիք որպէս
18 adԱԲ քրիստոս [d քրիստոսն] իսկ ասաց

Հայր՝ ունիմ և՛ ես։ Դարձեալ և Յովհաննէս ի թղթին իւրում ասէ, թէ «Նա է ճշմարիտ Աստուած»։ Նոյնպէս և Պաւղոս, թէ «Յերևել փառաց մեծին Աստուծոյ և փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ ետ զանձն իւր վասն մեր»։

712 Արդ՝ միով միաբանութեամբ և խնդրայօժար մերովք իսկ կամօք հասցուք մեք հաւատոց և գիտութեան Որդւոյն Աստուծոյ, յայր կատարեալ ի չափ հասակի կատարմանն Քրիստոսի։ Քանզի տուեալ վարդապետութիւնն Քրիստոսի առ ի բազմաց ունկնդրութիւն հայի. որով հրամանաւ զամենայն ազգս երկրի՝ ընդ անզեղջական վարդապետութեամբն նուիրեաց առաքելոցն, թէ «Ելէք ընդ ամենայն հեթանոսս, աշակերտեցէք և մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ»։

713 Առաւել առ ի բազմացն ակնկալութեամբ կամի երևեցուցանել զփառաւոր գալուստն իւր, որպէս թէ վասն երկայնմտութեան համբերողացն և յուսալից սպասելեացն զայցէ երևել։ Այսպիսի ինչ է իմանալ և զառաջին գալուստն Քրիստոսի, և զէջս աստուածեղէն Հոգւոյն ի տասներորդ աւուրն ի պենտեկոստէից տօնին։ Քանզի ոչ եթէ օթեվանս ինչ պիտոյ էին ծախել միածնի Որդւոյն Աստուծոյ յելս բարձրութեանն երկնից, և կամ սուրբ Հոգւոյն՝ իջանելոյ ի ժողովս առաքելոցն, որով երկինք և երկիր լի են. այլ այնպէս կամեցաւ մարդասէրն Աստուած, որպէս թէ տասն աւուրց ակնկալութիւն առաքելոցն՝ ի վերնատանն

1 Յովհ. ԺԶ, 15. / 2 Ա. Յովհ. Ե, 20. / 4 Եփս. Դ, 13—14. / 7 Հմմտ. Եփես. Դ, 13. / 11 Մատթ. ԻԸ, 19.

1 bԱԲ ունիմ և ես / միւսն. չիք և
1 a յոհաննէս ասէ ի թղթին իւրում, թէ / b ասէր / d չիք ասէ
1 b եթէ
2 d թէ երևէր
3 a միածնոյն, փխ. մեծին
3 adԱԲ չիք և
4 abd չիք իւր
4 adԱԲ ի վերա, փխ. վասն
5 b չիք և
6 bԱԲ չիք և
7 bԱԲ քանզի և
8 dԱ վարդապետութիւն / միւսն. վարդապետութիւնն
8 ad հաւր, փխ. bԱԲt հայի
9 abd և զամենայն իսկ ազգս [b զազգս]
9 abd ընդ անզեղջական / ԱԲt անզղջական
9 ad վարդապետութեամբ
10 ԱԲ առաքելով / b եթէ
10 a երկիր, d աշխարհ, փխ. հեթանոսս
10 abdԱԲ և աշակերտեցէք
11 ԱԲ չիք և (մկրտեցէք)
11 ad չիք զնոսա / bd հոգւոյ
12 adԱԲ առ բազմացն / bt առ ի բազմաց
12 bԱԲ ակնկալութեամբ / միւսն. ակընկալութեամբն
13 b զփառաւորեալ
13 ad և, փխ. թէ
13 bd երկայնամտութեան / միւսն. երկայնմտութեան
14 d և ուսալից / a երևեալ
15 Բ զօգալուստն / b զէջն
15 ad հոգւոյն ի լրման աւուրցն պենտեկոստէից [a պենդեկոստեից]
16 t ի տասներորդում աւուրն
16 ԱԲ պենդեկոստէից / b պենտակոստէից
16 ad չիք տօնին
16 ad չիք եթէ
16 a ութեւանս / d ութէվանս
17 d միածնին
17 abdԱ բարձրութեան
18 d չիք երկնից
18 Բ իջելոյ / a իջեալ / t իջանելով
18 a յերկնից ի ժողովս
18 b չիք որով երկինք և երկիր—ակնկալութիւն առաքելոցն (s. 20)
19 adԱԲ լի ե, այլ
20 ԱԲ զի, փխ. թէ
20 t ի վերնատանն

կոչեցէ զպարգեւարիր Հոգին, զմխիթարիչն ամենեցուն։ Եւ ամենայն ուրեք պատճառս խնդ ի մարդիկ հարկանէ զիւրոյ բարեգործութեանն. զի վասն փոքր պատճառանաց տացէ ի վեր ընծայելոց՝ անչափ բարեաց պատրաստական հատուցմանց զաւանիցի։ Եւ զի՞նչ իսկ արդարեւ անչափ և անհասական քան զայն կայցէ՝ յորժամ ծագեալ յերկնից փառօք Հօր գայցէ, և առաջի ամենայն հրեշտակագունդ զօրուն զձեռանէ առեալ զիւրոցն սիրելեաց՝ առ ինքն հանեալ տանիցի, յիւրում իսկ աստուածեղէն բնակութեանն զանզրաւական զկեանսն միասնական վայելեցուցանիցէ։

714 Քանզի ազնուականն Աստուած վայրակեաց բնակութեանն և կայենաւոր սահմանացն բնակութիւն աստուածամուտ սքանչելի վասն իւրոցն սիրելեաց զարքայութիւնն յարդարէ, յորում միակեաց վայելչութիւն ամենայն արժանաւոր բանաւորացն, հոգեղինացն և մարմնականացն, առ ինքեան պատրաստեալ զետեղեսցէ։ Վասն որոյ և ամենափրկիչն տայր աւետիս աշակերտացն և քաջալերէր, թէ «Ուր եսն իցեմ՝ և դուք անդ իցէք, և յամենայն ժամ զիմ փառսն տեսանիցէք»։ Բայց միւսն ևս բարձրագոյն. «Յայնժամ ասէր ծանիջիք, ասէ, թէ ես ի Հայր, և դուք յիս, և ես ի ձեզ»։ Ի սոյն իսկ առնուլ պատեհագոյն է զասացեալսն, թէ «Զոր ակն ոչ ետես, և ունկն ոչ լուաւ, և ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ՝ պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց». առել և ընդ երանելոյն Պաւղոսի, թէ «Շնորհք Քրիստոսի ի վերայ անպատում պարգեաց նորա»։

15 Յովհ. ԺԷ, 24. / 17 Յովհ. ԺԴ, 20. / 19 Ա. Կորնթ. Բ, 9. / 20 Բ. Կորնթ. Թ, 15.

2 Ա բարեգործութեան / abdԲ բարեգործութեանն / t բարերարութեանն
3 b պատճառանացս / d պատճառաց
3 ad ընծայելոյ / a այնչափ
4 abdԱԲ պարտական / t պատրաստական
4 ԱԲ զաւանիցի հատուցմանցն [Բ հատուցմանցն]. և
5 abdԱԲ յորժամ ծագել [bԱԲ երթեալ] յերկնից / t չիք ծագել
5 ԱԲ փառաւքն
6 a գալոց է, փխ. գայցէ
6 d զձեռն առեալ
7 abd զիւրոյ / adt սիրելեացն
7 abdԱԲ յիւրում [d յորում] իսկ / t յորում. չիք իսկ
8 a բնակութիւնն / dԲt բնութեանն / bԱ բնութեան
8 a յանզրաւական / d յանզրաւական / t զանբրաւական
8 abd կեանսն
8 aԱԲt վայելեցուցանէ
9 abdԱ բնակութեան
10 b կայենաւոր / միւսն. կայեանաւոր
10 b սահմանաց
10 Ա բնակութիւնս / abdԲ բնակութիւնն
11 bdԱ զարքայութիւն
11 b յիւրում, փխ. յորում
11 ad ընակեաց, փխ. միակեաց
11 a վանելչութիւնն / d վայելչութիւնն
12 ԱԲ բանաւորաց հոգեղինաց
12 ԱԲ և մարմնաւորաց
13 d առ ընքեան / b զետեղիցէ
13 bdԱԲ և ամենափրկիչն / միւսն. չիք և
14 d էթէ / ԱԲ եմ, փխ. իցեմ
15 t զփառսն / t միւս
16 b յայն ասէր / ԱԲ դուք ի յիս
17 bdԱԲ ի սոյն [Բ սոյն] իսկ առնուլ պատեհագոյն է զասացեալսն [bԱԲ զասացեալն], զոր ակն / ac ի սոյն իսկ առնուլ պատեհագոյն է զասացեալսն ի պաւղոսէ թէ շնորհք քրիստոսի ի վերա անպատում պարգեաց նորա. և զարձեալ ասէ, թե զոր ակն / t ի նոյն իսկ առնուլ զասացեալսն պատեհագոյն է, զոր ակն
18 t անկաւ՝ զոր պատրաստեաց
19 ac աստուած սիրելեաց իւրոց և նմա փառք յաւիտենս ամէն. չիք առել և ընդ երանելոյն պաւղոսի—պարգեաց նորա (տես ծան. ս. 17)
19 d չիք և
20 b չիք թէ / ԱԲ շնորհքն
20 d չիք քրիստոսի
20 b պարգեաց նորա ամէն

715 Կատարեցաւ վարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի, որ շնորհեցաւ նմա յԱստուծոյ՝ լուսաւորել զսիրտս խաւարեալս Հայաստան աշխարհիս՝ հաւատովք և մկրտութեամբ։ Եւ զամենեսեան քրիստոսածանօթս առնէր և հաստատէր, փառաւորել զսուրբ անուանն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։

---

1 abcdC չիք կատարեցաւ վարդապետութիւն մինչեւ վերջը (տ. 5)

1 Ա—էkօ կատարեցաւ վարդապետութիւն [Դօ վարդապետութիւնն] սրբոյն գրիգորի հայոց [Դօ գրիգորի մեր] լուսաւորչի [Դօ լուսաւորչին] ի փառս քրիստոսի [Դեէkօ քրիստոսի աստուծոյ մերոյ] որ է աւրհնեալ [եէk աւրհնեալսն ի բարձունս] յաւիտեանս [Դօ յաւիտեանս յաւիտենից] ամէն։—Ուրեմն միայն t-ն ունի «որ շնորհեցաւ—հոգւոյն սրբոյ» / Եճչուշս ամբողջ § 715-ը չկայ յաւելուած է։

5 Յիշատակարաններ.—Ա քղ. 145բ² «Քրիստոս Աստուած բարեխօսութեամբ և աղօթիւք սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին ողորմեայ Ներսէս քաջ քարտուղարին և ծնողաց նորին հաւր Մեհերին և մաւր Թէոդորին և եղբաւր Վարդանիսին ամէն։ Աղաչեմ զհանդիպողսդ սուրբ տառիս ինչ կերպիւ և իցէ յիշեցէք ի Քրիստոս զգծող գրոցս և զծնօղսն իմ զմ[ր°]ամբ և զհայրն իմ զՎարդանէս և զքուերսն իմ... Եւ զհաւրեղբայրսն իմ զՆերսէս քաջ քարտուղարն որ մեծաւ փափաքանօք և բոլորով սրտիւ ետ գրել յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց, աղօթելով ի բարեխաւսութիւն Լուսաւորչին. զի թողութիւն լիցի մեղաց նոցին։ Եւ Աստուած յիշողացդ և յիշեցելոցս առհասարակ ողորմեսցի, յորժամ ի մեծ բեմբն բազմի։ Յայսոց Երևանեան Ճոռացիր և Ճոռացոյն գրչով.—«Այս աղաթանդեղ գիրքս յիշատակ սուրբ Էջմիածնայ է և ով որ որ իշխեսցէ յանդգնելով զիւր անձին ունել զաս նզովեալ լիցի ամենայն սրբոց ամէն»։

Բ. քղ. 111ա¹ «Քրիստոս Աստուած բարեխօսութեամբ և աղօթիւք սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին ողորմեա ստացողի գրոցս Վարդան քաջ և սրբասէր վարդապետին։ Եւ իւր ծնողաց հօրն Եղիային և մօրն Ղարիբին, և եղբարցն Թաչատուրին և Թաշխաթարին։ Եւս առաւել հոգևոր ծնողին իւրոյ Թաչատուր քարտուղարին, և հոգևոր որդւոց իւրոց Աբրահամ վարդապետին և Սարգիս պատանեկին։... Արդ աղաչեմ զձեզ ով հոգևոր հարք և սիրելի եղբարք՝ որք հանդիպիք այս սուրբ տառիս՝ ինչ կերպիւ և իցէ թէ կարդալով թէ օրինակ գնելով՝ և կամ հարևանցի տեսանելով. Յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զՎարդան քաջ և բարունի վարդապետն զԲագրիչեցին, որ իբրև զարեգակն փայլէ և լուսաւորէ զխաւարեալ և մեղուսէր մարդիկ՝ առնլով և խրատելով և զամենեսեան դարձուցանէ ի չարեաց քաղցր բարբառովն և աստուածային քարոզութեամբն. զի միշտ և հանապազ ոչ դադարի ի քարոզելոյ և յուսուցանելոյ։ Բանզի զբաղում ժամանակաց զխանգարեալ և զաւերեալ եկեղեցիսն նորոգեալ կանգնեաց, և զոչ եղեալսն շինեաց ի հիմանէ. և այլ բազում բարեգործութիւնս արար ի վերայ երկրի, զոր ոչ կարեմ մի ըստ միոջէ արկանել ի շարս բարբառիս. այլ բարեաց հատուցանողն որ տայ սիրողաց իւրոց զիւր անճառ բարիսն՝ տացէ նմա և զիւր երկնից արքայութիւնն ի միւսանգամ գալստեանն իւրում. և ի կեանս յայս ընդ երկայն աւուրս պահեսցէ զնա ամէն։ Եւ Փաղոս երէցս գծող սորա աղաչեմ զձեզ զի յիշման արժան առնէք զիս»։

Գ քղ. 364ա. «Զստացողս Գրիգոր պաշտօնեայ բանիս գծողս յիշել աղաչեմ»։

Դ. քղ. 232բ «Եւ զիս մեղաւոր Գրիգորի գրչիս մի մոռանայք զԱստուած ողորմին ասացէք»։

Ե. քղ. 151ա «Քրիստոս Աստուած..... ողորմեա գծող և ստացող սուրբ գրքիս զՂազարիսցի տէր Ղուկասի որդի զտէր Յոհաննէս վարդապետին և ծնողաց նորին հօր տէր Ղուկասին և մօրն Մարգարտին և եղբարցս տէր Սարգսին տէր Մարկոսին Մաթէոսին Գրիգորին Յովսէփին և քուերցս Հռիփսիմէին Դայեանին և Մարիամին.... գրեցաւ մինչև ի յայսմս ի թուին ՌՃԾԴ. ումն յուլիս ամսոյ քսան և չէօթն ի փառս Քրիստոսի եդև վերջ»։

ԴԱՐՁ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԸՆԴ ՁԵՌՆ ԱՌՆ ՍՐԲՈՅ ՆԱՀԱՏԱԿԻ

716 Ղ.Թ. «Արդ՝ եկայք, եղբարք, զօգուտն վասն հաստատակաց շինութեան փութացուցուք. զի և ի ձեռն պատուհասք վերացցին, և լիցի ի խաղաղութենէդ հանելոյ վաղվաղակի խաղաղութիւն, և ի գերեալ մոլորութեանցդ՝ դարձ փրկութեան։ Այլ եւ զամենայն պատգամս Աստուածութեանն կարգեցի և եդի ի լսելիս ձեր առ հասարակ, ոչ թաքուցեալ զօգուտն. ի սկզբանցն մինչև ի վախճան՝ զամենայն պատմեցաք ձեզ։

717 «Արդ՝ եկայք ամփոփեսցուք զգանձն Աստուածութեան, զի յայնմանէ պարգևեսցի ձեզ բժշկութիւն ամենեցուն։ Մատուսցուք զդոսա ի հանգիստ, և շինեսցուք վկայարանս ի վերայ դոցա, տաճարս աղօթից

1 abcdԲԳԴԵԷԺԿ չունին վերնագիր. բայց ԵԳԴԵԷԺ ունին մի-մի տող կարմրագիր. b (թղ. 251բ¹) նաև կիսախորան եւ լուսանցազարդ:
ad նոյն-իսկ բաժանման տրամին ունեն նշան չունին, այլ շարունակում են իրենց վարդապետութեան մասին:
c-ն նոտարական կողմից բաժանուած է գլուխների Ագաթանգեղոսի սկզբից մինչեւ վերջը, որոնց վերնագրերն ինքն է նշանակել. այս մասի Ա. գլուխն ունի հետեւեալ վերնագիրը. «Յորդորումն սրբոյն գրիգորի ի շինել զվկայարանս սրբոց նահատակացն»
ԱԶ «Յաղագս անկման սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին [Զ սրբոյ լուսաւորչի] զիջումն միածնի ի վաղարշապատ քաղաքի»
t Ագաթանգեղոս. Դարձ փրկութեան աշխարհիս հայաստան ընդ ձեռն առն սրբոյ Նահատակի
3 d զուգուտն, վրպ. զօգուտն
3 ԱԲ հաստատակացն
4 Ա շինութիւն / abcdԲ շինութեան / միւսն. շինութեանն
4 Բոլորը փութացուցուք. ուղղում եմ փութացուսցուք / Հմմտ. փութացուցանել § 657
4 abc պատուհասաց
5 ac հանելոց / ԱԲ չիք հանելոյ
6 acԱԲ մոլորութեանցդ / b մոլորութեանց / միւսն. մոլորութեանցն
6 acd փրկութեանց
6 Ա աստուածութեան
7 abcdԲԳ չիք և
7 abcdԱԲ զամենայն [a զամենայնն] առ հասարակ
7 bԱԲ ոչ թաքուցեալ / acd ոչ թագուցեալ / t ոչ թագուցի
8 d յսկզբանցն
8 acd մինչև ի վաղճան [c ի վախճան] / միւսն. մինչև վասն վախճանին
8 a զամն (պատ.) / միւսն. զամենայն
8 bc չիք ձեզ
9 ԱԲ զգանձս
9 acԱԲ աստուածային / bd աստուածութեան / t աստուածութեանն
9 cԱԲ աստուածային զնշխարս սոցա, զի յայսմանէ [c զնշխարս սոցա՝ լուսանցքում]
10 abd յայնմանէ / միւսն. յայսմանէ
10 ԱԲ զոսա
11 ԱԲ ի վերայ սոցա
11 acԱԲ տաճար

միաբանութեան, հանապազօրդ խնդրել յԱստուծոյ նախ՝ զհաշտութիւն և զխաղաղութիւն աշխարհի և զողորմութիւն հաւատովք, յուսով և սիրով, և ընդ նմին զկեանս և զարքայութիւն Աստուծոյ։

718 «Զի և դուք ազատեսջիք ի ծառայութեանց անձնակամութեան գործոցն խաւարի, և զփառս լուսեղէնս Աստուածութեանն ընդունեսջիք, աղօթիւք և բարեխօսութեամբ սոցա առ Աստուած. զի և սոքա հանգուցեն զանձինս ձեր ի տանջանաց պատուհասիցդ եկելոց, և սոքօք հաշտեսջիք ընդ Աստուծոյ։ Զի Աստուածութիւնն, որ բնակեալն է ի սոսա՝ գթասցի ի ձեզ ձերովք ապաշխարութեամբ, խոստովանութեամբ, խոնարհութեամբ, հնազանդութեանն հաւատոց, և կրօնաւորեալ ձեզ պահովք, անկել ի սիրոս և առնուլ ի միտ՝ սփռել զկամացն խորհուրդս, և արժանի լինել լուացման մկրտութեանն որդութեան, և որոցդ մասին ժառանգութեան՝ լուսոյ վիճակին հասանել և պարծանաց խաչին, որ կորուսելոցն յիմարութիւն է, և ձեզ որ գտայքդ՝ իմաստութիւն և զօրութիւն և փրկութիւն Աստուծոյ»։

719 «Զօրս որդեգրութեան արժանիս արասցէ Աստուածութեանն,

15 Հմմտ. Ա. Կորնթ. Ա, 18.

1 abcԱԲ հանապազօրդ / dt հանապազ
1 b հաշտութիւն
2 ԱԲ զխաղաղութիւն աշխարհի և / միւսն. չիք աշխարհի
2 ac չիք և (զողորմութիւն)
2 bdt և յուսով / ԱԲ չիք յուսով
3 abcd և ընդ նմին / միւսն. չիք և
3 abcdԱԲ զկեանս / t զկեանսն
4 abcdԱԲ զի և դուք / t չիք և
4 Բ ազատիցիք
4 ԱԲ ի ծառայութենէ / b ի ծառայութեանց / միւսն. ի ծառայութեանցն
4 ԱԲ անձնակամ
5 abcdԱԲ խաւարի / t խաւարին
5 ԱԲ աստուածային
6 b նոքա
7 d չիք ձեր
7 d ի տանջանացդ
7 ԱԲ եկելոց ի վերայ ձեր, և
7 b սոքօվք
8 b հաշտեսջիք առ աստուած / acdԱԲ հաշտեսջիք ընդ [Ա չիք ընդ] աստուծոյ / t հաստատեսջիք առ աստուած
8 Ա զի աստուածութիւն
8 ac ուր, փխ. որ
8 b բնակեալ էր
8 ԱԲ բնակեալ է ի սոսա / միւսն. ի նոսա
9 abcd ձերովք / միւսն. ձերով
9 abcdԱԲ ապաշխարութեամբ / t ապաշխարութեամբն
9 abcdԱԲ խոստովանութեամբ / t խոստովանութեամբն
10 acdԱԲ խոնարհութեամբ / bt խոնարհութեամբն
10 ԱԲ հնազանդութեան / abcd հնազանդութեանն
10 abdԱԲ չիք և
10 ac կրօնաւորեալ / Բ կրօնաւորիլ / միւսն. կրօնաւորել
11 ac պահաւք
11 ac սփռեալ / միւսն. սփռել
11 bԱԲ զխորհուրդս
12 c արժան
12 abcd մկրտութեանն / ԱԲt մկրտութեան
12 acdԱԲ որդութեան / bt որդութեանն
12 b չիք և (որոցդ)
13 b ժառանգութեան և
13 bԱԲ լուսոյ / միւսն. լուսոյն
13 b պարծանաւք
14 a կորուսելոյ
14 ԱԲ է յիմարութիւն
14 ac գտայք / b գիտէքդ, փխ. գտայքդ
15 abcdԱԲ և փրկութիւն և զօրութիւն
15 b յաստուծոյ։ / a աստուծոյ։ միւսն. աստուծոյ է
16 acd զօրս որդեգրութեան [c յորդեգրութեան] / ԱԲt որ / b որք / b յորդեգրութիւն / t ի յորդէգրութիւն
16 ԱԲ յորդեգրութիւն [Ա յորդեգրութեան] աստուածութեանն [Ա աստուածութեան] արժանի արասցէ զձեզ / abd արժանիս / t արժանի

ջնջել զմեղս ձեր և թողուլ զպարտիս ձեր, և ընդունել զմասն պսակի սրբոցս որ առ ձեզս են։ Զի և դուք լիջիք փառաւորիչք Աստուածութեան, զատոյց փառաւորչացն հաղորդեալք ի կցորդութիւն օրհնութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, և արժանի լիջիք դուք զխորհուրդն Աստուածութեանն առնուլ։ Զի լուացեալ իցէք յաղտոյն սատանայի, և նա ձերոց ոտիցն զարշապարաց կոխան լիցի։ Եւ դուք մաքեալք և հաղորդեալք իցէք ի հարսանիս Աստուածութեան սիրոյն, ուտել զմիս ճշմարիտ գառին Որդւոյն Աստուծոյ, և ըմպել զարիւն նորա։ Եւ կցորդ իցէք չարչարանացն Աստուծոյ, և հաղորդ փառացն, և լինիջիք ի մի ոգի և ի նա կցորդիցիք մարմնով և արեամբ նորա։

720 «Եւ վկայքս այս լինիցին ձեզ ողորմութեամբ նորա բերդ ամուր և աշտարակ հզօր ամրութեան և վերակացուք բարեխօսութեամբ, հեղմամբ արեանն քաջացեալք, նահատակութեամբն իւրեանց զձեզ առեալ առ Աստուած մատուցանիցեն. որ շահեալք զձեզ՝ զիւրեանց նահատակութեանն մարտին ցուցին ձեզ զյաղթող զօրութիւնն։

1 t չիք և թողուլ զպարտիս ձեր
2 acdԱԲ սրբոցս / b սրբոց / t սրբոցն
2 acdԱԲ որ [d և որ] առ ձեզս են / bt առ ձեզ են
2 t չիք և / abc լինիջիք
2 abcdԱԲ փառաւորիչք / t փառաբանիչ
2 Բt աստուածութեանն
3 b զատուն / adt զատուցն
3 abcdԱԲ փառաւորչացն / t փառաբանչացն
3 b կցորդութեամբ / acd չիք ի կցորդութիւն
3 abcd աւրհնութեամբ / ԱԲ աւրհնութեան / t աւրհնութեամբն
4 ab ընդ հոգւոյն սրբոյ [a սրբոց]
4 c արժանի լինիջիք
4 acd դուք հաղորդութեան կենարար խորհրդոյ աստուածութեանն. զի
4 ԱԲ աստուածային
5 acd չիք առնուլ
5 ab լինիջիք. փխ. իցէք
5 ԱԲ իցէք դուք
5 abcdԱԲ յաղտոյն / t ի յաղտոյ
5 ԱԲ ի սատանայէ
5 bdԱԲ ոտից / ac ոտիցդ
6 adԱԲ զարշապարաց / b զարշապարացդ / ct զարշապարացն
6 b կոխան եղիցի / ԱԲt կոխան լինի
6 ԱԲ դուք մտանիցէք ուրախութեամբ ի հարսանիսն աստուածային, ուտել
6 b մաքեալ հաղորդեալ
6 acd և հաղորդեալք / միւսն. չիք և
7 acd աստուածութեան սիրոյն / b ի հարսանիս ուրախութեան աստուածութեանն / միւսն. աստուածութեանն. չիք սիրոյն
7 b զմիս *գառնինն ճշմարտի
8 b և ըմպիցէք
8 ad և լինել կցորդ չարչարանացն
8 ԱԲ չարչարանաց նորա
9 ad և հաղորդ փառացն և / bԱԲt և փառացն հաղորդեալք իցէք [t էք] և
9 abdԱԲ և լինիցիք մի ոգի
9 abd և ի նա կցորդիցիք / ԱԲt ոգի ի նա և կցորդիցիք
10 abd արեամբ / միւսն. արեամբն
10 ԱԲ նորա ի նա
11 ԱԲ չիք այս / abd լիցին
11 b զձեւք, փխ. ձեզ
11 t ողորմութեամբն
12 t ամրութեամբ / adԱԲ չիք ամրութեան
12 ԱԲ և վերակացուք / միւսն. չիք և
12 b վերակացու
13 ad արեանն / b արեամբ / t արեամբն
13 ԱԲ արեան նահատակութեան իւրեանց քաջացեալք զձեզ
13 ab նահատակութեամբ / d նահատակութեամբքն
13 b չիք զձեզ
14 ԱԲt չիք առեալ / ԱԲ մատուցանեն
14 b նոք, փխ. որ / ad չիք որ
14 bԱԲ շահեալ
14 b իւրեանց զի զիւրեանց
15 abdԱԲ նահատակութիւն
15 a չիք մարտին
15 ad և զյաղթող զաւրութիւն / b զյաղթողն զաւրութիւն / t յաղթող զօրութիւնն / ԱԲ զյաղթութիւն, փխ. զյաղթող զօրութիւնն

721 «Եւ զի այսօր ընդ երեկս է՝ երթայք ի հանգիստ քնոյ, խաղաղութեամբ ննջեցէք. և ի վաղուէ հետէ փոյթ լիցի ձեզ շինել զյարկս հանգստոցաց։ Զի և սոքա փոխարէն ընդ հողեղէն յարկացն զոր սոցայն շինիցէք աստ՝ պատրաստեսցեն ձեզ յարկս լուսեղէնս յարքայութեանն երկնից. որում ակն ունիմք հասանել բարեխօսութեամբ սրբոցս, ի նոյն ժողով միաբանութեան յարքայութեանն Քրիստոսի։ Զի նորա են փառք և զօրութիւն և պատիւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն»։

722 Ճ. Եւ զայս ասացեալ՝ արձակեաց զամբոխն. բայց թագաւորն և մեծամեծքն ոչ երբէք մեկնէին ի նմանէ, զի հաւատացեալք էին և ահաբեկեալք. և զցայգ և զցերեկ կային առ նմա, և օթեվանք նոցա առ նմա լինէին ի մէջ այգւոյն, առ դուրս հնձանին. զգեցեալ քուրձ և նստեալ ի վերայ մոխրոյ, և պահեալ լինէին պահս աւուրս վաթսուն և վեց։ Եւ այսպէս երանելին Գրիգորիոս անհանգիստ և անդադար զցայգ և զցերեկ ոչ դադարէր երբէք աւուրս վաթսուն և հինգ, խօսել, խրատել և ուսուցանել և հաստատել։ Իբրև իմաստուն բժիշկ փութայր ջանայր զգեղն օգտութեան. զի նորա մատուսցեն առ նա զանձինս իբրև զհիւանդացեալս, և նա իբրև զճարտարապետ բժշկեսցէ զանձինս նոցա Աւետարանաւն Քրիստոսի։

1 ad զի արդ այսաւր
1 b և զի այսօր / ԱԲ զի այժմ որս ընդ / t արդ այսօր. չիք և զի
1 ԱԲt ընդ երեկս է անցեալ, երթայք
1 b և խաղաղութեամբ ննջիցէք
2 ԱԲ ի վաղուեան / abd ի վաղուէ / t ի վաղու
2 ad չիք ձեզ
2 b զյարկ
3 t հանգստոցացդ. զի / ad հանգստոցաց [d հանգստարանաց] սրբոցն. զի / ԱԲ հանգստի սրբոցդ. զի
3 adԱԲ սոքա ձեզ փոխարէն / b սոքա հատուսցեն ձեզ փոխարէն
3 b զոր սոցայն / ad զոր նոցայն / t սոցա / ԱԲ չիք սոցայն
4 ԱԲ աստ շինիցէք
4 abdԱԲ ձեզ յարկս / t զյարկս
4 Ա արքայութեան / b յարքայութեան
5 b սրբոց
6 Ա յարքայութիւն / Բ յարքայութիւնն
6 b զի նորա—ամէն (տ. 7) գրված է բնագրից ուրիշ ձեռքով եւ մանրատառ բոլորագրով:
7 abdԱԲ և զաւրութիւն այժմ և միշտ և յաւիտեանս
8 a արձակեալ
8 b զմողովն, փխ. զամբոխն
9 b ի նմանէն
9 abdԱԲ հաւատացեալք էին և ահեալք [Ա յուսանցում ահաբեկեալք] / t չիք էին և ահաբեկեալք
11 adԱԲ այլ, փխ. և (զցայգ)
11 ad զցերեկ կային առ նմայ և օթեվանք նոցին առ նմայ / bԱԲt չիք կային առ նմա և / bԱԲ օթեվանք նոցա առ նմա / t չիք նոցա
11 a չինէին, փխ. լինէին
11 a այգեացն. ի դուրս / b առ դուրս, փխ. առ դուրս
11 bt հնձանին էին օթեվանք նոցա [b չիք նոցա]
11 b քուրց
12 ad նստեալք
12 b պահէին, փխ. պահեալ լինէին
12 ad չիք պահս
12 abdԱԲ չիք և վեց
13 a անհանգիստ և անդուլ զցայգ և զցերեակ
13 bdԱԲ և անդադար / t չիք և (անդադար)
14 ԱԲ չիք երբեք
14 Բ զաւուրս
15 bԱԲ չիք և (ուսուցանել)
15 a հաստատեալ
15 ad իբրև իմաստուն / միւսն. իբրև զիմաստուն
16 abdԱԲ օգտակարութեան
16 ԱԲ մատուսցեն զանձինս առ նա
16 a զանձինս իւրեանց
17 ԱԲ զճարտար բժիշկ բժշկեսցէ

723 Համօրէն տեղեկացուցեալ խելամտեցուցանէր. ոչ եթէ ծայրաքաղ ինչ արարեալ օգտակար կամ արուժարս խօսեցաւ, այլ յատակագատում արարեալ ուսուցանէր ամենեցուն. ի սկզբանց անտի սկիզբն արարեալ, յաշխարհահամար յաշխարհագատում արարչութենէ անտի, մինչև ի բուն որդւոցն պատգամախօսացն Աստուծոյ, ամենեցուն իւրաքանչիւր գործոց տարբերութեան և հոգեպատում պատգամացն ընդելս և ծանօթս կացուցանէր։

724 Եւ զարանցն աստուածասիրաց ըստ քրիստոսաւանդ հրահանգելոցն ի ճշմարտութեան, զայր իւրաքանչիւր աստուածամուխ կենօք և վաստակաւէր հոգևոր վարուք իւրովք, հանդերձ վկայութեամբ զմի մի որ ի նոցանէ առանձինն յականէ յանուանէ ծանուցանէր. և նոցին յԱստուծոյ ասացելովքն՝ կարգելոյս և յարմարելոյս ընծայեցուցանէր զամենայն ասացեալ զպատգամս Հոգւոյն սրբոյ, և ըստ նմին զմեկնութիւն նորուն հանդերձեալ գրեաց նորին զօրութեամբն։

7. Հմմտ. Պտր. § 29. / 9 Հմմտ. Պտր. § 3.

1 abd տեղեկացուցեալս
1 b ծայրաքաղս ինչ
2 dԱԲc արուժարս / a արտաժարս / t աւրաժարս / b կամ որ ատարս, (փխ. արաժարս) ինչ
2 adԲc յատակագատում / Ա յագատագատում (ճշտը ճշտւածի վրայ է) / b ատուգագատում / Հայկ. բառ. յատակագատում / t յատկագատում / Հմմտ. Եգպտ. յատակագրոյն § 308
3 ad յսկզբանց
3 t չիք սկիզբն
4 d յաշխարհահամար / a յաշխատահամար / ԱԲ չիք յաշխարհահամար /
4 Բ յաշխարհատում, փխ. յաշխարհագատում
Հմմտ. Եգպտ. § 257. «սկիզբն արարեալ... յսկզբնագործ ժամանակէն՝ աշխարհահամար աշխարհագատում մարգարէութեամբ...»։ Նաև § 311, ուր յուշմնեալ բնագիրը 22-ի բերքացումներից, պէտք է կարդալ այսպէս. «յորում և զաշխարհահամար զաշխարհագատումն լինել Մովսէսի ասյբ»։
4 abԱԲ յարարչութեանց անտի
5 adԱԲ որդոց
5 ԱԲ պատգամախօսաց
5 abdԱԲ ամենեցուն / t ամենեցունց
5 ad գործոցն
6 abd տարբերութեանց
7 Հմմտ. Պտր. § 29. «աստուածատուր խմաստութեանն ծանօթս (այլ. ծնունդս) կացուցանէինս։ Եգպտ. § 789. «Եւ ծանօթս ունէր աւետարանականն ուսետեացն, յարդարեալս, ընդելս կացուցանէր»։
8 abd զարանցն / ԱԲt զարանց
8 aԱԲ հրահանգելոց
8 d հրահանգեալ ի ճշմարտութեանն / Ա ճշմարտութեան / միւսն. ճշմարտութեանն
9 Հմմտ. Պտր. § 3. «աստուածամերձ աստուածամուխ կենացն վայելչութիւնս»
9 adԱԲ կենաւք / միւսն. կենօքն
10 t չիք և
10 a և հոգևոր վարքեւն / ԱԲ հոգևորական վարուք / միւսն. վարուքն
10 bdԱԲ իւրովք / a իւրով / t իւրովքն
10 ԱԲ վկայութեամբք / b վկայութեամբքն
11 d չիք որ
11 ԱԲ առանձին
11 abdԱԲ յականէ յանուանէ / t չիք յանուանէ
11 b ծանուցեալ էր
12 dԱ աստուծոյ
12 ԱԲ ասացելովք
12 abdԱԲ և յարմարելոյս / t չիք և
13 adԱԲ ասացելոյն / b զասացելոյս
13 abԱ զպատգամս / d զպատգամի / Բ պատգամս
13 abd և ըստ նմին / ԱԲt և ի նմին
13 b զմեկնութիւն (սղալ.)
14 ԱԲ նորին / abdt նորուն
14 abdԱԲ հանդերձեալ / t հանդերձել
14 ad կարգեաց, փխ. գրեաց
14 ad նորուն
14 adԱ զաւրութեամբ / միւսն. զօրութեամբն

725 Իսկ նոքա ժողովեալք կուտեալք հասեալք անթիւ մարդկանն, զմիմեամբք գութեալ՝ խնձոյս կացուցանէին՝ ունկնդրութեան վարդապետութեանն մատուցանել զլսելիս. բազմութիւնք անհունք անչափութեամբք, անհնարին շատութեամբ ժողովեալք ի հռչակէն, տեսանել և լսել զանպայման սքանչելիս Աստուածութեանն։ Ժողովեալք յիւրաքանչիւր գաւառաց արք և կանայք և մանկտի, ահաբեկեալք յահէն զօրութեանց արարչութեանն, լինէին հնազանդեալք և ունէին զհաւատս ձեպէին առ ի տեսել ցուցական սքանչելեացն, մեծարմութեամբ հասեալք լինէին օգտակար խրատուն կենսաբեր քարոզութեանն բանին կենաց աւետեաց Աւետարանին։ Զամենայն յանձն առեալ՝ թագաւորն և իշխանքն փութային առնել զինչ և հրամայիցէ։

726 ՃԱ. Արդ՝ ի լնուլ վաթսներորդի վեցերորդի աւուրն, ընդ այգուն առաւօտանալն, մատուցեալ իշխանքն թագաւորաւն և նախարարօքն և խառնիճաղանճ ամբոխիւն հանդերձ, նա և կանանւոյն ժողովեալ մատաղ մանկտովն անմեղօք, երամ երամ և գառագառեալք անկանէին

1 abdԱԲ ժողովեալք / t ժողովեալ
1 abdԱԲ կուտեալք հասեալք [b հաւաքեալք] / t կուտեալ. չիք հասեալք
1 ad անթիւք
1 abd մարդկան
1 ԱԲ անթիւ բազմութիւն
2 Ա գառնեալ / Բ գոռնեալ / a գառգեալք / bd գոռթեալք / t գուռթեալ
2 Ա վարդապետութեան
3 b մատուցանէին / ad չիք մատուցանել
3 a լսելիս
3 a բազմութիւն
3 ad անհուն
3 dԱԲ անչափութեամբ / a անչափութիւնք
4 b անհնարինք
4 t շատութեամբք / adԱԲ շատութիւնք
4 abd ժողովեալք / ԱԲt ժողովեալ
5 Ա զայն պայման / d զպայմանն
5 a զսքանչելիս / b սքանչելիսն
5 abԱ աստուածութեան
6 b և մանկունք
6 ԱԲ ահաբեկեալ
6 b յահէ / ԱԲ յահէ անտի
7 b զաւրութեանցն
7 ad զաւրութեանն լինէին արարչին հաւատովն որ ի նա և [a չիք և] ձեպէին առ ի տեսել ցուցական /
7 Ա արարչութեան / b և արարչութեան
7 ԱԲ ընդունէին, փխ. ունէին
8 bԱԲt չիք ի տեսել
8 ԱԲ առ ցուցեալ սքանչելեացն
8 ad և մեծարմութեամբ [d մեծարմութեամբք] հնազանդէին ուղղակար
9 abdԱԲ քարոզութեան
10 b չիք աւետեաց
10 a զամէն (սղա.)
10 adԱԲ թագաւորքն
11 abdԱԲ հրամայեսցէ
12 b արդ ի լնուլ. Այսուհետև ի թղ. յ1ցա ունի ճեղեղեալ փերձագիրը. անորին ի նոյն գրոցս
12 a վաթսներորդի վեցերորդի / bdԱԲt վաթսներորդ վեցերորդ
12 bdԱԲ ընդ այգուն / t ընդ այգոյն
12 a ընդ այգն առաւաւտանալ
13 ԱԲ իշխանքն նախարարօքն և թագաւորաւն հանդերձ ամենայն խառնիճաղանճ ամբոխիւն իւրեանց, նաև / ad իշխանքն նախարարաւքն և թագաւորն [d թագաւորաւն] և [a չիք և] խառնիճաղանջ [a խառնիճաղանճ] ամբոխիւն հանդերձ, նաև / b իշխանքն նախարարաւքն հանդերձ և թագաւորաւն և խառնաճաղանճ ամբոխիւն իւրեանց, նաև / t խառնաղանջ ամբոխիւն իւրեանց հանդերձ
14 b ժողովեալք
15 Ա մանկտովք / Բ մանկտաւք
15 abdԱԲ անմեղաւք / t անմեղօքն
15 ad չիք և
15 ԱԲ և գառ գառ լեալք
15 aԱԲ անկանէին առաջի սրբոյն գրիգորի աղաչէին և խնդրէին / bdt անկանէին և աղաչէին առաջի սրբոյն գրիգորի. [d և] խնդրէին

առաջի սրբոյն Գրիգորի, աղաչէին և խնդրէին զբժշկութիւն գտանել հարուածոցն պատուհասին հանելոյ. քանզի հարեալք էին բարկութեան զաւազանաւն յարդար դատաստանէն:

727 Մանաւանդ թագաւորն, զի էր նա փոխեալ ի կերպարանս ագրեայոյզ խոզաց. քանզի թուացեալ էին առ հասարակ ամենայն մարմինքն, և ընդ անդամս ոսկերացն բուսեալ էր խոզանասաւ իբրև զմեծամեծ վարազաց վայրենեաց. և եղնգունք ծայրից մատանց ոտիցն և ձեռացն կճղակացեալք էին իբրև զգետնաքրիր և զարմատակեր կնճացն: Նա և պատկեր երեսացն դիմացն շրջեալ էր ի պատկեր և ի կնճիթ գռճանացն յեղեգան բնակելոց. իբրև յիւրոց ի գազանամիտ բարուցն բնութենէ և ի վարուց՝ ի թագաւորութեանն չքոյ սատակութենէ անկեալ, շրջեալ ի տեսիլ նմանութեան անասուն խոտակեր գազանաց. և շրջէր ի մէջ գազանացն ի ներքս յեղեգանն, կորուսեալ ի միջոյ մարդկանէ:

728 Իսկ իբրև եկն եհաս եկեալ ի բանդէ վիրապին խաւարամածոցն

1 ԱԲ գտանել բժշկութիւն [Բ զբժշկութիւն]
1 a բժշկութիւն պատուհասին և հարուածոցն հանելոյ / d բժշկութիւն հարուածոցն պատուհասին հանելոյ
2 ԱԲ հարուածոց / b հարուածոցն / t զհարուածոցն
2 b ի բարկութեան
3 ad զաւազանին
3 ԱԲ դատաւորէն, փխ. դատաստանէն
4 ԱԲ զի էր փոխեալ նա
5 ԱԲ ագրեայոյգն / a *ագրեայոյ / a ագրեանոյ / միւսն. ագրեայոյզ
5 adԱԲ թուացեալ էր
6 bԱԲ մարմինն / a մարմինք
6 abdԱԲ ընդ անդամս / t ընդ անդամ
6 b ոսկերաց նորա բուսեալ էին
6 a խոզենի սաւ / ba խոզանասաւ / b խոզասաւ / z խոզանասաւս / dԱԲt խոզանասաւ
7 abdԱԲ զմեծամեծ / t մեծամեծ
7 ad վարազացն
7 bԱԲ վայրենեաց վարազաց
7 a եղնգունգք, b եղնգունք, փխ. եղնգունք
7 b ծայրից ոտիցն և մատանց / միւսն. մատանցն
8 b չիք և ձեռացն
8 bdt կճղակեալք էին
8 b զգետնափոր, փխ. զգետնաքրիր
8 abd և զարմատակեր / ԱԲ և զարմատակերն / t զգետնաքրիր արմատակեր / z զարմատաբերս, փխ. զարմատակեր
8 ԱԲ կնճթաց / ad կնճացն / g կնչացն / bt կնճթացն
9 b շրջեալ էին ի պատ երեսաց և ի կնճիթ / ad շրջեալ էր ի դէմս և ի կնճիթ
10 abԱԲ գռճանաց / a պռճանաց, փխ. գռճանացն / k Հայկ. բառ. կռճանաց
10 b բնակելոց / ԱԲ բնակելոյ / միւսն. բնակելոցն
10 bԱԲt յիւրոյ / d բարուց
11 ad բնութենէն / b բնակութենէ, փխ. բնութենէ
11 abԱԲ և ի վարուց / միւսն. և վարուց
11 Բ ի թագաւորութեան / abd թագաւորութեան (չիք ի)
11 ad չքոյն
11 adԱ սատակութեան / bԲ սատակութեանն
12 ad չիք անկեալ
12 ad շրջեալ էր տեսիլն ի նմանութիւն [a ի նմանութեան] խոտակեր գազանացն [a գազանաց] / ԱԲ ի տեսիլ նմանութեան անասուն խոտակեր գազանաց
12 bt նմանեալ, փխ. նմանութեան
12 b անասուն խոտակեր գազանաց / t գազանացն. չիք խոտակեր
13 ad ի ներքս / միւսն. ի ներքոյ
13 abԱԲ եղեգան d յեղեգան / t եղեգանն
13 bd ի միջոյ մարդկանէն
15 βabdԱԲ Իսկ իբրև / t չիք Իսկ
Նարից սկսեալ և β ու ունի այս վեր-նագիրը. «Յաղագս հրեշտակութեան սուրբ եկեղեցւոյն զոր եանես սուրբ լուսաւորիչն գրիգորիոս ի վաղարշա-պատ քաղաքի ի մէջ աստուածագործ խորանին ի սուրբն շուղակաթ:

Քրիստոսի Գրիգորիոս, հասանէր ի տեղի վկայելոցն՝ իբրև ի տեսչութենէն Աստուծոյ ի մի վայր ամենեքեան ժողովեալ՝ այսամահեալք ամենեքին, ի տեղին հասեալք յայտնեցան։ Եւ թագաւորն խոզացեալ՝ մեծամայն ճչէր, կանչէր, խանչէր բոհբոհելով, փրփրացեալ, գլգացեալ, կնճթակերպ երեսօքն, լեալ ի նմանութիւն չորքոտանւոյ, ընթացեալ յեղեգնաբնակ երամէ գազանացն ի միջոյ՝ հասանէր յայն տեղի։

729 Իսկ երանելին Գրիգորիոս յաղօթս կացեալ՝ խնդրէր յամենապարգևէն Աստուծոյ առ մի նուագ՝ ոչ զկերպարանացն հարուածելոց առողջութիւն, այլ զմտացն ունկնդրութիւն վարդապետութեանն, զգաստանալ, առնուլ ի միտ զաստուածայինն Աստուծոյ պատգամացն։ Եւ լեալ բժշկութիւն այսչափ միայն—քաջ լսել և ի միտ առնուլ և համարձակ խօսել։ Եւ մինչև ի վաթսուն և ի վեց օրն զաւուրս վարդապետութեանն՝ ի նոյն կայր կերպարանս, ձորձապատեալ, պատառեալ, ի մէջ բազմամբոխ աշխարհաժողով հրապարակացն կուտակելոց մարդկանն։

730 Իբրև սկսան թաւալել անկանել առաջի նորա և խնդրել

1 a վկաելոցն / միւսն. վկայելելոցն
2 ԱԲ ամենեքեան ի մի վայր
2 βdԱԲ ժողովեալ էին / միւսն. ժողովէին
2 ԱԲc այսահարեալք, փխ. այսամահեալք
2 βadԱԲc ամենեքեան [a ամենեքեան առ հասարակ]
3 βad չիք ի տեղին հասեալք յայտնեցան
3 d մեծամայնիւ
4 βad ճչէր / t ճչել / Հայկ. բառ. ճչեալ
4 βad կնչէր / bԱԲc կնչել / a գանչեալ / c կանչեալ / t գնչել
4 βad խնչէր / bԱԲ խնչել / c խանչել / e խանչեալ / t հնչել
4 βad բոհբոհելով / ԱԲc բոհբոխելով / d բօբոհելով / t բոխոհելով
4 βad գլգացեալ / bԱԲt գլգեալ
4 βad կնճթակերպ [a կնճգակերպ] / ԱԲ զկնճթակերպն / b կնճթակերպն / t զկնճթակերպ
5 βabdԲ երեսաւք
5 a եղեալ, b եղեալ, փխ. լեալ
5 e յեղեգաբնակ
5 b յեղեգաբնակ երամէն ի գազանացն / βad յեղեգնաբնակ երամէ գազանացն / bԱԲ յեղեգնաբնակ երամէն [b երամն] գազանացն [b գազանաց] / t յեղեգան բնակերամ գազանացն
6 Ա միջոյ, Բ միջոյ, b ի մէջ, փխ. ի միջոյ / βad չիք ի միջոյ
6 βabdԱԲ տեղի / t տեղին
7 βabdԱԲ խնդրեաց
7 βbdԱ յամենապարգևն
8 ԱԲ առ մի նուագն
8 b զկերպարանաց
8 ԱԲ հարուածելոց / bt հարուածելոցն / βad հարուածոց
9 ԱԲ զառողջութիւն / a առողջացոյց, փխ. առողջութիւն
9 βadԱԲ զունկնդրութիւն / b ունկրնդրութեան
9 βdԱ վարդապետութեան / b վարդապետութիւն (պաշ.)
9 βad զգաստանալ / b զգաստութեամբ / ԱԲ զգաստութեան / t զգաստութիւն, փխ. զգաստանալ
10 ԱԲ զաստուածայս
10 b և եղեալ նորա
11 βadԱԲ բժշկութիւն նորա
11 a յայս միայն, փխ. այսչափ միայն
11 bԱԲ չիք և (համարձակ)
12 βabd և ի վեց / միւսն. և վեց
12 ԱԲ օր
12 dԱ վարդապետութեան
13 ԱԲ ի նոյն կերպարանս խողի կայր. այլ / βad ի նոյն կերպարանս կայր
13 bԱԲt այլ ձորձապատեալ կայր [b չիք կայր] պատառեալ
13 a չիք պատառեալ
13 bԱԲ չիք ի մէջ
14 ԱԲ հրապարակաց
14 bdԱԲ կուտակելոց մարդկանն / βa կուտեալոց [β կուտելոցն] մարդկան [β մարդկանն]
14 t կուտելոյ ի մարդկան միջի / bԱԲ ի միջի / βad չիք ի միջի
15 Ա Իսկ իբրև / βad և, փխ. իբրև
15 abd թաւալեալ անկանել
15 βabd չիք առաջի նորա
15 d խնդրէր

բժշկութիւն,—քանզի Թագաւորն պատեալ էր կերպարանօքն ի մարդկային բնութենէ ձագաձանակ տեսլեամբն, բայց միայն ի բանիմաստ խօսարանացն և ի լսելոյն:—Իսկ նա յետ աղաչանացն տուեալ պատասխանի ասէ ցնոսա, եթէ «Եւ ես ընդ ձեզ իբրև զմի ի ձէնջ խնդրեցից զձեր օգուտն, և դուք սրտի մտօք խնդրեցէք զձեր բժշկութիւնն, քանզի մարդասէր Աստուածութիւնն ողորմեսցի ձեզ։ Բայց փութացարուք շինեցէք զվկայարանն, զի հանգուցուք զվկայս Աստուծոյ, զի և սոքա զձեզ հանգուսցեն ի տանջանաց պատուհասիցդ. և ապրեսջիք յահագին և ի դառն պատրաստեալ հանդերձեալ խոստացեալ դատաստանացն, և արժանի լիջիք արքայութեանն Քրիստոսի»։ Իսկ նոցա խնդրեալ, զի փութով հրամայեսցէ, որպէս և կամիցի զինչ և կամիցի առնել։ Իսկ նորա սկսեալ պատմել նոցա՝ ասէ.—

731 ՃԲ. Արք՝ եկայք պատմեսցուք ձեզ, եղբարք, զզուգական

1 βad Թագաւորն պատեալ էր / միւսն. Թագաւորքն
1 βad կերպարանաւքն / ԱԲt կերպարանին / b չիք կերպարանօքն
2 βad բնութենէս
2 βad ձագ և ձանակ / d տեսլեամբ
2 βabdԱԲn հայհ. բառ. ի բանիմաստ / t ի բանիմաց
3 b և լսելոցն
3 s չիք Իսկ նա յետ աղաչանացն—ընդ տասուստանայն ծածկեցաւ տեսիլն § 755. Ուրեմն ամբողջ տեսիլը չունի:
3 ԱԲ տուեալ նոցա պատասխանի
4 βabd և ասէ / ԱԲ չիք ցնոսա
4 βad ցնոսա, եթէ և ես / bԱԲt թէ և ես
4 ԱԲ իբրու
5 b սրտի մտաւք խնդրեսջիք
5 βadԱ բժշկութիւն
5 b քանզի մարդասէր / միւսն. չիք քանզի
6 βad մարդասէրն
6 Ա աստուածութեանն, βad աստուած, փխ. աստուածութիւնն
6 βabdԱԲ ողորմեսցի է
6 ԱԲ բայց միայն / a փութացուք
7 βadԱԲ շինել
7 d զվկայս / b զվկայսն
7 b չիք զի (և) / βd չիք և
8 βad հանգուսցեն զձեզ
8 βad չիք ի տանջանաց
8 βad ի պատուհասիցդ հասելոց. և
9 βad և ի դառն տանջանացն զոր պատրաստեալն է ամբարշտաց [β ամպարշտաց, a ամարշտաց] և անճանաչն անհաւատից [a անճանաչն անհնազանդից] և արժանի / bԱԲ և դառն [b և ի դառն] ի հանդերձեալ և [b չիք և] ի պատրաստեալ խոստացեալ [b և ի խոստացեալ]
10 b լինիջիք
10 ԱԲ փութով խնդրեալ եթէ զինչ հրամայեսցէ / β խնդրելով
11 βad հրամայեսցէ նոցա առնել զոր ինչ կամիցին տան առնել. Իսկ / ԱԲ որպէս կամի և զինչ և կամի առնել. Իսկ / b որպէս և կամիցի զինչ կամիցի առնել. Իսկ / t որպէս և կամեսցի
11 և զինչ և կամիցի առնել։ Վերցանում ենք և:
11 b «Իսկ նորա» կարմրագիրով, «Ի» ամբողջ էջի երկարությամբ:
12 an պատմեալ նոցա [a նոցա ասէ։] Այստեղ n բաց է թողնում տեսիլը եւ շարունակում է. «Իսկ Թագաւորն տրդատ զեռ եւս». Ուրեմն n չիք ասէ. արք եկայք պատմեսցուք ձեզ, եղբարք—եկայք զոսա յիւրաքանչիւր հանգիստս մատուսցուք։ § 762
12 ԱԲ ասէր
13 bln ունին հետեւյալ վերնագրերը. b պգ. 581բ. «Տեսիլ սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի, զոր ետես յաղագս հիմնարկութեան եկեղեցւոյն։ Իսկ ստորև լուսանցքում ունի «Ճողկաթին տեսլեան սրբոյն գրիգորի։ l պգ. 270ա, n պգ. 252բ. «Տեսիլ սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչին [l գրիգորի պարթեւի հայոց լուսաւորչին զոր ետես ի վերայ հիման կաթուղիկէ սրբոյ եկեղեցւոյն]
13 bln արք եկայք պատմեսցուք ձեզ եղբարք զզուգական
13 bԱԲ եկայք պատմեցից
13 a եղբայրք
13 ԱԲ եղբարք զ յայտնի ուր արարչին առ ձեզ

սիրոյն արարչութեան առ ձեզ, որ ինձ երեւեցաւ անհասութիւն անալեանն. Աստուածութեանն խոնարհեալ առ սուրբ վկայս իւր, և զսոսա յանհամեմատն բարձրութիւն, յանպատումն վերացուցեալ, յանդուզականութիւն արքայութեան երկնից։ Արդ՝ զլինելոցն ընդ ձեզ զկեցուցարեր տուչութիւնն զոր շնորհելոց է՝ յայտնեաց ինձ, և երեւեալ ինձ անսփլ աստուածակերպ սքանչելի անպատում, զորոյ փոքր ի շատէ աճի զհանգամանսն։

732 Արդ՝ ի հասարակել գիշերիս այսմիկ, զի խոնջեալ դուք ի քուն լեալ էիք ի ծանրութենէ աշխատութեան ի տքնութենէ այտի, և ես դեռ ի զարթման հարեալ էի և մտախոհ կայի վասն յանկարծահաս դիպելոյ անքնին սքանչելեացս ողորմութեան Աստուածութեանն այց առնելոյ ձեզ, արկանելոյ զձեզ ի բոյս իբրառու հանճարագիտութեան աստուածադէտ վարդապետութեանն։ Զմտաւ ածէի և զսէր վկայիցն առ իւրեանց սիրեցեալ արարչութիւնն, և զփոխարէն զարձուածն անպատումն պատրաստեալս նոցա, թէ որպիսիք իցեն։

733 Յանկարծակի եղև ձայն սաստկութեան, բոմբիւն որոտման, ահաւոր թնդիւն, իբրև զձայն եռանդան կուտակելոյ ծովու ալեաց խաղմութեան։ Եւ բացաւ խորանաշէն յարկն հաստատութեան երկնից.

1 ԱFt ինչ, փխ. βabd ինձ
1 b անայեամբ
2 ԱF աստուածութիւն(ն)
2 ԱF առ սուրբ վկայքս
2 dԱFt և սոցա զանհամեմատն [t զանհամեմատ] / a և զսոսա յանհամեմատ / b և զոցա զանհամեմատն
3 bԱ յանպատումն / F յանպատումս / βadh յանպատումն / t յանպատում
3 βadh վերացուցեալ / bԱFt վերացեալ
4 aF արքայութեանն / b արքայութիւն
4 F զլինելոցս / b զլինելոյն
4 ԱF ընդ ձեզ կենարար տուչութեան [F տուչութեանն]
4 βabd կեցուցարեր տուչութիւնն [a տուչութիւն] զոր շնորհելոց է / t զկեցուցարեր տուչութիւն շնորհելոյ, երեւեալ
5 βad յայտնեաց ինձ երեւեալ [a և երեւեալ] ինձ
5 ԱF և երեւեալ ինձ անսփլ անպատում սքանչելի աստուածակերպ, զորոյ / β անպատումն
6 b զոր և փոքր ի շատէ
6 βbdt զհանգամանս
8 bdԱF ի հասարակել գիշերիս այսմիկ / βa ի հասարակեալ գիշերիս [a գիշերոյս] այսմիկ / t ի գիշերիս յայսմիկ
8 a խոնջեալք
9 Ա լեալք
9 b լեալ էիք ամենեքին
9 ԱF աշխատութեանց
9 βadԱF ի տքնութենէ այտի / bt անտի
10 βad ես դեռ յարթունս հարեալ էի
10 ԱF էի հարեալ / b չիք հարեալ
10 βad և մտախոհ / միւսն. չիք և
11 a դիպուածոյս, βd դիպուածոյն, փխ. դիպելոյ
11 βabԱF անքննելին / dt անքնին
11 βad սքանչելեաց / b սքանչելեացն
11 b աստուածութեանմբն
11 aԱF այց առնել
12 βad արկանել զձեզ / b չիք զձեզ
12 β իբրառոյ / b իբրառու ուսման հանճարագիտութեան / βabdԱF հանճարագիտութեան / t հանճարոյ գիտութեան
13 ԱF աստուածայինն, b աստուածապէտ, փխ. աստուածադէտ
13 Ա վարդապետութեան
13 d չիք և / ԱF վկայիցս
13 βabd առ իւրեանց սիրեցեալ / ԱFt չիք իւրեանց
14 Ա արարչութիւն / β արարչութեանն
14 d զարձուածն / βa զարգուածս / b զզարձուածն
14 βabdԱF անպատումս
15 abԱF պատրաստեալ
15 ԱF որպիսիք են
16 βabdԱF եղև / t եղեալ
16 βabdԱFh բոմբիւն / t բըմբիւն
17 ԱF խաղմութեան ալեաց ծովու
18 ԱF չիք և
18 βad բացան խորանաշէն յարկքն

և իջեալ այր մի ի կերպարանս լուսոյ. կոչեաց զանուն իմ և ասէ. Գրիգորիէ. և իմ հայեցեալ տեսի զկերպարանս նորա, և զարհուրեալ զօղացեալ յերկիր կործանեցայ։ Եւ ասէ ցիս. Հայեաց դու ի վեր, և տես զսքանչելիս զոր ցուցանեմ քեզ։

734 Եւ իմ հայեցեալ՝ տեսի բացեալ զհաստատութիւն երկնից, և զջուրսն որ ի վերայ նորա՝ ըստ հաստատութեանն պատառեալ, զի ըստ նմանութեան ձորոց խորս զկատարս լերանց՝ յայս կոյս յայն կոյս բաժանեալ զիջեալ կային անբաւութիւնք անկշռելութեան ակամբ տեսանելոյ։ Եւ լոյսն հոսեալ վերուստ ի վայր մինչև յերկիր հասանէր. և ընդ լուսոյն՝ զօրք անչափք լուսեղէնք երկթևեանք ի տեսիլ մարդկան, և թևքն իբրև զհուր։ Եւ ըստ նմանութեան մանրամաղ փոշւոյ հիւղէի, որ ի ժամանակս արեգակնակէզ գարնանւոյն ըստ պատուհանացն կամ լուսամտացն երդոցն ի շողսն խաղացէ բազմութիւն մանրամաղ փոշւոյն, նոյնպէս և զօրքն ընդ լուսոյն լցին զառ ի ստորևս ամենայն, և առաջին ցանկեալ յառիջանելն լուսոյն, և զօրքն ընդ նմին։

735 Եւ մի ահաւոր տեսիլ մարդոյ բարձր և ահեղ. որ զառաջին ունէր և զէջան ի վերուստ մինչև ի խոնարհ առաջնորդ յառաջեալ, և ի ձեռինն իւրում ունէր մի մեծ ոսկի. և այն ամենայն զհետ խաղացեալ գայր։ Եւ ինքն սլացեալ խոյացեալ գայր՝ ըստ նմանութեան արագաթև արծուոյ. և եկն էջ եհաս մինչև մօտ ի յատակս երկրիս, ի շինամէջ

1 ԱԲ ի նմանութիւն, փխ. ի կերպարանս
1 b և կոչեաց
2 βad գրիգորիէ / միւսն. գրիգորիոս
3 t չիք և (զարհուրեալ)
3 β զօղացայ և յերկիր
4 bԱԲ զսքանչելիսս / d սքանչելիս
4 bd որ / a ցուցից քեզ
5 b երկնիցն, և զջուրս
6 βabdԱ ըստ հաստատութեան
7 ԱԲ և յայն կոյս
8 βabdԱԲh անբաւութիւն [ԱԲ անբաւութիւնքն] անկշռելոյ ակամբ տեսանելեաց
9 βabdԱԲh լոյսն [d լուսն] / t լոյս
9 βad ի վերուստ
10 ԱԲ անչափ լուսեղինաց
10 b ի տեսիլս
11 t թևք / Ա իբրև հուր
11 a մանրամաղն / ԱԲ փոշւոյն
11 Ա հիւղէի, ուղղուած հիւլէի / βd հիւղիէ / b հւղէի
12 βd արեգակէզ
12 ԱԲ գարնանոյն / βd զատնանւոյն / a զատնանոյն / միւսն. գարնայնւոյ
12 βabdԱԲ ընդ պատուհանացն
13 βbԱԲ ընդ լուսամտացոյց [b լուսացոյց]
13 βabdԱԲh երդոցն [β երդանց, b երդոյ] ի շողսն [a շողիսն] խաղայցէ [b խաղայցեն] / t ի նշոյլսն
13 βabdh բազմութիւն / t բազմութեան / ԱԲ չիք բազմութիւն
13 bԱԲt փոշին
14 b չիք և (զօրքն)
14 βabԱԲ զաւրքն / միւսն. զօրք
14 Ա զառստորևս / Բ զառստորևսուն / b զառըստորևաւ / a զառ ի ստորևսուն / βd զառ ի ստորին
15 ԱԲ ցանկեալ յառաջ եկեալ լուսոյն / βabdh ցանկեալ յառ իջանելն [a յառիջանելոյն, d առիջանելն, b յառաջեալ] լուսոյն / t ցուցեալ յառաջանալ
15 βadԱԲh զաւրքն / միւսն. զօրք
16 ԱԲ տեսիլ ահաւոր
16 abԱԲ զառաջինն
17 βabd չիք և (զէջան)
17 a առաջնեալ / βd յառաջնեալ
18 ԱԲ ի ձեռին
18 βabd ի ձեռինն նորա ունէ [a ունէրն]
18 β մի ոսկի մեծ յոյժ, և այն
18 ԱԲ զհետ նորա
19 βabdԱԲ և ինքն / t չիք և
19 bԱԲ ըստ արագաթև նմանութեան / a երագաթևն / d երագաթև
20 b և եկն եհաս էջ
20 ԱԲ մինչև մօտ ի յատակ / βad եհաս [d և հուր, փխ. եհաս] մաւտ մինչև յատակս [β յատակ] երկրիս [β յերկրիս] և / bt մինչև ի մաւտ յատակս

քաղաքին, և բաղխեաց զթանձրութիւն լայնատարած գետնոյն, և մեծ և անչափ դրնդիւնքն հնչեցին ի սանդարամետս անդնդոց. և ամենայն երկիր յերևելիս, յական տեսանելեաց բանիցս, հարթ հաւասար դաշտաձև յատակեցաւ։

736 Եւ տեսանէի ի մէջ քաղաքին, մօտ յապարանսն արքունի, խարսխեալ ճախարակեալ խարիսխ ոսկի, մեծութեամբ իբրև զլեռն մի բլուր, և ի վերայ նորա սիւն մի հրեղէն բարձր մինչև յոյժ, և ի վերայ նորա թակաղաղ մի ամպեայ, և խաչն լուսոյ ի վերայ նորա։

737 Եւ նայեցայ, և տեսանեմ այլ խարիսխս երիս. մի՝ ի տեղւոջն ուր վկայեաց սուրբն Գայիանէ երկուք ընկերօքն. և մի՝ ի տեղւոջն ուր վկայեաց սուրբն Հռիփսիմէ երեսուն և երկու ընկերօքն, և մի՝ ի տեղւոջ հնձանին։ Եւ այն խարիսխք՝ կարմիրք էին ի գոյն արեան, և սիւնք ամպեղէնք, և խոյակք հրեղէնք. և ի վերայ սեանցն երից խաչք լուսեղէնք ըստ նմանութեան տեառնանման խաչին. և այս սեանց խաչքն հաւասարք էին այնր լուսեղէն սեանն թակաղաղի, զի նա բարձր էր քան զնոսա։ Եւ ի չորեցունց սեանցն ի վերայ խաչիցն կամարք զարմանատեսք ի միմեանս կապեցան. և ի վերայ այնորիկ տեսի զմբեթաձև խորանարդ ամպեղէն շինուած աստուածակերտ զարմանալի։ Եւ ի ներքոյ խորանին ի վերայ կամարացն տեսի զսուրբ վկայսն զայսոսիկ զերեսուն և զեօթն, իբրև ի լուսաւոր կերպարանս սքանչելութեան հանդերձանօք, զոր ոչ բաւեմ պատմել։

1 βabdԱԲ քաղաքս, և
1 b լայնատարածն գետնւոյ
1 ԱԲ գետնոյս / a գետնոյն / dt գետնոյ
2 βabdԱԲ թնդիւնք, փխ. դրնդիւնքն
2 a հնչեաց / b ի սանդարամետն
3 d երևելիս / βdԱԲ յական
3 βadh տեսանելեաց բանիցս հարթ / միւսն. բանականի, փխ. բանիցս
5 βabdԱ տեսանէի [Ա ճախարակս տեսանեմ] / Բt տեսանեմ
5 β քաղաքին / t քաղաքին
7 ԱԲ բլուր և բարձր մինչև յոյժ ի վերայ [Բ և ի վերայ] նորա սիւն մի հրեղէն և ի վերայ նորա թակաղաղ / β սիւնս հրեղէնս / h թակաղակ
8 a ամպեա / ԱԲ խաչ
9 βabd տեսի / Ա տեսանեմ, ուղղուած տեսանէի
9 ad այլ խարիսխս / b ի տեղւոջ
10 βadԱԲ ուր վկայեաց / b ուր *վկայեացաւ / t վկայեցաւ
10 βad սուրբն Հռփսիմէ [a Հռիփսիմէ] երեսուն և երեք [d երիւք, a երիս] ընկերաւքն և մի ի տեղւոջն [d և ի մի տեղւոջն] ուր վկայեաց սուրբն Գայիանէ երկուքն [β երկուք] ընկերաւքն [a ընկերաւք]
10 b Գայիանէա երկու ընկերաւք / ԱԲ բ. ընկերօքն
11 βabdԱԲ վկայեաց / t վկայեցաւ
11 b Հռիփսիմեա
11 βadt երեսուն և երեք [d երիւք, a երիս]
12 b հընձանին
12 βbd խարիսխքն / b կարմիր
12 βd գոյն (չիք ի) / t չիք էին
12 β սիւնքն / d սիւքն
13 a խոյակքն
14 βbԱԲ և այսց / bt խաչք
15 ԱԲ լուսեղէն սեանցն
15 h թակաղակի / b չիք նա
16 t և չորեցունց
16 Ա սեանց / b վերայ (չիք ի)
17 b զարմանատես
17 ԱԲ տեսիլ, փխ. տեսի
18 βad զուբեթաձև / b զումբեթաձև
18 βad շինած
18 b սքանչելի, փխ. զարմանալի
19 b չիք զսուրբ / ԱԲ վկայքս
20 βd զերեսանեսին և զեւթն / b զեւթան
20 βad չիք իբրև
20 b իբրև լուսաւոր կերպարանաւք
20 t սքանչելութեանն
21 βbt հանդերձանաւք / ad հանդերձաւք / ԱԲ հանդերձիւք
21 a ոչ բաւեմք

738 Եւ ի կատար շինուածոյն տեսանէի աթոռ զարմանալի աստուածակերպ սքանչելի հրեղէն, և զխաչն տէրունական ի վերայ նորա. զորով փարեալ լոյսն համատարած՝ խառնեցաւ ընդ ճառագայթս խաչին, և մածեալ ի նոյն միացաւ. և սիւն գործեաց լոյսն շողացեալ, և ծագեաց ի մէջ ներքին սեանցն խարիսխաց։

739 Եւ բղխեաց աղբիւր յորդաբուղխ, և հոսեցաւ ծաւալեցաւ ընդ դաշտս ամենայն, և ելից առ հասարակ՝ որչափ ակն բաւեաց։ Եւ եղե ծով լի և կապուտակագոյն, և երկնագոյն երեւեցան դաշտք առ հասարակ։ Եւ տեսի բազմութիւն հրեղէն սեղանոց անչափ բազմութեամբ. և սիւն մի մի առ սեղան, և խաչ մի մի ի վերայ նորա. և իբրեւ զաստեղս բազմութեամբ՝ այնպէս երեւէին և անչափ փայլէին։

740 Եւ տեսի հօտս անթիւս այծեաց ի գոյն սեւութեան, որք անցեալք ընդ ջուրն՝ յօդս դարձան. և զգոյնս իւրեանց ի կերպարանս ոչխարութեան շրջեցին, և լուսակերպն ասրն փայլէր առ հասարակ, մինչեւ ճառագայթք հատանէին ի նոցանէն։ Եւ մինչ դեռ նայէի ես՝ յանկարծակի ծնան հօտքն և բազմացան, և ծնունդքն լցին զվայրսն. և ծնեալ զառինքն ամենայն լուսակերպ էին։ Իսկ յանկարծ այլ ծնունդք յաճախեցին բազմացան, և կէսքն անկեալ եղին յայնկոյս ջրոյն։ Եւ

1 βad շինածոյն
1 β աստուածակերպ
2 a և խաչն
3 b զորոյ
3 ԱԲ և խառնեցաւ
4 bԱԲ ի նոյն միացեալ
4 d գործեցոյց
4 βabdԱԲh շողացեալ / ε նշողացեալ
4 βabd չիք և (ծագեաց)
5 d սեանցան
6 b աղբեւր
7 βad և լցաւ
7 βd որչափ և ակն
8 βad չիք լի և
8 ԱԲ չիք և (կապուտակագոյն)
8 βa կապուտագոյն
8 b չիք և (երկնագոյն)
8 ԱԲ դաշտքն
8 βad առ հասարակ դաշտք ամենայն
9 b զբազմութիւն
9 b սեղանոյ
9 βadh սիւն մի մի / bԱԲε սիւն մի առ
10 βdh առ սեղան / abԱԲε առ սեղանն
10 b խաչ մի ի վերայ / βadh խաչ մի մի ի վերայ նորա բազմութեամբ իբրև [h որպէս] զաստեղս երկնից այսպիսի անչափ [a այնչափ] փայլատակմամբ [βd փայլմամբք, h փայլմամբք] երեւեալ. և տեսի / ε խաչ մ՚ի վերայ
11 bԱԲ երեւեալ անչափ [b անչափս]
11 b փայլեալ
12 ԱԲ այծեաց անթիւս
13 bԱԲ անցեալ
13 βadԱԲ ընդ ջուրսն / b ընդ ջուրս
13 ԱԲ և զգոյն [Ա ուղղուած զգոյնս]
13 Ա ի կերպարանեն
14 β ոչխարութիւն
14 a շրջեցուցին / b փոխեցին, փխ. շրջեցին
14 ԱԲ լուսակերպ
15 bԱԲ ի նոցանէ
15 a չիք և մինչդեռ նայէի ես, յանկարծակի—ակնի խարխափն՝ վէճ հաստատութեան անշարժութեան է (§ 744)։ Թուղթ և ընկած: Նոյն ճառագածը չունի եւ c-ն, ուրեմն c-ն ընդօրինակուած է a-ից՝ երբ a-ում այդին թերթն ընկած էր: c-ն պակասութեան արտաքին նշան չունի, ուրեմն չի եղել a-ի պակասը:
15 ԱԲ եւ, փխ. ես
15 b և ես, յանկարծ
16 βd յանկարծ
16 β չիք և (բազմացան)
16 ԱԲ չիք ծնունդքն
16 βd զվայրս / ԱԲ զվայրն
17 β զառինք
17 βd ամէն, փխ. ամենայն
18 β չիք և (կէսքն)
18 ԱԲ անկեալ եղեալ էին յայնկոյս / βbd *անկեալք եղին յայնկոյս / h անկեալք եղին յայնկոյս / ε անկեալ էին յայնկոյս

պատինքն դալար եղեն թուխք, և յարձակեցան եկին ի մէջ հօտիցն, և սկսան կոտորել, և եղեն արեան ճապաղիք։ Եւ մինչ դեռ նայէի՝ և տեսի, և բուսան թևք հօտիցն, և եղեն թևաւորք, և վերացան խառնեցան ի զօրս լուսեղէնս։ Եւ յարեաւ հեղեղ հրեղէն, և արկեալ տարաւ զգայլսն։

741 Եւ ես նայեցեալ զարմացեալ կայի։ Եւ այրն, որ յառաջնումն կարգաց զանուն իմ և ցուցանէր ինձ՝ ասէ ցիս, թէ «Այր դու, զի՞ կաս զարմացեալ, և ոչ ի միտ առնուս զմեծամեծս Աստուծոյ»։ Եւ ես ասեմ. «Ո՞րպէս, Տէր»։ Եւ ասէ ցիս. «Տեսիլ ցուցաւ քեզ այս՝ զի ի միտ առցես։ Զի բացեալ են աւաղիկ երկինք՝ գիտեա զի բացեալ են դրունք մարդասիրութեանն Քրիստոսի առ իւր արարածս։ Եւ ձայն բարբառոյ որոտմանն, գիտեա զի իջանէ անձրև ողորմութեանն և գթութեանն Աստուծոյ։ Բացեալ են աւանիկ դրունք երկնից, բացան և ջուրքն որ ի վերայ նորա, զի մի՛ արգել լիցի այսմ աշխարհի մարդկան՝ ելանել ի վեր։ Զի սուրբ վկայքս այս որ աստ վկայեցին՝ հիւսիսական կողմանցս ճանապարհ գործեցին. զի ինքեանք ելին և այլոց շաւիղս ուղղեցին։

742 Աւասիկ լոյսս զի ելից զվայրս՝ այս քարոզութիւն Աւետարանին է, որ և զկողմն հիւսիսոյ լնու։ Եւ զօրք լուսեղէնք ցանկացեալ փափագեցին իջանել ի հոտ անուշ ծաղկանձ վարդագոյն արեան վկայիցն, նա այսուհետև խառնելոց են ընդ մարդկան ի բնակութիւն բազմութիւնք հրեշտակաց։

743 Իսկ այրս ահաւոր և շքեղաւոր, որ զառաջին ունի զլուսոյն

2 ԱԲhc ճապաղիք / β ճապաղխիք / hdt ճապաղախիք
2 βbd նայէի և տեսանէի, բուսան / ԱԲ նայէի տեսանէի, զի բուսան
3 βb չիք և (վերացան)
4 bԱԲ ի զաւրսն
4 b լուսաւորս, փխ. լուսեղէնս
5 d և իս
5 β և զարմացեալ
6 βdԱԲ կարդաց ինձ և ցուցանէր ինձ / b կարդաց զիս և ցուցանէր ինձ
6 bԱԲ և ասէր [b ասէ] ցիս
6 b եթէ այր
7 βbdԱԲ ի միտ առնուս դու
7 bԱԲ և ասեմ ես թէ որպէս
9 βd աւասիկ
9 d գիտա / b գիտայ
9 d չիք են (դրունք)
9 Ա մարդասիրութեան / β մարդասիրութեանն
10 Ա ձայն, ուղղուած ձայնն
10 βd բարբառոյն
11 bԱԲ որոտման
11 βd գիտա
11 b զի իջցէ
11 ԱԲ անձրև գթութեան և ողորմութեան [Բ ողորմութեանն] Աստուծոյ / βbd անձրև ողորմութեան և գթութեանն Աստուծոյ
12 βbd աւաղիկ / ԱԲ չիք աւանիկ
12 b ջուրք
14 βbd չիք այս
14 βd վկայեցին ճանապարհ հորդեցին, զի ինքեանք
14 bԲt և հիւսիսական [b հաւսական] / Ա հիւսուսական (յաճ.) / βd չիք հիւսիսական կողմանցս
15 β շաւեղս
16 βd լոյսս / ԱԲ լոյսն / bt լոյս
16 b զվայրսն
16 b աւետարանիս
17 βbd զկողմանս
17 b զաւրքս / βԱ զաւրքն
17 βbdԱԲh լուսեղէնք ցանկացեալք [b ցանկացեալ] փափագեցին [b փափաքեցին] / t փափաքեցին. չիք ցանկացեալ
18 b և վարդագոյն
18 βbԱԲ վկայիցս
19 ԱԲ չիք նա
19 βd ընդ մարդկան բնակութիւն / h ընդ մարդկան բնութիւն
19 b ի բնակութիւնս
20 βbd հրշտակաց [b հրըշտակաց]
21 b զառաջին / միւսն. զառաջն
21 βbԱԲ զլուսոյն / միւսն. լուսոյն

և զուանն ոսկի ի ձեռին իւրում, և բաղխեաց զանդարամետսն՝ այս անուշութիւնն Աստուծոյ է, «որ հայի յերկիր, և տայ դողալ. մերձի ի լերինս, և ծխին»։ Այն առ Աստուածութեանն հարթեաց կործանեաց ընկէց զմոլորութիւնս յերկրէ։ Այն զի հնչեաց երկիր՝ զձայն ծառայութեանն հնազանդութեան քարոզեալցաւ։

744 Որոյ սեանն խարիսխն ոսկի է, և նորուն սիւնն հրեղէն, և թակաղաղն ամպեայ, և խաչն լուսեղէն ի վերայ նորա. ոսկի խարիսխն՝ վէմն հաստատութեան անշարժութեան է. և սիւնն հրեղէն՝ կաթողիկէ եկեղեցի է, որ ժողովէ զամենայն ժողովուրդս ի մի միաբանութիւն հաւատոց ի ներքոյ թևոց իւրոց։ Եւ թակաղաղն ամպեայ՝ որ ընդունելոց է զարդարսն, յորժամ թռիցեն ի տեառնագալստեանն ընդ առաջ նմա վերանալ։

745 Իսկ խաչն լուսաւոր ի նմա՝ է ինքն մեծ քահանայապետութիւնն ի մէջ ժողովրդոցն, օրինակ Քրիստոսի պատկերին մարմնացելոյ քահանայապետութեանն օծութեան Աստուածորդւոյն։ Եւ տեղին այն լեցի տաճար Աստուծոյ, և տուն աղօթից խնդրուածոց ամենայն հաւատացելոց, և աթոռ քահանայապետութեանն։

746 Եւ խարիսխքն երեք, որ կարմիրքն էին ի գոյն արեան՝ վասն

3 Սաղմ. ՃԳ, 32.

1 b զուանն / միւսն. զուան
1 ԱԲ զանդարամետս
2 Ա անուշութիւն աստուծոյ է. յաւանեցուցեալ ակնյացեալ և. որ է նոյն ինքն տէրն մեր յիսուս քրիստոս
2 d չիք է
2 b նայի / d նային / β և նայի, փխ. որ հայի
3 Ա աստուածութեան որ
4 βbdԱԲ ընկէց / c ընկեաց
4 β զմոլորութիւնսն / bԱԲ զմոլորութիւն
5 βbdԱԲ հնազանդութեան ծառայութեան [b ծառայութեանն]
6 b սիւնն / ԱԲ սեան
6 βbdԱԲ խարիսխն / c խարիսխ
6 ԱԲ ոսկի էր, և նորին
6 bd սիւն հրեղէն
7 βbdԱԲ թակաղաղն / b թակաղաղէն / c թակաղաղ
7 ԱԲ խաչ
7 βd ի վերայ նորա. խարիսխն ոսկի վէմ հաստատութիւն անշարժութիւն է
8 ԱԲ անշարժութիւն / b կաթուղիկէ
9 βbd չիք է / ab ժողովէն
9 βbdԱԲ ժողովուրդս / ac ժողովս
9 a ի մի միաբանութիւն / միւսն. չիք մի
10 ԱԲ հաւատոյ
10 βabdԱԲ թևոց / c թևոցն
11 βabdԱԲ զարդարսն / c զարդարս
11 abdԱԲ թռիցեն / c թռչին
11 βad ի տեառն գալստեանն ընդ առաջ [a յառաջ] նմա վերանալ / b ի տեառնագալստեան նմա ընդ առաջ վերանալ / ԱԲ ընդ առաջ վերանալ տեառն գալստեանն
12 c չիք նմա
13 β որ ի նմա որ է ինքն / ad ի նմայ որ է ինքն / b ի նմա նա է ինքն
13 ԱԲ չիք է
13 β քահանայութիւնն / d քահանայութիւն / a քահանապետութիւն / Ա քահանայապետութիւն
14 b որ է ի մէջ / ԱԲ է ի մէջ
14 ԱԲ ժողովրդոց
14 βabdԱԲ մարմնացելոյ քահանայապետութեանն [ԱԲ քահանայապետութեան] / c մարմնանայոյն · քահանայութեանն
15 βad օծութեանն
15 βabd և տեղին [d տեղի] նոյն [b ի նոյն] լիցի
17 ԱԲ քահանայապետութեան / a *քահանապետութեան / c քահանայութեանն
18 b խարիսխն / βabd չիք որ
18 βabd կարմիրք / ԱԲ կարմիր
18 βabd չիք էին ի գոյն արեան
18 b որ վասն

չարչարանացն եկելոց նեղութեանց մահու համբերութեանն. զի զմահն իւրեանց արարին խարիսխ ճշմարտութեան հաւատոց, հեղմամբ արեան իւրեանց։ Եւ սոքինքն՝ ամպեղէնք յայն սակս երեւեցան, վասն զի ամպն ունի զթեթեւութիւն արագութեան ի յարութեանն յերկինս վերանալոյ։ Եւ թակարդն՝ հրեղէն, զի բնակութիւն նոցա լինելոց է ի հուր Աստուածութեանն լուսոյն։

747 Եւ խաչքն ունէին զչարչարանս վկայիցն, որ նմանեցին Տեառն չարչարանացն, և մեռան փոխանակ նորա. զի Աստուծով կեցին և ընդ Քրիստոսի խաչեցան, և կենդանի է Քրիստոս յանձինս նոցա՝ ցուցանել ամենեցուն զկենդանութիւն նոցա. յայտնի առնել զհոտ անուշութեան գիտութեան իւրոյ ի նոցանէ և հռչակել զառաքինութիւնս նոցա ընդ տիեզերս։ Զի սպանին նոքա զմարմինս երկրաւորս, և կախեցին զտէրունական խաչէն. եղեն Տեառն իւրեանց չարչարակիցք, նոյնպէս և փառացն և զօրութեանն լինելոց են հաղորդք։

748 Այլ առաջին խաչն որ ցուցաւ քեզ՝ ունի զպարծանս քահանայութեան պատուին, պանծացեալ ի խաչն Քրիստոսի։ Իսկ երեք եւս, որ ունէին զանգի վկայարանացն հանգստի սրբոցն՝ զի ի տեղւոջ հեղման արեանն իւրեանց շինեսցին վկայարանք հանգստի ոսկերաց իւրեանց։

1 βabdԱԲ չարչարանացն / t չարչարանաց
1 βad եկելոց [ad եկելոց են] նեղութեանցն համբերութեան մահուն զի / bԱԲ մահուն համբերութեան զի
1 bԱ զմահ իւրեանց
2 βdԱԲ խարխախս
2 βabdԱԲ հաւատոցն
2 βad հեղմամբ արեամբն [a արեան] իւրեանց / bԱԲt հաստատութիւն [փխ. հեղմամբ] արեամբն իւրեանց
3 βabdԱԲ սոյնքն / t սոյնք
3 βadh ամպեղէնք յայն սակս երեւեցան / bԱԲt չիք յայն սակս երեւեցան
3 βabdԱԲh վասն զի ամպն / t զի ամպ
4 d զթեւթեւութիւն
4 βadԱԲh երագութեան
4 bԱԲt յարութեան [t յարութեանն] / βad ի յարութեանն [d ի յարութեան]
4 β ի յերկինս
4 βd վերանալոյն
5 a չիք և
5 βad հրեղէն ըստ այնմ [d ըստ յայնս] երեւեցաւ, զի
5 b ի հուրն
5 abԱԲ աստուածութեան
6 βad չիք լուսոյն
7 bԱԲ և խաչն ունի
7 t զկերպարանս, փխ. βabdԱԲh զչարչարանս
7 βad զի, փխ. որ
8 βad վասն, փխ. փոխանակ
9 b և կենդանի է / մխւմ. չիք և
10 b և յայտնի
11 βabdԱԲ և հռչակել [a հռչակեալ] / t չիք և
11 βabd զառաքինութիւն
12 βabd երկրաւորս / ԱԲt զերկրաւորս
13 d խաչն
13 b և եղեն
13 βtd նոյնպէս և / bԱԲt չիք և
14 βadԱԲ փառացն / bt փառաց
14 d և զօրութեանց
14 a լինելոց
14 βad հաղորդ
15 bԱԲ քահանայապետութեան
16 a և, փխ. իսկ
16 βabdԱԲ երեքն են [b չիք են] ունէին
17 ԱԲ վկայարանաց
17 βad հանգստին / Ա հանգստի, ուղղ. հանգստեան
17 βadԱԲ ի տեղւոջ պատկմանն [βa պատկման] իւրեանց հեղման [ԱԲ հեղլոյ] արեան [ԱԲ արեանն] իւրեանց շինեսցին / b ի տեղւոջ պատկմանն իւրեանց շինեսցեն / h ի տեղւոջ պատկման իւրեանց և հեղման արեանցն շինեսցին
18 βadh վկայարանք հանգստի / bԱԲt հանգստեան վկայարանք
18 b ոսկերացն
18 βadh նոցա, փխ. իւրեանց

Իսկ զի բարձր է սիւնն տաճարին՝ զի մեծ և բարձր է պատիւ կաթողիկէ եկեղեցւոյ քան զամենայն բարձրութիւնս սրբոցն։ Իսկ կամարքն որ ի սեանց անտի ի միմեանս կապէին՝ այս ինքն է հաւասարութիւն միաբանութեան կաթողիկէ եկեղեցւոյ։ Իսկ խորանն ի վերայ՝ ունի զօրինակ վերնոյ քաղաքին, զժողովարանն միաբանութեան արքայութեանն երկնից։

749 *Եւ զի երեէին քեզ վկայքն՝ գիտեա զի մահս ժամանակեան է, ասէ, և կենդանութիւն նոցա յաւիտենական, փառաւորեալ ի փառս Աստուածորդւոյն. վասն այսորիկ և զօրինակ խաչի նորա տպաւորեալ յանձինս նոցա։*

750 *Եւ ի վերայ կատարոյ շինուածոյն զոր տեսանես, նոյն ինքն աթոռ ամենազօր բնութեան Աստուածութեանն, բարձրութեան ինքնութեանն. զի նա ինքն գլուխ է եկեղեցւոյ սրբոյ և կատարիչ ամենայն բարութեանց, և ի նա ամենայն շինուածն պատշաճի, և աճէ զաճումն Աստուծոյ, յոր ամենայն մարմին յօդիւք և խաղալեօք և անդամօք հաստատեալ և կազմեալ։*

751 *Եւ լոյսն զի փայլի զխաչիւն՝ այս ինքն Հոգի Աստուածութեանն որ զՈրդին փառաւոր առնէ։ Եւ զի խառնեցաւ ընդ ճառագայթս նորա՝ այս ինքն զի յՈրդւոյն առնու և պատմէ սիրելեաց իւրոց։ Եւ*

16 Հմմտ. Եփես. Դ, 16. Կողոս. Բ, 19. / 19 Հմմտ. Յովհ. ԺԶ, 14.

1 b և զի բարձր
1 d չիք է (պատիւ)
1 b կաթուղիկէ
2 βabdԱԲ k քան զամենայն բարձրութիւնս [b բարձրութիւն] / t չիք բարձրութիւնս
2 βbԱԲ սրբոց
3 d իմ միմեանս / ԱԲ կապեցան
3 βad չիք է
4 b և, փխ. իսկ
4 d խորանք վերայ / b խորանն որ ի վերայ նորա
5 ԱԲ ժողովարան / βd զժողովարան
5 βdԱ արքայութեան / b երկնից արքայութեան
7 βad երեին [β երեէին] վկայքս
7 β գիտա / d գիտայ
7 βabdԱԲ մահս / t մահ
7 d ժամանակեայն է
8 βad չիք ասէ
8 a կենդանութիւնն
8 b յաւիտենականք
8 βadԱԲ փառաւորեալ / t փառաւորեալք / b չիք փառաւորեալ
9 b չիք և / t խաչին
9 ad տպաւորեալ է / b տպաւորէ
10 βd ի յանձինս
11 b կատար / βabd շինածոյն
11 b տեսանէիր / b ինքն է աթոռ
12 b բնութիւն (պտս.)
12 b աստուածութեանն բարձրութեանն ինքնութեանն. զի / βad աստուածութեանն [d աստուածութեան] ինքնութեան բարձրութեանն. զի
12 Ա աստուածութեան
12 ԱԲ բարձրութեան ինքնութեան [Բ ինքնութեանն] / t չիք բարձրութեան
13 βabdԱԲ նա ինքն է գլուխ եկեղեցւոյ
13 βad չիք սրբոյ
13 βabdԱԲ կատարիչ / t տանօղ, փխ. կատարիչ
14 Ա և ի նմա ամենայն
14 ԱԲ շինուած / b շինած / βad շինածն
15 ԱԲ յորում ամենայն
15 b մարմինն յաւդիւքն և անդամովքն և խաղալեաւքն / βad և անդամաւք [β անդամովք] և խաղալեաւք [β խաղալեաւք] / ԱԲ չիք և անդամօք
16 βabdԱԲ կազմեալ է
17 βad չիք և
17 βadԱԲ լոյսն զի / bt լոյս
17 ԱԲt փայլի աւէ [t աւաց] զխաչիւն
17 βabdԱԲ հոգին
17 βbdԱԲ աստուածութեան
18 βd խառնեցաւն / միւսն. խառնեցաւ
19 bԱԲ այսինքն / d որդուն

զի միացաւն ի նոյն՝ զի մի է բնութիւն Աստուածութեանն։ Եւ զի ծագեաց լոյսն ի մէջ սեանցն չորեցունց, և բղխեցոյց զաղբիւրն յորդաբուղխ՝ զի ի կաթողիկէ եկեղեցւոյն շնորհք Հոգւոյն ի մէջ վկայելոցն և ի մէջ քահանայութեանն բղխելոց է աղբիւր մկրտութեան, լուանալ զաղտ ոգւոյն մարմնովքն հանդերձ։ Եւ այն զի յորդեաց եկից զբազում վայրս՝ զի լինելոց է փրկութիւն մկրտութեամբ բազում ժողովրդոց։ Եւ զի երկնագոյն երեւեցան զաշտք ամենայն՝ այս ինչն է՝ զի երկիրս իբրև զերկինս լինելոց է, խառնուրդք հրեշտակաց և մարդկան։

752 Եւ հրեղէն սեղանոցն բազմութիւնք որ քեզդ երեւին՝ ճշմարտիւ իսկ լինելոց են սեղանք Աստուծոյ, որ զքաւութիւն բաշխեն ամենեցուն։ Եւ հրեղէն յայն սակս երեւեցաւ, զի պաշտօն Հոգւոյն եղիցի փառօք։ Եւ սիւնք մի մի առ սեղան՝ պաշտօն աղօթից քահանայութեան։ Եւ խաչք ի վերայ նոցա, այս ինչն զի սուրբ անունն Քրիստոսի փառաւոր լիցի ընդ ամենայն տեղիս։ Եւ զի բազում էին իբրև զաստեղս՝ զի պաշտամունք սրբութեանն իբրև զաստեղս բազմասցին։

753 Եւ հօտք բազմութեան այծեացն սեաւութեան, որք յիջանել ի ջուրսն յողիս դարձեալ սպիտակութեան՝ աւասիկ այն Աստուածութեան շնորհացն ի ձեռն քահանայապետութեան հասանելոց է. յորոյ ձեռն բղխեսցէ աղբիւր մկրտութեան, ի թողութիւն քաւութեան բազում

1 βabdԱԲ և զի / t չիք զի
1 βabd միացաւն / ԱԲt միացաւ
1 b մի բնութիւն է
1 t աստուծոյ, փխ. βabdԱԲ աստուածութեանն [Ա աստուածութեան]
2 ԱԲ լոյս / d սեանց
2 βabdԱԲ զաղբիւրն [bԱԲ զաղբեւրն] / t աղբիւր
3 abdt զի կաթողիկէ
3 bԱԲ եկեղեցւոյ
3 βԱ վկայեցելոցն
4 a *քահանայպետութեանն, d քահանայապետութեանն, βbԲh քահանայապետութեանն, Ա քահանայապետութեան, փխ. քահանայութեանն
4 Ա բղխեսցէ աղբեւրն / d բխեցելոցն աղբիւր / b աղբեւր (յամ.)
4 βabd մկրտութեանն
5 b զաղտն / ԱԲ զաղտս
5 βdԱԲ ոգւոց / ab հոգւոց
6 βabd մկրտութեան [β մկրտութեանն]
6 ԱԲ բազում ժողովրդոց մկրտութեամբն
7 βadԱԲ զաշտքն / βad չիք է
8 ԱԲ չիք իբրև / ԱԲ երկինն
8 ԱԲ խառնուրդ / d հրշտակաց (յամ.)
9 a սեղան
10 βad որ բաշխեն զքաւութիւն
12 βad սիւն / ԱԲ սիւնքն
12 βd առ սեղան / միւսն. առ սեղանն
12 βabdԱԲh քահանաութեան [bԲ քահանայութեանն] / t խոստովանութեանն, փխ. քահանայութեան
13 βabdԱԲ և խաչքն [b խաչք, β խաչն] որ ի վերայ նորա
13 bԱԲ չիք զի
13 βabdԱԲ սուրբ անունն / t չիք սուրբ
14 ԱԲ փառաւոր եղիցի
15 β զի *պաշտաւք / abdԱԲh զի պաշտամունք / t զի պաշտօնն
15 βabdh սրբութեանն / ԱԲ սրբութեանցն / t սրբութեան
16 βabd և հաւտքն
16 a սեւութեանն / β եւսութեն
16 a որ ի յիջանել / β որ յիջանելն / b որ իջանելով / d որ իջանելն
17 ԱԲ ի ջուրս / d աւզիս
17 ԱԲ դարձեալք սպիտակութեամբ / βadh դարձան սպիտակացեալք
17 d անհաւասիկ / b և ահա, փխ. աւասիկ
17 b այ
18 a ի ձեռնն
18 βԱԲ քահանայութեան, adh քահանաութեանն, փխ. քահանայապետութեան
18 d որոց / a յորոյ ձեռնն
19 βabdԱԲ աղբեւր / t աղբիւրն
19 ad մկրտութեանն
19 ԱԲ ի թողութիւն / միւսն. թողութիւն (չիք ի)

մեղաւորաց։ Եւ որ լուսակիզն առ նոցա փայլեալ պայծառացեալ էր՝ այս ինքն՝ մկրտեալքն լոյս զգեցեալք են, և արքայութեանն խոստացելոց արժանաւոր լինելոց։ Եւ զի ծնեան հօտքն և բազմացան և լցին զվայրսն՝ այս ինքն է՝ զբազում ժամանակս աճեցուցանէ զքարոզութիւնն, և ծնանին նոր ծնունդք նորոգութեան, և բազմացուցանէ զմկրտութիւնն։

754 Եւ զի կէսքն անկեալ եղեալ էին հօտքն ընդ ջուրսն, ի նոյն կողմն ուստի անցեալն էին՝ այս ինքն է՝ ի յետին ժամանակս անօրինելոց են, անկեալք ի ճշմարտութենէն. ընկենլոց են յետս զգրոշմ ուխտին սրբութեան Աստուածութեանն, և բազումք թողուն զուխտն սրբութեան։ Եւ ի գառանցն լինելոց են գայլք, որ կոտորելոց են զսուրբ գառինս. այս ինքն որ գնան ի ճշմարտութենէ անտի և յուխտէ քահանայիցն՝ լինելոց են գայլք, և հանեն ճապաղիս արեան գառանցն, այս ինքն ուխտին և քահանայութեանն, և խռովութիւն ժողովրդոցն։ Իսկ որ համբերենն միամտութեամբ ի գառանցն, ի ժողովրդոցն կամ ի քահանայիցն՝ թէև առնուցուն և յարքայութիւնն Քրիստոսի վերանան։ Իսկ որ զմխոս գայլոցն կամ զգործս յափշտակութեան նոցա ունիցին՝ ի հուրն անշէջ մատնեսցին։

1 βabdԱԲ և որ լուսակիզ [d լուսակիզն] / t չիք որ
1 βadԱԲ առն
1 b փայլեալ պայծառանայր
2 βabԱԲ մկրտեալքն / dt մկրտեալք
2 bԱԲ զլոյս
2 bdԱ արքայութեան
3 βabdԱԲ արժանի լինելոց են
3 ԱԲ չիք զի
3 a հաւօքն
3 βabd չիք և (բազմացան)
3 βabdԱԲ զվայրս
4 βadԱԲ այսինքն բազում
4 ԱԲ քարոզութիւնն / βad զքարոզութիւնն / bt քարոզութիւն
4 ԱԲ և ծնանի
5 βd նոր ծնունդք / միւսն. ծնունդ
5 a զմկրտութիւնն / bԱ մկրտութիւն / միւսն. մկրտութիւնն
6 βabdԱԲh անկեալ եղեալ էին [βah եղանէին] / t անցեալ / հմմտ. § 740
6 βadԱԲh կէս [d կէսք] հաւտքն
6 ab ընդ ջուրն
6 d ի նոյն կողմնն
7 βabdԱԲ անցեալն են / t անցեալ էին
7 βabd չիք է
7 βabdԱԲ յետին [b ի յետին] ժամանակս / t ժամանակն
8 ԱԲ և յետս ընկենլոց են
9 βabdԱԲh ուխտին [ԱԲ ուխտի] սրբութեան աստուածութեանն [Ա աստուածութեան] / t չիք աստուածութեանն
9 b չիք և բազումք թողուն զուխտն սրբութեան
10 βadԱԲ զուխտն սրբութեան / t սրբութեանն
10 a չիք որ կոտորելոց են զսուրբ գառինս—և յուխտէ քահանայիցն լինելոց են գայլք (տ. 12)։ Որովհետեւ d-ն ունի a-ի այս պակասը՝ ուրեմն չի կարող a-ից արտագրուած լինել:
10 Բ որք / βabdԱԲ կոտորեն
10 b չիք զսուրբ
11 β գառինսն / bԱԲ զգառինսն / d գառինսն
11 βdh այսինքն որ կան ի ճշմարտութեանն
11 βbdh չիք անտի
12 βtdԱԲ լինին գայլք
12 a հանեն արեան ճապաղիս արեան գառանցն / βd հանեն ճապաղիսս արեան գառանցն / b հանեն ճապաղիս արեան գառանց / ԱԲhv ճապաղիս / t ճապաղիսս / ԱԲt ի գառանցն
13 βdԱԲ քահանայութեան
13 ԱԲ ժողովրդոց
14 βabd համբերենն միամտութեամբ գառանցն / միւսն. համբերէ միամտութեամբ ի գառանցն
14 βadԱԲ ի ժողովրդոց կամ ի քահանայից
15 βad առնուն
15 dԱ և յարքայութիւն
16 βad գայլոցն ունին, կամ զգործս
16 βad չիք ունիցին

755 Եւ դու, ասէ ցիս այրն, պինտ կաց, քաջ լեր, զգոյշ լեր. զի գործ ի ձեռն եկեալ հասեալ է քեզ. զի քեզ բարութիւն դիւրաւ լինելոց է, զի և դու ընդ ճշմարիտ մշակս վարձս առցես յանպատում պարգևացն Քրիստոսի։ Արդ՝ զգոյշ լեր աւանդիդ, որ քեզդ հաւատացաւ ի ձեռանէ Յիսուսէ Քրիստոսէ. շինեսջիր զտաճար անուանն Աստուծոյ ի տեղւոջն որ ցուցաւ քեզ, ուր սիւնն հրեղէն ունէր զոսկի խարիսխն, և զվկայարանս սրբոցն ի տեղիսն՝ ուր զենան ինքեանք ի կենդանութիւն Աստուածութեան յուսոյն։ Զի բժշկեսցին հարուածեալքդ, և քարոզութեանն յաջողեալ յառաջադէմ լիցի հանապազորդութեամբ օր ըստ օրէ, հասանել ամենեցուն ի չափ կատարման հասակի հաւատոցն Քրիստոսի։ Եւ զայս ասացեալ՝ շարժումն եղեալ, և ընդ առաւօտանալն ծածկեցաւ տեսիլն։

756 ՃԴ. «Արդ՝ ամենարարն, ամենատեսդն, ամենահատուցիչն, ամենիմաստն, ամենատէրն, ամենակալն, ամենագիւտն, ամենաբժիշկն խրատեաց զձեզ, զի Աստուածութեանն իւրոյ զձեզ մերձաւորս արասցէ։

1 abd և դու ասէ ցիս [b չիք ցիս] պինտ [b պինդ] կաց / ԱԲ և դու քաջ լեր ասէ, պինտ կաց / t չիք դու
1 β չիք այրն
1 βad և քաջ լեր / ԱԲ չիք քաջ լեր
1 b զգոյշ կաց. զի ձեռն ի գործ եկեալ / β քանզի, փխ. զի
2 β չիք քեզ (բարութիւն)
2 bԱԲ դիւրաւ է լինելոց. զի / βadh դիւրաւ լինելոց է, զի / t չիք դիւրաւ
3 βd մշակսն / a վկայսն, փխ. մշակս
3 b յանպատում / միւսն. զանպատական
4 b քեզդ / միւսն. քեզ
4 b աւանդեցաւ, փխ. հաւատացաւ
5 βadԱԲ աստուծոյ ի տեղւոջն ուր [Ա որ] ցուցաւ քեզ [ԱԲ քեզ ցուցաւ], որ [ad ուր] սիւնն / b չիք ի տեղւոջն / b որ սիւն / t աստուծոյ, որ ի տեղւոջն, ուր սիւնն
6 bԱԲ ոսկի խարիսխ / a զվկարան
7 Ա սրբոց
7 βadh շինեսջիր ի տեղիսն / ԱԲ ի տեղիս
7 b որ զենան
7 ԱԲ ի կենդանութեան իւրեանց յուսոյն որ առ աստուած. զի / a ի կենդանութեան
7 β աստուածպաշտութեանց / d աստուածութեանն
8 β ուսոյն
8 aԱ հարուածեալք / / βbdԲ հարուածեալքդ / t հարուածեալքն
8 Ա քարոզութեան
9 a աջողած / bdԱԲ աջողուած / β աջողուածք
10 βad կատարմանն հասակին / ԱԲ հասակի կատարման / b չիք հասակի
11 aԱԲ և ընդ առաւաւտանալն / միւսն. չիք և
11 b-ն ծածկեցաւ տեսիլն-ով վերջանում են:
12 h ավելացնում է նախադասությանը հիշատակագրություն. «Եր յայսմ նեղեր քոյն ծառայի / զանխլս մեծ դարմանալի / Հուստուրչին մեր Դրիգորի / ի Վաղարշապատ քաղաքի / ծագեա առ խս յոյս պանծայի / նատազայթեա գիտալ ողի / Մաթէոս մեղաւք ի չի / զգծաւղի տառիս Եղանկաթիս»
12 b Թղ. 275բ[1] «Քրիստոս Աստուած յիշեա՛յ և ողորմեայ անմարդալ հոգւոյ մեղուցելոյ գծողի սորա. և ամենայն եղբայրութեանս, զի դու ես մշտացելոյս մխիթար. և տարակուսելոյս՝ ապաւէն. խաւարելոյս՝ լոյս. մոլորելոյս՝ դարձ. գլորելոյս՝ կանգնիչ. յուսահատելոյս՝ յոյս կենաց. և ամենայն (գաղափարագրով) անհնարից՝ հնար. և քեզ փառք»:
13 abdԱԲ արդ. այստեղ adԱԲ չունեն բաժանման տրամաբանական ոչ մի նշան. ԱԲ արդ-ի ա տառը կարմրագիր է, իսկ ad այդ էլ չունեն. միայն b թղ. 275բ[2] այդ բառը մանրանկարչական զարդագիր է և եւ երեք կիսատող ծիրանեգույն գրերից:
13 ԱԲ» ամենակարողն, փխ. ամենարարն
14 β ամենակալն ամենագութն
14 βads ամենագէտն, փխ. ամենագիւտն
15 b աստուածութեանն իւրում զձեզ արժանիս արասցէ / ԱԲ աստուածութեան

Վասն այսորիկ ցուցեալ ձեզ մեր զկենաց ճանապարհս և զփրկութեան հանգամանս, զթողութիւն միանգամայն ածել հասուցանել ի վերայ. վասն այսորիկ զանխել հանդերձելոցն երեւեցոյց ինձ պատմել ձեզ, առ ժամանակիս զիւր կամսն առ ձեզ կատարելով։ Արդ՝ և դուք զասացեալսն ըստ հրամանացն փութացարուք կատարել։ Եւ արդ՝ եկայք շինեսցուք զվկայարանսն, փոխել զվկայսն ի հանգիստ. զի և սոքա փոխեսցեն զձեզ ի Նորոգութիւնս։

757 Եւ զայս ասացեալ՝ հրամայեաց զի զնիւթ շինուածոյն վաղվաղակի պատրաստեսցեն։ Եւ ամենայն բազմութեան մարդկանն լուեալ զայն՝ իւրաքանչիւր ընթացան պատրաստել զնիւթսն։ Եւ կուռքն ի հրամայեալ տեղիսն ոմն վէմ, ոմն քար, ոմն աղիւս, ոմն զմայր փայտն, պատրաստէին խնդալից փութով և մեծաւ երկիւղիւ։

758 Եւ ինքն սուրբն Գրիգորիոս զլար ճարտարութեան շինողացն ի ձեռն առեալ՝ զերանելեացն վկայարան հանգստարանացն զհիմունսն յօրինէր։ Եւ մէն մի իւրաքանչիւր ամենայն բազմութեանն սատարութիւն ի ձեռն առեալ, ըստ գեղեցկագիր յարմարելոյ հիմնարկին ի կատարումն շինուածոյն կանգնեցին։ Ամենայն որ ձեռն ի գործ արկեալ, և կանանցն

1 βadԱԲ զկենացն
1 ad զճանապարհս / ԱԲ ճանապարհ / b ճանապարհն
1 βabd զփրկութեանն / Ա զփրկութիւն / Բt փրկութեան
2 Ա հանգամայնս
2 βadԱԲ և զթողութիւն
2 βad չիք ի վերայ
3 abdԱԲ վասն այսորիկ / βt վասն այնորիկ
3 ԱԲ և զանխել / b զանխելս
3 ԱԲ եղոյց, փխ. երեւեցոյց
3 bԱԲ և զառժամանակիս / βad և զժամանակիս
4 abԱԲ կամս
4 βad առ ձեզ կատարելոյ
4 b զասացեալս
5 βad ըստ հրամանացն / միւսն. չիք ըստ
5 βad փութացարուք կատարեալ [d կատարել] / միւսն. չիք կատարել
5 ԱԲ այժմ, փխ. և արդ / b չիք արդ
6 ԱԲ զվկայարանս / b վկայարանս
6 ԱԲ զվկայքս / bt զվկայսն / d զվկայս
6 β ի հանգիստս
6 βabdԱԲ զի և սոքա / t չիք զի
8 b չիք զի
8 βab շինածոյն
9 b պատրաստել
9 at բազմութեանն մարդկան / b բազմութիւն մարդկանն
9 b լուեալք զայն
10 βad ընթացան իւրաքանչիւր
10 βabdԱԲ զնիւթսն / t զնիւթն
10 βad և կուռքն ի հրամանեալ տեղիսն / ԱԲ ի հրամայեալ տեղիսն կուռքն / bt ի տեղիսն հրամայեալս կուռքն
11 βabd ամենք զմայր
11 ԱԲ փայտ
12 βd Նպաստէին, փխ. պատրաստէին
13 βabdԱԲ և ինքն սուրբն / t չիք սուրբն
13 bԱԲt գրիգորիոս / βad գրիգոր
13 βbdԱԲ շինողաց
14 βad և զերանելեացն
14 abdԲ վկաարանս / Ա զվկայարանս / β վկայարանսն / t վկայարանն / ուղղուած եմ վկայարան
14 a զհիմունս / βd զհիմունսն / միւսն. հիմունս
15 βadԱԲ յաւրինէր / bt յօրինեալ
15 βabdԱԲ և մէն մի իւրաքանչիւր / t և մի մի իւրաքանչիւր
15 b չիք ամենայն
15 Ա բազմութեան
15 βad չիք սատարութիւն
16 βad գործ ի ձեռն առեալ սատարէին
16 βad և ըստ գեղեցկագիր [d գեղեցկագիր]
16 b յարմարելոյն
16 βb հիմն արկին
16 βad և ի կատարումն հասուցին, ամենեցուն ձեռն ի գործ
17 b շինածոյն
17 bԱԲ և [b չիք և] ամենայն որ ձեռն արկեալ ի գործ, և կանանցն

անդամ սատարեալ ըստ իւրեանց տկարութեան կանացի ուժոյն, և այսպէս առ հասարակ գործէին զգործն հաւատովք և մեծաւ երկիւղիւ, զի մի ոք ամենևին անմասն եղեալ ի փրկութենէ շնորհացն, ի բժշկութենէն զրկեսցի։

759 Եւ կանգնեալ երիս վկայարանս, մի՝ ի հիւսիսոյ յարևելից կողմանէ քաղաքին, ուր վկայեաց սանտկանն Հռիփսիմէ երեսուն և երկու ընկերօք։ Եւ զմիւսն շինեցին ի հարաւակողմ կուսէ անտի, ուր վկայեացն Գայիանէ նորուն սնուցիչն երկու ընկերօքն։ Եւ զմիւսն ևս մօտ ի հնձանն ի մէջ այգւոյն, ուր էին վանք նոցա։ Շինեցին կազմեցին զանեղիսն, և զարդարեցին ոսկի և արծաթի կանթեղօք լուցելովք, և լապտերօք վառելովք, և աշտանակօք բորբոքելովք։

760 ԾԴ. Եւ հրամայեաց մէն մի իւրաքանչիւր արկղագործ, տախտակամած, մայրափայտեայ, ընտրազեղ, հաստահեղյս, երկաթագամ տապան գործել։ Եւ ամենայն ըստ ասացելոյ պատուիրանին արարեալ, հանդերձեալ կազմեալ պատրաստեցին. ըստ եղեալ հրամանին տուեալ բերին զարկեղան արարեալ հանգստի սրբոցն առ դուրս հնձանին, առաջի սրբոյն Գրիգորի։ Իսկ նա առեալ՝ ինքն միայն ի ներքս մտանէր, և ոչ թողոյր զայլ ոք ամենևին ի ներքս մտանել. ասէ. «Ոչ է պարտ ձեզ հուպ լինել և մերձենալ առ նոսա, որ չեղ էք բժշկեալ, որ չեղ էք սրբեալ մկրտութեամբ»։ Այլ ինքն միայն առանձնացեալ, զմի մի իւրաքանչիւր ի սրբոցն առեալ յիւրաքանչիւր արկեղ դնէր՝ իւրաքանչիւր հանդերձով և իւրեանց կազմութեամբ պնդէր, և կնքէր քրիստոսանշան կնքովն։

1 bԱԲ սատարեալք / a սատարել
1 a ըստ տկարութեան իւրեանց / b ըստ իւրեանց տկարութեանց
1 β կանանցի
2 t հասարակ (չիք առ)
2 ԱԲ հաւատով
3 b և զի / b եղեալ, փխ. եղեալ
4 ԱԲ զրկեսցի / b զրկեսցին
6 βad ուր վկայեցաւն [a վկաեցաւ]
6 βab Հռիփսիմէ / d *Հռափիմէ
6 βabdԱԲ երեսուն և երկու ընկերօքն / t երեսուն և երեք ընկերօք / հմմտ. §§ 199, 737.
7 β և միւսն
7 abԱԲ ի հարաւակողմն
7 βabd վկաեացն / ԱԲ։ վկայեաց
8 ԱԲ սուրբն Գայիանէ
8 βad երկուքն [d երկուք են] ընկերաւք / ԱԲ ընկերօք
8 βad և զմիւն ևս
8 d մաւտ հնձանն (յաձ.)
9 βabdԱԲ ուր էին վանք նոցա / ι էին նոցա վանքն
10 βabdԱԲ կանթեղաւք / t կանթեղամբք
10 a լուցելաւք
11 a լապտերովք / հմմտ. Եզաք. § 87
13 β հաստահեղոս / bԱԲ հաստահեղուս
14 Բոլորը ըստ առացելոյ. ուղղում եմ ըստ ասացելոյ
15 βad չիք արարեալ
15 βad հանդերձեցաւ կազմեցաւ պատրաստեցաւ
15 βad չիք ըստ եղեալ հրամանին տուելոյ / b ըստ եղեալ
16 βad արարեալս հանգըստի սրբոցն ի դուրս / bԱԲ։ չիք հանգստի / ԱԲ չիք սրբոցն
17 b իսկ նորա / t ինքն մի միայն
18 βad չիք և ոչ թողոյր—ի ներքս մտանել
18 bԱԲ ասէ ոչ է [b չէ] ձեզ պարտ հուպ
19 aԱԲ առ սոսա
19 ad չիք որ չեղ էք սրբեալ
20 βabd մկրտութեամբն
20 d առանձնացեալ
21 bԱԲ առեալ ի սրբոցն / βad ի սրբոցն [d ի սրբոյն] առեալ / t չիք առեալ
21 bԱԲ յիւրաքանչիւր յարկեղ / a արկեղն / β արկեղս
21 βabdԱԲ հանդերձով [Բ հանդերձովքն] և իւրեանց / t չիք և իւրեանց
22 βad իսկ կազմութեամբ / ԱԲ յակ կազմութեամբն
22 ԱԲ պատէր, փխ. պնդէր

761 Իսկ թագաւորն և արքայազունքն ամենայն և մեծամեծքն և նախարարքն և ազատքն և զօրքն ամենայն՝ իւրաքանչիւր բերէին իւղս անուշունս և խունկս ազնիւս, և զգունագոյն նարօտս պատանաց, զմնաարաւէչս ոսկեթելս կերպասուց։ Եւ կին թագաւորին և օրիորդք թագաւորազունք և կանայք պատուականացն և մեծամեծացն դստերք՝ բերէին ծիրանիս և զոսկեհուռն զիպակն և զերկնագոյնն, և զապխտակ իբրև զձիւն հանդերձանս սրբոցն։ Նոյնպէս և զոսկին և զարծաթն և զկտաւսն փութով կուտէին առ դուրս հնձանին։

762 Արդ՝ եկեալ տեսանէր սուրբն Գրիգորիոս, զի շեղջ շեղջ կուտեալ էին առ դուրս հնձանին։ Իսկ նա ոչ առնոյր յանձն զնոցա ինչ առ նոսա մատուցանել. ասէ. «Ո՞չ վաղ իսկ ասացի, եթէ ոչ է պատշաճ զձեր ինչ, մինչ չեւ էք սրբեալ մկրտութեամբ՝ առ նոսա մատուցանել. այլ յօժարութիւնդ ձեր բարիոք է վասն ձերոյ փրկութեանն։ Այլ այս ամենայն յարքունական գանձուն պահեալ կայցէ, մինչև ձեզ հովիւ և վարդապետ ի տուչութենէ բարերարութեան Աստուծոյ պարգևեսցի, և երևեսցին ձեզ առաջնորդք, քահանայապետք, տեսուչք եպիսկոպոսք և երիցունք եկեղեցական կարգի լուսաւորութեան սիրոյն Աստուծոյ. և այդ ամենայն երթիցէ ի սպաս պաշտաման փառաւորընկալ սեղանոյն Աստուծոյ ի ձեռն քահանայապետին կացելոյ։ Այլ այժմ եկայք դառնա յիւրաքանչիւր հանգիստս մատուցուք»։

1 βabdԱԲ արքայազունքն ամենայն / t և ամենայն
1 βabdԱԲ և մեծամեծքն / t չիք և
2 βabd չիք և (ազատքն)
2 abdԱԲ զիւրաքանչիւր
3 d եւղս / b զեւղս
3 bԱԲ անուշահոտս, փխ. անուշունս
3 b զխունկս
3 βabdԱԲ զգոյնագոյն [a զգունագոյն] / t գոյնագոյն
3 b նարօտս
4 β զմնաաւէչս, առէչս
4 βabd ոսկեթելս / միւսն. և զոսկեթելս
4 ԱԲ կերպասուցն
4 ad օրիորդ / β օրիորդք
6 b զծիրանիս և
6 bԱԲ զոսկեհուռ և զզիպակ / βad ոսկեհուռ [d ոսկեհուռս] և զզիպակ
6 βad զերկնագոյնն / միւսն. զերկնագոյն
6 βadԱԲ ապխտակ / t ապխտակն / b և զապխտակ
6 ԱԲ հանդերձանս / միւսն. ի հանդերձանս
7 aԱԲ չիք և (զոսկին)
8 abdԱԲ զկտաւն / βad և փութով
9 ԱԲ շիղջս շիղջս *կուտեալ կային / abd շեղջս [b շեղջ] շեղջս կուտեալ [d կուտեալք] կային [a էին] առ դուրս
10 βadԱԲ ոչ առնոյր յանձն / b չառնոյր յանձն / t ի յանձն
10 βԱԲ զնոցա ինչան
11 βabdԱԲ ասէ, թէ ոչ վաղ
11 ԱԲ ասացի ձեզ / βad թէ ոչ է
12 βadԱԲ որ չեղ եք / t մինչ չե էր
12 βd առ նոսա ինչ մատուցանել
14 ԱԲ չիք ձեզ
15 βabd վարդապետ քրիստոսի [βab ի քրիստոսի] տուչութենէն
15 Բ բարերարութեանն / βad բարերարութեամբն / b բարերարութիւն (սպս.)
15 βa աստուծոյ պարգևեսցի ձեզ և երևեսցին ձեզ / d աստուծոյ պարգևեսցի և երևեսցին ձեզ / b աստուծոյ երևեսցի ձեզ / t չիք պարգևեսցի և
16 ad քահանայապետ
17 bԱԲt երիցամբք. չիք և
17 βad եկեղեցական կարգի / bԱԲ եկեղեցական կարգք / ko եկեղեցեական կարգ / t եկեղեցեակարգք
17 dԱԲko լուսաւորութեան / t լուսաւորութեանցն / a լուսաւորութիւն / β լուսաւորութիւնք
18 βabdt չիք պաշտաման
19 t չիք աստուծոյ / ԱԲ կացուցելոյ
20 β յիւրեանց, փխ. յիւրաքանչիւր
20 βdԱԲ հանգիստս / a հանգիստ / b ի հանգիստ / t հանգիստն

763 ԾԵ. Իսկ թագաւորն Տրդատ յայնժամ դեռ ևս էր յամենայն կերպարանս խոզի, բայց միայն ի մարդկապէսն խօսելոյ. և կճղակք ձեռացն և ոտիցն իբրև զխոզի, և գէմք երեսացն կնճթացեալ, և ժանիք մեծամեծք իբրև զմեծամեծ վարազաց, և խոզանաստեան թաւացեալ զամենայն մարմնովն: Այլ կայր պատեալ զերեսան զլխովն հանդերձ՝ արկեալ զիւրեաւ քուրձ, և կայր երևոյթ տեսլեամբ ի մէջ ժողովրդոցն: Արդ՝ մատուցեալ աղաչէր զսուրբն Գրիգորիոս, զի զոնէս ձեռացն և ոտիցն հնար լինիցի բժշկութեան, զի ի գործ շինուածոց սրբոցն արժանի արասցէ զէթ սակաւիկ ինչ մասնաւորել զնա:

764 Իսկ երանելին Գրիգորիոս ծունր կրկնեալ ամենատեսական բարեբարի մարդասիրին Աստուծոյ, երթեալ անկանէր զսուրբընկալ արկեղօքն երանելի մարմնոցն քրիստոսական վկայիցն՝ մատուցանել պաղատանս. համբարձեալ զբազուկն հանապազատարած յերկինս՝ ամենայն ժողովելոցն և թագաւորին բժշկութիւն հայցէր: Ապա դարձեալ առ թագաւորն, շնորհելովն Քրիստոսի զոտան նորա և զձեռան բժշկէր. զի թափեցան կճղակք ոտիցն և ձեռացն. որպէս զի առ մի նուագ հաղորդեալ լիցի ի գործ սրբոցն՝ իւրով ձեռացն վաստակելով:

1 b տրդատ յայնժամ ևս դեռ էր ի կերպարանս / βad տրդատ յայնժամ դեռ ևս էր յամենայն [d ամենայն] կերպարանս / ԱԲ տրդատ յայնժամ դեռ ևս էր ամենայնիւ ի կերպարանս / t դեռ ևս յայնժամ
2 βadԱԲ բայց միայն / bt չիք միայն
2 a ի մարդկապէս / βԱԲ ի մարդապէսն
3 b ոտից
3 ԱԲ իբրև զխոզի / միւսն. իբրև խոզի
3 a կնճթացեալք
Այսուհետև այլևս չեմ նշանակում a-ի եալ ձևը [փխ. ել], ինչպես մատուցանեալ=մատուցանել ևն
4 βabdԱԲ մեծամեծք իբրև զմեծամեծ վարազաց [d վարաց] / t չիք զմեծամեծ
4 βadԱԲ խոզան առեան / bn խոզանաստեան / t խոզանեան
5 ԱԲ մարմնովն / միւսն. մարմնովքն
5 βad և, փխ. այլ
5 a կայր պատել
5 βad զերեսս / b զերեսան / ԱԲt զերեսն
5 βad չիք զլխովն հանդերձ
6 bԱԲ արկեալ քուրձ զիւրեաւ, և կայր / βad արկեալ զիւրև քուրձ անկեալ կայր
6 bԱ անհերևոյթ
6 βd տեսլեամբն
6 b ի մէջ ժողովրդեանն
7 βdԱԲ զի առէ զոնէս / b զի առէ զոնէ / at զոնէ
8 βabdԱԲ լիցի
8 βabd շինածոյ
9 βd սակաւ ինչ / b սակաւ մի մասնաւորել
10 βabdԱԲ երթեալ ծունր կրկնեալ
10 ԱԲ ամենատեսականն
11 βad և մարդասիրի / ԱԲ և մարդասիրին / b չիք մարդասիրին
11 βbdԱԲ անկանէր / at անկեալ էր [a չիք էր]
11 βad սուրբընկալ
11 β արկեղեաւքն
12 b մարմնոց
12 b վկայից
13 βadԱԲ հանապազատարած / t հանապազատարածս / b համատարածս
13 βad ժողովրդոցն, փխ. ժողովելոցն
14 βabdԱԲ զբժշկութիւն
14 βad իսկ, b և, փխ. ապա
14 βad դարձեալ
15 β շնորհաւքն
15 b զոտս
15 βd զոտս նորա և զձեռս / a զոտս և զձեռս / ԱԲ զձեռան և զոտան
16 β կճղակքն / d կճղաքն
16 bԱԲ ձեռացն և ոտիցն [b ոտից] զի / d ձեռացն և ոտիցն որպէս զի / β ձեռացն և ոտիցն նորա, որպէս զի / a ձեռացն նորա և ոտիցն որպէս զի / bԱԲt չիք որպէս
16 a հաղորդ լիցի
17 βdԱԲ ի գործ / at ի գործս
17 b ձեռացն իւրոց

765 Իսկ նորա հարցեալ զԳրիգորիոս, թէ զինչ հրամայեսցէ նմա. և նա տայր զչափ արկեղացն սրբոց, զի հատեալ զանեղխն խորաքանդիչք ընտակութեան՝ յօրինեսցէ ի ներքս ի մարտիրոսական յարկին հանգստեանն: Իսկ նորա աղաչեալ զԳրիգորիոս՝ զի հրամայեսցէ, մի՛ վասն կնոջ իւրոյ Աշխենայ տիկնոջ, և մի՛ վասն քեռն իւրոյ հարազատի որում անուն էր Խոսրովիդուխտ, զի իշխեսցեն և նոքա հասանել գործոյն: Եւ նորա տուեալ հրաման, և նոցա երթեալ ընդ նմա օգնել գործոյն: Եւ առեալ զչափ արկեղացն՝ փոսել փորել զանեղիս հանգստի սրբոցն ի ներքս ի տաճարս հանգստարանացն:

766 ՃՁ. Արդ՝ առեալ թագաւորին փայտս և բահ՝ հատանէր զգիրս հանգստոցաց սրբոցն խորաքանդիւք ըստ չափու արկեղացն: Սոյնպէս և ինքեանք երկոքին, Աշխէն տիկին և քոյր թագաւորին Խոսրովիդուխտ, ըստ բրել բրողին ի հանդերձս իւրեանց ընկալեալ զհողն՝ արտաքս պեղէին: Եւ այսպէս կարգի կարգի յառաջակողմն պատրաստեցին զգիրս

1 βad Իսկ նայ հարցեալ
1 βd զգրիգորն
2 βad Իսկ, փխ. և
2 abdԱԲ նայ տայր նմայ
2 bԱԲ չափ
2 β արկեղաց / ԱԲ զարկեղաց / b զար-կեղացն
2 ab սրբոց / միւսն. սրբոցն
2 βabdԱԲ խորաքանդիչք ընտակութեան / է խորաքանդիւք ի ընտակութեան
3 β ի մարտիրոսական
3 βad յարկին հանգստեան / bԱԲ յար-կի [b յարկին] հանգստեանն տեառն / է ի յարկին հանգստեանն
4 βd աղաչեցեալ
4 a զսուրբն գրիգորիոս
4 bԱԲ զի հրաման տացէ / ad զի հրա-ման տայցէ [d տացէ]
4 βad չիք մի
4 βad կնոջն իւրոյ
5 βbd աշխենայ տիկնոջ [β տիկնոջն] / a աշխեն տիկնայ / ԱԲ աշխէն տիկնոջ
5 bԱԲ և միւս եւս վասն / βad չիք և մի վասն
5 βad և քեռն իւրոյ
6 d խոսրովիթուխտ
6 b զի իշխեսցեն հասանել և նոքա
7 a նա երթեալ
8 βad արկեղացն / bԱԲէ տապանացն, փխ. արկեղացն
8 b փոսեալ, փորեալ / d փոխել, փխ. փոսել
8 βd զանեղի / ab զանեղիս / ԱԲ զանե-ղիսն / է զանեղին
8 βabdԱԲ հանգստի / է հանգիստ
8 b չիք սրբոցն
9 adԱԲ ի տաճարս / b ի տաճար / βէ ի տաճարն
9 βad հանգստարանաց սրբոցն
10 d չիք արդ առեալ—ըստ չափու արկեղացն (a. 11)
10 βabԱԲ բահ և փայտս
10 βabԱԲ հատանել զգիրս [b զգիր]
11 է հանգստոցացն / Ա հանգրստանա-ցաց / βԲ հանգստարանաց
11 b սրբոց / միւսն. սրբոցն
11 ԱԲ ըստ չափարանի / aɪ ըստ չա-փոյ / b ըստ չափու / βɪ Հայկ. բառ. ըստ չափարան / Թվում է թե ասույթն աղճատումն եղել է «ըստ չափար ար-կեղացն», որից բառի ասույթն վանե-կի կոնկուրեմը: Այս սխալ ընթեր-ցումը հավանական է չափար=ցան-կապատ նշանակությամբ, որով և «ըստ չափարանն» ընթերցումը: Հնե-լի ճշտագույն է «ըստ չափարանի» ընթերցումը: Ժամանակին «չափար» (ցանկապատ) բառը գործ է ածված և միջին հայերենում. տե՛ս չափար պալատան արքունիքի. Բղր. դաշտեց:
12 βad չիք և (ինքեանք)
12 β երկոքեանքն. չիք ինքեանք
13 ԱԲ բրողին / d բրուղին
13 b ընկալան
14 βid կրեին, փխ. պեղէին
14 βad չիք և
14 a կարգ ի կարգ յառաջակողմն / միւսն. և Հայկ. բառ. կարգի կարգի յառա-ջակողմն. ընթեռ սխալ և կարգալ կարգ ի կարգ ի յառաջակողմն
14 βad յառաջագոյն, փխ. յառաջակողմն
14 ԱԲ զգիր

սրբոյն Հռիփսիմեայ. և զկնի նորա զերեսուն և զերկուսն ի տեղւոջն յայնմիկ, ուր հեղան արիւնք վկայականք երանութեան նոցա, ի տեղւոջ հանգստեան պատրաստելոյ սուրբ և փառաւոր սեղանոյն Քրիստոսի։ Սոյնպէս և ի վկայարանին՝ որ ի հարաւակոյս քաղաքին էր՝ պատրաստեաց և զայն տեղին երանելւոյն Գայիանեայ և երկուց ընկերացն։ Ինքնին թագաւորն Տրդատ բերրն խոնարհմտելով հանդերձ և Աշխէն տիկնաւ զգիրս սրբոցն իւրաքանչիւր բնակութեան յօրինէին իւրեանց ձեռօքն։

767 Եւ եկն թագաւորն, խնդրեաց հրաժեշտ ի սրբոյն Գրիգորէ եօթնօրեայ ճանապարհ կալեալ ի վեր ի բարձր լեառն ի Մասիս։ Եւ անտի ի գլխոյ լերանէն առեալ վէմս արտաքոյս, անտաշս, անկոփս, յաղթս, ծանունս, երկայնս, ստուարս և մեծամեծս, որ զմի մի ոչ ումեք լինէր հնար, թէ և զիպելոյ բազմութեան ի մարդկանէ՝ զայն շարժել. այլ՝ առեալ սկայազօրն հայկաբար զութ արձանսն՝ ի վերայ իւրոց թիկանցն զայն գնէր և բառնանձնեալ բերէր ի վկայարանս տաճարացն։ Մէն չորս արձանս սեամս կանգնէր՝ իբրև փոխարէն անմիտ մարմին, զոր ընդ սրբոյն պատերազմեալ յիւրում անձնեկին. ուր ամենապահ շնորհացն

1 d *հուփսիմեայ / βab հռիւփսիմեայ (յաճ.)
1 βad չիք զկնի նորա
1 βad և զերիցն / Ա և երկուսն / Բ և երկուիցն
2 βadԱԲ երանութեան նոցա, ի տեղւոջ
2 bt ի տեղի հանգստեան
3 βad չիք հանգստեան պատրաստելոյ
3 ԱԲ պատրաստելոց
3 βԱԲ փառաւորեալ
3 β աստուծոյ, փխ. քրիստոսի
4 a սոյնպէս և վկայարանին / միւսն. չիք և
4 a ի հարաւայկողմն քաղաքին / βd ի հարաւոյ [d ի հարաւու] կողմանէ քաղաքին
4 βad է
5 bԱԲ զայն տեղիս / βad զայն տեղի
5 bԱԲt հայկ. թաւ. զայն տեղին փոխէր երանելւոյն [t սրբոցն, փխ. երանելւոյն] / βad չիք փոխէր
5 t սրբոցն, փխ. βabdԱԲ երանելւոյն
5 d գայինեա
5 b երկու
6 βadԱԲ ինքնին / bt ինքն
6 ԱԲ թագաւորն տրդատ / միւսն. չիք տրդատ
6 b խոնարհմտեցելով / d խոնարհմ-թեամբ / β խոնարհմտեցուցելով / ԱԲ խոնարհմտեալ
6 βad չիք հանդերձ
6 ԱԲ և աշխէն տիկնաւ հանդերձ
7 Ա բնակութիւն
7 βad չիք իւրաքանչիւր բնակութեան
7 ab ինքեանց, փխ. իւրեանց
8 βabdԱԲ ձեռաւք
10 βad ի մեծ, փխ. ի վեր
10 a բարձր
10 b ի վեր ի լեառն բարձր ի մասիս. անտի / միւսն. մասիս (չիք ի)
11 a վէմս ապառաժս
12 t և ստուարս
12 βabdԱԲ և մեծամեծս / t չիք և
12 a որպէս, փխ. որ
12 βabdԱԲ ոչ ումեք լինէր / t չիք ումեք
13 b չիք և
13 βabdԱԲ գիպելոց
13 βabdԱԲ բազմութեան / t բազմու-թեանց
13 ԱԲ մարդկան
13 βad չիք զայն
13 b շարժեալ (յաճ.)
14 βabdt հայկարար / ԱԲ և հայկաբար / a և հսկայաբար
14 b ի վերայ ուսոց թիկացն / ԱԲ ի վերայ թիկանց իւրոց
15 b չիք զայն
15 ԱԲ գնէր զայն
15 b և առանձնեալ / միւսն. չիք և
15 bԱԲ բերէր / միւսն. բերեալ
15 βbԱԲ ի վկայարանս / միւսն. ի վկայարան
16 ԱԲ իբրու
17 βad ուր / bԱԲt որ

յաղթեալ՝ զայնչափ զարմանալիսն գործեաց։ Եւ սա պատկ յաղթութեան՝ զիւրոյ ձեռացն զօրութեան զվաստակն ամենեցուն ցուցանէր։

768 Արարեալ շինեալ կազմեալ զսուրբ վկայարանսն երեսուն՝ հանդերձեցին զարդարեցին և օրինօք յարդարեցին. և այսպէս առեալ զիւրաքանչիւր յիւրաքանչիւր տեղի վկայութեանն մատուցանէին։ Զսուրբն Գայիանէ ի կողմն հարաւոյ, իւրոյ մարտիրոսութեանն երկու ընկերօքն դնէր ի վկայարանի տաճարին։ Նոյնպէս և զերանելին Հռիփսիմէ երեսուն և երկու ընկերաւքն ի կողմն արևելից ի շինածի տաճարին դնէին։ Եւ զմիաւորն, որ ի հնձանին սպանաւ՝ սորա տաճարն ի կողմանէ քաղաքին ի հիւսիսոյ կուսէ։ Եւ զամենայն սուրբսն ի միասին գումարեալ, զխաչակիրն վկայսն Քրիստոսի՝ յիւրաքանչիւր հանգիստ մարտիրոսական բնակութեան շինուածոցն փոխեցին։ Ըստ երևելոյ հրամանին տեսլեանն յառաջագոյն Գրիգորի՝ այսպէս և կատարեցաւ։

769 Եւ ի ներքսագոյն խորանացն, ի վերայ հանգստարանացն կենդանագիր գերեզմանացն ի տեղիս սեղանոցն, յերեսին վկայարանին մէն մի կանգնեաց զսուրբ նշան տէրունական խաչին. «Զի միայն, ասէ,

1 βad զայսչափ / ԱԲ այսչափ / b այնպէս, փխ. զայնչափ
1 βad զարմացմունս / ԱԲեօ զարմանալիս / b զարմանութիւնս / t զարմանութիւն
1 βadԱԲ յաղթութեան / bt յաղթութեանց
2 βad զիւրոյ [a զիւրոց] ձեռացն զաւրութեան [d զարութեան] վաստակն [a վաստակսն] ամենեցուն ցուցանէր, զոր և արարեալ / միւսն. զիւրոյ ձեռագործութեան զվաստակսն մատուցանէր
3 βad շինեցին կազմեցին
3 a վկայարանս / ԱԲ զերեսուն
4 n հանդերձայնիւ, փխ. հանդերձեցին
5 ԱԲ զիւրաքանչիւր ոք
5 d իւր, փխ. յիւրաքանչիւր
5 ԱԲ տեղիս / ad վկայութեան
6 βabd ի կողմն / միւսն. ի կողմ
6 ԱԲ մարտիրոսական
6 βad չիք իւրոյ մարտիրոսութեանն
7 Ա ընդերօքն (յմն.)
7 βadԱԲ ի վկայարանի / b ի վկայարանս / t ի վկայարան
7 βad չիք և / b և զերանելոյն
8 d Հռւփսիմէ (յմն.)
8 ԱԲ լբ. / ad երիւքն / β երեք
8 ad ընկերաւք
8 ԱԲ արևելից կողմն / βad արևելեայ ի շինածի տաճարին / t ի կողմն արևելեաց ի կողմն տաճարին / b արևելից տաճարին
9 βad դնեին, փխ. bԱԲt մատուցանէին
9 βbd և զմիաւորն / ԱԲn և միաւորն
9 a որ հնձանին
9 βabdԱԲ սպանաւ / t սպանին
9 βabdԱԲ տաճարն / t տաճար
10 d ի հիւսոյ
10 t կողմանէ, փխ. կուսէ
11 βad գումարեալսն / ԱԲ գումարեալ / bt գումարելոյ
11 n զխաչակրաւն վկայսն
11 n չիք Քրիստոսի, յիւրաքանչիւր հան-գիստս — յարկէ տանն աստուծոյ կայ-քն (հր. 401, 8. 2.)
11 b հանգիստն
12 β մարտիրոսականան
12 b բնութեան, փխ. բնակութեան / a չիք բնակութեան
12 βabԱԲ շինուածոցն / d շինուածոյն / t շինուածոյ
12 βad փոխեցին, ըստ տեսլեան [a տեսլեանն] որդոյն Գրիգորի յառաջագոյն ցուցմանն, նոյնպէս կատարեցաւ
13 ԱԲ հրամանի
14 βabdԱԲ և ի ներքսագոյն խորանացն [βd խորանսն, a խորաննն] ի վերայ հանգստարանացն կենդանագիր [βa կենդանագիր] / t և ներքսագոյն խորանացն կենդանագիր / Համմ. Պոլ. «և ի ներքսագոյն խորանսին»
15 βb ի տեղի
15 βabdԱԲ վկայարանին / t վկայարանս
16 a նշանն / b գնչան. չիք զսուրբ
16 βabdԱԲ տէ(ե)րունական / t տէրու-նեան
16 βad չիք ասէ

առաջի այգր ամենակեցոյց նշանիդ երկիր պագանիջէք տեառն Աստուծոյ արարչին ձերոյ։ Ահա սիւնք հաստատուն կանգնեցան ձերում խարխուլ շինուածոյն։ Այս այն սիւնք են, ասէ, որ ունին զբեռն ծանրութեան ձերոյ շինուածոյն փրկութեան. ահա երեք սիւնք. և չորրորդ սիւնն կենդանութեան՝ որ զձեզ առ Աստուած վերացուսցէ։ Եկայք զնկառեալ տեղին տէրունական առանձն և մեզ հրամայեալն ի մէջ առեալ ի պատիւ փակեսցուք։

770 Եւ թագաւորաւն և ամենայն ժողովրդովքն հանդերձ երթեալ հասանէր անդէն ի տեղին ցուցեալ հրեղէն սեանն ոսկիակալ խարսխին, և անդէն բարձր քաղաքորմով փակեալ զտեղին ի պատիւ, և դրամբք և դռնափակօք ամրացուցեալ, և կանգնեալ և անդ զնշան փրկական խաչին. զի առ հասարակ հասեալ ամենայն որ յայն տեղի՝ ամենազօր արարչին Աստուծոյ երկրպագեալ ծունր կրկնեսցեն։

771 Եւ այսպէս լուսաւորեալ զմիտս և զգլխս ժողովրդոցն քարոզութեամբ, ազդին Աստուածութեանն յաղեալ համեմեալ. թողեալ զպաշտօն ունայնութեան սնոտեաց ձեռագործ կռոցն արարելոց, և ի պաշտօն դարձեալ մարգարէին Աստուծոյ։

772 Եւ յայնմ հետէ և անդր կանխէին անձանձկամ կամօք ի պահս և յաղօթս, և յերկիւղ և ի սէր. և յունկնդրութիւն Աստուծոյ վարդապետութեանն փութային։

1 βad այնր ամենակեցոյց նշանի
1 d երկրպագանիջէք
2 βb արարչի
2 ԱF ձերում / ad մերոյ, b մերում, փխ. ձերոյ
2 dԱF հաստատունք
3 β հաստատեցան / b խախուլ
3 βad շինուածոյց / ԱF շինուածոցդ / b շինուածոցն
3 βabd սիւնքն են / ԱFt սիւնք են
3 βabd չիք ասէ
4 b ձերոյն
4 bd շինուածոցն / a շինածոյն / β շինածոյդ
4 d էհա / β սիւնքն
5 βabdԱF կենդանութեան / t կենդանութեանն
5 a և, փխ. որ
5 β վերացուսցէ / միւսն. վերացուցանէ
6 F զնկարեալ / a տեղիսն
6 b չիք և / ԱF հրամայեալ
7 βabdԱF ի պատիւ փակեսցուք [b փոխեսցուք] / t չիք ի պատիւ
8 βad և թագաւորաւն / միւսն. չիք և
8 b և երթեալ հասանէր թագաւորաւն և ժողովրդովքն հանդերձ ի ցուցեալ տեղին
9 βd հաստանէր անդէն / a հաստենեին անդրէն / bԱFt չիք անդէն
9 βadԱF ի ցուցեալ տեղին
9 b սեղանոյն, փխ. սեանն
10 βbd քաղաք որմաւ / a քաղաք, որմաւ
11 b դռնափակովք / a դռնապանաւք, փխ. դռնափակօք
11 b ամրացուցեալք
11 βb չիք և (անդ)
11 ԱF տերունական, փխ. փրկական
12 βabdԱF հասեալ ամենայն որ / t չիք ամենայն
12 βabdԱF ամենազաւր արարչին [d ամյզաւր, յոմ.] / t չիք ամենազօր
13 βad աստուծոյ ծունր եղեալ [a կրկնեալ] երկիր պագցեն. և
14 βd այնպէս / a և զհոգւոյ
14 ԱF քարոզութեամբ / bt քարոզութեամբն / βad քարոզութեան
15 βabd աստուածութեան
16 β յունայնութեան
16 βad սնոտեացն
16 βabdԱF ձեռագործ / t ձեռագործաց
16 βabԱF կռոցն / dt կռոցոցն
16 βabd արարելոցն
17 βbd մարգարէի
17 βad աստուծոյ պատուիրանացն [d պատուիրանաց]
19 βad չիք վարդապետութեանն փութային / Ա վարդապետութեան / bԱF փութացեալք / t փութային

773 ԾԷ. Արդ՝ իբրեւ ժողովեալք միահամուռ ի պաշտօնարան տեղւոյն յարկի տանն Աստուծոյ կային՝ խօսել սկսաւ երանելին Գրիգորիոս և ասէ. «Դիք ծունր ամենեքեան, զի արասցէ Տէր բժշկութիւն հարուածոցդ»։ Եւ եդեալ ծունր ամենեցուն առ Աստուած, և երանելւոյն Գրիգորի մեծաւ աղօթիւք և պաղատանօք խնդրեալ ուժգին ճգնութեամբ և արտասուօք վասն թագաւորին բժշկութեանն։ Եւ թագաւորն մինչ դեռ կայր ի տեսիլ կերպարանաց խոզի ընդ ժողովրդեանն՝ յանկարծակի հարեալ զգզմամն, և զխորխն խոզի արտաքոյ մարմնոյն իւրոյ ի բաց ընկենոյր, ժանգատեսիլ ժանեօքն և կնճթալէմ երեսօքն հանդերձ. խոզանացեալ մազովք թաւութեամբ զխորխացեալ կաշին ի բաց ընկենոյր։ Եւ զէմք երեսացն դարձան յիւր հին կերպարանսն, և մարմինն փափկացեալ մատաղացեալ լինէր իբրեւ զտղայոյ մանկան ծնելոյ, և ողջանդամ մարմնովքն ամենեւին բժշկեցաւ։

774 Սոյնպէս և ամենայն մարդիկն, որ էին բազմութիւնք կուտեալք՝ յիւրաքանչիւր ախտից թօթափեալք. ոմանք բորոտք, և ոմանք անդամալոյծք և գօսացեալք, և ջրգողեալք որովայնիւք, և դիւահարք, և գոնճացեալք, և պատապքրոտք։ Եւ այսպէս բացեալ շնորհացն մարդասիրին Քրիստոսի զիւր ամենակար բժշկարանն՝ բժշկել զամենեսին

1 b և, փխ. արդ
1 b չիք միահամուռ
1 b ի պաշտաւն
2 βd տեղի / a տեղին
2 βabdԱԲ տանն / t տան
2 βad չիք կային
2 βad սուրբն, փխ. երանելին
3 βd չիք և
3 ԱԲ ամենեքին
4 βbd հարուածելոցդ
4 βabdԱԲ և եդեալ ամենեցուն ծունր առ
4 aԱԲ և երանելին գրիգորիոս / β գրիգորոյ
5 ԱԲ մեծաւ աղօթիւք և ուշիմ խնդրուածովք և պաղատանօք խնդրել ճգնութեամբ
5 b խնդրեաց
5 βad ճգնութեան արտասուաւք
6 βabdԱԲ մինչ դեռ կայր / t չիք դեռ
7 ԱԲ ի կերպարանս. չիք ի տեսիլ
7 βad ի մէջ, փխ. ընդ
7 ad ժողովրդոց
8 ԱԲ հարաւ
8 βad զգզմամն հարեալ
8 βabdԱԲ մարմնոյն իւրոյ ի բաց / t չիք իւրոյ
9 bԱԲ ժանգատեսիլն ժանեաւք
9 ԱԲ կնճթակերպ
9 a չիք և կնճթալէմ երեսօքն
10 β խոզացեալ, փխ. խոզանացեալ
10 βad զխոզացեալ, փխ. զխորխացեալ
11 ԱԲ յիւր հին / միւսն. չիք հին
11 ԱԲ ի կերպարանսն / βad կերպարանսն / b կերպարանս / t կերպարանն
11 b մարմին
12 β *փափկացեալ
12 βad և ողջ ամենայն անդամովք [a անդամաւքն, d անդամաւք] ամենեւին
14 βad որ էին ժողովեալ անչափ [a այնչափ] բազմութիւնք [a բազմութիւնքն]
14 βad չիք կուտեալք
15 βad ամենեքին [a ամենեքեան] յիւրաքանչիւր ախտից [a ախտիցն] ազատեալ լինէին. քանզի էին ոմանք / b ախտիցն
15 βad չիք թօթափեալք
16 βabd որովայնիւք [a որովանիւք] / միւսն. որովայնիւ
16 βad չիք և դիւահարք և գոնճացեալք
17 βabdԱԲ այսպէս / t այնպէս
17 ab շնորհաց
17 ԱԲ մարդասէր շնորհաց [Ա շնորհացն]
17 ab մարդասէրն քրիստոս / d մարդասէրն քրիստոսի
18 bd զամենակար / ԱԲ ամենակարն
18 ԱԲ բժշկարան / b բժշկութիւն, փխ. բժշկարան
18 βad զամենեսեան

ի ձեռն Գրիգորի, առաքելակերպն թօթափէին յիւրաքանչիւր հիւանդութեանց։ Սոյնպէս և բացեալ լինէր աղբիւր գիտութեանն Քրիստոսի, զլսելիս ամենեցուն լնուլ ճշմարտապատում վարդապետութեամբն Աստուծոյ։

775 «Անդ էր այնուհետև սրտալիր ուրախութիւն, և ակնավայելչ տեսիլ հայեցելոցն։ Քանզի երկիր, որ և համբաւուցն անգամ օտար էր կողմանցն այնոցիկ, յորում ամենայն աստուածագործ սքանչելութիւնքն գործեցան՝ առ ժամայն վաղվաղակի իրացն եղելոց խնկամուտ լինէր. ոչ միայն առ ժամանակաւն պաշտելոցն, այլ և յառաջնակարգ յաւիտենանցն և յապա եկելոցն, և սկզբանն և կատարածի, և ամենայն աստուածատուր աւանդութեանցն։

776 Իսկ իբրև զչափ առեալ զիւրացն հաստատութեան՝ համարձակագոյն և առաւելագոյն զաշակերտութիւն նորագիւտ վարդապետութեանն խմբէին ուսուցանել, թէպէտ և պատրաստական քարոզութեանն

5 Հմմ. Կոր. § 31.

1 β ի ձեռն սրբոյն գրիգորի
1 n չիք առաքելակերպն թօթափէին—և զօրութիւն ի փառս աստուծոյ (§ 777)
1 abt հիւանդութեանցն
2 b սոյնպէս և. միւսն. չիք և
2 Ա գիտութեան
3 βb ի լսելիս / a լնոյր
3 βabd վարդապետութեամբն / Ա վարդապետութեան / Բt վարդապետութեանն
3 Բt քրիստոսի, փխ. βabdԱ աստուծոյ
5 Հմմ. Կոր. § 31. «Անդ էր այնուհետև —պատուիրանացն աստուծոյ»
5 a սրտալի
5 βad ակնավայելիչ / bԱԲs Կոր. ակնավայելչ / t ակն առեալ
6 s տեսիլք
6 s հայեցելովքն / βad հայեցողաց / bԱԲt հայեցելոցն / Կոր. հայցելւոյն (Զեռ. հայցելոյն, այլ. հայցելւոյն)։ Կորեան մէջ «հայցելիք» կամ «խնդրելիք» անուանւում են նոյ նշանները:
6 adԱԲ երկիր / միւսն. երկիրն
6 b չիք և
6 βabd համբաւուց / ԱԲt համբաւոյն / Կոր. համբաւուցն
6 ԱԲ անտեղեակ, փխ. օտար / Կոր. օտար
7 ԱԲ աստուածայինն, փխ. աստուածագործ / Կոր. աստուածագործ
7 a զսքանչելութիւնքն / b սքանչելիքն / Կոր. սքանչելագործութիւնքն
8 ԱԲ եղեն, փխ. βabdt Կոր. գործեցան
8 βabdԱԲ Կոր. եղելոց / t եղելոցն
8 Ա խնկամուտ էին / Բ խնկամուտք լինէին / βabdt խնկամուտ լինէին / Կոր. լինէր / Կորեան տարբեր ընթերցումները չենք նշանակում այստեղ ջրի, այլ բաւականանում ենք մեր պատրաստած հրատարակութեան §-երը ցոյց տալով:
9 bԱԲ Կոր. ոչ միայն ժամանակաւ [b ժամանակաւք] / βad ոչ միայն առ ժամացիւս զիւղուածոցն [a զիւղուացոցն], այլ և
9 d առաջնակարգ
9 b յաւիտենանց / a զիւղուածոյն, փխ. յաւիտենանցն
10 βabdԱԲ և յապա [d ապայ] / t չիք և
10 βad եղելոց [a եղելոցն], փխ. եկելոցն
10 ԱԲ չիք և (սկզբանն)
10 βad և ի սկզբանն / b և սկզբան
11 βabd աւանդութեանցն / Ա աւանդութեան / Բt աւանդութեանն
12 at չիք իսկ / b եւս չափ իսկ, t և զչափ փխ. իսկ իբրև զչափ
12 ԱԲ համարձակ
13 βad և առաւելագոյն / bԱԲt և առաւել բարձրագոյն [b չիք բարձրագոյն] / βabd չիք բարձրագոյն
13 βad զաշակերտութիւնն
13 b նորա, զգիւտ, փխ. նորագիւտ
13 Ա վարդապետութեան
14 abdԱԲs Կոր. խմբեին / t խնդրէին
14 d ուսուցանէ / Կոր. ուսուցանել / միւսն. ուսանել
14 Կոր. և թէպէտ / βad չիք թէպէտ
14 ԱԲ չիք և
14 Ա քարոզութեան / βad քարոզութեանն լինել

անգէտ մարդկանն յօրինել։ Որոց և նշխարք իսկ ի կողմանց կողմանց և ի գաւառաց գաւառաց Հայաստան աշխարհին՝ յորդեալք և գրգեալք համանէքին ի բացեալ աղբիւրն շնորհաց գիտութեանն Քրիստոսի։ Քանզի յԱյրարատեան գաւառին, ի Թագաւորանիստ կայեանն, բղխեցին Հայոց տանն Թորգոմայ շնորհք քարոզութեան Աւետարանին պատուիրանացն Աստուծոյ։

777 ԾԸ. Առնայր այնուհետև խորհուրդ հաւանութեան ընդ Թագաւորին և ընդ իշխանն, նախարարօքն և զօրօքն համօրէն՝ վասն խաղաղութեան հասարակաց, քակել, կործանել, բառնալ զգայթակղութիւնն ի միջոյ, ի բաց կորուսանել. զի մի ումեք լիցի խէթ և խութ այնուհետև ընդ ոտս անկանել և խափան առնել՝ եկանել յազատութիւնն վերին։ Այլ զի քաջալերեալք ամենեքեան համանիցեն ի բարեացն կատարումն, ի նշանակեալ նպատակն երանելւոյն Պաւղոսի, թէ «Միաբան հասցուք ի չափ հասակին Քրիստոսի», որոյ ազատութիւնն յերկինս է. ակն ունել փրկչին մեծին Աստուծոյ, և պարծանք ի խաչն, և զօրութիւն ի փառս Աստուծոյ։

14 Հմմ. Եփես. Դ, 13.

1 βad չիք անգէտ մարդկանն յօրինեալ / Պար. ունի անգէտ մարդկան յօրինել
1 bԱB աստուածագէտ, փխ. անգէտ
1 bԱBt յօրինեալ
1 bԱB Պար. որոց և / t որով և / βad որ և
1 ԱB նշխարանց / b նշխարան / βad նշխարանք
2 b և գաւառաց
2 βad երկրի, փխ. աշխարհին
2 β յորդորեալք
2 βad չիք և (գրգեալք)
2 d զրգեալք, Պար. գրգեալք, փխ. գրգեալք
3 βd համանէքին բացեալ
3 ԱB աղբեւր
3 βbd շնորհաց / միւսն. շնորհացն
3 ԱB չիք գիտութեանն
4 βd յարայրատեան / a յայրայրատեան
4 βad ի Թագաւորականն, փխ. ի Թագաւորանիստ
4 a կաանեան / bd կայանեան
4 β կայեանեան Հայոց, բղխեցին տանն
4 ԱB բղխեցին շնորհք քարոզութեան աւետարանին Հայոց տանն Թորգոմայ / b Թորքոմայ / a քարոզութեանն
5 ԱB չիք պատուիրանացն աստուծոյ
7 ԱB առաք այնուհետև առնուլ խորհուրդ / a արդ առնայր / β առնուր
8 a նախարարաւք
8 ad վասն խաղաղութեանն / ԱB վասն հասարակաց խաղաղութեան
9 aԱB զգայթակղութիւնս / d զգայթակղութիւնան / b զգայթագղութիւն / βt զգայթագղութիւնան
10 βad չիք ի բաց կորուսանել
10 βad ումեք խափան լիցի եկանել ի վերին ազատութիւնն. զի
10 ԱB չիք լիցի
10 b լիցի այնուհետև խէթ և խութ / Ա խէթ և ութ
11 bԱ ընդ ոտս
11 bԱB խափան [b և խափան] առնել / t անկանել խափանել յազատութիւնն / Ա յազատութիւն
11 bԱBt չիք եկանել
12 βad այլ զի քաջալերեալք / bԱBt չիք այլ
12 βad չիք ամենեքեան / b ամենեքին
12 ԱB ի բարեաց
13 β ի նշանակել նպատակն / b ի նշանակել զնպատակն / adԱB ի նշանակեալ [d և ի նշանակեալ] նպատակն [ԱB նպատակ] / t նշանակեալ զնպատակ
13 ԱB միարան / միւսն. միաբանք
14 βad հասցուք / միւսն. հասանել
14 ԱB որոյ / միւսն. որոց
14 b ազատութիւն
15 t փրկչին մերոյ աստուծոյ մեծի Թագաւորին, և պարծանք
16 b և զօրութիւնք

778 Իսկ անդէն փաղփաղակի թագաւորն խնրիչեան հրամանաւ, և ամենեցուն հաւանութեամբ, գործ ի ձեռն առեալ երանելւոյն Գրիգորի, զի զյառաջագոյն զհայրենական հնամեայցն նախնեացն և զխեր կարծեալ աստուածսն չաստուածս անուանեալ՝ անյիշատակ առնել, ջնջել ի միջոյ։ Ապա ինքն իսկ թագաւորն խաղայր գնայր ամենայն զօրօքն հանդերձ ի Վաղարշապատ քաղաքէ՝ երթալ յԱրտաշատ քաղաք, աւերել անդ զբագինսն Անահտական դիցն, և որ յԵրազամոյն անդէն անուանեալ կայր։ Նախ դիպեալ ի ճանապարհի Երազացոյց երազահան պաշտաման Տրի դից, դպրի գիտութեան քրմաց, անուանեալ Դիւան դպրի Որմզդի, ուսման ճարտարութեան մեհեան. նախ ի նա ձեռն արկեալ՝ քակեալ այրեալ աւերեալ քանդեցին։

779 Որ և երևեալ կերպարանեալ դիւացն ի նմանութիւն առն և ձիոյ բազմութեան, կազմութեան գնդի և հեծելակազօրու, մկնդաւորք և ուռնաւորք, առաջի ընթացեալք ի կերպարանս մարդկան նմանութեան,

1 βadԱԲ խակոյն, b և, փխ. իսկ
1 b չիք թագաւորն
1 ԱԲ հրամանաւ / միւսն. հրամանաւն
2 ԱԲ ձեռն ի գործ
3 βd զյառաջագոյն [d զառաջագոյն] / a զյառաջական / միւսն. յառաջագոյն
3 βabdԱԲko չիք հնամեայցն / Միայն Վենետիկեան հրատարակութիւններ, Հայկ. բառ. եւ t, ունին հնամեայցն
3 βabdԱԲ նախնեացն / t նախնւոյն
3 a կարծեցեալ / ԱԲ կարդեալ, փխ. կարծեալ
4 βbdԱԲ անուանել / a անուանեալ / t անուանեալս
4 aԱԲ անյիշատակ / միւսն. անյիշատակս
4 b առնէր ջնջէր / ԱԲ և ջնջել
5 βbdԱԲ և, փխ. ապա
5 βabdԱԲ խաղայր [b խաղացեալ] գնայր / t չիք գնայր
6 βad երթալ / միւսն. երթեալ
6 b աւերեալ
6 b չիք անդ
7 βdԱԲ զբագինն / a զբագինս / b զբագինն
7 β չիք և
7 b և յԵրազամոյն անդէն որ / Հայկ. բառ. Երազմոյն (տե՛ս Երազգնդհան բառը)
7 a անդրէն / bԱԲt անդէն
8 βad կայր / bԱԲt կարգայր, փխ. կայր
8 ԱԲ նախադիպեալ / βbd նախնադիպեալ / a նախնադիպեալ
8 b Երազանցոյց, փխ. Երազացոյց
8 s Երազահան / միւսն. Երազգնդհան / հմմտ. «Երազահանաց» Խոր. Բ, 45. Ծննդ. ԽԱ, 8 եւ 24։
9 βabdԱԲsc արի դից [βad դիւց] / v't տիւր դից / kc արի դից
9 b դպիր, գիտութիւնք / s գիտութեան / միւսն. գիտութիւն
9 βabԱԲ քրմաց / d քրմանց / t քրմացն
10 ԱԲ ուսմանն
10 b չիք մեհեան
10 βabdԱԲ ձեռն արկեալ / t արկեալ ձեռն
10 Ա քակել / b չիք քակեալ
11 ԱԲ այրեցեալ / b այրել
11 b և աւերել / a աւարեալ
11 ԱԲ քանդէին
12 βab չիք և (երևեալ)
12 b երևեալք
12 b կերպարանեալք / βadԱԲ կերպարանեալ / t կերպարանօք
12 b այր և ձիոյ
13 a բազմութեան կազմութեան գնդի / βdԱԲ բազմութեան և կազմութեան գնդի / b բազմութիւն կազմութեան գնդի / t բազմութեան գնդի. չիք կազմութեան
13 b և հեծեալ զաւրու / միւսն. և հեծելակազօր
13 Ա մրկնդաւորք, β մկնդաւորք, b կնդաւորք, փխ. մկնդաւորք
14 β ուռնաւորք / d առնաւորք, abԱԲt ուռնաւորք, փխ. ուռնաւորք
14 b առաջի նորա
14 a ՚ի կերկպարանս
14 ԱԲ ի կերպարանս նմանութեան [Ա նմանութիւն] մարդկան / βad չիք նմանութեան

նիզակօք և նշանօք, ի զէն և ի զարդ վառեալք, մեծաւ գոչմամբ զաղաղակ հարեալ՝ փախուցեալք յԱնահտական մեհեանն անկանէին, ուստի ընդ հասեալսն մարտ եղեալ կռուէին. նոքա անդոյժս և քարավէժս թանձրատարափս ի վերուստ ի շինուածոցն ի խոնարհ զմարդկան ցնդէին. զորս և սակաւ մի զարհուրեցուցեալ, փնտրահասուս մարդիկն: Իսկ սուրբն Գրիգոր իբրև տեսեալ զայն՝ զնշան տէրունական խաչին առնոյր և դիմէր ի դուռն մեհենին. և ամենայն շինուածք մեհենին ի հիմանց դղրդեալ տապալեցան. և յուզեալ յանկարծօրէն փայտակերտն հրդեհեցաւ ի տէրունական նշանին զօրութենէ, և ծուխն ծառացեալ մինչև յամպս համանէր:

780 Եւ ամենայն դևքն ի փախուստ դարձեալ՝ առաջի մարդկանն երևեցան, զօձս զգլխով արկեալ, և զճակատ հարեալ, և զձիչ բարձեալ՝ մեծագոչ լալեօք ասէին, թէ «Վայ մեզ, վայ մեզ, վայ մեզ, զի յամենայն երկրէ փախստական արար զմեզ Յիսուս որդին Մարիամու, զաւակին մարդկան. և աստի ևս ի ձեռն կապելոյս և մեռելոյս նորա մեզ փախստական

1 βad նշանակաւք
1 βabd ի զարդ և ի զէն
1 βadԱԲ վառելովք / b չիք վառեալք
1 b և մեծաւ
1 βad մեծագոչ աղաղակաւ փախուցեալք եղեալ՝ յանահտական / ԱԲ մեծաւ գոչմամբ զաղաղակ հարեալ / bէ գոչելով զաղաղակ հարեալք
2 βadԱԲ յանահտական մեհեանն [a մեհենն] / bէ ի մեհեանն
2 βad որք, վր. ուստի
3 βad ընդ հասանելյն
3 β անդյոյժս
3 βabd քարինս, վր. քարավէժս
4 βabdԱԲn թանձրատարափս / է թանձրաթափ
4 abd ի վերուստ [b վերուստ] ի շինուածոցն [d շինուածոցն. չիք ի]
4 b ցանէին, վր. ցնդէին
5 βabdԱԲ զորս և սակաւ [ԱԲ փոքր սակաւ] մի զարհուրեցուցին / է զոր փոքր սակաւ մի
5 abԱԲէ փնտրահասուսն մարդկանն / βd փնտրահասեան [d փնտրահասեան, ո-ի վրայ պաշտէ] մարդիկն
6 βd սրբոյն / bԱ չիք սուրբն
6 Ա գրիգորն / b գրիգորիոս / βd գրիգորի
6 b հանեալ զայն զնշան / βadԱԲ զայն տեսեալ զնշան / է նշան
6 βabdԱԲ տէրունական խաչին [a խաչին քրիստոսի] / է չիք խաչին
6 βad առնոյր / միւսն. առնէր
7 βad և դիմէր / միւսն. և դիմեալ
7 β չիք և ամենայն շինուածք մեհենին
7 d ի հիմանցն
8 a դղորդեալ
9 a ի տէրունականին
9 է խաչէն, վր. βabdԱԲ նշանին
9 a զաւրութենէն
10 βd յամպսն / b յերկինս, վր. յամպս
11 b դարձան և
11 dԱԲ մարդկան
12 ո չիք երևեցան, զօձս արկեալ—նշանին սրբոյ և անդ կանգնէին § 784: Այս մի խմբի խօսքով համառօտում է մինչև եթէ կամք տառոյ [ո տեսոյն] կատարեցին [ո լցին] § 794
12 b զաւձս զգլխով արկեալք / միւսն. չիք զգլխով / Հմմտ. «զօձս արկեալս» Եփր. Թես. / βad արկեալք
12 βbd զճակատ հարեալք
12 βd զձիչ բարձեալք
13 βabd մեծագոչ [a մեծագոչ] լալեօք [ab լալեաւք] ասէին [b ասելով] թէ / ԱԲ մեծագոչ լալիս ասելով թէ / է մեծաձայն գոչելով ասէին, թէ
13 βabd վայ [a վա] մեզ, վայ [a վա] մեզ, զի / ԱԲ վայ մեզ, վայ մեզ, վայ մեզ, զի / է վայ մեզ զի
14 β արարեր զմեզ յիսուս որդի
14 βaԱԲ մարիամայ
15 ԱԲ և աստ
15 βad ի ձեռն կապելոյ և ի ձեռն [a ի ձեռնն] մեռելոյ [β մեռելոց] նորա / b ի ձեռն կապելոց և ի ձեռն մեռելոց նորա / ԱԲ ի ձեռն կապելոյս և մեռելոյս նորա / է ի ձեռն մեռելոց և ի ձեռն կապելոց նորա

լինել։ Արդ՝ յո՞ գիմեալ փախիցուք, զի փառք նորա լցին զտիեզերս։ Այլ երթամք մեք ի բնակիչս լերինն Կաւկասու, ի կողմանս հիւսիսոյ. թերևս անդ հնար լիցի և ապրել մարթասցուք։ Զի առանց հանգստեան զօրս կռծեալ՝ անջատ զմեզ ի բնակութենէ մարդկան՝ կատարել զցանկութիւն կամաց մերոց նոքօք»։

781 Եւ զայս ասացեալ առաջի ամենեցուն. զի մարդիկն որ լուան՝ տեսանել եւս հաստատեցան ի հաւատս ամենեքին. իսկ սեպուհնդ դիւացն աներևոյթք եղեալ, չքացեալք ի տեղւոյն իբրև զծուխ պակասեցան։ Իսկ մարդկանն հաւանելոց անդէն քանդեալ զհիմունս մեհենացս ուրեքէն, և զգանձսն մթերեալս՝ աղքատաց, տառապելոց և չքաւորաց մասն հանէին։ Եւ զգաւառակերտան և զապարանսն բրմօքն հանդերձ և նոցին զեանովքն և սահմանօքն ի ծառայութիւն նուիրեցին եկեղեցւոյ սպասաւորութեան։

782 Եւ առ հասարակ ամենեցուն սերմանեալ զաստուածպաշտութեան զբանն, և զամենեսեան ի Տեառն ճանապարհին կացուցանէր, զիտուն լինել պատուիրանաց արարչութեանն։ Եւ յամենայն քաղաքս

1 βbdԱԲ արդ յո գէմ եղեալ / a արդ յոյ գիմեալ / c արդ ի յո
1 βabdԱԲ փառք / c փառքն
2 a մաւտ ի բնակիչս
2 ԱԲ լերին
2 a կաւկասու, ի կողմանս / b ի կաւկաս ի կողմանս / Ա կաւկաս կողմանս / միւսն. կաւկաս ի կողմանս
2 a հիւսաւսոյ (յան.) / b հիւսւսոյ
2 βabdԱԲ թերևս անդ հնար / c չիք անդ
3 ԱԲ ապրել մարթասցուք / միւսն. ապրեալք [b ապրեալ] լիցուք
4 βabdԱԲ կռծեալք
4 Ա անջատէ / b անջատեաց, փխ. անջատ
4 Բ անջատ (երկրորդ ա-ի վրայ «է») / c (էջ. 349) անջեատ
6 a քանզի մարդիկն որ լուանն / b զի լուեալ մարդկանն
7 βabd տեսանել եւս հաստատեցան ի հաւատս [d ի հաւատսն] ամենեքին [βad չիք ամենեքին] / ԱԲc ի հաւատս հաստատեցան ամենեքեան [c ամենեքին]
7 β սեպուհնդն / ԱԲ սեպուհնքք
8 ԱԲ աներևոյթ
8 ad եղեալք / b եղեն
8 d չքացեալք / b ի տեղւոյն չքացեալք
8 b և, փխ. իսկ
9 a չիք մարդկանն հաւանելոց—մեհենացս ուրեքէն և / d-ն ունի a-ի այս պակասը, սակայն չի կարող a-ից արտագրուած լինել:
9 βbdԲ մարդկանն / միւսն. մարդկան
9 b հաւանեալ / ԱԲ հաւանելոց / միւսն. հաւանելոցն
9 b չիք անդէն / βd զհիմունսն
9 b մեհենաց
9 a իսկ, փխ. և / βd չիք և
10 bԱ զգանձան / միւսն. զգանձս
10 βabdԱԲ և տառապելոց որբոց և այրեաց և չքաւորաց ի գանձից [a և գանձից, b և ի գանձուցն] մեհենիցն [a մեհենացն, b մեհենաց] մասնաւորէին [b մասն առնէին]. և
11 βabd զգաւառակերտան / միւսն. զգաւառակերտն
11 ac բրմովքն
11 βad չիք և (նոցին)
11 ԱԲ նոցունց
12 c սահմանաւք
12 βabdԱԲ ի ծառայութիւն սպասաւորութեան եկեղեցւոյ [ab եկեղեցւոյն] նուիրէին
14 β սերմանել
14 βabd զաստուածուսութեանն [β զաստուածութեան], փխ. զաստուածապաշտութեան
15 βbdԱԲ բանն / a բան
15 βabd ի տեառն ճանապարհին / ԱԲ ի ճանապարհս տեառն
16 b լինէր / Բ առնել, Ա առնել, փխ. լինել
16 ad պատուիրանացն
16 βabdԱԲ արարչութեան
16 b ի քաղաքս

Հայոց և ի գեօղս և յաւանս և յագարակս երեւեցուցանէր զանգիս տան Աստուծոյ։ Բայց ոչ առնէր յայտ զհիմնարկութիւնն զնոր, և ոչ սեղան ուրեք ուղղեալ յանուն Աստուծոյ, զի չունէր զպատիւ քահանայութեան. այլ լոկ պատրաստէր քաղաքորմով զանգիսն, և կանգնէր զնշան տէրունական խաչին։ Նոյնպէս և յելս և ի մուտս ճանապարհաց և ի փողոցս և ի հրապարակս և ի ճանապարհակիցս պահ և ապաւէն զերկրպագելոյն յամենեցունց զնոյն նշան կանգնէր։

783 «Անսայր այնուհետեւ զԱրշակունեաց տոհմի որեարն ի վարժս վարդապետութեան պարապեցուցեալ. որոց առաջնոյն Տրդատ անուն, որ և թագաւորն իսկ էր, ամենայն տամբ իւրով։ Նոյնպէս և զամենայն ազի ջանայր յերիւրել հաւաուցանել ի գիտութիւն ճշմարտութեանն»։ «Եւ յորժամ այնպէս լի առնէր ընդ ամենայն տեղիս զսուրբ Աւետարանն Տեառն, և ամենեցուն զգուշացուցեալ անմեղութեամբ զճանապարհս կենաց վարելոյ՝ ապա ամենեցուն զայն դնէր ի մտի, զի «սեստան Աստուծոյ իւրեանց միայն երկիր պագցեն, և նմա միայն սպաս տարցին»

784 ԾԹ. Եւ ապա յանձն արարեալ զնոսա ամենապահ շնորհացն

8 Հմմտ. Կոր. § 32. / 11 Հմմտ. Կոր. § 39. «Եւ յորժամ այնպէս լի առնէր—կենաց վարելոյ» / 15 Հմմտ. Մատթ. Դ, 10.

1 ԱԲ հայոց ի գեւղս
1 βabdԱԲ զանգիս / t զանգի
1 βadԱԲ տան / bt տանն
2 b բայց ոչ առնէր նոր յայտ հիմնարկութեան և ոչ սեղան / βadԱԲ հիմնարկութեան նոր և ոչ սեղան / t չիք և
3 βad ուղղել ուրեք / b ուղղեալ / ԱԲ ուղղէր / t ուղղել
3 aԱԲ տեառն, փխ. աստուծոյ
3 a զի զեռ
3 ab ոչ ունէր
3 bt քահանայութեանն
4 bԱԲ միայն, փխ. այլ
4 βad այլ լոկ միայն
4 βabd քաղաքորմաւ
5 a և յելս և / միւսն. չիք և (յելս)
5 ԱԲ զելս և զմուտս
5 b ճանապարհացն
5 ԱԲ չիք և (ի փողոցս)
5 β չիք և ի փողոցս և ի հրապարակս և ի ճանապարհակիցս
6 abd չիք և ի հրապարակս
6 βadԱԲ պահապան, փխ. պահ
6 βabd զերկրպագելոյն / ԱԲ զերկրպագելին / t զերկրպագեալ
7 βabd յամենեցունց / ԱԲt ամենեցուն
7 βdԱԲ նշանն
7 a կանգնել
8 ԱԲ և զարշակունեացն
8 β զտոհմի / b տոհմ

8 βad որեարն / ԱԲ որեարս / t որերն b չիք որեարն / Կոր. որեարն
8 Հմմտ. Կոր. § 32. «Առաւել երանելոյն առհակայ զմանկտնեան որեարն ի վարժս—ի գիտութիւն ճշմարտութեանն»։
9 βa որոց / միւսն. որոյ
9 βabdԱԲ առաջնոյն / t առաջին
10 βabd չիք էր
10 βabd չիք և (զամենայն)
12 ԱԲ չիք յորժամ
12 βadԱԲ ընդ ամենայն տեղիս / b երկիր, փխ. տեղիս / t չիք տեղիս
13 b զբրիստոսի, փխ. տեառն
13 βad և զամենեսեան զգուշացուցանէր [β զգուշացուցէր] անմեղութեամբ զճանապարհս
13 bԱԲ զգուշացուցեալ / t զգուշացեալ
13 bԱԲt չիք անմեղութեամբ
13 βdԱԲ կենացն
14 a վճարելոյ, փխ. վարելոյ / Հմմտ. Կոր. § 39.
14 βad դնէր / bԱԲt դնել
14 d ի միտ
15 b միայն, փխ. իւրեանց / βad չիք իւրեանց
15 b երկիր պագցուք / ԱԲ երկիր պագանիցեն
15 a տարցեն / b տարցուք
16 βdԱԲ չիք և
16 βabdԱԲ ամենապահ, փխ. t ամենատես

Աստուծոյ, և ինքն առեալ զԹագաւորն՝ խաղայր գնացեալ երԹայր, զի և յայլ կողմանս ամենայն սահմանացն Հայաստան աշխարհին սերմանեսցէ զբանն կենաց: Եւ երԹայր հասանէր ի Դարանաղեաց գաւառն, զի և անդ զանուանելոցն զսուտ աստուածոցն զբագինսն կործանեսցէն, որ էր ի գեօղն Թորդան, մեհեան անուանեալ ապխտակափառ դիցն Բարշամինայ. Նախ զնա կործանէին, և զպատկեր նորին փշրէին. և զգանձսն ամենայն, զոսկւոյն և զարծաթոյն, աւար հարկանէին և զայն աղքատաց բաժանեալ բաշխէին: Եւ զգեօղն ամենայն զատատակերտօքն հանդերձ և սահմանօքն յանուն եկեղեցւոյն նուիրէին, և զամենափրկիչ նշանին օրինակ և անդ կանգնէին:

785 Իսկ երանելւոյն վարդապետի զաւետարանական արուեստն ի մէջ առեալ, ձեռն արկեալ զգաւառաւն, հանդերձ միամիտ սատարութեամբ Թագաւորին՝ գերէր զամենեսեան ի հայրենեացն աւանդելոց ի սատանայապաշտ դիւական ի պաշտաւորութենէն ի հնազանդութիւն ծառայութեան Քրիստոսի մատուցանէր: Եւ յորժամ ի նոսա զբանն

11 Հմմ. Կոր. § 15—16.

1 b իւր, փխ. ինքն
1 βb խաղայր գնայր / ad խաղայր գնալ
1 ad երթալ / β երթեալ / b չիք երթայր
2 βad յամենայն / ԱԲ չիք ամենայն
2 βad սահմանս / ԱԲ սահմանաց
3 β և երթեալ / միւսն. չիք և
3 ad երթալ [a երթեալ] / bԱԲ երթեալ հասանէր / βad հասեալ
3 s ի դարանաղեաց գիւղաց գաւառն
4 βbd անուանեալ / զանուանեալ / ԱԲ զանուանելոց
4 βd սուտ / a չիք զսուտ
4 β բագինան
4 ԱԲ կործանիցեն
5 βd որ էրն ի գեաւղն [d ի գեւղն] / a չիք որ էր ի գեօղն Թորդան
5 d Թորթան / b ի զորթան
5 βd մեհան / a մեհեն / ԱԲ մեհեանն
5 a անուանել
5 b ապխտակափառն
6 βabdԱԲc բարշամինա / t բարշիմինա / s զարշամինա, ուղղուած բարշամինա
6 βabdԱԲ զպատկեր / t զպատկերն
6 ԱԲ զգանձն
7 β ոսկոյն / ԱԲ ոսկւոյն և արծաթոյն / b չիք զոսկոյն և զարծաթոյն
7 bԱԲ չիք զայն
7 bԱԲ և աղքատաց / βadt չիք և
8 βad չիք բաժանեալ
8 a և զգիւղսն
8 ԱԲt զատատակերտօքն և գեաւղօքն / βabd չիք և գեաւղօքն
8 ԱԲ իւրովք հանդերձ / միւսն. չիք իւրովք
9 ԱԲ չիք սահմանօքն / βabd և [b չիք և] սահմանաւքն [b սահմանաւքն իւրովք] / ԱԲt չիք և (սահմանօքն)
9 βabdԱԲ յանուն եկեղեցւոյն [bԲ եկեղեցւոյ, Ա եկեղեցւոց] նուիրէին [bԱԲ նուիրեալ] և / t աստուծոյ, փխ. եկեղեցւոյն
9 βabdԱԲ զամենափրկիչ / t զամենափրկչին
10 b զաւրինակ
10 βabdԱԲ կանգնէին / t կանգնէր
11 βabd իսկ երանելւոյն [β երանելին] վարդապետի / ԱԲ իսկ երանելին գրիգորիոս վարդապետի / t երանելին. չիք վարդապետի
11 βabd արուեստն / ԱԲt զարուեստն
12 ԱԲ ի մէջ առնոյր
12 β ձեռն արկեալ / միւսն. ձեռնարկեալ
12 a զգաւառն
13 b գերել
13 b զամենայն / βad զամենեսեան / ԱԲt զամենեսին
13 bԱ ի հայրենեացն աւանդելոյ [b աւանդելոց] / Բt ի հայրենեաց աւանդելոյն / Պար. ի հայրենեաց աւանդելոց
13 βad ի հայրենեացն [a ի հայրենեաց] մոլորութենէ ի սատանայական պաշտաւորութենէն [β ի սատանայական ի պաշտաւորութենէն] / bԱԲ պաշտաւորութենէն. չիք ի
15 βabd ծառաութեանն

կենաց սերմանեալ, և զամենեսեան յաստուածպաշտութիւն կրթեալ, որ և յայտնի իսկ բնակչաց գաւառին նշանք մեծամեծք երևեալ, կերպակերպ նմանութեամբք դիւացն փախստական լինելով անկանէին ի կողմանս Թորդանայ. և իբրև գնայր ևս հաստատէր՝ ապա երթեալ հասանէր յամուր տեղին անուանեալ Անի, ի Թագաւորաբնակ կայեանն հանգստոցաց գերեզմանաց Թագաւորացն Հայոց։ Եւ անդ կործանեցին զբագինն Զևս դիցն Արամազդայ, հօրն անուանեալ դիցն ամենայնի։ Եւ անդ կանգնեալ զտէրունական նշանն, և զաւանն ամրականաւն հանդերձ ի ծառայութիւն եկեղեցւոյն նուիրէին։

786 Եւ ապա յետ այսորիկ անցէն ի սահմանակից գաւառն Եկեղեաց եկանէր։ Եւ անդ երևեալ դիւացն ի մեծ և ի բուն մեհենացն Հայոց Թագաւորացն, ի տեղիս պաշտամանցն, յԱնահտական մեհենին, յԵրէզն աւանի. ուր ի նմանութիւն վահանաւոր զօրու ժողովեալ դիւացն մարտնչէին, և մեծագոչ բարբառով զլեռինս հնչեցուցանէին։ Որք փախստականք եղեալք, և ընդ փախչելն նոցա կործանեալ բարձրաբերձ պարիսպքն հարթեցան։ Եւ որք դիմեալ հասեալ էին զգաստացեալ զօրօքն, սուրբն Գրիգոր Թագաւորաւն հանդերձ, փշրէին զոսկի պատկերն

1 ԱԲ սերմանէր
1 b զամենեսին / ԱԲ կրթէր
2 ζad երևեալք
3 ԱԲ նմանութիւն
3 β զդիւացն / ԱԲ լինէին
3 b անկանէին / միւսն. անկանել
3 Տմմ. Պտր. § 15—16 «Եւ երանելոյն վարդապետին—փախստական լինելով անկանէին ի կողմանս»
5 ԱԲ տեղին յանի, Թագաւորաբնակ կայեանն / b տեղին անուանեալ անդւոյն յանի ի Թագաւորաբնակ կայեանս / a անուանեալ ի Թագաւորաբնակ կաեանս / βd յանուանեալ ի Թագաւորաբնակ [d ի Թագաւորական բանի վրայ եւ յուսանցքում ընդմեն ձեռք] կայանս / t յանուանեալ յանի / ζad չիք յանի / t ի Թագաւորականն, փխ. ի Թագաւորաբնակ
7 ԱԲ զբագինն
7 ζabd Զևս դիցն / ԱԲt ևս դիցն, փխ. Զևս դիցն
7 ζab արամազդայն / d արամազդային
7 ζad հօր / b հայր
7 b անուանեալ դից
8 ԱԲ կանգնէին
8 ζaԱԲ ամրականաւն / d ամրականաւք / b ամրաբաւն / t ամրաւն
9 b եկեղեցւոյն / միւսն. եկեղեցւոյ
10 ζad չիք և / ԱԲ յետ այնորիկ
10 abԱԲ չիք անցէն
10 ζabdԱԲ գաւառն / t ի գաւառն
10 βԱ յեկեղեց / a եկեղեաց / միւսն. յեկեղեաց
11 ζabdԲ մեհենացն / Աt մեհենեացն
12 ζad Թագաւորաց
12 ԱԲ պաշտամանց / ζabd պաշտամանցն / t պաշտամանացն
12 ζabd մեհենին / ԱԲ ի մեհենին / t մեհենացն
13 ac յերազն աւանի / βd յեզերն յաւանի / ԱԲt յերէզն յաւանի [Ա յօանի, t աւանին] / b յերեզն աւանի
13 ζabdԱԲ ուր [ԱԲ որ] ի նմանութիւն [b և ի նմանութիւն] / t չիք ուր
13 ζad զաւրուն
14 ζabdԱԲ զլերինս / t զլերինսն
14 ζabdԱԲ որք [ԱԲ որ և] փախստականք եղեալք [ԱԲ եղեալ] և / t որք փախստական լինէին
15 abd և ընդ փախչել [a փախչելոյն] նոցա / միւսն. և ընդ փախչելն նոցա
15 b կործանեցաւ / aԱԲ չիք կործանեալ
16 ԱԲ հարթեցան կործանեցան
16 ζad չիք որք դիմեալ—զօրօքն։ Տե՛ս ծան. ս. 17.
16 b դիմեալք հասեալք
16 ԱԲ հասեալ էին / միւսն. չիք էին
17 bԱԲ զգաստացեալ [ԱԲ սգաստացեալ] զաւրքն
17 Ա սուրբ / b չիք սուրբն
17 b և գրիգորիոս
17 ζad հանդերձ և զգաստացեալ զաւրաւքն փշրէին [a փշրեցին]
17 β զոսկիապատ պատկերան / ԱԲ զոսկի պատկերան

Անահտական կանացի դիցն. և ամենևին զանգին քանդեալ փլանէին, և զոսկին և զարծաթն աւար առեալ։ Եւ անտի ընդ գետն Գայլ յայնկոյս անցանէին, և քանդէին զՆանէական մեհեանն դստերն Արամազդայ ի Թիլն յաւանի։ Եւ զգանձս երկոցուն մեհենացն աւարեալ ժողովեալ՝ ի նուէր սպասուց սուրբ եկեղեցւոյն Աստուծոյ թողուին տեղեօքն հանդերձ։

787 ՃԺ. Եւ այսպէս ի բազում տեղեաց բառնային զդայթակղեցուցիչն անշունչս, զձուլեալսն, կռեալսն, կոփեալսն, քանդակեալսն, անպիտանսն, անօգուտսն, վնասակարսն, արարեալսն անմտութեամբ ցնորելոց մարդկան, դարձեալ սրտի մտօք ի հաւատն հաստատեալք։ «Արքայն մեծաստար իշխանութեամբ տայր հրաման՝ սատանայակուր և դիւամոլ ազգացն կողմանցն այնոցիկ՝ թափել և զերծանել յունայնավար հնացելոցն անտեսագործ պաշտամանցն, և հնազանդ լինել ամենահեշտ լծոյ ծառայութեանն Քրիստոսի»։

788 «Եւ յորժամ անդ եւ զայս արարեալ հաւատարութեամբ ամենեցուն՝ առ հասարակ լցեալ զպիտոյս քարոզութեանն՝ ոչ ինչ ապաստան

10 Հմմտ. Կոր. § 46. / 14 Հմմտ. Կոր. § 47.

1 ԱԲ: անահտական դիցն / a անահտական դիցն կանացի, և / βbd անահտական [b զանահտական] կանացի դիցն [β դիւն] և / t անահտականաց դիցն. չիք կանացի
1 ԱԲ զանգիին
2 βd աւարեալ և / bԱԲ նուիրեալ, փխ. աւար առեալ
2 ԱԲ յայս կոյս
3 b անցուցանէին / bԱԲt չիք և
3 a գնանննական / b մեհենն դստեր
4 ad ի Թիլան / b ի Թիլս
4 a աւանին / βbd յաւանին
4 Բ զգանձն
4 βa երկոցունց / bd երկոցուն / t երկուցուն / ԱԲ բ. մեհենիցն
4 a աւար առեալ ժողովեալ / b ժողովէր
5 βad ի նուէրս [a ի նուէր] սպասուց սուրբ եկեղեցւոյն / միւսն. ի նուէրս սուրբ սպասու եկեղեցեացն
5 bԱԲ եկեղեցւոյն [b եկեղեցւոյ] Աստուծոյ / βad չիք Աստուծոյ
5 βd թողուէին / միւսն. թողին
5 Բայսրբ տեղօքն. ուղղում եմ տեղեօքն
6 ԱԲ տեղաց
6 b զդայթակղեցուցիչսն / ԱԲt զդայթակղեցուցիչս / βad զդայթակղութիւնն
7 βad զձուլածոյսն [d ձուլածոյսն] կռեալսն կոփեալսն / t ձուլեալսն / ԱԲ ձուլեալս, կռեալս, կոփեալս / t չիք կռեալսն
7 ԱԲ քանդակեալս / b չիք քանդակեալսն
8 bԱԲ անօգուտս / β զանօգուտսն / d անօգուտ են
8 bԱԲ վնասակարս, արարեալս
8 ad անմտութիւնն / β անմտութեամբ / bԱԲt անմտութիւն
9 abdԱԲ ցնորելոց / β ցնորոց / t ցնորելոցն
9 ԱԲt ի հաւատս
9 βad հաստատեալ / bԱԲ հաստատէին / t հաստատեալք
10 abԱԲ իշխանութեամբ / միւսն. իշխանութեամբն
10 β սատանակուր, փխ. սատանայակուր / Կոր. սատանայակիր
11 b ազգաց
11 ԱԲ չիք կողմանցն
11 β յունայնավաստակ, փխ. յունայնավար
12 βabdԱԲ հնացելոցն / t հնացելոց
12 ԱԲ հնազանդել ամենահեշտ / b ամենահաշտ
12 «ամենայն հեշտալուծ ծառայութեանն / Հմմտ. Կոր. § 46. «արքայն Աղուանից միաբան փութով հրաման տայր— ամենահեշտ լծոյն Քրիստոսի»։
14 βabdԱԲ յորժամ անդ եւ [Ա և] զայս / t յորժամ զայս անդ եւ
14 β հաւանութեամբ, փխ. հաւատարութեամբ / Կոր. հաւատարութեամբ
15 b զհանձոյս, փխ. զպիտոյս / Կոր. զպիտոյն
15 Հմմտ. Կոր. § 47. «Եւ յորժամ զայն արարեալ — լցեալ զպիտոյն իւրեանցն»։

լինէր յահ եւ ի սաստ թագաւորին՝ հաւանեցուցանելոյ զամենեսին, եւ ոչ լոկ բանիւք միայն, այլ եւ նշանօք եւ արուեստիւք եւ ազգի ազգի բժշկութեամբք փառաւոր լինէր սուրբ անունն Քրիստոսի։ Այս ամենայն գործեցաւ կամօք մարդասիրին Աստուծոյ ի ձեռն Գրիգորի։ Եւ յամենայն տեղիս հասեալ ինքնին թագաւորն լինէր քարոզ, խոստովանելով զիւր զամբարշտութիւնն. եւ պատմէր զամենայն արարեալսն Աստուծոյ զսքանչելիսն որ անցին ընդ նա, եւ զողորմութիւն բժշկութեանն, եւ զայն ցուցանէր բարձրաձայն աղաղակաւ, յայտ յանդիման առաջի ամենեցուն։

789 Ապա փութացեալ հասանէր ի գաւառն Դերջան, զի եւ անդ յառաջացի լինել զառաքելական քարոզութեանն զարուեստ մշակութեանն երկոքբ, եւ զերծուցանել զնոսա ի զարշելի «զիւցական սատանայակիր բարուցն ճիւաղութենէ, զխուժադուժ կողմանն աշակերտելով, զխոշորագոյն եւ զխեցբեկագոյն բարս հեթանոսութեան շրջել ի զգաստութիւն աստուածուսոյց իմաստութեանն. եւ ծանօթս աւետարանական աւետեացն, յարդարեալս ընդելս կացուցանէր»։

790 Գայր հասանէր ի Մրհական մեհեանն անուանեալ որդւոյն

12 Հմմտ. Կոր. § 29.

1 βa զամենեսեան
2 βabdԱԲ այլ նշանաւք
3 b բժշկութեամբ
3 d անուն
4 ab գործեցան
4 b կամաւքն
4 d մարդասէրն / b չիք մարդասիրին
4 βa սրբոյն գրիգորի
5 ԱԲ ինքն
5 d *վոստովանելով
6 adԱԲ ամբարշտութիւնսն [d ամպարշտութիւնսն] / bt զանպարշտութիւնսն
6 bԱԲ արարեալ
6 b զաստուծոյ սքանչելիսն, որ / ԱԲ սքանչելիսն աստուծոյ, որ / βad աստուծոյ սքանչելիսն որ
7 βad անցին / bԱԲt անցեալ
7 βadԱԲ զողորմութիւն / bt զողորմութիւնս
7 βad բժշկութեանցն
10 Ա լուսանցքում ունի է գլխահամար:
10 b և, փխ. ապա
10 βd և ի գաւառն
11 Ա յառաջ առացի լինել / Բ յառաջացի լինել / dt յառաջեալ լեցի / ab յառաջեալ [b առաջեալ] լինի
11 βabd չիք լինել
11 βad առաքելական
11 b քարոզութեան
11 ԱԲ զարուեստս / βabd արուեստ / t զարուեստ
11 ԱԲ մշակութեան / b բժշկութեան, փխ. մշակութեանն
11 βad մշակութեանն երկոքբ / bԱԲt չիք երկոքբ
12 βad չիք և
12 b զերծանել
12 βd և զնոսա
12 β զիցապաշտ, ad զիւցապաշտ, b զիցական, փխ. զիւցական / Կոր. զիւական / Հմմտ. Կոր. § 29. «զաւն զիւական սատանայակիր—ծանօթս կացուցանէին»։
12 β սատանայական, a սատանաական, d սատանական, փխ. bԱԲt Կոր. սատանայակիր
13 βb կողմանս
13 ԱԲ աշակերտել / βa աշակերտելով / b աշակերտեալ / dt աշակերտելոյ
14 a խոշորագոյն և խեցբեկագոյն
14 βabd բարսն / ԱԲ զբարս
14 Բ հեթանոսութեանն
15 ԱԲt իմաստութեան
15 βabdԱԲ չիք և
15 βad ծանօթս և ընդելս աւետարանական աւետեացն կացուցանէր
16 bԱԲ յարդարել
17 b և դարձեալ գայր
17 a մհրական, c ի մեհրական / b ի որհական

Արամազդայ, ի գիւղն զոր Բագայառիճն կոչեն ըստ պարթեւարէն լեզուին։ Եւ գայր ի հիմանց բրեալ խլէին, և զգանձն մթերեալս աւար հարկանէին և աղքատաց բաշխէին, և զտեղիսն նուիրէին եկեղեցւոյ. և զբնակիչս աշխարհին հաստատէր ի գիտութիւն ճշմարտութեանն։ Եւ յայնմհետէ փոյթ ի վերայ ունէր «զաւրընթերակաց աբբունեաւն հանդերձ մեծամեծ աւագանւովն և ամենայն ազատագունդ բանակաւն աստուածեղէն իմաստութեամբն վարդապետել»։

791 ԾՂԱ. Իսկ թագաւորն Տրդատիոս հանդերձ միաբանութեամբ կնաւ իւրով Աշխէն տիկնաւ, և քերբ իւրով Խոսրովիդխտով, հրաման ետ ի ժողով կոչել միաբանութեամբ ամենայն զօրաց իւրոց։ Եւ վաղվաղակի հասանէին ի ժամադիրն յամենայն կողմանց ըստ հրամանին՝ յԱյրարատ գաւառն ի Վաղարշապատ քաղաք։ Քանզի և թագաւորն չեւ արտաքեալ անդի հասանէր։ Եւ կուտեցան առ հասարակ զօրքն ամենայն, և մեծամեծք և կուսակալք, գաւառակալք, պատուաւորք, պատուականք, զօրավարք, պետք և իշխանք, նախարարք և ազատք, դատաւորք և զօրագլուխք, և հասեալ կային առաջի թագաւորին։

5 Հմմտ. Կոր. § 32.

1 β ի գեղն
1 aոs բագաոիճն / b բագառիճն
1 β ըստ պարթէւարէն / dԱԲ ի [d ըստ] պարթեւարէն լեզուէն
2 βabdԱԲ և գայն / t և գայր
2 ԱԲ չիք խլէին
2 βabd զգանձն / ԱԲt զգանձս
2 b մթերեալ
3 βad գայն, փխ. և (աղքատաց)
3 βd զտեղին / a զտեղսին
3 b եկեղեցեաց նուիրէին / ԱԲ եկեղեցեաց
4 βad երկրին, փխ. աշխարհին
4 ոs հաստատէր ի գիտութիւն ճշմարտութեան / s Եղանց վերջանում է. Իսկ a այստեղից յետ էջադանում եւ շարունակում է «Արդ ի լուսոյ գնալուն և գնեցս. տես § 726.
5 β փոյթայր, փխ. փոյթ
5 βdԱԲ ի վերայ ունել
5 ԱԲ աբբունիս
7 d վարդապետել / միւսն. վարդապետէր / Հմմտ. Գոր. § 32. «զաւրընթերակաց աբբունեաւն [ձեռ. աբբունեան] հանդերձ—իմաստութեամբն վարդապետեալս»
8 bԱԲ «Իսկ թագաւորն» սկսում են կարմրագրով: Ա յուսանցքում ունի Է գլխանիշը:
8 b միաբանութեամբն
9 b և կնաւն / a կնաւն
9 βabdԱԲ քերբն / t քերբ
9 t չիք իւրով
9 a խոսրովիդխտու
10 d ի ժողովել, կոչել
10 Ա միայրանութեան
10 Ա զաւրացն
11 βad ի ժամադիրն յամենայն [d ամենայն] կողմանց / b ի ժամադիր կողմանէն / ԱԲ ի ժամադիրն ըստ հրամանին ի կողմանս / t ի ժամադիրն ի կողմանց ըստ
12 ԱԲ այրարատեան գաւառին / a յայրայրատ գաւառն / βbd յարարատեան գաւառն / t յայրարատեան գաւառ
12 βadԱԲ քաղաք / b քաղաքի / t քաղաքն
12 b և քանզի թագաւորն
13 a կուտեցան առ հասարակ / միւսն. չիք առ հասարակ
13 ԱԲ զօրք
13 a ամենայն կուսակալք և մեծամեծք / b և մեծամեծքն
14 βd չիք և (կուսակալք)
14 ԱԲ և պատուաւորք զօրագլուխք զօրօք, պետք
14 b պատուականս
15 d և իշխանքն
15 βad և դատաւորք
15 ԱԲ և պատուականք, փխ. և զօրագլուխք
16 βabd և հասեալ / ԱԲt չիք և

792 Խորհուրդ ի մէջ առնոյր թագաւորն ընդ ամենեսին, փութայր հասանել՝ բարեաց գործոց ժառանգաւոր լինել։ «Եկայք, ասէ, ճեպեսցուք զայս առաջնորդ կենաց մերոց առնել մեզ յԱստուծոյ զԳրիգորդ հովիւ կացուցանել, որ լուսաւորեաց զմեզ մկրտութեամբ և նորոգեաց օրէնսասոյց խորհրդովն արարչին մերոյ Աստուծոյ»։

793 Իսկ Գրիգոր ոչ առնոյր զայս յանձն, առնուլ զմեծ պատիւ քահանայապետութեանն. ասէ. «Ոչ կարեմ համարձակել բառնալ վասն անչափական բարձրութեանն զօրել. որ անպատում է այս պատիւ երկնաւոր փառացն առաջնորդութեան, միջնորդ կալ ընդ Աստուած և ընդ մարդիկ. այլ զարժանին խնդրեալ գտցեն»։

794 Իսկ անդէն տեսիլ սքանչելի յԱստուծոյ երևեալ թագաւորին՝ տեսանէր զհրեշտակ Աստուծոյ, որ խօսէր ընդ նմա և ասէր, թէ «Պարտ է ձեզ զԳրիգորդ վիճակեցուցանել առանց յապաղելոյ ի քահանայապետութիւն, որ լուսաւորեաց զձեզ մկրտութեամբ»։ Նոյնպէս երևեալ և Գրիգորի տեսիլ հրեշտակի Աստուծոյ, որ մի իշխեսցէ ինչ ընդդէմ յամառել վասն այնր, «զի ի Քրիստոսէ է այդ հրամայեալ, ասէ, քեզ»։

1 b խորհուրդ առաջի դնէր թագաւորն
1 βԱԲ ի մէջ առեալ
1 βad ընդ ամենեսեան
2 ԱԲ և բարեաց
2 βabd գործոց / ԱԲt գործոյն
2 ԱԲ լինել ժառանգաւոր / a լինէր
3 b զայն
3 β չիք մեզ
3 a չիք յԱստուծոյ
3 βad զԳրիգորդ հովիւ կացուսցուք, որ / ԱԲ զԳրիգորդ հովիւ կացուցանել մեզ, որ / b զԳրիգորիոս մեզ հովիւ կացուսցուք, որ / t զԳրիգոր
4 βabd մկրտութեամբն
5 bԱԲ զմեզ օրէնսասոյց
5 βabdԱԲ խորհրդով [b խորհրդովն] արարչին մերոյ Աստուծոյ. Իսկ / t չիք մերոյ Աստուծոյ
6 ԱԲ Գրիգոր ոչ առնոյր առնուլ յանձն զպատիւ / βabd Գրիգորն [b Գրիգորիոս] ոչ առնոյր զայս [β չիք զայս] յանձն առնուլ զպատիւ [βbd զմեծ պատիւ] / t Գրիգորն ոչ առնէր յանձն զայս՝ առնուլ զմեծ պատիւ
7 βadԱԲ քահանայութեանն, b քահանութեանն, փխ. քահանայապետութեանն
7 βabdԱԲ համարձակել բառնալ [a և բառնալ] / t չիք բառնալ
7 βad չիք վասն
8 Բազուք են Հայկ. բառ. անչափական / բերեալ աղդեկի անչափականն. Հմմտ. Եզեկ. անչափական վայրօքն։ «Ի չափաւոր յայտնութեանց զանչափական անեղականն Հայկ. բառ.
8 βad չիք զօրել
8 bԱԲ այն / βad չիք այս
8 a պատիւն
9 βabdԱԲ միջնորդ կալ ընդ / t միջնորդել ընդ
10 βd խնդրել գտցեն / b գտանիցեն
11 b և, փխ. Իսկ
11 a չիք յԱստուծոյ
12 βabd խաւսէր ընդ նմա, ասէ / ԱԲ խօսէր ընդ նմա և ասէր / t չիք և ասէր
12 βabdԱԲ չիք թէ
13 βad զԳրիգորդ / b զԳրիգորիոս / t զԳրիգոր
13 βabdԱ ի քահանապետութիւն / Բt ի քահանայութիւն
14 βabd չիք մկրտութեամբ
14 βabdԱԲ նոյնպէս երևեալ / t նոյնպէս և երևեալ
15 ԱԲ և Գրիգորի / b և սրբոյն Գրիգորի / միւսք. չիք և
15 βbdԱԲt տեսիլ հրեշտակի [β հրեշտակի] / a տեսիլ հրաշալի Աստուծոյ / t չիք տեսիլ
15 ԱԲ որ մի ինչ իշխեսցէ ընդդէմ / βad չիք ինչ
16 β յամառեալ
16 ad ի Քրիստոսէ այդ հրամանեալ քեզ [d է քեզ] ասէ. Իսկ / β ի Քրիստոսէ է այդ հրամայեալ ասէ քեզ. Իսկ / b ի Քրիստոսէ ասէ այդ քեզ հրամայեալ. և

Իսկ նա հաւանեալ վաղվաղակի բարբառեալ ասէր, թէ «Կամք Աստուծոյ կատարեսցին»։

795 ճԺԲ. Յայնժամ թագաւորն վաղվաղակի փութով և երկիւղիւ և մեծաւ խնդութեամբ հոգացեալ, գումարեաց զգլխաւորս նախարարացն և զկուսակալս աշխարհացն. առաջին՝ իշխանն Անգեղ տան, երկրորդ՝ իշխանն Աղձնեաց, որ է բդեաշխն մեծ. երրորդ՝ իշխանն մարդպետութեան իշխանութեանն, չորրորդ՝ իշխանն թագակապ իշխանութեան ասպետութեանն, հինգերորդ՝ իշխանն սպարապետութեան, զօրավար Հայոց աշխարհին. վեցերորդ՝ իշխանն Կորդուայոց աշխարհին, եօթներորդ՝ իշխանն Ծոփաց աշխարհին. ութերորդ՝ իշխանն Գուգարացւոց աշխարհին, որ միւս անուանեալ բդեաշխն. իններորդ՝ իշխանն Ռշտունեաց աշխարհին. տասներորդ՝ իշխանն Մոկաց աշխարհին. մետասաներորդ՝ իշխանն Սիւնեաց աշխարհին. երկոտասաներորդ՝ իշխանն Ծաւդէից աշխարհին. երեքտասաներորդ՝ իշխանն Ուտիացւոց աշխարհին. չորեքտասաներորդ՝ իշխանն շահապ Զարաւանդ և Հեր գաւառի. հնգետասաներորդ՝ իշխանն մաղխազութեան տանն. վեշտասաներորդ՝ իշխանն Արծրունեաց։

1 ԱԲ չիք հաւանեալ
1 βad չիք բարբառեալ
1 βad ասէ. չիք թէ
3 bԱԲt իսկ. փխ. յայնժամ
3 βad չիք վաղվաղակի
3 ԱԲ չիք փութով և / b չիք և
4 βabdԱԲ և մեծաւ / t չիք և
4 βad գումարեաց / b գումարել / ԱԲt գումարեալ
4 βabdԱԲ զգլխաւորս / t զգլխաւորսն
5 βad և զկուսակալս / bԱԲt չիք և
5 βabdԱԲ աշխարհացն / t աշխարհին
5 β առաջինն / b իշխան
5 βadԱԲ տանն / ա երկրորդ իշխան
6 ad աղձնեացն
6 βadԱԲ որ էր բդեշխն [d բտեաշխն] / b որ է բդեաշխ / t չիք է
6 d երրորդ իշխան
6 Բ մարդպետութեանն
7 ԱԲ չիք (մարդպետութեան) իշխանութեանն / ա իշխանութէն / βbd իշխանութեան
7 b չորրորդ
7 ա իշխանն թագակապ իշխան ասպետութեան / βdԱԲ իշխանութեան ասպետութեանն [ԱԲ ասպետութեան] / t ասպետութեան
8 d սպարապետութեան
8 Հմմտ. Ետար. Եզար. հրատ. Մառի 115. ուր սպարապետութեան իշխանը յաճապես կոչւում է Մամիկոնեան, իսկ մաղխազութեան իշխանը—Խորխոռունի:
8 βa հինգերրորդ, ա վեցերրորդ, ութերրորդ եւն յաճ. այսպէս
9 βad կորդուացւոց / bԱԲv եւ Ռեյսանեա կորդուայ / t կորդվայոց
9 ա եւթերրորդ
10 βabdԱԲ Ծոփաց / t Ծոփփաց / Ռեյսանեա Ծոփաց իշխանը չի յիշում.
10 b չիք ութերորդ իշխանն գուգարացւոց աշխարհին
10 β գուգարացւոց / ա գուգարաց, v գամրացւոց, d գուրգարացւոց, bԱԲt գարգարացւոց, փխ. գուգարացւոց
11 b որ միւս անուանել բդեաշխ / βad որ միւս բդեաշխն [ա բդեշխն, d բտեշխն] անուանեալ էր / ԱԲ չիք որ միւս անուանեալ բդեաշխն
11 βad ռշտունեաց / b բռշտունեաց / ԱԲ ըռշտունեաց / t ուշտունեաց
14 ԱԲ ծոդէից
14 ԱԲ ուտացւոց / ա ուտեացւոց / b ուտեցւոյ
15 b չորեքտասաներորդն շահապ զարեւանդ և հէր / միւսն. չորեքտասաներորդ իշխանն շահապն [ԱԲ շահապ] / ա զարեւանդ / ԱԲ հէր
15 β հինգետասաներորդ / b հինգետասաներորդ
16 ԱԲ Ռեյսանեա չիք իշխանն մաղխազութեան տանն, վեշտասաներորդ / ab մախազութեան / t մաղ՚խազութեան
16 ա *տասանն
16 ա վեցտասաներորդ

796 Այս իշխանք են բնիկք, կուսակալք, կողմնակալք, հազարաւորք, բիւրաւորք ի մէջ Հայաստան աշխարհի ազնն Թորգոմայ, զորս գումարեաց թագաւորն Տրդատ և առաքեաց զնոսա ի կողմանս Կապուտկացւոց, ի քաղաքն Կեսարացւոց, զոր բստ հայերէն լեզուին Մաժաք կոչեն. զի տարեալ զԳրիգորն՝ քահանայապետ կացուսցեն իւրեանց աշխարհին. և հանդերձեցան դէտ ակն ունել ճանապարհացն։ Եւ հրամայեաց հրովարտակ գրել օրինակ զայս.—

ՊԱՏՃԷՆ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿԻՆ.

797 ԵՒ վաղնջուց հետէ կորուսեալք, ագիտութեամբ մեղացն պաշարեալք, մառախլապատք, մթապատք, ափշեալք, ոչ կարացեալ հայել իմանալ նկատել, զարեգակն արդարութեան տեսանել, վասն այսորիկ խաւարեալք էաք, ի մեղս թաթաւէաք։ Իսկ յորժամ քաղցրութիւն և մարդասիրութիւն արարչին մերոյ Աստուծոյ երևեցաւ՝ խրատել և

1 βabdԱԲ չիք են
1 d բնիկըք (յոձ.)
1 b չիք կողմնակալք
2 ԱԲ և բիւրաւորք / βad չիք բիւրաւորք
2 βad աշխարհին
2 b Թորքոմայ
2 βadԱԲ զորս / t զոր
3 a Թագաւորն տրդատ / միւսն. չիք տրդատ
3 βad չիք զնոսա
3 βd կապուտկացւոց [այսպէս եւ Աքիւանեան] / b կապադովկացւոց / միւսն. կապադովկացւոց / Հմմտ. Աշխր. § 689, մանաւանդ d-ի ընթերցուածը ի կապադովկիա [=ի կապադովկիա]
4 βabd զոր և
4 βbԱԲ լեզուի
4 dԱ մաժակք / Բ մաժանք
5 β վասն զի տարեալ
5 b զգրիգորիոս
6 d դէպ, փխ. դէտ
6 ԱԲ դէտ ակն / միւսն. չիք ակն
7 abdԱԲ գրել հրովարտակ / β չիք հրովարտակ
7 β գրել տրդատ և ամենայն աշխարհն
7 b որ ունէր աւրինակ զայս / ad զայս աւրինակ / β աւրինակ զայս
7 β թղ. 133ա յիշատակարան. «Տղաքս, աղաչեմ Քրիստոս ողորմեա Մխիթարայ գրաւղի սորա...» եւն
8 β պատճէն հրովարտակին, որ գրեցին ի կեսար[իա] / ԱԲ պատճէն հրովարտակի / ab պատճէն [a պատճէն, ճերմէկից աւելցուած ճշտագիր ⁓] հրովարտակին / adԱԲ այս երկու բառը ուրիշ ձեռքով են. ԱԲ ին՝ այս բառերը եւ ին յաջորդ տողը խառնուած են. b-ն բացի այդ ուրիշ յաւելուածներ եւ զարդագիր:
9 βabdԱԲ ի վաղնջուց հետէ / t ի վաղնջենէ հետէ
9 ԱԲ և ագիտութեամբ
10 βadԱԲ մառախլապատք մթապատք / b մառախլապատ մթապատ / t մառախլ'ապատք. չիք մթապատք
10 ԱԲ ապշացեալք ոչ կարացեալք
10 βabdԱԲ հայել իմանալ / t չիք հայել
11 b տեսանել, փխ. նկատել
11 bԱԲ և զարեգակն
11 βabdԱԲ արդարութեան տեսանել [b չիք տեսանել] / t ոչ տեսանել
11 ԱԲ վասն այնորիկ
12 βad և խաւարեալք
12 ԱԲ չիք էաք
12 ԱԲ թաթաւէաք / միւսն. թաթաւեալք
12 ԱԲ քաղցրութիւն և մարդասիրութիւն արարչին մերոյ աստուծոյ / միւսն. չիք և մարդասիրութիւն. չիք մերոյ
13 ab չիք աստուծոյ
13 b խրատել զմեզ և

լուսաւորել զմեզ զարարածս իւր՝ ծագեաց զնշոյլս կենդանի լուսոյն իւրոյ ի սիրտս մեր, և կենդանացոյց զմեռելութիւնս մեր, զիւր զսուրբ զսրբելի զվկայսս իւր յայս կողմանս առաքելով։

798 «Արդ եկեալ՝ մերում անմտութեանս զիւրեանց քաջութեան նահատակութեան առաքինութեան զհանդէսն ցուցին։ Իբրև զի Տէրն գիտէր իսկ զնոցա քաջութիւնն թէ որպիսիք են. այլ զի և մեզ անմտացս ուսուցէ զիմաստութիւն, թէ որչափ սիրով սիրեցին սոքա զՏէրն իւրեանց, վասն այսորիկ ընդ մարտին նոցա առաքինութեանն՝ տէր Աստուած սխրագործ անչափ արար զիւր սքանչելիս և մեզ սաստիկ պատիժս պատուհասից՝ մինչև թագաւորիս մերում լինել խոզ, և ընդ վայրագասուն գազանս արածել։ Ապա ողորմեալ մեզ բարերարութեամբ աղօթից վկայելոցս, ի ձեռն այդր վկայեցելոյդ Գրիգորի զամենեսեան զմեզ բժշկեաց։

799 «Քանզի և դա առաւել ևս վկայ գտաւ, առաւել քան զառաւել

1 b չիք մեզ / a չիք զարարածս իւր
1 βabd զնշոյլս / միւսն. զնշոյլ
2 ac չիք իւրոյ
2 a զմեռելութիւն
2 ԱԲ մեր. զսրբելի սուրբ զվկայսն իւր յայս / βb զսուրբ [b և զսուրբ] զսրբելիս զվկայսս [b զվկայս իւր] յայս / a զսուրբ սրբելիս զվկայս յայս / d զսրբելիս զվկայսս յայս / c զիւր սուրբ զսրբելի վկայս յայս
3 b ի կողմանս
4 βad մերում անմտութեանս / bԱԲc մերով անմտութեամբ [c անմտութեամբս]
4 βad քաջութեան [a քաջութիւն] առաքինութիւն [a առաքինութեան] և զնահատակութեան հանդէս / b քաջութիւն առաքինութեանն նահատակութեանն զհանդէս / ԱԲ զքաջութեան նահատակութիւն առաքինութիւն [Բ առաքինութեան] ցուցին զհանդէս / c հանդէսն
5 βad զի գիտէր տէրն զնոցա քաջութիւն [β քաջութիւնն]
6 ԱԲ իսկ գիտէր / b չիք իսկ
6 βd և զի / βdԱԲ չիք այլ / a չիք այլ զի
6 βbdԱԲ չիք և
6 βabd անմտաց
7 d ևս ուսցէ / b ուսուցէ
7 βad իմաստութիւն
7 β թէ որչափ թէ որպէս սիրեցին / a թե որչափ սիրեցին նոքա / dԱԲ թէ որչափ սիրեցին [d սիրով սիրեցին] սոքա / c թէ սոքա որչափ
7 βabԱԲc չիք սիրով
8 ԱԲ չիք իւրեանց
8 βad և վասն
8 b այսորիկ / ԱԲc այնորիկ
8 βad չիք այսորիկ ընդ մարտին
8 ԱԲ ընդ մարտի
8 βad առաքինութեանն [d առաքինութեան] սխրագործն այնչափ [β անչափ] արար զիւր սքանչելիս և սաստիկ պատիժս [a պատիժ] պատուհասից [β պատուհասիցս] մինչև / b առաքինութեանն զսխրագործ սքանչելագործ զիւր զանչափ արար սքանչելիս, և մեզ պատուհաս մինչև / ԱԲ առաքինութեան տէր աստուած սխրագործ սքանչելագործ [Ա սքանչագործ] անչափ սիրելիս արար, և մեզ պատուհաս մինչև / c առաքինութեանն՝ զսխրագործ զիւր անչափ արար զսքանչելիս, և մեզ պատուհաս մինչև
10 βadԱԲ թագաւորիս մերում / bc թագաւորիս մերոյ
10 βabd խոզ լինել
11 βd ողորմել
12 β և աղաւթից վկայեցելոցս / bԱԲ աղաւթիւք [ԱԲ և աղօթիւք] վկայեցելոցս զմեզ
12 a չիք վկայելոցս ի ձեռն այդր
12 βbd ի ձեռն այդր / ԱԲc այդ
12 b վկայի սրբոյ գրիգորի
13 bԱԲ չիք զմեզ
14 β չիք և
14 βabdԱԲ առաւել ևս վկայ գտեալ, առաւել / c չիք ևս

նահատակեալ, վասն այսորիկ յԱստուծոյ մեզ տուեալ առաջնորդ։ Եւ ի ձեռն դորա զնախնական կարգս սովորութեան ունայնութեան, կռապաշտութեան հայրենեացն, խլեաց երարձ ի միջոյ. և ուսոյց ամենեցուն մեզ զիւր զվկայութիւնսն և զհրամանս, ըստ իւրոց կամացն գնալ. մինչև տալ մեզ հրաման յայտ յանդիման՝ զդոյն ինքն զԳրիգորդ մեզ հովիւ և տեսուչ և վարդապետ ճշմարտապատում կացուցանել։

800 «Վասն այսորիկ և մեր աղաչանան եղեալ յօգնականութիւն ընդունելութեան աղօթից ձերոց և սրբութեանդ, Ղևոնդիոս արքեպիսկոպոս Կեսարու և ամենայն ուխտ քահանայութեանդ սրբոյ եկեղեցւոյ, որ այդր էք, մեք յողորմութենէ Տեառն աղօթիւք ձերովք առցուք ողջոյն, Տրդատիոս թագաւոր, ամենայն զօրօք երկրիս Հայոց Մեծաց, և Աշխէն տիկին, և օրիորդ մեծ Խոսրովիդուխտ։ Վասն այսորիկ առաքեցաք մեք առ ձեզ արս գլխաւորս՝ իշխանս պատուականս աշխարհիս մերոյ մեծի, զի պատմեսցեն ձեզ զամենայն սքանչելիս Աստուծոյ, որ աստ յայսմ աշխարհիս գործեցաւ ընդ մեզ։

801 «Եւ տուաք մեք ածել առ ձեզ զսուրբ խոստովանողդ Քրիստոսի զԳրիգորիոս. և զայս հրովարտակ մեր առ ձեզ գրեցաք, զի ըստ տեսչութեան աւանդութեան հոգևոր աստուածատուր շնորհին Քրիստոսի՝

1 βad նահատակել [βd նահատակեալ] վասն / bԱԲt չիք նահատակեալ
1 ԱԲ վասն այնորիկ
1 βad աստուծոյ
1 βabdԱԲ տուեալ մեզ
1 ԱԲ առաջնորդ դըա / βad առաջնորդ. և ի ձեռն դորայ զնախնական կարգս [a կարգք] սովորութեան / bԱԲt չիք և ի ձեռն դորա
2 b զի զնախնական կարգ / ԱԲ կարգն
2 βad չիք ունայնութեան
2 t կռապաշտութեանն
2 βad կռապաշտութեան հայրենեաց [a հայրենեացն]
3 bԱԲt հայրենեացն, զոր տուուած ի ձեռն դորա խլեաց և երարձ
3 βad խլեաց, երարձ ի միջոյ. և եցոյց մեզ զիւր բարերարութիւն [a բարերարութիւնն] և զհրամանս կամաց իւրոց. եա հրաման յայտ յանդիման / b ուսոյց զամենեսեան զմեզ / ԱԲ զիւր վկայութիւնս / b և զհրամանսն / bԱԲ ըստ իւրոց կամաց
4 bԱԲ մինչև տալ / t մինչև ի տալ
5 b զմեզ զզոյն ինքն / Ա ինքնեզ / aԲ ինքդ
5 ad գրիգորդ / b զգրիգորիոս
7 βad չիք և
7 β մեր աղաւթիւքն յաւգնականութիւն աղաւթից ձերոց յընդելութիւն սրբութեանդ զեանդէս / d մեր անտանել աւգնութիւն աղաւթից ընդունելութիւն սրբութեանդ վեհատես արքեպիսկոպոս / a ձերոց յընդունելութիւն սրբութեանդ զևոնդէս / b ընդ ունելութեան աղաւթից ձերոց սրբութեան զևոնդեոսիս
9 b ուխտք
9 ԱԲ քահանայութեան
9 βabdԱԲ սրբոյ եկեղեցւոյ / t սուրբ
10 d չիք որ
10 βa յողորմութենէն
10 aԱԲ ձերովք / միւսն. ձերով
11 βad չիք մեծաց
12 b աւրիորդս / d աւրոորդ
12 βabdԱԲ մեծ խոսրովիդուխտ / t չիք մեծ
12 ad վասն այնորիկ / ԱԲ վասն այդորիկ
13 bd զարս, β զզաւրս, փխ. արս
13 βb զի իշխանս
13 βabdԱԲ պատուականս / t պատուական
15 ԱԲ յայսմ աշխարհիս / միւսն. աշխարհի
15 Ա ընդ ձեզ, a առ մեզ, փխ. ընդ մեզ
16 b առ քեզ, փխ. առ ձեզ
17 ԱԲ գրիգորիոս
17 ad և զայդ / β և զայս
17 βabdԱԲ մեր / t մեզ, փխ. մեր
18 a և աստուածատուր
18 βad չիք քրիստոսի

մեզ զԳրիգորդ տեսուչ և վարդապետ առաջնորդութեան աստուածագիտաց ճանապարհացն, և հովիւ և բժիշկ կացուսջիք, որպէս և մեզ յԱստուծոյ հրամայեցաւ։ Եւ աղօթս արասջիք, զի զմեզ արժանիս արասցէ Աստուած իւրոյ ողորմութեանն, առաջնորդութեամբ գնալ ի ճանապարհս նորա, և ձեր սէրն և ողջոյն եկեալ հանդիպեսցէ առ մեզ։ Եւ պատճէն հրովարտակին զայս օրինակ գրեցաւ։

802 ՃԺԴ. Եւ կազմեցան պատրաստեցան, առին ընդ իւրեանս պատարագս՝ ոսկի և արծաթ, ձիս և ջորիս և հանդերձս գունակ գունակս ի զարդ և ի սպաս պաշտօնական տեղեացն սրբոց տանցն Աստուծոյ՝ ուր առաքեալքն էին. և ամենայն եկեղեցեացն առնէին պատրաստութիւն պատարագաց՝ ընդ որ էին անցանելոց։

803 Եւ հանէին զԳրիգոր յոսկիապատ կառսն արքունականս՝ սպիտակաձիգ ջորւոցն։ Եւ ամենայն իշխանքն գումարեալք ընդ նմա կառօք և երիվարօք, զօրօք, նշանակօք, իւրաքանչիւր գնդաւ խաղացին գնացին յԱյրարատեան գաւառէն, ի Վաղարշապատ քաղաքէ. և հասեալ ի սահմանս Ծունաց՝ բազում պատիւ կազմութեան հիւրամեծարութեան

1 Ա զրիգորդ / b զգրիգորիոս / βad զգրիգորդ մեզ
1 ԱԲ հովիւ և տեսուչ / b հովիւ տեսուչ
1 βadԱԲ չիք վարդապետ
1 βad տեսուչ և հովիւ [βd հովիւ և տեսուչ] կացուսջիք առաջնորդել մեզ յաստուածայինն [d աստուածգիտաց, β յաստուածագիտաց] ճանապարհսն, որպէս և յաստուծոյ [d աստուծոյ] իսկ շնորհեցաւ մեզ. և աղօթս
2 ԱԲ ճանապարհացն և բժիշկ և հովիւ կացուսջիք [Բ կացուսջիք] / b ճանապարհսն բժիշկ և հովիւ կացուսջիք որպէս մեզ
3 bԱԲ և մեզ աղօթս արասջիք [Բ արասջիք] / βad արասջիք, զի արժանիս արասցէ զմեզ աստուած
4 βabd իւրոց ողորմութեանցն / Բ ողորմութեանն / Աէ ողորմութեան
4 βad ուղղութեամբ, փխ. առաջնորդութեամբ
4 β և զձեր
5 βad սէրն [β սէր, d զսէր] և ողջոյն եկեալ հանդիպեսցէ առ մեզ. և պատճէն / bԱԲէ սէրն առ մեզ եկեալ հանդիպեսցէ ողջոյն. և պատճէն [Բ պատճէն]
6 βad զայս աւրինակ / bԱԲէ օրինակ զայս
6 ԱԲ գրեցին
8 ԱԲ և հանդերձս պաշտօնականս
8 βd գունակ գունակս / միւսն. գունակ գունակ
9 Բ զարդ / bԱէ զարդս / βad ի զարդ և ի սպաս / bԱԲէ չիք և (ի սպաս)
9 ԱԲ տեղեաց
9 βad չիք սրբոց / ԱԲ տանց
10 bԱԲ առաքեալքն / ԱԲ եկեղեցեաց
11 βbdԱԲ պատարագաց / aէ պատարագացն
11 b անցանելոյ / a չիք անցանելոց
11 c ունի «պատարագաց ընդ որ էին անցանելոց» անչափ մանր գրչությամբ. այս տողը a-ում եղել է կարմրատառի տակ: a-ում պակասող «անցանելոց» բառը ամբողջ տողի հետ c-ն առել է ուրիշ ձեռագրից: Ուրեմն c-ն ընդօրինակել է a-ի առաջին անգամ կարմրագրությունից հետո: Հմմտ. a թղ. 210ա եւ c թղ. 110ա:
12 βbdԱԲ հանին
12 bԱԲ զգրիգորիոս / βad զգրիգորն
12 βԱԲ կառս / β յարքունականս
13 a ջորոց / βd ջորւոց
13 βd իշխանք
14 β երիւարիւք / βad չիք զօրօք
14 β նշանաւք / bdԱԲ և նշանաւք
14 βabdԱԲ գնդաւ [b գնդաւք] խաղացին գնացին յայրարատեան [ad յայրայրատեան, βb յարայրատեան] գաւառէն / է գնդօք. խաղացին յայրարատ գաւառէ
16 b ի կողմանս, փխ. ի սահմանս
16 bէ և բազում
16 βd չիք կազմութեան
16 d հուրամեծ զրութեան / b հիւրամեծարութիւն / β հիւրամեծարութիւնս / ԱԲ հիւրասիրութեան

գտանէին ի քաղաքաց քաղաքաց։ Եւ բազում խնդութիւնս և կայտառս ցնծութեան, խնճոյս ուրախութեան կացուցանէին, իբրև լսէին զԱստուծոյ արարեալ զսքանչելիսն, և զհասելոց պարգև փրկութեան և զճանապարհս օգտակարս։

804 Այսպէս պատուեալ ըստ ճանապարհացն՝ մինչև գային հասանէին ի քաղաքն Կեսարացւոց. և անդ տեսանէին զսուրբ կաթողիկոսն Ղևոնդիոս, և զամենայն եկեղեցական գունդս գունդս սրբոցն կղերիկոսացն և զդասս դասս հրեշտակակրօն պաշտօնէիցն։ Տուեալ ողջոյն և պատմեալ նոցա՝ որ ինչ միանգամ եղեալ էր յԱստուծոյ, և մատուցին զթուղթ թագաւորին առաջի սրբոյ քահանայապետին. և նորա մեծաւ խնդութեամբ ընկալեալ և ամենայն քաղաքացեացն մեծաւ ուրախութեամբ։ Եւ ամենեքեան առնէին տօն ցնծութեան, և զսուրբն Գրիգոր պատուեալ ըստ արժանի առաքինութեանցն ճգնութեանցն վկայօրէն մարտին՝ կանթեղօք և սաղմոսիւք և երգովք հոգևորօք փառաւորէին։ «Եւ իշխանաց քաղաքին ցուցեալ բազում մեծարանս հասելոցն և ընկալեալ հոգաբարձութեամբ ըստ Քրիստոսի անուանելոյն կարգին։ Եւ այսպէս

16 Հմմ. Կոր. § 21.

1 ԱԲ քաղաքաց (չիք ի)
1 βad խնդութիւն ուրախութեան բերկրալից ցնծութեամբ առնէին. իբրև / ԱԲ խնդութիւն
1 b չիք և կայտառս
2 βad զարարեալսն աստուծոյ սքանչելիս և հասելոյ պարգեի փրկութեանն [d փրկութեան] և զճանապարհն յոր երթային [a երթան]. այսպէս պատուեալ [a չիք պատուեալ] մինչև երթեալ հասանէին
3 Բ զարարեալ / b սքանչելիսն
5 ԱԲ ըստ ճանապարհսն / b զճանապարհն, փխ. ըստ ճանապարհացն
6 βadԱԲ զսուրբ կաթողիկոսն [Բ կաթուղիկոսն] / bt զկաթուղիկոսն [t զկաթողիկոսն] սուրբ
7 βad զևոնտիոս [βd զևոնդոս] և զամենայն գունդսն սրբոց կղերիկոսաց / ԱԲ սրբոց / b չիք սրբոցն
7 b կղերիկոսաց
8 β հրչտակակրաւն
8 βad և տուեալ ողջոյն պատմէին նոցա զեղեալսն յաստուծոյ
9 ԱԲ որ ինչ միանգամ եղեալ էր / bt չիք ինչ / bt չիք էր
10 d զթուղթն / a սուրբ
10 βabd և նորա / ԱԲt և նա
11 ԱԲ խնդութեամբ և ուրախութեամբ ամենայն քաղաքին զթուղթն ընկալաւ. և ամենեքեան / b քաղաքացեացն մեծաւ ուրախութեամբ. և ամենեքին / t քաղաքացւոցն մեծաւ խնդութեամբ / βad և ամենայն քաղաքն առնէին տաւն [β տաւնս] ուրախութեան ի փառս աստուծոյ, և զսուրբն [d զսուրբ]
12 bԱԲt առնէին տաւնս [t տօն] ցնծութեան [t խնդութեան] և զսուրբն գրիգոր [bԱԲ չիք գրիգոր] պատուեալ ըստ արժանի [ԱԲ արժանւոյն] վասն [t չիք վասն] առաքինութեանցն [ԱԲ առաքինութեան] ճգնութեանցն [ԱԲ ճգնութեան, b և ճգնութեան] վկայաւրէն մարտին պատուէին [t չիք պատուէին] կանթեղաւք
13 βad չիք առաքինութեանցն ճգնութեանցն
13 a վկայ արեան, d վկայարէն, փխ. վկայաւրէն
14 βd չիք և (սաղմոսիւք)
15 βad բազում մեծարանս ցուցեալ հասելոցն վասն անուանն քրիստոսի և մեծապատիւ յամենեցունց եղեալ [β աւելացնում է ի փառս աստուծոյ]. և եղև ժողով բազմութեան եպիսկոպոսացն [β եպիսկոպոսաց]
15 t եկեղեցեացն, փխ. հասելոցն / Կոր. հասելոցն / Հմմ. Կոր. § 21 ...եւ իշխանօքն—անուանելոյն կարգին։
16 ԱԲ հոգաբարձութիւն ըստ քրիստոսի աւանդելոյն կարգի / bt անուանելոյ / Կոր. անուանելոյն [տպ. անուանելոցն]
16 ԱԲ այնպէս

մեծապատիւ յամենեցունց մեծարեալ ըստ արժանաւորութեանն երանութեան վկայական անուան ստացելոյ։

805 Եւ եղեալ ժողով բազմութեան եպիսկոպոսաց ի քաղաքն Կեսարացւոց, զի ձեռնադրեսցեն զսուրբն Գրիգորիոս և աւանդեալ ի նա զպատիւ խոնարհութեան քահանայութեանն Քրիստոսի, և զբարձրութիւն եպիսկոպոսութեան փառաւորութեանն Աստուծոյ, զպատիւն և զփառսն մեծ։ Սրբով Աւետարանաւն եդին ի վերայ նորա ձեռս ժողովք եպիսկոպոսացն, որոց գլխաւորն Ղեւոնդիոս, զի առցէ նա իշխանութիւն յերկինս և յերկրի, առնուլ զփականս արքայութեանն երկնից, կապել և լուծանել յերկրի։

806 Մեծաւ պատուով և թղթով և ժողովով զսուրբն Գրիգորիոս անդուստ յուղարկեցին իշխանօքն հանդերձ։ Եւ առին ողջոյն, և յուղի անկեալ անտի ի շնորհս տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ գային հասանէին ի քաղաքն Սեբաստացւոց, և անդ լեցան յերեկօթս աւուրս ոչ սակաւս։ Եւ անդ գտանէր բազմութիւն եղբարց, զորս հաւանեցուցանէր ընդ իւր գալ, զի վիճակեցուսցէ զնոսա ի քահանայութիւն յիւրում

5 Հմմտ. Ագաթ. § 542․ / 10 Հմմտ. Մատթ. ԺԶ, 19.

1 bԱԲ մեծապատիւ իսկ
1 bԱԲ ըստ արժանաւորութեան
2 ԱԲ վկայ / b անուն
2 ԱԲ ստացելոյ / b ստացելոց / t ստանալոյ
3 b և եղեալ ժողով
3 ԱԲt բազում
4 b կեսարու
4 ԱԲ գրիգոր / abd չիք գրիգորիոս
4 βad և աւանդեալ ի նա զպատիւ քահանայապետութեան [a քահանայութեան] սրբով աւետարանաւն եդին / bԱԲt աւանդել / bԱԲt քահանայապետութեանն, փխ. քահանայութեան
Հմմտ. Եղ. § 542. ետուն վկայ աստուածութեանն խոնարհութեան և անդէն բարձրութեան նորին ի նոյն։
5 ԱԲ չիք և զբարձրութիւն—աստուծոյ (տ. 6)
6 t փառաւորութեան
6 ԱԲ զպատիւն և զփառսն / t զպատիւ / bt չիք և զփառսն
7 b աւետարանաւ
7 βadԱԲ ի վերայ նորա / bt չիք նորա
7 bt զձեռս / βad ժողով
8 bt եպիսկոպոսացն որոց և [b չիք և] գլխաւորն / ԱԲ որոց եպիսկոպոսացն գլխաւորն / βad եպիսկոպոսացն, որոց գլխաւորն
8 β ղեւոնտիոս
9 a յերկիր
9 bdԱ արքայութեան
9 bԱԲt չիք կապել և լուծանել յերկրի
11 βad յետ այսորիկ [d այնորիկ] յուղարկեալ լինէին մեծաւ պատուով և թղթովք յամենայն իշխանացն և ի ժողովքըցոյն [d ի ժողովքըցոց]. և յուղարկեցան անտի ի շնորհսն [β ի շնորհս], փխ. մեծաւ պատուով— ի շնորհս (տ. 13) / b մեծաւ ժողովովք և պատուովք և թղթովք զսուրբն
11 ԱԲ գրիգոր
12 ԱԲ յուղարկեցին իշխանաւքն / t յղարկեցին իշխանօք / b յուղարկէին և իշխանաւքն
12 ԱԲ առեալ ողջոյն և յուղի անկեալ անտի շնորհօք / b ողջոյն և յուղարկեցան անտի ի շնորհքն / t և յղարկեալ անտի
13 a տեառն մերոյ և փրկչին յիսուսի
14 b ի քաղաքն սեբաստիա
14 βabdԱԲ հայի. բառ. լեցան / t լեցեալ
14 b երեկաւթս / d ոչ սակաւ
15 βabdԱԲ և անդ / t չիք անդ
15 ԱԲ տեսանէր, փխ. գտանէր
15 b բազմութիւնս / a զոր
16 ԱԲ զնոսա ընդ իւր
16 βabd գնալ, փխ. գալ
16 Ա վիճակեցուսցէ / Բ վիճակեցուցանէ
16 b զնոսա քահանութեան / β չիք զնոսա

աշխարհին, և բազում գունդս գունդս յաճախեալ ամենայն ընդ իւր, «և մեծարանօք մեծարեալ յեպիսկոպոսաց աշխարհին և յիշխանաց և ի ժողովրդոց»։

807 Իսկ ընդ որ անցանէին՝ կուտէին ժողովուրդք ի վերայ ժողովրդոց՝ տեսանել զսուրբ եպիսկոպոսն Գրիգորիոս, զի օրհնեսցին ի նմանէ. և ասէին զմիմեանս. «Եկա՛յք տեսցուք զսուրբ եպիսկոպոսն Գրիգորիոս. զի այս այն այր է, ասէին, որ վասն Քրիստոսի համբեր չարչարանաց, վկայ հաւատարիմ գտեալ, զխոստովանողական անուն ժառանգեաց»։

808 «Եւ յետ այսորիկ ամենայն ընդ իւր զբազմութիւն հաւանելոցն՝ նախարարակոյտ զօրուն հանդերձ. հրաժարեալ այնուհետև շնորհատուր պարգևօքն և ամենայն իւրայովքն յանձն եղեալ շնորհացն Աստուծոյ՝ ճանապարհորդ լինէր. և այսպէս զբազում օթևանօք անցեալ՝ առողջութեամբ, յաջողութեամբ և հոգեւոր ուրախութեամբ եկեալ հասանէին ի Հայաստան աշխարհն»։

809 ՃԺԴ. Եւ իբրև եկն եհաս ի սահմանս Հայոց՝ լուաւ Գրիգորիոս, թէ Վաչէվանեան մեհեանն մնացեալ է յերկրին Տարօնոյ, մեհեանն մեծագանձ, լի ոսկւով և արծաթով, և բազում նուէրք մեծամեծ թագաւորաց ձօնեալ անդ. ութերորդ պաշտօն հռչակաւոր, անուանեալն

3 Հմմտ. Կոր. § 24. / 15 Հմմտ. Կոր. § 25.

1 βbd յաճախեալս
1 βad և մեծաշուք պատուով յուղարկեալ յեպիսկոպոսաց և յիշխանաց աշխարհին և ի ժողովրդոց / ԱԲ և այսպէս մեծաւ շքով մեծարեալ յեպիսկոպոսաց և յիշխանաց աշխարհին և ի ժողովրդոցն / Հմմտ. Կոր. § 24. «յորում մեծապատիւ իսկ յեպիսկոպոսէն և յեկեղեցւոյն մեծարեալ լինէր»։
2 b և մեծաշուք մեծարեալ
4 βad և, փխ. իսկ
4 ԱԲ կուտակէին
5 Ա ժողովրդոցն
5 b զգրիգորիոս
6 d ասեն / t զմիմեանս
6 bԱԲ թէ եկայք
6 βabdԱԲ զսուրբն. չիք եպիսկոպոսն
7 βabdԱԲ գրիգորիոս [βd գրիգոր] զի այս այն / t չիք զի
7 Ա այրս է
7 ԱԲ ասեն / a ասէին
7 β վասն քրիստոսի չարչարեալ համբերեաց հինգէտասան ամ ի խոր վիրապի անդ և վկայ / ad չարչարեալ համբերեաց / b համբերեաց չարչարանաց / ԱԲ համբեր չարչարանաց / t համբերեալ չարչարեալ
8 βd և վկայ / βad գտաւ
8 a և խոստովանող անուն
8 b զանուն ժառանգեալ
10 Հմմտ. Կոր. § 25. «առաջս յետ այնորիկ ամենայն—ի Հայաստան աշխարհն»։
10 abdԱԲ ընդ իւր զհաւանելոցն բազմութիւն / β ընդ իւր զհաւատացելոցն բազմութիւն
11 β նախարարակուտ
11 βadԱԲ և հրաժարեալ
11 βd չիք այնուհետև
11 βabdԱԲ Կոր. շնորհատուր / t շնորհազգեստ
12 βdԲ պարգևելովքն / t պարգևելոցն / abԱ Կոր. պարգևաւքն
13 βabdԱԲ Կոր. ճանապարհորդ լինէր, և / t ճանապարհորդեալ, և
13 βbdԱԲ զբազում /at բազում
14 b և յաջողութեամբ և / βad չիք յաջողութեամբ
15 βad Կոր. աշխարհն / b աշխարհին / ԱԲt աշխարհ
16 d չիք եհաս
17 β վաչէվանեան / a վահեվահեան / միւսն. վահէվահեան
17 d տարաւնու / b տարաւնւոյ (յաճ.)
17 d մեհան (յաճ.) / / βb մեհեան / a մեհեն
19 a ձուեալ / b պաշտաւնն
19 βad հռչակաւոր / միւսն. հռչակեալ
19 ԱԲ անուանեալ / a անուանեալն

Վիշապաքաղն Վահագնի, յաշտից տեղիք թագաւորացն Հայոց Մեծաց, ի սնարս լերինն Քարքեայ, ի վերայ գետոյն Եփրատայ, որ հանդէպ հայի մեծի լերինն Տաւրոսի, որ և անուանեալ ըստ յաճախաշուք պաշտամանն տեղեացն՝ Յաշտիշատ։ Զի յայնժամ դեռ ևս շէն կային երեք բագինք ի նմա. առաջին՝ մեհեանն Վահէվահեան, երկրորդն՝ Ոսկեմօր Ոսկեծին դից, և բագինն իսկ յայս անուն անուանեալ Ոսկեհատ Ոսկեմօր դից. և երրորդ՝ մեհեանն անուանեալ Աստղկան դից, Սենեակ Վահագնի կարդացեալ, որ է ըստ յունականին Ափրոդիտէս։ Արդ՝ դիմեաց գալ սուրբն Գրիգորիոս, զի քանդեսցէ և զայն ևս, զի տակաւին իսկ տգէտ մարդիկ խառնակութեան զոհէին յայս բագինս մեհեանս։

810 Եւ իբրև դարձեալ գայր նա ի կողմանցն Յունաց՝ բարձեալ բերէր ընդ իւր նշխարս ինչ յոսկերաց մեծի մարգարէին երանեալ մկրտչին Յովհաննու և զսուրբ վկային Քրիստոսի զԱթանագինէի։ Եւ

1 b վիշապաքաղայն / b թագաւորաց
1 βad չիք մեծաց
2 βd եւփրատայ
2 bԱԲ հայի, փխ. հայի
3 βabdԱԲ մեծի [Բ ի մեծ] լերինն / t ի մեծ լեառնն
3 Ա տարօսի / Բ տօրոսի / a տորոսի / bd տաւրոսի / β տաւրաւսի
3 βad որ անուանեալ կոչի
3 βad ըստ յաճախաշուք պաշտամանն / ԱԲ հայի. բառ. ըստ յաճախապաշտ պաշտամանն / t ըստ յաճախապաշտամանն տեղեացն
4 b աշտիշատ, զի նա
4 βad զայնժամ / b յայժամ
4 βdԱԲ դեռ ևս / միւսն. ևս դեռ
4 βabdԱԲ բագինք / t բագինքն
5 β առաջի մեհեանն
5 βd վահէվանեան / bԱԲ վահէվահեանն / միւսն. վահէվահեան
5 βabdԱԲ երկրորդն / t երկրորդ
5 βbd ոսկէմաւր ոսկէծին / ԱԲ ոսկիմաւր ոսկիածին
6 a դիցն
6 ԱԲ յայս անուն / միւսն. չիք անուն
6 βabd ոսկէհատ / ԱԲt ոսկիհատ / v ոսկիհաւր, փխ. ոսկեհատ
6 βabdԱԲ ոսկէմաւր / t ոսկիամօր / a ձեռագրում ե եւ է չեն տարբերւում ընդհանրապէս, բացի հազւագիւտ դէպքերից, ուստի a-ն ունի ոսկեհատ, ոսկեմաւր եւն:
6 βabd դից / միւսն. դիցն
7 d չիք և
7 βabdԱԲ աստղկան դիցն
8 β *կարդացեալ / Ա ըստ յունականին
8 βad կարդացեալ որ է ըստ յունականին ափրոդիտոս [d ափրոդիտէս] / bԱԲt կարդացեալ ըստ յունականին որ է ինքն ափրոդիտէս [Ա ափրոդիտէս] / t կեռագրում k այսպես. սենեակ վահագնի կարդացեալ ըստ յունականին, որ է ինքն ափրոդիտէս
8 b և, փխ. արդ
9 βabdԱԲ և զայն ևս / t չիք ևս
9 βabd զի տակաւին ևս տգէտ մարդիկ [b մարդիկ խառնակութեանց] զոհէին յայն [b ևս յայս] բագինս մեհեանս [βb մեհեանս] / ԱԲt մարդկան
10 ԱԲ խառնակութեանն
10 ԱԲ ևս յայս / t ի յայս
10 β մեհեանս. զորս զաւրութեամբ սուրբ նշանաւն և անուամբ տեառն կործանեաց և քրիստոսի առաւօտեայ մերոյ փառք յաւիտ.—ով նոր ժողովուրդք քրիստոսի աղաչեմ յիշեսջիք զաարդիս քահանայ և զմկրտիչն և զընթերցողն ի քրիստոս. քանզի մեծաւ հաւատով յիշել հայցեմ...:—Այնուհետեւ վերնագիր. Յաղագս դարձին ի կեսարացւոց և ի գալն ի հայս սուրբ լուսաւորչին մերոյ գրիգորի։
11 βabdԱԲ և իբրև / t չիք և
11 βabdԱԲ գայր նա / t չիք նա
11 at ի կողմանց
12 βb չիք ընդ իւր / b չիք ինչ
12 βabdԱԲ յոսկերաց / t յոսկերացն
12 βad չիք երանեալ
13 a և մկրտչին / βb յովաննու
13 βabdԱԲ վկային քրիստոսի / t վկայն
13 bԱԲ զաթանագինէին / t զաթանագինէսն / a զաթանագինեի / βd զաթանագէնի
13 bԱԲ չիք և

իբրև եկին հասին յանդիման մեհենացն, մօտ ի գետն Եփրատ՝ կամէր հանել զնոսա ի վեր, ի բարձրաւանդակ տեղի մեհենացն, կործանել զբագինսն, և շինել զվկայարանս նոցա։

811 Իբրև եկին մօտ եզերն ի գետն Եփրատ իբրև ձիոյ արշաւանօք երկուք, և դեռ ընդ փոքր ձորակ մի անցանել կամէին, ընդ ջուր մի սակաւ՝ զանեղի առին ապխտակ ջորիք կառացն, ուր կային գանձքն աստուածային, նշխարք սրբոցն. ոչ կարացին հանել ըստ ձորակն։ Եւ յայտնեալ առ Գրիգոր հրեշտակ Տեառն՝ ասէ. «Հաճեցաւ Տէր զբնակել սրբոցդ Աստուծոյ ի տեղւոջդ»։ Ուր և անդէն բազմութեան զօրացն, մէն սակաւ սատարեալ՝ շինեցին զվկայարանն, և զսուրբսն ի հանգիստ փոխեցին։

812 ՃԺԶ. Եւ մինչ դեռ զշինուած մատրանն կազմէին՝ հրաման ետ Գրիգոր զօրականին և իշխանացն որ ընդ իւրն էին, զի եղցեն և մրճօք տապալեսցեն զշինուածս բագնացն։ Որք եկեալ չար ջանացան, և ոչ կարացին զդուրս բագնացն գտանել՝ թէ ի ներքս մտցեն, զի ծածկեցին զերն ի նոցանէ. և ի կողմանէ արտաքուստ ջանացան, և ոչ գծեաց անդ երկաթ գործոյն. ապա փութացան հասին իշխանքն և պատմեցին նմա զամենայն։

1 ԱԲ մեհենեացն / ι մօտ ի գետն
1 β յեփրատ / d յեւփրատ
2 βabdԱԲ ի վեր ի բարձրաւանդակ տեղի [ι տեղիս] / ι տեղիս (չիք ի վեր)
2 ab մեհենացն / միւսն. մեհենիցն
2 βadԱԲ զի կործանեսցէ / ι կործանել
3 βadԱԲ և շինեսցէ նոցա [ԱԲ չիք նոցա] վկայարանս [a վկայարան]
4 ι և իբրև
4 βadԱԲ եզեն / ι չիք եզեն / ι ի տեղին, փխ. եզեն
4 bd եւփրատ (d յաւ.)
4 βd իբրև ձիոյ
5 ab երկու / ԱԲ բ
5 β և դեռ ընդ գետն փոքր ձորակ մի / ab և դեռ ընդ փոքր մի ձորակ / ԱԲ և դեռ եւ ընդ փոքրաձորակ մի
6 a ապխտակ *ջոր ի կառացն յորոց վերա կային
6 βadԱԲ գանձքն / ι գանձք
6 βbd աստուածութեան(ն)
7 βad սրբոցն / bԱԲι նոցա, փխ. սրբոցն
7 ι և ոչ կարացին
7 ԱԲ անցանել, փխ. հանել
7 abdԱԲ ըստ ձորակն / βι ընդ ձորակն
8 βad գրիգորի [a սրբոյն գրիգորի] / ι առ գրիգորիոս
8 ԱԲ հրեշտակն (այս.) ասէ առ գրիգոր
8 a չիք ասէ
8 βbd զբնակել / a զբնակելոյն / ԱԲι բնակել
9 ι բազմութիւն
10 ι տարեալ, β սատար արարեալ, փխ. սատարեալ
10 adԱ զսուրբսն
10 β ի հանգիստս / ι ի հանգիստն
12 ad զշինած / β շինուած
12 d մարտրանն
13 βad գրիգորն / ι գրիգորիոս
14 bԱԲ և մրճօք / միւսն. չիք և
14 a և տապալեսցեն
14 ι զշինուած / βd զշինած / a զտեղ-ւոյ, փխ. զշինուածս
14 d բագնանցն / a մեհենացն, փխ. բագնացն
14 βad որք / ι որ / bԱԲ ուր, փխ. որք
14 b և չար
14 a ջանացին / bԲ ջանացեալ
15 ι չիք և / ι ոչ կարացեալ
15 βbdԱԲ թէ ի ներքս / ι զի, փխ. թէ / a չիք թէ ի ներքս մտցեն
16 βabdԱԲ ի նոցանէ
16 ԱԲι և ի կողմանցն / ι և ի կողմանեան
16 ι արտաքոյ
16 a ջանացին
16 β և ոչ գործեաց երկաթ / ab և ոչ գործեաց անդ երկաթ / dԱԲ և ոչ գծեաց անդ երկաթ / հայց. բառ. գծեաց անդր երկաթ / ι չիք անդ
17 βabdԱԲ գործոյն
17 a իջանել, βbd իջին, փխ. հասին

813 Իսկ նա առնոյր զնշան տէրունական խաչին, և ելեալ ի ձորակէն եկաց յանդիման բարձրաբերձ տեղեացն շինուածոցն և ասէ. «Հրեշտակ քո, Տէր, հալածեսցէ զնոսա»։ Եւ ընդ բանիցն հողմ ուժգին բղխեաց ի խաչանիշ փայտէն, զոր ունէր ի ձեռին իւրում սուրբ եպիսկոպոսն։ Եւ երթայր հողմն ուռուցեալ լերինն հաւասար, և չոգաւ հարթեաց, տապալեաց, ընկէց զամենայն շինուածսն բագնացն։ Եւ այնչափ կորոյս, զի յետ այնորիկ ոչ ինչ որ յայնմ տեղւոջ նշմարանս կարէր գտանել, ոչ քարի և ոչ փայտի, ոչ ոսկւոյ և ոչ արծաթոյ, և ոչ բնաւ երևէր, թէ լեալ ինչ իցէ անդ։ Եւ անթիւք կոտորեցան մարդիկ պաշտամանն քրմութեան որ ի տեղւոջ անդ էին, և անհետ եղեն ոսկերք նոցա. և որք տեսինն՝ անթիւ մարդիկ հաւատացին։ Եւ ասէ սուրբն Գրիգոր. «Արդ տեսէք, թէ որպէս ջնջեցան զայթակղութիւնքն ձեր, զի և չէին իսկ ինչ. այլ ծառայեցէք յայսմհետէ տեառն Աստուծոյ որ արար զերկինս և զերկիր»։

814 Եւ յետ այսորիկ եկանէր նա ի տեղիս մեհենացն, և ժողովեալ զարձուցանէր զմարդիկ աշխարհին յաստուածպաշտութիւն։ Եւ եդ անդ զհիմունս եկեղեցւոյն, և ուղղեաց սեղան փառացն Քրիստոսի. զի նախ

1 βdԱB առնէր / ab առեալ
1 βad և ելեալ ի ձորակէն եկաց յանդիման / bԱBt և ել եկաց ի ձորակէն յանդիման
2 bԱB տեղեաց / βad տեղեացն / t տեղւոյն
2 a շինուածոց / βbd շինուածոցն / ԱBt շինուածոյն
3 abdԱB ընդ բանիցն / βt ընդ բանին
3 βad հողմն / bԱBt հողմ
3 ԱB ուշգին
4 a ի ձեռին / dԱB չիք սուրբ
4 a եպիսկոպոսն գրիգորիոս / β կաթողիկոսն, փխ. եպիսկոպոսն
5 ԱBv ուռուցեալ / միւսն. լցեալ, փխ. ուռուցեալ
6 βabd շինուածսն / ԱB շինուածս / t շինուածն
6 βabd չիք բագնացն
7 β զի և / Ա յետին
7 βadԱB ոչ ինչ որ / b ոչ որ ինչ / t չիք որ
7 b յայնմ տեղւոյ / a յայնմ տեղւոջն
7 βadԱB նշմար [ԱB նշմարանս] կարէր գտանել / b նշմար գտանէր / t նշմար էր գտանել
8 βabdԱB ոչ ոսկւոյ և ոչ արծաթոյ / t ոչ ոսկի և ոչ արծաթ
8 βdԱB և ոչ բնաւ / at չիք և
9 b և բնաւ երևէր ոչ թէ եղեալ ինչ իցէ անդ
9 βabdԱB զի, փխ. և
9 βabdԱB անթիւ [βd անթիւք] կոտորեցան անդ [βa անտ] մարդիկ պաշտամանն [b պաշտաման, ԱB պաշտաւնեայք] քրմութեան [B քրմութեանն] / t և կոտորեցան մարդիկ պաշտաման
10 b զոր / b չիք և
11 b և որք / միւսն. զի որք
11 a տեսինն / միւսն. տեսին
11 a հաւատացին նմա
11 bԱB չիք և (ասէ)
11 βadԱB ասէ գրիգորն [a սուրբն գրիգոր, ԱB գրիգորիոս], թէ արդ տեսէք, թէ որպէս / b ասէ ցնոսա գրիգորիոս, արդ տեսէք թէ որպէս / t ասէ գրիգորն. տեսէք զի որպէս
12 ԱB զայթակղութիւնք / b զայթակղութիւն / a զայթակղութիւնն
13 βadԱB զի և / bt չիք և
13 βbdԱB չէին իսկ / bt չիք իսկ
13 b այսուհետև, փխ. յայսմհետէ
13 βadԱB տեառն աստուծոյ / bt չիք տեառն
14 b զերկին
15 ԱB չիք և (յետ)
15 βad ի տեղիս [a ի տեղւիս] / bԱB ի վեր տեղիս / t ի տեղի
15 a մեհենացն / b մեհենին / միւսն. մեհենիցն
16 ԱB երկրին, փխ. աշխարհին
17 β հիմունս
17 βԱB եկեղեցւոյ
17 βabdԱB փառացն / t փառաց
17 βad աստուծոյ, փխ. քրիստոսի

անդ արար սկիզբն շինելոյ եկեղեցեաց։ Եւ ուղղեալ սեղան յանուն սուրբ Երրորդութեանն, և կազմեալ աւազան մկրտութեան, նախ զայնոսիկ յուսուցելոց մկրտութեամբն՝ որ ընդ իւրն էին մեծամեծ նախարարքն, որ ընդ նմայն երթեալ էին ի քաղաքն Կեսարացւոց, և ապա զգաւառականսն, զբնակիչս երկրին։ Աւուրս քան երեկօթս առնէր, և մկրտէր անդ աւելի քան զբնն և տասն բիւր մարդկան, և կանգնէր սեղան ի վկայարանի սրբոցն հանգստի զոր շինեացն, և մատուցանէր զպատարագն փրկութեան, և բաշխէր անդ զմարմին և զարիւն կենարարին Քրիստոսի։

815 Եւ հրամայեաց կատարել անդ ամ յամէ, ի նմին տեղւոջ ժողովեալ ամենեցուն, զյիշատակ սրբոցն, որ օր եօթն էր ամսոյն սահմի, զի խնդութեամբ ժողովեալ՝ զօր տօնին խմբեսցեն. զի նախ անտի սկիզբն արար շինելոյ զեկեղեցիս։ Եւ կացուցանէր քահանայս ի տեղիս տեղիս. և ելից զվայրսն եկեղեցեօք շինելովք և քահանայիւք։

816 Եւ ինքն չու արարեալ անտի՝ մեծապանծ պարծանօք զօրութեան խաչին Քրիստոսի և բարձ նշխարս անտի կէս մի ի սրբոցն, զի

1 Հմմտ. Փաւստ. Գ, 14.

1 βdԱԲ սկիզբն արար
1 βad զեկեղեցիս
1 βdԱԲ ուղղեալ / միւսն. ուղղել
2 a տեառն, βbdԱԲ աստուծոյ, փխ. սուրբ երրորդութեանն
2 bԱԲ կազմեալ / միւսն. կազմել
2 βabd զայնս իսկ, փխ. զայնոսիկ
3 ԱԲ մկրտութեամբ որ ընդ նմա երթեալ էին ի քաղաքն կեսարացւոց զմեծամեծ նախարարքն, և ապա
3 βad չիք մեծամեծ նախարարքն—ի քաղաքն կեսարացւոց (տ. 4)
4 b ընդ նմա երթեալ
5 βad զգաւառականսն զբնակիչս / bԱԲt զգաւառական բնակիչս
5 d երկրի. աւուրն
6 βabdԱԲ մկրտէր անդ [b անտ] / t չիք անդ
6 abԱԲ զբնն և տասն / միւսն. զբնն և զտասն
6 βbdԱԲ բիւր մարդկան / at բիւր մարդիկ
6 t կանգնեաց. չիք և
7 bԲ ի վկայարանս / Աt ի վկայարան / βad ի վկաարանի
7 ԱԲ հանգստի / bt հանգստին / βad չիք հանգստի
7 βabdԱԲ շինեաց / ԱԲ չիք և
8 b պատարագս / βad պատարագ
8 b չիք անդ
8 ԱԲ զկենդանարար մարմին և զարիւնն քրիստոսի / βad զմարմինն [β զմարմին] և զարիւնն քրիստոսի զկենդանարար / b կենդանարարն, փխ. կենարարին
10 βabdԱԲ ի նմին տեղւոջ / t չիք նմին
11 b ժողովեալ / ԱԲt ժողովել / βad չիք ժողովել ամենեցուն
11 βabd զյիշատակս [a զյիշատակ] / ԱԲt ի յիշատակ
11 βad ամսոյն սահմի / bԱԲt սահմի ամսոյ [Բ ամսոյն]
12 ԱԲ զօրն տօնախմբեսցեն
12 βad չիք զի (նախ)
12 βabdԱԲ նախ [b նախ իսկ] անտի [b անդի] սկիզբն արար շինելոյ [b նա շինել] / t անդ, փխ. անտի / t արարեալ շինել
13 βad կացուցանէր / bԱԲt կացուցանել
14 βdԱԲ զվայրսն / a զվարսն / t զվայրս / b զաշխարհն, փխ. զվայրսն
14 abd եկեղեցաւքն / ԱԲ եկեղեցեօք / β եկեղեցեաւքն
14 ԱԲ շինելով
14 β քահանայաւք / ad քահանայիւք / bԱԲt և քահանայս կացուցանելով / βad չիք կացուցանելով
15 a մեծապանծ / միւսն. մեծապարծ
15 ԱԲ զօրութեան / միւսն. զօրութեամբ
16 t չիք քրիստոսի
16 bԱԲ և բարձեալ / at և եբարձ
16 βad անտի նշխարս [ad նշխարս ինչ] ի սրբոցն

և յայլ տեղիս հաստատեսցէ զյիշատակս նոցա։ Եւ ընդ ամենայն տեղիս և ընդ ամենայն գաւառս շրջէր. յաւանս և յագարակս շինէր եկեղեցիս, և առնէր մկրտութիւն և կացուցանէր քահանայս։

817 ճԺԶ. Լուաւ ապա և մեծ թագաւորն Տրդատ, եթէ Գրիգոր եկեալ հասեալ է յերկիրս Հայոց։ Առ զզօրս իւր և զԱշխէն տիկին և զքոյրն իւր զԽոսրովիդուխտ, և չու արարեալ յԱյրարատեան գաւառէն, ի Վաղարշապատ քաղաքէ, ընդ առաջ Գրիգորի, գայր հասանէր ի քաղաքագեօղն Բագաւան, որ անուանեալ կոչի ի պարթևարէն լեզուէն՝ Դիցաւան. և անդ սպասեալ մնայր նմա ամսօրեայ ժամանակս։ Իսկ նա շրջէր, զի լցցէ զկողմանս կողմանս եկեղեցեօք և քահանայիւք և պաշտօնէիւք և ամենայն աստուածազարդ սպասաւորութեանն կարգօք, և լուսաւորեսցէ զբազումս մկրտութեամբ։

818 Ապա գայր հասանէր յանուանեալ Դիցաւանն ամենայն մեծամեծօքն և զօրօքն և աշխարհակոյտ ամբոխիւն, որք էին ժողովեալ ի կողմանց կողմանց, և գնային շրջէին զհետ նորա և գտանէին բժշկութիւն և լնուին զպէտս իւրաքանչիւր ի նմանէ։ Եւ նա ամենասփիւռ վարդապետութեամբն ամենեցուն սերմանէր զբանն կենաց, և «հանդերձ

1 βabdt զյիշատակս [t զյիշատակսն] նոցա / ԱԲ զնոցա յիշատակսն
1 βad և շրջէր ընդ ամենայն տեղիս [a տեղւոյս] / b չիք և
2 βad չիք և ընդ ամենայն գաւառս շրջէր
2 b չիք շինէր
2 b զեկեղեցիս
3 βabdԱԲ մկրտութիւնս
4 ԱԲ թագաւորն հայոց
4 βad զի [փխ. եթէ] գրիգորն / bԱԲ գրիգորեան [b գրիգորիոս]
5 ad եկեալ հասեալ էր
5 βԱԲ յերկիրս / bd յերկիր / at յերկիրն
5 βabdԱԲ առ զզաւրս [a զզաւրսն] / t առեալ
5 a իւրն և
6 βaԲ զխոսրովդուխտ / միւսն. խոսրովիդուխտ
6 βab չու արար
6 βb յարարատեան (յան.) / a յայրայրատեան (յան.)
6 βabd գաւառէն / միւսն. գաւառէ
7 b սրբոյն գրիգորի
7 a ի զիւղաքաղաքն
8 a բագւան / βd բագաւան / t բագրաւան / bԱԲt բագուան
8 βad կոչի պարթևարէն լեզուովն / ԱԲ կոչի ի պարթևարէն լեզուէն / bt ի պարթևական լեզուէն
9 a դիցն աւան
9 βad չիք սպասեալ
9 β ամս աւր, փխ. ամսօրեայ
9 βad ժամանակ
10 βad շրջէր նոյր զկողմանս
10 b եկեղեցաւք
10 βabdԱԲ չիք և պաշտօնէիւք
11 βabdԱԲ սպասաւորութեան
11 b կարգաւքն
12 b լուսաւորեալ / βad լուսաւորէր
12 βad զամենեսեան, փխ. զբազումս
12 βad մկրտութեամբ / bԱԲt մկրտութեամբն [Բ մկրտութեամբքն] առնել
13 a արգ, փխ. ապա
13 βabdԱԲ զիցաւանն / t զիցնաւանն
13 βad չիք մեծամեծօքն և
14 βad որք էին ժողովեալ ի կողմանց կողմանց և գնային / bԱԲt որ [ԱԲ որք] ժողովեալք [ԱԲ ժողովեալ] ի կողմանց կողմանց ժողովուրդք [t ժողովուրդքն] որ գային [b գնային, Բ և գնային]
15 b երթային, փխ. շրջէին
15 βad զհետ նորա և բժշկէին և լնուին զպէտս իւրաքանչիւր / ԱԲ զհետ նորա. և գտանէին բժշկութիւն և լնուին զպէտս խնդրանց իւրաքանչիւր / bt զհետ նորա, որք գտանէին զբժշկութիւնս և լնուին [t և ընդունէին] զպէտս
16 bd ամենասփիռ
17 βad չիք ամենեցուն
17 βad սերմանէր ի նոսայ զբանն
17 ԱԲ չիք և

ամենայն սպասաւորօք Աւետարանին որ ընդ իւրն էին, զոր չէ ոք բաւական ըստ իւրաքանչիւր անուանցն նշանակել, քարոզէր զԱւետարանն։ Որովք յանձն եղեալ երանելի եպիսկոպոսն շնորհացն Աստուծոյ՝ գայր հասանէր առ ստորոտով Նպատական լերինն։

819 «Ընդ առաջ ելանէր նմա Թագաւորն ամենայն զօրօքն հանդերձ, առ ափն Եփրատ գետոյն, որ և ընդ պատահելն իսկ լի առնէր զամենեսեան ողջունիւ Աւետարանին Քրիստոսի, և բազում ցնծութեամբ և ուրախութեամբ յաւանն գանձայինն։ Եւ անդ մատուցեալ Թագաւորին իշխանքն եկեալք գրեալ պատասխանին ողջունաբեր թղթոյն, զի գրեալ էր զպատճէնն օրինակ զայս.—

ՊԱՏՃԷՆ ԹՂԹՈՅՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ

820 «Գանեալքդ՝ և խրատեալքդ, հարուածեալքդ՝ և ողոքեալքդ, տանջեալքդ՝ և նուաճեալքդ, կորուսեալքդ՝ և գտեալքդ, մոլորեալքդ՝ և դարձուցեալքդ, յակն առեալքդ՝ և սիրեցեալքդ Տեառն, Տրդատէս

4 Հմմտ. Պտր. § 33 / 8 Հմմտ. Պտր. § 28.

1 Հմմտ. Պտր. § 33. «Հանդերձ այլովք ևս սպասաւորօք աւետարանին—որով յանձն եղեալ երանելին շնորհացն աստուծոյ, երթեալ իջանէր յաստորոտակն [այլ. առ ոտս տանն, Չեռ. աստորոտակն] գողթանն»։
1 βabd սպասաւորաւքն
1 βad չիք աւետարանին
1 a զորս
1 βabdԱԲ չէ ոք / t չէր ոք
2 βabdԱԲ չիք իւրաքանչիւր
2 βabdԱԲ ըստ անուանցն / t անուանց
2 βad նշանակել, քարոզէր զաւետարանն / bԱԲt չիք քարոզէր զաւետարանն
3 βad չիք որովք յանձն եղեալ—շնորհացն աստուծոյ
4 βad և գայր
4 bԱԲ առ ստորոտովն
4 a *Նըպատականն / βdԱԲt Նպատականն / be Նպատակ / t Նպատ
5 βad ելանէր / bԱԲt լինէր
5 ԱԲ չիք նմա
5 βabdԱԲ զաւրաւքն / t զօրօք
6 b եւփրատ
6 d չիք գետոյն / ԱԲ գետոյ
6 βabdԱԲ որ և [b չիք և] ընդ պատահելն իսկ / t անդ, փխ. ընդ
7 βabdԱԲ զամենեսեան / t զամենեսին
7 βabdԱԲ ողջունիւ / t շնորհիւ, փխ. ողջունիւ.
7 ԱԲ աւետարանին / միւսն. աւետարանաւն
7 βad չիք ցնծութեամբ և
8 βad գանձայինն յաւանն / Հմմտ. Պտր. § 28. «և արդ եկեալ—ի բագարն գանձայինն»։
8 a մատուցանէր
8 βabdԱԲ չիք Թագաւորին իշխանքն եկեալք
9 βa պատասխանեան / b պատասխանի
9 abdԱԲ ողջունաբեր / βt ողջոյնաբեր
10 a *զպաճէնն
11 βa պաճէն
11 ad թղթոյ
11 b պատասխան
12 a գանեալք
12 b գանեալք—սիրեցեալք (s. 14) բայց բառերն կը տանին դիմորոշ դ-ն
12 βbd և զողոքեալքդ [b զողոքեալք] / Թերևս ճշտագոյն ընթերցուածն է: Հմմտ. «այլ միանգամայն որ զողոքիցի և քաղցրացուցանէ», Մեսր. Թ. (Հայկ. թարգ.): Բաղդրելի սուտ բացատրութիւնն սխալ է:
13 b չիք տանջեալքդ
13 βadԱԲ և գտեալքդ / միւսն. գտեալք
14 a դարձեալքդ / bԲ դարձուցեալք
14 d գտեալսն

թագաւոր Հայոց մեծաց և Աշխէն տիկին և օրիորդ մեծ Խոսրովիդուխտ, և ամենայն հրապարակք բազմամբոխ ժողովրդոց որ էին Հայոց Մեծաց. Ղեւոնդէս արքեպիսկոպոս մետրապոլիտ մեզադէ Կեսարու և ամենայն ուխտ սրբոյ եկեղեցւոյ քահանայութեան, եպիսկոպոսաց, երիցանց, սարկաւագաց և ժողովրդոց. ի Տէր խնդալ։

821 «Վասն կենդանատու փրկութեանդ հասելոյ ձեզ յԱստուծոյ, որպէս մեզ պատմեցաւ, անպայման ուրախութեամբ գոհացաք զանդերջականն փառացն Քրիստոսի, և վասն սրբոց վկայիցն Աստուծոյ որ ի ձերում միջի, յաշխարհիդ ձերում փառաւորեցան։ Զի և դուք նայեցեալք յելս գնացից նոցա և նմանողք լեալ հաւատոց նոցա՝ փառաւորեսջիք, նոցա պսակօքն պսակելով պսակեսջիք։

822 «Զի արարիչն ամենեցուն և ամենայն աշխարհաց, որ ընդ ամենեցուն հաճեալ զի առցեն զորդեգրութիւն, իւրով հաճոյական կամօքն խրատէ զամենեսին, որով մխիթարեսցէ ի սնավաստակ աշխատութենէն, յիւրումն արքայութեանն հանգուսցէ զբեռնաւորսն զաշխատեալսն, «զի լուծ նորա քաղցր է և բեռն իւր փոքրոգի». առ իւր թեարկէ, վարդապետէ, զի իւրում հանգստեանն արժանիս արասցէ զամենեսին։

16 Մատթ. ԺԱ, 30.

1 bԱԲ աւրիորդ մեծ / միւսն. չիք մեծ
2 βabdԱԲ ամենայն հրապարակք / c չիք հրապարակք
2 βdԱԲ ժողովրդոցդ / b ժողովրդ որ էին
2 ԱԲ ի հայոց մեծաց
3 ԱԲ գեւոնդիոս
3 β մետրոպոլիտ / d մետրապոլիս / b մետրապաւլիս / a մետրապաւղիտ / ԱԲc մետրապոլիտ
3 βabdԱԲ մեզադէ / c մեզադի
4 βadԱԲ սրբոյ եկեղեցւոյ / c եկեղեցւոյ սրբոյ / b չիք սրբոյ
4 βad չիք քահանայութեան
4 b և եպիսկոպոսաց և երիցանց
5 βabԱԲc և սարկաւագաց
5 a չիք և ժողովրդոց
6 a կենդանատու / d կենդանատուր / միւսն. կենդանատուր
6 βadԱԲ հասելոյ / b հասելոց / c հասելոյդ
6 ԱԲ որպէս պատմեցաւ մեզ
7 βad վասն անդերջականն / bԱԲc զանդերջականն
8 ԱԲ վկայիցդ / միւսն. վկայիցն
8 βabdԱԲ որ ի ձերում միջի, յաշխարհիդ ձերում [bԱԲ միջի և ի մէջ աշխարհիդ] / c որ ի մէջ ձերում աշխարհիդ փառաւորեցան
9 b չիք և
9 bdԱԲ նայեցեալ / միւսն. նայեցեալք
10 βad չիք և
10 βad նմանողք լինիջիք հաւատոցն և առջիք զպսակն յաղթութեան զի / ԱԲ նմանող
10 b փառաւորիջիք
10 ԱԲ պսակօքն նոցա
11 bԱԲ պսակելով պսակեալ իցէք. զի
12 βad զի արարիչն ամենայնի կոչեաց [β կոչեացն] զձեզ յորդեգրութիւն շնորհաց իւրոց և խրատեաց զձեզ, զի հանգուսցէ զձեզ ի սնավաստակ աշխատութենէդ / bԱԲc զի արարիչն ամենայնի [ԱԲ ամենեցուն] և ամենայն աշխարհաց որ ընդ ամենեցուն [b ընդ ամենեսին] հաճեալ զի առցեն զորդէգրութիւն [զորդեգրութեան] իւրով հաճոյական [bԱԲ իւրոյ հաճոյական] կամօքն խրատէ զամենեսին, որով մխիթարեսցէ ի սնավաստակ [b մխիթարէն իւէ նա ի վաստակս] աշխատութենէն / Հմմտ. «արարիչն... ամենայն աշխարհացս» ընթերցուածը՝ «փրկիչն աշխարհացս» ասացուածի հետ. Ագաթ. § 186:
15 βad յիւրում արքայութեանն [a արքաութիւնն], զի լուծ նորա քաղցր է և բեռն փոքրոգի [a փոքրոգւոյ] առ իւր թեարկէ. մաղթէ զի իւրում հանգստեանն արժանիս արասցէ զա-

823 «Եւ վասն զի ոչ կանխեալ գիտացեալ ձեր զարժանն՝ վասն այսորիկ ած զանարժան զաւազանն ի վերայ ձեր, և իբրև ի քնոյ ընդոստուցեալ, զի գիտասջիք զզգաստութիւնն, որ արժանն է։ Եւ զի ոչ իմացայք դուք զմարդկանն ի մարդկայէնն՝ գիտուն արար զձեզ ի չմարդկայէնն։ Եւ զոր յանդիմանութեանն արհամարհեցէք՝ հաստատեաց զձեզ յանշարժ գիտութիւնն. զի վէմն իսկ որ ի շինողացն անարգեալ՝ եղև նա ձեզ գլուխ անկեան։

824 Զի զոր ուրացութեամբն բարկացուցէք՝ արտասուօք հաշտեցուսջիք։ Զի զոր, կափուցեալ աչս ձեր, համարէիք խաւար՝ ծագեաց եբաց և լուսաւորեաց զտեսանելիս ձեր, մերկեաց ի ձէնջ զզգեցեալ

7 Գործ, Դ, 11.

մեննեաեան / bԱFt չիրառմ արքայութեանն հանդուցէ զբնանաւորան [ԱF զբնանաւորս] զաշխատեալսն [b և զաշխատեալսն], զի լուծն [ԱF լուծ] նորա քաղցր է և բեռն իւր [b նորա] փոքրոգի [ԱF փոքրոգի է]. առ իւր թեարկէ, վարդապետէ, զի չիւք հանգիստ [ԱF զի իւր հանգստեանն] արժանիս արասցէ [ԱF արժանաւորեսցէ] զամենեսին

βad-ի ընթերցուածները աւելի կարճ են եւ աւելի կոկ, մինչդեռ bԱFt-ի ընթերցուածները—անհարթ ու խառն: Բայց Կորիւնից փոխ առնուած հատուածներից երեւում է ակներեւ, որ համառօտը βad-ն է, ուստի եւ իբրեւ բնագիր պահեցինք bԱFt-ի ընթերցուածը, սակայն առանց երաշխաւորելու այս վերջինի անաղարտութեանը:

1 βad և վասն զի / bԱFt չիք և
1 b ոչ գիտացէք կանխել ձեզ յարժանն / βad չիք կանխեալ
1 βad վասն այնորիկ / ԱF վասն այնր
2 b ած (պակ.)
2 βad զանարժան զաւազանն ի վերա ձեր, իբրև / b ի վերա ձեր զանարժան զաւազանն և իբրև / ԱFt չիք ձեր և
2 ԱF զանարժանն / t զարժան, փխ. զանարժան
2 ԱF չիք զաւազանն
3 βad ընդոստուցեալ զի գիտասջիք զզգաստութիւն [βd զզգաստութիւնն] / bԱFt ընդոստուցեալ ձեր առնէք զըզգաստութիւնն [bԱ զզգաստութիւն, F զգաստութիւնն]
3 b նորա, փխ. որ
3 βad իսկ զի, փխ. և զի
4 βad ոչ ծանեայք, փխ. ոչ իմացայք
4 βad զմարդկան ի մարդկայէն / b զմարդկան ի մարդկան պէտս
4 βd գիտուն արար ի չի մարդկայէնն [β ի չմարդկայէնն] / a գիտուն արարէչ մարդկայէն / bԱF գիտուն արարու ձեզ [b զձեզ] ի չմարդկայէն / t գիտութիւն արար ձեզ ի չմարդկայէն
5 βad զի, փխ. և
5 βad զոր յանդիմանութեանն հայհոյեցէք ճշմարիտ գիտութեամբն [a գիտութեամբ] աւրհնեսջիք. զի վէմն անարգեալ ի շինողացն եղև ձեզ գլուխ անկեան / bԱFt զոր յանդիմանութեանն արհամարհեցէք հաստատեաց զձեզ յանշարժ գիտութիւնն [b գիտութիւն]. զի վէմն իսկ որ ի շինողացն [ԱF որ էր ի շինողաց, b իսկ ի շինողաց] անարգեալ, եղև նա ձեզ գլուխ անկեան
8 βad զի զոր ուրացութեամբն [a ուրացութեամբ] բարկացուցէք և [βd չիք և] արտասուաւք հաշտեցուսջիք
8 bԱFt չիք ուրացութեամբն
8 ԱFt բարկացուցէքն, b բարկացուցէք
9 a կապուցեալ
9 βadԱF համարէիք խաւար, bt համբերէիք խաւարի
10 βad եբաց զտեսանելիս [d զտեսանիս] ձեր և լուսաւորեաց զձեզ, մերկաց [a մերկեաց] ի ձէնջ զզգեստ [β զգեստն, d զգեստ] խաւարի և զգեցոյց զպատմուճանն լուսոյ / bԱFt եբաց [b չիք եբաց] և լուսաւորեաց զտեսանելիս [bԱF զտեսանելիս ձեր], մերկեաց [b մերկաց] զձեզ զգեցեալ զխաւարն հեթանոսութեան և զճառագայթարձակ [b ճառագայթ-

զխաւարն հեթանոսութեան, և զճառագայթարձակ զգեցոյց զպատմուճանն։ Իսկ զոր համարեալ անմտութիւն, կորուսանել պանծայիր՝ նոյն ինքն ձեզ իմաստնացուցիչ տուաւ, և նոյն ինքն ձեզ գտիչ պարգևեցաւ։

825 «Արդ՝ մեք իբրև տեսաք զայսպիսի այլ հրաշալի և լուաք զմեծամեծ սքանչելիսն որ ի ձեռն սորա առ ձեզ կատարեցան՝ ընկղմեցաք ի խորութիւն սիրոյն Աստուծոյ իբրև ի ջուրս սաստիկս ալեաց բազմութեան, անհատական գովութեամբ, և ի վերայ այսորիկ՝ անդադար բերանով և անհանգիստ բարբառով զտէր մեր զՅիսուս Քրիստոս, զբարերարն զսքանչելագործն զպարգևարաշխն օրհնեցաք, և առ Աստուած հայրն ամենայնի զոհութիւնս մատուցաք, շնորհելով Գրիգորի զանապական պարգևս սուրբ Հոգւոյն, որով և դուք արժանի լինիք շնորհին ողջունի արքայութեանն երկնից։ Եւ զմեզ, հեռի մարմնով, մերձ համարեալ հոգւով՝ յիշեցէք ի ձեր ի նորաթեք յաղօթս, ի ձերում պարգևեալ փրկութեանդ, մանաւանդ յորժամ զյիշատակ սրբոցդ խմբեցէք ձերով ուրախութեամբք։

արձակ] զգեցոյց զպատմուճանն [ԱԲ զպատմուճանն զգեցոյց] / հմմտ. «ցանկացար առանց ճառագայթարձակ լուսոյ թագաւորութեանն Քրիստոսի» Եզար. § 167.
2 βad և, փխ. իսկ
2 βad զոր համարէիքն անմտութիւն և պանծայիք կորուսանել, նոյն
2 ԱԲ խաւարեալ, փխ. համարեալ
2 b և կորուսանել / ԱԲt չիք և (կորուսանել)
2 bԱԲt պանծացեալ
3 d չիք ձեզ (իմաստնացուցիչ)
3 ad իմաստնացուցիչ, β իմաստացուցիչ, փխ. bԱԲt իմաստութիւն
3 βabdԱԲ ձեզ / t ձեր (գտիչ)
5 βad արդ մեք իբրև տեսաք զայսպիսի այլ հրաշալիս և լուաք զմեծամեծ զսքանչելիսն [a սքանչելիսն] որ ի ձեռն սորա առ ձեզ կատարեցան, ընկղմեցաք ի խորութիւն սիրոյն աստուծոյ իբրև ի ջուրս սաստիկս անհատական [β անհատական] գովութեամբ, և ի վերայ այսորիկ [β այսոցիկ] անդադար բերանով և անհանգիստ լեզուով [a անհանգիստ բարբառով] զտէր մեր / bԱԲt արդ մեք իբրև զայսպիսիս գտեալք [b և մեք իբրև զայսպիսիս գտեալ] ընկղմեցաք ի խորութիւն սիրոյ ալեաց բազմութեան անհատական գոհութեանց [b գոհութեանցն] և ի վերայ այսորիկ անդադար բերանովք [ԱԲ բերանով] և անհանգիստ լեզուօք [ԱԲ լեզուաւ] զտէր մեր
9 βbԱԲ յիսուս
10 βabdԱԲ զբարերարն / t զբարերար
10 βad և զսքանչելագործն / bԱԲ զսքանչելագործն / t զբարերար, զսքանչելագործ
10 b զպարգևարաշխ / ad չիք զպարգևարաշխն
10 bԱԲ և աստուծոյ
11 βd հայրն / bԱԲ հաւրն / միւսն. հայր
11 ԱԲ ամենակալի, փխ. ամենայնի
11 βadԱԲ զոհութիւնս / bt զոհութիւն
11 b և գրիգորի
13 βabd շնորհին / ԱԲt շնորհի
13 βabdԱԲ ողջունի / t ողջունին
13 βa արքայութեանն / միւսն. արքայութեան
13 βabdԱԲ զի և զմեզ / t չիք զի / Պիտի լինի զի և զմեզ... յիշեսջիք, կամ և զմեզ... յիշեցէք
13 b մարմնովս
14 βb համարեալ / միւսն. համարել
14 abd ոգւով
14 b յիշեցէք զմեզ
14 βab ի ձեր նորաթեք [a նորաթեք]
14 b յաղաւթսդ / βad աղաւթսդ / ԱԲt յաղօթս
15 βadԱԲ փրկութեանդ / bt փրկութեան
15 bd զյիշատակս
15 β տաւնախմբիցէք
16 abd ուրախութեամբ / միւսն. ուրախութեամբք

826 «Եւ հաստատեալ կացցէ վկայութիւն ի մէջ երկոցունց կողմանցս, զի պարգևարաշխութիւն Նորա քահանայապետութեանդ ձերոյ նահանգիդ առ ի մէնջ՝ կացցէ անշարժ յեկեղեցւոյս Կեսարու, ուստի և հանդերձեցաւ ձեզ պատրաստեալ՝ փրկութեան ձեռնադրութիւն։ Որով անապական պարգևք խորհրդոյն ձեզ բաշխեցին վկայացեալ աջովդ, շնորհօք Նորոգութեան մկրտութեան և փրկական խաչին, և կենդանարար մարմնոյն և քաւիչ արեանն Քրիստոսի, և երանութեամբ բազմացելոց քահանայութեանց. որով և դուք լինիջիք վերացեալք խաւանեալք, աղօթաբուղխք մշտնջենաւորք, ի զօրս քրիստոսակեցոյց գնդին։ Որք լերուք ի Քրիստոս, և հանապազ վայելեսջիք ի փրկութեանն Տեառն»։

827 ԾԺԷ. Եւ ուրախ եղեն ընդ մխիթարութիւն թղթոյն. և զի եկեալ համեալ էին ուղեկցացն լուսաւորութեամբ, և երևեալ աստուածաշնորհ պարգևօք, առաւել զհոգևոր սիրոյն զանձուկն սփոփէին՝ և ևս քան զևս ի հաւատսն հաստատեցան մեծաւ և ցնծալից բերկրութեամբ։

12 Հմմտ. Ագաթ. § 4. / 13 Հմմտ. Կոր. § 44, Ագաթ. § 211.

1 bd կացցէ / միւսն. կայցէ
1 βadԱԲ երկոցունց / bt երկուց
1 βabd կողմանց
2 βad Նորա / bԱԲt Նորոգեալ
2 β քահանայապետութիւնդ / a քահանաութեանց / b քահանայապետութեանց
2 βadԱԲ ձերոյ / b ձերոց
3 ԱԲ նահանգի / a նահատակիդ, փխ. նահանգիդ / t նահանգիդ, առ ի մէնջ
3 βad անշարժ կացցէ [a կայցէ] / b կացցէ / ԱԲt կայցէ
3 a յեկեղեցւոջ
4 b հանդերձեցաւ, փխ. հանդերձեցաւ
4 βad պատրաստեալ փրկութեան ձեռնադրութիւն / bԱԲt պատրաստութիւն շնորհութեան ձեռնադրութիւն [b չիք ձեռնադրութիւն]
5 ab պարգևքն
5 bԱԲt չիք խորհրդոյն
5 ԱԲ բաշխեն ձեզ / t ձեզ բաշխեն
5 ԱԲ վկայեցեալ / b աջով
6 βad չիք շնորհօք / b շնորհքն
6 βad նորոգմամբ մկրտութեամբ և փրկական խաչիւն և մեղսաքաւիչ արեամբն քրիստոսի, և երանութեամբ բազմացելոց քահանաութեանց [β քահանայութեանցդ] / bԱԲt նորոգութեան մկրտութեան, և փրկական [b և փրկչական] խաչին, և [b չիք և] կենդանարար մարմնոյն և քաւիչ արեանն քրիստոսի, և երանութիւնք բազմացելոց քահանայութեանց
8 βad որով և դուք լիջիք վերացեալք խաւանեալք ի դասս լուսոյ [ad ընդ դասս հրեշտակաց լուսոյ]. որք լերուք ի քրիստոս, և հանապազ վայելեսջիք [a վաելեցէք] ի փրկութեանն տեառն / bԱԲt որով և [t չիք և] լիջիք [t արժանի լիջիք] վերացեալք խաւանեալք [t վերանալ խաւանել] աղօթարուղխ [b աղաւթարուղխք] մշտնջենաւորք [ԱԲ մշտնջենաւոր] ի զօրս քրիստոսակեցոյց գնդին. որք լերուք ի քրիստոս և հանապազ վայելեալ լիջիք [ԱԲ վայելեսջիք, b վայելեալք լիջիք] ի փրկութեան [b ի փրկութիւն տեառն
11 b թղթին / ad և զի / միւսն. ևս զի
12 d համանէին
12 βad ուղեկցացն ուրախութեամբ և աստուածաշնորհ պարգևաւքն զհոգևոր սիրոյն զանձուկն [βd զանձուկն] սփոփէին / bԱԲt ուղեկցացն լուսաւորութեամբ և երևեալ [b երևեալն] աստուածաշնորհ պարգևօք [b պարգևելովքն] առաւել զհոգևոր անձուկն [ԱԲ անձուկն] սփոփեցին / Հմմտ. Ագաթ. § 4. «Եղբարք և ուղեկցացք աշխարհիս» / Հմմտ. Կոր. § 44. «Մխիթարեալ [տպ. մխիթարէր] վասն հոգևոր անձուկն սփոփելոյ» / Հմմտ. Ագաթ. § 211. «առ անձուկ սիրոյս»
13 b չիք և (ևս)
14 b հաստատեցան ի հաւատս / βad հաստատէին
14 b և ցնծալից / միւսն. չիք և

828 *Իսկ նա անդէն «և անդ ընդելական սովորութեամբն ի գործ արկեալ զանդադար վարդապետութիւնն հաւատարութեամբ բարեպաշտ» արքային Տրդատայ՝ «զիւր արուեստն առաջի դնէր. խրատէր յորդորելով. որով առաւելագոյն հնազանդէին նմա ըստ հրամանացն Աստուծոյ, թագաւորն և զօրքն ամենայն հանդերձ աշխարհախումբ բազմութեամբն, որոց յանձն առեալ ամենեցուն զխնդրելին կատարել», և զհրամայեալսն ի գործ արկանել։*

829 *Եւ նորա տուեալ հրաման արքայազունդ բանակացն՝ ամսօրեայ ժամանակաւ ի պահս և յաղօթս յամենալ։ «Եւ իւրում անձինն՝ զտօրականն առաջի դնէր, իւրայովքն անդուստ ամենովքն հաւատարօքն, զպահս և զաղօթս, զարթութիւնս, զպաղատանս արտասուաբերս, զխոնարհութիւնս, զհոգս աշխարհահեծս, յուշ առնելով զատացեալսն հոգեպատում մարգարէին, թէ «Յորժամ հեծեծեսցես՝ յայնժամ կեցցես»։*

830 *«Այսպէս բազում աշխատութեամբ տարեալ՝ վասն համաշխարհին բարեաց ինչ օճան զտանելոյ. որում և պարգևէր իսկ վիճակ*

2 Հմմտ. Կոր. § 33. / 6 Հմմտ. Կոր. § 37. / 13 Ես. Լ, 15. / 13 Հմմտ. Կոր. § 22.

1 bԱԲt անդէն և անդստին
2 ԱԲ վարդապետութիւնն [Ա վարդապետութիւն] իւր
2 βad միաբանութեամբ, փխ. հաւատարութեամբ բարեպաշտ
2 bԱԲ բարեպաշտ / t բարեպաշտութեամբ / Հմմտ. Կոր. § 33. «և անդ ընդելական սովորութեամբն—բարեպաշտին շարաթայ»։
3 b զարուեստն / Հմմտ. Կոր. § 37. «և նորա զիւր արուեստն—զխնդրելին կատարել»։
3 βad յորդորեր, որում առաւել հնազանդէին / bԱԲt յորդորելով, որով [b որում] առաւելագոյն հնազանդէին
4 ad չիք նմա
4 b նմա և հրամանացն
5 βabdԱԲ թագաւորն և զաւրքն ամենայն հանդերձ ամենայն աշխարհախումբ / t թագաւորն և զօրականքն ամենայն, աշխարհախումբ
5 βad բազմութեամբքն
6 βad որոց յանձն առեալ / b որում յանձն առեալ / ԱԲ որով յանձն առեալ / t չիք որոց
6 βad զխնդրելիսն / b զխնդրելին / ԱԲt զխնդրեալսն
6 βad և զհրամայեալսն [a զհրամայեալսն] զործով կատարել [a հաստատեալ, փխ. կատարել]. և նորա / bԱԲ և զհրամայեալսն [ԱԲ զհրամայեալսն] ի գործ բերել. և նորա / t և զհրամայեալսն ի գործ արկանել. և նորա
8 β արքայազունդ
9 βad ժամանակ / bt ժամանակօք
9 ԱԲ յամել / βad զեգերել, փխ. յամենալ / Հմմտ. Բ. Մակաբ. Զ, 1. «Մի եւ յամենալ»։
10 βabdԱԲ զտօրականն դնէր առաջի իւրայովքն / t և իւրովքն / Հմմտ. Կոր. § 22. «զտօրականն առաջի—յայնժամ կեցցես»։
10 ԱԲ հաւատարօք / b հաւատարովք
11 βabdԱԲ և զարթութիւնս
11 b և զպաղատանս
11 βd զարտասուաբերս / ԱԲ արտասուաբերս / Կոր. արտասուալիցս
12 βabdԱԲ և զխոնարհութիւնս
12 b և զհոգս
12 bd հայի. բառ. աշխարհահեծս / βaԱԲt Կոր. աշխարհահեծս / Հմմտ Կոր. «աշխարհահոգս տառապանօք» / Հմմտ. գեր. մաներէն Weltschmerz
12 βad յուշ առնելով / b յուշ առնոյր / ԱԲt յուշ առնել
12 ԱԲ զասացեալս
13 βad չիք հոգեպատում մարգարէին / Կոր. ուխի մարգարէին
14 βabd տարեալ / ԱԲ վարեալ / t կատարեալ / Կոր. աշխատութեանց համբերեալ / Հմմտ. Կոր. § 23. «Եւ այնպէս բազում—աշխօք իւրովք»։
14 ԱԲ վասն աշխարհին բարեաց աւճան ինչ / βabd Կոր. աւճան / t օճանս
15 a չիք և
15 βad Կոր. վիճակ / bԱԲt վիճակն

յամենաշնորհն Աստուծոյ, հայրական շափուն ծնանել ծնունդ նորոգ և սքանչելի, պարգևարաշխ ասուր աջոյն իւրոյ. զամենայն ի ջրոյ և ի Հոգւոյ յարգանդէ՝ մկրտութեամբ միւսանգամ վերստին ծնանել, առնել կատարել, որդել, զրոշմել մի ժողովուրդ Տեառն։

831 Եւ եդ անդ հիմունս, և շինեաց եկեղեցի. և զնշխարսն զոր ունէր յոսկերաց սրբոցն՝ ի տէրունական տանն բնակեցուցանէր։ Սոյնպէս և ընդ ամենայն կողմանս գաւառացն դնէր հիմունս եկեղեցեաց, և ուղղէր սեղանս, և կացուցանէր քահանայս։ Եւ ամենայն երկիրն դարձեալ սրտիւք իւրեանց կանխէին ի պահս և ի պաշտօն և յերկիւղն Աստուծոյ։

832 ճԺԸ. Իսկ ի լնուլ կիտին եղելոյ պահոցն կատարելոյ, առեալ երանելւոյն Գրիգորի զաշխարհարանակ զօրացն, և զինքնին զԹագաւորն, և զկին նորա Աշխէն, և զմեծ օրիորդն Խոսրովիդուխտ, և զմեծամեծսն ամենայն, և ամենայն մարդկաւ բանակին հանդերձ՝ ընդ այգն ի լուսանալ առաւօտուն յափն Եփրատ գետոյն մատուցանէր, և անդէն մկրտէր առ հասարակ զամենեսեան յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։

833 Եւ իբրև իջանէին մարդիկն ամենայն և Թագաւորն ի մկրտութիւն անդր, ի ջուրսն Եփրատ գետոյն՝ նշան սքանչելի երևեալ

1 Հմմտ. Փաւստ. Դ, 12. / 2 Հմմտ. Կոր. § 23.

1 βad ըստ հայրապետական, փխ. հայրական / Պոr. հայրական
1 βabdԱԲ շափոյն / Պոr. շափուն / t շափոց
1 ԱԲ նոր ծնունդ / Պոr. ծնունդս
1 bԱԲ նորոգիչ և
2 βadԱԲ Պոr. ասուր աջոյն / bt չիք ասուր
2 βad չիք զամենայն
3 b և յարգանդէ
3 βat մկրտութեամբն
3 d ի վերստին
5 βad չիք անդ / b զհիմունս
5 βad շինեաց անդ
5 βbd զեկեղեցին / a զեկեղեցիս
5 βbԲ և զնշխարս
6 b սրբոց
7 b այնպէս, փխ. սոյնպէս
7 βad չիք և
7 ab զհիմունս
7 βad եկեղեցեացն / ԱԲ եկեղեցեաց / b եկեղեցւոյն / t եկեղեցւոյ
8 βabdԱԲ սեղանս / t սեղան
8 bԱԲ երկիր
9 βabdԱԲ կանխէին ի պահս և ի պաշտաւն [a ի պաշտաւնս, Բ *ի աշտօն] և յերկեւղն [aԲ յերկիւղն, b յերկիւղն] Աստուծոյ / t կանխէին ի պաղատանս և յերկիւղ Աստուծոյ
11 b և, ուղղուած իսկ / βad և, փխ. իսկ / Ա թղ. 167ա^{2}, Բ թղ. 126բ^{1} մի մի սող կարմրագրով։
11 abdԱԲ կիտին / βt կետին
11 b եղելոյ
12 bԱԲ սրբոյն, փխ. երանելւոյն
12 βabdԱԲ հայկ. բառ. զաշխարհարանակ / t զաշխարհարանակն
12 b զզաւրս
13 βabd Թագաւորն / βad զաշխէն
13 βd ուրիորդն / a որդիորդն
14 b զմեծամեծս (յաւ. ստորագծուած «զբը»)
14 abd զամենայն և
14 b չիք և ամենայն
14 βad մարդկաւն հանդերձ առեալ այգուն [a այգոյն] ի լուսանալ առաւօտուն յափն / bԱԲ մարդկաւ [b մարդկան] բանակին [b բանակաւն] հանդերձ առեալ ընդ այգուն առաւօտուն [b ընդ այգ առաւաւտուն] լուսանալոյ յափն
15 b եփրատ (յաւ.) գետոյ
16 b մկրտէր զնոսա
16 β առհասարակ մկրտէր
16 a զամ (պաս.) / b զամենեսեան
18 βabdԱԲ ի մկրտութիւն անդր ի ջուրսն / t ի մկրտութիւնն ի ջուրսն
19 Բ գետոյ

յԱստուծոյ. զի զետղ առեալ ջուրք գետոյն՝ անցրէն դարձան ընդ կրունկն։ Եւ լոյս սաստիկ երեւեալ ի նմանութիւն սեան լուսաւորի՝ և եկաց ի վերայ ջրոց գետոյն, և ի վերայ նորա նմանութիւն տէրունական խաչին. և այնչափ ծագեաց լոյսն, մինչև արգելոյր զճառագայթս արեգականն և նուաղեցուցանէր։ Եւ իւղն օծութեան, զոր արկանէր Գրիգորիոս ի վերայ մարդկանն՝ շրջան առեալ ի մէջ գետոյն շուրջ զմարդկաւն խաղայր։ Եւ ամենեքեան զարմացեալք բարձրացուցանէին զօրհնութիւն ի փառս Աստուծոյ։ Եւ ընդ երեկս աւուրն նշանն աներեւոյթ լինէր, և նորա ի վեր յաւանն դառնայրն։ Եւ որք մկրտեցանն յաւուր յայնմիկ՝ աւելի քան զհնգետասան բիւր մարդկան յարքունական զօրացն։

834 Եւ անտի եկեալ մեծաւ ցնծութեամբ և սպիտակազգեստ հանդերձիւք, սաղմոսիւք և օրհնութեամբք, կանթեղօք վառելովք, և մոմեղինօք լուցելովք, և ջահիւք բորբոքելովք, մեծաւ լրջմտութեամբ և բազում զուարթութեամբ լուսաւորեալք և հրեշտակացեալք. և առեալ զանուն որդեգրութեանն Աստուծոյ, և մտեալ ի ժառանգութիւն սրբոյ Աւետարանին, և ի վիճակ սրբոցն խառնեալք, ծաղկեալք ի հոտ անոյշ ի Քրիստոս, և եկեալք ի վեր ի տէրունական տունն դառնային։ Եւ անդ մատուցանէր զօրհնութեան պատարագն, հաղորդէր զամենեսեան

14 Հմմտ. Փաւստ. Ե, 24.

1 βabd զի զետղ առեալ / ԱԲt զի զտեղի առեալ
1 a ջուրն
1 a դարձեալ
1 ab ընդ կրունկ / βԱԲ ընդ կրունկ / dt ընդ կրունկն
2 a ի նմանութեան
2 βadԱԲ և եկաց / bt և [t չիք և] կայր
3 a չիք նմանութիւն
4 b ծագեալ / a ծայգեաց
4 ԱԲ ծագեաց լոյսն / մեւսն. չիք լոյսն
4 βabdԱԲ մինչև [ԱԲ մինչ] արգելոյր զճառագայթս / t չիք արգելոյր
5 a չիք արեգականն
5 bԱԲt և [t չիք և] նուաղեցուցանէր / βad չիք և նուաղեցուցանէր
5 βadԲ զիւղն / b զեւղն / Ա զեւղ / t իւղն
6 βd զրիգորն / ԱԲ զրիգոր
6 ԱԲ զմարդկամբն
7 βabdԱԲ զարմացեալք [ԱԲ զարմացեալ] բարձրացուցանէին [a բարձրացուցին, b բարձրացուանէին] զաւրհնութիւն [b *զաւրհնութիւնս] ի փառս
7 t չիք ...մացեալք բարձրացուցանէին զաւրհնութիւն ի: t-ի այս պակասը տպագրական վրիպակ է՝ Վենետիկի հրատարակութիւններն այս խօսքերը ունին։
9 βabdԱԲ ի վեր յաւանն / t չիք ի վեր
9 b դարձեալ, փխ. դառնայրն
9 ԱԲ որ մկրտեցաւ / βbd որք մկրտեցան / t որ մկրտեցանն
9 a որք յաւուրն յայնմիկ մկրտեցան
10 β զհինգետասան
10 b բեւր
10 Ա մարդկան / Բ մարդկանն / βad մարդիկ անդ / bt մարդիկ
12 βabdԱԲ սպիտակազգեստ / t սպիտակ
13 d աւրհնութեամբ
14 bԱԲ չիք և մոմեղինօք լուցելովք / Հմմտ. Եղաբ. § 759, Փաւստ. Ե, 24.
14 b և մեծաւ
15 ԱԲ չիք և (հրեշտակացեալք)
16 βabd որդեգրութեանն / ԱԲt որդէգրութեան
16 βabdԱԲ աստուծոյ / t յաստուծոյ
16 βabd մտեալք
16 βabd չիք սրբոյ
17 βd և ի վիճակս / b և ի վիճակն սրբոց
17 βabdԱԲ ծաղկեալք հոտ անոյշ [β ի հոտ անոյշս, a ի հոտ անուշից] ի քրիստոս, եկեալք [ԱԲ եկեալ] ի վեր / t չիք ի վեր
18 βad չիք դառնայրն
19 βadԱԲ և հաղորդէր / bt չիք և

ի խորհուրդն գոհութեան. բաշխէր ամենեցուն զսուրբ մարմինն և զպատուական արիւնն ամենափրկչին Քրիստոսի, զկենդանարարն և զկեցուցիչն ամենայն մարդկան, և զարարիչն և զաշխարհագործն ամենայն արարածոց, զաստուածատուր շնորհն առ ամենեսեան առատապէս մատակարարէր։

835 ՃԺԹ. Եւ զադարեաց անդ յետ այսորիկ աւուրս եօթն վասն հոգևոր մխիթարութեանն։ Եւ յայնմ աւուրս եօթանս որ մկրտեցան յարքունական բանակէ անտի՝ ընդ այր և ընդ կին և ընդ մանուկ աւելի քան զչորեքարիւր բիւր։

836 Եւ զյիշատակս վկայիցն բերելոց ժամադրեաց ի տան մեծ հաշակել, մատուցին պաշտաման ի ժամանակի՝ դիցն Ամանորոյ ամենաբեր նոր պտղոց տօնին, Հիւրընկալ դիցն Վանատրի, զոր յառաջագոյն իսկ ի նմին տեղւոջ պաշտէին յուրախութեան Նաւասարդ աւուր։ Զի ժողովեալ ի յիշատակ մեծի երանելոյն Յովհաննու և սրբոյ վկային Աստուծոյ Աթանագինէի՝ յայնմ աւուր խմբեալ ի նմին յաւանին տօնեսցեն։

12 Հմմտ. Բ Մակաբ. Զ, 2.

1 bԱԲ Հայկ. բառ. գոհութեան / βad երկնաւոր, c սրբութեան, փխ. գոհութեան / Հմմտ. Ոսկ. Մատթ. Ը, 25։
1 βad բաշխէր ամենեցուն զպատուական մարմինն և զարիւնն
1 ԱԲ մարմին
2 bԱԲ արիւն
2 βad չիք ամենափրկչին
2 βad չիք զկենդանարարն և զկեցուցիչ—ամենայն արարածոց (տ. 4)
3 ԱԲ և զկեցուցիչն / bc զկեցուցիչ
3 ԱԲ չիք և (զարարիչն)
3 b և զարարիչ և զաշխարհագործ
4 ԱԲ արարածոց, փխ. bc աշխարհի
4 βabdԱԲ զաստուածատուր շնորհս [ԱԲ շնորհան, b զշնորհան] առ ամենեսեան առատապէս մատակարարէր, և / c շնորհն. չիք առատապէս մատակարարէր
6 βabdԱԲ այսորիկ / c այնորիկ
6 βad չիք վասն հոգևոր մխիթարութեան
7 b մխիթարութեանն. և յայնմ / միւսն. յայն
7 βadԱ եւթանս / Բ եօթանս / b եւթն / c եւթնանցն
8 βad չիք և ընդ մանուկ
9 a չորեք հարիւր / βb բևր
10 ԱԲ զյիշատակ / βad չիք բերելոց
10 βabdԱԲ ի տաւն / c տան (չիք ի)
11 βbd հաշակեալ
11 bԱԲc յառաջագոյն կարծեալ [ԱԲ կարծեցեալ] մատուցն / βad չիք յառաջագոյն կարծեալ
11 βad մատոյ պաշտաման / b մատուցեալ պաշտաման
11 b ժամանակի / βad չիք ի ժամանակի
11 b չիք դիցն
11 βabd դիցն [b չիք դիցն] ամանորոյ, ամաբեր նոր պտղոց / ԱԲ Հայկ. բառ. դիցն ամանորաբեր նոր պտղոց / c դիցն ամանորայ ամենաբեր նորոց պտղոց
12 βabdԱԲ տաւնին / c տօնից
12 βd վասն անուրի / Հմմտ. «Հիւրընկալ որմզդական դիցն վանատրի». Բ. Մակաբ. Զ, 2.
13 a չիք իսկ
13 βabdԱԲ պաշտեին յաւր [ad յաւուր, β յաւուրս] ուրախութեան Նաւասարդ [b Նաւասարդի] աւր. զի
14 βad մեծ
14 ԱԲ երանելւոյ մկրտչին յովհաննու
14 βabd և սրբոյ վկային / Ա և զսուրբ վկայն / Բc և սուրբ վկային
15 ԱԲ քրիստոսի, փխ. աստուծոյ / βabd չիք աստուծոյ
15 a աթանագինեի / d աթանագենի / bԲ աթանագինեայ [Բ աթանագինեա] / Ա զաթանագինէս / βc աթանագինէի
15 aԱԲ յայն աւուր / d յայս աւուր / βbc յայնմ աւուր
15 bԱԲ խմբել / c խմբեսցեն
15 b ի նմին յաւանին / ԱԲc յաւանի / βad ի նմին յաւանին տաւնեսցեն
16 bԱԲc չիք տօնեսցեն

837 «Յորում և երանելւոյն Գրիգորի գվարդապետութիւնն իւր ի գործ արկեալ, և ժողովելոցն առ ընդունել քաղցրացուցեալ», «և ծովացուցեալ գվարդապետութեանն գխորութիւն, և լցեալ զեղեալ ամենայն հոգևոր բարութեամբք»: «Եւ այսպէս հասեալ նմա բովանդակ ի վերայ ամենայն երկրին սահմանացն Հայոց Մեծաց աշխարհին», շինելով եկեղեցիս յամենայն աշխարհս, ի գաւառս, ի կողմանս, ի քաղաքս, յաւանս, ի շէնս, ի գեօղս և յագարակս: Սոյնպէս և թագաւորն յամենայն իշխանութեան իւրում առ հասարակ՝ զրեաց չորս չորս հողս երդոյ յամենայն ագարակ տեղիս, իսկ յաւանսն եօթն եօթն հողս երդոյ՝ ի ծառայութիւն սպասաւորութեան քահանայութեանն, նուէր պտղոյ Տեառն մատուցանէր:

838 Եւ կացուցանէր քահանայս յամենայն տեղիս, և հրաման տուեալ, զի պաշտեսցեն զտէր Աստուած միայն, զարարիչն երկնի և

2 Հմմտ. Կոր. § 41. / 4 Հմմտ. Կոր. § 43. / 5 Հմմտ. Կոր. § 34.

1 bԱԲ յորս, փխ. յորում
1 βabd չիք և / βabd չիք գրիգորի
1 βbd զվարդապետութիւն
2 βad արկեալ էր
2 bԱԲ արկեալ, և ժողովելոցն առ ի յընդունել քաղցրացուցեալ [b քաղցրացուցանելով] / t և ժողովրդոցն առ ընդունել քաղցրացուցանելով / Հմմտ. Կոր. § 41. «Եւ երանելին— ժողովելոցն քաղցրացուցանէր»:
2 βad չիք և ժողովելոցն—քաղցրացուցեալ
3 b զվարդապետութեան
3 ԱԲ Կոր. գխորութիւն / միւսն. խորութիւն
3 βabdԱԲ և լցեալ և [ԱԲ չիք և] զեղեալ ամենայն հոգևոր [βd հոգևորն] բարութեամբք [b բարութեամբ] / t և լցուցեալ զամենայնսն հոգևոր բարութեամբ / Հմմտ. Կոր. § 43. «Ծովացուցանէր զվարդապետութեանն գխորութիւն, և լցեալ զեղոյր ամենայն բարութեամբքն»:
4 βad յետ այնորիկ [a այսորիկ] հասեալ / bԱԲt չիք յետ այսորիկ
4 bԱԲt հասանել / Հմմտ. Կոր. § 34. «Մինչև հասանել նմա բովանդակ ի վերայ սահմանաց սփռնեաց»:
4 b բաւանդակ / βad չիք նմա բովանդակ
5 β չիք ամենայն
5 b սահմանաւքն / βad չիք սահմանացն
5 bԱԲt հայոց մեծութեան աշխարհին / βad չիք մեծութեան աշխարհին / Ուղղում եմ ըստ Նոր. Բիւզ. (Կոր. վարք. էջ 183). «Հայոց մեծաց աշխարհին»:
6 βad շինէր
6 Ա զեկեղեցիս
6 βad յամենայն աշխարհս և ի գաւառս ի քաղաքս և յագարակս ի շէնս և յաւանս և յամենայն տեղիս [β տեղի]. սոյնպէս / bԱԲ յամենայն աշխարհս, ի գաւառս [ԱԲ և ի գաւառս] ի կողմանս [ԱԲ և ի կողմանս], ի քաղաքս, յաւանս / t չիք ի գաւառս / t չիք ի քաղաքս / t չիք և (յագարակս)
7 b ի գեաւղս յակարակս
7 b չիք և (թագաւորն)
8 βad չիք առ հասարակ
8 βabdԱԲ կարգեաց, փխ. t զրեաց
8 βabdt չորս չորս / ԱԲ դ. դ.
8 βԱԲ հողս երդոյ [β երդոց] յամենայն / միւսն. չիք երդոյ
9 b ագարակ / միւսն. յագարակ
9 βad տեղիսն [a տեղեացն]
9 b եւթն [նոր ձեռքով ավելացրած] / ԱԲ է. է.
9 βabdԱԲ հողս երդոց [d երդոց, b երդոյն] / t երդոյ հող
10 b ի սպասաւորութիւն ծառայութեան
10 bԱ քահանայութեան, βadԲ քահանայութեանն [a քահանաութեանն], փխ. t եկեղեցւոյ
10 bԱԲ նուէրք / βadt նուէր
10 βad պտղոյ / bԱԲt պտղոց
12 b և կացուցեալ
12 βad և կացուցեալ լինէր քահանայս ընդ ամենայն տեղիս [a տեղեացս] առ ազգան ազգան, և հրաման
13 βabd չիք միայն
13 βd զարարիչ / d երկնից

երկրի. և բազմացուցանէր զպաշտօնեայս սեղանոյն Տեառն ընդ ամենայն տեղիս, և կացուցանէր քահանայս առ սեղան սեղան յամենայն եկեղեցիսն։ Նոյնպէս և զեպիսկոպոսն վիճակեցուցանէր ի գլխաւորութիւն ժողովրդոցն Տեառն, և հրաման տայր նոցա՝ հաւատարիմ առաջնորդութեամբ վերակացու լինել լուսաւորապէս հօտին Քրիստոսի։

839 ճԾ. Նոյնպէս հաւանեցուցանէր զԹագաւորն, «զի ի գաւառաց գաւառաց և կողմանց կողմանց ի տեղիս տեղիս ժողովեսցեն բազմութիւն մանկտւոյ, առ ի նիւթ վարդապետութեան, զգազանամիտ զվայրենացոյն զճիւաղաբարոյ զաշխարհաբնակսն. զորս առեալ արկանէր ի բոյս վարդապետութեան, և հոգևոր սիրոյն եռանդամբ զազգն և զժանգն զշարաւահոտ զիւացն և զմոռոխազարծ պաշտամանցն ի բաց քերէր։ Եւ այնչափ անջատէր ի հայրենեացն բնակացն իւրեանց՝ մինչև առել նոցա, թէ «Մոռացայ զժողովուրդ և զտուն հօր իմոյ»։

840 «Եւ ի տեղեաց տեղեաց սահմանացն Հայոց՝ տայր հրաման Թագաւորն Տրդատ՝ իւրոյ իշխանութեանն յաշխարհաց և ի գաւառաց

6—13 Կոր. § 37. Հմմտ. Եւ Կոր. § 34. / 13 Հմմտ. Սաղմ. ԽԴ, 11.

1 βad չիք և բազմացուցանէր զպաշտօնեայս—առ սեղան սեղան յամենայն եկեղեցիսն (տ. 3)
2 b չիք տեղիս և
3 bԱԲ եկեղեցիս / βabd չիք և
3 a եպիսկոպոս / βd եպիսկոպոսս / b զեպիսկոպոսունսն / Ա զեպիսկոպոսն
4 βad չիք տեառն
4 ԱԲ պատուէր, փխ. հրաման
5 βad չիք լուսաւորապէս
5 ԱԲ քրիստոսի / միւսն. տեառն
6 βabdԱԲ նոյնպէս / t նոյն
6 Բոլորը զի գաւառաց գաւառաց. ուղղում եմ զի ի գաւառաց գաւառաց
7 Հմմտ. Կոր. § 37. «Ի կողմանց կողմանց—և զտուն հօր իմոյ»։
7 a և ի տեղիս տեղիս զի
7 β ժողովեսցին / b զբազմութիւն
8 a չիք զգազանամիտ զվայրենացոյն—ի բոյս վարդապետութեան (տ. 10)
8 bԱԲ և զվայրենացոյն և
9 βd ճիւաղաբարոյ / b զճիւաղամիտ, փխ. զճիւաղաբարոյ / Հմմտ. Կոր. § 34. «Եւ ժողովեալ մանկունս առ ի նիւթ վարդապետութեանն, առաւել զգազանամիտ զվայրենացոյն զճիւաղաբարոյ կողմանցն»։
9 βbԱԲ զաշխարհաբնակսն / d զաշխարհաբնակսն / t զաշխարհակսնս
9 βbd զորս / միւսն. զոր
9 βd չիք առեալ / Կոր. ունի առեալ
9 βd ի զործ, փխ. ի բոյս / Կոր. ի բոյս
10 βa հոգևոր սիրոյ / Կոր. սիրոյն / միւսն. սիրով
10 βbd եռանդամբն / a եռանդմամբն / ԱԲt Կոր. եռանդմամբ / Հմմտ. Փաւստ. Դ, 4. «Զհոգևոր սիրոյն եռանդն ածէր առ ամենեսին»։
10 βabdԱԲ զազգն / t զազգ
10 Բ զժանգն
11 ԱԲ և զշարաւահոտն զիւաց
11 βa չիք (զիւացն) և
11 βa մոռոխազործ / bԱԲ զմոռոխ զործ [b զործս]
11 b մերժէր, փխ. քերէր
11 a չիք ի բաց քերէր—բնակացն իւրեանց (տ. 12)
12 ԱԲ անջատանէր զնոսա
12 βbdԱԲ ի հայրենեացն [b ի հայրենեաց] / t ի հայրենիս
12 βd չիք բնակացն իւրեանց
14 ԱԲ և ի տեղեաց [Ա տեղաց] տեղեաց [Ա տեղաց] / bt չիք և / βad չիք ի տեղեաց տեղեաց սահմանացն հայոց
14 b սահմանաց
14 βad և տայր հրաման թագաւորն տրդատ ժողովել բազմութիւն
15 ԱԲ յիւրոց իշխանութեանցն / b յիւրոյ իշխանութեանց
15 b յաշխարհացն և ի գաւառացն
15 βad չիք իւրոյ իշխանութեանն յաշխարհաց և ի գաւառաց / Հմմտ. Կոր. § 45. «Տայրն եւ հրաման ի գաւառաց և ի տեղեաց իշխանութեանն իւրեանց—և ուսմունս կարգել ի դարմանս»։

բազմութիւն մատաղ մանկտւոյ աճել յարուեստ դպրութեան, և կարգել ի վերայ հաւատարիմ վարդապետս. առաւել զազգս պղծագործ քրմացն և զմանկունս նոցա ի նոյն ժողովել, գումարել յարժանաւոր տեղիս դասս դասս, և դարման ռոճկաց կարգել»։ «Եւ զնոսա յերկուս բաժանեալ, զոմանս յԱսորի դպրութիւն կարգեալ, և զոմանս ի Հելլէն»։ «Որով անդէն յական թօթափել վայրենամիտքն և դատարկասունքն և անասնաբարոյ աշխարհաբնակքն վաղվաղակի մարգարէացեալք և առաքելածանօթք և աւետարանաժառանգք լինէին, և ամենայն աւանդելոցն Աստուծոյ ոչ իւիք անտեղեակք»։

841 *«Հասանէր և յառաջին դաստակերտն իւր, յոստաստակն Այրարատեան գաւառին ի Վաղարշապատ քաղաք», ուստի նախ զառաջինն աստուածասաստ հրամանացն լինէր սկիզբն. ուր նախ նշմարեացն և նշանակեալ կանգնեաց զնշան խաչին սրբոյ, ուր և սուրբ վկայքն Աստուծոյ զետեղեցան. և ի նոցա վկայարանսն կանգնեաց սեղանս*

4 Հմմտ. Կոր. § 45 եւ § 41. / 5 Հմմտ. Կոր. § 22. / 9 Հմմտ. Կոր. § 46. / 11 Հմմտ. Կոր. § 33.

1 βabdԱԲ մատաղ մանկտոյ [b մանկտւոյ] / t չիք մատաղ
1 βad առոյ, փխ. աճել / Կոր. աճել
2 βabdԱԲ վարդապետս, փխ. t դպրապետս
2 b զազգ պղծութեան քրմանց / Ա քրմանց
3 βad և զմանկունս / bԱԲt չիք և
3 ad նոցին, փխ. նոցա
3 βad ի նոյն ժողով գումարեալ [β գումարել] / b ի նոյն գումարեալ ժողովէր
3 ԱԲ գումարել դասս դասս յարժանաւոր տեղիս / βad չիք յարժանաւոր տեղիս / Հմմտ. Կոր. § 41. «Բազմութիւն մանկտւոյ—ի պատենաւորսն տեղիս»։ Տես նաեւ § 45. «Ըստ արժանաւոր և պատեհ տեղեաց»։
4 βad կարգեալ / ԱԲ կարգեաց
5 b զոմն յասորի / Բ դպրութիւնս
5 ԱԲ կարգել / βad չիք կարգեալ / Կոր. ումն կարգէր
5 βad ի հոռոմ, փխ. ի հելլէն / Հմմտ. Կոր. § 22. «Զաշակերտսն ընդ իւր յերկուս բաժանեալ. զոմանս յասորի դպրութիւնն կարգէր, և զոմանս յունականն դպրութիւնն...գումարէր»։
6 βabd որով, փխ. ԱԲt որ և / Հմմտ. Կոր. § 46. «Որով անդէն յական—ոչ իւիք անտեղեակք»,
6 a չիք և դատարկասունքն
7 ԱԲ աշխարհաբնակքն / միւսն. աշխարհքն
7 bԱԲ վաղվաղակի մարգարէացեալք / միւսն. չիք վաղվաղակի
8 a աւետարանաժառանգ
10 abԱԲt չիք և
10 ԱԲ Կոր. յառաջին / bt յառաջադոյն / βad չիք յառաջին
10 β և ի դաստակերտն / d և ի դաստակերտին / a ի դաստակերտին / ԱԲ դաստակերտն (չիք ի) / bt ի դաստակերտն / Կոր. դաստակերտն
10 β յոստղաստակն / ad յոսդաստակն / b յոսյաստաստակն / ԱԲ ս յըստաստակն / ս յըստաստակն / t յըստաստանակն / Կոր. աստաստակն (այլ. ստ ոստ ստանն) / Հմմտ. Կոր. § 33.
11 βbd արայրատեան / a այրայրատեան / ԱԲ այրարատեան / t յայրարատեան
11 b գաւառէն
11 ԱԲ քաղաքի / bt քաղաքն
11 ԱԲ նախ զառաջին
12 ad որ նախ
12 b նշմարեացն իսկ
13 βad չիք և (նշանակեալ)
13 βad նշանակեացն և կանգնեաց
13 βadԱԲ զնշան / bt զնիշ
13 a խաչին քրիստոսի սրբոյ / ԱԲ սրբոյ խաչին
14 βad չիք աստուծոյ
14 b զետեղեցան նոցա վկայարանքն / ԱԲ զետեղեցան, ի նոցա վկայարանսն և ի հանգիստն կանգնեաց սեղան աստուծոյ / βad զետեղեցան ի նոցա վկայարանսն կանգնեաց սեղանս աստուծոյ ի հանգիստս [β ի հանգիստ] / bt զետեղեցան և նոցա վկայարանքն, և կանգնեաց զսեղանն աստուծոյ ի հանգիստ սրբոցն

Աստուծոյ ի հանգիստ սրբոցն. և գնկատեալ տեղին տանն Աստուծոյ շինեաց, զցուցեալն նմա ի տեսլեանն, զյառաջագոյն դրոշմեալն իւր, և կանգնեաց անդ զեկեղեցին Քրիստոսի։ Սոյնպէս և ի տեղիս մեհենացն զոր կործանեաց յառաջագոյն. սոյնպէս և յԱրտաշատ քաղաքի և յամենայն տեղիս, յաշխարհս և ի գաւառս առ հասարակ, այն օրինակ գործեաց և բազմացոյց զեկեղեցիս, և կացոյց քահանայս. և քրիստոսեան դրոշմաւն զամենեսեան առ հասարակ ընծայեցուցանէր՝ լինել ամենեցուն Հոգւոյն սրբոյ։

842 Եւ այսպէս ընդ ամենայն երկիրն Հայոց, ի ծագաց մինչև ի ծագս, ձգտէր տարածանէր զմշակութիւն քարոզութեանն և աւետարանութեանն. ի Սատաղացւոց քաղաքէն մինչև առ աշխարհաւն Խաղտեաց, մինչև առ Կաղարջօք, մինչ ի սպառ ի սահմանս Մասքթաց, մինչև ի դրունս Ալանաց, մինչ ի սահմանս Կասպից, ի Փայտակարան քաղաք արքայութեանն Հայոց. և յԱմդացւոց քաղաքէն մինչև առ Մծբին

1 ԱԲ չիք սրբոցն
1 Ա չիք և գնկատեալ տեղին տանն աստուծոյ
1 βadԲ գնկատեալ / b գնկատել / t գնկարեալ
1 b տեղին / a տեղւոյն ; Միւնխ. տեղի
2 βad զցուցեալ նմա տեղին [a տեղւոյն] ի տեսլեանն / b և զցուցեալ նմա տեղին տեսլեամբն
2 d զառաջագոյն
2 b չիք և
3 ad կարգեաց, փխ. կանգնեաց
3 b և անդ
3 βabdԱԲ զեկեղեցին [a զեկեղեցւոյն] / t զտեղանն, փխ. զեկեղեցին
3 ԱԲ աստուծոյ, փխ. քրիստոսի / βad չիք քրիստոսի
3 b չիք և
3 βabdԱԲ ի տեղիս [a տեղւոյս] / t ի տեղի
3 βad մեհենացն / Միւնխ. մեհենիցն
4 bԱԲ զոր կործանեաց յառաջագոյն. սոյնպէս և յարտաշատ քաղաքի, սոյնպէս և յամենայն տեղիս յաշխարհս և / βad զորս կործանեաց յառաջագոյն. և յարտաշատ քաղաքի և յամենայն գաւառս բազմացոյց զեկեղեցիս [a զեկեղեցւս] և քրիստոսական դրոշմաւն զամենեսեան լուսաւորէր. և այսպէս ընդ ամենայն / t յառաջագոյն. սոյնպէս և յառաջագոյն տեղիս՝ յաշխարհս և
6 b չիք գործեաց
6 ԱԲ և բազմացոյց / bt չիք և (բազմացոյց)
6 t բազմացոյց զամենայն եկեղեցիս և կացոյց / b բազմացոյց կազմեաց զեկեղեցին, կացոյց
7 ԱԲ դրոշմաւն առ հասարակ ընծայեցուցանէր [Բ ընձայեցուցանէր] զամենեսեան / t դրոշմովն / b դրոշմաւն զամենեսեան առ հասարակ ընծայեցուցանէր
9 b ընդ ամենայն երկիր
10 βabdԱԲ ձգտէր [a ձկտէր] / t ձգէր
10 ԱԲ տարածանել
10 b քարոզութեանցն
10 ԱԲ քարոզութեան աւետարանին
10 βad չիք և աւետարանութեանն
12 βabd մինչ [b մինչև] առ կաղարջաւք մինչ ի սառ [β մինչ առ, b մինչ ի սար] ի սահմանս / ԱԲt մինչև առ կաղարջօք մինչև [t մինչ] ի սարի սահմանս [t ի սպառ սահմանս] / ԳԴԵԶԷԸ ի սարի՝ սահմանս ; o ի սառ ի սահմանս / Թիրեան սառ, սար կամ սարի յատուկ անուն լինի, թէեւ յոյն Ագաթ.-ն կը յուշէ այդպիսի անուն։
12 b մազքթաց
12 ad մինչ ի դրունս
13 b մինչև ի դրունս կաղքից (այսպէս ունի եւ յոյնը), փխ. մինչ ի սահմանս կասպից
13 βd կասպից / aԱԲko կասբից / t կասփից
13 Ա ի փայտակարանն
14 a և յամթացոց
14 b և ցամիդ քաղաքէ
14 b մինչև ի մծբին քաղաք / a մինչև առ մծբին քաղաք / ԱԲ մինչ առ մծբին քաղաք / d մինչև առ Նծբին քաղաքաւ

քաղաքաւ, քերէր առ ուղղամտօքն Ասորւոց առ Նոր Շիրական երկրաւն, և առ Կորդուօք մինչև յամուր աշխարհն Մարաց, մինչև առ տունն Մահքր—Տան իշխանին, մինչև յԱտրպատական ձգտէր տարածանէր զաւետարանութիւնն իւր։

843 *«Զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց, զամառն և զձմեռն, զտիւ և զգիշեր, անվեհեր առանց յապաղելոյ իւրով խոկ աւետարանական և ողջունապատում գնացիւքն, առաջի թագաւորաց և իշխանաց և ամենայն հեթանոսաց՝ անընդդիմակաց ի հակառակորդաց զամենափրկչին անունն Յիսուսի կրեաց, և զամենայն ոգի աստուածազգեստս և ազեղէնս վառեաց»։*

844 *«Եւ բազում բանդականաց և կալանաւորաց և տագնապելոց ի բանտորաց փրկութիւն արարեալ, կրկնելով զնոսա անհաւոր զօրութեամբ փառացն Քրիստոսի. և բազում մարմնակս անիրաւագիրս*

10 Հմմտ. Կոր. § 54—55.

1 d *երէր, փխ. քերէր*
1 α *առ նուշիրական* / d *առն որ շիրկան (=առ նոր շիրկան)*
1 βad *երկրաւ*
2 βabd *և կորդուաւք* [d **կրրդուաւք*, b *կորդուաւքն*] / *միւսն. կորդուօք*
2 βabdԱԲ *աշխարհն մարաց* / t *երկիրն, փխ. աշխարհն*
2 b *մինչ առ տամբն*
3 b *մաքրտան* / ԱԲ○ *մահքրտեան* / *միւսն. մահքրտան* / k *մարքթեան, փխ. մահքրտան* / Փաւստ. *մահկերտան կամ մահկեր տան. առաւելն ընթ մահքերտ. տես Հիւբշման* Die altarmen, Ortsnamen, 320.
Հմմտ. Սերէոս («Մասեաց», գլ. Ե, էջ 19, Ս. Պ. 1879) եւ Փաւստ. Դ, 50, Ե. 8—19: Երևմ. Աշխ. Երտս. Մառի էջ 136—137. Յոյն Աշխ. Երտս. Լազարի, էջ 77.
3 ԱԲ *մինչև յատրպատականն*
3 aԱԲ *ձգտէր* / b *ձկտէր* / βt *ձգէր*
3 βabdԱԲ *չիք տարածանէր*
4 β *զաւետարանութիւնն* / Ա *զբարոզութիւն*, Բ *զբարոզութիւնն, փխ. զաւետարանութիւնն*
5 d *կենացն* / Հմմտ. Կոր. § 54—55. *«Զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց —արդիւնականս բնակեցուցեալ հաստատէր»։*
5 α *և զձմեռն, զաշուն և զգարուն, զտիւ* / *միւսն. նաև Կոր. չիք զաշուն և զգարուն*
6 βad *չիք խոկ*
7 βabdԱԲ *ողջունապատում* / t *ողջոյնապատում* / Կոր. *ողջապատում*
8 b *գնացիւք*
8 ad *անընդդիմակացաց* / β *ան, ընդ դիմակացաց*
8 βad *չիք ի հակառակորդաց* / Կոր. *ունի ի հակառակորդաց*
8 b *զամենափրկիչ*
9 β *քրիստոսի* [*փխ. յիսուսի*] *զանուն* / d *անուն քրիստոսի կրեաց* / ԱԲ *յիսուսի անունն կրեաց*
9 βad *և զամենայն երկիրն քրիստոսազգեստս և ազեղէնս վառեաց* / Կոր. *քրիստոսազգեստ և հոգեղէն* [*ոզ. հոգեղէն*] / b *ոգիս*
11 ԱԲ *բանդականաց և կալականաց և տագնապելոց* / βad *բանդականաց* [α *բանդակելոց*] *և կալանականաց և տագնապելոց* / bt *բանդականաց և կալանաւորաց ի տագնապելոյ* [b *և տագնապելոց*]
12 βabdԱԲ Կոր. *փրկութիւն արարեալ* / t *արար*
12 bԱԲt *անհաւորութեամբ զաւրութեան* [t *զօրութեամբ*] / βad *անհւ զաւրութեանն* [α *զաւրութեան*] / Կոր. *անհաւոր զօրութեամբն*
Հմմտ. Փաւստ. Դ. 4. «Եւ բազում նեղելոց և տառապելոց գերեաց փրկութիւն և գերեդարձ առնէր, զորս անհւ քաջութեան փառացն Քրիստոսի...»։
13 βdԱԲ Կոր. *բազում* / *միւսն. զբազում*
13 βad Կոր. *չիք անիրաւագիրս* / *Բայց Կոր. երկ. խմբագրութիւնը ունի անիրաւագիրս*

անիրաւութեան պատուհաս։ Եւ բազում օգտաւորաց կարճամանեայց մխիթարական վարդապետութեամբն զանձկալութիւն յուսոյն բառ յայտնութեան փառաց մեծին Աստուծոյ և ամենափրկչին Յիսուսի Քրիստոսի նուաճեաց. և զամենայն մխիթարականսն յառաջադիմութեան պայմանն փոխեաց։

845 ճԽԱ. «Եւ դարձեալ բազում և անհամար զունդս զունդս վանականաց ի շէնս և յանշէնս, դաշտականս շինակեացս, և լեռնականս անձաւամուտս և արգելականս հաստատէր։ Եւ զամենս յորդւոց քրմացն առեալ իւր՝ պատաշխեաւառանս ձեռնասունս առնէր. փոյթ ուսման ի վերայ ունէր՝ ընդ հոգևոր խնամով և երկիւղիւ սնուցանել։ Որ յառաջին եպիսկոպոսութեան լինէին արժանի կոչոյ, առեալ ձեռնադրութիւն ի նմանէ. որոց առաջնոյն՝ Աղբիանոս անուն, որ ապա կողմանցն Եփրատական գետոյն լինէր վերակացու. երկրորդին՝ Եւթաղիոս, որ ի

5 Հմմտ. Փաւս. Դ, 4. / 8 Հմմտ. Կոր. § 55.

1 b զանիրաւութեան / ԱԲ չիք անիրաւութեան
1 βabdԱԲe Կոր. օգտաւորաց [b օգտաւոր]/ t մխաւորաց, փխ. օգտաւորաց
1 βad Կոր. և կարճամանեայց / b և կարճամանաց / ԱԲ և կարճմանեայց / t կարճմանեայցն, չիք և
2 βabdԱԲ զանձկալութիւն / Կոր. զանձկալ / t յանձկալութիւն
2 βad և կարճամանեայց զանձկալութիւն յուսոյն, յաւէտ առնէր մխիթարական [β մխիթարողական] վարդապետութեամբ
2 βad չիք բառ յայտնութեան փառաց— յիսուսի քրիստոսի նուաճեաց (s. ị) / Կոր. ունի բառ յայտնութեան—յիսուսի քրիստոսի նուաճեաց [աղ. նուաճեաց]
4 bԱԲ նուաճեաց / t Հայկ. բառ. նուաճեաց, փխ. նուաճեաց
4 βad զամենեսեան, փխ. զամենայն
4 Բ առաջադիմութեանն
5 βabd պայմանն / ԱԲ պայման
6 βad չիք դարձեալ / Կոր. ունի դարձեալ
7 βbd յարաշէնս, փխ. յանշէնս / Կոր. յանշէնս
7 b ի դաշտականս
7 b ի շինակեացս և ի լեռնականս և / βad և շինակեացս և [a չիք և] լեռնականս [β լեռնականս] / ԱԲ շինակեացս լեռնականս / Կոր. դաշտականս և լեռնականս / t լեռնականկեացս
8 d անձնամուտս, b ստանձանամուտս, փխ. անձաւամուտս
9 βabdԱԲ առեալ իւր / t չիք իւր
9 βad պատաշխեաւառանս (=պատաշխեաւունեալ) / ԱԲ պատաշխաւոնս / bt պատաշխաւուն / Հմմտ. Փաւս. Դ. ị. «Որք ունէին պատանիս թագաւորին Հայոց, և ուսման զորս փոյթ ի վերայ կալեալ սնուցանէր զնոսա»։
9 βd ձեռնասունս / a ձեռնասուն / bԱԲ ձեռասունս / t ձեռրասունս
10 b ունել / β դնէր, փխ. ունէր
10 β ընդ հոգևոր / βad չիք և
10 βdԱԲ սնուցանէր / b ուսուցանէր, փխ. սնուցանել
10 abԱԲ յառաջինն / միւռն. յաշակերտն
11 bԱԲ եպիսկոպոսութեան լինէին արժանի / βad եպիսկոպոսութեան արժանի լինէին / t եպիսկոպոսութեանն էին արժանի
11 βad հասանելոյ, փխ. կոչոյ
11 a առնեալ
12 βabdԱԲ որոյ / t որ / ուղ. եմ որոց
12 βd առաջնոյն, a յառաջագոյն, ԱԲ առաջին, b առաջինն, փխ. առաջնոյն
12 ԱԲ Աղբիոս / βbd Աղբիոս, / a Աղբիոս / t Աղբիանոս / յոյնը Ալբիանոս, Ալբինոն. միւս յոյնը (Հրատ. Լագարդի) նոյնպէս. արաբը յուն. հայց. վերջաւորութիւնը Ալբիանուն. բայց արաբը ինչ յետոյ, Եգայելի եւ Եդեսիայի միջեւ, ունի մի ուրիշ Ալբիոսն եպիսկոպոս Սամիկոնեան սպարապետական տան և Տարօնի. Փաւստ. եւ Խորեն. միջն Աղբիանոս։
12 abd եւփրատական (Եփրատ եւ յան.)
13 βabdԱԲ վերակացու լինէր
13 abd և երկրորդին [a երկրորդւին]
13 ԱԲ Եւթաղիոս / a Թաղիոս / d *Եւթաղիոս / βb Եւթաղիոս / t Եւթաղ՚իոս

կողմանս վայրացն Բասենոյ կացեալ լինէր հովիւ. երրորդն՝ Բասոս. չորրորդն՝ Մովսէս. հինգերորդն՝ Եւսեբիոս. վեցերորդն՝ Յովհաննէս. եօթներորդն՝ Ագապէս. ութերորդն՝ Արտիթէս. իններորդն՝ Արտուկէս. տասներորդն՝ Անտիոքէս. մետասաներորդն՝ Տիրիկէս. երկոտասաներորդն՝ Կիւրակոս։ Այսք՝ որ յորդւոց քրմացն ընտրեցան լինել եպիսկոպոսք կողմանց կողմանց, աճեցուցանել զքարոզութիւնն։ Եւ զայլոցն անուանս թէ և կամիցի ոք՝ ոչ կարասցէ շարել։

846 Եւ զԱղբիանոս զայր ճշմարիտ և աստուածասէր՝ վերակացու թողոյր արքունական դրան բանակին։ Եւ ինքն «ընդ ժամանակս ժամանակս յանապատ լերինս երանէր, ուր և ինքեան իւրով անձամբն իսկ օրինակ ցուցանէր։ Առեալ զամենս ամենս յաշակերտացն յիւրաքանչիւր մենաստանաց՝ երթեալ, լեռնակեաց, մենակեաց, սորամուտ, ծակախիթ եղեալ, և զառօրեակն խոտաբուտ ճարակօք վճարեալ։ Եւ այսպէս մշտակեաց

1 βbdԱԲ վայրաց / a վայրեաց
1 b բասանու / t երրորդին
1 v բասոս, փխ. բասոս
2 a մովսէ / Ա եւսեբէոս
2 d յովաննէս
3 a ագայպես
3 a արտուկես / ԱԲ արուկէս
4 βad անտիոքոս / b անդիոքէս
4 βabdԱԲ չիք մետասաներորդն տիրիկէս, երկոտասաներորդն կիւրակոս / Այս վերջին երկու եպիսկոպոսների անունները գտնում են միայն v'. այսինքն Վենետ. հրատարակության մեջ, որ է «Փարիզյանը»: Տես Ագաթ. Վենետ. 1835, յառաջաբան, 11: / Ցոյցը նոյնպես չունի վերջին երկու անունը, բայց արարք ունի եւ հետաքրքրական մանրամասնություններ. տես Մառի հրատ. էջ 136—139:
5 ԱԲ այսորիկ յորդւոց / d այսքն որ յորդւոց / b որք / βad յորդւոց / միւսն. յորդւոցն
6 βabd զքարոզութիւնն / t զքարոզութիւն / ԱԲ զքարոզութեան աւետարանին
6 a զայլոց
7 ԱԲ զանուանն / b զանուանս
7 ԱԲ եթէ կամեսցի / βabd թէ և կամեսցի
7 βdԱԲ ոք, ոչ կարասցէ թուել. և / b ոք, ոչ կարէ շարել. և / t շարժել / a ոք, թուել ոչ կարասցէ. և / Հմմտ. Ագաթ. § 498. «Կարճապատում շարեալ՝ ի վերածայն փութայս»
8 ԱԲ զաղբոս այր / a զաղբէոս այր / βbd զաղբիոս այր / t միայն զաղբիանոս: Տես 441, ծան. տ. 12:
9 βbdԱԲ դրան / at դրանն
9 g վերսկսում է. և ինքն իսկ երանելին զբիզորիոս ընդ ժամանակս ժամանակս յանապատ լերինս էին
9 g թղ. 99 բ ունի հետեւեալ վերնագիրը. «Յաղագաթանգեղեայ պատմութենէ»: Հմմտ. Կոր. §55—56 «Ընդ ժամանակս ժամանակս—յանապատ տեղիս»:
9 a չիք ընդ
10 βabdԱԲg յանապատ լերինս երանէր / t ի լերինս. չիք յանապատ
10 ԱԲg որ ինքեամբ իսկ իւրովին [ԱԲ և իւրով] անձամբն [g անձամբ] օրինակ / b ուր և ինքեամբ իւրով անձամբն իսկ աւրինակ / t որ և ինքեամբ ...անձամբ / βad որով [a որ և] ինքեան [β և ինքեան] իւրով [βd և իւրով] իսկ անձամբն աւրինակ [β աւրինաց] / b կացուցանէր, փխ. ցուցանէր
11 ԱԲ Կոր. չիք ամենս
11 βabd մենաստանացն
12 βabdԱԲ Կոր. լեռնակեաց / t լեռնականեաց
12 ԱԲ միայնակեաց
12 g սրամուտ / d սորայմուտ
12 βd ծակամուտ, a ծակայմուտ, b ծակախիտ, փխ. ծակախիթ / Կոր. ծառախիթ [ուղ. ծակախիթ] / Հայկ. բառ. Կոր. երկ. խմբ. ծակախիթ
13 β զառաւրեկն / ad զառաւրեակն / Կոր. զառօրեակն [ուղ. զառօրէական զկերակուրն] / bԱԲgt զառօրէական [b զառաւեկան, g զառաւրական] զկերակուրն [g կերակուրն, bt չիք զկերակուրն]
13 βdg ճաշակաւք / Կոր. ճաշակօքն / aԱԲ ճարակաւք / bt ճարակօքն / Հմմտ. Նորայր «Կոր. վարդ.», էջ 121.
13 g վճարէր / ԱԲt վճարել

տկարութեան զանձինս առնելոյ, մանաւանդ որոց հայեցեալ եւ ի մխիթարութիւն առաքելական բանիցն, թէ «Յորժամ վասն Քրիստոսի տկարանամ՝ յայնժամ զօրացեալ լինիմ». և թէ՝ «Լաւ ևս լիցի պարծել տկարութեամբ, զի բնակեսցէ յիս զօրութիւնն Քրիստոսի»։

847 «Անդ էր ապա չարբենալ գինւով, այլ առաւելուլ հոգւով, և պատրաստել զմիտս երգովք հոգևորօք ի փառս և ի գովութիւն Աստուծոյ։ Անդ կրթութիւն քաղցրալոյն ընթերցուածոց հոգեպատում գրոց։ Անդ քաջալերութիւն յորդորական լուսաւոր վարդապետութեան, առ ի յառաջադէմ ընտրութիւն պսակահամբար քրիստոսազգեր կենին։ Անդ եռալ հոգւով աստուածապաշտ ծառայութեամբ։ Անդ աղօթք աղերսալիցք և պաղատանք փարելիք և խնդրուածք հաշտեցուցիչք վասն ամենեցուն կենաց առ մարդասէրն Աստուած»։

848 «Եւ նովին հոգեկրօն արուեստին հանեալ աւուրս բազումս յանապատ տեղիս», յակունս Եփրատական գետոյն, յայլս և ի քարածերպս երկրին բնակեալ լինէր, և ի կատարս լերանց, զօրինակ առեալ զմեծի մարգարէին Եղիայի, և կամ զերանեալ զմկրտչին առաքինույն

3 Բ. Կորնթ. ԺԲ, 10. / 4 Բ. Կորնթ. ԺԲ, 9. / 14 Հմմտ. Կոր. § 55—56 (տես 442, ն. 9).

1 Յե տկարութեամբ
1 ց զանձն
1 ՅաԵմԱԲց Պար. որոց [ց որոյ] հայեցեալ / է չիք որոց
1 ա ի մխիթարութեան
2 ՅաԵմԱԲ Պար. բանիցն թէ / է բանին եթէ
2 ԱԲ վասն յիսուսի, փխ. վասն քրիստոսի / ց չիք վասն քրիստոսի
3 ց յայնժամ զաւրանամ
3 Եց և եթէ
3 ց լաւ լիցի ինձ պարծել
4 ց զիս, փխ. յիս
5 Ե չիք ապա / ց ոչ արբենալ
5 Յա հոգւով երգել և սաղմոսել ի փառս և ի գովութիւն
6 Բ երգօք
6 ԵԱԲց ի փառս / է ի փառսն
7 Ե և, փխ. անդ
7 ց քաղցրալոյցք ընթերցուածք
7 Յա վարդապետութեան, փխ. ընթերցուածոց / Ե վարդապետութեան ընթերցուածոց
8 Ե և, փխ. անդ
8 Յա յորդորական մխիթարութեան. անդ ակնկալութիւն պսակահամբար / Ե յորդարուն, փխ. յորդորական
8 Ե լուսաւոր վարժապետութեան, և յառաջադէմ ընտրութեան
9 Պար. պսակահասս / Պար. երկ. խմբ. պսակահամբար / Հմմտ. ամ նշանակեալ նշանակ պսակահամբար քրիստոսազգեր կենին». Խոր. Հոփս.
10 Յաձց քրիստոսապաշտ, փխ. աստուածապաշտ / Պար. աստուածապաշտ
10 ԱԲ այլ, Ե և, փխ. անդ
11 Եց Պար. չիք և պաղատանք փարելիք / Բայց Պար. երկ. խմբ. ունի փարելի պաղատանօք ատացուածը, որից ենթադրում է, որ Պար. ձեռագրերն ունեցել է «և պաղատանք փարելիք»
13 Յա Պար. նորին, փխ. նովին. բայց Պար. երկ. խմբ. նովին
13 ՅաԱԲց Պար. հոգեկրաւն / Եէ հոգեւորաւ, փխ. հոգեկրաւն
13 Պար. հանէր
14 ԵԱԲց Պար. տեղիս / միւսն. տեղիսն
14 ԱԲց յակունս / միւսն. յականս
14 Ե Եփրատ / մց Եփրատական / ՅաԱԲէ Եփրատական
14 Եց գետոյ
14 Բ ի ծերպս, փխ. ի քարածերպս
15 ց չիք և
15 ՅաԵմԱԲց զաւրինակ / է օրինակ
16 ՅաԵմԱԲ զմեծի [ԱԲ մեծի] մարգարէին զեղիայի [ԱԲ եղիայի] / է զմեծին եղիայի մարգարէին
16 Յա զեղիայի և զառաքելոյն յովհաննու [ա զյովհաննու] զմկրտչի բարեաց [ա մկրտչին բարեաց] / ԱԲ զերանեալ մկրտչին և առաքելոյն յովհաննու / Ե զերանեալց և զմկրտչի երանելոյն յովհաննու / ց երանեալ մկրտչին յովհաննու

Յովհաննու. բարեաց գործոց նախանձաւոր եղեալ՝ զնոյն կեանս վարուցն քաջութեան աստուածամուխ կենացն անձին մատուցանէր։

849 ՃԽԹ. Եւ թէ երբեք երբեք իջանել լինէր, շրջել զօրացուցանել զաշակերտեալսն ճշմարտութեան հոգւով, «իրաց իրաց պիտոյից օգտակարաց ամենայն եկեղեցեացն համար յօժարականութիւն՝ շնորհօքն Աստուծոյ առանց յապաղելոյ, առանց խիթ զբաղելոյ, հանապազ իջանէր ի թիկունս գիւղաց գիւղաց պատահելոց, և վճարէր զօրութեամբն Աստուծոյ։ Եւ յորդորագոյնս և պարարտագոյնս և անփակ բերանով զվտակս վարդապետութեանն ի սիրտս լսողացն սերմանելով ծաւալեցուցանէր. և զայս արարեալ զամենայն ժամանակս իւր՝ վասն անձին և վասն աշխարհի»։

850 «Քանզի սոսկ իսկ են ճշմարիտ վարդապետք՝ զանձանց առաքինութիւն կանոն աշակերտելոցն դնել. մանաւանդ յուշ առնելով զտէրունականն զմիոյն զմիայնոյն զիմաստնոյն Աստուծոյ. քանզի ասէ. «Սկսաւ Յիսուս առնել և ուսուցանել»։ Որոյ բազում անգամ առեալ զաշակերտսն ուրոյն, և աննախազական անձամբն օրինակ կարգաւելոյն

4 Հմմտ. Կոր. § 56—58. / 15 Գործք Ա, 1.

1 a լինել, փոխ. եղեալ
1 bg վարուց
2 β քաջութիւն / ԱԲg կենաց
2 βabd յանձին
2 βad կրէր, փխ. մատուցանէր
3 βad և թե երբեք երբեք [β ուրեք] իջանել լինէր զաւրացուցանել / bԱԲt չիք լինէր / g չիք և թէ երբեք երբեք —յառաջման պաշտաման եկաց յերիցութեան (§ 859)
3 b չիք շրջել զօրացուցանել
4 b ճշմարտութեան / ԱԲt ճշմարտութեամբ / βad չիք ճշմարտութեան հոգւով
4 βad որ և իրաց իրաց / Հմմտ. Կոր. § 56—58. «իրաց իրաց [տպ. երկիւղից, իրաց] ինչ օգտակարաց—ի նմին հանապազորդեալք»։
5 b եկեղեցեաց
5 βadԱԲ շնորհաւքն աստուծոյ [ԱԲ քրիստոսի, փխ. աստուծոյ] առանց խիթ զբաղելոյ [aԱԲ յապաղելոյ] հանապազ / b շնորհաւքն աստուծոյ, առանց յապաղելոյ, առանց խիթք զբաղելոյ հանապազ / Կոր. շնորհօքն աստուծոյ [տպ. քրիստոսի, փխ. աստուծոյ] / t շնորհացն / t Կոր. չիք առանց յապաղելոյ
6 a զիջանէր
7 β ի գիւղաց գիւղաց
7 a պահելոց, փխ. պատահելոց
8 b չիք և (յորդորագոյնս)
8 βa յորդորագոյն / Կոր. յորդորագոյնս / ԱԲ յորդագոյն / bdt յորդագոյնս
8 Ա պարարտագոյն / a պատարատագոյնս / Բ չիք և պարարտագոյնս
8 βad չիք և (անփակ)
9 bԱԲ զվտակ [b զվտատակս] վարդապետութեան / Կոր. զվտատակս [տպ. ուղղուած զվտակս]
9 βad լսաւղացն / bԱԲt չիք լսողացն
9 βabd սերմանէր
9 βad չիք ծաւալեցուցանէր / Կոր. ունի ծաւալեցուցանէր
10 βad բազում, փխ. զամենայն
10 βad չիք իւր / Կոր. ունի իւր
12 a վարդապետքն
13 b աշակերտացն
13 βbdԱԲ Կոր. դնել / մխւմն. դնեն
14 ԱԲ զտէրունական
14 bԱԲ զմիոյ զմիայնոյ / Կոր. զմիոյ միայն [տպ. ուղղուած միայնոյ] / βad զմիոյն [β զմիոյ] զմիայնոյն
14 ԱԲ զի, փխ. քանզի
14 t ասէ իսկ / βabdԱԲ չիք իսկ
15 βabd որ և [b որոյ] բազում / Կոր. որոյ / մխւմն. որով
16 βabdԱԲՋot աննխազական / Դ աննիզական / ԴեԷէ աննկիզական / Հմմտ. § 502. «Աշխարհի աննխազ երեւելոյ»
16 βad Կոր. անձամբն / մխւմն. անձամբ
16 Բոյոր կատարելոցն / Կոր. կարգաւելոյն, փխ. կատարելոցն / Հմմտ. § 852. «Կարգաւական անձանցն»

լինէր, յորժամ ի Թաբօրական լերինն զաւետեացն զերանութիւնս տայր, և կամ յորժամ ի նմին լերինն զկատարական աղօթսն առնէր, մինչ դեռ աշակերտքն ի Տիբերական ծովուն նաւէին։ Եւ դարձեալ՝ յաւուրս բաղարջակերացն յօրինական տօնին զգիշերոյն աղօթս երկիցս անգամ ի Ձիթաստենեաց լերինն առանձինն մատուցանէր։ Ուստի և յայտ իսկ է և առաւել վեհերելոյ, եթէ ոչ վասն անձին ամենատէրն, այլ համաշխարհի յուսումն զայն գործէր, որ է օրինակ ամենայն հնազանդելոց. վասն որոյ և ասէրն իսկ, թէ «Արթուն կացէք, յաղօթս կացէք, զի մի մտանիցէք ի փորձութիւն»։

851 «Իսկ արդ՝ եթէ թեթևագոյն արուեստից պակասագոյն ի գիտութենէ են ազգք երկրածնաց, որչափ այնմ արուեստի որ համարիցի անգիտանալ, որ ընդ աստուածախօսն կատարի, որում երանելին Պաւղոս

9 Ղուկ. ԻԲ, 46. Հմմտ. Մարկ. ԺԴ, 35, 37. / 12 Հմմտ. Ա. Կորնթ. ԺԴ, 36—38.

1 βd ի Թաբովրական / Ե ի Թափօր-րական / a ի Թափորական / ԱԲ ի Թափօրական ի լերինն
1 ԱԲ զաւետեաց
1 Բ զերանութիւնն / Գոր. զաւետեաց երանութիւնն
2 βad չիք և
2 βabdԱԲ կամ յորժամ / t չիք յորժամ
2 ԱԲ կատարական / Ե կատարեական
2 β զաղաւթսն / Ե աղաւթս
2 ԱԲ առնօյր
2 Ե առնէր. և յորժամ ի տիբերական ծովուն աշակերտաւքն նաւէր. և
3 a տաբերական
3 ԱԲ չիք և
4 ԱԲ աւուրս / Ե յաւուրս
4 bԱԲ բաղարճակերացն
4 a յաւրինակ, փխ. յօրինական
4 Գոր. զգիշերոյն աղօթքն և ցայգոյ, փխ. զգիշերոյն աղօթս երկիցս անգամ
5 ԱԲ ի ձիթաստանեաց / βad ի ձիթաստենեայց
5 ԱԲ առանձին / a առանձնին
5 Ե Գոր. ուստի և / Մրւսճ. չիք և
6 Գոր. յայտնի
6 βad չիք իսկ / Գոր. ունի իսկ
6 βadԱԲ Գոր. է / bt էր
6 Ե չիք և
6 Ե Գոր. եթէ / Մրւսճ. թէ
6 ac վեհերելոյ / βd հեւելոյ / bԱՉ հեռանելոյ / Դ հեռանելո / Բ հեռանե-լոյ, (յաւելեալ. ուղղ. «հոււ=հուանե-լոյ)/ Դ ուանելոյ / եէkot հեռացանելոյ / Ը չունի Եջմր.-ի հրտրդ մասը / Գոր. առավելոյ, ենթադր. խուզելոյ (հմմտ. «հեռացանելոյ» ընթերցուածը)
6 βabdԱԲ Գոր. վասն անձին / t անձինն

7 ԱԲ այլ վասն աշխարհի յուսումն / Ե այլ համաշխարհից ուսումն
7 βabd Գոր. զայն / ԱԲt զայս
7 βad առնէր, փխ. գործէր / Գոր. գործէր
7 βad որ էն [a են] ուրինակ
8 βad չիք և
8 βabd ասէրն իսկ / ԱԲ ասէ իսկ / t ասէն իսկ / Գոր. ասէր իսկ
8 βad արթուն կացէք. և աղաւթս ա-րարէք. զի մի մտանիջէք [βd մոջիք]/ bԱԲ և յաղաւթս կացէք / Գոր. յա-ղօթս կացէք [ուղ. բաց բողոււած]
10 bԱԲt չիք եթէ
10 Ա չիք արուեստից պակասագոյն
10 Ա ի գիտութեանն է / Բ ի գիտու-թենէ / βt ի գիտութենէն / abd ի գիտութենէ են / Մրւսճ. չիք են / Գոր. են ի գիտութենէ
10 βad որչափ եւս առաւել այնմ [a այն] արուեստի ազգաց են, որ ընդ աս-տուածախաւսն կատարի բան. որում երանելին
11 bԱԲ Գոր. այնմ / t այն
11 Գոր. համարեսցի
12 bԱԲt չիք անգիտանալ։ Այս բառն առնում եմ Գորիսից.
12 Գոր. ընդ աստուածախօսն [ուղ. ընդ աստուած գխօսն] / Հմմտ. Փաւստ. Դ, 10. «զբաջ հոգին բերեանց իւրե զաստուածախօս տեառնէրին» / Ըստ Գոր.-ի եւ Եջմր.-ի մէջ՝ մարգարէք աստուածախօսք, մովսէս աստուա-ծախօս, ազբրահամ աստուածախօս, թուղթք աստուածախօսք, աստուա-ծախօս վարդապետութիւն եւն.
12 Ե Գոր. կատարէ / t կատարեսցէ
12 Ե որում / ԱԲ որով / t որով և

ամենեցուն ողորմանալ առնէ. վասն որոյ և զամենակեցոյց Հոգին ի թիկունս հասանել անմռունչ հեծութեամբ բարեխօս գիտէ։

852 *«Իսկ արդ՝ յորժամ լսիցեմք, եթէ «Սկսաւ Յիսուս առնել և ուսուցանել»՝ ապաքէն առնել՝ զի ուսուսցէ, և ոչ եթէ զի պարգևեսցի, իմանալի է. և բարեխօսելն նորա վասն որոց, և բարեխօսել Հոգւոյն որոց՝ առ ի վարդապետելոյ մեզ, զի ընդ միմեանց բարեխօսիցեմք. և ոչ եթէ առ բարձրագոյն ոք Միածնին կամ Հոգւոյն որոց բարեխօսելն գիտելի է. քանզի միապատիւ է աստուածականն, և ոչ բազմարար։ Իսկ երանելի առաքելոյն ընկալեալ ի վարդապետութենէ ճշմարտութեանն՝ նախ կարօտական անձանցն օգուտ մատակարարէին, և ապա օրինակ աշակերտելոցն բարձեալ տանէին. երբեմն առանձինն, և երբեմն ժողովովք զումարելովք՝ զփառսն Քրիստոսի առաքելովքն բարձրացուցանէին։*

853 *«Քանզի առաւել օգտակար իսկ է յամենայն աշխարհակիր*

2 Հմմտ. Հռովմ. Ը, 26 / 4 Գործք, Ա, 1.

1 a առի
1 bԱԲ ողին
2 βabdԱԲ Կոր. հեծութեամբ / t հեծութեամբն
3 βabdԱԲ Կոր. իսկ արդ / t չիք իսկ
3 Ա լսիցեմք
3 bd Կոր. եթէ / միւսն. թէ
4 βad ապաքէն առնել / bԱԲt ապաքէն առնելն / Կոր. ապաքէն առնէ և ուսուցանէ, և ոչ եթէ զի պարգևեսցէ իմանալի է
4 Ա ուսցէ
4 Բոլորը չիք և (ոչ) / Ընդունում եմ Գարիտեից
4 βad չիք եթէ / b չիք զի
5 Ա իմանի է
5 βad և բարեխօսութիւնն որ ինչ վասն որոցն, և բարեխօսութիւն վասն Հոգւոյն որոց / Կոր. և բարեխօսել նորա վասն որոց / bԱԲt չիք և բարեխօսելն նորա վասն որոց
6 βabdԱԲ ընդ միմեանց / t ընդ միմեանս
6 βad չիք և
7 βbԱԲ միածնին / a միածին
8 ab մեծ պատիւ է, փխ. միապատիւ է / ԱԲ մի պատիւ է / βdt չիք է
8 βad բազում, փխ. բազմարար / Կոր. բազմաբար
9 ԱԲ ընկալեալ ի ճշմարիտ վարդապետէն, նախ / b ի վարդապետութենէն ճշմարտութեան
10 βad չիք կարօտականն / Կոր. ունի կարօտական
10 βad իւրեանցն [β իւրեանց] անձանցն [a անձանձն] օգտութեան, և ապա աշակերտելոցն ուրինակ / bԱԲ անձանց
10 Կոր. չիք օգուտ
10 Բոլորը չիք մատակարարէին։ Այս բառն առնում եմ Գարիտեից
11 bԱԲ աշակերտելոցն / t աշակերտեցելոցն / Կոր. աշակերտելոցն [այլ. աշակերտացն]
11 d առանձինքն
11 ԱԲ չիք և
12 b ժողովքն / ԱԲ ժողովրդովք / Կոր. ժողովրդովքն, Կոր. երկ. խմբ. ի ժողովս, փխ. ժողովովք / a ժողով / β ժողովք
12 βbԱԲ Կոր. զումարելովք / միւսն. զումարելովքն
12 a զփառս քրիստոսի բարձրացուցանէն
12 bԱԲ քրիստոսի առնելովք [b առնելով] բարձրացուցանէին / Կոր. առաքելովքն բարձրացուցանէին / βadt չիք առաքելովքն
Ըստ ուղղագրութեան Նորայրի («Կոր. Վարդ.» էջ 127) պիտի լինի առաւելովքն բարձրացուցանէին
14 ԱԲ և առաւել իսկ օգտակար է / βabd առաւել ուգտակար իսկ [b իսկ է] յամենայն աշխարհակիր զբաւանաց [b զբաւանացն] / t առաւել եւ օգտակար յամենայն
14 ԱԲt աշխարհական / Կոր. աշխարհակիր

զբօսանաց առանձինն սահմանել, և միայն աստուածպաշտութեան պարապել։ Զոր և մարգարէքն յառաջագոյն գործէին, որք ի լերինս և յանապատս, յայրս և ի փապարս վիմաց զաստուածեղէն կրօնիցն զծառայութիւն հարկանէին։ Նոյնպէս և ամենայն հարքն որ յաջորդեցան, յառաքելական կանոնացն կրեալ՝ ինքեանք անձամբ բերէին օրինակ վերջնոցս։ Ուստի և երանելիս այս բարձեալ տանէր զաւանդեցոյն պատիւ, և ամենայն մատուցելոց առ նա զնոյն պատուիրեալ զուշակէր։ Եւ այնպէս յառաջ, ամենայն աստուածեղէն զանձուցն վայելչութեամբք լցեալ պարարտացուցեալ ամեթութեամբք զամենեսեան՝ խաղացեալ գայր ի բազում ժամանակս, և նովին ի նոյն կանխեալ և ի նմին հանապազորդեալ։

854 ՃԾԴ. «Յայնմ ժամանակի երանելի ցանկալի և անպայման արանչելի լինէր երկիրս Հայոց. որպէս զՄովսէս, որ յանկարծ ուրեմն

11 Հմմ. Կոր. § 58. (սկս. եր. 444, ս. 4)

1 βad Կոր. առանձինն / միւսն. առանձին
1 βabdԱԲt սահման / Կոր. սահմանել
1 a մի միայն / b միայն, փխ. միայն
1 Բ աստուածպաշտութեանն / βad անձին, փխ. աստուածպաշտութեան
2 Կոր. գոչէին [ող. գործէին] / Կոր. երկ. խմբ. գուշակեցին, փխ. գործէին
2 βabdԱԲ Կոր. և յանապատս / t չիք և
3 βabdԱԲ Կոր. ի փապարս / t ի քարածերպս, փխ. ի փապարս
3 Ա աստուածեղէն
3 ԱԲ զծառայութիւն / Կոր. զծառայութիւնան / միւսն. ծառայութիւն
4 β կատարէին, փխ. հարկանէին
4 b որք
4 βabdԱԲ Կոր. յաջորդեցան / t առաջնորդեցան, փխ. յաջորդեցան
5 βad յառաքելական կրաւնան [d կրաւնս], և իւրեանց անձամբք բերին աւրինակ վերջնոցս
5 bԱԲ կանոնացն [b կանոնիցացն] և ինքեանք անձամբ [b յանձանց] բերէին /
5 t կանոնացն, և յինքեանց անձանցն բերին օրինակս վերջնոցս / Կոր. § 58. «Կանոնաց կրել [ող. կրեալ] անձամբք զկատարութիւնս բերէին ի վերջնոցս [ող. վերջնոցս] օրինակ / Հմմ. Ագաթ. § 149. «Ընդ առաքելական սահմանօքն ապրեալ»։
5 bԱԲ չիք օրինակ
6 βad առեալ, փխ. բարձեալ / Կոր. բարձեալ
7 bԱԲ չիք պատիւ
7 ԱԲt ամենայն ումեք մատուցելոց / βabd Կոր. չիք ումեք / βad մատուցելոցն
7 βad պատուիրան աւանդէր, փխ. միւսն. Կոր. պատուիրեալ զուշակէր
8 βabd Կոր. այնպէս / միւսն. այսպէս
8 βadԱԲ չիք յառաջ / Կոր. ունի յառաջ / Կոր. երկ. խմբ. յառաջագէմ
8 βd զանձուքն / a զանձիւքն / b զանձուց
8 βad չիք վայելչութեամբք / Կոր. ունի վայելչութեամբք
9 βad զամենեսեան լցուցանէր և պարարտացուցանէր / bԱԲt պարարտացուցանէր / Կոր. լցեալք, պարարտացեալք, խաղացեալք գային / Դնում եմ բնագրում պարարտացուցեալ
9 acd ամեթութեամբ / β ամաւթութեամբ, b համեստութեամբ, օտ Հայկ. բառ. ամէթ բարոյութեամբք, t ամենազթութեամբքն, փխ. ամեթութեամբք / ԱԲԳԵՁէkt ամեթութեամբք / Կոր. չիք ամեթութեամբքս, բայց Կոր. երկ. խմբ. ունի ամեթացեալք
9 Գ պարարտացուցանէր բարոզութեամբք զամենեսին
9 βad չիք զամենեսեան. խաղացեալ գայր / Կոր. ունի խաղացեալք գային
9 ԱԲ զամենեսին
10 a և նովիմբ
10 b կանխեալ էին ի նմին / Բ և նմին / βad չիք և ի նմին
12 Հմմ. Կոր. § 30. «Յայնմ ժամանակի երանելի—հայերէնախօսք գտանէ»։
12 Ա և պայման
13 bԱԲ երկիրն / ad երկիր
13 βad որպէս զմովսէսն որ / bԱԲ զմովսէս / t որպէս և մովսէս յանկարծ

օրէնսուսոյց հեբրայական բանակին լինէր, ամենայն մարգարէական դասուն, և կամ իբրև զյառաջադէմն Պաւղոս բովանդակ առաքելական գնդաւն, հանդերձ աշխարհակեցոյց աւետարանաւն Քրիստոսի՝ սոյնպէս և սա եկեալ հասեալ երևեալ՝ հայաբարբառ հայերէնախօս գաւառս։

855 Արդ՝ ըստ գաւառաց գաւառաց երթեալ ընտրէր անձին իւրում կայս հանգստեան յանապատ տեղիսն և անդ բնակէր, և յանապատացն լուսաւորէր զամենեսեան։

856 Եւ բազմացոյց կացոյց տեսուչս եպիսկոպոսս յամենայն գաւառս Հայոց իշխանութեան իւրոյ. և որ յաստիճան եպիսկոպոսութեան ձեռնադրեցան ի նմանէ՝ աւելի քան զչորեքարիւր եպիսկոպոս, որք կացին տեսուչք տեղեաց տեղեաց։ Իսկ կարգք երիցանց կամ սարկաւագաց կամ անագնոսաց, և որ այլ ևս ի պաշտօն Տեառն կային՝ անթիւք էին ի բազմութենէն։

857 Իսկ թագաւորն Տրդատ՝ ուխտ զայս դնէր ընդ ամենայն մարդոյ, որ միանգամ ընդ նորա տէրութեամբն էին, ընդ մեծի և ընդ փոքու, զի ամենեցունց հասարակութիւն այն կացցէ առ նա, զի անխարչ և անխէթ աստուածահրաման պատուիրանացն հնազանդեսցին

4 Հմմտ. Կոր. § 30. / 8 Հմմտ. Փաւստ. Ե, 21.

1 b ուրէնսուսոյց
1 βabdԱB հեբրայական [βad եբրայական] բանակին լինէր [bԱB չիք լինէր] / t հեբրայականին. չիք բանակին լինէր
2 ԱB գնդաւն, փխ. դասուն
2 ԱB չիք և / ԱB չիք իբրև
2 t յառաջադէմն
2 b բաւանդակ
3 ԱB նոյնպէս
4 βabԱB հայաբարբառ [a հառաբարբառ] / միւսն. հայրաբարբառ
5 b և, փխ. արդ
6 βabdԱB զանապատ տեղիսն [b տեղիս] / t յանապատ տեղիս
6 t յանապատիցն / ԱB անդր, փխ. յանապատացն
7 d զամենեսին
8 βabdԱB և եպիսկոպոսս
8 βad ընդ ամենայն գաւառս
9 ԱB չիք հայոց
9 bt իշխանութեանն / βad չիք իշխանութեան իւրոյ
9 βabdԱB և որ յաստիճան [βd յաշտիճան] եպիսկոպոսութեան ձեռնադրեցան / t և որ եպիսկոպոսացն յաստիճան ձեռնադրեցան
10 bdԱB զչորեքարիւր / միւսն. չորեքհարիւր
10 ab եպիսկոպոս / միւսն. եպիսկոպոսս
10 β որ
11 βab տեսուչ / dԱB տեսուչք / t տեսուչս
11 Ա տեղաց տեղաց
11 βad Իսկ կարգք [a կարգ] / bԱBt իսկ զկարգս
11 bԱBt և կամ սարկաւագաց / a սարկաւարգաց / d սպկաց (այս.)
12 βad և, փխ. կամ
12 βad անագնոսաց և այլոց բազմաց որ ի պաշտաւն / bԱBt անագանոսաց
12 ԱB կային / βad նուիրեցան, փխ. կացին
13 ԱBt ի բազմութենէ
14 b և, փխ. իսկ
14 βabdԱB ուխտ զայս / t զայս ուխտ
14 b ընդ ամենայն մարդ / βad ընդ ամենեսին [β ամենեսեան], փխ. ընդ ամենայն մարդոյ
15 βad չիք միանգամ
15 ԱB ընդ ամենայն մարդոյ ընդ մեծի և ընդ փոքու որ միանգամ ընդ նորա տէրութեամբն էին, զի
16 ԱB հասարակաւն / dԱ կացցէ
16 βabdԱB առ նա / t առ նոսա
17 d անխարջ, փխ. անխարչ
17 a անխայթ
17 βabdԱB աստուածահրամանն պատուիրանացն [b պատգամացն], փխ. t աստուծոյ հրամանացն
17 βad հնազանդեսցին / bԱB հնազանդել / t հնազանդեսցեն

ատանց երկմտութեան, և արարչութեանն հաւատալ յամենայն սրտէ։ Եւ ամենեցուն հաւանեալ այնմ՝ փութային կատարել վաղվաղակի զհրամանսն։

858 Իսկ թագաւորն չառ աղաչեաց զԳրիգոր վասն հանապազորդ առ նմա կալոյ, զի ընդ ինքեան շրջեսցուցէ. որում ոչ հաւանեալ չառնոյր յանձն, այլ յանապատ տեղիս հաճեալ բնակութեամբ, պահովք կրթեալ զինքն, զի մի տացէ հպարտութեանն բարձրանալ կրթել զինքն. այլ կէտ եդեալ ինքեան՝ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց զքառասուն քառասուն օր պահովք ձգտել մինչև յօր քրիստոսակոչ հանգստեանն իւրոյ վախճանին։

859 Իսկ իբրև կարի կարօտեալ թագաւորն աշխարհաւն հանդերձ զնմանէն, զի ի մէջ նոցա բնակեսցէ, և քանքատէին կարօտեալք ի կայս նորա՝ յայնմ ժամանակի լուան յոմանց ի տեղեկաց, որ գիտակ արարին զթագաւորն վասն որդւոյն Գրիգորի, զի յայնժամ յառաջ եւս, մինչ դեռ ի մանկութեան աստին էր զինուորութեամբ՝ ամուսնացեալ և երկուս որդիս ստացեալ. որոց առաջնոյն անուն ճանաչէր Վրթանէս, որ

10 Հմմ. Փաւս. Գ, 2. / 14 Հմմ. Կոր. § 13.

1 βad արարչութեանն / bԱԲt արարչութեանցն
2 b չիք և ամենեցուն—հանգստեանն իւրոյ վախճանին (ն. 10)
2 a հաւանել
2 ԱԲ այսմ
2 ԱԲ վաղվաղակի կատարել
3 β զհրամայեալսն
4 β զաւրքն զրիգոր / ԱԲ զգրիգոր / միւսն. զգրիգորն
4 βad հանապազ
5 β առ նա
5 βadԱԲ չառնոյր յանձն / միւսն. ի յանձն
6 ԱԲ տեղիս / միւսն. տեղիսն
6 ad հաճեալ էր [d չիք էր] բնակութեան կրթել պահաւք զինքն / β հաճեալ բնակէր կրթելով պահովք զինքն / ԱԲ պահովք կրթեալ զինքն / է պահովքն կրթել զինքն
7 ԱԲ բարձրանալ հպարտութեանն [Ա հպարտութեան] / βad չիք բարձրանալ
7 a չիք զինքն (այլ)
8 βadԱԲ այլ կէտ եդեալ / է չիք այլ
8 βad զքառասուն քառասուն աւր պահովքն / միւսն. քառասուն քառասուն
9 Բd ձգտեալ / βaԱ ձգտեալ / է ձգել
9 ad քրիստոսակոչ հանգստեան [a մահու հանգստեան] / β քրիստոսակոչման հանգստեան / ԱԲ հանգստեան
10 ad վախճանի
11 a կարաւտեալ թագաւորքն / միւսն. թագաւորն
12 βbd զնմանէն / միւսն. զնմանէ
12 βad բնակեսցէ պանքատէին / b բնակեսցէ, քանզի քանքատէին
12 b կարաւտեալ
12 βad վասն նորա, փխ. ի կայս նորա
13 βabd Յայնմ (զկնացով)
13 b լուաւ
14 βad զի յայնժամ / bԱԲt չիք յայնժամ
14 βabdԱԲ յառաջ եւս / ւ չիք եւս
15 βabd աստին [β յաստին] / ԱԲt ասին / Հմմ. Բիւզ. Գ, յ. «Յաստիս մանկութեանն»։
15 βabdԱԲ զինուորութեամբն [ԱԲ զինուորութեամբ] ամուսնացեալ / է չիք զինուորութեամբ
15 βabd երկուս որդիս / ԱԲ բ. որդիս / է երկու
16 Բայրք որոյ. աղղուած եմ որոց / Հմմ. Կոր. § 21. «յորոց [ուղ. որոց] առաջնոյն բարելաս [=բարելյաս] անուն և երկրորդին Ակակիոս»։ Տես եւ Եզնր. § 845. «Որոց առաջնոյն Արիստակէս անունն»։
16 ԱԲ անդրանկանն, փխ. առաջնոյն
16 b անունն / β չիք անուն
16 βabd ճանաչէր անդրանիկն վրթանէս [d վրդանէս] / ԱԲ ճանաչիւր / է ճանաչի

յաշխարհականաց կեանս էր. որ ապա և նա յաստիճան պաշտաման կաց երիցութեան. և երկրորդին՝ Արիստակէս, որ ի մանկութենէ ըստ աստուածագործ ծառայութեան մնեալ էր. որ ի միայնակեաց լեռնակեաց ի կրօնս մտեալ էր, և բազում և ազգի ազգի վշտակեցութիւն ըստ Աւետարանին կրեալ ամենայն կրթութեամբ, և ամենայն իրաց հոգևորաց զանձն տուեալ —միայնաւորութեամբ, լեռնակեցութեամբ, քաղցի և ծարաւոյ և բանջարաճաշակ կենաց, արգելանաց անլուսից, խարազնազգեստ և գետնատարած անկողնոց. և բազում անգամ դնչական հանգիստն գիշերաց, զհարկ քնոյ, յանմաւոր տքնութեան ի թօթափել ական վճարէր. և զայս արարեալ ոչ սակաւ ժամանակս։ Եւ զաեալ եռ զամանս՝ յինքն յարեցուցեալ և աշակերտեալ ամէն աւետարանական

3 Հմմտ. Գոր. § 14.

1 β կեանսն էր
1 ԱԲ և նա յետոյ
1 abԱԲ յաստիճան / միւսն. յաշտիճան
1 ԱԲ պաշտաման երիցութեան եհաս. և
2 bd կաց / βat եկաց
2 ad երիցութեան / βbt յերիցութեան
2 ց իւր կրսեր որդի նորին արիստակէս
2 a արիստակէս / b աարիստակէս / βd ապրստակէս / ԱԲէ արստակէս
3 ԱԲց աստուածապաշտ, փխ. աստուածագործ
3 βabd ծառայութեանն մնեալ էր մենակեաց [b միայնակեաց]
3 ԱԲ ի միայնակեաց / է ի մենակեաց / ց ի մէնակեաց
3 Հմմտ. Գոր. § ԺԴ. «ի միայնակեցական կարգ մտանէր. բազում և ազգի ազգի—աստուծոյ և մարդկանս»
3 βdԲ լեռնակեաց / միւսն. լեռանականաց
4 βabd ի կրաւնս / միւսն. կրօնս / ց կրաւնաւոր, փխ. կրօնս
4 Ա էր մտեալ
4 βabdԱԲց և բազում և / է չիք և (ազգի)
4 βad վշտամբերութիւն [β վշտամբերութեան], փխ. վշտակեցութիւն / Գոր. ունի վշտակեցութիւն [Զ. վրշտակեցութիւն] / bց վշտակցութիւն
5 Գոր. ըստ Եւ. առաջնորդեամբ ամենայն իրաց ամենայն կրթութեամբ
6 βd և միայնաւորութեան լեռնակեցութեան / a միայնաւորութեամբ լեռնակեցութեան / bԱԲ միայնաւորութեամբ լեռնակեցութեան [Ա լեռնակեցութեամբ] / Գոր. միաւորութեամբ / է միայնաւորութեան / է լեռանակեցութեան
6 βd և քաղցի
7 Գոր. բանջարաճաշակութեանց, փխ. բանջարաճաշակ կենաց
7 βad և արգելականաց / միւսն. և արգելանաց / Գոր. [չիք և] արգելանաց
7 b և խարազնազգեստ
8 ab Գոր. անկողնոց / ց անկողնովք / միւսն. անկողնաց
8 b անհեշտական [կամ անհաչական] և անհանգիստ
8 βad չիք դնչական հանգիստն գիշերաց / Գոր. ունի դնչական հանգիստն [այլ. հանգիստ] գիշերոյն / ԱԲ չիք դնչական
9 ԱԲ զհանգիստ
9 ց հանգիստ գիշերոյն
9 βad զհարկ քնոյ գիշերոյ [a գիշերոյն]
9 dց յանմաւոր
9 ց անհանգիստ տքնութեամբ / bԱԲ տքնութեամբ
9 a թարթափ ական / v թարթափարական / βad Գոր. ի թաւթափել ական / ԱԲէ ի թարթափական
10 ց Գոր. վճարէր / միւսն. վճարելով
10 βd և զայն / a չիք և զայս արարեալ
10 ց ի բազում, փխ. ոչ սակաւ
10 b ժամանակ
10 ց և զաեալ զամանս / βabdԱԲ Գոր. և զաեալ եռ զամանս / է [չիք և] զաեալ և զամանս
11 ԱԲ և յինքն
11 βad և աշակերտեալս
11 b ամէն ազատաւորութիւն աւետարանին. և / βad չիք ամէն
11 a աւետարանական վարդապետութեան

սպասաւորութեան։ Եւ այսպէս ամենայն փորձութեանց ի վերայ հասելոց կամայական քաջութեամբ տարեալ, և նովիմբ լուսաւորեալ և պայծառացեալ, և ծանօթական և հաճոյ եղեալ առաջի Աստուծոյ և ամենայն մարդկան։

860 Արդ՝ իբրև լուաւ զայս ամենայն թագաւորն Տրդատ՝ վաղվաղակի փութով և անդրադարձէս արձակէր զերիս աւագս փառաւորս պատուականս հրովարտակօք հանդերձ, որ գերկուսին որդիսն Գրիգորի վաղ առ նա հասուցնեն։ Եւ որք առաքեցանն յարքայէ գնոցանէն, որ ածցեն զնոսա՝ այսոքիկ են. առաջնոյն անուն Արտաւազդ, որ սպարապետն էր ամենայն զօրացն Հայոց Մեծաց. և երկրորդին Տաճատ անուն, իշխան Աշոցայ գաւառին. երրորդին՝ Դատ անուն, կարապետ արքայի։

861 ՃԺԴ. Արդ՝ եկին հասին նոքա յաշխարհն Կապուտկացւոց և

4 Հմմտ. Կռ. § 14.

1 aԲ սպասաւորութեանն / Կռ. նմին սովորական աւետարանութեան և
2 b կամական / Կռ. կամական [այս կամայական] / Թերևս նախնականն է կամական, երբ միայն չէ ծագած «կամաւական» [=կամայական] ձևից
2 ց տարեալ հաճոյանայր աստուծոյ և մարդկան / ց-ն շարունակում է խոսելով, ինչպես ակներև է՝ Խորենացուց. «Իսկ մեծն սահակ որդի մեծին ներսիսի—առ սա եկեալ մեսրովբ յաղագս խնդրոյ նշանագրաց հայոց» (տես Խոր. Գ, ԽԹ).—«Որ էր որդի առն երանելւոյ վարդան կոչեցելոյ սնեալ և ուսեալ առ մեծին ներսիսի. սա սիրեաց զմիայնակեցութեան վարս—ի գաւառն զօղթան զմենակեցութեան վարս ստացեալ բնակէր»։ (Խոր. Գ, ԽԷ)։ — «Սա գերազանցեաց քան զամենեսեան որք զայն ժամանակաւ էին առաքինիք—ուսուցանելով անձանձրոյթ։ Այլ զբոլոր նորա զառաքինութիւնսն ոչ եք բաւական առ ի պատմելոյ» (Խոր. Գ, ԿԷ)։ Վերջ։
2 ԱԲ նովիմբ / միւսն. նովին / Կռ. չիք և նովիմբ լուսաւորեալ և, բայց Կռ. երկ. խմբ. ունի և նովիմբ լուսաւորեալ և
2 b լուսաւորեալ պայծառանայր
3 βad չիք և ծանօթական / Կռ. ունի [չիք և] ծանօթական
3 Կռ. հաճոյ լինէր աստուծոյ և մարդկան
3 βad չիք ամենայն
5 b և, փխ. արդ
5 ԱԲ իբրև զայս ամենայն լուաւ
5 βabdԱԲ թագաւորն տրդատ / t չիք թագաւորն
6 d և զրադարձէս
6 Ա արձակողք / Բ արձակիչք
6 βabdԱԲ զերս երիս աւագս / t չիք զեր
6 βad չիք փառաւորս
7 βad պատուաւորս, փխ. պատուականս
7 βad չիք հանդերձ
7 ԱԲ զը. որդիքն / a գերկուսին որդւոյս / βd գերկուսեան / b գերկուսին / t գերկուս
8 βadԱ և որք / b և ոյք / Բt և որ
8 βabd առաքեցան
8 βabd յարքայէն [b յարքայէ] գնոցանէն [b գնոցանէ] / ԱԲt յարքայէն. չիք գնոցանէն
8 b չիք որ ածցեն զնոսա
9 βad չիք զնոսա
9 βad այսոքիկ էին
9 ԱԲ չիք են
9 βabԱԲ սպարապետ
10 βad չիք ամենայն
10 b գաւրաց / a չիք մեծաց
10 b ամն, փոխ. անուն / βad չիք անուն
11 β աշոցւոյ / a աշոցուաց / d աշոցւոց, ուղղուած աշոցւոյ / b աշոցա / ԱԲ աշոցացւոյ / t աշոցաց
11 βԱԲ երրորդն / b և երրորդին
11 a կարապետ
11 βbd արքայի / միւսն. արքային
12 b և, փխ. արդ
12 ԱԲt արդ իբրև / βabd չիք իբրև
12 βad չոգան, փխ. եկին
12 βad կապուտկացւոց / b կապպադովկացւոց (յան.) / ԱԲt կապադովկացւոց

գտին զՎրթանէս ի Կեսարացւոց քաղաքին, և զսուրբն Արիստակէս բնակեալ յանապատի, յիւրում միանձնարանութեանն. այլ ոչ հաւանէր նա իջանել յանապատէ անտի. մինչև եղև ժողով բազմութեան քրիստոնէից, որք հաւանեցուցին զնա գնալ անտի. զի «Լաւ է, ասեն, քեզ գործ մշակութեանն Աստուծոյ՝ քան զայդ միանձնութիւն բնակութեան յանապատի այդր»։ Զորս այնուհետև և յուղարկեցին զնոսա անտի։ Իսկ նոքա եկին հասին յերկիրն Հայոց, և յանդիման ունէին զածեալսն, զերկոսին որդիսն Գրիգորի, առաջի թագաւորին. զորս առեալ թագաւորին՝ ինքնին նորօք հանդերձ ի խնդիր ելանէր սրբոյն Գրիգորի՝ ուր և գտցէ։ Եւ եկեալ գտանէին ի Դարանաղեաց գաւառին, ի լերինն որ կոչի Մանեայ Այրք, յանապատին։

862 Ապա աղաչեաց երանելի թագաւորն Տրդատ զսուրբն Գրիգորիոս, զի փոխանակ այնր, զի ոչ հաւանեցաւ նա կալ և շրջել ընդ նմա, և սիրեաց զմիանձնութեան կեանս՝ ձեռնադրեսցէ և տացէ նմա եպիսկոպոս զսուրբ որդին իւր, զոր ետ ածել ինքն՝ զԱրիստակէս։ Զոր ձեռնադրեաց յեպիսկոպոսութիւն փոխանակ իւր. որպէս բառ գրեցելոյն

1 d զվրդանէս
1 a արիստակես / b ախստակէս / միւսն. ստակէս կամ ռըստակէս
2 βd միանձնարանութեանն / a միանձնարա-նին / b միանձնարանութեան / ԱԲ միայ-նաստանս
2 b և, փխ. այլ
3 βad յանապատէն. չիք անտի
3 βadi թէ ոչ, ԱԲ եթէ ոչ, փխ. մինչև / b միայն ունին մինչև
3 βad չիք քրիստոնէից
4 βabdԱԲ որք / t որ
4 b հաւանեցուցանէին / βad հաւանե-ցուցեալ
4 b գնալ նմա անտի
4 βad չիք զի
4 βad լաւ է քեզ ասեն [a ասէին] գործ
5 bԱԲ մշակութեան
5 ԱԲ միայնաւորութիւն / միւսն. մի-նաւորութիւն
5 βad չիք բնակութեան
6 βad յանապատիդ. / bԱԲ յանապատի այդր / t յանապատս. չիք այդր
6 βad չիք զորս այնուհետև
6 βabdԱԲ և յուղարկեցին / t այնու-հետև յղարկեցին
6 b և, փխ. Իսկ նոքա
7 β յերկիրս / ad յերկիր / ԱԲ յաշ-խարհն, փխ. յերկիրն
7 ԱԲ չիք և
7 βad յանդիման առաջին թագաւորին զերկոսին զնոսա, զորս առեալ
8 ԱԲ զբ. որդիսն / b զերկոսին որդիսն / t զորդիսն
8 bԱԲ զոր առեալ
9 βad չիք ինքնին
9 ԱԲ ի խնդիր ելանել / b ի խնդիր լինէր
9 βad չիք ուր և գտցէ. և
10 βabd և եկեալ / ԱԲt այլ, փխ. և
10 βabdԱԲ գտանէին [b գտանէր] ի դա-րանաղեաց գաւառին / t չիք գտանէին
11 βbd մանեայ այրք / a մանէայրք / ԱԲ մանեայ այր / kov մանեայ այր / tv¹ մանեայարք
12 b չիք տրդատ
13 a փոխանայրն, փխ. փոխանակ այնր
13 βad ոչ կամեցաւ, փխ. ոչ հաւանեցաւ
13 βbd կալ / միւսն. գալ / Համմ. Ագաթ. § 858. «Աղաչեաց... վասն... առ նմա կալոյ, զի ընդ ինքեան շրջեցուսցէ»։
14 d միանձնութեան / ԱԲ զմիայնա-ւորութեան
14 βԱԲ և տացէ նմա / միւսն. չիք և
15 βad չիք զսուրբ
15 ԱԲ զսուրբն զԱրստակէս զորդին նո-րին. զոր եա ածել ինքն. զոր [Ա զի]
15 βad զորդին իւր
15 βad չիք զոր եա ածել ինքն
15 β ստաստակէս / a զարիստակես / d առիստակէս / Բ զըստակէս / Աt զըստակէս
16 βad որպէս որ
16 βd բառ գրեյոյն / ԱԲ բառ գրելոյն / ab բառ գրելոյն

ի դէպ, թէ «Փոխանակ հարց եղիցին որդիք՝ կալ իշխան ի վերայ երկրի»։ Որ առաւել ևս քան զհայրն վերագոյն երեւեցուցանէր զիւր վարդապետութիւնն առ հարքն. և յետ նորա կալաւ զտեղի հայրենեացն և անդէն նստաւ յաթոռ կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծաց։ Այլ և ինքն իսկ մեծն Գրիգորիոս ելանէր զտեղեօքն կարգելովք և զգաւառօքն աշակերտելովք յաշխարհին Հայոց՝ զուարթացուցանել, զօրացուցանել, նորոգել և հաստատել զամենեսեան։

863 Եւ աստուածասէր թագաւորն Տրդատիոս բարեպաշտութեամբ պատուերեալ, ըստ աշակերտական հաւատոց ի Քրիստոս՝ երկիւղած գտանէր, որ և տեղեկացեալ և վարժեալ աստուածակեաց հրամանօքն, և ցանկալի եղեալ օրինապահ ընկալելովքն, և բարեաց օրինակ ամենայն աշխարհի։ «Եւ անդէն ի նմին ուշ եղեալ փութով ընթերցուածոց աստուածեղէն գրոց»։ Զի յունական աշխարհական զպրութեանն, երկրաւոր իմաստութեանն, յառաջագոյն էր տեղեակ, առաւել փիլիսոփայական մասց համհարագիտութեան հմուտ էր, զի ուսեալ էր զայն։

2 Սաղմ. ԽԴ, 17. / 7 Հմմ. Կոր. § 39. / 13 Հմմ. Կոր. § 13.

1 d փոխան / b հարցն
1 βbd իշխանք
2 βad չիք վերագոյն / b յաւագոյն, ԱF յաւագոյն ևս, փխ. վերագոյն
2 b երեւեցուցեալ
2 ԱFt երեւեցուցանէր առ
3 βab վարդապետութիւն
3 b չիք առ
3 βad չիք կալաւ զտեղի հայրենեացն և անդէն
4 b և անդէն նստեալ / ԱFt չիք և
4 β կաթողիկոսութեանն
4 a չիք մեծաց
4 a չիք և (ինքն)
5 Հմմ. Կոր. § 79. «Այս դարձեալ ելանէր շրջէր զտեղեօք—նորոգել, հաստատել»։
5 b չիք իսկ
5 Եւսեբ. զտեղօքն / Կոր. զտեղեօք
6 a զարթուցանել, փխ. զուարթացուցանել / Կոր. զուարթացուցանել
6 βabd Կոր. չիք զօրացուցանել
7 βad հաստատել [a հաստատեալ] զամենեսեան / bԱFt Կոր. չիք զամենեսեան
8 βabd և աստուածասէր / ԱFt չիք և / Հմմ. Կոր. § 13.
8 βad արքայ
9 βad չիք պատուերեալ
9 a որ ի քրիստոս, երկեղած
10 ԱF գտանիւր
10 βad որ և / bԱF որով տեղեկացեալ / t որ առ տեղեկացեալ
10 a տեղեակացեալ
10 a աստուածակեց հրամանացն / Հմմ. Կոր. աշխարհակաց [երկ. ձեռ. աշխարհակեաց. տպ. աշխարհական]
11 βad ուրինապահ կրաւնիւք, և / b ուրինապահ ընկալելովքն, և / ԱFt օրինապահն կալելովք [t կալեալ] և / Հայկ. բառ. օրինապահն կալով / k օրինապահն կալովք / Հմմ. § 891. «զհետ երթեալ հրամանացն ընկալելոց»։
12 βad չիք անդէն ի նմին
12 βad ուշ եղեալ խելամուտ և տեղեակ լինէր աստուածեղէն [a աստուածաշունչ] գրոց / Կոր. և անդէն ուշ եղեալ փութով ընթերցուածոց աստուածեղէն գրոց
13 a յանդի
13 βad չիք աշխարհական
13 βabdԱF զպրութեան
13 βa չիք երկրաւոր իմաստութեանն / b երկնաւորի իմաստունն (սղա.) / d իմաստութեան
14 βad չիք յառաջագոյն էր տեղեակ առաւել / ԱF յառաջագոյն էր տեղեակ առաւել / bt յառաջագոյն առաւել էր տեղեակ փիլիսոփայական
14 b փիլիսոփայութեան մասց
15 βad համհարագիտութեան հմուտ էր, զի / t համհարգիտութեան / bԱFt չիք հմուտ էր
15 β ուսեալ իսկ էր
15 βabdԱF զայս

864 Արդ՝ ընկալեալ և զշնորհս երկնաւոր պարգևացն, որով առժամայն լուսաւորեալ և թեւակոխ թեւամուխ եղեալ աստուածատուր հրամանացն ի հանդամանս, և ամենայն պատրաստութեամբ զանձն յարդարեալ», «և ըստ աւետարանական չափոցն ի ծառայութիւն Աստուծոյ մարդասիրին զարձեալ։ Մերկացեալ այնուհետև զհեթանոսակիր ցանկութիւնն, և առեալ զնշան պարծանաց խաչին յանձն իւր, և երթեալ զհետ ամենակեցոյց խաչելոյն՝ հաճել զհրամանացն պայման, զհետ խաչակիր զնդին Քրիստոսի աշակերտելոցն հետևեալ։ Եւ անձին իւրում եղեալ սահման պահօք և արթնութեամբ «աղօթս մշտնջենաւորունչս և բազկատարած պաղատանս առ Աստուած, և արտասուս հանապազաբուղխս» վասն աշխարհին իւրոյ։ Նոյնպէս և վասն իւր խնդրէր, զի մի յիշեսցին մեղքն որ յառաջին ազգութեանն, յայնժամ զոր ի հեթանոսութեանն անդ գործէր։

4 Հմմ. Կոր. § 14. / 8 Հմմ. Կոր. § 16. / 11 Հմմ. Կոր. § 16.

1 βb և արդ / d արդ և
1 βbd ընկալեալ զշնորհսն [βd եա զշնորհսն
2 b թեակոխ / միւսն. թեակալ
2 a և թևացմուխ / Վar. թեւամուխ միջամուխ
3 b զհանդամանս / βad չիք ի հանդամանս / Վar. յաստուածատուր հրամանացն հանդամանս / ԱԲ արդիւնութեանց, փխ. ի հանդամանս
4 βad յարդարեր [d արդարէր] ըստ աւետարանական չափոյն / b արդարեալ [նախ՝ արդարեաց] և ըստ աւետարանական չափոյն / Վar. զանձն զարդարեալ... չափուցն / Հմմ. Կոր. § 14.
5 βabd մարդասիրի / Վar. մարդասիրին
5 b մնեալ, փխ. զարձեալ / Վar. զարձեալ
5 βχd զհեթանոսական / միւսն. զհեթանոսակիր / Հմմ. Կոր. գիշխանակիր
6 ԱԲ ցանկութիւնս / Վar. ցանկութիւնն
6 βad Վar. և առեալ / միւսն. չիք և
6 b չիք պարծանաց / Վar. ունի պարծանաց
6 t խաչին քրիստոսի / βabdԱԲ Վar. չիք քրիստոսի
6 βad յանձն իւր, և երթեալ զհետ խաչելոյն հաճել [a ճանել, ուղղուած ճանաչել] զհրամանացն [β զհրամանաց] պայման [β պայմանն] զհետ խաչակիր զնդին [a զնդիցն] քրիստոսի / Վar. եկանէր զհետ ամենակեցոյց խաչելոյն. և հաճեալ
7 bԱԲt պաշտել, փխ. երթեալ
7 bԱԲ խաչելոյն
7 ԱԲ հաճել զհրամանացն պայման, զհետ խաչակիր / bt ըստ հրամանացն [t հրամանաց] պայմանի, զհետ [t չիք զհետ] խաչակիր / Վar. և հաճեալ հրամանացն [չիք պայման]. բայց Վar. եղկ. խմբ. և հաճեալ զհրամանացն [ոպ. զհրամանաց] պայման
8 βad չիք աշակերտելոցն հետևեալ
8 b հետևեալ / ԱԲt հետևել
8 βabdԱԲ և անձին / t անձինն. չիք և
9 βԱ պահովք
9 βabdԱԲ և արթնութեամբ / t չիք և
10 b աղաւթս, փխ. պաղատանս
10 a չիք առ աստուած / β չիք աստուած
10 βbd հանապազաբուղխս / aԱԲ հանապազաբուխս / t հանապազաբուղխս
Հմմ. Կոր. § 16. «առնել [ոպ. առնէլ] աղօթս [ոպ. յաղօթս] մշտնջենաւորունչս և բազկատարած... արտասուս անդադարս
11 βad չիք իւրոյ. Նոյնպէս
11 b նոյնպէս
11 ԱԲ խնդրել / βad չիք խնդրէր
12 b մեղք նորա որ
12 βad չիք յառաջին
12 βad ի ազգութեանն
12 βad չիք յայնժամ զոր ի հեթանոսութեանն անդ
12 b որ ի ազգութեան, ԱԲ որ ի հաւութեան, փխ. զոր ի հեթանոսութեանն
13 βad գործեցան. և ամենայն երկիւղածութեամբ զանձն ընծայացուցեալ աւետարանական վարդապետութեանն և հնազանդութեամբ հպատակութիւն [β հպատակութիւն] ցուցեալ

865 «Եւ բարգաւաճ և ամենայն ուժով նպաստաւորութիւն ընծայեցուցեալ անհատաբանագործ վարդապետութեամբն, և հնազանդութեամբ հպատակութիւն ցուցեալ և ծառայեալ ըստ Աւետարանին վայելչութեամբ». և այսպէս խրատեալ և զգաստացեալ կրօնաւորական վարուք, ամենայն ուղղութեամբ յամենայն գործս բարութեանց առաւել ևս պայծառացուցանէր զվարդապետութեանն սատարութիւն։

866 Իսկ մեծ արքեպիսկոպոսն երանելին Գրիգորիոս, սուրբ որդւովն իւրով Արիստակիսաւ և ամենայն երևելի օգնականօքն, զամենայն աշակերտելովքն շրջէր, և հաստատէր զնոսա՝ կալ ի պատուիրանին ճշմարտութեան։

867 ՃԻԵ. Ընդ ժամանակն ընդ այնոսիկ Թագաւորեաց Կոստանդիանոս որդի Կոստանդեայ արքայի յերկրին Սպանիացւոց և Գաղիացւոց.

4 Հմմտ. Կոր. § 35.

1 βad չիք և բարգաւաճ և ամենայն ուժով նպաստաւորութիւն / Հմմտ. Կոր. § 35. բարգաւաճ իւն նպաստութիւն ցուցանէր անհատաբանագործ վարդապետութեամբն...
1 bԱԲ ամենայն ուժովն
2 b վարդապետութեան
2 bԱԲt չիք և հնազանդութեամբ / Հմմտ. Կոր. իւրև որդւոյ առ հայր հպատակութիւն ցուցեալ
3 βad չիք և ծառայեալ աւետարանին վայելչութեամբ. և այսպէս
3 a ցուցել / b ծառայել
3 bԱԲ ըստ աւետարանին / t չիք ըստ՝ Կոր. ըստ աւետարանին վայելչութեան
4 βabdԱԲ և զգաստացեալ կրօնաւոր վարուք [aԱԲ վարիւք] / t չիք և
4 bԱԲt վարուք յառաջադէմ լինել / βad չիք յառաջադէմ լինել
5 βabdԱԲ յամենայն գործս բարութեան [b բարութեանց] նորա [βabd չիք նորա] / t ի գործս բարութեանցն նորա
5 b և առաւել ևս / βad առաւելեալ, փխ. առաւել ևս
6 βad չիք պայծառացուցանէր զվարդապետութեանն սատարութիւն / b զվարդապետութիւն սատարութեամբ
7 b և, փխ. իսկ
7 β արքեպիսկոպոսն
7 ԱԲ երանելին գրիգոր / d գրիգորն / միւսն. չիք երանելին
8 βd առաստակէսաւն / a առատեսաւն / b արիստակիսաւ / ԱԲ ըրըստակիսաւ / t որստակիսաւն
9 a աշակերտելովք
10 β ճշմարտութեան անարատ վարուք

11 β չիք ընդ ժամանակն ընդ այնոսիկ Թագաւորեաց կոստանդիանոս—և առաւել գիւրեանց եկեղեցիսն շինեալ հաստատէին. § 883: Այսինքն β ցուցակ ձեռքում «Հավքի» գնալու պատմությունը ամբողջովին:
11 gh սկսվում են. ընդ ժամանակն ընդ այնոսիկ
11 a ընդ ժամանակս
11 b և ի ժամանակին յայնմիկ Թագաւորեաց
11 a ըղ. 227ա², b ըղ. 315բ² սկսվում են մի-մի տող գլխագիր երկաթագրով:
d ըղ. 195բ չունի առաջին բաժանման եւ ոչ մի նշան:
11 Ա ըղ. 173բ², Բ ըղ. 131ա² սկսվում են մի-մի տող կարմրագրով. Ա-ն ունի յուսանցքում նաեւ գլխանիշ Ը. իսկ բնագրում նշանակել կարմրագիր վերնագիրը. Հաւատալն կոստանդիանոսի
11 g ըղ. 112բ ունի վերնագիր. Աղագաթանգեղեայ պատմութիւնէ
11 h ըղ. 533ա ունի վերնագիր. «Ի յիշատակի սուրբ Թագաւորին կոստանդիանոսի յագաթանգեղեայ պատմութենէն
12 b որդի կոստա / c¹ որդի կոստանդեայ, յուսանցքում կոստանդեայ / d կոստանդեա
12 ad սպանիացոցն [d սպանեցցն պաս.]
12 b գաղիացւոցն [d և ի գաղիացւոցն] և հոււաաց / bԱԲhc սպանիացւոց և գաղ'իացւոց [h գալիացւոց, ԱԲc գաղէացւոց (այսպես եւ յուշարձանում) և հոււաաց / k գաւէացւոց / e գաղէացւոց / t իտալ'իացւոց, փխ. գաղիացւոց / g չիք և գաղիացւոց

և հաւատաց նա յԱստուած, յարարիչն երկնի և երկրի, և ի ծնունդն ի Բանն նորա, յՈրդին միածին, և ի Հոգին սուրբ Աստուածութեան նորա։ Եւ կուտեաց գումարեաց առ ինքն զբազմութիւն զօրաց իւրոց առ ափն Ովկիանոս անհագին ծովուն. և ուխտէր զայս բան ընդ ամենեսին, զի առ հասարակ ամենայն ոք ճշմարտութեանն հաւատասցէ. «միով աստուածաբարբառ պատգամօք՝ մի ազգ կատարեալ փառաւորիչ միոյ Աստուծոյ լինել»։

868 Եւ յԱստուած խրախուսեալ՝ գնէր ի վերայ հեթանոսական թագաւորացն, և անդէն սատակէր առ հասարակ զամենեսեան. զորս կործանէր զօրութեամբ աստուածեան խաչին, զպիղծ և զանօրէն թագաւորսն, զԴիոկղետիանոս և զՄարկիանոս և զՄաքսիմիանոս և զԼիկիանոս և զՄաքսենտիոս, և զամենայն զաւակ պղծալից թագաւորացն հեթանոսաց ջնջէր ի միջոյ։

7 Հմմ. Կոր. § 38.

1 bԲ յարարիչն / միւսն. արարիչ
1 a երկնից
1 abdԱԲg և ի ծնունդն / e ի ծնունդ և ի բանն / bdԱԲg չիք և (ի բանն)
2 abdg ի բան նորա
3 ԱԲ և կուտեաց գումարեաց առ ինքն զբազմութիւն / abde և կուտեաց առ ինքն գումարեաց [ad չիք գումարեաց] զբազմութիւն / g և կուտեաց նա առ ինքն և գումարեաց զբազմութիւն
3 ԱԲg զաւրաց իւրոց / e զօրաց. չիք իւրոց / abd զաւրացն. չիք իւրոց
4 g ովկիանոսի
4 g ծովու
4 ad ընդ ամենեսեան / g առ ամենեսեան
5 g հաւատասցեն
6 bԱԲ պատգամաւքն / g պատգամաւն
6 d չիք պատգամօք մի ազգ կատարեալ փառաւորիչ միոյ աստուծոյ լինել։ d-ն այս պակասի համար մի տողից քիչ աւելի դատարկ տեղ է թողնում, ուրեմն իր օրինակում այս բառերն անընթեռնելի էին. Հետեւաբար d-ն չէ կարող a-ից արտագրուած լինել, որն ունի d-ի այս պակասը, բայց «(պա)տգամօք մի ազգ կատարեալ» բառերը այժմ կարդացւում են:
6 g կատարեալ լինել փառաւորիչ միոյ աստուծոյ. և
7 a լինելին / Հմմտ. Կոր. § 38. «միով աստուածաբարբառ պատգամօքն մի ազգ կատարեալ՝ փառաբանիչք միոյ աստուծոյ յօրինէր»։
8 d և աստուած
8 ԱԲ խրախուսեալ / g հաստատեալ, փխ. խրախուսեալ
8 ad հեթանոս
9 abdԱԲg թագաւորացն / e թագաւորաց
9 aԱԲ առ հասարակ սատակեր / bdg սատակէր առ հասարակ / e չիք առ հասարակ
9 ԱԲ զամենեսին
10 d կործանէրն
10 adԱԲg աստուածեան / e քրիստոնէական, b քրիստոսի, փխ. աստուածեան
10 d խաչիւն
10 ag զպիղծ / b զպիղծան
11 Ա զդիոկղետիանոսն / Բd զդիոկղետիանոսն / g զդիոկղետիանոս / a զդեոկղետիանոսն / b զդէոկղիտիանոսն / e զդիոկղ՛իտիանոս
11 b զմարկիանոսն / g զմարկիանոս / e զմարտիանոսն, փխ. զմարկիանոս / adԱԲko չիք և զմարկիանոսն / յաջնն ունի
11 g և զմաքսիմիանոս / bԱԲe և զմաքսիմիանոսն / ad չիք և զմաքսիմիանոս
11 ad զլիկիանէսն / g զլիկիանէս / bԱԲko զլիկիանոսն / e զղ՛ուկիանոսն, փխ. զլիկիանոսն
12 ԱԲko և զմաքսենտիոսն / abd և զմաքսիմենտիոսն / g և զմաքսենտէս / e և զմաքսիմենտիանոսն
12 b զաւակն պղծութեան
13 ad չիք հեթանոսաց
13 a ի միջոյ և զհեթանոսութիւնն բնաւին բառնայր

869 Շինէր և զաւերեալ եկեղեցիսն, և կանգնէր զսեղանսն կործանեալս ի տան Տեառն. շինէր և զատրուշանսն վկայիցն, և բազմացուցանէր զփառաւորութիւն յիշատակաց երանելեացն մարտիրոսաց, և յաճախէր զպատիւ քահանայիցն Աստուծոյ, միանգամայն առնել խաղաղութիւն երկրաւորաց, բառնալ զգայթակղութիւնս ի միջոյ. զի մի ոք մի իւիք սայթաքեսցէ յաստուածադիրն ճանապարհէն։ Աւերէր զպղծալից մեհեանս դիւացն, և զնոսա առ հասարակ միանգամայն իսկ իւրեանց պաշտօնէիւքն ի փախուստ դարձուցեալ պակասեցուցանէր։ Պատիւս և պարգևս այնչափ շնորհէր, որք յաստուածպաշտութեան ճշմարտութեանն կացեալ էին, և ոչ երբեք զհաստատութիւնն թողեալ։ Վասն այսորիկ յաղթութիւն տուաւ նմա ի վերայ ամենայնի, վասն զի առ նա նշան յաղթութեան խաչին յանձն էր։

870 Եւ զհրաման սաստկութեան պատուիրանին ճշմարտութեան, կալ յայսմիկ ի հաստատութեան հաւատոցն զոր առ ի Տեառնէ՝ հրովարտակօք իւրովք ընդ տիեզերս տարածանէր, ապաւինեալ յաղթող

1 b և շինէր
1 abdԱBg չիք և (զաւերեալ)
1 abd եկեղեցիսն / միւսն. եկեղեցիս
1 abd զսեղանսն / միւսն. զսեղանս
2 a կործանեալսն / b կործանել
2 ad ի տուն տեառն
2 bd շինել / a շինեալ
2 a և զատրուշանսն / միւսն. չիք և
2 adԱBg զատրուշանս / b զվկայարանս, փխ. զատրուշանսն
2 g սրբոց վկայիցն / a վկայից
3 adԱBg բազմացուցանել
3 adg զփառաւորութիւնս
3 b յիշատակացն
3 b երանելիս / ԱBg երանելեաց
3 dԱB մարտիրոսաց / a մարտիւրոսաց / bt մարտիրոսացն
4 ad յաճախել / b և յաճախէր / միւսն. չիք և
4 ԱBgt քահանայից
4 g միանգամայն / միւսն. և միանգամայն
4 abdԱBg առնել խաղաղութիւն / t առնէր զխաղաղութիւն
5 bg երկրաւորացս
5 abdBg զգայթակղութիւնս / t զգայթակղութիւն / Ա զգայթագղութիւնս
5 ad զի և մի
6 b մի ոք իւիք
6 ad սայթաքիցէ / t սայթաքեալ / ԱBg սայթաքեսցէ [Ա սայթագեսցէ] / b սղալեսցէ, փխ. սայթաքիցէ
6 t ճանապարհաց
6 Ա աւերեալ / d աւերել
7 bԱBg մեհեանս / a մեհեանսն / d մեհեանս / t մեհեանսն
7 a դիւաց / միւսն. դիւացն
7 ԱB միանգամայն իւրեանց իսկ
8 a պաշտօնէաւքն
9 ad պարգևս և պատիւս / b և պատիւ
9 adg յաստուածպաշտութեանն
10 g ի ճշմարտութեան / ad չիք ճշմարտութեանն
10 ԱB էին կացեալ / t կեցեալ էին
10 a զհաստատութիւնն / bdgt զհաստատութիւն / ԱB զճշմարիտն, փխ. զհաստատութիւնն
10 bdg թողեալ էր
11 abdg վասն այնորիկ
11 g տուաւ նմա յաղթութիւն ի վերայ ամենայնի. վասն / a տուեալ
12 abdԱBg առ / t էառ
12 g խաչին յաղթութեան
12 g չիք յանձն էր. և զհրաման սաստկութեան
13 ad և զհրամանս / b զի և զհրամանս
13 ad բարձրութեան, փխ. սաստկութեան
13 ad չիք ճշմարտութեան
14 bg կալ յայսմիկ ի հաստատութեան [g ի հաստատութեանն] ի հաւատս [g ի հաւատոցն] զոր [g որ] / ad կալ հաստատուն ի հաւատս [d ի հաւատոն] զոր
14 ad առին ի տեառնէ [d ի տեառնէն], և
14 bԱBg առ / t էառ
14 b ի տէրն (պաշտ.)
14 bԱB հրովարտակաւքն
14 g չիք հրովարտակաւք իւրովք—որ առ ի տէր (հմ. 456, տ. 1)

զօրութեամբն՝ լուսոյն հաւատոց որ առ ի Տէր ունել զբարեպաշտութիւնն. և այսուիկ հալածէր զզօրս խաւարին, և ի վերայ ամենայնի վերնոյն զօրութեամբ գեր ի վերոյ լինէր։ Իսկ որք այսմ հաւանեալք՝ զի երկրպագուք լեցին ճշմարտութեանն՝ զնոսա բարեկամեալ մերձեալ պատուեալ՝ առ ինքն մատուցանէր։ Եւ այսու օրինակաւ հզօր եղեալ՝ ի վերայ մարդկանն հաստատէր զթագաւորութիւնն իւր, աստուածակարգ թագաւորութիւն գլուխ թագաւորութիւնն անուանեալ, մինչ այնչափ հզօրացեալ ի վերայ ամենայն մարդկան՝ իրաւացի լինէր պայծառացեալ։

871 Եւ այսպէս յաղթող եղեալ զինքն հաստատէր՝ մինչև զամենայն աւուրս կենաց իւրոց հրեշտակ յերկնից եղեալ, զոր հանապազ նմա պատուաւոր կացեալ՝ ընդ առաւօտս առաւօտս զքրիստոսեան նշան թագի նորին առեալ՝ ի նորին գլուխն դնէր. և այսպէս տեսեալ զերկնաւոր զհրեշտակն յիւրում պատուաւորութեան երանելին և ցանկալին ամենայն

11 Հմմ. Փաւս. Գ, 10.

1 abd զաւրութեամբն / միւսն. զօրութեամբ
1 abd լուսոյն / gt լուսոյ / ԱԲ չիք լուսոյն
1 abd հաւատոց / միւսն. հաւատոցն
1 b զոր առ տէրն / ԱԲ առ ի տէրն / ad չիք առ
1 b ունէր
2 adԱԲt չիք և (այսուիկ)
2 ԱԲ այսու իսկ / g չիք այսուիկ
2 g առ հալածէր
2 ad խաւարինս / g խաւարայինս
2 ԱԲg ի վերայ ամենայնի վերնոյն զաւրութեամբն գեր / adt ի վերայ ամենայն գլուաց վերնազոյն [dt վերնոյն] զաւրութեամբ գեր / b ի վերայ ամենայն ի վերին զաւրութենէն գեր / t ի վերայ ամենայն վերնոցն զօրութեանց գեր
3 ad և, փխ. իսկ
3 abdԱԲg որք / t որ
3 Ա յայսմ /
3 bg հաւանեալ
4 b և զնոսա
4 g բարեկամեալս
4 g մեծարեալս, փխ. մերձեալ
5 g և պատուեալս
5 g և այսմ աւրինակաւ
5 g ահաւոր, փխ. հզօր
6 bg մարդկանն / միւսն. մարդկան
6 ad զթագաւորութիւն / b զթագաւորութիւն (պաս.)
6 ad աստուածակարգ թագաւորութեամբ
7 ad չիք գլուխ թագաւորութիւնն անուանեալ
7 ad և, b մինչև, փխ. մինչ
8 abd զաւրացեալ
8 ad չիք ի վերայ ամենայն—լինէր պայծառացեալ (8. 9)
9 b և պայծառանայր
10 ad չիք և այսպէս յաղթող եղեալ զինքն հաստատէր՝ մինչև զամենայն աւուրս կենաց իւրոց
10 ԱԲ եղեզուցեալ, փխ. եղեալ
10 ad մինչև հրեշտակ
11 abdԱԲg յերկնից / t ի յերկնից
11 ԱԲ եղեալ. ընդ առաւօտս առաւօտս զօրհանապազ նմա պատուաւորեալ, զքրիստոսեան / g եղեալ պատուաւորէր նմա ընդ առաւաւտս առաւաւտս / ad եղեալ զաւրհանապազ պատուաւոր կացեալ նմա ընդ առաւաւտս զքրիստոսեան
12 b կացեալ / միւսն. կարգեալ, փխ. կացեալ
12 b ընդ առաւաւտն / b չիք առաւօտս
12 adԱԲ նշան թագին [Բ թագի] առեալ, ի նորին գլուխն [dԱԲ գլուխ] դնէր / b նշան թագին ի գլուխն դնէր / g առեալ հրեշտակին ի նորին գլուխ դնէր / t առեալ նովին ի գլուխն դնէր
13 abdԱԲg և այսպէս / t և այնպէս
14 adԱԲg հրեշտակն
14 a յիւրում պատուաւորութիւն / dg յիւրում պատուաւորութեան / միւսն. ի պատուաւորութեան

թագաւորաց Կոստանդիանոս։ Որ և զիւր թագաւորութեանն ծիրանիս Քրիստոսի աւանդէր, աստուածասէրն և աստուածապաշտն և յաղթողն ի վերայ ամենեցուն, որ հաստատէր զթագաւորութիւնն հաւատովք, և յամենայն եկեղեցիսն հաստատէր զհաւատոյ ճշմարտութեանն։

872 ՃԻԶ. Յայնմ ժամանակի լու եղև այս յերկիրն Հայոց Մեծաց, ի դուռն թագաւորութեանն Արշակունեաց, առ Տրդատ արքայ Հայոց Մեծաց։ Որ իբրև լուաւ զայս՝ բազում փառաւորութիւն ամենատեառնն մատուցանէր. խնդութեամբ և մեծաւ ուրախութեամբ զոհանայր զայնմանէ, որ ընդ ամենայն երկիր զիւր սուրբ անունն փառաւոր առնէր։

873 Ապա իբրև լուաւ զայս ամենայն մեծ արքայն Հայոց Տրդատ՝ խորհուրդ առնոյր վասն ճանապարհացն այնոցիկ. հանդերձէր կազմէր առնոյր ընդ իւր զմեծ արքեպիսկոպոսն զԳրիգորիոս և զնորին որդին զԱրիստակէս եպիսկոպոս և զմիւս եպիսկոպոսն զԱղբիանոս։ Եւ ի զհիւսիսական կողմանէն՝ զչորեսին զաւագերէցսն իւրոյ տաճարին, որ բդեաշխքն կոչին. զառաջին սահմանակալն ի Նոր Շիրական կողմանէն,

1 abԱBg կոստանդիանոս [g սուրբն կոստանդիանոս] / d կոստանտինոս / t կոստանդիանոսն
1 a որ և զիւրոյ / միւսն. զիւր
1 ad ծիրանիս / միւսն. ծիրանիսն
2 ab աւանդէր. աստուածասէրն / g աւանդէր. աստուածասէրն, աստուածապաշտն, յաղթողն որ ի վերայ
2 bԱB չիք և (աստուածապաշտն)
2 a և յաղթողն / միւսն. չիք և
2 b յաղթող առ ի վերայ
3 ad ի վերա [b ի վերայ] ամենեցուն որ հաւատովք հաստատէր զթագաւորութիւնն և յամենայն / միւսն. չիք որ
3 ԱBg զթագաւորութիւնն [Ա զթագաւորութիւն] իւր
4 adg եկեղեցիս
4 abdg զհաւատոյն ճշմարտութեան / միւսն. զհաւատոյ ճշմարտութեանն
5 adԱB յայնմ ժամանակի, b յայնմ բառերը մաշէր եւկարագրով
5 t ի յայնմ / g յայնժամ, փխ. յայնմ ժամանակի
5 abd լուր
6 g չիք մեծաց
6 g ի դառնան, փխ. ի դուռն
6 Ա թագաւորութեան [Ա թեանն եւ թիւնն վերջաւորութեանց դիմաց ն մեծ մասամբ յուշի]
6 adԱBg արշակունեաց / b արշակունեայն / t արշակունեայ
7 abԱB լուեալ / d որոյ և լուեալ
7 dg փառաւորութիւնս
8 b մատուցանէրն
9 b չիք սուրբ
10 a փառաւոր առնէ / b փառաւորէր
11 ad չիք իբրև լուաւ զայս ամենայն մեծ արքայն հայոց տրդատ
11 g չիք զայս ամենայն / b չիք ամենայն
11 ԱB արքայն հայոց տրդատ / միւսն. չիք տրդատ
12 g խորհուրդ առնէր / միւսն. խորհուրդ առնոյր / հմմտ. Ըստր. § 777. «առնոյր... խորհուրդ...»
12 ԱB վասն ճանապարհին այնմիկ
12 abdԱBg հանդերձէր / t հանդերձեալ
13 bԱB զգրիգորիոս / միւսն. զգրիգոր
13 abdԱBg և զնորին / t զնորուն
14 Ա զըարստակէս / B զըրստակէս եպիսկոպոսն / a զարիստաղէս / d առիստակէս / b զառիստակէս / g արիստակէս / t զըրստակէս
14 adt չիք եպիսկոպոս (և)
14 b զմիւսն եպիսկոպոս / t չիք զմիւս
14 a աղբեոս / d աղբիոս / b աղբրոս / Ա պաղբրոս / B զաղ՝բրոս / g աղբեւոս / t եպիսկոպոսն աղ՝բիանոս
15 ԱB զաւներէցս / g զաւներեցս / d զզաւներէցսն
16 ԱB բդեշխքն կոչէին / g *բդեաշն կոչիւք, և
16 a ի Նոուշիրական / dh ի Նոշիրական / g ի Նայշիրական / bԱBt ի Նոր Շիրական

և զերկրորդ սահմանակալն յԱսորեստանեայց կողմանէն, և զերրորդն՝ յԱրուաստան կողմանէն, զչորրորդն՝ ի Մազքթաց կողմանէն. զմեծ իշխանն Անգեղ տան, և զԹագադիր ասպետն, և զպատրապետն մեծ, և զիշխանն Մոկաց, և զիշխանն Սիւնեաց, և զիշխանն Ռշտունեաց, և զիշխանն Մաղխազութեան տանն, և զշահապն Ճահապիվանի, և զիշխանն սպասկապետութեանն։ Եւ այլ բազում մեծամեծօք, և եօթանասուն հազարաւ ընտիր ընտիր զօրու հանդերձ՝ խաղայր գնայր յԱյրարատ գաւառէ ի Վաղարշապատ քաղաքէ՝ անցանել ի սահմանս Յունաց։

874 «Զանց առնէր զբազում օթեվանօք մեծաւ ուրախութեամբ։ Եւ բազում պատիւ պատրաստութեան հպատակութեան, ըստ քաղաքաց քաղաքաց գիւղից և իշխանաց իշխանաց պատահելոց, գտանէին մեծարանս ընդունելութեան։ Ընդ ցամաք և ընդ ծով փութացեալ անապարէին, մինչ երթային հասանէին յաշխարհն Իտալիացւոց, յերկիրն Դաղմատացւոց, ի Թագաւորակաց քաղաքն Հռովմայեցւոց։

5 Հմմտ. Ագաթ. § 795 եւ 842. / 9 Հմմտ. Կոր. § 25. / 14 Հմմտ. Կոր. § 40.

1 abdԱԲ չիք և (զերկրորդ)
1 a զերկրորդ / İdԱԲt երկրորդ
1 bd յասորեստանեայց / միւսն. յասորեստանեաց
1 abdԱԲ չիք և (զերրորդն)
1 ԱԲt երրորդն / bd երրորդ / a զերորդն
2 adԱԲghc յարուաստան / b յարեաստան / t յարուեստական
2 a զչորրորդն / dԱԲt չորրորդն
2 b չիք զչորրորդն ի մազքթաց կողմանէն
2 ԱԲ ի մազքթաց / g ի մասքութաց
3 abdg և զԹագադիր / ԱԲt զԹագադիրն
3 ԱԲ ասպետ
3 Ա և զապարապետ / b և ապարապետն / g և զապարապետն
4 abd ռշտունեաց / ԱԲ ըռշտունեաց / t ռշտունեաց
5 abg մախազութեան
5 ԱԲ չիք և (զշահապն)
5 d ահապիվանի
6 bdg սպասկապետութեան / a սպարապետութեանն, փխ. սպասկապետութեանն
6 a մեծամեծօք / d մեծամեծօք (դա.) / հմմտ. Եղիշ. § 795 եւ § 842.
6 adԱԲ չիք և (եօթանասուն)
7 aԱ ընդիր ընդիր / dԲ ընտիր ընտիր / t ընտիր
7 abdt զօրուն / g չիք գնայր
7 a յայրայրատ / g արայրատ
8 b գաւառէն / միւսն. գաւառէ
8 v յաշտիշատ, Ռեխատմիա յարտաշատ, փխ. ի վաղարշապատ
8 g անցեալ
9 b զանցանէր / միւսն. զանց առնէր
9 g ութևանաւք / Հմմտ. Կոր. § 25. «և այնպէս բազում լինէր օթեւանօք անցեալ... ուրախութեամբ»։ (Այսպէս 2-րդ, իսկ ստ.-ը պակասաւոր)։
10 ad և բազում հպատակութիւն և մեծարանս ըստ քաղաքաց քաղաքաց
11 adԱ չիք գիւղից
11 Ա չիք և իշխանաց իշխանաց / g չիք իշխանաց
11 ad և [d և ըստ] իշխանաց իշխանաց պատահելոց ընդունէին, անապարեալ ընդ ծով և ընդ ցամաք երթեալ հասանէին
12 g բազում մեծարանս
13 ԱԲ մինչև երթային / b չիք մինչ երթային հասանէին
13 ԱԲ յերկիրն, փխ. յաշխարհն
13 b յիտալացւոց / d իտալիացւոց / ԱԲ իտալացւոց / g իտաղացւոց
13 t և յերկիրն
13 ad չիք յերկիրն դաղմատացւոց
13 ԱԲ յաշխարհն, փխ. յերկիրն
13 b յերկիր նուկայ [աղաւաղուած յունարէնից՝ Հայաստան] քաղաքն/«Նուկայ» գուցե առաջ է եկել պակասաւոր ընթերցուածից—այերկիրն (դաղմատացւոց ի Թագաւոր)ակաց քաղաքն։
14 ad ի Թագաւորակս [d ի Թագաւորակայ] քաղաքն / միւսն. ի Թագաւորական / Հմմտ. Կոր. § 40. «հասանէին ի Թագաւորակաց քաղաքն Կոստանդինեական»։

875 «Զօրմիզ իշխոյն պատմեալ յարքունական պաղատանն, զոր իբրև լուաւ աստուածակարգ թագաւորն պատուական աթոռոյն Կոստանդինոս, և հայրապետն մեծ, արքեպիսկոպոսն աշխարհամուտ դրանն, որում անուն կոչէր Եւսեբիոս՝ մեծաւ սիրով պատիւ արարեալ՝ ընդ առաջ ելանէին, և տուեալ միմեանց զհանդիսապատիւ ողջոյնն ուրախ լինէին։ Եւ եղեալ ժամանակս ինչ անդէն ի տիեզերական քաղաքին՝ ապա զարմացեալ աստուածասէր կայսրն Կոստանդինոս, հարցանելով զարքայն Տրդատ, թէ «Զիարդ կամ որպէս եղեն առ քեզ Աստուծոյ սքանչելիքն»։

876 Իսկ նա կալ պատմեաց առաջի կայսերն զամենայն արարեալսն Աստուծոյ առ նա զքաջարարութիւնսն։ Եւ զանհնարին զպատուհասն, զլինել ի կերպարանս անասնոց, ոչ ամօթ համարեցաւ պատմել նմա։ Եւ զհամբերութիւն նահատակելոյ վկայիցն քաջութեան, և որ զօրք

6 Հմմտ. Կոր. § 40.

1 g իառյն, փխ. իշխոյն
1 ad չիք իշխոյն պատմեալ յարքունա- կան պաղատանն, զոր իբրև / Հմմտ. Կոր. § 40. «Զօրմիզ իշխոյն պատմէին յարքունիսն...»։
1 g պաղատանն
2 ag աստուածասէր, փխ. աստուածա- կարգ / Կոր. աստուածակարգ
2 ad չիք պատուական աթոռոյն / b Կոր. պատուական աթոռոյն / bԱԲg աթոռոյն / i աթոռոցն / միւսն. պա- տուական աթոռոյն / Հմմտ. «անչափա- կալ բարձրութիւնս». Ագաթ. § 793. Տես նոր. Բառգ. հայկ. — «Կոր. վարդ.» էջ 152. Նաև Փաւստ. Դ 12. «պատուական պատուականութիւնս»։
2 d կոստանդնուպօլսոյ
3 ԱԲ և մեծ հայրապետն / ad չիք հայրապետն
3 d արքեպիսկոպոսն
4 ԱԲԶg կոչիւր
4 adh Եւսեբի / bg Եւսեբիոս / ԱԲԶv¹v¹ Եւսեբիս [Բ ի լուսանցում ուղղած Նեկտարեոս] / Դ կոչիւր և Նեկտարե- ոսս / ԳԷԸv²c²v³kol Նեկտարեոս / Ալիշանեան «զզայսցեալ... մեծ հայ- րապետին Եւսեբեայ»։
4 i որք մեծաւ / abdԱԲgh չիք որք
4 adh մեծաւ փութով
4 adh չիք պատիւ արարեալ
4 adh ընդ առաջ [a յառաջ] ելանէին. և տուեալ միմեանց զհանդիսապա- տիւ [և հանդիսապատուով, d-ն նաև նախապէս՝ հանդիսապատուով] զող- ջոյնն [a ողջոյնն] ուրախ լինէին. և եղեալ ժամանակս ինչ անդէն / bԱԲgi և տուեալ հանդիսա. չնորհ լինել [i չնորհս ունել] ժամանակս ինչ անդէն / Հմմտ. Կոր. § 40. աստուածակարգ թա- գաւորացն, և հայրապետին... աշխար- համուտ դրանն... յորոց և զսեալ չնորհս... ժամանակս ինչ անդէն ի տիեզերական քաղաքին...
7 b և, փխ. ապա
7 d կոստանդնուպօլսոյ
8 bg եթէ / a չիք թէ
8 ԱԲg զիարդ և որպէս / a զիարդ կամ որպէս / bdi չիք կամ
8 d առ քեզն / i որպէս առ քեզ եղեն
8 a այս, փխ. աստուծոյ
9 a սքանչելիսս
10 abdg կալ / միւսն. եկալ
11 ad աստուծոյ՝ առ նոսա քաջարարու- թիւն / ԱԲ աստուծոյ՝ քաջարարու- թիւն առ նա. և / b առ նա աստու- ծոյ քաջարարութիւնս. և
11 g չիք առ նա
11 ԱԲi և զայն զպատուհասսին [i ի պատուհասսին] լինել / b և զպատու- հասսին լինել / g և զպատուհասն զլինելն / ad և զանհնարին պատու- հասսին զլինելն
12 adԱԲ անասնոց / b անասնոյ / gi անասնոցն
12 b և ոչ ամօթ համարեալ
12 adg չիք նմա
13 b նահատակութեան վկայից քաջու- թեան / g քաջութիւն / ad չիք քա- ջութեան

գործեցան, և որպէս բնութիւն զօրութեան նոցա։ Կամ զոր անդէն իսկ յանդիման ցուցանէր կայսերն զատարեալն ընդ իւր զԳրիգոր, եթէ «Այս այն այր է, ասէ, յորը ձեռն ծանեաք մեք զմարգարէութիւնն Աստուծոյ, և զնորին ժուժկալութիւն համբերութեանն նշանաւոր զարմանագործութեանցն։ Վասն որոյ զարմացեալ կայսրն Կոստանդիանոս, խոնարհեցուցեալ զանձն՝ անկանէր առաջի Գրիգորի, զի օրհնեսցի ի նմանէ. և բազում վայելուչ մեծարանօք պատուէ արարեալ նմա, իբրև խոստովանողի Քրիստոսի, ըստ արժանաւորութեան նորա։

877 Սոյնպէս և արքային Տրդատայ, իբրև եղբօր սիրելւոյ, սէր ցուցեալ ուրախութեամբ մեծաւ, մանաւանդ վասն աստուածածանօթութեան նորա՝ առաւել զդաշինս կռէր ընդ նմա, միջնորդ կալեալ զհաւատն որ ի սէր Քրիստոսի էր, զի անշուշտ մինչ ի բուն զհաւատարիմ սէրն

11 Հմմտ. Փաւստ. Դ, 21.

1 ad չիք և որպէս բնութիւն զօրութեան նոցա. կամ զոր անդէն իսկ / g և որպէս զաւրութիւն բնութեանն և կամ զոր / bԱԲt բնակութիւն, փխ. բնութիւն
2 g ցուցանէր յանդիման / Բ ցուցանէր, ուղղուած կացուցանէր / bԱgt ցուցանէր
2 ad յանդիման առնէր կայսերն
2 ad չիք զատարեալն ընդ իւր
2 ad և զուրբ [d զուրբն] զԳրիգորն և [d չիք և] ասէ, այս այն այր է, յորոյ / b զԳրիգորիոս, և ասէ, այս այն այր է, յորոյ / g զուրբն զԳրիգոր. այս այն այր է, ասէ
2 ԱԲt զԳրիգորն
2 ԱԲ թէ
3 ԱԲ չիք ասէ
3 bt յորոյ ի ձեռն / adg յորոյ ձեռն
3 ad զաստուած, փխ. զմարգարէութիւնն աստուծոյ
4 bԱԲg և զնորին [b զնորուն] ժուժկալութիւն համբերութեան [Բ համբերութեանն, b զհամբերութեանն] նշանագործ [ԱԲ նշանաւոր] զարմանալութեանց [ԱԲ զարմանագործութեանց]. վասն որոյ զարմացեալ / ad և զնորին ժուժկալութիւն համբերութեանն և զնշանագործ արանցն. և զարմացեալ
4 t զնորուն
4 t չիք համբերութեանն
4 t նշանագործ
4 t զարմանալիութեանցն
5 ad չիք կոստանդիանոս
6 a և խոնարհեցուցեալ / g խոնարհեցուցանէր
6 ag զանձն իւր
6 b և անկանէր
6 aԱԲ առաջի սրբոյն գրիգորի
7 abdԱԲg ի նմանէ / t ի նմանէն
7 ԱԲ և վայելուչ / ad չիք վայելուչ
7 b պատուեալ զնա, իբրև զխոստովանող
8 ad չիք ըստ արժանաւորութեան նորա
9 bd չիք և
10 adg մեծաւ ուրախութեամբ
10 ԱԲ առաւել, փխ. մանաւանդ / ad չիք մանաւանդ
10 g մանաւանդ յաստուածածանութեանն
10 ad և վասն բարեպաշտութեան, փխ. վասն աստուածածանօթութեան / Հմմտ. Եզար. § 265, 271 եւ այլն. «աստուածածանօթութիւն, աստուածածանօթ իմաստութիւն, գգիտութիւն աստուածածանօթութեանս եւ այլն։
11 g չիք նորա
11 ad չիք առաւել / Հմմտ. Փաւստ. Դ, 21. «մանաւանդ զի զուխտն յիշեալ զդաշանցն կռելոց... միջնորդութեամբ...»
12 ad որ ի սէր [d ի սէրն] քրիստոս [a յիսուս քրիստոս] էր. զի
12 g ի սէր մեր յիսուս քրիստոս. զի
12 ad զի անշուշտ մինչև [d մինչ] ի բուն սեան սէր ի մէջ թագաւորութեանցն պահեսցի, և եւ բան / ԱԲg մինչև
12 g հաւատարիմ

ի մէջ թագաւորութեանցն պահեսցեն. զի և քան զես առաւելագոյն զարքայն Հայոց հաստատեսցէ յԵրրորդութեան հաւատոյն։ Իսկ Տրդատիոս պատմէր և վասն վկայիցն Աստուծոյ, թէ որպէս կամ զինչ օրինակ վկայեցին։

878 Ապա և կայսրն Կոստանդիանոս սկսաւ պատմել նմա վասն ազնուականն վարուց նոցա, զոր յառաջագոյն գիտէր՝ մինչդեռ էին անդէն յիւրեանց աշխարհին, թէ որպէս հանոյ վարուքն էին և կամ որպէս ազնուականք ի մարմնաւոր կոչմանէ առհմակցաց իւրեանց։ Եւ զգործն զօրութեան յաղթութեանն՝ յԱստուծոյ նմա տուելոյ՝ պատմէր, առ ամենայն թշնամիսն ճշմարտութեանն յաղթող երևելոյ։ Ասէ. «Դիտեա, եղբայր, զի Աստուած յամենայն երկրի երևեցուցանէ զիւր ողորմութիւն զօրութեանն. զի ամենայն արարածք նորա ծանիցեն զնա և լինիցին նորա փառաւորիչք ճշմարտութեամբ, զանզի այնպիսի երկրպագուս իւր խնդրէ»։

879 Ապա յետ այսորիկ «մեծարեալ լինէին զարմանօք և մեծապատիւ շքեղութեան կարգօք յարքունեացն և յեկեղեցեացն և ի

14 Յովհ. Դ, 23. / 15 Հմմտ. Կոր. § 40.

1 b ի մէջ թագաւորութեանց
1 g պահեսցի
1 ԱԲ քան զես արքայն հայոց առաւել հաստատէր՝ զԵրրորդութիւն [Բ զԵրրորդութիւնն] ի հաւատս պատմէր / b զարքայն հայոց հաստատեսցէ ի հաւատս Երրորդութեանն / ad զարքայն հայոց հաստատէր յԵրրորդութեան հաւատոյն / t արքայն հայոց հաստատէր ի յԵրրորդութիւն ի հաւատսն
2 ad պատմել [a ապա պատմել] սկսաւ արքայն Տրդատ և վասն / b Իսկ Տրդատիոս պատմէր և վասն / ԱԲgt չիք Իսկ Տրդատիոս
3 t նոցա, փխ. Աստուծոյ
3 gt և կամ
3 bԱԲg զինչ օրինակաւ
4 g վկայեցան
5 d ապայ կայսրն կոստանդիանոս
5 ԱԲ զայն սկսաւ / t չիք զայն
5 abdg զայն պատմել նմա. չիք սկսաւ
5 t վասն անդուգական վարուցն
6 adԱԲt մինչդեռ անդէն [t անդ] էին /
7 bԱԲg յաշխարհին. չիք յիւրեանց
7 abdԱԲg թէ որպէս / t եթէ որպէս
7 Բ վարուք / Ա վարիւք
7 ad չիք էին / abdgt չիք և
8 bgt առհմաց / ԱԲ առհմիւ
8 bԱԲg և զգործս
8 ad պատմէր և զգործս յաղթութեանն իւրոյ ի վերա թշնամեացն, թե որպէս եւ տուեալ [d տէր տուեալ] զթշնամիս նորա ի ներքոյ ոտից նորատակ, դիտեա
9 t Աստուծոյ
9 ԱԲ յաղթութեան նմա տուելոյ յԱստուծոյ պատմէր / b Աստուծոյն մատուցեալ պատմէր, և առ ամենայն / g Աստուծոյ նոցա տուեալ, պատմէր ամենայն մարդոյ զճշմարտութիւնն յաղթող երևեալ. ասէ / ԱԲ դիտեա, ասէ / d գիտա / g գիտեալ
11 a ողորմութիւն / bdt զողորմութիւն
11 Ա ողորմութիւն զաւրութեան / Բ ողորմութեան զօրութիւնն / g զաւրութիւն ողորմութեանն
12 g չիք նորա
12 ad և լիցին փառաւորիչ աստուածութեան նորա / ԱԲg և լիցին
13 ԱԲg փառաբանիչք ճշմարտութեամբ / t ճշմարտութեան
13 adԱԲ զայնպիսի / միւսն. այնպիսի
14 abdԱԲg չիք իւր / b խնդրէ տէր
15 b և, փխ. ապա / g մեծարեալք
15 g չիք զարմանօք / Հմմտ. Կոր. § 40. «Մեծարեալ [ուղ. մեծարել] զարմանօք —իշխանաց քաղաքին».
15 ԱԲ և մեծապատիւ / միւսն. չիք և
16 ԱԲg շքեղութեան / b շքեղութեամբ / միւսն. շքեղութեանն
16 abd կարգաւքն
16 b յարքունեաց / g յարքունեաց անտի
16 bdԱԲ յեկեղեցեաց

պատուական իշխանաց քաղաքին. և մեծամեծ պատարագօք և երևելի պարգևօքն պատուեալ սիրով»։

880 «Եւ ապա հրաժարեալ ի ծերունափառ օգոստականացն և ի սրբոյ կաթողիկոսէն, ընկալեալ ողջոյն յեկեղեցւոյն և յերևելի իշխանաց քաղաքին, և ամենայն իրօք յաջողեալք՝ ելանէին յոսկիապատ կառս արքունատուրս, և մեծաւ շքով և բազում փայլելչութեամբ ուղէին զճանապարհս արքունականս»։

881 «Եւ ամենայն քաղաքաց պատահելոց պայծառագոյն երևէին, և մեծամեծս բազ արժանաւորութեան արքայութեանն պատուեալ անցանէին, մինչև գային հասանէին» յերկիրն Հայոց, յԱյրարատեան գաւառ, ի Վաղարշապատ քաղաք, ի հանգստականս սրբոցն։

882 Եւ բերէին զպարգևսն տանելս անդստին, զոսկին և զարծաթն և զպատուական կարասին, ի նուէր սպասու եկեղեցւոյն Աստուծոյ, և ի տունս նուիրաց սրբոց վկայիցն դնէին. նաև զտուեալ զոսկի սպաս կայսերն ի նոյն հանգիստ սրբոցն դնէին։ Եւ տաւել զիւրեանց եկեղեցիսն շինեալ հաստատէին։

Հմմտ. Կոր. § 40. / 7 Հմմտ. Կոր. § 41. / 10 Հմմտ. Կոր. § 41.

1 g յիշխանաց
1 g և մեծ և երևելի պատարագաւք պատուեալք / ԱԲ և մեծամեծ կարգօք և երևելի պատարագօք պատուեալ / b պատարագաւք երևելի ընծայիւք պատուեալ
3 b և ապա / միւսն. չիք և / Հմմտ. Կոր. § 41 և ապա... երկիր պագեալ ծերունափառ օգոստականացն — գային հասանէին
3 g հրաժարեալք
4 bԱԲg չիք յեկեղեցւոյն / Կոր. ուխն
5 g ուրեք, փխ. իրօք / Կոր. իւրայոցն [աշ. իւրայոցքն], փխ. իրօք
5 g աջողեալք / bdԱԲt աջողելովք
6 bg կառսն / g յարքունատուրս
6 abdԱԲg Կոր. շքով / t շքաւ
8 b պայծառացեալ լինէին / Կոր. պայծառագոյն երևէին / g պայծառագոյնք երևէին / միւսն. լինէին
9 ad բազ արժանաւորութեան / t բազ արժանաւորութեանն
9 ԱԲ բազ արժանաւորութեան արքայութեան [Բ արքայութեանն] մեծապատուեալ անցանէին, մինչև / b բազ արժանի պատուութեան արքայութեանն մեծամեծս պատուեալ / adt արքայութեանն մեծամեծ պատուեալ / g և բազ արժանաւորութեանն մեծամեծ պատուով պատուեալ լինէին, մինչև գային
10 b յերկիրս
10 bԱԲ յայրարատեան / a յայրայրատեն / t յայրարատ / dg յայրայրատ
11 ԱԲ ի վաղարշապատ քաղաքի. հանգստի [Բ ի հանգստի] սրբոցն / b ի վաղարշապատ քաղաքն
11 adt ի հանգստականս [dt ի հանգստական] սրբոցն
11 g ի հանգստարան սրբոցն։ Վերջ։
12 b բերին / t զպարգևս
12 abd տանելս / ԱԲ տանեալ / t բերեալս, փխ. տանելս
12 ԱԲ զանդստին
13 ԱԲtg ի նուէրս սպասու
13 abdԱԲ եկեղեցւոյ [ԱԲ եկեղեցեաց] աստուծոյ / t աստուծոյ եկեղեցւոյն
14 bԱԲ և ի տունս [b ի տունսն] կատարեալս [b աստուածակատարս] վկայիցն դնէին / ad և ի տունս նահատակարան վկայիցն դնէին / t և ի տունս նուիրաց սրբոց վկայիցն դնէին
14 abd նաև զտուեալս [b զտուեալ] բերել [b զբերեալ] զոսկին [b զոսկի] սպաս կայսերն ի նոյն յիւր հանգիստ [b հանգիստն] սրբոցն
15 abd բերէին, փխ. դնէին
15 b տաեալ, փխ. տաւել
16 bd զեկեղեցիսն
16 h շինեալ հաստատէին։ Վերջաւորեալ կ. թղ. 534ա. «Ի քրիստոս յիսուս... առաջադրի ասաց գրոցս ամենաթշուառ գրչիս մէրափ (պաս.)

883 Եւ մեծն Գրիգոր առ շրջել ընդ աշակերտեալսն յառաջագոյն, և հաստատէր զնոսա ի ճշմարիտ վարդապետութեանն։

884 ՃԻԷ. Ապա յետ այսորիկ հրաման ետ մեծ կայսրն, օգոստականն Կոստանդիանոս՝ ժողովել ամենայն եպիսկոպոսաց ի քաղաքն Նիկիացւոց։ Յայնժամ մեծ արքայն Տրդատ և սուրբ կաթողիկոսն Գրիգորիոս հանդերձեցին և արձակեցին զԱրիստակէս, որ երթեալ հասանէր ի մեծ ժողովն Նիկիայ ընդ եպիսկոպոսսն ամենայն. ուր ամենայն տիեզերաց կարգեցաւ ընդունելութեան աւանդութեանն հաւատք և կարգք լուսաւորութեան, կանոնք պայմանաւորք, աստուածատուր զօրութիւն հաճոյից Աստուծոյ անչափ բարձրութեանցն։ Ուր և մեծ կայսրն Կոստանդիանոս մտեալ խոստովան լինէր զհաւատոյն և օրհնութեամբ պսակեալ ի ժողովոյն՝ զանուն յերկրի թողոյր և զարդարութիւն յերկինս հաստատէր։

885 Իսկ երանելին Արիստակէս գայր պայծառ ծաղկեալ հաւատովքն և հաստատուն աստուածահաճոյ Նիկիական կանոնօքն եկեալ ի Հայաստան երկրին. և առաջի դնէր թագաւորին և կաթողիկոսին

1 β և մեծն գրիգորիոս / d գրիգորն
1 b գրիգորիոս շրջէր ընդ աշակերտեալսն և հաստատէր զնոսա յառաջագոյն ճշմարիտ քարոզութիւն
1 βadԱԲ առ / t էառ
1 βԱԲ ի շրջել
1 a ընդ աշակերտաւքն
2 b և հաստատէր / միւսն. չիք և
2 Ա հաստատէր
2 ԱԲ ի ճշմարիտ վարդապետութեանն / βad ի քարոզութիւն ճշմարտութեանն / bt ի ճշմարիտ քարոզութիւնն
3 b չիք ապա
3 a ոգոստական / d աւգուստական / β աւգոստական
4 d կոստանդնուպինոս (ձեռագրում միջոց այսպէս)
5 ԱԲ Նիկիայ բիւթանացւոց
5 a Նիկիացւոց առ հասարակ
5 βd գրիգորն / aԱԲ գրիգոր
6 a զարիստակես / βd զառիստակէս / b զառիստակէս (միջոց) / միւսն. զորստակէս կամ զաստակէս
7 ԱԲ ի մեծ ժողովն Նիկիայ / միւսն. ի ժողովն մեծ
7 b ընդ այլ եպիսկոպոսս / ad ընդ եպիսկոպոսս
7 bԱԲ տիեզերաց / միւսն. տիեզերացն
8 βad ընդունելութեանն
8 βabd աւանդութեանն / միւսն. աւանդութեան
8 βad հաւատքն
8 ab և կարգք / βd և կարգքն / ԱԲ և կարգ / t չիք և
9 b պայմանաւոր
10 b և հաճոյիցն
10 βabd չիք աստուծոյ
10 βad անչափն
10 a բարձրութեանց / b բարձրութիւն
11 Ա խոստովանող լինէր
12 βabdԱԲ զանուն [b և զանուն] յերկրի / t ի յերկրի
12 βabdԱ զարդարութիւն յերկինս / միւսն. ի յերկինս
14 a արիստագես / βd առիստակէս / միւսն. որստակէս
14 t գայր հասանէր / βabdԱԲ չիք հասանէր
14 a ծայգեալ / ԱԲ պայծառացեալ, փխ. պայծառ ծաղկեալ
15 βad և աստուածահաճոյ
15 βdԱԲ Նիկէական
15 βd կանոնաւք
15 βabd գայր եկեալ / ԱԲ գայր եկեալ / t եկեալ. չիք գայր / Հմմտ. Կոր. § 51. «Նիկիական և եփեսոսական կանոնօք գայլին երեւելով աշխարհին հայոց և առաջի դնէին...»
16 b ի հայաստան երկիրս
16 β և առաջի / միւսն. չիք և
16 Ա կաթհկոսին / Բ կաթուղիկոսին

սրբոյ՝ զքերեալ աւանդութիւնսն։ Որով սրբոյն Գրիգորի ի նոյն լուսաւոր կանոնսն յաւելեալ, առաւել ևս զիւր վիճակն, զՀայաստան երկիրն, պայծառացուցեալ, հանդերձ միաբանութեամբ արքային Տրդատայ՝ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց լուսաւորէր։

886 «Այս յետ այսպիսի գործոց դարձեալ առաւել բարձրագոյն վարդապետութեամբ սկսեալ երանելւոյն Գրիգորի ճառս յաճախագոյնս դժուարապատումս, առակս խորհիմացս դիւրալուրս բազմադիմիս շնորհագիրս, յարդարեալս ի զօրութենէ և ի հիւթոյ գրոց մարգարէականաց, լի ամենայն ճաշակօք կարգեալս և յօրինեալս աւետարանական հաւատոցն ճշմարտութեանն։ Յորս բազում նմանութիւնս և օրինակս յանցաւորաց առեալ, առաւել վասն յարութենական յուսոյն առ ի հանդերձելումն յերիւրեալ, զի հեշտընկալք և դիւրահասոյցք ուշիմարագունիցն

1 Հմմ. Կոր. § 51.

1 a չիք սրբոյ
1 b աւանդութիւն (պաշ.) / a թուղթսն, փխ. աւանդութիւնսն
1 βabdԱԲ ի նոյն լուսաւոր կանոնսն / t լուսաւորական
2 βad յաւելեալ, առաւել [a առաւել ևս] զիւր / միւսն. աւելայ, փխ. առաւել ևս
2 b վիճակն պայծառացուցեալ զհայաստան երկիրն / ԱԲ զհայաստան երկրին
3 βabdԱԲ հանդերձ միաբանութեամբ / t չիք միաբանութեամբ
3 a արքային տրդատա / միւսն. արքային տրդատաւ
5 b և, փխ. այս
5 βabdԱԲ յետ այսպիսի գործոց [b գործոյ] դարձեալ [ԱԲ չիք դարձեալ] առաւել [b աւելայ] բարձրագոյն վարդապետութեամբ [bԱԲ վարդապետութիւն] սկսեալ / t գործոյ. չիք դարձեալ — վարդապետութեամբ։ Հմմ. Կոր. § 51. այս դարձեալ յետ [տպ. յետ դարձեալ] այնպիսի—աւետիսն բաշխելոյն
6 ԱԲ գրիգորի. ի ճառս յաճախագոյնս [Ա յաճախագոյն] / d ճառս յանճառագոյնս / b ճառս *յաճագոյնս
7 Կոր. դիւրապատումս, փխ. դժուարապատումս
7 βabdԱԲ դիւրալուրս բազմադիմիս [b բազմագիրս, ԱԲ բազմագիրս] շնորհագիրս / t չիք բազմադիմիս, շնորհագիրս
8 βabdԱԲ յարդարեալս, փխ. t յարմարեալ
8 Կոր. ի *զաւրութէ (պաշ.=ի զօրութենէ. տպ. ի լուսաւորութենէ)
8 Կոր. մարգարէականաց կարգել և յօրինել. լի ամենայն ճաշակօք աւետարանական հաւատոցն ճշմարտութեան
9 βabdԱԲ և յաւրինեալս / t և յարմարեալս
10 βad ճշմարտութեանց
10 b յոր
10 a նմանութիւն
10 d չիք և
11 ԱԲ ի յանցաւորաց / Կոր. ի յանցաւորաց [տպ. ի յանցաւորացս] / t յանցաւորաց զառնել առեալ / βabdԱԲ Կոր. չիք զառնել
11 b չիք առեալ / Կոր. առեալ / βad առք, փխ. առեալ
11 b և առաւել / βad առաւելագոյն
11 ԱԲ վասն յարութեան յուսոյն / ad վասն յարութենական [d արութիւնական] յուսոյն / β վասն յարութիւն յաւիտենական յոյսոյն / b վասն յարութեական [b սխեռ պաշտում] յուսոյն / t վասն յարութիւնական / Կոր. վասն յարութենական
12 b յերիւրեալս / t յերիւրել / ԱԲ յօրդորեալ, փխ. յերիւրեալ / βad Կոր. յերիւրեալ
12 βad Կոր. հեշտընկալք / b հաշտընկալք / միւսն. հեշտընկալ
12 ԱԲ դիւրահաս, փխ. դիւրահասոյցք / Կոր. դիւրահասոյցք
12 a ուշիմարացն / bd ուշիմարագունացն / βԱԲ ուշիմարագունիցն / t ուշիմարագունից / Կոր. ուշիմարագունիցն [տպ. ուշիմարագունիցն]

և մարմնական խոցք զբաղելոցն լինիցին, առ ի սթափել զուարթացուցանել և հաստատունին առ խոստացեալ աւետեան քաջալերել։

887 «Զաւետարանական ընթացն և զվերակացութիւն եկեղեցւոյ սրբոյ՝ շնորհօքն Աստուծոյ առանց պակասութեան տանէր. և առաւել փութայր զուն եդեալ՝ զամենայն ոք յորդորելով առ ի բարեացն քաջալերութիւն»։

888 «Զցայգ և զցերեկ պահօք և աղօթիւք և ուժգին խնդրուածովք, և բարձրագոյն բարբառովք զաստուածագիր պատուիրանացն գհրամանան յուշ առնելով զգուշացուցանէր ամենայն մարդոյ։ «Զի տայր քուն աչաց, և ոչ նինջ արտևանաց, և ոչ հանգիստ իրանացն», մինչև հասանել ի հանգիստ Տեառն»։

889 «Եւ այսպէս հանդերձ թագաւորաւն և ամենայն աշակերտելովքն զամենայն ժամանակս իւրեանց ընթերցուածոց գրոց ծախէին զտիւ և զգիշեր. և նովին ծաղկեալք և շահաւետեալք, և օրինակ բարեաց ուսումնասէր աշընթերակացացն լինէին»։

2 Հմմտ. Կոր. § 53. / 6 Կոր. § 62. Փաւստ. Դ, 6. / 10 Սաղմ. ՃԼԱ. 4. / 11 Կոր. § 62. Փաւստ. Դ, 16 / 15 Կոր. § 52.

1 ԱԲ մարմնաւոր / Կոր. և միւսն. մարմնական
1 Կոր. սրաղելոցս [տպ. զբաղելոցն]
1 ԵԲ լեցէն / Ա լցին / միւսն և Կոր. լինիցին
1 βabdԱԲ զուարթացուցանել [a չիք զուարթացուցանել] զուարթացուցանել և հաստատունին / Կոր. ի զարթուցանել / Կոր. նրկ. խմբ. ի զուարթացուցանել / Կոր. չիք զօրացուցանել
2 Կոր. առ ի խոստացեալ
3 Հմմտ. Կոր. § 62. «զաւետարանական ընթացն—ի հանգիստ տեառն» / Հմմտ. Փաւստ. Դ. 6 «զաւետարանական ընթացն... զհոգևոր եասնցն ածէր»
4 ԱԲ Կոր. շնորհօքն / միւսն. շնորհօք
4 ԱԲ առանց իրիք պակասութեան / միւսն. և Կոր. չիք իրիք
5 βabd չիք ոք / Կոր. զամենեսեան, փխ. զամենայն ոք
5 b յարդարելով, փխ. յորդորելով / Կոր. յորդորելով
5 b Կոր. առ բարեացն / միւսն. առ ի բարեացն
7 b զցայք / ԱԲ ուշգին
8 ԱԲ չիք և
8 βabdԱԲ Կոր. բարձրագոյն / t բարձր
8 βbԱԲ բարբառով / d բարբառելով / միւսն. և Կոր. բարբառովք
8 βabdԱԲ զաստուածագիր / Կոր. աստուածագիր / t զաստուածագիր
8 a պատգամացն, փխ. պատուիրանացն / Կոր. պատուիրանացն
9 ԱԲ զհրամանս / միւսն. գհրամանան / Կոր. հրամանս
9 Կոր. յուշ [տպ. ուշ] առնելով զգուշացուցանէր [տպ. զգուշացուցանելով] β զգուշացուցիչ / abd զգուշացուցանել / ԱԲ զգուշացուցանելով
10 a կամ, փխ. և ոչ (նինջ)
10 Կոր. նիրհ, փխ. նինջ
10 ab Կոր. արտևանաց / միւսն. արտևանանց
10 b Կոր. չիք և ոչ հանգիստ իրանաց / β հանգիստ տիրանանց / d իրանանց / aԱԲ իրանաց / t իրանացն
11 βad հասանէր ի հանգիստն / b հաս ի հանգիստն / միւսն. և Կոր. հասանել ի հանգիստ [տպ. Կոր. ի հանգիստն]
12 b աշակերտելովք
13 βabdԱԲ ժամանակս / t ժամանակսն / Հմմտ. Կոր. § 52. «և այնպէս զամենայն ժամանակս իւրեանց ընթերցուածոց [տպ. յընթերցուածս] գրոց—որ քեզն լսիցեն։
14 Կոր. նովիմբ
15 β աշընթերակաց / abd աշընթերակացն / ԱԲ աշընթերակայիցն ցանկ լինէին / Կոր. աշընթերակաց [տպ. աշընթերակայիցն] լինէին / βabdԱԲ Կոր. չիք ցանկ / ուղղում եմ աշընթերակացացն / Հմմտ. § 897 աշընթերակաց հոգևորական գործոցն

890 «Մանաւանդ զի ունէին եւ պատուիրանս զգուշացուցիչս յաստուածակարգ պատգամաւորացն, որոց առաջինն հրամայէ, թէ «Յօրէնս տեառն խորհեսցիս ի տուէ և ի գիշերի». և երկրորդն զհամագումնակն պատուիրէ, թէ «Միտ դիր ընթերցուածոց մխիթարութեան վարդապետութեան. մի անփոյթ առներ զշնորհացդ որ ի քեզ են. յայդ խորհեաց և ի դոյն կանխեաջիր, զի քո յառաջադիմութիւնդ յայտնի լիցի ամենեցուն. զգոյշ լինիջիր անձին և վարդապետութեանդ, և ի դմին յամեսջիր. զայդ եթէ առնիցես՝ և զանձն ապրեցուսցես և զայնոսիկ որ քեզն լսիցեն»:

891 Արդ՝ այսու օրինակաւ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց առաքելարան առաքելագործ վարեալ, գնեա երթեալ հրամանացն ընկալելոց մինչև ի վախճան կատարածին զայս առնէր ամ յամէ, և թաղեալ ի սէրն Քրիստոսի լուսաւորէր:

---

3 Հմմտ. Սաղմ. Ա, 2. / 9 Տիմոթ. Դ, 13—16. Կոր. § 52.

1 Կոր. չիք եւ
1 b զպատուիրանս / միւսն. Կոր. պատուիրանս / Կոր. երկ. խմբ. զպատուիրականն / βad պատուիրակս, փխ. պատուիրանս
1 ԱF զաստուածակարգք / b աստուածակարգ / Կոր. յաստուածակարգ / βadt զաստուածակարգ
2 ad Կոր. յորոց / b որով / միւսն. որոց
2 βabdԱF զառաջինն / Կոր. առաջին [ուղ. առաջինն]
2 b եթէ
3 bԱF Կոր. խորհեսցիս / βadt խորհեսցի նա [βd չիք նա]
3 βdԱF զհամագումնակն, a զհամագումնակ / t զհամագումնակն / b նման ամէն, Կոր. հանգոյն, փխ. զհամագումնակն
4 b պատուիրէր
4 a ընթերցուածոց գրոց և մխիթարութեան
5 Կոր. առնել / βd շնորհացդ
5 βabdԱF Կոր. որ ի քեզ [b ի քեզդ] / t որ առ քեզդ
5 b խորհեաց / Կոր. խորհեա
6 ԱF Կոր. չիք կանխեաջիր, զի քո յառաջադիմութիւնդ—անձինդ և վարդապետութեանդ և ի դմին
6 βabd յառաջադիմութիւնդ [bd առաջադիմութիւնդ] ամենեցուն յայտնի լիցի. զգոյշ
7 b լիջիր
7 βabd անձին և վարդապետութեանն [β վարդապետութեանդ, b վարդապետութեան]
8 ԱFt զի եթէ զայդ առնիցես / βabd Կոր. չիք զի
8 βabd Կոր. զայդ եթէ
8 a զանձը / βbd Կոր. և զանձն / միւսն. չիք և / t զանձն քո / βadԱF չիք քո
8 β ապրեցուցանիցես / Կոր. ապրեցուցանես [ուղ. ապրեցուսցես]
9 βadԱ—Ձko քեզն / bt քեզ
9 ab լուիցեն / βdԱ—Ձkot Կոր. լսիցեն / Դ լսիցեն. և քրիստոսի փառք յաւիտեանս ամէն: Թղ. 243ա. «Աւարտեցաւ և կատարեցաւ պատմութիւն սուրբ լուսաւորչին և գրիգորի արքեպիսկոպոսին»: Ենմիջապես հետեւում է Դուշանից բուղթը:
10 b և, փխ. արդ
10 ԱFԳԵՁko չիք արդ այսու օրինակաւ—որք ոչ մեղ միայն, այլ թագաւոր, այլ և յորժամ (եր. 470, տ. 13)
10 abd կենաց իւրոց / βt չիք իւրոց
10 abd առաքելական / t առաքելարան / β առաքելարան
11 βabd գնեա երթեալ / t գնեա երեեալ
11 β առաքելական հրամանացն / b զհրամանացն
11 β ընտրելոց, փխ. ընկալելոց / Հմմտ. Եզար. § 863. «և ցանկալի եղեալ օրինակաւ ընկալելոյն»:
12 ad մինչ / b և մինչև / միւսն. չիք և
12 a ի վաղճան
12 b զայս առնէր և յամէ զթաղել զսէրն քրիստոսի լուսաւորէր
12 Եւեյտացնում եմ և (թաղեալ)
13 β լուսաւորէր. շնորհաւք հօր բարերարի և որդւոյ միածնի... յաւիտեանս ամէն: Վերջանում է:

* * *

892 Իսկ մեք որպէս ընկալաք զհրամանս քոյոյ թագաւորութեանդ, քաջդ արանց Տրդատ, գրել զայս ամենայն՝ որպէս օրէն է ժամանակագիր մատենից՝ ըստ այնմ ձեռոյ զրոշմեցաք, ըստ օրինակի յունական ճարտարութեանն արկեալ ի շար զամենայն։

893 «Բայց նայեցաք իբրև ի ցուցող հայելի յաստուածագիր բարձրութիւն տուչութեան հրամանացն, որ առ երանելին Մովսէս եկեալ վասն ամենայն իրացն եղելոց և աստուածեղէն պատգամացն ասանդելոց՝ մատենագրել ի պահեստ յաւիտենիցն որ գալոցն են»։

894 «Նոյնպիսիք և այլոց մարգարէիցն հրամայեալ. «Ա՛ռ, ասէ, քարտէզ նոր մեծ և գրեա ի նմա գրչաւ դպրի ճարտարի». և այլուր՝ թէ «Գրեա զսոսիկ ի տախտակի և ի գիր հաստատեա, զի որ ընթեռնուն՝ համարձակ ընթեռնուցուն»։

895 «Իսկ Դաւիթ յայտնագոյն ևս վասն ամենայն ազգաց զլինելն աստուածատուր օրինացն նշանակէ ասելովն, թէ «Գրեսցի այս յազգ այլ», և թէ՝ «Տէր պատմեսցէ գրովք ժողովրդոց»։

896 «Զոր եկեալ կատարեաց ամենափրկիչն Քրիստոս ձեռնատուր

8 Հմմտ. Բ. Օր. ԼԱ, 19—24. Կոր. § 29. / 10 Ես. Ը, 1. / 11 Ամբակ. Բ. 2. / 11 Կոր. § 29. / 15 Սաղմ. ՃԱ, 19. / 15 Սաղմ. ՁԶ, 6.

1 ad իսկ մեք որպէս ընկալաք զհրամանն [a հրամանն] զքո [a զքոյ] թագաւորութեանդ քաջի [a քաջիդ] տրդատայ / b իսկ մեք որպէս ընկալեալ զհրաման քոյոյ թագաւորութեանդ քաջդ արանց տրդատիոս
1 t քո
2 t չիք քաջդ արանց
2 b և աւրէն է
2 abd ժամանակագիր մատենիցն / t զժամանակագիր մատենաց
3 a ըստ այն ձեռոյ
3 t ձեռոյ, ոչ եթէ զրոշմեցաք / abd չիք ոչ եթէ
3 b ըստ կարգի, փխ. ըստ օրինակի
4 b զամե (սղագ.)
5 b ի ցուցող
5 abd յաստուածագիր / t յաստուածագիր
6 abd բարձրութեան տուչութեանն / t բարձրութեանցն տուչութիւն / Հմմտ. Կոր. § 29. մանաւանդ հայեցեալ— զիւրեանց մշակութիւննն ցուցանէն / Կոր. բարձրութիւնն / Ուղղում եմ բարձրութիւն
6 ad հրաման / b չիք հրամանացն
7 b եկեալ հրամանաց
7 b չիք վասն
7 b եղելոց իրաց / adt իրաց / Կոր. իրացն
7 a չիք աստուածեղէն պատգամացն ասանդելոց / Կոր. և աստուածեղէն [ուղ. յաստուածեղէն. չիք և] / bdt չիք և
8 abd Կոր. ի պահեստ / t ի պահեստն
8 abd Կոր. գալոցն / t գալոց
8 d իցեն / Կոր. էին
9 d Նոյնպիսիք և այլոց մարգարէիցն հրամայեալ։ Այստեղ d ձռգ. 201ա երեսի կիսում ընդհատւում է. հաւանաբար թերի է եղել d-ի օրինակը։
9 Կոր. Նոյնպիսիքն [ուղ. Նոյնպիսիք]
10 Կոր. չիք ճարտարի
11 ab ի գիր / t Կոր. ի գիրս
11 a հաստատեայ / b Կոր. հաստատեա / t հաստատեայ
11 b զի որ ընթեռնուն / at զի որ ընթեռնուցուն / Կոր. չիք զի որ ընթեռնուն՝ համարձակ ընթեռնուցու
12 ab համարձակ ընթեռնուցուն [b ընթեռնուցու] / t համարձակ ընթեռնու
13 a յայտնագոյն ևս / bt յայտնագոյնս ևս / Կոր. յայտնապէս ևս
13 a Կոր. զլինել / bt լինել
14 b գրեսցես յազգ այլ / Կոր. գրեսցի յազգ այլ [ուղ. յայլ]
15 a յայլ. թե / b գրով

հրամանաւն, թէ «Ելէք ընդ ամենայն ազգս», և թէ՝ «Քարոզեսցի Աւետարանս ի ներքոյ երկնից». ուստի և երանելւոյս այսորիկ համարձակութիւն առեալ յուսալից փութով երևելի և արդիւնաւորաբար ըստ Աւետարանին զիւր մշակութիւնն ցուցանէր։

897 «Եւ արդ՝ քանզի ըստ օրինակի գրելոցս առ ի մէնջ՝ ի կատարումն դարձուցաք, ոչ եթէ ի հին համբաւոց տեղեկացեալ և մատենագրեալ զայս կարգեցաք, այլ որոց մեզէն իսկ ականատեսք եղեալ կերպարանացն և աղընթերակաց հոգևորական գործոցն և յորդ շնորհապատում վարդապետութեանն, և նոցին արբանեակք ըստ աւետարանական հրամանացն։ Ոչ սուտապատում ճարտարախօս եղեալ առ ի մերոց բանից, այլ զյաճախագոյնն թողեալ և ի նշանաւոր գիւտակաց քաղելով՝ զհամառօտն կարգեցաք. որք ոչ մեզ միայն, ով թագաւոր, այլ յորժամ քո առաջի զմատեանդ ընթեռնուցուն՝ յայտնի է»։

1 Համմ. Մատթ. ԻԸ, 19. / 2 Համմ. Մատթ. ԻԴ, 14. ԻԶ, 13. Մարկ. ԺԴ, 9. / 4 Կոր. § 29. / 13 Կոր. § 67.

1 ab Կոր. հրամանաւն / t հրամանօքն
1 Կոր. եթէ ելէք
1 a չիք և
1 a թե (քարոզեսցի) / t եթէ / b չիք թէ
2 Կոր. ընդ ամենայն տիեզերս, փխ. ի ներքոյ երկնից / ab ի ներքոյ երկնից. ուստի երանելւոյս [b և երանելւոյս] այսորիկ [b այս] համարձակութիւն առեալ յուսալից փութով / t չիք ուստի երանելւոյս—յուսալից / Կոր. ունի ուստի և երանելի հարցն մերոց համարձակութիւն առեալ յուսալից
3 Կոր. և երևելի
3 b չիք և
4 a ցուցանել
5 Համմ. Կոր. § 67—68. «և զի ըստ օրինակի գրելոցս—աշակերտելոց իւրն ազգս [ուղ. յազգս] ազգաց
6 b դարձուցաք / t դարձուցիք / Կոր. հարցն ի կատարումն դարձան
6 b և, փխ. ոչ
6 b թէ
7 ab մատենագրել / t մատենանագրեալ / Կոր. մատենագրեալ
7 Կոր. մեր իսկ / Կոր. երկ. խմբ. մեզէն իսկ
7 a ականատես եղեալ կերպարանացն / bt ականատես / Կոր. ականատեսք [ուղ. ականատես եղեալ] / b կերպարանաց / t Կոր. կերպարանացն
8 bt չիք եղեալ
8 ab Կոր. հոգևորական / t հոգևոր
8 abt Կոր. գործոցն [ուղ. Կոր. գործոց]
8 b լռաւղք / at յորդք / Կոր. յորդ
9 b Կոր. վարդապետութեանն / at վարդապետութեան
9 abt Կոր. արբանեակք [ուղ. Կոր. արբանեակ]
10 a հրամանին / bt Կոր. հրամանացն
10 abt Կոր. սուտապատում [ուղ. Կոր. սուտապատումն
10 a ճարտարախաւս. չիք եղեալ / Կոր. ճարտարախօս եղեալ / bt ճարտարախօսեալ
10 a Կոր. առ ի մերոց բանից / b առ ի մերոյն / t առ ի մերոցն / bt բանիցն
11 Կոր. զյաճախագոյնն / abt զյաճախագոյնս / Կոր. երկ. խմբ. զյաճախագոյնան
11 a գիտակացն / b պիտանեացն / t գիտակաց
11 Կոր. թողեալ, և ի նշանագիմակացն քաղելով զհամառօտսն կարգեցաք / abt զհամառօտն / Ուղղում եմ զհամառօտն
12 ab որք ոչ մեզ [b մեզէն] միայն ով թագաւոր, այլ և [b չիք և] յորժամ / t որք ոչ մեզ միայնոյ թագաւորաց, այլ յորժամ / Կոր. որք ոչ միայն մեզ, այլ և
13 ԱԲԴԵՋԷko փոխվում են. «Եւ բարձրագոյն քո առաջի / Ուռնեմն այս խումբը ունի և բարձրագոյն, փխ. և յորժամ
13 Համմ. Կոր. այլ և որ զյատեանսն [ուղ. զմատեանսն] ընթեռնուն յայտնի է / abt յայտնի է / ԱԲ չիք (յայտնի) է

898 «Քանզի չէաք իսկ հանդուրժող զամենայն արարեալս սորոցն գաւակաւ գիւրաքանչիւրոյն նշանակել, այլ ի դիւրագոյն և ի հեշտագոյն յառաջելականն անդր զանձինս պատրաստեցաք, որոյ անցեալ զըստմախուսն արգասեօք սորոցն առ ի մանրակրկիտ առնելոյ՝ զկարևորագոյնսն և զօգտակարագոյնսն պատմեսցուք։

899 «Ուստի և մեր առեալ հանգոյն ասացաք. ոչ ի պատիւ ընտրելոց Աստուծոյ, որք ամենապայծառ և կենդանատուր խաչիւն ծանուցեալք յարգեցան, այլ յօրինակ քաջալերիչ հոգևոր ծննդոց իւրեանց, և որք նորօք աշակերտելոց իցեն յազգս ազգաց», ըստ բանի հոգևորական երգչին, որ ասէ. «Զի զոր ինչ միանգամ պատուիրեաց հարցն մերոց՝ ցուցանել զայս որդւոց իւրեանց, զի ծանիցէ ազգ այլ. որդիք որ ծնանիցին՝ յարիցեն և պատմեսցեն որդւոց իւրեանց, զի դիցեն առ Աստուած զյոյս իւրեանց, և մի մոռասցին զգործս Աստուծոյ, և զպատուիրանս նորա խնդրելով խնդրեսցեն, զի մի եղիցին իբրև զհարս իւրեանց»։

5 Կոր. § 68. / 9 Կոր. § 68. / 15 Սաղմ. Հէ, 5—8.

1 b և քանզի չէին իսկ / aԱԲc Կոր. քանզի չէաք իսկ
1 ԱԲ հանդուրժով / Կոր. հանդուրժողք
1 a Կոր. արարեալսն / bԱԲc արարեալ
1 Կոր. չիք սորոցն
2 a գաւակաւ / c գիտակաւ / ԱԲ կատակարքն / b կատակաւ / Կոր. կատակաւսն [ուղ. կատակաւ]
2 ԱԲ Կոր. գիւրաքանչիւրսն / abc գիւրաքանչիւր
2 Կոր. չիք նշանակել
2 b այլ դիւրագոյն
2 Կոր. ի հեշտագոյնս
3 ԱԲ առաջելականն անդր / c յառաջելականդ անդ / ab յառաջելական անդր / Կոր. առաջելականն [ուղ. յառաջելականն] անդր
3 aԱԲc պատրաստեցաք / b Կոր. պատրաստեցաք / c պատրաստանեցար
3 b Կոր. որոյ / aԱԲc որոց
3 b Կոր. անցեալ / aԱԲc զանցեալ
4 b արգասաւք / a արքասեաւք
4 b սորոյն
4 ԱԲ առ ի մարմնակիտիս / c առ ի մանրակտիս / b առ ի մարմնաս-- / ac առ ի մանրակրկիս / Կոր. առ ի մանրակրկիտ [ուղ. մանրակտիս]
5 ԱԲ պատմել / a պատմեաց / bc պատմեցաք / Կոր. պատմելոյ
6 b հանգոյնք / Կոր. զհանգամանսն [ուղ. զհանգամանս], փխ. հանգոյն / Հմմտ. Կոր. § 52. «և երկրորդն հանգոյն պատուիրէ»
6 ab ասացաք
7 abԱԲ քրիստոսի, փխ. c Կոր. Աստուծոյ
7 a որ
7 bԱԲ խաչին
8 a յարգարեցան, փխ. յարգեցան
8 ԱԲ ծննդոց իւրեանց. նորա պատմելոց իցեն յազգս ազգաց / a ծննդոց իւրեանց, որոց նորաւք աշակերտելոցն իցեն յազգս ազգաց / b ծննդոց իւրոց, որք և աշակերտելոց իցեն յազգս ազգաց / c իւրեանց, որք աշակերտելոց էին յազգս ազգացն / Կոր. իւրեանց. և որք նորօք աշակերտելոց իցեն ազգս [ուղ. յազգս] ազգաց
9 a հոգևոր
10 b երգողին, փխ. երգչին
10 bԱԲc որպէս / Ուղղում եմ որ
10 abԱԲ ասէ / c ասէն
10 b հարցն մերոց / միւսն. չիք մերոց
11 aԱԲ որդւոցն
11 c իւրոց / abԱԲ չիք իւրոց / Դնում եմ ըստ Սաղմոսի՝ իւրեանց
11 abԱԲ զի ծանիցէ ազգ [Բ յազգ] այլ [ԱԲ յայլ] / c զի ծանիցէ ի յազգ այլ / Սաղմ. ծանիցեն
12 ab պատմեսցեն [a պատմիցեն] զայս որդւոց
13 b նորա, փխ. Աստուծոյ
14 a զի մի լիցին / b զի մի եղիցին որպէս և զհարս

900 Զի նոքա առ արարչութիւն անդր այսպիսի բարբառ արձակեալ ասասցեն. «Տէր Աստուած մեր դու ես. և նա ասասցէ ցնոսա. Ժողովուրդ իմ էք դուք»:

---

1 Այս են հաւատք ճշմարիտ. հաւատամք՝ որպէս և մկրտեցաք, և փառաւորեմք՝ որպէս և տեսաք զլոյս աստուածին: [Համտ. Ագաթ. § 385]:

2 Հաւատամք յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, որպէս ասաց Փրկիչն յԱւետարանին առ աշակերտսն, թէ «Գնացէք այսուհետև աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս, մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ»:

3 Հաւատամք ի Հայր՝ Աստուած կատարեալ, և յՈրդի՝ Աստուած բովանդակ, և ի Հոգի սուրբ՝ Աստուած ճշմարիտ. մի աստուածութիւն սրբոյ Երրորդութեանն, մի էութիւն, մի կամք, երեք անձինք կատարեալք:

4 Հաւատամք ի մի Աստուած Հայր, տէր և արարիչ ամենայնի. և ի միածին Որդին, որ ի Հօրէ և առ Հօր և ընդ Հօր. և ի Հոգին սուրբ, որ ի նորին էութենէ, և նովաւ արար զամենայն արարածս: [Համտ. Ագաթ. § 362]:

5 Որ է մի տէրութիւն, մի զօրութիւն, մի իշխանութիւն, մի մեծութիւն, մի փառութիւն, մի խորհուրդ, մի պետութիւն, մի անսկզբնական զօրութիւն: [Համտ. Ագաթ. § 362]:

3 Ոխ. Բ, 24.

1 Ե նոցա, փխ. նորա
2 ԱԲ ասասցեն թէ
2 Ե մի, փխ. տէր
2 «ԵԱԲ դու ես. և նա ասասցէ [Ե ասացէ] ցնոսա [ԵԱԲ չիք ցնոսա] թէ [ԵԱԲ չիք թէ] ժողովուրդ իմ էք դուք [Ե իմ դուք էք] / Է չիք և նա ասասցէ—էք դուք
3 a շարունակում է. «Որում պատիւ և փառք եւն». ունի յիշատակարան 2ԽՑ թուի, որից յետոյ յիշատակարան նորոգութեան Զաքարիա սարկաւագի եւ «Տառ յանձնարարութեան»: Տես յառաջաբան:
3 Ե աւելացնում է այս յիշատակարանը. «Սրբոց մութեամբն աստուծոյ սկսայ ի յամենայն դեկտեմբերի ժէ. և շնորհաւք սուրբ հոգոյն կատարեցի ի մարտ Լ.Բ եւն:
3 cԱԲԳԴ շարունակում են անընդհատ իբրեւ բնագրի մասն ներքեւում գրուած «Հաւատամքը»: abd ջնջնի: c ունի նոր ձեռքով: ԴԸ ջնջնի՝ բերի չինելով: ԵԷ ունի այսպիսի վերնագրով կամ յաւանդագրութեամբ. «Յորդորմանց և դաւանութիւնց ուղղափառութեան [Է չիք ուղղափառութեան]: e ունի իբրեւ բնագրի մասն, գլխակարգութիւն դնելով «Եւ բարձրացոյն ըն տապէի գծագեանդ...» բառերից առաջ՝ այսպէս. «Դաւանութիւն ուղիղ հաւատոյ յառաջ բերեալ յանուանեբիր վարդապետութենէ սրբոյն Գրիգորի»: Է բաց իէր սովորութեան, աստուածաբանական կարեւոր աւանդութիւնը մասնանշում և բարերով եւ տառականերով: Տեղի խնայողութեան համար՝ մեր մանրամասն համեմատութիւնը ամբողջովին զանց ենք առնում, դնելով բաց ձեռագրերի վերակազմուած բնագիրը: Ամբողջը բաժանում ենք 20 հատուածի:

6 Երեք կատարեալ անձինք, և մի կատարեալ կամք. անպատում, անքննին միութիւն Երրորդութեանն. մի իսկութիւն, մի բնութիւն, մի աստուածութիւն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։ [Հմմտ. Ագաթ. § 362]։

7 Երեք անձինք, մի զօրութիւն աստուածութեանն. Հայր յանձնէ, Որդի ի Հօրէ, Հոգին սուրբ ի նոցունց ի նոսին. իսկութեամբ, էութեամբ, աստուածութեամբ՝ հարթ հաւասար հասարակ, ի խորութիւնս, ի բարձրութիւնս, ի լայնութիւնս, յերկայնութիւնս։ [Հմմտ. Ագաթ. § 362]։

8 Որ աներևակի զօրութեամբքն Թափանցանց լուսով իւրով եղանէ. մերձ է առ ամենեսին և հեռի յամենեցունց. անտեսական ի նկատողաց և անքննին ի քննողաց, և անըմբռնելի է յամենեցունց բնութիւն նորա. մի է էութիւն բնութեանն, և լի է երկինք և երկիր փառօք նորա։ [Հմմտ. Ագաթ. § 366]։

9 Այս է մեծութիւն միութեան սրբոյ Երրորդութեանն. բայց զի պայման գոյութեան այլ և այլ է, և այն չէ ծածկեալ յիմաստնոց. այն զի՝ Հայր չծնեալ և ծնող է, և Որդին չծնող և ծնունդ է, և Հոգին սուրբ ոչ ծնող և ոչ ծնունդ, այլ ելող։

10 Եւ խոստովանիմք զՀայր՝ անսկիզբն, աներևոյթ, անհասական, անճառ, անքակ, անբաժին, ամենակալ արարիչ երևելեաց և աներևութից. նախակարծ յառաջիմաց քան զամենայն արարեալս և հաստատեալս։

11 Եւ զԲանն Աստուած Որդի՝ ծնունդ ի Հօրէ յառաջ քան զյաւիտեանս, առանց սկզբան ժամանակի. անճառ, առանց բաժանելոյ, անքակ՝ առանց մեկնելոյ. առանց չարչարանաց. առանց միջնորդի. և նոյն ծնունդ՝ ի կուսէն մարմնով ծնեալ ի վախճանի։

12 Առաքեցաւ Աստուած յԱստուծոյ Որդի, առ մարմին ի կուսէն, և եղև մարդ կատարեալ. բովանդակեցաւ ճշմարտութեամբ ի մարմին և ճշմարիտ իսկ մարդ եղև։

13 Խոնարհեցաւ և խառնեաց զաստուածութիւնն ընդ մարդկութիւնս և զանմահն ընդ մահու, զի զմարդկութիւնս անքակ արասցէ յանմահութենէ աստուածութեան իւրոյ։ [Հմմտ. Ագաթ. § 385]։

14 Զի որպէս կամեցաւ, զինչ կամեցաւ՝ և եղև. և որպէս կամեցաւ՝ և արար. քանզի չիք ինչ անհնարաւորութիւն ի նմա. և յամենայնի զօրաւոր է, և որ ինչ կամի՝ ոչ զանցանէ. և զմեր հողեղէն բնութիւնս զգեցաւ և խառնեաց յանխառն աստուածութիւն իւր և յանապականութիւնն։ [Հմմտ. Ագաթ. § 363]։

15 Վասն մեր էառ զբաժակն մահու և ետ մեզ զբաժակն անմահութեան, և զմեռելութիւն արարածոց կենդանացոյց մահուամբն իւրով, յորժամ յարեաւ մարմնովն և նստաւ ընդ աջմէ ծնողին իւրոյ և խառնեաց յաստուածութիւն իւր Միածինն։ [Հմմտ. Ագաթ. § 385]։

16 Եւ դարձեալ գալոց է փառօք՝ դատել զկենդանիս և զմեռեալս։ Եւ Հայր կենդանացոյց զամենեսեան որք ի նոյն հաւատացին։

17 Հաւատամք և ի սուրբ Հոգին աստուածեղէն, հոգի սուրբ, Աստուած կատարեալ, առանց սանելոյ. բղխումն մշտնջենաւոր առ ի Հօրէ.

23 Ա յուսանցս. աւելացնում է աւուրցս / Ջ աւուրցս ի վախճանի
24 Այսպէս ԱԲՁ, իսկ միւսները՝ էառ
27 Այսպէս Շ ԱԲՁ, իսկ միւսները ընդ մարդկութեանս
31 Այլ ընթերց. կամեաց, կամեցո

որ խօսեցաւ յօրէնս և ի մարգարէսն և յառաքեալսն, և էջ ի Յորդանան գետ։

18 Այսուհետև հոգի պետութեան, հոգի ազատութեան, հոգի բնութեան Աստուծոյ, նորուն էութեան Հօր և Որդւոյ. ոչ արարած, ոչ ծառայ. ոչ հրամանառու, այլ հրամանատու. քանզի մի գործ է Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն. որպէս ասաց իսկ Քրիստոս փրկիչն աշխարհաց, թէ «Ես և Հայր», և «Հոգին ճշմարտութեան, որ ի Հօրէ ելանէ»։ Ելանէ, և ոչ բաժանի. բղխէ, և ոչ պակասի։ [Հմմտ. «փրկիչ աշխարհաց» ասացուածը Ագաթ.-ում]։

19 Այս են երեքանձնականք միութիւն սուրբ Երրորդութեան. և մեք զայս ճշմարիտ հաւատս ունիմք ի սուրբ Գրոց և յօրինաց եկեղեցւոյ՝ առաջնորդ ճանապարհի առ Աստուած և ի սուրբ Գիրս վարդապետութեան։ [Հմմտ. Ագաթ. § 389]։

20 Հաւատամք և խոստովանիմք զհամաշխարհական սուրբ կաթուղիկէ եկեղեցի, և անդ ունիմք յարութեան մարմնոց ի մեռելոց և զկենացն յաւիտենականաց, և փառաւորեմք առ հասարակ ի միասին զսուրբ Երրորդութիւնն այժմ և անվախճան յաւիտեանսն. ամէն և եղիցի եղիցի։

4 Ա. էութենէ

Ս. ԳՐՔԻ, ԿՈՐԻՒՆԻ ԵՒ ՓԱՒՍՏՈՍԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՒ ՀԱՅՈՒԱԾՆԵՐ ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍՈՒՄ*)

Ծ Ն Ո Ւ Ն Դ Ք

Ա, 14	§ 475,	էջ 235,	տող 13.
« 26	« 77,	« 44,	« 7.
«	263,	136,	12.
«	275,	144,	3.
27	264,	137,	1.
«	271,	141,	12.
«	329,	169,	1.
28	288,	151,	3.
«	294,	153,	14.
29	264,	137,	12.
Բ, 2—3	667,	345,	11.
7	271,	141,	19.
17	75,	42,	11.
18	275,	144,	7.
23—24	275,	144,	13.
Գ, 1	279,	146,	9.
5	280,	146,	15.
8	281,	147,	8.
10	282,	148,	1.
Գ, 11	§ 75,	էջ 42,	տող 11.
«	283,	148,	7.
22	284,	148,	15.
Զ, 5	556,	281,	5.
6	295,	154,	9.
12	295,	154,	16.
Թ, 1	288,	151,	3.
7	288,	151,	3.
ԺԱ, 4	624,	319,	6.
«	629,	322,	2.
17	622,	318,	7.
ԽԱ, 38	502,	249,	14.
ԽԸ, 15—16	321,	164,	20.
ԽԹ, 10	375,	188,	10.
«	398,	198,	12.
«	433,	215,	16.
«	450,	223,	11.
11	376,	188,	14.

Ե Լ Ք

Գ, 14	§ 378,	էջ 189,	տող 16.
ԺԹ, 9	309,	160,	2.
ԼԳ, 13	310,	160,	6.
ԼԳ, 13	§ 331,	էջ 169,	տող 17.
« 20	331,	169,	18.
« 20—23	310,	160,	8.

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Օ Ր Է Ն Ք

ԼԱ, 19	§ 893,	էջ 469,	տող 6.
« 24	893,	469,	8.
ԼԲ, 1	501,	249,	4.
« 7	293,	153,	11.
ԼԲ, 9	§ 304,	էջ 157,	տող 22.
« 22	567,	287,	8.
« 32—33	538,	269,	8.
« 39—41	639,	327,	15-18.

*) Այս ցանկում աւելացրած են մի քանի վկայութիւններ, որոնք չեն նշանակուած բնագրի էջերում։

ՅԵՍՈՒ

Ե, 13 § 323, էջ 166, տող 3.

ԱՌԱՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆՑ

Բ, 8 § 8, էջ 7, տող 21.

ԵՐԿՐՈՐԴ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆՑ

Ը, 27 § 363, էջ 181, տող 21.

ՆԵԵՄԻ

Թ, 11 § 73, էջ 41, տող 8.

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱԿԱԲԱՅԵՑԻՔ

Զ, 2 § 836, էջ 435, տող 12.

ՍԱՂՄՈՍ ԴԱՒԹԻ

Ա,	2	§ 890,	էջ 468,	տող 3.
«	3	648,	334,	7.
Բ,	3	533,	265,	11.
«	4—5	533,	265,	17.
«	6	534,	266,	6.
«	7	395,	197,	10.
«	9	534,	266,	6.
«	10—12	534,	266,	16.
Դ,	3—4	532,	265,	6.
Զ,	6—7	535,	267,	7.
Է,	10	279,	146,	13.
«	12	536,	267,	11.
«	13—15	536,	267,	15.
«	15	584,	297,	2.
«	«	446,	221,	12.
Ը,	2	318,	163,	18.
Թ,	3	506,	251,	13.
Ժ,	7	560,	283,	5.
Ժ,	8	§ 561,	էջ 283,	տող 6.
«	15	506,	251,	14.
ԺԵ,	8	399,	199,	13.
«	10	481,	238,	14.
ԺԸ,	5	638,	327,	10.
«	«	689,	358,	3.
ԻԱ,	2	478,	237,	4.
«	16	479,	237,	12.
«	23	589,	300,	1.
«	28	406,	203,	5.
«	30	97,	59,	11.
ԻԲ,	5	506,	252,	1.
«	6	506,	252,	2.
ԻԴ,	4	114,	67,	4.
ԻԶ,	2—4	79,	45,	6—8.
«	6	489,	242,	7.
ԻԹ,	12	491,	244,	2.
Լ,	6	478,	237,	4.

ԼԱ,	9	§ 66,	էջ 37,	տող 4.
«	«	66,	37,	6.
ԼԲ,	6	365,	183,	3.
«	«	365,	183,	6.
«	14	195,	105,	12.
«	15	419,	208,	18.
«	«	445,	220,	15.
ԼԳ,	8	321,	164,	19.
«	«	228,	119,	13.
«	21	64,	36,	3.
ԼԵ,	9	555,	280,	12.
«	10	404,	201,	16.
«	«	555,	280,	14.
«	11	555,	280,	15.
ԼԶ,	28	120,	69,	15.
ԼԷ,	14	82,	47,	14.
ԼԹ,	3'	489,	242,	7.
ԽԱ,	8	553,	273,	13.
ԽԳ,	23	207,	111,	20.
ԽԴ,	3	398,	199,	1.
«	4	398,	199,	3.
«	7	398,	199,	5.
«	8	398,	199,	8.
«	10	439,	217,	17.
«	11	839,	437,	13.
«	11—12	440,	218,	8.
«	17	609,	311,	11.
«	«	862,	453,	2.
ԽԶ.	6	405,	202,	13.
«	«	496,	246,	14.
ԽԷ,	15	237,	123,	1—3.
«	«	378,	189,	12.
ԽԸ,	2—3	688,	357,	6.
ԽԹ,	8	696,	361,	3.
«	3—5	500,	248,	17.
«	5	505,	251,	5.
«	14	696,	361,	4.
ԾԴ,	7	605,	309,	6.
ԾԷ,	9—10	530,	264,	10.
«	« — «	531,	264,	10.
«	10	531,	264,	12.
ԿԵ,	10	632,	323,	19.
«	10—12	634,	325,	2.
«	12	635,	325,	13.
ԿԷ,	10	553,	279,	8.

ԿԷ,	10	§ 555,	էջ 280,	տող 11.
«	«	565,	286,	4.
ԿԸ,	22	476,	236,	2.
ՀԱ,	16	648,	334,	8.
«	17	388,	194,	17.
«	«	649,	334,	9.
ՀԳ,	15	552,	279.	1.
«	16	91,	52,	16.
ՀԵ,	6	369,	185,	13.
ՀԷ,	5—8	899,	471,	15.
ՀԸ,	13	195,	105,	15.
ՀԹ,	3—4	186,	102,	12.
Ձ,	13	236,	122,	13.
ՁԵ,	15	244,	125,	20.
ՁԶ,	6	895,	469,	15.
ՁԷ,	6	480,	238,	8.
ՁԸ,	28	397,	198,	7—10.
«	30	397,	198,	7—10.
«	37	397,	198,	7—10.
«	38	397,	198,	7—10.
ՁԹ,	4	669,	346,	8.
«	15—16	196,	106,	6—13.
Ղ,	13	686,	355,	9.
ՂԱ,	13—14	642,	329,	6.
ՂԵ,	2—5	638,	327,	6, 7.
ՂԷ,	1—3	385,	192,	13.
ՃԱ,	19	15.	12,	18.
«	«	895,	469,	15.
«	23	608,	311,	7.
«	28	378,	189,	13.
«	«	179,	99,	8.
ՃԲ,	5	680,	351,	20.
«	13	606,	310,	11.
ՃԳ,	4	324,	166,	12.
«	«	325,	166,	19.
«	7	351,	177,	17.
«	8	1,	2,	1.
«	32	743,	387,	3.
ՃԴ,	8—10	411,	205,	11.
«	14—15	304,	157,	20.
ՃԵ,	5	595,	303,	8.
«	35—36	334,	171,	1.
«	37—38	334,	171,	3.
«	41—42	340,	173,	5.
«	43—47	340,	173,	5—13.

ՃԶ,	33°	§ 552,	էջ 279,	տող 1.
ՃԸ,	4	465,	230,	3.
ՃԹ,	1	451,	224,	5.
ՃԺԲ,	7	8,	7,	8.
ՃԺԴ,	58	67,	37,	19.
ՃԺԴ,	1	200,	107,	13—17.
ՃԺԷ,	20	468,	231,	13.
«	27	491,	243,	12.
«	«	488,	242,	2.
ՃԺԸ,	68	537,	268,	12.
«	103	537,	268,	10.
ՃԻԵ,	6	§ 104,	էջ 62,	տող 14.
ՃԼԱ,	4	888,	467,	10.
«	11	397,	198,	10.
ՃԼԴ,	16—18	67,	37,	19.
ՃԼԸ,	7—8	281,	147,	16.
ՃԽԲ,	10	194,	105,	8.
ՃԽԴ,	13	237,	123,	1—3.
«	15	365,	183,	10.
ՃԽԹ,	7	471,	233,	13.
«	«	637,	326,	7.

ԱՌԱԿՔ ՍՈՂՈՄՈՆԻ

Ա,	26	§ 533,	էջ 265,	տող 14.
Գ,	12	226,	119,	2.

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ո Ղ

ԺԲ,	4	§ 658,	էջ 341,	տող 3.

ԵՐԳ ԵՐԳՈՑ

Ա,	1—3	§ 440,	էջ 218,	տող 14.
Ե,	5	440,	218,	14.

ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆ ՍՈՂՈՄՈՆԻ

Բ,	23	§ 271,	էջ 141,	տող 14.
«	24	278,	146,	6.

Յ Ո Վ Բ

Թ,	7	§ 473,	էջ 234,	տող 19.
Ի,	16	538,	269,	8.*)
ԻԷ,	20	531,	264,	15.
ԼԸ,	8	§ 371,	էջ 186,	տող 15.
Խ,	2—3	328,	168,	19.
ԽԲ,	5	328,	168,	17.

*) Ուղիղ կոչումը տես Բ. Օր. ԼԲ, 32—33.

ՄԱՐԳԱՐԷՈՒԹԻՒՆ ԵՍԱՅԵԱՅ

Ա,	1	§ 501,	էջ 249,	տող 5.
«	3	66,	37,	5.
«	11	696,	361,	2.
«	20	327,	167,	20.
Զ,	1—2	320,	164,	5.
Է,	14	374,	187,	15.
Ը,	1	894,	469,	10.
«	18	589,	299,	17.
Թ,	6	394,	197,	4.
Ժ,	16 – 19	576,	292,	16.
«	17	576,	292,	11.
«	«	585,	297,	11.
«	19	612,	313,	7.
ԺԱ,	1	395,	197,	14.
«	9	597,	282,	11.
«	12	628,	321,	15.
ԻԵ,	8	481,	233,	11.
«	«	594,	302,	18.
«	9	406,	202,	19.
ԻԶ,	13	193,	105,	3.
«	17	626,	321,	4.
«	«	627,	321,	7.
«	17—18	627,	321,	12.
«	19	486,	240,	18.
«	«	554,	280,	2.
«	20	486,	241,	4.
ԻԸ,	16	479,	237,	11.
Լ,	15	287,	150,	13.
«	«	829,	432,	13.
ԼԳ,	12	654,	339,	2.
Խ,	9—14	427,	212,	5—16.
«	10	406,	202,	16.
«	«	429,	213,	14.
«	«	445,	220,	13.
«	«	445,	220,	14.
«	11	445,	221,	1.
«	«	445,	221,	4.
«	12	267,	139,	12.
Խ,	12—13	§ 447,	էջ 222,	տող 5.
«	24	637,	326,	10.
«	28	492,	245,	1.
«	31	90,	52,	13.
ԽԱ,	16	637,	326,	10.
«	19	644,	330,	11.
ԽԲ,	6	495,	246,	4.
«	8	179,	99,	8.
ԽԳ,	24	371,	186,	14.
«	26	374,	187,	13.
ԽԵ,	13	327,	168,	5.
ԽԶ,	10	344,	174,	15.
ԽԸ,	11	179,	99,	8.
«	16	420,	209,	12.
«	17	327,	167,	19.
ԽԹ,	1	401,	200,	12.
«	6	495,	246,	12.
«	21	338,	172,	12.
Ծ,	6	97,	58,	17.
«	8	449,	223,	3.
ԾԲ,	13	405,	202,	5.
«	«	416,	207,	18.
ԾԳ,	4	449,	223,	1.
«	6—7	461,	228,	16.
«	7	207,	111,	19.
«	9	460,	228,	3.
ԾԶ,	7	606,	310,	6.
ԾԸ,	14	327,	167,	20.
Կ,	2	583,	296,	7.
«	2—4	581,	295,	12.
«	8	606,	310,	3.
«	17	610,	311,	18.
ԿԱ,	1	503,	250,	4.
ԿԲ,	3—4	650,	336,	4.
ԿԳ,	11	481,	238,	17.
ԿԵ,	23	606,	310,	7.
ԿԶ,	1—3	363,	182,	4.
«	15	471,	233,	15.

Ո Վ Ս Ե Է

Բ,	19, 7	§ 438,	էջ 217,	տող 6.	Զ,	6	§ 450,	էջ 223,	տող 7.
«	24	900,	472,	3.	ԺԲ,	10	320,	164,	9.
Զ,	3	480,	238,	4.	ԺԴ,	4	325,	167,	2.
«	5	350,	177,	5.					

Ա Մ Ո Վ Ս

Գ,	4	§ 327,	էջ 168,	տող 8.	Թ,	1	§ 319,	էջ 164,	տող 3.
Դ,	13	393,	196,	11.	«	6	496,	246,	18.
Ե,	24	555,	280,	8.	«	11—12	397,	198,	6.
Ը,	9	474,	235,	3.					

Մ Ի Ք Ի Է

Բ,	4	§ 487,	էջ 241,	տող 13.	Ե,	2	§ 392,	էջ 196,	տող 6.
Գ,	8	503,	250,	4.	Զ,	8	696,	361,	6.
Ե,	2	388,	193,	16.	Է,	7	351,	177,	17.

Յ Ո Վ Է Լ

Ա,	4	§ 539,	էջ 269,	տող 16.	Բ,	30	§ 678,	էջ 350,	տող 17.
Բ,	6	676,	349,	14.	«	«	678,	351,	1.
«	10	477,	236,	13.	«	31	676,	350,	1.
«	21	536,	268,	3.	«	«	678,	351,	4.
«	22	536,	268,	16.	Գ,	13	537,	269,	2.
«	28—32	666,	345,	6.	«	15	477,	236,	13.
«	30	676,	349,	11.	«	16	478,	236,	16.
«	«	674,	348,	18.					

Յ Ո Վ Ն Ա Ն

Բ, 1 § 428, էջ 212, տող 18.

Ն Ա Ւ Ո Ւ Մ

Ա,	3	§ 551,	էջ 278,	տող 6.	Ա,	7	§ 484,	էջ 240,	տող 4.
«	4	552,	278,	8.	«	9	476,	236,	4.
«	5—6	483,	239,	16.					

ԱՄԲԱԿՈՒՄ

Ա,	15	§ 539,	էջ 269,	տող 15.
«	16	539,	269,	15.
Բ,	1	351,	177,	16.
Բ,	2	§ 894,	էջ 469,	տող 11.
Գ,	8	558,	282,	6.

ՍՈՓՈՆԻԱ

Ա,	18	§ 73,	էջ 41,	տող 13.
Գ,	8	484,	240,	7.

ԱՆԳԷՈՍ

Բ,	7	§ 575,	էջ 292,	տող 1.

ԶԱՔԱՐԻԱ

Գ,	9	§ 327,	էջ 168,	տող 6.
Ը,	8	363,	182,	5.
«	23	466,	230,	11.
Ժ	11	558,	282,	3.
«	«	558,	282,	4.
ԺԱ,	13	610,	312,	5.
ԺԲ,	5	§ 664,	էջ 344,	տող 1.
«	6	665,	344,	11.
«	10	665,	344,	13.
ԺԴ,	4—5	463,	229,	8.
«	6	474,	235,	6.

ՄԱՂԱՔԻԱ

Ա,	9	§ 327,	էջ 168,	տող 6.
Գ,	1	321,	165,	1.
Գ,	16	§ 378,	էջ 189,	տող 9.
Դ,	2	565,	286,	9.

ԵՐԵՄԻԱ

Ա,	5	§ 401,	էջ 200,	տող 10.
«	6	327,	168,	2.
Բ,	5	369,	185,	3.
«	19	287,	150,	11.
«	20	337,	172,	9.
«	27	584,	297,	6.
Է,	20	73,	41,	11.
«	23	363,	182,	5.
Ը,	3	327,	168,	5.
«	6	618,	310,	13.
Ը,	7	§ 655,	էջ 339,	տող 13.
Ժ,	11	285,	149,	16.
ԺԱ,	4	363,	182,	15.
ԻԳ,	23—25	281,	147,	13.
ԻԴ,	7	363,	182,	5.
Լ,	22	363,	182,	5.
ԼԱ,	1	363,	182,	5.
ԼԲ,	38	363,	182,	5.
ԼԳ,	14—15	396,	197,	22.

ԹՈՒՂԹ ԲԱՐՈՒՔԱՅ

Բ,	35	§ 363,	էջ 182,	տող 5.
Դ,	2—3	396,	197,	24.

ԴԱՆԻԷԼ

Բ,	44	§ 398,	էջ 198,	տող 14.
Գ,	45	179,	99,	9.
Դ,	6	502,	249,	15.
Ե,	21	§ 179,	էջ 99,	տող 4.
Թ,	26	475,	235,	10.

ԵԶԵԿԻԷԼ

Ա,	4	§ 550,	էջ 277,	տող 14.
Գ,	26	82,	48,	2.
Է,	19	73,	41,	13.
ԺԱ,	20	363,	182,	5.
ԺԴ,	11	363,	182,	5.
Ի,	40	427,	212,	4.
ԼԶ,	28	§ 363,	էջ 182,	տող 5.
«	33	591,	301,	7.
ԼԷ,	1—3	503,	250,	10.
«	12	486,	240,	17.
«	23	363,	182,	5.
«	27	363,	182,	5.

ԱՒԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՄԱՏԹԷՈՍԻ

Ա,	21	§ 388,	էջ 194,	տող 1.
«	23	374,	187,	15.
Բ,	2	400,	200,	3.
«	6	388,	193,	16.
«	15	403,	201,	5.
Գ,	2	373,	187,	7.
«	2	447,	222,	9.
«	8—9	652,	337,	10.
«	10	654,	338,	17.
«	14	410,	204,	17.
«	15	410,	205,	3.
«	«	591,	301,	11.
«	17	421,	209,	17.
«	«	703,	365,	7.
Դ,	10	783,	407,	15.
Ե,	11—12	195,	106,	5.
«	11—12	687,	356,	13.
«	13—14	686,	355,	10.
«	13	687,	356,	15.
«	14	687,	356,	15.
Ե,	16	§ 159,	էջ 89,	տող 8.
«	17	404,	201,	11.
«	«	460,	228,	5.
«	44—45	604,	308,	17.
«	45	86,	50,	10.
Զ,	9	170,	94,	6.
Է,	13—14	601,	306,	7.
Ը,	17	449,	223,	1.
Թ,	13	450,	223,	7.
«	37—38	613,	313,	17.
«	38	615,	315,	3.
Ժ,	16	602,	306,	12.
«	«	603,	307,	11.
«	23	146,	82,	16.
«	28	457,	227,	4.
«	«	600,	306,	1.
«	40	571,	289,	13.
ԺԱ,	10	321,	165,	1.
«	29—30	446,	221,	17.
«	30	822,	428,	16.

ԺԲ,	7	§ 450,	էջ 223,	տող 7.
«	18	425,	201,	11.
«	40	479,	237,	9.
«	50	587,	298,	16.
ԺԳ,	12	9,	8,	7.
«	45—46	160,	89,	13—14.
ԺԶ,	13 – 15	467,	230,	18.
«	16	467,	231,	1.
«	17	467,	231,	5.
«	19	805,	420,	10.
«	21	480,	237,	16.
«	«	494,	245,	17.
ԺԷ,	22	480,	237,	16.
«	«	494,	245,	17.
ԺԸ,	3	446,	221,	8.
ԺԹ,	5	275,	144,	13.
«	27—29	149,	84,	15.
Ի,	19	480,	237,	16.
ԻԱ,	«	653,	388,	3.
ԻԲ,	3	84,	48,	12.
«	4	84,	48,	12.
«	40	626,	320,	8.
ԻԲ,	41—45	§ 451,	էջ 224,	տող 5.
ԻԳ,	3	469,	232,	1.
«	14	700,	363,	9.
«	«	896,	470,	2.
«	29—30	471,	233,	9.
«	32	462,	329,	10.
«	«	654,	338,	12.
«	36	469,	232,	3.
ԻԵ,	29	9,	8,	7.
ԻԶ,	13	896,	470,	2.
ԻԷ,	34	476,	236,	2.
«	46	477,	236,	8.
«	«	478,	237,	4.
«	48	476,	236,	2.
«	63	480,	237,	16.
ԻԸ,	4	483,	239,	17.
«	19	496,	246,	12.
«	«	661,	342,	19.
«	«	712,	370,	11.
«	«	896,	470,	1.
«	20	88,	51,	5.

ԱՒԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՄԱՐԿՈՍԻ

Ա,	2	§ 321,	էջ 165,	տող 1.
«	15	373,	187,	9.
Գ,	34 – 35	587,	298,	16.
Ը,	27—29	467,	230,	18.
«	31	480,	237,	16.
Թ,	6	421,	209,	17.
«	«	703,	365,	7.
«	48	681,	352,	3.
Թ,	30	§ 480,	էջ 237,	տող 16.
Ժ,	7	275,	144,	13.
«	15	446,	221,	8.
ԺԲ,	35—37	451,	224,	5.
ԺԳ,	35	850,	445,	9.
«	37	850,	445,	9.
ԺԴ,	9	896,	470,	2.

ԱՒԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՂՈՒԿԱՍՈՒ

Ա,	1—2	§ 709,	էջ 368,	տող 8.
«	2	710,	369,	9.
«	3—4	497,	247,	7.
«	28	374,	187,	16.
«	32	388,	194,	1.
«	32—33	375,	188,	7.
«	35	375,	188,	4.
Ա,	37	§ 419,	էջ 208,	տող 15.
«	73—74	411,	205,	8.
Բ,	11	393,	196,	9.
«	12	393,	196,	13.
«	21	401,	200,	8.
Գ,	22	703,	365,	7.
Զ,	26	195,	106,	3.

Է,	27	§ 321,	էջ 165,	տող 1.
Թ,	18—20	467,	230,	18.
«	22	494,	245,	17.
«	«	480,	237,	16.
«	35	703,	305,	7.
Ժ,	19	686,	385,	9.
«	22	424,	210,	23.
«	23—24	345,	174,	21.
ԺԱ,	2	170,	94,	6.
ԺԲ,	4	457,	227,	2.
ԺԳ,	32	§ 469,	էջ 232,	տող 3.
ԺԶ,	31	387,	241,	11.
ԺԸ,	33	480,	237,	16.
Ի,	41—44	451,	224,	5.
ԻԲ,	46	850,	455,	9.
ԻԳ,	«	478,	237,	4.
ԻԴ,	44	494,	245,	14.
«	44—46	494,	245,	17.
«	49	496,	246,	16.
«	50	496,	246,	13.

ԱՒԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

Ա,	1—2	§ 386,	էջ 192,	տող 16.
«	«	702,	364,	18.
«	«	710,	369,	8.
«	1—7	422,	210,	9.
«	9	447,	222,	8.
«	«	690,	358,	5.
«	«	699,	363,	2.
«	11	455,	226,	1.
«	12	589,	299,	12.
«	15	417,	208,	5.
«	18	424,	211,	3.
«	«	706,	367,	4.
«	29	444,	420,	9.
«	30	427,	212,	1.
Գ,	5	454,	225,	6.
«	6, 8	454,	225,	10.
«	12	698,	361,	19.
«	13	454,	225,	11.
«	«	706,	367,	1.
«	14	473,	234,	15.
«	14—18	455,	225,	21.
«	19—21	456,	226,	9.
«	25	439,	218,	4.
«	28—29	437,	216,	19.
«	28—36	436,	216,	15.
«	30	442,	219,	1.
«	31	442,	219,	4.
«	36	443,	220,	7.
Դ,	10	404,	201,	19.
«	23	450,	223,	1.
Դ,	23	§ 878,	էջ 463,	տող 14.
«	34	424,	211,	1.
«	37—38	697,	361,	12.
Ե,	8	462,	229,	4.
«	10—11	686,	356,	10.
«	19	442,	219,	9.
«	25	465,	230,	2.
«	30	465,	230,	2.
Զ,	28	380,	190,	8.
«	33	704,	365,	17.
Է,	42	399,	199,	16.
Ը,	28	465,	230,	2.
«	48	460,	228,	4.
«	58	451,	224,	1.
Ժ,	11	445,	221,	3.
«	«	461,	228,	11.
«	«	481,	238,	15.
«	16	604,	308,	3.
«	17—18	460,	228,	9.
«	19	379,	190,	6.
«	36	402,	200,	11.
«	38	442,	219,	9.
ԺԱ,	25	602,	307,	6.
«	50	462,	228,	19.
ԺԲ,	23	466,	230,	12.
«	24	516,	256,	17.
«	28	425,	211,	6.
«	«	425,	211,	28.
«	44	426,	211,	16.
«	44—45	472,	234,	1.

ԺԴ,	9	§ 354,	էջ 178,	տող 21.
«	«	382,	191,	6.
«	9—11	707,	367,	13.
«	10	442,	219,	9.
«	«	465,	230,	2.
«	«	704,	365,	20.
«	16	590,	300,	11.
«	17	596,	304,	5.
«	«	596,	304,	7.
«	19—21	597,	304,	17.
«	20	714,	371,	17.
«	23	590,	300,	13.
«	«	615,	315,	1.
ԺԵ,	13	660,	342,	5.
«	14—15	589,	300,	2.
«	15	457,	227,	3.
«	16	590,	300,	7.
«	22—24	495,	246,	4.
«	26	458,	227,	9.
«	«	705,	366,	11.
«	«	707,	367,	10.
ԺԶ,	7	661,	342,	13.
«	8	502,	249,	8.

ԺԶ,	8—13	§ 458,	էջ 227,	տող 16.
«	12—13	699,	363,	2.
«	« — «	708,	367,	20.
«	13—15	704,	366,	5.
«	« — «	705,	366,	10.
«	14	426,	211,	13.
«	«	661,	342,	13.
«	«	751,	389,	16.
«	15	711,	370,	1.
«	27	458,	227,	9.
«	28	457,	227,	6.
«	«	705,	366,	12.
ԺԷ,	1	425,	211,	5.
«	3	273,	143,	3.
«	24	711,	369,	15.
«	«	714,	371,	15.
ԺԸ,	20	472,	233,	19.
ԺԹ,	28	476,	236,	1.
«	29—30	476,	236,	3.
«	37	475,	235,	15.
Ի,	19	488,	241,	17.
«	22	494,	245,	15.
«	«	633,	324,	3.

ԳՈՐԾՔ ԱՌԱՔԵԼՈՑ

Ա,	1	§ 498,	էջ 247,	տող 14.
«	«	698,	361,	14.
«	«	850,	444,	15.
«	«	852,	446,	4.
«	4	496,	246,	16.
«	7	469,	232,	5.
Բ,	1—4	499,	248,	7.
«	2	500,	248,	10.
«	2—4	671—2,	347,	9—12.
«	3	506,	251,	7.
«	8	688,	357,	9.
«	15	506,	251,	9.
«	17—21	666,	345,	6.
«	19	674,	348,	18.
«	«	678,	350,	7.
«	«	678,	351,	1.
«	20	678,	351,	4.

Բ,	20	§ 676,	էջ 320,	տող 1.
«	24	480,	238,	5.
Գ,	18	403,	201,	10.
Դ,	11	823,	429,	7.
Ե,	32	699,	362,	8.
Է,	2	329,	169.	4.
ԺԱ,	16	708,	368,	3.
ԺԳ,	22	317,	163,	11.
«	27—28	473,	234,	13.
«	29	476,	236,	5.
ԺԵ,	17	170,	94,	3.
ԺԷ,	3	494,	245,	17.
«	26—27	322,	165,	5—8.
«	30	695,	360,	9.
Ի,	20—21	699,	362,	12.
«	26—27	699,	362,	15.

ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌԱՋԻՆ

Գ,	15	§ 170,	էջ 94,	տող 5.
Դ,	2—3	695,	360,	11.

ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ա,	16—18	§ 703,	էջ 363,	տող 14.

ԹՈՒՂԹ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԱՌԱՋԻՆ

Ա,	1	§ 711,	էջ 369,	տող 12.
«	1—2	378,	189,	19.
«	1—2	687,	356,	17.
«	2	711,	369,	17.
Բ,	18	§ 471,	էջ 233,	տող 4.
Դ,	9	363,	182,	9.
Ե,	20	711,	370,	2.

ԹՈՒՂԹ ՊԱՒՂՈՍԻ ԱՌ ՀՌՈՎՄԱՅԵՑԻՍ

Ա,	20	§ 322,	էջ 165,	տող 9.
Ե,	6	462,	229,	4.
«	14	347,	175,	7.
Զ,	9	491,	244,	4.
Ը,	15	690,	358,	10.
«	19—21	349,	176,	11.
Ը,	26	§ 851,	էջ 446,	տող 2.
«	38—39	174,	96,	4—8.
Թ,	5	580,	294,	18.
Ժ,	4	460,	228,	6.
«	18	689,	358,	3.
ԺԵ,	19	694,	360,	2.

ԱՌ ԿՈՐՆԹԱՑԻՍ ԱՌԱՋԻՆ

Ա,	18	§ 718,	էջ 374,	տող 15.
Բ,	6—12	700,	363,	20, 23.
«	9	76,	43,	15.
«	«	714,	371,	19,
Գ,	2	696,	360,	16.
«	16	170,	94,	14.
Դ,	1	665,	344,	7.
Զ,	19	170,	94,	4.
Է,	23	85,	49,	10.
Թ,	1	709,	368,	15.
ԺԱ,	7	271,	141,	15.
ԺԱ,	23	§ 710,	էջ 368,	տող 18.
ԺԲ,	13	710,	369,	4.
ԺԳ,	12	607,	310,	13.
ԺԴ,	36—38	851,	445,	12.
ԺԵ,	3	479,	237,	13.
«	22	591,	301,	4.
«	28	237,	123,	1—3.
«	43	104,	62,	13.
«	52	471,	233,	6.
«	55	594,	302,	17.

ԱՌ ԿՈՐՆԹԱՑԻՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ա,	10	§ 348,	էջ 175,	տող 21.
Դ,	11	582,	295,	17.
Է,	18	572,	290,	1.
Զ,	18	606,	310,	9.
Թ,	15	714,	371,	20.
ԺԱ,	2	§ 439,	էջ 217,	տող 16.
ԺԲ,	3—4	709,	368,	12.
«	9	846,	443,	4.
«	10	846,	443,	3.

ԱՌ ԿՈՐՆԹԱՑԻՍ ԵՐՐՈՐԴ

Բ, 16, § 280, էջ 147, տող 2.

ԱՌ ԳԱՂԱՏԱՑԻՍ

Ա,	12	§ 709,	էջ 368,	տող 14.
Բ,	7—8	694,	360,	4.
Գ,	12	347,	175,	11.
«	«	347,	175,	14.
«	19	349,	176,	3.
«	23	349,	176,	4.
«	27	681,	652,	5.
Գ,	27—28	§ 673,	էջ 348,	տող 9.
«	28	683,	353,	14.
Դ,	4	353,	178,	13.
«	4—5	402,	201,	2.
«	4—6	373,	187,	6.
«	19	679,	351,	16.
Զ,	8	518,	257,	7.

ԱՌ ԵՓԵՍԱՑԻՍ

Գ,	8—12	§ 353,	էջ 178,	տող 12.
Դ,	13	777,	403,	14.
«	«	712,	370,	7.
Դ,	16	§ 750,	էջ 389,	տող 16.
Զ,	5	52,	31,	1.
«	«	54,	32,	3.

ԱՌ ՓԻԼԻՊՊԵՑԻՍ

Բ, 6 § 711, էջ 369, տող 16.
Դ, 18—19 487, 241, 15.

ԱՌ ԿՈՂՈՍԱՑԻՍ

Ա, 12 § 231, էջ 120, տող 14.
Բ, 19 750, 389, 16.

ԱՌ ԹԵՍԱՂՈՆԻԿԵՑԻՍ ԱՌԱՋԻՆ

Դ, 16 § 605, էջ 309, տող 10.

ԱՌ ԹԵՍԱՂՈՆԻԿԵՑԻՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

Բ, 8 § 471, էջ 233, տող 4.

Ա Ռ Ե Բ Ր Ա Յ Ե Ց Ի Ս

Ա,	1	§ 356,	էջ 179,	տող 12—13.
«	1—3	343,	174,	10.
«	14	324,	166,	13.
Բ,	3	710,	369,	1.
Դ,	12	§ 636,	էջ 326,	տող 5.
«	16	232,	121,	2.
ԺԴ,	8	493,	245,	10.
«	20	481,	238,	19.

ԱՌ ՏԻՄՈԹԷՈՍ ԱՌԱՋԻՆ

Դ, 13—16 § 890, էջ 468, տող 4—9.

ԱՌ ՏԻՄՈԹԷՈՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

Բ,	12	§ 582,	էջ 295,	տող 15.
«	«	672,	348,	2.
Դ,	8	108,	64,	13.

Ա Ռ Տ Ի Տ Ո Ս

Բ, 13—14 § 711, էջ 370, տող 4.

Կ Ո Ր Ի Ւ Ն

§ 3,	§ 724,	էջ 377,	տող 9.
« 4	696,	360,	14.
« 13,	859,	449,	14.
« «	863,	453,	13.
« 14,	859,	450,	3.
« «	859,	451,	4.
« «	864,	454,	4.
« «	864,	454,	8.
« 15—16	785,	408,	11.
« 16,	16,	12—13,	21—5.
« «	864,	454,	8.
« «	864,	454,	11.
« 21	804,	419,	16.
§ 22,	§ 829,	էջ 432,	տող 13.
« «	840,	438,	5.
« 23	830,	433,	2.
« 24	806,	421,	3.
« 25	808,	421,	15.
« «	874,	460,	9.
« 28	819,	427,	8.
« 29	723,	377,	7.
« «	789,	411,	12.
« «	893—896	469—70	5-5.
« 30	854,	448,	4.
« 31	775,	402,	5.
« 32	783,	407,	8.

§ 32,	§ 790,	էջ 412,	տող 5.
« 33,	818,	427,	4.
« «	828,	432,	2.
« «	841,	438,	11.
« 34,	837,	436,	5.
« «	839,	437,	6—13.
« 35,	865,	455,	4.
« 37,	828,	432,	6.
« «	839,	437,	6—13.
« 38,	867,	456,	7.
« 39,	783,	407,	11.
« «	862,	453,	7.
« 40,	874,	460,	14.
« «	875,	461,	6.
« «	879,	463,	15.
« «	879,	464,	2.
« 41,	837,	436,	2.
« «	840,	438,	4.
« «	880,	464,	7.
« «	881,	464,	10.
« 43,	837,	436,	4.
§ 44,	§ 827,	էջ 431,	տող 13.
« 45,	840,	438,	4.
« 46,	787,	410,	10.
« «	840,	438,	9.
« 47,	788,	410,	14.
« 51,	885,	466,	1.
« 52,	889,	467,	15.
« «	890,	468,	11.
« 53,	886,	467,	2.
« 54—55,	843,	440,	10.
« 55,	845,	441,	8.
« 55—56,	848,	442—3,	9—14.
« 56—58,	849,	444,	4.
« 58,	853,	444—7,	4—11.
« 62,	887—888,	467,	3—11.
« 65,	769,	399,	14.
« 65—67,	14,	11,	19.
« 66,	490,	243,	5.
« 67,	897,	470,	13.
« 68,	898—899,	471,	5—15,

ՓԱՒՍՏՈՍ ԲԻՒԶԱՆԴ

Գ,	2,	§ 858,	էջ 449,	տող 10.
«	6,	887,	467,	6.
«	10,	871,	458,	11.
«	12,	830,	433,	1.
«	16,	888,	467,	10.
Գ,	14,	§ 814,	էջ 425,	տող 1.
«	21,	877,	462,	11.
Դ,	4,	844,	441,	5.
Ե,	21,	856,	448,	8.
«	24,	834,	434,	14.

ՑԱՆԿ ԱՆՈՒԱՆՑ

Թուերը ցոյց են տալիս ոչ էջերը, այլ հատուածների համարները.—ծ տառը ծանօթութիւն:

Աբէլ 289ծ, 290ծ. տես եւ Հաբէլ.

Աբրահամ 56, 149, 170, 298, 299, 300, 302, 313ծ, 320, 323, 327, 329, 402, 411, 443, 451, 538, 652. Աբրաամ 538ծ, 652ծ. Ամբրահամ 170ծ. Աբրահամեան ազգ 652, —եան բանակ 540, —եան դար 305, —եան զաւակ 255, 313, 316, 433, 451, 468.

Աբրահամ վարդապետ, հոգեւոր որդի Վարդան վարդապետի 715ծ.

Ագաթանգեղոս, Ագաթանգեղ, Ագաթան-կեղ, Ակաթանգեղոս, Ակաթանկեղ, 1, 1ծ, 12, 18, 18ծ, 212ծ, 716ծ. Ագաթանգեղեայ Պատմութիւն, Ագա-թանգեղեայ, Ագաթանգեղայ, 1, 1ծ, 18, 18ծ, 34ծ, 38ծ, 48ծ, 137ծ, 846ծ.

Ագապէս եպիսկոպոս 845, Ագայպէս 845ծ.

Ադամ 9, 273, 275, 279, 282, 284, 287, 289, 290, 292, 292ծ, 294, 297, 321, 347, 350, 585, 591, 594.

Ադին դրախտ 277, 277ծ.

Ադրմոայ, Ադրմոայցւոց կողմն 689, 689ծ.

Աթանագինէս, Աթանագինէ, Աթանա-գէն, Աթանագէն 810, 810ծ, 836, 836ծ.

Աթէնք 695.

Ալանաց դրունք 19, 842, Ալանայ 19ծ.

Ակակիոս 859ծ.

Ակոռիի գիւղ 367.

Ահարոն, Ահարովն 429, 429ծ, 432, 541, 541ծ.

Աղբիանոս եպիսկոպոս, Աղբեոս, Աղ-բէոս, Աղբեւոս, Աղ'բիանոս, Աղ-բիոս, Աղբոս, Ալբիանուն, Ալբինոն, Ալբինոս, Ալբիոս, Ալբիուն, 845, 845ծ, 846, 846ծ, 859ծ, 873, 373ծ.

Ադմնիք 795.

Ադուանք 19, Աղուանք 19ծ.

Ամանորոյ գիր 836. Ամանորայ գ., Ամանորաքեր գ. 836ծ.

Ամատունի Օտայ, իշխան Անւոյ ամրո-ցին 216ծ, տես եւ Օտայ.

Ամզացւոց բարձր 842, Ամթացւոց բ. 842ծ.

Ամովս, Ամովսական բարբառ 327, 496, —ական մարգարէութիւն 474.

Այէլ տես Յայէլ.

Այրարատ գաւառ 21, 31, 122, 150, 791, 873, 881ծ. Այրայրատ 21ծ, 873ծ, 881ծ. Արարատ 21ծ. Ա-րայրատ 21ծ, 31ծ, 122ծ, 150ծ, 873ծ. Այրարատեան գաւառ 776, 791ծ, 803, 817, 841, 881. Այրայրատեան գ. 791ծ. 817ծ, 841ծ, 881ծ, Արայրատեան գ. 791ծ, 817ծ, 841ծ.

Անակ նախնական Պարթեւաց տէրու-թեան 25, Ա. մահապարտ 121, Ա. պարթեւ 122.

Անահիտ տիկին 53, 59, 127, Ա. մեծ 59, 68, 68ծ. Ա. բարեբար մարդ-կան, Ա. ծնունդ Արամազդայ, Ա-կեցուցիչ, Ա. մայր զգաստութեանց, Ա. փառք ազգիս մերոյ 53. բագինք Անահտական դիցն 778, Անահտա-կան մեհեան 48, 779, 786. Ա-նահտական պատկեր 49. ոսկի պատ-կեր Անահտական դիցն 786, 786ծ.

Անմահականաց գիր 586ծ. Անահիտա, Անահիտայ մեհեան 48ծ.
Անանիա 509.
Անգեղ տուն 795, 873.
Անդրէաս 448, 686.
Անի ամուր, աւան, 785. Անի ամրոց 216ծ.
Անտիոք, Անդիոք, Պիսիդիացւոց, Պիսիդեայ 473, 473ծ.
Անտիոքէս, Անտիոքոս, Անդիոքէս Եպիփանէս 845, 845ծ.
Աշխէն տիկին 765, 766, 791, 800, 817, 820, 832.
Աշոց, Աշոցք, Աշոցայքն. Աշոցա, Աշոցայ, Աշոցուաց, Աշոցւոց, Աշացւոց, Աշոցացւոց գաւառ 860, 860ծ.
Աշտիշատ 809ծ. տես Յաշտիշատ.
Առաքելագործ մատեան 403.
Առաքելական Յովհաննու 711. տ. Յովհաննէս.
Ասիա 689.
Ասորեստան 19, 23, 123, 123ծ, 203, 341, 341ծ. Ասորեստան 23ծ. Ասորեստանեայք 123, 577, 577ծ, 873.
Ասորիք 123, 842. Ասորի դպրութիւն 840. Ասորւոց Թուղթ 34ծ.
Ասպետութեան իշխանութեան իշխան Թագադրաց 795, 795ծ. Ասպետ Թագադիր 873, 873ծ.
Աստղիկ, Աստղկան դից մեհեան 809.
Աստուածորդի 385, 387, 391, 409, 418, 420, 432, 439, 456, 468, 571, 587, 598, 611, 629, 635, 672, 690, 745, 749.
Ատրպատական 203, 842.
Արամազդ, (արք. մեծ). 53, 68, 127, 785, 786, 790. Արամազ 786ծ, Արամազդ, Արամազտ 68ծ. տես եւ Զեւս.
Արեգ գաւառն Վաղարշապատ քաղաքի 192
Արիստակէս 859, 861, 862, 866, 873, 884, 885. Առիստակէս, Առիստակէս, Առաստակէս, Ըարստակէս, Ռիստակէս, Ռստակէս 859ծ, 861ծ, 862ծ, 866ծ, 873ծ. 884ծ, 885ծ,
Արծրունիք 795.
Արճան 34ծ.
Արշակունի, Արշակունիք, Ա. դուռն 12, 12ծ, Ա. ազգ 22, 22ծ, Ա. տոհմ 783.
Արուաստան 873, Արեւաստան, Արուեստական 873ծ.
Արուկէս եպիսկոպոս 845. Ասրուկէս 845ծ.
Արտաշատ քաղաք 13, 33, 122, 192, 214, 214ծ, 217, 217ծ, 219, 219ծ, 220, 220ծ, 778, 841, 873ծ. բերդ Արտ. 122, 124. դղեակ Ա. 122. դրուռն Ա. 33. կամուրջ Ա. 33. միջայն Ա. 48ծ. 122, 124, 125ծ, 132, 136, 211ծ, 214ծ, 215, 217, 250, 728.
Արտաշիր որդի Սասանայ 18, 20.
Արտաւազդ սպարապետ 860.
Արտաւան, Արտեւան որդի Վաղարշու 18, 18ծ, 19, 19ծ.
Արտաւան սպարապետ 121, 121ծ.
Արտիթէս եպիսկոպոս 845.
Արքունական Դրան բանակ 846.
Աւան-Գթնոյ, Աւան-Կթնոյ գիւղ 125ծ.
Աւետարան 16, 95, 148, 149, 240, 497, 498, 516, 642, 684, 691, 693, 694, 700, 701, 709, 722, 725, 742, 776, 783, 805, 818, 819, 834, 854, 859, 865, 896. աշխարհահեղոյց Աւետ. 854, արքայութեան Ա. 700. խաղաղութեան Ա. 148. կենդանատու Ա. 700. տիեզերախօս Ա. 497. չորս Ա. 701. Աւետարանական ընթացք 887. —ական հաւատք 886, —ական հրաման 14, —ական չափ, 864. Աւետարանագործ վարդապետութիւն 865. Աւետարանին աստուածապարգեւ աւետիք 16. (նմմտ. Աւետիք Աստուծոյ 514)։
Աւտայ տես Օտայ.

Ափրոդիտէս 809. Ափրոդիտոս, Ափրոդիտէս 809ծ.

Բաբել, Բաբէլ 578, 578ծ. տ. և Բաբելոն.
Բաբելացիք 179, 179ծ, 212.
Բաբելոն, Բաբելոյն 341, 341ծ, 578ծ. տես և Բաբել.
Բաբիլաս 859ծ.
Բագայառիճ գիւղ 790, Բագառիճ 790ծ.
Բագաւան քաղաքագեօղ 817, Բագրաւան, Բագոււան, Բագւան 817ծ.
Բագինչեցի տ. Վարդան.
Բաղտասար, Բաղդասար 502, 502ծ.
Բանտարոս 686.
Բասեան 845, Բասեն, Բասէն, Բասեան 125ծ, 845ծ.
Բասոս նախիկարար 845, Բասու 845ծ.
Բարթողոմէոս, 686, Բարթուղիմէոս, Բարդողոմէոս 686ծ.
Բարշամինայ սպիտակափառ դիք 784, Բարշիմնիա 784ծ.
Բարսաբաս 686, «Բարաբբաս» 686ծ.
Բդեաշխ, բդեաշխք 795, 873.
Բեթղեհէմ, Բեթղահէմ, Բեդղէէմ և այլ ընթերցուածք 388, 388ծ, 392, 392ծ, 395, 395ծ, 399, 399ծ.
Բիւթանիա 689.
Բուրդար 34ծ.
Բռնաւոր (յիշատ.) 809ծ.

Գաբրիէլ 419, 437
«Գաղատացիք» 689ծ. տ. Դաղմատացիք.
Գաղիացւոց երկիր 867, Գաղիատացւոց, Գաղէացւոց ե. 867ծ.
Գամիրք 686. «Գամրացւոց» աշխարհ 795ծ. տ. Գուգարացւոց ա.
Գայիանէ 138, 143, 143ծ, 149, 165, 167, 175, 175ծ, 182, 189, 190, 190ծ, 201, 201ծ, 204, 205, 205ծ, 207, 209, 209ծ, 210, 210ծ, 737, 759, 766, 768.
Գայիանէ քոյր Ցոփանեէս վարդապետի 715ծ.
Գայլ գետ 48, 786. «Գայլ» 48ծ.
Գառնիկ ճգնաւոր 125ծ.
Գաւրգէ (յշատ.) 17ծ.
Գեղէոն, Գեդէոյն 323, 323ծ.
Գիրք սուրբ 361, 389. Գիրն 281. Գիր առաքելագործ 498.
Գոմորացիք, Գոմմորացիք 371, 371ծ.
Գուգարացւոց աշխարհ, Գուգարաց—, Գուրգարացւոց—, Գարգարացւոց—, «Գամրացւոց»—795, 795ծ.
Գութք 39, 44.
Գրիգոր 34ծ, 38, 49, 50, 50ծ, 51, 122ծ, 125ծ 211ծ, 214ծ, 217, 218ծ, 220ծ, 221, 225, 399ծ, 488ծ, 715, 715ծ, 716ծ, 726, 731ծ, 756ծ, 758ծ, 760, 767, 774, 778, 779, 786, 788, 792, 793, 794, 796, 798, 799, 801, 803, 804, 805ծ, 806ծ, 812, 817, 825, 832, 833,ծ, 858—861, 876, 883, 884ծ, 885, 886. Գրիգորիէ 793. Գրիգորիոս 37, 37ծ, 50, 50ծ, 51, 54, 63, 63ծ, 71, 71ծ, 108, 110, 111, 111ծ, 112, 112ծ, 114, 114ծ, 116, 117, 120, 124, 132, 136, 214, 217ծ, 218, 220, 223, 224, 226, 243, 244, 247, 722, 728, 728ծ, 729, 733ծ, 758, 762—765, 773, 779ծ, 786ծ, 792ծ, 794ծ, 799ծ, 801, 801ծ, 803ծ, 805—807, 809, 811ծ, 812, 817ծ, 833, 846ծ, 862, 873, 883, 884. Գրիգորիս 120ծ, 132ծ. Գրիգոր կամ Գրիգորիոս՝ եպիսկոպոս (սուրբ) 807,—արքեպիսկոպոս 873,—կաթողիկոս (սուրբ) 884,—պարթև 731ծ. Գ. այր Աստուծոյ 259ծ, Գ. այր արդար 259ծ, Գ. այր սուրբ 716.—երանելի 224, 243, 722, 729, 764, 773, 778, 732, 846ծ.—Լուսաւորիչ 18ծ, 34ծ, 38ծ, 80ծ, 214ծ, 364ծ, 391ծ, 399ծ.—խոստովանող Քրիստոսի 728, 876.—մեծ 883.—նահատակ 716. Գրիգորի

մուտն ի վիրապն 48ծ, Դ. ելն ի վիրապէն 211ծ, 214ծ.
Գրիգոր, գծող Գ. ձեռագրի 715ծ.
Գրիգոր, գրիչ Գ. ձեռագրի 715ծ.
Գրիգոր, եղբայր Յովհաննէս վարդապետի (յիշա.) 715ծ.

Դաղմատացիք 689, 784. «Դաղմատացիք» 689ծ.
Դանիէլ 179, 179ծ, 311, 323, 398, 475, 502.
Դատ կարապետ արքայի 860.
Դար Աբրահամեան 305, —եօթներորդ 72, 366, —Նոյեան 556, —ութերորդ 169, 291, 295. Դարք վեցհազարեան 366.
Դարանաղեաց գաւառ 784, 861, Դարանաղեաց լերինք 125ծ.
Դարձ փրկութեան աշխարհիս Հայաստան 716.
Դաւիթ (արքայ) 187, 188, 317, 318, 321, 375, 392, 393, 395—399, 403, 451, 513, 665, 895. Դ. մանուկ 187. ազգ Դաւթի 399. աթոռ Դ. 375, 395. դուստր Դ. 395. խորան Դ. 397. որդի Դ. 399, 404. տուն Դ. 665. քաղաք Դ. 392, 393. Դաւթեան երգ 1.
Դաւիթ գրիչ 686ծ.
Դեբովրայ 180.
Դեկտեմբեր ամիս 900ծ.
Դերջան գաւառ 789.
Դիոկղետիանոս կայսր 137, 137ծ, 152, 152ծ, 868. Դիոկղետիանոս, Դէոկղետիանոս, Դիոկլետիանոս, Դիոկղիլէտիանոս, Դիոկղիտիանոս, Թէոկլետիանոս, 137ծ, 152ծ, 868ծ.
Դիցաւան 817, 818, Դիցնաւան 818ծ. տ. և Բագաւան.
Դիւան դրչի Որմզդի 778.
Դուռն ճարտոյ Վաղարշապատու քաղաքի 206, տ. և Արշակունի, Արեգ, Դրունք.
Դպիրք ատենակալք (կամ ատենական) նշանագրաց 99, 99ծ.
Դրունք Ալանաց 19, 842, —Կասպից 842, —Տորոնի 19, —փոքր 36, տ. և Դուռն.

Եբրայեցիք, Եբրայեցւոց ազգ 255, —ժողովուրդ 306, Եբրայականք 710. տ. և Հեբրայական.
Եգիպտացիք 305—307, 312, 335, 370, 403, 545. անդրանիկք Եգիպտացւոց 335. երկիր Եգ. 305, 306, 312, 335, 403. ճարտարք Եգ. 370.
Եգիպտոս 306, 403, 404, 545, 557, 689. Եգիւպտոս, «Եգեպտոս» 689ծ.
Եզեկիէլ 332, 503, 550, 559.
Եկեղեաց գաւառ 48, 786, Եկեղեց 48ծ, 786ծ.
Եղիա (մարգարէ) 467, 848.
Եղիայ, հայր Վարդան վարդապետի 715ծ.
Եմանուէլ, Եմմանուէլ 374ծ. տ. Էմմանուէլ.
Եմմաւուս 492, Եմաւուս 492ծ.
Ենոս 292, 292ծ.
Ենովք 76, 292, 294.
Եսայի 395, 447, 479, 486, 495, 503, 650, 654.
Երազգամոյն, Երազմոյն, Երազմայնք կամ Երազմոյնս 778, 778ծ.
Երասխ գետ 33.
Երեմիա, Երեմիաս, Երեմիայ 508, 655, 655ծ.
Երեփիկա, Երեփիկայ 170, 170ծ. Ռեբեկա, Հռեբբեկայ 170ծ.
Երէց աւան, Երիցայ գիւղ 48, 786.
Երուսաղէմ 125ծ, 196, 405, 427, 429, 459, 463, 470, 473, 496, 664—666, 694.
Երրորդութիւն 259, 362, 384, 623, 661, 662, 706, 814, 877. Երրորդական տէրութիւն 237. Երրորդութեան հաւատք 877.
Եւայ 79, 79ծ.
Եւսեբիոս եպիսկոպոս 845. Եւսեբէոս 845ծ.

Եւսեբիոս արքեպիսկոպոս, Եւսեբիս 875, 875ծ, Սեղբեստրոս 875ծ.
Եւստաթիոս, Եւստաթէոս եպիսկոպոս Բա-սենոյ 845, 845ծ, «Եւստաթիոս» 845ծ, Տաթիոս 845ծ.
Եփրաթայ տուն 392, Եփրատա, Եբփ-րաթայ 392ծ.
Եփրատ գետ 202, 809—811, 819, 832, 833. Եփրատական գետ 845, 848. Եւփրատ գետ 809ծ. 810ծ. 811ծ, 819ծ, 832ծ. Եւփրատական գետ 845ծ, 848ծ.

Զարուանդ, Զարեւանդ 795, 795ծ. Ճանապ Զ. 795, 795ծ.
Զաքարիա քահանայապետ, հայր Յով-հաննու 411, 429.
Զաքարիա մարգարէ, Զաքարիաս 323, 474, 474ծ.
Զաքարիայ սարկաւագ 80ծ, 505ծ.
Զենոբ Գլակ 34ծ.
Զենոն կայսր 125ծ.
Զեւս դիք 785 տ. եւ Արամազդ.

Էական անուն 306. Էն Աստուած 174.
Էմմանուէլ 374. Եմանուէլ, Եմմա-նուէլ 374ծ.

Ըշտունիք տ. Ռշտունիք.
«Ըստաստանակ» տ. Ռստաստակ.
Ըստանկէս տ. Արիստակէս.

Թաբորական լեառն 850. Թաբովրա-կան, Թափորական, Թափովրական, Թաւորական 850ծ.
Թագաւորագիր մատեանք 503.
Թագադիր իշխան } տես Ասպետու-
Թագակապ իշխան } թեան իշխան.
Թադէոս 686, Թադդէոս 786ծ.
Թեսաղոնիկեցիք, Թեսաղովնիկեցիք 605, 605ծ.
Թէոփիլէ 497, 498, Թէոփիլոս 498, Թէովփիլէ, Թէովփիլոս, Թեովփիլոս 498ծ.
Թիլն աւան 786.
Թոդիկ ճգնաւոր 125ծ.
Թովմաս 686, Թումաս 686ծ.
Թորգոմ, Թորգոմայ ազգ 16, 16ծ. — տուն 776, 796.
Թորդան գիւղ 125ծ, 784. Դորթան, Թորթան 784ծ.
Թուղթ Ասորւոց 34ծ.
Թրակ, Թրակայ կողմն, Թրակացւոց կ. 689, 689ծ.

Իննակնեան տեղիք, Իննակնեան տե-ղեաց Պատմութիւն 34ծ.
Իսահակ 170, 302. Սահակ 170ծ, 411.
Իսրայելացիք 307, 309.
Իսրայէլ 146, 304, 311, 314, 316, 351, 388, 392, 396, 411, 429, 501, 503, 545, 576, 585. Իս-րայելի որդիք 311, 314, 316. 503, — տուն 388, 396, 501. — քաղաք 146. Իսրայելական ազգ 404, — ական տուն 502, — ական տաճ 333.
Իտալիացւոց աշխարհ 867ծ, 874. Իտա-լացւոց, Իտաղացւոց, Իտալիացւոց աշ. 874ծ.

Լակոնիա, Լակովնիա, Լիկովնիա 689, 689ծ. Դակոնիա 689ծ.
Լիբանան 642.
Լիբէացիք 689.
Լիկիանէս կոմս, Լիկիանէ, Լիկիանոս 37, 37ծ, 41, 41ծ, 43, 43ծ, 44. Լիկանէս 43ծ.
Լիկիանոս Թագաւոր 868. Լիկիանէս, Դուկիանոս 868ծ.
Լիւբիկիա 694, Լիւբիկայ, Լիւբիկիայ, Լիւբիկեա 694ծ.
Լուսաւորիչ. տ. Գրիգոր.
Լփնք 19, Լփինք, Լփնիք, Փինիք 19ծ.

Խաղխաղ քաղաք 28. «Խաղաղ» 28ծ.
Խաղտիք աշխարհ, կողմն 785, 842.
Խաչատուր, եղբայր Վարդան վարդա-պետի 715ծ.
Խաչատուր քարտուղարն, հոգեւոր ծնող

Վարդան վարդապետի 715ծ.

Խոր-Վիրապ 124, 125ծ, 136, տ. եւ Արտաշատ.

Խոսրով 13, 18—20, 20ծ, 21, 28, 36, 121, 222. —Թագաւոր, Թագաւոր Հայոց 18, 19, 28, 36, —քաջ 13, Խոսրով 18ծ, 19ծ, 20ծ, 21ծ.

Խոսրովիդուխտ 125ծ, 214, 215ծ, 216, 216ծ, 765, 766, 791, 800, 817, 820, 832, —քոյր Թագաւորին 214, —օրիորդ մեծ 800, 820, 832.

Խուժաստան 689.

Խոշխոտար, եղբայր Վարդան վարդապետի 715ծ.

Ծաւդէից աշխարհ 795. Ծօդէից 795ծ.

Ծոփաց աշխարհ 795, Ծոփփաց աշ. 795ծ.

Կաթողիկէ եկեղեցի 744, 748, 751. Կաթուղիկէ սուրբ եկ. 731ծ.

Կաթողիկէ Պետրոսի 702, 702ծ, —Յովհաննու 710, 710ծ. Կաթողիկէական, Կաթողիկէից Թուղթ 695, 695ծ.

Կաղարքք 842.

Կաճել 79, 79ծ, 289, 289ծ, 290, 290ծ. Կաճեղ 289ծ, 290ծ տ. եւ Կայէն.

Կամուրջ Արտաշատի 33. —Մեծամօրի 33, 33ծ, 206, 206ծ, —Վաղարշապատի 33.—Տափերական 33, 33ծ.

Կայէն 79ծ, 289ծ, 290ծ, 295. Կային 290ծ, տ. եւ Կաճել.

Կայեան 292, Կայիեան 292ծ.

Կապադովկացիք, Կապպադովկացիք 796, Կապադովկացւոց քաղաք 37, 37ծ. Կապուտկացիք 796, 860.

Կապադովկիա, Կապպադովկիա 689, 689ծ, Կապոդովկիա 689ծ, 796ծ.

Կասպք 19, 19ծ, Կասբք 19ծ. Կասպից սահմանք 842, Կաղբից Դրունք 842ծ. Կասփից Դրունք 842ծ.

Կարմիր ծով 179.

Կաւկաս լեառն 780.

Կեսարացիք 810ծ, Կեսարացւոց քաղաք 796, 804, 805, 814, 861. Կեսարիա մեգաղէ 820. Կեսարիա քաղաք 37, 800, 826, Կեսարու քղք. 805ծ. տես եւ Մաժաք.

Կիւրակոս եպիսկոպոս 845.

Կիւրենացւոց կողմն 689.

Կղաւդիոս կայսր 125ծ.

Կղէօպեանք 492, Կղէօպանք, Կղէոպեանք 492ծ.

Կոստանդ, Կոստանդն, Կոստաս, Կոստ, Կոստա, հայր Կոստանդնի 867, 867ծ.

Կոստանդ, Կոստանդն կամ Կոստանդին Թագաւոր. Կոստանդեայ 14, Կոստանդնեայ 14ծ. տ. եւ Կոստանդիանոս.

Կոստանդիանոս 867, 871, 875, 876, 884, Կոստանտինոս 875ծ, 878ծ, 884ծ. Կ. Թագաւոր 875, —կայսր 875, 876, 878, —օգոստական մեծ կայսր 884. տ. եւ Կոստանդ.

Կոստանդնուպոլիս 125ծ, Կոստանդինեան Թագաւորական քաղաք 874ծ.

Կորդիք, Կորդուք, Կորդովիտք, Կորդուացիք. Կորդովտաց, Կորդուաց, Կորդուացւոց աշխարհ 795, 795ծ, «առ Կորդուօք» 842.

Կորնթացիք 710, 710ծ.

Կոռնելիոս 509, Կոռնիէլ, Կուռնիէլ, Կոռնելիէ 509ծ.

Հաբէլ 289, 289ծ, 290, տ. եւ Աբէլ.

Համբարձումն (տօնան) 493ծ, 497ծ.

Հայաբարբառ 854, Հայակոյտ զօրք 33, Հայերէնախօս 854, Հայերէն լեզու 796.

Հայաստան աշխարհ 13, 16, 16ծ, 35, 160, 209, 249, 715, 716, 776, 784, 796, 808. Հայաստան երկիր 161ծ, 209, 885, տ. եւ Հայք.

Հայկարար 767.

Հայք 80, 95, 159, 227, 252, 259, 273, 362, 368, 377, 380—383,

385, 386, 388, 390, 391, 399, 416, 420, 421, 422, 424, 425, 436, 439, 441—444, 450, 451, 457, 465—467, 469, 478, 480, 489, 490, 495, 496, 533, 524, 566, 571, 587—590, 593, 594, 595, 598, 602, 604, 615, 626, 629, 661, 662, 665, 702—707, 711—714, 832. Հ. արարիչ 275, Հ. արարչութեան 260. բարերարութիւն Հօր 95.

Հայրապետ «յորդորիչ» ի ձեռագրի 136ծ.

Հայք, աշխարհ Հայոց 13, 44, 46, 95, 121, 122, 122ծ, 127, 130, 161, 161ծ, 795, 862. ամենայն Հայոց 124, 127, արքայ Հ. 877. արքայութիւն Հ. 28, 28ծ, 842. երկիր Հ. 13, 16, 36, 68, 150, 817, 842, 854, 861, 881. Թագաւոր Հ. 18, 19, 21, 29, 36, 100, 150, 786. լուսաւորիչ Հ. 18ծ, (տես եւ Գրիգոր Լուս.) կողմանք Հ. 21, 47. սահմանք Հ. 158, 809, 840. տիկնութիւն Հ. 173, 173ծ. տուն Հ. (Թորգոմայ) 776. քաղաքք Հ. 782. տես եւ Հայաստան աշ.

Հայք Մեծք, աթոռ կաթողիկոսութեան Հ. Մ., աշխարհ Հ. Մ. 837, արքայ Հ. Մ. 17, 47, 126, 134, 134ծ. 151, 161, 161ծ. արքայութիւն Հ. Մ. 48. երկիր Հ. Մ. 800, 872. Թագաւոր Հ. Մ. 809, 820. սպարապետ Հ. Մ. 860. տես եւ Հայաստան.

Հեբրայական ազգ 580, 652ծ. Հ—բանակ 854. տես եւ Եբրայեցիք, Հրեայ.

Հելլէն դպրութիւն 840.

Հեր գաւառ 795. շահաստ Հեր գ-ռի 795.

Հինգ նահապետք յարքունական դարէն 305.

Հինգերորդ շաբաթ օրն (մեծի պահոց) 38ծ.

Հիւսիսականաց կողմանք 175, Հիւսիսական կ.—741.

Հիւրընկալ Դիր Վանատրի 836.

Հնդիկք, Հնդկաց աշխարհ 689, Հնդկային աշխ. 8. 8ծ.

Հոգին Սուրբ 1ծ, 75, 80, 92, 95, 110, 169, 181, 191, 227, 317, 351, 361, 362, 375, 387, 392, 399, 411, 418, 432, 454, 494, 496, 497, 499, 500, 501, 503—506, 533, 544, 546, 590, 605, 625, 626, 629, 632, 633, 650, 661—663, 671, 673, 674, 676, 682, 686, 688, 692, 693, 699, 702, 704, 705, 708, 712, 713, 719, 724, 825, 832, 841, 852, 867.

Հոգի 168, 194, 259, 327, 375, 412, 414, 416, 420, 422, 443, 450, 454, 499, 503, 507, 508, 545, 562, 563, 580, 596, 597, 635, 639, 665, 666, 670, 672, 673, 681, 696, 699, 702, 705, 706, 752, 830, 851.

Հոգի անմահ 364,—աստուածային 604,—աստուածեղէն 713,—աստուածութեան 413, 615, 632, 751,—Աստուծոյ 333, 354, 502, 579, 603, 690, 701,—արարչական 275,—աւետեաց 691,—բարեխօս 72, խաղաղիչ 60,—կենդանի 251,—համագործ 260,—ճշմարիտ 707,—ճշմարտութեան 699, 704, 705, 707, 708,—շնորհաց 551. Հոգեւոյն շնորհք 256, 257, Հոգի նուէր 586, 614,—տեառն 502, 607.

Հոգեգալուստ 499ծ.

Հոգեւոր երգարան (=սաղմոսարան) 530.

Հոնք, Հոնաց զօրք 19, 123. «Հունաց» գ. 19ծ.

Հռեբեկայ 170ծ. տ. Ռեբեկկայ, Ռեբեկայ.

Հռիփսիմէ 125ծ, 138—140, 143, 149, 162, 165, 168, 175, 178, 180, 182, 183, 189, 197, 201, 203—205, 207, 209—211, 230, 230ծ, 233, 737, 759, 766, 768. Հռիփ-

սիմէ 138ծ, 139ծ, 143ծ, 165ծ, 168ծ, 175ծ, 180ծ, 737ծ, 759ծ, 766ծ. Հուփսիմէ 138ծ, 139ծ, 178ծ, 180ծ, 230ծ, 737ծ, 759ծ, 766ծ, 768ծ. Հռիպսիմէ 139ծ. Հռիփսիմէ երանելի 165, 768. սան, սանտականն Հ. 167, 759. Հռիփսիմեանք 125ծ, 137ծ, 716ծ. Հռիպսիմեանք 137ծ.

Հռիքսիմէ, քոյր Յովհաննէս վարդապետի 751ծ.

Հռոմոց աշխարհ 14ծ, 203, 209. Հռոմ, Հռոմայեցիք. աշխարհ Հռոմայեցւոց, Հոռոմայեցւոց, Հոռոմոց 14, 203ծ. 209ծ. թագաւոր Հռոմայեցւոց, Հոռոմայեցւոց, 189, 189ծ. գրութիւն Հռոմայերէն 12. Թագաւորական քաղաք Հռոմայեցւոց 874. մեծն Հռոմայ քաղաք, քաղաք Հռոմայեցւոց, Հռոմ, Հռոմ 12, 37ծ, 125ծ, 138, 209ծ.

Հրեայ 153, 673, 683, 699. Հրեայք, Հրէայք 400, 442, 443, 456, 472, 480, 688. Հրէական ազգ 495, 608, 652. Հրէական ժողովուրդ 618. Հրէական կողմն 689. Հրեայկողմն, Հրէակողմն 689ծ.

Հրէաստանեայք 403, 699, 699ծ. տես և Եբրայեցիք, Հեբրայական.

Ձիթենեաց լեառն 463, 463ծ, 496. Ձիթաստանեաց լ. 463ծ. 469ծ, 850ծ. Ձիթաստանեաց լ. 469, 850. Ձիթաստանեայց լ. 850ծ.

Ղազվինեցի. տես Ղուկաս.

Ղափոնիա 689ծ. տես և Լափոնիա.

Ղարիպ, մայր Վարդան վարդապետի 715ծ.

Ղևի 430.

Ղևոնդիոս 800, 804, 805, 820ծ. Ղևոնդէս 820. Ղևոնտիոս 804ծ, 805ծ. Ղևոնդոս 804ծ. Ղ. արքեպիսկոպոս 800, 820,—կաթողիկոս 804, —մետրապոլիտ 820.

Ղևտացիք 569, 569ծ.

Ղովմպիադք. տես Ողիմպիադք

Ղովտ 323, 351, 471. Ղովթ 323ծ, 351ծ, 471ծ. Ղաւտ 471ծ. Ղովտեան, Ղովթեան բաժակ 539, 539ծ, 540, 540ծ.

Ղուկաս 469, 497, 686, 709, 710, —աւետարանիչ 469, —երանելի 497.

Ղուկաս, տէր, Ղազվինեցի, հայր Յովհաննէս վարդապետի 715ծ.

Ղուկիանոս, տես Լիկիանոս.

Ճիղեք, Ճիղաք, Ճիղեփ, 19, 19ծ.

Ճորայ պահակ 19, Ճորաց—19ծ. Ձուրոյ—, Իւրոյ—19ծ.

Մաթէոս, եղբայր Յովհաննէս վարդապետի 715ծ.

Մաթուսաղայ 292.

Մաժաք 796. տես և Կեսարացւոց քաղաք.

Մահքր-Տուն 842. «Մահքրտեան, Մաքրտան, Մարթետոն» 842ծ.

Մաղաղիէլ, Մաղաղայէլ 292, 292ծ.

Մաղխազութեան իշխան, տուն 795, 873, «Մախազութիւն» 873ծ.

Մամբրէ 300. «Կամբրէ» 300ծ.

Մանեայ Այրք, Մանէայրք, Մանեայ այր, Մանայ այր, Մանայարք 861, 861ծ, 125ծ.

Մասիս լեառն 767.

Մարթայ, Մաղքթայ, Մաղքութայ կողմն 873, 873ծ. —սահմանք 842, 842ծ. «Մարթեան» տուն 842ծ.

Մատաթիոս 686.

Մատթէոս 686. Մաթէոս 686ծ.

Մատթէոս դծող 756ծ.

Մատթէոս գրիչ 210ծ.

Մարգարէականաց պատմութիւն 618. Մարգարէականք 375.

Մարգարիտ, մայր Յովհաննէս վարդապետի 715ծ.

Մարզպետութեան իշխանութիւն 795.

Մարիամ կոյս 387, 432, 780.

Մարիամ, քոյր Մովսիսի 545.
Մարիամ, քոյր Յովհաննէս վարդապետի 715ծ.
Մարկիանոս Թագաւոր 868.
Մարկոս 686.
Մարկոս, տէր, եղբայր Յովհաննէս վարդապետի 715ծ.
Մարտ ամիս 900ծ.
Մարտիանոս 868ծ.
Մարք 689. Մարաց ամուր աշխարհ 842.
Մարքսիմիանոս Թագաւոր 868.
Մաքսենտիոս, Մաքսենտէս, Մաքսեն-տիանոս, Մաքսենտինոս 868, 868ծ.
Մեգաղէ Կեսարիա 820. Մեգաղի — 820ծ.
Մելիտոս 699. Միլիտոս, Միղիտոս 699ծ.
Մեծամօրի կամուրջ 33, 206, 206ծ.
Մենէր, հայր Ներսէս բարունակեալի 715ծ.
Միածին 76, 92, 195, 273, 341, 344, 352, 425, 702, 710, 713, 852. Միածին Որդի 80, 95, 96, 145, 146, 195, 362, 399, 403, 444, 454, 702, 706, 707 (տես եւ Որդի միածին). Միածնի օրի-նակ (համեմատութեամբ արեւու եւ լուսնի ձեռ) 91, 92. միածին Աս-տուած, կամ Աստուծոյ միածին 699.
Միջագետք 689.
Միքիա, Միքիէ, Միքիաս, Միքէ եւ այլն. 388, 388ծ, 503, 503ծ.
Մծբին 842. Նծբին, 842ծ.
Մկրտիչ ոմն (յիշտկ.) 809ծ.
Մողք, Արեւելեայք 387, 394, 400.
Մոկաց աշխարհ 795, — իշխան 795, 873.
Մովսէս 256, 306, 308, 310, 311, 315, 316, 325, 327, 331, 332, 347, 378, 398, 429, 431, 433, 450, 454, 487, 494, 503, 545, 550, 569, 571, 701, 854. Մօ-սէս 306ծ, 311ծ. Մովսէս երանելի 892. — մարգարէ 256, 315, 378, 854, — մեծն, մեծ մարգ., մեծն մարգարէից 315, 327, 331, 378, 503, 701. Մովսիսական օրէնք 696, Մովսիսադիր օրէնք 346.
Մովսէս եպիսկոպոս 845, Մովսի 845ծ.
Մրճակեան մեհեան, Մհրական, Մեհրա-կան 790, 790ծ.
Մրմաթ (յիշտկ.) 715ծ.
Յակոբ, Յակովբ, որդի Խաճակայ 303, 303ծ, 304, 396, 396ծ, — մեծ 321, — հայրապետ 322, 375, 375ծ, — նահապետ 411, 434, 450. Յակոբեան գաւառ 303, 303ծ. Յակոբայ տուն 375.
Յակոբոս, Յակովբոս (առաքեալք) 448, 686, 686ծ.
Յայէլ 180. Այել, Այէլ 180ծ.
Յաշտիշատ 809. Աշտիշատ 809ծ, 873ծ.
Յարէդ 292. Յարեդ 292ծ.
Յեշով տ. Յեսու
Յեսու 316ծ. 323. Յեշով 316.
Յեսսէ 317, 395.
Յիսուս 1ծ, 82, 125, 388, 401, 459, 466, 467, 476, 477, 494, 498, 582, 780, 842, 850, 852. Յի-սուս Քրիստոս 85, 87, 90, 95, 96, 122, 145, 147, 178, 195, 252, 353, 433, 441, 481, 493, 642, 693, 699, 703, 710, 755, 806, 825, 842. տես եւ Քրիստոս Յիսուս.
Յոհաննէս, Յովհաննէս վարդապետ Պաղմենցի, Պաղպենցի, տէր, Պա-կարի որդի, գծող 212ծ, 715ծ.
Յոհաննէս բանամայ ամփոփեալ եւ նա-խանձողք ձեռագրի, յիշտկ. 512ծ.
Յոյնք 39, 209ծ. Յունաց աշխարհ 14, 128, 151, 156, 181, 203, — զօրք 36, 123, — Թագաւոր 40, 129, — մեծ Թագաւոր 161, — ի-մաստութիւն 127, իշխան 38, 39. — կողմանք 36, 47, 810, — Ոլիմ-պիարար 202, — սահման 36, 803,

873. Յունական աշխարհական դպրութիւն 863, —ական գիրք 39, —ական ճարտարութիւն 892. Յունականք 39. Յունարէն գրութիւն 12 (տես եւ 863).
Յովբ, Յոբ 328, 473, 686, —երանելի 328.
Յովէլ 666.
Յովհաննէս 373, 409, 411, 417, 422, 435, 436, 591. —առաքեալ 848, —աւետարանիչ 468, —երանելի 810, 848, —երանելին 836, —կարապետ 408, 429, 654, —կնքաւոր 410, —գրիչատակ 437, —մարգարէ 408, 433, 654, 810, —մեծ, մեծ (մարգարէ), մեծն (մարգարէից) 408, 429, 652, 654, 810, —մկրտիչ 433, 467, 810, 848, —յառաջընթաց 654, —քահանայ 433. Յոհան 654ծ. Յոհաննէս 373ծ. Յովան 433ծ. Յովաննէս 373ծ, 408ծ, 433ծ, 467ծ, 810ծ, 848ծ.
Յովհաննէս (աւետարանիչ, առաքեալ) 424, 439, 444, 448, 686, 706. Յոհաննէս, Յոհվաննէս 378ծ, 444ծ, 686ծ, 710ծ, 711ծ. Յովանէս 444ծ, 706ծ. Առաքելական Յովհաննու 711. Թուղթ Յովհ. 378, 711 Կաթողիկէ Յովհ. 710.
Յովհաննէս եպիսկոպոս 845. Յովաննէս 845ծ.
Յովնան 179, 479. Յունան 179ծ, 479ծ. «Յովնան» 179ծ.
Յովնան, հայր Պետրոսի 467. Յունան 467ծ.
Յովսէփ 502.
Յովսէփ, եղբայր Յովհաննէս վարդապետի 715ծ.
Յուդա նահապետ 450, 664. ազգ Յուդայ 665. երկիր Յ. 427. իշխան Յ. 375. տուն Յ. 396.
Յուդա Սկարիովտացի, Յուդաս Սկարիովտացի 540, 540ծ, Յ. որդի կորստեան 633.
Նաբուքոդոնոսոր արքայ Բաբելացւոց 212, Նաբոքոդոնոսոր 212ծ, Նաբուքոդոնոսոր 212ծ.
Նազարէթ 404.
Նախիջեւան մեհեան 786, Նախճաւան 786ծ.
Նաւասարդ 836.
Նեռն 471.
Ներսէս Շնորհալի (կաթող.) 212ծ, 367ծ. 715ծ.
Ներսէս հոգեւոր եղբայր (կաթող.) 686ծ.
Նիկիա 884. մեծ ժողով Նիկ. 884. Նիկիական Կանոնք 885. Նիկիացւոց քաղաք 884.
Նծրին քաղաք 842ծ. տ. Մծբին.
Նշամակաց, Նշեմակաց 211ծ. տ. Փառական.
Նոյ 169, 169ծ, 172, 296, 471. Նոյեան դար 556.
Նորաքաղաք 150. Նորքաղաք 150ծ. տ. Վաղարշապատ.
Նոր Շիրական երկիր 842, —կողմն 873. Նոշիրական, Նոյշիրական 873ծ. Նուշիրական 877ծ, 842ծ.
Նպատական լեառն 818. Նպատ, Նպատակ լ. 818ծ.

Շահապ Շահապիվանի 873. Շ. Զարաւանդ եւ Հեր գաւառի 795, 795ծ.
Շահապիվան 873. «Անապիւան» 873ծ.
Շաւող, Շաւուղ 513. տ. Սաւուղ.
Շեմակաց 211. տ. Փառական.
Շիրական. տ. Նոր Շիրական.
Շուշան 179.
Շմաւոն 509, Շմաւոնն 509ծ. տ. եւ Պետրոս, Սիմոն.
Շողակաթ տաճարն 791ծ. սուրբ Շողակաթ 728ծ.

Ողիմպիադք Յունաց 202, 202ծ.
«Ոյծք» տ. Սոյզք.
Ոսկեծին, Ոսկեծնեա, Ոսկեմայր գիր 809. Ոսկեածին, Ոսկիամայր, Ոսկիծնեա, «Ոսկեմայր» 809ծ.
Ովկիանոս անուանի ծով 867.

Որդի 78, 79, 84, 85, 160, 242, 343, 354, 361, 364, 373, 382, 421, 424, 425, 436, 443, 454, 469, 470, 496, 533, 534, 543, 570, 572, 586—589, 597, 603, 615, 661—663, 665, 672, 702—705, 712, 751, 832. Որդի Աստուծոյ 83, 160, 227, 238, 252, 339, 345, 349, 374, 392, 399, 415, 416, 420, 423, 427, 439, 441, 464, 467, 492, 505, 533, 572—574, 590, 591, 597, 598, 601, 602, 605, 613, 674, 675, 712, 713. Որդի մարդոյ 454, 466, 467, 471, 473, 479, 492, 706. Որդի միածին 75, 85, 87, 95, 169, 194, 251, 259, 454, 595, 867. տես եւ Միածին. Որդւոյ աստուածութիւն 95. Որդի արարչական 260, 275. Ո. բարձրելոյ 375. Որդւոյ գալուստ 78, 92, 368, 372. Ո. համագործ 72, 110. Ո. համազօր 110. Ո. հաւասար 60, 110. Ո. ծնօղակից Հօր 385, Ո. սիրելի 79. «Սուրբ Որդի» 368.

Որմիզդ 778.

Ութերորդ դար 169, 291, 295.

Ութերորդ պաշտօն մխիթարութեան Վահագնի 809.

Ուտի գաւառ 28.

Ուտիացւոց իշխան, աշխարհ 795.

Պայհաւ, Պ. աշխարհ 32. սեփական Պ. 26. Պայհաւ 26ծ, 32ծ.

Պամփիւլիա 689.

Պատմագիր ժամանակք 12.

Պատմութիւն Ագաթանգեղեայ 1, 15, Պ. Մարգարէականաց 618. Պ. ս. Գրիգորի 18, 18ծ.

Պարթեւ 27, 28, 32, 34, 37, 122. Պարթեւք 689. դեսպանատուն Պ. 127. Պարթեւաց ազգատոհմ 20, —թագաւորութիւն 18, —կողմանք 203, —նախարարք 20, —նահապետք 20. նահապետ Պ. տէրութեանն 25. Պարթեւաց տէրութիւն 18, 25. Պ. տոհմ 20. Պարթեւական բնութիւն 26, —բնակութիւն 26ծ, —լեզու 817ծ, Պարթեւարէն լեզու 790, 817, 817ծ.

Պարսք, պարսից արքայ 28, 32, 36, —զօրք 18, 21, 47, 123, —թագաւոր 21, 24, 24ծ, 35, 132, —թագաւորութիւն 23, 123, —կողմանք 19, 31, 34, 47, 123, —տէրութիւն 19, 132. երկրորդ տէրութեանն Պարսից 18.

Պատրոնիկէ կին Կղաւդեայ կայսեր 125ծ.

Պարկէն փոս 206.

Պարոն Տուած 512ծ. տ. Տուած.

Պարոնեկ Ռայիս 512ծ. տ. Ռայիս.

Պաւղոս 231, 439, 462, 471, 473, 476, 487, 491, 493, 542, 543, 572, 605, 665, 679, 686, 694—696, 699, 700, 709—711, 714, 777, 851, 854. Պ. առաքեալ 439, 665. —մեծ առաքեալ 231, —երանելի 714, 851, —յառաջադէմ 854.

Պենտեկոստէ 499, 499ծ. —տէրից տօն 713, 713ծ.

Պետրոս 403, 448, 467, 686, 695, 699, 703, 708. տ. եւ Շմաւոն, Սիմոն.

Պիղատոս 473.

Պիսիդացւոց Անտիոք 473. Պիսիդեայ Անտ. 473ծ. տ. Անտիոք.

Պոնտոս 689. Պոնտոս 689ծ.

Պօղոս տ. Պաւղոս.

Պօղոս երէց Գուբրայի, գծոյ 534ծ, 715ծ.

Ռայիս պարոնեկ 512ծ.

Ռեբեկայ 170ծ. տ. Ռեբեկկա, Հռեբբեկայ.

Ռշտունեաց աշխարհ 795, —իշխան 795, 873, Ռըշ—, Ըրշ—795ծ, 873ծ.

Ռոստոմակ Այրարատ գաւառին 841.

Սարաւուղթ, տէր, 329, Սարաւուլթ 329ծ.
Սահակ 170ծ, 411, տ. եւ Խահակ.
Սանմի ամիս 815.
Սաղմոսարան 388, 406, 488, 491, 496, 500, 584, 648. Սաղմոսք 494.
Սամարացի կին 404.
Սասա 170, 170ծ.
Սասան, հայր Արտաշրի 18.
Սաստաղացւոց քաղաք 842.
Սարգիս սրաստանեկ (յիշատ.) 715ծ.
Սարգիս, տէր, եղբայր Յովհաննէս վարդապետի 715ծ.
Սարգիս քահանայ (յիշատ.) 809ծ.
Սաւուղ 513ծ. տ. Շաւուղ.
Սափիրա, կին Անանիայ 509.
Սեբաստիա, Սեբաստացւոց քաղաք 806, 806ծ.
Սեղբեստրոս 875ծ, տ. Սեւերիոս արքեպիսկոպոս.
Սենեակ Վահագնի 809.
Սենեքար դուռն 577, Սէնէքար, Սենեար, 577ծ.
Սէթ 290, 292. Սէթեան ցեղ 291.
Սեպտեմբեր ամիս 210ծ. Հմմտ. Հոռի.
Սիմովն, Սիմոն (առաքեալ) 686, 686ծ. տ. եւ Շմաւոն, Պետրոս.
Սիմեւոն փակակալ (յիշատ.) 136ծ.
Սինէական լեառն 307, 431, 550, Սինեայ, Սինէ լ. 307ծ.
Սիոն, Սիովն 351, 427—429, 477, 479 եւ նոյն հատուածների ծծ.
Սիւնեաց աշխարհ, —իշխան 795, 873.
Սկարաբտացի 540. Սկարիովտացի 540ծ. տ. Յուդա.
Սոդոմ, Սոդոմ 538, 538ծ, 540, 540ծ.
Սոդոմայեցւոց, Սոդոմայեցւոց երկիր 301, 301ծ, 371, 371ծ, —եցիք 557, 557ծ.
Սողոմոն արքայ 363, Սողոմոնի 363ծ. Սողոմոնեան երգ 658. Սողոմոնեան, Սողոմոնեան 658ծ.
Սոյզ, Սոյզն 36. Սոյծք, Ոյծք, Ոյծքն 36ծ.
Սոփանիացւոց երկիր 867, —կողմն 689.
Սպարապետութեան իշխան 873. սպարապետութեանն—873ծ.
Սպարապետութեան իշխան, Սպարապետ 795, 873. տ. եւ Արտաւազդ, Արտաւան.
Ստանր գետ 18. Ստանրացի 20. Ստարն 18ծ.
Ստեփանոս 329, 542, 543. Ստեփաննոս 542ծ, 543ծ. Ստ. վկայ 329, —նախավկայ 329ծ.

Վաթառն եւ երկու հօմնեքորդք 475.
Վահագն 127, 809. քաջն— 127.—վիշապաքաղ 809. Վահագնի սենեակ 809. ութերորդ պաշտօն Վ. 809.
Վահէվանեան մեհեան 809. Վահէվահեան մ. 809ծ.
Վաղարշ, հայր Արտաւանայ 18.
Վաղարշապատ քաղաք 21, 31, 33, 122, 122ծ, 150, 150ծ, 151, 158, 158ծ, 219, 716ծ, 728ծ, 756ծ, 778, 791, 803, 817, 841, 873, 881. տ. եւ Նորաքաղաք, Արեգ դուռն, Պարկէն փոս, Կամուրջ, Ռստաստակ.
Վանատուր հիւրընկալ դիք 836.
Վարագ 125ծ.
Վարդան վարդապետ Բաղիշեցի 554ծ, 715ծ.
Վարդանէս, եղբայր Ներսէսի քահանայի 715ծ.
Վարհամ միայնակեաց 135ծ.
Վարդապետութիւն Սրբոյն 14, —ս. Գրիգորի 259, 259ծ, 715. Վ. ս. Գր. Հ. Լուսաւորչի 80ծ, 364ծ, 391ծ, 499ծ, 641ծ.
Վարք եւ պատմութիւն ս. Գրիգորի 18, 18ծ.
Վեցերորդ շաբաթ օրն (մեծի պահոց) ընթերց. 38ծ.
Վեցհազարեան գարք 366.
Վիշապաքաղ տ. Վահագն.
Վիրապ տ. Արտաշատ, Խոր-Վիրապ.

Վիրք Վրաց զօրք 19.
Վկայաբանութիւն կամ Վկայութիւն ս. Գրիգոր Լուսաւորչին 18, 18ծ, 38ծ, 48ծ. —ս. Հռիփսիմեանց 137ծ.
Վրթանէս 859, 861. Վրդանէս 859ծ. 861ծ,

Տաբիթա 509, Տափիթայ 509ծ.
Տաղիոս եպիսկոպոս 845ծ. տ. Եւստա-դիոս.
Տաճատ նախարար, փեսայ Արտաւա-նայ 121, 121ծ,—իշխան Աշոցաց գաւառին 860.
Տաճկաստան 203.
Տարօնոյ երկիր 809.
Տաւրոս լեառն 809. Տօրոս, Տորոս, Տաւրաւս 809ծ.
Տափերական կամուրջք 33. 33ծ. Տա-պերական, «Պատերական» կ. 33ծ.
Տեսիլ ս. Գրիգորի 731, 791ծ.
Տիբերական ծով 492, 850. «Տաբբերա-կան» ծով 850ծ.
Տիմոնի Դրունք 19. Տիմոյն, Տօրոն, Տիայոն, Տրայոն, 19ծ.
Տիրիկէս եպիսկոպոս 845.
Տիւր գիր, Տրի գրց. 778, Տիւր գրց 778ծ.
Տուած պարոն 512ծ.
Տրդատ 12—14, 14ծ, 17, 36, 36ծ, 38ծ, 41ծ, 45ծ, 47, 48, 100, 123, 125, 126, 132, 132ծ, 151, 152, 161, 173, 173ծ, 180, 203, 490ծ, 763, 766, 783, 796, 817, 828, 840, 857, 862, 873, 875, 877, 877ծ, 884, 885, 892. Տրդատ արքայ 13, 47, 125, 126, 151, 161, 203, 828, 877, 885, —արքայ Հ. Մեծաց 17, 47, 126, 151, 161,—մեծ արքայ 873, 884, —Թագաւոր 38ծ, 100, 123, 132, 173, 173ծ, 180, 763, 766, 796, 840, 857. Տրդատէս 37, 37ծ, 41, 41ծ, 42, 44, 44ծ, 820,—Թագաւոր Հ. Մեծաց 820. Տրդատիոս 37, 38, 38ծ, 44, 44ծ, 45, 45ծ, 46ծ, 121, 134, 791, 800, 863, 877. Տրտատ 36ծ, Տրտդատ 48ծ. Տրդա-տիոս Թագաւոր 791, 800,—իոս Հ. Մեծաց արքայ 134. Տրդատ, Տրդատիոս, բաց արանց 892, 892ծ. արքայութիւն Տրդատայ 48. Տ. աթոռակից Դիոկղետիանոսի 152.

Փայտակարան 842. «Փայտարական» 842ծ.
Փառական գաւառ, Փ. Շեմակաց, Փ. Նշանակաց եւ այլն 211, 211ծ.
Փարաւոն 502.
Փիլիպպոս 686.
Փիլիստացիական մնաց հանճարագիւտու-թիւն 867.
«Փլնիր» 19ծ. տ. Լփնիր.
Փղշտացիք 170.
Փոքր դրունք 36.
Փռիւգիա 680. Փռիւգիայ 689ծ.
Փրկիչ աշխարհաց 186. Փրկիչ 404, 582, 583.

Քանանու կուռք 334.
Քանանացւոց ազգք 170, 170ծ, 312.
Քարբէ լեառն 809.
Քերուշ, մայր Ներսէս քաղունակերի 715ծ.
Քոբէք լեառն 306ծ, 307, Քոբէքա-կան լ. 306, «Քոբէքան», Քոբէք, Քոբէփ 306ծ.
Քուշանաց կողմանք 20.
Քրիստոս 1ծ, 9, 9ծ, 13, 14, 16, 37, 38, 55, 61, 63, 125ծ, 174, 181, 183, 185, 188, 231, 233, 250, 258, 346, 348—350, 353, 371, 386, 398, 399, 403, 431, 432, 436, 439, 441, 449, 451, 460, 462, 467, 468, 478, 480, 486—489, 494, 498, 505, 546, 561, 580, 582, 583, 586, 601, 605, 626, 672, 673, 676, 679, 681—684, 690, 691, 694, 696, 698, 701, 703, 710—714, 721, 722, 728, 730,

741, 745, 747, 748, 752, 754, 755, 764, 766, 768, 774, 776, 777, 785, 787, 788, 794, 801, 804, 805, 807, 810, 810ծ, 814, 816, 819, 821, 825, 834, 838, 841, 842, 844, 846, 854, 863, 864, 871, 876, 877, 891, 896. *Քրիստոս ամենատէր* 703,— *ամենափրկիչ* 698, 896.—*մեծազօր* 14—*Յիսուս* 402, 574, 593, (*տ. և Յիսուս Քրիստոս*). *գունդ Ք-ի* 57. *խաչակիր գունդ Ք-ի* 864. *Քրիստոսական դպրութիւն* 37.—*ական հաւատք* 138.—*ական պաշտամունք* 25. 38.—*ական վկայք* 764. *ազգ Քրիստոնէից* 203. *աղանդ Քրիստոնէից* 135, 153.

Օտայ, Աւտայ *նախարար* 217, 218, 220. Օդա 217ծ. Օտա 218ծ.

Օտայ Ամատունի *իշխան* Անւոյ 216ծ.

ՈՒՂՂԵԼԻՔ ԵՒ ՎՐԻՊԱԿՔ

Էջ	Տող	Տպուած է	Պէտք է լինի
Ը	35	յաւանդան	յաւանդեան
ԻԵ	25	ենթադրաւթիւնը	ենթադրութիւնը
ԻԸ	35	իսկ Շ թերեւս	իսկ Ն թերեւս
ԼԵ	7	xάσματος	χάσματος
6	1	մատենագրել	մատենագրել (բաց ac-ի)
17	3	Արտեւանայ	Արտաւանայ (ծանօթ. մէջ աւելացնել—բաց ab-ի. միւսն. Արտեւանայ)։
18	14	ջորովք	ջորւովք
19	10 (ծան.)	ձև տառն մի ԲԳԴեէ և այլն ծ	ձ տառն մի / ԲԳԴեէ և այլն ծ
27	11	ի մէջ գիշեր	ի մէջգիշեր
38	2	գնատուած	գնատտուած
55	14	զանօէնութիւնս	զանօրէնութիւնս
79	17	այխտով	ախտով
93	15 (ծան.)	Զ ճշմարտութեան սուրբ խաչին/ ԱԲԴ քո խաչիդ	ԱԶ ճշմարտութեան / ԱԲԴԶ քո խաչիդ / ած սուրբ խաչին յոր
97	16 (ծան.)	բանս նոցա	խաւսս նոցա
101	12	յուշ լինի	յուշ լիցի
114	19	սասանկացի	սասանկացին
115	15 (ծան.)	յոգն	յառն
160	16	յորում և զաշխարհնապա-տումն	յորում և զաշխարհնահամար զաշխարհնապատումն. (ծան. մէջ աւելացնել — էջ 377, 8-4 ծան.):
161	3	համապաղորդելով	համապատգործելով
168	13	առաւել	առաւել
170	21 (ծան.)	Կանոն ՀԲ	Կանոն (Հայկ. թարգ.)
200	18	15 Յովհ.	11 Յովհ.
208	19	Ղուկ.	15 Ղուկ.
213	9 (ծան.)	ածութիւն ընկալաւ	ածութիւնընկալաւ
216	4	համապանդի	հնապանդի
231	9	զաւակին	զաւակէն (բաց abd-ի)
246	2	որ գոյր	ոչ գոյր
315	8 (ծան.)	Եզակ. § 839:	Եզակ. § 845:
330	9 (ծան.)	Հմմտ. § 658.	Հմմտ. § 656
359	5 (ծան.)	և երկրորդն համաչէրէն	և երկրորդն համաչէրս
399	14 (ծան.)	Կոր.	Կոր § 65
472	3 (ծան.)	զեկամբրեր ժէ	զեկամբրեր ժե
473	40	ի նայն	ի նայն

Աւելացնել յառաջ անուանց ցանկում.—Եզամանան 592.—Եօթն քառքնը մեծերից 22.—Հինգերորդ ասարի 22: «Հաւատամքի» համար համեմ. բնագրի § § 186, 362, 363, 366, 385, 389, 707 եւայլն:

1656

2813